

*John Cranford,
M. D.*

Digitized by the Internet Archive
in 2014

<http://archive.org/details/commentariainher03swie>

GERARDI L. B. VAN SWIETEN,

*Augustiss. Imperator. & Imperatric. a Consiliis, Archiat. Com.,
Bibliothecae Augustae Praefecti, Inclyt. Facult. Medic. Vienn.
Praesidis perpetui, nec non Academiae Reg. Scient. &
Chirurg. Paris. Institut. Bonomiens. & Literar.
incognitor. Membri,*

COMMENTARIA

I N

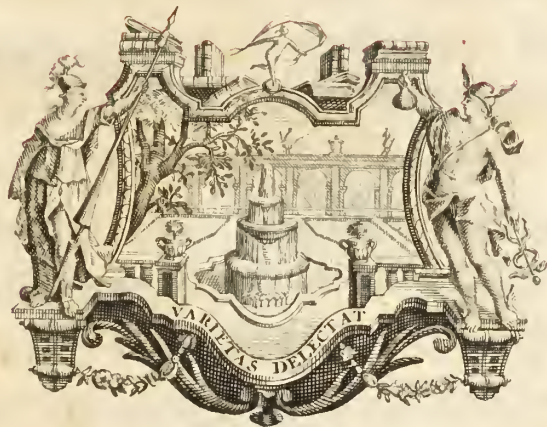
HERMANNI BOERHAAVE

APHORISMOS

D E

COGNOSCENDIS ET CURANDIS
MORBIS.

TOMUS TERTIUS.

LUGDUNI BATAVORUM

Apud JOHANNEM ET HERMANNUM VERBEEK, Bibliop.

MDCCLIII.

Cum Privilegio Praepotent. Ord. Hollandiae & West-Frisiae.

19181

COMMENTARIA

APHORISMOS

COGNOSCENDIS ET CURANDIS
MORBIS

PRAEFATIO.

Promiseram, fateor, me citius datam fidem liberaturum, quam praestare potui, in edendis illis, quae supererant adhuc, Aphorismorum Commentariis: sed & multa mihi obtigerunt, quae praevidere non poteram. Quis enim credidisset, Augustam Imperatricem, medios inter belli tumultus, cogitaturam non tantum de restaurandis studiis & bonis artibus, sed & praestituram talia, quae pacatis temporibus vix sperari poterant? *Collegium Theresianum* sub ejus auspiciis erectum voluit in usum nobilis juventutis, ut pietati, linguis, philosophiae, jurisprudentiae, operam darent. Jussit simul, ut magno statim numero confluentium juvenum curam gererem, dignum ducens,

* 2

P R A E F A T I O .

cens, ut summorum Virorum filii, patriae spes, eodem uterentur Medico, cui Augustae Domus salutem credere dignata fuerat.

Voluit simul Augustissima Imperatrix, ut de emendando studio Medico in antiquissima hac Universitate cogitarem serio; quod dum feci, utile credidi, si Institutiones Medicas publice traderem, praemissa prius methodo medicinam discendi. Novus certe, nec adeo levis, labor!

Neque hoc tantum, sed & rebus Medicis praeesse debui, omnibus interesse examinibus &c.; cum videbatur Augustissimae, muneris mei rationem hoc poscere, neque abusus, qui multi sensim irreperant, alio modo certius extirpari posse, quam si perpetui Praesidis apud inclytam Facultatem provincia mihi demandaretur.

His omnibus adhuc addenda est Augustae Bibliothecae cura, & novus impositus Bibliothecae praefecto labor: censura nempe librorum Medicorum, Philosophicorum, Philologi-

co-

cōrum, Historicorum, & Miscellaneorum; Augustissimae enim pietas severam dictavit legem, qua omnibus suis ditionibus exulare iussit libros, qui moribus vel religioni nocere possent. Simul autem noluit, ullum damnari librum, nisi lectum, & de quo constitisset in pleno omnium Censuram confessu, quod atro carbone notari mereretur.

Fateor lubens, egregios me habere in hoc labore adjuutores, utrumque nempe Augustae Bibliothecae Custodem, quorum eruditioni & multifariae linguarum peritiae debetur imprimis, quod vix ullo idiomate prodire in lucem possit liber, quin aliquis nostrum hunc legere & intelligere valeat. Interim tamen & bonas horas impendere debui, & multas quidem, evolvendis nugis, & turpibus saepe. Insignis tamen utilitas hujus laboris taedium facile compensat.

Hinc intelligent aequi rerum aestimatores, quod non iners otium, nec aulae deliciae, in causa fuerint, cur serius promissis steterim. Ea-

P R A E F A T I O.

dem fuit causa retardati operis, quae incepti; publica nempe utilitas, cui promovendae me totum dedi.

Quamvis autem senectutis limen jam attigerim, & iidem me premant labores, tamen firmum corporis robur, & nondum minutus mentis vigor, spem mihi faciunt, ut minori temporis intervallo absolvere possim quartum & ultimum Tomum, in quo exarando jam versor. Vale!

INDEX CAPITUM

H U J U S T O M I

	Pag.
<i>Pleuritis.</i>	1
<i>Paraphrenitis.</i>	72
<i>Hepatitis, & Icterus Multiplex.</i>	81
<i>Ventriculi Inflammatio.</i>	144
<i>Intestinorum Inflammatio.</i>	159
<i>Aphthae.</i>	196
<i>Nephritis.</i>	222
<i>Apoplexia.</i>	250
<i>Catalepsis.</i>	311
<i>Carus.</i>	323
<i>De Morbis Chronicis.</i>	329
<i>Paralysis.</i>	349
<i>Epilepsia.</i>	391
<i>Melancholia.</i>	459
<i>Mania.</i>	519
<i>Rabies Canina.</i>	535
<i>Scorbutus.</i>	590
<i>Cachexia.</i>	636
<i>Empyema.</i>	665

C O M-

INDEX CAPITULUM

NUMERUS TOMI

1	
2	
3	
4	
5	
6	
7	
8	
9	
10	
11	
12	
13	
14	
15	
16	
17	
18	
19	
20	
21	
22	
23	
24	
25	
26	
27	
28	
29	
30	
31	
32	
33	
34	
35	
36	
37	
38	
39	
40	
41	
42	
43	
44	
45	
46	
47	
48	
49	
50	
51	
52	
53	
54	
55	
56	
57	
58	
59	
60	
61	
62	
63	
64	
65	
66	
67	
68	
69	
70	
71	
72	
73	
74	
75	
76	
77	
78	
79	
80	
81	
82	
83	
84	
85	
86	
87	
88	
89	
90	
91	
92	
93	
94	
95	
96	
97	
98	
99	
100	

COM M E N T A R I A

IN

HERMANNI BOERHAAVE

A P H O R I S M O S

DE

COGNOSCENDIS ET CURANDIS MORBIS.

P L E U R I T I S.

§. 875.

Pleuritis dicitur adesse, quando aeger laborat acuta, continua febre (564. 567.), cum pulsu duro; dolore acuto, punctorio, inflammatorio (382. N°. 3.), in inspiratu valide aucto, in expiratu vel animae retentione leniori, mitiori pariter, ubi respiratio, immoto thorace, maxime ope abdominis fit; tussi fere perpetua, dolorem magnum inferente, hinc suffocata.

Latus τὸ πλευρῶν & ἡ πλευρὰ Graecis dicitur; πλευραὶ frequenter pro costis sumuntur: sic enim illas vocavit *Pollux* (a). Illas autem partes, quae sub axillis sunt, πλευρὰ sive latera vocavit; morbum vero, qui circa costas est, Pleuritidem dixit: eodem modo, uti articulorum morbus Arthritis; renum vero morbus Nephritis appellatur. Laterum morbum Latini dixerunt, unde & a lateribus Pleuritidis nomen fatis apte deduci posse videtur. Sic dixit *Celsus* (b): *Stomachus lateribus cingitur; atque in his quoque vehementes dolores esse*

(a) Jul. Poll. Onomastic. Lib. II. Cap. iv. N°. 166. 167. Tom. I. pag. 234. 235.

(b) Lib. IV. Cap. vi. pag. 209.

esse consueverunt. Quamvis autem hodie a multis ventriculus hoc nomine vocetur, per stomachum tamen *Celsus* intellexit oesophagum, uti ex alio loco patet (c).

Definitio autem pleuritis, quæ hic traditur, non deducitur ex intellectu causæ proximæ morbi definiendi, sed ex collectione illorum phænomenorum, quæ hunc morbum comitantur, & quorum præsentia, unanimi Medicorum consensu, docet hunc morbum adesse. Duplici enim modo morbos definiendi antea in Commentariis §. 820. vidimus. Nihil ergo hic de parte affecta in pleuritide, vel de ejus causa proxima, dicitur, de quibus postea agendum erit, sed simpliciter in textu habetur: Dicitur Pleuritis adesse, quando &c. Seligitur autem imprimis ideo in Pleuritide definienda hæc methodus, quia de parte affecta inter auctores controversia est; de signis autem pathognomicis pleuritis præsentis convenit inter omnes. Utramque tamen definiendi methodum in describenda pleuritide conjungit *Galenus* (d); causam enim morbi proximam & partem affectam determinat, simulque præcipua morbi symptomata enumerat. Sic autem habet: *Quæ in succingente costas membrana, ac musculis illi continuis, sunt inflammationes, morbum faciunt dictum pleuritidem: hæc quidem habet inseparabilia symptomata, febrim acutam, dolorem ac si loca (affecta) distraberentur vel pungerentur, respirationem frequentem & exiguam, pulsus parvum, arteriam duram, & quodammodo tensam, indicantem: tussim ut plurimum quidem cum sputis coloratis, raro & sine his &c.* Simili etiam definitione usus fuit *Aretæus* (e) & *Aegineta* (f) & *Trallianus* (g).

Sequitur jam, ut singula phænomena in definitione hac memorata expendamus.

Dolor adest in omni pleuritide, sed non omnis laterum dolor pleuritis nomen meretur, uti optime monuit *Trallianus* (h). Unde & *Hippocrates* (i), Hybernos morbos recensens, in eodem Aphorismo pleuritidum, & dolorum laterum, & pectoris, mentionem fecit. Requiritur enim febris acuta continua comes, ut pleuritis vocetur. Optimè hoc distinxit *Celsus*, de laterum doloribus agens, dicit enim (k): *Sed interdum id malum intra dolorem est: isque modo tarde, modo celeriter solvitur. Interdum ad perniciem quoque procedit, oriturque acutus morbus, qui πλευριτιδος a Graecis nominatur. Huic dolori lateris febris & tussis accedit.* Ideo & *Aegineta* (l), postquam de pleuritide egerat, subjungit remedia ad dolores laterum, qui sine febre sunt, peculiari titulo illos distinguens. Optimè hunc morbum expressit hinc *Juvenalis* (m) dicens:

*Præterea, lateris vigili cum febre dolorem
Si coepere pati, missum ad sua corpora morbum
In festo credunt a Numine &c.*

Plu-

- (c) Idem ibid. Cap. I. pag. 182. 184. (d) De Locis Affectis Lib. V. Cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 488. (e) De causis & signis morbor. acutor. Lib. I. Cap. x. pag. 8. (f) Lib. III. Cap. xxxiii. pag. 40. versa. (g) Lib. VI. Cap. I. pag. 266. (h) Ibidem. (i) Aphor. 23. Sect. 3. Charter. Tom. IX. pag. 118. (k) Lib. IV. Cap. vi. pag. 209. (l) Lib. III. Cap. xxxiii. pag. 41. (m) Lib. V. Satyr. 13. vers. 229.

Plures enim cognitae sunt causae, quae dolorem lateris faciunt, non pleuriticum tamen. Alia occasione in commentariis §. 326., ubi de contusione agebatur, monitum fuit ex *Hippocrate* & *Galeno*, a cursu, lucta, onere majore sublato &c. fieri quandoque tantas musculorum distractiones, ut quaedam illarum fibrae rumpantur: *Vulsiões*, *σπάρματα*, & rupturas, *ρήγματα*, vocaverunt Veteres Medici illa mala; monueruntque, intensos inde dolores, & quidem circa thoracem difficillimos fieri. Ita & in hysteriis & hypochondriacis tales laterum dolores observantur, & quidem acutissimi saepe, sed sine febre; quibus doloribus pleuritidis medela per venae sectionem validam & repetitam minime conveniret. Mirabilem enim hunc morbum varias induere larvas posse, & quaevis alia mala mentiri, alia occasione in Commentariis §. 633. ex *Sydenhamo* notatum fuit. Similes dolores & a podagra retropulsa observantur quandoque.

Bina ergo haec in omni pleuritide adsunt, febris acuta continua, & dolor. Quenam vocetur febris acuta, ad §. 564. dictum fuit; simulque monitum §. 567. acutos febriles morbos vocari illos, quos dicta febris comitatur. Dolor vero pleuriticus non est mitis & obtusus, sed acutus & punctorius, qualem a distentis vasculis inflammatis nasci in Commentariis §. 382. 3. probatum fuit; quod & *Galenus*, & reliqui autores antea memorati, in pleuritidis descriptione docuerunt. Hoc autem imprimis ideo notari meretur, quia etiam in febribus dolores lateris, sed non pleuriticos, observavit *Hippocrates*; de qua re videantur Commentaria §. 772. Ita etiam in *Coacis* (n) leguntur sequentia: *Dolores circa latus, in febribus, tenuiter consistentes, absque signis, venae sectio laedit.* Ubi videtur agi de talibus doloribus, qui nec adeo acuti sunt, neque aliis pleuritidis signis stipantur. *Duretus* (o) loco in febribus (ἐν πυρετοῖσιν) maluit legere *febris expertibus* (ἀπορετοῖσιν): sed forte, nihil in textu mutandum esse, probabile videbitur, si consideretur, eadem hac Praenotione alium morbum ab *Hippocrate* recenseri, quem pariter venae sectio laedit, nempe in perfrigeratione torpida, ubi disertè additur *febris non expertibus* (ἐν ἀπύρσις).

Pulsus autem durus in omnibus fere morbis acutis inflammatoriis observatur, ob cruorem densum & compactum, difficiliter per fines capillares arteriarum transeuntem (p): ideoque & hunc in Pleuritidis descriptione notavit *Galenus*, uti modo dictum fuit; alibique (q) monuit, ob duritiem pulsus pleuriticorum vehementem videri minus peritis, *qui durum ictum nequeunt a vehementi distinguere!* Fallere tamen quandoque posset hoc signum, dum prae doloris acerbitate inspirare nequeunt aegri, & se ipsos fere suffocant, tunc enim peripneumonia ex pleuritide fieri incipit, pulsusque mollis & exilis apparet; de qua re postea ad §. 883. dicitur.

Cum autem, dilatato per inspirationem thorace, distrahantur partes inflamm-

(n) N°. 491. Charter. Tom. VIII. Pag. 880. (o) In *Coacas* Hippocratis pag. 387.

(p) H. Boerhaave Institut. §. 962. (q) De Pulsib. ad Tyrones Cap. XII. Charter. Tom. VIII. pag. 9.

flammatae, necessario augebitur dolor, qui ob eandem causam lenior erit inter exspirandum, vel dum aegri animam retinent. Unde etiam valida pleuritide correpti, ut acerbissimum dolorem evitent, vix inspirant, sicque se ipsos suffocant. Hinc levamen aegri tales saepe percipiunt, dum lata fascia thorax sic constringitur, ut pectoris inter inspirandum dilatatio vel nulla sit, vel exigua admodum; tunc enim inspiratio, immoto thorace, perficitur imprimis abdominis ope. In inspiratione enim non tantum dilatatur thorax cōltarum motu solo, verum etiam diaphragma deorsum tractum pectoris capacitatem auget, abdominis vero cavum angustat, unde pressa viscera abdominalia muscutorum abdominalium resistantiam superant, ventremque attollunt. Ubi ergo per fasciam immotus retinetur thorax, poterit adhuc spatium fieri pulmonum per aërem inspiratum dilatando, dum deorsum ducitur diaphragma; forte tunc & majori vi, quam dum simul dilatatur pectus: atque hoc modo respiratio ad vitam necessaria poterit peragi. Pro vario autem situ partis inflammatae majus minusve fiet impedimentum respirationi, uti postea §. 877. patebit.

Tussis autem fere perpetua adest: unde ab optimis auctoribus semper inter signa pleuritidis numeratur. Cum autem vel sola inspiratio tantum dolorem faciat, satis patet, quantum ille augeri debeat, dum tussi quassatur pectus, unde & aegri natam tussim omni molimine suppressere nituntur, & si nequeant, convelluntur saepe prae doloris acerbitate.

Horum omnium phaenomenorum concursus docet, pleuritidem adesse: verum optime Aretæus (r) monuit sequentia: *opus est autem, omnia haec (pleuritidis phaenomena nempe) inter se consonare atque conspirare, ab una causa pendentia. Quaecumque enim ex his sparsim alia ab aliâ causâ producuntur, etsi omnia simul ingruunt, pleuritis non vocatur.* Si enim lateris dolor v. g. a distractione partium post validos nixus ortus foret, tussisque catarrhosa adesset, simulque acuta continua febris ab alia causa quacumque (puta contagio varioloso, morbilloso vel alio quovis epidemico) accederet, haberetur quidem concursus symptomatum pleuriticorum, sed tamen non vocaretur pleuritis talis morbus, cum singula haec symptomata non ab una & eadem causa ortum ducerent.

§. 876. **Q**uoties una cum his symptomatibus sputa ex pulmone symptomata prodeunt; dicitur *humida*; quando haec absunt, *ficca* vocatur.

Quibus signis pleuritidis praesens cognosci possit, vidimus: sequitur jam ut de variis hujus morbi speciebus quaedam dicantur. Humidam enim & ficcam, veram & spuriam, idiopathicam & symptomaticam pleuritidem dixerunt auctores. De humida & ficca pleuritide hac paragrapho agitur; de reliquis dicetur sequentibus numeris.

Tussis

(r) Lib. I. de Causis & Signis Morbor. Acutor. Cap. x. pag. 8.

Tussis fere perpetua pleuritidem comitari solet : Cumque sputa tanti momenti sint in peripneumonia , & ipsa pleuritis per sputa saepe solvatur , uti postea §. 888. patebit , in ipso morbi initio periti Medici semper attendunt , an per tussim excretio fiat , & qualis . Ubi ergo per tussim sputa educuntur , qualiacumque demum haec fuerint , vocatur pleuritis humida , si vero sicca & inanis tussis aegros vexet , sicca dicitur ; indeque habetur prima & maxime obvia pleuritidis distinctio , jam memorata *Hippocrati* (s) , *Galenus* (t) , *Celsus* (u) , *Tralliano* (w) , aliisque .

Cum autem monuerit *Galenus* , uti antea in Commentariis §. 830. 2. dictum fuit , in pleuriticis & peripneumonicis affectibus , illam excretionem , quae per sputa fit , similem esse urinarum sedimentis , quae cruditatem , vel coctionem , in morbis acutis designant , adeoque dixerit , siccam absque ullo sputo tussim idem significare ac urinam aquosam , quae crudissima & pessimi ominis merito habetur ; patet , multum ad Prognosin facere , distinctionem Pleuritidis in humidam & siccam . Ab omnibus enim damnatur Pleuritis sicca , tanquam periculosa , & molestissima curatu , & concoctu difficilis (x) , quae vel celeriter hominem rapit , vel non nisi longo tempore solvitur (y) . *Celsus* tamen , licet damnaverit siccam in hoc morbo tussim , sanguinea sputa tamen videtur adhuc pro pejori omine habuisse ; dicens : *Huic dolori lateris febris & tussis accedit : & per hanc excreatur , si tolerabilis morbus est , pituita , si gravis , sanguis . Interdum etiam sicca tussis est , quae nihil emolitur , idque vitio primo gravius , secundo tolerabilius est* (*). Confirmant tamen experimenta practica , sputa sanguine tineta frequentissime in pleuritide adesse , minusque nocere , quam si absque ullo omnino sputo morbus fit .

§. 877. **N**ulla est pars integumentorum interni thoracis , quam non aggreditur : tota ergo pleura , totumque mediastinum , hinc anterior , posterior , dextra , sinistra , superior , inferior , exterior , profundior pars aequae obsidetur hoc malo : sed imprimis latera .

Videndum jam , quis locus affectus sit in pleuritide . Omnia symptomata docent , validam inflammationem in hoc morbo adesse , sed non convenit inter medicos , quam in parte haec inflammatio haereat . Acutissimus dolor , dum inspirant tales aegri , docet , moveri illo tempore partes inflammatas , vel & distrahi . Membranam illam , quam *costas succingentem* , vel & simpliciter *succingentem* , vocaverunt veteres (τὴν περιζωστήα ἰμῖνα) propriam & solam pleuritidis sedem esse voluerunt multi . Pleuram recepto jam nomine , licet forte minus proprio (z) vocare solent Medici , quae omnem interni thoracis

am-

(s) De Morbis Lib. III. Cap. xv. Charter. Tom. VII. pag. 590. (t) De locis

affectis Lib. V. Cap. III. ibid. pag. 488. (u) Lib. IV. Cap. vi. pag. 209.

(w) Lib. VI. Cap. i. pag. 267. (x) Vide locum citatum Tralliani & Hippocratis uti & Coac. Praenot. N°. 381. Charter. Tom. VIII. pag. 873.

(y) Vide Galeni locum citatum. (*) Lib. IV. cap. VI. pag. 209.

(z) Petit. Comment. in Aretæum. pag. 151.

ambitum investit, pericardium tegit, & sua duplicatura mediastinum (vide Commentaria §. 170. 4.) constituit: sic enim hunc morbum *Aretæus* (a) definiit: *sub costis, dorso, & internis pectoris ad claviculas usque, tenuis membrana robusta substrata est, ossibus adnata, cui nomen succingens. In hac quum phlegmone suborta fuerit, febris (adeſt) cum tussi, & sputis variis, pleuritis vocatur ille affectus.* In eadem sententia fuit & *Aegineta* (b) & *Trallianus* (c). Partis affectæ non meminit *Celsus* (d), dum hunc morbum describit. *Galenus* autem, uti ad §. 875. dictum fuit, non tantum costas succingentis membranae, sed & musculorum ipsi continuorum, inflammationem facere pleuritidem statuit.

Cum autem pleuritis & peripneumonia tantam inter se affinitatem habeant, ab iisdem saepe causis producuntur, in utroque morbo tussis adſit, per sputa, ex pulmone prodeuntia, toties levetur pleuritis, peripneumonia acutissimam pleuritidem comitetur saepe, sequatur fere semper; Clarissimi viri, & de re Medica optime meriti, fuerunt in illa opinione, in utroque hoc morbo eandem partem affici, pulmonem nempe. *Sydenhamus* (e) tantam affinitatem inter pleuritidem & peripneumoniam agnovit, ut expensis omnibus pleuritidis phaenomenis concluderit, *morbum illum nihil aliud esse, quam febrem a propria & peculiari sanguinis inflammatione ortam, qua natura materiam peccantem in pleuram deponit: nonnunquam & in pulmones, unde Peripneumonia suboritur; quam a priore, gradu tantum, & pro majore ejusdem causæ intentione, extentuque latiori differre, autumat.* Interim tamen distinctam morbi sedem in utroque hoc morbo posuit.

Neque nova haec opinio est, pulmonem esse partem affectam in pleuritide: *Aurelianus* (f) enim plures antiquos Medicos recensuit, qui hanc sententiam tuebantur. Imo & apud *Hippocratem* quaedam inveniuntur, quae huic opinioni utcumque favere videntur. Ita enim de fluxione in thoracem decumbente agens (g), voluit, pulmonem, natura sua rarum & siccum, fluxionem attrahere, inde tumere, latus contingere, atque, si in utroque latere hoc fiat, peripneumoniam facere; si in alterutro tantum, pleuritidem. Alio autem in loco (h) pariter pleuritidem fieri dixit, dum pulmo admodum reficcatus prae vehemēti siti in latus inclinatur ex impotentia, illudque tangit. Verum constat ex Physiologicis, pulmonem naturaliter pleuram tangere, & ex peripneumoniae historia patuit satis, non ex hac causa pendere hujus morbi originem.

Celeberrimus Hoffmannus (i) fuit in hac opinione, pleuritidem spuriam adesse, si inflammatio externas tantum partes occupet; si vero membranosa pulmonalis substantiae superficiem instar Erysipelatisprehendat, pleuritidem esse

(a) Lib. I. de causis & signis morbor. acutor. Cap. x. pag. 3. (b) Lib. III. Cap. xxxiii. pag. 40. versâ. (c) Lib. VI. Cap. i. pag. 266. (d) Lib. IV. Cap. vi. pag. 209. &c. (e) Sect. VI. Cap. iii. pag. 334. (f) Acutor. morbor. Lib. II. Cap. xvi. pag. 115. (g) De Locis in Homine Cap. vii. Charter. Tom. VII. pag. 365. (h) Ibidem Cap. x. pag. 369. (i) Medicin. Ration. Systematicæ Tom. IV. Sect. II. Cap. vi. pag. 426. 427.

esse veram, & ubi altius in ipsam pulmonum substantiam descendit, tunc peripneumoniam adesse. Eandem sententiam amplexus fuit & *Trillerus* in eruditissimo simul atque utilissimo tractatu, quem de pleuritide conscripsit, ac ideo potius *pleuripneumoniam* vel *peripneumopleuritidem* hunc morbum vocandum voluit (*k*). Certum quidem est, solam pleuram non esse semper pleuritidis sedem, sed & musculos ipsi continuos adjunxit *Galenus*, uti paulo ante dictum fuit: & ipsa adiposa membrana, in locis intercostalibus sagineorum animalium adeo conspicua, quam frequentissimam & quidem tenacissimae inflammationis sedem esse, in Commentariis §. 374. demonstratum fuit, huc referri meretur. Nata enim phlegmone, adiposam membranam in tumorem attollens, pleuram cum summo dolore distrahere potest (*l*). Cum ergo ex inflammationis historia ante tradita constiterit (vide §. 373.) omnem partem corporis, in qua reticulares arteriarum distributiones, vel lymphaticorum arteriosorum ortus observantur, posse esse inflammationis sedem, patet, illam in pleura, pinguedine ipsi superposita, musculisque intercostalibus obtinere posse: atque hinc licet concludere, pleuram membranam pleuritidis sedem esse posse, licet tamen non semper ibi haereat morbus, ut multi crediderunt; sed & in pinguedine, & musculis intercostalibus, reperitur frequenter.

Certe acutissimus ille dolor, qui primum etiam nixum inspirationis comitatur in pleuritide, videtur docere, non in solo pulmone haerere malum, cum in peripneumonia vera saepe nullus, aliquando obtusus tantum dolor ab aegris percipiatur, uti antea vidimus. An credibile videtur in valida peripneumonia malum non pertingere ad membranosa ejus superficiem, quae tam acrem dolorem deberet excitare, dum inde pleuritis fieri creditur? Verum quidem est, in cadaveribus pleuritide defunctorum saepe non inveniri adeo magnum in pleura malum. Sic *Jacotius* (*m*) fatetur, se in dissectione pleuriticorum raro observasse pleuram tumere, licet phlegmone antecesserit. Verum tenuis haec & tensa membrana, licet inflammaretur, non multum tumoris faceret, cum in phlegmone tota fere tumoris moles a panniculo adiposo turgente pendeat. Novimus sic, periosteum, cerebri meninges, ligamenta, absque multo tumore inflammari, & acerrimos dolores producere posse. Unde & *Jacotius* (*n*) modo allegatis praemisit sequentia: *Inflammationis nomine non solum sanguinis immodicam copiam in locum inanem collectam intelligimus, sed quamvis excedentem etiam in parvis membri vasis.* Magis urget *Petri Servii* testimonium, qui in trecentis pleuriticis Romae, post mortem dissectis, deprehendit semper unum pulmonis lobum corruptum & materia putrida turgidum, intacta tamen aut leviter saltem vitiata pleura (*o*). Verum, si consideretur, pleuritidem & peripneumoniam saepe simul concurrere, neque ex pleuritide semper perire aegros, quia membrana pleura

aut

(*k*) Cap. I. pag. 9. (*l*) Abrah. Kaau Perspirat. Hippocrat. Cap. VII. N°. 143. pag. 66. (*m*) Hollerii Commentar. in Coac. Hippocr. pag. 429. (*n*) Ibidem. (*o*) Triller. de Pleuritide Cap. I. pag. 10.

aut loca intercostalia inflammata sunt, sed saepius ideo, quia ob dolorem immanem omnis motus thoracis supprimitur, unde impedito sanguinis per pulmones trajectu lethalis peripneumonia nascitur (vide §. 905.); patebit ratio, quare in cadaveribus pleuritide defunctorum fere semper in pulmone vitium inveniatur, licet leviter tantum affecta pleura videatur. Notandum enim, quod *Servius* non negaverit, pleuram in hoc morbo affici, sed leviter tantum: Causa ergo mortis in pulmone affecto inveniebatur quidem, prima tamen origo mali in pleura, vel ipsi incumbens musculis, & adiposa tunica, haesisse potuit. Pleuram autem in hoc morbo affici confirmant observata plurima: sic *Aurelianus* (*p*) dixit: *Manifesta namque conjectura est, quod ipsa (pleura,) patiatur. Si quidem tumoris augmento collectionem in pleuriticis faciat, & expirantibus saepe aegrotis nigra invenitur.*

Coram multis spectatoribus in nosocomio dissecuit *Diemerbroeckius* (*q*) cadaver mulieris pleuritide mortuae, quae primis quatuordecim diebus acutissime afflicta fuerat, postea vero, suppuratione facta, morbus per aliquot dies mitior visus fuerat, tandem morte finiebatur. Invenit autem pulmonem a pleura omnino liberum, & in dextro latere totam pleuram ab axillis ad diaphragma usque inflammata: abscessus autem ruptus fuerat ad quintam & sextam costam, quae binae costae duorum digitorum latitudine omnino erant pleura nudatae: pus in thoracis cavitatem modica quantitate effluxerat. Pulmo inveniebatur nulla inflammatione aut alio malo laesus. Similia & postea in viri cadavere eodem morbo extincti vidit, atque inde conclusit, minimè veram esse illam opinionem, qua statuitur, in omni pleuritide adesse etiam exterioris partis pulmonis inflammationem. Quinimo in cadaveribus peripneumonia mortuorum invenit unius lateris pulmonem totum inflammatum, etiam in exteriori membrana, licet illi aegri de obtuso tantum dolore conquesti fuissent, dum viverent. Pleuram pariter affectam post hunc morbum in cadaveribus vidit *Harderus* (*r*), & alii plurimi, quos recensere nimis operosum foret.

Sed & *Hippocrates* (*s*) disertè dixit, ad latus impactam bilem & pituitam pleuritidem facere; si vero pulmo eadem in se traxerit, peripneumoniam fieri.

Ex omnibus ergo his concludere licet, partem affectam in pleuritide esse pleuram, contiguam ipsi pinguedinosam tunicam, & musculos incumbentes: pulmonem vero in pleuritide quidem affici ob impeditam respirationem, atque inflammari sic posse, interim tamen pulmonis inflammationem a pleuritide omnino distinctam esse.

Neque obstat tussis, quam crediderunt tantum a pulmone affecto nasci posse Clari in arte viri. Dum intercostalia loca inflammata tument, pulmonem contiguum premere atque irritare possunt, sicque tussim producere: ipsa in-

spi-

(*p*) Acutor. Morbor. Lib. II. Cap. xvi. pag. 117. (*q*) Anatom. Lib. II. Cap. xiiii. pag. 309. (*r*) Harder. Apiar. Observ. 53. pag. 222. 223.
(*s*) De Morbis Lib. I. Cap. II. Charter. Tom. VII. pag. 546.

spiratio ob acerbum dolorem impedita tussis causa esse potest. Ita in gravidis mulieribus, quibus uterus altius assurgens fursum premit viscera abdominalia, sicque diaphragmatis liberum motum impedit, molestissima quandoque tussis observatur (*t*). Narium internarum irritatio, rudior attactus membranae meatum auditorium investientis, tussim producere potest. Si ergo ab aliis partibus, a pulmone distitis, tussis excitari possit, quanto magis a locis pulmone contiguus, inflammatis & dolentibus. In lateris tuberculo, quod suppuratum uri vel secari iussit *Hippocrates* (*u*), adeoque versus exteriora haesisse videtur, tussim adfuisse notat. Sputa autem, quae in pleuritide excernuntur, ex pulmone veniunt; verum postea ad §. 888. 6. de his dicendum erit, tuncque patebit, neque ex sputis concludi posse, pulmonem in omni pleuritide semper & primario affici.

Cum ergo in ipsa membrana pleura, pinguedine ipsi incumbente, musculis intercostalibus, nata inflammatio pleuritidem facere possit, patet, in diversis, & fatis distitis, corporis locis, eundem nomine morbum obtinere posse. Omnis enim interni thoracis ambitus his tegitur, ipsumque mediastinum ex pleurae duplicata lamella, interposita tunica cellulosa, constat; diaphragma, & pericardium pleura obducuntur. Obtinuit tamen inter Medicos, ubi illa pars membranae pleurae, quae diaphragma ambit, inflammatur, *Paraphrenitidem* vocare morbum, de quo postea, ob symptomata quaedam peculiaria, singulari capitulo agetur; simulque tunc addentur illa, quae circa Pericardii & mediastini inflammationem maxime notanda sunt.

Per omnem illum ambitum natas pleuritides observavi, & passim hoc fide dignissimorum auctorum testimoniis confirmatur: omnium tamen frequentissime latera hoc morbo occupantur; atque ideo a parte corporis, quae magis patitur, nomen sumpsisse hunc morbum conclusit *Aurelianus* (*w*). Hoc autem imprimis notari meretur, quia minus periti non suspicantur pleuritidem adesse, nisi dolor latus occupet: imo & vulgus in illa opinione est, sinistrum latus solum huic morbo obnoxium esse; unde saepe morbum summo cum periculo negligunt, dum in dextro latere dolor adest. Interim tamen conferendo fatis numerosas hujus morbi historias, quas collegi, vidi saepius adhuc dextrum latus, quam sinistrum, affectum fuisse: quod & notavit *Trillerus* (*x*), qui se observasse testatur benigniorem esse pleuritidem, quae dextrum latus occupat, periculosiorem vero & diuturniorem, quae sinistrum. Monuerat jam *Aretaeus* (*y*), per omnem continuitatem succingentis membranae dolorem protendi, quibusdam etiam ad dorsum & scapulas pertingere, huncque dorsalem pleuritidem ab antiquis vocatam fuisse, uti ex ingeniosa obscuri hujus loci emendatione, quam *Petitus* (*z*) dedit, patet. Pleuritidis
in

(*t*) Mauriceau Tom. I. Liv. I. Chap. xvi. pag. 141. (*u*) De Morbis Lib. II. Cap. xxiv. Charter. Tom. VII. pag. 575. (*w*) Acut. Morbor. Lib. II. Cap. xiii. pag. 110. (*x*) De Pleuritide pag. 4. (*y*) De Causis & Signis Morb. Acut. Lib. I. Cap. x. pag. 8. (*z*) Ibidem pag. 152.

in dorso etiam jam meminit *Hippocrates* (a); quaedam tamen ibi occurrunt, quae corruptum esse textum indicare videntur. Pariter & anteriora pectoris, & quidem sub ipso sternone, hunc morbum occupasse, docuerunt observata, uti ex *Petro Salio de curatione morborum ab ordinariis practicis non exhibitorum* refert *Schenckius* (b). In cadavere enim viri, nono die morbi praeter Medicorum expectationem mortui, inventus fuit in membranis interseptimentibus tumor inflammatorius satis notabilis magnitudinis, qui etiam ex parte communicabatur pericardio. In talibus aegris aderant omnia acutae pleuritidis phaenomena, sed lateris dolor aberat, ejusque loco aliquid molesti sub sternone percipiebatur, cum magni ardoris in thorace sensu. Patet autem satis, eo acriorem inflammatarum partium dolorem esse, quo magis inter inspirandum moveri aut distrahi debent, adeoque variam doloris intensitatem in pleuritide esse posse, prout in hoc illove thoracis loco haeret morbus. Quia autem frequentissime latera occupat pleuritis, ideo inter signa §. 875. dolor acutus punctorius ponitur, licet absolutè loquendo pleuritis & absque hoc dolore, vel saltem leni tantum comitata, esse possit, uti ex modo dictis patet.

§. 878. **U**bi autem ipsa membrana costas interne succingens doloris sedes, aut pars illa musculorum intercostalium internorum, vera; si autem altius intercostales muscoli, externi inprimis, vel & his superiora laborant, spuria appellatur.

Quosdam lateris dolores absque febre esse, illosque ad pleuritidem non pertinere, §. 875. patuit. Verum & alii dolores laterum cum febre reperiuntur, qui respirationis liberam actionem utcumque laedunt, neque tamen adeo periculosum exitum habent. Hinc illa distinctio pleuritidis in veram & spuriam nata fuit. Vera dicebatur, si ipsa pleura, vel partes huic proximae, inflammatae essent; spuria autem, si superiores his partes, & integumentis externis magis vicinae, laborarent. Diversum discrimen in utraque pleuritidis specie imprimis inde pendet, quod eo magis impediatur vitalis inspiratio, quo magis versus interiora haeserit malum; & suppuratio natam inflammationem sequens extrorsum tendat potius, si in exterioribus partibus morbus fuerit; & contra versus pectoris cavum ruat, si profundius malum haeserit. Pulchre haec notavit *Galenus* (c), signaque recensuit, quibus bini hi morbi, adeo affines, distingui possent. Postquam enim de Pleuritide dixerat, subjungit sequentia: *Sunt vero alii laterum dolores cum febribus, per quos necessario densa & parva respiratio fit: nihil autem exspuitur, ut ideo sputi expertibus pleuritidibus similes fiant; verum facile ab illis discernuntur; tum quod nulla sit tussis, cum sputi expertes (pleuritides) siccam tussim habeant; tum quod neque tensionem neque duritiem ullam refe-*

(a) De Morbis Lib. III. Cap. xv. pag. 590.

(b) Lib. II. pag. 289.

(c) De Locis affectis Lib. V. Cap. 111. Charter. Tom. VII. pag. 488.

referat pulsus, neque adeo acuta febre laborent, & respirationis difficultas minus illos molestat: nonnulli etiam, prementibus nobis extrinsecus locum inflammationem, dolent. Illis repurgatio non fit per sputa, quia ab initio nihil (humoris) inflammationem excitantis ad thoracis spatium pervenit. Concocta vero inflammatione, nisi prius discutiat, ad cutem attollitur, & secatur. Modo dictis similia & apud *Aeginetam* (d) habentur. Difficiliter autem admodum distingui posse videtur, an intercostales musculos internos externosve solos inflammatio occupet, cum sibi invicem incumbant, & similem actionem habeant, adeoque satis obscura inde foret Pleuritidis verae & spuriae Diagnofis, quae longe evidentior ex Galeni loco citato haberi poterit.

Notandum etiam, quandoque contingere, ut & loca intercostalia, & his superiora, simul inflammentur, quales casus aliquando vidi, licet rarius: Cum autem a potiori soleat sumi denominatio, ad veram pleuritidem referendus videtur talis morbus potius, quam ad spuriam.

§. 879. **A**dultos, sanguineos, lautius potos, pastosve, exercitatos valde, acidum raro eructantes, in morbos inflammatorios vergentes; verno tempore, maxime subito aestuante post acre gelu coelo; aut hyberno in acerrime frigido vento; infestat primario: tumque vocatur *idiopathica*.

Docuerunt observata fidelia, non omnem aetatem & temperiem aequae huic morbo obnoxiam esse, imo & varium anni tempus, aërisque vicissitudines, considerationem hic mereri, de quibus nunc agendum erit.

Pleuritis morbus inflammatorius est, adeoque maxime metuendus illis, qui sponte in hos morbos vergunt. Tales autem sunt (uti alia occasione in Commentariis §. 772. monitum fuit,) quibus vasa robusta & contracta, humores densi sunt, acriores, & celerius moti. Pulsus his hominibus majores & crebriores esse solent, corpus gracile, agile, robustum, calidum. Adultos hinc potius invadit, quam juniores, in quibus solidorum laxior compages, & fluidorum minor densitas reperitur; unde & *Hippocrates* (vide Commentaria §. 874.) monuerat, pleuritidem & peripneumoniam ante pubertatem non fieri: interim tamen quandoque, licet rarius, & junioribus hic morbus contingit. Ob eandem rationem notaverat *Aurelianus* (e), maribus frequentiore quam foeminis esse hunc morbum: testatur autem *Trillerus* (f), foeminas pejus affici quam viros, si hoc morbo corripantur, licet hoc rarius contingat. Validae enim tunc videntur fuisse causae, quae in corpore foeminino, minus ad hunc morbum praedisposito, pleuritidem excitare potuerunt. Monuerat autem *Hippocrates* (g)

fe-

(d) Lib. III. Cap. xxxiiii. pag. 40. versa. (e) Acutor. Morbor. Lib. II. Cap. xiiii. pag. 111. (f) De Pleuritide pag. 4. (g) Aphor. 34. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag. 75.

sequentia: *In morbis minus periclitantur, quorum naturae, aetati, habitui, & anni tempestati morbus magis familiaris fuerit, quam quibus in horum aliquo non familiaris sit.* Et Galenus (*b*) in Commentariis in hunc textum optime notavit, periculi magnitudinem tunc non pendere ab ipsa constitutione corporis aegrotantis, sed a vehementia causae, quae morbum produxerat. Possunt facile conciliari modo dicta illis, quae in §. 874. habentur, ubi dicebatur, peripneumoniam pueris & foeminis & laxis hominibus rarius contingere, atque facile, & fere sponte, sanari, quatenus nempe ipsa fluidorum & solidorum dispositio naturalis in his hominibus minus favet huic morbo. Interim tamen, ubi causae procatarticae tanta efficacia est, ut in minus praedispositis talibus corporibus validam tamen pleuritidem excitare possit, non repugnat, periculosum morbum esse posse quandoque, licet tamen in duro & exercitato corpore ab eadem causa pejor adhuc nasceretur morbus, & a leviore etiam causa in tali corpore excitaretur.

Observavit Sydenhamus (*i*), quod hic morbus temperamento Sanguineo praeditos prae reliquis aggreditur, saepe etiam rusticos & duro jam fractos membra labore. Densus autem illis & exercitatis corporibus imprimis perniciosum esse hunc morbum, jam monuerat Hippocrates (*k*), uti alia occasione dictum fuit. Et in macilentis & siccis corporibus frequentius se hunc morbum observasse, quam in obesis & humidis, testatur Trillerus (*l*). Rigida enim in his vasa, & humores densi observantur. Ob hanc causam Aretaeus (*m*) credidisse videtur, senes imprimis pleuritidi obnoxios esse, sed & saepius evadere, cum valida phlegmone in senili aetate. raro excitentur. Contrarium vero de juvenibus, & in flore aetatis constitutis hominibus, dixit, nempe, minus frequenter hoc morbo affici, sed & rarius emergere, quia majori impetu in talibus furere solet pleuritis. Solidarum autem partium firmum robur huic morbo favere, colligi etiam potest ex illis, quae apud Hippocratem in libro de aëre, locis & aquis (*n*) habentur. Notat enim, homines, qui incolunt urbes septentrioni oppositas, robusta & sicca habere corpora, sed & pleuritidi obnoxios vivere: contra vero illos, qui civitates austro oppositas habitant, imbecilliora (ἀτρωώτερα) pleurumque corpora habere, sed & raro pleuritide corripiti (*o*).

Cibus potusque vel acri sua indole, vel & sola copia nimia, febres excitare posse, antea in Commentariis §. 586. a. vidimus; adeoque patet, lautius potos & pastos, si simul in morbos inflammatorios ex propria temperie & aetate proni fuerint, facillimè in pleuritidem incidere. Unde & copiosam vini ingurgitationem pro causa pleuritidis habuit Hippocrates (*p*). Longe pejor adhuc spirituum fermentorum abusus, cum & ab his liquidis

(*b*) Ibidem pag. 76. (*i*) Sect. VI. Cap. III. pag. 331. (*k*) Coac. Praenot. N°. 398. Charter. Tom. VIII. pag. 875. (*l*) De Pleuritide pag. 3.
 (*m*) De Causis & Signis Morbor. Acutor. Lib. I. Cap. x. pag. 9. (*n*) Charter. Tom. VI. pag. 191. (*o*) Ibidem pag. 190. (*p*) De Morbis Lib. I. Cap. II. Charter. Tom. VII. pag. 546.

dis coagulum inducatur, & solidae corporis partes corrugentur; ideoque frequentissimae & acerrimae pleuritides illis accidere solent, *qui potui spirituosiori, praesertim vini spiritui, plus justo per vitam sunt assueti*, uti observavit *Trillerus* (q). Saepe tertio vel quarto die jam lethales pleuritides in ebriosis hominibus vidi.

Acidum raro eructantes. Monuit in Aphorismis (r) *Hippocrates* frequentia: *Qui acidum eructant, raro Pleuritici fiunt.* Ubi autem de morbis spontaneis ex acido humore agebatur, constitit, boni sanguinis inopiam, debilitatem fibrosae compagis vasorum & viscerum, atque defectum animalis motus (vide §. 61.) merito inter causas acidae acrimoniae numerari. Verum patet ex ante dictis, talia corpora minime ad morbos inflammatorios disposita esse: unde intelligitur facile ratio hujus Aphorismi. Postquam autem *Helmontius* (s) statuerat, hostile acidum, pleurae tanquam spinam infixum, pleuritidem facere, longe aliam hujus Aphorismi explicationem dederunt Medici, qui hanc opinionem tuebantur. Putabant enim ideo saepius hoc morbo affligi illos, qui acidum raro eructabant, quia illud retentum in corpore, sanguini mistum, morbo huic originem dabat. Quam vana autem haec sit opinio, ex causis pleuritidis postea recensendis, uti & ex tota hujus morbi historia, satis patebit.

In morbos inflammatorios vergentes. Quales illi sint, paulo ante dictum fuit ad eandem hanc paragraphum. Hoc autem cognoscitur ex corporis habitu, & morbis praegressis.

Verno tempore &c. Pleuritis quidem omni anni tempore a causis postea enumerandis nasci potest, verum quando Epidemicorum in morem regnat pleuritis, tunc potissimum verno tempore aggreditur; imprimis autem illa parte anni, quae *inter ver atque aestatem ambigens, utriusque quasi fibula est*, uti *Sydenhamus* (t) monuit; quod & propriis Epidemicarum constitutionum observatis confirmatum vidi.

Aut hyberno in acerrimè frigido vento. Per frigus adunari sanguinis moleculas, adeoque causam obstructionis in arteriarum angustiis nasci, antea ad §. 117. demonstratum fuit. Si jam frigidus ventus magna vi aërem gelidum in pulmonem impellat, qui pleurae contiguus est, simulque totum corpus undique afflet, loca intercostalia ab utràque parte tam interiori quam exteriori exponuntur acri frigori. Imprimis autem pleuritidis periculum tunc adest, dum ex calidis hypocaustis in aërem frigidissimum, non satis tecto vestibus corpore, prodeunt incauti homines. Ratio hujus data fuit ad §. 118.

Ideo *Hippocrates* dixit, hyeme pleuritides & peripneumonias fieri maxime, & quidem vehementissimas (u); & *Aretaeus* (w) similia monuit.

Tunc-

(q) De Pleuritide pag. 4. (r) Sect. VI. N°. 33. Charter. Tom. IX. pag. 269.
 (s) In Capitulo *Pleura furens*, N°. 13. pag. 319. (t) Sect. V. Cap. v.
 & Sect. VI. Cap. 111. pag. 306. 330. (z) De Affectionibus Cap. 111. Charter.
 Tom. VII. pag. 621. (w) De causis & signis morbor. acutor. Lib. I.
 Cap. x. pag. 9.

Tuncque vocatur idiopathica. Quando nempe pleuritidis causa, a primo ipsius morbi initio, in locis intercostalibus haesit, non vero in alia parte corporis prius nata, dein relicta priori sede has partes occupavit: *ιδιοπαθεία* enim dicitur propria & primaria affectio.

§. 880. **A**t ex materie praegressi inflammatorii morbi mota, & in loca descripta (877. 878.) delata, exorta *symptomata* dicitur.

Contingit quandoque, aliis morbis, prius natis in corpore, pleuritidem succedere, tuncque vocatur symptomata. Sic alia occasione ad §. 752. notavi, quartanam, verno tempore calidissimis remediis tractatam, transivisse in saevam pleuritidem. Ita & *Sydenhamus* (x) monuit, pleuritidem per accidens aliis febribus supervenire, cujuscumque demum generis sint: notat autem praecipue hoc contingere intempestivo calidorum remediorum in morbis incipientibus usu; praesertim si aegrorum aetas, temperamentum, annique tempestas inter ver & aestatem ambigens, simul conspiraverint.

Haec autem distinctio pleuritidis in idiopathicam & symptomatam usum insignem habet in curatione: pleuritis enim idiopathica sanguinis missionem, saepius quandoque repetitam, ut plurimum poscit. Si autem pleuritis symptomata sequatur alium morbum epidemicum, cujus indoles sanguinis missionem, saltem repetitam, non fert, tunc longè parcius, quam aliter fieri solet, sanguis mittendus est. Sedula morborum observatione hoc invenit *Sydenhamus* (y), & tanquam rem magni momenti in praxi proposuit.

§. 881. **P**ro causa antecedente habet: 1. omne id, quod inflammationi generandae cuicumque aptum (375. ad 380.). 2. id, quod hanc causam generalem determinat in pleuram praecipue; quo pertinent maxime, natura aegri, intercostales arteriolas angustiores, magisque duras, habentis; morbus praecedens, qui reliquit dispositionem eadem proferentem, ut est scirrhus pleurae, callus, pulmo adnatus &c., natura epidemici morbi praedominantis; aër frigidus, per angustas rimas violente actus in nudatum corpus, ex labore vel igne prius valde aestuans; potus gelidus subito, magno haustu, ingestus in corpore simili; aër hyemali tempore borealis gelidissimus. 3. *μετάπτωσης* materiae inflammatoriae, ichorosae, suppuratoriae, prius in toto, vel in aliqua parte, praedominantis, & dein quacumque causa huc depositae, ut in morbillis, variolis, tumo-

(x) Sect. VI. Cap. III. pag. 332.

(y) Sect. V. Cap. v. pag. 310.

moribus ulcerosis, ulceribus magnis, latis, subito evanescentibus, absorpta venis materie.

I°. Agendum nunc de causis: Cum autem hætenus dicta evincant, pleuritidem esse morbum inflammatorium (quod & ex decursu totius morbi, & eventu vario, postea describendis, patebit), ad causas pleuritidis referuntur omnia illa, quae inflammationem producere valent, de quibus actum fuit paragraphis hic citatis.

II°. Licet autem inflammatoria diathesis in sanguine nata fuerit, tamen & debet alia adhuc causa esse, per quam illud malum intercostalia loca potius occupet. Huc refertur Natura aegri &c. Docuerunt Anatomici, magnam saepe diversitatem observari in vasorum magnitudine & numero in diversis corporibus, imo & quandoque nonnullas arterias callosas, cartilagineas, imo & ossicas factas fuisse. Possit ergo & tale vitium in arteriis intercostalibus contingere, sicque libero sanguinis motui per illas impedimentum nasci. Interim tamen verosimile videtur, rarius talem causam adesse, cum illa arteriarum induratio plerumque in majoribus truncis tantum observetur, & imprimis in decrepita senectute.

Morbus præcedens &c. Post inflammationes validas scirrhosam saepe duritiam manere, in historia inflammationis ad §. 392. patuit, præcipue circa partes glandulosas. Verum & alia occasione, ubi §. 485. de scirrho agebatur, notavi, quam mirae indurationes partium membranacearum quandoque observatae fuerint in cadaveribus. Præterea ad §. 843. patuit, pulmonem inflammatum contiguae pleurae frequenter accrescere: non mirum ergo si & idem fiat a pleurae inflammatione, quod pleuritidem passorum Anatome docuit (2).

Tales autem callosas aut scirrhosas indurationes, uti & concretiones partium prius liberarum, causam esse posse obstructionis & inflammationis, antea ad §. 112. 1. probatum fuit. Ideo saevam pleuritidem passis saepe tota vita doloris aliquas reliquias sentiunt, a mutatione aëris subita, a validis animi affectibus, potu largiore &c. præcipue si saepius cum hoc morbo confligati fuerint. Ita ex *Brassavolo* notat *Schenckius* (a) quod Alphonfus Ferrariae dux, ter pleuritidem passus & sanatus, postea in eodem loco a minima etiam occasione dolorem senserit.

Monet autem *Diemerbroeckius* (b) se in praxi observasse, quod illi facilius & frequentius in pleuritidem inciderent, quibus ex aliquibus signis judicabat, pulmonem pleurae adhaerere. Docuit etiam experientia Medicos, crebrius corripri pleuritide illos, qui semel eadem decubuerunt.

Natura Epidemici morbi prædominantis. Quamvis pleuritis saepe ortum ducat a causis manifestis, aëre v. g. frigido corpus a valido motu aestuans afflante, tamen observatio fidelis docuit, nasci & pleuritides, multosque

(2) Triller. de Pleuritide pag. 6. (a) J. Schenckii observ. med. rar. Lib. II. pag. 245. (b) Anat. Lib. II. Cap. XLIII. pag. 308.

tosque homines affligere eodem tempore, licet nulla causa noscatur, cui morbi origo tribui possit. Verum quidem est, communem pluribus afflictionem, aliaque (de quibus postea §. 1404. & sequentibus agetur) suadere, latentem talem causam in aëre haerere: interim tamen nemo facile determinabit indolem illius noxii, quod morbos populariter grassantes efficiat, cum nulla mutatio qualitatum sensilium aëris detegatur, cui adscribi merito posset talis effectus. Mirabatur non sine ratione hoc *Sydenhamus*, quod febres tales epidemicae nunc caput affligerent, alio tempore intestina, & dysenteriam facerent, alio iterum tempore pleuram potius & pulmones invaderent. Observavit tamen & rem magni in praxi Medica momenti, quod nempe per mutationes qualitatum sensilium aëris Epidemica constitutio deflecteret utcumque a pristina indole, quatenus nempe alia pars corporis afficeretur. Ita dum febris Epidemica grassabatur, quae caput invadebat, contigit, ut mense Octobri toto insolitus aëris tepor adesset, quem subito excipiebat frigida & humida tempestas; unde oriebantur tussés integras familias affligentes. Verum tussés illae febrī Epidemicae sternebant viam, ita tamen, ut febris nata post tussim non caput, sed pleuram & pulmonem nunc invaderet; & tamen in curatione similia requirebat auxilia, ac ante adhibita fuerant, dum caput peteret (c). Patet ergo & ad hanc pleuritidis causam in praxi attendendum esse.

Aër frigidus &c. Dum a valido labore aestuant homines, vel & a calore foci multum incaluerunt, videmus totam cutem externam rubere, signo manifesto, sanguinem rubrum vasa multa ingressum esse, in quibus naturaliter esse non solet, dum corpus quiescit, vel in aëre non adeo calido versatur: Error ergo loci tunc adest (vide §. 118.) Si ergo per aërem frigidum subito tunc constringantur vasa, & aduentur magis liquidorum in vasis haerentium moleculae, liquida crassiora in vasorum minorum angustias impulsa haerebunt, fiet obstructio, inflammatio, & quae inde sequuntur mala. Pleuritides frequentes a tali causa natas observaverunt omnes practici; uti & arthritides, rheumatismos, & quidem difficillimè curabiles.

Omniū autem maximè nocet aër frigidus, per angustas rimas violentè actus in nudatum corpus, quia tanto major est frigoris actio in corpus nostrum. Verum quidem est, aërem follibus celerrimè expulsum in bulbum thermometri etiam satis sensilis non efficere, ut liquor in thermometro descendat; sed per talem aëris motum diffatur aër, jam calefcens a vicinia corporis, & omni momento applicatur aër frigidus, & hinc augetur frigoris sensus & effectus. Hinc tot rustici, bajuli, & similes homines talibus morbis pereunt, quod a valido labore aestuantes nudo fere corpore quiescant, & gratam adeo auram frigidiusculam captent. Imo *Sydenhamus* (d) putabat, plures homines ab hac causa perire, quam peste, gladio & fame.

Po-

(c) *Sydenh. Sect. V. Cap. v. pag. 305.* (d) *Sect. VI. Cap. 1. pag. 325.*

Potus gelidus &c. Majus adhuc inde discrimen, quam ab aëre frigido. Certe nunquam pleuritides magis faevas & citius lethales vidi, quam a potu gelido affatim hausto, aestuante corpore. In nobili juvene, pilae lusu dum calefceret totus, potus gelidissimae aquae cum succo limonum intra trihorium lethalem pleuritidem fecit. *Diemberbroeckius* (e) observavit, hominem, qui media aestate foeno colligendo occupatus erat, & valde sudabat, ilico pleuritidem intra paucos dies lethalem contraxisse, dum frigidam cerevisiam largo haustu biberet. Innumera talia apud practicos occurrunt, quae hoc confirmant. Facile autem intelligitur ratio. Sanguis de sanissimi hominis vena incisa in aquam frigidam exstillans concrevit ilico in strias fere solidas. Verum dum affatim gelidus potus ingurgitatur, oesophagus, in suo decursu truncis intercostalium arteriarum quarundam satis propinquus, eo repletur, dein totus ventriculus potu frigido distentus adjacenti diaphragmati, hepatis, lieni &c. subitum & insolitum frigus communicat. Cavae ascendentis truncus, ingens sinus dexter cordis, tenui tendinosae parti diaphragmatis incumbens, similiter afficiuntur, sanguis ibi collectus ad concretionem disponitur, qui paulo post per pulmonis angustias transire debet. Non mirum ergo toties lethalem subito pleuritidem & peripneumoniam a tali causa nasci, uti & similia in visceribus ventriculo adjacentibus mala. Augetur periculum, quod per validos corporis motus, sudore excitato, liquidissima sanguinis pars distillata fuerit, & quod aqua frigida similiaque non tam cito a calore corporis nostri incalescant quam aër. Demonstravit enim *Celeberrimus Boerhaavius* (f), eo citius calefcere ab eodem igne corpus, quo rarius est.

Summo ergo jure *Lancisus* (g) inter subitaneae mortis causas numeravit frigidi potus vel balnei usum, excalesfacto corpore.

Aër hyemali tempore borealis gelidissimus. De hac pleuritidis causa actum fuit §. 879.

III°. Notatum fuit paulo ante, pleuritidem distingui in idiopathicam & symptomaticam: quae binis praecedentibus numeris dicta sunt, spectant ad causas pleuritidis idiopathicae; nunc vero agendum de causis pleuritidis symptomaticae. Omnes enim morbi, qui ex priore specie in aliam degenerant & transeunt, ἐκ τῆς μεταπτώσεως fieri dicuntur (h). Sic v. g. in febribus continuis saepe inflammatoria dispositio sanguini inducitur, & postea inde respiratio difficilis, frequens, dolens circa vitalia (vide §. 734.) nascitur. Quandoque & in alias partes corporis jam deposita materies inflammatoria locum mutat; & intercostalia loca invadit. Sic dolore ad pectus phrenitidem quandoque solvi, alio in loco (§. 779.) monitum fuit.

Sic a lochiis retentis pleuritides pessimae in puerperis fiunt, uti postea §. 1329. dicitur: neque tantum dum sanguinolenta adhuc & copiosa lochia subito supprimuntur, verum etiam dum jam ichorosa quasi & alba prodeunt,

(e) Anat. Lib. II. Cap. XIII. pag. 309. (f) Chem. Tom. I. pag. 201. (g) De subitaneis mortibus Lib. I. Cap. VII. pag. 12. (h) Gorraci definit, medic. pag. 397.

deunt, uti *Hippocrates* (i) monuit: *Quibus ex partu alba purgamenta retinentur cum febre, surditas & acutus lateris dolor, perniciose insaniunt.*

Sic in variolis observavit *Sydenhamus* (k), licet confluentes vix unquam diem quartum praestolentur, sed citius erumpant, tamen quandoque acutissimum dolorem, nunc in regione lumborum, nunc in latere, *qualis pleuriticus vexat*, fieri, & tunc variolas ferius erumpere; morbi nempe materia, quae superficiem corporis versus tendere debebat, aliis locis impacta, ut videtur. Imprimis autem talia symptomata tunc oriuntur, dum calido nimis regimine variolis decumbentes tractantur. In morbillis idem obtinet, sed ibi major peripneumoniae metus est, uti *Sydenhamus* passim observavit. Quot vero & quam varia mala a resorpto pure nasci possint, dictum fuit ad §. 406., ubi de abscessu agebatur.

§. 882. **H**istoria haec (875. ad 882.), decursus mox exponendus (883. ad 907.), dissectio cadaverum pleuriticorum, clare docent, eam esse inflammationem sanguineam (371.) in arteriis locorum descriptorum (877. 878.), ortam plerumque ex febre acuta praecedente.

De parte affecta in hoc morbo pluribus disputatum fuit ad §. 877., ubi etiam observationes in cadaveribus hoc morbo defunctorum factae memorantur, quae probant in locis §. 877. 878. inflammationem veram adfuisse. Patebit etiam ex decursu mox sequente, omnes inflammationis exitus, in resolutionem, abscessum, gangraenam, scirrhum, in hoc morbo obtinere. Fere semper autem febris acuta praecedit pleuritidem, saltem aliquot horis. Excipiuntur fere tantum illi casus, ubi aestuantissimo a labore homini a potu frigidissimo, vel aëre simili, ad nudum corpus violentè actò, subitanea pleuritis contingit.

§. 883. **I**nde (881. 882.) perspicue deducitur mali historia: incipit cum appetitu ciborum saepe magno; frigore; horrore; debilitate; lassitudine; febre; procedit cum calore, sensim in aestum excrecente, siti; prostrato appetitu omni; dolore ab miti in acerbissimum tendente; respiratione valde laesa: viget cum febre violenta, sed minus manifesta ob respirationem coactam, & prae sensu doloris summi suffocatam; unde saepe turpiter fallitur Medicus: inde definit in varios eventus, pendentes ex pluribus causis, sed imprimis a diversitate mutationum inflammationis (386. ad 393. 492. ad 500.), natura loci ubi malum est (877. 878.), & consideratione

(i) Praedict. Lib. I. N°. 82. Charter. Tom. VIII. pag. 751.
Cap. 11. pag. 166.

(k) Sect. III.

ne harum circumstantiarum: prout partes plures (877. 878.) affectae simul; prout impetus circulantis liquidi violentior (92. ad 102.); aut major malignitas ipsius morbi principis (564. 567.); eo symptomata cuncta pejora; imprimis respirationis & pulsus vitia magis a naturalibus recedentia, ut & excretorum.

Sequitur jam descriptio pleuritidis per sua phaenomena, quae paulo ante morbum incipientem, in ipsius morbi initio, & dein per reliquum morbi decursum observantur. Horum autem phaenomenorum cognitio simul diagnosim format. Propriis ex observatis haec collegit Celeberrimus Auctor, & similia etiam inveniuntur apud *Sydenhamum* (1). Appetitus quandoque validus praecedit, ita ut mirentur acriorem solito famem, nondum tunc aliquid mali percipientes. Paulo post incipiunt rigere, vires labascunt, & sequuntur omnia mala, quae febrim incipientem comitari solent. Haecenus nullum adhuc signum pleuritidis adest. Verum postea dolor latus alterutrum occupat, quandoque dorsum, pectoris anteriora, & omnia illa loca, quae §. 877. recensentur. Certum autem tempus, quo ille dolor memorata symptomata sequitur, non est: in quibusdam citius, in aliis ferius apparet. Observavi quandoque prima incipientis morbi hora dolorem fatis acutum; & contra observavi pleuritides verno tempore Anni 1729., ubi secundo die morbi dolor oriebatur, neque adeo acutus tamen; & interim omnes tales aegri admodum periclitabantur. Urina illa crassa, jumentorum dicta (vide §. 734.) ab initio morbi aderat, pulsus incipiebat vacillare, paulo post sequebatur delirium, stertor in pectore, mors. Quamvis autem dolor ille, si acutissimus fuerit, magnum discrimen notet, & citam poscat opem, tamen non confidendum est, licet in initio levior tantum dolor urgeat. Sic vidi pleuriticum, cui prima die morbi mitis tantum dolor aderat, qui tamen quarta die periit, cum omnibus signis natae gangraenae, licet efficax & prompta medela adhibita fuisset. Similes pleuritides videtur & *Hippocrates* (m) observasse, pariter fatis periculosas, dicit enim: *Quod si per initia molles quidam detinuerint dolores, post quintum vero & sextum diem acuti, illae ad duodecimum (diem) finiuntur, & non admodum effugiunt: periculum autem maximum est usque ad septimum (diem) imo ad duodecimum; post hos autem sanantur. Quae vero ab initio quidem molles sunt, post septimum autem & octavum acutae; ad decimum quartum diem decernunt & sanantur.* Similia & habentur in Praenotionibus Coacis (n).

Dum autem ille dolor adest, respiratio valde laeditur: debent enim in inspiratione costae a se mutuo deduci, adeoque inflammatae illae partes distrahuntur cum summo doloris augmento. Ob hanc causam miseri aegri vix inspirant, adeoque vix dilatant pulmonem, unde cor dextrum se libere evacuare nequit. Sanguis ergo, a capite per venas jugulares redux, non

po-

(1) Sect. VI. Cap. 111. pag. 330.
Tom. VII. pag. 590.

(m) De morbis Lib. III. Cap. xv. Chart.
(n) N°. 387. Chart. Tom. VIII. pag. 873.

poterit locum invenire in sinu & auricula dextris jam plenis; hinc interiora encephali a turgidis vasis comprimuntur, aegri tales torpidi & hebetes fiunt, & minus dolorem sentiunt, pulmo sensum magis magisque impletur, & saepe subito suffocantur, dum imperiti, aegri querelis non moniti amplius, morbum mitescere credunt, cum summum adest periculum. Pulsus qui antea velox, plenus & durus erat, jam incipit mollis & parvus fieri, imo & tardior quandoque, licet rarius, plerumque enim celeriter micat debilis talis pulsus. Videantur illa, quae ad §. 807. dicta sunt, ubi pluribus egi de his, quae sequuntur impeditam pulmonis per aërem inspiratum dilatationem, in angina inflammatoria. Notandum enim est, quod pleuritici in morbi summo vigore non pereant ob inflammationem pleurae, vel partium costis accumbentium vel incumbentium, sed ob respirationem impeditam repleto pulmone suffocentur.

Inde desinit in varios eventus &c. Omnia, quae de diverso exitu inflammationis dicta fuerunt ad numeros hic citatos, etiam in pleuritide locum habent; & statim videbimus, quomodo etiam diversa curatio adhiberi debeat, prout blanda resolutio inflammationis, suppuratio, gangraena &c. sequuntur.

Verum & natura loci, quem pleuritis occupat, attentionem meretur. Si enim exteriores pectori incumbentes partes affectae fuerint tantum, minus discrimen est, & magis sperari poterit puris, si forte suppuratio sequatur, exitus versus exteriora: contrarium obtinet, ubi malum profundius reconditur. Praeterea maximum periculum in pleuritide pendet inde, quod ob doloris acerbiteriam libera inspiratio impediatur. Verum in physiologicis (o) demonstratum est, quod, prima costa per subclavium muscolum fixata, novem sequentes inspirationis tempore eleventur sursum, & vertantur extrorsum: ita tamen ut ille motus longè major observetur in mediis costarum arcibus, quam circa sternum, aut prope vertebrae. Ergo & pleuritis occupans latera, caeteris paribus, maximum dolorem faciet. Simul facile patet, pleuritidem eo pejorem esse, quo plura ex locis §. 877. 878. enumeratis occupat.

Prout impetus circulantis liquidi violentior. Quenam mala ex nimia velocitate motus circulatorii humorum fiant, patuit ex illis, quae ad numeros in textu positos habentur. Verum & in historia inflammationis §. 386. 387. 388. dictum fuit, nunquam benignam inflammationis resolutionem expectari posse, si motus humorum per vasa admodum citatus fuerit, sed tunc semper suppurationem, vel & gangraenam, metuendam esse; quod ergo & in pleuritide, utpote morbo inflammatorio, verum erit.

Aut major malignitas ipsius morbi principis. Pleuritis enim febrim acutam comitem habet (vide §. 875.); & haec febris, uti modo dictum fuit, saepe notabili tempore praecedit dolorem lateris. Morbi principis ergo

(o) H. Boerh. Instit. Medic. §. 615.

ergo nomine intelligitur hic febris acuta continua, pleuritidem veram comitans semper, praecedens saepe. Haec autem febris non semper similis est in diversis constitutionibus Epidemicis, uti optime *Sydenhamus* passim in suis operibus monuit; & speciatim in pleuritide hoc notandum esse sedulo docuit (*p*). Prout ergo haec febris plures functiones laedit, prout vires citius prostermit, prout pejoribus stipatur symptomatibus, eo periculosior erit pleuritis. De illis autem signis, quibus major minorve malignitas febris acutae continuae cognoscitur, dixi ad §. 734.

Imprimis respirationis & pulsus vitia. Ab his enim vita pendet, unde & vitales actiones solent vocari. Verum hic morbus ex sua indole respirationem laedit, adeoque merito ejus magnitudo a majori minorive respirationis impedimento desumitur. Sed ut sanguis libere ex venis pellatur in cordis cava, & inde moveatur per arterias, requiritur, in homine nato, liber ex corde dextro in cor sinistrum sanguinis per pulmonem transitus, qui supponit alternam pulmonis expansionem & contractionem, quae a vitali respiratione fit. Si ergo eo usque impedita sit respiratio in pleuritide, ut liber sanguinis per pulmonem transitus admodum minuat, pulsus fiet celer quidem, sed parvus simul; aucto malo, incipiet intermittere, & saepe subita tunc mors sequitur. Unde *Galenus* (*q*) dixit: *maximum sanè indicium lethalis pleuritidis est, si pulsus sit valde durus, & simul parvus, & ob ambo haec, caloremque, creberrimus: nullus servatus est pleuriticus cum tali pulsu.*

Ut & excretorum. Urinae nempe, faecumque alvinarum. Sed imprimis ad sputa hic attenditur, quae plurimum docent de conditione morbi, prout nempe in salutem vel interitum tendit. De his autem postea pluribus dicendum erit ad §. 901.

§. 884. **E**xit in sanationem, alios morbos, vel in mortem.

Hoc pleuritidi cum omnibus aliis morbis commune est: de hoc dixi ad §. 591.

§. 885. **I**n sanationem ope naturae, vel artis in initio, dum simplex adhuc morbus.

Alio in loco, ad §. 587., ubi de febris effectibus agebatur, probatum fuit, quandoque per febrim subigi illud, quod vasis impactum haerens resistebat aequali humorum circulo. Si jam illud obstaculum adeo leve fuerit in vasis intercostalibus, & motus febrilis adeo sedatus, ut non impingat ulterius obstruentem materiam in vasorum convergentium angustias, sed blando quasi attritu ad latera vasorum attenuando illud in pristinum fluorem resol-

(*p*) Sect. V. Cap. v. pag. 304. & Sect. VI. Cap. III. pag. 332. (*q*) De Praesag. ex pulsibus Lib. IV. Cap. v. Chart. Tom. VIII. pag. 299. 300.

resolvat, sequitur integra sanatio, saepe absque ullo artis auxilio. Verum & ars medica hoc quandoque feliciter perficit, quod sibi commissa natura non fecisset sola. Cum enim ex fideli observatione noscamus, quaeenam obtineant conditiones in aegris, dum ope solius naturae sanatur morbus, conamur per artem producere easdem, si deficient. Sic v. g. cum ad felicem talem & spontaneam sanationem requiratur moderatus febris impetus, si ille jam inveniatur validus esse nimis, per venae sectionem & alia remedia (vide §. 610.) ars conatur minuere exorbitantem febrilem motum. Cum autem in illis, qui laxiori habitu corporis gaudent, felicius succedat talis sanatio, ars per fomenta, linimenta &c. lateri dolenti applicata, conatur efficere, ut vasa facilius dilatari possint a liquidis impulsis, sicque obstaculum in arteriis haerens per illorum fines ampliores redditos transire in venas; quod requiritur in benigna inflammationis resolutione.

Verum omnes Medici, qui hunc morbum tractaverunt, in eo conveniunt, illam sanationem per artem sperari tantum posse, si in initio morbi efficacia remedia adhibeantur. Ubi enim per tres quatuorve dies jam duravit pleuritis, antequam artis auxilia applicentur, raro, vel nunquam, benigna resolutione curatur. Tuncque solent per vim morbi alia mala in corpore nasci, imprimis autem in pulmone, uti postea patebit.

§. 886. **S**anatur auxilio naturae, vel resolutione benigna, vel co-
- ctione & excretionem mali.

Alterutrum ex his in sanatione, quae ope naturae fit, obtinet. Vel enim illud, quod arteriarum finibus impactum haerebat, solvitur in molleculas, ex quibus adunatis concreverat, aptumque denuo evadit, ut absque ullo impedimento cum reliquis humoribus per vasa moveatur: vel illud quidem sic mutatur, ut ex angustiis vasorum elabi possit, sed interim tales dotes acquisivit, ut nequeat sanis humoribus assimilari, adeoque debet excerni de corpore, ut integra redeat sanitas.

Videri possunt illa, quae in febris historia §. 594. dicta fuerunt, & huc spectant.

§. 887. **R**esolutione, si contingunt simul causae (§. 386. 401.);
- tumque benignitas symptomatum nihil agendum docet, nisi ut levi victu, blandissimis aperientibus, mollissimo fotu, malum levetur.

Vera in Pleuritide, uti dictum fuit §. 882. obtinet inflammatio, adeoque omnia requisita ad resolutionem inflammationis (de quibus actum §. 386.) & hic locum habebunt. Cognoscimus autem illa requisita, quae speciem faciunt resolutionis, adesse ex symptomatum benignitate. Si enim talis aeger laxae & humidae temperiei sit, dolor lenis sit respirationem non multum

tum impediens, febris levis, non magna in pulsu durities, nulla symptomata sint, quae functiones alias laesas demonstrent, excreta non recedant a naturali conditione, novimus, resolutione curatam iri hanc pleuritidem. Non opus est tunc Venae sectione, imprimis larga, cum non exorbitet febrilis motus, sed talis sit, qui sufficiat subigendae morbi causae. Nec obstat, quod monuerim ad §. 883. quod pleuritides satis periculosae quandoque in initio leviores dolorem tantum habuerint, nam alia signa simul aderant, quae facile docebant malam horum morborum indolem: urina illa crassa non subsidens, pulsus vacillans, stertor in pectore &c. summum demonstrabant periculum.

Interim prudentia requirit, ut Medicus in initio talis morbi aegrum facilius adeat, & omni cum cura exploret, an idem maneat morbi status; an vero augeatur dolor & reliqua symptomata, tuncque alia curandi methodus institui debeat. Uti enim prudenter Galenus monuit (r): *si aeger primo die habet manifestissima salutis signa, huic omnino in primo quaternario finietur morbus. Utrum vero per crisin, vel solutionem, magnitudine & parvitate distinguitur. Magni enim morbi judicantur omnino; qui autem parvi, solvuntur solum.*

In tali casu optima medicina est, nullam medicinam facere, tenui tantum victu sustinere aegri vires, subministrare sanguini copiam diluentis & leviter attenuantis liquidi, fovere locum dolentem mollissimis remediis, ut vasa facile dilatabilia transmittant illud, quod haeret. In materia medica ad hunc numerum tales formulae habentur.

§. 888. **C**octione & excretionem causae sanatur, imprimis observatis hisce. 1°. quoties haemorrhoides debita copia liquidum aptum oportuno tempore fundunt; 2°. quoties urina copiosa, crassa, hypostatica, stranguriosa, subrubra cum albo sedimento fluxit cum levamine malorum ante quartum diem, qualis & siccam sanavit; 3°. si alvus materiem flavam biliosam ante quartum diem copiosam cum levamine ejecerit; 4°. si abscessus ichorosi, purulenti, fistulosi, diu manantes, ante sextum diem incepti, post aures, vel ad crura, prodierunt (juxta 837. ad 843.); 5°. dolor lateris si transit ad humerum, manum, dorsum, cum stupore, dolore, gravitate illarum partium; 6°. si sputum ex parte liberale, levans sine coryza, copiosum, mox puriforme, album statim, vel ante diem quartum, continuatum, vel a suppressione statim rediens, inde enim nono vel undecimo die salus.

Sc-

(r) Lib. III. de Crisibus Cap. iv. Charter. Tom VIII. pag. 433.

Sequitur jam, ut considerentur illi modi, quibus sanatur pleuritis auxilio naturae, per coctionem & excretionem causae.

I°. Numerosa satis observata in morbis acutis inflammatoriis, uti & in pleuritide, docent, causam materialem morbi loco moveri quandoque, & alias partes corporis occupare saepè satis subito. Sic aliquoties in pleuritide periculosam talem metastasin versus caput observavi, silente omnino lateris dolore; qui denuo recruduit, liberato capite. Verum videtur & contingere, eandem illam causam materialem morbi, loco motam, per vasa aperta sponte naturae in quibusdam locis corporis viam invenire. Ita *Aretaeus* (s) de pleuritide agens, postquam enumeravit illa quae contingunt morbo in perniciem tendente, dicit: *At si in melius vergat, sanguinis e naribus eruptio cum impetu, tumque repente morbus solvitur.* Adstipulatur etiam *Galenus*, uti alio in loco (§. 830. 4.) notavi: postquam enim monuerat, Phrenitidem quidem haemorrhagia narium solvi, lethargum vero & peripneumoniam non gaudere hac evacuatione, addit sequentia: *Inter ipsas autem Pleuritis medium locum obtinet: minus enim quam peripneumonia & lethargus profluvio sanguinis solvitur* (t). Verum optimè monuit *Trillerus* (u) plerumque servari pleuriticis naturae beneficio, etiam neglecta sanguinis missione, si intra primum & quintum diem sanguis purpureus floridusque affatim de naribus profluat. Quod etiam aliquoties observavi: vidi & serius haemorrhagiam narium ortam, cum levamine quidem morbi, sed non cum perfecta solutione; ita ut morbus in longum excurreret postea, & multis aliis evacuationibus indigeret, antequam sanaretur.

Idem videtur meritò expectari posse a simili sanguinis evacuatione per vasa haemorrhoidalia, quod & *Trillerus* (w) notavit. Forte tamen non adeo frequenter contingit: saltem in plurimis, quos hoc morbo decumbentes tractavi, non novi unicum fuisse, cui morbi solutio per haemorrhoidalem evacuationem contigit. Tamen veteres Medici monuerunt, haemorrhoides a pleuritide praeservare, & a suppressis malè haemorrhoidibus pleuritidem quandoque fieri. Ita *Hippocrates* habet sequentia (x): *Qui haemorrhoides habent, illi nec pleuritide, nec peripneumonia &c. corripuntur.* Testatur & se vidisse *Galenus* (y), a suppressis haemorrhoidibus pleuritide correptos fuisse multos. Adeòque non sine ratione & ad hanc evacuationem in hoc morbo attendendum jubent summi in arte viri.

II°. Monuerat *Hippocrates* (z); quod *urina subrubra in pleuriticis, habens laeve sedimentum, securam judicationem significat.* Verum ibi videtur eam potius pro signo habuisse bonae coctionis quam quidem pro evacuatione absoluta omnis materiae morbosae. Interim tamen si copiosa fluat talis urina, &

(s) De causis & signis morbor. acut. Lib. I. Cap. x. pag. 9. (t) De Crisibus Lib. III. Cap. III. Charter. Tom. VIII. pag. 430. (u) De Pleuritide pag. 7. (w) Ibidem. (x) De Humoribus Textu XXVI. Charter. Tom. VIII. pag. 576. (y) Comment. III. in Lib. Hippocrat. de alimento. Charter. Tom. VI. pag. 271. (z) Coac. Praenot. N. 586. Charter. Tom. VIII. pag. 857.

& plurimum talis sedimenti habeat, cum levamine omnium malorum, certi fumus materiam morbi evacuari. Praecipue autem spem habemus morbi sic finiendi, si in initio hoc contingat, antequam per morbi longitudinem plura in corpore a sanitate recesserint. Si enim serius fiat, rarissime per solas urinas sanatur pleuritis. Vidi hoc in pleuritico (cujus memini ad §. 587. ubi de crisi agebam) cui sexto die morbi incredibilis copia urinae profluxerat, non tantum cum facilitate, sed & cum oblectamento; & licet tantam copiam laudabilis sedimenti haberet urina emissa, levamen quidem fiebat in signe morbi, minimè verò integra sanatio. Videantur & illa quae §. 830. 4. de tali urina dicta sunt, dum de peripneumonia agebatur.

III. Qualis sit illa materies, & quare biliosa dicatur, videri potest in Commentariis §. 830. 3. Notavit & *Aretaeus* (a), salubrem quandoque in pleuritide esse per alvum factam evacuationem; imo videtur & satis fortem alvi perturbationem laudasse, cum utatur hac phrasi *καλῆς ἐπιτάξεως χρείσσης χολωδίων*; uti etiam de peripneumonia, simili evacuatione sanata, agens (b) utitur *ἐπιτάξις* vocabulo. *Hippocrates* autem, uti ad §. 830. 3. dictum fuit, talibus utitur vocabulis, quae moderatam & lenem tantum alvi evacuationem significant. Vidi talem alvi evacuationem quandoque insigniter profuisse, etiam post quartum diem. Et videtur *Aretaeus* (c) hoc etiam notasse, nam addit modo dictis sequentia: *Si autem a secunda hebdomade haec inchoantur, decimo quarto die sanantur.* Notandum vero est, quod in initio pleuritidis quandoque adsit fluxus alvi symptomaticus, noxius, & saepe periculosus, minime levans pleuritidis symptomata: unde *Aretaeus* (d) salutari futurae evacuationi huic adjungit sequentia: *respiratio conquiescit: mens recte se habet, febres minuuntur, cibos appetunt.*

Haec est ratio, quare talem Diarrhoeam symptomaticam initio morbi supervenientem, tanquam periculosam, & plerumque, non tamen semper, lethalem damnaverit *Eruditissimus Trillerus* (e); saepius vero salutarem fuisse in morbi progressu, mitigatis jam saevioribus symptomatibus, & propriis & aliorum observatis confirmaverit.

IV. De his abscessibus dixi in Peripneumonia ad numeros in textu positos.

V. Docuerunt fideles observationes, in morbis acutis inflammatoriis morbi materiem aliquando locum mutare; eventus autem bonus creditur hujus metastasis, si ad talem partem corporis fiat, quam minori cum periculo occupare potest. Ita in phrenitidis historia notatum fuit (vide §. 779.) dolorem ad pectus, pedesque, vel & vehementem tussim supervenientem saepe solvere malum; pluribusque ex libris Epidemicorum *Hippocratis* casibus hoc tunc demonstratum fuit. Sed & in *Anginae* historia probatum fuit (vide §. 809.), causam materialem morbi locum mutare & in alias par-

(a) De caus. & sign. morb. acut. Lib. I. Cap. x. pag. 9. (b) Ibidem Lib. II. Cap. i. pag. 11. (c) Ibidem Lib. I. Cap. x. pag. 9. (d) Ibidem. (e) De Pleuritide pag. 5.

partes transire quam frequentissimè. Verum tunc simul constitit, non semper felici eventu talem metastasin fieri, quamvis etiam materia morbi ad loca satis dissita, & quae minus periculosa videbantur, derivaretur. Sola ergo sollicita observatio decursus morborum docere poterit, quacnam morbi metastasis utilis sit, & versus quae corporis loca tuto fieri possit.

Verum quidem est, in pleuritide magnum periculum imprimis ideò adesse, quod ob doloris acerbitem inspiratio impediatur, adeoque suffocationis metus sit; vel si mitior fuerit morbus, nec resolvendus tamen, suppuratio periculosa timeatur, ob Empyematis metum. Adeoque multum boni sperandum foret, si materia morbi locum mutaret: atque ad hunc scopum videtur & *Hippocrates* (f) curam direxisse, dum suadet in curatione pleuritidis siccae, post venae sectionem & alia remedia, latus affectum tegere *fomentis tepentibus extrinsecus admoitis, ut morbus per totum corpus dispergatur*. Patuit tamen fidelibus observatis, multum differre pro felici eventu, versus quas partes haec metastasis fiat. Ita *Hippocrates* (g) dixit: *metuendas esse illas pleuritides, in quibus dolores sursum vergunt*. Similia his alio & in loco (h) habet. Haec & confirmantur illis, quae de Phrenitide symptomata, a tali metastasi orta, notavi ad §. 772.

Verum & observavi, dolorem ex latere versus abdominis inferiorem partem ivisse, absque bono eventu, nam post duodecim horas denuo latus occupabat dolor, & quidem longe acerbior quam antea. In robusto homine pleuritico, decima tertia die morbi, dum jam in melius vergere videbantur omnia, subito oriebatur dolor intensus in pede sinistro, absque ullo tumore, vel rubore, urina reddebatur tenuis, post aliquot horas delirabat, jacebat *à d'ovos*, moriebatur. Econtra in alio viro, dum post binas venae sectiones satis largas, fomenta calida nocte dieque applicata &c., jam mitigaretur admodum dolor pleuriticus, quarto die morbi oriebatur dolor validus circa pedis utriusque pollicem propè metatarsum, & statim dolor lateris & febris aberant omninò, & felicissimè sanabatur. Notandum etiam, quod nullam unquam podagram antea passus fuerit ille aeger, neque, quantum novi, postea hoc morbo laboraverit. Quam dispar eventus a metastasi ad partes corporis inferiores!

Ubi autem, humerum, scapulas, dorsum, dolor occupat, cum levamine doloris pleuritici manifesto, laeta prognosis est, & evadunt fere omnes: saltem non memini, me ullum vidisse pleuriticum, qui periit hoc morbo, dum illa metastasis ad has partes aderat. Quam rem & suis observatis confirmat *Eruditissimus Trillerus* (i). Forte notari meretur, quod illi dolores saepius contingant sexto die morbi, saltem sic vidi relegendo historias pleuriticorum, qui meae curae commissi fuerunt; & apud *Tril-*
le-

(f) De morbis Lib. I. Cap. xi. Charter. Tom. VII. pag. 547. (g) Coac. Praenot. 381. Charter. Tom. VIII. pag. 873. (h) Coac. Praenot. N. 73. Charter. Tom. VIII. pag. 856. (i) De Pleuritide pag. 5. Et in historiis aegrorum ibidem pag. 69. 77.

lerum ex octo aegris, quibus illi dolores contigerunt, quinque perceperunt hanc morbi mutationem sexto die. Praeterea non videtur illa metastasis morbum tollere, sed potius salutaris crisis esse nuncia.

Hippocrates videtur haec symptomata, pleuriticis quandoque contingentia, observasse quidem, sed non monet, inde praesagium fere certum pro salute aegri desumi. Ita enim habet (*k*): *Quod si dolor quidem ad claviculam sui det signum, vel ad brachium gravitas, aut circa mammam, aut supra septum transversum, secare jussat internam cubiti venam, neque copiosum sanguinem detrabere cunctandum est, usque dum multo rubicundior, aut pro puro & rubicundo lividus fluat, utrumque enim contingit.* Similiter & venae sectionem commendat in hoc casu alio loco ejusdem libri (*l*). Interim felicem curam vidi, uti & *Trillerus* suis observatis confirmat, licet nulla venae sectio institueretur, postquam hi dolores aderant in humeris, scapulis, & dorso. Tamen & alter textus *Hippocratis* in eodem libro habetur (*m*), qui videtur docere, quod aliquid boni a dolore circa claviculam in pleuritide expectaverit. Dicit enim: *At sectio (venae) non similiter dolorem solvit, nisi dolor ad claviculam pertingat.*

Fortè in quibusdam epidemicis constitutionibus & aliae metastases salutares fiunt in pleuritide: Ita *Baglivus* (*n*) in variis Italiae Xenodochiis observasse se testatur, omnes pleuriticos sanari, quibus interiora auris dolor occuparet, deinde abscessus fieret, & pus erumperet. Praesertim & Romae, dum post rigidissimam brumam saevissimae pleuritides grassarentur.

VI°. Quanti fecerint sputorum evacuationem in pectoris morbis Veteres medici, patuit ex illis quae ad §. 830. 2. dicta fuerunt, ubi agebatur de peripneumonia per hanc evacuationem toties feliciter curata. Verum & constat ex locis Veterum allegatis ibidem, quod & similem sputorum effectum in pleuritide observaverint. Ita & *Aretaeus* (*o*) laudavit sputa in hoc morbo, si tertia die incipiant, & facile prodeant, laevia, aequalia, humida, rotunda. Vidimus antea ad §. 876. quod siccas pleuritides habuerint omnium difficillimas Antiqui, & quod verae pleuritidi propriam hanc excretionem crediderit *Hippocrates*, dum monet (vide §. 878.) spuriam pleuritidem per sputa non expurgari. Licet autem *Sydenhamus* (*p*) expectorationi materiae morbosae in pleuritide non confidere videatur, sed per venae sectionem potius curam aggredi voluerit, tamen, dum pleuritidis symptomata enarrat (*q*), fatetur, quod *febris cum funesto comitatu omni, tussi scilicet, sputo sanguinis, dolore &c., pro ratione liberioris materiae morbificae expectorationis, sensim minuatur.* Locum tamen affectum in hoc morbo pleuram vel musculos intercostales statuit, de qua sede pleuritidis actum fuit ad §. 875.

Captu

(*k*) De Acutor. victu. textu 10. Charter. Tom. XI. pag. 41. (*l*) Ibidem pag. 159.

(*m*) Ibidem textu 8. pag. 41. (*n*) Prax. Med. Lib. I. Cap. ix. pag. 34.

(*o*) Morb. Acut. Lib. I. Cap. x. pag. 9. (*p*) Sect. VI. Cap. 111. pag. 337.

(*q*) Ibidem pag. 331.

Captu tamen difficile fuit visum multis, quomodo per sputa ex pulmone prodeuntia exire possent morbi materia, quae lateribus impacta haererat, nisi pulmo simul affectus esset. Licet autem sufficiat Medico fideli observatione cognovisse, talem evacuationem factam esse, quamvis modum & vias non dilucidè intelligat; interim tamen & multa sunt observata, quae docent, pulmonem contiguos sibi humores imbibere, illosque dein tussi rejici. Ita *Galenus* (*r*) observavit, mulsam in thoracis cavum injectam ex pulmone exspui; & ut confirmaret hanc rem, alibi (*s*) notat: ubi ossa fracta sunt, saepe inviolata cute, quae fracturam tegit, effundi cruorem, sic ut fascias impleat, licet cutis multo densior sit, quam membrana costas cingens. Sed & *Diemerbroeckius* (*t*) testatur, quod in Empyemate laborantibus, post institutam thoracis paracentesin, infuderit injectiones abstergentes amaras, quarum saporem perceperunt, & bonam quoque partem per sputa rejecerunt. Praeterea *Helvetius* (*u*) notavit, pleurae propaginem investire superficiem externam & internam pulmonis. An ergo continuitate quasi membranae pleurae mobilis jam reddita materia morbi in pulmonis bronchia venire potest? an contiguus lateribus pulmo, concretus saepè & inventus post pleuritidem, illam in se recipit? Satis benè dixit *Caelius Aurelianus* (*w*): *Et tussita itidem sputa per pulmonem feruntur, siquidem in ipsum veniant ex vicinis, accepta per vias mente sensas, quas λογοθεοιτης appellant.*

Interim tamen & laudabilis *Celeberrimi Lancisii* industria videtur non infeliciter vias invenisse, per quas possent directè ex omnibus locis, quae Pleuritis occupat, materia morbi venire in pulmones, & per sputa excerni. In dissertatione enim Epistolari de *Vena sine pari* (*x*) notat, orificium venae azygae in cavam dehiscens semicirculo musculari instar hemisphincteris cum peculiari nervo munitum esse: praeterea illa insertio venae azygae in cavam fit ante asperam arteriam, sub sterno, priusquam illa in duos majores bronchiorum ramos dividitur, atque ibi loci truncus venae azygae, & portio venae cavae cum aspera arteria nectitur, non tantum per simplicem adhaesionem, sed per validas etiam fibras & minuta vasa, quae ad internam tracheae faciem usque penetrant, uti pulchro experimento detexit *Lancisius*: Venam enim cavam superiorem supra & infra locum, ubi vena azyga ipsam ingreditur, vinculo constrinxit, sanguine prius educto; dein per foramen apertum in azygae trunco tepidam aquam injectit, croco tinctam; statimque vidit subcroceum liquorem per os naresque exire, dum caput supini cadaveris extra tabulam propenderet. Quin imo discissa secundum longitudinem sub cartilagine thyroidea aspera arteria, vidit post novam injectionem ex superiori interna ipsius tracheae su-

- (*r*) Meth. Med. Lib. V. Cap. VIII. Charter. Tom. X. pag. 115. (*s*) Comment. 3. in Librum Hippoc. de articulis text. 58. Charter. Tom. XII. pag. 394.
 (*t*) Anatom. Lib. III. Cap. XIII. pag. 307. (*u*) Academ. des sciences 1718. mem. pag. 25. 26 (*w*) Acutor. morbor Lib. II. Cap. XVI. pag. 116.
 (*x*) habetur in Editione Romana secunda de motu cordis & aneurysmatibus pag. 373. & in adversar. Anatom. V. morgagn. pag. 79.

perficie, quae cavae venae trunco & azygae infertioni in illam subjacet, flavum ichorem excitatis bullis per minima orificia stillantem. Alio deinde experimento probavit, tales meatus longe numerosiores, & magis patulos, aperiri in tracheam ex vena azyga, quam ex cavae venae vicina parte, pariter asperae arteriae ibi adhaerenti.

Si jam considerentur illa, quae in morbis observantur, non levis oritur suspicio, quandoque per hanc viam in tracheam evacuari pleuritidis causam materialem, jam coctam & mobilem redditam. Notavit *Lancisius*, saepe se observasse, quod aegri pleuritide laborantes ante quartum diem cruentam, mox etiam albam & coctam, materiam spuerent, quam non hauriebant a profundo pectoris, sed monstrabant aegri illum locum, ubi sub sterno azyga vena in cavam aperitur.

Haec tamen videtur esse difficultas in hac opinione, quod sanguis venae sine pari cavo contentus facilius per ejus orificium elabi possit in cavam venam, quam adigi per angustos tubulos, qui ex hac vena in tracheam patent. Si autem circa hoc orificium venae sine pari major fiat resistentia exituro sanguini, tunc videtur hoc fieri posse. An ille apparatus, dimidium sphincterem referens, qui aperturam venae azygae apponitur, illam claudere potest? An ob impeditam respirationem in pleuritide, dum pulmo difficilius sanguinem cordis dextri transmittit, vena cava sanguine plus distenta non tam liberè recipit sanguinem venae azygae? Vidit *Lancisius* in cadaveribus illorum, qui ex saeva pleuritide, in peripneumoniam & septi inflammationem abeunte, perierunt, ramos venae azygae illius lateris, quo aegri primum doluerant, varicosos fuisse. In cadavere viri, qui ex praecordiorum inflammatione decesserat, observavit polypum insignis magnitudinis, qui ex trunco venae sine pari in cavam, & ad dextram usque cordis auriculam, propagabatur: unde verosimile videtur, impediri quandoque in morbis liberum exitum sanguinis ex vena azyga in cavam.

An musculus triangularis sterni, dum agit, premens hunc locum, aliquid ad hanc rem conferre potest? Certe *Lancisius*, ab incunte aetate pectoris doloribus subinde & catarrhis laborans, sensu percipiebat, cocti sputi partem majorem ab hoc eodem loco prodire, non vero ex imis pulmonibus; crediditque se sputum per vim musculi triangularis facilius foras propellere potuisse.

Sive jam materies morbi soluta, mobilisque reddita, contiguum pleurae pulmonem, quandoque & in his morbis accretum, ingrediatur, sive per venae sine pari propagines in asperam arteriam transeat, sive ex vena sine pari in cavam veniat, hinc in cor dextrum, & dein in pulmonem pulsa inveniat viam per vasa aërea pulmonis (quod fieri posse probatum fuit ad §. 830. 2.); certum est per observata practica, pleuritidem per sputa sanari. Interim tamen non omnia sputa levant hunc morbum: hinc videndum, quaenam requirantur conditiones, ut a sputis sanatio morbi sperari possit.

Debet sputum esse liberale, satis magna copia excretum & facile: semper enim fere per tussim de superficie interna tracheae aliquid mucosi abra-

ditur; verum hoc non minuit morbi causam. Illam autem minui novimus, si cum sputo prodeunte minuantur dolor & reliqua symptomata, adeoque manifestum levamen percipiant aegri. Unde *Hippocrates* (y) generalem hanc regulam posuit (uti & antea ad §. 830. 2. in peripneumoniae historia monui) omnia sputa mala esse, quae dolorem non sedant, omnium vero optima esse illa, quae dolorem sedant.

Sine coryza. Si enim haec adsit, ingens copia sputorum saepe prodit, quae sputa nihil faciunt ad materialem causam pleuritis, sed tantum mucum catarrhosum evacuant. Videtur & *Hippocrates* simile quid indicare voluisse, ubi de sputis bonis & malis, quae in morbis apparent, agit (z): subjungit enim sequentia: *Coryzas autem & sternutationes in omnibus circa pulmonem morbis & praecessisse, & consequi, malum.*

Mox puriforme, album statim, vel ante diem quartum. Pluribus egi de his sputis, & conatus fui rationem dare, quare puriformia dicantur, etsi alium colorem habuerint, quare in albedinem cito mutari debeant, in Commentariis §. 830. 2. Vidi saepius album illud coctum puriforme sputum sanasse pleuritidem: imo in muliere jam quinto mense gravida, dum secundo pleuritis die sputum illud aderat copiosum, omnia symptomata levabantur ilico, & quarto die morbi jam sana fuit. Primo morbi die Venae sectio instituta erat, nec opus fuit illam repetere. Quod imprimis notandum, quia *Hippocrates* (a) absolute lethalem in gravidis hunc morbum pronunciavit: & (b) alibi omnem morbum acutum in gravidis lethalem dixit. Quamvis autem jure acerbam hanc prognosin limitaverit *Celsus* (c) solummodo docens: *mulier quoque gravida acuto morbo facile consumitur*; tamen certum est, pleuritidem graviditatis tempore natam semper esse magis periculosam.

Interim tamen non sola illa sputa alba cocta profunt, sed & flava illa cum pauco sanguine admisto. Vidi & quandoque sputa tenacia, rubro sanguineo colore tineta, aequabiliter cum levamine in initio hujus morbi excreta. *Galenus* (d) explicans textum Hippocratis, satis certe difficilem, & ob brevitatem obscurum, quo vetat sanguinis missionem in illis, qui sanguinolenta exspuunt (*αἱματώδεια*) si adsit pleuritis, dicit se vocatum fuisse ab aegro, qui credebat se haemoptoicum esse, eum *sanguinolenta a latere spueret* (*πύσας αἱματώδεις ἀπὸ πλεύρης*); licet autem habitus & vires hujus aegroti tales essent, ut venam secuisset illi, si haemoptysi laborasset, illud non fecisse, quia pleuritis mitis erat; additque, hunc aegrum aliis remediis congruis, absque Venae sectione, levatum fuisse: *mitissimae enim pleuritides sunt, in quibus sanguinolentum spuitur.* Ideo *Hippocrates* (e) maxi-

(y) In Prognostic. sentent. 51. Charter. Tom. VIII. pag. 645. (z) Ibid. sentent. 49. pag. 643. & Coac. Praenot. N°. 399. ibidem pag. 875. (a) De morbis Lib. I. Cap. 11. Charter. Tom. VII. pag. 533. (b) Aphor. 30. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 213. (c) Lib. II. Cap. vi. pag. 55. (d) Commentar. 3. in 6. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 472. (e) In Coacis Praenot. N°. 387. Charter. Tom. VIII. pag. 873.

maximè salutare illas pleuritides affirmavit, in quibus flava cum paucò sanguine sputa prodirent, quas ideo *biliofas simul, & sanguineas pleuritides* vocavit, & ut plurimum nono vel undecimo die judicari dixit. Biliofa autem dicuntur haec sputa a colore flavo, nam in *Prognostico* & in *Coaca Praenotione* N°. 390. idem illud sputum, quod paulo ante *χολώδες* biliosum vocaverat, *ξανθὸν* flavum appellat. *Duretus* autem (f) in Commentariis ad hunc locum monet, se non sine moerore aliquoties vidisse, sanguinis missione tunc instituta a medicis imprudentibus, suppressa haec sputa fuisse lethali cum eventu. Idem & suis observatis confirmat *Baglius* (g).

§. 889. **U**bi signa accurate observata docent, statum pleuritidis (875.) adesse modo descriptum (888.), tum Medico nihil mutandum, sed omnia continuanda incumbunt. Ergo neque venae sectio, neque evacuatio, vel mutatio alia instituenda. 1°. victu molli, tenui; animi, corporisque quiete; aëre temperato calido, & humido; somno spontaneo, vel lenibus conciliato; medicamentis mollibus, tenuibus, levissime aperientibus; utendum. 2°. deinde evacuationi cuilibet singulari proficenti providendum: ergo in statu (888. N°. 1.) anus fovendus molli, laxante, aperiente fotu; aut, si minus sic processerit, hirudinum applicatarum succtu. Si (888. N°. 2.) observatur; statim fomenta similia renibus, perinaeo, hypogastrio apponenda; lenia diuretica aperientia danda; aër paulo minus calidus curandus; sudor, & aliae evacuationes, vitandae; blanda clysmata diuretica profunt. In casu vero (888. N°. 3.) similia fomenta emollientia toti obvolvenda abdomini; clysmata laxantia injicienda alvo; victus laxans instituendus: ubi denuo quartus status (888. N°. 4.) adest praevifus (838.), & simul locus (839. 840. 841.) innotuit, tum utendum memoratis (859. 860. 861.), & apertura facta suppuratoriis locum aliquamdiu apertum tenentibus: deinde in casu (888. N°. 5.), praeter communia, partes, in quas dolor migrat, fovendae mollibus, calidisque, fricandae leniter, stimulantibus emplastris parumper attrahentibus. Denique in ultimo dato (888. N°. 6.) tota res eadem ac in peripneumonia bona, adeoque omnia huc repetenda ex (850. 851.), & agenda.

Ubi ergo pleuritide laborantem accedit Medicus, primo attendit, an morbus adeo benignus sit & levis, ut blanda resolutio exspectari possit (§. 887.). Symptomata levia, aegri laxa temperics (in duris enim & ex-

erci-

(f) In *Coacas Hipp* pag. 252.

(g) *Prax. Med. Lib. I. Cap. ix. pag. 36*

ercitatis corporibus talem morbi exitum vix sperare licet) hoc docebunt. Si autem morbi major intensitas adsit, ita ut cura per simplicem resolutionem non sit expectanda, sed requiratur coctio & excretio materiae morbosae, tunc sollicitè indagandum, an artis auxiliis validis hic opus sit, v. g. sanguinis missione larga, clysmatibus, aliisque, quae nimium febris impetum moderari valent (vide §. 610.).

Deinde attendendum, an quaedam phaenomena morbi doceant, naturam moliri talem coctae materiae evacuationem, vel depositionem ad alia loca minus periculosa. Ubi de hac re constat, cum observationes practicae docuerint ab omni aevo, sic cito & tutò curari hunc morbum, facile patet, nihil esse mutandum, sed statum praesentem conservandum esse, quod fit sequentibus.

I°. In omni morbo vitae & viribus conservandis consulendum est; ad quem scopum cibi & potus ferviunt. Verum haec ingesta non restituumt illa, quae per vitae actiones perierant de corpore, nisi prius subacta & mutata fuerint per vires corporis superstites. Cum ergo per morbum, etiam leviolem, langueat corpus, & multae functiones minus promptè perficiantur quam in sanitate, patet facile, talia in victu subministranda esse, quae sanis humoribus jam fere similia subigi possunt quam facillime. De hac re pluribus egi in cura generali febrium §. 599. 600. 601. 602. Pleuriticis sapiens *Hippocrates* (b) ptisanæ hordeaceae cremorem dabat, chylo jam ferè similem, ut humectaret corpus simul & aleret. Similia laudavit, uti & avenacea decocta *Trallianus* (i), & generatim talia exhibenda iussit, quae humectent, nec tamen refrigerent aut calefaciant vehementer. Unde & simile moderamen aëris necessarium erit: quod quomodo, & per quae obtineri possit, dictum fuit ad §. 605. 2. 3. Cum autem vigiliae turbent etiam corpus firmum & sanum, somno potius indulgendum est; qui, si sponte non adsit, emulsis farinaceis ex amygdalis, seminibus frigidis &c. conciliari poterit, additis levissimis anodynis, imprimis illis, quae ex papaveris erratici floribus parantur, quae nunquam nocent: Validiora enim & narcotica hic non requiruntur, cum soleant saepe multas corporis excretiones sistere. Huc etiam spectant corporis & animi quies, ut turbetur nihil, sed omnia pacata fileant in corpore, dum natura coquendae & excernendae materiae morbosae intenta est. Nec alia requiruntur remedia, quam quae diluendo omnes humores reddunt meabiles, & laxando vasa disponunt, ut facile transmittant humores dilutos, qualia & laudata fuerunt ad §. 887.

II°. Quae modo dicta sunt, conveniunt in omni excretionem vel metastasi materiae morbosae: verum & alia adhiberi possunt, & debent, ubi constet de loco, versus quem materia morbi deponetur.

Si

(b) De victu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 23. 160. 161.

(i) Lib. VI. Cap. 1.

Si ergo in statu (888. N°. 1.). Videantur illa, quae circa hanc evacuationem in cura delirii febrilis ad §. 702. dicta sunt.

Si (888. N°. 2.) observatur. Dictum fuit de his ad §. 853. ubi de simili evacuatione critica materiae morbosae in peripneumonia agebatur: Cum autem per sudorem imprimis, uti & per alias evacuationes, avocetur quasi a renibus magna pars diluentis vehiculi, hinc & illae vitandae sunt. Hinc & laudatur aëris minor calor, quia sic & sudor cavetur, & etiam in fanis hominibus videmus, sub aëre frigidiusculo minus liquidi per cutis spiracula, plus vero per renes, transire.

In casu vero (888. N°. 3.) &c. De his pariter actum fuit §. 852., quae videri poterunt.

Ubi denuo quartus status (888. N°. 4.) &c. De omnibus illis in Peripneumonia ad numeros in textu positos dictum fuit. Notandum autem est, tales abscessus citò aperiendos esse: non enim requiritur hic maturatio crudi inflammatorii in bonum pus; verum illud pus (vel puri analogae materies) alibi jam factum ad haec loca deponitur tantum, & sic subito abscessus nascitur, licet cutis nullo modo mutata appareat; ut alia occasione ad §. 593. notavi.

Locus autem talis, post aperturam abscessus, irritatur leviter suppuratoriiis remediis, ut chirurgi vocant, sicque prohibetur, ne statim iterum concresecat, ut nempe detur occasio repurgationi sanguinis a materia morbosa, quae cum illo fluit per vasa, & per hanc viam a natura, morbum curante, indicatam, tuto exit.

Laudabat enim *Hippocrates*, uti ad §. 842. dictum, si tales abscessus, fistulosi quasi redditi, manarent diutius; quod sic per artem imitari conamur.

Deinde in casu (888. N°. 5.) &c. Ubi nempe dolor ex latere transit ad humerum, manum &c.

Fidelis observatio docuit, levare sic morbum; adeoque ars conatur per diluentia, attenuantia &c., solvere, & mobilem reddere morbi materiem; simulque leni frictione, fomentis mollibus, Emplastris aromaticis, uti v. g. de labdano, meliloto, vel similibus, fovere & leviter stimulare haec loca, ut versus illa facilius & citius derivetur illud, quod per salutarem metastasin huc deponendum erat. Videantur illa quae ad §. 134. de derivantibus, attrahentibus, & propellentibus, dicta sunt.

Denique in ultimo dato (888. N°. 6.) &c. Omnia hic eadem sunt ut in peripneumonia, quae per sputa curatur, adeoque ibi videri poterunt.

§. 890. **A**rte autem, sine alio morbo, sanatur pleuritis hac imprimis methodo: si pleuritis (875.) recens ante tertium diem finitum, magna ex symptomatibus validis (875. 883.), sicca (876.), in robusto, exercitato, sicco corpore, sine spe,

vel praesentia (887. 888.) ; tum 1°. cita , larga , accelerato fluxu celeris , ex magno vase , per magnum vulnus , missio sanguinis instituenda , corpore quiescente , supino , & respiratione , dum fluit , tussi , suspiriisque accelerata , loco affecto eodem tempore foto , & leniter perfrictio ; debet continuari in remissionem satis notabilem doloris , vel ad prima signa deliqui animi ; debet repeti ex consideratione redeuntium denuo symptomatum , ad quae tollenda prima instituta fuit ; crusta (384.) absens finem definit. 2°. statim adhibenda fomenta , balnea , tepefactoria , linimenta , emplastra , quae laxando , resolvendo , mitigando , avertendo , prodesse queant (vid. 395. N°. 3. 398. N°. 6.) 3°. tum ea medicamenta danda , quae diluant , resolvant , laxent , mitigent , refrigerent , dolorem leniant , aut sopiant : quae calida , humida , magna copia , sorpta , & ad locum affectum determinata , juvant , & pro mutatis phaenomenis varia assumenda sunt , semper curando , ut eligantur illa , quae putredini adversissima. 4°. victu tenui , molli , refrigerante , antiphlogistico est opus. 5°. denique omne exsiccans , calefaciens , impetum augens , vitandum ; ut calor aëris , solis , foci , lecti , victus , medelae.

Vidimus in praecedentibus , quomodo ope naturae pleuritis in sanationem abeat , absque multo artis molimine : totum enim , quod medico in illis casibus agendum incumberebat , erat ut in benigna resolutione statum praesentem conservaret , mutaret verò nihil. Ubi autem per coctionem & excretionem causae sanabatur pleuritis , loca & vias , per quae haec excretio futura praevidebatur ex signis , laxare , emollire , fovere conveniebat , vires sustentare levi & blando alimento , diluere humores. Haec sufficiebant ad hunc scopum.

Verum si pleuritis valida sit , quod cognoscitur dolore acerrimo , respiratione admodum impedita , febre valida , tunc resolutio illa blanda sperari nequit ; uti probatum fuit ad §. 386. ubi de inflammationis cura per resolutionem agebatur. Si nulla spes sit , materiam morbi cito coquendam & excernendam esse , & praecipue , si nulla vel pauca sputa absque levamine ullo prodeant , tunc sicca pleuritis dicitur , & concluditur facile , sponte sua tam gravem morbum in sanitatem minimè abiturum esse ; imprimis si in robusto & exercitato corpore fuerit talis morbus , uti monuerat Hippocrates ; dicens (k) : *Corpora exercitata ac densa citius a pleuriticis & peripneumonicis morbis pereunt , quam non exercitata.* Cujus observationis ratio data fuit ad §. 386.

Per artem ergo tentandum est sedulo , ut absque alio morbo sanetur pleu-

(k) Coac. Praenot. 398. Charter. Tom. VIII. pag. 875.

pleuritis. Patuit ex dictis ad §. 875., in tali pleuritide adesse veram inflammationem: adeoque omnes exitus inflammationis, in suppurationem, gangraenam, & scirrhum, hic contingere poterunt. Exitus autem in suppurationem, licet in partium corporis externarum inflammatione non semper adeo metuendus sit, hic tamen merito suspectus habetur, dum abscessus, pleuritidem inflammatoriam sequens, frequentissime in cavum pectoris pus collectum effundat, unde empyema toties lethale nascitur. Omne ergo artis molimen adhibendum est, ut exitus hujus morbi in abscessum praecaveatur.

Constitit autem, ubi de cura inflammationis per resolutionem agebatur (§. 396.), praecipuum remedium esse ad hanc obtinendam, si copia humorum circulantium, & impetus eorundem in loca inflammata, minuerentur per sanguinis missionem. Praeterea acutus dolor, inspirationem impediens, in pessima pleuritide saepe suffocat aegrum, antequam inflammatio in suppurationem abire possit. Verum alia occasione (ad §. 141.) monui, *Galenum*, in febribus ardentissimis, inflammationibus maximis, & vehementissimis doloribus, largam sanguinis missionem commendasse: imo in talibus ad animi deliquium usque sanguinem detrahi iussit. Unde patet, urgentissimas esse rationes, quae pro venae sectione in pleuritide militant.

Neque observavi unquam, nocuisse venae sectionem, licet postea, mitescente morbo coctio & excretio morbosae materiae sequerentur per varias illas vias, §. 888. enumeratas. Monitum quidem tunc fuit, a venae sectione abstinendum esse, dum illae evacuationes praesto sunt, sed non aliter. Videantur historiae pleuriticorum, quae in tractatu *Eruditissimi Trilleri* antea jam laudato, habentur: patebit omnes illas excretiones successisse, ubi post repetitas etiam sanguinis missiones periculosus morbi impetus deferbuerat: quod & propriis observatis in praxi medica confirmatum vidi. In valida enim pleuritide, licet felici cura materies morbi solvatur, & mobilis reddatur, vix unquam obtinet, ut haec materia soluta sanis iterum assimiletur humoribus, cumque illis absque ullo impedimento per vasa corporis moveri possit, sed semper fere vasa sic stimulat, ut excitata sensibili quadam evacuatione expellatur de corpore. Hoc ideo imprimis monendum erat, ne quis metueret in pleuritis initio sanguinem mittere ideo, quia crederet, salubria illa naturae molimina impeditum iri.

Quamvis autem in tenella aetate, senio, mulieribus gravidis, Venae sectionem adhibere metuerint Veteres medici, hodie tamen constat certis observatis, etiam in his venae sectionem tuto institui posse; tali tamen quantitate, quam aetas & vires indicant; uti alio loco (ad §. 610.) jam notavi.

Nec abstinui a venae sectione, si respiratio multum impedita erat, licet menstrua fluerent, & bono quidem cum successu. Pariter & in puerperis pleuritide correptis, licet lochia fluerent, sanguinis missio profuit insigniter, quod & suis observationibus confirmat *La Motte* (1), qui, lochiis bene

(1) Traité des Accouchemens Liv. II. Chap. XXI. pag. 224.

bene prodeuntibus, repetitas etiam in brachio venae sectiones instituit. Quamvis extra dubium sit, si hic morbus per artem sanari debeat absque alio malo sequenti, conducere, ut quam citissime venae sectio instituat; tamen & adultiori jam morbo, si in initio neglecta fuerit, conducit sanguinis missio. *Celsus* quidem notaverat de pleuritide agens (*m*): *Remedium vero est magni recentisque doloris sanguis missus. At, sive levior, sive vetustior casus est, vel supervacuum, vel serum id auxilium est.* Et alibi (*n*), de sanguinis detractioe per venas agens, habet sequentia: *Sed ut aliquando etiam primo die sanguinem mittere necesse est, sic nunquam utile post diem quartum est, cum jam spatio ipso materia vel exhausta est, vel corpus corrumpit; ut detractio imbecillum id facere possit, non possit integrum:* & verum quidem est, si valida inflammatio per quatuor dies duraverit, jure metuendum esse, ne in suppurationem tendat: Interim tamen constat, cum fructu longe serius adhuc in pleuritide sanguinem de venis missum fuisse. Notabile exemplum legitur apud *Hippocratem* (*o*) de *Anaxione*, qui pleuritide sicca decumbebat, frustra calidis fomentis tentata, insomnis erat, sexta die morbi delirabat, septima dies molesta erat, febris enim augebatur, nec dolores remittebant: Octavo die multum sanguinis educebatur secta in cubito vena, unde levamen doloris sensit, & post repetitas criticas evacuationes die trigesimo quarto prorsus judicatus est. Notat autem *Galenus* (*p*) in Commentariis ad hunc locum, *Hippocratem* hoc diserte monuisse ideo, quia medici, quasi ex lege quadam, ultra quartum diem venam non secabant. Felici successu in curanda periculosissima pleuritide, pessimisque symptomatibus stipata, *Hippocratis* vestigia legit *Trillerus* (*q*), & octavo die morbi libram circiter sanguinis, aperta brachii vena, detraxit, cum levamine insigni: imo ineunte die nono, dum suffocationis metus ingrebat, denuo ex pede sex septemve uncias sanguinis emisit; sicque hunc aegrum ex ipsis orci faucibus eripuit.

Hippocrates quidem, ut ex modo memorata *Anaxionis* pleuritici historia patuit, videtur per calida & mollia fomenta tentasse prius, an dolor posset minui, antequam ad sanguinis missionem procederet: imo alibi (*g*) diserte hoc asserit, lateris dolorem, tam in initio, quam & serius, non sine ratione tentari posse calidis fomentis, an sic dissolvi possit. *Alexander Trallianus* (*s*) eadem commendat, monens tamen, ilico vacuandum esse, si fomentis dolor non cedat, sed potius augeatur. In leviori Pleuritide incipiente absque febre valida, nec respiratione admodum impedita, hoc tentari quidem posset, quia tunc multa spes blandae resolutionis (§. 887.), vel saltem felicitis & subitae coctionis & excretionis adest: Verum ubi valida & sicca Pleuritis adest, memores oportet esse optimi moniti, quod

Are-

(*m*) Lib. IV. Cap. vi. pag. 209.   (*n*) Lib. II. Cap. x. pag. 80.   (*o*) Epidem. 3. aegrot. 8. Charter. Tom. IX. pag. 302.   (*p*) Ibidem.   (*q*) De Pleuritide aegrot. 7. pag. 99.   (*r*) De vitæ acutor. Charter. Tom. XI. pag. 36.   (*s*) Lib. VI. Cap. I. pag. 268.

Aretaeus (*t*) habet, in ipso initio Capituli, ubi de curatione hujus morbi agit: *Nulla morae occasio in pleuriticis neque cunctationis, sed valida medicatione opus est.* Ideoque voluit, eodem die venam incidendam esse, nisi morbus ab ingurgitatione ciborum & potuum provenisset, tunc enim diei unius abstinentiam praemitti maluit.

Sanguis ergo mittatur quantocyus, & quidem fatis magna copia; habita tamen ratione aetatis & virium in diversis aegris: pulcherrimè juvat, si ex vena majori, per vulnus amplum, celeri fluxu exeat: hinc in cubito praestat venam aperiri, quam in manu. Non enim haec sanguinis missio instituitur tantum ideò, ut copia minuatur, sed etiam ut, subita tali depletione facta, arteriae obstructae, minus jam urgente sanguine arterioso, contractae retropellant massulas obstruentes in majores ramos (vide de hac re §. 141. I.), sicque tollatur inflammatio. In eundem scopum locus dolens illo tempore, dum sanguis de vena secta fluit, fovetur & leviter perfricatur. Ubi autem larga tali & subita venae sectione opus est, praestat aegrum supinum in lecto jacere, sic enim absque animi deliquio facilius hanc sanguinis jacturam feret, quam si federet erectus.

Quandoque contingit in pleuritide adeo saevum dolorem esse, ut pectus vix ullo modo dilatare possint; hinc pulmones parum sanguinis transmittunt, atque ideo venae quidem plenae sunt, sed aërta paucum sanguinem recipiens non urget magna vi sanguinem venosum, unde ex vena aperta saepe parum sanguinis effluit. Simul ac vero suspirando pulmonem magis dilatant aegri, vel tussiendo illum concutiunt, sanguis cum impetu exit. Observavit hoc *Tulpus* (*u*) in muliere pleuritica, & monet medicos, ut in simili casu tussim excitent. Aegri enim tales quandoque adeo saevum dolorem patiuntur, ut a minima dilatatione pectoris ferè convellantur. Unde illis persuadere non potest saepe medicus, ut inspirent fortius. Optimum tunc est vini, vel aceti calidi, cochlear unum alterumve dare titulo cardiaci remedii, vel eadem naribus supponere, sic enim invitis etiam excitatur tussis, & subito saepe dolor pleuriticus cessat, vel saltem insigniter minuitur.

Sanguinis educendi copia varia est, pro diversa aetate & viribus aegri, ut facile patet. *Sydenhamus* (*w*) in adultis ad uncias decem aut circiter mittendum curavit: quandoque & majori copia tuto educitur, in primâ praecipue venae sectione. Praestat, ut medicus adsit, & pro re nata copiam determinet praefens. Plerumque solet continuari, donec liberius inspirare possint, dolore multum imminuto. Si in pessima pleuritide non remittat dolor (quod raro fit nisi serius sanguinis missio instituta fuerit) pergimus evacuando eò usque ac prudentia permittit, ad prima nempe signa animi deliquii; quae sunt pallor in oculis, labiis, vultu, pulsus languidus, sudoris guttulac in fronte; tuncque ilico claudenda vena est. Sollicite mo-
nuit

(*t*) De curatione morbor. acutor. Lib. I. Cap. x. pag. 89. (*u*) Observat. medicar. Lib. II. Cap. III. (*w*) Sect. VI. Cap. II. pag. 335.

nuit *Arctaeus* (x), vitandum esse hic animi deliquium, ne peripneumonia sequatur. Dum enim in lipothymia cor quiescit, sanguis, in sinu venoso, auricula & cavo dextro cordis, stagnat per aliquot saepe minuta, & ob inflammatoriam in hoc morbo sanguinis spissitudinem in concretionem admodum pronus est, unde jam concrefcere incipiens, dum excitabitur ab animi deliquio aeger, moveri debet per pulmonem, ibique haerere poterit immeabilis in pulmonalis arteriae angustis, sicque peripneumoniam, ipsa pleuritide periculiosorem morbum, producere.

Verum ut plurimum contingit, dolorem pleuriticum, prima venae sectione imminutum, recrudescere denuo aequè acerbum: tunc repeti debet venae sectio, & quidem toties, quoties urgens dolor & respiratio impedita subitum & efficax levamen poscunt. Sic observavit *Sydenhamus* (y), pleuritidem confirmatam in adultis raro minori quam quadraginta circiter unciarum sanguinis impensa sanari, licet in pueris semel aut bis venam secuisse suffecerit. Imo quandoque adeo pertinax morbus est, ut longe majorem jacturam sanguinis requirat, repetitis frequenter sanguinis missionibus. Observationes plurimae optimorum medicorum hoc testantur. In puerpera, octavo a partu die acerbissimo lateris dolore correpta, necesse habuit *Tulpius* (z), ter pedis, & quinquies brachii, venas exsolvere, antequam vinci potuerit rebellis morbus. Evasis tamen aegra e tanto discrimine, licet praeter tot sanguinis evacuationes adhuc ingens alvi profluvium sustinuerit. Similis casus fere habetur apud *La Moitte* (a).

Unicam Pleuritidis curam in venae sectione repetita, si pergant vel renoventur symptomata vehementia, *Sydenhamus* (b) posuit; testaturque, se nunquam aliquid damni a sanguinis detractioe, quae tam larga imperitis videri potest, observasse. Hoc fecit, ut quidam pergerent venam secando, si vel minimae pristini doloris reliquiae forent, donec aegros exhaurirent omnino; unde vel mors sequebatur, vel morbi chronici languidissimi, & imprimis hydrops. Sed non rite mentem *Sydenhami* perceperant: diserte enim monet (c), tunc repetendam esse sanguinis missionem, *ubi dolor atque alia symptomata admodum saeviunt*. Licet enim aliquis dolor & levis febris maneat, si non inde impediatur respiratio insigniter, neque a nimio febris impetu aliquid metuendum videatur (de his vide §. 609.), praestat non amplius evacuatione tali vires imminuere, quae requiruntur ad subigendum illud, quod de morbo adhuc superest.

In morbis inflammatoriis plerisque, & imprimis in Pleuritide, dum sanguis de vena eductus secessit in serum & partem rubram, observatur in parte superiori insulae alba, subcaerulefcens, pellis, quandoque aliquot lineas crassa, tenacissima, & vix per novaculae aciem dividenda (de hac vide

(x) De curatione morbor. acutor. Lib. I. Cap. x. pag. 90. (y) Sect. VI. Cap. 11. pag. 336. (z) Observat. medic. Lib. II. Cap. 11. (a) Traité des accouchemens Liv. II. Chap. xx1. pag. 224. (b) Sect. VI. Cap. 11. pag. 333. (c) Ibidem 336.

vide §. 384.) ; quamdiu autem illa pellis in sanguine educto infulae accreta conspicitur, tamdiu statuerunt medici in hoc morbo sanguinem utiliter missum esse. *Sydenhamus* vero, uti ad §. 384. dictum fuit, monet, hujus pellis generationem saepe impediri in sanguine pleuriticorum, si non satis libero flumine de vena secta profiliat, sed lentè per brachii cutim rependo quasi exeat : adeoque fallere posset hoc signum. *Celeberrimus Trillerus* tamen testatur, se crustam illam pleuriticam albicantem invenisse, licet sanguis ad perpendiculum stillatim & lentè proflueret (*d*). Memini me & idem observasse tam in pleuriticis, quam in sanis hominibus, quibus prophylaxis causa vena secabatur. Certiora signa habentur de venae sectionis auxilio adhibendo ulterius, vel non, ex acerbitate vel remissione doloris, & reliquorum symptomatum, aegrotantisque viribus. Imo licet magna debilitas adsit, si tamen omnia symptomata atrociter recruderint, nullum aliud auxilium superest, quam de novo sanguinem mittere. Memorabilis casus apud *Trillerum* (*e*) habetur, qui docet, quantum possit in desperato etiam casu felix cordati medici audacia. In juvene enim & valido venatore, acutissima pleuritide correpto, post binas satis largas venae sectiones, dum morbus in melius jam mutari videbatur, quinto die omnia morbi symptomata quam vehementissimè recruderunt, & frustra injecto clysmate, applicatisque vesicatoriis, jamjam moriturus videbatur. In utroque pede, jam frigido, calida aqua foto, lanceola infligebatur vulnus amplum, sed ex faucibus venis ne gutta quidem sanguinis prodibat : fervida aqua affundebatur pedibus, ita ut & epidermis abscederet, tuncque satis larga copia sanguis exivit, tali cum effectu, ut revivisceret semimortuus non tantum, sed & felicissimè postea sanaretur.

Helmontius (*f*) quidem ad ravim usque clamavit, cruentum Moloch cathedris insidere medicis, damnavitque absolutè omnem venae sectionem in hoc morbo. Acidum hostile, pleurae & intercostalibus locis infixum, quod spinam pleuriticam vocabat, educendum vel corrigendum voluit, parcendum vitali sanguini. Tanta miracula perficere se posse credidit cervini vel taurini priapi pulvere, succo cichorei sylvestris, floribus papaveris sylvestris, pluribusque aliis : Verum imprimis hircino sanguine, si nempe pedibus posterioribus ad cornua alligatis abscinderentur testes vivo animali, & molesto labore in pulverem tritus, dabat nobile illud antipleuriticum remedium. Bona interim fide egit, nam in proprio corpore tentavit, quod aliis suadebat, remedium. Describit enim in eodem capitulo proprium morbum, & patet satis ex propriis dictis, non fuisse solutam pleuritidem his remediis, sed in periculosam suppurationem abivisse potius. Imo ex praefatione quam filius *Franciscus Mercurius van Helmont* operibus paternis praefixit, constat, illum bis pleuritide laborasse, & ultimo vitae

tem-

(*d*) De Pleuritide pag. 27. 28.

(*e*) De Pleuritide pag. 68.

(*f*) Videatur

capitulum, quod inscribitur *Pleura furens* pag. 217. &c.

tempore adeo anhelato pectore fuisse, ut vel epistolium breve scribentem, vel loquentem diutius, respiratio destitueret. Multos tamen habuit sequaces, non sine damno; & adhuc hodie similia remedia ut specifica anti-pleuritica jaectantur, quae facile quidem permitti possunt, cum non turbent corpus, modo una cum his efficaciora longè auxilia adhibeantur.

Nec obstat huic curandi methodo, quod quandoque rari tales casus contigerint, in quibus venae sectio non videbatur profuisse, licet symptomata Pleuritidis adessent. Ita in *actis Edinburgensibus* (g) memoratur, quod mense Februario Anni 1736. grassarentur in Scotiae metropoli pleuritides satis difficiles, in quibus sanguinis eductio nocere potius observabatur, quam prodesse. Verum si symptomata ibi recensita considerentur, morbus ille a pleuritide verâ diversus fuit. Biliosus enim ab initio vomitus aderat, & post biduum tantum succedebat dolor punctorius circa ultimas costas, cum difficultate respirationis & tussicula: pulsus nec frequens nec plenus erat, sanguisque emissus fuscus, flavus, vel & viridis, observabatur, vix coagulatus.

Nec latuerunt similes morbi *Sydenhamum*, qui adeo peritus erat in detegendo diversorum morborum epidemicorum genio. Antea jam dixi ad §. 880., ubi de pleuritide symptomata agebatur, quod egregius ille vir monuerit, febres epidemicas quandoque a repentina aliqua manifestarum aëris qualitatum mutatione materiam morbificam in pleuram ac pulmones libenter deponere, licet tamen maneat idem genius febris illius epidemicae; ideo diserte monet (h) sequentia: *At verò si febris (epidemica nempe) repetitam venae sectionem respuat, neque juvabit ista, imò & nocebit in pleuritide, quae cum febre stabit cadetve.* Imo & apud *Hippocratem* memorabilis textus habetur, qui modo dicta confirmat; dicit enim (i): *Dolores circa latus in febribus, tenuiter consistentes, absque signis, laedit venae sectio, & si cibum aversetur, & hypochondrium elevatum sit.* Legit quidem aliter *Durecius* (k) hunc textum; loco enim ἐν πυρεταῖσι in febribus voluit ponendum esse ἀπυρεταῖσι febris expertibus: verum egregius ille vir ex conjectura hoc statuit, nec probat ex codicibus manuscriptis ita legendum esse hunc textum. Pulchrè certe respondet ille locus observatis recentiorum medicorum de pleuritidibus symptomaticis: Nam nec dolor in illis adeo vehemens esse solet; hinc dixit *Hippocrates* ἰσχυρὸς ἐσνηῶτα, gracilis enim, tenuis, parvus, voce ἰσχυρὸς significatur. Praeterea & addidit, quod sint ἀσημα, id est, reliquis verae pleuritidis signis non stipata. Et in illa pleuritide symptomata in Scotia observata aderat & aegritudo stomachi, & levamen insigne a leni vomitorio. Frequenter certè invenimus, difficiles in praxi medica casus in Coacis Praenotionibus notatos esse non tantum, sed & saluberrima circa curationem morborum & ibi monita deprehendimus.

Dispu-

(g) Med. Essays Tom. V. part. 1. pag. 32. 33. (h) Sect. V. Cap. v. pag. 310.
 (i) Coac. Praenot. N°. 491. Charter. Tom. VIII. pag. 880. (k) In Coac.
 pag. 387.

Disputatum fuit quam acerrimè inter medicos olim, an in pleuritide vena secari debeat in brachio affecti lateris, an vero in opposito. Utraque opinio multis auctoritatibus stabiliebatur. *Hippocrates*, *Galenus*, *Celsus* militant potius pro brachio lateris affecti; *Aretaeus*, *Aëtius*, *Caelius Aurelianus* in opposito latere venae sectionem instituendam suaserunt. Ab octavo saeculo usque ad decimum sextum, adeoque per octingentos annos, & ultra, fere omnes medici venam secabant in pleuritide in brachio opposito dolenti lateri. Postquam vero ineunte saeculo decimo sexto Galeni & Hippocratis opera, relictis, vel saltem minori in pretio habitis Arabibus scriptoribus, inceperunt evolvi a medicis, & per artem typographicam jam inventam facilius comparari poterant ab omnibus pretiosi illi artis medicae thesauri, mutata fuit rerum facies, & ab eruditissimis viris Arabum opiniones conferebantur cum *Hippocratis* & *Galenus* placitis, & repudiabantur, si cum illis non convenirent. *Petrus Brissotus*, in Parisiensi Schola anno 1514. medicinae doctor creatus, explosis arabum libris, incepit Galeni quaedam volumina publicè explicare. Cumque ibi invenisset laudari venae sectionem in brachio lateris affecti, ausus fuit primus se torrenti opponere, & a recepto dudum more recedere. Felix successus in pleuritide epidemica, initio saeculi decimi sexti in Gallia grassante, fecit, ut plures illum sequerentur insignes medici. Paulo post in Lusitaniam profectus fuit, & ibi ausus res novas moliri; sed magno nisu se opposuit Archiater Lusitaniae regis, & hac controversia delata ad Academiam Salmanticam, statutum fuit, nulli medicorum licere in pleuritide venam secare e directo lateris affecti: quod decretum postea mitigatum tamen fuit. Imo ferè importunis sollicitationibus motus fuisset *Carolus Quintus Romanus Imperator & Hispaniarum Rex*, ut publica auctoritate proscripisset *Brissoti* hanc sententiam. Meretur de his omnibus legi *Renati Moreau* (1) egregius tractatus, ubi chronologico ordine recensentur praecipuorum auctorum de hac re opiniones, & simul habetur *Brissoti* vita.

Postea videtur impune licuisse omnibus, ut vel Arabum, vel Hippocratis & Galeni methodum sequerentur: imo post circulationem detectam plurimi fuerunt in illa opinione, non esse inagni momenti rem, ex quo brachio sanguis mitteretur, modo ex largo vulnere, & satis magna copia, in principio morbi educeretur. Interim tamen & hoc saeculo de eadem hac re disputatum fuit inter celeberrimos medicos Parisinos, *Sylva* & *Chevalier*. Cum autem in similibus controversiis multum pondus habeat sollicita observatio illorum, quae profunt vel nocent in morborum curationibus, videtur illa sententia, quae venae sectionem in brachio lateris affecti suadet, tutissima esse. *Brissoti* felicitas in curanda pleuritide Epidemica (m), dum in latere opposito facta venae sectione in eodem morbo plurimi vel moriebantur, vel longissimo tempore languebant, confirmabat

bat

(1) De Missione sanguinis in Pleuritide. Paris 1630. & Halae 1742.

(m) Ibidem pag. 120.

bat ejus sententiam. *Sydenhamus* (*n*) de brachio lateris affecti educebat, simulac vocabatur ad pleuriticum curandum; dum vero sectionem iteravit postea, non monet ex quo loco sanguinem emiserit. *Hildanus* (*o*) fatetur, quod nunquam, vel saltem rarissimè, optatum successum viderit ex sectione venae in oppositâ parte facta. Recentissimè & suis observationibus eandem sententiam stabilivit *Trillerus* (*p*), praecipue quoad primam sanguinis missionem: alteram autem in pede ejusdem lateris adhiberi maluit; & deinde, si opus foret, etiam tertiam quartamve venae sectionem, quandoque & in pede oppositi lateris, instituit. Monuit autem merito, primam sanguinis evacuationem largissimam esse debere. Pulcherrime autem confirmantur haec omnia notabili exemplo, dum in binis juvenibus, idem vitae genus ducentibus, eodem temporis puncto, & ob easdem causas pleuritide correptis, experimenti gratia diversis in locis vena aperiebatur (*q*). Ille, cui vena in brachio lateris affecti aperta fuit, licet pessimè deliraret, brevi ad se rediit, nec iterata venae sectione opus habuit. Alter, cui & major copia sanguinis ex pede ejusdem lateriseducta fuerat, nullum inde levamen sensit, & sequenti die altera venae sectione in brachio lateris affecti opus habuit, unde ilico mitigabantur omnia symptomata, & postea felici crisi liberatus fuit a periculoso morbo, sed biduo ferius quam prior.

Paulo ante monitum fuit, quandoque morbos epidemicos grassari, qui pleuritidis quidem symptomata quaedam habebant, neque tamen verae & genuinae pleuritides erant, sed symptomatae tantum, & Venae sectione non levabantur, vel saltem illam iteratam vix ferebant absque damno; neque tamen ideo reprobari posse sanguinis evacuationem in hoc morbo: Idem certe dici posset de pleuritide illa maligna & contagiosa, cujus *Gesnerus* (*r*) meminit in Epistola ad *Cratonem a Crastheim* scripta: monet enim in hoc morbo nulli successisse venae sectionem in brachio, sed ad malleolos feliciter sanguinemeductum fuisse. Praeterea notandum est, quod in eadem epistola fateatur, quod de curandi ratione in hoc morbo nondum sibi constiterit; & in alia epistola (*s*), ad eundem tribus mensibus post scripta, fatetur, se pauca in hujus morbi curatione observasse, cum ad paucos hoc morbo decumbentes vocatus sit, & intra vernum tempus desierit hoc malum.

II°. Methodus omnium antiquissima pleuritidem curandi videtur consti-
tuisse in applicatione remediorum externa ad locum dolentem. Antequam enim medicina in artis formam redacta fuit, singuli homines sibi ipsis levamen dolorum quaerebant tentando varia, vel ab aliis in simili malo cum successu adhibita applicabant (*t*). Nihil autem videtur citius tentari debuisse,

(*n*) Sect. VI. Cap. III. pag. 335. (*o*) Observat. Chirurg. Cent. V. Observ. 30. pag. 410. (*p*) De Pleuritide pag. 30. (*q*) Ibidem pag. 80. (*r*) Gesner. Epist. pag. 19. 20. (*s*) Ibidem pag. 21. (*t*) Vide Prolegomena Institut. Boerhav.

buisse, quam externa talia remedia: & hinc antiquissima monumenta horum inveniuntur. Ita in tabella marmorea, Romae in AEsculapii templo in insula tiberina inventa, legebatur & inter alias inscriptio (u) graeca, de Lucio quodam pleurítico, cui, desperato ab omnibus hominibus habito, oraculum reddidit Deus, ut tolleret ex ara cinerem, & cum vino mistum imponeret lateri: unde illum convaluissè legitur, & publicè Deo gratias egissè. Notum est ex historia antiqua, quod callidi sacerdotes, ut templis suis & idolis majorem conciliarent celebritatem, remedia praescripserint credulis hominibus, ac si a numine revelata fuissent.

Haec videtur causa esse, cur Hippocrates (w), qui antiquissimas illas observationes collegerat in suos usus, in laterum doloribus incepit curam morbi a calidis fomentis applicatis, etiam antequam sanguinis missionem institueret.

Aquam enim calidam in vesica, vel & in alio vase contentam, aut spongiam mollem aqua calida madidam applicabat lateri dolenti: Imo & acriora, magna tamen solvendi vi praedita, adhibuit; sacculos nempe furfuribus, aut hordeo, vel orobo, aceto paulo acriore maceratis, repletos, calidos, applicuit. Patuit & ex Anaxionis historia paulo ante ad eandem hanc paragraphum memorata, quod siccam pleuritidem calidis fomentis frustra tentaverit; unde prudenter monet (x) sequentia: *Verum si fomentis dolor non solvatur, non multo tempore calefacito: illud enim pulmones exsiccat, ac suppurationem facit: Dum nempe vehementior pleuritis solis his fomentis solvi non poterat.*

Trallianus (y) pariter fomentis, & sacculis calidis lateri applicatis, curam pleuritidis aggrediebatur. Verum si dolor augetur, nulla mora interposita procedebat ad vacationem. Tutior tamen longe Aretaei methodus, quam omnes periti medici nunc sequuntur: nempe incipi jubet curam a Venae sectione, nulla mora interposita; dein externa illa remedia adhibebat (z). Quantum usum habeant in resolvenda inflammatione talia remedia, dictum fuit ad §. 398. 3. ubi de cura inflammationis agebatur. Cum autem §. 386. demonstratum fuerit, curam inflammationis per resolutionem tunc posse exspectari, si humor fluens blandus esset, & canales mobiles: patet facile, omnia haec applicata debere esse mollia, calida, & vi laxandi solidas partes praedita. Formulae variae talium remediorum in materia medica ad hunc numerum habentur. Frequenter usus fui solutione saponis veneti in aquae & lactis dulcis partibus aequalibus; vel & in decocto emolliente saponem diluebam, fumendo unciam mediam saponis ad singulas libras liquidi diluentis: huic solutioni pannos laneos immergebam, illosque dolenti lateri applicabam, impositis lateribus calidis cavens,
ne

(u) Mercur. de arte gymnast. Lib. I. Cap. 1. pag. 3. (w) De victu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 36. &c. (x) Ibidem pag. 41. (y) Lib. VI. Cap. 1. pag. 268. (z) De cura morbor. acutor. Lib. I. Cap. x. pag. 89. 90.

ne refrigescerent talia fomenta. Nocte autem, ne molesta foret aegris frequentior fomenti renovatio, perunctum prius unguento althaeae, vel simili, latus tegebam Emplastro de meliloto.

Neque tantum prodest mollissimorum talium remediorum externa applicatio, quia per haec felicissimè inflammatio resolvitur, verum etiam, si vel sero nimis medela tentata fuerit, vel pejor morbi indoles in suppurationem vergat, tunc per eadem haec applicata sic laxantur loca intercostalia, ut spes sit, pus versus exteriora duci posse, & periculosum empyema sic praecaveri.

III°. De his jam actum fuit in generali inflammationis curatione, uti etiam in curatione peripneumoniae ad §. 854. 3. Simplex decoctum hordei cum oxymelle & nitro sufficit frequenter, cum in hoc omnia requisita ad curam habeantur. Diluit enim ratione aquae, laxat & mitigat hordei farinosa substantia aquae mista, mel cum aceto inflammatoriam spissitudinem pulcherrimè resolvunt, uti & nitrum, quod simul in acutis morbis nimium calorem lenit, densitatem humorum minuendo (vide §. 692). In materia medica ad hunc numerum & aliae formulae habentur eidem usui inservientes. Nec nocebit his leniora paregorica admiscere, imprimis si magna inquietudo adsit, & molestae vigiliae: flores papaveris rhoeados, & omnia quae inde parata prostant in officinis remedia, tuto adhibentur, & quidem tali cum levamine, ut postea quidam medici crediderint, illos flores specificum antipleuriticum remedium esse, quo solo hic morbus curari possit. Imo & parca copia syrupi, ex capitibus papaveris albi in aqua decoctis parati, profuit, post venae sectionem celebratam, & alia remedia adhibita. Validioribus vero narcoticis acuti doloris sensum sopire, manente causa doloris, minime tutum videtur. Similem anodynorum usum in pleuritide suavit & *Trallianus* (a).

Magna quidem copia talia sumenda sunt, sed divisis dosibus, ut singula media hora unciae tres, vel plures, talis decocti vel ptisanae hordei sumuntur, sed calidae. Frigidum enim potum quemcumque nocere pleuriticis merito notavit *Aretaeus* (b). Quin imo *Baglivus* (c) testatur, fervidam hanc liquorum potionem ipsi in secretis esse tam in pleuritide, quam in aliis pectoris morbis, ubi dissolventibus opus erat: imo addit, se vidisse aegrotos, insigni strangulatione fere livescentes, brevissimè liberatos per frequentes haustus decocti pectoralis nimium calidè sorbillati.

Ut autem haec remedia potata determinantur ad locum affectum, faciunt illa fomenta, balnea &c. lateri dolenti applicata, quae modo laudata fuerunt. Probatum enim fuit ad §. 134., omnia illa, quae laxando vasa minuunt resistantiam liquidis impulsis in loco quodam corporis, determinare remediorum assumptorum efficaciam ad eundem locum.

Antea jam in eadem hac paragrapho monitum fuit, per sanguinis missionem

(a) Lib. VI. Cap. 1. pag. 271. (b) De curat. morbor. acut. Lib. I. Cap. x. pag. 93. (c) Prax. med. Lib. I. Cap. ix. pag. 35.

nem, & alia adhibita remedia, morbi hujus impetum, quidem minui, raro autem, vel nunquam, validam pleuritidem sanari absque quadam evacuatione materiae morbosae, jam subactae, vel metastasi ad alia loca. Variarum illarum pleuritidis, per coctionem & excretionem causae, sanationes descriptae fuerunt §. 888.; & patuit ex illis, quae §. 889. dicta fuerunt, diversam tunc medelam requiri, prout per has illasve vias materia morbosa exitum molitur. Unde merito ponitur in textu, quod pro mutatis phaenomenis varia assumenda sunt.

Eliguntur tamen semper illa, quae putredini adversa sunt. In pleuritide enim adest acuta continua febris (vide §. 875.), per quam omnes humores in putridam corruptelam disponi antea in febrium historia demonstratum fuit. Omnia fere remedia, quae antiqui medici ad hunc morbum debellandum adhibuerunt, erant vel acida, vel sponte sua in acidum tendentia. Ptisanam hordei, acetum, mel, mulsam dilutam laudaverunt, quibus adhuc hodie feliciter in hoc morbo utuntur medici; dum merito a salibus volatilibus alcalinis abstinent, a *Sylvio* adeo laudatis; uti & ab illis, qui *Helmontium* secuti causam pleuritidis unicam statuebant acidum, salibus oppositis, alcalinis nempe, domandum, vel corrigendum absorbentibus, quae quidem non nocent, sed tamen ad pleuritidem curandam inertia videntur esse remedia.

IV°. In omni febre curanda vitae & viribus prospiciendum esse per cibos & potus fluidos, facileque digerendos, antea demonstratum fuit, ad §. 599. & sequentes in cura generali febrium. Cum autem pleuritis raro ante septimum diem finiatur integrè, saepe etiam in longius spatium excurret, patet facile, & hic vires vitae idoneo victu sustinendas esse. Talia autem conveniunt, quae facillime superari possunt ab aegro, & per validas evacuationes debilitato corpore. Solam ptisanam hordeaceam dabit *Hippocrates* (d) in acutis morbis, & praesertim in pleuritide; imo vel ab ipsa ptisana tota, idest, hordeo per colaturam non ablato, metuebat, dum cruda adhuc pleuritis nulla coctionis signa dabit; tuncque solum succum ptisanae, & quidem dilutum exhibebat. Dein ubi in tuto aeger esse videbatur, mitescente morbo (e), exiguum ac tenuem cremorem hordeaceae ptisanae dabit, admisso melle. Ubi autem sputa facile educebantur, respiratio bona esset, & laterum omnis dolor abesset, tunc paulo crassiorem & copiosiore cremorem ptisanae dabit, bis de die. Multis laudibus & ptisanae succum, vel cremorem, in hoc morbo extollit *Aretaeus* (f), neque validiores aegris permittebat cibos, nisi quando in longum producebatur morbus, & tenuis talis victus vires sustinere non valebat amplius. Pariter & *Sydenhamus* (g) carnibus, & carniuum jusculis etiam tenuissimis, omnino interdixit in pleuritide; sola hordeacea, avenacea &

pa-

(d) De victu acutor. charter. Tom. XI. pag. 23-29.

(e) Ibidem pag. 160.

(f) De Curat. morbor. acutor. Lib. I Cap. x. pag. 90.

(g) Sect. VI.

Cap. III. pag. 335. 336.

panatellam concessit; & dum symptomata omnia jam mitescerent, per aliquot dies tamen aegros suos ab omnibus liquoribus spirituosus & a crassioribus cibus arcebat (*b*).

V°. Pleuritis morbus inflammatorius est cum febre acuta; adeoque omnia, quae, dissilando aquosam partem sanguinis, ejus densitatem augent, motumve febrilem accelerant, aut calorem accendunt, summopere noxia sunt. Solent hinc adeo periculosi errores committi in hoc morbo, dum gelida tempestate frequentem saepe pleuritidem calidissimis aggrediuntur remediis ignari, & sudore, vi talium remediorum expresso, curari posse credunt. Observat *Sydenhamus* (*i*) & alias febres in pleuritidem mutari, dum in initio nimis calidis remediis tentabantur, doluitque, nobiles foeminas malle medicandis pauperibus, quam iisdem pascendis, charitatem suam testari. Verum si perversa talis medela morbum diversum a pleuritide mutat in pleuritidem, facile apparet, pleuritidem jam natam a simili causa debere reddi pejorem. Vidi sic pleuritidem secunda die lethalem, dum a flatibus dolorem hunc ortum suspicatae mulierculae, dederant repetitis vicibus spiritum destillatum ex feminibus levistici. In alio homine robusto & forti contigit, ut, dum quinto die adhibita venae sectione aliisque remediis modo laudatis, jam in melius vergeret morbus, & spes felicitis curae affulgeret, vesperi proprio consilio dolenti pectori applicuerit lateres calidos admodum, sicque expresserit validos sudores, unde sibi gratulabatur miser; sed sequenti mane moriebatur.

Ex his, & aliis similibus, quos in praxi vidi, casibus didici, quam bene *Sydenhamus* (*k*) monuerit, cavendum esse ne aeger pleuriticus nimis exaestuaret; unde liberum reliquit aegris, ut quotidie per aliquot horas lecto eximerentur, si vires ferrent. Imo observavit, & largam sanguinis missionem, & alia remedia refrigerantia nihil quandoque profecisse, si aegri lecto affigantur perpetuo; imprimis si stragulis vel culcitris nimium obruantur.

Cum ergo omne irritans, calefaciens, impetum augens, damnosum habeatur in pleuritide, quid cogitandum est de Vesicatoriis ex Cantharidibus paratis? *Baglivus* (*l*) laudavit illa tanquam summum remedium, quocumque etiam tempore morbi, & ante & post venae sectionem, si spirandi difficultas & sputorum suppressio supervenerint: statim enim tibis curavit applicari duo vesicatoria, & testatur ex centenis aegris paucissimos obiisse, dum ita tractabantur, in pleuritide epidemica, quae circa finem saeculi elapsi Romae grassabatur; ob intensum & insolitum hyemale frigus.

Observavit simul & diarrhoeam, quae periculosas illas pleuritides comitabatur, vel imminutam fuisse, vel & penitus cessasse. *Celeberrimus Tril-*

(*b*) Ibidem pag. 337.   (*i*) Ibidem pag. 332.   (*k*) Ibidem pag. 337.
 (*l*) Prax. Med. Lib. I. Cap. ix. pag. 37. & in Dissertatione de usu & abusu vesicant. Cap. iii. pag. 656.

Trillerus (*m*) etiam & miro in casu observavit, mulierem pleuriticam, contumaci alvi fluxu fere exhaustam, omnis sensus expertem, renchos sonoros de pectore ducentem, facie livida & tumida, ut laqueo strangulatis esse solet, cum pulsu exili, tremulo, intermittente, urina & foecibus clam elabentibus, ex ipsis orci faucibus ereptam fuisse, postquam bina praegranda vesicatoria, ex pulvere cantharidum parata, utriusque surae applicata fuissent. Simul & periculosus ille alvi fluxus sistebatur.

Quamvis autem ex scriptis *Baglivii* prima fronte videretur, in ipso initio morbi vesicatoria tuto applicari posse, etiam ante venae sectionem institutam, tamen ex sequentibus apud eundem autorem patet, quod ante applicationem vesicantium sanguis de vena missus fuit. Ita enim habet (*n*): *Adverte, quod praefati pleuritici, in quibus haec commoda nos observavimus, non fuerunt in principio purgati, ut faciunt Praeſticantes nonnulli, sed adhibitis venae sectionibus opportunis, sola brodia pectoralia &c. praescribebantur: & Trillerus* (*o*) suadet, tunc femoribus vel tibiis applicanda vesicatoria, si, repetitis jam aliquoties venae sectionibus, restat adhuc insignis spirandi difficultas, vel magis exaugetur: fatetur tamen ingenuè, non semper ex voto cessasse vesicantium usum.

Similia ferme de usu vesicatoriorum in pleuritide leguntur in *Actis Edinburgensibus* (*p*). In pleuritide enim Epidemica, quae grassabatur verno tempore anni 1732; dum symptomata videbantur poscere quandoque venae sectionem repetitam, pulsus postea adeo deprimebatur, ut vix potuerit redigi iterum ad debitum robur, nisi statim applicatis vesicatoriis, quae frequenter profuerunt, & quandoque post illorum applicationem sequebatur sudor, qui morbum abigebat, si copiosus & diu proflueret; sin minus, luctabantur aegri cum dolore, anxietate, & pectoris oppressione, donec deficerent.

Ex *Baglivi* experimentis, tam in vivis animalibus, quam affundendo sanguini, ejusque sero pulverem cantharidum, institutis, patet, quod haec infecta vim habeant humores nostros solvendi, sed simul humores solutos disponant ad putredinem (*q*).

Adeoque videtur concludi posse, quod Cantharidum usus minimè tutus sit, ubi valida febris, calor magnus, & putredinis metuendae signa sunt. Ita & aegri historiam ipse *Baglivus* (*r*) habet, qui gracilis & biliosi temperamenti acuta pleuritide decumbebat cum sicca tussi, calore febrili exurentissimo, pulsu duro & alto, vigiliis, siti, urinis crassis & summiopere rubicundis: huic decimo tertio die morbi applicata fuerunt sex vesicantia, sed sequenti die supervenerunt delirium, sputi suppressio, tremor, motus epileptici &c. & periit vigesimo die.

Ubi

(*m*) De Pleuritide pag. 76. (*n*) Dissertat. de usu & abusu vesicantium Cap. III. pag. 656. (*o*) De Pleuritide pag. 54. (*p*) Medic. Essays Tom. I. pag. 42. (*q*) Dissertat. de usu & abusu vesicant. Cap. I. pag. 648. (*r*) Ibidera pag. 649.

Ubi autem post sanguinis evacuationem requisitam minutus fuit multum febrilis impetus, nec in urina aut foecibus alvinis putredinis signa apparent, & tamen dolor manet, vel pulmo oppleri incipit, tunc videtur a vesicatoriis multum boni posse expectari. Vidi in tali casu dolenti lateri applicatum fuisse vesicatorium, quod & ipse aliquando feci, fausto cum eventu.

§. 891. **Q**uae ipsa (890.) quamdiu continuanda, vel repetenda sint, docet morbi pertinacia, remissio, atque in sanationem (888.) mutatio.

Bina imprimis hic metuenda erant, nempe inflammationis exitus in periculosam hic loci suppurationem, vel gangraenam ferè semper lethalem; & pulmonis infarctus ob impeditam respirationem prae doloris acerbitate. Ut haec pericula vitentur, sanguinis liberalis & repetita evacuatio, fomenta & reliqua modo enumerata remedia adhibentur. Verum, ut jam ad primum numerum praecedentis paragraphi monitum fuit, cavendum etiam ne nimis debilitato aegro, per sanguinis missiones imprimis, non sufficiant vires ad subigendam & excernendam morbi materiam: unde postea languores chronici difficulter superabiles sequuntur. Adeoque, licet aliquis dolor supersit, modo respiratio satis sit libera, nec pulsus durus adeo sit, nec magna velocitas circulationis, per fomenta applicata, & diluentia, & attenuantia, larga copia potata, superabitur malum. Felicitas enim curae in talibus morbis consistit in eo, ut ita temperetur febris continuac pleuritidem comitantis impetus, ut nec exorbitet, nec torpeat nimis. De qua re, & de signis quibus hoc distingui possit, pluribus egi in Commentariis §. 609.

Probatum fuit ad §. 610. inter illa, quae febris exorbitantem impetum minuunt, etiam locum habere clysmata refrigerantia: tamen *Sydenhamus* (s) enemata vel omittebat, vel maximo inter repetitas venae sectiones intervallo curabat injicienda, & tantum simplicissima ex saccharo in lacte soluto: maximam enim, & merito quidem, spem curae ponebat in sanguinis missione, & ideo enematis parcius usus fuit, ne nimis debilitaret aegros; uti etiam ne alvi fluxum, in pleuritidis initio semper symptomaticum & noxium, acriori clysmate proritaret. Ubi jam remittit morbi impetus, tunc sensim solvi incipiet illud concretum inflammatorium, & per varias vias de corpore exitum quaeret. Unde ad haec attentus tunc debet esse medicus, ne intempestiva medela turbet materiae morbosae coctionem, vel coctae excretionem; de quibus dictum fuit ad §. 888.

Ubi jam cessit morbus, cavendum maximè, ne nimis cito impleantur convalescentes aegri. Saepè enim in hoc morbo vitae periculum non redimitur nisi insigni sanguinis jactura. Probatum autem fuit ad §. 25.,

jactu-

(s) Sect. VI. Cap. III. pag. 266.

jacturam humoris boni inquilini impedire ingestorum assimilationem in naturam liquidi vitalis sani. Unde metuendum est, ne subita repletionem per chylum crassiorē obruatur pulmo, & periculosa fiat recidiva. Quod prudenter monuit *Hippocrates* (1), ubi de pleuritidis cura agit, dicens: *Post judicationes autem vires levibus cibis reficiendae, & quiescendum: praeterita vitandi soles, venti, plenitudines, acida, salsa, pingua, fumus, ventris flatus, labores, Venus: si enim reversus fuerit morbus, mors sequetur.*

Postquam autem vires restauratae sunt, quod satis cito fieri solet in hoc morbo, tunc levi cathartico dato *Sydenhamus* solebat curationem integram absolovere. Sic enim ex primis viis eliminatur, quidquid ex minus feliciter digestis tempore reconvalescentiae cibis, vel ex mutata morbi tempore bile aliisque succis in ventriculum & intestina excretis, aggestum hic haeret; nociturum forte, si diutius relinqueretur.

Jactata autem illa specifica antipleuritica, sanguis hircinus, rasura priapi cervini, dentes apri, mandibulae lucii piscis, flores papaveris rhoeados, infusum stercoris equini &c. concedi quidem possunt, si aegri, vel alii medici in consilium vocati, magnam in similibus posuerint fiduciam: pleraque enim ex his innoxia sunt. Modo interim non negligantur efficaciora illa auxilia antea recensita, quibus solis in cura periculosi hujus morbi confidere possumus.

Vidimus jam, quomodo pleuritis abeat in sanitatem, auxilio naturae per resolutionem benignam, vel per coctionem & excretionem materiae morbosae: simul etiam expendimus, quomodo per artem sanari possit absque alio morbo sequente. Sequitur jam, ut consideremus pleuritidem, dum in alios morbos abit, vel in mortem tendit; & ut videamus, quid ars possit in sanandis morbis, ex pleuritide infeliciter curata natis.

§. 892. **A**bit in alios morbos dum 1. suppuratur locus inflammatus, quod futurum scimus a. ex signis generalibus (387. 402.). b. ex pertinacia doloris, tussis, febris, ultra quartum diem. c. absentia signorum resolutionis (387.), & sanationis (388.). d. neglectu medelae requisitae (390.).

Primo agetur de pleuritide in suppurationem tendente. Cum autem alia cura requiratur, hoc in casu, quam ubi spes est resolvendae pleuritidis, debemus cognoscere illa signa, quae docent suppurationem futuram.

a. De his dictum fuit in numeris hic citatis, ubi de inflammationis exitu in suppurationem agebatur.

b. Dolor enim inspiratione auctus, tussis, febris, sunt illa symptomata, quae omnem pleuritidem comitantur, & ex quorum intensitate de vehementia morbi judicamus. Si ergo haec pertinacia manserint, absque ulla remissione, adeo solidata erit materies inflammatoria, tam profunde im-

pecta

(1) De morbis Lib. III. Cap. xv. Charter. Tom. VII. pag. 592.

Гом. III,

paſſa vaſorum arterioſorum anguſtiis, in quibus haeret, ut per ſolam ſuppurationem hoc malum tolli poſſit. Verum notandum eſt, tunc tantum certam eſſe ſuppurationem, ſi toto hoc tempore aequali gradu proceſſerint haec ſymptomata, vel & aucta fuerint potius quam minuta. Saepe enim contingit in pleuritide curanda, ut per ſanguinis miſſionem, aliaque remedia, miſceant omnia ſymptomata, & paulo poſt, quandoque & ſequenti die, denuo redeant aeque vehementia; imo quandoque hoc ter quaterve contingit, ita ut poſt quartum diem & ſerius adhuc ſaepe recrudescant magna, cum vehementia pleuritidis omnia ſymptomata: non tamen ideo credendum, quod in tali caſu pleuritis neceſſario in ſuppurationem itura ſit, quia poſt quartum diem obſervatur adhuc dolor acerrimus. Noverrunt hoc omnes medici praſtici, & Hiſtoriae pleuriticorum in laudato jam ſaepius tractatu de Pleuritide *Celeberrimi Trilleri* hoc manifeſto denonſtrant.

γ. Tunc enim certi ſumus, materiam inflammatoriam iſdem adhuc vaſis impactam inanere, adeoque ſuppurationem metuendam eſſe. Ideo dixit *Hippocrates* (u) de Empyemate agens: *Fiunt autem & ſuperiore ventre purulenti, ex pleuritide, ſi vehemens fuerit, neque diebus principibus (judicatoriis) computruerit, neque per ſputum rejeſta fuerit.* Et alibi (w) generale hoc axioma praſticum poſuit (cujus & memini ad §. 833. 3.): *Quicumque vero dolores ex his locis neque per ſputorum expurgationes, neque per alvi deſectionem, neque per venae ſectiones, & diaetam, & medicamenta, ſedantur, eos ſuppurationem faſturos eſſe ſciendum eſt.* Interim & hoc notandum eſt, quandoque in pleuritide difficili in longum tempus protrahi morbum, neque tamen in apoſtema verti locum inflammatum, dum tamen nec reſolutionis ſigna, nec criticae evacuationes adfuerint morbo pares. Tales caſus vidi in praxi, & ex hiſtoria *Anaxionis* apud *Hippocratem* (x) hoc patet. Notat enim illum nihil exſpuiſſe primis diebus, ſexto die deliraſſe, ſeptimo febrim intenſiorem fuiſſe, nec dolores remiſiſſe, ſed ruſſim vexaſſe aegrum cum difficili reſpiratione. Larga Venae ſectione, octava die morbi inſtituta, minuebatur quidem dolor & ſuffocationis periculum, ſed tuſſis ſicca manſit, & nulla fiebat evacuatio materiae morboſae.

Tamen ſero, & repetitis vicibus, & per diverſas vias, ſubacta morbi materia exiit de corpore, & integre judicatus fuit ille aeger, abſque ſuppuratione lateris affecti, quae tamen in primo decurſu morbi metuenda erat. Adeoque patet, quod non ſtatim abſoluta Prognosis haberi poſſit ſuppurationis futurae, licet in morbi decurſu non appareant reſolutionis ſigna, nec coſtionis & excretionis cauſae indicia, quae tamen ſerius quandoque apparent, & liberant.

δ. Neglecta nempe Venae ſectione, quae adeo neceſſaria eſt in pleuriti-

(u) De morbis Lib. I. Cap. vii. Charter. Tom. VII. pag. 538. (w) In Prognostic's Charter. Tom. VIII. pag. 646. & in Coacis N°. 394. ibidem pag. 874.
(x) Lib. III. Epidem. aegrot. 8. Charter. Tom. IX. pag. 302.

ritide valida; & si cito instituat, & repetatur pro re nata, satis-feliciter sanat. Illi, qui Helmontii doctrinam secuti solis illis specificis anti-pleuriticis hunc morbum aggrediebantur, lactabantur quandoque, cum viderent, febrem, antea validam in statu inflammatorio & suppurationis initio, mitius urgere, imo quandoque cessare, dum pus factum, & verum postea succedebat Empyema, febris hectica, tabes, qua perierunt plurimi, qui decantatis illis specificis absque venae sectione curati credebantur. Monuit & Sydenhamus (y) dolosum hunc pleuritis exitum.

§. 893. **I**psum vero apostema jam fieri, scitur ex signis communibus (405.), maxime hic ex horrore saepe recurrente sine causa, & signis datis (834. 835.) in peripneumonia, & tempore morbi: inde & factum cognoscitur, & quandoque sputo per pulmonem evacuatur.

Abscessus hic natus habet quidem omnia signa communia cum reliquis abscessibus, qui in externis partibus corporis fiunt, de quibus ad §. 405. actum fuit; verum pleraque ex his hic non possunt distingui, cum in interioribus apostema lateat: hinc operae pretium est hic colligere & alia omnia indicia, quae suppurationem hic fieri docere possunt. Horrores illi vagi, nulla certa temporis periodo recurrentes, magni momenti signum dant, de quibus dictum fuit ad §. 834., ubi & plura alia huc spectantia habentur, uti & ad §. 835. Multum etiam huc facit morbi tempus jam in longum excurrens, & minori tamen cum vehementia symptomatum, quam in principio: si enim omnia symptomata manerent aequae valida, vel auferentur, potius gangraena & mors expectanda forent, quam benigna suppuratio; quae licet hic periculosa sit, tamen longe adhuc melior, quam peiores illi pleuritis exitus in gangraenam vel mortem. Ita Hippocrates (z) de pleuritide agens habet sequentia: *At quibus statim expuitiones cujusvis sunt generis, & dolores admodum acuti, illi tertio die moriuntur; quem si effugerint, convalescunt: qui vero septimo aut nono die, aut undecimo die sanus non fuerit, suppurari incipit. Praesiat autem suppurari, minus enim lethale est, quamvis laboriosum sit.* Meretur & conferri cum hoc textu Hippocratis alter (a) qui ipsi satis similis est, nisi quod ibi legatur, *in principio sputationes penitus purulentae; εν αρχη παμπυροι αι πιδρεις;* melius videtur in priori textu scribi *πιδρεις παντοδαπαι*, sputa omnis generis. Verum tunc additur in illa Praenotione Coaca, quod tertio vel quinto die moriantur; si vero illos effugerint, *non multo levius se habentes*, tunc septimo, aut nono, aut undecimo suppurari incipiant. Ex quibus patet, tunc Hippocratem expectasse suppurationem, dum pleuritis non esset pessima; vel si admodum valida in initio, parum jam mitesceret, cumque adhuc praecipuos

(y) Sect. VI. Cap. III. pag. 332. (z) De Morbis Lib. III. Cap. xv. Charter. Tom. VII. pag. 591. (a) Coacar. Praenot. 379. Charter. Tom. VIII. pag. 873.

cipuos dies criticos observasse, an non ibi molimen naturae adverteret, a quo sperari posset materiae morbosae jam subactae evacuatio, vel metastasis ad alias partes: ubi vero nihil tale videbat, tunc statuit, suppurationem incipere.

Praeterea celebres in arte viri, *Mortonus* (b) & *Baglivus* (c), observaverunt, dum pleura inflammata aut pulmonum tubercula in apostema abeunt, tunc febrim prius continuam excipi ab intermittente, quotidiana saepius, quandoque & tertiana. Imo & apud *Hippocratem* simile quid invenimus, dum dixit (d): *Febres intermittentes ob suppurationem pleraeque sudorificae sunt.* Ubi notandum, quod & in praecedentibus, & mox sequentibus Coacis praeceptis, de pleuritide & peripneumonia agatur, & suppurationibus internis laborantes aegri admodum in sudores, nocturnos imprimis, prout sint.

Ex his ergo signis fieri apostema novimus, adeoque & ex iisdem symptomatibus diu manentibus apostema jam factum esse cognoscimus. Verum tunc & alia succedunt signa, quae hanc diagnosin confirmant, & a distractis vel compressis vicinis partibus per tumorem purulentum ducunt originem. Notum enim est, in suppurationibus partium externarum corporis dolorem augeri, dum abscessus jam maturus pure turget, & cutim validissimè distendit: imo tunc quandoque dolores illi a partium vicinarum distractione ad alia loca propagantur: sed talis abscessus post pleuritidem natus removet pleuram ab intercostalibus locis & distrahit summo cum dolore, quandoque se per totum pectus & dorsum propagante: pulmonem vicinum premit, irritat; hinc suffocationis metum, & tussim molestissimam quandoque facit, tanto quidem plus, quo saecus ille pure plenus major est. Omnia haec symptomata *Hippocrates* variis in locis enumeravit: *Ad latus dolore ac suffocatione accedente, bi suppurantur* (e). Et alio in loco (f) habet sequentia: *Quum tuberculum lateri oboritur, tussis dura detinet & dolor, & febris, & pondus in latus incumbit, & dolor acutus eundem locum semper occupat, & sitis vehemens, & calidum potum eructat, & decubitus in latus affectum non sustinet, sed in sanum. Verum ubi decumbit, velut saxum ipsi suspensum videtur: intumescit, ac rubet, pedesque tument.* Atque iterum alibi (g) dicit: *Si in latere tuberculum oriatur, & purulentus fiat (aeger), haec patitur: rigor detinet & febris & tussis sicca per multos dies, & latus dolet, & dolor in mammam, & claviculam & scapulas impetum faciens obsidet.*

Verum quandoque pus natum hic loci per sputa ex pulmoneeducta evacuat; felici successu. Pluribus egr. de viis, per quas materia, in pleura haerens vel locis intercostalibus, posset in pulmonem venire & exspui, ad numerum sextum §. 888. Praeterea frequentissime invenitur pulmo accretus pleurae in illis, qui validam pleuritidem passi fuerunt, & in tali casu facilius intelligitur, quomodo pus ex abscessu pleurae in pulmonem accretum venire posset.

(b) *Phthisologiae Lib. II. Cap. iv. pag. 44.* (c) *Prax. Med. Lib. I. Cap. ix. pag. 36.* (d) *Coac. Praenot. N°. 419. Charter. Tom. VIII. pag. 876.*
 (e) *Ibid. N°. 115. pag. 858.* (f) *De morbis Lib. II. Cap. xxiv. Charter. Tom. VII. pag. 575.* (g) *De Internis affectionibus Cap. x. Charter. Tom. VII. pag. 644.*

posset. In cadavere hominis, cujus morbum non noveram, cum a vespillone furtim ablatum redemissim in usus anatomicos, inveni pulmonem finistrum firmiter accretum pleurae lata admodum plaga: dum scalpello solvebam hanc cohaesionem, ut pulmonem educere possem, ingens copia puris effluxit: interim tamen patuit, examine instituto, pulmonem non fuisse purulentum, sed tantum accretum firmiter huic sacco purulento ex suppurata pleuritide nato. Certè, si ille homo duitius superstes fuisset, pus illud videtur viam sibi facturum fuisse per pulmonem contiguum & adeo firmiter adhaerentem. Quacumque demum via pus post pleuritidem suppuratam in pulmonem veniat, observatis certis constat, illud quandoque sputo per pulmonem evacuari: nec credo ullum medicum, in luculenta praxi constitutum, esse, quin hoc aliquoties viderit, uti mihi saepius illud videre contigit. Memorabilis casus est, quem habet *De la Moite* (b), ubi in pleuritico, qui morbum omnino neglexerat, octavo die ingens puris copia cum tussi mediocri per pulmonem rejiciebatur, felici eventu. Imo & *Hippocrates* (i) idem manifestè statuit, dicens de pleuritide: *Judicatur autem hic morbus, brevissimus quidem septimo die, longissimus autem decimo quarto die: quo quidem si pus a latere per sputum rejectum fuerit & repurgatum, sanus evadit. Si vero non per sputum rejectum fuerit, purulentus fit, & morbus longus.* Et similem certe Prognosin in Aphorismis (k) habet: *Pleuritici, qui intra quatuordecim dies supernè non repurgantur, illis in empyema transit.* Ubi in Commentariis suis ad hunc aphorismum *Galenus* probat, illam vocem ἀνακαθαίρονται significare repurgationem quae per sputa fit.

§. 894. **A**bscessus vero ille pure proprio rumpitur, unde pus stil-
lat in cava pectoris, ulcus novo pure facto & accum-
mulato totum cavum replet, totum corpus consumit; id factum no-
scitur ex praegressis signis (892. 893.) duratione mali usque in deci-
mum quartum diem; symptomatum subita remissione, & repentino
reditu: inde Phthisis.

· Abscessus sic natus, pure collecto turgens, rumpitur, citius vel serius, nisi per alias vias exiverit de corpore, quod tamen rarò contingit, nisi per pulmonem, de qua re statim dictum fuit. Interim tamen *Aretaeus* (l) videtur in illa sententia fuisse, quod per alvum quandoque abscessus a pleuritide natus pus suum evacuet, superstite manente plerumque aegro. Sed & alibi (m) puris per alvum & per urinam evacuationem in simili casu memorat; meliorem tamen laudat illam puris transfusionem, quae ad renes & vesicam fit. Alia occasione in Commentariis §. 406. notavi, *Galenum* alioque observasse,
pecto-

(b) *Traité complet de chirurgie* Tom. I. pag. 248. (i) *De affection. Cap. III.*
Charter. Tom. VII. pag. 621. (k) *Aphor. 8. Sect. V. Charter. Tom. IX.*
pag. 199. (l) *Morbos. acut. Lib. I. Cap. x. pag. 9.* (m) *De causis &*
signis morbos. diuturnos. Lib. I. Cap. ix. pag. 38.

pectoris vomicas per alvum & urinas fuisse expurgatas. Solet quidem *Arctaeo* opponi *Hippocratis* autoritas, dicentis (n): *Pulmonem suppuratis per alvum pus secedere, leibale est.* Sed ibi non agebatur de pleuritide, & semper a pulmone affecto pejora metuuntur; imo ipsa pleuritidis suppuratio ideo imprimis periculosa habetur, quia vicinum pulmonem laedere solet. Praeterea & hoc constat observatis practicis, quod in suppurationibus internis diu toleratis putrida diarrhoea orta vitam plerumque finiat. Verum de tali alvi fluxu, qui corruptis a pure resorpto omnibus humoribus oritur, non agitur, sed de puris per alvum fluxu, ubi illud nondum diu in pectoris vomica haesit. Dicit enim *Arctaeus*: ἢ ἐς ἔντερον ἐξαγῆ, si in intestinum eruperit. Illud autem vocabulum ἐκρήγνυσθαι subitaneam quandam vehementiam significat.

Nisi ergo per has vias exiverit pus hic collectum, vel forte per metastasin ad alia corporis loca depositum fuerit (quod raro admodum fit) rumpitur ille abscessus, & plerumque in cavum thoracis pus suum evacuat, & majorem minoremque molestiam creat pro varia copia, qua pectoris cavum occupat. Pergit autem locus ille ulcerosus quotidie novum pus stillare, sicque saepe hic ingens puris copia colligitur. Miratus fuit hoc quondam *Celeberrimus Boerhavius* in puero rustico, qui messis tempore, laboribus & aestivo calore aestuans frigidum potum ingurgitaverat quam avidissime, atque inde pleuritide corripiebatur. Neglectus morbus (ut ruri saepe fieri solet) in suppurationem abiit, & post mensis spatium suffocatus periit miser. Aperto abdomine in conspectum venit diaphragma deorsum protrusum in latere affecto, saccum ingentem formans, qui ultra umbilicum prominebat, & pleraque viscera abdominis loco moverat. Pertuso hoc sacco duodecim & ultra librae puris effluerunt. Similes casus dum observaverat *Arctaeus* (o) fatetur, se maxime perire mirari, quomodo ab exili & tenui pleura, vix ullam crassitudinem habente, tantum puris exire potuerit: causam autem dedit, quod per inflammationem haec membrana crassesceret. Verum si cogitemus, pus in thoracis cavum delapsum, mora acrius fieri, continuo ulceris illius superficiem alluere, facile intelligimus, locum talem ulcerosum, quamdiu puri nullus datur exitus, nunquam posse reduci ad conditionem puri vulneris, adeoque nec consolidari: perget ergo effundere purulentum humorem, & quidem magna copia, dum vicinum cor arterias intercostales valida vi replet, & ulceris superficies a pulmonum motu in respirando, & a collecto pure in cavo thoracis irritatur perpetuo.

Novimus autem talem abscessum ruptum esse, & pus in cavum thoracis effundere, si signa illa praegressa fuerint, quae docent abscessum fieri, de quibus paulò ante dictum fuit. Verum talis vomica, adhuc clausa & pure turgens, cavum pectoris angustat, pulmonem comprimit, adeoque fere omnia similia producit symptomata, quae ad §. 835. enumerata fuerunt. Praeterea & hoc notandum est, dolores in loco inflammato mitescere, dum pus factum

(n) Coac. Praenot. N°. 431. Charter. Tom. VIII. pag. 877.

(o) De causis & signis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. ix. pag. 37. 38.

factum est; verum, dum abscessus pure plenus turget, & sensim distrahuntur membranae pus coërcentes, fieri denuo molestissimum dolorem, & quidem eo acriorem, quo rupturæ propior fit vomica talis purulenta. Hoc quandoque fecerunt minus peritos medicos, dum dolorem illum acutum novæ inflammationi tribuebant, & viribus jam fractos aegros ob longitudinem talis morbi repetitis quandoque sanguinis missionibus exhauriebant. Simulac autem talis abscessus ruptus effudit in cavum thoracis pus, cessat dolor subito, & anxietas a compresso per turgentem vomicam pulmone nata minuitur multum; unde miseri aegri se integrè sanatos sæpe credunt, subitum tale levamen experti. Verum aucta copia puris accumulati redit eadem anxietas, tussis, & reliqua fere omnia symptomata recrudescunt, & vanam fuisse aegrorum spem arguunt.

Pulcherrimè signa Diagnostica, quæ suppurationem factam, & abscessus rupturam præcedere & comitari solent, collegit Hippocrates (p); simulque notavit, incertum esse rupturæ hujus tempus, nuncque citius, nunc serius fieri. Sic autem habet: *Suppuratos maxime ex pleuritide & peripneumonia calores comitantur, interdum tenues, noctu vehementiores, & nihil memoratu dignum spunt, circa collum & claviculam sudant, & oculi cavi fiunt, maxillæ vero rubent. Pectus autem, digiti extremi calescunt & asperantur, ungues curvantur ac perfrigerantur, & circa pedes tumores habent, & per corpus pustulas, & abstinent a cibis. Diurni igitur tumores (suppurati) hæc signa habent. Quæ vero brevi rumpuntur, significantur ex illis, quæ superaccidunt, & ex doloribus in principio: simul etiam si aliquanto difficiliter spiraverit homo. Rumpuntur autem plurimæ suppurationes, quædam vigesimo die, quædam quadragesimo, quædam sexagesimo. Quibus igitur dolor in principio incumbit intentus, & spirandi difficultas & tussis cum sputatione, ad vigesimum diem aut citius ruptionem expectata; quibus autem leviora hæc sunt, secundum rationem. Supputare autem oportet tempus, a quo primum doluit, aut gravatus fuit, aut febricitavit, aut si quando rigor corripuit. Necessè est autem præcedere dolorem, & spirandi difficultatem, & sputationem, ante ruptionem.*

A pure autem in thorace accumulato, & pulmonem alluente, pthilin oriri, totum corporis habitum sensim consumentem, nemo dubitat.

§. 895. **U**bi ergo per signa (892. 893.) novimus inflammatum abscedere, locus ante dolens notus per caustica erodendus, usque circiter ad pleuram incidendus, suppurationis apertus servandus, ut materies extrorsum versa vi pulmonum a pleura caveat, ne fiat empyema: dein emolliendus, donec mundatio facta sit.

Cum præcipuum discrimen pleuritidis suppuratæ inde pendeat, quod pus collectum in pectoris cavum, rupto abscessu, delabi soleat frequenter, hinc, ubi signa docuerunt suppurationem jam fieri, merito tentandum est, ut illi puri

(p) Coacar. Praenot. 402. Charter. Tom. VIII. pag. 875.

puri versus exteriora paretur exitus. Huc faciunt Fomenta, Cataplasmata, Emplastra &c. quae lateri dolenti adhibentur etiam in initio morbi, ut §. 890. 2. dictum fuit: illa enim emolliendo partes exteriores efficiunt, ut huc versus derivari forte pus posset. Cum autem haec sola ad hunc finem raro sufficiant, sapientes veteres medici aciora tunc emollientibus admiscuerunt, ut irritando partes externas latens in reconditis magis partibus malum evocarent. Sic *Aretaeus* (q) in cura pleuritis dicit: *si morbus productior sit, & dolor pertinax & humida sit expurgatio, purulentum hominem fore speratur; tunc sinapi & cabbrys (semina) cataplasmatibus admiscenda sunt.* Post haec autem applicata commendat, ut post septimum diem magna cucurbita cum multa flamma applicetur dolenti loco, & dein scarificetur: vulnusculis autem sal vel nitrum inspergi jubet, & dein sequenti die iterum cucurbitam applicari. Notum est, partes corporis sub cucurbita positas, multum minuta atmosphaerae pressione, statim intumescere, sicque potentissimam derivationem fieri versus loca, quibus cucurbitae affiguntur: simul etiam irritata per salis vel nitri insperfectionem vulnuscula eidem scopo serviant.

Quin imo, dum certi sumus abscessum fieri, conducit vel causticis applicatis, vel scalpello dividere incumbentes partes ferè ad pleuram usque, & suppurantibus applicatis apertum tenere diu hunc locum, hac spe, ut pus ex interioribus per exteriora, jam vix resistentia, exeat. Unde in ipso pleuritis initio operae pretium foret parvo quodam emplastro notare locum maxime dolentem, quia ibi abscessus nasci solet, dum nec resolutione, nec coctione & excretionem, sanatur pleuritis; sicque sectio, vel causticum, postea loco huic certè cognito adhiberi possent. Raro quidem hoc a medicis hodie fit, & non omnes aegri talem cautelam admittere vellent; interim tamen tentari hoc meretur, ut pectoris Empyema adeo periculosum caveatur. *Hippocratem* in simili casu hanc curam instituisse patet. Sic de pulmonis tuberculo agens (r) monet illa quae facienda sunt, ut rumpatur tuberculum, & pus collectum exspuatur: dein dicit: *Quod si non eruperit. (quibusdam enim procedente tempore ad latus abscedit, & intumescit) illum oportet, ubi hoc contigerit, secare aut urere.* Et paulo post (s) de lateris tuberculo agens eandem curam praescribit: tamen & ibi videtur sectionem & unctionem instituisse in latere dolente, ubi aliquis tumor & rubor jam aderant; tunc enim certiores adhuc fumus, quod collectum pus versus exteriora tendat. Cum autem felix successus in hoc casu ferè tantum sperari possit, dum pus adhuc blandum manserit (si enim mora & stagnatione jam putrescere inceperit, saepe pereunt) monuit hoc *Hippocrates* (t) dicens: *Qui suppurati uruntur aut secantur, si pus purum & album effluat, evadunt, si vero suberuentum, & coenosum, & graveolens, pereunt.* Notat autem *Galenus* (u) in Commentariis suis ad hunc Aphorismum, quod *Hippocrates* prae cacteris *ἐμπύης*, sive suppuratos, vocet illos, qui-

(q) De curatione morbor. acutor. Lib. I. cap. 10. pag. 91. (r) De Morbis Lib. II. cap. 22. Charter. Tom. VII. pag. 574. (s) Ibid. cap. 24. pag. 575. (t) Aphor. 44. Sect. 7. Charter. Tom. IX. pag. 315. (u) Ibid. pag. 316.

quibus inter pectus & pulmonem pus collectum est, quos veteres urere consueverant; quod & ex vetusto comico autore probat. Hinc videtur admodum probabile, quod & unctionem, & sectionem, quandoque tentaverint, ubi certi erant de suppuratione praesenti; licet nullus tumor aut rubor in externis thoracis partibus adessent; imprimis cum inde nihil mali metuendum sit, & multum boni sperari possit.

Quod autem a similibus artificialibus viis, si diu apertae teneantur suppurantibus, multum boni expectari posset pro evacuatione materiae purulentae etiam profundius haerentis, docet sequens casus. Post pleuritidem neglectam ortus fuerat tumor sub laeva scapula, & per integrum biennium ibi manserat absque multa molestia: postea casu laesus est tumor, qui tunc dolere incepit, simulque accessit valida tussis, noctes diesque molesta: exspuebat olidum, flavum, tertiae pus cum paucis sanguine mistum: pulsus erat celer, durus, calor magnus, corpus extenuatum, appetitus deletus. Prudens medicus credebat non sine periculo pertundi posse hunc tumorem, Veterumque vestigia secutus, qui inurendo loca intercostalia fonticulos excitabant in suppurationibus internis, setaceum curavit applicari inter binas costas, quae tumoris parti infimae proximae erant, cavendo tamen, ne ipse tumor acu perunderetur. Copia puris magna per setaceum exibat, omnia symptomata emendabantur, vires redibant, tumor subsidebat, & a tanto morbo feliciter evasit aeger (w) satis brevi tempore.

Plurimae observationes memoriae mandatae fuerunt a medicis, quae docent, pus collectum in locis intercostalibus sibi ipsi vias fecisse satis miras versus exteriora. Unicum tantum casum satis singularem memorabo, quem ipse vidi. Juvenis viginti annorum post celerem cursum, ultra vires protractum, pleuritide corripitur, quam in initio neglexit; hinc in suppurationem abiit morbus, cum magna oppensione pectoris. Trigesimo quarto morbi die incepit sputa purulenta copiosa educere, magna cum facilitate, & insigni levamine quidem, sed tamen dolor obtusus manebat in pectore dextro, & costae omnes illius lateris incipiebant eminere extrorsum, licet per triginta dies continuos quotidie multum puris rejiceret: accedebat diarrhoea multum debilitans, manebat febricula hectica, & totum corpus tabescebat. Pertaesus longi morbi miser aeger omnia remedia respuebat; hisque malis conflatabatur diu: Decimo autem mense in medio sterni tuber apparuit molle, nucem avellanam aequans, & in ambitu tumoris exesi ossis sterni margines distinctè digito tangere potui: sponte post paucos dies rumpebatur ille tumor, & ingens copia puris boni erupit: pergebat per octo menses, & ultra, puris effluxus, ita ut merito metueretur, tandem succubiturum aegrum. Libram detergentis decocti cum melle rosarum una vice per siphonem injicere poterat chirurgus in cavum hunc saccum, nec penetrabat liquor injectus in cavum thoracis, sed inter pleuram & costas videbatur haerere, & facile effluebat denuo per illam aperturam ossis sterni. Convaluit tamen ille aeger, sensim minuta puris exeuntis copia, & vidi illum octo an-

nis

(w) Medical. Essays Vol. V. part. 2. pag. 629. &c.

nis postea adhuc superstitem, & fatis vegetum: manebat tamen foramen in sterno apertum, & quotidie aliquid puris exibat.

Plures alios casus vidi, ubi per loca intercostalia viam sibi paraverat pus post suppuratam pleuritidem, & multos novi superstites mansisse, de quibus fere videbatur desperandum esse. An ideo dixit *Hippocrates* (*)? *Et quicumque ex peripneumonia vel pleuritide fiunt suppurati, non moriuntur, sed convalescunt.* Dum autem post haemoptoën, vel & in aliis phthisis speciebus, nascitur ulcus pulmonis, fere omnes perire dolent medici, cum ex maximis suppurationibus, post morbos inflammatorios pectoris & pulmonis natis, emergant plures: si nempe vel per sputa, vel per aperturam, sponte vel arte factam, exeat pus, antequam delapsum fuerit in thoracis cavum: ubi hoc enim contigerit, longe majus periculum imminet, uti sequenti dicetur paragrapho.

§. 896. **A**t vero si constat per signa (302. 894.) jam rupto apertus (303. N°. 5.), pus educendum (303.), vulnus percurandum (304.) victu, & medicamentis.

Quomodo cognosci possit abscessus hic nati ruptura, ad §. 894. dictum fuit: de signis autem liquidi, in cavo thoracis effusi, actum fuit §. 302. ubi de vulneribus thoracis agebatur; adeoque ex concursu horum signorum concludi potest, pus in thorace effusum haerere. Quamvis autem hinc inde rari casus apud observatores legantur, pus ex cavo thoracis resorptum per alvum vel urinas exivisse, minime tamen tutum videtur hic moras neccere: nisi enim cito educatur pus hic collectum & pulmones alluens, illud mora & respirationis conqussatione tenuius & acius redditum miserrimam tabem producet, & frustra puris eductio tentabitur serius, tabefactis jam a pure diu relicto pulmonibus. De loco autem, in quo thoracis sectio debet institui, & de illis quae circa hanc rem observanda sunt, dictum fuit paragraphis citatis, & postea adhuc quaedam dicenda erunt, ubi peculiari Capitulo de Empyemate agitur inter morbos chronicos. Cum autem semper metus sit, ne pars tenuior puris, in cavo thoracis collecti, a venis bibulis recepta sanguinem cacoehymia purulenta infecerit, in victu dantur talia, quae ab omni putredine quam maxime aliena sunt; de quibus vide §. 599. & §. 605. 2.: simul magna copia decocti bardanae, chinae, zarzaeparillae, infusi agrimoniae, betonicae, virgae aureae &c. exhibetur, ut eluatur de sanguine, per urinae & sudoris vias, omne purulentum resorptum.

§. 897. **I**n alium quoque morbum abit, scirrhuso, callosove, facto loco affecto, tum etiam pulmone pleurae jam adnato; quae ubi facta, oritur asthma, dyspnoea, tussicula sicca, imprimis a pastu vel motu corporis; ex quibus cognoscitur, si praesentia sunt sine signis abscessus

(*) De locis in homine cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 366.

fcessus (893.), vel empyematis (896.); & imprimis si diu, sine magno mali incremento durant.

De omnibus, quae huc spectant, egi in Commentariis §. 843., ubi de simili exitu inflammationis pulmonis in scirrhosum aut callosum tumorem ageretur:

§. 898. **C**ognitum hoc malum (897.) vel nullo remedio medicabile; vel tolletur vita duriore, labore, aëre libero, rusticatione, equitatione forti, multumque repetita.

Videantur & illa quae §. 862. de curatione similis mali, post peripneumoniam nati, dicta fuerunt.

§. 899. **I**n Gangraenam quoque talis inflammatio transit primo lateris, mox, vicinia loci, pulmonis (844.).

In historia inflammationis explicatum fuit, quomodo & gangraena inter inflammationis exitus numerari debeat: cum ergo probatum fuerit §. 882., in pleuritide veram esse inflammationem, patet, & in gangraenam hunc morbum abire posse. Cum autem funestus ille exitus non sequatur, nisi valida admodum pleuritis fuerit, quae respirationem prae summo dolore suffocat; hinc semper fere tunc pulmo simul afficitur, uti etiam, quia pleurae semper contiguus est.

§. 900. **Q**uod malum (899.) vel ex vehementia pleuritis, vel ex acri, aut putri materia concomitante simul oritur.

De causis, per quas inflammatio in gangraenam terminatur, dictum fuit §. 388.

§. 901. **I**d vero futurum esse, & jam inchoari, praefigitur ex variis: si sputa purulenta subbiliosa, rotunda, purulenta subsanguinea, nigra fuliginosa, coenosa, foetida; strepitus in pectore multus cum vultu moesto, oculis rubro flavis, pulverulentis, caliginosis; si sputa initio varia; tum saepe tertio vel quinto die moriuntur. Si stertor, sputum nullum, vel difficile, pulsus languidus, urina flammea: si alvi fluor liquidus, foetidus, putridus, symptomaticus: si supervenit magna peripneumonia: si novus insultus priori succedit: si sanguis floridissimus effluit ex vena secta sine crusta inflammatoria (384.), licet ex largo vulnere, pleno saltu, puro vase exceptus sit: si sputum supprimitur dyspnoea manente, vel aucta cum dolore, gravitate pectoris, pulsu duro, parvo, celeri, calore magno; haec enim quinto die exacerbata septimo mortem inferunt: si urina prae rubra, obscura, cum

varia hypoftafi, nec difcreta, intra quatuordecim dies occidit: fi hypoftafis nigra vel furfuracea, citior mors: fi initio mitis, quinto vel sexto die exacerbata, feptimo & duodecimo periclitantur, raroque fanantur, nifi poft quatuordecim dies: fi dorfum, latus, humeri, cum rubore accenduntur cum angore fummo, alvi fluxu viridi, & foetidiffimo.

Operae pretium eft, noviffe illa figna, quae docent peffimum talem pleuritis eventum metuendum effe: partim ut omni artis molimine medicus caveat, ne contingat illud, quod jure metuit; partim ut praefagio debito fuaveat caveat famae, ne ipfius culpa periiffe credatur aeger, qui morbi vehementiae fuccumbit. Ideo *Hippocrates* (y), fignorum in morbis cognitionem omnibus commendans, optime dixit: *Nam & eos, qui fervari poffunt, multo etiam melius fervare poterit, longe ante fingula praemeditatus; & eos, qui tum obituri mortem, tum evafuri fint, fi praeviderit, praedixeritque, omni prorfus culpa vacabit.* Haec autem figna ex *Hippocrate* collecta funt, & docent vel morbi vehementiam, vel virium vitalium debilitatem, vel humorum peffimam degenerationem a fanitatis legibus; caufaeque materialis morbi coctionem & fubaactionem difficillimam.

Si fputa purulenta subbiliofa rotunda. Quare haec fputa damnet *Hippocrates*, explicatum fuit §. 833. 3. & §. 848.

Purulenta, fubfanguinea. Sputa illa purulenta quidem fubaactionem materiae morbofae indicant, verum fi fimul fubfanguinea fint, notant, & vafa erofa vel rupta effe fimul, & ideo pro malo figno habentur. Praeterea dum in externis partibus corporis gangraena eft, & limbus ille oritur feparans partem vivam a gangraenofa & corrupta, tunc ex illo loco tale purulentum fubfanguineum exire folet, non adeo quidem malo omine in partibus externis, quia feparationem mortui a vivo designat; verum in interioribus femper magnum difcrimen notat, gangraenae nempe praefentis, femper periculofae in internis, licet etiam feparatio gangraenofa jam incepta fit. Et ideo mox hic junguntur nigra fuliginofa, coenofa foetida: ubi nempe mortuae partes in tabum gangraenofum diffluunt & per fputa educuntur, quae a pulmone, vitali viscere, veniunt. Hoc modo autem illud praefagium apud *Hippocratem* (z) exprimitur: *Qui ex pleuriticis exspuunt purulenta, subbiliofa, rotunda, aut purulenta fubcruenta, progressu temporis perniciose habent: perniciose quoque, qui nigra fuliginofa fpuunt, aut quibus velut a vino nigro fputa fiunt.*

Videantur & illa, quae de fputis fufcis, coenofis, amurcolis &c. dicta fuerunt ad §. 848.

Strepitus in pectore multus &c. Quid designet ille ftrepitus in pectore, pariter in Commentariis §. 848. explicatum fuit. De vultu moefto & oculis pulverulentis &c. actum fuit, ubi §. 734. peffima figna enumerabantur, quae fynochum putridam comitari folent. Praeterea notandum, naturaliter adna-

tam

(y) In Prognostico Sentent IV. Charter. Tom. VIII. pag. 585.

(z) Coac. Praenot. n°. 407. Charter. Tom. VIII. pag. 876.

tam oculi tunicam subcaerulescentem albedinem habere, & vix ulla vasa sanguinea ibi apparere: fluunt ergo per adnatae vasa humores, sanguine ejusque sero tenuiores. Ubi ergo oculi rubro flavi fiunt, signum est, crassiores humores in minora vasa peli, ibique haerere immeabiles. Cum autem injectiones Anatomicae docuerint, oculos ab internae carotidis ramis vasa accipere, novimus similem infarctum crassiorum humorum in vasis minoribus encephali obtinere, adeoque hoc signum semper in omnibus morbis acutis magnum discrimen notat. Peculiariter vero in Pleuriticis haec signa damnavit *Hippocrates* (a) dicens: *Quibus pleuriticis strepitus multus in pectore est, & facies tristis, & oculus ictericius ac caliginosus, hi pereunt.*

Si sputa initio varia; &c. Antea dictum fuit ad §. 830. 2. & §. 876., *Galenum* monuisse, in pleuriticis & peripneumonicis affectionibus sputorum excretionem similem esse urinarum sedimentis, quae cruditatem vel coctionem in morbis designant. Si ergo varia sint sputa, denotant semper difficultatem morbi, & coctionem sive maturationem materiae morbosae admodum imperfectam. Videantur & Commentaria §. 893., ubi & de hac sputorum varietate dictum fuit, & *Hippocratis* loca hanc Prognosin continentia habentur.

Si stertor, sputum nullum, vel difficile. Signum enim est, pulmonem impleri magis magisque, dum interim nihil in tracheam exit, quod sputo rejectum levare posset pulmonem gravante hac sarcina. Videantur illa, quae ad §. 848. dicta sunt.

Pulsus languidus. Designat enim vires moventes sanguinem debiles esse, vel liquidi movendi copiam deficere. Hic autem non agitur de illo languore pulsus, qui post repetitas quandoque Venae sectiones contingit, minuto jam multum dolore pleurítico, & respiratione faciliore facta; sed de illo pulsu languido, qui adest, dum pleuritis adhuc viget; & fit, quia ob impeditam respirationem pulmo sanguine distensus manet, & parcam tantum copiam in cor sinistrum transmittit, unde arteriae minus distenduntur. Videantur & illa, quae §. 883. de hac re dicta sunt. Imprimis ergo tunc pessimum omen dat languidus ille pulsus, si stertor in pectore simul adfit.

Urina flammea: Quae rutilo & dilute rubro colore praedita scintillat quasi in vase vitreo, quo continetur, & caloris interni signum dat, uti ad §. 673. dictum est.

Si alvi fluor liquidus &c. Magnam enim humorum degenerationem in putridam corruptelam indicat talis alvi fluxus, nec ullum levamen adfert, penitus diversus ab illo, de quo §. 888. 3. dictum fuit, ubi subacta morbi materies salubri per alvum evacuatione educebatur de corpore. Verum antea §. 388. notatum fuit, acrem humorum indolem facere, ut inflammatio in gangraenam abeat.

Si supervenit magna peripneumonia. In pleuritide ob doloris acerbitatem vix audent inspirare aegri, adeoque in pulmone non dilatato satis incipit accu-

(a) Coac. Praenot. n°. 388. Charter. Tom. VIII. pag. 873.

accumulari sanguis, sicque peripneumonia succedit validae pleuritidi. Verum per largam venae sectionem dum minuitur dolor, faciliori reddita inspiratione, expeditur iterum sanguis, qui in pulmonali arteria accumulari inceperat, sicque levis illa & incipiens peripneumonia solvitur. Praeterea satis frequenter observavi, levem quasi peripneumoniam fieri, dum pleuritidis materia jam cocta moliebatur exitum per sputa. Ideo dicitur si magna supervenit peripneumonia, quae ex propria sua indole adeo periculosus morbus est, adeoque cum pleuritide junctus certam perniciem infert.

Hinc intelligimus, quare *Hippocrates* (b) dixerit: *Peripneumoniae ex pleuritide transmutatae (μετάστασις) securiores sunt his, quae ab initio fiunt.* In illo enim loco videntur debere intelligi leves illae pectoris oppressiones, quae fiunt, dum soluta materia pleuritidis in pulmonem derivatur, per sputa evacuanda, vel alias vias, de quibus §. 888. dictum fuit. Cum enim haec pleuritidis materia tunc soluta quidem & mobilis reddita sit, sed tamen tales dotes habeat, ut absque molestia cum reliquis humoribus sanis per vasa fluere nequeat, hinc in pulmonalis arteriae angustiis imprimis haerebit aliquantulum, antequam in venas pulmonales transire possit. Haec forte est una ex causis, quae anxietatem producant & molestiam, antequam criticae evacuationes fiunt, uti alia occasione dictum fuit. Ubi vero peripneumonia, & imprimis valida, supervenit pleuritidi adhuc permanenti, intelligimus veritatem alterius effati *Hippocratici* (c): *A Pleuritide peripneumoniae malum.* Et *Galenus* (d) explicans hunc aphorismum optimè monet, non hic agi de transmutatione pleuritidis in peripneumoniam (uti in Coaca Praenotione modo allegata) verum hunc locum ita intelligendum esse, dum priori morbo, pleuritidi nempe, manenti superaccedit alter, peripneumonia scilicet. Unde illud ἐπι πλεωρίτιδι idem hic significat ac ἐπιζυγομένη πλεωρίτιδι.

Si novus insultus priori succedit. Omnes, qui in praxi versantur, noverunt, fere semper in pleuritide obtinere, ut post sanguinis missionem levetur dolor, imo quandoque omnino cesset, & tamen paucis horis post recrudescat denuo, novam sanguinis missionem poscens: neque ab hoc doloris reditu, & novo quasi insultu pleuritidis ilico gangraena praesagienda est, cum multi ex hoc morbo emergant plures etiam tales doloris renovati, vel aucti, insultus passi. Verum hoc intelligendum est, ubi doloris nondum minuti, vel parum admodum, subito augetur vehementia: vel etiam ubi dolore manente & alterum latus thoracis similiter afficitur, quod aliquoties vidi. Simile quid videtur monuisse *Hippocrates* (e) dicens: *Cum vero, quae ad latus impacta sunt, putruerint, & per sputum rejecta fuerint, convalescunt. Quod si & antiquum multum ad latus impactum sit, & aliud insuper accesserit (πρὸς ἐπιπένηται) statim intereunt &c.* Quo sensu autem putrescere hic dicantur illa quae postea per sputa rejiciuntur, aegro convalescente, explicatum fuit alia occasione in

Com-

(b) Coacar. Praenot. n°. 397. Charter. Tom. VIII. pag. 875.
 Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 297.
 Lib. I. cap. XI. Charter. Tom. VII. pag. 546.

(c) Aphorism. II.
 (e) De morbis

Commentariis §. 387., ubi probatum fuit, hoc vocabulo usos fuiffè veteres medicos, dum maturationem materiae inflammatoriae indicare volebant.

Si fanguis floridiffimus effluit &c. Hanc observationem practicam *Baglivus* (f) memoriae tradidit quidem, sed fatetur, se illam debere *Celeberrimo Lancifio*: rationem autem hujus rei dedit, quod tunc putaret, crassiorem, & inflammatoria tenacitate immcabilem, fanguinem in pulmone accumulari, folam tenuiffimam partem, per arteriae pulmonalis anguftias transmitti; nam & in peripneumonia aeque ac in pleuritide hoc observatum fuiffè memorat. An forte hoc contingit in illis cafibus, ubi pleuritis per accidens aliis febribus fupervenit, uti ad §. 880. ex *Sydenhama* notavimus? monet enim attentiffimus ille medicus, tales pleuritides repetitas fanguinis miffiones non ferre quandoque, dum nempe morbi indoles, cui fupervenerunt illae pleuritides, minus favet fanguinis evacuationi. *Baglivus* autem pariter jubet, abftinendum tunc effè a repetita venae fectione, fi nulla crufta inflammatoria in fanguine apparuerit.

Si fputum fupprimitur, dyspnoea manente &c. Ab omnibus medicis damnari pleuritidem ficcam, quae sine fputis eff, vidimus ad §. 876. Malum ergo fignum eff, fi fputum fupprimitur: ceffat quidem fputum, ubi evacuatà eff materia morbosa; verum dyspnoea manens, vel aucta cum fenfu impletionis in pectore, demonffrat evidenter, non deficere materiam per fputa rejiciendam, fed retineri in pulmone, unde brevi fuffocatio metuenda erit: praecipue dum pulfus parvus demonffrat, parum fanguinis per pulmonem transmitti poffe in cor finiftrum. Dum autem pulfus fimul durus & celer eff cum calore magno, tunc metus eff, inflammationem validam brevi in gangraenam tranfituram effè, uti §. 388. explicatum fuit. Solet autem in tali pleuritide circa vitalia ingens talis calor percipi, dum extrema vix calent, imo faepe frigent. Quin imo *Galenus*; uti ad §. 883. habetur, nullum pleuriticum evadere monuit, fi pulfus fit valde durus, parvus, & celer fimul.

Haec enim quinto die exacerbata feptimo mortem inferunt. Circa hanc prognofin notandum eff morbos acutos vocari quidem illos, qui velociter, & cum periculo decurrunt; fed tamen omnium acutiffimos dici illos, qui quartum diem non fuperant; peracutos vero, qui ad feptimum ufque diem durant: reliquos fimpliciter acutos vocari, fi vigefimum diem non excefferint (vide §. 564.). Verum haec pleuritis non eff ex peffimis, quia fputa adfuerunt, quae poftèa fupprimuntur; adeoque primo quaternario non finitur talis morbus. Si autem haec fuppreffio fputorum contingat quinto die, & mala illa fymptomata modo enarrata exacerbentur, mors inftat die critica proximè fequenti; die feptimo nempe, qui maximè notabilis eff inter dies criticos, uti antea in *Commentariis* §. 741. pluribus demonffravi.

Si urina praerubra, obfcura &c. Urina fana fenfim evaporata per omnes calorum gradus tranfit in faturatam rubedinem, adeoque, difflato pro maxima parte diluente vehiculo, urinae color augetur: hoc & experiuntur homi-

nes

(f) Praxeos Med. Lib. I. Cap. ix. pag. 37.

nes sani, aëstivo calore validè sudantes, quod urina reddatur multò coloratior: urina autem sana diu relicta, in vase etiam purissimo, fuscum obscurum colorem acquirit, & crassas foeces ad fundum deponit (g). Praeterea solutum per febrilem calorem pingue corporis oleum, & acrius redditum, facit urinam rubram admodum, dum per hanc viam e corpore eliminatur: unde & caloris interni signum dat urinae rubor (vide §. 673.). Adeoque talis urina notat humorum immeabilitatem, distillata parte aquosa, & simul majorem acrimoniam jam in putridam corruptelam inclinantem; validumque motum febrilem. Verum ad §. 388. probatum fuit, dum haec adsunt, quae talis urina demonstrat, tunc inflammationem in gangraenam tendere. In Coaca autem Praenotione (b) ubi tota haec Prognosis habetur, vocatur haec urina ob intensam rubedinem *ἔρον διατρώδες*; & quia simul obscuri quid & subfusci in colore habebat (putredinis incipientis signum) dicitur *ζοφῶδες*, quasi caliginosa: & uti urina putrescens crassas foeces deponit ad fundum, sic & haec urina sedimentum varium, & minimè aequale, habet. Sedimentum autem nigrum gangraenosam jam adesse humorum dispositionem notat, uti pluribus dictum fuit in Commentariis §. 741., ubi de prognosi ex urina nigra agebatur: talis ergo urina adhuc majus discrimen designat. Monuit autem *Galenus* (i), colorem viridem urinae esse quasi proëmium nigri coloris, adeoque & morbi malignitatem ostendere. *Hollerius* (k) tamen testatur, se vidisse pleuritides graves solutas urinis multis crassis & nigris: Verum ad §. 741. probatum fuit, tunc absolute lethalem esse nigram urinam, si simul pauca & tenuis sit: tunc enim notat, humorum corruptionem adesse, nec interim corrupta de corpore educi. Cum autem optimum sedimentum in urina sit album, laeve, & aequale, illud quod fursuraceum dicitur, ab his dotibus quam longissimè recedit; adeoque merito damnatur a *Galeno* (l) tanquam indicium validae colliquationis, & aestuosae caliditatis, per quam abrasae de solidis humanis partes cum urina exeunt.

Si initio mitis &c. Videantur illa, quae ad §. 883. de hoc praesagio notata habentur.

Si dorsum, latus, humeri &c. Antea §. 888. §. dictum fuit, utiliter lateris dolorem transire ad humerum, manum, & dorsum; verum hoc fiebat cum levamine, & imprimis respiratione faciliori reddita: in hoc autem casu summa anxietas manet, adeoque non transponitur morbi materies ad loca, ubi minus noceret, sed manente morbo principali, propagatur inflammatio, quod pessimum signum est. Quam malum omen autem praebet alvi fluxus foetidissimus, ante in eadem hac paragrafo dictum fuit. Paulo aliter haec prognosis legitur apud *Hippocratem* (m). Ita enim habet: *Quum vero ha-*
rum

(g) Videatur de his H. Boerh. Chem. Tom. II. pag. 322. (b) N. 581. Charter. Tom. VIII. pag. 886. (i) De crisibus Lib. I. Cap. XII. Charter. Tom. VIII. pag. 595. (k) Jac. Holler. Comment. in Coac. Hippocrat. pag. 1047. (l) Vide locum modo citatum. (m) De morbis Lib. III. Cap. xv. Charter. Tom. VII. pag. 591.

rum pleuritidum aliqua laboranti dorsum rubescere contigerit, & humeros incallescere, & erectum sedentem gravari, & venter exturbetur viridi & graecolenti admodum (excretionem), hic ob ventris defectionem primo & vigesimo die moritur, quem si effugerit, convalescit. In Coacis Praenotionibus (n) simile praefagium habetur, sed textus minus integer videtur.

§. (901.) **S**i sicca ob defectum virium, ob dolorem summum, ob ineptitudinem materiae ad expulsionem, ob vasa nimis contracta & crispata, ob nimium usum calidorum, dolore simul vergente ad superiora: si lingua statim sicca, sordibus obsita, livida, nigra, cum bulla nigra: si horum signorum singula, vel plura simul, eveniunt, plerumque morbus ex se lethalis, non facile sanandus, sed ut plurimum gangraena loci in latere, & vicino in pulmone, necat.

Siccam pleuritidem semper pejorem esse humida ad §. 876. dictum fuit. Verum sicca est pleuritis, vel ob defectum materiae per sputa rejiciendae, vel quia educi nequit sputum de pectore ob debilitatem aegri, vel ob dolorem summum; quod utrumque denotat pessimum morbi statum. Sic in moribundis hominibus auditur ingratus stertor in vasis aëreis pulmonis, dum tenaci glutine trachea impletur quidem, sed vires jam adeo projectae sunt, ut excerni nequeat illud, quod in pulmone coacervatur. Ubi autem ob dolorem summum impeditur sputieductio, nisi cito minuatur per idonea auxilia inflammationis vehementia, illa brevi in gangraenam terminabitur.

Ut autem materia morbi per sputa educatur, debet illud inflammatorium solvi, vel vasorum fines sic dilatari, ut transmittant illud, quod immeabile ibi haeserat. Quo ergo magis compactum fuit illud inflammatorium, quo robustiora & magis contracta vasa, eo difficilius sputa morbum levantia prodire poterunt: hinc *densa & exercitata corpora citius a pleuriticis & peripneumoniacis morbis perire, quam non exercitata (o)*, monuit Hippocrates. In talibus enim compacti magis & densi sunt humores, & vasa firmiora plus resistunt suae dilatationi; de quibus dictum fuit in historia inflammationis ad §. 386.

Cum autem a frigore suscepto, aestuante a laboribus corpore, frequenter adeo pleuritis oriatur, ignarum vulgus quandoque solet calidissimis & spirituosissimis remediis incipientem hunc morbum tentare, antequam medicum vocent, ut scilicet flatus, a frigore suscepto natos, discutiant, quos hujus doloris causam suspicantur. Talia autem crispant solida, ad coagulum disponunt humores, & motum febrilem immaniter augent, adeoque damnosissima sunt. *Celeberrimus Trillerus* plures tales casus habet, ex quibus patet, quanta cum saevitie hic morbus affligerit miseros, quibus in initio spiritus vini, aliave calida remedia, exhibita fuerant. Vidi in viro triginta annorum pleuritidem intra triginta sex horas lethalem, dum, simulac dolorem lateris sentiret,

(n) N°. 380. Charter. Tom. VIII. pag. 873.
Charter. Tom. VIII. pag. 875.

(o) Coac. Praenot. N°. 358.

tiret, spiritus ex feminibus levistici destillati uncias tres propinassent, & quidem calidissimas: misero huic, licet septima ab incepto morbo hora sanguis missus fuisset larga fatis copia, & post paucas horas elapsas Venae sectio repetita, nullum inde levamen accessit, frustra adhibitis externis & internis remediis efficacissimis. Verum dolore lateris aeque acerbo manente, propagabatur malum per totum pectus, & ad jugulum usque, cum respiratione impeditissima, pulsû celerrimo, parvo; sequebatur paulo post delirium, & mors. Ubi notandum, quod dolor vergebat ad superiora, & ob doloris acerbicatem summam nullum unquam sputum educere potuit. Ex hoc casu intellexi, quare *Hippocrates* in eadem Praenotione (p) univerit duo haec signa, sputorum absentiam, & dolorem sursum vergentem; sic enim habet: *Pleuritides siccae, ac sine sputo, difficillimae. Horrendae quoque, in quibus dolores sursum vergunt*).

Si lingua statim sicca &c. Videantur illa, quae in *Capitulo de febrè ardente* ad §. 739. de siccitate linguae, ejusque sordibus & nigredine, dicta sunt. Gangraenosam autem dispositionem haec signa manifestè indicant. Bullae autem sublividae in pleuriticorum lingua ortae meminit *Hippocrates* (q); dixitque, illam esse talem, qualis fit a ferro (candente), dum oleo immergitur: verum ex hoc signo tamen non adeo funestam Prognosin deduxit; difficiliorem tantum judicationem, & sanguinis sputum inde praesagivit. Interim tamen ibidem monuit, pleuriticorum linguam inspiciendam esse: & ex alio loco *Hippocratis* (r) patet, quantum in similibus morbis ab humiditate linguae & oris interni speraverit boni. Ita autem habet: *Quod si os humescat, & a pulmone prodeant, qualia decent, serbitionis copiam, ut summam dicam, ad-jicere oportet: nam quae celerius magisque madescunt, celeriore crisi denunciant; quae vero tardius & minus, tardiore judicationem significant.*

Omnia jam illa signa pessimi morbi indicia sunt, & eo majus periculum indicant, quo plura horum simul concurrant, uti sponte patet. Cum autem pulmo pleurae contiguus sit, facilè & ille afficietur, si pleuritis in gangraenam transeat. Accedit, quod in pessima pleuritide saepe & pulmo simul inflammari incipiat, ob impeditam respirationem non potens expeditè transmittere sanguinem corde dextro expulsum.

§. 902. **Q**uando autem haec signa (901.) jam imminere id malum (899.) designant, statim uno impetu summa remedia tentanda sunt, nec vitae auxilio, nec leviori fidendum medelae, modo aliquae vires supersint.

Mors enim prae foribus adest, adeoque vel suo fato relinquendus aeger est,
vel

(p) Coac. N° 381. Charter. Tom. VIII. pag. 873. (q) Ibidem N° 384. & de morbis Lib. III. Cap. xv. Charter. Tom. VII. pag. 591. (r) De victu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 20.

vel simul & semel summa tentanda remedia : praemonitis prius aegri amicis de ancipiti eventu.

§. 903. **E**rgo hoc casu (902.) statim crustae ferro ignito in loco affecto profunde inurantur, dein fortibus emundantibus obducantur, & penetrantissimis fomentis calescant assidue ; tum fortia diluentia, aperientia, antiseptica, sudorifera, larga copia hauriantur. His enim, si ullis, lenietur mali saevities.

Cum in tali casu, ubi gangraena imminet, vel jam fieri incipit, nulla spes resolutionis nec criticae evacuationis superfit, unicum quod sperari potest, est, ut suppuratione nata in pus vertatur crudum inflammatorium, & gangraena jam corruptum separetur a partibus vivis. Verum ubi in partibus externis simile malum haeret, videmus putridum in tabum resolutas partes gangraenosas diffluere, donec penitus depuratus fuerit talis locus. Nisi ergo omni molimine versus exteriora concilietur exitus huic tabo gangraenoso, putrescerent omnia vicina. Ideò crustarum profunda inustio commendatur, ut sopita jam vitalis vis & calor resuscitentur in parte, & deciduis postea escharis patula via fiat versus exteriora puri & ichori gangraenoso. Extremum quidem illud remedium est, sed ad extremos morbos talia exquisitè optima esse monuerat *Hippocrates* (s) : & alibi (t) pro ultimo remedio ignem laudat, dicens : *Quae medicamenta non sanant, ferrum sanat ; quae ferrum non sanat, ignis sanat, quae vero ignis non sanat, illa insanabilia ducenda sunt.* Certum est, veteres medicos plurimos morbos tentasse cauterio actuali ; & quandoque etiam ut citius curarentur, qui absque hoc remedio sanari poterant quidem, sed tardius (u), pectus & dorsum inuulsisse in pectoris morbis. Verum non memini, me legisse, quod *Hippocrates* in pleuritide, gangraenam minitante, hoc tentaverit. Propius ad hanc curationem accedunt illa, quae *Arctaeus* in cura pleuritis commendat (w). Jubet enim lateri dolenti applicandam cucurbitam, magnam & latam, cum multa flamma : monet, ne cucurbitae margo carni fortiter imprimatur, ut maneat aëri accessus, & flamma diutius perstare possit : extincto igne scarificari locum jubet, & sale vel uitro irritanda haec vulnuscule voluit, si aeger & viribus & forti animo valeat. Sequenti die denuo cucurbitam affigebat, *ut ex vulneribus tenuis quidam ichor extraheretur* : deinde addit : *neque enim sanguis aut alimentum, sed ichor emanat : atque id quidem facito, cum prius vires exquisite perpenderit.*

De illis autem remediis tam externis quam internis, quae in hoc casu conducere, abundè dictum fuit in *Gangraenae* curatione. In materia medica ad hunc numerum formula habetur decocti talis antiseptici ; verum videtur ibi
nimia

(s) Aphor. 6. Sect. I. Charter. Tom. IX. pag. 11. (t) Aphor. 8. Sect. VIII. Ibidem pag. 344. (u) Vide Hippocrat. de internis affection. Cap. 1x. Charter. Tom. VII. pag. 644. & de morbis Lib. II. Cap. XXI. XXII. Ibid. pag. 573. 574. & pluribus in locis. (w) De curat. morbor. acutor. Lib. I. Cap. x. pag. 92.

nimia quantitas oxymellis scillitici adesse, vomitum enim moveret: forte error subest, & loco *oxymellis scillitici* legendum foret, oxymellis simplicis.

§. 904. **S**ed si causa inflammatoria vehementissima summa crearit symptomata pleuritica, nec auxilio naturae (887. 888.), nec remedio ulli antipleuritico (890. 903.) cedentia, & haec dein subito, sine causa tolluntur, quatenus ab inflammatione pendebant, manente pulsu parvo, celeri, intermittente, respiratione celeri, parvaque, sudore frigidus, constat Gangraenam jam occupasse loca inflammata. Hinc delirium brevi, statimque mors, maxime si simul lividus thoracis color: quod idem fit, si ille, qui sputum subbiliosum excreat, dolore levatur sine ratione, tunc enim pariter lethalis insania, mortis ex gangraena nuncia, adest.

Symptomata summa, quae antea adfuerant, docuerunt, pessimam esse pleuritidem: si autem haec subito tollantur, absque ullis signis, quae docent materiam morbi emendatam aut solutam fuisse, certi sumus illud contigisse, quia inflammatio in gangraenam abiit: Tunc autem inflammationis symptomata desinere ad §. 388. patuit. Haec sunt fallacia illa halcyonia famae medici adeo insidiosa, si minus peritus, vel non satis attentus fuerit: dum enim omnia in vado esse credit, post mediam horam saepe expirat aeger. Cum autem idem contingere soleat & in aliis morbis inflammatoriis viscerum, ideo generale axioma Practicum *Hippocrates* (x) posuit sequens: *Non secundum rationem levantibus non oportet credere.* Praeterea, dum a bona causa levatur dolor, actiones vitales insurgunt, pulsus aequalis & fortior sentitur, respiratio liberior: in hoc casu vero absque dolore respirant quidem, sed celeriter, & parum aëris simul hauriunt: extrema simul livescere solent, & facies cadaverosa fit, cum pulsu debili celerrimo, & interrupto, quae omnia perniciem indicant. Pulchram certè de his & generalem Prognosin alio in loco (y) *Hippocrates* ita pronunciat: *Perniciosa sine signis levantia mortem significant.* Simul tunc adesse solet leve delirium, uti in gangraenae historia ad §. 432. dictum fuit.

Maximè si simul lividus thoracis color. Quod gangraenae signum est (vide §. 429. 3.), & ab *Hippocrate* pariter notatum (z): ubi cavendum monet, ne in pleuritide pessima crassior victus concedatur decumbentibus; sic autem habet: *Has igitur ob causas, & alias hujusmodi etiam magis, qui tota utuntur ptisana, septimo die, ac celerius moriuntur: alii quidem mente laesi, alii vero orthopnoea & stertore suffocati. At sane hos antiqui sideratos (βλητῆς) existimaverunt, tum ob hoc maxime, tum non minimè, quod mortuis latus lividum deprehenditur, simile plagae.*

Ful-

(x) Aphor. 27. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag. 69. (y) Praediction. Lib. I. textu 52. Charter. Tom. VIII. pag. 734. (z) De victu acutorum Charter. Tom. XI. pag. 27.

Fulmine tacti lividam talem maculam in cute externa observantur habere; unde credidit *Eruditissimus Trillerus* (a), quod πληγή pro fulminis tactu hic fumatur: forte & contusionem significat, post quam etiam corporis partes livescere solent. An ideo Poëtae fabulati sunt, Aesculapium Jovis fulmine tactum periisse? cum *Suidas* (b) memoriae reliquerit, quod misere oppressus fuerit morbo, quem Asclepiadarum filii (id est medici) vocant peripneumoniam. *Caelius Aurelianus* (c) exspirantibus aegrotis nigram saepe pleuram inveniri monet, & quod hos quidam venenatos putaverint: veneno enim interfectorum cadavera livescere solent.

Si ille, qui sputum subbiliosum &c. Est Prognosis Hippocratica, cuius alia occasione ad §. 772. mentionem feci; sic autem legitur (d): *Lateris dolor, ex sputis biliosis, si absque ratione evanuerit, in furorem aguntur.* Dolor subito ablati absque bonis signis praecipuum hic gangraenae jam natae indicium dat: licet & quandoque per malam metastasim materia inflammatoria in cerebrum rapiatur, & tunc quoque dolor lateris cesset, uti in *capitulo de Phrenitide* dictum fuit. Simul tamen & notandum, quod & delirium quandoque gangraenam, in quacumque corporis parte natam, sequi soleat, uti paulo ante dictum fuit.

§. 905. **I**n mortem exit ipsa Pleuritis tunc, quando tam vehementes causae ejus, ut dolor productus omnem motum thoracis supprimens brevi creet, impedito sanguinis trajectu, peripneumoniam lethalem (848.) quam brevissime.

Hic est omnium citissimus exitus pleuritidis in mortem. Probatur enim in physiologicis, quod ad transitum sanguinis per pulmonarem arteriam requiratur respirationis libertas in homine nato (in foetu enim aliud obtinet). Si ergo acutissimus dolor omnem dilatationem pectoris impediatur, accumulatur sanguis in arteria pulmonali, tenuissima pars tantum in venas transprimitur, crassum aggeritur, & subita fit suffocatio, uti jam ad §. 877. & 883. dictum fuit.

Hunc pleuritidis exitum pulchre & notaverat *Aretaeus* (e), licet non adeo liquido intellexisse causam videatur; sic enim habet: *Nonnunquam sane intra hujus temporis spatium omnium in pulmonem transitus est: trahit enim pulmo in se ipsum, & rarus & calidus existens, & ad proxima trahenda se commovens, tuncque morbi transpositione repente homo strangulatur.*

§. 906. **H**inc liquet, cur omni saeviori pleuritidi peripneumonia superaccidat? cur senibus, puerperis, gravidis, plerumque lethala-

(a) De Pleuritide pag. 173.

(b) In voce Ἀσκληπιῶδης Tom. I. pag. 458.

(c) Acutar. Pass. Lib. II. Cap. xvi.

(d) Prorethetico. Lib. I. Charter.

Tom. VIII. pag. 767. & Coacar. Praenot. N°. 418. Ibid. pag. 876.

(e) De

causis & signis morborum acutor. Lib. I. Cap. x. pag. 9.

lethalis? cur thoracis per fasciam adstrictio adeo dolorem levet, ut morbum tolerabilem reddat?

Cur saeviori pleuritidi peripneumonia &c. Praecedenti paragrapho hoc demonstratum fuit.

Cur plerumque lethalis senibus. Quam rigidum fiat corpus in decrepita senectute, omnes noverunt: imo quandoque arteriae majores ossae inventae fuerunt in cadavere senili. Sanguis in senibus magis lentescere solet, & minorem feri copiam habet respectu partis rubrae: Verum ad resolutionem inflammationis conducit canalium facilis mobilitas, & diluens vehiculum (vide §. 386.), quae bina adminicula in senibus deficiunt. Cum autem sputorum libera excretio tantum faciat saepe ad levandam pleuritidem, & anhelii senes plerumque spirandi difficultate aliqua laborent, & difficillime tenacem pituitam diuturna tussi educere possint, patet & alia ratio, quare in senectute periculosior pleuritis sit. Accedit & haec difficultas, quod sanguinis missio, tanti momenti in pleuritide curanda, saepe subito profernat senum vires.

Rariores in senibus observari morbos acutos, *Hippocrates* (f) monuit; & commentans hunc locum *Galenus* (g) dicit: *Si quando seni, quod rarum est, qualis juveni, oriatur febris, haec prorsus in aegrotantis perniciem finitur: immensam enim quandam causae febrim efficientis magnitudinem praeferit.*

Certe ubi *Hippocrates* (h) senectutis morbos recenset, non meminit ulius morbi acuti praeter apoplexiam. Hoc imprimis ideo notandum est, quia *Aretaeus* (i) senes prae reliquis pleuritidi obnoxios esse statuit; imo & saepius inde liberari. Verum videtur hoc potius dixisse ex hypothese, quam ex observatione. Uti enim hyemem maxime feracem hujus morbi dixit, verminus; sic & senili aetati frequentem pleuritidem, minime autem pueritiae voluit: Cum autem paulo ante monuerat, pleuriticum repente strangulari, dum pulmo morbum in se trahit (ubi nempe peripneumonia pleuritidi succedit) dedit hanc rationem, quare senes saepius quam juvenes aut viri evadant: *Neque enim magna phlegmone in arido corpore excitari potest, neque in pulmonem metastasis; frigidior enim (pulmo) quam in aetate, & spiratio parva, & attractio omnium imbecilla.* Ex his autem facile patet, *Galenus* & *Hippocratis* sententiam *Aretaei* placito hic praefereendam esse, quae statuit senibus rarius quidem contingere pleuritidem, verum eosdem fere semper succumbere huic morbo, si illo corripiantur. Generale enim hoc axioma practicum (cujus & ad §. 879. mentionem feci) *Hippocrates* (k) posuit: *In morbis minus periclitantur, quorum naturae, aetati, habitui, & anni tempestati morbus magis familiaris fuerit, quam quibus in horum aliquo non familiaris sit.*

Puerperis. Norunt practici, febre valida orta puerperii tempore, illico fere

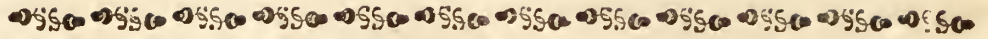
(f) Aphor. fin. 14. Sect. I. Charter. Tom. IX. pag. 24. (g) Ibidem pag. 28.
 (h) Aphor. 31. Sect. III. Ibidem pag. 128. (i) Morbor. acut. Lib. I.
 Cap. x. pag. 9. (k) Aphor. 34. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 75.

fere lochia supprimi: quantum autem inde discrimen immincat, postea dicitur, ubi de puerperii morbis agetur. Infelicem talem casum vidi, dum viginti quatuor horis ante partum gravida mulier acuta corripiebatur pleuritide: peperit infantem mortuum, lochia post partum mox cessabant, dolor venae sectione parum mitigatus increvit ilico immaniter, & licet repetitis sanguinis missionibus levaretur parum morbus, febris manebat acque acuta, pulmo incipiebat oppleri; & septima die periit. Quam enormes autem dolores passa fuerit misera haec mulier, dum pleuritide laborans cogebatur summo nixu inspirationis foetum eniti, facilè intelligitur. Interim tamen non semper & absolutè lethalem pleuritidem esse in puerperio, pluribus observationibus constat; & quaedam in commentariis §. 890. recensitae fuerunt.

Gravidis. Periculosiorem esse pleuritidem graviditatis tempore, nemini mirum videbitur, cum & a febre acuta, pleuritidis comite, abortus periculum immincat, & subitae vasorum depletiones per repetitas sanguinis missiones non adeo tutae sint in gravidis. Praeterea distento jam multum abdomine difficilius respirant gravidae, cum inter inspirandum diaphragma multum descendere nequeat, adeoque major dilatatio pectoris requiritur; quae dum impeditur ob dolorem pleuriticum, summae fiunt angustiae, & metus est, ne cito lethalis peripneumonia sequatur. In Commentariis §. 888. 6. monui, non absolutè tamen in gravidis lethalem esse pleuritidem, & meminì gravidae mulieris, quae sputorum excretionem feliciter sanata fuerit. Imo in alia foemina bis curavi pleuritidem, dum gravida erat; semel sexto graviditatis mense, & semel octavo: utroque tamen in casu feliciter peperit, & puerperii tempore satis commode se habuit.

Cur thoracis per fasciam &c. Dum inspiramus, costae a se mutuo remouentur, & diaphragma, deorsum pressum, thoracis cavum reddit amplius, simulque tunc abdomen assurgit. Dum autem pleuritis adest, absque acerbò dolore costae a se mutuo diduci nequeunt. Ubi ergo fasciis circumductis ita adstringitur thorax, ut costae quasi immobiles reddantur, abdomine interim ab omni compressione libero, tunc dilatatio thoracis inter inspirandum fit a solo descensu diaphragmatis versus abdomen, & non distrahuntur loca intercostalia; unde ergo insigne doloris levamen percipiunt aegri, & minor metus est, ne ob impeditam inspirationem infarciatur pulmo sanguine immeabili. Interim tamen & hoc notandum est, minui quidem sic dolorem pleuriticum, sed manere ejus causam; cui ergo efficax medela adhibenda est, ne in suppurationem inflammatio hic nata abeat, dum ob levamen doloris minuatam esse morbi vehementiam falso quandoque crederet medicus.

P A R A P H R E N I T I S.

§. 907. **S**i morbus pleuritidi similis occupat eam membranae Pleurae partem, quae diaphragma ambit, vel & ipsum Septum medium, oritur morbus dirus, quem Paraphrenitidem appellant.

In Pleuritidis historia §. 877. dictum fuit, quam varia loca occupare possit ille morbus, dum pleura omnem thoracis interni ambitum investit: adeoque & diaphragmatis, pectus ab abdomine separantis, inflammatio ad pleuritidem proprie pertineret. Verum obtinuit usu, peculiari nomine hunc morbum designare, & ob quandam symptomatum diversitatem solent sigillatim de hoc morbo agere Medici.

Legitur apud *Ruffum Ephesium* (1), membranam, quae pectoris viscera ab inferioribus disjungit, vocari *Μεσθραγμα ἢ Φρένες*: ad §. 771. vero monitum fuit, solenne videri veteribus medicis, ut partis affectae nomini affigerent terminationem *itis*, quando inflammatorium talis partis morbum designare volebant. Hac ergo ratione diaphragmatis inflammatio *Φρενίτις* vocari debuisset: Verum hoc nomen jam alteri morbo datum fuerat, ubi nempe ferox & perpetuum delirium a cerebro primario affecto, cum febre acuta continua, oritur. Hinc distinctionis causa hic morbus *paraphrenitis* dictus fuit. Verum quidem est, praepositionem *αδ*, morborum nominibus praefixam, eorumdem minorem intensitatem frequenter significare (vide §. 783.), sed paraphrenitis nullibi pro leviori phrenitide occurrit: Symptomata enim phrenitis, vel & delirium febrile, dicitur *αδ* *αφροσύνη*.

Hippocrates autem sub phrenitidis nomine diaphragmatis inflammationem descripsit (m); monens prius, phrenitides & ex aliis morbis fieri: addensque, hunc morbum simili modo curandum esse, ut peripneumoniam. Sed & *Aeginaeta* (n) & *Trallianus* (o) meminerunt pariter phrenitidis, quae non a capite affecto, sed a diaphragmate fieret; neque tamen peculiare nomen huic morbo indiderunt, sed monuerunt, a vera phrenitide distingui praecipue respirationis laesione. Neque apud *Galenum* (p), ubi de hoc morbo agit, paraphrenitidis nomen occurrit.

(1) De corporis humani partium appellationibus Lib. I. pag. 38. (m) De Morbis Lib. III. Cap. ix. Charter. Tom. VII. pag. 586. (n) Lib. III. Cap. vi. pag. 28. (o) Lib. I. Cap. xiiii. pag. 45. (p) De locis affectis Lib. V. Cap. iv. Charter. Tom. VII. pag. 488.

§. 908. **Q**ui longe frequentior, quam vulgo quidem censetur, licet praefens saepe ignoretur, negligatur, vel alterius morbi titulo tractetur.

Cum ergo apud plures Veterum medicorum illius morbi mentio fiat, & plures causae pleuritis (vide §. 881. 2.) aptissimae sint, ut in diaphragmate similem morbum producant, imprimis potus gelidus affatim haustus, & ventriculum replens; mirum videtur, raro in communi praxi hunc morbum incusari; ita ut *Petrus Salius* illum numeraverit inter morbos, quorum tractatio ab ordinariis practicis non exhibetur. Certè diaphragmatis situs & totus ejus ambitus non ab omnibus adeo liquido perspectus habetur: a lumbis enim incipiens ascendit tam altè, ut pericardium ejus parti tendineae accrescat, & lata superficie thoracem ab abdomine dirimit. In opere illo splendidissimo *Celeberrimi Albini*. diaphragmatis figura habetur, quae melius situm ejus docet, quam ulla descriptio (q); & ex qua patet, non mirum esse, si diaphragmatis inflammatio pro aliarum partium morbo quandoque habita fuerit. Interim tamen non adeo funestus talis error quoad curationem semper fuit, quia illa ferè similis est pleuritis curae, uti §. 911. dicitur. Simul & patet, varia posse occurrere symptomata, prout in diversis locis diaphragmatis inflammatio haeserit: Certe accrescit pericardio, transmittit oesophagum, aortam, venam cavam &c. accumbit hepati, lieni, renibus &c. unde tumor inflammatorius in diaphragmate natus, has illasve vicinas partes impediens, diversa mala producere poterit. Praecipua autem signa, & maximè universalia, sequenti paragrafo recensentur.

§. 909. **C**ognoscitur ex febre acutissima, continua, dolore inflammatorio loci, intolerabili ob membranas nervosas; qui dolor immaniter augetur in inspiratione, tussi, sternutatione, repletione stomachi, nausea, vomitu, compressu abdominis in alvo, vel urina, reddendis; respiratione hinc sublimi, parva, celeri, suffocativa, quiescente abdomine, solo thorace peracta; delirio perpetuo; hypochondriorum introsurfum revulsione; risu sardonio; convulsione; furore; gangraena.

Febrim omni inflammationi comitem esse, antea ad §. 382. 8. demonstratum fuit: sed & simul tunc ibi notatum fuit, tanto validiorem febrim adesse, quo major irritatio fibrarum ab inflammatione nata fuerit. Omnium autem maxima irritatio fit in membranis tensis. Ideo in paronychia saepe tanta febris nascitur; uti & quando membrana meatum auditorium investiens inflammatur, quod malum certe periculosum esse monuit in Prognosticis suis *Hippocrates*. Verum diaphragma semper tensum est, etiam dum muscularem actio-

(q) Tab. musculorum IV. & histor. musc. Lib. III. Cap. LXXXI.

actionem non exercet. In cadavere; aperto abdomine sed thorace adhuc clauso, manifeste apparet, quomodo diaphragma fornicem cavum formet, cujus pars convexa pectus respicit; simul ac autem utrimque perforatur pectus, ut aër in cavum thoracis ingrediatur, flaccidum fit diaphragma, cum antea tensum fuerit (*r*), & pressione atmosphaerae sursum protrusum intra pectus. Ubi vero agit diaphragma, deorsum premens contenta abdominis & pectoris cavum amplius reddens pro inspiratione, tunc tenduntur omnes ejus partes actione musculari, unde iterum intolerabilis saevi doloris exacerbatio: sic intelligitur, quam calamitosa sit diaphragmatis inflammatio, cum semper tensum sit, sive agat, sive quiescat. Hinc dixit *Hippocrates* (*s*) de hoc morbo agens, ita dolere miseros aegros, ut nequidem se attingi patiantur.

Facile jam patet, quam immaniter debeat augeri dolor, si inflammatum diaphragma tussi aut sternutatione concutitur, aut a ventriculo repleto magis protruditur versus thoracis cavum: quam horrendus cruciatus fit, si a vomitu musculi abdominales & diaphragma simul convellantur (vide §. 652.): Quam impossibile sit talibus aegris, inspirato & retento aëre, fortiter simul agentibus & diaphragmate & musculis abdominalibus, alvum vel urinam evacuari.

Respiratio autem adhuc longè difficilior est quam in pleuritide, in qua adstricto per fascias thorace (vide §. 906.) pectus immobile quasi retineri potest, & moto abdomine respiratio perficitur, maxime tunc simul agente diaphragmate. Verum miseri tales aegri superiores costas elevare & deducere nituntur, ut aliqua pectoris dilatatio pro inspiratione adhuc fieri possit: hinc sublimis illa & parva respiratio, sed & frequens simul cum suffocationis molestissimo sensu: de qua vide Commentaria §. 734.

Delirium autem perpetuum paraphrenitidem comitatur, uti *Hippocrates* (*t*) & *Galenus* (*u*) observarunt, & post illos unanimi consensu omnes practici testantur. Imo *Galenus* dixit, a nulla alia parte corporis perpetuum delirium fieri, praeterquam a diaphragmate: adeo ut veteres putaverint, ab hac parte inflammata fieri phreniticos, atque ob eandem suspicionem *Φρένας* eam appellaverint, tanquam sapienti parti (cerebro) conferat quidpiam. Monet autem, respiratione illa difficillima imprimis distingui a vera phrenitide hunc morbum, in qua nempe respiratio magna & rara esse solet. Observationes autem fideles docent, tensas membranas & inflammatas, post acerrimum dolorem, deliria producere pessima. Ita ab auris dolore acuto cum febre continua periculum esse, ne homo deliret & pereat, *Hippocrates* (*w*) monuit. Forte crederetur, inflammationem cerebro adeo vicinam citius turbare ejus functionem: Verum in paronychia, extremum digiti articulum occupante, & dolentissima, pessime delirasse aegros vidi. Praeterea ob impeditam adeo in hoc morbo respiratione-

(*r*) Vide Herm. Boerhaave Inslit. §. 607. (*s*) Morbor. Lib. III. Cap. ix. Charter. Tom. VII. pag. 586. (*t*) Ibidem. (*u*) De locis affectis Lib. V. Cap. IV. Ibidem pag. 489. (*w*) In Prognostico Charter. Tom. VIII. pag. 671.

tionem sanguis venosus a capite redux impeditur, dum cor dextrum per pulmonem trajicere sanguinem liberè non potest; hinc & omnes encephali functiones turbari debent.

Hypochondria autem introfursum revelluntur, quia omni molimine cavent aegri, ob summum dolorem, ne diaphragma descendat inspirando; hinc illud quasi retractum sustinent: sed sic simul hepar, ventriculus, lien, magis sub hypochondriis quasi reconduntur. Imo videtur *Galenus* (x) illam hypochondriorum revulsionem pro signo pathognomico paraphrenitidis habuisse: ita autem habet: *Atque ut summatim dicam, eorum symptomatum, quae phrenitidem antecedere diximus, aut nullum apparet, aut perexiguum in iis, quibus diaphragma inflammari incipit; ut rursus sursum revelli hypochondrium, ilicò ab initio septi transversi affecti, proprium sit: in cerebro vero (affecto) posterius accidit, non incipiente affectu, sed quum factus jam fuerit.*

Patet facile ex dictis hactenus, inflammationem diaphragmatis, partis semper movendae & adeo tensae, in gangraenam subito finiri posse, & ante mortem convulsiones & furores saepe observari. Verum risus ille Sardonius peculiare quasi symptoma hujus morbi solet haberi. Ab acerrimis venenis in ventriculo haerentibus ita convelli musculos faciei, ut angulis labiorum retrorsum tractis risus incepti quasi species appareat, dudum memoriae proditum fuit; & hanc vim materiae medicae scriptores tribuerunt ranunculo palustri apii folio; quem apium risus, vel & herbam sardoam, ideo vocare solent, acri caustica vi praeditam plantulam. Unde & in proverbium abiit, dum quis suo damno rideret incautus. Verum & vetusta satis observata docent a diaphragmatis laesione talem risum contigisse. Memoriae hoc tradidit *Hippocrates* (y): & quod in praeliis gladiatorumque spectaculis mortem cum risu trajecta praecordia attulerint, apud *Plinium* (z) legitur: per praecordia autem diaphragma intellexisse manifestè patet in eodem loco. Videmus etiam in infantibus dormientibus quandoque tempore dentitionis faciem quasi subridentis; & solent inde sollicitae matres convulsiones praesagire, quae etiam saepe sequuntur. Ex quibus patet suspectum merito haberi illud symptoma.

§. 910. **E**xitus idem, ut in pleuritide (884. 892. 896. 897. 899.), sed ob motum partis magnum & assiduum, ob necessitatem ad vitam, ob nervosas membranas tensas, omnia velociora, funestiora; & Ascites hinc purulentus.

Omnia enim, quae in pleuritide de vario exitu morbi in sanationem, mortem, vel alium morbum dicta fuerunt, hic etiam locum habent. Verum omnia hic symptomata atrociora esse, & citius in interitum tendere facile patet ex actione diaphragmatis, & nexu ejus cum aliis partibus. Requiritur enim, ut semper moveatur inter respirandum; pericardium lata superficie ten-

(x) De locis affectis Lib. V. Cap. iv. Charter. Tom. VII. pag. 490. (y) Epidem. V. textu 50. Charter. Tom. IX. pag. 351. (z) Lib. XI. Cap. xxxvii.

rendineae diaphragmatis parti accrescit, adeoque & ictus cordis excipit diaphragma; aorta per secedentes ejus fibras transit, uti & oesophagus & vena cava ascendens. Hinc intelligitur, quam misera debeat esse conditio aegri, cui diaphragma inflammatum est, & quod summum adfit periculum: quae omnia & Hippocratis (a) testimonio confirmantur, dicentis: *Hic autem morbus lethalis est; tertio namque die, aut quinto, aut septimo moriuntur. Si vero leviter corripuerit, ut peripneumonia judicat.*

Verum pleuritis si abierit in abscessum, nisi versus exteriora protuberet & aperiat, pus in cavum thoracis decidit, & facit Empyema: abscessus vero diaphragmatis potest pus suum effundere & in thoracis cavum, & in abdomen; tuncque producit Ascitem purulentum, repleto cavo abdominis & distento a pure hic accumulato. Ascites autem simpliciter vocatur, dum aqua in cavo abdominis effusa haeret, uti postea in *Capitulo de hydrope* dicetur.

§. 911. **C**uratio hinc easdem distinctiones & cautelas requirit, tum eadem ferme remedia, exceptis iis, quae loci situs respuit. Clysmata mollia ob viciniam loci saepe juvant.

Similis enim pleuritidi morbus est, tantum differens sede, quam occupat. Fomenta autem, linimenta, emplastra, hic minoris usus sunt quam in pleurite, quoniam tam prope ad locum affectum applicari nequeunt. Clysmata autem injecta, cum per totam longitudinem intestini coli usque ad ilei finem venire possint, multum boni faciunt, quia intestinum colon ubi circa hepar & lienem pergat, diaphragmati vicinum est, adeoque illud intestinum, mollissimis decoctis per clyisma injectis repletum, fomentum applicat blandum & resolvens inflammato diaphragmati.

§. 912. **U**bi vero suppurato diaphragmate prius inflammato, abscessus in cava abdominis ruptus suum pus evomit, fit collectio ejus in abdomine, aggestio, putrefactio, tumor, viscerum exesio, tabes miserima, inors.

Quaenam metuenda sint mala ab abscessu rupto pus suum eructante in cavum thoracis ad §. 894. dictum fuit: similia & fient dum in cavum abdominis ex abscessu diaphragmatis pus delabitur. Si jam consideretur diaphragma semper moveri, & rapidam satis circulationem esse in diaphragmate ob cordis viciniam, intelligitur, magnam copiam puris brevi accumulari debere, & ulcus illud diaphragmatis ad sanationem reduci non posse; imprimis cum a pure collecto, & mora acriori reddito, alluatur. Verum quidem est, pus effusum proprio pondere abdominis inferiora petere, sed illud retentum diu & corruptum putrido halitu inficiet omnia viscera, & erodet partes, quibus accumbit.

(a) De morbis Lib. III. Cap. ix. Charter. Tom. VII. pag. 586.

§. 913. **E**stque totum hoc malum insuperabile, licet cognitum.

Plurimae certe sunt rationes, quae ritè expensae docent summam difficultatem curae esse in hoc malo, imo fere omnimodam impossibilitatem persuadent. Pus enim effusum in cavum abdominis debet educi, & locus ulcerosus iterum consolidari, ut curatio fiat: simulqueeductio puris debet fieri cito postquam ruptus fuerit abscessus, antequam nempe pus mora corruptum inferat abdominis viscera. Per signa explicata §. 893. distinguere possumus, an suppuratio fiat, & a subito levamine symptomatum (vide §. 894.) docemur, abscessum ruptum esse; sed nondum scimus certo, an in pectoris cavum an vero versus abdomen pus eruperit? Certe libra una vel altera puris non satis distendet abdomen, ut in tumorem notabilem attollatur, & talis abscessus continet saepè longe minorem puris copiam, dum rumpitur: unde ascites talis purulentus non cognoscitur benè, antequam pure, continuo ex ulcere hoc aperto depluente, repletum abdomen tumeat insigniter; sed hoc non nisi diu post ruptum abscessum contingit, adeoque sero tentaretur puriseductio. Praeterea pus bonum cremorem fere lactis aequat spissitudine, adeoque paracentesi abdominis educi non posset, sed deberet latiori vulnere, in cavum abdominis penetrante, via parari puri educendo; quod iterum periculo non caret. Praeterea quomodo sanabitur vomica talis aperta in diaphragmate nunquam quiescente? Quantum periculum, si diaphragma ulcere exesum ingredientem per vulnus abdominis aërem in cavum thoracis admiserit subito. Unde merito dixit *Hippocrates* (b) de suppuratione nata circa ventrem inferiorem: *Si quidem de se foras significationem praebuerit, & pus exierit, sani evadunt; si vero sua sponte introproruperit, pereunt.* Et *Aretaeus* (c) monuit, diaphragmatis suppurationem celerius quidem procedere, sed periculosam esse, & lethalem.

Antea ubi de variis locis, quae pleuritis occupare potest, dicebatur §. 877., notatum fuit, hunc morbum occupare posse totum membranae pleurae ambitum, adeoque non tantum latera, sed & aliam quamcumque thoracis regionem. Atque tunc monitum fuit, quod, peculiari capitulo cum agendum esset de paraphrenitide, simul quaedam adderentur de mediastini & pericardii inflammatione, cum & haec partes membrana pleura ambiantur. Ut autem ritè intelligi possint mala, quae ab inflammato mediastino fieri queant, ejus situs & origo considerari prius merentur.

Tota superficies interna thoracis, ut notum est, in cadavere apparet politissima, dum aequabiliter pleura membrana illam tegit: Verum ubi pleura pervenit utrimque ad columnam vertebrarum in parte postica thoracis, tunc recedit a finibus ultimis costarum & assurgit versus anteriora thoracis ad sternum usque; unde ad §. 170. 4., ubi de vulneribus lethalibus agebatur, notatum

(b) De Morbis Lib. I. Cap. vii. Charter. Tom. VII. pag. 540.

(c) Morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. ix. pag. 39.

tum fuit, quod singulis pectoris cavitatibus sua quasi propria membrana fit, & quod binae pleurae concipi possent, ut cavae tales vesicae sibi mutuo adjacentes, & in loco contactus sibi mutuo accretae: harum membranarum duplicatura, thoracis cavum bifariam dividens, mediastinum vocatur. Verum a pleura, utrimque a corporibus vertebrarum secedente, sic relinquitur species triangularis cavi, cujus postica pars est columna vertebrarum dorsi: hic membrana cellulosa ponitur, per quam transeunt aspera arteria, oesophagus ductus thoracicus &c. antè vero illae lamellae duplicis pleurae sibi mutuo arcte cohaerent, excepto parvo loco in superiori parte, ubi glandula thymus ponitur.

Observationes practicae jam docuerunt, mediastinum inflammari in morbis acutis pectoris: & *Avenzoar* (*d*) scripsit, se ipsum hoc morbo laborasse: cum autem non adeo facile inveniatur ubique ille auctor, potest & legi illud, quod inde excerpfit *Eruditissimus Freind* (*e*): vel & apud *Zacutum Lusitanum* (*f*), ubi etiam morbi hujus historia legitur. Verum *Avenzoar* post largam admodum sanguinis evacuationem, dum ligatura brachii, in quo Venae sectio instituta fuerat, de nocte solvebatur, evasit ab hoc morbo, adeoque posset dubium manere aliquod, an forte in diagnosi proprii morbi non erravisset ille medicus. Pulchre autem confirmantur illa, quae *Avenzoar* scripserat de mediastini inflammatione, per observationes *Petri Salii Diversi* (*g*), qui videtur non legisse unquam Arabem hunc medicum, & tamen fere similia symptomata hujus morbi enumerat, ac apud priorem leguntur, & postea in cadavere vidit, hanc partem inflammatam fuisse. Viderat enim nonnullos febre acuta decumbere: aderat inquietudo magna, & sitis ingens, respiratio frequens admodum & celeris, circa vitalia aëctus validus percipiebatur: in thorace tamen acutus dolor non aderat, sed ad sternum angustiam quandam potius, quam dolorem percipiebant: tussis aderat, sicca in initio, postea prodibant sputa colorata, ut plurimum flavi coloris, pulsus in omnibus talibus aegris erat ut in pleuritide laborantibus, unde certo illos pro pleuriticis habuisset, nisi dolor lateris abfuisset. Optimè autem notat, minus dolere inflammatum mediastinum, quia dilatato inter inspirandum thorace non distrahitur, ut pleura. Ubi vero inflammatio ad pericardium adeo vicinum propagatur, tunc syncope solet accedere, & pulsus mira perturbatio. Fatetur autem se eò diligentius ad haec omnia attendisse, quia junior adhuc, sub praecceptoribus celeberrimis studio medico operam navans, viderat nobilem virum morbo, omnibus enumeratis symptomatibus stipato, decumbentem, praeter spem occubuisse nona morbi die, dum omnia in melius tendere videbantur: aliquoties tamen ante mortem syncopen passus fuerat. Cum autem medici de morbo dubitarent, amici vero venenum datum fuisse suspicarentur, voluerunt, ut in cadavere mortis causa investigaretur.

In-

(*d*) Lib. I. thes. Tract. 16. Cap. vi.   (*e*) Histor. of physick Tom. II. pag. 80.
 (*f*) De medicorum principum historia Lib. II. Hist. 23. pag. 223.   (*g*) De febre pestilenti, & curationibus quorundam particularium morborum &c. Cap. vi. pag. 247.

Inventus autem fuit in mediastino tumor inflammatorius notabilis magnitudinis, & simul apparuit, inflammationem pro parte & pericardium occupasse. Nec ulla alia mortis causa in demortui cadavere inventa fuit.

Frequentius forte contingunt mediastini & pericardii inflammationes, quam creditur: sanè illae causae, quae frequentissimè pleuritidem producere observantur, efficaciter agere possunt & in has partes; aër nempe frigidus, vel & potus gelidus magno haustu ingestus, ab homine a labore vel calore aëris admodum aestuante (§. 881.). Verum pericardium ponitur inter pulmones, illud undique ferè ambientes; hinc aër frigidus, inspiratus pulmone dilatato, applicatur mediastino & pericardio: oesophagus potum gelidum transmittens inter secedentes lamellas mediastini, & pone pericardium transit. Signa autem praecipua hujus morbi sunt causae tales praegressae, aestus magnus circa thoracem medium, doloris pleuritici absentia, pulsus perturbatio, & animi deliqua, si ad pericardium inflammatio pervenerit. Saepe potest & talis morbus pleuritidem vel paraphrenitidem comitari, & miram pessimorum symptomatum syndromen facere.

In Prognosi majus periculum statuitur quam in pleuritide, imprimis si pericardium inflammatum fuerit, ob cordis viciniam, & velocissimam hic humorum circumductionem. Adeoque curatio pleuritidis (§. 890.) subito instituenda, ut per resolutionem sanari possit haec inflammatio: omnis enim alius exitus inflammationis vel mortem subitam producit, vel molestissima & vix superabilia relinquit mala. Si enim suppuratio hic oriatur, pus collectum in cellulosa illa substantia, quae mediastini duplicaturae interjacet, miras sibi poterit parare vias, dum proprio pondere descendit inter pleuram & corpora vertebrarum; sicque sinus & fistulas insanabiles producet; uti facilè patet. Si in pericardio suppuratio facta fuerit, in ejus cavum delabi poterit, & cor undique alluere. *Rondeletius (b)*, qui hunc morbum observavit, in nobili viro invenit *cor obductum seroso humore in sanicm verso*.

Abscessum cor undique circumplectentem, & cor inde jam fermè putrescens, invenit *Columbus (i)*. Sed & alii inflammationis exitus hic inventi fuerunt. Ad §. 897. notatum fuit, saepius post validam pleuritidem toleratam pulmonem pleurae accrescere, vel & pleuram callosam aut scirrhosam fuisse inventam: idem & poterit contingere pericardio inflammato, ut cordi concresecat undique, & tunc pericardium omnino deesse crediderunt anatomici. *Columbus (k)* discipulum in Romana Academia mortuum secuit, saepius in syncopen delapsum, qua & periit: credidit autem pericardium omninò defuisse; sed longe videtur probabilius, illud cordi fuisse accretum. *Ruyfchius (l)* servabat cor hominis, qui febre continua cum intolerabili dolore circa pectoris anteriora laboraverat: cor autem scabrum in superficie exteriori pericardio concreverat. Verum & scirrhosam pericardii indurationem invenimus a fide dignissimis auctoribus observatam fuisse. Eruditi-

tiffi-

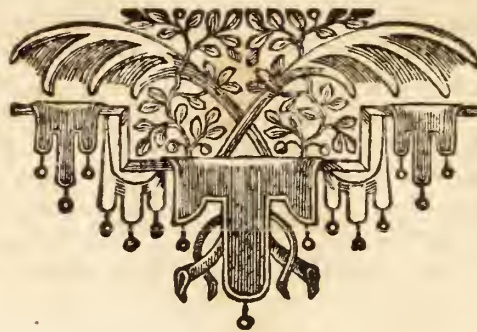
(b) In libro de dignoscendis morbis Cap. x. (i) De Re Anatomica Lib. XV. pag. 267. (k) Ibidem pag. 265. (l) Thesaur. Anatom. VI. N°. 36.

tissimus medicus *Freind* (*m*) testatur se vidisse pericardium, in toto suo ambitu quartam pollicis partem aequans crassitie, & accretum cordi adeo firmiter, ut nullibi separari potuerit absque laceratione: partim autem scirrhosum erat pericardium, partim plenum parvis abscessibus.

Quaeri possit, an, abscessu latente sub sterno post inflammationem mediastini, via puri fieri possit perforato sterno, ne pericardium vicinum, & cor a retento pure, & acriori reddito, eroderentur? *Aretaeus* (*n*) meminit empyematis in sterno nati, monetque illud tarde abscedere. Verum, quod dolemus, *Aretaei* codex mutilus est, & in libro primo de curatione morborum diuturnorum deest inter reliqua & illud caput, quod de curatione empyematis agere debuisset, adeoque ignoramus, quid ille in tali casu consuluisse. Memorabilem casum habet *Galenus* (*o*) pueri, qui in palaestra ictum in sterno receperat, & negligentius curatus cum fuisset, in loco plagae sternum postea sphacelo corruptum apparuit. *Galenus* anatomes peritia, qua adeo valebat, confusus corruptam ossis partem excidit, dicitque, se nudum cor vidisse, cum & pericardium sub osse affecto computruisset: convaluit tamen brevi tempore pur. Ad §. 895. mirabilis ille casus habetur, ubi post suppuratam pleuritidem pus sibi viam fecerat per sternum; adeoque patet, talem curam possibilem fore. Quin imo *Freind* (*p*) a peritissimo Chirurgo saepius trepano perforatum fuisse sternum monet, dum in lue venerea, tales abscessus mediastini oriebantur, in quo morbo illud frequentius contingere observaverat.

Cum autem rarius inveniatur *Petri Salii* ille tractatus, potest & legi illud Capitulum de inflammatione membranarum interfepientium & pericardii apud *Schenkium* (*q*) ubi integrum habetur.

- (*m*) History of physick part. 2. pag. 89.   (*n*) De causis & signis Morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. ix. pag. 37. 39.   (*o*) Lib. VII. de Anatomica administratione Cap. XIII. Charter. Tom. IV. pag. 161.   (*p*) History of physick part. 2. pag. 85.   (*q*) Lib. II. Observat. Medicin. pag. 283.

H E P A T I T I S E T I C T E R U S
M U L T I P L E X .

§. 914. **U**t viscera & partes, de quibus hæcenus, ita Hepar quoque inflammationis capax; licet raro de eo cogitetur, & forte etiam non ita frequens sit ob arteriæ hepaticæ parvitatem, & minorem impetum sanguinis Venæ portarum.

Ex illis, quæ in historia inflammationis §. 373. & 374. dicta fuerunt, constat, in omnibus corporis visceribus inflammationem obtinere posse, adeoque & in hepate. Obtinuit autem usu hunc morbum vocare hepatitidem (vide dicta ad §. 771.). Prisci medici hepaticos dixerunt illos, qui hujus visceris inflammatione decumbebant: ita enim in definitionibus habet *Galenus* (r): *Hepatici sunt, quos jecoris dolor comitatur diuturnus cum tumore & duritie, & corporis decoloratione, supervenit illis febris ardens, & lingua exarescit.* Sed notandum est, *Galenum* has definitiones collegisse ex scriptis medicorum, qui ante illum vixerant, & iisdem verbis tradidisse (s); adeoque non semper illæ definitiones habent illud, quod *Galenus* ipse sentiebat, uti ex alio ejusdem auctoris loco manifestè patet (t), ubi disertè monet, se non vocare hepaticos tales aegros, quibus hepar inflammatum, suppuratum, aut scirrhusum erat, verum tunc se hoc nomine uti, ubi citra manifestum aliquid in hepate malum, illud in propriis actionibus debilitaretur. *Celsus* (u) longum aequè ac acutum jecinoris morbum *ηπαλιέν* graecis vocatum fuisse asserit. Hodie tamen plerique Medici acutos hepatis morbos sub hepatitidis nomine comprehendere solent; chronicis vero hujus visceris affectionibus aegrotantes vocant hepaticos.

Cum autem arteriæ ad hepar delatae exiguae sint, ratione habita ad molem tanti visceris, & sanguis ex venæ portarum trunco per hepar movendus pellatur lentius, cum jam venosus sit, adeoque cordis & arteriarum viribus non amplius moveatur; hinc forte minus frequens est vera hepatitis inflammatoria, & longe sæpius nascuntur in hoc viscere chronicæ admodum pertinaces obstructions. Imo celebres medici, & inter illos *Fridericus Hofmannus* (w) crediderunt, *hepatis phlegmonem, si non in non entium, tamen rarissimum affectuum classem, referendam esse.* Interim tamen observationes practicæ testan-

(r) Galen. defin. medic. N°. 274. Charter. Tom. II. pag. 264. (s) Ibidem in præoemio pag. 232. 233. (t) De compos. medicam. secund. locos Lib. VIII. Cap. vi. Charter. Tom. XIII. pag. 585. (u) Lib. IV. Cap. VIII. pag. 213. (w) Opusc. Patholog. Pract. dec. 2. dissert. VIII. pag. 484.

testantur, fatis frequenter inventas fuisse in cadaveribus venicas hepatis purulentas, non ex metastasi puris in alio loco corporis geniti natas, quae praegressam fuisse inflammationem hujus visceris docent.

§. 915. **L**ocum ergo habet in finibus ultimis utriusque hujus vasis (914.), hepatis adferentis cruorem effectu arterioso; hinc, ut pulmonis, duplex est sede, origine: ita tamen, ut unam natam altera facile sequatur.

Cum autem inflammatio locum habeat tantum in vasis, per quae feruntur liquida directione motus tendente a basi canalis conici versus apicem (vide §. 119. & 371.), patet aequae in ramis venae portarum, per hepar dispersis, quam in hepaticae arteriae propaginibus hunc morbum obtinere posse: omnis enim sanguis venosus a reliquis visceribus abdominalibus redux in truncum venae portarum confluit, & ex hoc trunco in ramos convergentes iterum pellitur in hepate. Docuerunt autem injectiones Anatomicae, ramos arteriae hepaticae, hujus visceris nutritioni dicatum sanguinem ferentes, per totum hepar distribui aequae ac propagines venae portarum, quae pro bilis secretionem ferviunt, & ubique sibi invicem vicina haec vasa per hepatis substantiam decurrere; imo etiam videntur anastomosibus inter se uniri: felici enim injectione per venam portarum facta, ceraceam materiam per arterias hepaticas rediisse novi: hinc aequae ac in pulmone duplex hic inflammatio obtinere potest. Hoc tamen notari meretur, quod inflammationis effectus magis diversi erunt in hepate, dum venae portarum rami, vel arteriae hepaticae fines, infarcti sunt, quam quidem in pulmone fiet ab inflammationis finibus pulmonalis aut bronchialis arteriae. Nam in pulmone, utroque casu, vis ingens cordis proximi urget loca inflammata: in hepate autem venae portarum propagines implentur sanguine venoso abdominali, lentius moto, quam sanguis arteriosus, qui per hepaticas arterias pellitur. Ideo effectus illi, qui fiunt a sanguine urgente loca inflammata (vide §. 381. 382.), & simul sunt signa inflammationis praesentis, saepe non adeo se manifestant, ubi in ramis venae portarum haeret morbus; & haec videtur causa esse, quare quandoque medici in Diagnostici hujus morbi fallantur.

Galenus (x), & post illum plurimi medici, magnam diversitatem posuerunt in loco, quem inflammatio hepatis occupat, prout nempe vel in gibba parte, quae diaphragmati contigua est, vel in cava ejus superficie, quae duodenum & ventriculi partem tegit, haereret morbus. Imprimis autem signa Diagnostica differre voluit, quia diversae partes ab hepatis tumore inflammatorio premebantur & irritabantur: hinc si convexam partem hepatis inflammatio occuparet, tunc & respirandi majorem difficultatem, dolorem dextri lateris ad jugulum usque protensum, & tussim adesse monuit. Si autem concava pars hepatis inflammata foret, tunc nauseam, vomitum, & in-

(x) De locis affectis Lib. V. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 495.

gentem sitim potius observari dixit. Quin imo & crisin hepatitidis pro diversitate hac loci affecti in hepate variam statuit, dicens alibi (y) : *Hepatis gibbae partes inflammatae tribus praecipue crisis modis obediunt : haemorrhagiis ex dextra nare, atque sudoribus utilibus, & urinis copiosis. Simae autem partes excrementis alvi biliosis, atque sudoribus, nonnunquam etiam & vomitibus.* Videtur autem non improbabile, quod tunc in gibba parte hepatis inflammationem esse statuerint Veteres medici, ubi circa fines arteriae hepaticae haereret morbus; in sima vero parte, ubi venae portarum extremae propagines similiter affectae forent. Cum enim hepar etiam accipiat arteriosos ramos ex diaphragmate & ex ligamento suspensorio, per quod diaphragmati nequitur, saepe & illae partes vicinae inflammantur similiter, & dolorem inter respirandum moto diaphragmate faciunt, qui tanquam signum Diagnosticum praecipuum inflammati hepatis in gibba parte a Galeno ponebatur. Econtra anorexiam, nauseam, sitim ingentem, vomitum pro signis praecipuis hepatis in sima parte inflammati habuit; quae omnia turbata actione viscerum chylopoeticorum, ob impeditum liberum transitum sanguinis per extrema venae portarum, facillè intelliguntur. Neque in hoc casu adeo doloris meminit Galenus. Ubi autem de anxietate, tanquam symptomate febrili actum fuit (vide §. 631. & sequentes) notatum est, impedimenta circa fines venae portarum haerentia potius anxietatem magnam producere, quam acutum dolorem. Econtra videntur observationes practicae docere, magni ardoris sensum & dolorem validum adesse, dum hepaticarum arteriarum fines inflammantur. Ita *Celeberrimus Bianchi* (z) fervidis aridisque aestatibus in nosocomiis militum epidemicum tale malum observavit. Acutissima statim orta febre, aegri percipiebant ardorem summum in hypochondrio dextro; urina aderat flammæa: vix tumor ad hepar apparebat vel tensio; in aliquibus macula quaedam saturatè rubra totum dextrum hypochondrium occupabat. Illis, qui evasuri erant, tertia die morbi symptomata minuebantur, & quarta die evanescebant absque manifesta crisi. Perituris vero nec febris nec symptomata remittebant, & subita correpti phrenitide moriebantur quarta vel quinta die: notat autem, non adfuisse dolorem gravativum neque tensivum, sed acutissimum & perterebrantem quasi. Similem utcumque hepatitidem aestivo tempore ortam pariter, a bubulae carnis esu, & ebrietate, descripsit *Hippocrates* (a), ibique notat, *dolores acutos ingruere, neque ulla hora deserre, sed semper magis urgere.* Erysipelatosam autem hanc hepatis inflammationem fuisse concludit *Bianchi* partim ex rubore hypochondrii dextri, tum etiam, quia in muliere quadam similem morbum viderat (b), qui tertia die mortem minitabatur: verum subito tota facies Erysipelate fervidissimo occupabatur, & quarta die febris & hepatis malum absque ulla alia evacuatione cessabant. Lentior autem sanguinis per venam portarum

mo-

(y) De crisi Lib. III. Cap. 111. Charter. Tom. VIII. pag. 430. (z) Hist. hepat. part. 3. Tom. I. pag. 426. (a) De Internis Affectionibus Cap. xxx. Charter. Tom. VII. pag. 660. (b) Hist. hepat. part. 3. Tom. I. pag. 434.

motus non videtur aptus esse, ut tantos ardores excitaret.

An autem in tali hepatitide acuta malum ad diaphragma vicinum facile propagatur, tuncque singultum facit? Satis verosimile videtur. *Hippocrates* monuit (c) singultum supervenire hepatis inflammationi. Et alibi (d) dixit: *Hepatis inflammationi singultus (succedens) malum*. Et *Celsus* pariter singultum pro signo acuti in hepate morbi habuit (e).

§. 916. **A**ntecedunt utramque (915.) causae similes, nempe generales inflammationis cujuscunque (375. ad 380.) determinatae inprimis ad haec loca; tum nonnullae huic maxime loco propriae, quae multae quidem huc referendae: obesitas omenti ingens; atrabilaria cruoris, bilisve temperies; acrimonia stagnantis alicubi materiae purulentae, ichorosae, scorbuticae; si his accedit calor, febris, motus, victus, medicamentum, venenum, quod eliquat, movet, in hepar promovet; bilis pinguis, acris, exusta, per suas causas agitata; lapis, gypsus, scirrhus, callus, steatoma, apostema, cancer, vermis, aliquem locum jecoris, vesiculae fellis, meatus bilarii occupans, premens, comprimens, si accesserit tum similis causa excitans, ut mox enumerata; subita fortis frigoris per aërem, potum, natationem, calefacto fortiter prius jecori applicatio; sitis diuturna in magno motu, aestu, sudore; febris ardens cum inedia & defectu potus; summae animi perturbationes; maximi motus per vomitoria excitati; mala hypochondriaca inveterata.

De causis generalibus inflammationis paragraphis hic citatis dictum fuit, satisque evidens est, & illas in hepate locum habere posse. Verum examinandae veniunt nonnullae causae, quae huic loco maximè propriae sunt.

Obesitas omenti ingens. Omentum, quod in abortibus & recens natis infantibus subtilissimi ferici tenuitatem superat, quando nullam pinguedinem adhuc in se continet, imo & in adultis, sed macilentis, hominibus tenerimae structurae apparet, potest mole augeri immaniter, dum in obesitate opima pinguedine repletur: turgentis in his aqualiculi moles pro maxima parte ab omenti obesitate pendet. Videmus in faginatibus bobus quandoque centum libras aequare omentum, quod tamen, omni pingui inde ablato, paucas tantum membranulas relinquit. Hinc tanta omenti moles premendo vicina omnia viscera nocere potest. Verum majus discrimen obtinet, dum per motum corporis validum, vel febrim acutam, stagnans hoc pingue funditur, exit de loculis suis, ubi haeserat, & circulantibus humoribus miscetur. Per corporis enim exercitia valida, & morbos acutos, moveri stagnantem pinguedinem & exire de corpore, docent certissima & quotidiana ob-

(c) Aphor. 53. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 230. (d) Aphor. 17. Sect. VII. ibidem pag. 300. (e) Lib. IV. Cap. viii. pag. 213.

observata. Sed omentum nullum habet vas excretorium, & omnis illa pinguedo, fusa & mota per morbum vel validos labores, per epiploicas venas directe abit in venam portarum, adeoque subito totum hepar inundatur hoc pingui oleo, quod difficillime per ultimas angustias vasorum transit, & pessimas obstructions producere potest; imprimis in illo viscere, quod primo oleosae hujus plethorae impetum excipit. Videantur illa, quae de hac re dicta fuerunt ad §. 693., ubi de cura caloris febrilis per immixtionem molis movendorum agebatur.

Atrabilaria sanguinis bilisque temperies. Talis temperies, quae postea in Capitulo de melancholia fusius pertractabitur, dicitur adesse, ubi in toto sanguine mobilia dissipata fuerint, & terrestres pars cum oleo spisso unita piceam quasi tenacitatem sanguini induxerit, adeoque magnam aptitudinem ut in vasorum angustis haerere incipiat. Simul postea demonstrabitur ad §. 1098.; talem materiem atrabilariam quam maxime vasa hypochondriaca obsidere, & viscerum chylopoieticorum actionem turbare. Verum omnis sanguis venosus ab his visceribus redux venam portarum ingreditur, & per hepar moveri debet: adeoque si illud tenax atrabilarium, vasa harum partium occupans, incipiat solvi & moveri, primam noxam experietur hepar. Talem hepatitis causam & *Hippocrates* (f) posuit dicens: *Hic morbus oritur ab atra bile, quando ad hepar confluerit.* Monet etiam quandoque adeo perniciosum esse hunc morbum, ut subitam mortem inducat. Ubi nempe in magnam acrimoniam simul degeneraverit atrabilaria haec faburra, tuncque subito omnia destruat.

Acrimonia stagnantis alicubi materiae purulentae, &c. Ubi de Peripneumonia agebatur, notatum fuit, illam quandoque sanari per criticam dispositionem materiae purulentae ad alia corporis loca, & duplicem plerumque viam affectare hanc materiam versus superiora nempe corporis, vel inferiora. Ubi vero inferiora corporis petebat, tunc notavit *Hippocrates* (vide §. 839.) adesse signa levioris inflammationis circa hypochondria, dum haec materies difficilius transfret per venae portarum angustias. Quin imo quandoque haec materies purulenta ibi accumulatur & haeret, tuncque vomitum hepatis producit (vide §. 841.). Plura jam alia observata docuerunt, post extirpationes mammarum, aneurysmatum majorum &c. saepe tantam copiam puris effluxisse per haec vulnera, ut contabescerent aegri, si saepius removeretur apparatus Chirurgicus: ubi vero pus collectum in talis vulneris superficie retinebatur diutius, illud resorptum & in hepar depositum vomitum fecit purulentas. Bis vel ter observavit *Hollerius* (g) dolores surae intolerabiles in febre, nullis remediis cedentes: post mortem novacula dissectis his partibus inventum fuit pus album, laeve, aequale per tunicam cellulofam diffusum: sed & hepar vomitum purulentas habere inventum fuit. Credidit quidem *Hollerius* ab hepate, loco sanguinis, pus transmissum fuisse

ad

(f) De internis Affectionibus Cap. xxix. Charter. Tom. VII. pag. 659.

(g) Holler. in Coac. Hippocrat. pag. 348.

ad furas, quia hepar pro haematopoietico viscere praecipuo secundum receptam tunc opinionem habebat; sed morbi historia satis docet, in cruribus natum pus resorptum fuisse, & ad hepar delatum. Apud *Schenkiū* (*b*) & haec observatio, & aliae similes habentur. Similibus de causis & in hepar deponi posse materiem ichorosam, quae degenerantis puris plerumque soboles est, facile patet. Sed & in scorbuto, in quo morbo sanguis ita degenerat, ut spissitudine peccet & acrimonia simul (vide §. 1153.), hepar ulceratum & exesum frequenter inventum fuit (*i*).

Verum tunc imprimis causae modo recensitae nocent, ubi vel intenso aëris calore, vel motu corporis valido, vel per febrim subito augetur motus humorum, & major nascitur ad putredinem dispositio. Idem fit si per victum aut medicamenta (vide §. 99.) augeatur subito circulatorius humorum motus. Ideo *Hippocrates* (*k*) hepatitis ab atrâ bile in hepar confluyente dixit oriri potissimum autumno, in anni mutationibus: quo anni tempore epidemicae & numerosae febres grassari solent. Et paulo post (*l*) aliam hepatitis speciem a bile fieri dicit potissimum aestatis tempore, post carnis bubulae esum & ebrietatem.

Venenum &c. Plurima venena sunt, quae & subito fundunt humores, & fusos movent satis fortiter. Acerrima praeparata metallica, ut v. g. mercurius sublimatus corrosivus, crystalli argenti &c. talia sunt: haec possent atrabiliarium materiam in vasis abdominalibus collectam subito solvere, & in hepatis angustias pellere, sicque hepatitis producere. Verum & alia sunt, quorum modum agendi non adeo liquido intelligimus, & quae tamen hepatis functiones subito turbant. Ita *Galenus* (*m*) observavit, Imperatoris servum, qui viperas venari solebat, ab hoc animali demorsum, viridi porraceo colore totum corpus perfusum habuisse. *Lanzoni* (*n*) observavit hominem, in manu dextra a felle domestico commorsum, insigni dolore & tumore manus correptum fuisse, quibus cessantibus icterus flavus successit, qui per quadraginta dies duravit: in alio homine, quem canis in crure momorderat, pariter pertinacem icterum vidit nasci. Observata autem docent certissima, quod venena quaedam mirabili proprietate, nec ex cognita hactenus corporis fabrica facile explicanda, quasdam partes corporis tantum afficiant. Sic v. g. hyoscyami radix deglutita cerebri functiones omnes turbat; cantharides assumptae vias urinae pessime afficiunt &c. Forte & ex animalium quorundam morsibus venenatis tale virus corpus ingreditur, quod hepatis functiones potius turbet quam alias partes.

Bilis pinguis, acris, exusta &c. Bilem, quae inter omnes humores inquilinos corporis nostri acerrima est, ubi incipit ad putredinem disponi, acutissi-

(*b*) Lib. III. pag. 411. (*i*) Academ. des sciences l'annee 1699. mem. pag. 240. &c.
 (*k*) De Internis Affectionibus Cap. xxix. Charter. Tom. VII. pag. 659.
 (*l*) Ibidem Cap. xxx. pag. 660. (*m*) De locis affectis Lib. V. Cap. viii.
 Charter. Tom. VII. pag. 498. (*n*) Novis Actis Phys. med. observat. 96.
 Tom. I. pag. 174.

tiffimas febres incendere posse, antea ad §. 586., ubi de causis februm agebatur, dictum fuit. Hoc autem imprimis verum est de bile cystica, quae & situ vesiculae felleae, & ductus angustia, & acclivi positione, in exitu retardatur, adeoque accumulatur. Ubi autem haec bilis mora acrior facta, per calorem aëris aestivi, motumve corporis validum, ad putredinem vergere incipit, tunc certe vicinum hepar, cui vesicula felleae dimidia fere sui parte accrescit, pessimè afficere poterit. Videmus enim in cadaveribus, bilem jam corruptam ex suo folliculo transsudare quasi, & omnes partes vicinas flavo colore inficere. Longe autem facilius bilis in hepar venire poterit, cum experimenta docuerint (o) ex cavo vesicae felleae in hepar viam esse facilem & patulam. Hinc toties post aestates fervidissimas autumnali tempore oriuntur febres biliosae, hepatitisdem saepe comitem habentes.

Cum autem inter causas inflammationis (vide §. 375.) merito recensentur omnia illa, quae premendo vasorum fines coarctare possunt ita, ut impediant liberum humorum transitum, operae pretium est & considerare tales causas, quas revera adesse cadaverum sectio docuit.

Lapis. Calculosas concreciones in omnibus fere corporis partibus inventas fuisse postea demonstrabitur, ubi peculiari Capitulo de calculo agendum erit: interim tamen certum hoc est, nullibi calculos frequentius inveniri quam in hepate, aut vesicula fellea, & illis locis, quae urinae secernendae, transmittendae, colligendae, & excernendae dicantur. Numerosissimae hoc docent observationes, quarum paucae & fidelissimas recensere sufficiet. *Columbus* (p) calculos in jecore se invenisse testatur: & in cadavere sancti Ignatii in vena portarum observavit lapides. In vesica felleae & poro bilario frequentes admodum occurrunt; sed *Ruyfchius* (q) testatur, rarius in ipso hepatis parenchymate occurrere: licet enim plus quam Centies in jecinorum excarnatione occupatus fuerit, semel tantum invenit calculum durum in parenchymate absconditum, poro bilario nullo modo affixum, scrupulos duos pendentem.

Gypsus. Quandoque tales concreciones magis friabiles, magisque albicantes occurrunt, in hoc viscere. Vidit in hepatis bovinis tales quasi incrustationes pori bilarii, & ejus ramorum per hepatis substantiam distributorum, *Glissonius* (r) satis frequenter hyberno tempore, dum in stabulis quiescentia animalia foeno aut stramine pascebantur. Erant autem illae concreciones satis friabiles: & dum in pascuis recenti gramine vescuntur haec animalia, solvuntur & eliminantur de corpore haec concreta calculosa. Verno enim & aestivo tempore in bobus maectatis raro inveniebantur. Sed & in hepate humano similia inventa fuisse legitur (s).

Scirrhus, callus. Frequenter & ipse vidi in cadaveribus hominum, qui diu-

(o) H. Boerhav. Institut. §. 348. (p) Lib. XV. pag. 266. (q) Observat. Anatom. 24. pag. 25. (r) Oper. vol. 2. Anat. hepat. Cap. vii. pag. 104. Ruyfch. Observ. Anat. 17. pag. 23. (s) Nova acta phys. med. Tom. II. Observ. 178. pag. 417.

diuturnis morbis languerant, & in Actis eruditorum physico medicis loco statim citato legitur, totum hepar tunica crassa robustissima vestitum fuisse, quae sub dissectione instar corii crepitaret: tota reliqua moles hepatis erat tenax, renitens, partim albicans, partim cinerica.

Steatoma. Quid proprie steatoma sit, alia occasione ad §. 112. 1. dictum fuit. Talem tumorem in hepate vidit *Columbus* (1). Refert & *Glissonius* (u) in cadavere viri, qui per aliquot annos ingenti struma colli laboraverat, hepar repertum fuisse intus forisque innumeris glandulis, pisi fabaeque magnitudine, refertissimum: transversim dissectae nil liquidi effundebant, sed ex gypsea quadam pituita compositae videbantur: ab his hepatis moles non tantum aucta fuerat, sed & pondus duplo majus factum. Ipse *Glissonius* (w) autem similem tumorem longe majorem vidit in gibba hepatis parte ad posticam diaphragmatis regionem, juxta venam cavam: pendebat ille tumor fere sex uncias.

Apostema. Quamvis vulgatissimo usu abscessus nomine intelligatur inflammationis transitus in suppurationem, & puris inde nati collectio in quadam parte corporis; interim & magis generali significatione abscessus five apostematis nomen quandoque adhibetur. *Galenus* enim (x) (cujus loci jam ante mentionem feci ad §. 402.) in universum sic vocabat illas affectiones, in quibus ab invicem recedebant partes contiguae antea, adeoque spatium inter partes secedentes relinquebatur, quod variam poterat in suo cavo continere materiam. Ubi autem purulentus abscessus post inflammationem praegressam natus est in hoc viscere, tunc tale apostema hepatitidis effectus est, non vero causa: potest tamen premendo vicina loca in ambitu novam inflammationem producere. Verum observationes medicae docuerunt, mira saepe apostemata in hepate reperta fuisse, in quibus nihil purulenti, sed longe alia materia fuit. Talem saccum, gelatinosa materia plenum, ad plures libras accumulata, in gibba hepatis regione in cadavere invenit *Bianchi* (y): ingens ille tumor diaphragma tandem laceraverat, & in cavum dextrum thoracis magnam partem contentae materiae effuderat, & tandem suffocaverat miserum hominem. Plurimos minores longe tumores per totam hepatis substantiam dispersos, qui materiam, albumini ovi igne indurato simillimam, continebant, in puella longa febricula extincta, observavit pariter (z). In cadavere hominis fumo carbonum suffocati nullum in reliquis visceribus vitium apparuit, sed prope fundum vesicae felleae magnus eminebat tumor globosus, cujus alterum hemisphaerium substantiae hepatis increverat: tumor ille lanci impositus ultra libram pendebat, & crassam pellem exterius habebat: in cavo hujus tumoris continebantur ultra novem millia vesicularum compressarum, colore & figura pelliculas uvarum vacuas referentium, diversae tamen magnitudinis

(1) Lib. XV. pag. 265. (u) Oper. vol. 2. Anat. hepat. Cap. VIII. pag. 113.
 (w) Ibidem pag. 114. (x) Method. medend. ad Glauc. Lib. II. Cap. 15.
 Charter. Tom. X. pag. 352. (y) Hist. hepat. part. 2. Cap. V. Tom. II.
 pag. 154. (z) Ibidem.

dinis inter se. Mirum & hoc erat, quod nec sibi mutuo, nec majori sacco, in quo haerebant omnes, ullo modo adhaeserint (a). In hepatis majori lobo cavitatem fatis magnam invenit *Celeberrimus Littre* (b), quae continebat corpora ovalis figurae, plena liquido viscoso, instar aquae pellucido.

Cancer. A scirrho nempe praegresso, qui tunc non tantum mole sua pre-mendo partes vicinas nocet, ut scirrhus, sed & acerrimo ichore omnia erodit: de qua re vide §. 492. & sequentes.

Vermis. Postea, ubi de morbis infantum agetur, de vermibus in humano corpore repertis plura notanda occurrent, quia frequentius observantur vermes in juniore aetate. Patebit tunc in omnibus fere corporis locis inventos fuisse vermes; praecipue in Ventriculo & intestinis. Sufficiet hoc loco notare, quod observationibus medicis constiterit, & in hepate vermes fuisse repertos. *Ruyfchius* (c) murem dissecans, in hepatis cavo vesiculam pendulam invenit, qua aperta prodiit vermis fatis gracilis, spithamam longitudine superans. In bobus, vitulis, ovibus saepius invenit porum bilarium tartarea quasi materia adeo infarctum, ut bilis transitus ad intestina impediretur, unde multum distendebatur porus bilarius, tuncque non raro ibi invenit vermes illos cucurbitinos dictos (d) quia seminum cucurbitae figuram referunt. Sed in cadavere militis tam in ductu cystico, quam hepatico invenit lumbricum *Nebelius* (e), & copiosos simul in intestinis; unde non sine ratione suspicatur, lumbricos ex duodeno per ductum choledochum in ductum cysticum & hepaticum irrepisse. Forte & aliae viae sunt, per quas in hepar venire possent vermes. *Ruyfchius* (f) enim mesenterium equinum examinans invenit partem arteriae mesentericae valde dilatam, quam ubi dissecuit, vidit innumeros vermiculos tenuissimam aciculam referentes. Non videtur absurdum credere, talia insecta, dum in prima sua origine longe adhuc minorem molem habent, posse ex arteriis mesentericis in venas, & hinc in hepar venire.

Verum omnes illae recensitae causae lapis, gypsus &c. in hepate reperiuntur, premendo imprimis partes contiguas, possunt impedire & turbare liberum sanguinis venae portarum per hepar transitum, vel & bilis secretae jam exitum liberum sistere. Sic ergo nascetur obstructio, cui si accedat causa excitans majorem motum, fiet inflammatio (vide dicta ad §. 371.), sicque nascetur hepatitis. Jam oportet considerare praecipuas causas, a quibus sanguis, per venam portarum movendus, ita disponitur, ut liberè transire nequeat per ultimos fines angustos venae portarum in hepate.

Subita fortis frigoris per aërem, potum &c. Ubi de obstructione agebatur, demonstratum fuit (vide §. 117.), frigore adunari inter se ita sanguinis moleculas, ut ineptae reddantur transitui per ultimos vasorum fines; simul-

(a) *Academ. Scient. Petropolit. Tom. I. pag. 379.* (b) *Academ. des Sciences l'an 1704. hist. pag. 38.* (c) *Observat. Anat. IX. pag. 17.* (d) *Ibid. pag. 23. Observat. XVIII.* (e) *Nov. acta Physico med. Tom. V. Observ. CXII. pag. 392.* (f) *Observat. Anat. VI. pag. 16.*

simulque ex dictis ad §. 118. constitit, omnium maximum periculum esse futurae obstructionis subitae, si per calorem rarefactis liquidis, & dilatatis vasis, corpori humano magnum frigus subito concilietur. Si jam consideretur hepar magna sui parte ventriculo incumbere, facile patet, quanto se discrimini exponant saepe imprudentes homines, qui a laboribus aestuantes gelido potu affatim hausto, ventriculum replent; longe magis, si glacie frigidissimum redditum potum ingurgitant. Simile & discrimen imminet a natatione, dum quis sudans a laboribus aquae frigidae corpus immergit. Notum est ex Anatomicis, hepar illo loco, ubi ventriculo incumbit, nudum peritonaeum tangere, adeoque ibi facillimè a frigore ambientis aquae affici posse. Vidi aliquoties ab hac causa & hepatidem, & pertinacem admodum icterum natos fuisse. Videantur illa quae de similibus pleuritis causis ad §. 881. dicta fuerunt. Unde merito *Aretaeus* (g) validam refrigerationem inter causas hepatidis recensuit.

Sitis diuturna &c. Diffatur enim sic pars liquidissima humorum, nec restituitur diluens vehiculum, adeoque sanguinis moleculae adunantur, & non possunt per extremos vasorum convergentium fines transire (vide §. 117.). Ab hac autem causa in toto corpore pessima mala nasci poterunt, sed praecipue in hepate, quia ibi sanguis venosus, absque pulmonis & cordis actione renovata, debet fluere per angustias arteriosas. Si jam, toto tractu intestinorum & ventriculi siccissimo reddito ob potus penuriam, nihil per venulas meseraicas resorbetur, sanguis venosus abdominalium viscerum crassissimus reddetur, antequam per venam portarum in hepar propellatur, adeoque haerebit facillimè in angustis ultimis vasorum. Sanguis autem venosus, antequam cor dextrum ingrediatur, omni lymphâ totius corporis diluitur prius, & tunc vi cordis musculosa valida pellitur per arteriam pulmonalem. Verum dum bina haec adminicula ad facilem transitum deficient circa hepar, facile patet, ibi magis metuendum esse vasorum infarctum a sanguine immeabili.

Febris ardens &c. Quanta siccitas in toto corpore oriatur, dum febris ardente decumbunt homines, antea ad §. 738. & sequentes dictum fuit. Verum sitis tunc immanis adesse solet, cum omnes sitis causae (§. 636.) & quidem validissimae in hoc morbo concurrant. Notatum fuit ad §. 739. quandoque contingere in hoc morbo, turbatis jam omnibus cerebri functionibus, sitis sensum deleri subito, licet causae, quae sitim excitaverant, maneat eadem, imo augeantur continuo. Quondam & pessima illa medendi methodus invaluerat, ut etiam in fervidissimis morbis omnis omnino potus miseris aegris negaretur, vel saltem concederetur parcissima tantum copia. Facile patet tunc & similia in hepate nasci potuisse mala, ac dictum fuit. Sapientes veteres medici sollicita morborum observatione didicerant, in pessimis morbis ab hac causa saepe hepar affici: hinc hypochondria explorabant in tali casu, an tumere aut dolere inciperent, & praecipue hypo-

(g) De causis & signis morbor. acutor. Lib. II. Cap. vii. pag. 19.

pochondrium dextrum, atque inde pulcherrima deducebant praefagia circa varios morborum exitus in sanitatem, mortem, vel alios morbos: videantur illa quae in Commentariis §. 735. circa hypochondriorum tensionem in febre continua putrida habentur.

Summae animi Perturbationes. De mirabili effectu perturbationum animi vehementium dictum fuit ad §. 104.; tuncque patuit, omnes & singulas corporis functiones turbari posse miris modis, a sola cogitationis mutatione. Imprimis autem huc spectant subitus metus, & tristitia summa. Videmus enim in his animi affectibus omnia vasa constringi subitissimè, unde statim anxietatis & ponderis gravantis sensus circa praecordia percipitur, humorum libero transitu per vasa impedito: polyposas autem concreciones, inflammationes, putrefactiones subitaneas inde metuendas esse, antea ad §. 632. demonstratum fuit. Praeterea postea patebit (§. 1093.), a validis animi motibus atrabilariam humorum temperiem produci, quae in eadem hac paragrapho inter causas hepatitis numerata fuit. *Hippocrates (b)* & similem hujus morbi causam notavit, dum dixit, maximè fieri in peregrinatione per deserta loca, & ubi terror ex viso spectro corripuerit.

Maximi motus per vomitoria excitati. Quando de vomitu febrili agebatur §. 652., dictum fuit, vomitum fieri, dum diaphragma subito & validissime deorsum trahitur, simulque eodem tempore muscoli abdominales pariter contracti omnia contenta abdominis premunt, adeoque ventriculus quasi inter duo praela validissime comprimitur. Dum hoc fit, necessario motus sanguinis venosi abdominalis acceleratur, adeoque majori impetu ruet per venam portarum in hepar. Si vasa pervia sint in hepate, & sanguis meabilis, ab hac motus acceleratione non multum mali exspectandum est. Verum si atrabilaria materies per concussus illos inter vomendum subito mota in hepar ruat, vel viscus illud antea jam labefactatum in morbis chronicis fuerit, magnum saepe malum imminet ab accelerato motu sanguinis per venam portarum. Observatum saepius fuit in tali casu, lethalem hypercatharsim, sanguinisque sursum & deorsum evacuationes subitas secutas fuisse post vomitorium datum, uti alia occasione monui ad §. 656.

Mala hypochondriaca inveterata. Ubi in toto sanguine, mobilioribus a quacumque causa dissipatis, crassiora & minus mobilia coiverint, produciuntur illa sanguinis cacochymia, quae atrabilaria medicis vocatur. Ubi vero eadem causa perennante, quae hanc cacochymiam produxerat, in visceribus abdominalibus colligitur materies atrabilaria, tunc vocatur morbus hypochondriacus (vide §. 1098.) adeoque ex illis, quae paulo ante eadem hac paragrapho dicta fuerunt, satis intelligitur, quare tale malum inveteratum hepatitis causa esse possit, si nempe causa quaedam solvens hanc materiam atrabilariam & movens in hepar accesserit.

Sed & alia hujus mali species a medicis observatur, simili nomine vocata, licet distincta penitus. Plurimae enim mulieres, & multi etiam viri qui otio-

sam

(b) De Affectibus Cap. L. Charter. Tom. VII. pag. 674.

sam vitam degunt, imprimis illi, qui studiis dediti libris impallescent, adco mobile & irritabile habent totum genus nervosum, ut a levi etiam animi affectu fummae anxietates, spasmi, dolores &c. producantur (vide Commentaria §. 633.). Solent vocari tales hypochondriaci, in foeminis autem hystericum malum dicitur, quia utero solebat adscribi, dum circa menstruum fluxum, graviditatis tempore &c. pessimè saepe affliguntur. Ubi autem a sola irritabilitate nimia quasi totius generis nervosi, & inordinato spirituum motu oritur illud malum, tunc medici solent vocare *morbum hypochondriacum sine materia*, quia dum sedantur antihysteriis dictis remediis illi tumultus, pristini mali nec vestigium superest, nec illa signa affecti cujusdam visceris observantur. *Sydenhamus* vero, qui optime hunc morbum descripsit, monuit, nullo signo certius illum detegi, & ab aliis morbis, quos fallaci symptomatum similitudine refert, distingui posse, quam copioso tenuis & limpidiſſimae urinae profluvio. Ubi ergo ille morbus inveteravit, facile patet, tanta jactura tenuissimae partis humorum produci tandem primam mali hypochondriaci speciem, quae atrabiliariae sanguinis spissitudini merito adscribitur.

§. 917. **E**x his tam multiplicibus causis (916.) orta inflammatio varios habet effectus pro varietate dispositionis praecedentis in jecore, pro varietate materiae motae & inflammantis; tandemque pro varietate causae pellentis.

Ut autem ex artis regulis in hoc morbo determinetur, quid boni sperandum sit, quantumve mali metuendum, praecipue attendendum ad frequentia.

Pro varietate dispositionis &c. Si enim hepar antea scirrhosum fuerit, vel calculosis concretionibus infarctum, facile intelligitur difficilius sanari hepatitis, quam si haec mala non praexistissent. Longe adhuc pejora praevidemus, si ulcere maligno cancroso hepatis substantia jam corrupta fuerit.

Pro varietate materiae &c. Pinguedo v. g. omenti subito soluta, & in hepar mota, pessimas inflammationes facere poterit. Ubi vero atrabiliaria materies, acris jam reddita, in hepar propulsa, morbi causam constituit, facilè patet, nullam spem superesse.

Pro varietate causae pellentis. Sic ubi circa fines arteriae hepaticae inflammatio haeret, velociores erunt inflammationis effectus ob sanguinem arteriarum, & cordis viribus impulsam, in fines obstructos, quam si idem malum haereat circa extremitates venae portarum, per quas tardius sanguis movetur, uti jam ante ad §. 915. dictum fuit. Simul etiam facile patet, si valida admodum febris comitetur hepatitis, tanto majorem metum esse funesti eventus; cum resolutio inflammationis sedatum motum requirat (vide §. 386.) & omnis alius inflammationis exitus in hepate adco periculosus sit.

§. 918. **D**um vero indolētem communem inflammationis sequitur, vascula obstruit; fluida sistit; tumorem elevat; vicina comprimit; eadem ac in suo loco producit; hinc sensim increfcit, totum fere occupat, ventriculum impedit, & ab eo repleto dolet, sic & diaphragma; omnem cruorem arteriae coeliacae, & binarum mesentericarum impedit, ad hepar sistit; adeoque omnem venosum, arteriosum, lymphaticum fluorem in visceribus, primis abdominalibus integre impedit; bilis generationem, secretionem, excretionem, circulationem, actionem invertit; Icterum producit, ejusque effectus, putrefactionem omnium liquorum & viscerum abdominalium producit; unde infinita mala.

Enumerantur jam effectus, qui ex inflammatione hepatis, ut causa, sequuntur, & qui effectus observati dant signa hepatitis praesentis. Quomodo autem illi effectus producantur, in historia inflammationis §. 382. explicatum fuit. Unde intelligitur facile, vascula infarcta, immeabili humore turgentia, comprimere sicque angustare vicina, ideoque inflammationem in uno loco hepatis natam posse propagari per totum hoc viscus, si nempe causae morbi pergant agere ut prius, vel & augeantur.

Verum hepar, cum magna sui parte incumbat ventriculo, a valida inflammatione tumens ventriculum impedit, & vicissim a ventriculo, ab ingestis distento, premetur, cum malorum omnium augmento: idem verum est de diaphragmate, quod convexae hepatis parti contiguum est. Unde *Galenus* in loco ad §. 917. citato inter signa hepatitis anorexiam, nauseam, vomitum numerat, si pars ventriculo contigua potissimum inflammata fuerit; si vero in gibba parte inflammatio haeserit, tunc majorem inter respirandum dolorem, ad jugulum usque quandoque protensum, & tussim adesse monet; costas nothas a tumente hepate extrorsum pressas dolere pariter, & in macilentis hepar ab inflammatione tumens circumscriptum tumorem facere, qui hepatis ambitum exprimit.

Facile autem patet, omnia haec signa tunc adesse tantum, quando totum hepar, vel maxima saltem ejus pars inflammata est: parvam enim hujus visceris phlegmonem non comitabuntur tot symptomata, quia praecipue pendent a vicinis partibus tumente hepate impeditis: videntur enim plura observata docere, hepar in sua substantia non adeo acutum doloris sensum habere, & quandoque in cadaveribus abscessum hepatis inventum fuisse novi, licet aegri de nullo dolore partis affectae conquesti fuissent toto morbi decursu, sed tantum de gravitatis quodam sensu. Confirmatur & hoc observationibus *De La Motte* (i), imprimis in homine, cui abscessus hypochondrii dextri adeo nudaverat hepar, ut ad volae manus amplitudinem appareret, & postea pariter exulceraretur: licet autem hoc viscus de indu-

stria

(i) *Traité de Chirurgie* Tom. I. pag. 318--329.

fria digitis vel instrumentis chirurgicis attingeret, aeger nihil omnino sentiebat.

Omnem cruorem coeliacae &c. Constat ex Anatomicis, ventriculum, pancreas, lienem a coeliaca arteria ramos accipere, mesenterium autem & intestina a binis arteriis meseraicis, superiore nempe & inferiore. Pariter notum est, omnem sanguinem, per has arterias allatum, Venosum redditum in unam venam portarum derivari, atque inde per hepar moveri: excipitur forte quaedam portio, quae a nutritione harum partium superstes per alias venas, a *Celeberrimo Ruyschio* in ultimis suis operibus descriptas, in ipsam venam cavam non salutato prius hepate, transit (*k*). Ubi ergo valida inflammatio hepar occupaverit, sanguis venae portarum sistetur ad haec obstacula; ideo & sanguis venosus viscerum abdominalium distentam jam nimis portarum venam ingredi non poterit; adeoque nec ex finibus arteriarum in venas nimis plenas transire poterit sanguis. Patet ergo evidenter, omnem humorum circuitum per viscera abdominalia impediri, ubi hepar infarctum est immeabili sanguine: adeoque summus metus est, ne distenta nimis vasa rumpantur, vel abolito influxu vitalis humoris in arterias, & effluxu per venas, subita sequatur gangraena (vide §. 419.). Fiunt tunc summae anxietates, dolores saepe molesti in variis abdominis locis, sed imprimis circa cardiacam, uti alia occasione ad §. 632. monui. Succedit tunc saepe vomitus vehemens, a quo quandoque levantur. Videtur enim validissima illa concussione & compressione diaphragmatis & viscerum abdominalium, quae tempore vomitus fit, retrogrado motu venosum sanguinem in arterias redire posse, si nempe major est resistentia circa arteriarum extrema, quam est vis pellens sanguinem a latiore arteriarum basi versus angustiores fines; uti alio in loco (vide §. 141. N°. 1.), ubi de obstructionis curatione agebatur, dictum fuit. Nullae enim sunt valvulae in venis mesentericis, & docet Icterus periodicus, post summas tales anxietates & vomitus enormes praegressos sequens, bilem retropelli in sanguinem posse. Imo paulo ante ad §. 915. notavi, quod cera injecta per venam portarum redierit per arterias hepaticas. Unde intelligimus, quomodo in chronicis morbis, toto hepate scirrhuso reddito, quandoque & instar corii aridi contracto (quod in cadaveribus vidi) languidam & morbosam vitam satis diu adhuc protrahere poterint aegri.

Bilis generationem &c. Omnia enim haec pendent a libero transitu sanguinis venae portarum per hepar. Prout autem tumor inflammatorius in hoc viscere natus diversa loca compresserit, patet satis, secernentia vel excernentia bilem vasa posse impediri. Verum & turbatur bilis circulatio, quae talis esse videtur: Magnitudo hepatis, pori bilarii amplitudo, copia sanguinis pro secretionem bilis ad hepar delati, videntur docere, magnam satis copiam liquidi in hepate secerni, illudque per amplum emissarium in duodenum exire: Verum tamen in homine sano faeces alvinae solidae sunt, unde totum

(*k*) H. Boerh. Institut. §. 336.

tum illud, quod in hepate secretum, deinde in cavum intestinorum effusum fuit, iterum a contentis intestinorum separatum fuit, antequam haec ad anum usque pervenerint, adeoque resorptum a venis bibulis.

Verum haec vasa venosa resorbentia duplicia inveniuntur in intestinis; vasa lactea nempe, quae ad ductum thoracicum tendunt; & venarum meseraicarum ultimi fines, qui in cavum intestinorum hiant. Cum jam in vasis lacteis, & in ductu thoracico, nihil biliosi inveniatur, superest altera tantum resorptionis via, per venas nempe meseraicas: Sicque bilis hepatica, & forte pars quaedam bilis cysticae, denuo cum sanguine venae portarum in hepar venit, & repetita hac circulatione efficacior ad usus suos redditur. Patet autem facile, ad hanc rem requiri expeditum transitum humorum per ultimos fines venae portarum in hepate.

Icterum producit, ejusque effectus. Ita Galenus (1) definiit: *Icterus est bilis refusio in cutem, quo fit, ut superficies tingatur & lutea fiat, & vitietur cutis, & albae illis fiant ventris defectiones.* Dum nempe bilis, consuetum exitum in intestina non habens, in sanguinem redit, & cum illo per totum corpus dispergitur. Cum autem diversus sit color bilis hepaticae & cysticae, imo & utraque haec bilis a nativo colore suo mutetur saepius, hinc & diversus in ictericis color observatur. Quandoque pallidus & ex flavo subviridescens; saepe saturate flavus instar croci; aliquando & ex profundo virore nigrescens fere. Duplicem plerumque speciem Icteri ponere solent medici, flavum nempe & nigrum; licet certe plurimae colorum diversitates inter levissime flavescentem icterum & nigrum fere intercurrent, quod Aretaeus optime (m) notavit. Quia autem oculorum album, in flavum colorem mutatum, solet dare primum indicium icteri, hinc graeci *ικτέρις* etymon deduxerunt ab *ικτερίς*, quae sylvestris mustelae species est, & oculos simili colore tinctos habet. Suidas autem *ἰκτερίων τῶν ἰκτινῶν*, hoc est, a milvis derivari voluit, quia & in harum avium oculis talis color observatur (n). Latini dixerunt Regium morbum, quod regali fere luxu ad curationem ejus opus crederent, *lecto etiam & conclavi cultiori, usu, loco, ludis, lascivia, aliis, per quae mens exhilaretur: ob quae regius morbus dictus videtur* (o). Vocaverunt & arcuatum vel arcuatum a similitudine iridis, ob varium colorem. Alii dixerunt auriginem a colore flavo.

Dubium tamen moveri posset, an hepatis inflammatio icterum producat? Observata certissima docuerunt, omne impedimentum, tollens liberum exitum bilis cysticae in duodenum intestinum, posse icterum producere. Sic v. g. in recens natis infantibus a glutinosi lentis humoribus, qui in intestinis collecti haerent, frequens observatur icterus, expulsa per leve purgans hac faburra, facile curabilis. Observavi in quibusdam mulieribus icterum graviditatis tempore, licet nec ante graviditatem, nec post puerperium, hoc morbo

(1) Definit. Medic. N°. 276. Charter. Tom. II. pag. 264. (m) De causis & signis morbor. diuturn. Lib. I. Cap. xv. pag. 45. (n) Petit. Comment. in Aret. ibid. pag. 187. (o) Cels. Lib. III. Cap. xxiv. pag. 176.

morbo afficerentur. Forte a tumente utero, abdominalia viscera comprimente, & intestina saepe miro modo a situ removente, hoc fieri potuit: quandoque & durissimas faeces, & magnae admodum molis, aliquot diebus post puerperium alvo reddebant, & paulo post omnis color ictericus evanescebat: unde non improbabilis suspicio nascitur, colon illo in loco, ubi sub hepate ponitur, faecibus talibus accumulatis distentum, ductum cysticum comprimere potuisse. Si ergo tumor inflammatorius in hepate natus tali in loco sit, ut possit comprimere exitum bilis cysticae, tunc nullum dubium est, quin possit talis hepatitis icterum producere. Verum non adeo patet, omnem hepatitis inflammationem icteri causam esse posse, quatenus nempe venae portarum finibus infarctis impediretur bilis secretio, vel ab iisdem vasis inflammatis & tumentibus comprimerentur vicina vascula secretoria, bilem jam separatam a sanguine venae portarum in se continentia. Certum est, bilem hepaticam colore & sapore diversam esse a bile cystica, & artificio summo, & penitus peculiari reptatu, arteriae numerosissimae decurrunt per membranas vesicae felleae, uti injectiones anatomicae docuerunt; unde admodum verosimile videtur, peculiarem adeo vasorum apparatus fervire hic singularis liquidi praeparationi & secretioni. Praeterea naturaliter in hepate nec amaror adest ullus, nec flavus color, adeoque cum icterus tali colore corporis superficiem deturpet, non ab hepaticis vasis obstructis, sed ab impedito exitu bilis cysticae in duodenum, ejusque dein retropulsione in sanguinem, ortum ducere videtur (p). Confirmant hanc sententiam illa, quae in cadaveribus observata fuerunt. Inventi fuerunt abscessus quandoque satis magni in hepate absque ictero praegresso; uti & alii tumores, qui mole sua multa vasa vicina comprimere debuerunt. Et contra, ubi ictero defunctorum cadavera lustrabantur, inventae fuerunt causae manifestae, quae exitum bilis cysticae in intestinum duodenum impediverant; & quidem omnium frequentissime reperiuntur hic fuerunt calculosae concretiones, viam obturantes, de quibus postea adhuc dicendum erit.

Interim tamen hoc notari meretur, quod sanguis venae portarum in se contineat proximam bili materiam, quae inde postea per secretorios ramos in hepate separabitur: unde si magna pars extremorum finium venae portarum inmeabili humore infarcta fuerit, impeditur haec secretio bilis hepaticae, & illud liquidum, quod paulo post bilis vocaretur, manebit mistum reliquis, & cum sanguine per totum corpus movebitur; adeoque debet necessario sanguini induci quaedam cacochymia, cum maneat in sanguine & accumulentur quaedam partes, quae naturaliter non debebant adesse; vel saltem non tanta copia. Ubi post fervidissimas & siccissimas aestates autumnali tempore grassantur epidemicae febres continuae remittentes, tunc observationes practicae docuerunt, hepar frequenter affectum fuisse, & infarctum spisso sanguine ad atrabiliarium quasi tenacitatem accedente: tunc in talibus aegris non apparet quidem saturatus ille flavus ictericorum

co-

(*) Vide de his Medic. Essays Tom. I. Artic. XXXIII. pag. 305.

color, sed facies ceracea quasi est, & pallido in dilutissimam flavedinem inclinante colore morbi hujus signum dat. Unde patet, talem saltem icteri speciem ab hepatitide, ut causa, sequi posse; cum jam *Aretaeus*, uti paulo ante ad eandem hanc paragraphum notatum fuit, innumeras posse esse colorum varietates, in variis icteri speciebus, monuerit. Praeterea observatur, bilem cysticam, in putredinem dum incipit vergere, diffundi facilimè per omnia vicina loca, licet nullum obstaculum sit in ductu cystico vel cholidocho: sic in cadaveribus frequenter observatur, vicinum cystidi felleae colon, omentum, peritonaeum bilis colore suffundi. Ubi ergo per hepatitidem natam aucto calore bilis cystica incipit attenuari, & ad putredinem disponi, facile poterit & per vicinum hepar diffundi, cui increfcit vesicula fellis, & cum quo manifestis & patulis vasorum propaginibus communionem habet evidentem.

Nato autem ab hepatitide ictero, sequi debere ejus effectus, sponte patet: de his autem dicitur ad §. 950.

Putrefactionem omnium liquorum & viscerum &c. Ubi hepar infarctum impedit liberum transitum sanguinis venae portarum, omnium viscerum abdominalium, quae sanguinem suum venosum in venam portarum evacuant, turbatur actio, & stagnatio nascitur in illis. Praeterea bilis inter omnes humores corporis nostri maximè in putredinem vergit, & in cadaveribus prima incipientis putredinis signa circa hepar observari solent: sanguis autem venae portarum proximam bili materiem in se continet, adeoque patet, quantus hic subitae corruptelae metus sit. Putridissimae diarrhoeae & dysenteriae hepatitidem saepe sequentes hanc rem confirmant. Videantur & illa quae ad §. 632. habentur, ubi de anxietate ab impedito transitu sanguinis per venam portarum agebatur.

§. 919. **H**abetque pariter exitum in sanitatem, alios morbos, mortem.

Videantur illa quae ad §. 591. habentur.

§. 920. **I**n sanitatem transit beneficio naturae, vel artis.

Videantur dicta de duplici hac sanationis via ad §. 885., ubi de pleuritide, ope naturae vel artis sanabili, agebatur.

§. 921. **P**er naturam autem benigna resolutione, aut coctione & excretionem materiae morbosae.

Videantur iterum illa, quae in cura pleuritidis ad §. 886. habentur.

§. 922. **R**esolutione, si materies recens, lenis, & reliquae conditiones adsunt (386.): tum ars diluendo, solvendo, leniter movendo, per epithemata, potus, clysmata, negotium promovet.

Quales conditiones requirantur, ut inflammatio resolvendo curari possit, pluribus dictum fuit ad §. 386. Verum imprimis hic metuendum est ab acrimonia humoris per hepar movendi: ipsa enim stagnatione in magnis adeo vasis sanguis venosus abdominalis acrimoniam acquirere poterit, cum videatur, ut modo dictum fuit, plus in putredinem vergere ob bilis materiam, quam continet. Praeterea a materia atrabilaria soluta & mota, tuncque semper acri, quandoque hepatitis producitur (vide §. 916.), & in simili casu facile patet, nullam benignae resolutionis spem superesse.

Verum si nulla adsint signa, quae functiones corporis multum laesas doceant, anxietas non adeo magna, febris impetus moderatus, tunc blandam resolutionem sperare possumus, quae solutione concreti, & meabilitate per vasa conciliata, obtineri poterit. Ars tunc tantum subministrat copiam diluentis vehiculi, remedia talia, quae absque motus circulatorii augmento solvunt illa, quae haerere incipiunt in angustiis vasorum hepaticorum: qualia sunt serum lactis recens, juscula diluta, quibus incoquantur lactucae, boraginis, buglossae folia, scorzonerae radices &c. succi fructuum horaeorum recentes, vel leviter cocti, rob ribesiorum, sambuci, & similia cum sale polychresto, nitro, tartaro vitriolato &c. Eliguntur autem imprimis illa, quae putredini, hic metuendae, quam maximè adversa sunt, & simul mollia satis, cum blanda humorum indoles ad curam per resolutionem obtinendam semper necessaria sit (vide §. 386.). Leves frictiones hypochondriorum, imprimis dextri, simul adhibitae profunt, postquam diluentia illa & resolutiva usurpata fuerunt: sic enim solvi jam incipiens materies in hepate, aucto parum motu venosi sanguinis abdominalis per frictiones, promoveri poterit, & vasa obstructa liberabuntur. Epithemata jam ex similibus parata (vide §. 890. 2.) eidem scopo inservient. Clysmata autem laudantur pariter, quia & in colo haerentia blandum fomentum hepatis largiri, & quia remedia solventia sic injecta, venis bibulis resorpta, directè & integris suis viribus ad locum affectum in hepate pervenire poterunt. Frequenter in febribus autumnalibus levis talis hepatitis signa inveniuntur: anxietate quadam circa praecordia potius quam dolore, faciei ceraceo quasi colore, urinis biliosis, levi quandoque flavedine in albo oculorum, imprimis circa angulum majorem cognosci hoc poterit; & solet simili methodo feliciter curari talis morbus, qui neglectus in principio, vel maximo motu, per vomitoria excitato, dum urgetur materies nondum resoluta, & profundius impingitur in extremis vasorum angustiis, chronicos morbos difficillime curabiles postea producere poterit.

§. 923. **C**octione, & excretionem, dum in morbo hoc per sua signa (916. 917. 918.) cognito 1. alvus fluit biliosis cum paucis cruore ante diem quartum; 2. urinave excernitur multa, acris, crassa, rubra cum sedimento subalbo, diu continuata, ante diem quartum; 3. superveniente dolore mitiori Lienis ante signa suppurationis; 4. haemorrhagia larga ex nare dextra; 5. sudoribus, materie, loco, tempore, continuatione, effectisque, bonis.

Antea ad §. 594. de duplici hac via, qua morbi terminantur in sanitatem, dictum fuit; per resolutionem nempe stagnantis talem, ut illud cum reliquis humoribus absque ulla sanitatis noxa per vasa fluere possit, vel per coctionem & excretionem materiae morbi, ubi illa soluta quidem & mobilis reddita fuit, sed simul tamen inepta est, ut integra manente sanitate in corpore retineri possit; adeoque requiritur, ut excitata quadam sensibili evacuatione expellatur. In morbis acutis inflammatoriis, qui hactenus pertractati sunt, sollicitudine fuerunt indagatae illae viae, per quas fidelis observatio docuerat, materiam morbi coctam cum felici successu exire de corpore: idem jam hac paragrapho factum est, quae singulatim expendi merentur.

1. Antea ad §. 830. ubi de peripneumoniae simili curatione per coctionem & excretionem materiae morbosae agebatur, patuit, inflammatorium illud obstruens, quod in angustiis ultimis arteriarum haeserat, solutum & mobile redditum, facere sputa flava, & quandoque dilatatis vasorum extremis pauculum rubri sanguinei sic transpirari simul, quod minora vasa serosa, vel lymphatica dilatata, ingressum, & sensim protrusum, tandem per extremos horum fines in trachaeae cavum patentes exire potuit. Quin imo tunc demonstratum fuit, eandem materiam, ubi per alvum expellebatur, biliosam dictam fuisse ab *Hippocrate*, non quod proprie bilis esset, sed quia flavo colore bilem referret. Idem jam in hepatitide obtinet, & inflammatoria illa materia soluta & mobilis reddita brevi satis via per porum hepaticum in intestinum duodenum venire poterit, sicque per alvum exire. Uti jam minus periti quandoque rupturam vasorum periculosam metuunt, dum sputa illa flava cum striis sanguineis observant in pleuriticis & peripneumonicis, ita & quandoque in hoc casu dysenteria adesse creditur, dum alvus biliosis cum paucis cruore fluit: verum ubi hepatitis, per hanc viam evacuata materie, in sanationem tendit, non adsunt tormina valida abdominis, nec molestus ille circa anum tenesmus, quae dysenteriam comitantur. Facile autem patet, talem materiem non semper puram exire, sed in tam longo fistulae intestinalis tractu, a duodeno ad anum usque, contentis intestinorum ita permisceri posse, ut non appareat distincta. Verum novimus, tunc illam exivisse, ex levamine morbi sequente talem evacuationem; hoc enim pro generali criterio in spontaneis talibus alvi fluxibus posuit *Hippocrates*, uti ad §. 830. 3. notatum fuit. Interim tamen talem materiem subflavam, lentam, stercoracea pauca habentem, cum hy-

pochondrii & lateris dolore exivisse notavit *Hippocrates* (9). Notum autem est, hypochondrium absque ulla additione apud *Hippocratem* semper significare hypochondrium dextrum. *Galenus* pariter, in loco ad §. 215. citato, biliosas alvi excretiones laudavit in hepatitide. Dicitur autem, talem fluxum alvi debere contingere ante quartum diem, quia si diutius morbus jam haerit, vix illa in sanitatem, absque alio morbo sequente, mutatio sperari poterit, & potius suppurationis futurae metus est.

2. Uti materia inflammatoria soluta in hepate biliosa vasa intrans commodè per porum hepaticum in intestina delabitur, & per alvum exit, ita & eadem materia ex finibus venae portarum obstructis in venam cavam ire potest, sicque circulantibus humoribus permista per varias vias expelli de corpore. Cum autem per urinas naturali lege plurima exeant de corpore, quae relicta nocerent, ita & in hoc casu fieri poterit. Videantur illa, quae de excretionem salubri materiae morbosae per urinam in Commentariis §. 594. habentur, uti & ad §. 830., ubi de sanatione peripneumoniae per similem urinam agitur. *Galenus* in loco modo memorato copiosis urinis profluentibus hepatitidem levare posse tradidit; & *Trallianus* (r) radicis apii leve decoctum cum oxymelle commendat in hepatitide, ubi inflammatio concoqui incipit: nam per urinas materia subtrahitur, ait, & tumor imminuitur.

3. Notum est ex Physiologicis, omnem sanguinem lienarem in hepar ire per venam splenicam, adeoque facile patet, infarcto hepate & liberum humorum motum per lienem impediri tandem. Ubi vero in hepate incipit solvi illud obstaculum, tunc videtur subito restitui liber motus humorum per vasa lienis, & forte tunc majori impetu sanguis per arterias lienares irruit, & aliquem molestiae sensum facit, sed minime durabilem. Patet facile, talem mitiorem dolorem lienis non juvare, quatenus excretionem materiae morbosae facit, sed tantum esse signum, quod hepatis vasa infarcta liberari incipiant, adeoque per alias tunc vias excretio materiae solutae & mobilis redditae erit expectanda. Simul etiam apparet, tunc mitiorem talem lienis dolorem pro bono signo habendum esse tantum, ubi nulla signa suppurationis adhuc adsunt; quia in valida hepatitide, & in vomica hepatis jam nata, talis dolor in liene nascitur ideo, quod vena lienaris impediatur sanguinem suum tradere venae portarum. Sic observatur quandoque talis dolor circa lienem, ubi hepar in scirrhum indurefcit: uti & etiam saepius in ictero pertinaci. Praeterea, uti ad §. 741. monitum fuit, tensio quaedam circa hypochondria ad dextram vel sinistram partem pro signo est futurae criticae haemorrhagiae narium, de qua sequenti numero dicitur.

4. Quantum boni in morbis acutis salubris narium haemorrhagia faciat; saepius jam dictum fuit; & imprimis ad §. 741., ubi notabatur, & ipsam febrim ardentem quandoque sic solvi. Neque talem haemorrhagiam solum

pro-

(9) Praedict. Lib. II. N°. 148. Charter. Tom. VIII. pag. 798.

(r) Lib. VIII. Cap. 1. pag. 392.

prodesse, quatenus copiam sanguinis minuit, admodum probabile videtur, cum longe plus juvare observetur, quam aliae quaevis per arteria factae sanguinis evacuationes. Imo saepius observavi in morbis, critica tali haemorrhagia exire sanguinem magis nigricantem, neque colore illo vitulo praeditum, qui sanguini arterioso proprius est; & quidem summo cum levamine. Vidi non ita pridem in pleuritico juvene post quintam etiam venae sectionem vix mitigari potuisse morbum, per nares autem erumpente sanguine crasso, nigricante, fatis copioso, ilico sedari febrim, & levari omnia symptomata. Similem effectum & in hypochondrii tumore duro & dolente notavit Hippocrates (s) dicens: *Accidit autem & his, in primo circuitu sanguinis e naribus profluvium, & plurimum confert.* Et Galenus (t) pariter affirmat, *omnes, quae in hypochondriis fiunt, calidas & acutas inflammationes haemorrhagia narium judicari.* Verum addidit, quod per directum (нар' & бровей) fluere debeat sanguis; hepate nempe affecto ex nare dextra; & vicissim liene vel locis vicinis aegrotantibus, ex nare sinistra; quod solis observationibus antiquorum medicorum constat, uti pluribus ad §. 741. dictum fuit. Forte tamen quandoque haec regula & exceptionem patitur. *Heraclidae* conjugii (*), febre acuta laboranti, tertia die morbi ictericæ factae, quarto die sanguis ex nare sinistra probè effluxit, & septima die integre judicata fuit. Verum quidem est, quod huic mulieri & menstrua ordinatim fluxerint, & simul sudores toto corpore manentes & criticos habuerit, adeoque morbi solutio soli per narem sinistram haemorrhagiae tribui non debeat: Verum & saepius observatur, non unica tantum, sed pluribus diversis evacuationibus criticis morbos curari, & quidem in simili morbo. Nam *Hippocrates* alibi (u) monuit, in febribus ardentibus, quibusdam aegris sexto die icticum supervenisse, talibusque profuisse per vesicam purgationem, aut alvi exturbationem, aut largam haemorrhagiam; notatque simul, tres has evacuationes contigisse *Heraclidae*, qui vigesimo die judicatus est.

§. De sudoribus, morbi materiam subactam jam & mobilem de corpore evacuantibus, dictum fuit ad §. 594. 2.: ubi de omnibus, quae hic memorantur, agitur. Ipsam bilem, infarcto hepate, in sanguinem regurgitantem per sudores amaros exivisse de corpore in ictericis, observavit *Galenus* (w); & spissum sudorem, lintea croceo colore tingentem, in ictERICA muliere prodiisse, evanescente post hunc sudorem ictero, vidit *Chomel* (x).

(s) In Prognostic. Charter. Tom. VIII. pag. 613. (t) De Crisibus Lib. III. Cap. iv. ibid. 430. (*) Epidem. VII. Aegrot. 134. Charter. Tom. IX. pag. 599. (u) Epidem. I. textu 65. Charter. ibid. pag. 66. (w) De Sanitate tuenda Lib. IV. Cap. iv. Charter. Tom. VI. pag. 120. (x) Acad. des Scienc. l'an 1737. Hist. pag. 69.

§. 924. **U**bi primum apparet (923. N°. 1.), statim epithematibus, clysmatibus, fomentis, potibus, victu, medicamentis, ea sunt subministranda, quae valent diluere, resolvere, movere, abstergere, leniter expellere, putredini biliosae imprimis obesse.

Generalem hanc regulam (cujus ad §. 605. 13. memini) posuit *Hippocrates* in morborum curationibus: *Quae ducere oportet, ducenda sunt, quo maximè vergat natura, per loca conferentia.* Cum ergo alvus incipit fluere biliosis cum paucis cruore ante diem quartum, illam evacuationem promovere oportebit, non quidem per valida purgantia, quae totum corpus turbant, sed per lenia illa abstergentia, quae materiem morbi amplius attenuare valent & mobilem reddere, & leni stimulo simul alvum promovent. Serum lactis recens verno vel aestivo tempore, dum armenta lactè virentibus herbis pascuntur, optimum est, & pro potu communi & medicamenti titulo: efficacius adhuc illud redditur, si decoquatur cum herbis illis, quae planipetalae lactescentes Botanicis solent vocari, *Sonchi, Endiviae, Cichorea, Taraxaca, Scorzonerae radices* &c., quarum egregiae vires in resolvendo viscido febrili antea ad §. 614. laudatae fuerunt, & quae a *Tralliano* (y) pariter in hepatitide commendantur. Cum autem hic (vide §. 918.) subita putrefactio metuenda sit, hinc & subacida vel acescentia seliguntur, ut huic malo obviam eatur. *Tamarindi, rob sambuci, ribesiorum, syrupus e succo Citri*, diluta in sero lactis, decocto hordei, avenae &c. ideo solent dari: tales formulae in materia medica ad hunc numerum habentur. Simul etiam epithemata & fomenta dextro hypochondrio, imo & toti abdomini applicantur, similia ac laudata fuerunt in cura pleuritidis §. 889. 3. Clysmata autem ex similibus parata injiciuntur frequenter, ut eluantur intestina crassa, & simul hac spe, ut pars eorum, si diutius retineantur, per venas mesentericas resorpta, directa via in hepar tendat, ibique diluendo, resolvendo, abstergendo proficit. *Hippocrates* (z) sic in cura hepatitidis betae decoctum cum melle & nitro laudavit pro clysmate: dedit sorbitiones hordeatas cum melle, pro potu mel, aquam, acetum, simul permista, quae similem, ac modo dicta, effectum praestant.

§. 925. **S**i alter casus adest (923. N°. 2.) utendum dictis (889. ad curam 888. N°. 2.), inque iis addenda parum deterfiva.

De promovenda hac excretionem materiae morbosae, jam solutae, per renes, in cura peripneumoniae ad §. 853., & pleuritidis 889. 2., dictum fuit. Illa, quae paragrapho praecedenti laudatae fuerunt, hic iterum profunt ferè omnia: imprimis autem si larga copia aquae vel feri lactis diluta sint, ut copiosum praebatur urinae vehiculum: *Taraxacum* & similia vi detergente diuretica huic scopo pariter inserviunt. Non enim hic requiruntur acria diuretica, sed leniora tantum.

(y) Lib. VIII. Cap. 1. pag. 391.
Charter. Tom. VII. pag. 674.

(z) De Internis Affectionibus Cap. 1.

§. 926. **I**n tertio casu (923. N°. 3.) eadem (924. 925.) paragen-
da; sed lieni simul, & toti viae ab eo in hepar, fomen-
ta similia danda.

Cum dolor ille lienis, uti ad §. 923. 3. dictum fuit, sit signum materiae
morbofae hepar obstruentis jam mobilis redditae, sponte patet, nihil aliud
requiri, praeter illa, quae modo dicta fuerunt.

§. 927. **I**n quarto (923. N°. 4.) nares interne & externe emollien-
tibus, tepidis fovendae, donec ad levamen symptomatum
fluxerit sanguis; tum vero, si nimius fluor, compescendus lente per
stiptica & diaetam; ne nimis cito.

Quibus signis praevideatur futura narium haemorrhagia in morbis, ad §. 741.
dictum fuit; quae ergo dum adsunt, salubre hoc naturae molimen promo-
vendum est: quod pulcherrime fit fomentis tepidis fronti applicatis, & im-
primis vapore tepido per nares attracto, qui longe plus laxat & emollit,
quam ipsa aqua calida. Solent larga tali & critica narium haemorrhagia
statim minui omnia symptomata, & rarius contingit, ut periculum immi-
neat a nimis copioso sanguinis fluxu: simulac enim debilitari incipiunt ae-
gri, & in animi deliquium fere delabi, contrahitur patula in naribus arteria,
& cessat haemorrhagia. Si vero his signis apparentibus pergeret adhuc san-
guis effluere, tunc compesci deberet haemorrhagia, non aliter: magnum enim
periculum immineret recidivae periculosae, si intempestivè nimis meticulo-
sus medicus narium haemorrhagiam supprimeret. Quomodo autem, & per
quae remedia sisti possit haemorrhagia narium, & quaenam circa hanc rem
notanda sint, videri poterit in Commentariis §. 743., ubi de hac re egi.
Stipticorum formulae in materia medica ad hunc numerum habentur, & qui-
dem diversae efficaciae, ut pro re nata adhiberi possint.

§. 928. **I**n quinto denique (923. N°. 5.) requiritur usus decoctorum
diluentium, abstergentiumque largus.

Sudores tales critici sustinendi sunt largo usu diluentium, & similia fere
ac §. 924. habentur hic profunt. Calida autem sudorifera, quae movendo
celerius humores effectum praestant, hic minus tuta sunt. Largus feri lactis
calidi potus, una cum tepore lecti, feliciter talem sudorem criticum sustinet
& promovet, novoque liquido subministrato sanguini impedit, ne per sudo-
res copiosos liquidissima sui parte orbetur nimis.

§. 929. **I**nprimis in his (924. ad 929.) cautio fit, ne aliquid materiae morbi in loco restet, difficulter postea superandae: & inde prima, atque benigna Icteri species curatur.

Quamdiu motus febrilis durat moderatus, & simul solventia illa remedia adhibentur, possunt obstructions tales in hepate natae referari, & in integrum sanitas restitui: verum si in melius vergente morbo aeger pertaesus curam ulteriorem respuat, vel minus attentus medicus morbi residuum non expugnet, solent manere mala chronica curatu difficillima, & imprimis scirrhorhae in hepate indurationes. In febribus autumnalibus epidemicis, post fervidissimas aestates natis, toties hoc contingit, ut levis simul hepatitis adsit; & dum sublata febre nondum solutum est omne, quod hepatis vasis infarctum haeserat, saepe postea languidam vitam ducunt, pallidi, subflavescentes, & difficillimè ad integram sanitatem reducuntur: saltem longe pluribus opus erit postea, ut tollatur hepatis obstructio jam inveterata, quae in morbi principio facilius resolvi potuisset. Hoc autem ideo imprimis fit, quia sanguis venae portarum, jam venosus factus, minori impetu movetur, carens jam maxima parte motus a corde & arteriis sanguini communicati. Unde *Hippocrates* (a), sub alio quamvis nomine hepatidem describens, optimè monuit, quod multis sedatus (non curatus integre) ejusmodi morbus revertatur, tuncque periculum sit ne aeger contabescat: deinde addit, quod sedato morbo optimam adhuc victus rationem instituere debeat aeger, & per quadraginta quinque dies lac vel serum lactis bibere, si anni tempus faveat, quia morbus gravis est, & multa cura indiget.

De signis autem, quae docent perfectam sanationem, dicitur §. 931.

§. 930. **S**i recens, vehemens, sine signis & spe (922. 923.), erit tractanda eisdem cautelis, remediis, methodo, ac pleuritis (890.), paraphrenitis (911.), & similes morbi: nisi quod ea, quae leniter vi antiphlogistica alvum emolliendo subducunt, pota, & per clystima injecta, imprimis hic profint.

Quaenam curatio requiratur ad morbos inflammatorios, ubi adhuc spes est inflammationem resolvendo curari posse, interimque nulla signa docent, coqui & ad excretionem disponi materiam morbi, satis explicatum fuit in morbis acutis inflammatoriis haecenus pertractatis: similis enim medela requiritur. Unde & *Hippocrates* (b) simpliciter dixit: *Huic (hepatitidi) confert, cum dolor detinet, tum alia, tum fomenta eadem, quae pleuritidi admovere.* Adeoque haec non repetentur. Verum leniter alvum subducentia, absque majori motu excitato, hic imprimis laudantur; quia & conducit intestina crassa nullis faecibus distenta esse, cum colon notabili sui parte secundum hepar de-

cur-

(a) De Internis Affectionibus Cap. L. Charter. Tom. VII. pag. 674. 675.

(b) Ibidem Cap. xxxix. pag. 659.

currat; tum etiam quia illud, quod in hepate haeret immeabile, dum solvitur, facilem viam per ductum hepaticum in intestina invenit. Clysmata autem laudantur ad eundem finem, tum etiam quia haec injecta, diuque retenta, sicque per venas meseraicas resorpta, in hepar deferunt integras vixque mutatas remediorum vires. Simile quid indicasse videtur *Aretaeus* (c), dum dicit: *Inedia primum jubenda est, postea ciborum paucitas, ut ingredientibus (medicamentis) hepar vacuum sit*: Id est, ut haec facile penetrare in vasorum angustias possint. In materia medica ad hunc numerum praecipua remedia, quae hic conducunt, & quaedam formulae habentur.

§. 931. **S**igna autem perfectae sanationis, color non amplius ictericeus in oculis; facie, urina, faece alvi, cum absentia symptomatum (§. 918.).

Effectus hepatitis praesentis enumerati fuerunt §. 918., qui simul signa diagnostica exhibent hujus morbi. Inter illa signa & color ictericeus numeratur, & quam varius ille esse possit, tunc dictum fuit. Designat autem semper talis color, bilem, vel bili saltem proximam materiem, in sanguinem regurgitasse, ubi naturaliter adesse non debebat, adeoque vitium esse in illo viscere, quod bili fecernendae & in intestina deducendae servit. Omnium autem prima coloris icterici indicia in adnata oculorum tunica apparent, & omnium ultima; reliquis hepatitis symptomatibus jam cessantibus, vel saltem plurimum imminutis, talis color ibi adhuc manet, quamvis dilutior. Pariter & in urina intensior flavedo observatur, & faeces alvinae vel albicant, vel griseo colore argillam ferè referunt, dum bilis vel omnino non, vel saltem longe minori copia, in duodenum intestinum exit, quam in sanitate solet.

Ubi ergo nulla amplius flavedo in oculis observatur, nec ceraceus ex pallido flavescens color in facie, urina naturalem colorem habet, faeces alvinae pariter; nullus dolor circa hypochondrium dextrum, nulla anxietas, praesertim repleto ventriculo, vel post majorem paulo corporis motum, percipitur, novimus perfectam sanationem esse, & imprimis si per aliquot septimanas nullum ex his signis redeat. Magna enim cura cavendum est, ne hic quid maneat morbosum, cum plurimum morbi chronici a neglecta, vel non integre curata, hepatitis originem ducant.

§. 932. **U**nde noscitur origo, natura, effectus, curatio secundae speciei Icteri gravioris.

Distinguuntur sic variae icteri species a diversitate causae, quae illas produxit: idem **manet** huic morbo nomen, dum interim diversam curationem requirit.

(c) De curatione morbor. acut. Lib. II. Cap. vi. pag. 106. 107.

§. 933. **S**i autem in hepate inflammato (914. 915.), remedia (922. ad 931.) non, fero, frustra applicata; causa major; tum orietur suppuratio (387. 402.) jecoris, similis ut alibi, nisi quod ob copiam multi hic liquidi cruenti & biliosi stagnantis raro bonum pus, nisi in parvis & exterioribus, plerumque vero funesta putredo.

Quomodo & quibus de causis inflammatio in suppurationem tendat, jam antea dictum fuit, tam in historia inflammationis, quam in morbis acutis inflammatoriis antea pertractatis: adeoque sufficet hic notasse illa, quae in hepate suppurationem periculosiorem reddunt, quam in aliis locis corporis.

Totum hepar sanguine plenum est, molle, & friabile viscus, unde *Aretaeus* (d) dixit: *Totum jecur est instar sanguinis gelati*; sed sanguis ille proximam bilis materiam habet, & praeterea insignis hepatis pars ductibus secretoriis, bilem jam continentibus, constat; unde, uti ad §. 918. dictum fuit, omnia hic adeo in putredinem prona sunt. Sed ad benignam suppurationem (vide §. 387.) etiam requiritur humorum blanda indoles, adeoque patet, hic semper funestam putredinem metuendam esse, & longè frequentius obtinere quam benignam suppurationem. Unde *Aëtius* (e) dixit: *Omnino consimilia ex hepatis ulceribus promanare solent his, quae a mortuorum corporibus destillant*. Saepius vidi in defunctis ab hepatitide foedo spectaculo ex ore & naribus cadaverum amurcosam talem olidissimam materiam exivisse. Ideo & *Hippocrates* (f) pulcherrimè notavit diversum exitum suppurationis in hepate natae, dicens: *Qui suppurato hepate uruntur, si pus purum & album fluat, evadunt; in tunica enim his pus inest: si vero qualis amurca fluat, pereunt*. Ubi enim bona suppuratio fit, in uno loco circumscripto pus colligitur: & forte hoc tunc imprimis fit, quando circa exteriorem convexam hepatis partem Vomica haeret, per externam hepatis membranam coercita & tecta: ubi vero in intima substantia hepatis abscessus fit, tunc in amurcae similem putrilaginem omnia convertuntur; & nulla spes superest.

§. 934. **C**ognoscitur id futurum 1. ex signis praegressae inflammationis in loco, dolore inflammatorio, ictero flavo in oculis, cute, urina, faece alvi, apparente, febre acuta. 2. ex absentia resolutionis (922.), cocti excretionis (923.), aut sanationis (924. ad 933.). 3. ex mutatione symptomatum, remissa acutie doloris, sequente pulsatione, manente ictero, horroribus vagis. 4. ex duratione inflammationis non pessimae ultra triduum.

Ubi certi sumus hepatitidem inflammatoriam praegressam fuisse, tunc non adeo

(d) Ibidem. (e) Serm. 10. Latin. edit. pag. 206. (f) Aphor. 45. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 316.

adeo difficilis est diagnosi exitus hujus inflammationis in suppurationem.

1°. Haec sunt signa *ἀναμνηστικά*, quae praegressam inflammationem revocant in cognitionem medici: de his autem actum fuit.

2°. Tunc enim novimus, inflammatorium illud obstruens manere adhuc in loco, quem prius occupaverat.

3°. De his signis, quae inflammationem in partibus corporis internis natam, & in suppurationem tendentem comitari solent, uti & de horroribus illis vagis, dictum fuit ad §. 834., ubi de simili peripneumoniae exitu agebatur.

4°. Si enim inflammatio validissima fuerit, & pessimis stipata symptomatibus, tunc potius lethalem gangraenam, pessimamque corruptionem expectamus, quam suppurationem. Verum ubi manserint omnia signa inflammationis ultra triduum, nec ulla signa resolutionis, vel coctionis excretionisque materiae morbi apparuerint, in molli adeo viscere vascula, inflammatorio immeabili sanguine distenta, non poterunt sustinere humoris vitalis, moti fortius per febrim, impetum absque ruptura & effusione contenti vasis liquidi; unde tunc pus fit, uti antea in Commentariis §. 387. explicatum fuit.

§. 935. **F**actum novimus: 1°. ex signis (934.) praegressis. 2°. tumore loci. 3°. mutatione symptomatum, loco doloris jam praesente gravitate partis manente ictero. 4°. ex debilitate magna, febricula hectica, siti ingente.

1°. Hoc sponte patet.

2°. Notum est ex Anatomicis, quantum spatium in abdomine occupet hepatis, adeoque in variis hypochondrii locis talis tumor apparere poterit. Praeterea non tam facile sensibus deprehenditur talis vomica hepatis, nisi versus exteriora promineat: si enim circa concavam hepatis partem haeserit, neque magnae molis fuerit, patet facile, difficulter distingui posse talem tumorem.

Praeterea vesicula fellis, contento liquido distenta, fundo suo prominente ultra limbum costarum, posset & fallere abscessus specie. Anno 1732. cadaver aperui mulieris pauperculae, quae diuturno ictero confictata, ultimis duobus vitae mensibus nullos cibos ferre potuerat, sicque lento marasmo confecta perierat. Ante aperturam lustrans cadaver inveni summam macilentiam, cutim ubique flavissimam, & in ilio dextro tumorem mollem, qui ab ultimo limbo costarum ad cristam ossis ilii usque pertingebat; & cum dolorem pertinacem ante mortem diu in toto hypochondrio & ilio dextro habuisset, fateor, me suspicatum fuisse, forte vomicam ingentem hepatis hic latere posse. Verum aperto cadavere sequentia inveni.

Ventriculus erat ingens, flatulenta materia distentus, & a binis suis orificiis pendulus tam profunde descendebat, ut fundus ventriculi tribus tantum digitis transversis distaret ab osse pubis. Omentum ventriculi fundo nexum, & colon, profundius adhuc detrusa fuerant: hepar luridi coloris apparebat,

durum, exsuccum, ultra limbum costarum dextrarum multum prominens, scirrhosis tuberculis asperum; sed nulla vomica in hepate inveniebatur, verum venae portarum rami per hepar dispersi admodum distenti erant; similiter & venae omenti, mesenterii, intestinorum varicosae inveniebantur, & sanguine turgidae, licet reliquum corpus in omnibus partibus appareret exsangue. Verum tumor ille in ilio dextro apparens erat fundus vesicae felleae, distentus contento liquido, ad os ilium dextrum usque pertingens. Continebat vesica fellea plus quam libram liquidi lymphidi, inodori, saporis leviter subfalsi, parum subviridescens; simulque calculos plurimos diversae magnitudinis & figurae, qui extrinsecus crustam duriores albam habebant, diffracti vero in meditullio continebant materiam admodum flavam, sed molliorem.

Postea legi, fidelibus observatis constituisse, saepius vesicae felleae repletae & protuberantis tumorem pro abscessu hepatis habitum fuisse (g): fateturque *Celeberrimus Petitus*, consilio instituto inter plures medicos & chirurgos, tumorem similem omnium votis habitum fuisse pro abscessu hepatis, & ipsi traditam fuisse provinciam aperiendi hunc tumorem. Verum discitis jam integumentis subsidere incepit ille tumor, unde egregius ille chirurgus, similia casuum antea observatorum probe memor, ab ulteriori sectione abstinuit; praedixitque brevi per alvum prodituram bilem, quae in cystide fellea haeserat accumulata. Vix applicatus fuerat apparatus chirurgicus vulnere integumentis abdominis inflicto, quin aeger copiam bilis viridis alvo deponeret; & intra paucos dies convaluit. Aliae plures similes observationes ibidem recensentur.

Signa diagnostica praecipua, quibus a tumore vesicae felleae distinguitur abscessus, sunt, quod suppurationem comitentur dolor pulsatorius; horrores vagi, & frequentiores & diuturniores; quod tumor ab abscessu factus non adeo limitatam figuram habeat, neque statim in tali tumore fluctuatio appareat, & primo percipiatur in centro tumoris, omni reliquo ambitu adhuc duro (h). Facile patet, tunc tantum illam difficultatem distinguendi tales tumores adesse, ubi occupant illam regionem, ubi vesicula felleae ponitur.

3°. Videantur illa quae de mutatione symptomatum, dum inflammatio in abscessum abit, dicta fuerunt ad §. 387. & §. 405.

4°. Antea ad §. 661., ubi de debilitate febrili agebatur, notatum fuit, quandoque subitam & ingentem debilitatem fieri, dum aliquid corrupti circa praecordia haeret. Cum autem in hoc morbo (vide §. 918.) putredinis semper metus sit, & rarius bonum pus hic producat (vide §. 933.), intelligitur ratio debilitatis ingentis, quae abscessum hepatis comitari solet.

De febricula autem illa hectica, omnes suppurationes internas comitante, dictum fuit ad §. 835.

Cum autem acrimoniam biliosam, oleosam, & putrida excrementa viae primae

(g) Memoires de l'Academ. Royale de Chirurgie Tom. I. pag. 155. &c.

(h) Ibidem pag. 161.

primae sitim febrilem producere antea ad §. 636. probatum fuerit, patet facile ratio, quare quandoque tanta fitis oriatur in hoc morbo, ut nullo potu expleri possit, uti observata practica testantur. Simul etiam solet deleri omnis omnino ciborum appetitus ob eandem rationem. In homine, cui ab externa contusione valida nascebatur abscessus in hepate, aderat tantum ciborum fastidium, ut intra quindecim dierum spatium, alimenti defectu, totus emaciaretur (i).

§. 936. **T**ale apostema vel 1°. totum depascitur jecur; 2°. vel rumpitur in cava abdominis effuso pure sanioso; vel 3°. per vasa biliosa in intestina; vel 4°. per venam cavam in cruorem; vel 5°. elato tumore accrescit peritonaeo, atque ibi abscessum externum hepatis format, ibi apparentem.

Sequuntur jam diversi exitus abscessus in hepate nati.

1°. Antea, ubi de abscessu agebatur §. 406., probatum fuit, pus relictum in loco clauso, augeri continuo, vicina consumere & erodere, quod longe magis adhuc obtinebit in hepate, cujus substantia adeo mollis & friabilis est. Imo & pus omni nota bonum hepatis substantiam consumere posse, observavit *Diemerbroeckius* (k). In cadavere enim invenit hepar vastae admodum molis, ex quo, licet boni coloris & integrae substantiae esse videretur, eduxit undecim libras civiles puris albi, bene cocti & non foetentis. Plures similes casus apud *Bonetum* (l) habentur.

2°. Quando vel a copia puris rumpitur abscessus, vel ab acrimonia puris hic diu stagnantis eroditur membrana pus coercens.

3°. Ex structura hepatis cognita facile patet, exesis finibus meatuum biliosorum, pus in ductum hepaticum, & hinc in intestina venire posse. Talem hepatitis suppurationis exitum videtur notasse *Hippocrates* (m) dicens: *Qui circa hepar dolent, cardialgici, soporosi, rigentes, alvo turbata, extenuati, cibos fastidientes, multis sudoribus diffuentes, purulenta per album dejiciunt.*

4°. Et per hanc viam pus ex hepate suppurato exire posse, facile patet: tunc autem sanguini miscetur, & producit pessima illa mala, de quibus §. 941. dicitur. Forte etiam per metastasin ad alia loca corporis deponi poterit, & vario quidem eventu, pro diversitate partis, quam occupat. Sequens locus *Hippocratis* (n) tale quid indicare videtur: *Quibus magnum & crebrum spiritum ducentibus icteri, & febres acutae cum duris hypochondriis refrigeratae fuerint, num his abscessus magni circa aures excitantur?* Non multum tamen boni inde sperandum esse patet ex locis ad §. 840. citatis, & sequenti (o):

Ex

(i) La Motte Traité complet de Chirurg. Tom. I. pag. 318. (k) Anatom. Lib. I. Cap. xiv. pag. 65. (l) Anatom. Pract. Lib. III. Sect. 17. Tom. II. pag. 295. (m) Coac. Praenot. 418. Charter. Tom. VIII. pag. 878. (n) Praediction. Lib. I. N°. 166. Charter. Tom. VIII. pag. 806. (o) Coac. Praenot. N°. 293. Charter. Tom. VIII. pag. 868.

Ex hypochondrio diurno (diu affecto vel tumente) abscessus circa aurem occidit.

5°. Partes inflammatas vicinis accrescere quandoque, antea ad §. 843. dictum fuit: adeoque & hepar tumens contiguo ipsi peritoneo accrescere poterit; sicque bona fortuna abscessus, versus exteriora tumens, pertundi poterit, & pus collectum evacuari. Verum talis accretio in omni ambitu, quo peritoneum hepatis contiguum est, poterit fieri, & tamen in quovis loco non aequae facilis manu Chirurgi aditus datur. Si enim peritoneo, concavam partem diaphragmatis investienti, accreverit gibba hepatis pars, poterit pus collectum in hepate in cavum pectoris venire, imo & in ipsum pulmonem, & per sputa purulenta ejici; uti in cadavere hominis, a suppuratione hepatis mortui, observavit *Stalpart vander Wiel* (p). Mirabatur enim sputa purulenta eduxisse hominem, dum nulla essent pulmonis affecti indicia, sed omnia signa docerent, hepar aegrotare. Post mortem vidit, vomitum hepatis accrevisse diaphragmati in latere dextro, & pulmonem pariter in eodem loco diaphragmati adhaesisse, sicque pus ex hepate in pulmonem venerat, & per sputa educebatur.

§. 937. **U**bi hepar consumitur, tum tabe lenta icterica, cum febricula assidua, siti intolerabili, debilitate summa, anxietate inexplicabili, urina fere nigra, tympanitide, fluore alvi sanioso, foetidissimo, diu luctatus moritur.

Illa mala, quae fiunt, dum hepar a purulenta vomica consumitur, partim pendent a resorpto pure, cacochymiam purulentam sanguini inducente; partim vero ab impeditis illis functionibus, quae a visceris hujus integritate pendent. Quotidie enim augetur puris collecti copia, unde immani quantitate quandoque in hepate collectum fuit inventum, sicque distrahendo & premendo partes hepatis vicinas plurima mala producere poterit. Unde *Aretaeus* (q) inter symptomata, suppuratum hepar comitantia, numerat dolorem acutum ad jugulum usque & summum humerum pertingentem, quia diaphragma & ipsi nexa pleura distrahitur. Praeterea pus illud in loco calido haerens, conquisatum respirationis motu, tenuius, acriusque redditur, & facilius adhuc venis resorbetur. Praecipua mala, quae pendent a pure nimis diu relicto in abscessu clauso ad §. 406. fuerunt enumerata: & illa erunt hic tanto pejora, quanto omnia hic in putredinem magis prona fuerint (vide §. 918.); unde & major sitis, uti ante dictum fuit. Verum icterus simul aderit, si abscessus mole sua premendo impediverit bilis cysticae liberum exitum: antea enim notatum fuit (§. 918.) non semper icterum comitari hepatis vomitum; & mirabatur *La Motte*, in magno fatis apostemate hepatis nullum icterum adfuisse (r). Verum ab externa contusione ortum duxerat, & versus exteriora

(p) Observat. rarior. Cent. I. N°. 46. pag. 202. (q) De Causis & signis morbor. diurno. Lib. I. Cap. xiiii. pag. 41. (r) Traité Complet de Chirurg. Tom. I. pag. 327.

turgebat ille abscessus in gibba hepatis parte haerens, & puri exitus factus fuerat sectione, unde minus comprimere debuit partes interiores.

Anxietas autem summa adest, quia a tumente abscessu, vicinis vasis per hepar distributis compressis, sanguinis venosi abdominalis per venam portarum transitus impeditur, unde anxietatem fieri ad §. 631. probatum fuit.

Urina autem saturatissimi & obscuri coloris, imo fere nigricantis fit, in pessimo ictero, vel etiam dum putridum illud & amurcosum liquamen consumti hepatis, sanguini permixtum, per urinam exit. Ipsa enim urina sana, dum putrescere incipit, fuscum colorem acquirit.

Putredine autem nata, extricatur ex humoribus acris, & elasticus redditur (vide §. 647.) & flatulentam abdominis expansionem facit, quae tympanitis vocatur, quia percussum manu abdomen instar tympani resonat, de quo morbo postea in *capitulo de hydrope* plura dicenda erunt. Sufficit hic notare, putredine nata in visceribus abdominalibus, talem expansionem abdominis fieri paulò ante mortem, pessimo semper omine; & quandoque citò post mortem sic turget abdomen, ut fere crepet; uti saepius in cadaveribus hoc morbo defunctorum vidi. Sic etiam videmus cadavera submersorum animalium, dum putrescere incipiunt, tumidissimo abdomine emergere, quod paulo post crepat, & horrendam mephitim latè diffundit.

Ultimo tandem, consumto hepate, putrida amurcosa sanies per intestina ruit, vel & per resorptam hanc putrilaginem totus sanguis dissolutus & putrefactus per vasa meseraica in intestina exit. Talis solet esse funestus exitus phtisis omnis, uti ad §. 1206. dicitur; & in hoc casu tanto magis, quia major putredo adest. Unde & *Aretaeus* (s) in hoc casu monet, quod, si male olentia putredinis instar per alvum expellantur, tunc & acris febris oritur, omnia in deterius ruant, carniū fiat colliquatio, pulsus parvus, respiratio difficilis, & non multo post vitae finis imponatur.

§. 938. **Q**ui casus (937.), eousque proventus, nullam medelam, vix palliationem capit; haec nova Icteri idea.

Quamdiu nondum magna puris copia in hepate collecta est, nec diu ibi haesit, nec magna corruptela adest, aliquid sperari potest; verum ubi a pure retento, & acriori reddito consumitur totum hepar, facilè patet, nullam spem superesse, nullam medelam haberi, ad superandum tale malum.

In morbis autem incurabilibus medici adhuc illud officium superest, ut mitigando symptomata morbi tolerabilem magis vitam miseris aegris reddat. Sed & saepe hic parum praestare potest ars: anxietas enim molestissima leniri nequit, cum expediri via sanguini venoso abdominalium viscerum per venam portarum non possit: fitis inexplebilis, nullo potu sedatur, ob putridum fomitem, cujus malignitas quotidie augetur: in initio acida grata, multa aqua diluta, juvant, ut succus Citri, arantiorum, granatorum, acetum, spiritus nitri dulcis &c., sed provento magis morbo, nec ab his ullum amplius levamen,

(s) Loco citato pag. 42.

men, & a potu ingurgitato, dum distenditur ventriculus, augetur anxietas. Nulla autem cardiaca summam illam debilitatem a putredine natam levare poterunt. Unde sola mors tot malorum finem facere valet.

§. 939. **S**i ulcera facta hepatis, & jam rupta effuderint suam materiam in cava abdominis, collecto ibi puri assiduo novum addunt; omne corporis humidum & pabulum in novum pus convertunt, cuncta viscera putrefaciunt, hinc Asciten, mentiendo Tympanitidem, creant, unde post lentam, terribilemque tabem, & ejus symptomata, mors: similis fere priori (938.) haec Icteri species, nulla arte sanabilis.

Vomicam natam in hepate, dum rumpitur, pus contentum in cavum abdominis effundere posse, extra dubium est; & apud *Bonetum* (1) talia exempla habentur. Quare autem insuperabile tale malum sit, ad §. 912. 913., ubi de suppurato diaphragmate agebatur, dictum fuit. Longe autem minus medelam admittet idem morbus ab hepatis abscessu natus, quia & major putredo adesse hic solet, & major copia puris quotidie generabitur in hepate, ob majorem copiam sanguinis per hoc viscus transmittendi: adeoque augetur quotidie ascites purulentus, & omnia viscera macerata in putrido hoc pure diffluent. Quare autem tympanitis sequatur, ad §. 937. dictum fuit. Imo & periculum est, ne animi deliquium & subita mors sequantur illo tempore, dum abscessus rumpitur: venae portae enim rami antea a vomica pressi, nunc pure elapso liberi, a sanguine impetuosius irruente rumpi facile poterunt, praecipue cum a pure acriori tam diu accumbente macerati fuerint, & quasi semi exesi.

Facile ergo patet, tale malum pariter insanabile esse, neque & hic curam palliativam multum boni facere posse.

§. 940. **Q**uoties vero suppurata materies & ichor, exesis finibus meatuum biliosorum, in horum amplitudinem, indeque in intestina fluxerint, pro varietate affectatae viae, vomitus foetidos, putrefactos, purulentos, ichorosos, albi, cinericei, fusci, flavi, nigri coloris, vel similes alvi evacuationes producant, cum summa virium iactura, titulo fluxus colliquativi, brevi lethales. Novus hic iterum Icteri exitus, maxime metuendus.

Cum meatus biliosi, sensim latiores facti, tandem in unum ductum hepaticum coeant, patet satis, purulentam materiam, semel hos meatus ingressam, declivi via in intestinum duodenum venire posse, indeque in ventriculum, tuncque per vomitum exire, vel per totum intestinorum tractum, sicque per alvum expelli.

Bo-

(1) Anatom. Pract. Lib. III. Sect. 17. Tom. II. pag. 295. &c.

Bonum quidem est, purulentam materiem expelli de corpore, verum saepe, antequam exeat, magnam hujus visceris partem depasta jam fuit suppuratione, & locus ille ulcerosus ad perfectam depurationem deduci nequit, sine qua consolidatio obtineri non poterit (vide §. 402.). Quin imo, licet hoc fieri possit, saepe per validam suppurationem tantum de hepatis substantia perit, ut postea ejus functiones ad sanitatem requisitae restitui nequeant; unde facile patet, & in hoc casu in angusto spem esse.

Majus autem minusve discrimen demonstrat copia & qualitas materiae evacuae: si enim ingens quantitas boni caeteroquin puris sic subito exeat de corpore, novimus magnam partem hepatis per suppurationem consumptam esse, adeoque & tunc magnum discrimen adesse. In juvene, ob neglectam in initio morbi sanguinis detractionem, purulenta hepatitis laborante, non potuit omni arte funestum exitum avertere *Tulpius* (*u*), licet pus per alvum exiret, & sub finem morbi aequè liberaliter per os excerneretur. Ubi autem ichorosum, foetidum, & varii coloris exit, intelligimus pessimam conditionem loci ulcerati; imprimis si simul subita sequatur virium jactura, quae & in phthisi consummata alvi fluxum colliquativum, in ultima funesti morbi periodo, comitari solet. Ita enim quandoque tota substantia hepatis in sanie conversâ exit, ut sola membrana externa, sed crassior facta, superesse inventa fuerit, cavum saccum referens; qualia exempla plura recenset *Bianchi* (*w*).

Unde *Aretaeus* (*x*), postquam monuerat, hepate suppurato quandoque pus ad intestina converti, recenset diversitatem materiae per alvum tunc evacuae, malo fere semper cum eventu: simul indicat, laeso insigniter per suppurationem validam hepate, alimenta non concoqui, unde quibusdam post ulcus hepatis, etiam sanatum, hydrops tamen sequitur. Tunc autem bonam spem habet tantum: *Si omnia remittantur, pus album, leve, aequale, inodorum venter dejiciat, cibaria vero concoquat.* Haec enim signa bonam suppurationem cum viscerum integritate superstitite demonstrant.

In tali casu illa, quae blande detergunt ulcerosum locum, omnemque putredinem arcent, usum habent; qualia ad §. 924. laudata fuerunt.

§. 941. **S**i vero in Venae Cavae exesos fines, hinc in ipsam, denique in massam sanguinis eadem liquida (940.) se effuderint, miscuerintque, teterrima oriuntur, & brevi exitialia, symptomata; animi deliquia enormia, frequentia; debilitates summae; pulsus omni modo malus; perturbatio omnium functionum simul; mors improvisa. Novus iterum Icterus.

Notum est, venam cavam inferiorem hepatis substantiae quasi innasci, & dum

(*z*) Observ. Med. Lib. II. Cap. xxvii. pag. 141. (*w*) Hist. hepat. part. 2. Cap. ix. pag. 173. (*x*) De causis & signis morb. diurn. Lib. I. Cap. xiii. pag. 42.

dum ex hepate egreditur per diaphragma transire, & ilico abire in sinum venosum dextrum: adeoque si subito boni etiam puris copia sic misceatur sanguini venoso, illud momento post pelletur per pulmonis angustias, ibique poterit haerere, & subitam suffocationem producere. Si autem loco boni puris acer ichor, putridave sanies, sic sanguinem inundet, & cum illo per totum corpus distribuatur, intelligitur facile, omnes omnino totius corporis functiones turbari debere simul & semel, ac tenera pulmonum & encephali vasa ab acri humore per illa moto erodi posse, unde subita & inevitabilis mors fiet. Si vel sola blandi chyli major copia, sanguini subito permittatur, febrim excitare possit (vide §. 586. e.), si materia critica soluta & mobilis reddita tantas turbas movere valeat (vide §. 587. 619.) in corpore, quid non metuendum erit ab ichore corrupto sanguini affuso?

Ubi autem sensim sanguini miscetur materia in hepate collecta, nondum penitus a conditionibus boni puris degenerans, forte illud inde elui posset per urinas, vel per metastasin ad loca minus periculosa deponi: verum, uti ad §. 936. 4. dictum fuit, *Hippocratis* observata videntur suadere, non fieri facile in hoc casu salutarem metastasin. Per urinas autem quandoque exire posse, *Arctaeus* (y) monuit, dicens: *Si vero ad interiora repat abscessus, longe medico natura praestat: aut enim ad intestina, aut ad vesicam pus convertet: verum multo innocentior est ad vesicam via.* Et postea subjungit, ubi de excretionem materiae purulentae in hepate collectae per alvum egit: *Optimum vero est, per urinas crisis fieri; securior enim & minus noxia est haec puris via.*

§. 942. **Q**uo quidem casu (941.) nulla valida medela habetur, largus autem usus eorum, quae vires focillant, putredini resistunt, humida restituunt, aliquid proficit.

Ex dictis patet, summum metum esse, ne cacochymia purulenta onustus sanguis pessima mala faciat: longe magis si pus in hepate collectum jam degenerare inceperit in sanie putridam. Sola indicatio medica tunc haec est, eluere de sanguine illud corruptum, magna copia liquidi diluentis & blandè detergentis exhibita; putredinem hic maximè metuendam cavere, vel natam jam emendare, quantum per artem possibile est; simulque blando, & a putredine alieno nutrimento, novos humores suppeditare corpori in locum illorum, quae jam corrupta eliminari debent de corpore. Serum lactis recentis cum acetosa coctum, juscula carniū cum succo Citri vel arantiorum, vinum rhenanum, decocto panis, oryzae, avenae &c. dilutum, tunc prae reliquis profunt. Spiritus acidi fossiles, imprimis ex sale marino, alcoholis vini tripla copia permitti, & repetitis distillationibus bene uniti, putredinem emendant quam efficacissime; Laudantur tunc & aquae minerales, quatenus per omnia fere vasa mobiles, abstergunt, abluunt, & per urinae vias, quandoque & per alvum educunt. Verum magna plerumque debilitas comitari solet

(y) Ibidem.

solet hunc morbum, & observant omnes practici, aquas illas, caeteroquin adeo salubres, nihil prodesse, nisi tantum de viribus vitalibus adhuc superfit in corpore aegro, ut moveri possint. Formulae tales, quae in hoc casu conducerent, in materia medica ad §. 944. habentur.

§. 943. **A**t si ultima obtinet mali species (936. N°. 5.), tum deprehensus tumor, lino, ferro ignito, causticis, lanceola aperitur; vulnus leniter erodentibus & suppurantibus tam profunde exeditur, donec ad vomicam perventum.

In hoc casu quantocyus via puri in hepate collecto paranda est: optimè enim *Aretaeus* (z) monuit: *Si extra feratur abscessus, non secare utique malum est: si enim ita sinatur, a pure jecur eroditur, nullaque mortis dilatio est.* Interim tamen, cum adeo sanguinolentum viscus hepar sit, & omnium venarum originem, & ipsius sanguinis fontem, in hepate statuerint Veteres Medici, hinc summum periculum metuebant a sectione; unde *Aretaeus* (a) mox subjungit: *Si secare autem malis, profluvii sanguinis periculum instat, statimque hominem perdi contingit, nam sanguinis e jecore profusio nullo modo coerceri potest.* Ideo voluit sectionem instituendam esse ferro candenti, ut simul & secaret & combureret, atque ita metuendam haemorrhagiam cauterio actuali compesceret eodem momento, quo vulnus infligeretur. Et *Hippocrates* (b) in eodem casu, quum hepar maximum fuerit, & extrorsum prominuerit, inuri iussit. Interim tamen videtur a sectione prudenter instituta non tantum periculum esse lethalis haemorrhagiae: dum enim pertunditur talis abscessus, cultelli vel lanceolae apex haeret in sacco pleno pure, quod removet ad magnam fatis distantiam membranam pus coercentem a vasis suppositis. Praeterea observata docent, viscerum totam substantiam per abscessus purulentos quandoque consumi, absque ulla haemorrhagia, licet maxima etiam vasa sanguinea adsint. Docet hoc phthisis, in qua saepe totus pulmo consumitur, antequam moriantur, nec tamen haemorrhagia pereunt: & in hepatis abscessu, quo pertuso libra una & media puris effluxerat, & in cujus cavo post mortem pugnus circumrotari poterat absque ulla resistentia, mirabatur *La Moite* (c) nihil sanguinis exivisse. Praeterea *Aretaeus* (d) voluit, ferrum candens tantum intrudi debere usque ad puris locum: verum haemorrhagiae metus tantum esset a vasis exesis, vel cultello laedendis, quae in profundo haerent vomicae; adeoque patet cauterium ne tunc quidem pervenire ad locum, a quo haemorrhagia metuenda foret. Porro si eschara sic inuratur, aliquot saepe dies requiruntur, antequam illa, optimis etiam remediis emollita, a vivis partibus separata cadat, quod non sine magno dolore fit: imo saepe, tali eschara jam decidua, adhuc scalpello opus est, dum nondum saccus ille pu-
ru-

(z) Ibidem. (a) Ibidem. (b) De Internis affection. Cap. xxx. Charter. Tom. VII. pag. 661. (c) Traité complet de Chirurgie Tom. I. pag. 327. (d) Loco paulo ante citato.

rulentus apertus est: qualis casus habetur apud *Bianchi* (e), ubi caustico potenciali quamvis profunda eschara inusta fuisset, tamen adhuc scalpello pertundi debebat. Cum autem hoc in casu periculum in mora sit, patet, sectionem uestioni praeferendam esse. Praestat autem prius scalpello dividere integumenta abdominis, ut abscessus pars prominens in conspectum veniat, & tuto dein absque ulla laesione partium vicinarum pertundi possit.

Cum autem eventus periculosi hujus mali incertus sit, & qualitas puris emissi fere tantum docere possit, an aeger superstes esse possit, vel non; monendum prius est, certam instare perniciem, nisi cito paretur puri in hepate collecto exitus; neque tamen, aperto abscessu, certam salutem promitti posse. Sic Medicus prudenter suae famae consulat.

§. 944. **S**i tum album, aequale, laeve, inodorum, specillum non colorans, pus extrorsum exit, spes est: oportet enim ut ulcus tractare (402. ad 413.); simul interna depurantia medicamenta adhibere.

Recensentur hic boni puris notae, de quibus antea ad §. 387., uti & aliis in locis dictum fuit: novimus tunc nullam adesse putredinem, sed per benignam suppurationem extrema vasorum, infarcta sanguine immeabili, separata esse, adeoque spem esse sanationis, licet tamen nondum absit metus: nam & bona suppuratione in hoc viscere possunt exhauriri omnes vires, & sensim contabescere aeger. Locus *Hippocratis*, ubi Prognosis illa habetur, ad §. 933. citatus fuit. Quomodo autem ulcus apertum tractari debeat, in capitulo de *Abscessu*, ad numeros in textu positos dictum fuit.

Simul conducent & illa remedia interna, quae ad §. 942. laudata fuerunt, quorum & formulae quaedam in materia medica ad hunc numerum habentur.

§. 945. **S**i autem flavus, fuscus, lividus, niger, foetidus, specillum colore iridis inficiens, saniosus, amureosus ichor prodit, sensim exedetur jecur; consumetur aeger; fientque fere eadem symptomata (941.).

Omnes enim hae dotes puris educti designant illud degenerare a conditionibus boni puris precedenti paragrapho enumeratis; & quidem illo ordine, quo recensentur in textu hae diversitates puris emissi, periculum infauti exitus crescit, & major corruptelae gradus indicatur. Simul etiam tunc novimus, pessimam debere esse conditionem loci, in quo corrupta talis materia haesit, & saepe fatis diu.

Interim tamen & observata medica docuerunt, quandoque evasisse aegros, licet aperto abscessu praeter pus bonum & alia exirent. Juveni enim quatuordecim annorum, postquam calefacto admodum corpore pedes aquae frigidae

(e) *Histor. hepat. parte tertia Tom. I. pag. 368.*

dae immerfisset, orta fuit febris, quae tandem abscessum magnum in hepate fecerat, unde totus corporis habitus marcescebat. Aperto dein abscessu & educto pure, dum renovabatur apparatus Chirurgicus, exhibat materies sanguinolenta, spissa admodum, quandoque flava, amara, omni dote biliosa, & semper aderant flocculi, qui ipsam hepatis vasculosam substantiam manifestè referebant. Ne autem stagnans in hoc ulcere materia resorberetur & sanguini denuo admisceretur, cannulam argenteam, pluribus foraminulis a latere pertusam, & obtuso apice instructam, immisit aperturae ulceris peritissimus Chirurgus, ut sic liberrime semper exire posset collecta materia: ne autem exoriaretur a depluente liquido acriori vicina cutis, lamina plumbea illam tegebat. Febricula lenta, quae hætenus adfuerat, minuebatur quotidie, redibat solita torositas corpori sensim, & brevi consolidabatur ulcus (f). Verum notatur in miro hoc casu, vomitam haesisse in anteriori & convexa hepatis regione, nec recensentur talia signa, quae magnam putredinem simul adfuisse docerent.

Quandoque & alius liquor praeter pus exivit, superstite aegro. Ita *Lysferus* in Epistola ad *Celeberrimum Bartholinum* (g) notat, quod, hepate suppurato, per candens ferramentum via facta fuerit puri, copiosè erumpenti, quod per plures dies confertim effluxit. Dum autem Chirurgus stylum profundè in ulceris cavum demitteret, aquae citrinae copia ad tres libras & ultra profudit; quo fluxu cessante, pus iterum prodiit, & perrexit ultra annum exire, sed mediocri quantitate, & relicta fuit in dextro hypochondrio fistula.

Unde apparet, semper quidem magnum discrimen adesse, ubi a bono pure degenerans materia exit; certum tamen interitum tunc tantum praefagiri, ubi putrida exit sanies. Unde *Hippocrates* in loco ad §. 933. allegato, & in *Coacis* (h) statuit: *Quibus hepate inusto velut amurca exit, lethale.* Faex autem illa nigricans & subpinguis, quae in oleo olivarum expressio subsidet *ἀμύερον* dicitur, uti patet ex Dictionario *Erotiani* (i), qui plures dictiones *Hippocratis* collegit & explicuit. Designat autem talis amurcosa materia, aperto abscessu profluens, ipsam hepatis substantiam in putrilaginem diffluere.

§. 946. **A**tque rursus si post inflammationem jecinoris adsunt conditiones (392.) scirrhus ibi nascetur; qui tumore, durtie, incremento, & suam sedem, & vicina laedit, hinc iterum eadem fere mala, sed lenta producit; mollibus non auscultat; acribus in cancerum (492.) horrendum vertitur, cujus dein terribilia effecta intelliguntur ex (499.) comparato cum hac sede affecta: praecipuum scirrhi talis effectum, Icterus perpetuus.

Quo-

(f) *Academ. des sciences l'année 1730. Hist. pag. 53.* (g) *Epist. Thom. Barthol. Tom. II. pag. 639.* (h) *Nº. 451. Charter. Tom. VIII. pag. 878.* (i) *Charter. Tom. II. pag. 110.*

Quomodo & quibus de causis inflammatio in scirrhum abeat ad §. 392. dictum fuit; & in morbis inflammatoriis, haecenus pertractatis, patuit, quandoque duros tales & indolentes tumores manere, qui sola mole & pressione vicinorum vasorum molesti sunt, & viscerum, in quibus haerent, functiones turbant. Frequenter autem tales scirrhosas indurationes in hepate inveniri, & ipse in cadaveribus vidi, & fide dignissimae aliorum observationes testantur. Alia occasione (vide §. 485.) dictum fuit, materiam atrabiliarium sanguinis, & bilis, scirrhum originem frequenter dare; sed & haec saepe hepatitis producit (vide §. 216.). Accedit praeterea, quod lentiori impetu sanguis venae portarum moveatur per hepar; unde, ubi febrilis motus vel sponte sua, vel per venae sectiones, aliaque velocitatem circulationis minuentia remedia, nimis cito sopitur, antequam solutum fuerit illud inflammatorium concretum, vel benigna suppuratione separatum, tunc talis scirrhusa durities in hepate manet, & postea chronicis morbis difficillimis dat originem. Hunc hepatitis exitum optimè notavit *Aretaeus* (*k*) dicens: *Verum si a phlegmone hepar non suppuratur, nemini dubium fuerit, tumorem durum subsidentem* (loco ἔχει *Petitus* legit *χρῆσις* & temporis progressu) *in scirrhum mutari ac stabiliri; quando continuus dolor non infestat, quumque adest, obscurus sentitur.* Et postquam varia mala, quae scirrhum hepatis comitari, vel sequi solent, enumeravit, dicit: *Malorum autem colophon hydrops.* In hydropicorum autem cadaveribus frequenter inventum fuit hepar scirrhosum, uti postea in Capitulo de hydropse ad §. 1229. dicitur. Quandoque hepar scirrhosum redditum immaniter mole augetur simul, qualem casum habet *Bonetus* (*l*) mulieris, cui post ulcus sub dextra axilla diu apertum, dein imprudenter consolidatum, dolor circa hepar obortus est, & tumor, qui sensim auctus icterum producebat; frustra tentatis pluribus remediis, in tantam molem excrevit, ut dies noctesque in sella, dextro latere versus terram reclinato, federe cogere- tur. In cadavere totum hepar scirrhosum repertum fuit, & quatuordecim libras civiles in lance pendens. Alii similes casus ibidem habentur. Aliquoties inveni in cadaveribus totum hepar exsuccum, instar corii rigidi, sed contractum & mole insigniter minutum. Mira hepatis facies deprehensa fuit ab Eruditissimo Medico *Cornelio Henrico Velse* (*m*) in cadavere hydropicae mulieris; totum enim hepar erat mole parvum, durum, ac rigidum, & in omni sua superficie tam gibba quam concava asperum tuberculis solidis & sibi mutuo ferè contiguus, quae ex basi latiori, ipsi hepatis substantiae insidente, in apices obtusos & rotundos desinebant: in hepatis discissi interioribus nulli scirrhii nec vomicae repertae fuerunt. Nec tamen misera haec mulier de molestiis in hypochondrio dextro conquesta fuerat, sed quidem circa cardiacam; & fatetur egregius ille vir, quod in vivente nullum tumorem aut peculiarem duritiem hypochondrii dextri percipere potuerit.

Fa-

(*k*) De causis & signis morbor. diurn. Lib. I. Cap. xiii. pag. 42. (*l*) Anat. Pract. Lib. III. Sect. XVI. Observ. 3. Tom. II. pag. 280. (*m*) In Dissertatione Inaugurali de mutuo ingressu intestinor. & aliis machinae humanae extraordinariis Lugd. Batav. 1742. pag. 43.

Facile autem patet, tales tumores scirrhosos premendo vasa vicina producere omnia fere eadem mala, ac §. 918. recensita fuerunt, nisi quod omnia lentiori gradu procedant, quia tumor inflammatorius augetur velociter, scirrhus autem lentissime solet increfcere. Frequentius autem scirrhus tales indurationes in hepate nascuntur, quam forte creditur, imprimis si febres autumnales, post fervidissimam aestatem epidemicè grassantes, nimis cito corticis peruviani usu supprimantur: solet tunc superesse color ictericus in oculis, ponderis prementis sensus circa prae cordia, auctus repleto post partum ventriculo. Nisi tunc subito solventissimis remediis, ad §. 924. laudatis, magna copia & diu sumtis, succurratur, indomabilis postea scirrhus manet; languent tales aegri diu, pallidi, subicterici, & saepe in hydropem tandem incidentes pereunt. Ubi autem confirmatus jam scirrhus diu hic haesit, & vel per febrim natam, aut acria remedia, agitetur, per vomitoria v. g. purgantia valida & similia, in cancerum degenerat, uti antea in scirri historia dictum fuit. Si jam applicentur illa, quae ad §. 499. de horrendis Canceri exulcerati, omnia vicina depascentis, effectis dicta fuerunt, ad sedem in hepate occupatam a simili malo, satis patet, quantis cum cruciatibus inevitabilis mors sequi debeat. Quandoque observatum fuit, post icterum diuturnum horrendos nasci in abdomine dolores, sanguinem magna copia sursum & deorsum exire, unde animi deliquium & mors: tunc verosimile videtur, cancerosum acrem ichorem erosisse vasa. *Bonetus* (n) ex *Ballonio* talem casum recenset, ubi hepar post mortem, canceri modo affectum, reperiebatur.

Quare autem, & quo in casu Icterus perpetuus scirrhum hepatis comitetur, explicatum fuit ad §. 918.

§. 947. **U**nde patet, id malum per sua signa cognitum (946.) mitissime tractandum, sanari vix unquam.

Quando de scirrho agebatur, patuit, quanta sit difficultas in curatione etiam illis locis, ubi manibus accessus datur, & epithemata, frictions, suffumigia adhiberi possunt: simul constitit, quanta cautela opus sit, ut determinetur, an cura debeat adhiberi, cum tantus metus sit in scirrho, inveterato imprimis, ne in cancerum degeneret. Evidens ergo est, summa prudentia opus esse, ut talis morbus tractetur, & sola illa tuta esse, quae absque acrimonia, absque augmento velocitatis humorum, solvendi vim exferunt, de quibus antea jam dictum fuit. Sed & simul patet, talibus remediis incipientem in visceribus scirrhum superari posse, non vero sufficere, ut durissima & lapidea fere moles scirrhusa in hepate tollatur. Unde & *Galenus* (o) dicit: *Hepatis autem scirrhum, incipientem quidem, saepe curavimus, inveteratum vero neque ipse sanare potui, neque alium novi, qui posset. Omnes enim ita affectos omnino sequitur hydrops.* *Plurimi autem longiori temporis spatio intereunt, nonnullos* verò

(n) Anatom. Pract. Lib. III. Sect. 17. Observ. V. Tom. II. pag. 299.

(o) Lib. II. method. medend. ad Glaucon. Cap. vii. Charter. Tom. X. pag. 380.

vero brevi perire vidi, quibus alvus multa dejiciebat. Notandum autem, quod Galenus inveteratum scirrhum hic non vocaverit, qui per annos jam durasset, nam in textu habetur *ἐπιταθέντα δ' εἰς πλείους ἡμέρας*, quod non adeo longum temporis spatium significat. Videtur autem admodum probabile, celeriter ex hoc morbo periisse illos, quibus scirrhus in cancrum jam degenerante acris ichor in intestina depluens immedicabilem & subito lethalem hypercatharsin fecerat.

§. 948. **S**i autem in parva modo parte jecoris exigua talis inflammatio haesit, calculo, scirrhus exiguo, pustulae, exiguo abscessui, originem dabit: quae per se parum, sed orta febre multa mala pariunt.

Docuit Anatome, & imprimis injectiones *Ruyfchianae*, viscerum fabricam ex vasorum textura constare, quam pro informi parenchymate antiquitas medica habuit: sed & in partibus corporis humani, hac arte praeparatis, per microscopia manifeste videmus, vasa in omni fere puncto-ramulis emissis inter se communicare, atque ita obstructione exigua nata in quodam loco, non ilico intercipi omnem humoris vitalis per partem affectam motum, sed per alios vasorum ramulos liberos, per anastomofin communicantes, viam fieri. Hoc autem requirebatur, ne a levi obstructione statim insigniter laedi possit viscerum actio. Si ergo in hepatis exigua parte talis inflammatio uncula haeserit, non producet magna mala, & ideo vix cognita negligitur; dum tamen in loco affecto similes effectus producit, licet minores, ac valida inflammatio in toto hepate nata. Poterit ergo & inde manere parvus scirrhus, quandoque & minimus calculus, dum humores in hepate secreti, imo & sanguis venae portarum humorem fecernendum continens, adeo in concretionem calculosam pronus est, uti ad §. 916. dictum fuit. Dum evolvimus scripta illorum, qui in cadaveribus demortuorum causas morborum scrutati sunt, invenimus satis frequenter repertas fuisse, & in hepate, & in aliis visceribus, leves tales vix animadversorum morborum reliquias, quae nullis indiciis in viventibus se manifestaverant. Idem toties observaverunt & Anatomici, qui violenta morte peremtorum hominum cadavera in usus Academicos quotannis dissecant. Interim tamen & hoc verum est, durum talem tumorem, licet exiguum, premere tamen & utcumque impedire ipsi adjacentia vasa, effectu quidem non adeo sensibili, dum pacato motu per vasa moventur humores; verum ubi per febrem velocius moti humores vasa simul plus distendunt, tunc in omni ambitu duri talis tuberculi facile inflammatio nascitur, & per viciniam propagatur, unde plurima mala fiunt. Sic observamus scirrhum in mammis in corporibus euchymis saepe per plures annos manere innoxium, nec mole augeri: ubi vero ab alia causa febris excitata movet celerius sanguinem, augetur subito, & brevi in cancrum degenerat. Patet ergo facile, ob eandem rationem & in hepate a similibus causis, licet in initio levibus, multa mala produci posse.

§. 949. Tandem etiam inflammatio hepatis desinit subito in mortem, si causae inflammationis tam validae, ut nihil per totum jecur transire queat, febre simul intensa urgente: tum strictum ad fines, dilatatum ad vasa hepar, nullam functionem obit; fit Icterus subitus & ingens; rumpuntur vasa; effunditur sanguis & bilis; moritur ilico aeger. Id futurum praedicat. 1. vis morbi in hepate cognita; 2. summa & subita resolutio virium: at vero jam fieri docet vomitus, aut secessus sanguinis, bilis, foecis amurcosae, viridis, nigrae, foetidissimae, cadaverosae; singultus magnus, perpetuus; febris intentissima; sitis inextinguibilis; subitus admodum pallor.

Huc usque considerati fuerunt, diversi hepatitidis exitus, dum vel in sanitatem benigna resolutione (§. 922.), vel coctione & excretionem materiae morbosae (§. 923.) terminabatur, vel in alios morbos abibat, facta suppuratione (§. 933.) vel relicto scirrhus (§. 946.). Superest jam, ut consideremus, quomodo pessima hepatitis quandoque mortem, & subito quidem, producat, ut medela efficaci ilico adhibita succurratur, vel saltem, si arte omni major morbus fuerit, ex signis observatis mortem brevi secuturam praevideat Medicus, & praedicat, sicque omni culpa vacet. Ideo Hippocrates (y) monet medicos, ut Prognosi formandae in morbis incumbant seduli, cum sanos omnes aegrotos facere nemo possit: *Sic enim omnes cum merito admirantur, & medicus optimus censetur. Namque & eos, qui servari possunt, multo etiam melius servare poterit, ex longo tempore singula praemeditatus, & eos, qui tum obituri mortem, tum evasuri sunt, si praeviderit, praedixeritque, omni prorsus culpa vacabit.*

Ubi ergo materiae inflammatoriae, angustiis vasorum impactae, tenacitas maxima est, & copia tanta, ut obstruendis omnibus vasis sufficiat, simulque febris valida urgeat sanguinem in loca obstructa, totum hepar tumet, omnia vicina comprimit, adeoque & bilis exitum in intestina impedit; unde subito ictericus color per totum corpus diffunditur. Verum cum adeo friabile hepar sit, & mollia omnino ac pulposa vasa habeat, illa, jam distenta ultra modum, tantam vim sustinere diu non poterunt absque ruptura; hinc effundentur humores in cavum abdominis, & cita mors sequetur. Praeterea in tali casu aboletur influxus vitalis humoris in arterias, effluxus per venas, tuncque Gangraena adest (vide §. 419.) brevi omnia hic putrefaciens. Validissima autem talis, & subito perimens hepatitis, raro fit, nisi ubi subito tenax materies, fusa & mobilis reddita, in hepar irruit, & simul ac semel omnia ejus vasa opplet. Ita Hippocrates (q) monet, quandoque ab atra bile, in hepar irruente, acutam adeo nasci hepatidem, ut aeger animam subito efflet. Subitam talem vasorum rupturam, & enormem hinc haemorrhagiam

(y) In Prognostic. initio. Charter. Tom. VIII. pag. 533. &c.

(q) De Internis Affectionibus Cap. xxix. Charter. Tom. VII. pag. 659.

giam pariter in hepatidē metuisse videtur *Aretaeus* (r). Sic enim habet: *Sanguinis utique profluvia ex hepate omnium maxima fiunt: venarum enim radicatione (est); neque in ipso valida phlegmone haud ita frequenter, neque in partibus magis praecipuis oritur, homo enim vita excedens praevenit. Et paulo post subjungit sequentia: Si vero a majori causa, plaga vel continuis corruptionibus multorum vitiosorumque ciborum, ebrietate, vehementi refrigeratione, phlegmone in portis jecoris fiat, celerrima pernicies. Ita etiam si caloribus aetivis, vel validissimo corporis motu, pinguedo omenti fusa magna copia & impetu in hepar ruat, &, difficiliter transire potens per vasa minima, obstruat ultimos venae portarum fines, ruptis vasibus, subita mors fit. Calido aetivo tempore hoc quandoque observatur in armentis, quae laetis in pascuis pinguescunt: incipiunt languere, angustate subito, vertiginosa fieri, oculi flavescunt, paulo post concidunt mortua, & totum abdomen plenum sanguine invenitur. In equis, imprimis obesioribus, post quietem subito validissimo cursu exercitatis, idem quoque contingit satis frequenter, & pariter sanguis extravasatus, quandoque & fusae pinguedinis aliquot librae inventae fuerunt in abdominis cavo.*

Signa autem funesti talis in hepatidē eventus sunt:

1°. Si v. g. in atrabilario corpore, vel in homine valde obeso, calidissima tempestate, & exercitio corporis, stagnantia dudum in motum deducta fuerint, vel si quis sudante post validum motum corpore frigidissimae aquae se immerferit subito, tunc novimus tales causas praegressas fuisse, unde jure tale malum metuitur. Si tunc subito ingens anxietas, ob denegatum sanguini venae portarum per hepar transitum (vide §. 631.), sequatur, in tumorem elevetur hypochondrium dextrum, oculi flavescere incipiant, febris valida insurgat, novimus jam adesse illum morbum, & quidem periculosissimum.

2°. Signa hic recensita docent, vel vasa rupta sanguinem larga copia fundere, tuncque summa illa & subita virium resolutio observatur, & subitus pallor oritur in vultu; vel, gangraena nata, omnia jam putrescere. Quandoque, ruptis vasibus hepatis, sanguis in cavum abdominis delabatur; aliquando & in intestina vel ventriculum venit, tuncque sursum vel deorsum expellitur. Memorabilis talis casus habetur apud *Vesalium* (s) de celebri jurisconsulto, qui languida valetudine dudum vixerat; cumque nonnulla per transfennam percunctatus fuerat de morbo suo *Vesalium*, qui circa hepar haerere obstructionem dixit, promisit se sequenti die adfuturum Anatomicae demonstrationi, circa viscera abdominalia instituendae, ut nempe morbi sui sedem attente consideraret. Verum eodem die, paucis postea horis inter coenam de mira corporis imbecillitate conquestus fuit, ac impedita respiratione, & paulo post expiravit. *Vesalius* sequenti die tam subitae mortis causam in cadavere inquirens invenit, universum corporis sanguinem adhuc calentem in peritonaei cavum confluisse, rupto venae portarum trunco. Hepar totum candidum erat, & multis tuberculis asperum, & tota anterior jecoris pars, & univer-

sa

(r) De causis & signis morbor. acut. Lib. II. Cap. VII. pag. 19.

(s) In Epistola de rad. Chinae Tom. II. operum pag. 674.

sa sinistra sedes, instar lapidis indurata erat; posterior vero pars, ubi vena cava haeret, putredine vitiata & mollis apparebat. Si autem in chronicis & lentis talibus hepatis morbis tandem rumpantur vasa, an non idem metuendum erit, dum subito infarcto toto hepate febris acuta urget sanguinem valido impetu in loca obstructa? In Epidemicis *Hippocratis* (t) talis casus habetur, qui hoc docet. *Chartadi* enim febris ardens oborta erat, cum bilis copiosa sursum & deorsum evacuatione, & circa lienem tumor rotundus observabatur, signum dans, sanguinis transitum ex liene per hepar impediri: eadem die sanguis ad congii mensuram per alvum exivit, repetita etiam vice; tertia vice grumos concreti sanguinis excrevit: aderat autem anxietas circa cardiacam, quae postea augebatur; accedebant animi deliquia, & delirium; sub vespere magna jactatio corporis prae anxietate: pedes frigescebant, pectore & capite incalescentibus, & instante jam morte parvis sudoribus disfluebat: ubi vero aliquid per alvum dimitti velle sibi dixisset, oculis defixis, paulo post expiravit. Qui omnia hujus morbi phaenomena considerat, non dubitabit, aegrum hunc acutissima hepatitis laborantem, ruptis vasis sanguine per alvum effuso, subito periisse. Unde & in *Coacis* (u) dixit: *Sanguinem splendidum dejicere, malum est, tum alias, tum si quis dolor adfuerit.* Et alibi (w) *Lethale autem est alvum sanguinem dejicere, multa grumosa dejectione: item album & liquidum cum ventris tumore.* Ubi notandum, quod alba illa & liquida dejectio cum ventris tumore fatis indicent bilem non venire in intestina, adeoque circa hepar malum latere.

Inde etiam apparet, quare *Hippocrates* (x) sanguinis vomitum cum febre damnaverit.

Ubi autem una cum febre intensissima, & siti inexplebili, per alvum olidissima & cadaverosum foetorem spirans amurca exit, certo novimus hepatitis inflammationem in gangraenam abiisse, totumque hoc viscus pessimâ putrilagine corrumpi, adeoque certam mortem instare. Singultum autem in hoc morbo pro pessimo signo haberi, jam antea ex *Hippocratis* locis ad §. 915. citatis constitit. Verum & singultus oriri potest ab effuso copioso sanguine, uti alia occasione ad §. 659. monitum fuit. Pleraque ex pessimis illis symptomatibus, dum hepatitis in subitam mortem tendit, habet *Aretaeus* (y) dicens: *Ignis enim profundus, obscurus, acer, pulsus torpidi, doloris species varia omnis generis: nonnunquam enim dextra in parte desigitur, adeo ut acutum telum adactum esse videatur; interdum torminibus similis est: rursus vero interdum dolor cum summa gravitate conjungitur, atque inter dolendum prostratio virium & vocis privatio &c. colore ex atro viridi infecti sunt, plumbeo quasi &c. magna est in corpore segnities, extrema frigent, tremor adest, horrores, singultus inanis convulsivus, icterus, merra bilis, totum corpus bilioso colore perfunditur.*

(t) Lib. VII. Aegrot. XIV. Charter. Tom. IX. pag. 558. 559. (u) N°. 605. Charter. Tom. VIII. pag. 888. (w) Ibidem N°. 611. (x) Aphorism. 37. Sect. 7. Charter. Tom. IX. pag. 311. (y) De causis & signis morbor. acutor. Lib. II. Cap. VII. pag. 19.

§. 950. **E**x his omnibus expositis (914. ad 950.) intelligi possunt infinita symptomata in morbis acutis occurrentia; quorum ignota ratio inanes malignitatis fabulas produxit: nam ab hepate omnia viscera abdominis, adeoque omnes illorum actiones, digestionis, assimilationis, nutritionis, refectionis sanguinis, excretionis alvinae, pendent. In Hepate triplex, facile in calore putrescens humor, sanguis multus & solutus, bilis vesicaria, & hepatica: Hepatis cum diaphragmate & corde magna vicinitas: finibus biliosis obstructis facile liquor Portarum biliosus in Cavam transit. Tum ex iis solis perspicitur, quam varia, quam multiplex Icteri idea? Cur aliquando facile sanetur, & quando? Cur saepe sit pertinacissimus? Cur saepe cito, saepe tarde admodum occidat? Cur per vices accedat, maneat, abeat, redeat? Cur cum tantis anxietatibus, vomitu, dolore, convulsione, praecedentibus, appareat, quiescat, redeat? & quid tum denotet? Cur in acutis tam calamitosus ante septimum diem? Cur tam inexpugnabilis in iisdem post septimum diem? Cur dysenteria larga, cito desinente, tam bene sanetur? Cur missio sanguinis tam parum hos morbos juvet? Cur in omni morbo acuto adeo attendendum sit ad hypochondriorum dolores, tumores, retrosorsum elevationes? Cur color oculorum, urinaeque tam cito icterum praesentem & abeuntem designent? Cur vitia inflammatoria, suppuratoria, gangraenosa, scirrhusa, cancerosa, lienis, ventriculi, omenti, mesenterii, intestinorum, semper ipsum hepar adeo violenter infestent? Cur tam enormiter vitia inflammatoria hepatis vicissim & scirrhusa illa afficiant? Cur jecur tam immensum augeri, tumere, iterumque exsicari possit? Cur hydrops a malo hepatis, & tympanitis eo crudelior? Cur ab hydrope extenuatio, & exsiccatio hepatis, cum praetumido liene? quae dysenteria hepatica? &c. sunt enim infinita, quae huc spectant.

Sequuntur jam Corollaria quaedam practica, quae ex illis, quae haecenus de hepatitide dicta sunt, sequuntur, & multum lucis tam cognitioni, quam curationi morborum affundunt.

Quorum ignota ratio &c. In febribus acutis duplex imprimis discrimen observaverunt medici: vel enim aderat validior sanguinis circumductio, cum calore magno totius corporis, respiratione cita, anhelosa; pulsu celeri, forti, magno: videbant tunc omnia, quae humorum copiam & motus celeritatem minuunt, insigniter prodesse, ut venae sectionem, diluentia, nitrosa &c., & saepe feliciter per artem sanari hos morbos, licet in initio invaderent summo cum impetu. Verum & aliud febrium acutarum genus observatur pejus longè & periculosius, ubi ilico vires prosternuntur; calor longè mitior adest, saepe & frigus extremorum, anxietas magna, pulsus celer-

celerrimus, debilis, maximè inaequalis, saepe quasi evanescens sub digito tangenti medici, sitis saepe vix ulla. Has febres ob subitam illam, etiam in robustis, virium prostrationem, absque ullis evacuationibus factis, malignas vocaverunt medici, & non sine ratione. Docuit jam observatio, in talibus febribus profuisse illa remedia, quae vires oppressas erigerent, & aromatico stimulo incitarent utcumque: scordium, ruta, angelica & similia, alexipharmaca dicta, dabantur in his febribus optato cum successu, dum larga copia aquae infusa, addito pauco vino, vel aceto, calida potabantur. Dum enim his impletum foret corpus, blandus fudor solebat sequi, per quem surgebant vires vitales, & expellebatur saepe de corpore epidemicum illud miasma, quod omnia haec mala fecerat. Ubi autem prioribus febribus, in quibus magnus calor & inflammatoria sanguinis spissitudo aderant, talis medela fiebat, omnia ruebant in pejus, & summo periculo exponebantur aegri. Unde *Sydenhamus*, uti ad §. 736. dictum fuit, adeo insurgebat in illud malignitatis vocabulum, quod medici omnibus morbis gravioribus applicabant, etiam inflammatoriis; & calido regimine ac sudoribus vi expressis perdebant plures aegros, qui bona medendi methodo servari potuissent.

Cum autem in hepatitide magna saepe adsit anxietas (vide §. 631.), & ab impedito libero transitu per venam portarum impediti, vel turbati saltem, debeant omnium viscerum abdominalium functiones, magna quandoque debilitas simul adsit ob corruptam saepe in hoc morbo bilem, circa praecordia haerentem (vide §. 661.), minus periti quandoque tractaverunt hepatitidem inflammatoriam pro febre tali maligna, magno certe aegrorum damno. Sedula observatio causarum hepatitidis (§. 916.) & effectuum (§. 918.), qui simul signa morbi praesentis sunt, non patietur, attentum medicum hic falli.

In hepate triplex &c. Bilis inter humores inquinatos corporis acerrima est, & cito putrescens (z); sanguis ipse venae portarum proximam bilis materiam continet: verum bilis efficacia talis est, ut sanguinem solvat; unde post diuturnum icterum, soluto nimis sanguine a bile admista, solet immedicabilis hydrops sequi. Praeterea sanguis venosus, ab intestinis & ventriculo redux, continet fluidissimam partem, quam venae mesentericae resorpsent; ex liene per venam splenicam veniens sanguis dilutus est & attenuatus; omenti sanguis venosus habet in se resorptum tenuissimum rorem, qui in cavum abdominis ex arteriis exhalaverat: unde patet ratio, quare sanguis venae portarum dilutus sit & solutus, quamvis venosus jam redditus perdidit multa, per arteriosas secretiones inde ablata: omnibus enim bene consideratis, videntur plura reddi huic sanguini, quam inde secesserant. Verum talis sanguis, in maximo trunco portarum venae & majoribus ejus ramis, obstructo hepate, stagnans, in loco adeo calido, respirationis perpetua actione conquassatus, proximam bilis, facile putrescentis, materiam continens, cito corrumpitur; & ideo, uti ad §. 933. dictum fuit, suppuratione in hepate nata, raro bonum pus fit, sed potius metuenda est funesta putredo.

He-

(z) H. Boerh. Institut. Medic. §. 99.

Hepatis cum diaphragmate & corde magna vicinitas. Quam larga superficie hepar diaphragma tangat, ex Anatomicis notum est: quin imo a contiguo hepate diaphragmatis dextra pars magis sursum premitur in thoracem quam sinistra (a). Praeterea diaphragmatis superficies abdomen spectans undique tegitur peritonaeo, praeterquam circa cavam venam, ubi hepar nudum contingit (b). Non mirum ergo hepatis morbos diaphragma saepe etiam aficere, cujus rei exemplum ad §. 236. §. habetur.

Verum & magnam viciniam cum corde habet: nam inter hepar & pericardium, cor continens, tenuis tendinea diaphragmatis pars interjacet. Praeterea vena cava inferior hepate innascitur, & ubi ex hepate emergit mox diaphragma penetrat, & facit sinum venosum dextrum. Ex quibus patet hepatis morbos insignes & vicino cordi nocere posse.

Finibus biliosis obstructis &c. Quidquid enim per venam portarum fluit, duplici via inde exit: vel enim per canales secretorios venit in porum hepaticum; vel per fines ultimos venae portarum in ramos venae caevae, per hepatis totam substantiam distributos, pergit, sicque in cavam, sinum venosum & cor dextrum. Cum autem bilis hepatica, a sanguine venae portarum secreta, ipso sanguine sit tenuior, si obstaculum haereat circa fines biliosos, patet satis, quod facile materia haec biliosa una cum sanguine dilabatur in venam cavam, totamque sanguinis massam cachexia biliosa inficiat. Verum quidem est, canales bilem a sanguine venae portarum secretum ferentes difficilius obstrui, cum ex angustiis in latiore canali parte sit hujus liquidi motus; sed circa ingressum ductus communis in intestinum duodenum major angustia est, & ibi saepe nascuntur obstacula. Praeterea, uti jam ante notatum fuit, bilis, imo & ipse sanguis venae portarum bili proximam materiam continens, admodum inclinatur in calculosas concreciones, quae semel natae, & auctae quotidie, has vias obstruere possunt. Deinde omnes tumores in hepate nati, inflammatorii, suppuratorii, scirrhusi, steatomatosi &c., premendo vicinas partes, quibus adjacent, tale impedimentum producere poterunt. Videantur illa quae ad §. 119. de hac re dicta fuerunt.

Verum uti, obstructis canalibus biliosis, transitus fit materiae biliosae in venam cavam, sic & obstaculo nato circa ultimos fines venae portarum, ita ut sanguis in venam difficulter transire possit, quandoque videntur sic dilatari rami secretorii bilem vehentes, ut & sanguinem transmittant, qui tunc in duodenum exit saepe larga copia, & sursum vel deorsum expellitur de corpore. Ab atrabilaria tenacitate imprimis difficilis talis transitus sanguinis ex ultimis finibus venae portarum in cavam nasci solet, & puto, me in praxi tales casus saepius observasse, & fere semper in macilentis hominibus, atrabilariae temperiei; imprimis in illis, qui tabaci fumo abutentes quotidie ingentem copiam salivae exspuendo perdunt; quae caeterum deglutita sanguini redditur, unde secesserat. Vidi sic hominem, cui post anxietatem circa praecordia, & cardialgiam molestam, oriebatur sanguinis vomitus, & paulo post
per

(a) Albin. Hist. Muscul. Lib. III. Cap. LXXXI. pag. 300. (b) Ibidem pag. 308.

per alvum magna copia etiam exhibat, unde intra paucas horas defecit. In cadavere, cum quibusdam amicis, in anatome satis versatis, lustravi magna cum cura omnia viscera abdominalia, nec ullum vas ruptum invenire potuimus, nullam insignem labem in ullo viscere observavimus. Plures postea tales casus vidi, sed non semper funestos; imo plurimos vidi evasisse, & postea satis sanos vixisse, licet tam valida sanguinis evacuatio contigisset, ut convellerentur prae inanitione subita vasorum. Facile tamen patet, semper magnum discrimen adesse, licet & multi evadant post talem sanguinis vomitum vel secesum. In omnibus illis vomitum cruentum praecesserat tensio abdominis molesta, & diu affixerat cardialgia, imprimis repleto ab assumptis cibis ventriculo. Verum antea, ubi de *Anxietate febrili* agebatur, notatum fuit, licet in hepate haereret obstaculum, praecipuum tamen aegritudinis sensum circa cardiacam percipi ab aegris, unde & illud symptoma hanc opinionem confirmat. Videntur autem illi evadere, quibus non, ruptis vel erosis vasis, sanguis effunditur, sed dilatatis vasis biliosis exit in duodenum; unde & illa, quae in angustis finibus venae portarum haeserant infarcta, omni pressione sanguinis a tergo urgentis liberata, retropelluntur in vasa majora (vide §. 140. & 400.) & solvitur feliciter hepatis obstructio.

Similia in praxi videns incepti intelligere, quare *Hippocrates (c)* dixerit: *Quicumque sanguinem vomunt, si quidem sine febre, salutare: si cum febre, malum. Curare oportet refrigerantibus & adstringentibus.* Talia adhibui certe cum optimo successu, ut dilatatis & distractis vasis rediret debita firmitas: juvat etiam, quod, multo sanguine evacuato, aegrisque talibus multum debilitatis, vasa minori copia liquidi, & lentius moti, repleta, sponte sua contrahantur. Alius adhuc apud *Hippocratem (d)* memorabilis locus habetur, qui huc spectare videtur: *Quibus dolores hypochondriorum, cardiacae, hepatis, partium circa umbilicum, excreto sanguine (per alvum dejecto forte) servantur, non autem excreto, moriuntur.*

Quam varia, quam multiplex, Icteri idea? Quid icterus sit, & quomodo mutato colore corporis, & imprimis in tunica adnata, distinguatur, antea ad §. 918. dictum fuit. Semper autem supponit vel impeditam secretionem bilis a sanguine venae portarum, vel impedimentum tollens liberum exitum bilis secretae in intestinum duodenum. Primum ergo differt icterus, prout bilis hepatica vel cystica, vel utraque, in sanguinem regurgitat: deinde & differt pro varia indole ipsius bilis, cum & illa colore, & aliis suis attributis, admodum diversa esse possit.

Verum ingens varietas icteri est ratione causae, quae secretionem bilis vel ejus liberum exitum in duodenum impedit. Vidimus enim in praecedentibus, talem causam quandoque esse inflammationem, & quidem iterum vario intensitatis gradu diversam: deinde & suppuratio, inflammationem sequens, icterum producere poterit, vel jam natum una cum inflammatione valida incipiente perennare faciet. Sed & pro diversis viis, quibus pus, in hepate

col-

(c) Aphor. 37. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 311.

(d) Coac. Praenot. N°. 296. Charter. Tom. VIII. pag. 863.

collectum, sibi parat exitum, recensitae fuerunt icteri species variae. Ultimo & scirrhus, vel benignus, vel jam in Cancrum degenerans, ictero originem frequenter dedit. Si jam simul consideretur, partes hepatis vicinas, & imprimis circa cavam hepatis regionem locatas, a similibus causis tumentes, bilis exitum impedire posse, patebit satis, quam multiplex icteri idea fit, & quod idem nomine morbus a diversissimis producatuſ causis; quarum tamen cognitio accurata tantam lucem adfert curationi instituendae, uti & ad formandam Prognosin circa facilem vel difficilem, possibilem vel impossibilem, Icteri sanationem.

Cur aliquando facile sanetur, & quando? Occurrunt tales icteri quandoque, qui satis cito sanantur, quando nempe causa illos producens levior est, vel obstaculum, impediens liberum bilis exitum, sponte sua removetur, vel saltem levi negotio tolli potest. Sic v. g. a leviori hepatitis, quae per benignam resolutionem (§. 922.), vel coctionem & excretionem causae morbosae (§. 923.), curari potest, natus icterus facile cedit. Ita ubi in gravidis vel ab utero tumente, vel a faecibus duris in colo intestino collectis (vide §. 918.), compressio ductu cystico vel communi fit icterus, excussio foetu & expulsio faecibus, sponte sua cedit hoc malum. In recens natis infantibus frequenter talis icterus facile curabilis observatur: illo enim tempore, quo in utero materno latuit infans, respirationis motus non egit in contenta abdominis, unde accumulatur in cystide fellea bilis; mucosa viscida obliniunt totam intestinorum seriem, tenax meconium magna solet copia adesse; hinc saepe impeditur exitus bilis in duodenum, & dilatandis facile in hepate vasis retrogreditur in sanguinem, & sic icterum producit. Quandoque & in infantibus ubera ducentibus colostrum caesiosum in duodeno haerens simile impedimentum praebet. Saponis veneti scrupulus in aquae unciis tribus dilutus, addendo unciam syrapi cichorei cum rheo, si cochleatim detur saepius de die, solvit haec concreta, abstergit blande intestini latera, & simul hanc saburram per alvum expellit; sicque cita sequitur sanatio. Imo & in adultis pituitosa colluvies in primis viis haerens, icteri causa fuit: per attenuantia mobilis ubi reddita fuit talis materies, dein per vomitoria aut purgantia facile excutitur; de qua re videantur illa, quae de cura glutinosi spontanei §. 69. & sequentibus dicta fuerunt. Talis icteri, a pituita nati, meminit etiam *Hippocrates* (e), illumque minimè lethalem & facile sanabilem pronuntiavit. Quandoque & contingit, bilem in cystide fellea diu haerentem (ut in literatis sedentariam vitam degentibus frequenter fit) inspissatam & viscidiorum redditam difficilius exire posse; tuncque *Galenus* (f) notavit, idem contingere vesicae felleae, quod in vesica urinaria a retenta nimis diu urina observatur, nempe illam quasi paralyticam fieri, nec commode posse suarum fibrarum ope bilem jam spissiore m exprimere. Illis sine febre icterus nascebatur, urgente in dextro hypochondrio gravitatis cujusdam sensu;

(e) De Internis Affectionibus Cap. xl. Charter. Tom. VII. pag. 666.

(f) Lib. V. de locis affectis Cap. ultimo. Charter. ibid. pag. 504.

fu; affirmatque *Galenus*, se tales, praemissis aperientibus remediis, dato purgante cholagogo, saepe uno die sanasse. Si nondum cederet parum pertinacius malum, dabat potentiora aperientia, & dein vehementius purgans, quo caerulea potius quam flava bilis expellebatur, sequente pariter sanatione felici & subita.

Cur saepe sit pertinacissimus. Si nempe causa icteri talis fuerit, ut vel omnino non, vel difficillimè tolli possit, vel per morbum destructa fuerit aut adeo mutata hepatis fabrica, ut postea bilis secretio & excretio nunquam rite perfici possint. In cadavere dissecto cervicem vesicae felleae tophis obturata vidit *Benedictus* (g): sed noverunt Chirurghi, quam difficile sit tumores in tophum induratos resolvere, etiam in locis, ad quae manibus accessus datur: turgebat autem haec vesicula fellis sero pellucido insipido, quod ad ignem coagulabatur instar albuminis ovi; unde patet bilis bonae secretionem in hoc aegro jam abolitam fuisse. Inventus fuit & ductus cysticus omnino concrevisse, ita ut stylus immissus per aperturam ductus communis, nullo modo potuerit penetrare in ductum cysticum, nec vesica fellea, quae bile plena duorum pugnorum magnitudinem habebat, compressa, vel guttula contentae bilis exiverit: imo discissa vesica fellea non poterat distingui ullo modo apertura ductus cystici ex vesica fellea exeuntis (h). Quandoque etiam, licet via ex cystide fellea in duodenum aperta sit, jam adeo degeneravit hepatis fabrica, ut morbus aequè incurabilis maneat, uti docet Celeberrimi viri *Du Verney junioris* sequens observatio (i). In cadavere virginis triginta circiter annorum, post icterum nato hydrope ascite mortuae, inventum fuit hepatis obscure flavescens coloris, pro magna sui parte exsiccatum; vesicula fellis, in saccum ingentem dilatata, & qui levi vi dilacerabatur, continebat hydatides copiosas, & materiam quandam partim glutinosam, partim lymphaticam & biliosam, una cum grumis nigris, qui intra digitos contriti colore flavo illos inficiebant; apertura autem ductus biliferi ad duodenum usque adeo patula erat, ut digitum minimum facile admitteret, unde facilis via erat contentis in vesica fellea ad intestinum duodenum; & foemina, quae aegrae adfuerat morbi tempore, testabatur, per alvum exivisse, dum viveret, omnia similia his, quae in cadaveris vesica fellea deprehendebantur. Unde patet nova ratio pertinaciae icteri, licet viae apertae sint, ob insignem morbosam hepatis degenerationem. Ex ante dictis patet etiam, a scirrho hepatis natum icterum debere esse pertinacissimum.

Cur saepe citò, saepè tardè admodum occidat. Ubi atrabilaria materies, in aliis visceribus collecta, soluta, & acris facta, impetu subito in hepatis ruit, cita mors sequitur; uti etiam ubi adeo valida inflammatio hepatis est, ut vel rumpantur vasa, vel fiat gangraena brevi totam visceris substantiam in putridum tabum resolvens, uti praecedenti paragrapho dictum fuit. Quando autem ulcus in hepate natum est, tunc nisi ad exteriora tumeat &

per-

(g) Tabidor. Theat. pag. 58. (h) Medical Essays Tom. II. N°. XXI. pag. 310.

(i) Academie des sciences l'annee 1701. me n. pag. 193.

pertundi possit, lentior mors, quamvis certa, sequitur (vide §. 937.). Longe autem diuturnior icterus est, ubi a scirrho, calculosis concretionibus, atrabilario sanguine tenacissimo sensim in hepar aggesto, producitur. Curavi sexagenariam mulierem, quae per duodecim annos laboraverat ictero, in initio per periodos redeunte, sed ultimo anno manebat continuus, & nigro ferme colore totum corpus tingebat, solis oculis profundissima flavedine perfusis, ita ut horrorem omnibus illam videntibus incuteret misera aegra. Pertinaci usu succi graminis, feri lactis & similibus, verno tempore; aestivis mensibus aquis spadanis; hyeme magna copia saponis veneti cum melle, tandem incepit solvi impacta hepatis materies, & securus fuit alvi fluxus per integros sex menses durans, & cum levamine omnium symptomatum: evacuabatur autem materia argillacea, olidissima, granulis asperis parvis, calculosis, undique respersa. Dum autem vires bono victu sustinebantur, & in lauta re constitutae nihil decesset, a tam pertinaci morbo evasit, & supervixit sana fatis per plures adhuc annos. Integro biennio hanc medelam adhibuit constantissimè, quod raro in difficillimis chronicis morbis impetrare ab aegris possunt medici: tanto autem magis mirabar aegrotae longanimitatem, quod primis octodecim mensibus vix quid proficerent omnia haec artis molimina, omnesque ejus consanguinei & amici suaderent, ut missis omnibus remediis pacata mente exspectaret mortem, quam certam & unicam malorum medelam praevidebant.

Cur per vices accedat &c. Tales icteri in praxi saepius occurrunt, primò fatis leves, & longis intervallis redeuntes; dein ingravescente malo redeunt citius, & affligunt vehementius. In initio saepe non detegitur a medicis, vel minus peritis, vel non fatis attentis, morbus hic, dum post levem cardialgiam, & anxietatem aliquam circa praecordia, sequenti die levis flavedo in adnata oculi apparet, & urina parum coloratior mingitur; tales aegri optimè postea se habere videntur, donec post aliquot menses, in quibusdam citius, in aliis ferius, redeant improvise eadem symptomata. Cum autem flavo illo colore apparente in oculis omnes molestiae, quae paulo ante adfuerant, cessent, hinc multi medici hunc icterum criticum crediderunt, & salutarem. Imo & Sydenhamus (k) minus recte hujus morbi causam intellexisse videtur: sub nomine enim colicae hypochondriacae, aut hystericae, illum morbum descripsit sequentibus: *Regionem ventriculi, nonnunquam & paulo inferiorem, dolor haud mitior, quam in Passione Colica Iliacae primum obsidet, quem vomitiones sequuntur enormes, nunc viridis materiae, nunc vero flavae. His accedit (quod saepe observavi) major animi dejectio desperatioque, quam in morbo alio quocumque. Post diem unum alterumve faecessit dolor, qui post paucas septimanas revertitur, nibilo lenius saeviens quam antequam solveretur paroxysmus. Icterus quandoque satis spectabilem comitem sibi adsciscit, intra dies pauculos sponte evanescentem.* Haec autem descriptio exactissimè quadrat morbo jam adultiori, primi enim insultus leniores ferè semper esse solent, & levem tantum flavedinem in oculorum albo faciunt, de die tantum observabilem, nam ad lu-

men

(k) Sect. IV. Cap. vii. pag. 267.

men candelae omnia leviter flavescencia apparent alba; verum in urina semper adest flavedo satis conspicua, etiam in primis hujus morbi insultibus. Cum autem frequentes habuerim occasiones hunc morbum videndi, non inutile erit illum hic paulo accuratius describere.

In juniore aetate rarius occurrit, sed adultos, & in senium jam vergentes frequentius corripit; & praecipue quidem illos, qui diuturno moerore afflicti, vel & memores iras diu noctuque sub pectore versant: omnium maxime sedentariam vitam agentes (hinc literatis viris frequens morbus) uti & lautius viventes, dum post pastum, pleno admodum ventriculo, mensis assident prono corpore, sicque omnia abdominalia viscera comprimunt. Incipiunt conqueri de quadam tensione molesta circa praecordia, & ponderis quasi gravantis sensu: quibusdam aliquot a pastu horis acris satis cardiae dolor fit, quem vidi quandoque per plures menses praecessisse icterum talem periodicum. Observatur tunc levis quandoque flavedo in cantho majori oculorum, urinae parum plus coloratae sunt, & per alvum biliosa excrementa deponuntur. Postea subito, nulla saepe causa procatactica accedente, oritur inexplicabilis anxietas, dolor intolerabilis circa cardiam, imo etiam per totum abdomen, quem tunc colicum vel iliacum dolorem credunt; accedit febris, vomitus enormis, & dum per aliquot horas haec symptomata duraverunt, remittunt, sed totum corpus icterico colore perfunditur. In quibusdam vidi primo tali insultu totam faciem & pectus flavescere, non vero reliquas partes corporis; urina tingitur, saturatissimo colore flavo, & satis commodè se habent: quosdam & molestus dolor lumbos & latera obsidet, antequam icterici fiant, quod & videtur observasse Hippocrates (1) dicens: *Quibus lumborum ac lateris dolor sine manifesta causa, icterici fiunt.* Post viginti quatuor horas, quandoque citius, quandoque serius, tales aegri commodè se habent, & cum pondus illud gravans praecordia non amplius sentiant, integram sanitatem brevi futuram confidunt. Urinae sensim fiunt minus coloratae, flavus cutis color evanescit successive, & post paucos dies nihil omnino de morbo superesse videtur. In quibusdam etiam vidi intolerabilem pruritus adfuisse toto tempore dum corporis cutis bile perfusa flavescerebat. Verum post aliquot septimanas, quandoque etiam post aliquot menses, tota haec malorum series eodem ordine redit; & ubi plures tales insultus passi sunt aegri, manet perpetuus icterus, subinde quidem ingravescens; sed non tam validis symptomatibus insultus stipatur: color ictericius tunc saturatissimus per universum corpus diffunditur, ipsa saliva amarescit (quod rarius tamen observatur), tandem procedente tempore nigrescunt fere toto corpore, pedes incipiunt tumere sensim magis magisque, denique & abdomen, & hydropici pereunt.

Quandoque & contingit, insultum hujus morbi adeo validum esse, & febrim comitem adeo intensam, ut vera hepatis inflammatio sequatur cum subita quandoque morte; aliquando & hepatis suppuratio adeo periculosa, qualis casus

(1) Coac. Praenot. N°. 325. Charter. Tom. VIII. pag. 870.

casus in actis Edinburgensibus (*m*) habetur. Frequentius autem prior morbi decursus obtinet, tandem, nisi curetur, lenta morte finiendus. Faeces alvinae quandoque aliquot diebus ante hunc paroxysmum incipiunt esse albae, griseae, argillaceae; quandoque in primis morbi insultibus incipiunt flava per alvum prodire, dum simul ictericus color in cute & urina apparet.

Omnia haec symptomata manifeste docent, morbi hujus causam esse impedimentum, quod bilis cysticae exitum in intestinum duodenum prohibet; unde bilis retenta, copia aucta quotidie, vesicam felleam distendit magis magisque, donec vel mole collectae bilis, vel majori acrimonia stagnando nata, aut obstaculi impediens, in cervicem angustiore vesiculae felleae pulsus, irritatione, oriantur dolores, spasmi abdominales, vomitus enormes, corporis inquietissimae jactationes ob anxietatem vix tolerandam. Omnibus autem his, adeo validis, concussionibus, & imprimis validissima pressione diaphragmatis & muscutorum abdominalium simul agentium expeditur illud obstaculum bilis egressum impediens, vel bilis in cystide contenta retroprimatur in sanguinem; sic causa nimis distendens vesicam felleam tollitur, vel saltem insigniter minuitur; sed icterus fit; & si causa, exitum bilis impediens, non fuerit simul remota, sensim iterum accumulata bile eadem redit tragoedia. Verum ubi saepius in sanguinem retropressa bilis fuit, sic dilatantur haec vasa, ut hoc fieri possit longè minori vi; & tandem videtur fieri facillime, tuncque manet icterus perpetuus, subinde quidem saturati magis coloris, post levem anxietatem perceptam vel lenem vomitum, sed nunquam tunc tanta cum vehementia redeunt haec symptomata, cum levior vis sufficiat ad retro urgendam bilem per hepar in venam cavam.

Saepe miratus fui, tales aegros; licet continuo ictero laborarent, tamen & appetitum satis integrum habuisse, digestionem ciborum utcumque successisse, alvi evacuationem pariter. Forte hepatica bilis tunc copiosior & acrior pro tempore supplet cysticae bilis defectum: Forte etiam pars bilis cysticae in hepar retrogressae in porum hepaticum venire potest, sicque bilis hepaticae actionem augere. Vias enim adesse ex poro hepatico in cystidem felleam docuit Anatome. Omnes tamen tales aegri emaciantur plus minusve, & tandem diurnitate morbi, nimis dissoluto a bile admitta sanguine, hydrops nascitur.

Patet ex omnibus his, quodvis obstaculum, bilis exitum ex vesica fellea impediens, posse hujus morbi causam esse, & variam esse difficultatem curae, prout haec causa facilius vel difficiliter tolli potest. Quandoque vidi, bilem, instar tenacis glutinis cohaerentem, vomitu redditam fuisse, nunquam postea redeunte ictero. Verum observationes numerosissimae docuerunt, frequentissimam periodici icteri causam esse calculosas concreciones in vesica fellea natas, & ubique apud auctores tales casus inveniuntur: bilis enim retenta satis cito calculos producit: quod & observavi in bile, quam sponte in vase vitreo puro reliqueram, ut putresceret; in fundo enim vasis grumos calculosos inveni. Inter plurimos, quibus hoc morbo laborantibus medicinam feci,

nul-

(*m*) Tom. II. N°. XXIX. pag. 345. &c.

nullum vidi ferè curatum fuiffè, quin in faecibus alvinis calculi majores minoresve reperti fuerint (quas ideo femper follicitè infpiciendas curavi). Plura cadavera hunc morbum pafforum difsecui, & femper inveni tales calculos. Magnitudo autem & figura horum variant admodum, uti & durities & color. Omnium frequentiffimi mihi occurrerunt tales, qui externè colorem & unctuoſitatem ferè ſaponis veneti habebant, diffracti vero nucleum oftendebant flavum. Septuaginta tales calculos adhuc ſervo diverſae magnitudinis, pyramidalis ferè figurae omnes, quos per alvum excrevit Vetula, quae poſtea ab hoc morbo per plures annos immunis vixit. Centum & ultra tales calculos ex veſica fellea eduxi alterius vetulae, quae poſt diuturnum icterum hydropica perierat. Dum haec ſcribo, curam habeo Illuſtriſſimae matronae, quae per biennium jam ictero laborat, & quotidie fere calculos per alvum excernere incipit; nigros quandoque & duriffimos, ſubinde albos nigris punctis variegatos, rarius flavefcentes, qui molliores ſunt; ſimul & magna ſatis copia fabuli quaſi craſſioris in faecibus invenitur. Plus quam ducenti jam calculi prodierunt, quorum maximi tamen piſum mole non ſuperant; unde adhuc majores latere ſuſpicio, licet icterus jam minui incipiat. Ante paucos menſes in cadavere Nobiliſſimi viri, poſt icterum periodicum aliquoties perpeſſum hepatitide mortui, inveni in inteſtiniſ tenuibus calculum, colore hyſtriciſ Americani adeo famoſum lapidem referentem, in exteriori ſuperficie ſatis mollem, ſed nucleum longe duriorem & magis fuſci coloris habentem.

Patet jam facile, tales calculos icterum non producere, niſi exitum bilis ex veſica fellea impediverint; adeoque potuerunt inveniri in cadaveribus, licet icterum non animadverſerint medici, neque inde concludi poteſt, quod cauſae icterum producentis vice fungi non poſſint tales concrectiones calculoſae. Simul & intelligitur, calculis hiſ ſitum mutantibus, liberam denuo viam fieri poſſe bili in inteſtina, imo & quandoque una cum ictero faeces alvinas flavefcere; dum nempe validis illis inter vomendum conatibus, qui icteros hos comitari ſolent, aliquid bilis in duodenum exprimitur; calculis quidem impediendis liberum exitum, non tamen adeo exacte obturantibus, quin magna tali vi adhibita aliquid adhuc exprimi poſſit. Certe omnia ſymptomata ſimilia obſervamus, ubi calculus veſicae liberam urinae emissionem impedit. Sic apparet, male *Helmontium* (n) in medicos inſurgere, quod Icteri cauſam ponerent in obturatione ductus cysfici; ut nempe ſuum fermentum ſtercoreum, de quo tam multa ſomniaverat, ſtabiliret.

Quandoque & contingit, quamvis rarius, bilis cysficae exitum impediri, & faeces albefcere, abſque ullo colore icterico in cute obſervato: verum tunc bilis retinetur quidem in cysfide fellea, ſed nimis tenax & viſcida in hepatis vaſa regurgitare nequit, ſed ſenſim aucta copia immaniter diſtendit cysfidem felleam; qualis caſus ſatis mirus habetur (o) in puero duodecim an-

no-

(n) In tractatu, cui titulus: *Scholarum humoristarum paſſiva deceptio atque ignorantia*. Cap. iv. pag. 820. &c. (o) *Medical Eſſays* Tom. II. N°. XXX. pag. 352. &c.

norum, qui delapsus ex alto dextrum hypochondrium valide contuderat, & deinde post varia mala perpeſſa hydropicus factus perierat. In cadavere inventa fuit cystis fellea prodigioſae molis, continens octo libras bilis ſpiffioris, ex qua jam varii ſacci concentrici formati fuerant, tanto firmioris conſiſtentiae, quanto magis propinqui erant cystidis lateribus; illi vero qui verſus centrum cystidis haerebant, teneriores erant & minus opaci: ductus communis cholidochus ſolito amplior erat, plenus multis lapillis ſpongioſis & parvis, flaveſcentis coloris, qui aquae immiſſi innatabant: interim tamen notatur, praeter colorem album faecum alvinarum nulla adſuiſſe Icteri ſymptomata in hoc puero.

Ubi ergo tales Icteri periodici mihi occurrebant in Praxi, ab *Optimo Praeceptore* monitus primo, & dein in hac ſententia medicarum obſervationum lectione confirmatus, ſemper cogitavi de calculis in cystide fellea haerentibus, atque ad hunc ſcopum totam indicationem curatoriam direxi, ſatis felici ſaepe ſucceſſu.

Sponte patet, duo tantum hic prodeſſe poſſe, vel ut ſolvantur calculi concreti, vel ut expediantur viae, per quas tranſire poſſint in duodenum; tunc enim ſpes eſt, per alvum cum reliquis contentis inteſtinorum exire poſſe.

Multa tentavi, ut invenirem menſtrum, quod ſolveret haec concreta calculoſa, & ſimul tuto & integris viribus pervenire poſſet ad illa loca; ſed nondum fui tam felix, ut tale quid detegere potuerim. Verum quidem eſt, quod largo & continuo uſu ſucci graminis, taraxaci, cichorei, fumariae & ſimilium, obſervaverim, minuta quaſi fragmenta calculorum cum faecibus alvinis exiſſe, imo quandoque excrementa alvina dura extrinſecus his grumis quaſi aſpera fuiſſe, & in tranſitu per anum excoriatſe ſinem inteſtini recti; verum non certus ideo eram, quod forent calculorum comminutorum partes, cum in cadaveribus tales minores aſperi calculi, imo & ſabulum in veſica fellea, ductu hepatico, & ipſa hepatis ſubſtantia, quandoque inventa fuerint. Memorabilem talem caſum vidit *Vesalius (p)* in cadavere *Proſperi Martelli*, Patritii Florentini, qui multis annis morbo regio laboraverat, ac dein ſubita morte perierat. Invenit enim *bilis veſiculam duorum pugnorum magnitudinem facile adaequantem, & exiguis lapillis quodammodo plenam, qui invicem connexis granis ſeminibusſce milii, aut potius aſperae ſuperficiſci vulgaris officinarum tutiae, erant ſimillimi.* Videtur ergo quandoque contingere, bilem retentam in grumos minores tantum concreſcere, neque etiam longo temporis ſpatio in majores calculos formari; & falſo quis crederet, dum haec quandoque alvo exeunt, quod vi remediorum in partes minores comminuti fuiſſent majores calculi.

Praecipua ergo curationis ſpes eſt, ut calculi hic haerentes, ſenſim dilatatis viis, exeant per anguſtum ſatis collum cystidis felleae, & inde per ductum cyticum & communem in inteſtinum duodenum. Anatome docet quidem, arctam hanc viam eſſe, verum obſervationes certiffimae & ſatis numeroſae docuerunt, miro modo illam dilatari poſſe, ut magni etiam ſatis calculi exitum in-

(p) In Epiftola de radice chinae Tom. II. pag. 674.

inveniant. Idem etiam contingere videmus in ureteribus, qui miro modo dilatantur in illis, qui saepius calculos renales excreverunt; & vidi illos in cadavere hominis calculosi, adeo amplos, ut digitum indicem facillè intrmittere potuerim. Sed & videmus automatico motu in his morbis moliri naturam horum calculorum expulsionem: enormis enim vomitus solet comitari colicas illas Ictericas dictas, ut violentis illis concussibus abdominis propellatur calculus. Verum & similis vomitus excitatur, dum calculus a rene per ureteres in vesicam depellitur, uti noverunt omnes medici. Ubi autem semel dilatatae hae viae calculum majoris utcumque molis transfuderunt, tunc postea minori cum molestia & plures expelluntur, uti ex observationibus jam memoratis constat. Imo non facile desperandum esse de expulsionem magnorum calculorum experimenta practica persuadent. Vidi in propriae uxoris matre, post plures periodicos tales icteri paroxysmos, subito ortum fuisse dolorem satis intensum, cum animi fere deliquio, & quidem in illo loco (quem digito monstrabat) ubi duodenum locatur: post quadrantem horae cessabat dolor, cumque sollicitè lustrabantur faeces alvinae, post biduum in illis fuit inventus calculus (quem adhuc servo) pollicis articulum aequans, albicans exterius & durior, unctuosus tamen, in meditullio habebat nucleum flavum & molliorem. Cum autem in illo calculo binas quasi foveas ejus superficiei impressas observarem, suspicabar & alios adfuisse ipsi adjacentes; & postea adhuc bini alii, magnitudine non multum cedentes priori, prodierunt. Deinde autem satis benè se habuit, ab ictero illo libera. Plures similes casus in praxi vidi, & in historia medica adhuc longe majorum calculorum per anum excretorum exempla habentur, ubi omnia symptomata docuerant, illos non fuisse genitos in intestinis, vel diuturna in illis mora insigniter mole auctos, sed ex vesica fellea expulsos, intra paucorum dierum spatium exivisse per anum, & manifesta sedis dolentis mutatione transitum suum per intestinalem fistulam indicasse, dum vel asperitate, vel majori mole, non nisi cum quadam difficultate propelli poterant. Talibus autem recensendis immorari inutile duxi, cum haec dicta sufficiant ad demonstrandum, quod in Ictericis Periodicis de calculo, ut causa, semper cogitandum sit; nec facile desperandum de possibili horum calculorum egressu ex cystide fellea in duodenum, licet etiam satis magnae molis fuerint, cum miris modis arctae hae adeo viae dilatari possint; uti docuerunt aegri, sanati a pertinaci ictero post talium calculorum expulsionem, & observata anatomica in cadaveribus evicerunt pariter. *Celeberrimus Laurentius Heisterus* (q) in vesica fellea cadaveris foemini publicè dissecti invenit calculum nucis juglandis magnitudine, intense flavum sed satis fragilem. Verum ductus communis in duodenum hiantis orificium, quod caeteroquin nonnisi accurata inspectione detegi potest, adeo amplum erat, ut digitus minimus facillime immitti potuerit; procul dubio a calculis talibus majoribus, qui antea exiverant, eo usque dilatatum.

Cura autem talibus aegris adhibenda est, vel illo tempore, dum magna illa anxietas, vomitus, dolor adsunt; vel dum haec jam cessarunt, & icterus

fuc-

(q) Acta Physico-Medica Natur. Curios. Vol. I. pag. 404.

successit. Illo tempore, dum molestissima illa symptomata urgent, nihil melius est, quam dare magnam copiam decocti hordei cum melle; sic facilius vomunt repleto parum ventriculo: & praeterea vomitus ille diutius sustinetur, dum nauseanti adhuc stomacho post singulos vomitus molle tale remedium ingeritur. Salubre enim hoc naturae molimen conducit quam optimè, ut loco suo moveantur calculi, & bilis accumulata exprimatur, si nondum penitus impeditus sit exitus; vel saltem reprimatur in hepar cum levamine omnium malorum. Prodest & idem remedium forma clysmatis injectum, ut eluantur crassae faeces in colo haerentes, quae, uti ante monitum jam fuit, vias has impedire possunt. Ubi vero intolerabilis anxietas, & nimis violentus vomitus, aut dolor acerrimus, urgent, opiata dantur cum successu optimo, ut compefcentur illae turbae. Nec nocebit hoc calculorum expulsionem, imo observatum fuit, potius prodesse: summae enim fiunt tunc imprimis molestiae, quando calculus in angustiis ductus cystici, vel & in ductu communi prope duodenum haeret, constrictis saepe ab irritatione asperioris, vel mole majoris calculi, his partibus adeo, ut nullo modo transire possit. Opiata autem, uti omnibus medicis notum est, dolorem sopiendo, simul spasmo contractas partes resolvunt, sicque faciliorem exitum parant; unde etiam ob eandem rationem, ubi calculus a renibus delapsus in ureterum angustiis haeret, tam felici cum successu opiatum utuntur medici, dum simul decoctis emollientissimis, oleo amygdalarum copioso, balneis &c. lubricant vias. Ubi autem signa docent, inflammationem metuendam esse, vel plena satis sanguine vasa a validis illis vomendi conatibus nimis distendi vel & rumpi posse, tunc sanguinis missio conducit; quae caeteroquin, ut facile patet, ad tollendam morbi causam nihil efficere valet.

Postquam illa symptomata sedata sunt, saepè intra paucos dies tales aegri se integre sanatos credunt, & omnem ulteriorem curationem respuunt. Sed serio monendi sunt, latere adhuc mali radicem, unde postea repullulabunt denuo dira haec symptomata, nisi tollatur. Indicatio tunc est, ut solvantur vel expellantur illae concrectiones calculosae; quod eo felicius fiet, quo citius hoc malum cognoscitur, & cognito efficax medela adhibetur. In initio enim molliores sunt, & minores illi calculi; hinc forte vel solvi poterunt, vel saltem facilius expelli. Videntur enim *Glissonii* observata evincere (vide §. 916.), quod hyemali tempore in bobus natae incrustationes calculosae vasorum solvantur denuo, dum verno tempore recens gramen pascuntur armenta. Ante multos annos hominem curavi ab hoc morbo, qui, quotidiano labore sibi & suis victum parare coactus, expensis remediorum impar erat; simul tamen constantis animi & recuperandae salutis avidissimus: hinc promittens curationem facile persuasi illi, ut solo gramine viveret. Decoquebat magnam quantitatem graminis in aqua pura, & decocto, melle edulcorato, utebatur pro potu communi: tenerum gramen verno tempore pullulans, vel & post primam sectionem renascens, incoquebat carnum jusculo, illoque solo fere utebatur cibo. Primo tempore curae liberè fatebatur talem victum sibi minus placere, sed sensim assuetus absque ullo postea fastidio sumsit, & per in-

integrum fere biennium, folis hyemalibus mensibus, saltem pro parte, exceptis. Narrabat mihi, se solo sapore optima jam posse distinguere pasqua, & clam debere sibi victum in pratis colligere, dum rustici experti, quam magnam copiam graminis quotidie absumeret, illum vi abigerent. Sanatus autem fuit a pertinacissimo Ictero sola hac methodo, licet jam saliva ipsi amaresceret; & vidi illum pluribus annis postea incolumi sanitate frui. Multis profuit, quotidie si potarent sex vel octo libras feri lactis recentis per menses: illud enim totam graminis efficaciam habet, demto butyro & colostro caseoso; sed non omnium ventriculus patitur tantam copiam potus quotidie. Ideo meracissima decocta ex gramine, taraxaco, fumaria, cichoreo & similibus dedi, cum sero lactis parata, & in libra talis decocti unciam mediam salis polychrestii dissolvi; dein addidi uncias duas vel tres syrupi quinque radicum aperientium, fumariae, vel similis: hora ante jentaculum, prandium, & coenam, tertiam partem talis decocti sumebant per trimestre spatium; dein aestivis mensibus aquas spadanas, autumnali vero & hyemali tempore dedi magnam copiam saponis veneti, superbibendo decoctum quinque radicum aperientium. Sic vidi pertinaci usu talium remediorum sanatos fuisse tales icteros, & semper in faecibus tunc inveni calculos, vel grumos saltem calculosos magna fatis copia. Simul monebam, ut saepius de die vola manus dextrum hypochondrium circa illum locum, ubi fundus vesicae felleae infra hepatis limbum eminet, concuteretur, equitationibus, vectionibus in rheda, deambulationibus corpus moverent, ut sic moti & ad se mutuo attriti calculi, minuerentur, vel saltem illorum incrementum impediretur, sicque ad faciliorem exitum disponerentur.

Ubi autem calculi in vesica fellea haerentes admodum magni sunt, vel viae, per quas transire debent, non fatis dilatabiles, tunc parum spei superest, cum haecenus non sint cognita remedia, quae calculum talem certo solvere possent. Observata docuerunt, quandoque tumentem retenta bile cystidem felleam accrevisse peritonaeo, & inflammatione & suppuratione sequente fecisse ulcera fistulosa, ex quibus dilatatis ingentes calculi educti fuerunt, qui ex vesica fellea, in fundo suo per suppurationem aperta, viam sibi fecerant. Unde non sine ratione *Celeberrimus Petit* (r) tanquam possibilem & utilem proposuit sectionem vesicae felleae, ut educerentur calculi; si nempe constaret, fundum cystidis felleae peritonaeo accrevisse. Signa autem, quibus hoc cognosci potest, ibi recensentur, & plures observationes ibi habentur, quae hanc rem illustrent; dum nempe pro abscessu habebatur tumor vesicae felleae distentae, & pertundebatur. Notandum autem, periisse illos, quibus bilis, non accreta peritonaeo vesica fellea, in abdominis cavum per vulnus factum decidere poterat; adeoque hoc prius sollicitè indagandum esse, merito inculcatur. Forte prima fronte audax apparebit facinus talia moliri, sed certe audacior ille fuit, qui primus ex vesica urinaria sectione calculum educere tentavit.

Cur

(r) Memoires de l'Academ. Royale de Chirurgie Tom. I. pag. 155--188.

Cur in acutis tam calamitosus ante septimum diem? Acutos morbos simpliciter vocari, qui quidem velociter & cum periculo decurrunt, sed tamen quatuordecim dierum spatium percurrere solent, imo ad vigesimum usque diem quandoque extenduntur, antea ad §. 564. dictum fuit. Velocissimi autem morbi, qui ante septimum diem fiebantur, simulque periculum comes habebant, vocabantur peracuti. Verum ex illis, quae ad §. 587. & §. 741. de crisi & diebus criticis dicta fuerunt, constat, coctionem materiae morbosae, & mutationem morbi in melius, in morbi augmento expectari non posse, sed tantum ubi statum jam adeptus est morbus, vel jam incipit sequentibus diebus minui. Ubi ergo in acutis ante septimum diem icterus fit, semper suspectus est, quia potius morbi augmentum designat, & hepatis haecenus liberi infarctum a materia adhuc cruda. Per febrem enim acutam fusa & mota omenti pinguedo, vel & atrabilaria materia, pessimam hepatitisdem (vide §. 916.) producere poterit. Unde Hippocrates (s) dixit: *Quibus in febribus icteri oriuntur ante septimum diem, malum.* Verum prudentissimè subjunxit: *Nisi humores per alvum cedant.* Si enim pulsa in hepar materia difficulter quidem transeat, hincque obstructionem faciat, tamen satis cito, dilatatis valis biliosis, in intestina venire potest, per alvum ruit, & liberatur hepar; tuncque transitus est quasi materiae minus meabilis, per febrem mortae quidem in venam portarum, sed non diu ibi haerentis, & absque damno hepatis inflecto per ductum hepaticum in duodenum intestinum expulsae. Vidi plures tales casus, & inter illos hominem curandum habui, qui media nocte in aquam delapsus, summopere territus hinc, sequenti die acuta satis pleuritide in latere sinistro aegrotare incepit: quarto die morbi color ictericus in oculis aderat, & hypochondria admodum tumebant; verum eodem die vespere quinq; alvum deposuit cum levamine, & perrexit alvi fluxus usque ad dici noni finem. Materia alvo excreta primo erat flava, satis foetida, dein fusca, ultimo cinerei coloris, olidissima: Die decima quarta largus sudor criticus morbo finem imposuit. Forte & ex his intelligitur alter locus Hippocratis (t), ubi legitur: *In biliosa febre ante septimum diem icterus cum rigore superveniens febrem solvit: sine rigore vero si fiat intempestivè, lethale.* Icterus enim talis obstrui quidem hepar designat, sed rigor comitans fuadet, non diu in venae portarum angustiis haesuram illam materiam immeabilem, sed jam solvi & mobilem fieri, ut pluribus probatum fuit in Commentariis §. 741., dum de rigore critico, qui febrem ardentem solvit, dicebatur.

Damnolium autem fuisse Icterum in morbis acutis ante septimum diem, si nulla evacuatio tolleret materiam, qua hepar gravabatur, constat ex pluribus observationibus Hippocraticis, quarum mentio facta fuit ad §. 923. 4. Et in loco ibidem citato (u) notatur, largam evacuationem per alvum, urinam, aut haemorrhagiam narium, & quandoque omnia haec simul, profuisse: alium vero

(s) Aphor. 62. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 174.
 vult. Charter. Tom. XI. pag. 163.
 Tom. IX. pag. 66.

(t) De acut. morbor.
 (u) Epidem. I. textu 65. Charter.

vero aegrum, cui sexto morbi die icterus natus fuerat, nec ullam ex his evacuationibus habuerat, periisse. Sed & alibi (w) de *Hermocrate* legitur, qui sexto morbi die ictericus factus fuit; verum urinae erant tenues, & deliravit; & licet morbus in longius spatium temporis protractus fuerit, tamen vigesimo septimo die mortuus est. Alvo quidem vigesimo quarto die tenuia liquida & copiosa prodierunt, sed nullo cum levamine, cum sero nimis hoc factum fuerit. Tota enim spes felicitis eventus in hoc casu est, ut cito exeant de corpore illa, quae in hepar per vim morbi pulsa fuerant.

Cur tam inexpugnabilis in iisdem post septimum diem. Materiam morbi, in acutis inflammatoriis morbis coctam & mobilem redditam, per metastasim, relicta priori sede, alia loca occupare posse, & novos morbos producere, patuit ex illis, quae ad §. 593. dicta fuerunt. Et ad §. 839. & §. 841. constitit, materiam talem etiam ad hepar venire, & quandoque per illud transire solummodo cum quadam difficultate, aliquando & in hepate manere & abscessum periculosum producere, & difficillime curabilem, uti ad §. 936. pluribus explicatum fuit. Licet ergo post septimum diem sperare liceat, non amplius crudam materiam in hepar impelli, sed coctam jam & subactam, adeoque minus noxiam; tamen & multa mala metuenda sunt, nisi cito inde iterum exeat. Unde prudenter hoc distinxit *Hippocrates* (x) dicens: *Quibus in febribus die septimo, aut nono, aut decimoquarto, icterus obortus fuit, bonum: (in Coacis habetur iudicatorium; & simul laudatur, si undecimo die hoc contigerit) nisi dextrum hypochondrium durum fiat, alioquin non bonum.* Si enim indurefcatur hypochondrium, signum est, materiam illuc delatam retineri, ibique vel vomitum excitare, vel liquidiori parte dissipata scirrhum nasci; unde alibi generale hoc practicum axioma posuit (y); *Ictericis jecur durum fieri, malum.*

Cum autem criticas perturbationes saepe comitetur anxietas, absque signis pulmonis infarcti, forte frequentius, quam creditur, tales metastasies materiae morbosae coctae & mobilis redditae ad hepar fiunt, ita tamen ut ibi non haereat diu, neque saepe eo usque impediatur liquidorum per venae portarum transitum, ut icterus inde fiat; de qua re videri possunt illa, quae in Commentariis §. 633. habentur.

Cur dysenteria larga &c. Quia tunc per intestina exit illud, quod hepar gravaverat; cum vero, uti in initio hujus paragraphi dictum fuit, in hepate contenti humores facile putrescant, hinc acrior semper talis materia in transitu per intestina dolorem facit & tormina, sive difficultatem intestinorum. Verum cito desinere debet, ut salutaris sit, evacuata nempe omni materia morbosa, & non laesa inde visceris integritate. Secus enim corrupto hepate diuturna & insanabilis dysenteria nascitur. In illis febribus epidem-

mi-

(w) Epidem. III. aegrot. 2. ibid. pag. 210. (x) Aphor. 64. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 175. Et Coacar. praenot. N°. 122. Charter. Tom. VIII. pag. 858. (y) Aphor. 42. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 275.

micis ab *Hippocrate* (z) descriptis, in quibus aegris quibusdam sexto die morbus regius accidebat, notat, plerisque morbum in dysenteriam desisse, sicque multos sospites evasisse. Laudavit & dysenteriam non longam in lienosis (a). Verum omnis humor lienis in venam portarum derivatur, & inde per hepar in intestina venire poterit. Unde iterum patet, solennem fatis hanc naturae viam esse, ut materia morbosa ex aliis locis corporis in hepar deferatur, atque inde fluxu dysenterico eliminetur de corpore.

Cur missio sanguinis &c. Missio sanguinis ad curandam inflammationem triplicem ob causam adhiberi solet, ut nempe laesio ulterior vasorum inflammatorum impediatur, copia sanguinis & ejus impetu in vasa obstructa imminutis (§. 396.); vel ut vasis distentis ab immeabili materie restituantur oscillationes elasticae per imminutionem distendentis liquidi (§. 398.); vel denique ut moleculae obstruentes, minuto impetu liquidi a tergo urgentis, retroprimi possint in loca latiora, sicque obstructio solvi (§. 400.). Facile autem patet, omnes hos effectus missionis sanguinis minorem efficaciam habere in sananda hepatis inflammatione, cum sanguis venae portarum jam venosus sit, antequam in convergentium ramorum angustias denuo pellatur, adeoque cordis & arteriarum efficacia in hunc sanguinem admodum debilis sit: ubi vero inflammatio haeret circa fines arteriae hepaticae, tunc major effectus, similis nempe ut in reliquo corpore, a sanguinis evacuatione expectari poterit. Non tamen ideo repudiatur venae sectio tanquam inutilis omnino in hoc morbo; nimium enim impetum febrilem compefcere poterit (§. 610.), calorem minuere, & depletis vasis, diluentibus & attenuantibus remediis faciliorem ingressum & miscelam facere.

Cur in omni morbo acuto adeo attendendum &c. Sparsim in *Hippocratis* operibus videmus, quod in morbis quam maxime attenderit ad variam hypochondriorum conditionem, & longe frequentius illorum mentionem fecerit, quam pulsus. Videantur illa quae ad §. 701. & 735. de hypochondriorum statu, ut signo in morbis, habentur, ubi pluribus de hac re actum fuit. De hypochondriorum retrosorsum elevatione ad §. 909., tanquam signo paraphrenitidis, pariter dictum fuit.

Cur color oculorum, urinaeque &c. Constans observatio est, prima icteri signa in oculis & urina apparere. Bilis autem, cum saponacea sit, facillime in aquosa parte sanguinis solvitur, & cum illa per talia vasa movetur, quae tenuitate sua & sanguinem rubrum & ejus serum excludunt. Verum tunica adnata oculi tota talibus imprimis vasis constat, & nudis fere, vel saltem tenuissima tantum membrana tectis; hinc color flavus a bile sanguini permista statim ibi animadvertitur. Renum vero vasa, urinam secernentia, pariter excludunt sanguinem rubrum & serum, solam aquosam partem sanguinis cum salibus & oleis sanguinis acrioribus redditis, ipsi permittis, ad-

(z) Epidem. I. textu 45. &c. Charter. Tom. IX. pag. 66. (a) Coac. Praenot. No. 466. Charter. Tom. VIII. pag. 879. & Aphor. 48. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 281

mittunt; unde ob eandem rationem, bile sanguini admista, statim tingitur urina. In reliquis vero partibus corporis cutis crassior impedit, quo minus tam cito flavedo appareat, vel copiosa vasa, sanguine rubro plena, colorem flavum minorum vasorum obfuscant, ut in labiis v. g. ubi pariter crassa cutis adest. In diuturno vero ictero solvitur sanguis a bile admista, pars rubra sanguinis sensim minuitur, copia bilis in sanguinem retropulsae augetur quotidie, unde tunc totus corporis habitus flavescit, simulque faeces alvinae, nulla bile tinctae amplius, apparent albae, vel grisei coloris; & simulac illae denovo flavescere incipiunt, urinae & cutis flavedo minuitur. Interim tamen videtur bilis non facile transire per illa vasa, quae chylum vehunt, vel lac a sanguine separant: nam chylus in vasis lacteis, cisterna lumbari, ductu thoracico, semper albus invenitur, & dulcis, licet naturaliter in sanis bilis contentis intestinorum permisceatur. Vidi ictericam mulierem, cui facies & totum pectus satura flavedine tangebantur, reliquae corporis partes non; infans, quem lactabat, non repudiavit ubera materna, & lac inveni albi coloris absque ulla amaritie. Difficilius etiam transit per intricatam fabricam glandularum salivalium, nam in ictero incipiente nunquam memini aegros de amaro salivae sapore conqueri; in icteris autem inveteratis quandoque hoc contigisse observavi, sed non semper. Tandem in pertinacissimis icteris adeo corrumpitur biliosa cacochymia sanguis, ut vix aliquid de florido & rubicundo cruore supersit, & omnes partes internae & externae bile tingantur, nequidem ipsis ossibus & cartilaginibus exceptis; quin imo & tenuissima fluida, quae per oculorum vasa fluunt, ita tinguntur, ut omnia objecta flavo colore appareant perfusa, quod bis se observasse testatur *Celeberrimus Hofmannus* (b).

Cur vitia inflammatoria, suppuratoria &c. Primo, quia hepar pluribus partium memoratarum incumbit cava sua parte, adeoque vel sola vicinia hae partes male affectae nocere hepati possunt. Secundo, quia sanguis venosus a visceribus abdominalibus redux in truncum venae portarum confluit, atque inde per totum hepar distribuitur, sicque facile vitia in his visceribus nata hepati communicantur, vel saltem turbatur in hepate bilis secretio, ad quam omnium horum viscerum sanguis venosus requiritur, ut demonstratur in Physiologicis (c).

Cur tam enormiter &c. Ob eandem rationem: nam impeditur, hepate obstructo, liber transitus sanguinis per venae portarum angustias, adeoque & venae viscerum abdominalium chylopoiesi inservientium evacuari nequeunt, dum arteriae pergunt adferre; unde omnia haec vasa plena manent & distrahuntur. Sic intelligitur ratio illius anxietatis circa praecordia, dum male affectum est hepar; uti etiam quare dolores validi diversa saepe abdominis loca occupant, uti & lumbos, quibus mesenterium affigitur, dum mali causa in hepate haeret. Hinc toties nephritidi, intestinorum inflamma-
tio-

(b) Frid. Hofm. medic. ration. systemat. Tom. IV. part. IV. pag. 353.

(c) H. Boerhaave Institut. Medic. §. 350. 4.

tioni, aut spasmodicae contractioni adscribuntur illi dolores, dum paulo post sequens icterus veram causam demonstrat; quod & sibi contigisse *Mortonus* (*d*) candidè fatetur.

Cur jecur tam immensum augeri &c. Quantam molem hepar acquirere possit, dum suppuratione facta abscessus ingentes ibi puris copiam colligunt, antea ad §. 936. patuit. Verum & obstructione hic nata, dum pergunt huc adferri humores, vasa hepatis mollia & pulposa distenduntur facile, sicque moles hujus visceris augetur saepe immaniter; qualis casus hepatis scirrhusi ad §. 946. habetur. Sed haec dilatatio vasorum, quae hujus visceris substantiam constituunt, tunc locum habebit, si humores ad hepar venientes nullam aliam viam inveniunt, per quam exire possint. Videtur autem quandoque contingere, obstructis biliosis in hepate meatibus, ita dilatari ultimos fines venae portarum, qui cum venae cavae ramulis per hepar dispersis communicant, ut facillimus transitus sanguinis ex vena portarum in cavam fiat; tunc minus urgebuntur vasa obstructa, nec dilatabuntur; imò collabentur tandem, & concresecunt cum liquido contento quiescente, sicque hepar minuetur mole, exsuccum & aridum quasi reddetur. Praeterea detectae fuerunt quaedam venae in mesenterio (*e*), quae non exeunt in venam magnam mesentericam, sed sanguinem suum in ipsam venam cavam deferunt: hinc non improbabile videtur, impedimento nato circa venae portarum angustias in hepate, sanguinem, per binas arterias mesentericas allatum, & per hanc viam redire posse ad cor, insalutato hepate. Forte etiam & retrogrado motu venosus sanguis in arterias redire potest, cum hic nullae sint valvulae, uti alia occasione ad §. 918. jam monitum fuit. Dum hoc fit, omni functione hepatis sublata, languidam vitam trahunt tales aegri, illudque viscus incredibiliter mole minuitur.

Vidit in cadavere viri, ascitem cum tympanitide passi, & cui sanguis sursum & deorsum copiose exiverat, lienem tumidum *Tulpius* (*f*), hepar vero aridum & retorridum. In mulieris ictericae simul & hydropicae cadavere invenit (*g*) *jecur aridum, atrum, exsuccum, & instar corrugati corii ita in se contractum, ut vix aequaret geminum pugnum.* Exsucca & arida talia jecinora aliquoties in cadaveribus ictericorum & mihi videre contigit.

Cur hydrops a malo hepatis & tympanitis eo crudelior. Postea, ubi de hydrope agetur, demonstrabitur, defectum partis crassioris rubrae in sanguine disponere ad hydropem: verum in ictero pertinaci, bile continuo regurgitante in sanguinem, ille sic dissolvitur, ut nulla penitus rubedo supersit. Praeterea in Physiologicis (*h*) inter alios usus omenti & ille recensetur, quod venosis osculis bibulis resorbeat tenuissimum illum halitum, qui in abdomine vivi & sani animalis semper adest: cum autem venosus sanguis omenti omnis in hepar eat, si in hoc viscere impedimentum fuerit, non poterunt venae omen-

(*d*) Oper. Medic. Lib. III. Cap. xiiii. pag. 138. (*e*) H. Boerhaave Institut. Medic. §. 336. (*f*) Observ. Medic. Lib. II. Cap. xxxv. pag. 153. (*g*) Ibid. Cap. xxxvi. pag. 154. (*h*) H. Boerh. Institut. Medic. §. 331.

omenti evacuari, adeoque & impediatur illa resorptio a nimia venarum plenitudine, colligetur in abdomine latex ille tenuissimus, sicque ascites nasci poterit. Noverunt autem omnes practici, quam raro curetur hydrops, cujus causa a male affectis visceribus, imprimis ab hepate, pendet. Licet enim per punctiorem abdominis, aut alia quacumque methodo, evacuentur aquae, superites tamen manet insuperabilis saepe causa, hydropem regenerans, & saepe fatis cito.

Putredinem autem in morbis hepatis quam maximè metuendam esse, patuit ex illis, quae ad §. 918. & 933. dicta sunt; & antea ad §. 647., ubi de causa materiali ructuum & flatuum agebatur, constitit, per ipsam putredinem extricari aërem latentem in fluidis nostris, & elasticum fieri denuo; adeoque patet ratio, quare & tympanites sequatur, uti jam ad §. 939. monitum fuit, & postea in *Capitulo de hydrope* pluribus dicitur.

Cur ab hydrope extenuatio &c. Paulo ante de hac re dictum fuit, dum dicebatur de causis, unde hepar adeo exsiccari possit.

Quae dysenteria hepatica? Si collecta in hepate materies per porum hepaticum in intestina viam invenerit, quae acrimonia sua irritando tormina & dolores saepe validos, cum continuo tenesmo deponendi alvum, producit. Dum sic evacuari potest materia morbosa, manente visceris hujus integritate, salubris erit talis dysenteria; uti paulo ante observationibus *Hippocraticis* confirmatum fuit. Ubi vero pus ex hepatis abscessu, acrius jam redditum, in intestina depluit, longè periculosior dysenteria est. Si vero corrupti hepatis liquamen putridissimum, vel scirrhi in cancerum degenerantis acris ichor, in intestina venerint, lethalis sequitur dysenteria, nulla arte curabilis. Non sine ratione *Hippocrates* (*i*) malas dixit esse dysenterias, quae cum hepatis inflammatione invadebant. Salubres vero illae dysenteriae, quas observaverat in Epidemicis, in aegris quibus sexto morbi die Icteri fiebant, contingebant circa morbi finem; quod magnum discrimen facit.

(i) Praediction. Lib. II. Cap. xiiii. Charter. Tom. VIII. pag. 821.

VENTRICULI INFLAMMATIO.

§. 951. **U**t reliquae partes, ita quoque stomachus vera inflammatione corripitur potest. Cujus signa, & effectus haec fere habentur: dolor ardens, fixus, pungens in ipso stomachi loco; ejus exacerbatio in ipso puncto, quo aliquid ei ingeritur; vomitus dolentissimus statim ab omni ingesto, cum singultu dolorifico; anxietas summa & perpetua circa praecordia; febris acuta continua. Ejus causae generales inflammationes, vel vicinia aliorum, vel acria ingesta.

Cum antea (373.) demonstratum fuerit, omnem partem corporis, in qua reticulares arteriarum distributiones, vel lymphaticorum arteriosorum ortus, inflammationis sedem esse; patet satis & in ventriculo talem morbum obtinere posse. Arte enim *Russchiana* demonstratur, numerosissimas arterias per ventriculi substantiam distribui, & innumeris Anastomosis inter se mutuo uniri, ut a variata pressione quibusdam locis impeditis, libera tamen maneret humorum circumductio per reliqua; & ideo etiam a quatuor diversis ramis suas arterias ventriculus accipit (*k*). Non adeo frequens tamen mentio hujus morbi apud medicos occurrit, & apud *Hippocratem* tantum generalia de praecordiorum inflammationibus habentur.

Si autem illa, quae §. 382. de signis inflammationis dicta fuerunt, applicentur ventriculo, poterit haberi Diagnosin hujus morbi: praecipua autem signa sunt sequentia.

Dolor ardens, fixus &c. Superiorem & anteriorem abdominis partem ventriculum occupare, pro parte hepate tegi, lienem ipsi a sinistris adiacere, pancreas vero supponi, & diaphragmatis partem ventriculo contiguam esse, ejusque orificium superius per diaphragma transire, ex Anatomicis notum est: unde in vicinis partibus nata inflammatio Diagnosin dubiam forte facere posset. Accedit, quod ventriculi situs mutetur in eodem homine, prout aut vacuus, aut flatibus vel ingestis distentus est. Praeterea quandoque & mirae varietates in situ viscerum observantur, & praesertim in ventriculo, uti alia occasione ad §. 169., ubi de vulnerum Prognosi agebatur, memoravi.

Ejus exacerbatio &c. Illud signum fere pathognomicon est, dum ab ingestis etiam parca copia, & talibus, quae caeteroquin facile fert ventriculus, exacerbatur dolor. Si enim in vicinis ventriculo partibus inflammatio haeserit, illa irritatur quidem a ventriculo distento, sed non ilico sentitur

(*k*) H. Boerhaave *Instit. Medic.* §. 77.

tur doloris exacerbatio, si parum simul in ventriculum ingeratur. Solet tunc ilico sequi vomitus, sed summo cum dolore, dum pars haec inflammata convellitur, ac diaphragmate & musculis abdominalibus simul agentibus, validissime comprimitur. Quare autem & singultus sequatur ventriculi inflammationem, patet ex illis, quae antea ad §. 659. de singultu dicta fuerunt.

Anxietas summa &c. Numerosissimos nervos per ventriculum distribui, docet Anatome; imo par octavum vicinum & contiguum esse superiori ventriculi orificio, omnibus notum est; quod par nervorum per omnia viscera abdominalia se distribuit. Dum ergo tumentes partes inflammatae ventriculi distrahunt & irritant nervos vicinos, molestissimi spasmi in omnibus visceribus abdominalibus excitantur, unde anxietatem nasci antea (§. 633.) demonstratum fuit. Hinc observantur a venenis assumtis tantae anxietates, dum adhuc in ventriculo haerent; imo dum bilis corrupta ventriculum irritat, vel adeo facile putrefacienda piscium hepata majori copia fuerunt assumpta, intolerabilis anxietas nascitur, donec vomitu haec excussa de ventriculo fuerint.

Febris acuta continua, quae omnes inflammationes alicujus momenti, imprimis in visceribus, comitari solet. Ratio autem hujus rei in historia inflammationis §. 382. 8. data fuit.

De causis vero generalibus inflammationis jam saepius dictum fuit, quae omnes & hic locum habere possunt. Omnium forte frequentissima causa hujus mali est potus gelidus, calefacto prius a laboribus corpore; de cujus noxa jam saepius in praecedentibus morbis inflammatoriis dictum fuit. Verum directe in ventriculum delabitur talis potus, adeoque ibi imprimis mala producet; & quandoque subito spasmo sic stringitur utrumque orificium ventriculi, ut sursum vel deorsum ne guttula quidem exire possit, praecipue si maximam copiam potus gelidissimi, a laboribus aestuans homo & sitibundus, simul & semel ingurgitaverit; a qua causa mortem post intolerabiles anxietates intra paucas horas factam vidi. *Celeberrimus Hofmannus* (1) plures similes casus recenset inflammationis ventriculi ab hac causa natae, & merito statuit, hunc morbum saepius contingere, ac quidem vulgo creditur.

Vicinas autem partes inflammatas simile malum in ventriculo producere posse, satis patet, & in partibus externis corporis saepe videmus inflammationem per vicina loca se dispergere latius. Hinc non mirum in hepatitide, parraphrenitide &c. defunctorum cadaveribus, ventriculum inflammatum, imo jam gangraenosum, inventum fuisse, qualia exempla plura sparsim apud *Bo-netum* habentur.

Acria ingesta. Ventriculum humanum sine magno damno acriora multa ferre, quotidianis experimentis constat, qualia plurima recenset *Swalve* in elegantissimo tractatu de *querelis ventriculi*. Multa enim, quae inter deglutiendum, si tangerent fauces, acrimonia sua illas laederent, impune saepe ventriculo

reci-

(1) Frid. Hofm. Opusc. Pathol. Pract. decal. 2. Dissert. VII. pag. 466.

recipiuntur. Acerrimis aromatibus, Pipere, Zingibere &c. languentem a quotidiana crapula ventriculum excitare solent helluones: medici acerrimos ari bulbos contritos, cum aliis remediis mistos, forma pilulari toties exhibent aegris absque ullo damno. Tithymali Causticum succum ficibus instillari iussit *Hippocrates* (*m*); atque illas ficus exhibebat ante cibum hydropticis. Interim observatum fuit acria admodum, nullis demulcentibus obvoluta, ventriculum rodere, dolores acerrimos, spasmos horrendos, & inflammationem pessimam producere. Imo dum subita morte peremptorum cadavera lustrant medici, ut ad iudices de causa mortis referant, si inflammatum ventriculum aut erosum invenerint, acre venenum ingestum fuisse suspicantur. Plures casus habet, qui hanc rem confirmant, *Wesferus* (*n*). Sed & alia sunt, in quibus tanta acrimonia sensibus non detegitur, & quae tamen latente stimulo, sed vix domabili, post spasmos summos inflammationem in ventriculo faciunt. Talem casum habet *Hoffmannus* (*o*), ubi a granis octo vitri antimonii, in substantia exhibitis, vomitus enormis cum dolore acerbissimo excitabatur, dein convulsio & mors. In cadavere ventriculi pars inferior inflammata erat, & vitri antimonii pulvis tunicae ventriculi interiori adhuc adhaerebat.

Praeterea observatum fuit, acrem materiam, vel in corpore genitam, vel aliis viis quam per deglutitionem corpus ingressam, in ventriculum deponi, & pessimas inflammationes & gangraenam saepe facere. *Helmontius* (*p*) cadaver secuit hominis peste mortui post septem a morbi invasione horas: vomitus continuus cum cephalalgia adfuerant: invenit os stomachi *eschara nigra jam cauterizatum*. In alio, qui sedecim horarum spatio obierat a peste, invenit *stomachum triplici eschara jam perfecta pertusum* (*q*). Sed & *Celeberrimi Sydenhami* observata, alia occasione (§. 634.) jam memorata, videntur suadere, pestis contagium saepe radices quasi figere in ventriculo, nisi per sudores diffletur de corpore, antequam hic inflammationem validam produxerit; in febre enim pestilentiali aderat anxietas cum vomitu perpetuo, quae cessabant, simulac sudor prodiret copiosus; & omnino tollebantur, si tali sudore diu protracto expelleretur susceptum virus. Quandoque & variolas pessimas, & morbillos (sed in his rarius) talia symptomata comitantur, quae metum faciunt ventriculi inflammati: hinc adeo suspectum signum habetur in variolis, si post eruptionem anxietas, vomitus, ardor circa praecordia adsint; metus enim est, ne & pustulae variolosae ipsum ventriculum obsideant, & periculosam ibi inflammationem faciant. Idem & a podagrae materia, non amplius in artus deposita, vel imprudenti medela retropulsa, observavit contigisse *Hoffmannus* (*r*).

(*m*) De victu acutorum in sine Charter. Tom. XI. pag. 183. (*n*) De Cutae aquat. histor. Cap. XXI. pag. 274. &c. (*o*) Frid. Hoffmann. Opusc. Pathol. Pract. dec. 2. Dissert. VII. pag. 456. (*p*) Tumulus Pestis pag. 842. 843. (*q*) Ibidem pag. 867. (*r*) Loco modo citato pag. 460.

§. 952. **B**revi plerumque lethalis fit, nisi subito curetur, ob laesam necessariam functionem, & infinitos nervos connexos.

Quanta sit necessitas in cura inflammationis diluentium remediorum, in praecedentibus satis patuit: verum inflammatus validè ventriculus a lenissimo etiam potu irritatur, adeoque hac via diluens liquidum subministrari nequit. Praeterea nervosissima ventriculi substantia a tumore inflammatorio irritata & dolens totum corpus turbare potest miris modis, & imprimis cerebri functiones laedere; quod optime *Galenus* (*s*) notavit dicens: *Nam ventriculus capiti, & caput ventriculo suas affectiones transmittit, propter nervorum ab encephalo ad os ventriculi descendantium magnitudinem, per quos etiam sensus huic parti, quam ulli reliquarum corporis partium, acutior est.* Videantur illa quae circa hanc rem dicta fuerunt ad §. 701., ubi de delirio in febris nato a fordibus circa praecordia haerentibus agebatur. Sed & ipsas vires vitales a simili causa prosternti antea ad 661. demonstratum fuit: & *Celsus* (*t*) notavit, percussio stomacho, non tantum sequi singultum & bilis vomitum, & assumta statim reddi, verum & venarum motus elanguescere, sudores tenues oriri, extremasque partes frigescere; quae omnia mortis imminentis signa sunt. Ex quibus facile patet, summum periculum in hoc morbo adesse.

§. 953. **I**n sanitatem; morbos suppuratorios, scirrhosos, cancerosos, gangraenosos; vel in subitam mortem convulsionibus acceleratam, transire, ut reliqui inflammati, solet.

De vario exitu morborum inflammatoriorum, qui viscera occupant, jam saepius dictum fuit, & omnia illa etiam in hoc morbo obtinent.

Verum hoc peculiare habet ventriculi inflammatio, quod, convulsionibus faevissimis ortis, saepe subitam mortem faciat. Dum venena acria ventriculum rodunt & inflammant, vel & alia, non habentia tantam acrimoniam, sed singulari modo noxia, nervos hic dispositos irritant, ex *Wepferi* (*u*) observatis plurimis constat, horrendas convulsiones fieri. Quotidiana observata practica docent, infantes, acri acido colostro ventriculum plenum habentes, convulsos mori quam subitissime. Sed & insignis casus (*w*) docet, quam horrenda mala ventriculi inflammationem comitentur. In juvene enim bonae temperiei primis jam morbi incepti horis pulsus oppressus erat, & saepe intermittens, paulo post, licet jam ter vena secta fuisset, extrema frigebant ut in cadavere, vertigo summa sequebatur & caecitas, delirium ferox, ardoris interni intolerabilis sensus, convulsiones musculorum faciei, sitis immanis, & simul horror summus, dum liquida allata videbat, ita ut hydropho-

(*s*) De Locis Affectis Lib. III. Cap. 1x. Charter. Tom. VII. pag. 438. 439.

(*t*) Lib. V. Cap. xxvi. N°. 15. pag. 287.

(*u*) In historia cicut. aquat. passim.

(*w*) Medical Essays Tom. I. N°. 29. pag. 284.

bus fere effct. Leniebantur post sanguinis missionem symptomata, sed paulo post recrudescencia idem remedium suadebant; ita ut undecies missio sanguine tandem a tantis malis adhuc evaserit incolumis.

§. 954. **S**imulac praesens per sua signa scitur (951.), statim valida sanguinis missione, si opus repetita; potu lenissimo nutriente, emolliente, antiphlogistico, causae contrario; clysmatibus, fomentisque similibus, diligentissime utendum. Cavendum summopere ab omni acri, maxime autem a vomitu.

Largam sanguinis missionem summum remedium esse in inflammationis initio, jam saepius demonstratum fuit, tam in cura generali inflammationis, quam in morbis inflammatoriis ante pertractatis: & modo recensitus casus docuit, quantum Venae sectio audacter repetita valuerit in hoc morbo, jam tot horrendis symptomatibus stipato. Praeterea laudati fuerunt diluentes potus, addito nitro, melle, rob sambuci &c. Verum hic major difficultas est, nam a minimo acri irritatur inflammatus ventriculus, & augentur omnia mala: ideo haec remedia, licet merito laudentur optima in curatione inflammationis, vix audemus dare, vel tantum adeo diluta, ut oculus non laederetur ab his instillatis. In Materia Medica ad hunc numerum habetur talis potus leniens, qui tamen ob trifolium acetosum admistum, & rob ribesiorum, vix ferri possit, si dolentissima foret ventriculi inflammatio; vitelli ovi admisti tamen utcumque obvolvunt reliquorum acrimoniam. Verum lactis ferum recens, decoctum hordei, avenae, panis, & similia, addito ovi vitello sufficient pro nutritione levi, quae hic tantum requiritur. Jusculum dilutum, ex pulli carne paratum, blandissimum pariter est, & si in singulis libris horum decem vel duodecim grana nitri diluantur, ferri poterit facillime. Praeterea & hoc notandum est, talia debere dari pauca copia simul, ne distendatur ab ingestis ventriculus, nam & inde omnium malorum augmentum fieret. Si autem causa cognita fuerit, quae acrimonia sua rodendo inflammationem fecisset, dantur simul opposita huic acrimoniae remedia: sic v. g. in infantibus, ab acido acri in ventriculo haerente convulsis, dantur absorbentia terrestria, quae & blanda sunt, & simul acidum absorbendo enervant.

Cum autem non possint intra breve tempus diluentia & attenuantia ingeri magna copia, conamur per alias vias haec in corpus introducere. Huc faciunt balnea, fomenta, epithemata, & imprimis clysmata, saepius applicata & diu retenta, ut venis bibulis intestinorum refoveri possint.

Simul facile patet, quanta malorum exacerbatio debeat fieri, dum stomachicis vulgo dictis remediis (quae solent fere laudari spirituosae, amara, aromatica acria, & in frigidis ventriculi morbis pulchrum usum habent) imperiti hunc morbum aggrediuntur. Longe adhuc pejus cum miseris aegris agitur, si medici fallaci illa & periculosa regula utantur: *Vomitus vomitu curatur* (vide §. 659.). Dumque vident aegros tales a minimo liquido inge-

ingesto frequenter vomere, statuunt malignam in ventriculo haerentem saburram morbi causam esse, & vomitorio dato illam expellere conantur. Can-
dide fatetur *Sydenhamus* (vide locum citatum ad §. 634.) se hic errasse, &
dum viderat in febribus epidemicis autumnalibus, in quibus anxietas circa
praecordia aderat; & nausea perpetua & vomendi conatus, tam pulchrè suc-
cessisse emeticum, post venae sectionem praemissam, in initio morbi datum;
dedit in febre ardenti pestilentiali, ubi vomitus ab incipiente inflammatione
ventriculi oriebatur; sed pessimo cum successu. *Celeberrimus Hofmannus* (*)
notabilem casum habet, qui docet funestum eventum vomitorii in hoc morbo
dati. Canonicus Halberstadtensis, perfecte sanus, ira vehementer excan-
duit, dein vinum calidum superbibit: sequenti die dolores summi circa prae-
cordia, angustia, conatus vomendi, ardor stomachi aderant: vocatus medi-
cus dedit vomitorium ex sulphure aurato antimonii, unde ter vomuit aeger,
sed cum symptomatum omnium augmento, & intra decem horarum spatium,
convulsionibus accedentibus, periit. Cadavere dissecto in fundo ventriculi
plures maculae, partim nigrae partim rubrae, apparuerunt. Jam in gan-
graenam abiverant loca inflammata tam ruditer concussa & pressa a vomendi
conatu.

§. 955. **S**i in suppuratum abit multa mala, maxime nausea, vom-
itus, dolor, succedunt, quae saepe mirabilia apparent;
ignorata causa, raro curantur; cognita (951.) per curam abscessus
tractari requirunt (402. ad 413.).

Quamvis inflammationis curam per benignam resolutionem semper habeant
in voto medici, tamen non semper illa succedit, sive ob morbi magnitudi-
nem, sive ob neglectum efficacis medelae in morbi initio: tunc sequitur sup-
puratio, & haec sola optabilis est, cum reliqui inflammationis exitus sint pe-
jores. Cum autem illo tempore, dum inflammatio in suppurationem transit,
augeantur symptomata (vide §. 387.), patet satis, quantis cum malis aegri
conflictari debeant, dum suppuratio in ventriculo fit. Tunc post diu tole-
rata haec mala oritur puris vomitus, saepe & ruptis vel erosis vasis multo
sanguine intermixto, cum levamine symptomatum; quandoque & exeso per
ulcus natum ventriculo lethalis haemorrhagia sequitur. Talis casus habetur
in *Actis Parisinis* (y). Homo continuo dolore ventriculi laboraverat per tres
septimanas; cardialgia & nausea frequentes fuerant, ultimisque vitae diebus
multum sanguinis sursum & deorsum evacuaverat. Post mortem invenit *Ce-
leberrimus Littere* in ventriculo ulcus rotundum, quinque lineas aequans diame-
tro, & mediam lineam profundum, ad distantiam pollicis cum dimidio a py-
loro: multum sanguinis in cavo ventriculi & intestinorum, reperiebatur.
Quandoque & tale ulcus, dum peritoneo accrevit ventriculus, extrorsum
ape-

(*) Frid. Hofman. Opusc. Patholog. Pract. decad. 2. Dissert. VII. pag. 454.

(y) Academ. Royale des Sciences l'annee 1704. Hist. pag. 36.

aperitur, & relinquit fistulam, per quam toto vitae tempore pars ingestorum exit. Vidi sexagenariam mulierem, quae jam per duodecim annos tale fistulosum ulcus gerebat, absque multo incommodo; & vidi contentorum ventriculi partem exire per hanc aperturam. Longe mirabilior casus legitur in *Diariis Eruditorum* (z), de puella, cui ex abscessu hypochondrii finistri una cum fragmentis costarum cariosis exhibant contenta ventriculi, & quidem tanta copia & tam cito, ut cogereetur singulis fere horae quadrantibus cibum sumere, prae ingenti fame & debilitate; & nisi ulceris patens admodum orificium fascia appressa clauderetur, omnia ingesta exhibant statim. Sensim tamen angustior facta fuit ulceris apertura, & supervixit diu, viribus adeo auctis, ut rusticis laboribus consuetis exercendis par fuerit, & per viginti tres annos illud malum tolerare potuerit.

Si ex signis praegressis inflammationis ventriculi fatis validae, nec pessimae tamen, suspicio nascatur, in ventriculo apostema fieri, decocta mollissima ex althaea, malva, consolida majore, seminibus lini &c. parca copia simul, saepe repetitis vicibus danda, ut emolliatur vomica & ad rupturam citam disponatur: ubi pus sursum vel deorsum prodiens, & levamen malorum, docent, abscessum ruptum esse, tunc lenissimis detergentibus, & postea consolidantibus opus erit, uti antea in cura abscessus, numeris in textu citatis, dictum fuit. Verum dum consolidandum est tale ulcus, caveri debet, ne a copiosis ingestis ventriculus distendatur, distraherentur enim denuo illa, quae coire inceperant. Satis autem patet, difficilem fore curationem, cum omnia ingesta ulcus alluere debeant, & motu peristaltico ventriculus continuo agitetur: solum jus carniū, cum oryza, hordeo, pane &c. coctum, tunc conduceret: forte & per clysteres nutrientes possent fatis sustineri vires per plures dies, cum ulcus jam purum est, ut, quiescente sic ventriculo, consolidatio citius fieret.

§. 956. **U**bi scirrhum, canerumve procreat, tum enormes illos vomitus, dolores intolerabiles, ad minima ingesta acerbatos, fixos, diuturnos, ad omnia medicamenta aspera insurgentes, excitat.

Alter exitus inflammationis, de quo in praecedentibus pariter saepius dictum fuit. Plures tales aegri occurrunt quotidie, qui se beatos crederent, nisi alimentis indigerent quotidie: sentiunt enim dolores molestissimos ab ingestis, quandoque statim a pastu, quandoque post unam alteramve horam: nullum levamen sentiunt a decantatissimis etiam stomachicis remediis, imo ab omnibus acrioribus dolores augentur; omnium maxime a purgantibus aut emeticis validis. Vidi plures tales miseros, qui, dolorum impatientes, aliquot post cibum sumtum horis digito in fauces immisso evomebant omnia, ut levamen haberent doloris. Semper tunc suspicandum de scirrhis tumori-

bus,

(z) Journal des Scavans Mois d'Aout 1737. pag. 534.

bus, ventriculum aut vicina loca obfidentibus; quod & cadaverum sectio confirmavit. Ante aliquot annos Nobilem matronam Anglicam vidi tali morbo laborantem, & una cum amico integerrimo (cujus praematuram mortem lugeo) *Godefrido du Bois*, in Academia Franequerana Medecinae & Philosophiae Professore, deliberavi, quomodo succurri posset huic miserae, quae jam per plures annos cum hoc malo consistebatur. Frustra tentata fuerunt omnia: levamen aliquod a blandissimis remediis & opiatis quandoque habuit. In cadavere inventus fuit Venter ovo anserino non major; pylorus & proxima intestini duodeni portio, uti & pancreas, scirrhusa erant, & durissima. In homine, qui diu de ventriculi dolore conquestus fuerat, cum vomitu continuo & animi deliquis, invenit *Ruyfchius* (a) fundum ventriculi obsessum tumore scirrhuso pugni fere magnitudine, materia tenaci & atra referto, qualem materiam quoque paucis ante mortem horis vomitu rejecerat. His similia & apud *Bonetum* (b) plura habentur.

Scirrhus autem, quamdiu benignus adhuc manet, pondere & mole sua distrahendo partes adeo sensiles plurimum quidem mali producere poterit, verum ubi temporis diuturnitate, aut acrium medicamentorum usu, in cancerosam malignitatem vergere incipit, horrendi dolores inde fiunt; uti ex illis, quae antea de *Scirrhuso* & *Cancro* dicta fuerunt, facile patet. Insignis talis casus describitur a *Celeberrimo Petit* (c). Mulier corripiebatur dolore cum febre: aderant simul nausea & vomitus cum dolore colico: iteratis venae sectionibus, aliisque remediis a peritissimo Medico praescriptis, levamen quidem, sed reliquias morbi nondum eradicati neglexit, diaetae regulas minus observans. Cum langueret diu, empyricum consuluit, qui & validissimis Emeticis, & clysmatibus primo lenioribus, dein acerrimis, in pessimum statum redegit miseriam aegram. Prudentiorum dein consilio usa levamen quidem percepit, sed tandem periit. In cadavere inventa fuit pars ventriculi colo intestino vicino firmiter adhærens, & cum illo in massam scirrhusam magnam concreta: dissecto ventriculo, inventum ulcus nigrum foetidissimum duos pollices in diametro habens, quod integumentis concretis cum hoc scirrhuso, viam versus exteriora fecerat ichori & puri. Plura adhuc maxime notanda circa hoc malum ibidem recensentur, sed modo dicta doceant, fidelibus observationibus constare, scirrhum ventriculi in cancerosum ulcus degenerasse.

§. 957. **S**olis lenibus, ad hos morbos requisitis, medelis pacatur (490. 491. 506. 507. 508. 509. 511.); raro curatur: aquae medicatae fontium maxime hic efficaces.

Omnia illa, quae laudata fuerunt in cura Scirrhi & Canceri, hic locum habent;

(a) Observat. Anat. Chirurg. XXXIX. pag. 38. (b) Anatom. Practic. Lib. III. Sect. VII. pag. 68. &c. (c) Académ. Royale des Sciences l'année 1716. mem. 395. &c.

bent; exceptis his, quae situs & conditio ventriculi non admittunt, licet in externis partibus corporis scirrhis vel cancriosis adhereri possint.

Præcipuum est, ut nihil in victu exhibeatur, quod exasperare possit hæc mala: jura carniū, cum oryza cocta vel mollissimis oleribus, hic sunt præcipua: vitelli ovorum, cremores hordei, avenae & similia parca copia simul data; ab his enim magnum solamen in doloribus illis chronicis circa ventriculum solet percipi. Ubi vero scirrhus adhuc recens est, magna copia saponis veneti profuit, sed diuturno usu, ita ut drachmas duas quotidie per plures menses fumerent aegri: summum enim dissolvens est & satis mite; si autem ab hoc assumpto dolores augeantur, abstinendum est ilico; tunc enim metuendum est, jam in cancriosam indolem degenerare scirrhum, qui tunc nequidem illud remedium ferre potest. Profunt & aquae medicatae spadanae, vel his similes, quae mira vi solvendi concreta in corpore valent, neque interim acrimoniam magnam habent.

Ex dictis simul apparet, quanta prudentia opus sit, dum medela fit hominibus, qui de chronicis illis abdominis doloribus, a cibo assumpto exacerbatis, conqueruntur.

§. 958. **L**ienis, Pancreatis, Omenti, inflammati, suppurati, gangraenosi, scirrhusi, cancriosi, origo, natura, effectus, cognitio, praevisio, curatio, palliatio, ex iisdem dictis (914. ad 958.) hauriri possunt.

Supereffent jam & alii morbi inflammatorii viscerum quorundam abdominalium pertractandi, verum omnia hæcenus dicta in prioribus repetenda forent. Locus enim tantum diversus est, & situ ex Anatomicis bene cognito, & functione ex Physiologicis intellecta, non est difficilis diagnosi horum morborum. Omnes autem exitus inflammationis hic iterum obtinent, & cura similis est. Hinc sufficet paucis videre præcipua, quae hic observaverunt auctores fide dignissimi. De intestinorum autem inflammatione peculiariter agendum est, quia ibi multa notanda occurrunt, quae tantum in illis partibus locum habent; & ob eandem rationem etiam renū inflammatio seorsim pertractabitur.

Lienis. Satis frequens mentio morborum lienis apud veteres fit, ita tamen ut merito suspicari liceat, quod quandoque & morbos vicinarum partium sub titulo lienis male affecti descriperint. Intestini coli enim flexus lieni proximus est; hinc faeces induratae, flatus impediti ab his faecibus, circa lienis regionem tumores & dolores facere poterunt, licet nullum in liene vitium hæreat. Ita *Trallianus* (*d*) de *lienis inflatione* scripsit, & in cura hujus morbi laudavit talia remedia, quae carminativam, sive flatus discutientem, vim egregiam possident: Verum facile patet, flatus in ventriculi & intestinorum cavo
suam

(*m*) Lib. VIII. Cap. xi. pag. 479. vide & Galen. medend. method. ad Glaucon. Lib. II. Cap. vii. pag. 379. Charter. Tom. X.

fua fedem praecipue habere. Ita & *Hippocrates* (e) acutorum dolorum caufam in liene, qui etiam ad humerum, claviculam, ilia ac mammas tranfeunt, pofuit ingurgitationem ficuum viridium, pomorum, uvarum, & mufti copiofi ufum. Sed omnia haec flatulenta admodum funt, & in fermentationem quam maxime prona, folent primis viis nocere primo, antequam fanguini permifta alias partes afficere poffunt: unde & talia in cura commendat, quibus haec faburra furfum & deorfum expelli poffet. Praeterea notat, lienem eodem die magnum, & deinde iterum minorem reddi (f), doloremque acutum facere, dum fublatus eft lien; fine dolore effe, dum mollis eft. Verum fatis apparet, obftructionem aut inflammationem lienis tam fubitis mutationibus obnoxiam non effe; in colo vero intestino circa illum locum, ubi lieni contiguum eft, frequentes fatis caufas effe, unde tales tumores fubitanei, & dein iterum fubfidentes, nafci poffint. Si jam fimul cogitetur, frequentem mentionem fieri fcirrhi lienis fatis cito curati, tam apud veteres medicos quam recentiores, vix dubium eft, faeces induratas, circa flexum coli haerentes, talium tumorum caufam fuiffe, cum fcirrhus non tam fubito refolvi poffit, & plerumque ad omnia rebellis maneat, uti nimis notum eft.

Praeterea cum ex veterum opinione lien atrabilarii fucci apotheca foret, morbos melancholicos fub titulo affectionum lienis defcripferunt; ita etiam fcorbutum, uti poftea patebit, quando de his morbis dicendum erit.

Interim tamen negari nequit, inflammationem quandoque lienem occupare, nam cadaverum fectiones docuerunt, inflammationis effectus in liene obfervatos fuiffe. Verum minus frequenter, quam alia viscera, lienem inflammari, notavit *Trallianus* (g). Praecipua figna autem inflammati lienis funt, febris acuta continua, dolor in loco lienis, quandoque ad humerum, mammam & claviculam finiftri lateris protenfus. Licet autem & functiones laefae partem affectam in morbis denotent, cum lien foli hepatis infervire tantum videatur, non poterimus accurata figna ex hoc fonte colligere, eo quod hepatis laefio vitia lienis tardius tantum fequi folet. Quin imo experimenta docuerunt in vivis animalibus capta, lienem ligatis ejus vasis inutilem reddi, imo & extirpari poffe integrè, & tamen animalia diu poftea adhuc fupervixiffe, absque notabili fanitatis noxa (h).

Non videtur improbabile, quandoque fub pleuritis nomine tractari lienis inflammationem, & absque magno damno, cum cura pleuritis & huic morbo curando conveniat. Celebris apud Batavos Hagae comitum Medicus, *Antonius de Haen*, cui plurimas & utiliffimas obfervationes practicas ex cadaverum fectione hauftas me debere, gratus recordor, talem mihi cafum tranfmifit, qui hoc confirmat. Homo triginta quatuor annorum a medico tractabatur ut pleuriticus, & quidem tali cum fuffeffu, ut fecundo jam morbi die

(e) De Internis Affectionibus Cap. xxvii. Charter. Tom. VII. pag. 657. (f) Ibidem Cap. xxxii. pag. 662. & Cap. xxxv. pag. 663. (g) Lib. VIII. Cap. xii. pag. 484. (h) Malpig. de Liene Cap. vi. pag. 114. Brunner. de Pancreate. In Praefat. pag. 9.

die a febre & dolore finiftri lateris fere integre liber fe fanatum crederet, omnemque medelam negligeret poſtea, ſed infelici cum eventu. Languit enim poſtea, & faſſus fuit, ſe ſemper obtuſum dolorem in loco prius affecto percepſſe. Poſt paucas ſeptimanas, a primo morbi inſultu, inſignem habuit in dextro crure tumorem, ſponte poſtea evanidum: ſimilem tumorem deinde percepit in dextro latere perquam magnum, ſponte etiam poſtea evaneſcentem. Similis tumor denique apparuit in femore ſiniſtro, & illo manente, novus tumor occupavit internam brachii dextri partem, mollis & pugno major. Succellit deinde dyſenteria, aſcites, una cum hydrope anarſarca totius corporis, proſtratio virium & mors.

In cadavere biduo poſt mortem diſſectō apparuerunt ſequentia: Abdomen turgidum, lividum ubique, praefertim in latere ſiniſtro. Omentum breviſſimum vix duos digitos longum, macilentum. Inteftina omnia turgidiſſima, & fere per totam longitudinem, craſſa aeque ac tenuia, inflammata, & pluribus in locis jam gangraenofa: Lympha non admodum copioſa in abdominis cavo. Ventriculus pariter turgidiſſimus, ſiniſtra ac maxime ſuperiori parte longe lateque gangraenofus: Pancreas flaccidum, parvum: Meſenterium integrum, exſanguē: Meſocolon exhibuit plura friabilia corpuscula obſcure viridia, mole, colore, figura, referentia capparidum gemmas, quae aceto vel muria conditae menſis adhibentur: Hepar per quam magnum erat, in parte inferiore magis fuſcum, quam naturaliter eſſe ſolet. Lien inferiore parte peritonaeo accretus, pure albo, craſſo, copioſo plenus: copia quaedam ſimilis puris aquae, in cavo abdominis repertae, innatabat. Tumor brachii lanceola apertus, dedit idem colore ac conſiſtentia pus, ac in liene deprehendebatur. Pulmones hinc inde membranae pleurae adhaerebant concreti.

Tota haec hiſtoria docet, lienem inflammatum, aegri incuria non integre fanatum, in ſuppurationem abiviſſe: pus reſorptum ad varia loca corporis metaſtaſin feciſſe; tandemque purulenta cacoehymia totum ſanguinem corrupiſſe. Simul notandum, hepatis molem inſigniter auſtam fuiſſe, dum ſplenis, purulenta labe conſumpti, functio ceſſabat; quod & *Malpighius* & *Brunnerus* obſervaverant in animalibus, quibus ſplenem excucuerant, vel ligatis vaſis illum reddiderant omnino inutilem.

Videtur autem & *Hippocrates* (*i*) obſervaviſſe lienis ſuppurationem: juſſit enim ſplenem, maximum jam & ſublato, inuri, uti in hepatis vomica conſuluerat, ad pus educendum. Et in alio loco, antea ad §. 488. citato, de lienofis agens monct, morbum quandoque in hydropem degenerare & contabefcere aegros; quibusdam vero lienem ſuppurari, qui uſti ſani fiunt; quibusdam etiam durum & magnum lienem conſeneſcere. Nihil autem magis incitat medicos, ut diligenter evolvent priſcorum medicorum volumina, quam dum vident difficillimis caſibus lucem affundi a veterum obſervationibus, vixque aliquid in praxi occurrere dubii, quin inveniamus apud illos.

In

(i) De Internis Affectionibus Cap. xxxii. xxxiii. xxxiv. xxxv. Charter. Tom. VII. pag. 662—665.

In modo memorata morbi historia praeter spem aegri, qui se sanum credebat, funesta lienis suppuratio secuta fuerat. Verum pulchre hoc monuerat *Aretaeus* (*k*), dum de hoc morbo agit, dicens: *Incrementi autem notae sunt febres, dolores & horrores: multoties enim remittunt, post brevem autem calorem rigore & dolore vacant: hac de causa interdum in splene abscessus latuit: rarum enim & sensu carens etiam in sanitate viscus.* Exitum autem talis morbi notavit *Hippocrates* (*l*) dicens: *Qui lienosi dysenteria corripuntur, iis, oborta longa dysenteria, hydrops aut lenteria succedit, ac intereunt.* Paulo post tamen dicit: *Lienosis dysenteria succedens, bonum* (*m*). Verum materia lienem occupans per venam splenicam facili via in hepar tendit; & §. 950. vidimus, dysenteria larga, cito desinente, tam bene sanari hepatis morbos. Binas has Prognoses unitas distinctius legimus in *Coacis* ita: *Dysenteria non longa splenicis utilis: longa vero, mala: desinente enim si hydropes aut lenteriae fiunt, lethale.*

Lienis vero scirrhus longe frequentius occurrit, unde familiarem spleni hunc morbum dixit *Aretaeus* (*n*). Talis autem tumor duritie, & pondere vicinas partes miro modo laedere & distrahere potest, & vehementissimos dolores facere. In cadavere muliebri *Celeberrimus Ruyschius* (*o*) lienem invenit octuplo majorem, quam naturaliter esse solet: bilanci impositus quatuor libras pendebat, & in pelvim descenderat. Bis in cadavere vidi ipse lienem scirrhum ingentem ad pelvim usque prolapsum: plura talia collegit *Drelincurtius* (*p*). Neque adeo mirum videtur, lienem, mole & pondere auctum, propria gravitate descendere, sensim elongatis vasis versus inferiora abdominis, sed rarus casus docuit tumentem lienem & fursum ascendere posse. Invenit hoc in homine; post diurnam febrim intermittentem hydropico facto, *de la Motte* (*q*). In ejus cadavere lien mole insigniter auctus diaphragmatis sinistram partem fursum truserat, ita ut parvum tantum spatium inter summitatem lienis & axillam inveniretur. Ubi autem lien, dum indurescit, simul mole minuitur, tunc credibile est, facilius tolerari illud malum. In homine enim sexagenario (qui nunquam questus fuerat de dolore aut alio malo, unde suspicio mutati adeo insigniter lienis nasci potuisset) *Celeberrimus Littre* (*r*) invenit lienem integre petrefactum, sed tantum unciam cum dimidia ponderantem: violenta autem morte perierat ille homo, hinc & diutius superstes esse potuisset.

Ubi autem scirrhus lienis in Cancrum degenerat, tunc vicina omnia depascitur, & post intolerabiles cruciatus, erosio vasis, subitam & lethalem haemorrhagiam producit. Lethalem talem per alvum haemorrhagiam vidit

(*k*) De causis & signis Morbor. Diurnor. Lib. I. Cap. iv. pag. 43. (*l*) Aphorism. 43. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 275. (*m*) Aphor. 48. Sect. VI. Ibidem pag. 281. (*n*) De causis & signis morbor. diurnor. Lib. I. Cap. iv. pag. 43. (*o*) Observat. Anatom. Chirurg. LXII. pag. 58. (*p*) Dissert. Anat. Pract. de Lienosis Cap. xvii. Opusc. Omn. pag. 768. (*q*) Traité complet de Chirurgie Tom. II. pag. 169. 170. (*r*) Academie Royale des sciences l'année 1700. hist. pag. 50.

vidit *Drelincurtii* (s) pater in foemina, cujus lien canerosus subjectum colon arroferat.

Pancreatis. Cum illud ponatur intra duplicaturam mesocoli, & uno extremo suo adhaereat duodeno, ubi illud pyloro continuatum incurvatur, transversaliter pone ventriculum pergat fere ad lienem usque, & in hoc itinere portio duodeni inter pancreas & lumborum vertebrae locetur; patet factis, difficilius morbos pancreatis distingui posse, cum non tam facile tangi possit quam lien, & dum tumet pancreas, ventriculum & duodenum necessario comprimere debere. Possit ergo inflammatio pancreatis quandoque cum ventriculi aut duodeni simili morbo confundi; sed inde in curatione nullum damnum orietur, cum similis omnino medela requiratur. Cum autem pancreatis usus sit, secretum sua fabrica a sanguine liquorem, salivae simillimum, intestino duodeno infundere, non tam subito advertetur noxa in corpore ex laesa functione pancreatis, ut inde signa talis morbi praesentis hauriri possent. Directis enim experimentis, in vivis animalibus institutis, *Celeberrimus Brunnerus* refutavit *Sylvianam* illam hypothesin, de effervescencia succi pancreatici cum bile in intestino duodeno, a qua rite se habente chylopoietis fere integrum opus deducebatur, & cujus vitiis omnium fere morborum origo tribuebatur. Simul tunc ex iisdem experimentis patuit, ligato vel destructo ductu pancreatico, etiam insigni parte pancreatis abscissa (profundius enim latet, ut integre excindi potuisset superstiti animali) canes supervixisse absque notabili sanitatis detrimento (t). Tumores autem Pancreatis inflammati, suppurati, scirrhusi, canerosi, pessime afficere posse vicinas partes, sponte patet. Quandoque & pancreas scirrhusum adeo intumuit, ut extrinsecus tumor percipi potuerit; qualis casus memoratus fuit antea ad §. 488. Aliquando licet insigniter mole auctum fuerit, tamen foris nullus tumor conspicuus apparet. Ex *Riolano* illud confirmat *Graafius* (u) exemplo Illustrissimi viri *Augustini Thvani*, qui habitus melancholici per quadriennium de dolore circa regionem coli, cum sensu ponderis ad regionem stomachi, dum erectus staret vel ambularet, conquestus fuit: nec tuebant tamen ei hypochondria. In cadavere defuncti inventum hepar, rotundum instar sphaerae, farctum & transfixum gypsea pituita sebum referente. Pancreas mole & pondere hepar aequabat, totum scirrhusum, multis globulis specie ovi columbini constans: Lien exilis; vix unciam ponderans. Plures ibi casus collegit *Graafius* pancreatis ulcerati, scirrhusi, canerosi, calculosi &c. Unde merito in praxi versati medici, dum chronici illi dolores abdominis adsunt, talem causam suspicantur, & blandissima tantum remedia exhibent prudenter, ne acrioribus exhibitis irritentur talia mala.

Omenti. Illud, uti ex Anatomicis notum est, a fundo ventriculi supra

(s) *Dissert. Anat. Pract. de Lienosis Cap. xiv. Opusc. Omn. pag. 763.*

(t) *Brunner. Experim. nova circa Pancreas pag. 12. 15. 16. &c. & a pag. 23. ad 56. uti & apud eundem Brunnerum de glandulis duodeni pag. 118.*

(u) *Regner. de Graaf de succo Pancreat. Cap. vii. pag. 108. &c.*

pra intestina extenditur, ad umbilicum usque ; quandoque longe profundius descendit ; aliquando regionem epigastricam non excedit sua longitudine : magnam enim hic in cadaveribus diversitatem invenerunt Anatomici, quoad variam omenti extensionem. Praeterea omentum, licet maxima sui parte intestinis supersternatur, tamen & vasis hepar ingredientibus, duodeno, colo, pancreati, lieni adnectitur, adeoque pro diversitate loci, quem morbus omenti occupat, varia possent fieri mala. Unde etiam videtur difficultas in Diagnosi talium morborum nasci. Praeterea observationes certissimae docuerunt, magnam omenti partem, post vulnera abdominis erumpentem, abscissam fuisse, superstite aegro, & absque magno sanitatis damno. *Galenus* (w) gladiatori vulnerato integrum fere omentum abscidit, qui tamen confestim sanatus est, & hoc tantum incommodi habuit, quod a frigore externo abdomen magis defendere debuerit. Frequentes tales casus in bellis hodiernis docuerunt, insignem partem omenti saepe resectam fuisse, absque tali incommodo sequente. Unde patet, non facile ex laesis functionibus signa hauriri posse, quae docerent omenti morbos. Quin imo *Ruyfchius* (x) observavit omenti integram consumptionem frequenter, non tantum in brutis, sed & in hominibus, qui acutissima angina, vel & violenta morte perierant, in quibus ante mortem nulla hujus rei suspicio fuerat. In morbis chronicis, & imprimis in hydropicis, saepe omentum periisse observatum fuit, quod minus mirum videtur.

Si inflammatum omentum dein in suppurationem abierit, aut gangraenam, effuso pure vel ichore gangraenoso sequentur eadem mala, ac §. 912. enumerata fuerunt.

Ubi vero in scirrhosos tumores induruit omentum, tunc pressione & distractione partium, quibus contiguum est vel adhaeret, plurima mala producere potest ; imprimis dum moles indurati omenti magna est, caeteroquin minus nocet. Contigit quandoque mulieribus, post puerperium felix jam in integrum restitutis, tumorem durum & oblongum in abdomine habere : quandoque per plures annos tales tumores manent, fere absque dolore, & sola mole fere molesti sunt. In cadavere quodam detexit *Ruyfchius* (y) talem tumorem factum fuisse ab omento duos fere digitos crasso, tres digitos lato, spithamam cum dimidia longo, & scirrholo : Videtur omentum in gravidis ab utero ascendente, & visceribus loco motis, comprimi ac convolvi in se ipsum, tuncque talem tumorem producere. Ita & tumor abdominis ab omento osseo factus inventus fuit (z). Mirabilem magis adhuc casum descripsit jam saepius antea laudatus *Antonius de Haen* (a), ubi
in

(w) De usu partium Lib. IV. Cap. ix. Charter. Tom. IV. pag. 377. (x) Observat. Anatom. pag. 23. (y) Observat. Anatom. Chirurg. LXIII. pag. 59. (z) Académ. Royale des sciences l'année 1732 Hist. pag. 48. (a) Histor. Anatom. medica morbi miri incurabilis &c. Hagae Batavor. 1744. in 8°.

in hydropicæ cadavere reperit omentum in compactam & vastam molem concretum, duos digitos latos crassum ubique, nisi quod in ambitu parum gracilesceret: hujus monstrosi omenti opè ventriculus, colon, duodenum ac jejunum ita coaluerant in unum, ut non nisi destruendo a se invicem divelli potuerint.

Cautela autem adhibenda in tractandis malis recensitis Lienis, Pancreatis, & Omenti, ex ante dictis facile hauriri poterit.

INTESTINORUM INFLAMMATIO.

§. 959. **I**ntestina, maxime tenuia, & frequentissime, in suis membranis acuta inflammatione, ut ventriculus, infestantur, a causis communibus inflammationis huc delatis; vel a materie acri potus, cibi, condimenti, medicamenti, veneni, assumta, huc delata, in plicis valvulosis retenta, haerente; tum etiam ab acri, putrida, foetida materie purulenta, ichorosa, gangraenosa, biliosa, atrabilaria, ex oesophago, stomacho, hepate, liene, pancreate, omento, huc appellente, haerente, rodente; denique ab convulsione ingente praegressa, flatus creante, motum sistente, sicque inflammationem producente.

Generales inflammationis causas §. 375. 376. 377. recensitas & in intestinis locum habere posse satis evidens est, imprimis postquam ex Anatome constitit, innumeras arteriolas per membranas intestinorum distribui. Praeterea in februm historia (§. 593.) notatum fuit, febrim in alium saepe morbum desinere, dum per febrim mutati humores ad quaedam loca corporis deponuntur, & nova mala producant. Pluribus ibi exemplis practicis probatum fuit, morbos acutos inflammatorios imprimis a se mutuo differre ratione loci, versus quem materia inflammatoria per febrim praegressam deponitur. Notat *Sydenhamus* (b) per tres annos & ultra talem obtinuisse morborum epidemicorum indolem, ut plerumque versus intestina deponerent febrilem materiam, nunc dysenterias, nunc tormina absque dejectionibus, quandoque & acerbissimos dolores colicos & iliacos, producentes. A febre tamen oriebatur morbus, quae per horas aliquot tantum affligens in atrocissimum intestinorum dolorem desinebat. Quin imo Iliacam passionem tunc proprie vocandam esse voluit, ubi a tumultuante febre in ventriculum & intestina proxima deponerentur acres & maligni humores: ubi autem a faecibus induratis, herniis &c. oriretur malum, tunc *Affectionem Iliacam notham* appellare maluit (c).

Tenuia autem intestina frequentius inflammari, quam crassa, observationes practicae confirmare videntur; nam in hoc morbo intolerabilis ille dolor medium abdominis, sive umbilicalem regionem, frequentissime occupat, ubi naturalis tenuium intestinorum situs est. Forte etiam crassorum intestinorum talis est constitutio, ut minus facile afficiantur, quam tenuia, cum stercoreae materiae jam subputridae & acriori servandae inserviant. Praeterea

ornne

(b) Sect. IV. Cap. VII. pag. 258. &c.

(c) Sect. I. Cap. IV. pag. 90.

omne acre ingestum, vel mora in ventriculo aut intestinis tale redditum, primo noxam inferet intestinis tenuibus, antequam ad crassa pervenire possit.

Licet omnia illa, quae intestinale fistulam obturant, impediendo liberum transitum, adeoque distentis intestinis, etiam remotae inflammationis causae esse possent, tamen nisi simul major acrimonia adsit, raro hunc morbum faciunt adeo acutum, sed potius chronica & difficilia mala, quales casus ad §. 719., ubi de variis quae per diarrhoeam exeunt quandoque de corpore agebatur, enumerati fuerunt. Verum si lentae tali & concretae pituitae permixtum fuerit acre, tunc & intestina facile inde inflammantur, nisi cito expellatur haec faburra, vel corrigatur illa acrimonia. Ita *Galenus* (vide §. 71.) in se ipso acerrimum abdominis dolorem expertus est, ac si terebra perforaretur: injecto autem oleo rutaceo, excrevit per alvum humorem, vitro fuso colore & consistentia similem, quo factò dolor sedabatur. Verum iners talis pituita tantum dolorem non fecisset, si nulla acrimonia ipsi permixta fuisset. Frequens ergo causa inflammationis intestinorum est acrimonia illorum, quae in cavo horum continentur. Talis autem acrimonia vel ingestis debetur, vel in aliis visceribus nata ad intestina pervenit, quae jam consideranda erunt.

Potus, cibi, condimenti. Quanta mala fieri possint a liquidis fermentantibus, & saepe in ipso actu fermentationis suppressis, dum potantur, antea ad §. 646. & sequentes dictum fuit, ubi de ructibus & flatibus agebatur. Nascitur enim illo tempore, dum fermentatio fit, mirus stimulus, etiam in talibus, quae antea omni carebant acrimonia (vide §. 605. II.). Inde spasmi horrendi quandoque fiunt in ventriculo & intestinis, quos brevi inflammatio & lethalis gangraena sequitur, nisi cito sedari possint. Quandoque & talia potantur, quae vel actu acida sunt, vel cito in debilibus corporibus acescere possunt, & acrimonia sua laedere intestina: qualia sunt cerevisia vappida, vinum acre acidum &c. Verum & cibi tales ingeruntur quandoque, qui similem noxam facere possunt. In debilibus infantibus lac ingestum saepe acescit, colostro caseoso intestina infarciuntur, quod mora acrius factum intestina rodit & inflammat; unde Ilco & volvulo tot infantes pereunt, post diros abdominis dolores, uti omnes practici noverunt. Si autem consideremus ea, quae condimenti titulo assumuntur, inter illa invenimus talia, quae cuti applicata illam eroderent; uti acerrima aromata, allium, raphanus rusticanus &c. Unde miramur, non saepius ab his inflammari ventriculum & intestina; & procul dubio frequentius haec nocerent, nisi mucus blandus defenderet horum viscerum latera, & sitis ab his assumtis excitata copiam aquosi potus posceret, quo diluitur & enervatur nimia talium assumptorum acrimonia. Videantur & illa, quae ad §. 586. a. habentur.

Medicamenti, veneni. Quamvis haec primo ventriculum afficere soleant, & ideo de illis ad §. 251., ut causis inflammationis ventriculi dictum fuerit, tamen & quandoque contentis ventriculi copiosioribus permixta in illum minus agunt, sed postea in intestina propulsa, & valvulosis horum jugis irretita manent diu eodem loco affixa, & inflammationem ibi excitant. Notum est, resinam ex gialappae radice paratam, dum a calore mollescit, omnibus

nibus obviis corporibus pertinacissime adhaerere, & simul fatis acrem esse, unde a medicis frequentius observati fuerunt dolores molesti abdominis, & hypercatharses periculosa ab hoc remedio, nisi prius diu cum saccharo trita, vel cum vitello ovi subacta suam tenacitatem deposuerit. Similia & a Colocynthidis pulpa & aliis pluribus nata fuerunt mala. Longe magis ab arsenico & aliis acris venenis, de quibus videatur saepius jam laudatus *Wepferi de cuta aquatica tractatus*.

Tum etiam ab acri putrida &c. Ad §. 719., ubi de diarrhoea febrili agebatur, patuit ex diversis corporis locis ad intestina posse venire materiam, quae per alvum excernitur, illamque admodum variam esse. Quin imo Cholera docet, omnes humores totius corporis, subito fatis in intestina ruere, magno cum impetu, ita ut robustissimus homo intra paucas horas omnes vires perdat, & a mera inanitione saepe convulsiones sequantur, venenata quasi vi fuso toto sanguine, & per vasa meseraica in ventriculum & intestina expulso: Dum enim ex hoc morbo resurgunt aegri, debiles, pallidi, exhausti omnino apparent. Si ergo alicubi in corpore stabuletur corrupti liquidi, purulenti, ichorosi &c. copia, illud ad intestina delatum acrimonia sua illa rodere & inflammare poterit. Unde inter effecta atrae bilis turgentis & motae inflammationes, exulcerationes, putrefactiones intestinorum recensentur §. 1104., & pessimum scorbutum similia etiam mala facere, ad §. 1151. 4. notatur, de quibus postea dicitur.

Convulsione ingente praegressa &c. Notum est ex Physiologicis, in intestinis esse mirabilem illum motum vermicularem, peristalticum dictum, per quem ingesta ad latera intestinorum apprimuntur, & successive emulgentur, omni solubili per vasa lactea & venas meseraicas resorpto, tandemque exsuccae faeces ad intestinum rectum usque promoventur, ut excludantur de corpore. Fibris musculosis intestina ambientibus hunc motum perficere pariter constat, illumque diu post mortem adhuc superesse, & silentem jam calore, vel & irritando intestina, excitari denuo posse (vide Commentarium §. 648.). Simul ibidem varia experimenta recensita fuerunt, quae docent, acria applicata intestinis spasmos excitasse in his fibris muscularibus, per quos intestinum constringeretur validissime, non tantum in loco cui acre applicatum fuerat, verum etiam in vicinis pluribus locis eodem tempore sic constricta fuisse intestina, ut omnis transitus contentis intercluderetur. Quod & pulchro experimento in rana vivente facto confirmavit *Peyerus (d)*.

Acria ergo ingesta, vel ex aliis corporis locis ad intestina delata, possunt & convulsionem talem facere, sicque & hac ratione intestinorum inflammationem producere.

Verum quandoque & tales spasmi fiunt in intestinis ab aliis longe causis, quae ad cognitae acrimoniae classes reduci nullo modo possunt. Illud latens morbosum in corpore, quod ad extremos artus delatum exquisita illa podagrae tormenta facit, si ex imprudenti medela, vel effoeti corporis languore,
ad

(d) Parerg. Anatom. Exercit. 1. Cap. ix. pag. 47.

ad solita loca deponi impeditur, saepe in visceribus abdominalibus horrendos spasmos excitat (vide §. 1273.); unde sic stringuntur intestina, ut in locis contractis, omni effluxu & influxu liquidi vitalis impeditis, subita & lethalis gangraena sequatur. Verum quidem est, & hic acrimoniam culpári adhuc forte posse, dum ligamenta, tendines, membranae, a Podagra diuturna in calcem convertantur. Verum in hysteriis & hypochondriacis a solo motu spirituum perturbato nasci tales spasmos, in visceribus aequae ac aliis quibusvis corporis partibus, nimis notum est. *Sydenhamus* (e), qui optime hos morbos tam varia sub specie latere, & minus peritos fallere monuit, notavit, quandoque & Iliacae passioni similia symptomata producere. Verum quidem est, quod Icterus periodicum a calculis vesicae felleae natum confuderit cum illis doloribus, qui a simplici spasmo absque hac causa fiunt; sed tamen diserte notat, & saevissimos tales dolores observatos fuisse in hysteriis & hypochondriacis absque Ictero sequente, & remediis antihysteriis feliciter curatos fuisse. Multi homines sunt, qui pavimento lapideo frigido diu insistentes, ilico molesta tormina in abdomine sentiunt, uti alia occasione ad §. 650. 3. notavi; ubi & plura habentur, quae docent, convulsiones tales intestinorum, flatus creantes, excitari posse, & sanari, dum causae & remedia applicantur aliis omnino corporis partibus.

§. 960. **N**ata his locis, contrahit intestina; cavitatem claudit; transitum appulsi impedit; fistulam loco obstructo altiorum, ipsumque ventriculum immaniter inflat, extendit, dilacerat, inflammat; hinc dolorem acutissimum, ardentem, fixum, creat, perque omnem inflammatum locum extendit; convulsiones violentas, ubi appulsi irritatur, producit in diaphragmate & abdominalibus musculis; alvum claudit; vomitum excitat ingestorum, & appulsi, citius, tardiusve post assumptionem, prout superius, vel profundius haesit; flatus dolentes; tormina cum borborygmis acutissima; ileum; volvulum; abscessum; gangraenam; scirrhum; cancerum; febrim acutissimam; debilitatem ex dolore acerbissimo summam; mortem citissimam, producit.

Intestina humana longe alio modo se habent in vivente, ac suadere videntur saepe cadaverum inspectio: ibi enim plerumque inflata, & patulam admodum cavitatem habentia, conspiciuntur. Verum docuerunt vulnera abdominalis, & vivorum animalium sectiones, intestina sana, imprimis tenuia, solida satis esse & crassa in sua substantia, & angusta tantum cavitatem praedita, quae adhuc a jugis dependentibus, & extremis vasorum prominentibus in tunica villosa multum minuitur, ne ingesta nimis cito dilaberentur. Homines multi
intra

(e) In Dissertatione Epistolari ad Gulielmum Cole pag. 488. & Sect. IV. Cap. VII. pag. 267.

intra unam alteramve horam plures libras aquae spadanae potant, & ne gutta quidem per alvum exit; unde probatur evidenter, naturaliter satis angustum esse intestinorum cavum. Ubi ergo inflammatorius tumor nascitur in quodam intestinorum loco, non mirum, integre claudi illud spatium ita, ut nihil transmitti possit. Accedit, quod dolor acutissimus, inflammationis intestinorum comes, validissimo spatio faciat contrahi intestinum in loco dolente, uti pluribus probatum fuit paragrapho praecedenti. *Ruyfchius* (f) in cadaveribus hujus morbi causam aliquoties invenit esse tantam coarctationem, ut nihil transire potuerit. Neque hoc mirum videbitur, si consideremus in *Coryza* leviter inflammata membranam narium adeo tumere, ut per patula adeo narium cava nullum aërem omnino ducere possit homo.

Tali ergo obstaculo nato, quod omnem transitum impedit, fistuntur ad hunc locum omnia ingesta; aër libere transire non potens, rarefcens, distrahit illam partem intestini, quae inter locum inflammatum & ventriculum haeret; imo & ipsum ventriculum, donec per ructus expellatur. Sed eadem causa manente, redeunt continuo iidem effectus, uti antea, ubi de ructibus & flatibus agebatur, fusius explicatum fuit. Quandoque & in pluribus simul intestini locis talis morbus haeret, uti cadaverum hoc morbo defunctorum sectiones docuerunt; tuncque inter bina loca contracta interceptus aër deglutitus, vel ex contentis intestinorum fermentantibus aut putrescentibus genitus, calore corporis rarefactus, horrendum in modum distendere potest intestinale fistulam cum summo dolore; sicque ab hac distractione nova de novo inflammatio nasci poterit, unde dolor, prius in uno vel altero loco haerens, per abdomen dispergitur latius. Vidit *Ruyfchius* (g) in puellae, talibus doloribus eneatae, cadavere coli illam partem, quae rectum intestinum nominari incipit, adeo enormiter extensam, ut omnia abdominis viscera occultaret. Patet satis, quam enormes dolores a tanta distractione partium adeo acuti sensus fieri debeant. Plura similia enormiter tumentium intestinorum exempla apud *Bonetum* (h) videri possunt.

Verum ubi assumta per motum peristalticum appelluntur ad locum inflammatum, illumque urgent, tunc augetur quam maximè dolor. Ideo licet dolor fixus maneat in hoc morbo, tamen per intervalla augetur immaniter; quod & *Sydenhamus* notavit (i) dicens: *Subinde remittitur dolor, mox recrudescit paroxysmus, quem aeger praesentens, vultu miserabili atque ejulatu, oculi praesentem exhorret & averfatur.* Saepius & idem illud in aegris observavi, & videtur hoc fieri vel a contentis intestinorum cavo cibus potibusve, vel a flatibus ad locum inflammatum usque populsis. Dum enim in vivis animalibus dissectis examinamus motum illum peristalticum, vermicularem dictum, quia uti vermes, annulis corpus suum constituentibus successive contractis, progrediuntur, ita & intestinorum fibrae orbiculares successive ordine contractae

(f) Observat. Anat. Chirurg. 91. pag. 85. (g) Ibidem Observ. 92. pag. 86.
 (h) Lib. III. Sect. XIV. Tom. II. pag. 214. (i) Sect. IV. Cap. VII.
 pag. 259.

tractae promovent contenta per fistulam intestinalem; hac lege, ut ubi per aliquod spatium propulsa fuerint haec contenta, simili motu sed retrogrado iterum retropellantur per aliquam intestini longitudinem: ita tamen ut motus propellens efficacior sit motu retrogrado; sicque sensim haec per totam intestinorum longitudinem deducuntur, ut in hoc transitu omne solubile inde per venas bibulas intestinorum exhauriri possit. Ubi ergo per motum peristalticum contenta appellunt ad locum inflammatum, tunc doloris augmentum fit; dum haec iterum retro urgentur, minus dolent. Praeterea videmus in vivis animalibus motum peristalticum per aliquot minuta cessare quandoque, dein iterum renovari: ex quibus intelligitur ratio hujus phaenomeni in hoc morbo.

Verum a tali irritatione convulsiones fieri in diaphragmate & musculis abdominalibus, atque inde nauseam & vomitum excitari, patet ex illis, quae ad §. 642. & §. 656. dicta fuerunt; imo & ad §. 656. dictum fuit, a pertiaci vomitu vicissim & Ileum produci. Citius autem vel serius evomentur assumpta, prout haec inflammatio majori vel minori distantia a ventriculo sedem fixerit; de qua re etiam dictum fuit ad §. 656.

Flatus dolentes; tormina cum borborygmis acutissima. Ad paragraphum praecedentem jam notatum fuit, experimentis certis constituisse, quod irritatione facta in quodam loco intestini, non tantum contraheretur ille locus, sed & in pluribus locis vicinis idem contingeret: intercipiuntur hinc flatus cum dolore, & paulo post, solutis his spasms, inclusus aer cum sono levi & murmure per intestina oberrans borborygmus facit, donec paulo post renoventur illi spasmi, simulque dolores. Cum autem inflammatio nata in quadam parte intestini, si durat morbus, se latius dispergere soleat, patet satis, quam enormes dolores fieri debeant, dum a flatibus distrahuntur partes illae inflammatae. Notavit haec symptomata in hoc morbo *Aretaeus* (k), dolores nempe oberrantes, ructus inanes nihil proficientes, alvum flatibus murmurantem, qui ad anum usque perveniunt, nec exeunt tamen. Hinc apparet, quare *Sydenhamus* (l) observaverit, sub initio morbi non ita certo ad unum aliquod punctum determinari dolorem, dum in diversis locis intestini talis contractio fit: verum ubi tota vis morbi unum locum urget, tunc in puncto quasi figitur dolor, & atrocissimus evadit, saepe nullo modo remittens, donec gangraena nata subito omnem dolorem tollat. Apparet simul, quare tunc fiat alvi adstrictio, omni omnino transitu impedito.

Ileum, volvulum. Ubi inflammatio intestinorum omnem transitum impedit, tunc vocatur Ileus; ita enim *Galenus* (m) definivit: *Ileus est phlegmone intestinorum, ita ut nec flatus nec stercora exeant, tormina sequuntur vehementia & cruciatus intolerabiles.* Unde alibi (n) huic affectioni proprium & in-

(k) De causis & signis morbor. acut. Lib. II. Cap. vi. pag. 18. (l) Sect. IV. Cap. vii. pag. 259. (m) Defin. Med. N°. 273. Charter. Tom. II. pag. 264. (n) Comment. in Aphor. 10. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 296.

inseparabile dixit, ut nihil deorsum subeat; vomitum autem non semper adesse, sed tantum ubi perniciosè aegrotant. Similia & de hoc morbo habet *Hippocrates* (o) dicens: *Resiccatur enim simul intestinum, & constipatur ex inflammatione, ita ut neque flatus neque alimenta pertranscant, sed venter durus sit, & vomat interdum.* Unde *Ilci* nomen $\delta\pi\acute{o}\ \&\ \epsilon\iota\lambda\acute{\epsilon}\iota\upsilon\nu$ optime deduceretur, quod coarctare, cogere, concludere aut in arctum reducere significat. Ubi vero idem vocabulum cum aspiratione $\epsilon\iota\lambda\acute{\epsilon}\iota\upsilon\nu$ scribitur, tunc potius significat vertere, volvere, implicare, insinuare. Atque sic a revolutione flatuum per angustos superiorum intestinorum anfractus hunc affectum *Aretaeus* (p) vocavit $\epsilon\iota\lambda\acute{\epsilon}\iota\upsilon\nu$; & inde etiam receptum ubique jam volvuli nomen videtur desumptum fuisse. *Celsus* (q) tamen simpliciter tenuioris intestini morbum vocavit, & Graecam vocem $\epsilon\iota\lambda\acute{\epsilon}\iota\upsilon\nu$ sine aspiratione reliquit, nec Latino vocabulo explicuit; verum in capite sequenti de plenioris intestini morbo agens (r) dicit: *Intestinum verti videtur*, quod accedit potius ad significationem ejusdem vocis, quando cum aspiratione scribitur. Forte & volvulus ideo vocatus fuit, quia, ut *Caelius Aurelianus* (s) habet, aegri tales convolvi ac torqueri intestina sua sentiant; vel quod prae *vehementia dolorum supra eas partes, quae patiuntur, aegrotantes arcuati convolutique plicentur.* Videmus enim miseros illos acerbissima haec tormenta lenire conantes, dum antrorsum flexo corpore quasi convolvuntur. Postea imprimis videtur volvuli nomen retentum fuisse, quod crediderint multi, violentis illis spasmodicis intestina sic convolvi & complicari, ut proprium cavum angustarent, vel & integre clauderent; vel potius quando intestini pars contracta proximam dilatatam ingreditur, quam & vocaverunt introsusceptionem intestini. Vix enim concipi potest, quomodo intestina, mesenterio annexa, ita circumtorqueri possent, ut cavum illorum inde clauderetur. Putrefacto prius mesenterio, quod *Ruyfchius* (t) se semel atque iterum vidisse testatur, adeoque nexu illo soluto, hoc quidem fieri posset; verum tunc a gangraena mesenterii jam mors sequeretur, antequam hoc fieret, cum ejus laesiones adeo periculosae sint, uti antea ad §. 170. 3. probatum fuit. Illae vero introsusceptiones intestini frequenter observatae fuerunt in cadaveribus, ubi intestinum spasmo contractum, hinc tenue & angustum redditum, in contiguam ejusdem intestini partem ingreditur saepe ad notabilem longitudinem, sicque liberum transitum per cavum intestini intercipit. Bis hoc publice demonstravit *Ruyfchius* (u). Pluribus in locis intestina tenuia sic involuta vidit in cadavere puellae, convulsionibus mortuae. *Willisus* (w), ita ut *partis unius superficies convexa, in alterius concavam, tanquam in vaginam fuerit intrusa & alte recondita.* Absque ratione ergo *Helmontius* (x) volvulum intestinorum impossibilem esse dixit, dum

(o) De morbis Lib. III. Cap. xiiii. Charter. Tom. VII. pag. 588. (p) De causis & signis morbor. acut. Lib. II. Cap. vi. pag. 18. (q) Lib. IV. Cap. xiiii. pag. 221. (r) Ibidem pag. 223. (s) Acutor. morbor. Lib. III. Cap. xvii. pag. 235. (t) Observat. Anat. Chirurg. 91. pag. 84. (u) Ibidem pag. 85. (w) Patholog. Cerebri Cap. viii. pag. 107. (x) De flatibus §. 30. & seq. pag. 339.

dum in ditissimo cive Antverpiensi (qui octoginta mille libras sanaturo obtulerat, dimissis veredariis quoquoque) ileo intra hebdomadam extincto, inveniebatur post mortem durum stercus in gracili intestino ad sedecim digitorum distantiam ab intestino caeco. Nemo negat ab infarctis immeabili materia intestinalis hunc morbum nasci posse, sed temere inde concluditur, hanc causam solam & unicam esse. Verum quidem est, quod consideranti intestinorum cum mesenterio nexum mirabilem, eorundem glabritiem summam & lubricitatem, difficilis videri debeat ille mutui intestinorum ingressus. In cadaveribus difficulter efficere possumus, ut intestini pars proximam ingrediatur, & dum hoc factum fuit, mox iterum elabatur. In brutorum viventium adhuc intestinis incassum tentatum fuit morbum hunc imitari (y). Interim autopsia docuit, hoc factum fuisse, imo frequentius, quam vulgo credi solet, uti pluribus fide dignissimis observatis probatur in pulcherrima illa dissertatione: imprimis autem in juniorum cadaveribus occurrunt, uti Eruditissimus auctor monuit, & ipse aliquoties vidi. Distinxit autem volvulum in perfectum & imperfectum: Perfectus erat, quum portio intestini, una cum mesenterii parte sibi adhaerente, subierit proximam a morbosa causa amplio-rem redditam: Imperfectus dicitur, dum pars a mesenterio averfa proximam partem ingrediatur, reliqua parte, mesenterio annexa naturaliter adhucdum explanata. Ad satis magnam longitudinem intestinum contractum sic ingredi posse partem proximam Peyerus (z) docuit, inveniens partem susceptam quatuor digitos transversos longam fuisse. Neque semper superior pars inferiorem ingreditur, sed & contrarium observatum fuit: Mesenterium autem in perfecto volvulo semper simul ingreditur, sicque locum arctat, & impedit facilem evolutionem suscepti intestini. Vidit autem manifeste Peyerus (a) in lacesitis ranae viventis intestinis sic volvulum nasci, dum quaedam loca ampliora vicinas intestini portiones intra se recipiebant, & sinu suo absconditas aliquandiu detinebant, donec fibris se denuo exporrigentibus, pars recondita ex latibulo suo prodiret. Pulchrum hoc experimentum docet & torminum & volvuli originem & causam: credibile enim admodum videtur, absque dolore insigni non fieri & hanc intestini contractionem, & contracti intestini una cum parte mesenterii annexa ingressum in vicinam partem dilatatam: cessant autem haec tormina, dum iterum evolvuntur intestina, redeunt ab eadem causa renovata. Hinc intelligitur & alia ratio, cur in hujus morbi principio saepe dolores illi acerbi per intervalla tantum affligant: ubi vero susceptum intestinum ad tantam longitudinem ingressum fuit, vel ab inflammatione intumuit, ut iterum evolvi nequeat, tunc manet dolor fixus, urens, in eodem loco semper persistens. Optimè id notavit Sydenhamus (b) de hoc morbo agens; ita enim habet: *Sub initio hujus morbi non ita certo*

(y) Videatur de his Cornel. Henr. Velse Dissert. Inaugural. de mutuo intestinor. ingressu &c. Lugd. Batav. 1742. pag. 2. 3. &c. (z) Parerg. Anatom. Exercit. I. Cap. ix. pag. 46. (a) Ibidem pag. 47. (b) Sect. IV. Cap. vii. pag. 259.

certo ad unum aliquod punctum determinatur dolor, atque in ejusdem progressu, neque alvus ita pertinaciter cathartorum vim eludit; quo autem magis augetur dolor, eo obstinatius in puncto figitur, vomituritio succedit frequentior, & major alvi adstrictio. Notat autem, quod pergente hujus morbi atrociam motus peristalticus omnino invertatur, omnia remedia cathartica data fiant ilico vomitoria, imo enemata injecta & suppositoria ano immissa cum faecibus alvinis per totam intestinorum longitudinem sursum lata, vomitu rejiciantur (*). Stercoraceam illam vomitionem & medici antiqui observaverunt in hoc morbo (c), & tanquam funestum praesagium damnaverunt. Fuerunt clari viri, qui illam inversionem motus peristaltici negaverunt, credentes sufficere ad hanc rem diaphragmatis & musculorum abdominalium convulsivam actionem, quae excitabatur, dum a ventriculo ad morbi sedem in intestino usque, intercepta libera via, repleta omnia forent: stercoraceum autem illum odorem produci a mora contentorum in ventriculo & intestinis. Verum Stercus proprie dicendum tantum in crassis intestinis invenitur, in tenuibus naturaliter nunquam, & in morbis forte rarissime. Vidi chronica talia mala, ubi scirrhus impediens viam, aegri vix unquam alvum deponebant, sed post quatuor, quinque, imo octo dies oriebatur summa anxietas, & revomebant omnia, quae toto hoc tempore sumserant, nec apparebat stercoreus ille odor in his, quae vomitu rejiciebantur. Excussa hac gravante saburra commode valebant, appetebant, reficiebantur ab assumtis, donec simili temporis intervallo idem vomitus rediret: & per plures annos tale malum toleratum novi. Nec contrarium evincere videntur illa experimenta, quae ligando intestinum tenue in vivis animalibus facta fuerunt (d); nam in his non potuerunt transire illa, quae inter anum & ligaturam in fistula intestinali haerebant: neque inde explicari poterit, quomodo clysmata injecta vomitu excussa fuerint, uti certissime in ileo factum novimus; nam & probatissimi auctores hoc observaverunt, & ipse manifeste vidi. Difficile forte videbitur, quomodo ex crassis contenta venire possint in Ileum intestinum; uti etiam quomodo locum illum, ubi volvulus haeret, superare potuerint. Verum si consideretur inverso hoc peristaltico motu Ileum evacuari, caeci finem urgeri quam maxime, & latera ejus distrahi, apparebit & hoc fieri posse. Si autem in volvulo pars superior intestini inferiorem in se susceperit, non est interclusa via penitus retrogrado motu propulsis intestinorum contentis. Difficilius procul dubio hoc contingere poterit, ubi pars inferior dilatata susceperit superiorem; sed notandum, quod stercoraceus ille vomitus soleat fere tantum contingere, dum in pessimo statu versatur aeger, & gangraena jam adest, vel saltem brevi sequetur: notum autem est partes inflammatas tenuissimas flaccescere, dum inflammatio in gangraenam mutatur. Unde & Hippocrates & Galenus in lo-

cis

(*) Diemerbroek Anatom. Lib. I. Cap. viii. pag. 36. (c) Hippoc. de victus ratione sanorum Lib. III. Cap. vii. Charter. Tom. VI. pag. 487. Galen. de locis affectis Lib. VI. Cap. II. Charter. Tom. VII. pag. 509. Aeginet. Lib. III. Cap. XLIV. pag. 45. versa. (d) Acad. des Sciences l'annee 1713. mem. 470.

cis modo citatis monent, raro vel nunquam emergere Ileo correptos, si ster-
cus vomuerint.

Abscessum, gangraenam &c. Omnes inflammationis effectus sequi hic
posse, satis patet. Sed acutissima febris, intestinorum inflammationem com-
mitans, nisi statim efficaci medela succurratur, brevi gangraenam lethalem
facit, dum in constrictis spasmo partibus, valide simul inflammatis omnis in-
fluxus & effluxus vitalis humoris subito tollitur. Verum & acerbissimus
dolor (ob quem miseris aegris his mori beatum esse dixit *Aretaeus* (e)) fe-
brim auget, gangraenam accelerat (vide §. 226.). Unde alio in loco mani-
feste indicat, quosdam sola doloris intensitate cito mori (f), aliis intestinum
suppurari, nigrescere, putrefactum excidere, atque ita aegros deficere. Ideo
& mediocris volvuli symptomata tantum recensuisse videtur, ratus in vehe-
mentissimo volvulo, inter morbi initium & mortem mox secururam, praeter
enormes dolores nihil observari a medico posse. Simul vires etiam in robu-
tissimis hominibus ilico solvuntur; unde & *Aretaeus* inter mediocris volvuli
symptomata talem virium resolutionem (ἐκλυσιν) recenset. Verum antea ad
§. 661., ubi de debilitate febrili agebatur, dictum fuit, noxios humores, aut
& venenata in primis viis haerentia, omnes vires prostrernere quam citissime:
& videmus in sanissimis paulo ante hominibus, ab hernia incarcerata inflam-
mato intestino, mox omnes vires labascere. Unde videtur nervosissimis his
partibus talis proprietas inesse, ut male affectae statim illam partem corporis
mutent, unde virium animalium & vitalium integritas & constantia pendent.
Hujus rei causa a priori forte difficulter explicari posset, sed sufficit medico
per fideles observationes facti veritatem cognoscere.

Hinc intelligimus rationem, quare quandoque, licet rarius, in infantibus
subito mortuis inveniatur volvulus, absque ullo inflammationis aut gangrae-
nae natae indicio (g). In his enim, ab acerbitate doloris ilico convulsis,
dum ab acri contento intestina irritantur, mors sequitur, antequam inflam-
matio nasci potuerit. In adultorum vero cadaveribus, hoc morbo defuncto-
rum, semper, quantum novi, inflammationis signa inventa fuerunt, vel sal-
tem talia, quae ex inflammatione, ut causa, sequuntur.

§. 961. **Q**uamdiu in gradu inflammatorio subsistit, doloris Iliaci no-
mine imponit incautis, frigori, flatui, vento, pericu-
loso successu adscribitur, calidis tractatur, & carminantibus, eventu
funestissimo.

Cum saepe oriantur molesti abdominis dolores absque inflammatione prae-
gressa, imprimis in talibus, qui genus nervosum admodum mobile habent;
& quidem a levibus saepe causis, frigore pedum &c.; & flatibus explosis
sedem-

(e) De curatione morborum acutor. Lib. II. Cap. v. pag. 105.
& signis morbor. acutor. Lib. II. Cap. vi. pag. 18.

(f) De causis
(g) Vide Cornel.
Henric. Welse dissertat. ante citatam.

sedentur haec mala saepe fatis cito; ideo statim fere omnes confugiunt ad carminantia dicta remedia, sive flatus discutientia, quae omnia calefacientem vim possident. Videmus jam apud antiquos medicos calida talia remedia data fuisse, quae κόλικά vocabantur. Tale remedium *Celsus* (b) laudat a *Cassio* inventum, quod acria fatis aromata continet, *piper longum & rotundum, costum &c.*: Verum optime hoc laudat in morbo intestini plenioris, de quo dicit: *In plerisque post frigora cruditatesque oritur, deinde quiescit. & per aetatem saepe repetens sic cruciat, ut vitae spatio nihil demat.* Ex qua descriptione fatis patet, hunc morbum non fuisse inflammatorium. Ita & *Aretaeus* (i) in illo casu, ubi *absque inflammatione ob corruptionem, aut validum frigus*, ileus provenerit, venae sectionem omittendam suadet, & ad flatus evocandos cuminum & rutam laudat; sed simul mollia & oleosa adhibet interne & externe. Praeterea veteres medici similibus medicamentis, aquae infusis copiosae, potissimum utebantur, tuncque facile ferri possunt. Verum hodie officinae luxuriant spiritibus illis simplicibus & compositis aromaticis, cum spiritu vini paratis, qui a vi flatus discutiente laudantur, & in vulgus nota sunt. Unde raro contingit medicum in his morbis vocari, antequam aegri copiam similium sumferint: facile autem patet, quam immaniter malum augeri debeat, ubi intestinorum inflammatio talibus irritatur. Vidi octava hora jam lethalem Ileum, dum sex uncias spiritus ex seminibus levistici destillati miser aeger hauserat. Hinc multi pereunt, qui forte servari potuissent. Quinimo, licet a solo spasmo absque inflammatione dolor abdominis oriatur, minime tutum est audacter similia sumere, quia semper periculum est, nisi subito levent, quod pessime nocere possint. Licet enim ab inflammatione morbus non duxerit originem, convulsionem tamen intestinorum, flatus creantem, inflammatio facile sequi poterit, uti ad §. 959. patuit. Longe tutius est leniora talia aromatica remedia, ut semina quatuor calida majora, aut minora dicta in officinis, aquae infusa dare; tunc enim vix nocebunt unquam: Verum ubi ex signis novimus, inflammationem adesse, tunc etiam ab his abstinendum est.

§. 962. **C**ognoscitur autem facile pro vera inflammatione ex febre acuta continua comite; siti ingente, calore magno, pulsu duro, dolore igneo, urina flammaea, debilitate subitanea.

Quam maxime ergo attendendum ad signa, quae inflammationem in hoc morbo praesentem docent; quae fatis evidentia sunt, ita ut peritus medicus hic falli nequeat. Ubi ab inflammatione fit hic morbus, tunc solet febris plerumque praecedere, quae per horas aliquot tantum affligens in hunc morbum definit; uti *Sydenhamus* (k) optime notavit: idemque in pleuritide, angina, aliisque morbis inflammatoriis, pariter observatum fuit; nempe febrim per aliquot tempus praecedere, & dein sequi inflammationem in hac illave

(b) Lib. IV. Cap. xiv. pag. 223. 224. (i) De curat. morbor. acutor. Lib. II. Cap. v. pag. 105. (k) Sect. IV. Cap. vii. pag. 259.

illave parte corporis. Ubi vero absque febre praegressa intestinorum convulsio faevos dolores produxerit, tunc, inflammatione nata, febris sequitur. Simul tunc adfunt omnia illa symptomata, quae & febrim acutam continuam & inflammationem comitari solent: fitis nempe, calor, & reliqua. De debilitate summa in hoc morbo ad §. 960. dictum fuit. Verum omnia haec symptomata adfunt in initio morbi; & cum subito in perniciem tendat, nisi succurratur ilico, mutantur, & cito in contraria fere abeunt: calori magno succedit frigus, dolor cessat, pulsus antea durus & fortis fit debilis, intermittens, celerrimus tamen, quod optime *Arctaeus* (1) notavit. Adest quandoque tanta constrictio ani, ut clystima injici nequeat; quod symptoma pariter *Arctaeus* (m) notavit, uti & *Hippocrates* (n). Ex his videtur etiam intelligi posse, quare in alio loco (o) legatur: *At si, remisso volvulo, febris illum prehenderit, desperatus est, fortassis enim etiam soluta alvus inferior interficiet.* Si enim a spasmo valido volvulus natus persistit diutius, sequitur inflammatio, quam febris comitatur quidem, sed cum citissime tunc soleat gangraena sequi, remittit, imo integre cessat dolor brevi, & tunc, gangraenoso intestini affecti loco non amplius resistente contentis, illa per alvum ruunt, & moritur aeger; non quidem ob hanc alvi evacuationem, sed ob gangraenam intestini, uti postea ad §. 969. dicitur.

§. 963. **S**i flexum Coli occupat (959.), facit Colicum dictum dolorem; si Recti intestini ultima infestat, tum pro haemorrhoidibus coecis haberi solet: solvitur dysenteria blanda subcruenta biliosa.

Quamvis observata practica doceant, inflammationem, ileum, volvulum, in tenuibus intestinis obtinere frequentius, tamen & per totum crassi intestini tractum fieri posse, & fabricae similitudo suadet, & observationes evicerunt omnino. In colo intestino volvulum invenit *Ruyfchius* (p). In cadavere pueri, ex gravissima Iliaca passione mortui, invenit *Hildanus* (q), intestinum caecum contractum in intestinum ileum se insinuasse, illudque adeo obturasse, ut nihil ex tenuibus intestinis in colon venire posset. Findebat intestinum ileum, ut eximeret caecum, quod invenit ubique inflammatum & tumidum, & in fundo coeci scirrhum exulceratum vidit. Imo affirmat, se plura cadavera hoc morbo defunctorum inspexisse, semperque invenisse principium & originem hujus morbi fuisse circa intestinum caecum: hinc existimabat, valvulam *Bauchini*, inflammato caeco intestino, adeo contrahi, ut nihil ex ileo in crassum intestinum venire posset; unde & in Ileo distento morbus propagabatur, & omnia circumjacentia gangraena & sphacelo corripiebantur. Verum

(1) De causis & signis morbor. acutor. Lib. II. Cap. vi. pag. 18. (m) Ibidem.
 (n) De Affectionibus Cap. vi. Charter. Tom. VII. pag. 626. (o) Hippo-
 crat. de Morbis Lib. III. Cap. xiiii. Charter. Tom. VII. pag. 588. (p) Ad-
 versar. Decad. 3. pag. 17. (q) Observat. Chirurg. Cent. I. N°. 61. pag. 49.

rum ante dicta satis evincunt, & in aliis locis originem hujus mali observatam fuisse; & videtur *Hildanus* ex singulari observatione nimis properasse ad statuendam perpetuam incipientis hujus morbi sedem, imprimis cum ipse fateatur, tetram adeo mephitin spirasse cadavera defunctorum ab hoc morbo, ut vix potuerit exacte omnia considerare. In cadavere hominis diu multumque colicis doloribus, inferiorem praecipue abdominis partem infestantibus, laborantis, inventum fuit caecum intestinum in pelvim descendisse, ibique cum superiori parte intestini recti firmiter concrevisse: ab hoc loco sursum reflexa progredientis intestini pars angulum valde acutum cum caeco faciebat, & dein consueto modo sub hepate ascendens infra ventriculi fundum porrigebatur, denique descendebat more solito & terminabatur in intestinum rectum. Verum in loco cohaesionis, & in vicinia, caecum & rectum erant gangraenosa, & ulcus, digitum mediocrem facile admittens, inveniebatur in eodem loco, ubi caecum cum recto concreverat (r). Constat ergo certissimis observatis, & in intestinis crassis eundem morbum obtinere, unde mirum videbatur multis colici morbi mentionem non fieri apud *Hippocratem*, qui videtur universali nomine Ileii omnes hos morbos descripsisse. Apud *Artaeum* (s) tamen haec pulcherrime distinguuntur, qui optime notat, varias saepe partes corporis accusari, quibus colon inflammatum accumbit, prout nempe in hac illave parte hujus intestini morbus haeret. *Dolor modo ad costas usque ascendit, quando & speciem pleuritidis prae se fert (si quidem & isti febricitant) modo sub spurias costas huc & illuc; ita ut jecur aut lien dolere videantur. Item & Ilii quandoque dolent: colon enim praegrando, & quoquoque versum circumvolutiones faciens.* Imo & notat illa symptomata, quae aegros infestant, dum coli pars inferior, ubi in rectum abit, inflammatur. *Quidam sunt etiam, quibus & in sacro ossis dolor inhaerescit, & in femoribus, & in testium cremasteribus.* Quamvis autem, intestino recto inflammato, & collum vesicae, & adjacentia his feminum receptacula, affici posse videantur, tamen dolor ille femorum & testium potius ad nephritici mali signa pertinet, uti postea §. 993. dicetur. Monuit autem *Galenus* (t), coli vehementem dolorem a medicis quandoque renibus affectis adscribi, & vicissim renum cruciatus quandoque ad colum referri. Patetur interim ipse, hunc errorem facile contingere, nec tamen aegris periculosum esse, dicens: *Igitur ab initio horum affectuum distinctio difficilis est, quo tempore neque magnam praesidiorum differentiam ipsi requirunt.* Et postea subjungit: *Quapropter in curatione nullum augurandum est damnum nobis evenire, quod in primo horum morborum insultu difficulter illos discernamus; tunc enim neque externis, neque internis, differentibus egent auxiliis, sed sufficiunt ea solum, quae dolorem leniant.* Quatenam signa distinguant nephritidem a dolore colico, postea dicetur, ubi de hoc morbo agendum erit.

Alterum, quod notandum est in crassorum intestinorum inflammatione, hoc est,

(r) Philosophical Transactions N°. 422. pag. 256. Abridgem. Tom. VII. pag. 517.

(s) De causis & signis morbor. acutor. Lib. II. Cap. vi. pag. 19.

(t) De locis affectis Lib. VI. Cap. II. Charter. Tom. VII. pag. 508.

est, quod facilius sanationis spes affulgeat; unde *Aretaeus* (*u*) dixit: *In hoc malo periculum tanto levius est, quanto colon tenuibus intestinis carnosius, crassius, & noxae tolerantius est.* In eadem opinione fuit & *Celsus* (*w*): ita enim habet: *Intra ipsa vero intestina consistunt duo morbi: quorum unus in tenuiore, alter in pleniore est. Prior acutus est: insequens esse longius potest.* Voluit autem hunc morbum praecipue circa intestinum caecum haerere, & ideo in dextra magis parte dolores observari statuit. Cum autem crassa intestina accumulandis & diu saepe retinendis faecibus destinata sint, hinc distentionem a retentis absque magna noxa ferunt, nec turbatur tam cito reliquorum intestinorum actio, si obstaculum in crassis intestinis natum fuerit. Praeterea per clysmata injecta ad locum affectum apta remedia facile pervenire poterunt; adeoque patet, merito haberi inflammationem in crassis intestinis minus periculosam, & facilius curabilem, quam si in tenuibus intestinis idem morbus fuerit.

Ubi autem rectum intestinum inflammatur, tunc similia oriuntur symptomata, ac dum vasa haemorrhoidalia, crasso sanguine turgida, intestini recti cavum arctant, vicina comprimunt, faecibus alvinis viam praecludunt, cum tenesmo tamen continuo & molesto alvum exonerandi. Unde apparet, saepe illud malum haberi pro haemorrhoidibus caecis, quae dicuntur adesse, dum omnia symptomata, haemorrhoides tumentes comitari solita, aegrum infestant, & nullus tumor in parte ani exteriori apparet, sed varicosa vasa intus latent. Accedit, quod ab haemorrhoidibus tumentibus saepe & inflammetur intestinum rectum. Neque ille error multum nocebit, cum similem medelam fere poscat uterque morbus: febris tamen acuta, inflammationis validae comes, praecipuam distinctionem hic faciet. Cum autem in viris collum vesicae intestino recto contiguum sit, & illud irritatum stranguriam molestam facit saepe; quod & *Hippocrates* (*x*) monuit: verum & idem malum ab haemorrhoidibus caecis tumentibus fieri, quotidiana observata testantur; imo & integram urinae suppressionem ab eadem causa natam fuisse novi, quae ruptis vasibus tumentibus, & sanguine copioso per anum excreto, sanabatur statim.

Patet satis, adhuc facilius curabilem esse inflammationem intestini recti, quam coli, cum & topicorum efficacia, imprimis balneorum & fomentorum, hic immediate loco affecto applicari possit, & diutius absque vitae periculo tolerari hoc malum, dum totus reliquus intestinorum tractus morbo vacat. Ubi autem soluta materies inflammatoria per vasorum extrema dilatata exit, & partem affectam liberat, tunc exit per alvum, sed cum dolore & molestia; hinc dicitur solvi dysenteria, sed blanda, subcruenta & biliosa: similis enim tunc exit materia a loco inflammato, ac per sputa educebatur in peripneumonia per coctionem & excretionem materiae morbosae; de qua re videantur illa, quae ad §. 830. habentur. Cum autem intestinum rectum copioso mucosum oblinatur, ut faeces commodius exire possint, & ille mucus, inflammato hoc ir-

testi-

(*n*) In loco modo citato. (*w*) Lib. IV. Cap. XLIII. pag. 221. & Cap. XLV. pag. 223. (*x*) Aphor. 58. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 230.

testino & irritato, copia magna simul exire solet; quod idem in aliis partibus corporis, mucō naturaliter inadentibus, obtinere videmus, si inflammatione corripantur. Notum v. g. est quanta copia mucī excernatur, dum tonsillae, uvula, velum pendulum palatinum, inflammantur: de qua re vide §. 805. Molestissimum in hoc affectu symptoma est tenesmus, quod & *Hippocrates* (y) notavit, dicens: *Si rectum intestinum inflammetur, & dolor prehendat & febris, & ad alvum exonerandam crebro desideat, nihilque dejiciat, & a pituita videatur anus procidere, interdum etiam urinae stillicidium prehendat, qui morbus oritur, quum pituita ex corpore in rectum intestinum incubuerit.* Inde & intelligitur ratio, quare alio in loco dixerit *Hippocrates* (z), tenesmum in dysenteriam transire; ubi nempe, inflammato recto intestino, tenesmus oritur, & dein morbus per blandam & subcruentam dysenteriam solvitur. Uti etiam, quare alibi (a) monuerit, *in tenesmo sanguinem & mucum secedere; & paulo post addat: Ac fit quidem ex iisdem, a quibus & dysenteria: verum imbecillior, & brevis, & non lethalis.* Notandum enim, dysenteriam molestam quidem esse, sed non semper noxiam; imo quandoque salutarem, si nempe morbosa materia evacuetur, quod in genere notavit *Hippocrates* (b) dicens: *Hujusmodi enim egestiones etiam eos, qui prius sunt in corporibus, morbos sanant; antiquiores quidem diuturniore tempore; recentiores autem in paucis diebus submovere possunt.*

Sic expensis illis, quae spectant diversitatem in hoc morbo, prout varia intestinorum loca occupat; sequitur, ut videamus illa, quae ad curationem requiruntur.

§. 964. **S**imulac noscitur praesens per signa (959. 960.) in eo statu statim, maximo molimine tentanda sanatio, quae acquiritur 1. missione larga, & repetita sanguinis, ut in pleuritide (890.). 2. assiduo injectu clysmatum laxantium, diluentium, antiphlogisticorum, saepe repetitorum ad tertiam, quartam, & ultra, vicem uno die. 3. potu assiduo calido eorundem, additis prudenter opiatis, & iis, quae causae singulari compertae (959.) adversa sunt. 4. fomentis ex similibus toti abdomini applicatis, maxime ex junioribus, vivis, validis, sanis, animalibus impositis. Atque 5. interim caute cavendo ab omni acri, impetum augente, calefaciente, potu, cibo, medicamento, motu, animi affectu. 6. tamdiu persistendo in usu horum, donec omne malum sedatum sit, nec tribus diebus redierit.

Dolor intolerabilis, & gangraenae, subito lethalis, ingens discrimen, efficacem & promptam medelam postulant; hinc cito debent omnia adhiberi, quae ratio & usus docuerunt in hoc morbo prodesse posse.

1°. Quam

(y) De Fistulis Cap. v. Charter. Tom. XII. pag. 143. (z) De Morbis Cap. 11. Charter. Tom. VII. pag. 533. (a) De Affectionibus Cap. VII. ibidem pag. 628. (b) Praedictionum Lib. II. Cap. XIII. Charter. Tom. VIII. pag. 821.

1°. Quam efficax remedium sit in inflammationis curatione sanguinis missio, jam saepius dictum fuit; & unanimis optimorum medicorum consensus hujus auxilii usum probat. Verum optime *Aretaeus* (c) in curatione hujus morbi dixit, nullum remedium adhibendum esse, nisi quod robore & celeritate auxilii tanto morbo adaequatum est; unde jubet, venam in cubito aperiendam esse lato vulnere, ut multus subito sanguis exeat, ad animi etiam deliquium usque. Tantam enim merito dolorum acerbiter agnovit in hoc affectu, ut magnum quid putaverit, si, in animi deliquium lapsi, post validam sanguinis evacuationem, aegri per pauculum temporis spatium illos cruciatus non sentirent, licet nondum causa morbi remota foret. Verum audacem hanc sanguinis missionem tunc tantum laudavit *Aretaeus*, ubi constiterit, causam morbi esse inflammationem; si enim absque hac fuerit, tunc venae sectionem omittendam esse voluit. Interim tamen, si a mero spasmo ortus hic morbus fuerit, nisi subito levetur antispasmodicis aliisque demulcentibus remediis, metuenda est inflammatio, ut morbi jam facti sequela; adeoque & tunc utilis erit Venae sectio, sed moderata magis copia. Quin imo, uti ad §. 141. dictum fuit, *Galenus* largam sanguinis missionem laudavit non tantum in febribus ardentissimis, & maximis inflammationibus, verum etiam in doloribus vehementissimis. Si ergo ingens dolor urget, absque febre acuta comite, aut magno calore, tamen & sanguinis missio conducet ad praecavendam inflammationem, quae semper sequetur, si pergat morbus. Testatur enim *Celeberrimus Simson* (d), se magnum numerum aperuisse cadaverum volvulo defunctorum, semperque invenisse validam inflammationem intestinorum. Unde merito statuitur, hunc morbum vel inflammationem ut causam agnoscere, vel illam brevi producere. Venae sectionis autem repetendae necessitas indicatur a doloris, febris, caloris, intensitate; de qua re fatis copiose dictum fuit ad §. 890. 1.; ubi de pleuritis curatione agebatur.

2°. Quantum usum habeant clysmata mollia & refrigerantia ad compescendum nimium febris impetum, antea ad §. 610. dictum fuit; adeoque & hoc effectu juvare poterunt, cum inflammationis in corpore natae resolutio tunc tantum sperari possit, quando sedatus humorum motus adest (vide §. 386.). Praeterea si in crassis intestinis morbus haeserit, loco inflammato applicabuntur sic mollissima fomenta, quae & vasa infarcta laxabunt, & humores immedicabiles diluent. Ubi vero tenuia intestina inflammata sunt, tunc quidem clysmata huc usque non pervenient naturaliter, sed tamen crassa intestina, repleta talibus remediis, balneum quasi praebent omnibus vicinis, adeoque & sic prodesse poterunt. Nihil enim magis juvat spasmo contractas partes, quam emollientissimorum remediorum calida applicatio; unde simul tutissimum & efficax doloris lenimen sperari poterit (vide §. 234.). Decoctum hordei, avenae, seminum lini & similibus, addito melle & oleo lini, sufficiunt pro hac indicatione: Unde & *Celsus* (e) laudavit *percolatum ptisanae cremo-*

mo-

(c) De curatione morbor. acutor. Lib. II: Cap. v. pag. 105.

(d) Medical

Essays Tom. V. part. 2. pag. 664.

(e) Lib. IV. Cap. XIII. pag. 222.

morem cum oleo & melle, sic, ut praeterea nihil adjiciatur. Si dolor non quiesceret, jubet, etiam in alvum ex parte inferiore tres aut quatuor cyathos olei calidi dare. Quantum autem remedium sit oleum molle & calidum ad leniendos dolores, a distractione partium nervosarum ortos, constat exemplo Galeni ad §. 164. recensito: Unde & Aretaeus (f), stercore prius excreto, oleum calidum cum ruta injici jussit: *Illud enim si intro moretur, fomentum intestinis propitium est.* Frequenter autem haec repeti possunt; imo debent, ut leniatur acerbus ille dolor, & laxentur spasmo contractae partes. Quandoque contingit, licet rarius, tantam esse ani constrictionem, ut tubulum pro clysmate injiciendo non admittat; quod & observavit Celeberrimus Hofmannus (g). Mollissimis unguentis tunc anum illinire oportet, vel & balneo vaporis, dum fellae perforatae insidet aeger, fovere, donec laxetur.

3°. Omnia illa laxantia, attenuantia, antiphlogistica remedia, quae in pleuritide laudata fuerunt, hic etiam conveniunt: verum cum inflammationem intestinorum spasmus semper comitari soleat, hinc omnium mollissima remedia hic conveniunt. Et ob eandem causam prudens opiatorum usus commendatur, cum nullum ad spasmos solvendo remedium potentius opio habeatur; uti quotidianae observationes docent. Verum haec non conveniunt, nisi prius sanguinis missio & clysmata adhibita fuerint, ut inflammationis augmentum impediatur: secus enim contingere posset, ut per opiata sopito doloris sensu, causa doloris, inflammatio nempe, destrueret, gangraena nata, partem affectam. Ita Aretaeus (h) post largam sanguinis missionem, aquam tepidam cum oleo potatam, clysmata oleosa, fomenta &c., laudat anodyna medicamenta, & imprimis *ex viperis medicamentum, plus consueta portione potui datum.* Verum illud est *theriaca Andromachi*, qui *mithridatio Damocratis* viperinas carnes addidit, & opii quantitatem auxit. Notandum praeterea, quod majorem solito quantitatem hujus remedii dari jussit, ut eo efficacius dolor & spasmus compescerentur. Laudavit pariter & opiatorum circumspectum utum *Trallianus* (i), ubi vires robustae essent, & dolor magnus & urgens. Prudentissime autem addit, ubi vires robustae sunt; nam ubi hic morbus in perniciem vergit, pulsus fit debilis & intermittens, uti ad §. 969. dicitur, sequitur gangraena, cum subita doloris acerbissimi abolitione, & mors. Si jam opiatum datum fuerit, inopinatur illud doloris lenimen adscribitur exhibitio remedio, uti & mors brevi sequens, cum magna medici infamia. *Sydenhamus* (k), ob summum candorem & exactissimam morborum observationem adeo aestimatus, simili methodo usus fuit: post venae sectionem liberaliorem, dabat laudanum liquidum; si vero noxii humores, vel saburra ab ingestis, ventriculum gravarent, tenui liquido potato, & per vomitum rejecto, eluebat haec, ne relicta nocerent; quod & Aretaeus suaserat. In doloribus autem vehementioribus largiori dosi & iterata usus fuit; imo
alibi

(f) De Curat. morbor. acut. Lib. II. Cap. v. pag. 105. (g) Medicin. Ration. Systemat. Tom. IV. part. 1. Sect. 2. Cap. XII. pag. 552. (h) De curat. morbor. acut. Lib. II. Cap. v. pag. 106. (i) Lib. X. Cap. 1. pag. 578. (k) Sect. IV. Cap. VII. pag. 260.

alibi (1) dixit, quod, ubi cathartico dato post venae sectionem, dolor & vomituritio redierint, alvo manente constipata, tunc omni quarta vel sexta hora dederit paregoricum, donec intestinis quies omnimoda inducatur, ac proinde motus eorum naturalis deorsum versus restituatur. Tunc enim, spasmis his solutis, catharticum remedium alvum solvet, licet caeteroquin narcotica alvum strictam reddere soleant.

Cum autem ad §. 959. dictum fuerit, a materie acri, & quidem varia, hunc morbum oriri saepius, simul & eliguntur talia, quae causae acri cognitae opposita sunt. Si ab acri acido, ut in infantibus saepe fit, oriatur morbus, acidum absorbentia & enervantia exhibentur: e contra si a putrida materia natum fuerit hoc malum, acida & acescentia optimum remedium exhibent, imprimis si multa aqua diluantur. Caeterum aqua, oleum, emollientia decocta omnem acrimoniam enervant, adeoque semper profunt, etiam in illis casibus, ubi de singulari acrimoniae indole dubium est, vel ubi erosae partes sola blandissima tantum ferre possunt.

4°. Omnia enim, quae prodesse possunt, simul & semel adhibenda sunt, ut levamen doloris fieri possit, & periculosa inflammationis sequelae caveantur. Quod pariter commendans Aretaeus (m) dixit: *Ubique enim quisque omnia dolorem levantia faciens juvat.* Ita & Celsus (n) laudat: *calida cataplasmata admove, eaque imponere a mammis usque ad inguina, & spinam; ac saepe mutare.* Imo totum hominem in calidum oleum demittere jubet, ut omnia reddantur laxa quam maxime, & sic inducatur toti abdomini talis mollities, quae spasmo quam maxime opposita est, in quo omnia rigent: Vidi in homine, qui bidui spatio ex hoc morbo periit, totum abdomen complanatum fuisse, dum musculi abdominales, tetanodes facti, compresserant omnia supposita. Hinc monuit Sydenhamus (o), intestina nonnunquam quasi injecta fascia constringi. Verum ad §. 234. pluribus Veterum medicorum observatis probatum fuit, pingua, humida, calida, optimum remedium dare ad tetanum sanandum, si rigentes & convulsae partes continuo his foveantur. Imo Celsus (p) in tetani cura pariter ac in hoc morbo utile dixit, *in calidum oleum totum descendere, vel in aquam calidam, in qua foenum graecum decoctum sit, & adjecta olei pars tertia.* Pluribus observationibus probatur (*), quam pulchre profuerit balnei usus in hoc morbo.

Verum imprimis hic laudatur tepor ille naturalis, qui ex vivis & sanis animalibus abdomini impositis habetur, ubi simul & subtilissimum exhalans de animalis corpore balneum quasi vaporis exhibet. Calidum adhuc, de recens mactati animalis abdomine evulsum, omentum, oleo molli & penetrabili plenum, pulchrum pariter in hoc morbo remedium dat, sed non semper illo tempore, dum requiritur, praesto est. Catulum viventem nudo ventri accum-
bere

(1) In Schedula Monitoria de novae febris ingressu pag. 672. (m) De curat. morbor. acutor. Lib. II. Cap. v. pag. 106. (n) Lib. IV. Cap. XIII. pag. 222. Hippocrat. de morb. Lib. III. Cap. XIII. Charter. Tom. VII. pag. 588. (o) Sect. IV. Cap. VII. pag. 259. (p) Lib. IV. Cap. III. (*) Medical Essays Tom. III. pag. 373. &c.

bere semper jubebat *Sydenhamus* (q) per integrum biduum vel triduum, dum Ileum curabat.

Praeterea & *Aretaeus* & *Celsus* (r) laudaverunt cucurbitarum, fatis numerofarum, applicationem, absque scarificatione, nisi hac via sanguinem evacuare voluerit medicus; tunc enim duas vel tres pertundendas esse dixit *Celsus*; per reliquas spiritum tantum evocandum esse: de qua re videantur illa, quae de cucurbitarum usu, & praesenti ab illis levamine in doloribus flatulentis abdominis, dicta fuerunt ad §. 650.

5°. Ex omnibus, quae de cura inflammationis in genere dicta fuerunt, fatis consistit, mollia remedia, & quae, absque acrimonia, vel motu aucto, potenti solvendi efficacia valent, hic tantum locum habere; perniciosum imprimis hic esse calidorum remediorum usum, uti antea ad §. 961. dictum fuit. Interim tamen apud summos in arte viros legimus, cum successu adhibita fuisse etiam acriora remedia, imprimis purgantia, & multa alia tentata fuisse, ad recuperandum liberum ingestorum transitum per intestinalis fistulae cavum, quae considerationem merentur.

Notandum enim est, praeter inflammationem intestinorum hic saepius adesse simul impedimentum, quod cavum intestinorum obstruit, & quod removeri debet, ut curatio fiat. Si impedimentum illud fiat a tumore inflammatorio solo, tunc patet fatis, omnia, quae modo laudata fuerunt, convenire; & quidem sola, cum irritatio loci inflammati per stimulum medicamentorum purgantium, vel aliorum acrium, semper noxia sit. Verum si materia immeabilis in cavo intestinorum haeserit, sive haec praeexstiterit ante inflammationem natam, sive collecta fuerit illo tempore, dum inflammatione tumens intestinum proprium cavum arctaverit, illa loco moveri debebit necessario, ut sanatio obtineatur. Praeterea si volvulus factus fuerit, & ille extricari debebit, ut libera per intestinorum cavum via restitatur. Notum est, ingesta sensim promoveri a ventriculo ad anum usque per motum peristalticum, unde medici videntur tentasse purgantibus stimulis aucto hoc motu propellere obstacula, quae hic haerebant, nec naturali & pacato motus peristaltici impetu poterant promoveri. Praeterea ex experimento *Peyeri* antea memorato patuit, in ranae intestinis volvulum denuo extricari per ipsum intestinorum vermicularem motum; & ideo videntur medici sperasse, per purgantia aucto hoc motu & susceptionem intestini evolvi posse. Alii gravia metallica corpora deglutienda dederunt aegris, ut haec delapsa per intestinorum cavum pondere suo removerent haerens obstaculum: sicque varia admodum tentata fuerunt, felici quandoque cum successu, quandoque non. Unde expendi meretur, quid hic dicat prudentia, quid docuerit usus.

Certum est, inflammationi intestinorum prius medelam fieri debere, per Venae sectionem, fomenta, clysmata mollissima &c.; & male fecisse illos, qui crudum adhuc morbum talibus irritantibus tractaverunt, non praemis- sis reliquis. Sapiens *Vetustas* in hoc morbo curando hanc normam tenuit.

Hip-

(q) Sect. I. Cap. iv. pag. 91.
TOM. III.

(r) In locis modo citatis.
Z

Hippocrates (s) prius sanguinem e capite & cubitis detrahebat, aegrum in folio aquae calidae collocabat, oleo illinebat, tepentes & humidos foci admovebat. Dein suppositorio applicato tentabat educere exusta circa rectum intestinum stercora; dein clysmata injiciebat. Ubi haec incassum tentata fuerant, tunc folle fabrili indito in ventrem flatus immittendus, ut tum ventrem, tum intestinum contractum distendas, deinde extracto folle clyisma injiciendum ex non admodum calefacientibus, sed stercora dissolventibus & emollientibus. Deinde obturata sede spongia in aqua calida desideat, clyisma continens. Videmus hic, efficacem curam antiphlogisticam praemissam fuisse, antequam aëre per follem impulsio conaretur intestini latera dilatare, ut faeces descendere possent: praeterea ex alio loco (t) patet, quod hanc curam adhibuerit, quum, stercore acervatim combusto in intestino, pituita circa hoc colligitur, intestinumque, his nimirum confertim induratis, intumescit, nullumque ex his medicamentis, quae per superiora bibuntur, recipit, sed vomitione rejicit; neque admota per inferiora clysmata recipit. Diserte autem monuit (u) *Trallianus*, de eadem hac curatione agens, sequentia: Nam si citra inflammationem praecedentem frigidus colicus ileosusque affectus sit, confert tunc uti curatione per utrem. Sin autem, inflammatione praegressa, adstrictio alvi oborta sit, haec curandi ratio, praeterquam quod nihil juvet, maxime etiam nocebit. Eandem & cautelam de purgantibus exhibendis tradidit (w), dicens: At si colicum affectum ob inflammationem intestini fieri contingat, neque omnino exhibere audebis purgationem in his, & praecipue in initio, cum inflammatio nondum ad coctionem pervenerit. Qui enim medicamenta ventri ducendo apta praebere non dubitarunt, aegrotantibus periculorum autores & mortis exstiterunt. Sic etiam *Aretaeus* (x), post audacem venae sectionem ad animi deliquium usque, post clysmata, fomenta, cucurbitas, theriacam &c. tandem addit: Si neque dolor remittit, neque flatus neque stercus dejicitur, purgatorium pharmacum, quod hieram vocant, necessario dandum est. Horum vestigia legens *Sydenhamus* (y), ubi dolor & vomitus per biduum vel triduum omnino cessaverant, tunc dedit purgans remedium. In alio loco (z), post praemissam liberaliorem venae sectionem, sequenti die catharticum aliquod lenitivum praescribebat; sed erat in tali morbo, in cujus initio nec dolor adeo fixus erat, nec tam creber vomitus, nec alvus adeo pertinaciter vim cathartorum eludebat. Ubi autem fortioribus purgantibus opus esse credebat, tunc anodynis prius utebatur, ut intestinorum spasmos compefceret (a).

Verum & clysmatum forma fuerunt exhibita purgantia, praemissis prius antiphlogisticis remediis, & cum felici quandoque successu. Notum enim est, quadruplam dosin purgantium per clyisma injectam eundem praestare effectum, ac si simplex dosis ore assumeretur. Omnium efficacissimum remedium

- (s) De Morbis Lib. III. Cap. XIII. Charter. Tom. VII. pag. 588. (t) De Affectibus Cap. VII. pag. ibidem 626. (u) Lib. X. Cap. I. pag. 582. (w) Ibidem pag. 589. (x) De Curat. morbor. acutor. Lib. II. Cap. V. pag. 106. (y) Sect. I. Cap. IV. pag. 91. (z) Sect. IV. Cap. VII. pag. 260. (a) *Schedula monitoria de Novae febris Ingressu* pag. 672.

dium invenit *Sydenhamus* (b), si fumus nicotianae validissime in anum insufflaretur. Licet autem *Hofmannus* (c) propria experientia de hac re nihil determinet, affirmat tamen, in equis, ad alvum valide adstrictam aperiendam, magnam vim habere, seque novisse, homines plebejos, atroci intestinorum dolore vexatos, fumi nicotianae deglutitione in instanti fuisse liberatos. Monet autem *Heisterus* (d), fumum illum tamdiu in anum inspirari debere, donec dejectionis stimulum satis vehementem aegri percipiunt: imprimis autem prodesse si ex praestantiori nicotiana fumus applicetur. Fatetur autem Celebrerrimus vir, se tantam efficaciam hujus remedii in herniis incarceratis curandis observasse, ut nunquam scalpello opus habuerit. Delineavit & instrumentum, quo commode applicatio hujus remedii fieri poterit.

Circa usum autem gravium metallicorum corporum deglutorum discrepant multum inter se autores. *Helmontius* (e) audacter dixit, neminem ileo perire, si globuli plumbei sclopetarii deglutiantur, ut sub pondere propellant impedimentum in intestinis haerens: credidit autem eo citiorem & feliciorum sanationem fieri, quo plures & majores haurirentur, dum simul aeger erecto situ stet, vel ambulet. Verum si consideremus, intestinum supra locum obstructum expandi, gravia haec deglutita ibi haerebunt in dilatato intestino, nec directe in obstaculum pondere suo gravitabunt. Si vero volvulus adfit, ita ut pars superior intestini contracta in inferiorem dilatatam recipiatur, poterunt haec nocere potius, dum augebunt hanc introsusceptionem, protrudendo intestinum susceptum ulterius in proximam partem dilatatam. Unde non sine ratione dixit *Sydenhamus* (f), haec parum conducere, & noxam saepe haud contemnendam inferre. Qui varios intestinorum gyros considerat, satis intelliget, non tantum boni expectari posse ab his deglutitis, ac quidem multi credidisse videntur. Verum argenti vivi usum, quem pariter improbavit *Sydenhamus* (g), laudaverunt clari in arte medica viri. Testatur *Heers* (h) se saepius illud dedisse, illudque sine noxa, momento citius, e ductis secum obvijs faecibus per intestina transfivisse. *Zacutus Lusitanus* (i) monet, multos in ileo desperato, haustis libris tribus argenti vivi in aqua calida, ab imminente morte liberatos fuisse. Satis tuto illud fumi posse, si cito iterum elabatur de corpore, numerosae satis observationes docuerunt; cumque admodum penetrabile sit, & post aurum ponderosissimum, poterit expedire vias. Forte & omnium tutissime majori copia sumitur, tunc enim collectum manet, & facilius per alvum elabatur, & citius: Ubi enim diu haeret in corpore, & venas bibulas intestinorum ingressum sanguini miscetur, tunc longe alia producere possit. Ante aliquot annos & in Anglia & in Scotia (k) panaceae instar fere laudabatur, si mane uncia una aut altera argenti

(b) Ibidem pag. 671. (c) Med. Ration. Tom. IV. part. 2. pag. 335.
 (d) Instit. Chirurg. part. 2. pag. 1101. (e) De flatibus §. 31. pag. 339.
 (f) Sect. I. Cap. iv. pag. 91. (g) Ibidem. (h) Observat. Med.
 Lib. I. Observ. 2. pag. 37. (i) De medicor. Princ. historia Lib. II. hist.
 97. pag. 358. (k) Medical Essays Tom. III. pag. 387.

genti vivi fumeretur, quod multi fecerunt per plures hebdomadas, absque ulla sensibili evacuatione aucta. Interim tamen constitit, licet non ilico nocuerit, postea tamen damna intulisse: miri & saepe insuperabiles morbi illorum, qui argentum vivum quotidie ad sua artificia adhibent, fati evincunt, caute hic procedendum esse. *Celeberrimus Hofmannus* (1) dedit in hoc morbo mulieri quadragenariae libram mediam purissimi argenti vivi, dato prius pingui iusculo, & deinde brodium carnis cum aliquot uncis olei amygdalarum dulcium superpotandum, lenemque per conclave deambulationem suavit. Post quinque horas solvebatur alvus, & simul uncia circiter argenti vivi exibit cum levamine omnium symptomatum; verum per quatuordecim dies, & ultra, faecibus alvinis permista apparebat portio argenti vivi. Sed quod notandum, restauratis jam viribus, tremor in artubus, & impotentia in pedibus, manebant ultra mensis spatium. Verum observationes docent, haec mala obtinere in illis, qui argentum vivum imprudentius tractaverunt, adeoque & merito suspicari quis potest, argentum vivum, non simul & semel de corpore elapsum, haec mala produxisse, dum diutius haesit in corpore. Negari tamen non potest, in morbo hoc adeo periculoso, tentari posse & usum remedii, licet suspecti, si spes sit, imminentem mortem sic evitari posse.

Verum & alia a medicis cum successu in hoc morbo tentata legimus, quae tamen prima fronte potius nocitura viderentur. Patuit enim ex modo dictis, calidos potus ex laxantibus, diluentibus &c., & ex iisdem parata fomenta, ab omnibus medicis adeo laudari in hoc morbo; hinc mirum videbitur, per observationes constituisse, actu frigida, prioribus incassum tentatis, sanasse aegros, cum de illorum salute omnes jam desperarent. *Hofmannus* (m) in muliere, quae gravissimis abdominis doloribus, ob menses per vehementem terrorem suppressos, torquebatur, venae sectionem, clysmata emollientia & plura alia incassum tentaverat: *Nabothus*, qui cum ipso tractabat hanc aegram, aquam frigidam exhibendam proposuit: fatetur candidus ille vir, quod abhorruerit ab hac methodo, & assenserit tandem, ne morosus nimis videretur. Verum feliciter successit cura, quam crediderat, dum aqua frigida daretur ad duos cyathos saepius de die, tecto prius probe corpore & pedibus. Subsecuto enim largo sudore, & postea placido somno, omnis dolor abdominis cessavit. Affirmabat autem *Nabothus*, quod lintea, aqua frigida madida, in tali casu applicasset cum successu. Similem casum ex *Ludovico Septalio* in eodem loco recenset, ubi & ille pariter, antea laudatis usus, sed frustra, in nobili Hispano, ad contraria transivit; & licet mors prae foribus esse videretur, pulsu non amplius sensibili, cum sudoribus frigidis, dedit aquam multam nive etiam refrigeratam, laetissimo cum eventu. Cum autem temeraria adeo videatur haec curatio, non inutile credo & illam alio casu confirmare. Homo viginti septem annorum de levi dolore abdominis incepit conqueri, & insueta alvi constipatione; clysmata varia, purgantia, aliaque tentata fuerant, verum nullae prodibant faeces, & ingesta quaevis evomebat. Bal-
nea

(1) Med. Ration. Tom. IV. part. 2. pag. 335.

(m) Ibidem pag. 349.

nea calida, cutis calida a vivente agno detracta abdomini applicata, sanguinis missio repetita, nihil profecerant; cumque desperatus jam haberetur, octava die morbi deducebatur in cubiculum frigidum, corpore inferiori nudato, & singulis minutis secundis pedes perfundebantur aqua frigida, sensim ascendendo, donec ultimo ad pubem usque frigidae affusio pertingeret: subinde obambulabat, pedibus insistebat frigido & madido pavimento, alternatim pedes vasi aqua frigida pleno immergebat. Aeger auctas inde vires percipiebat, & per medium horae levabatur; verum mox dolebat ut ante; semel vomebat, abdomen tumebat plus quam antea, tormina acutissima percipiebat, sed post pauca minuta largam & liquidam alvi evacuationem habuit, intermissis paucis faecibus induratis, cum magno levamine; & postea decrescente febre, faecibus induratis copiosis excretis, tridui spatio ab hac methodo adhibita, ex tanto discrimine evasit (n). Mirus & casus ibi habetur, in quo alvi pertinacissima constipatio, plurimis remediis per quadraginta tres dies tentata, soluta fuit intra decem minuta, dum crura & femora aqua frigida bis intra minutum horae perfunderentur.

Sed & apud Veteres medicos hinc inde quaedam inveniuntur, quae docent, & illos quandoque similia tentasse. *Trallianus* (o) in curatione colici affectus, ex calidis & biliosis humoribus orti, dicit, se frigida aqua usum fuisse in aegris, quibus vires firmae erant, & partes principes omni noxa carebant: imo & actu frigida per anum immisisse se dicit cum successu. *Hippocrates* (p) in tetano, in juvene carnosus habitus, media aestate laudavit frigidae copiosae affusionem; uti & ad inflammationes recentes & Erysipelas non ulceratum (q). Imo convulsiones, frigida copiosa affusa, levare, & dolorem solvi monuit (r). Verum in hoc morbo & pertinax intestinorum spasmus, & inflammatio adfunt, cum dolore immani.

Patet ex modo recensitis, quantum felix audacia medentum in desperatis etiam morbis quandoque possit, & si quis similia ut temeraria damnet, noverit *Celsum* (s) jam dixisse, dum de methodo vetusti medici *Petronis*, aquam frigidam febricitantibus exhibentis, agebat: *Sed, cum eadem omnibus convenire non possint, fere quos ratio non restituit, temeritas adjuvat.* Et alibi (t). *Quin etiam morborum in iisdem hominibus aliae atque aliae proprietates sunt, & qui secundis aliquando frustra curatus est, contrariis restituitur saepe.*

Longe adhuc audacius merito videbitur, abdomen discindere, intestina educere, vulvuli locum quaerere, inventum digitis explicare, dein intestina reponere, & abdomen consuere. *Barbette* (u) hoc proposuerat tanquam melius, quam certae morti aegrum tradere. Verum apud *Bonetum* (w) a juvene & audaci Chirurgo in illustri matrona hoc factum fuisse legitur, felicissimo

(n) Medical Essays Tom. V. part. 2. pag. 893. (o) Lib. X. Cap. 1. pag. 585.
 (p) Aphor. 21. Sect. V. Chartér. Tom. IX. pag. 206. (q) Ibidem
 pag. 208. Aphor. 23. Sect. V. (r) Ibidem pag. 210. Aphor. 25. Sect. V.
 (s) Lib. III. Cap. ix. pag. 138. (t) In Praefatione pag. 19. (u) Ana-
 tom. Practic. Lib. IV. Cap. 1. (w) Anat. Pract. Lib. III. Sect. XIV.
 Tom. II. pag. 228.

ciffimo cum successu: & olim, jubente *Nukio* (celeberrimo quondam apud Batavos Anatomes Professore) in foemina quinquagenaria a dextrimo Chirurgo idem factum fuisse, ita ut ultra viginti adhuc annos supervixerit haec aegra, probatis constat testibus (x). Similia & *Praxagoram* quondam jussisse, imo intestina discindenda, & stercore exento consuenda denuo, memoriae tradidit *Caelius Aurelianus* (y), sed addit: *Magnificam meritem Praxagoram magis, quam curationem voluisse scribere.* Verum non tam facile determinare quis poterit, an volvulus adfit, vel non; neque tam facile cognosci poterit locus, ubi haereat. Solet enim, ubi morbus ille in perniciem tendit, abdomen tensus turgere, & dolere per totum. Unde satis patet, nihil nisi ultimam necessitatem suadere posse, ut crudeli operatione, diviso abdomine, gyri omnes intestinorum evolvantur, ut morbi sedes quaeratur in vivente homine.

6°. Licet per illa, quae haecentis tradita fuerunt, dolor cessaverit, febrisque remiserit, tamen debemus cogitare; partem illam intestinorum, ubi morbus haecit, diu adhuc retinere talem sensibilitatem, ut facillime denuo dolor, spasmus, inflammatio recrudescere possint, si vel levis irritatio accesserit ab ingestis, vel acrioribus, vel difficiliore digestionis. Omnia enim assumpta huc venire debent, & ideo *Sydenhamus* (z) probe gnarus, hunc morbum praec aliis omnibus in recidivam maxime pronum esse, tenuem victum, solo imprimis jusculo pulli gallinacei, commendat, & tali tantum quantitate, quae ad vitam sustinendam sufficere posset. Cavendum enim etiam est, ne majori copia graventur cibi, etiam tenuis & facillimae digestionis, & ideo parum simul, sed repetitis vicibus, detur, ut tempus concedatur distentis saepe antea enormiter intestinis, quo iterum contrahi possint, & amissum robur sensim recuperare. Ideo & *Celsus* (a) cavendum jussit a cibo inflante & valido; etiam postquam dolor & febricula jam quieverant, ne intestina adhuc imbecilla laedantur, solam aquam pro potu concedebat, monens: *Omne vinolentum, sive acidum, huic morbo alienum esse.* Imo & diu postea adhuc a balneis, ambulationibus, aliisque corporis motibus abstinendum suadet: *Nam facile id malum redire consuevit, & cum frigus subit, sive aliqua jactatio, nisi bene jam confirmatis intestinis, revertitur.*

§. 965. **S**i malo hoc (959. 960.) praegresso; nec debitis remediis curato; & ultra triduum semper cum vehementia persistente, loco doloris, ardoris, distractionis, successerit horror vagus per totum corpus sine causa, obtusus cum gravitate dolor in loco, signum erit ibidem formari abscessum, unde intra quatuordecim dies eo rupto effluet pus; quod si in cava abdominis effluit facit mala multa similia (939);

(x) In Dissert. Inaug. Corn. Henr. Velse pag. 19. (y) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. xvii. pag. 244. (z) Sect. I. Cap. iv. pag. 92. Et Sect. IV. Cap. vii. pag. 266. (a) Lib. IV. Cap. xiiii. pag. 222. 223.

(939); si autem effluit in cava intestinorum facit dysenteriam purulentam magnam, parvam, longam, brevem, prout ulceris ibi facti natura dabit; inde saepe integre intestinorum membranae exeunt, & saepe tabes fit.

De signis illis, quae docent inflammationem partium internarum in suppurationem abire jam saepius dictum fuit in praecedentium morborum acutorum inflammatoriorum historia; omnia hic eadem obtinent. Sed abscessus in intestinis natus duplici via poterit exonerari a pure contento, vel in cavum abdominis, vel in cavum intestinorum. Quatenam mala metuenda sint, dum abscessu rupto pus in cavum abdominis depluit, dictum fuit ad §. 912. & 939. Ubi autem in cavum intestinorum pus venit, facilem viam per alvum invenit, & saepe inde evadunt aegri, succedente dysenteria purulenta, quae pro diversa magnitudine abscessus ejusque varia conditione citius sanabitur, vel diutius protrahetur, uti sponte patet. Quandoque & intestina inflammata peritonaeo accrescunt, tuncque abscessus ibi natus poterit extrorsum aperiri, simili modo, ut in hepatis & ventriculi inflammatione dictum fuit. Rarius tamen hoc contingere videtur, saltem hujus rei apud observatores rara mentio habetur. *Aretaeus* (b) tamen testatur, quod in quodam aegro abscessum coli in dextra parte prope jecur dissecuerit, unde multum puris effundebatur, & pariter per renes & vesicam exhibat per plures dies, superstitie aegro. Si vero abscessus talis diu clausus manet, pus, mora tenuius & acrius redditum, venis bibulis in tota superficie facci talis purulenti hiantibus resorptum, sanguini permiscebitur, & cacochymiam purulentam producere poterit (vide §. 406.), unde tabes metuenda est, uti ad §. 1214. dicitur.

Cum autem inflammatio (vide §. 374.), & illum sequens suppuratio omnium frequentissime haereat in tunica cellulosa, talisque in intestinis manifeste deprehendatur ab anatomicis; contingit quandoque, ut per tumorem suppuratorium, in hac cellulosa haerentem, secedat separata a reliquis tunica interior villosa, & exeat per alvum referens figura sua cavum intestinale tubum, non sine aegrorum & adstantium insigni metu, qui ipsum intestinum sic egredi putant, nullamque sanationis spem superesse. Pulchre hoc observavit *Aretaeus* (c) dysentericis quandoque contingere: *Nonnunquam oblongum quiddam in pluribus non discretum, instar sani intestini dejicitur, & ignaris rei suspicionem praebuit intestini: ita autem se habet. Intestinorum tunicae perinde ac ventriculi geminae sunt, & altera alteri oblique super injecta est: igitur cum illarum connexio (διπλὴν) solvitur, interior tunica secundum longitudinem abscedens foras exit, exterior sola manet, & carnosae efficitur, & cicatrice solidatur, sanescuntque homines & noxa soluti vivunt: id vero inferius intestinum solum patitur; in causa est tunicarum carnosae substantia.* Similia & apud recentiores medicos habentur

ob-

(b) De causis & signis morbor. diuturn. Lib. I. Cap. ix. pag. 37.

(c) Ibidem Lib. II. Cap. ix. pag. 61.

observata (*d*), quae confirmant *Aretaci* dicta, nam & intestini recti interior tunica separabatur, & aegri postea integram sanitatem recuperabant. Interim tamen idem per totum intestinorum tractum contingere posse, videtur admodum verosimile, licet tunc rarius membranam integram cavam referat, sed saepe informis mucii specie appareat, dum alvo excernitur. Verum si talis mucus in aqua pura reponatur, tunc manifeste apparet structura membranosa & vasculosa fabrica. Vidit in cadavere phthistici, qui & fistula ani laboraverat, *Celeberrimus Simson* (*e*) villosam tunicam intestinorum plurimis in locis deesse, & abrasas partes copiosas in intestinorum cavo reperiebat. Verum jam diu ante mortem miser ille homo nullos solidos cibos ferre potuerat, ob mollestiam, quam inde percipiebat in ventriculo & intestinis, & tribus septimanis ante mortem solam tantum aquam parcissima copia simul deglutitam ferre poterat. Pluribus aliis observatis ibidem probatur, tunicam internam intestinorum satis levibus de causis secedere posse, & iterum renasci; nam & a facibus durioribus, per crassa intestina propulsis, quandoque illam deteri observatum fuit; & in dysenteriam passis diuturnam magna copia talis mucii secessit, licet postea integra sanitate fruerentur.

§. 966. **S**imulac id (965.) adesse noscitur, statim inhibendus omnis victus, unde sterco multum, durum, crassum, acre nascitur; aeger pascendus solis jusculis cum leniter deterisvis radicibus incoctis; decocta balsamica, detergentia, multum bibenda, & instar clysmatum injicienda; aut aquae fontanae medicatae larga copia bibenda, in his plegendum usque ad perfectam sanationem.

Ubi signa docent, abscessum talem fieri in intestinis, omnia illa facienda sunt, quae ad §. 402. dicta fuerunt. Maturatio ergo crudi inflammatorii promovenda est, & cum exitus puri jam facti commodissimus sit ille, quo in intestinorum cavum venit, ut per alvum exeat, hinc clysmata ex decocto herbarum emollientium saepius injecta, & similia decocta potata proderunt, ut interna intestinorum superficies laxetur & emolliatur. Ubi autem ex levamine doloris, & pure per alvum procedente, novimus abscessum ruptum esse, tunc infusis herbarum vulnerariarum, agrimoniae, veronicae, virgae aureae, hyperici & similium, addito melle, leviter detergimus locum ulcerosum, ut ad conditionem puri vulneris, & sic ad consolidationem disponatur. Omnium autem maxime hic cavendum est, ne talia ingerantur titulo cibi & potus, quae acra sunt, vel in calore corporis nostri cito in acrem indolem degenerare possunt: uti etiam cavenda sunt omnia, quae crassas faeces producant. Optimum ergo est solo jure carniū uti; hoc enim vires sustinere poterit satis, nec ullam fere crassam materiam in intestinis relinquit.

Ob

(*d*) Tulp. observat. medicar. Lib. III. Cap. xvii. Anton. Benevoli osservazione 18. pag. 150. (*e*) Medical Essays Tom. V. part. 2. pag. 655. &c.

Ob eandem causam & serum lactis, ab omni caseo bene depuratum, prodest; lac autem non conducit, quia & cito acefcit, & crassas copiosas faeces in intestinis producit, uti manifeste apparet in infantibus solo lacte materno viventibus. Jusculis carniū jam radices scorzonerae, sisari, cichorei, & similia incoqui poterunt (vide talem formulam in Materia Medica ad hunc numerum): sed tunc percolanda sunt haec juscula, ne aliquid crassi per intestina transeat, antequam ulcus sanatum fuerit. Copiosus autem usus infusorum vulnerariorum, feri lactis recentis, aquarum medicatarum, conducit, ut eluatur de sanguine quidquid de pure hic collecto resorptum fuerit, simulque diluantur omnes humores, qui in intestina derivantur, imprimis bilis, ne irritare ulcus valeant. Simul etiam aquae minerales ferratae, ubi ulcus jam purum fuerit, leniter adstringendo cicatrizationem loci affecti promovebunt. Ubi jam per aliquot dies nullum pus exire observatur per alvum, nullusque dolor in abdomine superest, tunc sensim solidiores cibi dari poterunt, ex hordeo, oryza, pane, carnibus juniorum animalium &c., donec tandem ad consuetum in sanitate victum perveniatur.

§. 967. **S**i vero morbus habuerit causas violentissimas (959.), & produxerit faevissima symptomata (960.), poterit facile in illo loco (959. 963.) producere gangraenam (388.), miserrime dein lethalem.

Videantur illa, quae ad §. 960. de gangraena, satis cito plerumque validam intestinorum inflammationem sequenti, dicta sunt.

§. 968. **Q**uam futuram ex iisdem observatis praegressis facile praevidemus (967.), si simul nulla benignae resolutionis (963.), vel medelae (964.), signa apparuerint.

Si dolor acerrimus, uno in loco fixus manens, adfuerit, febris valida, alvus pertinacissime clausa, omnia ingesta vomitu rejiciantur, medela in initio morbi neglecta fuerit, vel absque ullo levamine adhibita, tunc novimus, talem intestinorum inflammationem in gangraenam tendere.

§. 969. **E**am fieri docent signa praegressa (968.), tum subita, & sine causa, remissio acerrimi doloris, manente pulsu debili, intermittente, sudore frigido, dysenteria foetida, cinerica, ichorosa, livida, nigra, faecum sine sensu demissione; unde brevi placida mors.

Quam periculosa sit in morbis acutis inflammatoriis subita illa doloris summi remissio, jam in historia pleuritis ad §. 904. dictum fuit: idem hic obtinet, & minus peritos quandoque turpissime fallit. Dolor enim acerbissimus, alvi pertinacissima constipatio, pessimam intestinorum inflammationem

comitari solent: dum vero morbus ille in perniciem tendit inevitabilem, & dolor cessat, & alvus plerumque solvitur, unde adstantes, & quandoque medici, aegrum in vado esse credunt, dum paulo post moritur. Verum facies cadaverosa, plumbeus labiorum color, extremorum frigus, anxietas, abdomen plerumque inflatum, pulsus celerrimus & debilis, perito medico certissima signa exhibent instantis mortis. Unde merito *Hippocrates* (f) dixit: *A dolore vehementi partium circa ventrem extremorum refrigeratio, malum. Ubi enim gangraena partem inflammata occupat, dolor cessat, & pars antea tensa & dura flaccescit, hinc saepe restituitur liber transitus ad anum usque, per gangraenam natam jam tabescente intestino. Verum exercitatissimi Medici tunc semper pessima metuebant, dum cum talibus signis alvus antea clausa solveretur. Sic Baglivus (g) sequens axioma practicum statuit: Gravi Iliaco si superveniat alvi fluxus, paucis post horis morietur, nam sphacelata sunt omnia, hinc lethalis fluxus. Et si Iliaco tumor ventris veniat, & flatus copiosi pedendo exeant, brevi morietur. Confirmavit eandem rem & suis observatis Tulpius (h), & alii plures.*

Sed & mirus casus docuit faeculentam materiam, in intestinis volvulo. oclusis retentam, rupto intestino in abdominis cavum exivisse, & deinde mora partem intestini recti corrupisse, ita ut foramen ibi in cadavere inventum fuerit, per quod faeces illae ingressae per anum exire potuerint: sed lethali pariter cum eventu, licet morbus diutius protraheretur, nam ad decimum tertium diem usque aeger, volvulo triplici in intestino ileo laborans, vitam protraxit; quod raro fieri solet (i).

Illa autem, quae in Iliacis desperatis ante mortem per alvum exeunt, olidissima sunt, partim ob retentam diu in intestinis materiam, febrili aestu magis etiam putrefactam; partim etiam, quia gangraenosarum partium jam diffluentium tabus corruptus simul exit. Solet plerumque & absque aegrorum sensu tunc alvus evacuari, qualem alvi dejectionem ut lethalem damnavit *Hippocrates*, uti alio in loco (ad §. 719.) jam dictum fuit.

§. 970. **M**alum id, eousque proVectum, raro medelam capit; curandum prius; caeterum sola methodus (966.) prodest.

Quidquid enim gangraena correptum fuit, putrescit; & sola curatio in eo consistit, ut fiat suppuratio in omni ambitu loci gangraenosi, per quam solutis fibris; quae neunt gangraenam parti sanae, fiat integra separatio partis mortuae a vicinis vasis vivis (vide §. 444.). Verum dum haec separatio fit, gangraenosa crusta in tabum putridum soluta depluit, uti in partibus externis gangraena affectis manifeste observatur; & si tale liquamen putridum in cavum

(f) Aphor. 26. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 304.

Lib. I. pag. 110.

(g) Prax. Med. Lib. II. Cap. xli. pag. 161.

(i) River. Observat. Centur. 3. Observ. 26. pag. 63.

cavum abdominis delabatur, omnia viscera brevi corrumpentur: raro enim contingit, ut gangraena solam internam superficiem intestini occupet, externa ejus parte adhuc manente viva & sana; tunc enim posset haec materia per alvum exire. Verum quidem est, pluribus observationibus constituisse (vide §. 317.), insignem partem tubi intestinalis, gangraena corrupti, separatam fuisse, superstiti vita, imo & sanitate adhuc satis commoda fruentibus postea aegris: sed semper tunc extrorsum patebat via ichori gangraenoso, & manui Chirurghi dabatur aditus, ut corrupta auferre posset, & unire separata, vel saltem superiorem intestini partem ita affigere externo ulceris margini, ut artificiosa ibi pateret excrementis via, quae in hoc casu, separata parte gangraenosa, in abdominis cavum decidere necessario deberent. Praeterea ubi post validam inflammationem intestinorum gangraena sequitur, simul ilico prosternuntur vires vitales: ex quibus omnibus rite consideratis satis patet, tale malum raro vel nunquam medelam capere.

Cum autem omnis gangraena curetur tantum suppuratione nata, patet satis, eandem methodum requiri, quae §. 966. laudata fuit. Antea ad §. 447. dictum fuit de usu corticis Peruviani ad gangraenae progressum sistendum, & promovendam separationem escharae gangraenosae; tuncque nondum occasionem habueram ex propriis observatis aliquid de hujus methodi efficacia statuendi. Hodie certus sum propriis, illisque satis numerosis, experimentis, immortales gratias deberi celebri chirurgo *Rushworth*, qui de genere humano optime meritus fuit, dum hoc remedium publici juris fecit. Verum, licet impediatur gangraenae progressus, & separatio bona sequatur, tamen eadem difficultas manet, nisi post separationem factam continuitas tubi intestinalis adhuc superfit.

§. 971. **A**t si causae (392.) hic scirrhum producerint, longe alia mali idea nascitur, quae clare certe pernoscenda.

Quaenam sint illae causae, quae scirrhum ex inflammatione producant ad §. 392. dictum fuit. Cum autem magna cautela hic opus sit, dum scirrhus adest, multum interest novisse signa, quae hoc docent.

§. 972. **E**rgo, si in intestinis dictis (959. 963.) inflammatio cum saevitiem (960.) adscendens, nec in summam resolutione (963.), nec medicamentis (964.), nec suppuratione (965.) soluta, deinde reliquerit in loco affecto stuporem, gravitatem, distractionem, constantem, cogitandum est, scirrhum ibi nasci.

Ubi ergo signa docuerint inflammationem adesse, neque tamen adeo validam, ut pessima symptomata ilico producat, diu tamen maneat morbus; sensim quidem levatus, sed tamen aliqua semper pristini mali vestigia supersint, vel per intervalla recrudescant, licet leviora, imprimis post cibum copiosior-

rem vel difficilioris digestionis assumtum; nulla quoque indicia fuerint sup-
purationis hic natae; tunc merito suspicari scirrhum licet, qui constantem
molestiam faciet, licet non adeo magnam, si minoris molis fuerit. Gravi-
tatis & distractionis quidam sensus tunc solet percipi, imprimis quando sal-
tant, vel de gradibus celeriter descendunt. Tactu externo raro percipi po-
test, nisi in macilentis hominibus, & ne quidem tunc, nisi in magnam fatis
molem increverit. Verum antequam talem magnitudinem habuerit, pluri-
ma jam mala producit, quae & scirrhi effecta sunt, & simul ejus praesentis
signa dant, quae sequenti paragrapho recensentur.

§. 973. **Q**ui si naturam suam (392.) sequens, effectusque suos
(486.) producit; qualia imprimis: stupor, pondus, in-
crementum; assiduo aucta; hinc cavitatis intestinalis angustatio; faecum
ibi & chyli stagnatio; horum in locum resistentem actio, maxime pu-
trida, ob moram, materie; hinc intestini oclusio; intorsio; ingelto-
rum remora; Ileus; volvulus; vel ab acri irritante dysenteria ficior;
convulsio; singultus; vomitus; dolor assiduus; febris; macies; atro-
phia; mors.

Scirrhus, quamdiu in canerosam malignitatem nondum degenerat, tumor
durus & indolens est (vide §. 392.), adeoque facile toleratur: Verum no-
cere hic potest insigniter arctando intestini cavum; imo quandoque illud to-
tum occludendo, dum auctus mole omnia vicina comprimit. *Hollerius* (k)
observavit, intestinum colon, qua parte reni vicinum est, collecta velut car-
tilagine dura in scirrhum obduruisse, intercepta omnino interiori cavitate:
in parte dextra colon amplissimum erat: post longa multorum annorum tor-
mina defecit aeger. *Ruyfchius* (l) invenit intestinum rectum adeo incrassa-
tum, ut pollicis crassitiem fere superaret; & ita induratum, ut anceps hae-
reret, an carnem an cartilaginem dicere deberet illam substantiam. Cavitas
autem intestini straminis latitudinem haud superabat, & adeo firmiter accre-
verat ossi sacro, ut cuneo & malleo separare debuerit. Similem alium ca-
sum & ibi recenset indurati in scirrhum intestini. Ad §. 486. habetur ille
casus memorabilis nobilis pueri, in cujus cadavere inventus fuit scirrhus in
ileo intestino, prope illum locum, ubi ultimus ejus finis intestino colo inseri-
tur. Haec sufficiunt, ut demonstretur observationibus certis, hoc malum
in intestinis obtinere. Imo admodum verosimile videtur, frequentius tales
scirrhos hic latere, quam creditur, & chronicis malis pertinacissimis originem
dare. Vidi nobilem matronam, jam septuagenariam fere, quae raro admo-
dum alvum deponebat, licet appetitu valens fatis comederet: sexto, septi-
mo, quandoque & octavo die oriebatur magna anxietas, dolor abdominis, &
dein

(k) De morbis internis Lib. I. Cap. xli. pag. 325.

(l) Observat. Anatom. Chirurg. Observat. 95. 96. pag. 88. &c.

dein vomitu rejiciebat copiosam saburram, quae cibi toto hoc tempore comesti reliquias manifeste ostendebat. Hoc facto, appetitu valebat ut ante, & optime se habebat, donec simili periodo eadem mala redirent. Toleravit autem has molestias per duodecim annos. Quamvis autem cadaver defunctae inspicere non licuerit, juxta suspicio similis causae in hoc morbo videtur, & postea aliquot similes casus in praxi vidi. Quamdiu vero scirrhus benignus est, dolores non sunt assidui, sed per intervalla tantum recrudescunt; & in talis morbi initio tantum molestiam percipiunt, ubi duriores vel copiosiores cibos ingurgitaverunt; postea, aucta scirrhi magnitudine, frequentius eadem mala redeunt.

Patet autem satis, ingesta, impedito libero transitu, hic accumulata, distendendo intestina, dolorem facere posse; uti etiam dum mora corrumpuntur & acria facta irritant has partes. Simul etiam intelligitur, tanto diutius absque jactura virium ferri posse tale malum, quo scirrhus haeserit in loco magis distante a pyloro, & contra. Tandem toties distractis per accumulata materiam intestinis perit, vel maxime saltem debilitatur illorum actio in ingesta, debita resorptio chyli impeditur; unde tandem atrophiam; & mors: nisi scirrhus, in cancerum degenerans, aut nova inflammatio intestinorum a compressione aut distractione nata, citius morbo finem fecerit.

§. 974. **M**edicamenta parum valent, quaecunque demum sint: virtus sit (966.). Sic fertur diu, sine magno malo.

Quam difficile sit scirrhum curare etiam in illis locis, ubi manus accessus datur, ubi fomenta suffumigia &c. directe loco affecto applicari possunt, antea dictum fuit ad §. 490. unde facile patet, parum hic sperandum esse a remediis etiam decantatissimis. Si enim incipiens hic nasci scirrhus tempore blando corporis interni, saliva, succo pancreatico, bile utraque huc derivatis continuo, agitatione perpetua per motum diaphragmatis & musculorum abdominalium, resolvi non potuerit, quid sperandum erit a remediis. Chemici quidam jactaverunt se posse arcanis suis scirrhos dissolvere, sed experimentum artis suae incassum fecerunt in scirrhis partium externarum. Hinc nihil superest nisi ut tolerabile reddatur malum, quod tolli nequit. Verum scirrhus intestinorum imprimis ideo molestus est, quia arctando intestinum contentis praeccludit liberam viam; hinc si dilutissima tantum sumantur & molliissima alimenta, hoc praecavetur: similis ergo victus hic convenit, ac laudatus fuit ad §. 966.

§. 975. **S**i autem scirrhus ille hoc loco conceptus per causas (492. 495.), signis (497. 498.) cognoscitur, tum vero miserimus rerum status, & immedicabilis cernitur: qui intelligi potest ex (498.) collatis cum natura, functione, nervosa textura intestini: maxime autem dysenteria acerrima, assidua, rebellis, cuncta, per quae

vadit, exurens, erodens, consumens, cum convulsionibus acerrimis, doloribus omni patientia majoribus, fixis, diuturnis, donec tandem mors unico fit miseriae solatio.

Quaenam causae sint, quae scirrhum in cancrum convertunt, ad numeros hic citatos, dictum fuit, simulque recensita sunt pessima mala, quae a Cancro fiunt in partibus externis, ubi haec omnia oculis lustrari possint. Si jam cogitemus ichorem cancrum, qui cutim vicinam erodit, & qui linteamina applicata instar aquae stygiae destruit, in intestini cavum depluere, facile concipimus, quam horrenda debeant sequi mala, nulla arte superabilia, & sola morte terminanda.

§. 976. **S**i simulac scirrhi praesentia noscitur (972.) tractatur methodo (974.), hoc malum (975.) multum cavetur. Sed si, ad id superandum, acria (490. N°. 3. 495. 502.) applicata imprudenter, maxime per valida purgantia, tum cancer illic oritur, facitque: tum autem potus ex solo lactis recentis sero; victus ex jusculis farinosis, carnosive solis cum vitellis ovi; clysmata blandissima ex solo decocto seminum lini, foliorum solani officinarum, vel capitum papav. alb., injicienda; medicamenta summo opere demulcentia, anodyna, leniter opiata, non facile in acre transeuntia, danda.

Si per signa ante enumerata scirrhum adeste cognoscitur, nihil superest, nisi ut vitentur omnia, quae scirrhum in Cancrum convertere possunt, de quibus videantur illa, quae in Cancro historia dicta sunt. Solent autem saepe aegri, gravans illud pondus in abdomine dudum jam experti, urgere medicos, ut purgantibus datis expellatur illud molestum; & dum prudentiores medici illis morem gerere nolunt, ad obvios quosvis agyras confugiunt, qui acerrimis solent uti purgantibus, uti & emeticis violentissimis; tuncque per usum horum remediorum idem fit, ac si quis scirrhum jam antiquum, & brevi cancrum futurum, manibus rudissime perficeret. Ubi tale malum jam adest, satis patet, nullam superesse medelam, solam curam palliativam locum habere, quae mitigando symptomata morbum lenit. Omnia ergo, quae ingeruntur, adeo blanda esse debent, ut oculo instillata nullum dolorem facerent; simulque talia, ut calore corporis non facile degenerent in acrimoniam etiam levissimam. Aqua pura optima foret pro potu, vel & serum lactis tenuissimum & recens; dumque illo utuntur tales aegri, subinde acidum absorbentia, in tenuissimum pollinem trita, dare convenit, ut si forte illud accescere inciperet in primis viis, statim enervaretur haec acrimonia. Vitellus ovi, qui crudo vulnere si illinatur, nullum dolorem excitat, una cum carniis jusculis & farinosis mollissimis pariter ob eandem rationem conveniunt. Ut autem acer ichor in intestina depluens enervetur, clysmata mollissima una cum anodynis injiciuntur; sic enim & diluitur illa acrimonia, & intestinorum latera blanda tali mucagine obducta defenduntur. Interno usu si-

milia

milia conveniunt, additiſ opiatſ, ut ſævus dolor leniatur: de quorum uſu videantur illa, quæ ad §. 202. & 229. habentur.

Videtur autem *Trallianus* (*m*) cancrum inteſtinorum obſervaffe, & dyſenteriam peſſimam inde natam; ſic enim habet: *Si inteſtina ulcus aut inflammatio quaedam obſideat, hæ notæ præcedunt. Inter initia morbi cruenta, dein ſanioſa excernuntur: multis primo ramenta, poſtea pingua deſcendunt, & ſi malignus fuerit affectus, faeculenta foedi odoris: poſtremo ubi in cancrum jam degeneraverit, varia excrementa, & nigra, cum quibusdam putridarum carnum particulis per album redduntur. Quin etiam febris cum multa ſiti comitatur; nec non cibi ſaſtidium, unde corpus emarceſcit: tormina quoque cum ſonitu inteſtina exercent, dolorque ingens & vigiliæ ægrum infeſtant.* Quæ deſcriptio ſatis convenit illis, quæ in miſeris talibus ægris obſervantur. Cancrum in inteſtino colo ſe vidiffe, teſtatur *Petrus Saluſ Diverſus* (*n*), a quo miſer homo per plures meſes cruciatus tandem iliacus factus perierat.

§. 977. **H**inc demum liquet, cur præcticis toties occurrant dolores oſophagi, oris ventriculi, hepatis, lienis, pancreatis, inteſtini Ilei, inteſtini Coli, adeo ſævi, fixi, pertinaces, intolerabiles, inſuperabiles? quod in omni Ileo vero ſit ſemper cauſa phyſica tranſitum contentorum per inteſtinum absolute impediens, quæcunque demum hæc fuerit, ſive in ipſa ſcilicet inteſtini fabrica male affecta, ſive in materie quadam cavum occupante, quæ multiplex quidem deprehenſa fuit? item quam ſit multiplex, miraque omni modo, dyſenteria? quam male in huiuſmodi malis ſæpe accuſetur acrimonia quaedam hectica humorum ſingularis, & contra eam fictam dentur nocentia medicamenta? quanta ſit prudentia opus Medico daturò purgans in magno dolore illarum partium? quænam ſæpe ſit illa poſt hæc in nonnullis ſequens, inmedicabilis hypercatharſis? quam varia remedia, & methodus medendi requirantur ad dyſenterias curandas? quam vanum, fallax, & damnòſum ſit, ad has commendare unum, quæcunque demum ſit, medicamentum proprium? aut unam univerſalem medendi methodum? Et infinita ſimilia.

Omnes, qui in luculenta praxi verſantur, noverunt, toties occurrere difficillima illa mala, quæ ægris moleſtiam ſummam, medicis taedium parant, dum diverſis methodis tentantes hos morbos nihil proficiunt. Antea ad §. 797., ubi de angina ſcirrhofa agebatur, patuit, oſophagum ſcirrhòſum redditum, vel & a vicinis tumoribus ſimilibus compreſſum, ſenſim ſic anguſtari, ut tandem nihil cibi vel potus tranſmittere poſſit, ſicque lenta & miſerrima mors ſequatur. Frequenter ſatis occurrunt cardialgiæ moleſtiſſimæ ad
omnia

(*m*) Lib. VIII. Cap. viii. pag. 433.

(*n*) De Affectibus Particularibus Cap. xi. pag. 280.

omnia remedia rebelles, lenientibus folis aliquod levamen praebentibus. Miram autem diversitatem in his doloribus practica observata docuerunt. Vidi qui commode se haberent ventriculo vacuo, sed una alterave hora post partum miserrime torquebantur per tres quatuorve horas; dein iterum cessabat dolor, vel saltem minuebatur multum. E contra alios novi aegros, qui vacuo ventriculo se pejus habebant. Vidi mulieres, quae pessima cardialgia quotidie fere corripiebantur; ubi vero gravidis distendi inciperet abdomen, liberae erant ab hoc dolore, qui post puerperium redibat denuo. Verum notum est, ventriculum mutare situm suum dum plenus est, & in gravidis pleraque viscera abdominalia ab utero tumente moventur loco. An tunc tumor talis scirrhus ponderis suo minus premit vel distrahit partes vicinas, vel illas quibus cohaeret, dum ab utero assurgente sustinetur, & simile quid contingit in quibusdam ventriculo repleto? Forte illud non penitus improbabile videbitur. Si vero consideremus illa, quae cadaverum sectiones docuerunt, invenimus, scirrhusos tumores, ulcera cancrosa, pertinacissimorum talium dolorum causas fuisse. In cadavere hominis, qui per sex fere annos dolore cardiacae laboraverat, inveniebatur tumor ingens, magnam partem cavi thoracis implens, una cum oesophago transiens per diaphragma, & pone partem posteriorem ventriculi porrectus ad pylorum usque, utrumque ventriculi orificium comprimens. Adeo autem durus erat ille tumor, ut cultello vix discindi potuerit (o). In cadavere phthisici juvenis, qui insigni ardore supra sinistrum ventriculi orificium, omnia remedia eludente, laboraverat, invenit *Celeberrimus Heisterus* (p) in oesophago duos pollices supra diaphragma foramen pollicis latitudine, oris nigricantibus undique cinctum. His similia in Scirrhi historia ad §. 484. habentur. Verum & illa, quae de morbis inflammatoriis viscerum haecenus dicta sunt, demonstrant, & in his scirrhus nasci: ideoque merito peritos medicos in doloribus chronicis abdominalibus talem causam suspicari, & cavere ne imprudenti medela exasperent hos morbos.

Quod in omni Ileo vero &c. *Sydenhamus*, uti ad §. 959. dictum fuit, tunc tantum Iliacam passionem proprie vocandam esse voluit, ubi a tumultuante febre in ventriculum & intestina proxima deponerentur acres humores: quando autem a faecibus induratis aliisque similibus causis ortum duceret morbus, tunc affectionem iliacam notham dixit. Verum ex illis, quae ad §. 960. allegata fuerunt, patuit, *Hippocratem* & *Galenum* ileum vocasse intestinorum inflammationem, quae ita claudit cavum, ut nihil transmitti possit, adeoque haec definitio potius retinenda videtur. Haec jam obturatio tubi intestinalis poterit fieri vel ab ipsa fabrica intestini tumente; vel a tumore quocumque latera intestini comprimente; vel & a materia immeabili in cavo intestini collecta; si tunc in tali casu inflammatio accedat, morbus vocabitur Ileus.

Tumores inflammatorios, suppuratorios, scirrhusos, cartilagineas indurationes intestinorum, hunc morbum producere posse satis constat ex illis, quae haecenus dicta sunt. Verum & diversa materia intestinis infarcta deprehensa fuit.

(o) Medical Essays Vol. 3. No. 26. pag. 356.

(p) Acta Physico-Medica Academ. natur. curiosor. Tom. I. pag. 392.

fuit. In quibusdam hominibus, sedentariam vitam agentibus, & crassa edulia, non facile subigenda, ingerentibus, imprimis si inertior simul bilis fuerit, in intestino duodeno, quod fatis contractum est, & valvulas copiosas habet, accumulatur talis materies, quae, expresso liquido, indurescit, obturat intestini cavum, & dein ileum producit: qualem casum vidi, & ex *Helmontio* ad §. 960. simile exemplum habetur. Vidi in virgine, quae pruna copiosa comederat, simulque omnia officula deglutiverat, hunc morbum natum fuisse; a quo tamèn feliciter evasit, per alvum excreta incredibili copia horum. Similis casus & apud *Bonetum* (q) legitur, sed infausti eventus: ibi enim cerasorum & prunorum nuclei, imprudenter deglutiti, post summas miseras integro triennio toleratas, mortem fecerant. In puella duodecim annorum deglutitum pruni officulum, crusta calculosa obductum, ano excretum fuit post sexennium, postquam pariter graves & diuturnas molestias produxerat (r), & dolores colicos acerrimos. Verum haec obstacula in intestinis nata ab ingestis pendebant. Sed & mucus, naturaliter obducens intestinorum latera, collectus, inspissatus, intestini cavum obturare potuit, uti constat ex binis *Fernelii* observationibus ad §. 719. recensitis. Hoc tamen videtur constare practicis experimentis, talia obstacula, in crassis intestinis haerentia, diutius tolerari, quam si in tenuibus eadem forent; neque Ileum producere, nisi inflammatio accesserit.

Item quam multiplex, miraque omni modo, dysenteria? Antea ad §. 721. dictum fuit, tunc dysenteriam vocari morbum, dum alvi fluxum molesta comitantur tormina, & tenesmus adest frequens deponendi alvum, cum dolore fatis acri. Omnis ergo acrimonia rodens & irritans intestina, sive ab ingestis nata, sive ab humoribus biliosis, atrabilaris, ichorosis, canerosis, in intestina derivatis, poterit dysenteriam facere. Unde fatis apparet, quam multiplex dysenteria sit, quoad causas, unde producitur. Verum & mira saepe talis causae invenitur subtilitas, contagio communicato inficiens sanos. Antea ad §. 722. dictum fuit, medicum, dum moribundi dysenterici faeces alvinas examinat, ilico in eundem morbum delapsus fuisse; multosque sibi hunc morbum contraxisse, dum linteamina, dysentericorum faecibus conspurcata, mundarent. Integri quandoque exercitus hoc morbo corripuntur. Verum quidem est, quandoque in potu communi latere posse stimulos salinos, vitriolicos, arsenicales, &c.; aliquando & semi corrupti & suffocati frumenti fracedinem hunc morbum produxisse, dum pane inde confecto vesci coguntur milites, uti & crudorum fructuum imprudentem ingurgitationem, constat: Interim tamen observaverunt Medici Castrenses, quandoque dysenteriam grassari, licet causae procatarticae non adfuerint manifestae, sed lateat infesti stimuli natura: tunc saepe in ipso morbi initio ilico prosternuntur vires, non a copia excretae materiae exhausto corpore, sed venenata quasi vi suscepti

(q) Sepulchret. sive Anatom. Practic. Lib. III. Sect. XIV. Observ. 17. pag. 222.

(r) Medical Essays Tom. I. N°. 32. pag. 301.

fcepti miasmatis morboſi , deleto omni robore in ſaniſſimis etiam paulo ante hominibus.

Quam male in hujusmodi malis &c. Notum eſt in febris hecticis, tabefcente ſenſim corpore , multum boni exſpectari a diæta lactea, & equitatione : Verum ſi Cancroſum ulcus in ventriculo , inteſtinisve lateat , & ſenſim corpus doloribus contabeſcat , a motu equitationis irritabitur tale malum. Imo & lac , cuni duras faeces alvinas producere poſſit, tunc non conveniet , licet adeo blandum ſit & utile. Dum in tali caſu putridiſſima per alvum exeunt, ſi tunc acidis acrioribus quis tentaret oppugnare hanc putredinem, exaſperaret peſſime dolentem partem.

Quanta ſit prudentia opus &c. Sæpe enim ſolent accuſari acres humores , vel faeces accumulatae, ac ſi ab his ſemper penderent omnes abdominis dolores ; unde imperiti credunt , nihil magis conducere , quam purgante dato expellere illud noxium. Verum ſi inflammationis ſigna talem dolorem comitentur , patuit ex antediſtis , quanto cum diſcrimine daretur purgans , antequam per venae ſectiõnem , & alia idonea remedia , proſpectum fuerit inflammationi. In chronicis autem doloribus abdominalibus pariter magna cautela opus eſt ; sæpe enim a ſcirrho fiunt , qui acrioribus purgantibus irritatus facile in Cancrum degenerat.

Quaenam sæpe ſit illa &c. Hypercatharſis dicitur purgatio immodica per alvum poſt medicamentum purgans exhibitum. Apud Veteres medicos, quibus acerrima purgantia in uſu erant , ut Helleborus , Elaterium, grana cnidia , Euphorbium & ſimilia , frequentius contigit hypercatharſis ; unde in Epidemicis (s) tales caſus recensentur ; & in Aphoriſmis (t) monetur malum ſignum eſſe , ſi ſingultus , aut convulſio , hypercatharſin ſequerentur ; exhausto nempe corpore per nimis validam & diuturnam alvi evacuationem. Verum in hoc caſu ſolet fieri , dum ſcirrhus , jam in Cancrum degenerare paratus , purgantibus irritatur , & acrem ſaniem ſtillans continuo rodit & irritat inteſtina , unde pergit alvus fluere , donec moriantur.

Quam varia remedia & methodus &c. Paulo ante dictum fuit, quam multiplex ſit dyſenteria ; unde facile patet pro Varietate cauſae etiam diverſitatem medelae requiri. Si ab acri & ſemiputrida bile ortum duxerit, valent illa , quae ſurſum aut deorſum evacuant , modo viſcera firma ſint & integra : Si hac ſponte vel per artem evacuata , cruda & excoriata inteſtina pergant moleſtum tenefmum alvi deponendae excitare , molliſſima decocta , bolus armena, terrae ſigillatae, & ſimilia, quae demulcendo agunt, optatum præſtant effectum ; & imprimis opiata , quae pulcherrime tunc profunt dolorem ſopiendo. Quandoque & venae ſectio & cura antiphlogiſtica requiritur , ſi ſimul adſit inflammatio. Si tabefactum in morbis
chro-

(s) Epidem. Lib. V. Textu 13. & 29. Charter. Tom. IX. pag. 337. & 343.

(t) Aphor. 4. Sect. V. & 41. Sect. VII. ibid. pag. 196. & 313.

chronicis hepar acrem ichorem in intestina demittat, vomitorium datum saepe lethalem hypercatharsin inducit. Si a Cancro, in visceribus haerentis, sanie dysenteria fit, sola curatio palliativa & demulcens prodest, dum a purgantibus exasperatur insanabile malum. Si a dysenterici moribundi foetore sanus inficiatur, & a putrido miasmate suscepto omnes vires ilico prosternantur, vinum rhenanum, acetum simplex, vel & medicatum aromatibus penetrabilissimis, efficacem medelam praestat; imo & acetum, aqua dilutum, clysmate injectum profuisse visum fuit; uti & serum lactis, acidulum jam, larga copia potatum, & forma clysmatis adhibitum. Contra vero dum in debilibus infantibus ab acida acrimonia in intestinis haerente dysenteria nascitur, praecipua medela petitur ab illis, quae acidum absorbendi & enervandi vim habent. Patet ergo, nullum specificum & universale remedium haberi ad omnes dysenterias, atque methodum curandi legitimam tantum deduci posse ex intellectu causae, adeoque & illam necessario variam esse debere.

A P H T H A E.

§. 978. **Q**uum vero in multis morbis acutis cum visceribus inflammatis Aphthae oriantur, de his nunc paucis agendum.

Aphtharum nomen apud Veteres Medicos occurrit quidem, sed non videntur intellexisse semper hoc nomine morbum illum, de quo hic agitur. Frequenter enim hoc nomen dederunt ulcusculis parvis os internum occupantibus, quae solitaria saepe observantur, vel saltem pauca numero; in medio albam maculam vel flavescentem habent, in toto sui ambitu rubra, inflammata & dolentia. Si Aphtharum descriptio legatur apud *Aetium* (*u*), manifeste patebit, illum talia ulcuscula Aphthas vocasse, quas & infantibus familiares esse dixit, & ut plurimum facile curabiles. Frequenter talia ulcuscula in parte interiori labiorum, buccarum, gingivis, lingua videmus; & saepe solo melle rosarum illito curantur cito; imprimis si una alterave guttula spiritus falis marini, vel vitrioli, ad singulas mellis rosarum drachmas addatur. Et *Aetius* adstringentia remedia, cydonea, mespila &c. in aphtharum curatione laudavit; quae in aphthis, morbos acutos inflammatorios comitantibus, minime conducerent, uti postea patebit. Quin imo videmus, *Hippocratem* similia ulcuscula, in aliis corporis locis nata, eodem aphtharum nomine vocasse. Ita pulmonis fistulam aphthis aliquando laborare dixit (*w*); & pudenda pariter (*x*); tuncque laudavit myrti baccas in vino decoctas, mali punici putamina in vino decocta, & similia, quae flaccidas illas & humidas partes roborare, & putredinem hic metuendam praecavere valent: quandoque tamen & molles pinguedines, ad leniendum molestum, qui quandoque adest, dolorem, adhibuit (*y*). Vidi aliquoties haec pudendorum ulcuscula, absque ullo symptomate, quod luis venereae suspicionem facere posset, primo molesta ob pruritus vix tolerabilem, dein acerbissimum dolorem facientia cum tumore labiorum vulvae, & inveni esse simillima illis ulcusculis, quae in ore interno reperiuntur, & sub nomine aphtharum a Veteribus medicis fuerunt descripta. Haec autem eo magis confirmantur, quia *Hippocrates* (*z*) ab eadem causa, & in ore, & in pudendis nata talia ulcuscula, monuit: *Quum annus austrinus, humidus & mollis exstiterit*. Licet autem

(*u*) Lib. VIII. Cap. XLII pag. 159. versa. (*w*) De morbis Lib. II. Cap. XVIII. Charter. Tom. VII. pag. 570. (*x*) De Natura muliebri Cap. LXI. ibid. pag. 714. (*y*) Ibidem Cap. LXXXV. pag. 718. Cap. XCVIII. pag. 721. Et de mulier. morbis Lib. I. Cap. XXXIII. ibid. pag. 749. (*z*) Epidem. 3. Charter. Tom. IX. pag. 259—261.

tem illa ulcuscula saepe fatis cito sanentur absque multo remediorum apparatu, quandoque tamen in subitam putredinem, omnia depascentem vicina, degenerant, nisi efficacissimis remediis ilico coërceatur incipiens corruptela. Vidi vigesimo octavo labentis saeculi anno epidemice grassatum fuisse hoc malum, quod, apud plebem saepe neglectum, erodebat genas, labia, gingivas cum intolerabili foetore, praecipue in junioribus; in adultis enim minus frequenter occurrebat morbus, nec tam cito depascebat omnia vicina. Plerumque primo apparebat in gena alterutra tuberculum durum, dolens, circa illum locum, ubi parotidis emissarium aperitur: fiebat levis excoariatio in genae parte interiori, & post paucas horas locus excoriatus alba quasi crusta tegebatur, unde in suppurationem vergere credebant saepe hunc morbum minus noscentes. Verum applicatis emollientibus serpebat malum velociter, foetor ingens oriebatur, & nisi spiritu salis marini applicato coërceretur ilico haec putredo, nigrescebat locus affectus & in putridissimum tabum difflebat. Perfectissime hunc morbum descripsit, & varias ejus species, *Aretaeus* (a); uti alia occasione ad §. 816. jam dictum fuit. Pariter & *Aëtius* (b) notavit, quandoque in ulcera depascentia abire, tuncque acria fatis remedia adhibuit. Hinc intelligitur, quare *Celsus* (c) *serpentia ulcera oris vocaverit ea, quae ἀφθαί*; Graeci nominant: qui etiam alio in loco (d), de cura horum ulcerum agens, laudat talia, quae adurendo crustas ulceribus inducant; ubi leniora medicamenta parum proficiebant: adhibuit autem in hunc usum *alumen, chalcitidem, atramentum sutorium*.

An autem Veteres medici noverint aphthas mox describendas, quae morbis acutis superveniunt, non adeo liquido constat. *Hippocrates* quidem (e), dum morbos acutum describit, recens natis aphthas familiares esse dixit; & adhuc hodie in hac aetate frequentissime observantur, uti §. 982. dicitur. Praeterea alibi (f) de muliere lactante, quae acuta febre laborabat, dicit: *Huic ex reliquorum incendio lingua succensa est. Sub hoc tempus lingua etiam velut densa grandine (ώσπερ χαλαζώδει πόνω) exasperabatur*. Notum autem est, quod *χάλαζα* & *χαλάζιον* vocentur tubercula quaedam pellucida, instar grandinis, in palpebris saepius observata, lento quodam humore distenta: verum aphthae quandoque albae & pellucidae sunt instar margaritarum, & tunc fatis referunt has palpebrarum sic dictas grandines (vide §. 985.); adeoque non improbabile videtur, in hac acgra aphthas adfuisse. Illa autem aphtharum descriptio, quae apud *Julium Pollucem* (g) habetur, fatis convenit: sic autem ibi legitur. *Aphtha, exulceratio, & abscessus superficietenus dealbens linguam, vel paristhmia, vel uvulam, vel guttur*. Ubi notandum, quod haec descriptio contineat utramque aphtharum speciem, ulcuscula nempe illa oris in-

(a) De causis & signis morbor. acutor. Lib. I. Cap. ix. pag. 7. (b) Lib. VIII. Cap. xlii. pag. 159. versa. (c) Lib. II. Cap. 1. pag. 46. (d) Lib. VI. Cap. xi. pag. 386. 387. (e) Aphor. 24. Sect. III. Charter. Tom. IX. pag. 119. (f) Epidem. 3. Textu VI. Charter. Tom. IX. pag. 314. (g) Lib. IV. Cap. xxv. Sect. 200. pag. 470.

interni Veteribus medicis imprimis memorata; & dein illas aphthas, de quibus hic agitur, quae superficiem linguae & faucium dealbant, vel potius alba crusta tegunt, uti omnibus notum est, qui hunc morbum viderunt. Pulchre autem hic convenit *abscessus* vocabulum: nam antea ad §. 402. dictum fuit, hoc nomine vocari etiam illud naturae humanae molimen, per quod a sanguine separantur quaedam nocitura, & ad certa corporis loca deponuntur; quod omnino convenit aphthis, quae in decursu morbi acuti oriuntur, uti postea adhuc pluribus dicendum erit. Ex quibus omnibus, ut puto, concludere licet, aphtharum talium vestigia in Veterum monumentis inveniri.

§. 979. **S**unt autem parva, rotunda, superficialia, ulcuscula, os internum occupantia.

Sequitur jam descriptio aphtharum: ulcuscula vocantur, uti videtur recepto more, dum antiquorum aphthae tali nomine donabantur. Proprie enim loquendo ulcuscula non sunt, sed pustularum in morem supra superficiem partium oris interni elevantur, & dum separatae decidunt, integram omnino partem, cui adhaeserunt, relinquunt; cum Veterum aphthae manifestum cavum ulcerosum, licet exiguum, habeant. Optime hoc notavit *Vincentius Ketelaer (b)*, qui in uliginosis Zelandiae locis praxim medicam exercens frequentissimas ibi in morbis aphthas viderat, & brevem, sed optimum, tractatum de aphthis conscripsit.

§. 980. **Q**uae examinata accurate videntur esse ultimi emissarii, quo in os liquor secretus effunditur salivofus, mucosusque, exulcerationes, factae ex obturatione ejus canalisi extremi per humorem lentum, viscidumque eo delatum.

In Physiologicis (*i*) demonstratur, magnam tenuis liquidi copiam per omnem superficiem oris interni prodire, cibus inter manducandum admiscendam; simulque & cryptulas mucosas numerosissimas in linguae dorso, tonsillis, velo palatino, pharynge, oesophago &c. adesse, quae spissiore humorem, lubricandis his partibus servientem, eructant. Si os hominis sani inspiciatur, videmus omnes has partes aequabiliter humiditas in omni puncto; unde merito concluditur, ubique talia esse emissaria, quae hoc liquidum transmittunt, quod & injectiones Anatomicae pulchre confirmaverunt. Videntur jam Aphthae fieri, dum ille humor, solito lentior redditus, per ultimum finem horum emissariorum propelli nequit, sed ibi haeret, & extremum talis vasculi obturat; interim a tergo urgentis liquidi vi elevatur ultra superficiem extremum canalisi obstructi, sicque Aphtham producit. Sedula inspectio Aphtharum, dum primo prodeunt hinc inde solitariae, hanc sententiam confirmare videtur: ubi enim denso agmine haec loca jam occupant, tunc non facile

(b) Pag. 13.

(i) H. Boerhaave Institut. Medic. §. 65.

cile distinguuntur singulae. Pulchrius adhuc illud apparet, quando crustis aphthosis deciduis renascuntur novae, uti frequentissime fieri solet: tunc enim in tersa superficie partium oris interni apparent punctula minima albicantia, imprimis si per lentem lustrentur haec loca; quae subito aucta, vicinis contiguus unita, intra paucas saepe horas similem crustam aphthosam producunt, ac erat illa, quae paulo ante separata deciderat. Patet simul inde, non nisi improprie Aphthas dici posse exulcerationes.

§. 981. **H**inc occupant omnia loca, ubi talia emissaria hiant; adeoque labia, gingivas, genas internas, linguam, palatum, fauces, tonsillas, uvulam, gulam, stomachum, intestina tenuia, ubique fere eadem specie.

Omnes partes in textu enumeratas occupant, sicque facile distinguuntur a sordibus illis, quae linguam quandoque in morbis acutis crassa fatis crusta tegunt. Dictum enim fuit antea, quando de febre ardenti agebatur (§. 739.), per aestum ingentem hujus morbi omnia exsiccari, tuncque & exhalantium vasorum extrema in lingua, exsucca & arida facta, emori quasi, & impetu vitalis liquidi, urgentis a tergo, protrudi, & eminere; tuncque sordidam linguam apparere, crusta flavescente, fusca, vel & nigra tectam. Sed & similis causa aphthis prognerandis statim assignata fuit. Verum notandum est, in lingua adesse numerosos folliculos mucosos, unde leviter tantum si obtuso instrumento radatur vel prematur linguae superficies, ingens copia mucii prodit. Praeterea in Physiologicis (*k*) notatur, externam membranam linguae in vaginulas erectas protendi, quae papillas nerveas eminentes tegunt, & defendunt. Sed & illae vaginulae exsiccatae, emortuae, cum mucositate, per aestum febris inspissato, hic collecto, partem magnam illarum sordium constituunt, quae in lingua observantur in talibus febribus; licet & minora exhalantium vasorum extrema, similiter affecta, crustam hanc linguae insidentem augeant. Ideo lingua in tali morbo in dorso has sordes habet tantum, non vero in parte sua inferiori, & reliquae oris interni partes ficcae quidem sunt, sed tali crusta non teguntur. Aphthae vero nunquam linguam solum, sed omnes oris interni partes plus minusve occupant; & quandoque in faucibus jam adsunt densae (vide §. 984.) dum in lingua nullum adhuc illarum vestigium apparet. Verum omnes oris interni partes oculis patent, & videmus, depressa lingua, profunde in faucibus aphthas haerere; sed tamen inde non certi sumus, aphthas per ventriculum & intestina distribui simili modo. Dum autem aphthae incipiunt solvi & decedere, tunc videmus integras laminas expui ab aegris; & simul observamus, perfecte similes crustas per alvum prodire, & quidem tanta copia, ut illud non possit attribui cruttis talibus deglutitis, quae ex faucibus vel oesophago deciderant. *Ketelaer* (*l*) tanta copia per aliquot dies ore & ano rejici aphthas viderat, ut aliquot pelves illas congestas

(*k*) H. Boerhaave Institut. Med. §. 485. (*l*) De Aphthis pag. 15.

gestas vix caperent. Minus mirum hoc videbitur, si consideremus, illas decidere, iterumque repullulare similes, & quidem repetitis vicibus. Unde videtur merito concludi posse, aphthas etiam in ventriculo & intestinis haerere.

§. 982. **G**entibus Borealibus, paludosa loca inhabitantibus, tempestate calida, pluviosa, infantibus, senibusque, frequentes.

Certum est in calidioribus regionibus vel omnino non, vel rarissime occurrere. Periti & exercitati medici, qui in talibus locis praxim Medicam exercuerant, ad septentrionales oras dum pervenerant, mirati fuerunt morbum hunc, quem nunquam viderant. Mihi ipsi, olim in patria praxin facienti, nihil frequentius occurrebat, quam aphthas videre in morbis acutis: Viennae autem, per quinque jam annos degenti, ne semel quidem illas adhuc videre contigit. Hinc fuit *Ketelaer* (m) in illa opinione, quod in calidis regionibus corporum humanorum habitus cum rarior sit, & ad diaphoresin & sudores magis comparatus, ibi in morbis per sudores saepe diffentur, quae sub humidiori & frigidiori caelo, & in corporibus non adeo in sudorem pronis, per hanc viam non tam facile exeunt de corpore. Dicitque se observasse, sudorem copiosorem & urinas uberiores reddidisse Aphthas tutiores & leviores; & contra omnia, quae has evacuationes minuebant, nocuisse. Forte & notari meretur, quod quandoque in illis locis, ubi aphthae non occurrunt, observentur frequentissime exanthemata miliaria dicta, alba & rubra, in externa corporis superficie. An tunc ad externam cutim deponitur simile quid, ac in aliis locis per primarum viarum corporis superficiem dispergitur? Certe exanthemata illa miliaria acutos morbos quoscumque, uti & febres continuas comitantur frequenter: odor peculiaris, ingratus, vappidum acetum utcumque referens, per loca dispergitur, in quibus tales aegri decumbunt; qualem odorem quandoque & apud Aphthosos observavi. Miliaria alba pustulas minimas, pellucido liquore plenas, exhibent, ultra epidermidis superficiem eminentes pro parte; dein quasi turbidior fit liquor contentus his pustulis, exsiccantur, decidunt, renascuntur similes satis frequenter. Sed & in aphthis plura observantur his satis similia. Anxietas circa praecordia, debilitas, somnolentia levis, inaequalis, perpetua, praecedunt aphthas: & similia symptomata ante eruptionem miliarium observantur, & post eruptionem factam minuuntur. Subito quandoque disparant miliaria exanthemata summo cum periculo aegrotantis; sed & observatur, intra paucas horas quandoque disparare aphthas, ilico recrudescente febre, cum molestae oppressionis sensu circa praecordia, quae non levantur, nisi denuo aphthae prodierint. Omnia tamen haec dubii tantum instar propono, ut illi, quibus & Aphthas & miliaria exanthemata frequenter videre contigit, judicent, in quantum convenient binae illae separationes materiae morbosae ad diversa corporis loca de-

(m) Ibidem pag. 30. 31.

positae. Dissimulandum enim non est, alia quaedam symptomata praecedere & comitari miliarium eruptionem, quae in Aphthosis non observantur.

Omnium frequentissima occurunt aphthae, ubi in depressis & humidis locis homines habitare coguntur. Hinc in Zelandia, aquis undique cincta, & congestis aggeribus ab inundatione defensa, adeo frequentes aphthae sunt, ut endemium morbum illius loci dixerit *Ketelaer* (n); imprimis autumno, si humida & calida fuerit tempestas.

Quamvis autem in omni aetate & sexu aphthae observentur, tamen recens natis familiares magis sunt, & ut plurimum satis benignae, absque morbo validiori praegresso. Imo raro occurrit, infantes primis a nativitate septimanis ab his immunes esse. Adeo autem tunc miſes esse solent, ut sollicitae etiam de salute prolium matres vix medicum vocent: sed syrupo violarum cum melle, vel & syrupi rhei aliqua quantitate addita, quem subinde lingendum exhibent, cruſtas illas aphthosae emolliunt, & satis cito decidere faciunt. Senibus in febribus continuis satis frequenter aphthae oriuntur, sed, ob vires effoetas, semper admodum periculosae.

§. 983. **S**olent autem Aphthas in ore apparituras praecedere febris continua putrida, aut intermittens, continua facta, incipiens cum diarrhoea, vel dysenteria; magna & perpetua, nausea; vomitus; prostratus appetitus; anxietas ingens, saepe repetens, circa praecordia; debilitas magna; magna evacuatio quaecunque humorum; stupor & hebetudo; somnolentia levis, inaequalis, perpetua; perpetua querela de pondere & dolore circa stomachum.

Consideranda jam sunt illa, quae Aphthas solent praecedere, & simul signa dant, quae has metuendas esse docent.

Certum est, si recens natos infantes excipiamus, rarissime observari aphthas, nisi in febribus continuis; praecipue in febribus autumnalibus, quae frequenter sunt intermittentes in continuas degenerantes; vel, licet in initio statim continuae appareant, postea mitescente morbo intermittentium typum induunt. Semel tantum vidi in muliere quinquagenaria aphthas post tertianae exquisitae aliquot paroxysmos; & quidem medio mense julio, dum illae febres adhuc vernalium indolem habent. *Celeberrimus Boerhavius* bis tantum viderat, absque morbo praegresso prodierunt aphthas densas, sed in solis labiis, & in hominibus adultis, cum felici eventu. Semel mihi contigit videre in puella annua, absque ullo morbo praecedente, aphthas densissimas & fuscas, totum os internum occupantes: a quibus pariter sanata fuit feliciter, nec febricitabat toto tempore, quo Aphthae aderant, vixque aliam molestiam ullam videbatur pati, quam difficiliorem deglutitionem; & deciduis aphthis cruda interni oris superficies ab actu cibi & potus dolebat, quod tamen bidui spatio cessabat. *Ketelaer* (o), qui tot aphthosis medicinam fecerat, testatur,

(n) Ibidem pag. 32. (o) Ibidem pag. 26.

se plurimis adfuisse, qui in summa apurexia aphthis tenerentur, quique praesensisse se nullam febrim, ab omnique gravi malo immunes fuisse asseverarent. Additque etiam, in nuper editis infantibus praeceuntes febres non semper observari.

Frequenter imprimis aphthae sequuntur illas febres, quae cum diarrhoea vel dysenteria incipiunt, uti *Sydenhamus* monuit (*p*); imprimis si calido regimine aegri usi fuissent, vel materiae peccantis evacuatio adstringentium usu intempestivo impedita foret, non prius educto per cathartica morbi fomite. Notat & postea (*q*), eodem tempore, quo Dysenteriae Epidemicae grassabantur, febrim quandam exortam fuisse absque Dysenteria comite, quam tamen febrim dysentericam vocabat, quia omnia eadem symptomata habebat, quae dysentericorum febrim comitabantur, & quandoque etiam mitiora alvi tormina: Observavit autem hanc febrim, ubi discessum meditaretur, ad aphthas producendas fuisse propensioem, ac ulla alia febris species, quam haecenus viderat. Simul & hoc notandum, quod in eadem illa febre sudores fuerint rari & parci, cum in Epidemica constitutione, quae hanc praecesserat, copiosissimi sudores profluerent. Haec observatio *Sydenhami* videtur confirmare illam opinionem, de qua praecedenti paragrapho dictum fuit; nempe, aphthas tunc imprimis sequi, quando vel ex morbi peculiari indole, vel ex corporum constitutione singulari, sudores minus copiosi & faciles prodirent.

Magna & perpetua nausea &c. Antea ad §. 642. dictum fuit, a foribus biliosis, putridis, glutinosis, nauseam saepius oriri: & in febribus, ubi haec symptomata adsunt, absque signis inflammationis ventriculi aut vicinorum huic viscerum, merito talis causae praesentiam suspicari Medicos, fatis antea demonstratum fuit. Talia autem in primis viis haerentia, per febrim adhuc magis corrupta, pro parte intestinorum venis bibulis resorpta, sanguinem inficiunt tali materia, quae nunquam in sanorum humorum indolem mutari potest, sed inde expelli debet, ut sanitas redeat. Observavit autem *Ketelaer* (*r*) periculosiores & graviores aphthas prodidisse, ubi in initio morbum negligentes aegri nullum medicum advocassent, antequam attritae penitus vires forent; tuncque nullae poterant tuto fieri evacuationes, quae in initio morbi administrari debuissent.

Anxietas ingens, saepe repetens, circa praecordia. Ad §. 587., ubi de crisi agebatur, & ad §. 619. pariter notatum fuit, miras saepe turbas, & nova, illaque saepe fatis molesta, symptomata excitari, dum materies morbosa subacta, & mobilis reddita, vel per evacuationes criticas expelletur brevi de corpore, vel per metastasin loca quaedam corporis occupabit: imprimis autem anxietatem & inquietam corporis agitationem comitari perturbationes illas criticas, ad §. 633. monitum fuit; & pluribus ex *Hippocrate* locis confirmatum. Criticam autem esse metastasin illam depositionem materiae morbosae ad superficiem oris interni & primarum viarum, unde aphthae

(*p*) Sect. IV. Cap. III. pag. 222.

(*q*) Ibidem Cap. IV. pag. 236. 237.

(*r*) De Aphthis pag. 40.

thae oriuntur, plurima docent observata. Saepe vidi, criticis diebus prodire aphthas, cum morbi insigni levamine; & longe minus tutas inveni, dum alio morbi tempore erumpent. *Ketelaer* (s), qui una cum praxi medica & alia tractare debebat, munere gymnasiarchae fungens, adeo obscura & confusa credebatur signa offerri in morbis, ut fere frustraneam illorum observationem putaret, & perfectas crises, quae statis diebus morbos plenissime solverent, quam rarissime in Zelandia occurrere affirmaret; aphtharum sedula observatione, & quotidiana fere, coactus tamen fuit fateri imperfectas, quae lente & sensim extirpant morbos, crises frequentissime observari, quibus aphthas adnumerabat. Verum aliis in locis (t) fatetur, aphthas, quae ante septimum morbi diem oriuntur, multo lethaliiores & molestiores esse illis, quae septimo vel nono die proveniunt; omnium optimas esse, quae constantibus viribus, adulta aetate, post conflictum naturae & morbi, cum signis concoctionis, a septimo vel nono morbi die, non ita magna copia, pacatis plerisque symptomatibus, & imprimis cessante aut multum remittente febre, emergunt. Damnavit autem illas aphthas, quae ante subactam morbi materiam prodeunt. Manifeste autem ex his iterum patet, veterum doctrinam de crisi & criticis diebus pulchre confirmari, etiam per observationes illorum, qui de hac re dubitabant, modo attentis ad omnia morbum quendam per totum sui decursum prosequerentur. Cum ergo aphthae in morbis verae criticae sint, non mirum, & perturbationes criticas praecedere, anxietatem nempe circa praecordia.

Verum illa anxietas repetitis vicibus invadit, quia aphthis jam deciduis saepe succedunt novae, a simili materia morbosa, nondum penitus expulsa de corpore, versus eadem haec loca deposita. Quandoque enim tanta est materiae morbosae copia, vel vires per morbi vehementiam adeo fractae, ut non possit illa separatio critica per aphthas fieri unico impetu. Tales autem aphthas *Ketelaer* (u) merito periculosas affirmat, quae aliquoties evanescendo repetitis ictibus & insultibus naturae negotium faciunt. Verum notari hic meretur, quod tempestate calida & pluviosa, quando aphthae frequentes (§. 982.) occurrunt, *Hippocrates* jam monuerit (w), in morbis crises saepe deficere, vel difficiles observari; *ανεσιαι ποικιλαι, τα η δδονετα*.

Antea, ubi de generali febrium historia agebatur, triplex febrium exitus (§. 591.) memoratus fuit, nempe in mortem, alium morbum, vel sanitatem. Atque ibi dictum fuit (§. 592.), aphthas in primis viis natas frequentem fatis causam mortis ex febre esse, quatenus densissimae obsident quandoque ventriculum & intestina; sicque vasa illa tegunt, per quae nova liquida in locum perditorum ingeri debent. Proprie tamen pertinent ad illam mutationem febris, per quam in alium morbum definit, deponendo materiam criticam in vasa quaedam obstructa vel dilatata (§. 593.), uti ex haecenus dictis evidenter apparet.

Debi-

(s) Pag. 19. (t) Ibidem pag. 25. & 39. (u) Ibidem pag. 59.
(w) Epidemicor. 3. Charter. Tom. IX. pag. 263.

Debilitas magna. Cum morbo jam adulto orientur aphthae, & quandoque diarrhoeas, dysenterias, & quamcumque validam evacuationem, praecedere aphthas observatum fuerit; mirum non est, debiles saepe jam aegros esse, antequam aphthae prodeant. Verum hic intelligitur illa *refugiente animo virium praecipitatio* (*), quae & subita est, & major, quam morbi vis & diuturnitas, vel evacuationum copia, efficere poterant. Talis autem subita debilitas aphthas periculosas praecedere imprimis solet; tuncque videtur materia morbi, soluta quidem & mobilis reddita, adeo tamen malignam indolem habere, ut, dum humori vitali mista per vasa fluit, omnes omnino vires prostrernat, antequam ad superficiem primarum viarum deponatur: illa autem depositione facta, vires denuo solent insurgere. Verum & summa talis debilitas in petechiis, miliaribus exanthematibus, pessimisque variolis, quandoque observatur, antequam illorum morborum virus versus corporis superficiem erumpat. Praeterea ad §. 661., ubi de debilitate, tanquam symptomate febrili, agebatur, notatum fuit, quandoque in morbis aliquid circa praecordia haerere, quod venenata quasi vi omnes vires uno momento prostrernit, licet nullae aliae causae praegressae fuerint, quibus tanta, & tam subita, virium jactura attribui posset; uti pluribus ibi probatum fuit. Verum sequenti paragrapho dicitur, pessimas aphthas, & ut plurimum lethales, ascendere sensim ex oesophago, dum nullae adhuc in oris interni partibus observantur. Tunc autem admodum probabile est, circa ventriculi orificium prius jam haesisse, antequam in imis faucibus appareant; adeoque & hac ratione ingens debilitas aphthas praecedere poterit, antequam nempe in ore vel faucibus conspicuae fiant, licet in interioribus jam diutius haeserint.

Magna evacuatio quaecumque humorum. Imprimis talium, per quae tenuiora liquida de corpore subducuntur. Sic post sudores nocturnos diu toleratos in ultimo phthisis stadio aphthas saepe nasci observavi.

Stupor & hebetudo &c. Haec symptomata aphthas futuras praecedere, *Ketelaer* (y) notavit; & rarissime hoc signum fallit: ita ut aegrorum custodes in illis locis, ubi aphthae familiares occurrunt, ilico aphthas praesagiant, dum somnolentum & torpidum aegrum decumbere observant. Cum autem aphtharum materia, una cum lymphâ, per tenuia admodum vasa feratur, simulque talem lentorem lymphae, cui permista est, inducat, ut per ultima horum extrema libere exire non possit, sed illa obstruat (vide §. 980.); non mirum est, dum toti massae humorum talis materia inhaeret (nondum per metastasin delata versus superficiem primarum viarum) si & immeabilitas tenuissimae lymphae concilietur per hunc lentorem morbosum. Verum inde nasci Coma febrile, dictum fuit antea ad §. 704. Et postea inter causas ipsius apoplexiae talis humorum dispositio §. 1010. 2. 7. recensetur.

Perpetua querela de pondere & dolore circa stomachum. Imprimis in hoc casu, ubi jam in ventriculo & oesophago aphthae haerent, antequam in faucibus & ore appareant. Conqueruntur tales aegri saepe, quod tunc

(*) *Ketelaer* de Aphthis pag. 37.

(y) Pag. 28.

sentiant, ac si durum & rigidum obstaculum in Oesophago haereret, quod & potui deglutiendo obsistit, dum per hunc tubum in ventriculum descendit. Saepius observavi, & singultum aphthas, in ore apparituras brevi, praecedere, qui tunc fieri videtur, dum aphthosae crustae superius ventriculi orificium obsident, illudque sua mole irritant. Tunc enim similis irritatio continua ibi oritur, ac fit in hominibus sanis, dum majores offas subito deglutiunt, difficulter transituras per finem Oesophagi, unde solet saepe tunc singultus nasci.

§. 984. **S**olet in initio aliquando hinc inde sparsa apparere solitaria pustula, jam primo in lingua, in labiorum angulis, in faucibus, & alibi, sine ulla certa constantia loci primi: & illae fere semper boni genii: aliquando primo apparent in imis faucibus ascendente quasi ex oesophago crusta alba, densa, splendente, instar recentis lardi, tenacissime adhaerente, lente ascendente: atque hae fere pessimae: & ut plurimum certo lethales: aliquando duris, crassis, densis, tenacibus crustis totum cavum oris ubique, usque ad extrema labiorum, obsident, omnia tegentes simul; & ab his raro resurgunt aegri.

Sequitur jam, ut enumerentur illa signa, ex quibus majus minusve periculum aphtharum prodeuntium cognoscitur, ut inde Prognosis deduci possit. Imprimis autem hic magna cura requiritur, cum *aphthae propinquae medicos identidem fallant, & praesentes non meliori fide agant, si ex illis salutem vel mortem haviolari velint* (z).

Igitur Prognosis desumitur a loco, in quo primo apparent aphthae, & diversa crustae talis aphthosae spissitudine.

Solet in initio &c. Quantae utilitatis sit Medico, linguam, os internum, & fauces inspicere, dum morborum curam gerit, antea ad §. 609. dictum fuit; sed praecipue hoc necessarium est, ubi signa memorata praecedenti paragrapho, & Epidemica constitutio, Aphtharum suspicionem faciunt: si autem tunc inveniuntur sparsae hinc inde & paucae, bonum signum est, quod raro fallit. Interim tamen quandoque contingit, quamvis rarius, ut paucis numero & sparsim prodeant in oris interni partibus, dum densae haerent in interioribus. Verum morbi praegressi vehementia, nausea perpetua, singultus, uti & dolor & pondus circa stomachum, satis docent attentum Medicum, non fidendum esse talibus aphthis, licet sparsae appareant. Praeterea quandoque & vires vitales adeo prostratae sunt, ut non sufficiant expellendae per haec loca materiae morbosae, & ob talem causam possunt prodire paucae, sed malo tunc omine. Hoc autem imprimis senili aetate observatur: verum pulsus celer & debilis, nullumque symptomatum, aphthas praecedentium, levamen ab hac eruptione, docent medicum, irrita haec esse tantum naturae morbo succumbentis conamina, adeoque funestam tunc esse Prognosin.

Ali-

(z) Ketelaer de Aphthis pag. 38.

Aliquando primo apparent &c. Cum enim tunc ab interioribus sensim ascendant versus os, signum habemus, omnia interiora jam aphthis plena; adeoque omnia illa mala metuenda esse, quae paragrapho 288. enumerabuntur. Nisi enim aptis remediis possit obtineri, ut cito cadat densa talis crusta aphthosa, & vires sufficiant, ut tantam copiam materiae morbosae eliminare valeant, nulla spes superest.

Aliquando duris crassis &c. Pariter dat pessimum signum: nam tunc novae aphthae succrescunt, & priori crustae nondum deciduae agglutinantur. Cumque nullum humidum a vasis suppositis ad extimam superficiem tam densae crustae venire possit, illa exsiccatur, tenacior adhuc redditur & durior, magisque resistit suae separationi. Unde nihil omnino deglutire possunt aegri; imo, lingua, labiis, buccis, rigidis quasi factis, ne quidem liquidum ori injectum continere possunt, tandemque & faucibus pariter sic repletis miserrime suffocantur.

§. 285. **V**arius harum color: albus pellucidus instar margaritarum; albus sincerus ex densitate magna; fulvus; flavus; lividus; niger: quorum malignitas pari ordine, ac hic recensetur, procedit, ut prior optimus, pessimus posterior, sit.

Agitur hac paragrapho de diversitate colorum, ut inde Prognosis hauriatur.

Quando sparsim occurrunt aphthae hinc inde, tunc semper colorem album pellucidum habent, verum ubi denso agmine, concreatæ sibi mutuo, os internum obsident, tunc opacam albam crustam formant; quae, nisi cito decidat, augetur & spissior fit, tuncque superficies hujus crustae exsiccata colorem mutat per successivos gradus colorum in textu descriptos. Quandoque contingit, aphthas erumpentes cinericei coloris apparere statim, tuncque semper funestas fere observavi; quod & *Ketelaer* affirmat (a). Reliquae colorum diversitates imprimis videntur contingere, quando diu haerent crustae tales aphthosae, antequam decidant; quod semper pro malo signo habetur, uti sequenti paragrapho dicitur. An autem aphthae unquam prodierint nigrae, dubitandum videtur. *Ketelaer* negavit se illas unquam vidisse (b), nec memini me illas unquam observasse ab initio tales. Verum ubi diu haeserunt illae crustae, tunc circa mortem illas nigrescere vidi, foedo fati spectaculo.

§. 286. **U**bi haeserunt aliquamdiu, solent inferne solvi, laxari, frustulatim decidere, sicque sensim, & successive, omnes partes prius affectae liberantur. Tum nonnullae cadunt cito, aliae tarde. Quaedam ilico renascuntur, quaedam tarde, aliae non: renascuntur

(a) Ibidem pag. 14.

(b) Ibidem.

tur quandoque aequae densae ac priores, & etiam nonnunquam adhuc densiores, patetque iterum tum diversitas periculi, & ubi.

Si vires vitales adhuc satis validae sunt, tunc liquidum, urgens canalium obstructorum extrema, separat illam crustam aphthosam, imprimis si liquidis emollientibus & leviter detergentibus os internum perpetuo foveatur, uti postea in cura dicitur. Neque ullum certum tempus determinari potest, quo haec separatio fit: aliquando enim intra duodecim horas vidi separari aphthas; aliquando per plures dies manere firmissime adhaerentes. Neque omnes simul cadunt, sed nunc in hac, nunc illa parte oris interni: non potui observare, quod constanti lege in quodam loco oris interni citius decidunt quam in alio. Probabile tamen videtur, quod in ventriculo & intestinis, potu deglutito aliisque humoribus huc derivatis continuo emollitae, citius separentur. Si tum deciduis aphthis loca pura appareant, rubra, & humida, vel non renascuntur, vel admodum raras prodeunt. Si autem siccus appareat talis locus post aphthas separatas, tunc malum signum merito habetur, & brevi renascuntur aequae densae, imo & densiores, si vires vitae adhuc sufficientiant expellendae huic materiae morbosae: si vero debilior jam aeger fuerit, anxietas ingens sequi solet, & nisi brevi novae prodierint aphthae, aegri pereunt. Quandoque aphthis deciduis locus apparet quidem non omnino siccus, sed quasi tenuissima tela alba obductus, & intra paucas horas aequae copiosae aphthae adsunt ac ante. Tunc novimus, copiam materiae morbosae adesse per haec loca expellendae; vires interim adhuc sufficere, ut haec expulsio fiat. Haec autem aphtharum separatio, & nova denuo illorum productio, repetitis saepe vicibus fit, antequam omne illud noxium expulsum fuerit. Sexties septiesve, aut & saepius, aphthas sic renatas vidit *Ketelaer* (c); quod & mihi aliquoties observare contigit; & quandoque aliquot dierum intervallum inter deciduas aphthas & renascentes intercurrit: verum tunc locus, unde aphthae deciderunt, non penitus humescit, & anxietas quaedam circa praecordia, & somnolentia supersunt; quae satis monent attentum medicum, quod nondum superatum sit integre hoc malum.

Verum ex his iterum varia Prognosis sequitur: quae enim cito cadunt, semper melioris ominis sunt, licet etiam repullulent novae, brevi denuo separandae. Notant enim haec, copiam quidem materiae adesse, sed satis mobilis, vires sufficere, vias adhuc satis apertas esse. Ubi vero tarde cadunt, colligimus, materiam tenaciorem esse, vires minus firmas, vasa supposita non satis pervia; adeoque majus indicatur periculum. Ubi autem longum intervallum inter aphthas deciduas & renascentes interponitur, tunc novimus, partem tantum materiae morbosae subactam fuisse, reliquam adhuc indiguisse maturatione, antequam versus haec loca deponi posset; adeoque morbum longum, pluribus recidivis obnoxium, praevidemus, cum quo aeger diu luctari debet, antequam evaserit. Interim tamen hoc emolumentum tunc habetur, quod, aphthis deciduis, liberius deglutiant aegri, & alimentis levibus & li-

qui-

(c) Ibidem pag. 21.

quidam refici interea vires possint, ut & sustinendo morbo longiori, & superandis pluribus recidivis, sufficere valeant. Ubi vero aeque densae renascuntur, vel etiam densiores, justus metus est, vires non fore satis validas, ut copiosae adeo materiae morbosae secernendae & separandae sufficiant: tunc crustae illae exsiccabuntur, nec secedent; nova similis succrescet, sicque sequentur omnia illa funesta mala, de quibus §. 984. dictum fuit.

Si autem, aphthis deciduis, os internum purum & humidum appareat, nulla anxietas circa praecordia, nulla hebetudo aut somnolentia, superfint; si febris cesset, vel minuatur continuo, de aegri salute certi sumus.

§. 987. **H**ic locus (981.), natura (979. 980.), causa (980. 983.), symptomata hujus mali (984. ad 987.); unde de genio statuere licet; atque inde effectus ejus facile deduci possunt.

Locus, ubi aphthae haerent, definitus fuit; nempe in omni ambitu oris interni, faucibus, oesophago, ventriculo, intestinis: constitit simul ex dictis, quod sint ultimorum emissariorum, quae in has partes liquida emittunt, obturationes per humorem lentum & viscidum: causae, uti & illa, quae aphthas praecedere solent, similiter enumerata fuerunt, & quomodo periculosa & funesta aphthae a minus periculosis distingui possint. Ex quibus cognitis aphtharum effectus cognosci poterunt.

§. 988. **U**bi enim talis crusta aphthosa totam superficiem tegit partium descriptarum (981.), tum sensum nervis imprimendum tollit, unde sapor omnis sublatus; exitum liquidorum per sua emissaria impedit, unde siccitas, vasorum suppositorum dilatatio, liquorum sub his stagnantium putrefactio, inflammatio partium ipsarum; cavitates vasorum absorbentium claudit, unde ingressum novi chyli, potus, medicamentorum impedit, vitia a denegata refectione corporis nata producit, unde tandem inde mors; crustis deciduis, major per dilatata vasa jam aperta humorum effluxus, unde salivatio, diarrhoea, quae bonae si non renascuntur aphthosae crustae; malae, si iterum procreantur; deciduis crustis, dolor inflammatarum, & jam denudatarum partium, saepe vivum cruorem stillantium, unde saliva sanguinolenta, talisque dysenteria; haec autem omnia, si stomacho, emissario hepatis, pancreatis, intestinorum applicantur, nos docent infinita mala, quae ex hoc uno morbo oriri possunt: ut non opus sit aliam prognosin dicere.

Duplicis generis mala ab aphthis oriuntur: vel quatenus superficiem primarum viarum tegunt, vel quatenus deciduis aphthis in cruda tunc, & dolente hac superficie, dolores fiunt molestissimi, & ex vasis dilatatis, & jam ab hac crusta incumbente liberis, nimia copia dimittuntur humores.

Unde

Unde sapor omnis sublatus &c. Demonstratur in Physiologicis (*d*), gustum fieri, si materies gustanda, attenuata, in saliva plerumque soluta, ore calefacta, motu oris linguae applicata, intra poros vaginalium, papillas nerveas in lingua tegentium, pervenire possit. Verum ubi crusta talis aphthosa totam superficiem linguae & oris interni tegit, non possunt particulae sapidæ ad papillas nerveas linguae pervenire. Simul omnibus emissariis liquidorum obturatis, necessario semper siccitas harum partium adest; & ab his crustis incumbentibus, & a siccitate, buccae, labia, lingua, rigescunt ita, ut vix liquidum ore continere possint miseri aegri, sed illud statim depluat. Unde patet, praecipuas conditiones, ad saporis perceptionem requisitas; hic omnino tolli.

Vasorum suppositorum dilatatio &c. Alibi ad §. 120. & 382. 1. demonstratum fuit, vasa obstructa necessario dilatari debere, quia in canalibus obstructis resistentia summa est, & simul maxima plenitudo, dum nihil per illorum fines transire potest. Ubi ergo densae aphthae omnia haec loca obfident, fiunt a vasis suppositis dilatatis tumores molestissimi harum partium, & circa fauces & laryngem periculum suffocationis inducunt. In oesophago saepe sic aëctatur cavum, ut vel omnino nihil, vel parum tantum & summa cum molestia transire possit. Imo saepe vidi, miseros aegros, hanc difficultatem deglutitionis aliquoties expertos, postea ab omni potu omnino abstinuisse, ne denuo tales anxietates paterentur. Si jam simul consideretur, vasa haec obstructa turgere tali materia, quae morbosa est, & extra corpus eliminanda, intelligitur facile, liquorum, sub hac crusta stagnantium, subitam putrefactionem metuendam esse; praecipue si simul valida febris urgeat: tunc enim & in partibus obstructis inflammatio nascitur, unde tumor adhuc augetur; & a calore aucto, inflammationis comite, citior putredo fit.

Cavitates vasorum absorbentium claudit &c. Medici merito in morbis curandis semper solliciti sunt, ut vitae & viribus consulatur cibus & potibus facile digerendis; & licet quandoque in morborum acutorum vigore summo solum tenuissimum victum aegris concedant, tamen semper aliquid alimenti exhibent, & simul copiam potus tenuis suadent, ut nimiam exsiccationem corporis caveant. Verum frustra haec ingeruntur, si ventriculus & intestina crusta densa aphthosa tegantur, cum omnibus orificiis vasorum absorbentium sic occlusis nil ex ingestis in sanguinem venire possit: unde vel angustiae nascuntur intolerabiles ab assumtis etiam fluidis, si per intestina tumentia transire nequeant; vel si viam invenerint, immutata per alvum dilabuntur. Necessario augetur hinc humorum spissitudo, & acrimonia, vires prosternuntur, & ab hac sola causa aphthae tales in mortem terminantur; uti jam antea ad §. 592. in febrium historia dictum fuit.

Crustis deciduis, major &c. Aliud adhuc periculum aegris talibus imminet, dum laeti vident has crustas decidere; nam mox salivatio copiosa sequitur, & humor saepe viscidissimus exit, vasis jam dilatatis transmittentibus

&

(*d*) H. Boerhaave Institut. Med. §. 489.

& crassius liquidum, & majori copia. Si jam consideretur, similem humorum effluxum fieri, aphthis deciduis, in toto primarum viarum tractu, patet ratio, quare tunc diarrhoea sequatur, & quare in debilibus jam a morbo molesto & diuturno aegris a subita liquidorum tali evacuatione mors sequatur, dum & aegri & medici meliora sperabant. Si moderata sit talis evacuatio, & aegri vires adhuc constant, optimum signum dat, quia quicquid de materia morbosa adhuc supererat, per patula jam vasa facile expellitur, & tunc non renascuntur aphthae. Si autem de novo propullulent aphthae, tunc novimus, superesse adhuc in corpore eandem materiam, atque adeo viscidam, ut ne quidem per laxa & dilatata vasorum extrema exire possit, unde novis molestiis his ferendis raro parem aegrum invenimus, cum jam praegressis fere exhaustus fuerit.

Deciduis crustis, dolor &c. Inflammari partes vivas suppositas sub crustis illis aphthosis paulo ante dictum fuit: tunc, deciduis aphthis, loca apparent ruberrima & dolentissima, ita ut ne minimum attactum quidem ferant; & tunc miseri aegri, licet jam viae liberae sint, vix quid deglutire possunt prae dolore excoriatarum partium, quae saepe vivum stillant sanguinem. Interim tamen mollissimis potibus vel & remediis utendum est saepe, & parca copia simul, ne cruda illa & excoriata latera oesophagi concrecant, & immedicabile postea malum faciant. Molestissimum sic singultum, & dolorem cardiae a quovis cibo vel potu deglutito, per sex septimanas mansisse vidi in viro sexagenario post aphthas deciduas, ob excoriatum superius ventriculi orificium. Difficillime autem poterat leniri illud malum, quia in singultu, dum convulsus oesophagus ventriculum & diaphragma sursum trahit (vel saltem illam diaphragmatis partem per quam oesophagus transit), diaphragmate simul subito deorsum tracto, irritabatur de novo locus ille dolens, & impediabatur consolidatio.

Haec autem omnia si stomacho &c. In oris interni partibus videre possumus, quid mutatum sit post aphthas deciduas. Sed certi sumus, & in interioribus aphthas haerere, & postea separari. Si jam cogitemus, ductus communis bilis & succi pancreatici exitum in intestino duodeno posse obturari per crustam densam aphthosam, ut nihil transmittere possit; facile intelligimus, quantae anxietates circa praecordia fieri debeant. Dum autem separata hac crusta liber denuo exitus conceditur bili copiosae hic collectae, stagnatione & mora acriori redditae, non miramur, tormina saevissima in intestinis, pariter sic quasi excoriatis, nasci, diarrhoeas & dysenterias periculosas produci. Hinc adeo damnaverunt multi Medici purgantium usum (e) in aphthis, quia hypercatharsin intra paucas horas lethalem inde natam viderant, quam non a purgante remedio solo ortum duxisse admodum verosimile est, sed a collectis bile copiosa & succo pancreatico, subito sic erumpentibus, & crudam intestinorum superficiem irritantibus. Praeterea, uti salivatio, deciduis in ore aphthis, saepe per aliquot dies durat, antequam dilatata vasa

(e) Ketelaer de Aphthis pag. 45. 46.

vasa ad pristinam magnitudinem redierint; sic ob eandem rationem & illa liquida, quae in ventriculi & intestinorum cavum naturaliter exeunt, pergunt saepe exire tanta copia, ut totum corpus exhauriatur.

§. 989. **S**i vero ulcerosae crustae haec admodum lentae, crassae, lactae, compactae, tum saepe suffocata caro subiecta inflammata, suppurata, gangraenosa, in dira ulcera mutatur, eroso quandoque in os palati usque ejus involucro; qualia autem in stomacho & intestinis hinc mala, per se patet.

Antea, quando de gangraena agebatur (§. 423.), dictum fuit, materiam febrilem quandoque ad quasdam corporis partes deponi, & quidem tantae malignitatis, ut vitam in parte destruat, quam occupat; & quidem citissime, uti pluribus ibi probatum fuit. Jam aphthae oriuntur a materia febrili versus superficiem primarum viarum deposita; illamque quandoque satis malignam esse in pessimis aphthis, ex modo dictis patuit. Imo aphthae etiam mitiores pro superficiali gangraena haberi possunt: extrema enim vasorum, infarcta humore viscido, crustam faciunt mortuam, quae a vivis partibus suppositis separari debet & decidere. Materia ergo febrilis versus has partes deposita, & extremis vasorum orificiis infarcta, facit, ut illa emoriantur, adeoque dispositio ad gangraenam revera in aphthis adest. Verum antea ad §. 442. notatum fuit, quod, si partes gangraenosae escharam durante forment, tunc sub hac escharam viva adhuc vasa comprimantur, a vitali motu, per febrim aucto, & ad duram hanc crustam atterantur, unde nova fit inflammatio sub tali escharam mortua, quae brevi pariter in gangraenam mutatur; sicque escharae gangraenosae incumbens crassities augetur, donec ad ossa usque omnia emoriantur.

Idem metuendum est, si crustae aphthosae non decidant cito; tunc enim nova subcrescens priori agglutinatur, uti ad §. 984. dictum fuit; & tanto pejus subjectas partes vivas comprimit, malumque propagat. Si tales crustae densae aphthosae, non deciduae, occupent palatum fornicatum, saepe illa membrana, quae hanc partem tegit, destruitur; &, gangraenosis his crustis postea separatis, os palati nudum apparet, cariosum fit, & molestissima mala facit. Si jam cogitemus similia his, quae oculis apparent in ore interno, posse fieri in ventriculo & intestinis; satis intelligimus, quot & quanta mala ab aphthis nasci possint; imprimis si conferantur illa, quae antea de ventriculi & intestinorum inflammatione dicta fuerunt.

§. 990. **U**t curetur optime hoc malum, debet 1. humorum vitalium impulsus internus in partes obsessas excitari, temperari, ut suppeditato liquido inferne resolutio, laxatio, lapsus concilietur crustae ulcerosae: id efficitur potu multo, calido, diluente, resolvente, abstergente. Et quia in mala specie hujus morbi vasa lactea

obsessa introitum facilem negant, hinc fomenta, vapores, balnea mirifici hic usus ex eisdem; cibus autem optimus ex aqua, pane, coctis, dein vino & melle mistis. 2. debet crusta in facilem citumque lapsum disponi: id fit fomento, gargarismo, clymate: quae liquore calido laxante, emolliente, detergente, & satis diu adhaerendo humectante, putrefactioni resistente, constare debent. 3. simulac lapsus conciliatus est, tum anodyno, demulcente, & simul parum corroborante medicamento simili utendum. 4. simulac rursus febris sedata, urina hypostatica, pulsus paulo liberior, tum potus corroborans prodest. 5. in fine mali purgans corroborans per alvum exhibendum.

Tota aphtharum historia, haecenus tradita, docuit, morbosam materiam, a reliquis humoribus extricatam, deponi ad haec loca: adeoque in cura cavendum est, ut nihil fiat, quod huic naturae molimini obicem ponat; & contra omnia adhibeantur talia, quae hanc expulsionem materiae morbosae juvare possunt. Quod imprimis ideo notandum est, quia quandoque minus periti veterum aphthas, ad quarum curam adstringentia laudabantur, cum aphthis, morbos acutos sequentibus, confuderunt, & refrigerantibus atque adstringentibus curam moliti sunt, magno cum damno. Uti enim *Ketelaer* (f), perniciosum hunc in praxi medica errorem carpens, optime dixit: *Constat, quantum ori ac faucibus per frigida illa spatii ac laxitatis, tantum cordi & vitalibus angustiae, anxietatisque parari.* Simulac enim impeditur aphtharum eruptio, febris augetur, anxietas summa fit, & pessima multa symptomata sequuntur, non sedanda, nisi denuo aphthae prodierint. Debet ergo materia aphthas produciens meabilis reddi, & vasa disponi ad facilem transitum. Prius obtinetur tali febrilis impetus moderamine, ut nec exorbitet, neque torpeat nimis. De signis autem, quibus haec distingui possint, & de modo corrigendi nimium impetum, vel excitandi torpentem febrem, dictum fuit in februm historia §. 609. 610. 611. Ad eundem scopum facit, si subministretur copia magna diluentis, attenuantis, & detergentis liquidi; nam sic & lentor materiae morbosae attenuabitur, & vasa laxabuntur, ut facilius transmittant. Formula talis decocti in Materia Medica ad hunc numerum habetur, ex *radicibus pastinacae, sisari, chinae* &c. parati, calide semper potandi. Si autem omnis superficies primarum viarum aphthis adeo obsessa fuerit, ut vel deglutiri nequeat potus, vel deglutitus non possit resorberi per venas bibulas, tunc nihil aliud superest, quam ut per externam corporis superficiem conemur introducere multum liquidi; ad quam rem conducunt balnea & fomenta ex similibus composita. Lac dupla aquae copia dilutum profuit insigniter in tali casu, si huic miscelae calidae nunc pedes, nunc manus, immergerentur. Similia & per clymata injiciuntur, hac spe, ut bibulis crassorum intestinorum venis, forte non adeo crassa crusta aphthosa tectis, haec resorpta sanguini permiscantur.

Cibus

(f) De Aphthis pag. 49.

Cibus autem debet esse liquidus, tenuis, ut facile se adhuc insinuare possit vasis venosis absorbentibus, hinc inde forte nondum penitus obturatis. Ideo decoctum panis commendatur, optime nutriens & ab omni putredine alienum; additur aliquid mellis, quod detergente sua saponacea vi crustas illas abstergit & cadere citius facit; sicque viam alimento resorbendo parat. Simul miscetur vinum, quia mira penetrabilitate ingreditur vasa bibula, & reliquis partibus nutrientibus panis viam quasi parat. Si enim homo fanus unciam vini ore retineat per horae minutum, dein exspuat, mirabitur illud jam vappam esse, subtilissima vini fragrantia resorpta per venas bibulas tam brevi tempore: imo saepius hoc repetendo ebrietas sequetur, licet ne guttam quidem vini quis deglutiverit. Sic simul & languentes quandoque vires vitales blando hoc, & naturae humanae amico stimulo, eriguntur, ut facilius excuti possit materiae morbosae residuum. Usu didicerat *Ketelaer* (g) adeo proficuum esse in hoc morbo cibum talem tenuem & vinosum, ut dixerit: *Ille potus puerperarum, ex vino rbenano, ovis, cinamomo, saccharo & croco confectus, saepe omnibus intentionibus solus satisfacit, & nisi calidior sitim, succitatemque adaugeret, omnium, quae promovendis aphthis sunt, magnum instar foret.* Si autem demtis illis aromatibus, vel parcissima manu additis, dilutum decocto panis vinum detur, tunc nihil inde mali metuendum est; imprimis si prudens medicus copiam vini augeat vel minuat, prout major minorve est febrilis impetus.

2°. Per illa, quae praecedenti numero laudata fuerunt, sustinentur vires, diluens vehiculum subministratur sanguini, incitatur leviter motus sanguinis, si torpeat, ut humor vitalis urgeat fines canalium obturatos, & removeat obstacula, sicque patula via fiat, canalibus apertis, simili materiae aphthosae, si adsit, propellendae. Verum crustae illae aphthosae quandoque densiores sunt; & exsiccatae pertinacius adhaerent toti superficiei primarum viarum, quam ut solo impetu liquidi a tergo urgentis separari possint & decidere. Proderit tunc summopere, humectare hanc crustam aphthosam, emollire, & quasi tabefacere, ut minus haereat, & levi vi separari queat. Omnes ergo potus aquosi calidi huic scopo ferviunt; imprimis si emollientia & farinosa his addantur; tunc enim talis potus levem lentorem acquireret, per quem diutius haerebit partibus, quas aliter aqua, si pura fuerit, cito praeterlabitur. Solent & simul addi talia, quae saponacea detergente vi crustas illas aphthosae magis solvunt, leni stimulo partes vivas subjectas irritant, & humores sic proliciunt, qui ab inferiori parte illam crustam pariter humectabunt. Raparum decoctum, vel & succus expressus leviter coctus & melle edulcoratus, remedium dat in illis locis, in quibus aphthae grassantur frequentius, longo usu probatum (b); cujus defectum, dum recentes raparum bulbi haberi non possunt, plebs supplere solet cerevisia tenui saccharata. Si una cum cortice suo raparum bulbi radantur tyrocnesti, tunc succus expressus erit acrior & magis detergens. Pulchre & prodest jusculum carnis vitulinae cum oryza & rapis contritis coctum, ut continuo foveatur os & gargarisetur; si-

(g) Ibidem pag. 52.

(b) Ibidem pag. 50.

mulque idem deglutitum in interioribus eundem effectum praestabit, dum simul blandum nutrimentum sic corpori subministratur: similia & ob easdem rationes per clyfma injiciuntur. Plures formulae talium remediorum in Materia Medica ad hunc numerum, uti & ad praecedentem, forma Emulsi, decocti, aut succi expressi habentur. Species a decoctis his residuas, cataplasmatibus instar, collo applicant, ut omnia hic mollescant & cedere possint.

Notari hic meretur, quod *Sydenhamus* (i) de aphthis, quae post febrim quandam epidemicam sequebantur, agens commendat corticis peruviani usum, affirmetque audacter, illud remedii genus certius in hoc casu scopum attingere, quam aliud quodvis. Dabat autem corticem, ubi aphthae non facerent sponte, sed in longum tempus decurrerent. Febris autem illa, licet prorsus continua esset, exacerbationes tamen molestissimas habebat ingruente nocte ac si duplex foret tertiana vel quotidiana (k). Unde apparet, illam febrim de genere remittentium fuisse, quae intermittentium genium habent, & corticis peruviani usu tolluntur. Hinc non improbabile videtur, *Sydenhamum* corticem dedisse talibus aegris, ut febrim fugaret; simulque tunc observasse, crustas aphthosae felicissime separari. Cum autem febres autumnales epidemicae saepe febres continuas mentiantur, licet revera exacerbationibus suis, dato tempore contingentibus, genium suum testentur; & postea, mitescendo morbi impetu, in veras intermittentes transeant; ausus & ego sum aliquoties, in aegris ejusmodi debilioribus, aphthis jam satis densis apparentibus, dare decoctum corticis Peruviani (quia in forma solida non facile exhiberi potest, dum fauces aphthis occupantur) ut febrim compescerem: metuebam tamen, ne corticis adstringens vis noceret aphthis, sed credebam me ex duobus malis minus eligere debere; & interponebam emollientissimorum decoctorum usum continuo, ut corrigerem illud mali, quod a cortice metuebam. Mirabar postea, crustas aphthosae citius cecidisse quam in illis, in quibus firmiores vires, & febris mitior, corticis usum non postulerant: nec minus venerabar *Sydenhami* in morbis curandis perspicaciam. Tunc temporis nondum noveram egregiam corticis Peruviani in separandis crustis gangraenosis efficaciam: nunc autem mihi videtur, quod pulcher ille effectus corticis Peruviani in separandis crustis aphthosae confirmet illa, quae paragrapho praecedenti dixi de aphtharum indole gangraenosa. Forte & cum prudentia tentari posset, quid faceret corticis usus in exanthematibus illis, quae frequentissima occurrunt illis in regionibus, ubi aphthae vel nunquam, vel saltem raro admodum observantur in febribus. Aliquoties feliciter cessisse hanc methodum novi; sed nondum satis multa colligere potui experimenta practica, ut circa hanc rem quid determinare audeam.

3°. Ubi aphthae deciderunt, tunc cruda excoriata haec loca sunt; & si densae imprimis fuerint illae crustae aphthosae, simul dolentissima, uti ad §. 988. pluribus dictum fuit. Ab ipso melle, & adhuc magis a succo raparum, irritarentur crudae hae partes, hinc sola tunc mollissima adhibentur, quae

(i) In *Schedula Monitoria* de novae febris ingressu pag. 656.

(k) *Ibidem* pag. 651.

quae & demulcent dolentes partes, simulque, si forte in interioribus quaedam adhuc crustae nondum deciduae haeserint, emolliendo illas profunt. Potus ille, qui in *Materia Medica* ad primum numerum hujus paragraphi describitur, tunc pulchre prodest; uti & illud, quod ex cremore lactis, vitellis ovorum, & syrupo papaveris albi paratum, ad tertium numerum ibidem habetur. Pulcherrime enim leniet dolorem excoriatarum partium; simulque nimias evacuationes liquidorum, per dilatata sub crustis aphthosis vasa, & nunc libera effluentium, cavebit ob syrupum papaveris additum, qui tam benigne profusas liquidorum evacuationes suspendit, uti quotidiana praxi notum est. Quandoque tantam salivae copiam per emissaria glandularum exire vidi, aphthis deciduis, ut necesse fuerit monere aegros, ut illam deglutirent, ne ob tantam liquidum jacturam exhaurirentur. Ubi autem incipit minui ille dolor, tunc lenia roborantia dantur, ut sensim nimis dilatata vasa constringantur. Decoctum foliorum agrimoniae cum melle rosarum, quod in *Materia Medica* ad hunc usum laudatur, pulcherrime prodest.

4°. Cum autem metus sit, ne per dilatata vasa, crustis aphthosis jam penitus deciduis, nimia humorum copia exeat, & diarrhoea subito debilitans oriatur, corroborantibus opus erit. Verum si stringantur vasa illa aperta, antequam omnis materia morbosa per hanc viam expulsa fuerit, novum aegro imminet periculum ob recidivam metuendam, jam debilitatis viribus. Hinc debet Medicus certus esse de hac re, antequam corroborantia illa adhibeat: imprimis cum ad §. 986. monitum fuerit, quandoque aliquot dierum intervallum interponi inter aphthas deciduas & de novo renascentes. Ideo illa signa hic recensentur, quibus visis, tuto ad usum roborantium transire possumus. Quamdiu enim adhuc quid superest in corpore de materia aphthosa nondum expulsa, febris manet, & anxietas quaedam superest, saepe recurrens (vide §. 983.); Pulsus debilis observatur, & aegri languent. Ubi vero totum separatum fuit a sanguine, tunc pulsus fortior semper insurgit, & morbum melius ferunt aegri. Urina autem hypostatica notat, coctionem & subactionem materiae morbosae factam esse; uti in *Pathologia* (1) notatur, & in febrium historia, ubi de coctione & crisi agebatur, pluribus dictum fuit. Formula talis remedii roborantis in *Materia Medica* ad hunc numerum pariter habetur.

5°. Antea ad §. 988. monitum fuit, purgantia minus convenire in aphthis, & saepe periculosam hypercatharsin produxisse. Verum hic commendatur purgans in fine mali tantum, ut crustae aphthosae, a ventriculi & intestinorum superficie interna deciduae, expellantur per alvum, ne diutius relictae, & corruptae, nova mala producerent. Simul autem laudantur illa purgantia, quae adstringendi & roborandi vim manifestam possident; qualia sunt *Rheum*, *myrobalani* & similia, quae ideo tantum nomen in diarrhoeis & dysenteriiis curandis habent, quia leni stimulo purgante expellunt acre irritans, & simul vi roborante firmant laxata nimis vasa. Talis formula in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur, ubi tamen errore typothetae, ut videtur, nimia quantitas myro-

(1) H. Boerhaave Instit. Medic. §. 1016. 1017.

myrobalanorum legitur, nam drachma una cum dimidia sufficeret pro hac indicatione; uncia cum dimidia autem in formula ipsa ponitur.

§. 991. **E**x hac historia & curatione aphtharum inulta obscura pro-blemata practica solvuntur. Cur enim in febre cum diarrhoea & dysenteria in fine morbi aphthae? Cur id in pueris, senibusque imprimis? Cur maxime, si medicamenta, victus; regimen, calefacientia, aut adstringentia, in initio morbi hujus data? Cur si in talis morbi initio purgans datur aphthae hujusmodi praecaventur? Cur in pessimis aphthis molestus & funestus singultus? Cur ora aphthosa, ventres turbati, appetitus prostrati, junguntur ab *Hippocrate*? Cur aphthosa tunica ventriculi lienteriam creat? Cur aphthae nigrae pestiferae habentur? Cur aphthosum os gravidae abortus praenuncium? Cur in putridis pulmonibus, hepate &c. aphthae adsunt? Cur tumor, calor, suffocatio, angina, ab aphthis refrigeratis? Cur deliria, jactationes, pervigilia, sudor frigidus, adeo hic funesta?

Uti aliorum morborum historiis absolutis subjungebantur corollaria quaedam practica, sic etiam & hic fit, ex praecedentibus nempe explicanda.

Cur enim in febre &c. Observationibus *Sydenhami* hoc confirmatum fuit, uti ad §. 983. habetur. Videtur autem imprimis haec esse ratio, quod liquidissima subducta fuerint de corpore copiosis illis evacuationibus, adeoque humores residui magis viscosi facile in vasis illis extremis haerere possint, & aphthas producere: sed & imprimis peculiaris morbi indoles, a priori vix explicanda, & per fideles observationes solas detegenda, qua per hanc viam subactam materiem morbosam expellere conatur, primum locum hic obtinet. Fatetur enim *Sydenhamus* (*m*), in febre, dysenterica ab ipso dicta, quia omnia symptomata dysenteriae epidemicae tunc grassantis habebat, exceptis alvi evacuationibus, & quae ab hac pendebant, malis; tamen majorem propensionem ad aphthas producendas obtinuisse, ac in ulla alia febre, quam haecenus observaverat. In illa autem febre non poterat aphtharum productio deduci a jactura partis liquidissimae humorum per evacuationes alvinas profusas, sed pendebat a peculiari hujus morbi genio.

Cur id in pueris, senibusque imprimis? Antea ad §. 982. hoc jam notatum fuit; & *Hippocrates* (*n*), diversarum aetatum praecipuos morbos enumerans, parvis & recens natis puerulis aphthas frequenter contingere monuit. Verum videmus manifeste, ingentem copiam mucis satis tenacis in primis viis recens natorum collectam haerere, quam vel vomitu rejiciunt, vel & per alvum evacuant; adeoque novimus, multa tenacia satis per extrema vasorum officia hic exire, quae, si haerere incipiant in extremis vasorum,

aph-

(*m*) Sect. IV. Cap. iv. pag. 236: 237.
Tom. IX. pag. 119.

(*n*) Aphor. 24. Sect. III. Charter.

aphthas producere possunt, sed plerumque fati benignas, & brevi deciduas; tuncque per vasa eadem, dilatata magis, separatur a sanguine ingens copia talis glutinosae viscidae materiae, & alvum saepius deponunt, & quidem cum levamine optimo, donec haec saburra expulsa fuerit. Mirabatur *Ketelaer* (o), puerulos, negligentius habitos, totas quandoque dies ac noctes in aphthis summa cum alacritate & vigore dejicere, cum in adultis purgantium usum adeo suspectum habuerit; & ideo monuit, *haec non tam exempla, quam monstra esse.* Verum ratio hujus rei ex dictis fati patet.

In senibus vero, si morbo acuto corripiantur, ob virium vitalium inefficaciam jam corpore inertiam, longiori tempore fit coctio materiae morbosae, & criticae evacuationes vel metastases lentiores, & repetitis plerumque vicibus illud efficit natura, quod majori cum impetu simul & semel molitur in aetate vegeta. Verum aphtharum eruptio, saepius plerumque repetita, ut dictum fuit, tali methodo materiam morbosam eliminat. Praeterea in senili aetate lentescunt magis omnes humores; hinc muco pariter madent primae viae, dum exterior cutis arida & exsucca fit. Unde iterum alia causa desumitur, quare aphthae frequenter observentur in senibus, sed fati periculosa, uti antea ad §. 982. jam dictum fuit.

Cur maxime si medicamenta &c. *Sydenhami* haec observatio est, uti ad §. 983. dictum est. Ubi enim per calidum regimen, & medicamenta similia, pars humorum liquidissima & mobilissima perit de corpore, tunc & humores immeabiles fiunt, & extrema vasorum officina exsiccantur; quae bina multum conferunt ad aphthas producendas, si caeteroquin morbi ipsius genius conspiraret. Adstringentia vero, cum constringant solidas partes, & inspissent fluidas, similem effectum habent; praecipue si in diarrhoeis & dysenteris, nondum expulso per evacuantia morbi fomite, adhibeantur imprudenter in ipso morbi initio.

Cur si in talis morbi initio purgans &c. Quia tunc acer ille stimulus expellitur, qui & dysenteriae, & febris sequentis vel comitantis illam, causa est. Imo repetitis quandoque purgationibus opus habuit *Sydenhamus* (p), ut omnem morbi materiam eliminaret. Sic autem cavebatur, ne per febrim diutius protractam, & retentum in corpore morbi fomitem, ita mutarentur humores, ut hac aphthosa quasi despumatione indigerent postea.

Cur in pessimis aphthis molestus & funestus singultus? Duplici aphtharum tempore singultus occurrit, vel in initio, etiam antequam in ore interno & faucibus ullae appareant aphthae, dum nempe copiosae jam occupant superius ventriculi orificium, illudque mole sua irritant, uti ad finem §. 983. dictum fuit: vel & saepe singultus in fine morbi, aphthis jam deciduis, oritur, dum eadem illa pars, vel & ventriculi interna superficies, excoriata quasi, dolet, & ab omnibus assumtis irritatur; uti ad §. 988. monitum fuit. Singultus autem ille, in aphtharum initio observatus, pejoris ominis est, quia denotat interiora densis aphthis obsideri, quae sensim dein ascendendo per

(o) De Aphthis pag. 47.

(p) Sect. IV. Cap. IV. pag. 241.

per oesophagum & fauces omnia replent, & pessimae observantur & fere lethales, uti ad §. 984. dictum fuit. Ille autem singultus, qui deciduis jam aphthis fit, molestus quidem est, sed raro perniciosus. Quod & *Sydenhamus* (q) confirmat, monens, singultum talem, sublata etiam febre, per dies aliquot perseverare; sed redintegratis aegri viribus sponte tandem evanescere. Monet autem sedulo Medicos, quod *ex singultu, sub finem hujus febris (aphthosae nempe) accedente, nihil aegro periculi sit, nisi officiose nimis & inutiliter multa ingerantur remedia: quod si fiat, Mors pro Medico est.* Requiritur enim tantum ut mollissima dentur in victu, ne irritentur loca illa dolentia; tunc enim sensim consolidatio fit, & cessat singultus. Ubi vero, noxium humorem hic haerere suspicantes Medici, vomitoriis vel purgantibus illum eliminare tentant, inflammatur saepe ventriculus summo cum periculo.

Cur ora aphthosa, ventres turbati &c. Ex illis, quae ad §. 978. dicta fuerunt, constitit, admodum verosimile esse, quod Veteres Medici aphthas, morbos acutos comitantes, vel sequentes, cognoverint, licet idem illud aphtharum nomen & ulcusculis dederint longe a modo descriptis aphthis diversis. Ex his autem, quae in tota aphtharum historia habentur, satis patet, minime mirum esse, si venter turbetur & appetitus prostratus fit, dum crustae illae totum tractum primarum viarum obsident; adeoque merito haec juncta poterant ab *Hippocrate* pronunciata fuisse. Non autem adeo liquido patet, *Hippocratem* in illo loco (r) voluisse indicare, quod ventres turbati, & appetitus prostrati, tanquam effectus aphtharum deberent considerari. Recenset enim ibi constitutionem Epidemicam, quae tempestatem anni austriam, humidam & mollem, sequebatur, & inter alia mala tunc frequentia enumerat & haec: *Ora aphthosa, pudendorum tubercula, ophthalmias, anthraxes, alvos perturbatas, ciborum fastidia.* Cum autem in textu non haec jungantur immediate inter se, sed post aphtharum enunciationem tres alii distinctissimi morbi recensentur, antequam de alvi perturbatione vel cibi fastidio mentio fiat; non patet ex hoc loco, quod illa ultima tanquam sequela & effectus aphtharum ibi memorata fuerint, sed potius ad simplicem enumerationem morborum tunc temporis grassantium pertineant.

Cur aphthosa tunica ventriculi lienteriam creat? Alia occasione ad §. 719. haec definitio lienteriae data fuit, quod sit *laevitas intestinorum, qua continere nihil possunt, & quidquid assumptum est, inconfectum protinus reddunt.* Cibi enim in hoc morbo non mutati exeunt. Verum in Physiologicis demonstratur, ad subactionem & mutationem ingestorum, praeter ventriculi & intestinorum actionem, requiri copiam humorum jam coctorum & inquilinorum corporis nostri, quae ingestis sensim misceatur. Haec autem miscela deficit, dum ventriculus & intestina obsidentur densis aphthis, & nulla resorptio per vasa lactea aut venas mesentericas ob eandem causam fit; adeoque cibis assumptis nihil additur, nihilque demitur, & hinc immutati exeunt. Ubi vero

(q) In schedula Monitoria de novae febris ingressu pag. 656.

(r) Epidemicor. Lib. III. Charter. Tom. IX. pag. 261.

verò aphthosae illae crustae ventriculi & intestinorum decidunt, tunc per dilatata prius, & nunc patula, vasorum orificia (vide §. 988.) tanta copia liquidorum exit, ut omnia ingesta cum his brevi temporis spatio per alvum eluantur, pariter nondum multum mutata.

Cur aphthae nigrae pestiferae habentur? Si ab initio talem colorem haberent, dum prodeunt, signum foret, materiam morbosam per haec loca eliminandam adeo malignae esse indolis, ut extrema vasorum, quibus infarcta haeret, redderet ilico gangraenosa. Si vero, uti plerumque fit, aphthis non deciduis novae subcrecant, & densissimas crustas faciant, tunc exterior harum superficies siccata nigrescit, & a tali crusta incumbente suffocantur partes vivae suppositae, & gangraena corripuntur. In utroque hoc casu fatis patet, funestum morbi exitum imminere.

Cur aphthosum os gravidae abortus praenuncium? Impeditur enim alimentorum debita praeparatio, & chyli reformatio; unde, cum in gravida muliere superesse debeat, quod duo corpora simul sustineat (s), ille defectus chyli boni funestus brevi erit foetui; imprimis si consideretur, quod per morbum aphthas praegressum jam multum passus fuerit, ob mutatos matris humores in alienam omnino a sanitate indolem. Quanta autem haec mutatio sit, patet ex illis malis, quae aphthas praecedere solent, & §. 983. enumerata fuerunt. Dixit Hippocrates (t): *Ora Aphthosa uterum gerentibus alvos humectant.* Alio in loco (u) autem damnavit quidem aphthas in gravidis, verum dubitantis initar proposuit illam alvi humectationem. Ita enim habet: *Ora aphthosa uterum gerentibus non sunt bona. Num & alvi humectantur?* Sed in Aphorismis (v) habentur sequentia: *Mulieri utero gerenti, si alvus multoties profluat, abortus periculum est.* Unde cum in aphthis ob rationes ante dictas alvi profluvium metuendum sit, patet, quare aphthae in gravidis abortum praesagiant. Dubitavit Foetus (x), an in binis illis Coacis praenotionibus non voluisset Hippocrates indicare, uteri osculum aphthis obsideri; cum alibi monuerit, pudenda quoque aphthis laborare quandoque, uti ad §. 978. dictum fuit. Verum os uteri in gravidis altius haeret, quam ut aphthae conspici possent, si etiam ibi haerent; neque apparet evidenter, quare ab his tunc alvi profluvium metuendum foret, cum si os aphthosum fuerit in gravidis, illius profluvii ratio facile intelligatur. Praeterea maxime notabilis locus habetur (y): *Uterum jam gestantibus aphthosae fluxiones dolentes, malum. Haemorrhoids his, pessimum.* Ubi notandum est, quod non agatur hic de ore aphthoso, ut in praecedentibus, sed simpliciter vocaverit fluxionem aphthosam, & quidem dolentem. Verum antea ad §. 978. notatum fuit, dolentissimas esse faepe pudendorum aphthas. Si jam consideretur, tanta irritatione circa partes genitales

(s) Cels. Lib. II. Cap. x. pag. 78.

(t) Coacar. Praenot. N°. 544. Charter.

Tom. VIII. pag. 884.

(u) Coacar. Praenot. N°. 514. Ibidem pag. 882.

(v) Sect. V. Aphor. 34. Charter. Tom. IX. pag. 214.

(x) Hippocrat.

Oper. Tom. I. pag. 202.

(y) Coac. Praenot. N°. 529. Charter. Tom.

VIII. pag. 883.

tales nata, facile supervenire partus dolores, quibus ante finitum gestationis terminum immaturus excutitur foetus; patet evidens ratio, quare damnaverit *Hippocrates* in gravidis haec pudendorum ulcuscula. Confirmatur hoc ulterius, quod in eodem praesagio tanquam pessimum damnaverit, si in hoc casu & Haemorrhōis accesserit, quae tenesimum alvi deponendae solet producere. Verum dolores parturientium talem tenesimum, sed validissimum, referunt, imprimis ultimi illi nixus, quibus foetus excluditur. Ubi ergo genitalia talibus fervidis ulcusculis, & intestini recti extremum a tumente haemorrhōide, irritantur, non mirum est, molestum tenesimum oriri, a quo partus dolores facile excitantur, & abortus producitur; quem a tenesimo solo metuendum esse *Hippocrates* (z) monuit, dicens: *Mulieri utero gerenti si tenesimus oboriat, abortum efficit.*

Ex his simul probabilior redditur haec opinio, quod Veteres Medici utramque aphtharum speciem cognoverint: priores enim Coacae Praenotiones ad aphthas, os & primas vias obsidentes, videntur spectare; posterior illa ad aliam speciem aphtharum, quae non solum os, sed & alias corporis partes afficere solent, & vera ulcuscula sunt; uti ad §. 978. dictum fuit. Novi quidem, quod *Duretus*, quem inter optimos *Hippocratis* commentatores veneror, posteriorem illam Coacam Praenotionem aliter explicuerit, & voluerit, *fluxiones aphthosae* idem hic significare, quod *ora aphthosa*; sed, credo, quod ante dicta contrarium satis demonstrant. Praeterea debuit *Duretus* (a) Haemorrhōidis vocabulo tribuere talem significationem, qualem nullibi apud *Hippocratem* invenimus; quod nempe hic significaret haemoptoën, a venis pulmonum exesis productam; quod probare nititur ex textu quodam *Aristotelis*, ubi haemorrhōis pro quovis sanguinis fluxu sumitur. Verum apparet satis, sic detorqueri omnino sensum *Hippocratis* sine ratione, cum usitatus hujus vocabuli sensus tam bene respondeat illis, quae *Hippocrates* in hoc loco indicare voluit.

Cur in putridis pulmonibus &c. Praecipue dum in ultimo funestae phthisis stadio sudoribus illis nocturnis diffluunt, uti antea ad §. 983. notatum fuit. Solet tunc & minui sputum, adeoque ulcerosa illa materies, vel retenta; vel resorpta, in sanguinem, jam liquidissima sui parte orbatum, ultimo quasi naturae conamine, sed irritato, ad superficiem primarum viarum deponitur: simul etiam tunc solent cessare, vel insigniter minui, sudores nocturni, antequam aphthae erumpant.

Cur tumor, calor &c. Ubi nempe vel aëre gelido, vel actu frigido potu; aut gargarismate, utuntur aegri. Stringuntur enim tunc a frigore extrema vasa, densatur materia aphthosa in illis haerens, crustae aphthosae compinguntur magis, sicque impeditur illa critica depositio materiae morbosae; unde ilico febris augetur, per quam velocius acti humores urgent fines vasorum obstructos; sic calorem & tumorem faciunt, & in faucibus angina pericu-

(z) Aphor. 27. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 304.

(a) In Coacas. *Hippocratis* pag. 464.

riculofissima subito faepe nascitur. Unde *Ketelaer* (*b*), qui a frigidis applicatis pessimas noxas viderat, ubique monet, tepidis semper utendum esse. Quin imo Cataplasmata, vel Emplastra, collo circumponunt Medici, ut in perpetuo tepore & laxitate omnes partes adjacentes fervent.

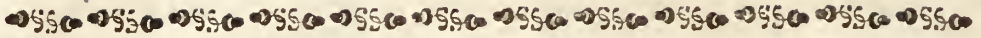
Cur deliria &c. Quia designant, vires vitales deficere, tantamque esse materiae morbosae malignitatem vel copiam, ut, licet pro parte jam separata aphthas produxerit, residuum tamen adhuc turbare possit omnes corporis functiones, idemque jam incipiat occupare vasa cerebri. Ut enim evadere possit aeger, debent omnia illa mala symptomata, quae aphtharum eruptionem praecedunt, cessare, vel saltem insigniter diminui. *Judicatoria enim non judicantia partim lethalia sunt, partim difficilis judicii* (vide §. 741.). Cum autem tot pessima hic concurrant signa, facile patet, non difficile judicium, sed certam mortem tunc expectandam esse.

§. 992. **R**egula ergo est: aphthae pellucidae, albae, tenues, sparsae, molles, facile cadentes, parum renascentes, superficialia, bonae; contra vero, candidissime opacae, flavae, fuscae, nigrae, densae, crassae, coeuntes, durae, tenaces, assiduo refoetae, erodentes, malae.

Antea §. 984. de vario modo, quo aphthae prodire solent, dictum est, & inde Prognosis desumpta fuit: de colore §. 985. actum fuit, & pro hujus varietate diversum pariter praesagium erat; denique §. 986. dictum fuit de varietatibus illis, quae observatae fuerunt in aphtharum separatione, & quomodo novae renascerentur; atque ex his iterum varius deducebatur aphtharum eventus. Hic autem collectae habentur omnes dotes, quae in bonis vel malis aphthis observantur, ut inde praevidere & praedicere posset Medicus, an sanitas expectanda sit, an interitus. Cum autem de omnibus his & singulis dictum fuerit, non opus est ulteriori horum elucidatione.

(*b*) De Aphthis pag. 49. &c.

N E P H R I T I S.

§. 993. **I**pfos Renes vera inflammatione occupari scimus ex dolore ardente, pungente, magno, inflammatorio, loci ubi Renes fiti sunt; ex febre acuta, continua, concomitante; ex urina pauca, saepe, parva copia, emissa, admodum rubra & flammea, vel in summo malo, aquosa; stupore cruris vicini; dolore inguinis, testisque vicini; dolore iliaco; vomitu bilis; ructu assiduo.

Renes *νεφροί* graecis vocantur; & obtinuit usu apud Veteres Medicos, addita terminatione *itis* (vide §. 771.) morbos inflammatorios partium corporis designare, uti ex *Galenī* definitionibus (c) manifeste patet. Ita enim habet: *Nephritis est renum inflammatio cum vehementi dolore: addit quidem sequentia: Interdum ei adjuncta est micturandi difficultas, cum fibrosis excretionibus, aut arenosis, aut modico sanguine.* Unde & alios renum morbos sub eodem hoc nomine intellexisse voluerunt multi; uti adhuc hodie solet fieri, dum nephritici vocantur illi, qui, absque renum inflammatione, eorundem calculosa diathesi laborant. Interim tamen ex ipsa *Galenī* definitione satis patet, quod Nephritidis nomine renum inflammationem solam proprie intellexerit, dum reliqua illa symptomata interdum tantum illam comitari monuit. Imo & *Hippocrates* (d), renum affectus generali nomine comprehendens, & imprimis chronicos, non utitur *Nephritidis* vocabulo, sed nominat τὰ νεφελιχὰ.

Ex cognita hodie renum fabrica, & illis, quae in historia inflammationis dicta fuerunt, satis patet, renes inflammari posse, & symptomata, inflammationem comitantia (de quibus vide §. 382.) valida satis esse debere, ob viciniam cordis, & magnitudinem arteriae emulgentis, quae renem ingressa statim in minimos ramos dividitur, adeoque impetus sanguinis, urgentis canales obstructos minimos, validus admodum erit.

Signa ergo Diagnostica, quae morbum hunc adesse docent, petuntur primo ex dolore ardente, pungente, magno, inflammatorio, loci, ubi renes fiti sunt. Locus autem, quem occupant renes, invenitur facile: versus lumbos enim ponuntur ad trium digitorum transversorum distantiam a spina dorsi, ita ut renum summa pars tertiam costam, ab inferioribus numerando, tangat circiter. Unde dolor a renibus inflammatis praecipue sentitur circa posteriorem & lateralem abdominis partem, quae ultimis costis & ossi Ilio interjacet.

Fe-

(c) N°. 282. Charter. Tom. II. pag. 264.
Tom. IX. pag. 251.

(d) Aphor. 6. Sect. VI. Charter.

Febris autem acuta continua inflammationes, imprimis internarum corporis partium, comitari solet semper; uti ad §. 382. 8. antea probatum fuit.

Ex urina pauca &c. Cum renes secretioni urinae ab arterioso sanguine per arterias emulgentes allato dicati sint, necessario per inflammationem debet illorum functio laedi. Tumentia enim vasa inflammata minores secretorias fistulas comprimunt, adeoque secreti liquidi copiam minuant: cum autem ob febrim acutam comitem simul acrior reddatur urina, frequentem urinae emittendae stimulum sentient aegri, licet parum in vesica contineatur. Ubi autem adeo infarcta vel compressa sunt omnia vasa, ut liquidissimam tantum humorum partem transmittere possint, tunc tenuis & aquosa prodit urina, licet febre acuta valide agitentur humores, adeoque sales & olea sanguinis acriora fiant (vide §. 100.). Mala tunc merito damnatur talis urina, & ut signum & ut causa. Ut signum, quia notat validam inflammationem adesse per totam renum substantiam; ut causa vero, quia omnia acria, per urinam naturali lege de corpore eliminanda, retinentur, & diluens sanguinis, ad renes appulsi, vehiculum a reliquis partibus secedens facit, ut inflammatoria densitas in sanguine augeatur.

Stupore cruris vicini &c. Cum renes proprie non haereant in cavo abdominis, sed peritonaeo ipsis incumbente tegantur, concipimus satis, quod ab illis, tumore inflammatorio distentis, multae partes vicinae possint comprimi, & irritari: cum autem peritonaeum supra renes expansum impediatur utcumque, ne tam facile contenta in cavo abdominis viscera a tumentibus renibus possint premi, pressio illa magis aget in illas partes vicinas renibus, quae pariter sub peritonaeo haerent, cavo abdominis exclusa. Verum & muscoli psoas, & vasa magna sanguinea, & nervi plures versus femur tendentes, hic locantur (e), & vasa spermatica satis vicina renibus decurrunt (f); unde quodammodo intelligimus, quare symptomata hic enumerata ab inflammatis renibus produci possint. Praeterea novimus per observata practica certissima, quandoque symptomata morbosa in quibusdam corporis partibus apparere, dum illorum causa in distito longe loco haeret; uti pluribus probatum fuit ad §. 701., dum de delirio febrili agebatur. Utile ergo erit Medico, talia signa diagnostica morbi praesentis novisse, licet etiam non adeo evidenter intelligat modum, quo producantur. Interim tamen notari meretur, quod haec symptomata nephritidem calculosam frequentius comitentur, quam quidem nephritidem inflammatoriam; nam illam aliquoties curandam habui, absque eo quod aegri de stupore cruris, dolore inguinis vel testis, conquererentur. Quin imo, dum in nephritide calculosa per ureterem protruditur calculus, eadem haec symptomata saepe, sed non semper, adsunt. *Piso* (g), hunc morbum passus, revulsionem testiculi ejusdem lateris, stranguriam, vel saltem pruritum in glande, & frequentem mictionem, tum stuporem quemdam sive tremorem cruris respondentis, denique & frigus partium extremarum

(e) Vide tabulam XIX. Eustachii. (f) Vide tabulam XXV. Eustachii.

(g) De morbis a proluvie serosa Sect. IV. Cap. II. pag. 301.

rum se percepisse affirmat. Verum his sic recensitis subjungit. sequentia: *Quae sane symptomata, tametsi non perpetua in omnibus, tamen semper in me sum expertus, sed in descensu per ureterem lapilli, quo tempore scilicet maxima est ureterum in se contractio.* Si ureterem decurtus respectu vasorum spermaticorum & iliacorum consideretur in tabulis *Eustachianis* (b); apparebit facile, calculum per ureterem descendentem haec vasa premere & irritare posse; uti & vas deferens, quod a teste ad vesiculas feminales ascendit.

Dolore Iliaco &c. Imprimis si morbus admodum vehemens fuerit; tunc enim, irritatis nervis omnibus per abdominalia viscera dispersis, pessima illa symptomata nascuntur, uti statim ad §. 995. dicitur. Haec est ratio, quare *Galenus*, uti antea ad §. 963. notatum fuit, dixerit, colicos iliacosque dolores difficulter distingui a nephriticis malis; verum hoc parum damni afferre aegris, cum in initio hi morbi eadem medela indigeant, uti postea ex curatione nephritidis patebit. Eandem difficultatem & *Aegineta* (i) agnovit, praecipue ubi a calculo renali, moto in pelvim & ureteris angustiam, hic morbus fit; tunc enim subita & vehemens irritatio omnium nervorum abdominalium sequitur. Verum in nephritide inflammatoria incipiente raro ilico omnia haec symptomata adsunt; sed, morbo aucto, succedere solent: unde dolor ardens, inflammatorius, loci, ubi renes siti sunt, una cum urinae difficultate, dabunt illa signa, per quae hic morbus a colicis & iliacis doloribus distingui poterit: uti etiam quod alvus raro in nephritide adeo pertinaciter clausa sit, sed clysmatibus emollientibus obediat facile.

Renum autem affectorum signa diagnostica satis bene *Celsus* (k) collegit: *Si dolent coxae, quaeque inter has superque pubem sunt, & accedunt frequentes ructus, interdum vomitus biliosus, extremaeque partes frigescent, urinae crebra cupiditas, sed magna difficultas est, & quod inde excretum est, aquae simile, vel rufum, vel pallidum est, paulum tamen in eo levamenti est, alvus vero cum multo spiritu redditur, utique in renibus vitium est.*

§. 994. **H**anc (993.) producant omnes causae generales inflammationis renibus applicatae; adeoque 1. quidquid fines arteriae ad transmittendum impedit; vulnus, contusio, abscessus, tumor, decubitus diuturnus, nixus corporis validus, lapillus. 2. quidquid urinam in pelvim, ureterem, vesicam, transire impedit, ut similes causae, ac mox enarratae, applicatae his partibus. 3. quae crassiora sanguinis vi adigunt in canales urinosos, ut cursus, equitatio diuturna & vehemens, aestus; nixus, plethora, diuretica acria, venena. 4. spasmodica omnium illorum vasculorum diu permanens contractio.

1. De causis generalibus inflammationis §. 375. & sequentibus dictum fuit; ubi

(k) Tab. XII. fig. 1. & 3. & Tab. XXV. (i) Lib. III. Cap. XLV. pag. 46. & 46. versa. (h) Lib. II. Cap. VII. pag. 60. 61.

ubi & simul explicatum, quomodo vulnera & contusiones, uti etiam tumores quicumque, vicina vasa comprimendo inflammationem producere possint.

Decubitus diuturnus. Renum situs talis est, ut & diaphragmatis fedi inferiori incumbant pro parte, & quadrato lumborum musculo; accumbant vero musculo Psoae: hinc a diaphragmate agitantur inter respirandum, & pariter a musculis dorsi, dum homo corpus movet. Sic pulchre cavetur, ne in renibus facile quid stagnare vel concrefcere possit, imprimis dum salubri corporis exercitio homo quotidie utitur. Contrarium autem in illis obtinet, qui sedentariam magis vitam ducunt, & ideo observatur, renum morbos illis frequentius contingere. Podagricos fere omnes hinc renum calculis obnoxios fieri testatur *Sydenhamus* (1), & idem malum nasci observatum fuit etiam in illis, qui, nunquam antea nephriticis malis vexati, diu decumbere cogebantur ob fracturam cruris vel femoris, imprimis si obesi erant; tunc enim a toto pondere pinguis abdominis renes & ureteres comprimuntur, dum dorso diu coguntur incumbere.

Nixus corporis validus. Tunc enim omnes muscoli totius corporis tument quam maxime; quod Statuarii, dum Herculem luctantem effingunt, tam pulchre observant. Verum musculus, dum tumet agens, pallet simul (m), omni sanguine ex venis musculi expresso, & arteriis sic compressis, ut sanguinem rubrum non admittant, sed subtilissima tantum fluida transmittant (s). Cum ergo talis conditio in omnibus musculis obtineat, dum homo validum nixum corporis edit, sanguis ruber per cutim externam & viscera fere movebitur tantum, & quidem orbus tanta copia tenuissimi liquidi, qua omnes muscoli agentes turgent; adeoque difficilius transibit per ultimas vasorum angustias quam antea. Simul in summo nixu homo inspiratum aërem retinet, unde venae tument, minuta libertate transitus sanguinis ex corde dextro per pulmones; hinc & arteriae difficilius se evacuare poterunt in venas nimis plenas; unde vasa sanguinea, imprimis viscerum, distenduntur immaniter; urgentur laterales rami, ex sanguineis arteriis tenuiora liquida recipientes, dilatantur, & per errorem loci crassiora liquida recipiunt, quae per ultimos illorum fines transire nequeunt; unde obstructio & inflammatio sequi poterunt; vel & subita vasorum ruptura, imprimis si debilior fuerit solidorum compages. Multoties haemoptoc, narium haemorrhagia, apoplexia subito lethalis, secutae fuerunt validos tales nixus, uti innumera observata testantur. Unde facile intelligitur, cur tota cutis adeo rubescat in valido nixu; & quare periculosissimi morbi inflammatorii saepe nascantur illis, qui ultra vires lucta, vel alio vehementi corporis exercitio, utuntur. Si jam consideretur, renes accumbere validissimis dorsi musculis tunc turgentibus, dum, diaphragmate & musculis abdominalibus simul agentibus, viscera abdominalia premuntur; si praeterea animadvertatur emulgentium vasorum

am-

(1) Tractat. de Podagra pag. 600.
Nº. 7.

(2) Ibidem §. 406.

(m) H. Boerhaave Instit. Medic. §. 401.

amplitudo; patebit fatis, quanta vis renibus inferatur a nixu valido, imprimis si incurvato antrorsum corpore grave pondus tollere nitatur homo, & corpus erigere; tunc enim musculi dorsi immanem vim exercent. Validus ergo nixus inflammationem renum producere poterit, quatenus renibus compressis fines arteriarum impediuntur; uti etiam quatenus ab eadem causa sanguinis crassiora aguntur in canales urinofos, naturaliter sola tenuiora transmittentes; & ideo tertio hujus paragraphi numero NIXUS denuo inter nephritidis causas memoratur.

Lapillus. Quatenus vel asperitate sua irritat & laedit renes, vel mole premit vicina ipsi vasa. Verum de calculo postea peculiari capitulo agetur.

2. Ut liber humorum transitus per renes fiat, debent fistulae renales secretoriae, Bellinianae vulgo dictae, secretum liquorem libere emittere posse in pelvis ramos, pelvim, ureteres, & vesicam: quodcumque ergo impedimentum huic emissioni nascatur, sequi poterit renum inflammatio; eo citius, quo illud obstaculum reni propinquius haeserit. Etenim supra hunc locum, ubi obstaculum est, omnia distenduntur urina secreta, nec emissa; unde vasorum adjacentium compressio, & mirabilis saepe ipsius renis dilatatio: quales casus apud *Ruyfchium* (o) habentur.

3. Quamvis naturaliter fistulae renales secretoriae aquosam tantum sanguinis partem, una cum illis quae in aqua solvi possunt, transmittant, tamen observata practica docent, illas in quibusdam hominibus sic dilatari, ut & crassiores partes admittant. Plures novi, qui diutius curru vecti sanguinem cum urina mingunt, absque ullo dolore, aut vel minima calculi renalis suspicione; & paucorum dierum quiete integre restituuntur. Si ergo sic dilatari possunt illi ductus excretorii, ut transmittant sanguinis partem crassissimam, rubram nempe; similis causa, sed levior, vel omnino eadem, in aliis hominibus parum firmiores has partes habentibus poterit efficere, ut sanguis ruber ingrediatur initia dilatata ductuum excretoriorum, nec tamen transeat per illorum ultima extrema. Aderit ergo obstructio, adeoque & inflammatio sequi poterit.

Cursus, autem, accelerato motu sanguinis venosi per validam musculorum actionem, auget circulationis velocitatem; unde liquidorum crassiorum in tenuiora vasa impulsus, inflammationes, illarumque sequelas nasci, antea ad §. 100. probatum fuit.

Equitatio diuturna & vehemens. Quantum boni ab hoc exercitio in morbis chronicis, etiam maxime rebellibus, expectari possit, *Sydenhamus* passim docuit; dum totum corpus concutitur inter equitandum, & absque virium jactura debiles etiam homines motus corporis effectum habere possunt. Interim tamen & hoc observatur, per illos concussus inter equitandum, uti etiam dum quis curru vehitur citatiori motu, vel per vias asperas, urinam majori copia secerni, quam antea; adeoque sanguinem intra datum tempus majori copia vel impetu, vel utrisque, applicari ad organa urinam secernentia.

(o) Observat. Anatom. Chirurg. XV. pag. 15. & XCIX. pag. 92.

tia. Poterit ergo diuturna & vehemens equitatio dilatare vasa haec minora, ut crassiores humores recipiant, sicque inflammatio renum nasci; unde *Aetius* (p), de hoc morbo agens merito dixit: *Ob plurimas causas renes inflammantur, nam & humores corrupti, & plagae, & attritiones, & pharmacorum potiones, inflammationem generant, & praesertim equitationes continuas & vehementes.* Aliquoties inde vidi mictum sanguinis, & quidem tanta copia, ut vitae periculum a vasorum inanitione immineret: dilatantur enim tandem adeo fistulae renales, ut ipsum sanguinem transmittant. Dum haec scribo, talem aegrum curandum habeo, qui tota vita validissimis equitationibus usus fuit, mira in arte equestri peritia indomitos equos coercere novit, & ad froena patienda dociles reddere. Illi frequens talis sanguinis copiosi mictus, absque ullo dolore, unde totus pallidus & exhaustus languet. Simulac vero cessat malum, & vires renasci incipiunt, denuo equitationi indulget, sicque eidem se periculo exponit, nimis audax ideo, quod toties jam evaserit. Ex pluribus similibus casibus didici, cur *Aretaeus* (q) dixerit: *Nonnunquam e renibus sanguis multus confertim erumpit, multisque diebus continenter effluit: sed tales non moriuntur haemorrhagia, sed phlegmone cum haemorrhagia nata, si retentus fuerit sanguis. Plerumque autem ex retentione ob ingentem phlegmonem moriuntur.* Ex qua observatione *Aretaei* patet, eandem causam, quae haemorrhagiam facit, vasis ruptis, vel frequentius dilatatis, inflammationem maxime periculosam producere posse, vasis minoribus sanguine impulso infarctis, nec illum per sua extrema transmittentibus.

Aestus. Per aëris enim calorem dissipantur liquidissima, sanguis densior redditur, urina rubicundior & acrior; unde & stranguria (r) nascitur. Ergo patet, & hanc causam nephritidis recenseri posse; imprimis si cum praecedentibus concurrat, cursu nempe & equitatione.

Nixus. De hoc dictum fuit numero primo hujus paragraphi.

Plethora. De hac dictum §. 106.: ubi simul constitit, nimiam copiam boni sanguinis producere inflammationem. Verum haec causa generalis est, & in toto corpore phlegmonem producere potest; unde requiritur alia causa concurrens cum plethora, quae facit, ut in renibus potius hoc malum nascatur; uti v. g., dum plethoricus equitat diu & valide, vel curru per vias difficiles vehatur celeriter.

Diuretica acria, venena. Quantum *Cantharides*, & acria multa alia infecta, irritent & inflamment saepe urinae vias, satis notum est. Acria autem §. 375. merito inter causas inflammationis numerata fuerunt: si ergo talia ingerantur, quae peculiari sua indole potius in renes, ureteres, vesicam agunt, & simul acria admodum sunt, patet satis, inflammationem inde metuendam esse in his partibus. Verum & longe subtiliora venena similem labem produxisse constat; uti in se ipso factum doluit *Tachenius* (s). Ille enim,
Ar-

(p) Serm. XI. Cap. xvi. pag. 268.
Lib. II. pag. 22.

(q) De causis & signis Morbor. Acutor.
§. 746.

(s) Hippocr.
Chem. Cap. xxiv. pag. 149.

Arfenicum repetitis sublimationibus fixum reddere tentans, post multas sublimationes, dum vas chemicum recluderet, sensit suavissimum inde exsurgere halitum, quem inspiravit incautus: verum post horae dimidium inter alia pessima symptomata & sanguinem minxit cum ardore intolerabili.

4. In hysteriis mulieribus, & viris hypochondriacis, miramur, ab animi affectu ilico urinam ad plures libras quandoque reddi, aquosam, penitus inodoram & insipidam. Verum inde novimus, secretionem fieri longe copiosiore quam antea; simulque adeo strictos esse ductus uriniferos in renibus, ut nihil transmittant nisi solam tenuissimam & aquosam sanguinis partem. Si ergo pergat, vel renovetur saepius, talis causa, sanguis, liquidissima parte orbis, haerere poterit in vasorum arteriosorum ultimis angustiis; vel &, majori vi in renes impulsus, dilatata minorum vasorum orificia ingredi, dum per angustos illorum fines transire nequit. Utroque modo renum inflammatio produci poterit. Praeterea videmus in talibus aegris mirabili spasmo & vasa majora contrahi, ut nihil transmittere possint; uti docet pallor & faciei contractio cadaverosa, fere a levi etiam terrore in his nata. Quandoque & oesophagus, adeo patulus, ita constringitur, ut nihil omnino transmittere possit per aliquot horas: idem in ventriculo & intestinis a simili causa contingere novimus. Unde non mirum videbitur, in hysteriis & hypochondriacis affectibus renalia vasa adeo constringi per spasmus posse, ut solitos humores transmittere nequeant. Verum talis vasorum angustatio inter causas inflammationis enumerata fuit §. 375. Observationes autem Practicae confirmant, in hysteriis quandoque sic constringi vasa renalia, ut vel nihil omnino, vel parum admodum, urinae transmittant. Ita legitur (t), monialem hysterica post ventris dolores, motus convulsivos, & inflationes, incidisse in urinae suppressionem, illamque postea urinam evomuisse per quadraginta dies & ultra; & toto hoc tempore nullam emingebat urinam, nisi unciam circiter quotidie, quae cathetere in vesicam emissio educebatur. Cessavit sponte haec ischuria, rediens post sex septimanas denuo, cum tali contractione urethrae, ut catheter nullo modo in vesicam introduci potuerit. Per vomitum autem reddebatur urina, nullis ventriculo contentis intermixtis. Mirabilis talis alvi & urinae suppressio in Judaea virgine hysterica habetur & in *Actis Petropolitans* (u), a celeberrimo viro *Petro Antonio Michelotto* descripta, quae & in *Actis Eruditorum* (w) legi poterit. Rarius autem a spasms hysteriis inflammationes producuntur, quia plerumque in talibus aegris sanguis dilutior est; & si natae fuerint, facile resolvuntur, modo spasmus cesset. Verum contingit aliquando, asperum, nec magnum tamen, calculum in pelvi, vel uretere alterutro, haerentem, ita irritare sensilissimas has partes, ut uterque ren spasmodice constrictus sit adeo, ut nihil urinae in vesicam demittat. Quandoque talem ischuriam observavi in illis, quibus prima vice calculus a rene per ureterem descendebat in vesicam, licet nulla suspicio foret

(t) Academ. des Sciences 1715. Hist. pag. 15.

(u) Tom. I. pag. 368. &c.

(w) Mense Novemb. Anni 1726. pag. 517. &c.

ret in altero rene aliquid vitii haerere : simul ac autem , calculo in vesicam delapso , acerrimi illi dolores nephritici sedabantur , urina post paucas horas prodibat copiosa. Calculus vero , post aliquot dies cum urina expulsus , asper quidem erat , sed mole adeo parvus , ut vix videatur credibile , ureterem a tali calculo obturari potuisse : neque patebat ulla alia ratio , quare urinae secretio per alterum renem fieri non potuerit , nisi hoc contractioni spasmodicae vasorum renalium ob acerrimum dolorem adscriberetur. Fateor quidem , suspicionem esse posse , alterum renem per morbos praegressos jam inutilem redditum fuisse , vel ureterem calculo majori , dudum impacto , penitus obturatum ; verum vidi talem urinae suppressionem in aegris , in quibus nulla signa praegressa doerant , in altero rene tale malum adesse. Sequens autem observatio practica , quam debeo Egregio Medico *Paulo de Wind* , *Medioburgi* apud *Zelandos* medicinam summa cum laude exercenti , nec minori dexteritate in gravissimis Chirurgiae operationibus celebri , confirmabit eredo ulterius modo dicta. Mulieri post partum felicem , lochiis debito modo prodeuntibus , supprimebatur omnino urinae exeretio. Nullus autem tenesmus urinae reddendae aderat , nec tumebat vesica : levem tantum dolorem in sinistro abdominis latere percipiebat. Variis frustra tentatis , quinto a partu die catheter in vesicam immittebatur , absque ulla evacuatione urinae. Die sequenti vomitus continuus fere ortus fuit , & quamvis lochia fluere pergerent , & nulla febris adesset , periit undecima post partum die ; totoque hoc tempore bis tantum paucas urinae guttas exereverat aegra. Aperto eadavere nullum vitium in utero , vesica , ureteribus , inventum fuit , uti nec in visceribus abdominalibus ; verum utrique renes apparebant inflammati , neque tamen tuebant praeternaturaliter. In sinistro rene inveniebatur asper calculus , pisum magnitudine aequans. Admodum verosimile videtur , ultimis illis parturientis nixibus calculum asperum reni valide impactum fuisse , unde spasmodica contractione utriusque renis vasa sic contracta fuerint , ut impediretur omnis urinae secretio ad mortem usque.

§. 995. **S**i summa inflammatio haec vascula occupat , ita saepe stringuntur , ut nihil reddatur lotii : aliquando ut valde parum , pellucidum , tenue , aquosum , quod pessimum. Irritatis saepe nervis cohaerentibus , & vicinis , dolores & convulsiones facit per stomachum , mesenterium , intestina , ureteres ; unde ructus , nausea , vomitus , dejectiones alvi , ileus , urina intercepta , crurum stupor , horum immobilitas , lumborum ardor.

Dictum jam fuit ad §. 993. , quod vasa majora , immeabili sanguine repleta , sic turgere possint , ut vicina minora comprimant , omnemque secretionem urinae impediunt : vel si quid adhuc transprimatur per vasa minora , illud mere aquosum & tenue est , adeoque acriores sales & olea sanguinis , per urinam naturaliter eluenda , retinentur , & sic brevi tenerrima corporis vascula destruantur , & mors sequitur ; praecedentibus semper fere signis cerebri affecti ,

delirio, sopore, convulsionibus. Unde *Aretacus* (x) nihil magis timuit in renum acutis morbis, quam urinae interceptionem, illos celerrime perire dixit, qui nihil omnino emittunt, notatque, tremores, convulsiones, distentiones, sequi urinae ab hac causa retentionem; uti etiam somni interrupti, & cum terrore e somno evigilationes, delirium, sopor profundus, ibidem inter symptomata hujus morbi enumerantur. Doluit *Hildanus* (y), primogenitum filium septennem sic periisse: corripiebatur enim dolore lumborum cum febre & urinae suppressione, & licet plures celeberrimi Medici omnem opem adhiberent, septima morbi die moriebatur. In cadavere autem insignis renum & vicinarum partium inflammatio, jam gangraenosa reddita, inveniebatur.

Irritatis saepe nervis cohaerentibus &c. Ad §. 993. jam notatum fuit, a renibus inflammatis varia symptomata quandoque produci in aliis partibus corporis, licet causa mali in solis renibus haereat, atque ideo saepe turbari Diagnosin hujus morbi, cum tot aliae partes in suis functionibus laedantur.

Nunquam evidentius hoc apparet, quam dum calculus a rene per ureterem in vesicam transit, & ob molem vel asperitatem in hoc transitu sensiles illas partes irritat. Symptomata enim hic enumerata fere omnia tunc observantur, & quandoque etiam exercitatos in Praxi viros fallunt, si aeger primo calculosae nephritidis insultu laboraverit. Error autem hic in Diagnostica raro ullum damnum adfert, cum cura antiphlogistica, & emollientissima remedia, potata, vel per clysmata injecta, aequae profint Nephriticis quam Ileo laborantibus, uti jam antea dictum fuit. Interim tamen prudens Medicus, hujus difficultatis gnarus, non temere definit morbi speciem; praecipue si attendat, & intestinorum morbos quandoque, irritatis nervis cohaerentibus & vicinis, stipari talibus symptomatibus, quae docere videntur, quod in renibus aut vesica malum lateat. Monuit hoc *Aretaeus*, ubi de Colicis agit (z). Dicit enim: Si in colicis *Ren* & *vesica* in partem hujus doloris adducuntur (ζυμπαθεία πόνος), ischuria fit. Istis alia pro aliis accedunt. Miraculum autem his majus est, quod in testes & cremasteras inopinatus dolor invadit. Multos Medicorum haec communicatio morbi (ζυμπαθείη) latet: siquidem nonnunquam & cremasteras exsecuerunt, propriam morbi causam eos continere opinati, quo circa & his pro aliis alia fiunt. Imo quandoque post symptomata, quae renes aut vesicam laborare docent, sequitur Ileus, & quidem lethalis, uti videtur indicare *Hippocrates* (a) dicens: Quibus ex stranguria volvulus succedit, intra septem dies intereunt, nisi oborta febre copiosa urina effluat. In Commentario ad hunc Aphorismum scripto *Galenus* dubitare videtur, an quidem genuinus sit, & an *Hippocrates*, vel ullus alius, unquam talem casum observaverit. Bona tamen fide adfirmare possum, me talem casum vidisse, qui ad amussim respondebat huic Apho-

(x) De causis & signis Morbor. acut. Lib. II. Cap. ix. pag. 22. (y) De Lithotomia vesicae Cap. xxv. pag. 749. (z) De causis & signis morbor. diurn. Lib. II. Cap. viii. pag. 59. (a) Aphor. 44. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 276. & Coac. Praenot. No. 475. ibidem Tom. VIII. pag. 879.

phorismo, ubi aeger stranguria laborans, dein iliaco dolore correptus, febre nata, quae prius vix aderat, affatim urinam emisit, & evasit. Raro tamen hoc contingere, satis credo, cum in numerosa praxi, viginti quinque annorum spatio, tantum semel mihi hoc videre contigerit. Videtur autem & *Hippocrates* in alio loco (b) agnovisse, quod dubia sequatur ex similibus symptomatibus Diagnosis, dum dicit: *Urinae suppressio & pondus in imo ventre, ut plurimum, stranguriam futuram significat, sin minus, alium morbum, ex quo aegrotare solet.* Unde apparet, magna cautela in distinguenda nephritide ab aliis malis opus esse. Mira & observatio apud *Jacotium* legitur (c), ubi in corde & thorace morbosa causa inveniebatur, una cum symptomatibus nephriticis. Ita autem habet: *Ac certe vidimus in doctore Arelatensi urinae difficultatem cum maximo renum dolore, & arenulis rubentibus, cujus dissecto cadavere renes integri inventi sunt, sed in thorace hydrops, & concretus in corde lapis.* Plurima certe alia observantur in corpore humano, quae docent, quibusdam partibus irritatis, motus fieri validissimos in aliis, per quos illud irritans vel gravans tolli posset. Dum in puerperio uteri os a tumentibus aquis vel capite infantis incipit dilatari, dolores fiunt in lumbis, & spasmi validi musculorum abdominalium, aucti magis magisque, prout aperitur os uteri. Tandem fiunt in ultimo puerperii nixu summi dolores, & tam valida contractio musculorum abdominalium & diaphragmatis, ut foetus exprimatur, quandoque soluta cohaesione ossium, quae pelvim constituunt. Ne autem credatur, foetum in utero haerentem motu suorum membrorum irritare vicinas partes, atque inde validissimos fieri spasmos, non vero ab irritatione orificii uterini; considerandum est, quod perita obstetrix tangens orificium uteri ibi primum signum percipiat secuturi mox doloris, & quod post puerperium a grumo sanguinis transituro per os uteri iidem dolores renoventur. De his autem postea in capitulo *de morbis Puerperii* pluribus agetur. Ideo autem puerperii dolores pro exemplo allegavi, quod doceret, irritatis partibus nervosis dolores & spasmos per vicinas partes propagari; & quia *Hippocrates* (d) nephriticorum acerbos adeo quandoque dolores comparavit cum partus laboribus. De renum morbis enim agens habet sequentia: *Dolores eum ad hypochondrium & ilia premunt, & ad lumbos lumborumque musculos, & patitur similia ac mulier partus doloribus correpta.* Pariter & *Aretaeus* (e) de Nephritide calculosa agens eodem vocabulo *ἀδιναν* utitur, ut summum illum tenesum reddendae urinae, quae in his aegris observatur, designaret.

§. 996. **S**anatur bonitate naturae, & morbi: 1°. per resolutionem.
2°. urina copiosa, ruffa, crassa, continuato fluore reddita

(b) Coac. Praenotion. N°. 591. Ibidem Tom. VIII. pag. 887.
Praesag. Hippocr. cum Comment. Holleri & Jacotii pag. 824.
ternis Affectionibus Cap. xviii. Charter. Tom. VII. pag. 651.
fis & signis morb. diurn. Cap. iii. pag. 53.

(c) Coac.
(d) De In-
(e) De cau-

ta ante diem morbi septimum, aut ad summum quartumdecimum. 3°. Haemorrhoidibus initio morbi large fluentibus.

Consideratur, in curatione, Nephritis ut morbus inflammatorius, nulla distinctione facta ratione causarum remotarum. Sive enim a calculo, sive ab aliis causis §. 994. enumeratis, renum inflammatio nata fuerit, cura non differt, uti & ad §. 1000. dicitur.

Verum in aliis morbis inflammatoriis, antea pertractatis, patuit, duplicem esse sanationem, ope nempe solius naturae, vel per artem; quod & hic obtinet, & ideo sequenti paragrapho de sanatione hujus morbi per artem agetur; hac vero considerabitur, quomodo natura, absque multis artis adminiculis, hunc morbum sanet. Praeterea §. 886. patuit, sanationem, quae naturae auxilio fit, duplicem esse; vel enim sanantur tunc morbi resolutione benigna, vel coctione & excretionem materiae morbosae. Verum ut haec sanatio ope solius naturae fiat, debet & illa integra esse, & morbus non adeo gravis. Quod utrumque ex levitate symptomatum morbi cognosci poterit. Quo plures enim functiones laesae fuerint, & quo gravius, eo minor naturae integritas, pejorque morbus, & contra.

1°. Quid sit resolutio morbi inflammatorii, & quanam requirantur, ut haec sperari possit, antea in Historia Peripneumoniae §. 830. 1., & Pleuritis §. 887., dictum fuit.

2°. Haec est illa curatio, quae quidem ope naturae fit, non tamen per simplicem resolutionem, sed per coctionem & excretionem materiae morbosae, de qua in praecedentibus morbis inflammatoriis jam aliquoties dictum fuit. Simul autem tunc apparuit, satis frequenter in morbis materiam morbosam, solutam, & mobilem redditam, cum urina excerni. Verum ubi in renibus ipsis morbus haeret, facile patet, omnium commodissimam & maxime naturalem viam esse materiae morbi solutae per ureteres in vesicam: simul ac enim materies inflammatoria fistulis renalibus impacta haerens solvitur, apta evadit, ut per illarum extrema propellatur, & in pelvim delabatur. Ideo in renum doloribus vel calculorum, vel urinarum crassarum, mictionem expectandam esse monuit Hippocrates (f) dicens: *Renum dolor repentinus, cum urinae suppressione, calculorum aut urinarum crassarum mictionem significat.* Et Aëtius (g) de renum inflammatione agens dixit: *A concoctis inflammationibus urinae his procedunt multae & crassae, & in quibus bonum est quod subsidet, atque hae ipsae maxime judicant ac secernunt morbum: aquosae autem mictiones, & purae ac pellucentes, aegre morbum secerni indicant.* Ubi notandum est, quod Aëtius laudaverit illas urinas, quae bonam hypostasin habent; quod in aliis morbis inflammatoriis §. 830. 888. 923. pariter notatum fuit. Verum in nephritide inflammatoria & illae urinae bonae sunt, quae crassae excernuntur, licet non subsident, vel sedimentum inaequale, & divulsibile habeant; quod

(f) Coac. Praenot. N°. 589. Charter. Tom. VIII. pag. 887.
XI. Cap. xvi. pag. 270.

(g) Sermon.

quod in aliis morbis suspectum haberetur. Ratio autem haec est, quia in aliis acutis morbis materia morbi soluta & mobilis reddita debet per pulmones transire, sanguini misceri, & cum illo per vasa moveri, antequam ad renes venire possit; nec integra ilico per hanc viam exit, adeoque repetita pulmonis & vasorum actione magis subigitur & laevigatur, sicque apta evadit, ut sedimentum copiosum & aequabile in urina faciat. In renibus autem potest eadem haec morbi materies, solvi tantum incipiens & crudior adhuc; ilico cum urina exire, nec opus habet, ut sanguinis massae permisceatur antequam exeat. Vidi sic in Nephritide inflammatoria optimo cum eventu excretam urinam crassam, fuscam, potum *caffè* dilutiorem referentem; qualis urina in aliis morbis non adeo boni ominis foret. Verum *Hippocrates* (b), postquam de urinis variis egisset, tanquam signis, ex quibus praefagia in morbis deduci poterant, optime monuit sequentia: *Ne vero te fallat, si vesica aliquo morbo laborans hujusmodi urinas reddat; non enim totius corporis, sed ipsius per se indicium est.* Facile autem patet, idem hoc monitum aequae locum habere in renum morbis, a quibus directa via urina in vesicam derivatur. Unde *Galenus* (i), hunc textum *Hippocratis* explicans, extendit hoc monitum etiam ad renum affectus.

Ut autem fiat sanatio integra, non vero exitus in alium morbum, debet talis urina ante septimum diem exire, quia aliter merito exspectatur suppuratio futura, uti §. 1001. dicitur. Idem & in Peripneumonia §. 830., & in aliis morbis inflammatoriis, notatum est. Ubi autem morbi vehementia minor est, & materia morbi lentius solvitur, tunc & post septimum diem alio die critico similis urina profuisse observata est; verum post decimum quartum diem suppuratio, vel scirrhusa renum inflammatorum induratio, potius metuenda est, quam sanatio per excretionem materiae morbosae, cum tanta temporis mora satis indicet, illam difficulter solvi & mobilem reddi posse.

3°. His large fluentibus, & copia & impetus sanguinis a renibus derivantur. Minuitur enim resistentia sanguini, qui per viscera abdominalia movetur, adeoque per coeliacam & utramque mesentericam transibit majori copia, sicque minus urgebuntur renes. Unde monetur in textu, quod tunc imprimis profint haemorrhoides, quando in initio morbi fluunt. Unde videntur, non adeo prodesse, quatenus materiam morbosam evacuant, verum potius quatenus, impetu sanguinis in vasa infarcta renum minuto, non adigitur tanta vi in majores vasorum angustias obstruens materia, & ideo facilius postea resolvi potest. Antea vidimus §. 779., Phreniticis prodesse Haemorrhoides fluentes, uti etiam Pleuriticis §. 888. 1. In Nephritide autem illas prodesse *Hippocrates* (k) monet; *Melancholicis* & *Nephriticis succedentes haemorrhoides bonum.* Et *Galenus* (l) se observasse testatur, evacuatione per haemorrhoides consueta intempestive cohibita, quosdam nephritide correptos fuisse.

Quo-

(b) In Prognostic. Charter. Tom. VIII. pag. 637.

(i) Ibidem pag. 638.

(k) Aphor. XI. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 254.

(l) Comment. 3.

in Lib. Hippocrat. de alimento. Charter. Tom. VI. pag. 271.

Quomodo autem haec salutaria naturae morbos curantis molimina promoveri debeant, & quacnam tunc convenient remedia, dictum fuit ad §. 889., ubi de Pleuritide per similes evacuationes curata agebatur.

§. 997. **S**anatur, ubi in statu inflammationis per sua signa noscitur (993. 995.): 1. per remedia generalia omni inflammationi sanandae propria, venae sectionem, avulsionem, dilutionem. 2. decocta lenia, emollientia, antiphlogistica, magna copia ingesta. 3. Clysmata, fomenta, balnea, ex iisdem constantia. 4. victu humido, leni, quiete, vitatione lecti calidi, inprimis autem decubitus in dorso.

Ubi autem morbus gravior est, nec apparent illae evacuationes, per quas observatio docuit, hunc morbum quandoque curari, tunc opus est per artem succurrere.

1°. De his remediis & in cura inflammationis, & in morbis inflammatoriis antea pertractatis, jam saepius dictum fuit. Cavendus enim est quam maxime in hoc morbo exitus inflammationis in suppurationem, aequae ac in aliorum viscerum inflammationibus. Forte crederetur, in nephritide minus esse discrimen suppurationis, quia in renibus natus abscessus dum rumpitur, pus per ureteres in vesicam delabit, & sic cum urina educi posset. Verum patebit paulo post, puri quidem evacuando commodam & brevem satis viam in renibus esse, sed tamen ulcus in renibus natum difficillime sanari.

2°. Horum usus pariter antea saepius in morbis inflammatoriis commendatus fuit. Quam maxime autem notandum est, sola hic prodesse, quae lenissima sunt, ne irritentur partes inflammatae: cum enim in hoc morbo quandoque urina & parcius & cum difficultate prodeat, contigit, ut aegri, imo & quandoque medici, ad aciora diuretica in hoc morbo confugerint, qualia sunt terebinthina, & huic similia alia nativa balsama, uti & millepedes &c. Prudenter sane monuerant Veteres Medici, a similibus in hoc morbo abstinendum esse: Ita *Trallianus* (*m*) jubet eligi talia remedia, quae omnis rofionis & acrimoniae expertia sunt (*ὄσα τὸ ἀδνηκὸν ἔχει*); & hinc aquosam mulsam commendat; imo etiam a diureticis mollioribus quandoque in hoc morbo metuisse videtur, & ab ipsa mulla; solamque aquam tepidam copiosam exhiberi iussit. Similem cautelam in cura hujus morbi apud *Aeginetam* (*n*) legimus. In *Materia Medica* ad hunc numerum talium remediorum formulae habentur.

3°. Clysmata ex mollissimis decoctis parata profunt, quia intestina crassa evacuant, suppositos colo renes fovent, laxant, emolliunt; qualia & *Aegineta* (*o*) laudavit. Celeberrimus *Hofmannus* (*p*) credidit, ideo inprimis renem

(*m*) Lib. IX. Cap. v. pag. 540. 541.

(*n*) Lib. III. Cap. XLV. pag. 46. versa.

(*o*) Ibidem.

(*p*) Medic. ration. & system. Tom. IV. part. I. Sect. II. Cap. VIII. pag. 465.

nem finiftrum nephriticis malis frequentius affici, quia proxime ipfi adjacet flexura coli, flatibus aut faecibus induratis quandoque diftenti, adeoque vicinum renem comprimentis. Multum ergo proderit, fi inteftinum colon vacuum fuerit. De balneorum autem & fomentorum ufu, quatenus illa refolvendo, laxando &c. agunt, dictum fuit in Pleuritide ad §. 889. 2. & §. 890. 2. Et ad renum morbos laudantur ab *Hippocrate* (q). Omnia haec pulchre collegit *Celfus* (r), qui fic habet. *Oportet conquiefcere; cubare molliter: folvere album; fi aliter non respondet, etiam ducere: faepe defidere in aqua calida: neque potionem frigidam affumere: abftinere ab omnibus acribus, falſis, acidis, pomis: bibere liberaliter.* Verum quidem eſt, quod dein piper, porrum, ferulam, commendet, ut urina ab his moveatur, ſed contextus ſermonis ſatis docet, illa non habere locum in morbi initio, cruda adhuc exiſtente materia inflammatoria, verum ubi illa jam ſubacta & mobilis reddita eſt.

4°. De victu in morbis acutis, & neceſſaria quiete, jam ſaepius dictum fuit. Hic autem quam maxime leniſſima conveniunt, quia acria ſanguini miſta per urinam exire ſolent pro magna parte; adeoque irritarentur ab acriori urina renes inflammati. Unde *Actius* (s), dum in hoc morbo abſtinendum eſſe a cibo jubet primo die, monet ſimul inedia in multos dies non debere extendi: *Urinae enim puriores & acriores per inedia redditae, vehementiſſimos morſus inſigunt: itaque in principio ſorbitioibus tenuibus morſus lentibus commutari oportet, & aquae calidae potu.*

Quantum autem emolumentum in morborum inflammatoriorum cura habeatur, ſi ſubinde a lecto abſtineant aegri, *Sydenhamus* (t) docuit, monens, fruſtra venae ſectionem, & ſumma refrigerantia remedia, eſſe ad moderandum aetum febrilem, ſi jugi calore lecti incaleſcat aeger. Magis autem adhuc nocebit lecti calor renibus inflammatis, quia homini in lecto decumbenti dorſum magis caleſcit quam reliquum corpus, a pondere corporis preſſis his partibus; omnium maxime ſi reſupini in dorſum decumbant, tunc enim a mole viſcerum incumbentium renes comprimuntur. Fomenta ex molliſſimis remediis parata calide adhibenda renum regioni ſuaſerunt Veteres Medici (u); ſed ſimul monuerunt a valde calidis abſtinendum eſſe, metuentes ſuppurationem renum inde futuram. Pariter & damnaverunt frigida, quae in ſcirrhum convertere poſſent inflammata loca. Cum autem extrema omnia ubique fugienda dictet prudentia, hoc imprimis in curatione renum inflammatorum obſervandum eſſe monuerunt.

§. 998. **S**i nimia ſymptomata doloris, vel convulſionis, urgent, opiata profunt.

Quan-

(q) De Internis Affection. Cap. xvii. & xviii. Charter. Tom. VII. pag. 650. 651.
 (r) Lib. IV. Cap. x. pag. 217. (s) Serin. XI. Cap. xvi. pag. 267. 268.
 (t) Sect. 3. Cap. iii. pag. 205. (u) Trallianus Lib. IX. Cap. v. pag. 542.
 Aegineta Lib. III. Cap. xlv. pag. 46. verſa.

Quanta fiant quandoque ab irritatis nervis cohaerentibus & vicinis mala in nephritide, §. 995. dictum fuit. Imo haec symptomata adeo faeva aliquando sunt, ut & aegri patientiam superent, & vires prosternant quam maxime; imo & nova mala producant, imprimis in Nephritide calculosa. Dum autem causa horum malorum saepe tam subito tolli nequit, nihil superest, nisi sopire acerrimi doloris sensum; quo facto silent faeva illa symptomata, tolluntur spasmi intestinorum & ventriculi, vasorum inflammatorum nimia constrictio laxatur, vires aegri blanda quiete refocillantur, & feliciter succedit cura. De egregio hoc opiatorum usu pluribus egi antea ad §. 202. 229. Verum & tunc simul monitum fuit, haec remedia doloris sensum tantum tollere, non autem semper doloris causam; adeoque omni cura pergendum est in usu illorum remediorum, quae morbi causae debellandae idonea sunt. Raro autem his opiatis utuntur prudentes Medici, nisi prius in morbis acutis inflammatoriis per sanguinis missionem, aliaque apta remedia, inflammationis vehementiam minuerint. Ita *Aegineta* (w) papaver in clysmate commendavit ad hunc morbum. *Aëtius* (x) autem & internum papaveris & opii usum laudat ad levandos dolores.

§. 999. **V**omitum autem nimium, morbi symptoma, saepe ingestu tepidae mellitae juvare prodest.

Ubi de vomitu agebatur §. 652., constitit, diaphragmatis & muscutorum abdominalium convulsivam validamque constrictionem in omni vomitu adesse, & hac vi ventriculi contentorum fieri violentam expulsionem. Ex renum autem situ patet, vomitus tempore illos valide concuti debere. Si jam consideretur, per ipsam vomitus actionem accelerari multum sanguinis per vasa motum, simulque renes inflammatos agitari ruditer, satis patet, renum inflammationi vomitum nocere potius quam prodesse. Verum ubi a calculo, in pelvis renalis angustiam vel ureterem pulso, nephritis oritur, tunc vomitus prodesse potest, quatenus per hos concussus calculus promovebitur vesicam versus, imprimis si simul emollientibus decoctis, oleo amygdalarum &c. assumtis, laxentur viae & lubricentur. In tali casu prodest aquae tepidae mellitae repetita ingestione facere, ut aegri facilius & minori cum anxietate vomant. Notum enim est, nihil molestius esse, quam si vacuo jam ventriculo conatus ad vomendum pergat. Videantur & illa, quae in Commentariis §. 654. habentur. De signis autem calculi renalis postea ad §. 1422. dicetur.

§. 1000. **A**tque hac sola methodo tuto curatur ipsa nephritis a calculo, renibus, ureteribusve, impacto orta.

Cal-

(w) Ibidem.

(x) Serm. XI. Cap. xvi. pag. 268.

Calculus in renibus concretus iners corpus est, quod mole sua & aspera figura irritare potest sensiles partes, quas tangit, illasque inflammare. Pluribus observationibus constat, calculos etiam satis magnos, sed laeves, inventos fuisse in cadaveribus hominum, qui nunquam suspicati fuerant, se hoc morbo laborare. Verum ubi asperitate suae figurae laedit partes, vel ureterum angustia retinetur, tunc inflammantur loca, in quibus haeret, & fiunt omnia illa mala, quae §. 993. & 995. recensentur. Inflammata loca tunc tument, & tanto fortius apprimuntur calculo, quanto magis augetur inflammatio. Optime hoc notavit *Aretaeus* (y), dum in curatione calculi renalis commendat sanguinis missionem. Dicit enim: *Inflammatio colligata tenet omnia: evacuatio autem solutio est phlegmones.* Dein laudat illa, quae emolliunt & lubricant, externe applicata & interne sumta. Sola enim methodus haec tuta est, per quam inflammatio partium a calculo pressarum, vel laesarum, praecaveri potest; vel tolli, si jam nata fuerit, simulque laxari viae, per quas calculus a renibus ad vesicam transire debet. Verum omnia illa, quae §. 997. laudata fuerunt, hunc effectum praestant, adeoque & Nephritidi calculosae curandae utilissima sunt; quod & postea, ubi de calculo peculiari capitulo agitur; ulterius confirmabitur, ubi & simul de Lithonripticis dicendum erit. Plures autem sunt in illa opinione, ac si diuretica aciora conducerent ad promovendum calculum per ureteres in vesicam, quatenus copiosiori urina secreta calculus propelleretur. Verum urina per tenuissimas & numerosissimas fistulas renales secreta sensim depluit in pelvim & ureteres, neque ab acerrimis etiam diureticis aucta haec secretio unquam efficere poterit, ut urina motus accelerati impetu calculum protrudat. Nocent autem haec, quia acri stimulo febrim, inflammationis comitem, augent, & urinam reddunt acriorem; unde loca haec dolentia magis irritantur, & omnia mala auferuntur. Sola ergo lenia, aquosa, emollientia, hic profunt, una cum blandis oleosis, ut urina fiat dilutissima, omnis fere acrimoniae expers, & copiosa simul; sicque laxentur partes constrictae, demulceantur loca dolentia, lubricae reddantur viae. In *Materia Medica* ad hunc numerum plura recensentur remedia, quae copiosae aquae infusa, vel & diluta, huic indicationi satisfacere poterunt.

§. 1001. **S**i causae nephritidis magnae, nec malum resolvitur (996.), nec sanatur (997.), sed excurrit ultra septimum diem, abscessus metuendus; quem fieri, docet remissio doloris, ejus in pulsationem mutatio, horror saepe recurrens, gravitas, stuporque partis; jam factum esse docet praegressus priorum, tum pulsus, ardor, tensio in loco, urina purulenta, foetida, instar urinae falsae putrefactae: simulac abscessus ille factus scitur, utendum valde maturantibus primo & emollientibus, dein purulenta apparente urina, diureticis puris ex aquis medicatis, sero lactis, similibusque, usurpatis simul balsamicis.

Quo-

(y) De Curatione Morbor. Acutor. Lib. II. Cap. III. pag. 130.

Gg 3

Quomodo, & quibus de causis, inflammatio in suppurationem transeat, dictum fuit ad §. 387. Antea autem in Peripneumoniae & Pleuritis historia fuerunt enumerata illa signa, quae docent Medicum, inflammationem, internas corporis partes occupantem, in suppurationem abire, quae hic eadem occurrunt; ut remissio doloris, pulsatio, horrores vagi &c.; adeoque haec non repetam. Si autem haec signa manserint per aliquod tempus, novimus abscessum in renibus non fieri, sed jam factum esse, & tunc nova symptomata accedunt ob distractionem aut compressionem partium vicinarum a vomica renali nondum aperta, sed pure collecto turgente. Signa autem praecipua Galenus (z) optime recensuit sequentibus: *Si dolores cum horrore interpolato inordinatim fieri videantur, & febres absque ullo ordine; tum primum in ventrem decumbere iustum, atque interdum in alterum latus, ut sublimis sit affectae partis situs, laborantem interroga, num circa renem dolentem veluti suspensi cujusdam ponderis sensum percipiat. Etenim quum haec ipsi acciderint, abscessum colligi conjicere oportet.* Quandoque & alia symptomata vomica renalem comitantur: vidi sic in aegro tali dolorem urentem quasi ad scapulam & axillam usque ejusdem lateris protendi. Hippocrates (a) renibus suppuratis stranguriam adesse dixit. Verum haec non adsunt in omnibus aegris; signa vero a Galeno enumerata semper observantur. Ubi autem brevi rumpetur abscessus maturus, tunc loco obtusi & gravantis doloris acutus percipitur, dum sensim dilacerantur membranae pus collectum coercentes, & jam rupturae proximae sunt. Cognitionem autem ulceris renalis confirmat, si, illo rupto, pus per ureteres delapsum cum urina exeat. Solet autem pus, rupta vomica, prodiens fere semper foetidum esse, imprimis si diu vomica renum clausa manserit; atque etiam ideo quod in tali loco collectum fuerit, ubi urina facile putrescens fecernitur & colligitur. Si autem ulcus apertum purius evadat, tunc pus sequentibus diebus non adeo magno foetore urinam inficit. Hoc & notavit Aretaeus (b) de ulceratis renibus agens; sic autem habet: *Ulcerata vero mordacia sunt, modo repurgata, modo sordentia: id pus manifestat: urina quoque aut olida aut nihil olens.*

Pus quidem cum urina emissum non est signum absolutum abscessus renalis, si solum spectetur; potest enim & ex ureteribus aut vesica similiter affectis prodire: Unde Hippocrates (c) prudenter dixit: *Si sanguinem aut pus mejat, renum aut vesicae ulcerationem significat.* Imo antea ad §. 896. dictum fuit, quandoque pus in aliis locis corporis collectum, venis resorptum, per urinae vias exivisse. Verum signa Nephritidis inflammatoriae, puris mictionem praegressae, omne dubium tollunt; uti optime Trallianus (d) notavit, qui praeterea & alias notas addidit, quibus distingui potest, pus a renibus, an vero ab aliis locis veniat. Si enim non collectum fuit pus in viis urinariis, sed ex alia

(z) De Locis Affectis Lib. VI. Cap. 111. Charter. Tom. VII. pag. 510. (a) Aphor. 59. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 230. (b) Lib. II. De causis & signis morbor. diuturnor. Cap. 111. pag. 54. (c) Aphor. 75. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 185. (d) Lib. IX. Cap. v. pag. 543.

alia parte reſorptum cum urina exiverit, illud pus accurate permiſtum urinae exhibit, & non niſi ſenſim ad fundum vaſis ſecedet :- fuit enim illud pus vaſorum & pulmonis actione miſtum ſanguini, & per renales fiſtulas ſimul cum urina ſecretum. Ubi vero a renibus ulceratis depluit, nunquam urinae bene permifcetur, ſed ilico in fundo vaſis, urinam continentis, ſeparatum apparet. Difficilior videtur Diagnofis ex ſola urinae purulentae inſpectione, ut diſtinguatur, an pus ex renibus, an vero ex veſica prodeat. Interim tamen obſervata docent, pus veſicae longe tenacius eſſe, & glutinis inſtar ad fundum vaſis ſecedere ilico: renum autem pus tenuius eſt. Praeterea in veſicae abſceſſu una cum urina prodeunt ramenta quaſi foliacea, quae *Trallianus* (e) vocavit *μόρια τεταλώδη*, forte membranæ internæ veſicae lamellæ ſeparatae: a renibus vero ſuppuratis cum urina excernuntur craſſiores particulae magis carnoſae, quas *Hippocrates* (f) parvas carunculas *σαρκία σπινερί* vocavit, & a renibus venire dixit; quae videntur eſſe partes ſemigangraenofae ipſius ſubſtantiae renum; ſic etiam abſceſſibus externarum partium corporis ruptis videmus exire floccos membranæ cellulofae puri permiftoſ. Pulchre etiam collecta habentur ſigna diagnoftica ſuppuratorum renum; ureterum, & veſicae, apud *Aeginetam* (g).

Duplex autem indicatio eſt curatoria; ubi ren ſuppuratur: Primo enim, ſi impediri nequeat ille Nephritidis exitus, ſuppuratio promovenda eſt, ut quantocyus fiat, & omnia cruda inflammata ſolvantur in blandum pus; de qua re dictum fuit in *Capitulo de Abſceſſu* §. 402. 403. Molliffima hinc decocta profunt, magna copia potata; clyſmata ex ſimilibus parata frequenter adhibita; cataplaſmata renum regioni applicata; balnea. Ubi autem ex ponderis gravantis ſenſu, morbi duratione, tenſione magna vicinarum partium, novimus, pus maturum in abſceſſu renali collectum haerere, nitendum eſt omni ope, ut vomica rumpatur, ne pus diu hic relictum putreſcat, & ſinuofa ulcera peſſima producat per accumbentes partes diſperſum; vel reſorptum in ſanguinem cacochymiam purulentam & tabem faciat. Ad rumpendum autem abſceſſum maturum in rene ſola fere haec habentur auxilia, quae concutiendo valide renes agunt. Tuſſis, ſternutatio, veſtio in rheda, praecipua ſunt, a quibus haec ruptura exſpectari poterit; ſimili modo ac antea dictum fuit §. 857., ubi de tentanda diſruptione apoſtematis pulmonalis agebatur.

Ubi autem poſt haec facta pus in urina apparet, certi ſumus, vomicam renalem ruptam eſſe, & ex varia conditione puris judicare poſſumus de conditione ulceris renalis. Si enim laeve, album, aequabile, fuerit, ſpes multa curae naſcitur; & contra, eo pejus praefagium habetur, quo magis ab his dotibus receſſerit pus excretum. Interim tamen hoc notandum eſt, primum pus poſt vomicam renalem ruptam prodiens raro eſſe optimae notae, imprimis ſi diutius vomica clauſa manſerit; fere ſemper enim foetidum eſt; & quandoque ſanguinolentum: Verum ſequentibus diebus ſolet puris copia minui, & illud

(e) Ibidem. (f) Aphor. 76. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 186.

(g) Lib. III. Cap. XLV. pag. 46. verſa.

illud fieri laudabilius, dum emendatur ulcerosi facci superficies, tuncque bonum eventum sperare licet. Indicatio tunc est, abstergere leniter, mundare locum ulcerosum; & dein consolidare.

Verum caveri nequit, ne urina continuo ulcus renale alluat; adeoque potu copioso, blande simul detergente, urinae acrimonia mitiganda est. Serum lactis, imprimis illo anni tempore, quo armenta lactis fruuntur pascuis, potatum larga copia dat summum remedium, & solum fere sufficit, cum graminis omnem vim in se habeat; imo optime depuratum serum lactis subviridis coloris est, ac si dilutus succus foret graminis; cujus vires insignes laudavit *Trallianus* (*b*) in curatione ulceris renalis. Commendavit praeterea & lactis afinini potum; magnopere a lactis potu levari hoc morbo laborantes pariter affirmavit *Aegineta* (*i*). Lac cum melle post puris eruptionem, primo afininum aut equinum, quae ad ulcera repurganda conducunt; postea emendato ulcere bubulum, commendat *Aëtius* (*k*), ut & simul aegrum magis nutriat. Deinde addit sequentia. *Amplius autem omne lac, recens multum, calidum praebendum est, animali in domum, ubi aeger decumbit, perducto: hoc & aliorum internorum ulcerum optimum est pharmacum, & gravi puri maxime amicum, & corpus probe nutrit.* De lactis autem egregio usu in ulcere pulmonis antea §. 858. dictum fuit.

Eidem scopo & serviunt aquae medicatae, imprimis illae, quae loco ferri soluti parcam copiam salis blandi & detergentis continent: quales sunt aquae felteranae, & his similes: quarum usus, imprimis si aequa lactis copia addatur, adeo probatur communi Medicorum consensu in suppuratis visceribus curandis. Infusa vel decocta herbarum, quae in Materia Medica ad praecedentem numerum habentur, similem usum habent.

Cum autem in ulceribus externis detergendis & consolidandis balsamica adeo laudaverint celebres Chirurghi, cogitaverunt & Medici de illis exhibendis ad curationem ulcerum internorum; & imprimis renalium: quia observabant, illa peculiari sua indole in vias urinae agere, dum ab his assumtis intra quadrantem horae urinae odor mutari solet.

Notum enim est, Terebinthinam, Balsamum Copaibae, de Mecha, & similia plura nativa balsama, parva etiam copia data, urinae conciliare odorem, quem violae Martiae flores verno tempore spirant. Merentur certe & haec remedia laudem in hoc morbo, modo dentur parca tantum quantitate ter quaterve de die, superbibendo copiam feri lactis, vel mollis vulnerarii decocti. Largiori enim dosi haec data, & absque diluentibus, calefaciunt & stimulant nimis; imo stranguriam quandoque molestem producant, & urinae vias inflammant imprudenti usu. Balsama autem haec nativa praeferenda videntur merito decantatissimis etiam balsamis artificialibus, quae saepe adhuc longe acriora sunt. Pulchrum effectum ab his balsamis nativis vidi in paxi, si horum drachma cum uncia succi glycirrhizae inspissati misceretur, & ex
hac

(*b*) Lib. IX. Cap. v. pag. 544. (*i*) Lib. III. Cap. XLV. pag. 46. versa in fine.
(*k*) Sermon. XI. Cap. XVIIII. pag. 271.

hac massa grana viginti aut triginta deglutirentur omni quadrihorio, superbibendo ferum lactis, aut alios modo laudatos potus medicatos. In horum usu pergitur, donec nullum amplius pus in urina appareat; tuncque roborantia & consolidantia his addi solent, ut *mastiche*, *olibanum*, *sarcocolla* &c. Ad renes exulceratos *Celsus* (1) etiam blanda balsamica detergentia remedia laudavit, ex strobilis pini sylvestris, croci pauculo, aniso, feminibus cucumeris.

Omnia, quae hactenus dicta fuerunt de curatione ulceris renalis, supponunt, vomitam ruptam pus in pelvim effudisse. Licet autem hoc frequentius contingat, tamen quandoque & alia via pus in rene collectum exitum molitur. Ita *Hippocrates* observavit, versus exteriora quandoque protuberare talem abscessum. Ita enim habet (m) de calculo renali agens: *Quum autem dolor urget, multa calida lavato, & qua parte praecipue dolor est, foveas tepentes admoveto. Quum vero intumuerit & extuberarit, sub hoc tempus juxta renem secato, & extracto pure, arenam medicamentis urinam cientibus curato; si enim sectus fuerit, evadendi spes est, sin minus, morbus homini commoritur.* Et sequenti capite (n): *Quum igitur ren suppuratus fuerit, ad spinam intumescit. Hunc, quum ita habuerit, qua parte tumor est profunda maxime sectione secato. Quod si quidem sectione affectus fueris, confestim sanum reddes. At si aberraveris, periculum est, ulcus fistulosum fieri.* Ubi notandum est, quod profundam valde sectionem fieri debere monuerit, cum per cutim, pinguedinem, & crassos musculos penetrare debeat, antequam scalpellum ad renem pertingere possit. Praeterea notat, nisi felici eventu abscessus aperiatur, ulcus fistulosum nasci, quia tunc pus, rupta vomica renali, sub peritonaco profundissimos sinus facit, & miras quandoque, in tunica cellulosa musculis interposita, sibi vias quaerit. *Ἐμμοτοι* enim dicuntur apud *Hippocratem*, qui ulcere cavo laborant, quod curationem *ἄλφ' ἤ μοτῶν*, hoc est, per linamenta, inuncta digestivis remediis, requirit, quae sinuosis talibus ulceribus immitti solent. Similem & renalis abscessus eventum *Aëtius* (o) notavit, dicens: *Quibusdam vero neque in totum suppurata erumpunt, sed circa renes per multum tempus consistunt, donec caute adhibito aut alio modo forinsecus apertionem & educationem moliantur.* In fine autem ejusdem capituli (p) monet, talia ulcera, extrorsum patentia, diligenti admodum cura indigere, cum in fistulam abire soleant. Imo quandoque contingit, pus partim per urinam exire, partim colligi circa dorsum, & tumorem prominulum integumentorum facere. Qualem aegram curandam habui, cui per menses aliquot jam urina purulenta effluerat, & in renis dextri regione tumor manifestus aderat; quo per cauterium potentiale (scalpellum enim horrebat nimis) aperto, copia puris prodiiit. Interim omnis medela & peritissimi Chirurghi dexteritas impedire non potuerunt, quin fistulosum in dorso ulcus maneret, aegra tamen satis com-

mode

(1) Lib. IV. Cap. II. pag. 217.
 Tom. VII. pag. 649.
 Cap. XVIII. pag. 270.

(m) De Internis Affectionibus Cap. xv. Char-
 ter. Tom. VII. pag. 650.

(n) Ibidem pag. 650.

(o) Scrip. XI.

(p) Ibidem pag. 272.

mode se habente postea, & urina naturali reddita. *Cabrolus* (q) similem casum vidit in juvene, qui talem abscessum in dorso habebat, licet aliquantulum puris per urinas excerneretur. Incidit locum, sed nihil puris inde exivit; verum post bihorium, apparatu remoto, ingens copia puris erupit, & puris ille effluxus per mensem & ultra duravit: feliciter tamen & integre sanatus fuit.

Hinc apparet, quam grave malum sit renum inflammatorum suppuratio, & quam anceps eventus. Licet enim versus exteriora tendat abscessus, quandoque rumpitur, antequam satis elevata sint omnia, quae reni in dorso incumbunt, ut distingui possit, & tunc pus effusum sinus facit saepe incurabiles per omnia loca vicina dispersos. Videtur & *Hippocrates* (r) hanc difficultatem notasse, dum dicit: *Quibus nephriticis praedicta contingunt signa, doloresque circa spinæ musculos fiunt, si exteriora quidem loca occupent, abscessus quoque futuros exteriores expecta. Si vero dolores magis circa loca interiora fiant, abscessus etiam interiores magis futuros expecta.*

Cum autem renes intestino colo fere contigui sint, & partes inflammatae vicinis quandoque accrescant (vide §. 843. 897.), non improbable videtur, renem sic colo praeternaturaliter uniri posse, tuncque abscessus renalis viam in intestini cavum invenire posset, & pus per alvum evacuari. Verum quidem est, sub peritonaco haerere renes, adeoque non immediate tangere colon, sed ad §. 936. patuit, quod diaphragma, inter hepar & pulmones medium, non impediverit, quo minus pus ex hepatis abscessu in pulmonem veniret, & per sputa educeretur. Talem puris ex rene viam videtur indicasse *Hippocrates* (s) de hoc morbo agens: *Si quidem pus intro rumpatur, & ad intestinum rectum feratur, evadendi spes est.* Et *Aetius* (t) pariter in eodem morbo monet: *Aliquando autem & ad intestina eruptio deolvitur, & per sedem pus evacuatur.* In tali casu conveniret medela, quae suppurationis intestinis adhibita fuit, de qua vide §. 966.

§. 1002. **S**i vero suppuratio illa (1001.) diu durat, totus ren exesus faccum format, nulli usui servientem: tumque frequenter tabes renalis adest.

Videmus etiam in partibus externis suppurationes diuturnas partium substantiam consumere, unde illis sanatis profundae & turpes cicatrices supersunt. Idem metuendum est, si cito sanari non possit ulcus renale; nam & partes ipsius substantiae renum, per suppurationem solutis nexibus, quibus haerebant, cum urina purulenta exeunt, caruncularum specie, uti antea dictum fuit: *Imo renum frustra, pollicis magnitudine, per virgam maximo dolore & tormento excreta fuerunt* (u). Sic tota renum substantia consumpta relinquit cavum faccum,

(q) Boneti Sepulchret. Tom. II. pag. 566. (r) Aphor. 36. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 310. (s) De Affectionibus Cap. XVI. Charter. Tom. VII. pag. 650. (t) Serm. XI. Cap. XVIII. pag. 270. (u) Hildanus de Gangraena & Sphacelo Cap. IV. pag. 774.

cum, inutilem postea; tuncque alter ren superstes urinae fecernendae officio solus fungi debet. Vidit *Piso* (w) in muliere, *membranam renum externam, ureteribus communem, dilatata in amplitudinem toti capacitati alvi aequalem, quae tamen continendis quatuordecim libris materiae purulentae sine dilaceratione par esset.* Debuit ergo haec membrana, sive involucrum renis externum, magnam crassitiam vel tenacitatem acquisivisse, ut a tanto puris pondere non rumperetur. Hoc autem ex *Cabrollo* excerptum legitur apud *Bonetum* (x); nempe in rene pariter suppurato, & quatuordecim libras ponderante, inventa fuit cystis, pus continens, crassitiam aequans pellis vervecinae. Mirum videtur, quod totam renis substantiam sic consumptam non sequatur lethalis haemorrhagia, cum tam magna sit arteria emulgens & cordi satis propinqua. Verum videmus hoc ubique, quod suppuratio, solvens extrema vasorum, inflammatoria materia obstructorum, vix faciat haemorrhagiam, imo licet pus sensim totam fere consumat partium substantiam, rarissime haemorrhagia sequitur: videntur enim vasorum extrema contrahi vel obturari ita, ut vix transmittant sanguinem amplius, qui tum per ramos vicinos liberos transit. Sic in extirpationibus observant chirurgi, metum haemorrhagiae abesse, dum vulnus in omni suo ambitu pus fundit. Postea, quando de phthisi agetur, patebit, totum pulmonem quandoque consumi purulenta labe, sputis quotidie prodeuntibus copiosis, absque ulla haemorrhagia; dum tamen pulmonalis arteria magna est, & ex corde adeo vicino prodit.

Ex illis, quae haecenus dicta fuerunt, simul intelligitur, quare Veteres Medici tantam difficultatem posuerint in Nephritide curanda; imprimis si suppuratio sequatur, nec cito pus evacuari, & dein ulcus detergi & consolidari possit. Ita *Hippocrates* (y), postquam illa proposuerat, quae ad Nephritidis curam laudabat, dicit: *Haec si fecerit, neque citissime sanescat, haud novum: morbus enim perdifficilis.* In renum suppuratione monet: *Hic autem morbus molestus est, ex eoque plures ad renum tabem deveniunt* (z). Vel enim pus copiosum, eductum quotidie, consumit maximam nutrimenti partem, (a qua causa, post magnas extirpationes felicissime etiam paractas, multi pereunt) vel pus retentum resorbetur, & cacochymiam purulentam inducit sanguini, pariter periculosam. Imo & alibi (a) de eodem morbo agens dicit, hunc morbum vix desinere; nec integram curationem promittit, sed, cura enarrata, simpliciter dicit: *Haec si ita feceris, morbum meliorem statu constitues.* Ita & *Aretaeus* (b) ulcera renum inter diuturnos eorundem morbos recensens, non quidem lethalia dixit esse, sed insanabilia, & una cum aegro commoritura. Imprimis autem damnabat (c) ulcera, quae a calculis fiunt: *Insanabiles inde morbi nascuntur, cita colliquatio, & mors.* Si enim calculus, adeo magnus,

(w) De Morbis a serosa colluvie Sect. IV. Cap. II. pag. 296. (x) Sepulchret. Anatom. Tom. II. pag. 567. (y) De Intern. Affect. Cap. xviii. Charter. Tom. VII. pag. 651. (z) Ibidem Cap. xvi. pag. 650. (a) Ibidem Cap. xvii. pag. 650. (b) De causis & signis morbor. diuturn. Lib. II. Cap. iii. pag. 52. (c) Ibidem pag. 54.

nus, ut per ureteres in vesicam descendere nequeat, ibi haeserit, & ulcus produxerit, idem efficit, quod globulus fistulae orificio immissus, id est, impedit depurationem & consolidationem ulceris in renibus nati. Pariter & *Aëtius* (d) difficultatem curae suo testimonio confirmat.

§. 1003. **S**i scirrhum hic format, paralyfis, vel claudicatio cruris suppositi oritur, immedicabile malum: unde saepe lenta tabes, hydrops, &c.

Sequitur alter inflammationis exitus, ubi nec resolvendo, nec suppurando, solvitur impacta vasis materies, sed una cum his indurescit in scirrhum. Ad §. 997. notatum fuit, *Trallianum* & *Aeginetam* monuisse, quod a frigidorum applicatione cavendum esset, ne in scirrhum renum abiret morbus. *Trallianus* quidem *Scirrhi* vocabulo non fuit usus, sed dixit σκληρῆνται τῶν νεφρῶν αἰ φλεγμονῆς: *Indurantur renum inflammationes*: quod idem significat, uti patet ex *Aegineta* (e) qui voce σκληρῆνται usus fuit: & paulo post (f) idem malum peculiari titulo describens vocavit σκληρῆσαν νεφρῶν *indurationem renum*. Scirrhus autem, quamdiu nondum malignus est (vide §. 486.), nocet tantum, quatenus laedit functionem partis occupatae, & premendo vicina, illorum actionem turbat; caeterum ex sua natura indolens. Possē autem renes scirrhosos, imprimis si mole aucti fuerint simul, musculos Psoās, & quosdam nervos, ad artus inferiores ex medulla spinali tendentes, comprimere, illorumque actiones turbare, patet ex tabula decima nona *Eustachii*, si conferatur cum tabula vigesima quinta, ubi renes in situ habentur. An autem a renibus tumentibus perfecta paralyfis, in femore & crure ejusdem lateris, produci possit, dubium videtur, cum magni trunci nervosi, his partibus prospicientes, ex foraminibus ossis sacri emergant, & tali situ locentur, ut vix a renibus etiam tumidissimis comprimi possint. Unde *Aëtius* (g) & *Aegineta* (h) optime mala, a scirrho renum metuenda, notaverunt sequentibus: *Quaecumque durities circa renes oboriantur, dolores quidem non amplius inferunt: aegris autem ex vacuo ventris loco veluti quidpiam pendere videtur: & stupor adest coxendicum, & impotentia crurum; minguntque pauca, & reliquo corporis habitu, aqua infer cutem laborantibus, maxime similes existunt. Quidam etiam temporis progressu manifeste hydropem incurrunt, veluti etiam ab aliis visceribus induratis contingit.* Ibi enim non paralyfin, sed stuporem & impotentiam quandam memorant. Scirrhos autem partium internarum corporis frequentem dare hydropi causam postea pluribus ad §. 1229. deducetur. Quam difficilis autem Scirrhi in visceribus nati cura sit, antea jam dictum fuit, ubi de simili inflammationis exitu in Peripneumonia, Pleuritide, Hepatitide &c. actum fuit. Renum Scirrhosorum exempla apud *Bonnetum* (i) habentur.

§. 1004.

- (d) Serm. XI. Cap. xviii. pag. 272. (e) Lib. III. Cap. xlv. pag. 46. versa.
 (f) Ibidem pag. 47. (g) Serm. XI. Cap. 17. pag. 270. (h) Loco modo citato.
 (i) Sepulchret. Anat. Tom. II. pag. 369.

§. 1004. **S**i autem parva copia materiae inflammatae coagulata in folliculo urinae minimo haeserit, basin format, cui apposita fabuli in urina materies crustatim accrescens calculum renalem creët, sicque eundem augeat: de quo postea.

Postea, ubi de calculo agetur, patebit per experimenta certissima, urinam fanissimi hominis, etiam nullam diathesin calculosam habentis, continere in se calculi materiam; sed solutam, quae tamen cuicumque corpori contiguo accrescere potest. In renibus jam videntur adesse folliculi minimi, urinae secretioni inservientes, licet & alia vasa secretoria absque talium folliculorum interpositione, directe ab arteriis derivata, adsint. Verum quidem est, summos in Anatome viros de hac re disputasse, sed praeparationes tales vidi, imo & ipse possideo, quae videntur folliculorum talium in renibus existentiam persuadere; quod & recentissimis Anatomicorum observationibus confirmatur. Si jam materia non solubilis in cavo tali folliculo haeserit, quam urina secreta praeterlabitur continuo, vel a tali obstaculo remoram passa aluit diutius, accrescere poterit illi calculosa materies in urina latens, & ab eadem causa perennante augeri sensim. Calculi enim non tantum in renum pelvi, sed & in renum substantia deprehensi fuerunt frequenter; imo & quaedam observata docuerunt, minimas tales arenulas per totam renum substantiam dispersas inveniri quandoque. Ita in cadavere viri consularis, nephriticis dolores frequenter passi, & tandem phthisi consumpti, observavit *Schmidius* (*k*) non tantum in renum tubulis calculos & sabulum contineri, sed & totam renum substantiam arenulis refertam esse; *ita ut, cum hinc inde parenchyma secaretur, quasi sabulum humidum scindi appareret.* Unde patet, materiem inflammatoriam, non resolutam, calculo renali originem dare posse, dum basin praebet, cui materia calculosa, in urina latens, accrescere poterit, uti pluribus ad §. 1414. demonstrabitur.

§. 1005. **Q**uin etiam aliquando in gangraenam transit, quod docet vehementia causae (994.), symptomatum (995.), absentia levaminis per remedia (997.), & subita remissio doloris sine causa, cum sudore frigido, pulsu debili, intermittente, singultu, urina vel nulla, vel livida, nigra, capillosa, foetente, carunculis fuscis, nigrisve foeda, defectu virium subito, summo: ubi nihil juvat, vel medicina (902.).

De transitu inflammationis in gangraenam, & quibus signis hoc cognoscatur, ad §. 388. in historia inflammationis dictum fuit. In praecedentium morborum inflammatoriorum historia pariter actum fuit de funesto tali exitu, & de symptomatibus, quibus stipatur morbus inflammatorius partium inter-

na-

(k) Miscell. Curios. Decur. 1. Ann. 8. Observat. 89. pag. 149. 150.

narum corporis, dum in gangraenam abit : signa autem haec vel notant gangraenam futuram, vel delignant jam praesentem. Priora desumuntur ex vehementia causae morbi & symptomatum ; posteriora vero petuntur, imprimis ex virium jactura subitanea, & doloris remissione non expectata ; de quibus videantur illa, quae ad §. 904. dicta fuerunt. Confirmatur autem gangraenae jam praesentis Diagnos, si talia a loco affecto prodeant, quae necrosin partium indicant. Sic sputa fusca, coenosa, amurcosa, nigra, livescentia, adeo damnabantur in Peripneumonia (vide §. 848.) & in pleuritide (§. 901.) : ob eandem rationem faeces alvi amurcosae, virides, nigrae, foetidissimae, cadaverosae, docent, gangraenam adesse in hepate inflammato (§. 949.) ; uti & in Ileo inflammatorio §. 969. Ita etiam in Nephritide, si urina nulla omnino prodeat, summam renum inflammationem indicat, talemque valorum renalium infarctum, ut nulla urinae secretio fieri amplius possit. Ubi vero adhuc aliquid transit, vel in alterutro rene tantum malum haeserit, tunc a rene sano prodibit quidem urina, verum tabus putridus gangraenosus, a rene affecto delabens in vesicam, urinam inficiet sua corruptela ; quae tunc prodibit talis, qualis in textu describitur. In putrilaginem enim gangraenosam converti renum substantiam illis, qui vi morbi interierunt, *Eustachium* (1) docuit cadaverum sectio : imo flatum intra membranam externam, adhuc integram, invenit, qui illam a substantia renum putrida removerat, & insignem tumorem fecerat. Constat autem, aërem elasticum extricari per putredinem ex partibus solidis & fluidis nostri corporis.

Quam parum spei superstit, ubi gangraena occupantur viscera, antea ad §. 432. dictum fuit. Quenam autem fieri debeant in pessimo hoc statu, videri poterunt ad §. 902. 903., ubi de Pleuritide gangraenosa agebatur. Verum ibi locus affectus profundis crustis debebat inuri, quia nulla omnino spes supererat, nisi gangraenoso tabo exitus conciliaretur versus exteriora : & si in dorso e regione renis tumor aut livor appareret, idem & in hoc casu fieri deberet, quia tunc extrorsum sponte sua vergit morbus. Caeteroquin in rene sic affecto via superest satis tuta per pelvim & urteres in vesicam, ut exire possint ichores gangraenosi & separatae partes mortuae, atque ideo aliqua adhuc spes est in gravi malo. Totus enim scopus in cura gangraenae est (vide §. 443), ut separetur mortuum gangraenosum a partibus vivis contiguous per suppurationem, in omni ambitu partis mortuae natam, & dein locus purus consolidetur. Verum secedere debet integre illud mortuum, & pus simul cum illo corrupto exire de corpore : hinc viscerum gangraena adeo insuperabilis merito habetur, quia, licet separatio corrupti inciperet jam fieri, non datur exitus puri & partibus gangraenosis jam separatis ; unde sequitur putredo pessima omnium vicinorum, quae tabo hoc gangraenoso alluuntur. In renibus autem, si non proserpat gangraena, sed jam sistatur, spes est per vesicam evacuari posse corruptas gangraena partes, una cum pure. Cum autem observata plurima docuerint, uno rene penitus inutili reddito, vitam

(1) De Renum structur. &c. Cap. XLV. pag. 120.

vitam superesse posse; imo quandoque adhuc fatis commodam, dum alter ren solus urinae fecernendae munere fungitur: patet & ob hanc causam plus sperari posse in hoc casu, quam in gangraena aliorum viscerum, quorum integritas ad vitam requiritur. Raro tamen inde evadunt aegri, quia solet talis gangraena cito proferpere ad vicina loca, uti in cadavere filii *Hildani*, hoc morbo mortui, apparuit, de quo ad §. 995. dictum fuit. Praeterea, nisi tabus gangraenosus statim per pelvim delabatur, metus est, ne resorptus per venas totum sanguinem pessima putredine inficiat (vide §. 435.). Deinde licet separatio mortui feliciter successerit, illudque cum urina expulsum fuerit, adest ulcus renis post gangraenam separatam, quod curatu difficillimum esse ad §. 1002. patuit.

§. 1006. **H**inc patet, infinitas esse nephritidis species, causasque: & inter eas unam a calculo: tamen esse omnium ferme eandem curationem? Cur in febribus toties nephritis (993.), ejusque crisis (996.)? Imo & inde Ischuria vitio renum, vel ureterum, orta intelligitur, sanatur.

Si considerentur illa, quae ad §. 994. de causis Nephritidis dicta fuerunt, patebit fatis, quam multiples observatae fuerint hujus morbi causae, natura, attributis, loco, diversae. Unde etiam & varia nomina data fuerunt huic morbo. Ita Nephritis inflammatoria, suppuratoria, scirrhusa, spasmodica, calculosa, verminosa &c. observata fuit. Sic *Tulpius* (*m*) vidit, post diuturnos lumborum cruciatus, a muliere excerni singulis diebus quinos vel fenos vermiculos, colore albos, & forma similes illis, qui in caseo putri reperiuntur. In alio vidit, quolibet decimo quarto die, cum insigni urinae difficultate, & perturbati corporis inquietudine summa, emingi pilos, dimidium digitum, quandoque & integrum, aequantes, mucos sic involutos, ut raro separati, sed plerumque conglobati, prodirent (*n*). Inter Nephritidis autem causas frequentissima est calculus, de quo postea dicitur. Verum calculus Nephritidem non producit, nisi vel mole vel asperitate partes, quibus accumbit, irriter. Observata numerosa habentur, quae docent, in magnatum cadaveribus evisceratis, ut balsamo condirentur, repertos fuisse calculos in renibus, licet nunquam nephritidem passi forent. Eximius Medicus (*o*) post febrim tertianam eminxit undeviginti vermiculos sine dolore aut ulla urinae difficultate, & vivos quidem: adeoque nec ab his semper Nephritis producit, nisi dum motu suo vel rodendo iritant partes ubi haerent.

Nec tamen curatio multum differt, licet tanta varietas in Nephritidis causis observetur; quia Nephritidem, proprie dicendam, non producant, nisi inflammationem fecerint. Adeoque curatio consistit semper in eo, ut solvatur

(*m*) Observat. Medic. Lib. II. Cap. LI. pag. 179. (*n*) Ibidem Cap. LII. pag. 180.
 (*o*) Ibidem Cap. L. pag. 178.

tur inflammatio, & tentetur expulsio illius, quod irritando haec mala produxerat. Sive enim a calculo nephritis orta fuerit, sive ab alia causa quacumque renes inflammati fuerint, cura requiritur similis. Verum quidem est, quod sanguinis missio directe non agat in calculum haerentem in renibus, attamen depletis vasis partes inflammatae subsident, quae tumentes calculo, in vesicam delapsuro, remoram fecerant. Pulchre hoc notavit *Aretaeus* (p), dum commendat sanguinis missionem, ubi calculus renum inflammationem produxerat. Ita enim habet: *Neque enim phlegmonae tantum evacuatione mitigantur, sed etiam calculorum incuneationes (σφηνώσεις ἢ λίθων) vasorum inanitione laxantur.* Et alibi (q) pariter sanguinis missionem commendat, ut calculi exitus promoveatur: rationem autem pulchram dedit, dicens; *Phlegmone enim colligata tenet omnia: evacuatio autem solutio est phlegmones.* Notavit *Sydenhamus* (r), quandoque in hysteris circa alterutrum renem oriri dolorem atrocissimum, qui paroxysmum nephriticum omnino refert, & non nisi ab exercitatis admodum distingui potest. In tali casu merus spasmus adest, absque inflammatione vel calculo irritante, adeoque alia cura requiritur. Verum hysterica mala suis signis distinguuntur, & facile antihysteris dictis remediis, & imprimis laudani liquidi aliquot guttulis, superari solent. Si vero tales spasmi diu persistant, renum inflammationem producere poterunt, uti §. 994. 4. dictum fuit. Unde patet denuo similem tunc curam requiri.

Cur in febribus &c. Antea saepius patuit, in morbis inflammatoriis materiem morbi subactam, & mobilem redditam, per urinae vias exire, adeoque per renes transire. Cum autem haec materies morbosa, expellenda de corpore, tales dotes habeat, ut cum reliquis humoribus per vasa moveri nequeat absque impedimento aequabilis circulationis, non mirum est, quandoque illam haerere per aliquod tempus in angustiis vasorum renalium, vel & acrimonia majori irritare haec vasa, sicque nephritidis speciem producere, sed leviolem plerumque, & excreta cum urina hac materie, brevi cessantem. Cum enim talis urina critica stranguriam quandoque faciat, dum emititur (vide §. 888. 2. 923. 2.), nemo mirabitur, quod & in renibus molestiam facere possit. Sed & in aliis morbis observatur, materiam morbi levem quandoque inflammationem facere, dum transit per viscera, antequam per metastasin ad quaedam loca corporis deponatur. Ita in Peripneumonia (vide §. 839.) signa levioris inflammationis ad hypochondria indicabant, abscessus criticos circa crura expectandos esse. Tales autem circa renes dolores, dum materia morbi per hos exitum quaerit, videtur & notasse *Hippocrates* (s) dicens: *In dolore hypochondriorum submurmuranti, lumborum dolor superaccedens in febribus, ventres ut plurimum humectat, nisi flatus eruperit, aut urinae copia*

(p) De curatione morbor. acutor. Lib. II. Cap. VIII. pag. 109. (q) De curatione morbor. diurni. Lib. II. Cap. III. pag. 10. (r) In Dissertat. Epistolar. ad Gulielm. Cole pag. 489. (s) Coacar. Praenot. No. 292. Charter. Tom. VIII. pag. 868.

pia prodierit. Et alibi (t) notavit, atram bilem quandoque ad renes confluere; tuncque urinam talem prodire, qualis effluit a carnibus affatis fucus; quin imo renem exulcerari, si non perfluxerit atra bilis, sed in rene confterit.

Imo & inde Ischuria &c. Ischuria, five urinae suppressio, dupliciter distingui solet: una nempe, ubi nihil urinae in vesicam venit; altera, ubi vesica urinam continens nihil dimittit. Prior cognoscitur, si nulla tensio circa pubem, nec tumor ob distentam vesicam in hypogastrio apparet; & omnium certissime, si cathetere immisso nihil urinae prodeat. Talis Ischuria fit vel a renum actione impedita, qua urinam a sanguine secernunt (uti v. g. ab inflammatione) licet ureterum cavum liberum sit; qualis casus habetur ad §. 995. Praeterea poterit produci, si, renum actione satis integra adhuc manente, ureterum cavum per calculum, sanguinis thrombum, mucum spissum &c. ita impeditum fuerit, ut urina per renes secreta ad vesicam venire nequeat. Verum ex illis, quae hactenus dicta fuerunt, cura talis ischuriae intelligitur; imprimis si simul considerentur illa, quae postea de calculo dicentur.

(t) De Internis Affectionibus Cap. xvii. Charter. Tom. VII. pag. 650.

A P O P L E X I A.

§. 1007. **S**umma velocitas, nexus saepe cum inflammatione, foecunditas multorum inde pendentium malorum, requirit, ut ordine nunc de Apoplexia agatur.

Morbus ille *ἀποπληξία*, *ἀπόπληξις*, *ἀποπληκτικόν νόσημα*, vocatur *ἀπό* & *ἀπλήγειν*, quod *percutere* significat; & quandoque etiam *perterrefieri*, *obstupesceri*, *attonitum reddi*. Unde & attonitos vocavit hoc morbo correptos *Celsus* (u). Forte melius dicerentur attoniti illi, qui *Catalepsi* laborant, cum in hoc morbo, uti sequenti Capitulo dicitur, maneat aegri statuarum instar in eodem situ, quem habebant illo momento, dum invadebat morbus. *Apoplectici* autem quasi subito ictu prostrati corruunt, non aliter ac bos, a latione percussus malleo, cadit humi, stertens ac vere *apoplecticus*. Unde videtur melius hujus morbi etymon derivari a percutiendo; & ideo Germanico idiomate ab ictu nomen habet, uti & in aliis linguis. Sic etiam apud *Eutropium* (w) legitur, quod *Verus Antoninus*, cum fratre in vehiculo fedens, obierit, *subito sanguine ictus, casu morbi, quem Graeci ἀπόπληξιν vocant*: *Celsus* autem videtur binos distinctos morbos descripsisse sub eodem Graeco nomine *ἀποπληξίας*. Priorem vocavit attonitum (x), in quo corpus & mens stupet; illumque raro contingere dicit: alterum vocavit resolutionem nervorum *ἀλύσειν*, frequentem ubique morbum; additque, veteres auctores, *apoplexiam* vocare, si resolutio tota corpora infestet; si partes tantum, *paralyfin*: monet simul, suo tempore utrumque hoc malum *paralyfin* dici: *Revera apoplexia est universalis paralyfis*. Verum & inde probabilior redditur opinio, quod sub nomine morbi attoniti *Celsus* intellexerit *Catalepsin*, quae longe rarius occurrit, quam *apoplexia*.

Conveniebat autem hoc loco imprimis de hoc morbo agere, cum summa velocitate, uti morbi quivis acutissimi, toties in perniciem tendat; & quia in morbis inflammatoriis satis frequenter contingit, ut in lethalem *apoplexiam* terminentur; uti in *Phrenitide vera*, & aliis morbis acutis, dum, mala *metastasi*, morbi materies caput petit. Praeterea requirebatur cognita *apoplexiae* historia, antequam de *Paralyfi*, *Epilepsia*, *Catalepsi*, *Caro*, ageretur; cum illi morbi *apoplexiam* sequantur saepius; quandoque & praecedant; & saepe a similibus omnino causis producantur.

(u) Lib. III. Cap. xxvi. pag. 177.

(w) Lib. VIII. §. 12.

(x) Lib. III. Cap. xxvi.

§. 1008. **Q**uae tunc dicitur adesse, quando repente actio quinque sensuum externorum, tum internorum, omnesque motus voluntarii abolentur, superstitite pulsu plerumque forti, & respiratione difficili, magna, stertente, una cum imagine profundi perpetuique somni.

Dicendum nunc est de adaequata definitione hujus morbi; tuncque simul apparebit, quae signa sint, quae docent hunc morbum adesse, illumque distinguunt ab aliis morbis. Agitur autem hic de exquisita & proprie dicenda apoplexia: videmus enim, apud plurimos auctores, apoplexia mortuos dici homines, qui subita morte perierant quidem; a lethali v. g. syncope, ob polypum subito in majora vasa arteriosa ex corde impulsam, rupturam vasorum majorum circa cor &c.: sed certe tamen non fuerant apoplectici. Licet enim apoplexia saepe brevi in mortem finiatur, tamen ut ille morbus dicatur adesse, debent ante mortem omnes functiones animales aboleri, dum vitales functiones adhuc manent superstites, imo & auctae quandoque, uti §. 1014. dicitur.

In definitionibus Medicis (y) Galenus quidem sic habet: *Apoplexia est de-
iētio mentis cum abolitione sensuum & corporis resolutione: Item Apoplexia abolitio
est in nervis omnibus sensus & motus.* Et Aretaeus (z) ita habet: *Apoplexia toti-
us quidem corporis, & sensus, & mentis, & motionis, resolutio est.* Sed facile patet, per hanc definitionem non distingui Apoplexiam a Syncope, in qua omnes sensus & motus pariter abolentur. Videtur hanc difficultatem sensisse Aretaeus, nam in eodem capite definitioni Apoplexiae subjungit Lipothymiam, quam sic describit: *Genuum resolutionem, & sensus per aliquod tempus stuporem, & exanimationem, & casum, lipothymiam vocamus (a).* Ex quibus apparet, quod Aretaeus apoplexiam ab animi deliquio imprimis inde distingui voluerit, quod *περὸναιρῶν νόσος*, non multo tempore perstans stupor, adesset in animi deliquio, cum in Apoplexia permaneret hoc malum. Verum quidem est, ab animi deliquio saepe post pauculum temporis excitari aegros, interim tamen & observata docuerunt, in perfecta syncope diu quandoque haesisse homines, imo & pro mortuis habitos postea revixisse. Adeoque nec sic integre tollitur haec difficultas, quae ex data definitione apoplexiae oritur. Melior ergo & adaequata est definitio, quae in textu habetur, quod nempe in Apoplexia repente aboleantur omnes actiones animales dictae, dum tamen adhuc supersunt vitales: ita enim Apoplexia a Syncope & animi deliquio perfecte distinguitur. Optime hinc in descriptione hujus morbi addidit Aegine-
ta (b), respirationem apoplecticus superesse; & pessimum in hoc morbo signum esse, si respiratio intermittat, vel magna cum violentia fiat; uti vide-
mus

(y) Galen. Defin. Medic. N°. 244. Charter. Tom. II. pag. 261.
& signis Morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. vii. pag. 33.
(b) Lib. III. Cap. xviii. pag. 31.

(z) De causis
(a) Ibidem.

mus in apoplecticis, quod circa mortem maximo cum stertore & valido pectoris motu respiratio peragatur. Patet etiam ex dictis, quare *Archigenes* (c) de hoc morbo scribens dixerit: *Utque absolute dixerim, qui in hanc incidunt aegritudinem, sensu omnino carentes mortui vivunt.* Manifeste enim apparet, quod sic indicare voluerit, sensibus abolitis, vitales tamen functiones in hoc morbo superesse.

Interim tamen videtur *Hippocrates* quandoque apoplexiae vocabulo significasse partis corporis singularis resolutionem; uti apud *Arætaeum* & *Aeginetam* (d) notatur, quod crus apoplecticum dixerit factum fuisse. *Celeberrimus Wiganus*, cui pulcherrima editio *Arætaei* debetur cum optima versione, in notis eruditissimis ad varias lectiones (e) monet, quod post longam & frequentem conquisitionem Ἀπόπληκτον σκέλεθ' apud *Hippocratem* non deprehenderit. Sed sunt tamen apud *Hippocratem* plura loca, ubi manifeste pro particulari resolutione apoplexiæ sumitur (f).

Ex dictis patet, satis firmam Diagnosin haberi, per quam Apoplexia ab aliis morbis distingui possit. Sed major difficultas est, ut certo discerni possit Apoplexia a somno profundo, cujus imaginem refert, & in quo omnes sensus & motus voluntarii silent. Verum quidem est, quod profundo etiam somno sepultus homo plerumque excitari possit talibus, quæ validissime sensuum organa afficiunt; Apoplexia correptus autem minime. Tamen quandoque laboribus, & diuturnis imprimis vigiliis, exhausti homines, tam profundo opprimuntur somno, ut nullis fragoribus excitentur; imo ne quidem igne combustis corporis partibus a dolore evigilent. Strenuissimum bellatorem novi, qui in urbe obsessa per quadraginta & octo horas nullum somnum ceperat; tandem pallio involutus humi procubuit, medius inter bina tormenta bellica, ex quibus globi missiles majores projiciebantur continuo: tamen nec turba circumstrepentium militum, nec horrendi & continui fere machinarum ignivomarum fragores illum a placidissimo somno, quo per decem horas fruebatur, excitare potuerunt. Vidi aliquot casus, ubi, dum in lecto vasa, ferventi aqua plena, sub stragulis repofuerant, ut ab acerrimo frigore homines se defenderent, crura miserime combusta fuerant, absque eo quod evigilassent per tantum dolorem, profundo tali somno sepulti. Verum quidem est, quod sani homines a profundissimo etiam somno sponte evigilent, apoplectici autem pergant dormire, sed agitur tantum de hac re, quomodo quis profundissime dormientem hominem ab apoplectico distinguere possit, dum & similes ronchos imo de pectore ducit, & a tam validis causis sensus afficientibus excitari nequit. Idem adhuc magis verum est in ebriis hominibus: & hanc difficultatem videtur agnovisse *Hippocrates* (g), dum in loco, cujus alia occasione ad §. 558. memini, dicit: *Si quis ebrius repente obmutescat,*
con-

- (c) Aëtius Lib. VI. Cap. xxvii. pag. 253. 254. (d) Locis modo citatis.
(e) Arætaei pag. 493. (f) Aphor. 40. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 312. Protheticor. Lib. II. Cap. x. Charter. Tom. VIII. pag. 819. Coacar. Praenotion. N°. 359. ibid. pag. 872. & N°. 477. ibid. pag. 879.
(g) Aphor. 5. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 196.

convulsus moritur, nisi eum febris corripuerit, aut ad horam perveniens, qua crapulae solvantur, vocem edat. Ubi apparet, quod Prognosis certitudinem distulerit ad illud tempus, quo crapula solvi solet. Notat autem *Galenus* (b) in Commentariis ad hunc locum, quod *Hippocrati* satis consuetum fuerit vocare obmutescentes illos, qui toto corpore privabantur sensu & motu, sicque nominaverit integram affectionem ex uno symptomate. Tanto autem difficilius profundissimus somnus in ebriis ab apoplexia distinguitur, quia numerosis observatis consistit, satis frequenter summam ebrietatem in lethalem apoplexiam abivisse. Manet ergo semper magna difficultas, ut somnus profundissimus in homine sano ab apoplexia distinguatur signis certis: si tamen novimus diurnas vigilias praecessisse, vel defatigationem summam, vel causas ebrietatis maximas, securi magis sumus, quod talis somnus naturalis sit, non adeo morbosus. In apoplecticis etiam major rubor & facies magis turgida solet esse, & respiratio majori cum molimine plerumque peragitur, quam in hominibus sanis dormientibus.

§. 1009. **A**ccuratissima & multiplex valde observatio docuit, hunc morbum accidisse, quoties illae praegressae essent causae, quae potuerunt impedire integre, vel multum, effluxum liquidi cerebrosi spirituosum in organa sensuum, motuumque voluntariorum, & vicissim hujus refluxum ab his organis in ipsum sensorium commune; superfluite interim cerebellosi liquoris in cor, & naturalia respirationis organa, itu, & forsitan reditu, aliquo, qui ad has functiones sustinendas quodammodo sufficiat.

Si considerentur illa, quae circa encephali functionem & usum in Physiologia (i) demonstrantur, patebit satis, ad sensuum & motuum voluntariorum in nobis exercitium requiri tenuissimi fluidi liberum iter ab encephalo per nervos ad organa sensuum & musculos, ut causa muscularis motus ad musculos derivari possit, & mutatio ultimae superficiei nervorum sentientium ab objectis sensibilibus facta propagari valeat ad sensorium commune. Cum autem in apoplexia omnes sensus & motus voluntarii cessent, quidquid poterit impedire illud liberum iter ab encephalo per nervos ad musculos, voluntatis imperio subjectos, & sensuum organa, erit sufficiens apoplexiae producendae causa. Unde pulchre hunc morbum sic descripsit *Aegineta* (k): *Communi nervorum principio affecto, & inde omnibus corporis partibus perdentibus motum simul & sensum, apoplexia morbus vocatur.* Illud autem commune nervorum principium hodie a Medicis solet vocari sensorium commune; quo nomine intelligitur illa corporis pars, unde omnes nervi, sensibus & motibus voluntariis servientes, suam ducunt originem.

Quamvis in apoplexia sileant motus voluntarii, cessentque a suis functionibus

(b) Ibidem. (i) H. Boerhaave Instit. Med. §. 284.

(k) Lib. III. Cap. XVIII. pag. 31.

bus sensuum organa, superfunt tamen plurimi adhuc motus in corpore. Cordis & arteriarum actio manent, & plures, quae inde pendent, secretiones; salivae, mucii, urinae &c. Respiratio pergit, uti & motus intestinorum peristalticus. Verum omnia illa fiunt in nostro corpore, nobis etiam non consciis, uti notum est; nec voluntas directo passim imperio in hos motus agit; ut illos augeat, minuat, sistat, moderetur &c. Unde merito concluderunt Celeberrimi Medici, motus illos vitales dictos & spontaneos, aliam originem habere, quam priores, qui nobis consciis fiunt, & voluntatis imperio plane subjacent.

Cum autem constiterit numerosissimis observatis, in vulneratis hominibus (de quibus vide illa, quae in Capitis vulnerum historia habentur) cerebro insigniter laeso, vel compresso, turbari & aboleri sensuum exercitia & motus voluntarios, superstiti adhuc vita, & plurimis motibus, qui nobis insciis fiunt; statuerunt Medici, commune nervorum, sensibus & motibus voluntariis servientium, principium, sive sensorium commune, in cerebro sedem suam habere. Uti enim pulcherrime notavit *Galenus* (1): in sensuum organis mutatio quidem fit a rebus sensibilibus, sed illius mutationis perceptio non fit in sensuum organis, sed in cerebro; unde dicit: *Ipsum namque cerebrum sensorium organum a natura factum non est, sed sensoriorum sensorium.*

Praeterea per eadem observata constat, illud sensorium commune citius laedi, facilius destrui, quam alteram illam partem encephali (qualiscumque illa denuin fuerit), unde motus illi vitales & spontanei pendent. In gravissimis enim capitis laesionibus per contusiones, vulnera &c., saepe per plures dies apoplectici jacent homines, antequam moriantur: opii largior dosis, vini generosi ingurgitatio, tollunt pro quodam tempore omnes actiones animales, dum vitales & spontaneae perstant, & crescunt. Quin imo ipsa sanitas poscit, ut quotidie per plures horas cessent sensus & motus voluntarii, auctis interim functionibus vitalibus, naturalis somni tempore. Cerebellum autem, mole minus quam cerebrum, firmioris compagis, situ suo, & expanso durae matris velo, tutius defensum contra externarum causarum impetum quam cerebrum, credebatur esse illa pars corporea, cujus integritas requirebatur, ut motus illi vitales & spontanei perennarent absque ulla intermissione. Experimenta in vivis animalibus capta (vide §. 170. 1.) videbantur evincere omnino hujus rei veritatem. Ideo non sine ratione statuebatur, quod in apoplexia liquidi cerebrosi spirituosus effluxus in organa sensuum motuumque voluntariorum impediretur integre vel multum, superstiti interim cerebelloso liquoris in cor & naturalia respirationis organa ita & forsitan reditu aliquo.

Interim tamen fide dignissima celeberrimorum Virorum observata & experimenta, postmodum instituta, videntur docere, cerebellum insigniter laedi posse, vita non tantum superstiti, sed etiam actionibus vitalibus non admodum laesis. In juvene, qui decimo quarto die morbi acuti perierat, inven-

(1) De Symptom. causis Lib. I. Cap. VIII. Charter. Tom. VII. pag. 61.

niebatur abscessus magnus in dextro lobo cerebelli, qui duas tertias partes substantiae cerebelli consumserat: pulsus tamen & respiratio fuerant satis bona, morbi tempore; sed paralytis dextri lateris observabatur ante mortem (*m*). Plura talia observata dissectis cadaveribus facta, & experimenta in vivis animalibus instituta, apud *Celeberrimum Senac* (*n*) habentur, quae docent, cerebello soli vitalium motuum originem non posse adscribi.

§. 1010. **Q**uae causae omnes recensitae ab Observatoribus in aliquas classes redigi possunt in commoda Praxios.

1. Nativa corporis fabrica, Caput magnum; Collum breve, & saepe sex modo vertebrae extractum; Corpus valde crassum & pingue; Temperies plethorica; Cacochymia pituitosa multum excellens.

Cum in Physiologicis evidenter probetur, ad integritatem functionum, quae a cerebro pendent, requiri debitam copiam liquidi sani per vasa determinato impetu moti, ut inde fiat secretio fluidi subtilissimi, quod per nervos movetur ad organa sensuum & motus instrumenta; patet satis, multiplices admodum posse esse causas, quae integre tollere, vel multum impedire possunt hujus fluidi secretionem, & liberum per stamina nervosa motum, sicque apoplexiam producere. Omnia enim, quae vasa comprimunt, vel illorum cohaesionem solvunt; omnia vitia humorum, per quae a sanitatis legibus degenerant in cacochymias varias; copia & impetus humorum nimis aucta vel minuta; possunt huic morbo originem dare; quae ergo in classes quasdam redigi merentur, ut ordine investigari possint, & indicationi curatoriae, inde deducendae, servire.

Caput magnum &c. Quanta sit staturae corporis in variis hominibus diversitas, notum est: verum observatur, femorum & crurum longitudinem variam, uti & colli, pro maxima parte, illam staturae diversitatem producere: truncus enim corporis saepe eandem mensuram habet in binis hominibus, quorum unus alterum pedis & ultra longitudine excedit. Quo autem collum longius est, eo magis cor a basi cranii distat. Cum autem motus, sanguini per cordis systolen conciliatus, & dilatatio arteriarum a sanguine impulsio, validiores sint prope cor, quam in partibus remotioribus a corde; patet satis, eo validius urgeri sanguinem per vasa cerebri, eo magis distendi haec vasa, caeteris paribus, quo cor capiti magis propinquum est; praecipue cum per magnos satis ramos recto decursu sanguis ad caput feratur. Hinc notatur in Physiologicis (*o*), carotides & vertebrales arterias, ubi ad basin cerebri appellant, ita disponi, ut impetus sanguinis, per haec vasa moti, minuatur, ne mollis encephali substantia a nimis valido hoc impetu laederetur. Unde patet, quare collum breve merito habeatur pro causa praedisponente

(*m*) Nouvelle Literarie 20. Marzo 1750. N°. 12. pag. 179. (*n*) Traite de la structure du Coeur Tom. I. Liv. II. Chap. vii. pag. 428. &c. (*o*) H. Boerhaave Institut. Medic. §. 235.

nente ad apoplexiam; uti & observationes quotidianae confirmant, talibus frequentius hunc morbum contingere; & semper in his faciem magis rubram & turgidam fere videmus ob eandem rationem. Ideo etiam videntur tales homines caput magnum habere, sed saepe fallaci specie ob turgidam & inflatam faciem, cum magnitudo capitis proprie a crani capacitata dependeat, & cranium magnum ac capax, maxime versus occiput, inter signa optimi habitus, & longaevitatis indicia, merito habeatur (p).

Corpus valde crassum & pingue. Constat ex Physiologicis, per actionem conspirantem omnium viscerum chylopoieticorum ex ingestis in homine sano educi omne solubile, solidis partibus per alvum exeuntibus. Dum autem hoc fit, oleum pingue ingestorum separatur a reliquis, & chylum pinguem facit, qui per vasa cum sanguine fluens & mammarum fabrica inde separatus lac vocatur, sponte cremorem pinguem praebens, dum emulctum in vase quiescit. Oleum autem illud pingue, & copiosum quidem, miro modo latere potest, dum aliis partibus unitum, & imprimis salinis, saponis speciem constituit, uti fit in omnibus vegetabilium succis. Ex gramine, quod adeo macilentum videtur, & aqua, quotidie vacca lac conficit, quod tantam copiam pinguis butyri largitur; unde per ipsam chylopoiesin in hoc animali extricatur ex gramine illud pingue, quod prima fronte nemo facile tanta copia ibi adesse crederet. Ubi vero in bove, vel in vacca uberibus exsiccat, illud pingue manet in corpore, intra paucos menses mirum in modum pinguescunt haec animalia, si lactis pascuis versentur, & nullis laboribus fatigantur. Idem jam in corpore humano contingit, & per chylopoiesin opimum illud pingue ab ingestis separatur, pulcherrimis usibus serviturum. Notum enim est, tunicam cellulosam, in qua pingue illud colligitur, omnibus musculis inferni; imo singulas horum fibras ambire, ut facilem mobilitatem & flexilitatem debitam illis servet: ita & ossium majorum cavis recondita pinguis medulla articularum mobilitati prospicit, & ligamentorum, ossa articulata necitentium, laxitatem requisitam conservat. Magnum ergo usum habet pinguedo ad facilitandos musculares motus, & a musculis motis agitata, attenuata, venas denuo ingreditur, ac circulantibus humoribus mixta, per urinas & sudores exit de corpore, uti certis experimentis constat. Valido labore victum parantes homines pingui sudore rigida indusia habent, urinamque emingunt ruberrimam; nec pinguescunt facile, licet voraces etiam fuerint. Ubi autem valida viscera chylopoietica ex ingestis copiosum tale pingue separant, nec per motum corporis dissipatur, tunc illud incipit accumulari, membranam cellulosam distendere, ejusque molem immaniter saepe augere. Cutis quidem cedit sensim, & a musculis suppositis removeretur, sed tamen resistit; unde a pinguedine accumulata omnia supposita comprimuntur, & vasa aetantur. Hinc pullum minus validum in obesis observant Medici; & Chirurgi difficilem in illis venae sectionem experiuntur; non tantum quia sub densa pinguedine demersae haerent venae, verum etiam, quia exiliores sunt.

(p) Ibidem §. 835. 5.

sunt. Si jam simul consideretur, omentum in obesibus immani pinguedinis mole saepe distendi, & omnia abdominalia viscera comprimere, patebit satis, sanguinis transitum per aortam descendentem, ejusque ramos, minus liberum esse. Nec parva certe haec nimis pinguis omenti compressio est; qua vicina impedit, cum & sterilitatem ipsam in foeminis ab hac causa Hippocrates (q) deduxerit, dicens: *Quod si praeter naturam crassior evaserit, utero non concipit: omentum enim crassius incumbens uteros comprimit, neque genitricem suscipere sinit.* Idem in Aphorismis (r) habet, & ibi addit, quod tales obesae mulieres nunquam praegnantibus fiant, nisi prius attenuentur.

Cum ergo in admodum obesibus omnia vasa corporis comprimantur a pinguedine accumulata; in cranio tamen nulla pinguedo observetur, vel saltem rarissime, & parca admodum copia circa sinus durae matris; patet satis, nimis impleri vasa encephali, dilatari, mirra vasa comprimi, sicque functiones cerebri sensum magis magisque impediri: Hinc incipiunt fieri hebetes, torpidi, obliviosi, somnolenti; sensuum omnium acumen in illis minuitur; tandemque, obruto nimia plenitudine cerebro, vel & ruptis vasibus, apoplectici moriuntur. Sic de Ptolemaeo, Aegypti rege, Justinus (s) refert, *Segni admodum, & quotidiana luxuria ita marcente, ut non solum regiae majestatis officia intermitteret, verum etiam sensu hominis nimia sagina careret.* Mirum magis est, quod apud Varronem (t) legitur, de sue, quae, prae pinguedine carnis, non modo surgere non possit, sed etiam ut in ejus corpore forex, exesa carne, nidum fecisset; & peperisset mures. Omnium maximum discrimen adest, ubi illa pinguedinis copia in admodum obesibus, per calorem subitum, motum validum corporis, vel febrim natam, soluta, attenuata, venas ingreditur, & sanguini miscetur, sicque humorum circulantium quantitas augetur subito, & brevi lethali apoplexia saepe sequitur, ruptis a nimia tali & subita repletionem vasibus. Hinc monuit Hippocrates (u); *Natura admodum crassos celerius interire, quam graciles, uti alia occasione ad §. 693. notavi, ubi de calore febrili ob molem movendorum subito auctam dicebatur.*

Temperies plethorica. Quando nimia quantitas sanguinis rubri adest in corpore caeterum sano, tunc plethora vocatur (vide §. 106. a.). Quamvis autem omnes functiones a plethora laedi possint, observatur tamen, imprimis turbari illas, quae ab encephalo pendent: Plethorici enim somnolenti fiunt, torpidi, vertiginosi; & nisi tollatur illa sanguinis abundantia per spontaneas vel arte factas evacuationes, periculum apoplexiae imminet. Ratio autem haec videtur esse: sanguis ruber naturaliter non invenitur quidem in cortice cerebri, sed in vasibus piaem matris, omnibusque hujus processibus, qui se ubique inter corticem, ipsamque medullam, insinuant: dum ergo omnia vasa sanguinea in plethoricis nimio sanguine distenta turgent, dilatabuntur & haec vasa:

(q) De Natura muliebri Cap. XIX. Charter. Tom. VII. pag. 690. (r) Aphor. 46. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 222. (s) Hist. Philipp. Lib. XXXIV. Cap. 11. pag. 621. (t) De re rustica Lib. II. Cap. 14. pag. 268. (u) Aphor. 44. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 83.

vasa : Verum cranii cavum exactissime repletur contento encephalo, & ossa cranii in adultis cedere nequeunt; adeoque repletis plus-solito vasis sanguineis, reliqua vasa, tenuiores humores ferentia, debent angustari & comprimi, adeoque functiones encephali turbari; uti & alia occasione ad §. 112. 1. notavi. Omnia autem haec mala augentur, si epulis, vino generoso ingurgitato, ira subita, calore aëris magno, aut corporis exercitiis validis, in plethoricis rarefiat subito sanguis, & vasa magis distendat. Hinc toties observatum fuit, plethoricos, medias inter epulas, vel & ira excandescentes, apoplecticos cecidisse.

Cacochymia pituitosa multum excellens. Cum subtilissimi illius liquidi, quod per nervos movetur, secretio fiat a sanguine arterioso per arterias carotides & vertebrales in encephalon delato, requiritur ad debitam horum elaborationem, ut sanguis habeat dotes in sanitate requisitas. Verum in cacochymia pituitosa degenerat sanguis ab illa conditione, quam in sanitate possidet, & minus aptus redditur, ut per encephali fabricam inde spiritus nervosi elaborari possint; unde & videmus tali cacochymia laborantes languere, & motus musculares cum difficultate exercere. Interim tamen languidam illam & desidem vitam trahunt diu, nec tam cito apoplexia sequitur, ac quidem in obefis & plethoricis. Unde additur in textu multum excellens: quando nempe adeo invaluit pituitosus ille sanguinis lentor, ut in vasis encephali haerere omnino incipiat, sicque vel integre, vel saltem pro maxima parte, secretio spirituum impediatur. Verum de hac cacochymiae specie adhuc quaedam sequenti numero dicenda erunt.

2. Quaecunque sanguinem, lympham, materiem spirituum ita mutant, ut per arterias cerebri libere ire non possint, sed impacta haereant: talia sunt saepe *a.* polyposae in carotidibus, vertebralibusque arteriis concretiones, sive circa cor primo, sive intra ipsum cranium factae; quae cordis palpitatione, pulsu inaequali, vertigine, scotomia, frequentioribus; & ad auctum motum caloremve incrementibus, se manifestant. *b.* spissitudo inflammatoria cruoris; quam docent febris acuta continua, phrenitis, dolor capitis ingens, inflammatorius, diu praegressa; tum omnia signa, quae oriuntur a sanguine, qui impeditus ire per vasa cerebri, eo majore copia, & impetu per ramos carotidis alios ruit, unde rubor, tumor, inflammatio oculorum, cum lachrymis excussis, faciei, & colli. *γ.* crassa, glutinosa, pituitosa iners sanguinis totius natura; unde senibus, catarrhosis, frigidis, humidis, pallidis, leucophlegmaticis, hic morbus admodum familiaris; quin & praesagitur iis futurus jam ante adventum suum, per otia, hebetudines, somnolentiam, pigritiam ad motus quoscunque, vocem solito tardiolem, tremores, stertores, incubos, oculos pallidos, tumidos, humentes, caliginosos, vomitum pituitae frequentem; vertigi-

tigines, respirationem ad minimos motus anhelosam, cum narium pin-
nis compressis, omnes causae, unde glutinosum iners fit, accumula-
tur (69. ad 75.).

Hoc numero recensentur illae causae, quae apoplexiam faciunt vitio hu-
morum non potentium transire libere per vasa cerebri. Observata autem do-
cuerunt, ad tres species posse reduci humorum illam nimiam spissitudinem :
ad polyposas nempe concreciones, spissitudinem inflammatoriam, & pituito-
sum lentorem. Singulis autem his subnectuntur signa Diagnostica, quibus
a reliquis distingui possunt, quod imprimis servit, ut recta medendi methodus
inveniri queat.

α. De polyposis illis concrecionibus sanguinis, illarumque causis & origine,
antea ad §. 52. dictum fuit; patuitque tunc, illas imprimis in corde & majo-
ribus vasis circa cor inveniri. Pluribus observationibus constat, polypos
illos quandoque adnasci cordis columnis carneis, forte & postea inde separari
& una cum sanguine in arteriam pulmonalem, aut aortam, ejusque ramos ma-
jores propelli, illosque vel angustare multum, vel & integrè occludere. Ter
vidi in cadaveribus ramosos tales polypos, qui per aortae truncum & ramos
ejus superiores propagines emiserant: fateor satis molles adhuc fuisse, & for-
te circa mortem, vel & post mortem tantum natos. Verum ex illis quae ad
§. 52. habentur patet, quod & vitae tempore tales concreciones ramosae fieri
possint; quae si carotidibus & vertebralibus arteriis impingantur, cerebri
functiones turbare valent, & penitus abolere, si omnem omnino aditum san-
guinis arteriosi ad encephalon impediunt. Apud *Petrum Salium Diversum* (w)
habetur observatio practica, quae hoc confirmare videtur. Puella enim quar-
tum decimum annum agens capitis gravitatem, anxietates, vertiginem passa
per unum diem, subito perit die sequenti: in cadavere nihil praeternaturale
in cerebro detectum fuit, sed in arteria magna, & vena cava, sanguis ita coa-
luerat, ut *apprehenso illius sanguinis concreti altero principio, totus sanguis coali-
tus ita integer ex vena & arteria educeretur, perinde ac gladius ex vagina extra-
hi solet.* In hoc enim casu laesio functionum cerebri, praegressa mortem,
videtur adscribi debere concrecioni polyposae, liberum sanguinis iter ad en-
cephalon impediendi. Cum autem Carotides sub basi cerebri arteriis verte-
bralibus, & mutuo cmissis ramis, uniantur, adeoque non possit aditus san-
guini ad encephalon impediri absolute, nisi quatuor illae arteriae simul poly-
popsis talibus massis obstruerentur; patet satis, raro a tali causa apoplexiam
contingere: una alterave ex his arteriis obstructa sic, & impervia reddita,
turbabuntur quidem actiones cerebri, sed non abolebuntur integre, uti in ex-
quisita apoplexia fit. Si autem polypus aortam sic obstrueret, ut impedire-
tur sanguis ingredi ramos aortae superiora petentes, ex ipsa curvatura aortae
de corde egredientis oriundos, potius subita mors a lethali syncope sequere-
tur, quam apoplexia; nisi in tali casu, ubi polyposa talis massa haereret ap-
pli-

(w) De febre pestilenti & affectib. particular. &c. Cap. iv. pag. 238.

plicata parti superiori curvaturae aortae, sicque impediret ingressum sanguinis per ramos superiores, dum interim, non occupans totum aortae cavum, relinqueret adhuc aliquod spatium sanguini per aortae truncum versus inferiores corporis partes. Sponte autem patet; quam raro talis casus contingere possit. Neque credo, certa fide constare, in arteriis encephali intra ipsum cranium tales polypos natos fuisse, qui sanguinis motum impediverint omnino.

Polypos autem in cordis cavis, vel majoribus vasis circa cor, haerere novimus, ex palpitatione cordis perpetua, pulsu omni modo inaequali & saepius intermittente, quia impedimentum sanguini, cor ingressuro, vel ex corde expellendo, nascitur, tuncque necessario turbatur cordis actio & pulsuum rythmus. Confirmatur haec Diagnosis, si omnia haec symptomata incrementum aucto motu, vel per calorem rarefacto sanguine: placido enim motu dum sanguis per vasa fertur, haec obstacula praeterlabi potest adhuc utcumque; verum aucta celeritate, vel rarefacto sanguine, non sufficit spatium adhuc liberum in cavis cordis vel vasis, ut absque impedimento sanguis moveri possit. Vidi tales miseros aegros, qui quiescentes omnino satis adhuc commode agebant; verum ubi in lecto corpus erigere vel circumvertere tentabant, summa ilico anxietate corripiebantur, & quandoque in Syncopen incidebant. Sic etiam facile distinguuntur palpitationes cordis, & pulsuum inaequalitas, a polypis productae, a similibus malis, quae in hysteriis foeminis a sola perturbatione animi observantur frequenter: in his enim, ubi compositae sunt illae turbae, evanescent brevi omnia haec mala, nec a motu corporis aucto resuscitantur, dum semel siluerunt.

Si jam una cum his signis polypi adsit simul vertigo, sive apparens omnium objectorum rotatio, qui est primus & levissimus vertiginis gradus; aut scotomia, dum aucto malo tenebricosa vertigo fit, ubi, una cum hac apparente rotatione, caligine quasi circumfusa visus obscuratur; tunc novimus, polyposum illud obstaculum impedire liberum motum sanguinis per arterias versus encephalon. Uti enim alio in loco (vide §. 267.) monui, omnes ferè capitis morbi a vertigine incipiunt, &, dum curantur, pro ultimo symptomate adhuc vertiginem relinquunt.

β. Sanguinem sanum sponte sua in concretionem pronum esse, notum est; illamque concretionem impediri jugi illius per vasa motu. Verum invenitur in hominibus fortibus & robustis, exercitatum imprimis si vitam egerint, sanguis longe densior, & firmiter concrevens: ubi jam haec sanguinis densitas augetur eo usque ut difficilius transire possit per ultimas arteriarum angustias, vel & ibi haerere incipiat, tunc vocatur spissitudo inflammatoria cruoris. Hanc autem sanguinis spissitudinem major calor comitatur; uti in *Capitulo de Inflammatione* pluribus dictum fuit; sicque distinguitur a pituitoso frigido sanguinis lentore, de quo sequenti numero dicitur. Ubi jam talis sanguis inflammatorius incipit haerere immeabilis in vasis encephali, omnes effectus inflammationis sequuntur, febris acuta, dolor molestus &c. Dolor autem ille capitis potissimum videtur fieri a meningibus inflammatis, cum cerebri cortex vix multum dolere videatur (vide §. 772.). Verum cerebri functiones tunc

miro

miro modo turbantur, & ferox illud perpetuumque delirium nascitur, cum febre acuta comite; uti in Phrenitidis historia dictum fuit. Aucto hoc malo, vasis inflammatorio sanguine distentis & tumentibus, vicina minora comprimantibus, impeditur liber transitus humorum per vasa, & summis illis furoribus succedit somnus profundus (vide §. 774.) ipsaque tandem apoplexia, brevi lethalis. Magna ergo cura attendendum est ad illa signa, quae docent illud malum metuendum esse; ut praecaveatur, cum raro vel nunquam curetur apoplexia; ubi ab hac causa ortum duxit. Imprimis autem hoc cognoscitur, a rubore & tumore omnium illarum partium, quibus carotis externa sanguinem adfert: quo magis enim impeditur transitus in carotidis internae ramis, per encephalon distributis, eo plus urgentur carotidis externae propages per partes capitis exteriores distributae. Videantur illa, quae in Commentariis §. 741. & §. 772. de hac re dicta fuerunt.

7. Antea ad §. 43. notatum fuit, partem sanguinis crassissimam, rubram nempe in arteriis & venis majoribus naturaliter tantum haerentem, momentum motus ad vitam & sanitatem requisiti a corde & arteriis recipere, & reliquis partibus communicare. Unde simul ac illa pars rubra incipit deficere in sanguine, omnia languent & torpent, & naturalis corporis calor multum minuitur. Manifeste hoc patet in virginibus Chlorosi laborantibus, in quibus pallor ille adest ob defectum sanguinis rubri; sed & simul languor, & tarditas ad omnem motum muscularem, & pastacea quasi tumidi corporis mollietis. Simulac per usum limaturae ferri instauratur haematopoiesis, & incipit gratus rubor redire genis, mox redeunt vires, & alacres motu corporis delectantur, quem antea molestissime ferebant. Requiritur ergo ad debitam subtilissimi liquidi secretionem per fabricam encephali sanguis ruber bonus, a quo & caloris distributio aequabilis per omnes partes corporis pendet. Cum autem vasa constituenta corticem cerebri in sanitate non admittant sanguinem rubrum, & multo minus adhuc medullae encephali stamina, tota haec moles caret illa causa excitante calorem nostrum, nempe motu & attritu partis rubrae sanguinis ad vasa resistantia. Supplet autem hunc defectum pia mater, vasis sanguineis refertissima, cerebrum, cerebellum, medullam oblongatam, & nervos inde egressos, ambiens non tantum, sed & profunde descendens intra sulcos & gyros cerebri: & ejusdem piae matris propages, plexus dictos choroideos in fundo ventriculorum cerebri positos constituens, ut & ibi calor aequabilis conservetur. Praeterea notum est, per ipsam medullam cerebri vasa sanguinea transire; uti docent injectiones, & puncta rubra in dissecta medulla cerebri conspicua: & per ipsam substantiam medullarem nervi optici vas sanguineum transit. Ubi ergo debita copia sanguinis rubri adest in his vasis, tota encephali moles naturali calore fovetur, & secretio subtilissimi liquidi a sanguine debito modo perficitur. Ubi vero deficit sanguis ruber, tenuiora liquida fluunt per vasa; verum deficit, vel saltem minuitur vis propellens liquida haec; hinc accumulatur in vasis, non propelluntur. Sed arteriae exhalantes tenuissimum vaporem in ventriculos cerebri eructant, uti & inter membranarum cerebri sibi mutuo contiguas superficies, sicque debitam

mollitiem & flexilitatem harum partium servant, & concretionem impediunt: hunc autem vaporem, ex arteriis expulsum, venae bibulae iterum resorbere debent, caeteroquin fieret stagnatio & accumulatio illius exhalantis liquidi. Calor autem a sanguine rubro per totum corpus distributus primaria causa est, quae hanc resorptionem promovet, dum impedit, ne illud exhalans condensari possit, & sub aquae forma colligi in illis cavis vel membranarum interstitiis. Sic videmus abdomine vivi animalis aperto, exire roridum & calidum vaporem, qui aliquot horis post mortem, frigefacto jam cadavere, sub forma liquidi in cavo abdominis reperitur. Ita & in senibus illud, quod per arterias exhalantes in cava narium exit, non difflatur in auras vaporis forma, sed condensatum, de naribus guttatim depluens, foedum illud senile stillicidium facit, quia debilis vis vitalis in senio provento per vasa, jam nimis rigida, non valet ad extrema corporis usque calorem propagare. Ubi jam in vulneratis, vel abortientibus foeminis, subito fit magna jactura sanguinis, fit ilico debilitas summa; & si liquida copiosa talibus ingerantur, repletur corpus humoribus tenuioribus; sed, deficiente calore & languentibus viribus motricibus, hi stagnant & accumulatur in cavis corporis, & imprimis in locis remotissimis a corde, id est, circa extremos pedes, unde solent tumores hydropici, a tali causa nati, incipere, & sensim ascendere. Si vero sensim minuatur pars rubra sanguinis, ut in Chlorosi & Leucophlegmatia fit, tunc oritur languor lentissime subrepens, successive auctus ad summam debilitatem usque. Accumulari jam in cavo cranii pariter sic aquosum humorem, & premento encephalon apoplexiam producere; observationes medicae testantur. *Columbus* (x) sequentia habet: *Dissecui non semel, qui ob fortem apoplexiam obierant, in quorum cerebro magnam aquae copiam reperi, perspicuam quidem, sed glutinosam.* Inter duram & piam matrem serum copiosum invenit *Wepferus* (y) cum impetu profiliens, dum pertundebatur dura mater, & tota cerebri & cerebelli superficies quasi gelatina quadam videbatur obsita, qua cultello laesa, serum exstillavit simile illi, quod inter duram & piam matrem accumulatum fuerat. Videtur autem tunica Arachnoidea, piae matri incumbens, & multis in locis fibrillis nexa, cellulosae tunicae speciem referre, & dum inter hanc & piam matrem lympham accumulatur, gelatinae formam habere, ex qua pertusa exit contenta lympham. In cadavere Illustrissimi & Strenuissimi viri non tantum inter duram matrem & piam invenit feri copiam *Celeberrimus Schwwencke* (z); verum & pia mater in vesiculas limpidas, hydatides fingentes, elevata conspiciebatur, & his vesiculis pertusis feri insignis quantitas prorupit; simulque tunc patuit, membranam piam in parte superiori utriusque lobi cerebri fere ubique separatam fuisse, & laxae cortinae instar fluctuasse. Aliquoties & ipse vidi in cadaveribus similia, & semper habuerunt ante mortem functiones cerebri laesas, licet non omnes, in quorum encephalo haec videram, apoplectici perierint. In ventriculis cerebri & in ipsa theca vertebrarum pariter

(x) De re Anatom. Lib. XV. pag. 265. 266.

(y) Histor. Apoplect. pag. 16.

* & 344.

(z) Rari casus Explicat. Anat. Medic. pag. 27.

ter observatae fuerunt tales aquosae collectiones (a).

Verum cum illa lymphae accumulatio sensim fiat, hinc lente crescunt symptomata, quae cerebri functiones laesas demonstrant, & per plures menses, imo & annos quandoque, aegri his affliguntur, antequam sequatur apoplexia; imo quandoque aliis morbis pereunt, antequam tanta copia lymphae accumulata fuerit, ut comprimendo cerebrum penitus tollat omnes ejus functiones. Cum e contra, ruptis vasis & effuso sanguine, statim apoplexia periculumque sequatur; uti patebit N°. 4. hujus paragraphi. Unde notavit *Aretaeus* (b) de hoc morbo, quod repente invadere quidem soleat, sed *nonnunquam etiam habet praelonga initia, gravitatem, motum difficilem, torporem, frigoris sensum &c.* Quaedam tamen observationes practicae docuerunt, & satis subito quandoque talem serosam illuviem caput inundare, & apoplexiam cito lethalem producere, absque eo quod signa illa observata fuerint, in textu enumerata, quae lentam collectionem in encephalo comitari solent. In senes enim sexaginta quatuor annorum, homine plebejo, sed ingenioso, duro & quotidiano labore victum quaerente, circa meridiem subita apoplexia mortuo, cum toto matutino tempore idem fuerit in opere & sermone ac ante, invenit *Wepferus* (c) in cavo cranii serosam colluviem copiosam inter duram & piam matrem, inter hanc & cerebrum, in ventriculis cerebri, & imprimis in quarto ventriculo, sub basi cerebri, & in theca vertebrarum, ubi spinalis medulla reconditur. Historia morbi interim nulla memorat symptomata, quae laesas fuisse antea cerebri functiones docent: habitum cachecticum & tumidum habuerat, & solitae crapulae frequentius indulserat paucis ante mortem tempore; nonnunquam & sitibundus frigidam affatim hauserat: unde constat satis, abundasse quidem aquosam cacochymiam in homine, sed debet tamen subita causa accessisse, quae faceret, ut omnia haec loca tam cito inundarentur; vixque videtur verosimile, hoc absque ruptura vasorum factum fuisse, cum nulla signa sensim accumulatae lymphae praecesserint.

In literatis viris, sedentariam vitam degentibus, dum libris impalescunt, frequenter a tali causa oritur apoplexia; sed lente & per gradus increfcere solet morbus. Primo enim oritur languor, & amor quietis ac otii; dein incipit ingenium hebescere, memoria vacillare; somnolenti fiunt, stupidi, & saepe diu in hoc statu manent, antequam moriantur. Vidi non sine magna commiseratione eruditissimos viros, & de re literaria quam optime meritos, sibi ipsis quasi supervixisse per annum & ultra, omnium rerum immemores, tandemque apoplecticos periisse.

Verum & per glutinosam inertem cacochymiam, de qua actum fuit §. 69. & sequentibus, sic degenerare potest sanguis, ut non praebeat aptam materiam, unde subtilissimum fluidum possit secerari; uti ad primum hujus paragraphi numerum dictum fuit. Ideo §. 72. defectus subtiliorum in sanguine, & minimorum canalium coalitus, inter effectus talis cacochymiae numerati

(a) Vide loca *Wepferi* modo citata. (b) *Morb. Diuturn. Lib. I. Cap. vii.*
pag. 35. (c) *Histor. Apoplecti* pag. 428.

rati fuerunt. Cum autem in senibus plurima vasa minima aboleantur (vide §. 55.) & mucoso frigido lentore sanguis abundet; hinc illis apoplexia, ab hac causa nata, satis frequens est; & *Hippocrates* (d) senectutis morbos recensens pulchre notavit pleraque mala, quae talem apoplexiam praecedere solent; ita enim habet: *Senibus autem spirandi difficultates, & catarrhi tussiculosi, stranguriae, dysuriae, articularum dolores, nephritides, vertigines, apoplexiae, malus corporis habitus, totius corporis pruritus, vigiliae, alvi, oculorum & narivum humiditates, visus hebetudines, glauccedines, auditus graves.*

Sed & atrabilaria cacochymia potest sanguinem ineptum reddere, ut debita inde spirituum copia separetur. Ubi enim in sanguine mobilia, dissipata per quascumque demum causas, reliquerint immobiliora unita, tunc sanguis lentescere incipit, non quidem tenacitate inflammatoria, sed picca quasi, quae oleosa, tenaci, & terrestri materia sanguinis constat, simul arte unitis; uti postea pluribus dicitur in *Capitulo de Melancholia*. Ubi jam talis atrabilaria tenacitas totum sanguinem infecit, tunc haerere incipit quandoque in vasis cerebri, illa varicosa reddit distendendo; sic minora vasa comprimuntur, dum simul talis sanguis nec continet aptam materiam pro secernendis spiritibus, nec facile dimittit fluidiorem sui partem arte haerentem spissiori. Unde videmus in melancholicis inveteratis, solum humorum circuitum adhuc tantum fieri per majora vasa, cum pulsu tardo, frigore totius fere corporis: vix comedunt, vix bibunt, & stupidi jacent, nullis amplius turbantur curis, cum antea moesti & anxii sinistra quaevis metuebant: imo omnes fere secretiones cessant in miseris illis diu ante mortem. Vidi sic mulierem summe melancholicam, postquam aliquoties violentas manus sibi inferre conata fuerat, per sex septimanas jacuisse in lecto oculis apertis insomnem, sed omnium rerum immemorem, absque ullo cibo fere vel potu: toto hoc tempore alvum non deposuit, & parcissimam tantum urinae copiam; ultima septimana nullam omnino: extrema frigeabant instar marmoris, lingua & os internum aridissima erant. Post mortem nec effusus humor in cranio, nec erosa vasa apparuerunt, sed piaie matris vasa piceo nigerrimo sanguine distenta. Videntur & veteres Medici hanc causam impeditarum functionum cerebri cognovisse (e). Agnoscebant quidem, quod plerumque hypochondriis, atrabilaria saburra gravatis, cerebrum per consensum turbaretur; verum simul diserte monuerunt, *nonnunquam, universo in venis sanguine melancholico facto, communi laesionis ratione cerebrum laedi.* Videtur & huc spectare sequens *Hippocratis* (f) locus: *Si lingua derepente impotens, aut aliqua corporis pars apoplectica evadat, melancholicum illud est.* Certe *Galenus* (g) explicans hunc locum dicit: *Fieri posse ut propter humoris crassitudinem tales affectus consequantur, quales ex lenta & crassa pituita ortum habent.* Oritur apoplexia a melancholia, ubi humor atrabilaris solutus, acris, in cerebrum movetur, subito omnia destruens; sed uti

(d) Aphor. 31. Sect. III. Charter. Tom. IX. pag. 128. (e) De Melancholia Libr. ex Galeno Rufo &c. Cap. 1. Charter. Tom. X. pag. 496. (f) Aphorism. 40. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 312. 313. (g) Ibidem.

uti postea ad §. 1104. dicitur : verum tunc citissime occidit ille morbus : in hoc autem casu lento gradu, & symptomatibus in textu recensitis praegressis, solet invadere.

3. Quaecunque arterias ipsas, vasave nervosa cerebri ita comprimunt, ut cruor, spiritusque, transfluere non possint. *α.* plethora, cacochymia replens, calida valde temperies, hinc obnoxia huic malo, maxime si motus, calorve ingens velocitatem adauxerint; hinc his accidere solet a lauto valde cibo, potu, medicamentis acribus & valde moventibus, ut sunt cardiaca, volatilia, vomitoria, &c.; aestu, motuque exorbitantibus, intentione animi summa, diuturna, saepe repetita. *β.* tumores quicunque intra cranium nati, inflammatorii, abscessus, serosi, pituitosi, steatomatosi, scirrhosi, ossei, vel arterias, vel venarum coitum circa torcular, vel nervorum initia medullofa, comprimentes, aut medullam cerebri ipsam. *γ.* nimia velocitas cruoris in caput determinata, dum per inferiora arteriosa vasa impeditum iter per quascunque ex infinitis causas. *δ.* quae extra cranium venas cerebri sanguinem referentes comprimunt rursus quaecunque causa. *ε.* effusi humores sanguinei, purulenti, ichorosi, lymphatici, supra duram pianve matrem, externe comprimentes.

Praecedenti numero dictum fuit de causis apoplexiae, quae pendent a vitio fluidi per vasa encephali moti, sive illud immeabili spissitudine vasa obstruxerit, sive solummodo eo usque degeneraverit a conditionibus in sanitate requisitis, ut aptam fecernendis spiritibus materiam praebere nequeat : hoc numero agetur de illis causis apoplexiae, quae comprimendo vasa cerebri liberum transitum humorum impediunt.

α. Solam compressionem cerebri, absque ullo vitio humorum, omnes functiones animales turbare posse, tandemque apoplexiam producere, pluribus probatum fuit, ubi de vulneribus capitis dicebatur, & imprimis ad §. 267. Verum ad primum numerum hujus paragraphi demonstratum est, quod vasa majora, dum nimia copia liquidi contenti distenduntur, minora corticis cerebri vasa, vicina, & adeo mollia, comprimant; sive liquidum illud, majora distendens vasa sanum & bonum fuerit, ut in plethoricis; sive in morbosam indolem degeneraverit, ut in cacochymicis. Idem obtinebit, ut facile patet, ab extravasatis humoribus intra cranium; sive ob rupturam vasorum haec subito effusa fuerint (de quo sequenti numero dicitur); sive sensim accumulata, & mole aucta, compresserint encephalon. Casum talem habet *Tulpius* (*b*) de homine torpido & hebet, qui postea repente morbo attonito

pe-

(*b*) Lib. I. Observ. Med. Cap. xxvii. pag. 54.

perierat, in quo, ablata calvaria, membranae cerebri tam copiosa pituita perfusae erant, ut opus fuerit illam spongia detergere.

Verum in plethoricis, & calidae admodum temperiei hominibus, in quibus humores densi, & acres, velocius moventur per vasa robusta (i), imprimis apoplexiae periculum imminet, dum a quacumque causa velocitas circulationis, aut calor, augmentur: rarefcit enim a calore sanguis, & vasa illum continentia magis distenduntur (vide §. 106. 8.). Binos tales casus recenset *Piso* (k); ubi unus, ad focum obverso pronoque capite dormiens, apoplecticus concidit, brevique mortuus est; alter, die intermissionis a febre tertiana, se diutius exponens ardori solis per dies caniculares, repente apoplecticus factus fuit, & sequenti die morbi vehementia periit. Facile intelligitur, idem metuendum esse, si validis corporis exercitiis sanguis copiosus velociter movetur & rarefcit; qualem casum nuper vidi in Illustri viro, qui inter venandum hoc morbo corripiebatur; feliciter autem restitutus fuit, dum nondum contigerat ruptura vasorum in encephalo, sed nimia tantum vasorum sanguineorum dilatatio. Ubi autem plena haec sanguine corpora ingerunt copiam ciborum & potuum, imprimis spirituosorum, in summo versantur discrimine; nam & copia chyli subito distendit vasa majora, & turgens ingestis ventriculus plura vasa comprimit & viscera, diaphragmatisque facilem motum impedit; unde pulmone minus dilatabili non adeo libere a capite sanguis venosus redire potest; dum interim vasa arteriosa plenissima sunt. Sic videmus post largum prandium convivas omnes faciem habere rubram, turgidam, oculos rubentes, imo saepe somnolentos & hebetes fieri. Haec est ratio, quare toties medias inter epulas apoplectici concidant homines, qui intemperantius vivunt. Praeterea pessimus ille mos invaluit, ut multi secum ferant spiritus illos apoplecticos dictos, auratos pulvisculos, balsama & similia, quae omnia acerrimis & calidissimis aromatibus constant, & commendari solent tanquam efficacissima remedia prophylactica ad hunc morbum; cum tamen motum humorum & calorem augendo in plethoricis & calidae temperiei hominibus quam maxime noccant. Verum & vomitoria summopere periculosa sunt in eodem casu: in ipso enim actu vomendi, etiam in illis qui nimiam sanguinis copiam non habent, rubet & tumet facies, oculi sanguine suffusi lacrymantur, scintillae ante oculos obversantur, vertiginosi fiunt, quia sanguinis copia & impetus versus caput derivantur, & respiratione per vomitum impedita, cor dextrum se libere evacuare nequit; hinc venae capitis commode depleri non possunt. Unde prudentes medici sanguinis missionem praemittere solent, ubi in morbis remedio emetico opus est; uti alia occasione ad §. 656. monitum fuit. Signa quaedam collegit *Hippocrates* (l), quae nimiam vasorum plenitudinem in capite comitari solent; & monuit simul, quid tunc metuendum sit. Sic autem habet: *Quibus capitis sunt dolores, &*
soni-

(i) H. Boerhaave *Instit. Med.* §. 890.
 2. Part. 2. Cap. v. pag. 105.

(k) *De Morb. a Colluv. Serosa Sect.*
 (l) *Coac. Praenot.* N°. 162. *Charter.* Tom.
 VIII. pag. 861.

sonitus aurium citra febrim, & tenebrosa vertigo, & vocis tarditas, & manuum torpor, eos aut apoplecticos, aut epilepticos, aut obliuiosos fore expecta.

Intentiones animi summae his pariter admodum nocent: senserunt omnes, qui seueris studiis animum adhibuerunt, gravari caput, & molestam tensionem in encephalo sentiri, dum nimis diu protrahuntur illi labores: unde si jam plenitudo vasorum praecesserit, fatis patet, omnia haec adhuc augeri debere; imprimis si post largum passum pleno ventriculo, & inclinato antrosum corpore, mensulis suis assideant eruditi, profundis meditationibus immerfi penitus.

β. Ex ante dictis fatis constitit, omnia, quae encephalon comprimere possunt, apoplexiae causis merito annumerari, cum dura cranii olla in adultis cedere nequeat; adeoque omnis effectus tumoris cujuscunque, in cranii cavo nati, debeat agere in mollem encephali substantiam. Numero secundo hujus paragraphi actum fuit de inflammatoria spissitudine sanguinis, quatenus vasa obstruendo liberum motum humorum impedit, sicque functiones encephali turbare, vel & integre delere potest. Verum ab arteriis obstructis, & sanguine inflammatorio distentis, tumor oritur, uti ad §. 382. demonstratum fuit; & ab hoc tumore compressio. Observatur fatis frequenter in Praxi, febrim nasci in homine sano absque ulla causa evidenti praegressa, & post aliquot horas hanc illamve partem corporis Erysipelate, vel & vera Phlegmone, correptam tumere insigniter, febre tunc cessante: si talis tumor occupat partem externam corporis, facile toleratur hoc malum & curatur; verum si inflammatoria talis materies deponeretur simili modo in vasa cerebri, illaque in tumorem eleuaret, lethalis apoplexia sequeretur brevi; uti alia occasione ad §. 593. notavi.

Inflammatione nata in cavo cranii, possunt sequi omnes ejus effectus, adeoque & suppuratio. Unde contingere potest, ut parvus tumor inflammatorius, ob exiguam molem minus nocens, in suppurationem abiens, collecto dein pure magis magisque mole auctus, tandem omnes functiones cerebri delect, nisi pus viam invenerit, ut exire possit. Numerosae fatis observationes hoc docuerunt, & in vulnere capitis historia plures memoratae fuerunt; quibus unicum fatis mirum casum addere lubet. Nobilis vir, dum aliquid mandat famulo, subito loquelam & omnes sensus amittit: tentantur varia remedia absque ullo fructu, manetque aeger per aliquot septimanas profundo oppressus sopore: secuta fuit inquieta corporis agitatio, dein convulsiones, quae cessabant, notabili copia puris per os & nares excreta: somnus tamen erat potius profundior, donec Empyrici consilio numerosae cucurbitae capiti applicarentur: sic subito post sex mensium spatium sensus & loquela redibant; dumque forte fortuna aderat idem famulus, cui mandatum dare inceperat morbo ingruente, perrexit in eodem sermone, quem morbus abruperat, immemor tantum temporis inter inceptum & finitum sermonem intercessisse. Decem adhuc annis supervixit sanus, & dein alio morbo periit (m).

Vc-

(m) Academ. des Sciences 1719. Hist. pag. 29.

Verum & serofi tales tumores in cavo cranii inventi fuerunt, qui tenui sub pellicula collectam lympham continebant; & pariter apoplexiam producere valent, ubi molem majorem acquirunt. Talis observatio in *Actis Edinburgensibus* (n) legitur, quae postea & plurium cadaverum, simili morbo defunctorum, sectione confirmata fuit. In brutis similes tumores *Wepferus* (o) aliquoties observavit; imo narrat, frequentem contingere bobus Vertiginem apud subsylvanos in Helvetia, tuncque bubulcos mederi sequenti modo: malleolo pone cornua cranium pulsant, & ex sono audito distinguunt, an praeternaturale aliquod cavum sub cranio adsit; quod dum suspicantur, statim locum, quem pulsaverant, perterebrant, & per calamum, foramini immissum, attracto spiritu hujusmodi vesicas educunt; quae si in superficie encephali extiterint, cura succedit; si vero profundius immerfae fuerint cerebri substantiae, nihil sperant; unde praesens lanio tunc ilico haec animalia jugulat. In alio loco testatur, quod illud experimentum coram viderit, & cum pluribus hydatidibus, quarum quaedam non erant minores nucis moschata, eductis, vertigo non cessaret, mactatum ilico fuit animal; & in ventriculis cerebri, praecipue sinistro, plures similes hydatides invenit (p). An in hominibus tales morbi obtinent? certe in illis casibus, qui loco modo citato *Actorum Edinburgensium* recensentur, dolor fixus in determinato loco capitis aderat, & in cadaveribus eodem loco sub cranio dura mater in tumorem, avellanae nucis magnitudinem aequantem, expansa erat, qui tumor serum sanguinolentum continebat. Verum frustra calvaria perterebrata eductum fuisset pauculum illud feri, cum longe major quantitas in ventriculis cerebri reperiretur. Varias autem observationes celebrium Medicorum collegit *Wepferus* (q), quae docent, varia alia tumorum genera, steatomata, scirrhus &c. in encephalo apoplexia demortuorum inventa fuisse. Praeterea & flatulenti tumores hic observati fuerunt, qui & sua mole comprimere encephalon possunt. Ita apud *Willisium* (r) habentur sequentia: *Saepius vidi, in capite, recens post mortem aperto, piam matrem vesicae instar distentam ac pelluentem, ut aqua plurima, subtus inclusa, eadem intumescere videretur; quod tamen omnino fieri comperitum est a flatu membranam distendente; ipsa enim dissecta, sine lymphae effusione, tumor ilico subsidebat.* De causis autem praecipuis, quibus aer in liquidis nostris latens extricari possit, antea dictum fuit ad §. 647., ubi de flatuum causis agebatur.

Sed & ossei tumores hic enati similem compressionem facere poterunt. Fiunt autem illi vel per intropressionem fracturamve cranii, de quibus dictum fuit in historia vulnerum capitis; vel ubi ossis substantia sensim tumens exostofin dictam producit. In Lue Venerea inveterata satis frequenter cranii exostofes observantur, extrorsum tumentes; neque videtur absonum, & in interiori cranii lamella a simili causa tales exostofes quandoque produci. Memi-

(n) *Medical Essays* Tom. III. §. 23. pag. 333.

(o) *De Apoplexia* pag. 63.

(p) *Ibidem* pag. 370.

(q) *Ibidem* pag. 612. & seq. & alibi passim.

(r) *Cereb. Anatom.* Cap. 1x. pag. 117.

mini, me aliquando talem casum vidisse, ubi symptomata justam suspicionem dabant, internam talem exostofin latere; verum cum cadaveris inspiciendi copiam non habuerim, pro certo illud affirmare nequeo. Imo & quandoque observatae fuerunt ossificationes morbosae in membranis encephali, quae mole auctae pariter nocere potuissent, licet frequentius, acuta figura pungendo membranas & lacerando vasa, noceant: bina talia ossa inventa fuerunt in juvene novemdecim annorum ad latus dextrum sinus longitudinalis, quatuor & ultra lineas diametro aequantia, aculeis hirta acutissimis, qui perforabant duram matrem & cephalaeam molestant produxerant, dum vivebat (s). Omnes autem illi tumores eundem praestabunt effectum, sive arterias, sanguinem adferentes, comprimendo impediverint repletionem debitam vasorum piaie matris & corticis cerebri, pro spirituum secretionem requisitam; sive venas angustando nimiam plenitudinem fecerint in vasis sanguineis, unde reliqua minora vasa comprimuntur, sive denique, nervorum initia in medulla cerebri, aut oblongata, premendo, spirituum secretorum liberum motum per nervos ad organa sensuum & musculos sufflaminaverint.

γ. Antea dictum fuit, quod a nimia abundantia sanguinis boni in toto corpore vasa sanguinea encephali sic distendi possint, ut impediatur functiones animales. Verum & observatur, quod nimis impleri possint vasa encephali, licet in toto corpore plethora non adsit, si a quacumque causa liber sanguinis transitus per alia loca corporis impediatur: Tuncque apoplexia oritur non a plethora universali, sed a plethora particulari vasorum encephali. Numerosissimae quidem tales causae esse possunt; videntur autem ad tres imprimis classes redigi posse: *prima* continet omnes illas causas, quae comprimendo vasa, ad inferiores partes corporis tendentia, angustant: *Secunda* recipit illas, quae venosi sanguinis motum versus cor dextrum accelerant, impedito simul libero transitu per pulmones: *Tertia* denique complectitur spasmodicas vasorum contractiones. Singulas has classes causarum breviter perlustrabimus.

Quantum possit ad apoplexiam producendam facere nimia obesitas, comprimendo vasa sanguinea, per totum truncum & artus corporis dispersa, ad numerum primum hujus paragraphi vidimus. Tertio autem numero dictum fuit de magno discrimine, quod a distento admodum per cibum & potum ventriculo fieri poterit, quatenus vicina vasa & viscera comprimuntur. In tali enim casu contingere poterit illud, quod *Hippocrates* (t) dixit: *Si venae in caput superevomuerint (sanguinem) dolor brevis totum caput detinet, & ad cervicem, interdumque ad alias partes transmittit; deinde ubi surrexerit, eum tenebri-cosa vertigo occupat: febris autem non prehendit.* Quod autem nimiam capitis vasorum impletionem hoc loco indicare voluerit *Hippocrates*, vel inde patet, quod cutim capitis discindi jusserit, ut sanguis exiret, sicque haec plenitudo minueretur. Simili modo & uterus, imprimis circa finem graviditatis maxime distentus, omnia vicina comprimens, impetum & copiam sanguinis

ver-

(s) Academ. des Sciences l'an 1713. Hist. pag. 29.
Cap. vi. Charter. Tom. VII. pag. 557.

(t) De Morbis Lib. II.

versus caput augere poterit : atque hoc videtur observasse *Hippocrates* (u), dum monet sequentia : *Uterum gerentibus capitis dolores cum sopore & gravitate oborientes mali: fortassis autem & his convulsivum quid pati contingit.* Ubi notandum, quod Interpretes notaverint, τὰς ἐπιφόρους non simpliciter gravidas, sed partui vicinas vocari. Vidi apoplexiam subito lethalem, quae huic causae tribui posse videbatur; & ob hanc rationem quandoque in ipso partus validissimo nixu pereunt subito convulsae; quod etiam vidi: dum per summum illud molimen enitendi foetus vasa encephali adhuc magis implentur; de qua re mox pluribus dicendum erit.

Ubi enim sanguinis venosi motus acceleratur versus cor, & pulmo minus libere sanguinem eodem tempore transmittere potest, tunc sinus venosus dexter & auricula dextra manent repleta; adeoque & sanguis venosus a capite redux ex jugularibus venis evacuari nequit; hinc venae & sinus cerebri plena manent, dum arteriosus sanguis pergit adferri; unde & arterioso sanguini, in venas transituro, remora fit; sicque omnia vasa sanguinea encephali nimis distenduntur, & turbantur, imo & aucto malo abolentur omnes functiones encephali; uti & alia occasione ad §. 774. dictum fuit, ubi de phrenitide lethali, peripneumoniam sequente, agebatur; uti etiam ad §. 807. ubi de suffocatione cerebri in angina dicitur. Verum in tussi, vomitu, risu, concussu musculorum acceleratur sanguinis venosi motus versus cor, & respiratio impeditur; adeoque aptissima haec sunt, ut subitam repletionem vasorum sanguineorum cerebri faciant. Hinc ille inexstinguibilis risus (γέλως ἀσβεστος) apud *Aretaeum* (w) inter causas apoplexiae merito numeratur. Omnium autem maximum discrimen adest in summo nixu, qualem edunt puerperae ipso hoc momento, dum foetus expellitur; uti & homines, dum onera, vires exsuperantia, tollere, vel obstacula removeere conantur. Videmus enim tunc manifesto, quod omnes muscoli turgeant, simulque aer inspiratus retineatur: Verum muscoli agentis caro pallet, dum simul tumet & protuberat (x); adeoque omnem sanguinem rubrum exprimit ex vasis suis sanguineis; dumque hoc fit, omnibus musculis agentibus simul in toto corpore, reliqua vasa, quae a musculis comprimi non possunt, tanto plus replentur, simulque venosi sanguinis motus versus cor dextrum acceleratur, & ab aëre inspirato & retento vasa pulmonalia comprimuntur; unde necessario sequitur summa repletio vasorum encephali. Hinc videmus in summis talibus nixibus faciem turgidissimam, oculos ruberrimos & prominentes; & ubi repetitis vicibus vasa encephali tam violentam dilatationem passa sunt, sic debilitantur fibrae vasorum latera constituentes (vide §. 25. 3.) ut postea leviori etiam impulsui cedant, & a minoribus causis nimis impleantur. Vidi hoc manifeste in eximia cantatrice, quae suavissimo vocis modulamine acutos admodum sonos diuissime protrahere noverat; sed & tunc vidimus evidenter, turgere omnia capitis

(u) Praedict. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 773. Coac. Praenot. N°. 517. & 534. Ibidem pag. 882. 883. (w) De Causis & Signis Morbor. Diurni. Lib. I. Cap. VII. pag. 35. (x) H. Boerhaave Institut. Med. §. 401. 7.

pitis vasa quam maxime. Cum autem frequenter sic distracta fuerant haec vasa, eo usque debilitata fuerunt, ut postea dum vel moliretur acutos illos sonos proferre, ilico vertigine corripere, & caderet, nisi cessaret statim. Abstulit a cantu per aliquot annos; usa fuit balneis pedum, aliisque remediis, quae impetum & copiam humorum a capite avertere poterant; sicque sensum robur rediit nimia distractione debilitatis vas, ita ut postea denuo cantare potuerit; cavens tamen semper ab acutissimis sonis diu protrahendis, caeteroquin statim vertigine corriperebatur.

Verum & spasmodicae vasorum constrictiones possunt efficere, ut nimia plenitudo fiat in vasis cerebri. Vasa enim nostri corporis arteriosa non agunt simpliciter ut canales elastici, qui repleti a corde renituntur, dum cordis actio cessat tempore diastoles, sed habent fibras musculosas, quarum contractione cava horum vasorum arctari possunt; uti dictum fuit ad §. 631., ubi de anxietate, ab hac causa orta, agebatur. Ex illis autem, quae ad §. 104. dicta fuerunt, constitit, animi affectus subito mutare vasorum amplitudinem, & miro modo omnes encephali functiones turbare. Dum homo metu summo percellitur, omnia exteriora corporis pallent, contractis vasis sanguinem rubrum repellentibus versus interiora: sed & simul tremor membrorum, subita & summa debilitas, convulsiones &c. satis docent, laedi functiones encephali ab hoc animi affectu. Imo mirus casus docuit, a tali causa aboleri posse omnes cerebri actiones, per integrum bimestre spatium silentibus omnibus motibus voluntariis, & sensibus in homine, qui subito terrore correptus fuerat (y). Unde & *Aretaeus* (z) immodicas animi perturbationes, & repente incussos terrores, pro causa apoplexiae habuit.

An forte & in animi affectibus validis repletio vasorum encephali augetur, quia & simul turbatur respiratio? Dum homo subita corripitur ira, comprimit animam, & mox in minas & verbera erumpit. Quanta suspiria in afflictis observantur, quibus conantur levare anxietatem, quam circa vitalia viscera percipiunt! Quam brevis & anhela respiratio in subito terrore percussis hominibus! Dum pueri a severis objurgantur magistris, cessat per aliquot momenta respiratio, mox incipit rubore perfundi tota facies, distrahuntur musculi faciei, tremunt manus, balbutit lingua, & profusas in lacrymas erumpunt cum suspiriis creberrimis, nec cessant haec turbae, nisi prius placide iterum respiraverint. Imo nec reliqui animi affectus, si vehementes fuerint, sedantur, nisi prius uno alterove profundo suspirio, imo de pectore ducto, turbata prius respiratio denuo componatur. Hinc *Virgilius*, dum iratum Neptunum describit, ventos acriter increpantem, abrumpit sermonem, dum ille ab ira resipiscit, & quasi temporis moram relinquit, ut pacata respiratio brevis ille furor compefceretur:

Quos ego . . . sed motos praestat componere fluctus.

Facile autem patet, illam repletionem vasorum cerebri tanto majorem contingere,

(y) Academ. des Sciences l'an 1713. Mem. 419. (z) Morbor. Diurn. Lib. I. Cap. vii. pag. 35.

re, quanto haec vasa minus resistunt: hinc in teneris puellis a levi etiam causa tantae saepe turbae in corpore fiunt, dum robusti homines & vasa firma habentes a similibus nullam mutationem sentiunt. Unde in similibus, repleto ventriculo ab ingestis, vel etiam flatibus distento, capitis dolores, vertigines &c. toties oriuntur, omnium maxime si in reliquo corpore vasa spasmo contracta sanguinem minus libere transmiserint. *Sydenhamus* (a), qui accuratissime descripsit varia illa & mira Symptomata, quibus hystericae & hypochondriaci affliguntur, observavit, quod non raro notabilis quaedam externarum partium refrigeratio symptomatis his omnibus viam quasi sternat, & plerumque non nisi paroxysmo finito dispellatur, quam quidem refrigerationem haud semel isti fere, qua rigent cadavera, parem comperit, pulsus nihilominus recte se habente. Verum frigus illud manifeste indicat, sanguinis motum per externas partes impeditum esse, adeoque internas partes magis urgeri; unde tam mire saepe turbantur in his cerebri functiones. Hinc omnia, quae per alia vasa sanguinis copiam & impetum derivant a capite, morbis a tali causa ortis profunt. Hoc & *Hippocrates* (b) notavit dicens: *Apoplecticis si haemorrhoides superveniant, utile: frigiditates vero & torpores, malum.*

δ. Arterias ad encephalon tendentes impediri posse, quo minus libere sanguinem transmittant, eadem hac paragrapho N°. 2. vidimus: sed & simul tunc patuit, raro ab hac causa apoplexiam produci, cum quatuor distinctae arteriae huic usui serviant, neque adeo facile omnes simul infarciuntur immedabili materie; & praeterea sub basi cerebri ramis emissis vertebrales arteriae cum carotidibus ita uniantur, ut defectus obstructorum canalium per reliquos apertos suppleri possit. Observatio *Willisii* (c) hoc confirmat: vidit enim in homine, qui ad extremum vitae momentum usque actiones animales libere exercuerat, carotidem dextram plane ossream, imo lapideam, cavitate ejus fere in totum abolita. Passus quidem fuerat in initio atrocem capitis dolorem in latere capitis sinistro, dum carotis sinistra & omnes rami plus urgerentur sanguine; verum, sensim dilatata arteria vertebrali dextra in triplo majorem amplitudinem, dolor ille evanuit, nec illa obturatio carotidis dextrae multum mali fecit. Sed venis compressis majus discrimen adest, ne cerebrum obruatur sanguine, dum arteriae continuo pergunt adferre: hinc tantum discrimen a risu, tussi, vomitu, ob impeditum sanguinis venosi a capite liberum reditum, uti paulo ante dictum fuit. Ideo etiam videmus magnam cautelam adhibitam esse, ne venae encephali facile impedirentur: sinus enim venosi encephali continere possunt magnam copiam sanguinis, sicque diverticula quasi faciunt, ubi pars sanguinis venosi colligi possit & haerere pro quodam tempore, dum venarum jugularium commoda evacuatio impeditur. Praeterea venae capitis per distincta foramina calvariae, absque arteria comite, exeunt, ne a vicina arteria, nimis quandoque turgente, comprimantur: ipsae autem venae jugulares in collo ita locantur, ut a musculis agentibus

(a) Dissertat. Epistol. ad Guilielm. Cole pag. 491. (b) Coac. Praenot. N°. 478. Charter. Tom. VIII. pag. 880. (c) Cerebri Anat. Cap. VII. pag. 95.

bus impediri nequeant. Hinc videmus toties a collari nimis adstricto homines vertiginosos fieri, dum venae jugulares angustantur; carotidibus, ob situm profundiorum, ad latus asperae arteriae, ab hac compressione liberis. Ob eandem causam scrophulosi tumores similia mala producant. Sed & observatum fuit, a tumoribus, in pectoris cavo natis, compressam fuisse venam cavam superiorem, in quam se jugulares venae evacuant, in puella octenni, quae apoplectica periit (d).

Videntur autem illi, qui laqueo suffocantur, apoplectici perire: simulac enim in laqueo haerent, compressis venis jugularibus, mox tumet & rubescit tota facies, licet momento ante mortis metu fuerint pallidissimi; dein livescit, imo nigrescit fere, a sanguine venoso aggesto in venis tumentibus, labia tumidissima fiunt, stertor oritur in pectore, lingua foedo spectaculo extra os prominet livida, spuma crassa cohaerens per os & nares exit; dum arteriae in venas exonerare se non possunt, & ramos laterales secretorios urgent quam maxime; dein convelluntur plerumque, & tunc mors sequitur. Verum illa spuma miseris ex ore non prodit, nisi jam penitus infarcta & distenta sint omnia encephali vasa. Unde & Hippocrates (e) dixit: *Qui strangulantur, ac dissolvuntur (e laqueo), nondum tamen mortui sunt, ex iis non convalescunt, quibus circum os spuma oborta fuerit.* Monuit tamen Galenus (f) in Commentariis ad hunc locum, nonnullos convaluisse, quibus strangulatis spuma circum os apparuerat. Plura observata hanc Galeni sententiam confirmaverunt postea, & videtur probabile esse, quod si distentissima encephali vasa in suspensis non fuerint rupta nec humores effuderint, vel sanguis stagnando eo usque concretus fuerit, ut amplius per vasa transire nequeat, in quibus haesit immotus, tunc vita redire possit. Novi, Anatomicis hoc contigisse, ut, dum sequenti post supplicium die cadaveri suspensi secando se accingerent, invenerint vivum, quem mortuum crediderant omnes. Memorabilem talem casum recenset Wepferus (g) de muliere, quae ad patibuli supplicium damnata per dimidiam horam e furca pependerit, & tamen postea integre convaluit, licet consanguinei, mortem accelerare volentes, pedes attraxerint, pectus pugnis contuderint, pendulum corpus elevaverint, ut pondere suo delabens laqueum fortius constringeret; & quidem tanta vi, ut laquei rupturam veriti iudices impediverint, ne in crudeli hac pietate pergerent. Ex omnibus illis, quae in hac muliere observata fuerunt, dum sensim in sanitatem rediret, satis patet, actiones animales imprimis laesas fuisse: illisque jam pro maxima parte restitutis, & sublatis symptomatibus, quae a valida contusione & distractione partium pendebant, supererat sola vertigo; quae, uti antea dictum fuit, morborum cerebri incipientium primum symptoma, & in sanitatem tendentium ultimum, esse solet.

ε. Cum calvaria ossea, in adultis, cedere nequeat, & cranii cavum semper

(d) La Motte Traité complet de Chirurg. Tom. II. pag. 186.
Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 82.

(e) Aphor. 43.
(f) Ibidem.

(g) De Apoplexia
pag. 167.

per plenum fit, effusi humores necessario premere debent encephalon, uti antea dictum fuit ad §. 273., ubi de vulneribus capitis agebatur. Modicam autem quantitatem effusi liquidi sufficere ad apoplexiam producendam, patet ex illo casu, quem ex *Fernelio* recenset *Wepferus* (b) de viro, qui ex sinistri oculi ictu vehementiore apoplexia correptus intra duodecim horarum spatium periit: in cadavere nulla causa tam subitae mortis inventa fuit, praeter sanguinem ad duorum cochlearium mensuram effusum in basi cerebri. De causis autem, quae hanc effusionem humorum in cavo cranii producere solent, sequenti numero dicitur.

4. Omnia, quae arteriosa, venosa, lymphatica vasa interioris cerebri, circa cavitates ita solvunt, ut exiens liquor aggestus, compressu suo, fornicatas cerebroforum nervorum origines laedat. Talia sunt, serum acre in hydropicis, leucophlegmaticisque; sanguis in plethoricis; acrimonia atrabilaria in melancholicis, scorbuticis, podagricis; quae vulgaris causa intra 40 & 60gesimum aetatis annum agens; quae omnia latentia per causas moventes excitata, saepe subito morbum hunc creant. Hujus ergo praenuncia ex natura materiae prius natae, & cognitis causis excitantibus, peti debent. Maxime his animi affectus summi, & intensissima studia, nocent.

Antea patuit, quomodo ab humoribus accumulatis quidem, sed nondum extravasatis, apoplexia nasci possit: verum vasis ruptis a nimia distensione aut erosio ab acri liquido, effusio fit humorum, quae subito lethalem apoplexiam producere potest; imprimis si humores effusi, ad basim cranii delapsi, comprimant medullam oblongatam. Serum, stagnando diu in hydropicis & leucophlegmaticis, acre fieri, & loca, quae alluit, erodere posse, patet ex illis, quae postea in *Capitulo de hydrope* dicuntur: sed & observata practica videntur docere, subitas satis lymphae effusiones in cranii cavum fieri quandoque; quae, nisi cito exitum invenerint, viis nondum bene cognitae per anatomen, apoplexiam producent. Sic monet *Willisius* (i), se aliquos novisse vertigini valde obnoxios, quibus aquae lymphidae ingens copia per nares extillabat; tuncque hac evacuatione facta cessabat statim vertigo. Praeterea in virgine, cephalaea immani diu afflicta, multum seri flavi & tenuis quotidie de naribus effluebat; cumque haec excretio aliquamdiu substitisset, in convulsiones atroces cum stupore incidit, atque apoplectica periit. Capite aperto, similis latex flavus cerebri anfractus & ventriculos inundabat. Similem casum & recensuit *Wepferus* (k).

Longe autem frequentius adhuc apoplexia contingit a ruptis vasis sanguineis intra cerebrum, ob nimiam copiam sanguinis, vel subitam ejusdem rarefactionem;

(b) *Ibidem* pag. 579.
Apoplexia pag. 608.

(i) *Cerebri Anatome* Cap. xii. pag. 151.

(k) *De*

nem; unde hanc apoplexiae speciem vocavit cerebri haemorrhagiam *Celeberinus Hofmannus* (1); & de illa egit illo loco, ubi successive varias haemorrhagias recenset. Apoplexia autem ab hac causa necat subito, & quidem eo citius, quo haec sanguinis effusio fuerit copiosior & celerior. Illustris *Malpighius* quatuor horarum spatio periit a tali apoplexia, leviozem ejusdem morbi insultum, cum hemiplegia dextri lateris, quatuor mensibus antea passus; in cadavere invenit *Baglivius* libras duas circiter sanguinis nigri & grumosi in dextro cerebri ventriculo; in sinistro autem sesquiunciam aquae flavae (m). Videtur admodum probabile, extravasatam lympham in ventriculo sinistro cerebri produxisse antea leviozem apoplexiam cum hemiplegia lateris dextri, a qua utcumque convaluerat: effusus autem sanguis tanta copia fecerat, ut ultimus apoplexiae insultus cita morte finiretur. In Actis Londinensibus (n), ubi eadem observatio legitur, habetur, quod tantum binae unciae sanguinis extravasati in dextro cerebri ventriculo fuerint inventae; verum *Baglivio*, testi autoptae, fides habenda videtur. Sed & binae sanguinis extravasati unciae sufficiunt ad lethalem apoplexiam producendam, uti ex observatione *Fernellii*, paulo ante memorata, constat, imo unicum sanguinis effusi ex vase soluto cochlear lethalem apoplexiam fecit, validis remediis ilico, sed incassum adhibitis (o). Notandum in hoc casu, quod sanguis ille effusus fuerit ex vase, quod per ipsam cerebri substantiam decurrebat: constat autem, vasa sanguinea tantum in medulla, non in cortice, encephali inveniri; adeoque sanguis effusus medullosam substantiam, in qua colligebatur, undique compressit; sicque etiam minori quantitate potuit apoplexiam producere.

Si autem sanguis bonus effusus in cavo encephali tanta mala producere potest, pejora adhuc exspectanda sunt, si insignis acrimonia in sanguine fuerit: facilius enim rumpentur vasa, & effusus sanguis talis teneram encephali substantiam, destruet quam citissime. Quomodo sanguis atrabilarius sola tenacitate picea apoplexiam facere possit, ad secundum numerum hujus paragraphi dictum fuit; simulque tunc monitum fuit, citissime omnia destrui, si humor atrabilarius solutus, & acer redditus, per cerebri vasa moveretur. Hoc videtur & monuisse *Hippocrates* (p) dicens: *Morbis melancholicis per has tempestates periculosi decubitus, aut apoplexiam corporis, aut convulsionem, aut maniam, aut caecitatem denunciant.* Ex Aphorismo autem, hunc praecedente, ubi monet podagrica mala vere & autumnno potissimum moveri, patet satis, quod hoc loco de materia atrabilaria mota locutus fuerit. Simul notari meretur, quod ἀποπληξίν ἢ σώματι dixerit, sive veram & proprie dicendam apoplexiam; nam quandoque & *Hippocrates* partis cujusdam corporis singularem resolutionem vocavit apoplexiam, uti ad §. 1008. dictum fuit. Huic au-

(1) Medic. Ration. & Systemat. Tom. IV. part. 2. Sect. I. Cap. vii. pag. 163.
 (m) Bagliv. Oper. Omn. pag. 681. (n) No. 226. pag. 467. Abridgement Tom. III. pag. 30. (o) La Motte Traité complet de Chirurg. Tom. II. pag. 362. (p) Aphor. 56. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 287.

autem Aphorismo mox subjungitur sequens (q) : *Apoplectici vero maxime sunt aetate, a quadragesimo anno usque ad sexagesimum.* In Commentariis ad hunc locum monet *Galenus*, non omnem apoplexiam hic intelligi, sed illam tantum, quae ex atra bile fit. Hac autem aetate melancholiam maxime produci, postea ad §. 1108. patebit.

Sed & acrimonia scorbutica talis est, ut vasa solvantur ab hac quam facillime, fiantque liquidorum extravasationes per totum corpus; uti docent maculae illae scorbuticae, sponte, vel & a levi pressiuncula, statim natae. Unde convulsiones, tremor, paralyfis, inter symptomata pessimi scorbuti postea §. 1151. 4. numerabuntur. Metus ergo est, ne & in encephalo tales vasorum solutiones fiant in hoc morbo. Interim observationes practicae videntur docere, rarius affici cerebrum ab acrimonia scorbutica: in cadaveribus enim scorbuto mortuorum plurima viscera pessime affecta inveniuntur, imo quandoque omnia interna fere putrefacta, cerebrum tamen in plurimis apparet omnino integrum (r).

Idem verum est & in podagricis: si enim materia podagrica, quae tendines & ligamenta in calcem convertere potest, non amplius deponitur versus extrema corporis, sed viscera occupat, horrenda mala producit; & si cerebrum petat, apoplexiam, paralyfin &c. facit, uti postea ad §. 1273. dicitur.

Apoplexia autem nata ab effusis humoribus ob subitam rupturam vasorum videtur ab *Hippocrate* vehemens apoplexia vocata fuisse, de qua merito dixit (s) : *Vehementem quidem apoplexiam solvere impossibile; debilem vero, non facile.* Quam parum enim spei superfit in tali apoplexia sananda, postea ad §. 1033. videbimus. Debilis vero apoplexia illa est, quae lente aggestis in capite humoribus producitur; de qua ad literam γ . numeri 2. in hac paragrapho dictum fuit, & quae tamen adhuc difficulter curatur.

Verum tales causae, quae vasa subito solvunt, latere possunt in corpore, nec actuosae fiunt, nisi ab alia causa accedente excitentur, vel determinantur versus caput. Atra bilis sic per annos haerere potest fixa, dein subito soluta & mota per motum corporis, calorem aëris &c., summa mala facit. Materies podagrica, in pedes jam detonare incipiens, si incauto usu narcoticorum, refrigerantium, aut constringentium, impeditur integre deponi in haec loca, summo cum periculo caput petit saepe. Qui narium profusae haemorrhagiae obnoxii vivunt, si illa imprudenti consilio cohibeatur, tunc quandoque in cerebro solvitur arteria, & sanguis effusus subito lethalem apoplexiam producit. Qualis casus habetur in *Actis Londinensibus* (t), ubi Illusterrima Domina omni ope jam erumpere gentientem de naribus sanguinem impediabat, verum sequenti die subito immani dolore capitis correpta fuit, & intra semihoram periit: post mortem in ipsa cerebri substantia inventus fuit concreti san-

(q) Ibidem pag. 288. (r) Acad. des Sciences 1699. Memoir. pag. 246.
 (s) Aphor. 42. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 81. (t) N°. 173. pag. 1068. Abridgement. Tom. III. pag. 29. 30.

fanguinis grumus, unciam cum dimidia circiter ponderans, qui sibi largum formaverat cavum, adeoque omnia vicina valide compresserat.

Prævidetur autem talis apoplexia, si signa docuerint, nimiam boni sanguinis copiam adesse, vel magnam acrimoniam dominari in corpore; simulque constiterit, talia applicata esse corpori, vel brevi applicanda, quae motum augent valide, vel liquida rarefaciunt, aut consuetas evacuationes supprimunt, vel depositionem morbosae materiae ad loca minus periculosa impediunt. Sic v. g. in plethorico homine apoplexiam metuendam esse facile cognosco, si sciam, quod validum corporis motum faciet tempestate admodum calida, vel vini generosi copiam ingurgitabit. Ita etiam in podagrigo, si, vel ex debilitate senectutis decrepitae, vel extremis corporis partibus eo usque per repetitos hujus morbi paroxysmos destructis, ut mala materies in illis amplius colligi nequeat, non doleant pedes, sed anxietas adsit & vertigo, hoc malum praevideo: Idem de reliquis verum est.

Quantum autem nocere possint animi affectus summi, & intensissima studia, praedispositis ad apoplexiam, numero tertio hujus paragraphi dictum fuit.

5. Huc venena quaedam referuntur, quae tamen vel ex vi trium ultimarum causarum (N°. 2. 3. 4.) agunt, vel potius pulmoni prius, quam cerebro, nocent.

Certum est, dari talia venena, quae efficaciter turbant illas functiones, quae a cerebri & nervorum integritate pendent, licet non constet, quomodo haec agant, & ad quam ex classibus causarum, modo recensitis, illarum actio referri debeat. Multa etiam ex illis pessimos suos effectus praestant, dum in ventriculo haerent, & simulac inde excutiuntur, cessant omnia haec mala; uti pluribus dictum fuit ad §. 229. & ad §. 701., ubi de Delirio Febrili agebatur. Recensentur haec venena alibi (u), ubi videri poterunt. Minime autem verosimile videtur, quod haec venena agant inspissando liquida, aut comprimendo vel rumpendo vasa, cum cesset illorum actio, simulac per vomitum excussa fuerint. De effectis ergo horum per observata fidelia constat, sed non intelligitur liquido modus, quo haec producant. Dantur & praeterea alia venena, quae halitus specie uno momento apoplexiam producant: talis est halitus fermentantis liquidi, imprimis si ex ingenti dolio per parvum spiraculum exhalans naribus attrahatur; vel si quis cellam ingrediatur, ubi maxima copia collectus haeret fermentantis liquidi halitus; uti alia occasione ad §. 605. 11. notavi. *Helmontius* (w), dum mineralium examini plus justo insisteret, a venenato tali halitu fere concidisset apoplecticus; dicit enim: *Et enim jam pene corruebam: & nisi caput a vase, unde teter spirabat status, divertissem, apoplecticus ruissem & cadere paratus eram. Jamque tum mihi brachium decidebat, & crus stupidum sensu motuque deficiebat.* Videtur autem saepius hoc discrimen subiisse, nam in sinistro latere se hemiplegiae minas sensisse af-

fir-

(u) H. Boerhaave Instit. Medic. §. 1138.
pag. 725.

(w) De Lithiasi Cap. ix. §. 73.

firmat; & alibi (x) dicit: *Memini quoque, aliquando in meis Tyrociniis virulenta quaedam destillasse, quae si quando non rite obturatis juncturis odorem de se spirarent, vel postmodum, separando vasa ab invicem, incautum me ferirent, unico instanti in lapsum paratus eram cum vertigine & dextri lateris stupore. Adeo ut si iterum semel tantum me odor percussisset, absque dubio cecidisssem Apoplecticus. In tantam scilicet me olim temeritatem compulit ardor sciendi, quod millies vitae non percerim meae.* Verum quidem est, quod spiritus sulphuris, spiritus nitri, salis marini, oleum vitrioli &c., dum halitus forma una cum aëre hauriuntur, pulmonem constringendo, subitam mortem inducant, adeoque pulmoni potius quam cerebro nocent; sed *Helmontius* nullam mentionem fecit respirationis impeditae a tetro hoc halitu, quem inspiraverat. Sed nec illi, qui aedificia calce recens incrustata incolunt, & quos immedicabili hemiplegia correptos fuisse novi, imprimis si luculento foco instructo in tali conclavi dormirent, aliquid laesi in respiratione perceperunt, dum perniciosus ille halitus encephali functiones pessime laederet. Quin imo & illi, qui carbonum nidore in loco clauso extinguuntur, & suffocari creduntur impedita respiratione, videntur primam noxam in capite percipere; licet tanta virulentia praeditus sit carbonum vapor, ut paulo post & vitales functiones omnino deleat, lethali syncope. Quando enim vel non adeo densi sunt illi vapores carbonum in loco, in quo haerent homines, vel minori temporis spatio ibi versantur, tunc de immani capitis dolore conqueruntur, sentiuntque, ac si calvaria extrorsum dissiliret prae nimia distensione: si autem diutius maneat in tali loco, carbonum accensorum nidore pleno, stupidi fiunt, & omnes sensus perdunt, & moriuntur. Unde *Celeberrimus Hofmannus* (y) dixit, ab hoc venenato nidore stuporem & soporem apoplecticum incautis hominibus inferri. Illi autem, qui sic mortui sunt, in eodem situ inveniuntur, quem habebant, dum ab hoc vapore inceperunt male affici. Apud *Wepferum* casus legitur factis memorabilis, qui modo dicta confirmat (z): bini homines in conclavi angusto, nec valde alto, ubi furnus digestorius, *piger Henricus* vulgo dictus, carbonibus calefactus aderat, noctem transfegerunt, & mane ambo mortui inventi sunt: unus genibus flexis trunco innitens ligneo, manibus complicatis limini fenestrae incumbens, per quam vigil spectaverat, habebat speciem hominis somno obruti. Alter humi prostratus supinus jacebat, & videbatur cecidisse, dum exitum ex hoc loco moliebatur. Verum idem ille ante octiduum per horam circiter in eodem loco manserat; & dum in apricum venit, titubare incepit, dein obdormivit, ita ut vix excitari potuerit, cum stertore. Ubi vero aqua frigida, faciei & pectori aspersa, ad se rediisset, credebatur se suavissimo somno correptum fuisse, nullamque anxietatem senserat. Nec *Helmontius* (a), proprium infortunium narrans, anxietatis ullius meminit, sed circa orificium stomachi instans animi deliquium sensit; & dum ex

mu-

(x) Ibidem §. 48. pag. 719. (y) Observat. Chemic. Physic. Lib. III. Observ. 13. pag. 329. (z) Observat. Pract. de Affect. Capit. pag. 360. (a) De Lithiasi Cap. ix. §. 54. pag. 720. & Jus duumviratus pag. 242. §. 19.

musco, nidore carbonum infecto, egrederetur, mox concidit, & occipite impegit gravissime in pavementum lapideum: gustum atque odoratum omnino perdidit, auresque tinniebant, & per aliquot menses mansit vertiginosus: verum & haec symptomata tribui possent validae occipitis contusioni. Interim tamen ex praedictis satis patere videtur, quod carbonum accensorum vapor capiti potius, quam pulmoni, noceat. Caeterum aedium, recens calce incrustatarum, noxam, uti & vaporis carbonarii, jam notaverat *Galenus (b)*. Si autem simul consideretur, carbonem relinquere cineres paucissimos, totamque fere illorum molem in vaporem resolutam dispergi per aëra, intelligimus, quomodo pauci etiam carbones (uti *Helmontio* contigit) in cubiculo clauso possint pessima mala producere; imprimis frigida tempestate, quando vapores minus dissipantur, sed magis collecti manent.

§. 1011. **C**ausas has (1010.) docuit Anatomica inspectio cadaverum, quae in ipsa horum aegrorum curatione observari possunt: meditatio autem facile in dictas (1010.) classes ordinat, curationi inveniendae quam aptissimas.

Causae illae apoplexiae, haecenus recensitae & explicatae, vel inventae fuerunt inspectione cadaverum hoc morbo defunctorum; vel repetitis observationibus constitit, quaedam corpori applicata hunc morbum produxisse; adeoque merito pro causis haberi posse. Optimorum auctorum testimoniis haec omnia confirmata fuerunt; quibus plura si quis addere vellet, facile in *Boneti sepulchreto Anatomico* invenirentur. Verum ordo requirebat, ut in classes quasdam numerosae adeo hujus morbi causae distribuerentur, ut eo melius singulis debita curatio adhiberi posset. Uti enim postea patebit, illa, quae in quadam specie Apoplexiae merito laudantur tanquam efficacissima remedia, in alia ejusdem morbi specie pessime nocerent.

§. 1012. **E**x iisdem constat a diversis, & oppositis quidem causis, morbum hunc saepe produci; adeoque bene dividi in sanguineam & pituitosam; sed non perfecta divisione, quum & serosa, & atrabilaria, & polyposa sit, & alia.

Causa proxima in omnibus Apoplexiis est eadem; sed causae efficientes sunt saepe diversissimae; unde nulla poterit esse universalis curandi methodus. Si enim functiones animales abolitae sint ob lentorem pituitosum inertem sanguinis, quo ineptus redditur, ut libere fluat per vasa cerebri & secretioni spirituum serviat, tunc sola illa cura bona est, quae lentorem illum attenuet, sanguini debitam soliditatem conciliet, & motum nimis languidum incitet. Verum

(b) De usu partium Lib. VII. Cap. VIII. Charter. Tom. IV. pag. 458.

rum si sanguis inflammatoria densitate haereat circa extrema vasorum, tunc requiritur opposita medela, qua solvatur sanguis, & motus humorum nimius compefcatur. Hinc orta fuit generalis illa divisio in apoplexiam calidam, & frigidam, five in sanguineam & pituitosam; & ad duo illa distincta capita omnis curatio solebat digeri. Verum ex recensione caufarum satis patuit, non sufficere illam divisionem, neque posse omnes apoplexiae caufas ad duo haec capita redigi.

§. 1013. **L**ocus vero affectus in apoplexia exquisita est totum sensorium commune; in parapoplexia vero ejus quaedam pars praec caeteris, reliquis quodammodo, sed tamen minus, pressis. Cerebello, ut plurimum, in initio illaeso.

Cum in apoplexia exquisita sensus interni & externi, omnesque motus voluntarii aboleantur (vide §. 1008.) locus affectus debet esse ille, a quo omnes nervi, sensibus & motibus voluntariis perficiendis destinati, originem suam ducunt, & ad quem locum perductae mutationes illorum nervorum faciunt ideas, animi affectus, motus corporis &c. Illum autem locum, qualiscumque demum fuerit, vocant Medici sensorium commune; a quo mutabilitas cogitationum a mutato corpore, & vicissim mutabilitas corporis a mutata cogitatione pendet. Verum causa illa, a qua afficitur illud sensorium commune, potest alio loco corporis haerere, uti in caufarum apoplexiae enumeratione patuit; de qua re etiam possunt videri illa, quae in Commentariis §. 701. habentur. Cum autem, abolitis motibus voluntariis & sensuum exercitio, supersint adhuc plurimi alii motus, qui nobis non consciis fiunt, integra debet adhuc superesse functio illius partis, a qua illi motus pendent: pars autem illa cerebellum esse credebatur; de qua re videantur illa, quae ad §. 1009. dicta fuerunt.

In apoplexia exquisita sensus & motus voluntarii omnino abolentur; verum quandoque contingit, ut aegri tales a validissimis caufis, in organa sensuum agentibus, utcumque adhuc affici videantur; in quibusdam partibus adhuc aliquod conamen ad motum supersit; adhuc deglutiant illa quae ori infunduntur: tunc ergo functiones sensorii communis maxime impeditae sunt, non tamen omnino abolitae; adeoque levior quasi ejusdem morbi gradus, qui hinc commode *Parapoplexia* vocatur; uti & levior anginae species *Paracynanche Hippocrati* dicebatur (vide §. 783.). Interim non memini, quod apud veteres auctores *Parapoplexiae* nomen invenerim.

§. 1014. **U**nde patet, cur pulsus & respiratio exerceantur, sensibus interim, motibusque voluntariis, destructis? imo cur saepe pulsus & respiratio crescant pro rato, quo sensus, motusque, plus decrefcunt, ut & circa mortem?

Quia

Quia nempe in Apoplexia illa pars encephali impedita est, quae functionibus animalibus exercendis dicata est, dum altera adhuc libera manet, quae motibus vitalibus fervit. Verum cum totius encephali actio, tam quoad functiones animales, quam quoad reliquas, pendeat a libero motu liquidorum per vasa substantiam encephali constituentia, patet satis, quod libero transitu impedito per magnum horum vasorum numerum, reliqua magis urgeantur a liquidis appulsis. Verum liquidi secreti copia augetur, caeteris paribus, dum ad organa fecernentia major copia fluidorum applicatur intra datum tempus; quod cum fiat in apoplexia ad illam partem encephali, quae motibus vitalibus prospicit, patet ratio, quare pulsus & respiratio augeantur, dum sensus & motus decrefcunt. Imo & hoc observamus tempore somni naturalis, in quo pariter actiones animales & motus voluntarii cessant: nam respiratio fit profundior, robustior, lentior, & magis aequabilis, motusque pariter cordis & arteriarum observatur increfcere robore: unde & omnes actiones, quae a nostro arbitrio non pendent, perfectissime peraguntur somni tempore; circulatio nempe, coctio crudorum, distributio, nutritio &c. Cum autem in reliquis morbis fortis & aequabilis respiratio adeo boni ominis sit, imprimis si pulsus simul fortis sit, & calor aequabilis ad extrema corporis usque, ideo minus periti vix credere possunt, in tanto periculo apoplexia decumbentem versari, dum actionum vitalium tantum robur observant. Verum dum eadem causa, quae actiones animales impedit, pergit agere vel augetur, brevi & actiones vitales, paulo ante adhuc adeo validae, opprimuntur, & subita mors sequitur.

§. 1015. **M**agnitudo igitur apoplexiae censetur aetate, temperie, fabrica aegri; tum vehementia symptomatum, & imprimis absoluta destructione sensuum, motuumque; respiratione valida cum profundo stertore; spuma circa os copiosa, viscidaque; sudore tenui, guttatim haerente; frigidiusculo; ortu ex debili primo parapoplexia praegressa; ortu ex epilepsia ingenti praemissa, vel ex causa nota vehementiori.

Apoplexiam semper periculosam esse omnes Medici agnoscunt: hinc agitur hic tantum de majori minorive discriminis gradu, quod cognoscitur.

Aetate. Sic v. g. senes, hoc morbo correpti, rarius emergunt, quia plerumque in his iners, glutinosa, materia in cavis cerebri colligitur, & per ipsa senectutis vitia talis sanguinis cacoehymia quotidie augetur, uti ad §. 1010. 2. 7. dictum est.

Temperic. Ita atrabilaria temperies hujus morbi discrimen auget, quia vel picea tenacitate sanguis haerere incipit in vasis encephali (vide §. 1010. 2. 7.); vel materia atrabilaria mota, & acris reddita, citissime omnia destruit (vide §. 1010. 4.) absque ulla sanationis spe. Licet autem haec materies atrabilaria tantum sola tenacitate peccaret, summa adhuc difficultas solvendi illud tenax maneret.

Fabrica aegri. Caput v. g. magnum, collum breve, obesitas magna &c. de quibus ad numerum primum §. 1010. dictum fuit.

Vehementia symptomatum &c. Inde enim cognoscitur magnitudo causae, quae Apoplexiam produxit: de his dictum fuit ad §. 1008.

Spuma circa os &c. Dum enim impeditur liber transitus per vasa encephali, tanto magis urgentur rami carotidis externae; hinc facies adeo inflata apparet, & major copia salivae, ac quidem viscidioris, secernitur, quam aegri, forti apoplexia decumbentes, nec accumulari sentiunt, nec deglutiunt; unde magis magisque congeritur, & a valida & forti respiratione spumescit. Videantur & illa quae §. 1010. 3. d. de hac spuma dicta fuerunt.

Sudore tenui &c. In febrium Historia ad §. 594. 2. patuit, morbi materiam subactam, & mobilem redditam, per sudores diffari de corpore quandoque felici cum eventu: verum simul monitum fuit, tales sudores esse aequabiles per totum corpus, calidos, & vaporis forma de cute surgentes. Designant enim tunc vires vitales robustas, materiam solutam mobilem, & vasa pervia. Unde & tales sudores laudantur tanquam boni in apoplexia ad §. 1017. Verum alii sudores in morbis apparent, pessimo signo; dum nempe & parci sunt, & in guttulas collecti haerent cuti; tuncque fere semper frigidi sunt & subviscidi tales sudores, notantque, instante jam morte, resoluti cutaneorum vasculorum extrema, ut crassiores & viscidum sudorem transmittant; simulque adeo jam fractas esse vires vitales, ut calorem fati validum ad cutis superficiem propagare nequeant, per quem in vaporem resolvi sudor posset. Rubra tunc simul solet esse facies, cui guttulae sudoris adhaerent: de quo videantur illa quae ad §. 741. habentur, ubi de signis prognosticis in febre ardente agitur. Simulac autem illa causa, quae apoplexiam produxit, incipit & impedire illam partem encephali, unde vitales actiones pendent; tunc & respiratio difficilior fit: & ab hoc signo comite damnavit sudores in hoc morbo *Hippocrates* (c), dicens: *In apoplecticis ex spiritus molestia sudor accedens, lethale.* Et *Caelius Aurelianus* (d) pariter bina haec signa simul junxit, ubi apoplexiam in pejus vergentem describit. Ita autem habet: *Pejorante passione atque in exitium aegrorum crescente, vultus adductio, ita ut longior nota videatur imago* (ob musculos faciei paralyticos & maxillam inferiorem proprio pondere pendulam), *praecordiorum prominentia, atque totius corporis frigidus torpor, pectoris stridor, & superiorum partium sudores frigidi.*

Ortu ex debili &c. Cum enim parapoplexia sit levior gradus apoplexiae, uti ad §. 1013. dictum fuit; si tunc sequatur apoplexia, novimus causam morbosam augeri. Plerumque autem hoc fit ab extravasato liquido copia sensim aucto: uti v. g. si parva arteria in cerebro rupta sanguinem effuderit, turbantur functiones encephali; & incrementum haec mala pro ratione copiae extra-

(c) Coacar. Praenot. N°. 479. Charter. Tom. VIII. pag. 880.
Morbos. Lib. III. Cap. v. pag. 199.

(d) Acutor.

travasati sanguinis, donec totum sensorium commune affectum fuerit; adeoque sequatur apoplexia. Si autem levior morbus superari non potuerit, satis patet de eodem morbo jam graviori curando parum spei superesse.

Ortu ex epilepsia &c. Patebit postea, ubi de terribili hoc morbo agitur, quod violentis adeo, & saepe repetitis convulsionibus, cerebrum corrumpatur frequenter ita, ut apoplexia & mors sequatur. Facile autem patet, tunc nullam spem superesse. Interim notandum est, quod frequentissime in fine paroxysmi epileptici dormiant cum stertore, & paulo post ad se redeant. Verum ubi profundus ille somnus, paroxysmum finire solens, diutius solito protrahitur, tunc magnus metus est, epilepsiam transivisse in lethalem apoplexiam.

Vel ex causa nota vehementiori. Si nempe talis fuerit, ut cerebrum ilico destruat, v. g. materies atrabiliaria soluta, mota, & acris admodum, si caput petierit. Vel etiam si causa talis fuerit, ut per artem tolli, vel inligniter minui nequeat. Sic si v. g. libra sanguinis effusi haereret in ventriculis cerebri, & circa basin cranii, nulla spes esset, tantam copiam sanguinis sat cito iterum resorberi posse per venas; neque perterebrato cranio posset educi extravasatus sanguis, cum nimis profundo in loco haereat. Ob hanc causam vulnera circa inferiora orbitae oculi, ossis temporum, ossis Ethmoidis, basios cranii &c. lethalia habentur, de quibus vide §. 170. 1.

§. 1016. **L**evitas & sanabilitas mali contra decernitur ex levitate symptomatum, absentia dictorum (1015.).

Veritas hujus asserti sponte patet: Interim notandum est, magnam requiri cautelam, ne Medicus in prognosi hic erret cum famae periculo.

Cum enim modo dictum fuerit praecedenti paragrapho, apoplexiam quandoque sequi, & quidem lethalem, post debilem parapoplexiam praegressam; medicus illo tempore vocatus, dum parapoplexia adest, ex levitate symptomatum concluderet sanabilitatem mali, & faustum praediceret eventum; dum intra paucas horas apoplexia valida aegrum praeter spem necaret; aucta nempe causa, quae parapoplexiam produxerat. Periculum ergo magnum adesse etiam in leviori morbo, monere debet Medicus, semper memor moniti *Hippocratici* (vide §. 1010. 4.); quod nempe etiam levis apoplexia sanatu difficilis sit; valida autem vix unquam curetur: simulque constat, quod levis apoplexia in validam frequenter abeat.

§. 1017. **L**enis apoplexia solvitur superveniente sudore multo, aequabili, rorido, calido, levante; urina multa, crassa; haemorrhoidibus largis, diu fluentibus; fluxu menstruo restituto; alvi fluxu; febre magna.

Saepius jam monitum fuit (vide §. 885.) in historia morborum acutorum, illos sanari ope naturae, vel artis; simulque tunc dictum fuit, summae utili-

tatis esse in curandis morbis, si fideli observatione habeantur cognita illa naturae, sibi soli toties sufficientis, molimina, per quae morbus in sanitatem mutatur. Sic enim cautus redditur Medicus, ne turbet imprudenti medela hos naturae conatus; simulque discit, illos imitari per artem, ubi sponte non adsunt. Cura autem apoplexiae postea tradenda docebit, quod ars eadem tentet facere, quae sponte nata observata fuerant profuisse, vel evacuando, vel derivando impetum & copiam humorum a capite; vel denique stagnantia solvendo & movendo: singula jam haec considerabimus. Verum notandum est, quod dicatur apoplexia *solvi*. Ex illis autem, quae ad §. 594. 830. 1. 887. dicta fuerunt, constat, quod tunc resolutio illa benigna morborum dicatur fieri, quando materies morbosa absque ulla evacuatione sensibili sic mutatur, ut redeat fanitas: hic autem evacuationes sensibiles recensentur. Dicitur autem solvi apoplexia, dum sanatur, Phrasi *Hippocratica*, qui vocabulum *λύειν* hoc sensu in eodem morbo adhibuit (e).

Superveniente sudore multo &c. Per sudores expelli posse de corpore morbosos humores, ad §. 594. pluribus explicatum, simulque dictum fuit de illis dotibus, quas salutiferi tales sudores habere debent, ut distingui possint a symptomaticis & nocituris sudoribus; tuncque simul monitum fuit, levamen perceptum dare signum minime fallax salubris evacuationis. Patebit postea, quando de hydropse agatur, quod per sudores excitatos tolli possit accumulata in cavis corporis lymphæ. Verum levis apoplexia, de qua hic tantum agitur, tali causae originem quandoque debet (vide §. 1010. 2. γ.), adeoque hoc modo tolli pariter poterit, & in hoc casu imprimis sudores tales prodesse videntur.

Urina multa crassa. Ex illis, quae ad §. 830. 4. & 888. 2. dicta sunt, patuit, materiam inflammatoriam, solutam quidem & mobilem redditam, sed tamen degenerem a conditionibus humoris sani, per urinae vias de corpore expelli quandoque. Verum simul tunc fuit notatum, hanc evacuationem saepe jungi aliis, si morbus validior fuerit, & raro sufficere solam, nisi in morbo leviori. Cum autem hic de leni apoplexia agatur, & §. 1010. 2. β. spissitudo inflammatoria cruoris inter causas apoplexiae recensetur, patet, per talem urinam hunc morbum solvi posse.

Haemorrhoidibus &c. Nimiam sanguinis boni copiam, distentis ultra modum vasis sanguineis encephali, apoplexiam producere, patuit §. 1010. 1. 3. α. & 4., adeoque omnia, quae copiam sanguinis minuunt, medentur huic causae. Prae reliquis autem profunt Haemorrhoides larga copia fluentes, quia efficacissime impetum & copiam sanguinis a capite derivant, cum sanguis opposita penitus directione moveatur per vasa haemorrhoidalialia quam per arterias carotides & vertebrales. Unde apoplecticis haemorrhoides utiles esse dixit *Hippocrates* (f); uti alia occasione ad §. 702. notavi: sed & in Phrenitide (vide §. 779.), & in Mania (g) pulchrum effectum praestant. Praeterea quo-

(e) Aphor. 42. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 81. (f) Coac. Praenot. N. 478. Charter. Tom. VIII. pag. 880. (g) Aphor. 21. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 260.

quōtidiana observatio docet, quod illi, quibus consueta jam est sanguinis evacuatio per hanc viam, patiantur varios capitis morbos, cephalalgiam, vertigines, aurium tinnitus &c., si minus feliciter cesserit haemorrhoidum fluxus: quod & *Hippocrates* (*h*) monuit dicens: *Ex haemorrhōide parum apparente vertigines abortae parvam siederationem brevi futuram significat* (ἄσπληγικὸν μικρὸν, καὶ ἐπὶ ὀλίγον) solvit *Venae sectio*; & *quidquid hoc modo apparuerit, mali aliquid significat*. Cum ergo, suppressis haemorrhoidibus, capitis morbi sequantur; & contra, illis fluentibus, leventur illi morbi; patet satis, multum boni inde expectari posse in apoplexia, quae a nimia plenitudine vasorum encephali oritur: ubi enim vasa rupta sunt, tunc a sanguine effuso fortis apoplexia fit, in qua parum spei superest. Praeterea & melancholicus humor inter causas apoplexiae numeratus fuit §. 1010. 2. γ., qui commode evacuat per haemorrhoidum fluxum; uti postea ad §. 1110. dicitur; adeoque & hoc effectu profunt haemorrhoides.

Fluxu menstruo restituto. Cum corpus muliebre ita ab Adorando Creatore factum fuerit, ut & alium hominem intra se recondere & nutrire possit, plus conficit sanguinis boni mulier sana, quam ad proprii corporis usum requiritur, & ideo illud superabundans menstrua evacuatione tollitur: si ergo defecerit fluxus menstruus, plethora fiet, majori copia sanguinis distendentur vasa, nisi per alias vias exiverit illud superabundans; adeoque causam apoplexiae dare poterit menstruorum suppressio. Verum observata practica docent, capitis vasa imprimis urgeri ab hac plethora, dum uteri vasa nimis resistunt sanguini exituro circa consuetum tempus. Hinc notat *Hippocrates* (*i*), capitis concussionis, & aurium sonitus, praecedere menstruorum eruptionem, illaque prodire, si juxta spinam ardor consequatur, qui designat, aortae descendens ramos a sanguine magis incipere distendi. Et alibi (*k*) horrores, lassitudines, capitis gravitates adesse, dum menses prorumpent, dixit. Omnia autem haec symptomata docent, capitis vasa tunc nimis distendi, imo & quandoque solvi: ita narium haemorrhagiam, mensuris deficientibus, *Hippocrates* (*l*) laudat. Si ergo a mensium suppressione, distentis capitis vasis, apoplexia nascitur, menstruus fluxus & evacuando proderit, & derivando a capite; cum uteri vasa opposita directione sanguinem ducant aeque ac vasa haemorrhoidalia.

Alvi fluxu. Duplici modo prodesse potest, vel quatenus evacuando subducit materiae morbosae partem; vel quatenus impetum & copiam humorum a superioribus derivat versus inferiora. Dum enim, liquidis per alvum ruentibus, abdominalium viscerum vasa deplentur, sicque sanguini impulso minus resistunt, potens revulsio a superioribus partibus fit; uti pluribus probatum fuit ad §. 779., ubi de cura phrenitidis agebatur. Verum & ipsa evacuatio pro-

(*h*) Coacar. Praenot. N°. 346. Charter. Tom. VIII. pag. 871. (*i*) Coacar. Praenot. N°. 168. Charter. Tom. VIII. pag. 861. (*k*) Coac. Praenot. N°. 541. 543. Ibidem pag. 885. (*l*) Aphor. 33. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 214.

prodesse potest quam plurimum. Ita ad §. 720. memoratur ex *Hippocratis* observatione, quod alba pituita detentum vehemens diarrhoea sanct. Sed pituitosa & iners talis sanguinis cacoehymia, qualis in Leucophlegmaticis observatur, inter causas Apoplexiae §. 1010. 2. 7. numeratur, adeoque poterit alvi fluxu tolli.

Præterea constitit ex illis, quae ad numerum quintum §. 1010. dicta fuerunt, quod causa apoplexiam excitans quandoque haereat in ventriculo, quae ergo, aequae ac per vomitum, per alvum expelli possit. Novi talem casum contigisse Celeberrimo viro, qui in consortio amicorum subito incepit oculos hinc inde convertere, mox obmutuit, & apoplecticus cecidit. Dum conclamatum crederent summi in arte viri, qui aderant, post quadrantem horae, nullo tentato remedio præter sanguinis missionem, vomuit, præter contentos in ventriculo cibos, ingentem copiam pituitae, & quidem tantam, quantum humanus ventriculus capere posse vix credi poterat: statim redierunt sensus & motus, & blando somno refectus, sequenti die omnino sanus fuit; risitque futuros haeredes, qui nuncio missio advolaverant quantocyus. Patet hinc, talem saburram, primas vias gravantem, producere posse apoplexiam; sed sanabilem facile, sublata hac causa per vomitum vel fecesum. Notaverat mirum hunc effectum, quo ventriculus gravatus cerebri functiones turbat *Helmontius* (*), dicens: *Sin autem suboriatur mucilago putida, ad amarorem prona, vertiginem, & fortius insurgens Apoplexiam suscitatur.*

Febre magna. Constitit ex illis, quae antea in febris historia dicta fuerunt, quod febris multorum & magnorum morborum remedium quandoque sit (vide §. 558.); illudque imprimis probatum fuit, quando de febris effectibus (ad §. 587.) agebatur. Patuit enim tunc, quod per febrim itagnantia agitentur, resistentia subigantur, cruda mutantur in cocta &c. Ex quibus concludere licet, quasdam apoplexiae causas per validum febrilem motum emendari, vel & tolli posse. Non enim prodesse omnibus apoplexiae causis enumeratis febrim, facile patet. Si enim a plethora, vel effusis humoribus ob rupta vasa, nata fuerit apoplexia, febris augebit malum. Verum tunc imprimis videtur sanatio hujus morbi per febrim natam sperari posse, ubi pituitosa, iners, sanguinis cacoehymia apoplexiam produxit (§. 1010. 2. 7.): talis enim materies per febrim solvi, & soluta pelli poterit ex locis, ubi haeret; uti pluribus probatum fuit ad §. 587. Imo & sanguis, inflammatorio lentore haerens in vasis, per ipsam febrim sic mutari potest, ut aptus fiat transire vasa, in quorum angustiis haeserat; uti patuit ex illis, quae de morbis acutis inflammatoriis dicta fuerunt: tuncque saepe circa crisin, mobili reddita materia morbosa, nova oritur febris, vel augetur illa, quae aderat, cum levamine symptomatum morbi. In mirabili illo casu puellae, post suspendii supplicium perpeffum sanatae (vide §. 1010. 3. 8.) notari meretur, quod calidis spirituosis remediis usi fuerint peritissimi Medici, qui ejus curam gesserunt, oleis & spiritibus calidis inunxerint cervicem, tempora, pedumque

(*) In Capit. *A sede animae ad morbos.* pag. 236. §. 12.

que plantas; aromatica decocta per clyfma injecerint; unde fequenti die febris fecuta fuit; fed & fimul fenfus interni, & externi, & loquela redierunt (*m*), moto & propulfo fanguine, qui in vafis cerebri ftagnaverat, dum in laqueo haeferat. A febre autem apoplexiae fanabilis medelam Veteres fperaffe certum eft. Sic apud *Hippocratem* (*n*) habentur fequentia: *Derepente fanum capitis dolor prebendit, confeftimque obmutefcit, & ftertit, & os hiat; & fi quis eum vocet, aut agitet, folum ingemifcit, nihil autem intelligit, & copiofe migit, & fe ad mictum non incitat. Hic, nifi eum febris corripuerit, intra feptem dies moritur; quod fi corripuerit, plerumque fanus evadit.* Ubi notandum, quod de levi tantum hic agatur apoplexia, quia aeger ingemifcit, dum agitur, aut dum vociferantur adftantes; adeoque adhuc aliqua fenfuum reliquia, licet debiles, fuperfunt. Praeterea videtur & illa apoplexia, de qua agitur, a frigida & lenta caufa originem ducere, quia mox addit: *Hujusmodi autem morbus fenioribus contingit magis quam junioribus.* Verum & in alia apoplexiae fpecie a febre multum boni exspectavit: legitur enim in eodem loco: *At fi quis ex temulentia voce deficiat, fi quidem jam confeftim eum febris corripiat, convalefcit; nifi vero corripuerit, intra triduum moritur.* Quin imo, ubi malus ille fudor (de quo vide §. 1015.) cum difficili refpiratione aderat, quem pro lethali figno habebat; fubjungit (*o*): *Rurfus autem in his ipsis, fi febris accedat, folutio fit.* Pariter & *Aretaeus* (*p*), poftquam jufferat in apoplexia frigida applicari acre clyfma, fperam falutis efle monet, fi aeger febre corripuiatur. Verum pariter ex *Hippocrate* (*q*) patet, quod tantum exspectaverit falubrem effectum in apoplexia a febre fatis valida, infurgentis vitae robore excitata; non vero a febre, quae fuppreffis vitae viribus lente glifceret. Hic enim videtur efle fenfus illius Coacae Praenotionis, cui fimilis textus (*r*) in Prorrheticis legitur, quem *Galenus* (*s*) fic explicuit: *Quod abortae apoplexiae, non acuta & calida, fed debilis & diuturna fubfecuta febris nihil profuerit.*

Verum §. 1014. dictum fuit, pulfum & refpirationem crefcere pro rato, quo fenfus motusque plus decrefcunt; uti & circa mortem: adeoque poffet falli quis, dum illud pulfus incrementum ab aucto morbo pendens, pro falubri febre haberet, quae Apoplexiam folvere poffet. Sed ubi in mortem tendit Apoplexia, refpiratio fit magis fublumis & ftertorofa, & omnes functiones animales absolute abolentur. Contra vero ubi febris talis valida infurgit & falutaris, refpiratio liberius peragitur, & levia faltetm indicia emendatarum functionum animalium apparent.

(*m*) Wepferi Hiftor. Apoplect. pag. 168. &c. (*n*) Lib. I. de Morbis Cap. vii. Charter. Tom. VII. pag. 558. (*o*) Coac. Praenot. N°. 477. Charter Tom. VIII. pag. 880. (*p*) De Curat. Morbor. Acut. Lib. I. Cap. iv. pag. 82. (*q*) Coac. Praenot. N°. 480. Charter. Tom. VIII. pag. 880. (*r*) Prorrheticor. Lib. I. Textu 84. Ibid. pag. 752. (*s*) Ibidem pag. 753.

§. 1018. **P**aulo gravior, superata causa, solet mutari in paralyfin alicujus partis musculosae; totius lateris unius, unde hemiplegia; vel omnium cervici suppositarum partium, unde paraplegia dicitur; quae raro curatur, semperque memoriae, judicii, motuum laesiones relinquit; unde soporosi, hebetes, tremuli, vertiginosi, pusillanimes remanere solent.

Hic exitus Apoplexiae non lethalis longe frequentius observatur. Norunt omnes medici practici, quam raro emergant ab apoplexia aegri absque ulla superstite laesione functionum animalium. Unde *Celsus* (t) optime dixit: *Solent autem qui per omnia membra vehementer resoluti sunt, celeriter rapi: ac si correpti non sunt, diutius quidem vivunt; sed raro ad sanitatem perveniunt; & plerumque miserum spiritum trahunt, memoria quoque amissa.* Imo *Caelius Aurelianus* (u) inter signa, quae epilepsiam ab apoplexia distinguunt, ponit & sequens: *Quod post accessionem epileptici integro habitu consurgant frequentius; apoplecti vero paralyfin partium sustineant.* Vidi plures, qui ab apoplexia curati omnibus functionibus cerebri recte valebant, nisi quod deesset hoc unicum, quod non possent vera rebus designandis vocabula invenire; manibus, pedibus, totius corporis nixu conabantur explicare miseri, quid vellent, nec poterant tamen. Malum illud per plures annos saepe insanabile perstat. Verum & miro modo saepe mutantur ab apoplexia emergentes quoad animi affectus; sic ut viderim, sapientissimis antea viris, & fortissimis militibus, masculum illud animi robur adeo fuisse enervatum, ut flebilis pueri instar ob levissimam causam in lacrymas solverentur. Hinc jure dixit *Aurelianus* (w): *Quidam parva conversione mentis afficiuntur, ut aut alienentur, aut tristes & somniosi videantur, ut si eos quisquam a somno excitaverit, aliquid alienum loquantur.* Sapiens *Malpighius*, qui calculi & podagrae dolores, & varia adversa, tulerat magno animo; ab apoplexia, & totius dextri lateris paralyfi, curatus, magnam in memoria & ratiocinio laesionem habuit, & quavis minima de causa lacrymabatur (x). Hinc videtur patere, singulares quasdam encephali functiones manere turbatas, vel & abolitas, tota vita, quia in solo principio primae determinationis mentis in corpus quid mutatum fuit per apoplexiam praegressam. Unde simul apparet, quam multiplicia mala sequi possint post apoplexiam, dum vel in parte quadam singulari corporis, vel in pluribus simul, functionum animalium laesio superstes manet. Variis autem nominibus designaverunt Medici haec mala, quae motus muscularis a voluntate pendentis exercitium laedunt, vel & tollunt integre. Obtinuit hodie, communi in Scholis Medicis usu, *Paraplegiam* vocare, quando motus voluntarii cessant in omnibus partibus cervici suppositis: interim tamen idem illud paraplegiae vocabulum alio sensu apud

(t) Lib. III. Cap. xxvii. pag. 178.
Cap. v. pag. 201.
pag. 681.

(w) Ibidem pag. 200.

(u) Acutor. Morbor. Lib. III.
(x) Baglivi Oper. Omn.

apud Veteres Medicos acceptum fuisse constat. Sic *Galenus* (y) testatur, quod *Hippocrates* vocet *paraplegias*, illas *paralyfes*, quae ex *apoplexia* in partem quandam decumbunt; adeoque generali fere nomine omnes laesiones functionum animalium, post *apoplexiam* superstites, significaret *paraplegia*. *Aretaeus* (z) autem, postquam *apoplexiam*, *paraplegiam*, *parefin*, *paralyfin*, omnia genere eadem esse dixerat, addit sequentia: *Paraplegia autem (est) tæfus motusque remissio, sed in membro uno, utpote manu vel crure; & distinxit a Paralyfi, quod in illa ut plurimum motus tantum & actionis defectio adesset.* Paulo post monet, *Hippocratem* intellexisse *paraplegiae* nomine *apoplexiam* particularem: *Quod enim in toto corpore est vehemens apoplexia, illud in crure paraplegiam vocat.* Patet ergo, quod antiqui vocaverint *paraplegiam* idem illud, quod hodie dicimus *paralyfin*; nam & in illa quandoque una cum motu sensus integre perit, ut postea ad §. 1057. dicitur; & partis singularis, non vero totius corporis, vitium est. Ubi vero dimidium latus corporis motu voluntario caret, tunc vocatur *hemiplegia*; licet *Galenus* (a) generali *paralyfis* nomine & hoc malum comprehenderit.

Alia occasione ad §. 276., dum in historia vulnerum capitis agebatur de signis, quae docerent locum laesum intra cranium, demonstratum fuit pluribus observationibus, quod organum illud corporeum, unde in nobis sensus & motus voluntarii pendet, sit in sua origine, collectione, distributione & operatione duplex: unde una ejus pars potest integra manere, dum altera impotens omnino fit ad omnia. Illud autem in *Hemiplegia* evidenter obtinet; in qua, si exquisita fuerit, dimidia pars corporis a capite ad calcem usque *paralytica* est. Vidi sic unum frontis latus corrugari potuisse tantum, dum in altero latere *paralytico* frons maneret glabra: nec poterat orbicularis palpebrarum oculum claudere, nec buccinator impedire, ne cibi intra genam *paralyticam* & dentes deciderent: lingua exserta trahebatur versus latus sanum, & in eodem latere angulus labiorum fursum trahebatur, ob faciei musculos in altero latere *paralyticos*: balbutiebant aegri tales quam pessime, dum & dimidia pars linguae motu carebat: unde & inter manducandum foedo spectaculo cibi ex ore dilabebantur. Haec dum videbat *Aretaeus* (b), credidit & interiora similiter dimidiatam tantum virium suarum partem retinere, ventriculum nempe, intestina &c. Interim tamen hoc non videtur semper in *hemiplecticis* verum esse: plures enim vidi, qui longe voraciores erant, quam ante morbum; optime digerebant ingesta, alvum deponebant; sicque per plures annos vivebant *hemiplectici*, sed caeterum satis sani. Simul ibidem *Aretaeus* pulchre notavit decussatam illam cerebri actionem, per quam nempe laesio in parte dextra cerebri *paralyfim* faciat in parte sinistra, & vicissim. De qua re videantur illa, quae ad §. 276. habentur.

Ratio autem, cur paulo gravior *Apoplexia* raro curetur integre, sed semper

(y) Commentar. 2. in 2. Lib. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 130. (z) Morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. VII. pag. 33. (a) De Locis Affectis Lib. III. Cap. XIV. Charter. Tom. VII. pag. 449. (b) In loco modo citato.

per fere relinquat aliquas laefiones in functionibus animalibus, fatis patet ex cognita ftructura encephali. In Physiologicis probatur, vafa illa, per quae caufa motus muscularis derivatur in mufculos, & a quibus pendent fenfuum internorum externorumque aefiones, effe omnium minima totius corporis, fimulque tenerrima. Hinc fi caufa morbosa comprimendo v. g. egerit in mollem & pulposam encephali fubftantiam, plura ex his minimis ftaminibus poterunt deftructa manere per totam vitam, licet caufa morbosa poftca tollatur. Quin imo fi tenuiffimum illud fluidum impeditur per aliquod tempus fluere per minima haec nervofa ftamina, tenerrima collabentur latera horum vaforum, & collapsa concrefcunt brevi; tuncque illa functio, quae a perviis his vafis pendeat, immedicabiliter laefa manebit toto vitae tempore, licet caufa, quae apoplexiam produxerat, integre fublata fuerit. De hoc autem poftca adhuc dicendum erit, ubi de Paralyfi agetur.

§. 1019. **E**xquifita apoplexia (1015.), attrito cerebello, corruptis liquidis, caufa in cerebellum propagata, in mortem cito finitur, raro feptimum diem excurrens.

Ex illis, quae ad §. 1009. dicta fuerunt, patuit, duas effe diftinctas in encephalo partes, quarum una motibus voluntariis & fenfibus fervit; altera motibus vitalibus & fpontaneis, qui voluntatis imperio non fubjacent. In apoplexia autem vitales motus manent quidem, fed faepe fatis brevi tempore illa caufa, quae animales functiones omnes delevit, & vitales tollit; licet videantur obfervata practica docere, illam partem encephali, qualifcumque demum illa fuerit, minus facile laedi, quae vitalibus functionibus dicata eft (vide §. 1009.). Verum fi effufi humores, v. g. pergant augeri quantitate, brevi comprimentur omnia in cavo calvariae. Idem & fequi debet, fi effufi humores corrupti, & acres redditi, rodendo deftruant mollem & pulposam encephali fubftantiam. Quin imo fi fupponatur, aliam caufam, nempe obftructionem plurimorum vaforum encephali, dediffe originem apoplexiae; brevi propagabitur malum ad illam partem, a qua vitales aefiones pendent, quia cor pergit humores pellere per carotides & vertebrales arterias; adeoque vafa libera & pervia adhuc tanto magis urgebuntur; & cum tenerrima fint, cito deftruentur. Haec eft ratio, quare exquisita apoplexia, de qua hic tantum agitur, tam cito lethalis fit, ita ut faepe intra paucas horas mors fequatur; rariffime, vel nunquam feptem dies excedat; uti patet ex locis *Hippocratis*, quorum ad §. 1017. mentio facta fuit.

§. 1020. **F**utura apoplexia praevidetur: 1. ex cognita naturali temperie (1010.) N°. 1.). 2. materie morbosa cognita ut caufa proegumena (1010. N°. 2. 3.). 3. ex procatarteticis. 4. ex primis effectibus incepti mali, ut funt tremor; vacillatio; vertigo; fco-
tomia; ftupor; fopor; memoria vacillans; tinnitus aurium; inflatus su-
pe-

periorum ; respiratio solito profundior , cum naribus compressis ; incubus.

Cum ergo tam difficile sit curare apoplexiam operae pretium est , cognoscere illa signa , ex quibus praevideatur futura , ut praecoccupari possit , antequam in nervum erumpat : de his jam hic agitur.

1. De his dictum fuit loco citato.

2. Et de his pariter actum fuit. Haec quidem sola , saltem haud omnia , nondum faciunt apoplexiam , sed sic praedisponunt , ut , alia causa accedente , morbus sequatur.

3. Hae sunt illae , quae dum superveniunt , una cum praedisponente constituunt causam proximam & adaequatam morbi , adeoque necessario morbum ipsum producunt. Sic v. g. plethora est causa praedisponens ad apoplexiam : saepe tamen plethorici diu manent in hoc periculo , nec tamen hoc morbo corripiuntur. Verum si noverim , quod homo plethoricus , aestuante sub sole , motus corporis validos peraget , vina meraca ingurgitabit , summa & subita iracundia excandescet , apoplexiam futuram praevideo.

4. Haec signa maximum usum habent. Raro enim apoplexia absque ullis signis , hic enumeratis , opprimit , nisi fiat a subita ruptura vasorum : caeteroquin semper fere praecedunt quaedam , quae docent manifeste , quod incipiant turbari , vel saltem minus expedite peragi encephali functiones. Verum saepe haec adeo levia apparent & aegris , & Medicis minus peritis , vel non satis attentis , ut negligantur , tuncque tarde medela saepe adhibetur natae apoplexiae , quae caveri potuisset.

Tremor : Ponit vacillationem illius causae , quae motus musculares producit ; uti antea ad §. 627. dictum fuit : unde merito pro signo futurae apoplexiae habetur in illis , quorum temperies & vitae genus huic morbo producendo favent. Non enim tremor solus absolutum signum dat ; nam in frigore febrili tremor semper fere adest , uti & in debilibus hominibus a morbo praegresso , evacuationibus nimis &c. imo in quibusdam hominibus , caeterum sanis , tremor per multos annos observatus fuit ; uti pariter ad §. 627. monitum fuit. Verum dum una cum tremore alia signa concurrunt , quae docent encephalon gravari , tunc admodum suspectus tremor merito habetur , tam in acutis morbis , quam in chronicis. Ideo *Hippocrates* (vide §. 629.) tremores lethales pronuntiavit in vehementer Phreniticis ; & malos tremores dixit in illis , qui ab atra bile mente moti sunt : Et alibi (c) , cum tremore alia signa conjungens , dixit : *Valde surdi , dum aliquid prehendunt tremuli , linguam resoluti , torpidi , malum.*

Vacillatio ; vertigo ; scotomia. Primum initium vertiginis , uti antea dictum fuit , est apparens rotatio rerum vicinarum quiescentium ; tunc incipiunt colores iridis oculis observari , mox vacillant omnes muscoli , incipiunt homines metuere , ne labantur , & enervantur omnes vires ut se sustinere nequeant ;

(c) Coac. Praenot. N°. 198. Charter. Tom. VIII. pag. 863.

queant; ingratiſſimus in auribus ſibilus percipitur; tuncque aucto malo tenebrae oculis obverſantur, & dicitur ſcotomia, ſive vertigo tenebricoſa; paulo poſt cadunt. Satis patet ex his, quod in vertigine totum ſenſorium commune afficiatur: verum tunc imprimis apoplexiam minitatur vertigo, quando cauſa vertiginis haeret intra cranium; tuncque vocatur vertigo idiopathica: hoc autem ex temperie aegri & aliis ſignis comitantibus cognoscitur. Datur enim & vertigo ſympathica, ubi ſenſorium commune quidem afficitur, ſed cauſa extra cranium haeret; uti v. g. bilis corrupta in ventriculo, venena ingeſta &c. haec autem vertiginis ſpecies raro in apoplexiam deſinit. Ideo *Hippocrates* (d) una cum vertigine alia ſigna memorat, quae cauſam vertiginis in cranio haerere docent; ſic autem habet: *Quibus capitis dolores, & ſonitus aurium ſine febre, & vertigo tenebricoſa, & vocis tarditas, & manuum torpor, eos aut apoplecticos, aut epilepticos, aut obliſioſos fore exſpecta.*

Stupor. Deſignat imminutum, vel & abolitum ſenſum tactus in parte quadam corporis: ſignum, quod ſaepe praecedere ſolet apoplexiam; imprimis ſi cum ſtupore ſentiant, ac ſi aucta fuerit membri ſtupentis moles. In plethoricis ſaepe obſervatur, quod ſentiant digitos manuum quaſi mole auctos & obtuſiorem tactus ſenſum habeant; imo digitos manuum difficilius in pugnum colligere valeant. Tunc novimus, nimis impletis vaſis ſanguineis, in cavo cranii jam incipere obrui ſenſorium commune: & niſi ſolvatur ſubito haec plethora, a levi cauſa accedente ſequetur apoplexia. Interim notandum eſt, quibusdam hominibus familiare eſſe, ut ſubinde quaedam corporis partes ſtupeant abſque magno malo. Novi quosdam, qui jam per multos annos talem ſtuporem patiuntur, ſi dormientes huic illive lateri incumbant diutius; imo & ſaepe vigilantibus idem contingere ſolet. Initio metum incuſſit hoc ſymptoma, ſed cum nullum inde malum ſecutum fuerit, inceperunt ſecuri eſſe. Unde *Hippocrates* (e) caute dixit: *Torpores & ſtupores (ἀναιſθηſία) praeter conſuetudinem contingentes, apoplexiae futurae ſignum.*

Sopor. Apoplexia magnam ſimilitudinem habet cum ſomno profundifimo, uti ante ad §. 1008. dictum fuit; hinc non mirum eſt homines, qui in hunc morbum inclinant, ſomnolentos eſſe, dum jam incipit a ſenſim aggeſtis humoribus in cranio comprimi encephalon, vel & a nimia copia diſtensis vaſis ſanguineis impediuntur reliqua vaſa minora (vide §. 106. d.). Vidi plures plethoricos admodum, vel & valde obefos, qui tota die vix a ſomno arceri poterant; ſed ex ante dictis notum eſt, ſimiles frequentifſime apoplexia corripiti.

Memoria vacillans. Deſignat enim hoc ſymptoma, turbari jam ſenſorium commune; hinc in acutis morbis phrenitidem praefagit illa obliſio ſubitanea (vide §. 772.). Sed & videmus ſaepe in viris literatis, ingruente jam ſenio, illas Eclipſes quaſi memoriae, certa fere ſemper apoplexiae ſecuturae praefagia. Memorabilis talis caſus apud *Wepferum* (f) habetur, de primario aulae

(d) Coac. Praenot. N°. 162. Charter. Tom. VIII. pag. 861. (e) Ibid. N°. 476. pag. 879. (f) Obſervat. Med. Pract. de Affect. Capit. pag. 359.

aulae ministro, cui subinde memoria debebatur, redintegrata postmodum: postquam saepius has alternationes passus esset, profundo sopore triginta horarum periit: deimta calvaria effluxit magna copia aquae, & cerebri exteriori parti adhaeserunt vesicae, aqua limpida distentae. Quod autem notandum est, de cephalalgia, vertigine, aut tinnitu aurium nunquam fuit conquectus; unde apparet, signum hoc magni momenti esse ad praesagiendam apoplexiam, & imprimis illam speciem, de qua §. 1010. 2. 7. dictum fuit.

Tinnitus aurium. Solet contingere etiam fanis hominibus, quibus nullus apoplexiae metus est; cum a levibus fatis causis oriri posse videatur, quae in ipso auditus organo haerent. Verum ubi ab encephalo affecto aurium tinnitus producitur, tunc & diuturnior esse solet, & frequentius recurrit; atque merito pro signo habetur compressionis encephali, sive a distentis nimis vasis sanguineis, uti ad §. 665. dictum fuit, ubi de debilitate febrili ab hac causa orta agebatur; sive ab extravasatis in cavo calvariae liquidis, sensim auctis: unde inter signa, quae aquae in cerebro collectionem fieri docent, *Hippocrates* (g) & tinnitum aurium recensuit.

Inflatus superiorum. Antea ad §. 773., ubi de symptomatibus phrenitidem comitantibus agebatur, dictum fuit de facie illa rubra admodum, & vultuosa dicta, quae designabat liberum minus transitum esse per ramos carotidum internarum, adeoque externos ramos magis impleri. Ubi a nimia plethora imminet apoplexia, tunc etiam talis rubedo & inflatio quasi faciei observatur. Verum ubi pituitosa, lenta, cacochymia adest, turget corpus, sed frigido tumore; & prima fere signa in facie apparent, dum flaccida illa pars faciei sub oculis tumere incipit. Quo magis autem interiora cranii replentur tali humore pituitoso, eo plus etiam inflata apparet facies; unde & inter signa apoplexiae, a tali causa nascituae, oculi pallidi, turgidi, & humentes recensiti fuerunt ad §. 1010. 2. 7.

Respiratio solito profundior &c. Imprimis somni tempore: cum autem respirationis augmentum adfit in apoplexia (vide §. 1008.), talis respiratio designat, somnum profundiorum esse naturali, & jam in apoplecticum vergere. Pinnae autem narium compressae incipientem paralytin musculorum faciei indicant, a quibus narium pinnae diducuntur. Frequenter enim prima imminentis apoplexiae signa in facie conspiciuntur, dum in uno latere jam debilitatis musculis, in opposito latere positi praevalent, & magis contracti vultum miro modo mutant: hoc ipso tempore, dum haec scribo, vidi in nobilissimo aegro unum latus faciei tantum paralyticum, & pinnam nasi in eodem latere collapsam.

Incubus. Dicitur adeste, quando somni tempore ingens anxietas cum sensu ponderis incumbentis percipitur, una cum impotentia motus & loquela. Illi, qui hunc morbum experti fuerunt, testantur omnes, quod se sic habuerint, & quod liberati fuerint, simulac aliquod membrum movere poterint, vel vocem proferre. Cum autem, ubi ab interna causa sensorium

com-

(g) De Morbis Lib. II. Cap. vi. Charter. Tom. VII. pag. 556.

commune sic mutatur, uti olim ab externis causis in corpus agentibus mutatum fuerat, tunc sibi persuadeat homo similes causas externas existere & agere, uti antea ad §. 700. latius dictum fuit, ubi de delirio febrili agebatur; patet ratio, quare credant spectrum sibi incumbere, & suffocationem minitari. Cum enim idearum ortus non respondent externis causis, sed internae cerebri dispositioni, mirae oriuntur phantasiae, uti tunc explicatum fuit. Hinc *Incubus* dicitur, vel & *Incubo* (*b*), *Siquidem veluti adscendere atque insidere suo pectore sentiunt quidquam.* Ob sensum autem suffocationis imminetis a *Themisone* (*i*) Πνιγάλειων vocabatur. Uti autem Latinis ab incubando, sic Graecis ἐφιάλτης ab ἐφάλλεσθαι id est insiliendo dicitur; quia hoc malo correpti se ab aliquo insiliente premi credunt. Novi hoc contigisse quibusdam, dum in dorsum se componentibus obdormiverant, & pulvinari, cui incumbebant, deorsum delapso, retrorsum inflexa cervice decumbentibus: Quibusdam, lateraliter & antrosum delapso capite inter dormiendum, sicque cervice antrosum admodum inflexa, idem contigit. Forte retrorsum sic reclinato capite, tota moles cerebri, sinus laterales, & torcular *Herophili* premit, & antrosum versus alterum latus inclinato capite, impedimentum nascitur venis jugularibus, atque inde turbantur actiones encephali. Facile autem patet, quod incubus, a sola capitis positura in somno minus commoda ortus, non adeo mali ominis sit: plurimi enim sic aliquando incubum passi fuerunt absque ulla noxa sequente: verum ubi a causa morbosa, lymphæ v. g. sensim aggregata in capite, incubus oritur somni tempore, tunc frequenter recurrere solet idem malum, & apoplexiam minitatur, vel & alia mala difficillima a turbato sensorio communi pendentia. Unde dixit *Aëtius* (*): *Qui incubus appellatur, non est daemon, sed magis praeludium & prooemium morbi comitialis, aut maniae, aut apoplexiae.* Et paulo post addit sequentia: *Occurrendum igitur inchoanti malo; perseverans enim, & assiduo invadens, quempiam ex praedictis morbis inducit, crasso humore paulatim collecto in cerebri ventriculis.*

§. 1021. **P**raesens facile noscitur, si modo inter diversos ejus gradus distinguitur.

Apoplexia enim exquisita cognoscitur illis signis, quae §. 1008. habentur. Quomodo autem diversi gradus apoplexiae distingui possint, dictum fuit ad §. 1013. 1015. 1016.

§. 1022. **C**uratio hujus mali generalis nulla dari potest: oportet enim; ut pro varietate causae (1010.), modo applicandi, & loci affecti, varia omnino sit; & ut applicetur antequam malum adoleverit.

Ex

(*b*) Caelius Aurelianus. Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. 111. pag. 288. (*i*) Ibidem.
(*) Lib. VI. Cap. XII. pag. 104. versa.

Ex recensione caufarum §. 1010. hoc fponde patet, nam hae adeo diverfae funt, ut faepe oppofita medela requiratur. Hoc imprimis ideo monendum erat, quia jaftantur talia remedia, quae magnatibus, quibus hic morbus ob lautiozem diaetam frequentior eft, magno faepe venduntur pretio, & fere omnia aromatibus acerrimis, falibus volatilibus alcalinis, & fimilibus, conflant, quae in apoplexia, a plethora vel ab inflammatione orta, peffime nocent. Praeterea fi tumor venas jugulares comprimeret, frustra capiti medela fieret, dum tota cura pendet ab eo, ut tumor ille tollatur. Cum autem adeo difficilis curatu fit hic morbus, licet levis fuerit, uti antea dictum fuit; requiritur ad felicem curam, ut potius idonea medela praecaveatur antequam fuerit, vel faltem in ipfo hujus morbi initio adhibeantur omnia, quae prodeffe poffunt: cum enim invaluerit, brevi lethalis erit; vel fi evadat aeger, nunquam fere in integrum reftituentur actiones fenforii communis, fed mifericordiam pofttea vitam trahet; uti dictum fuit ad §. 1018. Oportet ergo ut ordine curatio defcribatur fecundum diverfas caufarum claffes.

§. 1023. **S**i ergo lenta, inertis, frigidaque caufa (1010. N°. 2. lit. γ.) oritura praevideatur per figna ibi pofita, ftatim conandum.
1. ut preffio glutinofa a capite avertatur. 2. lentor in cerebro & in toto corpore attenuetur.

Ubi jam encephali vafa lento tali humore infarcta funt, parum fpei fupereft: hinc monetur iterum, quod cura inflitui debeat, dum ex fignis antea defcriptis futura praevideatur apoplexia. Duo tunc hujus curationis capita confiderantur: fi enim poffet illa pituitofa cacochymia tolli ilico, optima & perfectiffima cura foret: verum, ut haec attenuetur, tempus requiritur; adeoque opus erit, ut illud glutinofum omni artis inolimine a capite avertatur. Licet enim illud alias partes corporis occupet, illarumque functiones impediatur, minus inde erit periculum, & facilioris curae fpes. Dum Leucophlegmatici, vel & Chlorofi laborantes puellae, toto corpore turgent lento tali & pituitofa humore, languent quidem, fed curantur tamen, quamdiu in encephalo haec colluvies nondum collecta fuerit. Sequitur, ut confideretur, quibus modis bina haec, ad praecavendam apoplexiam a lenta & glutinofa fanguinis cacochymia, requifita obtineri poffint.

§. 1024. **P**reffio in vafa cerebri minuitur 1. derivatione in alia, & oppofita loca. 2. evacuationibus univerfalibus.

1. Dum cor pellit fanguinem in aortam, ille, proportionaliter ad magnitudinem diametrorum, pellitur per omnes ejus ramos, fi ubique eadem fuerint refiftentiae; adeoque ut derivetur impetus & copia humorum a vafis cerebri, debet minui refiftentia vaforum in aliis locis, ut illa plus capiant; & tunc obtinetur haec derivatio; imprimis fi inferiora corporis vafa fic difponantur, ut majorem copiam humorum recipere poffint. Hinc haemorrhoides,

des, menstrua, alvi fluxus, adeo profunt in hoc morbo, uti ad §. 1017. dictum fuit.

2. Quia illis humorum per vasa movendorum copia minuitur.

Singula haec jam seorsim binis sequentibus paragraphis considerabuntur.

§. 1025. **V**apor, fofus, balneum, fuctio, epifpasticum, rubefaciens, veficans, caufticum, fonticulus, fetaceum, frictio, ligatura determinata, venis majoribus, pedibus, cruribus, femoribus, applicata, primo scopo attingendo (1024. N°. 1.) valent. Collutiones, gargarifini, mafficatoria, falivam moventia, apophlegmatifini, ori, faucibus, naribus applicata, eidem inferviunt.

Priora omnia applicantur partibus inferioribus corporis: quaedam hac spe, ut minuta refiftentia laterum vasorum haec partes plus turgeant humoribus, adeoque minor copia liquidorum superiora petat. Vapor enim, fofus & balneum hoc efficiunt, laxando partes folidas; fuctio vero, imprimis per cucurbitas, tollendo vel minuendo multum preffionem atmosphaerae, efficit, ut ilico partes corporis, quibus haec applicantur, tumeant quam maxime. Alia vero irritando has partes augent motum humorum per easdem, uti funt epifpastica rubefacientia &c. De omnibus autem his, quae revellendo impetum humorum in alias partes prodesse possunt, dictum fuit antea ad numerum quartum §. 396., ubi de curatione inflammationis agebatur; atque ibidem haec fingula explicata fuerunt, uti & ad §. 134., ubi de derivantibus, attrahentibus, propellentibus, in cura obftructionis agebatur.

Cum autem in inflammatione curanda femper simul cavendum efflet, ne acrioribus irritantibus motus fanguinis in toto corpore augetur, ideo majori cautela laudabantur veficantia, imprimis ex cantharidibus parata. In hac autem apoplexiae specie, quae frigidae temperiei hominibus familiaris est, & in qua iners pituitofa fanguinis cacoehymia adest, tutior cantharidum ufus est, cum fimul & profint attenuando illud glutinosum, uti §. 1027. dicitur. Quam pulchrum autem effectum fetacea habeant in capitis morbis curandis, antea dictum fuit ad §. 396., & pluribus observatis etiam in hoc morbo confirmatur. Sic stuporem, post apoplexiam manentem, qui frustra tentatus fuerat veficatoriis, & fonticulo, fanavit integre fetaceum (k). Ita & in puero, qui delapsus ab equo apoplecticus fuerat factus, manebat memoria laesa, per plures septimanas: fetaceo autem applicato intra octiduum perfectissime convaluit (l).

Ligaturae autem artuum tales, ut venas comprimant, arterias non adeo, utpote profundius fitas plerumque, & minus facile comprimendas, efficiunt, ut magna copia humorum colligatur in artubus; cum arteriae admittant, venae vero pressae reditum ad cor impediunt; hinc longe minori copia urgebitur

(k) La Motte Traité Complet de Chirurgie Tom. I. pag. 122.
Essays Vol. V. part. 2. Observ. 52. pag. 598.

(l) Medical

tur caput. Ideo & alia occasione ligaturae artuum laudatae fuerunt ad compescendam nimiam narium haemorrhagiam (vide §. 743.). Quin imò & validissimas crurum ligaturas apoplecticos excitasse legitur (m). Verum tunc potius dolorem faciendū videntur profuisse, quam comprimendo vasa, quia fortissima talis constrictio & arterias comprimit; adeoque numerum vasorum transmittentium in inferioribus partibus minuit; cum levior ligatura solas venas angustet, non arterias, adeoque plus prodest, pressionem versus caput minuendo.

Verum & alio modo illa derivatio inertis & frigidae pituitae ab encephalo obtineri potest. Notum est ex Physiologicis, totum os internum, & fauces, semper madere muco naturaliter, ipsam salivam sanam aliquid lentoris habere, narium internam superficiem obliniri mucoso humore, qui in crassas adeo lemas concrefcere potest, in aqua tamen dissolubiles. Sed omnes illae partes, quae mucum in his locis secernunt, accipiunt sanguinem arteriosum, unde haec secretio fit, a ramis carotidum externarum; unde videtur sanguis, ad encephalon tendens, & secretioni subtilissimi fluidi destinatus, liberari salivae & mucī materiae (n), antequam per vasa cerebri fluat. Si ergo a mucosa tali colluvie apoplexia metuatur, optimo consilio tentant medici augere secretionem mucī in omnibus his locis, ut eo purior sanguis ad encephalon veniat. Augmentum vero secretionis mucī in his locis obtineri poterit, dum vasa excretoria collutionibus emollientibus laxantur, ut facilius emittant secretum liquidum; & praecipue si stimulantibus irritentur haec loca, tunc enim majorem liquidi copiam plorant, uti constanti lege observatur. In *Materia Medica* ad hunc numerum tale decoctum stimulare, ex aromatibus acrioribus compositum, habetur, quod instar collutorii oris, & gargarisini, optimo cum fructu adhiberi posset in hoc casu. Praeterea constat ex Physiologicis (o), salivae fontes & emissaria sic sita esse, ut motu manducationis imprimis humores suos profundant; hinc laudantur & masticatoria, quae solent habere pro basi talia, quae diutissime sub dentibus teri possunt, nec tamen facile solvantur in saliva; uti sunt cera v. g. & imprimis mastiche, quae absque imminutione suae substantiae per integrum diem dentibus conteri poterit: his deinde admisceant acria aromata, quae stimulando & irritando majorem salivae & mucī copiam eliciunt; qualia sunt *pyrethri radix*, *zingiber*, *piper* &c. Formula talis masticatorii salivam moventis in *Materia Medica* ad hunc numerum pariter habetur. Naribus etiam similia applicari possunt, hac tamen lege, ut ab acrioribus hic abstinendum sit, cum interna narium superficies longe facilius irritabilis sit, quam os internum vel fauces, & nimia sternutatio inde excitari posset. Remedia, quae huic usui pulchre serviunt, recensentur in *Institutionibus* (p): illa vero quae ultimo numero ibi habentur, acriora sunt; hinc magna cum cautela solum adhiberi possunt; & fere tantum in illis, qui diuturno usu tabaci callosas fere nares habent. Quia autem tantam

co-

(m) La Motte loco modo citato. (n) H. Boerhaave Instit. Medic. §. 235.

(o) Ibidem §. 65.

(p) Ibidem §. 1195. 1. 2. 3. 4.

copiam mucii haec remedia de naribus educunt, vocantur *Apoplegmatismi*, quae ad omnia capitis vitia ab *Aretaeo* (*) commendantur. Patet autem ex dictis, haec omnia duplici modo prodesse, nempe quatenus partem materiae morbosae evacuant, & quatenus, augendo copiam motumque humorum per ramos carotidis externae, avertunt pressionem ab encephalo, cui carotides internae prospiciunt. Ob ultimum illum effectum in cura Phrenitidis (vide §. 781.) laudabantur collutoria & gargarismata, sed lenia, quia in morbo acuto inflammatorio stimulantia non carent periculo.

§. 1026. **V**omitoria, purgantia valida, certo determinata; scarificatio, venarum pertusio, secundo scopo (1024. N°. 2.) satisfaciunt; licet aliquid semper incerti secum ferant.

Evacuaciones quaecumque, copiam liquidorum subducendo, minuunt & pressionem fluidorum in vasa; verum considerandum est, an evacuaciones convenient semper, & quales. In hac morbi specie corpus turget lentis & pituitosis humoribus, & vomitus pituitae frequens saepe adest (vide §. 1010. 2. γ.); adeoque satis commodum videretur, per vomitorium datum, partem hujus faburrae, primas vias gravantis, excutere, sicque cavere ne ulterius sanguini admisceatur. Monuerat *Celsus* (q), vomitum prodesse illis, quibus frequens saliva, vel nausea est; aut sonant aures, aut madent oculi. Quae symptomata adsunt in hoc morbo (vide §. 1010. 2. γ. & 1020. 4.). Adeoque non videtur omnino improbari posse vomitoriorum usus in hoc casu; & in *Materia Medica* ad hunc numerum plures habentur formulae, quae huic scopo fervire possent. Interim tamen in ipso actu vomitus, uti jam saepius monitum fuit, humores magna copia & impetu versus caput feruntur; adeoque hic effectus repugnat primae indicationi §. 1023., quae pressionem glutinosi a capite avertendam jubet. Merito ergo monetur in textu, quod aliquid incerti semper secum ferant; quatenus nempe inter vomendum nimis urgentur vasa cerebri: unde *Hippocrates* (r) monuerat: *A vomitu singultus & oculorum rubor, malum.* Verum alia occasione demonstratum fuit (vide §. 772.) quod rubor oculorum denotet, encephali vasa nimis dilatata turgere. Unde *Aretaeus* (s) non commendat vomitoria in hoc morbo, sed purgantia laudat; spontaneum tantum vomitum non improbat, dicens: *Sin autem & dum purgatur, nauseabundus sit, id ne prohibeto; nam & illa intentio vigorem quemdam ad expergefaciendum praestat, & pituitae vomitus morbi causam evellit.*

Purgantia ergo videntur tutiora esse, cum & evacuando simul versus inferiora revellant humorum copiam & impetum, & sponte lenis apoplexia quandoque solvatur per alvi fluxum, uti §. 1017. dictum fuit. Valida autem laudantur purgantia, ut certum effectum praestent, & copiam magnam evacuent.

(*) De Curat. Morbor. Diuturnor. Lib. I. Cap. 11. pag. 115. (q) Lib. I. Cap. 111. pag. 30 (r) Aphor. 3. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 293. (s) De Curat. Morbor. Acutor. Lib. I. Cap. 14. pag. 82.

cuent. Unde & *Aretaeus* (t) Hierae integram potionem, five dosim, commendat; quae videtur, uti ex alio loco patet (u), ad quatuor vel quinque drachmas ascendisse. Quod autem satis acre purgans illud fuerit, patet ex alio loco ejusdem auctoris (w): ubi in cura lethargi, dum copiosius purgare volebat, hierae tantum drachmas duas dabat cum mulsae cyathis tribus; quae videtur esse dimidia potio, quam commendat in apoplexia curanda (x), si vires debiliores prohiberent, ne integra dosis dari posset. In Materia Medica ad hunc numerum purgans potio satis efficax habetur, ex scammono & resina jalappae, quae & solvendo & evacuando multum in hoc casu prodesse poterit. Bihorio autem post tale purgans assumptum, acre clyisma injicitur, ut eo citius assumpti pharmaci vis versus inferiora determinetur.

Sanguinis autem evacuatio videtur prae reliquis magis incertum in hoc casu eventum habere; imo vix prodesse posse. Si enim conferantur illa, quae ad §. 1010. 2. γ. habentur, patebit, in talibus aegris deficere partem sanguinis rubram; & ex hac causa languores illos & torpores nasci, lymphamque accumulari in cavis corporis, unde symptomatum, ibi recensitorum, caterva deducta fuit. Dum ergo per venae sectionem aut scarificationes adhuc magis minuitur copia sanguinis, augetur causa morbi. Interim tamen nihil magis familiare est in praxi, quam ut Medici ilico ad sanguinis missionem confugiant, ubi Apoplexia metuitur: imo famae damnum incurrunt illi, qui hoc remedium neglexisse videntur, apud ignarum vulgus. Quin & *Celsi* (y) auctoritas sanguinis missionem semper suadere videtur; dum dicit, quod *maxime fieri debet, ubi nervi resoluti sunt, ubi subito aliquis obmutuit*. Verum si consideretur, evacuationes tunc tantum prodesse in morbis, quando vel morbosam materiam tollunt, vel nimiam copiam sanguinis boni minuunt in plethoricis, vel motus circulatorii nimiam celeritatem sedant, aut denique impetum humorum circulantium a partibus affectis derivant in alia loca; facile patet, non multum boni a sanguinis missione in hoc casu expectandum esse. Motus enim sanguinis per vasa languet; copia ejus deficit; & materia morbi extra vasa in cavis corporis accumulatur; vel lentum illud glutinosum circa angustias ultimas vasorum arteriosorum haerere incipit; adeoque nullo modo per venae sectionem educi potest, cum in venas tantum transeat illud, quod per ultimos fines arteriarum ire potuit: revulsio autem a capite tutius & melius fieri poterit per illa, quae praecedenti paragrapho laudata fuerunt. Imo *Celsus* (z) ipse prudenter monuerat circa sanguinis detractionem per venas, quod considerari debeat *etiam morbi genus quod sit: utrum superans, an deficiens materia laeserit*. Certe in hoc casu deficit sanguis, non superat; adeoque non debet evacuari. *Aretaeus* (a) prudenter monuit: *Frigiditate multa, & torpore, & sensuum abolitione hominem occupante*, venam minime scindendam esse; sed

(t) Ibidem. (z) De Curat. Morbor. Diuturnor. Lib. I. Cap. II. pag. 115.
 (w) De Curat. Morbor. Acutor. Lib. I. Cap. II. pag. 78. (x) Ibid.
 Cap. IV. pag. 82. (y) Lib. II. Cap. X. pag. 79. (z) Ibid. pag. 78.
 (a) De Curat. Morbor. Acutor. Lib. I. Cap. IV. pag. 81.

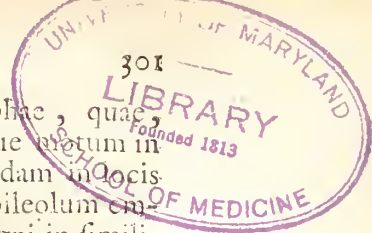
sed tunc ad clysteres acriores, & ad purgantia confugiebat, ut & intestina liberaret, & humores, caput occupantes, revelleret. Sed & *Hippocrates* (b) dixerat: *Sanguinis detractio in perfrigeratione torpida, malum.* Idem verum est de scarificatione, & cucurbitis, quae revellendo prodesse possunt summopere, uti paragrapho praecedenti dictum fuit; sed sanguinem evacuando in hoc casu pariter nocerent, ob rationes dictas.

§. 1027. **L**entor vero, praemissis (1024. 1025. 1026.) determinantibus, dissolvitur remediis generalibus contra gluten descriptis (75.) cum prudentia adhibendis, capiti applicandis omni forma: inter omnia vesicae per cantharidas profunt, & insecta similia sensim usurpata.

Sequitur jam altera pars indicationis, nempe ut lentor in cerebro & in toto corpore attenuetur. Antea peculiari Capitulo actum fuit de glutinoso spontaneo, illiusque causae recensitae fuerunt (vide §. 69. ad §. 76.): simul enumerata fuerunt illa mala, quae a tali sanguinis cacochymia sequi possunt; & inter illa monitum fuit, quod & functiones animales inde perturbarentur. Ibidem & habentur omnia illa, quae ad curam glutinosi spontanei spectant, tam in diacta, quam in medicamentis & corporis exercitiis. Verum cum auctus motus & stimulantia remedia ibidem commendata fuerint, patet satis, quod prudentia magna opus sit in cura hujus cacochymiae, ubi symptomata docent, encephali functiones jam perturbari: si enim nondum satis attenuatos humores subito moveas, haerebunt tanto pertinacius impacti angustiis vasorum, & augebuntur omnia mala. Haec est ratio, quare prius praemitti debeant determinantia, ut, quantum per artem fieri potest, pressio a capite avertatur, simulque per evacuantia tollatur pars gravantis saburrae pituitosae. Tunc a lenioribus incipiendum est, & imprimis ab illis, quae potenter solvunt, & tamen circulationis impetum non augent subito & vehementer; qualia sunt sapo venetus, tartarus tartarificatus, tartarus regeneratus, salia alcalina fixa ex cineribus plantarum &c.: ubi his aliquamdiu usurpatis levamen symptomatum docet, lentorem attenuatum esse, tunc acriora, & motum humorum magis augmentia, tuto adhiberi possunt; una cum roborantibus, quae laxitatem nimiam solidarum partium (semper hujus cacochymiae comitem) emendent. In *Materia Medica* ad §. 75. omnia haec remedia, in suas classes ordine distributa habentur; unde peti possunt. Sed & capiti raso ex similibus fomenta & epithemata applicari possunt cum fructu, ut omnibus his simul conspirantibus lentor & in toto corpore, & in cerebro, attenuetur.

Vesicatoria autem maximum hic usum habent, quae non tantum stimulando partem, cui applicantur, & irritando, revulsionem faciunt versus alia loca corporis; uti §. 1025. dictum fuit; sed & solvendo epidermidem a cute faciunt,

(b) Coac. Praenot. 343. 491. Charter. Tom. VIII. pag. 871. 880.

ciunt, ut sub elevata epidermide colligatur magna copia lymphæ, quæ, pertusa hac vesica, per plures dies sæpe pergit effluere; simulque in toto corpore augment, lentorem attenuant & dissolvunt. Quibusdam in Medicis nudæ capitis cuti, novacula derasis capillis, applicant pileolum cum plastro vesicatorio obductum; non quidem sine molestia, sed insigni in similibus morbis emolumento. *Celeberrimus Wepferus (c)*, dum a colluvie serosa symptomata aderant, quæ apoplexiam minitabantur, hoc remedium tanquam efficacissimum laudavit; imo bis vel ter repeti jussit, hanc cautelam imprimis adhibens, ut capillatæ cuti capitis apponeretur tantum, & sic firmaretur vitta vel fascia, ne locum mutando aures vel cutim non capillatam tangere posset. Affirmat autem, quod hoc modo, absque dolore, absque vesica excitata (nisi cicatrix alicubi adsit), magna copia aquæ cum effectu sensibili ex cute educatur. In alio tamen loco (*d*) monet, non esse radendum caput, sed crines forfice tantum detondendos esse; simulque addit hanc cautelam, quod non ultra octo horas relinquendum sit hoc emplastrum, cum diutius hærens stranguriam molestam excitare soleat. Simili, sed leniori vi, prædita, infecta interno usui ad eundem scopum servire possent; ut sunt Millepedes, Cochinnella &c. Usus vero internus Cantharidum merito suspectus habetur; ideoque prudentiores Medici his abstinere solent.

§. 1028. **S**i ab iisdem causis (1023.) apoplexia jam facta est, raro curatur: si vires ferunt, eadem tentanda (1023. ad 1028.); naribus, ori, capiti applicanda omnia, quæ sensus excitare queant; acerrimi usurpandi stimuli quicumque; alvus acri clysmate laxanda.

Cum adeo difficulter impediri possit, ne Apoplexia sequatur, ubi totum corpus lenta tali & glutinosa cacochymia scatet; patet facile, adhuc minorem spem esse curandæ Apoplexiæ jam præsentis, adeoque non sine ratione mœneri, quod raro curetur. Interim tamen ægrum talem, post acerbam prognosin, fato suo relinquere, durum videtur; & Medicus culpari posset, ac si neglexisset illa remedia, a quibus adhuc aliquid sperandum erat. Simul & semel ergo tentanda sunt omnia, quæ prodesse possent, præmonitis prius ægri amicis de summo & inevitabili fere mortis periculo. Cum autem eadem causa sit in hac apoplexia jam nata, quæ antea explicata fuit, tanquam metum faciens Apoplexiæ futuræ; patet satis, eandem requiri medelam, quæ præcedentibus paragraphis descripta fuit. Subita ergo revulsio a capite per illa, quæ §. 1025. habentur, tentanda est; & imprimis per vesicatoria; simulque evacuatio fieri debet, si vires adhuc supersint. Cum autem tales apoplectici vix deglutire possint, præcipua spes est in applicatione clysmatis, & quidem acris, ut & cito & valide alvum ducere possit; a quo remedio *Arætaeus*.

(c) Observat. Medic. Practicæ de Affect. Capit. pag. 71. & pag. 229. 255.

(d) Ibidem 231. 250.

taeus (e) & copiae subductionem, & revulsionem a capite exspectabat merito: sed jubet, ut acre sit tale clyisma, addito euphorbio & colocynthide: Neque videtur alia tentasse in hoc casu, nisi post tale clyisma applicatum *paulum excitatus homo fuerit, aut febre correptus, aut sensum ab illo stupore recipiens, aut arteriae bono pulsu restituto, aut facie utcumque meliora significante; tunc enim spes salutis concipienda est, audaciusque subveniendum.* Formula talis acris clysmatis in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur, & alia similia ex hellebori nigri radicibus v. g. parari possent, quarum uncia, aquae incocta, potens remedium exhibet. Verum cum in hoc casu periculum in mora sit, praestet, ut minimo temporis spatio tale remedium praesto esse possit. Prostat in officinis *Confectio Hamech* dicta, quae bonam copiam colocynthidis habet: cuius uncia, vel uncia cum dimidia, in aquae unciis decem diluta, additis binis drachmis falis gemmae, tale clyisma exhibet; quod & repeti posset, si paulo post per alvum exiret injectum remedium.

Praeterea solent acerrima stimulantia variis partibus corporis applicari, ut sopitos excitent sensus. Spiritum falis ammoniaci fugacissimum naribus adhibent: acetum acerrimum cum castorei tinctura laudant alii; balsama illa, apoplectica dicta, ex oleis stillatitiis acerrimis parata, temporibus applicant, naribusque sublinunt. Praeter vesicatoria, applicant plantis pedum acria epispastica ex feminibus sinapi contusis, raphano rusticano. Imo nullus morbus forte est, in quo aegri magis vexantur, & quidem merito; vel enim his omnibus simul & semel tentatis a tanto periculo eripiuntur; vel si frustra haec tentata fuerint, illas molestias non percipiunt, omni sensu carentes.

§. 1029. **I**n usu tamen horum omnium (1028.) augetur saepe malum, materiae magis mota, & impacta, per omnia stimulantia: viribus tamen mox projiciendis per evacuantia. Hinc in concilianda dissolutione semper evacuationi & avulsioni studendum, quantum res pati queat: inde regula; Venae sectio, ni juvet, occidit.

Antea ad §. 75., ubi de cura morborum a glutinoso spontaneo oriundorum agebatur, dictum fuit, auctum motum quidem prodesse; sed simul cavendum esse, ne subito motu excitato mucosa haec materies impingatur in vasorum angustias: utque ibi immeabilis haerens periculosos morbos producat. Dum ergo talis materia, encephalon occupans, apoplexiam producit, satis patet, semper metum esse, ne per stimulantia valida, simul & semel omni modo applicata, augeatur malum, dum per haec urgetur materies, nondum satis meabilis redita, ut transire possit. Evacuantia quidem tutiora videntur, sed quandoque in debilibus his & languentibus jam, antequam hoc morbo corripentur, ilico omnes vires corruunt per evacuationes copiosiores. Unde apparet, magna hic prudentia opus esse, ut & aegro emolumentum adferat, simulque famae suae consulat Medicus in ancipiti hoc morbo.

(e) De Curatione Morbor. Acutor. Lib. I. Cap. iv. pag. 81.

bo. Si enim acria haec excitantia adhibita non fuerint, vel parcius, prudenti consilio, mors aegri adscribetur horum neglectui ab ignavis vel malevolis. Et pariter, si post subitas evacuationes, viribus ilico collapsis, aeger pereat, culpabitur medicus, imprimis apud Magnates, qui nunquam creduntur perire morbis, sed tantum Medicorum erroribus. Interim cordati Medici omnes fatebuntur, nihil aliud superesse ad curam hujus morbi, nisi ut vel evacuando tollatur materies morbi, vel attenuando reddatur meabilis: omnium optimum foret, si haec simul fieri possent, cum praesens periculum nullam ferat moram; simulque dum haec fiunt, omni artis molimine pressio glutinosi a capite averteretur.

Celsus (f) generale posuit axioma practicum sequens: *Si omnia membra vehementer resoluta sunt, sanguinis detractio vel occidit vel liberat.* Illud autem, perperam intellectum, saepe ansam culpandis Medicis dedit: si enim Venae sectione instituta moreretur aeger, ex *Celsi* auctoritate pronunciabatur, quod Medicus occidisset: si non fecabatur vena, moriente aegro, culpabatur Medicus, quod non juvasset. Hinc utrimque insidiae parabantur Medicorum famae per hoc assertum *Celsi*. Videtur autem male adscribi mors sanguinis missioni, dum aeger perit vi hujus morbi toties incurabilis: moritur enim tunc quidem post sanguinis missionem, sed non ob sanguinis missionem; quae bina quam maxime distinguenda sunt. In debilioribus hominibus sanguinis detractio quidem minuit vires vitales, non tamen certam mortem inducit. Unde videtur *Celsus* tantum indicasse, si a sanguinis missione non levetur malum, tunc nullam spem superesse; quod patet ex illis quae immediate locum citatum sequuntur. Ita enim habet: *Aliud curationis genus vix unquam sanitatem restituit; saepe mortem tantum differt; vitam interim infestat. Post sanguinis missionem, si non redit motus & mens, nihil spei superest: si redit, sanitas quoque prospicitur.* Agnovit ergo *Celsus*, nullum efficacius remedium esse; adeoque non damnat sanguinis missionem: & in morbo incurabili mortem differre posse, multum est. Praeterea *Celsus (g)*, ubi peculiari capitulo de sanguinis detractioe per venas agit, urget, hanc debere fieri quam maxime in apoplexia; alia occasione jam mentionem hujus feci ad §. 743. in cura febris ardentis. Interim cum ille locus optime serviat explicandae & intelligendae regulae Practicae, de qua mentio facta fuit, operae pretium erit illum hic repetere; sic autem legitur: *Fieri tamen potest, ut morbus quidem id desideret, corpus autem vix pati posse videatur: sed, si nullum tamen appareat aliud auxilium, periturusque sit, qui laborat, nisi temeraria quoque via fuerit adjutus; in hoc statu boni medici est ostendere, quam nullam spes sine sanguinis detractioe sit; fate-rique, quantus in hac ipsa re metus sit: & tum demum, si exigatur, sanguinem mittere. De quo dubitare in ejusmodi re non oportet. Satius est enim anceps auxilium experiri, quam nullum. Idque maxime fieri debet, ubi nervi resoluti sunt; ubi subito aliquis obmutuit &c.*

De utilitate missionis sanguinis in illa apoplexiae specie, quae a plethora,

11-

(f) Lib. III. Cap. xxvii. pag. 178.

(g) Lib. II. Cap. x. pag. 79.

inflammatione, vel & nimia velocitate cruoris, in caput determinata, oritur (de qua sequenti paragrapho dicitur) nullus dubitat hodie: verum disputatum saepius fuit, an in hac specie, quae lentum glutinosum pro causa agnoscit, sanguinis missio prodesse possit. Non multum boni inde sperari posse ad corrigendam cacochymiam illam pituitosam sanguinis, unde futura metuitur apoplexia, dictum fuit ad §. 1026. Verum, dum ipsa apoplexia jam praesens est, plures periti & prudentes Medici illam instituunt; sed moderatam & cum cautela, cum hic non abundet sanguis, illo imprimis scopo, ut tutius postea acria stimulantia applicari possint cum minori metu rarefactionis subitae humorum, quae hoc in casu nocere posset. Unde non omnino etiam in hoc casu improbanda videtur, si vires adhuc constant. Pulcherrima certe, ab *Archigene* tradita, apud *Aetium* (*b*) circa hanc rem habentur. Jubet enim penna fauces irritando leviter depleri ventriculum, & acri clysmate injecto pariter evacuari intestina; quod & simul revulsioni servit, uti dictum fuit. His autem factis, praemonito prius discrimine, venae sectionem in manu dextra instituendam jubet; sed *partiundo quantitatem; virtutem enim excitari, non dissolvi, caloremve, exstingui, oportet*. Prudenter autem monet, observandum esse pulsum, faciei colorem, & respirationem, illo tempore, dum sanguis fluit; & si nihil pejus successerit, plus demi posse. Post sanguinis missionem pergit ad illa, quae sensus sopitos excitare possunt; ut sunt odoramenta acria, (simpliciter odoramenta ipsi dicta) & clamores &c. Ubi autem venae sectionem locum non habere credebat, tunc amplas cucurbitas, absque scarificatione valide trahentes, applicabat lumbis & iliis; affirmatque, alvum sic frequenter subductam fuisse, & simul apoplecticos ad se rediisse. His ergo cum cautelis, videtur & in hoc casu sanguinis missio institui posse; sed moderata, & praesente Medico, ut ilico claudi vena possit, si videat vires vitales deficere.

§. 1030. **S**i autem per sua signa (1010. N°. 2. l. β. N°. 3. l. α. l. γ.) apoplexia oritura praevideatur, ilico confugiendum ad ea, quae velocissime inanire, resolvere, avertere, queant. 1. ergo fiat larga, cita, missio sanguinis, & quidem ex jugularibus venis; quae, pro re nata, repetatur: post hanc enim, & statim est morbus sanabili, statim levamen oriri solet. 2. tum purgans antiphlogisticum detur magna copia, aliquoties repetatur, ut fere assidua diarrhoea excitetur; si autem purgantia non satis cito operantur, clysmate satis acri determinantur. 3. toto dein decursu morbi medicamenta refrigerantia, diluentia, attenuantia, ad urinas ducentia, exhibeantur. 4. assiduo simul revellentia fortia addantur, donec malum superatum sit. 5. victu, potuque utatur tenuissimis. 6. caveatur summopere ab omni medicamento valido stimu-

(*b*) Lib. VI. Cap. xxvii. pag. 103.

stimulante, movente, calefaciente; a calore externo; a decubitu in lecto, maxime declivi & supino.

Ubi autem per signa, antea recensita, constat, vasa sanguinea in encephalo nimis distendi, vel ob plethoram, vel ob inflammatoriam densitatem, vel ob nimiam velocitatem sanguinis in caput determinatam; tunc subita depletionem opus est, uti & resolutione concreti, & revulsione a capite.

1. Dum, demendo superabundans, morbi curari possunt, medicina certum & subitum auxilium praestare solet: longe enim difficilior cura est, ubi deficiens in corpore restitui debet, vel solvi illud quod concreverat. Sanguinis missionem hic utilem esse, omnes medici consentiunt; & quidem copiosam, *ut magno effectui magnum remedium (i)* opponatur: nam uti optime monet *Aretaeus (k)*: *Si minus detraxeris, quam causa postulat, nihil magni per magnum auxilium conferes.* Verum quidem est, quod & moneat, difficile esse modum conjectare, cum & valida sanguinis missio nocere possit: verum notandum est, quod *Aretaeus* ibi de quavis Apoplexia dicat generaliter, non autem in specie de Apoplexia sanguinea dicta Medicis, de qua hic agitur, dum sanguinis copia in toto corpore, vel saltem in encephali vasis, abundat, ubi raro etiam largior sanguinis missio nocere potest. Praefens levamen omnium symptomatum sequi solet plerumque ilico, si nondum vasa rupta fuerint in encephalo, & sanguinem effuderint; vel nimis compressa fuerint tenerrima vasa a majoribus canalibus distentis. Imo in plethoricis quandoque saepius repetenda est sanguinis missio; cum, ablata parte distendentis vasa sanguinis, sopitus antea, & suppressus quasi motus, subito insurgat, & novum discrimen aucta subito celeritas motus circulatorii inducat. Pulsus autem plenitudo, durities, celeritas, satis certa signa dabunt perito medico, ut determinare possit, an repetita sectione venae opus sit, an non? Laudaverunt Medici imprimis sanguinis missionem ex jugularibus venis, quia immediate sic vasa encephali deplentur, his venis apertis: verum ut illae venae pertundi possint, solent chirurgi fascia collum stringere, ut magis in conspectum veniant, & certius lanceola secari possint. Illo autem tempore, dum hoc fit, si magna plenitudo est in vasis encephali, periculum rupturae adest, & ideo etiam §. 1010. 3. d. inter causas apoplexiae numerata compressio harum venarum: hinc videtur tutius esse, ut prius depletis utcumque vasis per sanguinis missionem, in brachio aut pede institutam, postea & secentur jugulares, si repetita sanguinis missione opus fuerit.

2. Quantum purgantia in hoc morbo curando vel & praecavendo possint, §. 1017. & 1026. dictum fuit; nam & evacuando profunt, & revellendo impetum a capite. Verum in hac specie apoplexiae sanguineae, & calidae, requiruntur talia, quae absque augmento motus humorum satis valide alvum movent, & simul solvendo densitatem sanguinis inflammatoriam profunt. Haec vocantur purgantia antiphlogistica. Decoctum foliorum senae cum ta-

ma-

(i) Aret. de Curat. Morb. Acut. Lib. I. Cap. v. pag. 81.
TOM. III.

(k) Ibidem.

marindis solet in tali casu dari; & si non satis cito alvi evacuatio sequatur, clysmate acriori ex nitro, sale gemmae, cum oxymelle simplici, & similibus, irritantur intestina crassa, ut actio remedii propinati tanto citius & certius versus alvum determinetur: clysmata autem illa ex colocynthide, helleboro nigro &c. ad §. 1028. laudata hic non convenirent, quia motum augent. Praestat etiam ut per plures dies, similibus purgantibus datis, dosi tamen minori, artificialis diarrhoea procuretur, donec calor corporis imminutus, vasorum minuta plenitudo, & symptomatum, apoplexiam praecedere solito- rum, levamen, doceant, satisfactum esse indicationi curatoriae in hoc morbo. Videantur & illa, quae in cura inflammationis §. 396. de purgantibus antiphlogisticis habentur. Ob similem rationem & eadem in cura Phrenitidis §. 781. laudata fuerunt.

3. In plethoricis enim, calidae temperiei hominibus, & sanguinem inflammatoria tenacitate viscidum habentibus, hic morbus obtinet, adeoque omnia quae refrigerant, diluunt, attenuant, hic indicantur: sed & talia semper simul urinam ducunt. Videantur illa, quae de his habentur ad §. 396. 5.

4. De his dictum fuit ad §. 1025. Verum hoc casu illa conveniunt, quae, dum pressionem avertunt a capite, non augent simul motum humorum: balnea pedum, molles frictiones, cucurbitae, leniora epispastica, hic imprimis laudantur. Vesicatoria autem, cum acri stimulo motum augent saepe in toto corpore, hic minus commendantur, vel si applicarentur, hoc tantum fieri posset post evacuationes modo laudatas.

5. Ut nihil nempe detur, quod vel copia gravare possit, vel stimulo motum augere. Qualis autem ille victus sit, & ob quam causam profuit, pluribus explicatum fuit in cura inflammationis ad §. 396. 5., quae videri poterunt.

6. Quanta cum prudentia stimulantia acia medicamenta adhiberi debeant in apoplexia lenta & frigida, §. 1029. dictum fuit; ne materies illa glutinosa, magis mota & impacta, morbum augeat. Verum in illa specie apoplexiae, de qua nunc agitur, certo & semper haec nocent, dum & motum augent & calorem; uti antea ad §. 1010. 3. a. pariter monitum fuit. Interim tamen apud Magnates haec tanquam sola remedia commendari solent; & famae periculum Medici incurrunt frequentissime, si haec ilico non adhibeant in corporibus etiam repletissimis. Frequenter etiam contingit, ut haec jam plena manu applicata fuerint, antequam Medicus adesse potuerit.

At quantum nocere possit calor externus, observationibus practicis, §. 1010. 3. a. recensitis, patuit. Quomodo autem, & per quae nimius calor aëris temperetur, dictum est ad §. 605. 2. Cum autem in lecto, stragulis imprimis tecto corpore, magis incalescat homo, simulque declivi & supino situ si decumbat, sanguis majori impetu caput petat; patet ratio, quare erectus situs in sedili extra lectum tantum profuit. Videantur & illa, quae de utilitate situs erecti in cura Phrenitidis §. 781. dicta fuerunt.

§. 1031. **A**t si illa ipsa (1030.) jam facta est, vix ulla spes supererit; eaque sola in exercitatione eorundem (1030.).

Tunc enim novimus, sic impleta esse vasa sanguinea encephali in plethoricis, ut totum sensorium commune compressum sit. Subita quidem depletio videtur spem curae facere; verum dum mollis illa & tenera medullaris encephali substantia validam talem compressionem passa est, semper metus est, ne destructa jam sit: Praeterea & in hoc casu vasa sanguinea, ultra modum distenta in cavo calvariae, cum pariter crassioribus tunicis orba sint, rumpuntur facile; & tunc fortissimam & immedicabilem apoplexiam producant, uti §. 1033. dicitur.

Si autem sanguis, inflammatoria spissitudine immeabilis, arteriis encephali ita impactus haeserit, ut omnes functiones sensorii communis aboleantur, ob impeditum motum humorum liberum per vasa; satis patet, adhuc minus spei superesse. Nam saepe non tam subito solvi potest inflammatio, ac hic requiritur; & praeter rupturam vasorum, inflammationis mali exitus in suppurationem & gangraenam hic metuendi sunt. Ideo in Phrenitidis historia monitum fuit, quod immanes illi furores in somnum profundum apoplecticum quandoque abeant lethali cum eventu. Vide §. 774.

§. 1032. **Q**uae vero ab extravasatis liquidis, inter cranium & membranas, inter membranas ipsas, a vulnere, contuso, fracto, suppuratove oritur, jam tractata est in vulneribus capitis (267. 268. 273. ad 297.), unde petenda.

De his omnibus in numeris hic citatis dictum fuit.

§. 1033. **Q**uae ab effusis jam liquidis in interioribus cerebri cavitatibus orta jam est (1010. N°. 4.), per sua signa ibi data, cognita; vix requirit medelam, quum plerumque mors certa cito adsit: si quid tentandum, id omne sperandum. 1. a resorptu effusi in venas iterum (279. 280.). 2. a correctione acrimoniae praedominantis, & glutinis simul, quae nulla re feliciter, quam per saponacea Chemica absolvitur.

Talis effusio fit, vel a ruptis vasis nimio sanguine distentis, vel ab iisdem erosio ab humoribus, jam acrioribus redditis. Satis autem patet, parum spei tunc superesse; & ex observationibus practicis antea recensitis constat, quam subita mors tunc sequatur. Ubi ab externa causa violenta vasa in cavo calvariae fracta effuderunt suos humores, spes est, perterebrata calvaria, illos educi posse, dum nempe inter cranium & duram matrem, vel inter hanc & pianam effusi humores haerent, quod saepe in hoc casu fit. Verum si in ventriculis cerebri effusi humores accumulati fuerint, vel & in ipsa encephali substantia,

tia, uti saepius observatum fuit; non poterunt educi inde per hanc operationem; ut sponte patet.

1. Unicam spem, sed dubiam admodum, ponunt tunc Medici in resorptione illius effusi, in cerebri cavitatibus accumulati. In paragraphis, in textu citatis, ubi de cura vulnerum capitis agitur, probatum fuit, larga sanguinis missione & evacuatione alvi, depletas venas iterum in se recepisse extravasatum in cavo calvariae sanguinem; simulque tunc explicatum fuit, quomodo illa resorptio extravasati hic fieri possit. Verum spes curae tantum esse poterit, si ruptum vas brevi cesset sanguinem fundere, & quantitas extravasati fuerit tam modica, ut opprimere quidem encephalum possit, non tamen omnino destruere. Simul ac enim, post depletiones validas factas, pars quaedam extravasati venis demum recepta fuerit, incipient levari symptomata; & tunc spes aliqua curae affulget. Verum si a plethora, vel nimia velocitate motus circulatorii, vasa rupta fuerint, subito tantum sanguinis effunditur, ut plerumque mors sequatur, antequam illae evacuationes institui possint. *Hippocrates* quidem monuerat, capitis morbos quandoque solvi, si pus, aut sanguis, per nares, aures, vel os exiret, uti ad §. 275. notatum fuit; adeoque suspicio nasci posset, an non per easdem vias sanguis extravasatus posset educi sponte, & sic sanari apoplexia; licet nondum detectae sint per Anatomicos viae, per quas humores, cavo calvariae contenti, sic exire possint; & forte novae fiant in talibus morbis, quae non praecœxistebant: sed non novi constitisse fidelibus observatis, apoplexiam, a sanguine in cavitates cerebri effuso natam, hoc modo curatam fuisse.

2. Ubi autem acres humores erosio vasis effusi fuerint in cava cerebri, nulla videtur spes superesse: si enim bonus sanguis hic effusus apoplexiam producat vix sanabilem, quanta mala erunt exspectanda a talibus humoribus, qui extravasati non tantum nocent premendo, sed & rodendo tenerrimam fabricam encephali cito destruunt. Ubi autem glutinosus humor, hic aggeffus in vasis distentis, simulque aliquam acrimoniam comitem habens, illis ruptis, in cavis cerebri colligitur, & in hoc casu vix quid sperari poterit. Verum quidem est, saponacea illa chemica, de quibus ad §. 54., uti & ad §. 135. in cura obstructionis dictum fuit, magnam habere efficaciam in solvendis concretis glutinosis, & varia posse haberi pro diversitate acrimoniae praedominantis; sed haec agunt in illa, quae per vasa adhuc moventur, vel illorum finibus angustis impacta haerent: vix autem videntur aliquid efficere posse in humores jam extravasatos; adeoque potius usum habent ad praecavendam apoplexiam, a tali causa nascituram, quam ad curandam, ubi jam adest.

§. 1034. **Q**uae a praedominio lymphae extravasatae orta est, facilius tollitur, omissa, utpote hic fere nocente, missione sanguinis; datis hydragogis fortissimis statim ad alvum determinatis; tum dissipantibus applicatis; maxime vesicatoriis largissimis, diu apertis; victu exsiccante; fortibus epispasticis, fonticulis, setaceisque.

Ubi

Ubi autem mera lympha est, quae in cerebri cavitatibus extravasata apoplexiam fecit, tunc major spes est. Longe enim facilis resorbebitur tenuior lympha a venis bibulis, quam sanguis, ipsa extravasatione magis adhuc spissescens, & qui nunquam resorberi integre potest denuo per venas, nisi ab affusa lympha, roris specie per vasa exhalante, diluatur & attenuetur; sicque aptus reddatur, ut a venis bibulis denuo resorberi possit. Cum autem haec lymphae in cavis corporis accumulatio omnium maxime fiat in illis hominibus, in quibus boni sanguinis minor copia est, uti antea dictum fuit ad §. 1010. 2. 7., patet, sanguinis missionem hic potius nocere, quam prodesse. Convenit quidem, imo necessarium est, ut subita & magna hic evacuatio fiat, sed debet educi de corpore ille humor, qui praedominatur, & morbi causa materialis est. Fortissima ergo purgantia, hydragoga dicta ideo, quia tenuis lymphae ingens copia per alvum ab his assumtis pellitur, hic conducunt; ut *scammonium*, *jalappa*, *colocynthidis*, *gummi gotta* & similia; quibus audacter datis, & repetitis quidem vicibus, magnae congestiones lymphae in cavis majoribus corporis tam feliciter saepe depleri solent, uti postea in *Capitulo de Hydrope* dicitur. Nec metuimus hic a calidioribus purgantibus, quia frigus & inertia in talibus corporibus praedominantur. Ut autem subita talis depletio sequatur, quam maxime conducit, ut una alterave hora, post assumptum tale purgans hydragogum, clyisma acre ano injiciatur, quod cito & valide actionem remedii versus inferiora determinet. Si autem purgans remedium deglutire non possit aeger, quadrupla dosi injectum forma clysmatis similem effectum praestabit; & si tale clyisma injectum cito iterum per anum exiverit, audacter aliud simile injici poterit. Simul tunc capiti applicari solent cucuphae ex herbis cephalicis dictis, *rosmarino*, *salvia*, *pulegio*, *majorana*, *thymo*, *serpillo* &c. quae aromatico stimulo movent, & incitant languidum motum; unde & dissipantia vocantur.

Vesicatoria autem pariter hic quam maxime profunt, cum & revellendo agant, & stimulando motum augeant, & vesicis excitatis, incredibilem saepe copiam lymphae evacuent, per plures etiam dies continuos: idem verum est de fonticulis & setaceis, de quibus antea pariter dictum fuit. Victus autem siccus requiritur una cum his evacuantibus; & adhuc diu postea, ut venae resorbentes quam maxime bibulae reddantur, sicque reassumant facilius extravasatam in cavis cerebri lympha. Potus ergo detur parcus admodum, victus ex carne assa, piscibus fluvialibus assatis pariter, pane biscocto; qualis cibus postea ob eandem rationem in *Hydrope* curatione laudabitur.

Cum autem sensim accumulari soleat haec lympha in encephalo, hinc & diu ante praevideatur futura apoplexia; adeoque idoneis remediis praecaveri poterit; uti antea dictum fuit: & si nata fuerit, longe major spes curae superest, quam in aliis apoplexiae speciebus.

§. 1035. **S**i vero a venenis jam producta fuerit, nulla haecenus medela descripta habetur; ut nec illi, quae a polypo.

Ad numerum quintum §. 1010. inter causas apoplexiæ recensita fuerunt & venena mirabilia, quæ uno momento, dum corpus tetro suo halitu afflant, omnes functiones animales delent; imo quandoque ipsam vitam subito tollunt. Pluribus observationibus practicis hoc confirmatum tunc fuit. Neque novi hætenus inventum remedium, quod ex ancipiti adeo periculo hominem eripere posset. Verum illa venena, quæ apoplexiam producunt, dum in ventriculo hærent, per promptum vomitorium excuti possunt facile, sicque morbus sanari. Vitriolum album, ad drachmam dimidiam in uncis duabus aquæ dilutum, vel & tabaci infusum, tale remedium dat, quod ilico agit, simulac deglutitum fuerit. Neque omnino pro desperatis relinquendi videntur illi, qui a carbonum nidore sic affecti fuerunt. Nam in exemplo, ex *Wepfero* ad §. 1010. §. allegato patuit, hominem, ab hac causa, omnibus sensibus abolitis, jam stertentem, ad se rediisse, aqua frigida faciei & pectori aspersa. Verum alter casus admodum memorabilis legitur (1) de homine, qui in fodinam carbonariam, ad ducentorum & ultra pedum profunditatem, descendens, tetro nidore hoc afflatus conciderat, & ultra dimidiam horam ibi manserat, antequam educi posset; tuncque oculis apertis, ore hiant, totus frigidus, absque ullo pulsû aut respiratione, jacebat; unde ab omnibus pro mortuo habebatur. Peritus Chirurgus, naribus hominis compressis, quanta poterat vi inflabat aërem in os ejus hians, sicque pulmones dilatabat; mox sensit, manu pectori applicata, sex septemve vicibus cor pulsare, sed celeriter: pergebat sponte inspiratio & exspiratio, pulsusque arteriarum paulo post in carpo percipiebatur: tunc venam secuit, quæ post exiguum saltum guttatim tantum stillabat sanguinem per quadrantem horæ; post hoc tempus autem libere exhibat sanguis: interim agitabatur, concutiebat, perfricabatur, facies & tempora frigida perfundebantur aqua, sal volatile oleosum naribus & labiis applicabatur: his autem omnibus animose & constanter tentatis per horam, incepit oscitare, palpebras, manus, pedesque, movere; deglutivit salem volatilem aqua dilutum; post alteram horam sensus omnes redierunt; & fatebatur se omnino ignarum fuisse omnium quæ facta fuerant. Intra quadrihorii spatium adeo bene se habebat, ut pedes domum redire potuerit. Docet ille casus, non temere pro mortuis derelinquendos esse, licet nulla omnino vitæ signa superesse videantur; & admodum credibile videtur, plures a simili causa periisse, qui servari potuissent.

Illa vero apoplexiæ, quæ a polyposis concretionibus (§. 1010. 2. a.), arterias ad encephalon tendentes obturantibus, fit, nullam curam admittit, cum impossibile sit hæc obstacula cito solvere, vel ulla arte ex his locis educere, vita superstite.

(1) Medical Essays Tom. V. part. 2. Observ. 55. pag. 605.

C A T A L E P S I S.

§. 1036. **C**atoche, Catochus, Catalepsis, dicitur morbus, quo laborans, repente immotus, nec sentiens, illum corporis statum retinet, quem primo momento accedentis morbi habebat.

Séquitur mirabilis ille morbus, qui *catoche* & *catochus* ἀπὸ τῆς κατέχεσθαι, *detineri*, *occupari*; vocatur; uti & *Catalepsis* ἀπὸ τῆς καταλαμβάνειν *comprehendi*, dicitur; & merito, quia hoc morbo correpti in eodem statu corporis manent, quem habebant, dum morbus ingrueret: simili plane modo ac finxerunt Poëtae de illis, qui, Medusae capite viso, exanimis obriguerant, torvo vultu, elevato brachio, ictum minitantes adverso hosti. Interim *Catalepsis* vocabulo hodie imprimis utimur ad hunc morbum designandum, quia *Catochi* nomen etiam pro vigili comate usurpatum fuit, uti notavit *Aegineta* (m). Veteres Medici tamen, teste *Galeno* hoc morbo detentos καλέχουσ, & κατεχόμενοι, vocabant; Juniores ipsum affectum *Catochen* & *Catalepsin* dixerunt (n). Verum & alio in loco (o) *Galenus* monuit, κάτοχος νοσήματα a quibusdam dictos fuisse morbos stabiles & firmos quoscumque: & videtur *Hippocrates* (p) forte & καλίχως ἀσθενέοντες dixisse illos, qui perpetuo in morbo delirant; nam in *Catalepsi* delirium distingui nequit, cum nec moveant corpus, nec loquantur. In *Commentariis* ad §. 774. eodem illo textu *Hippocratis* usus fui, ut confirmarem, quod *Phrenitis* saepe in *Catochen* transeat; sed videtur prior sensus hujus textus minoribus subjacere difficultatibus, & aequè malum praesagium in *Phrenitide* tamen inde deduci poterit. Signum quidem pathognomicon hujus morbi habetur, quod aeger absque ullo sensu maneat immotus in eodem corporis statu, quem habebat momento, dum corripiebatur: interim tamen quaedam diversitates hic observatae fuerunt. Plerumque omnes artus flexiles manent, & in quocumque situ ponantur membra, restant, donec iterum mutetur. Si brachium talium aegrorum elevetur ab adstantibus, manet elevatum: si digiti flectantur vel extendantur, idem fit. Nihil sentiunt; nec memores sunt illorum, quae paroxysmi hujus tempore circa illos acta fuerunt. *Galenus* (q) vero condiscipulum, nimis studiis fatigatum, dum hoc morbo corripiebatur, dixit jacuisse instar ligni rigidum, oculis apertis, nunquam

(m) Lib. III. Cap. x. pag. 28. versa & pag. 29.

(n) In Libello de Pulsibus ad

Tyrones. Cap. xii. Charter. Tom. VIII. pag. 12.

(o) Comment. 2. in

Lib. I. Praediction. ibid. 760. 761.

(p) Lib. I. Prorethet. ibid. pag. 756.

(q) Ibidem.

quam conniventibus : audiebat tamen, & quorundam memor erat; videbat, sed nec loqui poterat, nec ullum membrum movere. *Lambecius (r)*, Augustissimum Imperatorem Leopoldum in itinere Oenipontano comitatus, vidit in pago quodam Comitatus Ferolicensis puellam viginti quinque annorum, quae jam per aliquot annos diebus Veneris & Saturni continue, reliquis autem diebus alternatim & per intervalla, omnis sensus expers toto corpore obrigeret, oculisque apertis, & cum leni tantum aliquo motu convulsivo, in eodem jaceret situ, quasi quaedam statua; adeo ut ne acu quidem puncta dolorem perciperet, nec brachia ab aliis elevata sponte sua labarent; sed monstruoso rigore in eadem positura firme & stabiliter permanerent. In hoc casu oculi aperti erant, & fere semper hoc fit: vidi tamen mulierem, in flore aetatis constitutam, aliquoties, dum insulium hujus morbi patiebatur; semper oculi erant clausi, & dum palpebras digitis deducebam ab invicem, paulo post denuo claudebantur, licet omnia alia membra corporis manerent in illo situ, quem ipsis conciliare placebat. Rarius aliquis sensus superest; tamen in virgine Cataleptica observatum fuit, quod sentiret spirituosa naribus supposita, & manu celerrime naribus admota illas comprimeret. Imo in eadem hac virgine observatum fuit, quod quandoque dimidium corporis latus tantum corripere Catalepsi (s), quod adhuc longe infrequentius est. Distinguitur autem a tetano universalis Catalepsis, quod in tetano omnes articuli rigidissimi fiant, & nulla vi flecti vel extendi possint; cum in Catalepsi cerea quasi flexilitate cedant omnia, & maneat in situ, qui ipsis datus fuit.

§. 1037. **H**ujus ergo proxima causa immobilitas sensorii communis, prout primo momento insultus se habebat.

Certe in hoc morbo sensorium commune non afficitur ab objectis in sensuum organa agentibus; neque mutat derivationem causae muscularis motus, quamdiu durat paroxysmus catalepticus; sed omnia manent perfecte in eodem statu. Vidi sic correptam mulierem, dum erecta stabat, & mansit in illo situ, adeoque omnes muscoli, qui tum numerosi agunt, ut sustineri corpus erectum possit, pergebant suo munere fungi; sicque differt ab apoplexia, ubi fiunt omnes muscoli voluntarii paralytici, & aegri cadunt, penitus impotentes corpus sustinere. Possumus quidem per voluntatis imperium in quovis fere situ corporis manere immoti per aliquod tempus, sicque hoc modo Catalepsin imitari; sed non possumus impedire, quo minus organa sensuum ab objectis sensibilibus afficiantur. In hac autem re mirabilis hujus morbi indoles imprimis est, quod sopiantur omnes sensus interni & externi, superstite tamen efficacia causae muscularis motus; sed abest potentia mutandi directionem illius causae; unde omnia manent in eodem situ, quem habebant illo momento dum morbus ingruerat. Ut hoc melius intelligatur, considerentur illa.

(r) Commentar. Biblioth. Caesar. Tom. II. pag. 688.
abregè de la Theorie Chymique &c. pag. 278.

(s) De la Metrie.

illa maxime miranda, quae in exercitio motuum muscularium contingunt. Homo proponit per miliaris spatium pedibus incedere: domo exit, & saepe in toto itinere non amplius cogitat de motu corporis, quem inceptum continuat, amicorum colloquiis itineris taedia fallens, vel diversis objectis obviis, novas continuo ideas in mente excitantibus; tamen pergit ambulando, licet omni momento non renovetur voluntas hunc motum faciendi; licet non habeat distinctam cognitionem causae, a qua ille motus producitur, nec instrumentorum per quae ille motus fit & continuatur. Verum antea jam saepius dictum fuit, sensorium commune dictum esse illud organum corporeum, per quod hoc *Velle* in mente producit motum in corpore; si ergo uno momento immobile fiat illud sensorium commune, nec transmittat, ut ita dicam, hoc imperium mentis in corpus, manent omnia in eodem statu ut ante erant, & sic videtur haberi optima Cataleptis idea. Novi hoc contigisse nobili aegro, qui domum Medici, quem de suo morbo consuluerat, egressurus, in ipso limine haesit per aliquot minuta horae Catalepticus, & dein, soluto paroxysmo, domum ambulavit, immemor sibi hoc contigisse.

§. 1038. **E**rgo sanguinis cerebrosi, glandularum cerebri, emissariorum ejus absoluta quies, ut in initio.

Demonstratur in Physiologicis, integram debere esse fabricam encephali, & liberum motum humorum per vasa ejus, ut sensuum actiones, & motus voluntarii, perfici possint; cum autem haec fileant subito in Catalepsi, hinc statuitur, tunc adesse quietem in his omnibus. Interim tamen in Catalepticis, quos vidi, inveni pulsum manifestum in Carotidibus; facies non semper erat turgida & inflata, imo in quibusdam collapsa potius: adeoque videbatur sanguis per vasa arteriosa cerebri ire, & per venas redire satis libere. Verum illa quies videtur imprimis esse in subtilissimo fluido, quod, a fabrica arteriosa cerebri secretum, per minimos canales nerveos movetur, & cujus fluidi motus non a corde & arteriis pendet, sed a mentis, corpori nexae, imperio producitur.

Adesse enim in Catalepticis idoneam spirituum copiam ad musculos movendos, inde novimus, quia muscoli, qui tensi erant illo momento, dum morbus ingruebat, manent tales, & in quibusdam post brevem paroxysmum solita alacritas motus muscularis redit. Aliud argumentum, quod hoc docet, est, quod Catalepticorum membra ab adstantibus inflexa, elevata &c. manent in illo situ, in quo sic posita sunt, quod absque musculorum actione fieri nequit. Verum in Physiologicis (1) monitum fuit, ubi de musculorum actione agebatur, quod, si flecterentur artus hominis per vim externam, renitente licet ejus voluntate, agentem, muscoli flexores tumerent, durescerent, protuberarent, quod ab influxu spirituum per nervos in muscularem fabricam fieri, ibidem demonstratum fuit. Unde dum elevamus brachium

Cata-

(1) H. Boerhaave Institut. Medic. §. 401. 13.

Cataleptici, sentimus manifeste musculus Deltoidem turgere; & si relinquamus brachium, non delabitur, sed per continuatam ejusdem musculi actionem elevatum manet. Idem ergo contingit in Catalepticis ac in sanis hominibus, in quibus ab externa causa membra moventur; musculi nempe, qui ad arbitrium mentis eidem motui exercendo destinati sunt, turgent; adeoque praefecto est illud tenuissimum fluidum, quod musculos inflat & turgere facit, dum agunt; sed filet illud impetum faciens.

§. 1039. **O**mnes quidem in eo morbo functiones cerebri laeduntur, & illae, quae inde pendent; soli musculi sic manent tensi ut in initio erant; caeterum respiratio & pulsus supersunt, at plerumque leves.

In exquisita Catalepsi haec omnia obtinent: verum uti levior erat apoplexiae species, in qua nondum omnes sensus & motus voluntarii erant aboliti, & tamen apoplexia dicebatur morbus; sic & levior quandoque Catalepsis species observatur, in qua pariter aliquid de sensibus superest, & de motu, uti paulo antè dictum fuit; & *Fernelii* testimonio (*u*) confirmatur: vidit hic aegrum talem, qui omni sensu carebat, facile tamen spirabat, & quidquid in os inferebatur, promte vorabat: de lecto sublatus consistebat solus, impulsusque incedebat. In omnibus autem Catalepticis illud adest, ut quocumque in situ ponantur membra ab adstantibus, in illo maneant. Actiones vitales, pulsus nempe & respiratio, vix mutantur, nisi quod quandoque debilior pulsus observetur, nec semper tamen: *Celeberrimus Hoffmannus* (*w*) disertè notat, in Cataleptica pulsum fuisse naturali similem, & respirationem integram. Catalepsis autem paroxysmorum numero & duratione multum variat. Vidi, ubi per tria quatuorve minuta non durabat paroxysmus; e contra per octodecim horas mulierem Catalepticam mansisse, observavi coram. *Aëtius* (*x*) per tres dies adolescentem Catalepticum mansisse affirmat: verum non videtur ille morbus omnino idem fuisse cum morbo, de quo hic agitur, sed potius ad phrenitidem pertinere, nam memorat, pulsum parvum, fere deficientem, in his aegris adesse, manus capiti, oculis, naribus admovere, propinquos parietes attingere &c. quae omnia Phrenitidis symptomata potius sunt; uti & ipsa solutio morbi, quae quarto die largissima cum haemorrhagia narium contigit. Intervalla autem inter paroxysmos Catalepticos admodum varia sunt: quandoque per plures menses filet malum; & contra ultra centum vicibus, quadraginta dierum spatio, aegram hoc morbo afflictam fuisse, observavit *Hofmannus* (*y*).

(*u*) Patholog. Lib. V. Cap. 11. pag. 70. (*w*) Medic. Ration. System. Tom. IV. part. 3. Cap. IV. pag. 151. & pag. 132. (*x*) De re Medica Lib. VI. Cap. IV. pag. 101. (*y*) In loco modo citato.

§. 1040. **F**ebri intermittens diu perdurans, maxime quartana; melancholica, sicca, strigosa temperies; menstrua, & haemorrhoides, retenta; terrores summi, subitique; profunda, protracta diu, in unum objectum meditatio; febres validae in homine sanguinolento accensae, morbum hunc plerumque antecedunt.

Cum adeo mirabilis ille morbus sit, & quandoque, dum cessat paroxysmus, statim adsit iterum omnium functionum integritas (z), & a tam latentibus causis possit turbari sensorium commune; magna certe attentione opus est, ut quid certi possit statui de causis, unde ille morbus pendet. Omnium autem optime illa indagatio instituetur, si ex observationibus fidelibus colligantur illae mutationes corporis, quae hunc morbum praecedere solent; deinde his addantur illa, quae cadaverum sectio in hunc morbum passis demonstravit; ultimo tandem & notentur illa, quae profuerunt in hoc morbo. Ex his enim inter se comparatis, & causa, & indicatio curatoria, formari poterit.

Hac paragrapho autem recensentur illa, quae hunc morbum antecedere solent, & primo quidem

Febri intermittens &c. Per febres intermittentes diu protractas debilitari vasa, & morbosa fieri liquida, dum ingesta non satis assimilantur, & per sudores sanguinem, optima sui parte spoliatum, crassum fieri simulque acrem; pluribus explicatum fuit §. 753., ubi de malis effectibus febrium intermittantium agebatur. A tali autem solidorum enervatione, & humorum cacochymia, turbari posse functiones, facile patet; & constat certis observatis, laedi quandoque encephali actiones, uti postea dicitur ad §. 1125., ubi de maniae specie, febri autumnalem intermittentem validam & diuturnam sequente, dicitur. Imo in ipso febri intermittens paroxysmo Catalepsin observavit *Dodonaeus* (a). Cum autem sequenti paragrapho notetur, densum cruorem, fortiter impactum cerebri vasis, inventum fuisse in cadaveribus illorum, qui hunc morbum passi fuerunt; & per febres intermittentes diuturnas, dissipatis fluidissimis partibus, spissus sanguis reddatur; patet, quare febres intermittentes numerentur inter illa, quae Catalepsin antecedere solent.

Melancholica &c. Quia in tali temperie & vasa stricta, & humores atrabilia tenacitate minus meabiles, sunt, vasa cerebri facile infarciri poterunt, sicque turbari & impediri sensorium commune, & Catalepsis produci; quod confirmatur pariter ex illis, quae sequenti paragrapho dicentur. Praeterea videtur admodum verisimile, Catalepsin etiam produci posse, licet causa materialis morbi non in encephalo, sed in alio corporis loco, haereat. Antea ad §. 701. pluribus probatum fuit, deliria in febribus nasci, dum circa praecordia haeret putrida bilis. Praeterea postea dicitur in *Capitulo de Melancholia*, miras turbationes sensorii communis fieri ab atra bile, gravante viscera abdominalia; & melancholicis solenne esse, ut uni & eidem cogitationi inhaereant
con-

(z) Ibidem. (a) Medic. Observat. Cap. iv. pag. 7.

continuo; qualis protracta diu in unum objectum meditatio inter causas Cataleptis eadem hac paragrapho numeratur. Sequens autem casus videtur docere, quod revera Cataleptis oriatur a causis, quae extra encephalon haerent. Mulier quadragenaria, stricti habitus, nuces castaneas in sartagine torreat; illasque tudicula lignea movebat continuo, ne nimis adurentur: dum haec agit, vera Cataleptis corripitur. In vicinia dum habitarem, vocatus adfui ilico, & me praesente subito vomit binos vermes teretes vivos; moxque pergit in opere incepto, nullo modo memor, sibi quid mali contigisse: pluribus annis postea illam vidi sanam, & nunquam simile quid passam. Vermes autem illi, reptatu suo ventriculum irritantes, procul dubio Cataleptis illam produxerant, quae & ideo, his excussis, cessabat ilico.

Menstrua & haemorrhoides retenta. Prodesse in capitis morbis sanandis haemorrhoides; & contra omnes capitis morbos produci ab haemorrhoidalis fluxus consueti suppressione; jam saepius alia occasione dictum fuit. Sed & idem verum est de retentis mensuris. Videmus enim plurimis virginibus & mulieribus circa tempus menstruorum oriri capitis dolores, tensiones in nuca, vertigines &c. quae omnia mala cessant, dum rite fluunt menstrua. Vidi puellam, cui singulis mensibus, biduo antequam menstrua prodirent, oriebatur in occipite tumor ovi gallinacei magnitudine; mensuris fluentibus, brevi evanescibat ille tumor: Si in internis capitis partibus simile quid fieret, quanta non orirentur mala. Plures certe capitis morbos, huic satis affines, recensuit *Hippocrates* (b), ex hac causa ortos, quod sanguis in uteros confluat, velut effluxurus, & deinde viam non inveniens ad superiora regurgitet. Mira illa species Cataleptis, cujus §. 1036. mentio facta fuit (c), observata fuit in virgine menstruorum suppressione laborante.

Terrores summi, subitique. Quam miris modis corpus humanum mutari possit per validos animi affectus, alia occasione ad §. 104. dictum fuit; simulque tunc constitit, varias esse illas mutationes pro diversis animi affectibus. In summo terrore autem homo sic afficitur, ut in Cataleptis; nam obstupefcit, vox faucibus haeret, membra movere nequit: unde si talis affectus validissimus fuerit, manet haec impressio, & perfecta Cataleptis adest. Talem casum habet *Tulpius* (d) de Juvene Britanno, qui ex inopinata matrimonii repulsa adeo vehementer percussus fuit, ut ilico Cataleptis corripereetur, & per integrum diem in eodem situ, oculis apertis, maneret, statuam potius quam hominem referens. Ubi vero alta voce exclamabatur, quod cupita positurus esset uxore, profiliit confestim ex sedili, jam liber ab hoc morbo.

Profunda, protracta diu &c. Quando profundissimis meditationibus toti immerfi haerent eruditi viri, tunc perfecte Catalepticos referunt: omnes enim sensus sopiunt, omnem memoriam silere faciunt, totum corpus omnino quiescit, sola mens in intimo suo recessu uni & eidem rei attentissima incumbit: hoc

(b) Libro de Virgin. affectibus Charter. Tom. VII. pag. 679. 680. (c) De la Mettrie loco ibidem citato. (d) Observat. Medicar. Lib. I Cap. xxiii. pag. 45.

hoc vocaverunt ecstasice cogitare. Sic intime in se ipsum collectus *Vieta* literas, incognitis notulis scriptas, explicuit galliarum regi; sed toto hoc tempore, quo arduae huic rei difficilem operam dedit, unicae huic cogitationi inhaerens, nihil sensit, nullum motum fecit. Vidi acuti ingenii mathematicum, dum inter obambulandum menteolvebat arduum problema, nulli salutem reddidisse; quamvis humanissimus esset; & alium novi, qui concionem, quam coram populo habiturus esset, attentissima mente volvens, per integrum miliare deviaerat a loco sibi notissimo, versus quem tendere in animo habuerat. Summa illa animi attentione in scientiis multum proficitur, sed & simul ita figitur quasi sensorium commune, ut diathesis ad Catalepsin inducatur. Nimio studio adscripsit hunc morbum in condiscipulo *Galenus* (vide §. 1036.): alterum vidit *Fernelius* (e), qui, dum literis & chartis sedulo invigilaret, repente hoc vitio percussus, ita quidem obrigit, ut sedens, calamumque premens, oculis in libros defixis, putaretur in eorum studia incumbere, donec vocatus ac impulsus depressus est omni sensu motuque carere. Neque solis certe illis, qui nimis scientiarum studiis se macerant, Catalepsin timendam esse docet *Celeberrimus Hofmannus* (f), qui hunc morbum observavit in persona sequioris sexus, conditionis vilioris, rudioris minusque exculi ingenii, quae anxii meditationibus circa res sacras macerata incidit in hunc morbum, & plures postea ejusdem paroxysmos passa fuit post auditam psalmodiam, aut verba ex divino codice potissimum prolata, quae ardentissimum Christi exprimebant amorem.

Febres validae &c. In sanguinolentis per febrilem calorem rarefacto sanguine, simulque celerius moto, sic repleri posse vasa majora encephali, ut minora ab his distentis comprimantur, ad §. 1010. 3. a. probatum fuit; adeoque omnes functiones encephali sic poterunt ab hac causa laedi. Ad hanc causam videtur pertinere illa species Catalepsis, de qua *Aëtius* (vide §. 1039.) dixerat, & quae larga narium haemorrhagia solvebatur. In morbis acutis inflammatoriis quandoque aegros sic videmus, oculis apertis, insensiles jacere; catalepticorum more, & quidem malo omine; quod & *Hippocrates* (g) monuit, dicens: *Lassati, singultuosi, & catoche correpti, malum.* Vidi aliquoties in morbis acutis aegros sic jacentes, sed non manebant in eodem situ membra elevata vel vario modo flexa: hinc non possum affirmare, quod veram Catalepsin in morbo acuto decumbentibus observaverim. Sed nec ille casus *Aëtii* refert omni modo veram Catalepsin. An forte hoc *Hippocrates* (h) indicare voluit, dum dicit: *Convulso, tremor, jactatio, cum parvo catoccho, circa aures abscessus proritant.* Dum enim materies morbosa in febribus acutis metastasin versus superiora facit, solent functiones encephali laedi; quae denuo restituntur, si omnis haec materies, in parotides deposita, illas elevat in tumorem: unde ante hanc depositionem factam Catalepsis inducitur quandoque; sed

(e) Patholog. Lib. V. Cap. 11. pag. 70.
IV. part. 3. Cap. 14. pag. 150.
Tom. VIII. pag. 855.

(f) Medic. Ration. Systemat. Tom. I. part. 3. Cap. 14. pag. 150.
(g) Coacar. Praenot. N°. 45. Charter. Tom. VIII. pag. 805.

sed non perfecta; & ideo parvum catochum vocavit *Hippocrates*. Non aude-
rem tamen absolute dicere, quod vera Catalepsis in morbis acutis non fiat,
sed crederem minus frequenter hoc contingere.

§. 1041. **D**iffecta cadavera demonstraverunt arterias venasque cere-
bri valde turgentes fortiter impacto denso cruore.

Multum prodesse ad intelligendas morborum causas cadaverum sectionem,
nemo dubitat: interim tamen magna cautela hic opus est, ne pro morbi cau-
sa habeatur illud, quod potius morbi effectus est: multa enim in cadavere in-
veniuntur mutata per morbum ipsum, quae non praëxistebant ante morbum,
uti antea ad §. 11. dictum fuit. *Hollerius* (i) testatur, quod in cadaveribus
illorum, qui Catalepsi perierant, invenerit *venas majores, quae recta decurrunt*
a posteriore capite ad sinciput, plenas concocto & crasso sanguine, & posterius cere-
brium serosa materia occupatum. In alio homine, Catalepsi mortuo, *serum ru-*
sum, in cerebri posteriore parte contentum, & sanguis concretus in majore vena,
quae medium caput perrepat, inveniebatur (k). Verum non videtur ex his ob-
servationibus concludi posse, quod in Catalepsi semper tales causae adsint. Si
enim sola repulsa sperati matrimonii (vide §. 1040.) hunc morbum producere
potuerit in homine sanissimo, videtur a longe subtilioribus causis originem
ducere posse morbus. Praeterea per voluntatem suam potest homo se Cata-
lepticum fingere, & membra omnia in eodem situ retinere, quem habebant.
Sed quam latens, & efficax, illa causa est, quae tamen, mutata voluntate,
iterum abest. Praeterea plures evaserunt ab hoc morbo, uti postea dicitur;
neque adeo facilis sublatio illarum causarum videtur, quas in cadaveribus in-
venerunt. Negari quidem nequit, concretum in cerebri vasis sanguinem,
& extravasata in cavo cranii liquida Catalepsin facere posse; sed non minus
certum est, & absque his causis morbum natum fuisse. Ex illis, quae prae-
cedenti paragrapho recensita fuerunt, constitit, vermes, ventriculum irri-
tantes, hunc morbum produxisse; & *Galenus* (l) jam habet sequentia: *Sic*
igitur & epilepsiae ob stomachum imbecillum quibusdam suboriuntur, & cari, &
comata, & Catalepses & melancholiae, consentiente principio, quod in cerebro
& nervis est. Hoc imprimis notandum videbatur, ne quis crederet, in meth-
odo medendi ad solas illas causas attendendum esse, quas inspectio cadave-
rum docuit.

§. 1042. **S**anatur saepe excitata larga narium haemorrhagia.

Si

(i) Commentar. in Coac. Hippocr. pag. 66. & 326.
Intern. Lib. I. Cap. ix. in Scholiis pag. 60.
Lib. I. Cap. vii. Charter. Tom. VII. pag. 60.

(k) *Hollerius* de Morb.
(l) De Symptom. Caus.

Si nempe a vasis sanguineis cerebri nimis distentis hic morbus producitur, vel ab aliis evacuationibus sanguineis suppressis ortum habeat. Per haemorrhagiam narium soluta fuit illa Catalepsis, cujus ex *Actio* facta fuit mentio ad §. 1039.

§. 1043. **I**n alios morbos raro transit; aliquando tamen Epilepsia, Convulsio, Dementia, ἀτροφία, eum exceperunt; in mortem plerumque finitur.

Et ex propriis observatis in praxi vidi, & ex fidelibus observatis celeberrimum Medicorum constat, multos hoc morbo correptos evadere, & postea illibata sanitate frui. Quod imprimis videtur contingere, ubi a valido animi affectu, assiduis lucubrationibus, aut consuetis evacuationibus suppressis, in hunc morbum inciderunt. Si enim sopiantur illae turbae, ab animi affectibus excitatae, & vitari possint causae, quae illos excitaverant, corpus exerceatur salubri motu, & pacata sit mentis quies, suppressaeque evacuationes restituantur, tunc sensim solet minui morbus, & tandem cessare omnino. Idem verum est, si a vermibus Catalepsis orta fuit; tunc enim, his expulsis, cessat. Verum si ab extravasatis humoribus in cavo calvariae morbus ille productus fuerit, tunc ab horum augmento, vel acrimonia per moram nata, alii encephali morbi exsurgunt, & quandoque ipsam Catalepsin comitantur. Sic *Hollerius* (*m*) testatur se vidisse hominem, qui comate, epilepsia, convulsione, & catocbe, mutatis vicibus, teneretur. Ex *Benivenio* refert *Dodonaeus* (*n*) casum *Hieronymi Bencii*, qui ex Catalepsi incidit in comitalem morbum nullis remediis cedentem. Habet & alium casum matronae obesae & plethoricae, quae Catalepsin passa fuit, venae sectione in pede, & acri clysmate simul applicato, feliciter solutae: cum autem nulla vellet deinceps admittere remedia, quibus periculosa haec plenitudo minueretur, & caveretur in posterum, post trimestre spatium in somnolentiam incidit, & accedente febre lenta, gravi sopore periit (*o*). Atrophia autem videtur excipere Catalepsin, in melancholicis, in quibus saepe summa macies adest; uti & in verminosis, quando nempe a vermibus chylus consumitur: omnium maxime, si pertinax apositia catalepsin sequatur, per plures etiam septimanas; uti contigit in binis Catalepticis, quarum historiam scripsit *Celeberrimus Hofmannus* (*p*); quae tamen ambae evaserunt ex hoc morbo, licet in una deliria, convulsiones, singultus, Catalepsis paroxysmum praecederent.

Quandoque tamen & in mortem finiri Catalepsin, docent observata. *Jacotius* (*q*) testatur, se vidisse pauperem senem, exsuccum & extenuatum, hoc malo

(*m*) Comment. in Coac. Hippocrat. pag. 66.   (*n*) Medicar. Observat. Cap. XLVI. pag. 146.   (*o*) Ibidem Cap. v. pag. 10.   (*p*) Medic. Ration. Systemat. Tom. IV. part. 3. Cap. IV. pag. 147--152.   (*q*) Holler. Comment. in Coac. Hippoc. pag. 68.

malo raptum, qui mensae accumbebat apertis oculis, erecto ac firmo corpore, manu dapibus admota, ut vivere & prandere mortuus videretur. Et *Hollerius* (r) habet sequentia: *Simplex catoche virum robustum rapuit: ac neminem vidi praeter unum eo malo liberari.* Verum notandum est, quod in illo loco commentetur *Coacam Praenotionem*, quae damnat singultum, lassitudinem, catochum, tanquam mali ominis; sed videtur satis manifestum, quod ibi agatur de *catoccho*, qui in morbis acutis inflammatoriis contingit, & qui tunc merito pro pessimo signo habetur; cum doceat, vim morbi in cerebrum rapi. *Negari* ergo nequit, quod quandoque in mortem terminetur *Catalepsis*; sed simul constat certis observatis, plurimos inde emergere, & quidem absque alio morbo sequente; in quibusdam tamen, sed paucioribus, in epilepsiam aut convulsiones abiisse *Catalepsin*.

§. 1044. **C**uratio tentatur pro varietate causae varia. Excitando per objecta valide in organa sensuum agentia, ut sunt lux, sonus, stimulus, sal volatilis acer, dolor, frictio, motus continuatus; haemorrhagiae ex naribus prolectu; haemorrhoidalis, menstruive, fluxus prolectu; strnutatoriis; vomitivis; vesicatoriis; fonticulis; setaceis; victu humectante.

Curatio hujus morbi duplex est, vel tempore paroxysmi, vel extra eundem: Dum paroxysmus adest, solent acri quocumque stimulo, vel objectis valide in organa sensuum agentibus tentare Medici, ut mutetur illa dispositio sensorii communis, quae hoc tempore adest, & omnem sensuum actionem supprimit. Verum & hic cautela requiritur, uti jam antea in cura apoplexiae dictum fuit: & prudenter monuit *Hofmannus* (s), a calidioribus stimulantibus abstinendum esse, si *Catalepsis* ab humorum nimio orgasmo, expansione, ac stagnatione, orta fuerit. Neque in hysteriis, *Catalepsi* correptis, videtur tutus similibus usus; dum enim valida talia stimulantia excitant aegras, convulsiones validissimas faciunt, aeque metuendas, & forte plus nocituras (t). Imo plerumque non multum efficiunt; quod & propriis observatis didici; & confirmatur illis, quae in *Actis Parisinis* (u) habentur. Mulieris enim *catalepticae* pedibus supposito igne, ne quidem excitabatur ex suo paroxysmo. Unde ubi lenioribus stimulantibus, frictionibusque, non excitantur, vix suaderem, ut fortissima adhiberentur: oppresso enim penitus sensorio communi, nihil efficiunt, & saepe sensuum organa multum laedunt sua acrimonia; vel si acerrimi illi stimuli excitent aegros, simul saepe totum genus nervosum mirifice turbant & irritant; imprimis in hysteriis & hypochondriacis: quod non caret periculo.

Extra

(r) Ibidem pag. 66. (s) *Medic. Rational. Systemat.* Tom. IV. part. 3. Cap. iv. pag. 145. (t) *De la Mettrie* *Abregè de la Theorie Chymique* pag. 280. (u) *Hist. de l'Academie des Sciences* l'an 1738. pag. 56.

Extra paroxysmum vero curatio varia esse debet pro diversitate causae morbi. Si enim a sanguinis nimia copia, vel rarefactione, morbus ortum duxerit, sanguinis missiones conducunt, etiam repetitae, si opus fuerit. Si a consuetis sanguinis evacuationibus suppressis Catalepsis nata fuerit, illae per idonea remedia revocandae sunt. De illis, quae circa narium haemorrhagiam proliciendam notanda sunt; uti & de signis, quibus illa futura praevideatur, dictum fuit §. 741. & 779. Quomodo haemorrhoidalis fluxus promovendus sit §. 889. 2. explicatum fuit. De mensium suppressione curanda postea in *Capitulo de morbis virginum* dicitur. Balnea pedum, epispastica, vel emplastra aromatica, plantis pedum applicata, frictiones crurum & pedum, proderunt semper in tali casu, quatenus impetum & copiam humorum a superioribus avertunt.

In melancholica autem, sicca, & strigosa temperie, evacuationes sanguinis nocerent; illis victus humectans prodest, & blanda solventia ex melle, sero lactis, fructibus horaeis &c. de quibus postea in *Capitulo de melancholia pluribus* dicitur. Spirituosa remedia saepe & his profuerunt, imprimis si senili torpore jam langueret corpus. In moniali virgine, jam septuagenaria, hic morbus curatus fuit spiritu vini, repetita destillatione purissimo reddito (*w*); quo assumpto, mox ad se rediit; nec aliis remediis opus habuit, praeter illa, quibus effoetae per senium vires refocillarentur. Et per diuturnas febres intermittentes exhausto corpore, si Catalepsis prehendit, reficientia, replentia, cardiaca, sola profunt; omnia evacuantia nocent pessime, uti postea ad §. 1126., ubi de Mania, a simili causa nata, agitur, dicitur.

Ubi autem Catalepsis a validis animi affectibus, vel profunda & diuturna nimis meditatione, ortum duxit, tunc observatum fuit, superstitem manere in sensorio communi talem diathesin, quae renovat morbum a simili causa, licet multo leviore, quam quae primum paroxysmum produxerat. Sic apud *Rondeletium* (*x*) legitur, de puella quae nuperat juveni, quem parum amabat, & prae moerore octo diebus post initum matrimonium Catalepsi corripiebatur: redibat paroxysmus, si vel de marito cogitaret. In illa aegra, cujus ex *Celeberrimi Hofmanni* observatis mentionem feci, redibat Catalepsis, audita psalmodia, aut sacrae scripturae verbis, quae ardentissimum Christi exprimebant amorem. Optimum remedium in tali casu est, imo unicum, ut peregrinatione concilietur quotidiana objectorum varietas, & vitentur sedulo illa, quae animi affectus validos excitare possint, vel profundas illas & diuturnas meditationes circa idem objectum facere. Fateatur ingenue *Hofmannus*, quod variis, & quidem generosissimis remediis, incassum tentatis, persisteret morbus; sed mutato aëre, aegraque ad alia loca peregrinante, sensim evanuerit. Sed & illa Cataleptica, cujus historia ex *Actis Parisiis* paulo ante memorata fuit, quae Lutetiam venerat, & ex mag-

(*w*) Dodonaei Medicar. Observat. Cap. vi. pag. 11.
Morbos Lib. I. Cap. xx. pag. 98.

(*x*) Method. Curand.

magna sollicitudine litis, a cujus exitu fortuna pendeat, in hunc morbum inciderat, ad suos redux sana vixit & immunis ab hoc malo. Videtur enim in tali casu sic sensim deleri ille character sensorio communi impressus, a quo per causam procatartica[m] accedentem renovatur morbus.

Sternutatoria solent laudari ut potentissima excitantia paroxysmi tempore; sed *Heers* (y) Capucino Cataleptico, naribus fricatis ptarmicum potentissimum insufflaverat absque successu. Cum autem ad se rediisset, tunc incepit sternutare, & magnam copiam pituitae excrevit. Si talis evacuatio indicaretur a causa morbi cognita, usum habere possent; ceteroquin vix professe videntur.

Vomitoria remedia tunc usum habent, si justa suspicio sit, fomitem mali circa ventriculum haerere. In cura autem Apoplexiae §. 1026. dictum fuit, quantam cautelam requirant vomitoria in capitis morbis curandis; atque ibidem §. 1025. de usu & efficacia vesicatoriorum, fonticulorum, & setaceorum, dictum fuit.

(y) Observat. Medic. Lib. I. Observ. 3. pag. 40.

C A R U S.

§. 1045. **C**arus est apoplexia levis, somnus vero gravissimus, cum febre, ex causis maxime cerebrum illaesum comprimentibus (1010. N°. 3. l. a. β. γ. δ.), aut causis obstruentibus, sed facilius, quam in apoplexia, solvendis (1010. N°. 2. l. β. γ.): est in hoc aliqua perceptio, sed subitanea; aliquis sensus, sed parvus.

Antequam de Caro dicam, pauca praefanda habeo: scilicet; morbos soporosos variis quidem nominibus & a Veteribus & a Recentioribus fuisse insignitos; sed hos ipsos sibi non ubique constare in illorum nominum usu (exemplo sit locus *Galenii* proxime secuturus ad c.): quamobrem operae pretium fuerit, eadem paulo accuratius, & ut passim sumi solent, declarare. Si quis naturaliter dormiat, *somnus* dicitur. Hic longior, brevior, profundior, leviorve, esse potest, saepiusque, aut minus saepe, repeti, prout causae forte praegressae, & consuetudo, tulerint; neque certis limitibus definiri; quibus etiam, ad haec, vix opus foret. Sufficit cognoscere, quod si evidenter modum excesserit, morbosus haberi debeat. Hujus autem excessus varii gradus observantur. Si quis admodum somnolentus continuo fere dormit, ita tamen ut & subinde sponte, & a causis externis satis facile, excitetur, tuncque, saltem quamdiu amicorum colloquiis utitur, vigil maneat, & sui compos; *Coma* dicitur. Sin ita, ut hebes, ac omnium fere immemor, appareat, & frigida pituitosa cacochymia adsit simul, nuncupatur *lethargus*; cujus iterum varii gradus distingui possunt. At si vix unquam sponte, & a causis externis longe difficiliter, excitetur, statimque fere, quidquid agatur, in somnum recidat, nec tamen lenta illa frigida cacochymia adsit, vocatur *Carus*. Si numquam sponte, & a causis externis, etiam validissimis, diuque applicatis, non ulterius excitetur, quam ut levisima quaedam sensus motusve indicia adstantibus exhibeat, *parapoplexia* est. Si nulla prorsus ejusmodi indicia, post similes causas, praebuerit, una cum omnium membrorum paralyti, *apoplexia*. His praemonitis, rem ipsam agredior.

Caput *καρῆ*, & per Apocopen *καρῆ*, dictum fuit Veteribus Graecis: hinc Carus sumitur pro morbo capitis, in quo adest gravis sopor, a quo vix possunt aegri excitari. Dum autem validis stimulis excitantur, deducunt palpebras per momentum, mox in somnum aequè profundum relabuntur. Apoplexiae similis morbus, & quasi levior species; a qua tamen distingui debet, quia facilius sanatur, & integre quidem; quod in Apoplexia exquisita raro fit; si enim evaserit aeger, semper fere aliquam laesionem functionum animalium

lium relinquit (vide §. 1018.). Notaverunt *Duretus* (z) & *Jacotius* (a), quod respiratio facilior nec cum tanto stertore sit, ut in exquisita apoplexia. Cum autem exquisita & fortis apoplexia plerumque fiat ab extravasatis liquidis in cranio, Carus, frequenter sanabilis, potius a distentis vasis majoribus, reliqua minora comprimentibus, videtur fieri. Hinc in summo vigore febrium intermittentium aegri quandoque soporosi jacent; & post validam ebrietatem idem illud observatur; sic ut quandoque a minus peritis pro apoplecticis habeantur; vidique aliquoties, quod jactatores satis imperiti gloriam tulerint sanatae apoplexiae, dum profundus talis somnus largam ciborum, & potus imprimis, ingurgitationem sequebatur. *Heers* (b) hominem, ab ebrietate jam in quartum diem dormientem, liberavit a perforatione calvariae, quam jam moliebantur bini Chirurghi, raso capite, quia credebant apoplecticum esse, cum supinus cecidisset ebrietatis primo tempore: Examinans autem aegri caput, cum nullum vestigium lacionis perciperet, pulsus optimus esset, respiratio liberrima absque ullo stertore foret, audacter negavit apoplecticum esse: vultis mysticis pilis, evigilabat iratissimus homo, & minabatur pessima Medico, si ipsi denuo barbam velleret.

Difficulter etiam distinguitur a Lethargo, de quo paulo post dicetur: saltem videmus, *Galenum* promiscue Lethargum & Carum dixisse eundem morbum (c). Ita autem habet: *Quum vero cerebrum ob pituitam tum humectetur, tum refrigeretur, in lethargicis affectionibus, coma erit; quod & ipsum, si lubet, carum vocare poteris.* Cum autem in textu dicatur & Carus oriri a causis obstructuentibus, sed facilius quam in apoplexia solvendis, & citetur §. 1010. N°. 2. l. 7., ubi de causa pituitosa & frigida apoplexiam producente agitur; patet satis, quod morbus ille, qui Carus vocatur, eandem quandoque causam agnoscat ut Lethargus (vide §. 1049.).

Fortè posset, majoris distinctionis gratia, Cari nomen retineri ad designandum profundum soporem in febribus acutis, & aliis morbis, ubi copia sanguinis, nimia ejus rarefactio, aut & inflammatoria spissitudo adest. Lethargus autem vocaretur, ubi a mera glutinosa & inerti sanguinis cacochymia profundus talis sopor produceretur. Simile quid videtur indicasse *Aegineta* (d), dum de utroque hoc affectu agens dicit, quod febris Carum praecedat, & quidem vehementior, lethargum vero subsequatur. Voluit tamen, eandem esse materiam morbosam in Caro ac in Lethargo; quem dixit eundem locum habere ac Phrenitidem, cerebrum nempe; sed materiam penitus oppositam. Notum autem est, inflammatoriae & calidae densitati sanguinis opponi lentam & frigidam ejusdem cacochymiam. Interim tamen addit, quod Carus frequenter superveniat febribus, & cerebri compressionibus; adeoque videtur agnoscere, quod Carus & absque pituitoso frigido sanguinis lentore fiat.

Cum

(z) In Coac. Hippoc. pag. 99. (a) Holler. Comment. in Coac. Hippoc. pag. 280. (b) Observ. Medic. Lib. I. Observ. XIX. pag. 178. (c) Comment. 2. in Lib. I. praedict. pag. 743. Charter. Tom. VIII. (d) Lib. III. Cap. 1x. pag. 28. versa.

Cum autem a similibus causis, sed levioribus, ortum ducat Carus, ac Apoplexia, non videtur periculo carere, licet & saepe sanetur; & hinc videtur Hippocrates (e) pronunciaſſe; Sopor (το καπνός) ubique malum. Tamen in alio loco (f) dubitantis inſtar ponit: Sopor an ubique malus? Et merito, quia non videtur absolute ſemper & ubique mali ominis eſſe; quod & confirmavit Galenus (g), qui teſtatur ſe vidiffſe aegros, qui poſt vigilias, tribus quatuorve diebus protractas, in ſomnum profundum, unde difficulter excitari poterant, delapſi, per integrum nycthemerum dormiverint cum magno levamine. Infantibus autem profundum talem ſomnum per integrum biduum ſuperveſſiſſe ſaepius obſervavit pulchro cum effectu. Unde ubi poſt vigilias protractas in morbis, aut ſummas deſatigationes Carus oritur, raro quid mali portendit, plerumque autem prodeſt: ſi ab ebrietate, quandoque quidem, ſed rarius, in apoplexiam degenerat; & tantum fere, ubi extremae ingurgitationes praeeſſerunt, vel diu ebriofii vixerunt homines. Ubi autem ab infarctis cerebri vaſis humore minus meabili, vel diſtensis a copia aut rarefactione ſanguinis, carus oritur, periculo non caret morbus, licet tamen prompta & idonea medela adhibita curabilis ſit; imo quandoque ſola mora temporis ſponte cedat, ut ſtatim videbimus.

§. 1046. **H**inc a caro ſoluto ſanitas, niſi quod forte titubatio vacillans capitis aliquamdiu ſuperſit.

Cum levior cerebri illaeſi compreſſio hic adſit, ablata copia liquidi diſtendentis vaſa majora, vel conciliata debita fluiditate ſanguini, difficiliter per vaſa cerebri tranſeunti, redibunt functiones ad priſtinam integritatem; quod poſt apoplexiam curatam raro fit, uti paulo ante dictum eſt. Ratio autem, quare Apoplexia, paulo gravior, ſemper fere aliquid mali relinquat, data fuit ad §. 1018. Sydenhamus (h) Epidemicam talem conſtitutionem vidit, inter cujus ſymptomata eminebat Carus, ſive ſomnus talis profundus, ad ſeptimanas aliquot quandoque durans, a quo difficillime excitabantur, mox iterum obdormientes aegri. Interim tamen, ubi moderata ſanguinis miſſione, & Enematibus injectis nimius febrilis impetus ad debitum moderamen redactus fuerat, omnes fere evadebant, ſenſim ſoluto morbo: *Verum convaleſcentibus caput ad dies aliquot debile atque infirmum, nunc verſus hanc partem, nunc illam, nutabat; aliaque aderant ſigna, quae caput plurima fuiſſe paſſum oſtenderent. At quo paſſu vires reſtituebantur, eo ipſo diſceſſit dictum ſymptoma.* In junioribus autem deliria potius aderant in eadem illa conſtitutione epidemica, ſed magis tranquilla, & nunquam ad immanes illos phreniticorum furores aſcendebant: unde videtur in hoc morbo materies morboſa, cerebrum occupans, vel opprimendo ſopiviffſe actiones ſenſorii communis, ſed minus quam in Apoplexia;

(e) Coac. Praenot. N°. 179. Charter. Tom. VIII. pag. 861. (f) Praediſt. Lib. I. Ibidem pag. 743. (g) Comment. 2. in Lib. I. Praediſt. Ibidem. (h) Secl. V. Cap. 11. pag. 277. &c.

xia; vel irritando illas turbasse quidem, sed mitius quam in Phrenitide; atque inde denuo confirmatur, Carum esse leviozem Apoplexiam.

§. 1047. **C**uratio petenda ex curatione apoplexiae tradita (1020. ad 1036.).

Omnia, quae in cura Apoplexiae dicta sunt, hic convenire, ex dictis factis patet: verum cum non adeo praecipuum periculum sit in Caro, hinc non simul & semel applicamus summa remedia, ut in apoplexia fieri debet, ubi tantum in mora periculum est. Post moderatas evacuationes imprimis insistendum est illis remediis, quae inpetum & copiam a capite derivant; ut sunt clysmata, epispastica, balnea pedum; & imprimis curandum est, ut aeger quotidie lecto abstineat, saltem ad horas aliquot, erecto corpore in sedili locatus: vel si id vetaret major debilitas, vestibis indutus supra lectum cubet, capite paulum elatiori (*m*). Diaeta interim tenuis sit, & omnia remedia calefacientia & moventia vitentur. Hac methodo vidit *Sydenhamus*, morbum illum sensim evanescere; & melius cessisse aegris, si morbus sic suo relinqueretur genio, quam si evacuationem quamcumque violentiorem moliretur illo tempore, dum febris ad justum illud moderamen redacta jam foret. De hoc autem febris moderamine videantur illa, quae ad §. 610. habentur. Interim, mutato subinde corporis situ, & aluta mollissima supposita, cavendum est, ne gangraena a decubitu fiat, de qua videantur illa, quae §. 422. h. habentur.

§. 1048. **C**oma vigil, Coma somnolentum, Cataphora, videntur tantum esse Cari leviores species (703. ad 710.).

Ex illis quae ad §. 1045. dicta fuerunt, patet, quod Veteres Medici quandoque eundem affectum, & Coma, & Carum, dixerint. Si autem conferantur illa, quae ad paragraphos hic citatos habentur, apparebit, Carum his morbis omnino affinem esse, & tantum gradu differre.

§. 1049. **L**ethargus autem levior est apoplexiae species ex causa frigida, lenta, aquosa: unde ex historia apoplexiae ejus cognitio & curatio petenda (1008. ad 1036.).

Oblivio Graecis *ληθην* dicitur: *αίετης* vocatur, qui absque ullo labore inertem vitam transigit; adeoque Lethargus designat seignem & otiosam oblivionem. Frigidam & inertem pituitam pro causa materiali posuerunt Veteres Medici (*k*), quando cerebrum occuparet. Et signa Diagnostica, quae dede-

(i) Ibidem pag. 232.

(k) Aegineta Lib. III. Cap. ix. pag. 28. versa.

dederunt (1), hoc confirmant: pallidos enim, tumidos, decolores, partes sub oculis elevatas habentes, difficulter respirantes cum pulsu tardo, descriperunt lethargicos, quae omnia signa talem cacochymiam indicant: adeoque videretur potius ad morbos lentos pertinere Lethargus. Verum cum lethargus saepe in apoplexiam subito lethalem desinat, acutae phrenitidi quandoque talis somnolentia succedat (vide §. 774.) obtinuit unanimi consensu fere apud Medicos Veteres Lethargum morbis acutis adnumerare. Unde *Celsus* (m) de Lethargicis agens, oppositum quidem hunc morbum Phrenitidi dixit, sed tamen acutum esse, & nisi succurritur, celeriter jugulare monuit: & videtur, oppositam illam horum morborum indolem ex symptomatum diversitate potius, quam ex varietate materiae morbosae, deduxisse. Sic enim habet: *In eo (Phrenitide) difficilior somnus, prompta ad omnem audaciam mens est: in hoc (lethargo) marcor, & inexpugnabilis pene dormiendi necessitas*: Pariter & *Hippocrates* (n), prisco medicos lethargum inter morbos acutos numerasse, memorat: intra septem dies mori lethargicum, & sanum evadere, si hos effugerit, alibi dixit (o). *Aretaeus* etiam, & *Coelius Aurelianus*, de hoc morbo egerunt in libris, quos de acutis morbis scripserunt.

Cum ergo Lethargus Apoplexiam praecedere soleat (vide §. 1010. 2. γ.), & levior ejus species sit, jam de cura hujus morbi actum esse patet.

Ad Lethargum referri posse videtur somnus, per plures septimanas, imo & menses, quandoque durans, a quo nulla arte potuerunt excitari homines: Plures novi tales casus fuisse, ubi mala fraude fingebant somnum, ut a numerosissimis spectatores stipem corraderent, interim tamen & in historia medica habentur talia, in quibus nulla ratio suadet, fraudem suspicari.

Ex terrore subito post iracundiam homo mediae aetatis in talem somnum incidit, & in nosocomium delatus, per integros binos menses in eodem statu mansit, tentatis remediis etiam efficacissimis. Sequentibus duobus mensibus per intervalla videbatur sentire & noscere adstantes: subito nudum hominem frigidae aquae immergebant; tunc oculos aperuit, sed non loquebatur. Sensim tamen ad se rediit postea, & quotidie perrexit se melius habere (p). Commendaverat jam *Celsus* (q) aquam frigidam, affusam corpori, tanquam efficacissimum remedium ad Lethargicos excitandos. Alius & legitur de profundo tali somno & diuturno casus, adhuc magis mirabilis (r). Homo sanus, robustus, viginti quinque annorum, absque ulla cognita causa praegressa obdormiscit, & nullo modo per integrum mensem excitari potest: tunc sponte evigilans vestes induit, solitosque labores exercet. Post biennium circiter in similem somnum incidit, & licet Venae sectio, scarificationes, cucurbitae, vesicatoria, applicata fuissent, per septendecim septimanas

in

(1) Hippocrat. Coac. Praenot. N°. 140. Charter. Tom. VIII. pag. 859. *Coelius Aurelianus*. Acut. Morbor. Lib. II. Cap. 11. pag. 76. (m) Lib. III. Cap. xx. pag. 158. (n) De Vict. Acutor. Charter. Tom. XI. pag. 5. (o) De Morbis Lib. II. Charter. Tom. VII. pag. 577. (p) *Academ. des Sciences* 1713. Mem. pag. 419. (q) Lib. III. Cap. xx. pag. 159. (r) *Philosoph. Transact.* N°. 304. pag. 2177. *Abridgem.* Tom. V. pag. 353.

in hoc veterno mansit, tuncque sponte evigilavit; nec persuaderi sibi passus fuit, quod longam adeo noctem dormivisset, nisi postquam vidit, messim adesse maturae segetis, probe memor se sementis tempore obdormivisse. Post annum elapsum demum recidivam passus fuit, & adhuc longiore tempore dormivit. Egregius Medicus, fraudem suspicatus, inter alia tentamina acerrimum spiritum salis ammoniaci, cum calce viva paratum, non tantum supposuit nariibus, sed infudit ad unciae mediae quantitatem: dein replevit nasi idem foramen, per quod infuderat igneum illum spiritum, pulvere radicum hellebori albi; nec tamen ab acerrimis his evigilavit miser, licet sequenti die nasus inflammatus tumeret maxime. Certum est, quod nemo sanus somnum simulare posset, si acerrimis talibus tentaretur stimulis, qui pessimas convulsiones induxissent, nisi omnes sensus profundissimo tali somno fuissent sopiti.

Simul ex his observationibus patuit, quod in tali somno, qui, naturali simillimus caeteroquin, sola diurnitate morbosus dici poterat, remedia etiam validissima parum vel nihil profuerint, si immersio subita in aquam frigidam excipiatur.

DE MORBIS CHRONICIS.

§. 1050. **H**actenus de morbis principibus acutis internis, & externis: nunc de Chronicis agendum. Illi vero, si in corpore nati, ortum duxerunt vel ex vitiis liquidorum sensim natis, vel ex vitiis relictis a morbis acutis non bene sanatis.

Optime *Celsus* (s), uti & antea ad §. 565. dictum fuit, definiuit morbos longos, *sub quibus neque sanitas in propinquo, neque exitium est.* Certe morbi hi & frequentissimi sunt, & magna taedia aegris ac medicis facere solent, dum ob pertinaciam causae saepe vel omnino non, vel difficillime, eradicari possunt. *Celsus* (t) quidem voluit, *magis ignoscendum esse medico parum proficiente in acutis morbis, quam in longis.* Hic enim breve spatium est, intra quod, si quod auxilium non profuit, aeger extinguitur: ibi & deliberationi, & mutationi remediorum, tempus patet; adeo ut raro, si inter initia medicus accessit, obsequens aeger sine illius vitio pereat. Verum binas ibi ponit conditiones ad felicem curam morborum chronicorum requisitas, ut nempe in initio morbi medicus vocetur, & aeger obsequens sit: sed latenter saepe morbi Chronici subrepunt, & plerumque altas jam radices fixerunt, antequam medici opem aegri implorent, cum sensim tantum functiones corporis laedere soleant. Praeterea non semper obsequentes aegri sunt, cum & imminens exitium non terreat, & ipsa curae longitudo frequenter obsequii taedium pariat. Prudenter hoc monuit *Aretaeus* (u) dicens: *Longorum morborum labor quidem multus, tempus vero colliquationis longum, & medicatio instabilis: vel enim haud ex toto deleti sunt, vel ex parva offensa revertuntur morbi: nam laborantes aequo animo ferre usque ad finem non sustinent: quin etiam si aequo animo sustinent, in nimis longa diaeta delinquant.* Si jam simul consideretur, quod in morbis acutis febris comes lentorem & visciditatem materiae morbosae solvat, si debito moderamine temperetur ejus impetus (vide §. 609.); simulque disponat, ut per evacuationes criticas exeat de corpore; quod aegri, discrimine morbi territi, & gravibus symptomatibus perculsi, fati obsequiosos se Medico praebeant; quod acutus morbus, ipso fatente *Celfo* (w), eo facilius curetur, quo vetustior est (tunc enim solet defervescere nimis ille acutorum impetus); e contra morbus chronicus mora reddatur curatu difficilior; si, in-

(s) Lib. III. Cap. 1. pag. 111. (t) Ibidem pag. 112.
Lib. I. de Causis & Signis Morbor. Diurn. pag. 26.
citato.

(u) In Prooemio
(w) In loco modo

inquam, omnia haec ponderentur, patebit, majorem difficultatem in morbis chronicis curandis esse quam in acutis. Certe periti Medici plus sperant in curanda peripneumonia, periculosissimo quamvis & acutissimo morbo, quam in Phthisi: saepius sanantur Phrenitici quam Maniaci. Inflammatio hepatis toties sanatur, sed scirrhusa ejusdem visceris infarctio vix unquam. Idem & patebit percurrendo morbos acutos & chronicos aliarum corporis partium. Unde merito statuitur, *quod longus morbus cum penitus insedit, quod ad difficultatem pertinet, acuto par est* (x) non tantum, sed longe difficilius eradicari possit. Sequitur jam, ut considerentur generalia illa, quae de origine morborum chronicorum cognita habentur. Verum tantum hic dicitur de causis illis, quae in corpore natae morbis chronicis originem dederunt. Sunt enim & aliae causae, applicatae corpori, non praeexistentes in corpore, quae difficillimis morbis Chronicis producendis sunt quam aptissimae. Compressio imprudens capitis in recens natis, vel & junioribus, perpetuae stultitiae, & convulsionibus, toties dedit originem. Collaris nimia adstrictio narium haemorrhagiam frequentem & cephalacam diuturnam produxit, quod vidi. Plurima mala a constrictione sola abdominis per thoraces rigidos in sequiori sexu observavit *Celeberrimus Winslow* (y). A lapsu, gravi contusione, similibusve causis, loco motis vertebrae, immedicabiles paralyseis, asthmata &c., toties producta fuerunt. Dum Epidemicae quartanae grassantur, sanissimi homines saepe corripuntur tali morbo, per plures menses durante, absque eo quod ullum vitium antea in corpore observatum fuerit, vel ullus error in sex rebus non naturalibus commissus sit, cui origo hujus morbi ulla specie tribui possit; uti postea in Capitulo de morbis Epidemicis pluribus dicitur. Verum cum de his omnibus antea actum sit, dum de vulneribus, contusionibus, obstructione &c. tractabatur, & de morbis Epidemicis postea dicitur; hic loci tantum agendum erit de illis causis, quae sensim natae in corpore morbos chronicos producant.

Bini autem generales fontes harum causarum sunt: vel enim lente subrepunt vitia, sensim in liquidis nata (subitaneae enim liquidorum degeneraciones morbos acutos producant, vel illos ab epidemico miasmate natos brevi sequuntur); vel post morbos acutos, non ex integro sanatos, supersunt variae degeneraciones humorum. Forte mirum videbitur, quod nulla hic fiat solidarum partium mentio, quatenus ab illarum degeneracione chronici morbi produci possent. Verum considerandum est, quod hic agatur de morbis longis, & quod solidarum partium morbi nunquam diu persistere possint, quin sequantur morbosae degeneraciones fluidorum. In solidis partibus enim vel peccat nimia laxitas, vel nimia rigiditas, vel adest soluta unio partium cohaerentium. Sed nimia laxitas solidarum partium spontaneam corruptionem fluidorum producit (vide §. 26-54.), de qua sequenti paragrapho ad numerum tertium dicitur. Nimia rigiditas vasorum vel omnem motum suffocat, vel, nimis forti reactione vasorum in liquida contenta, fluidissima expellit; reliqua

(x) Ibidem.

(y) Academ. des Sciences 1741. Mem. 234. &c.

qua condensat, adeoque morbosam diathesin liquidis nostris conciliat; de qua ad secundum numerum sequentis paragraphi dicitur. Soluta autem unio partium solidarum, antea cohaerentium, effusionem humorum, & spontaneam degenerationem effusorum, pro suo effectu habet. Hinc patet ratio, quare generalis illa divisio causarum morborum chronicorum sufficiat. De singulis his jam seorsim agendum erit.

§. 1051. **V**itia liquidorum sensim nata oriuntur: 1. Ex ingestis; aëre, cibo, potu, condimento, medicamento, veneno, tam alienis, ut nostris humoribus similia non sint, tam validis, ut vi nostrorum viscerum & humorum nostris assimilari non possint. Eaque sunt *a. Acor* (60. ad 69.). *β. Austerum*, ex acore & terrestri plurimo unitis, ut a fructibus immaturis, vel adstringentibus, succis, vinis, & similibus; quae liquores coagulant, vascula constringunt, hinc obstructions duras pariunt (31. 36. 40. 50. 51. 113. N°. 1. 117.). Sanatur diluentibus, alcalicis fixis, saponaceis alcalicis, diu, prudenter usurpatis. *γ. Acre pingue aromaticum*, ex cibis, potibus, condimentis, calidis odore, sapore; haec calorem, attritum, laesionem minimorum vasculorum, dolores calidos, attenuationem liquorum, horum putrefactiones, extravasationes, & similia multa produunt: curantur aquosis, farinosis, gelatinosis, acidis. *δ. Pingue iners*, a nimio usu pinguium, ex animalibus terrestribus, piscibus, vegetabilibus oleosis; hinc obstructio (117.), ranciditas biliosa, inflammatio, corrosio, putrefactio pessima (82. 526.). Curatur diluente, saponaceo, acido. *ε. Salsedo muriatica*, ex sale, salitisve; vascula destruit, liquida solvit, acria reddit illa; hinc ἀτροφίαν, solutiones vasorum, extravasationes liquorum, non cito putrescentium, sed maculas producentium. Tollitur aqua, acidis, lixivio calcis vivae. *ζ. Alkali* (76. ad 91.) *η. Glutinosum* (69. ad 76.). 2. A viribus nostris nimis in ingesta (50. ad 58. 92. ad 106.), 3. A spontaneis nostrorum humorum vitiosis permutationibus (58. ad 91.).

Sanitas habet latitudinem quandam (vide §. 1.); & in hac latitudine admittit parvas mutationes, quae a perfecta & stricte dicenda sanitate recedunt quidem, interim tamen nondum turbant multum functiones. Unde Galenus (vide §. 1.) dixit: *Non enim absoluta ipsa est, nec indivisibilis simul, quae est & dicitur sanitas, verum etiam quae ab hac deficit, modo adhuc usibus nostris non sit inepta.* Possunt ergo sensim humores nostri a conditionibus illis, quas in perfecta sanitate habent, recedere, & tamen, dum sic incipiunt degenerare, nondum sensibiliter functiones laedere. Verum dum pergit ille recessus a sanitatis legibus, vel augetur copia humorum degenerantium, tunc laesio functionum manifesta fit, & dicitur morbus.

Unde de diaeta sanorum agens *Hippocrates* (z) dicit: *Nam etsi a caeteris non multum deficiunt, temporis tamen spatium corpus ab excessu superari, & in morbum incidere necesse est. Paulo post addit sequentia: Neque enim morbi derepente hominibus accidunt, sed paulatim collecti, confertim se produnt. Quod imprimis de morbis chronicis, sensim subrepenti humorum degenerationi originem suam debentibus, intelligendum videtur. Considerandae jam sunt causae praecipuae, a quibus illa vitia in liquidis nostris sensim nascuntur.*

1. In Physiologicis demonstratur, ingesta successive per actiones conspicientes viscerum, vasorum, & sanorum humorum, in corpore mutari ita, ut fiant partes nostri corporis solidae & fluidae; sicque restituantur quotidie illa, quae per ipsius sanitatis actiones pereunt de corpore. Verum, uti antea ad §. 25. dictum fuit, requiritur ad hanc rem, ut ingesta sint talis indolis, ut possint per vires mutantes nostri corporis superari, & nostram induere naturam. Certa autem experimenta docent, non omnia ingesta aequae facile superari a viribus permutantibus nostri corporis; imo & quaedam diu moveri per vasa cum humoribus nostris, antequam propriam indolem deponant, & nostris liquidis solidisque omnino assimilantur. Qui allio quotidie in cibus utuntur, toto corpore ingratum allii odorem spirant; leporis, brassicae foliis per aliquot dies nutriti, carnes ingratum admodum saporem, & odorem, acquirunt. Rubia tinctorum, animalium cibus permixta, non tantum interiori ventriculi & intestinorum superficiem infecit suo colore, sed & solidissima ossa rubedine conspicua tinxit; retinens adhuc suam indolem, dum jam adhaereret unita solidis animalis partibus. Sed & observatum fuit, haec animalia languere, dum utebantur rubia, quae adeo pertinaciter viribus assimilantibus resistebat (a). Patet ergo ferax satis morborum Chronicorum origo a sola ingestorum tali indole, ut admodum dissimilia sint humoribus nostris, & nimis resistent viribus permutantibus nostri corporis: sed & simul apparet ratio, quare debiliores homines a pluribus ingestis laedantur & langueant, quae a robustis, & exercitatum vitam degentibus, superantur satis commode; & cur debilibus convenient talia nutrimenta, quae, antequam ingerantur, jam possident dotes similes humoribus nostris sanis, uti explicatum fuit ad §. 28. Simul & inde intelligitur, quod in robustis & exercitatis hominibus morbi Chronici plerumque tantum oriuntur ex vitiis relictis a morbis acutis non bene sanatis: In debilibus vero, & otiosam vitam degentibus, Chronica mala oriuntur ex vitiis liquidorum, sensim natis, ob minus perfectam assimilationem ingestorum.

Aërem liquidis nostris inhaerere, plurimis constat experimentis (de quibus vide §. 647.); sed sic unitum aliis particulis, ut non sit elasticus; & pessima mala fieri posse, si pristinam elasticitatem denuo acquirat aër in liquidis haerens. Verum demonstravit *Celeberrimus Hales* (b), notabilem partem sub-

(z) De victus ratione Sanor. Lib. I. Cap. 11. Charter. Tom. VI. pag. 449.

(a) Medical Essays Tom. V. part. 2. pag. 930. Acad. Royale des Sciences l'an 1739.

(b) Vegetable statics passim.

substantiae animalium & vegetabilium constitui ab aëre tali fixato, non elastico; illumque aërem sic per plurimos annos manere in solidis vegetabilium & animalium partibus; & denuo amissam elasticitatem acquirere, dum per ignem solvuntur nexus, quibus cohaerebat solidis. Vires ergo permutantes ingesta in animalibus habent hanc efficaciam, ut aërem reddant non elasticum, misceant intime fluidis, uniantque solidis partibus nexu adeo durabili. An forte in morbis languidis molestae illae flatulentiae adeo frequentes sunt, quod a debili & assimilante non satis subactus & mutatus sit aër ingestus? Verum innumera per aërem dispersa fluctuant, quae una cum aëre corpus ingressa sanitatem turbare possunt (vide §. 605. 4.). Sic paludosa & depressa loca habitantes scorbuto pessime solent affici: & alii morbi endemici a simili causa oriuntur frequenter; de qua re adhuc plura dicenda erunt §. 1408., ubi de morbis epidemicis agetur.

Verum & ciborum major tenacitas, quam ut a viribus permutantibus corporis superari possit, frequens morborum Chronicorum causa est. Dum teneris infantibus duriores cibi ingeruntur, vel & lenta farinosa fercula; tumet abdomen & indurefcit, reliquum corpus lento marasmo extenuatur. Ob eandem causam & in obsessis urbibus languent homines miserrime, dum ex annonae penuria minus congruis alimentis uti coguntur (vide §. 25. 1.). Idem & de potu verum est; etiam salubris aquae, si majori copia ingurgitetur simul & semel, a stituculofo, & laboribus validis fesso, vel etiam a febre aestuante homine. Nisi enim vires tam validae fuerint, ut movere possint ingentem aquae potae copiam, & per cutis spiracula, aut urinae vias, educere, incipiunt brevi tumere, & in hydropem incidunt, homines a sola hac causa. *Piso (c)* vidit adolescentem, qui in febre tertiana intemperantius aquam biberat, sub ejus declinationem in ascitem incidisse: idemque monet rustico contigisse, qui messis tempore, a labore aestuans, immodico aquae potui indulserat. Hinc belli duces prudenter posita custodia cavent, ne lapsi a longo itinere milites affatim hauriant aquas stituculosi. Observatum autem fuit longe magis in tali casu nocere aquas stagnantes, quam exercita cursu flumina: & hoc pariter monuit *Hippocrates (d)*, dum hydropem universalem a tali causa nasci docet: *Quum quis per aestatis tempus ex longo viae itinere in aquam pluviam & stituculosam incidit, eamque avidè copiosam biberit. Si igitur carnes aquam ebiberint & in se continuerint, nusquam autem secessus fiant, haec contingunt.* Notum est, toties chlorosin, & summum languorem, fluorem album, uteri haemorrhagias, fieri mulieribus, dum potibus aquosis tepidis abutuntur. Condimenta acriora, diu & multum usurpata, pariter huc spectant; quatenus sensim acrimoniam humorum producere possunt talem, ut inde morbi chronici difficiles fiant; uti patet in scorbuto muriatico, affligente illos, qui salsamentis vel delectantur nimium, vel eduliorum aliorum penuria illis uti coguntur; uti in longinquis navigationibus toties contingit; praesertim si & aquae simul adsit inopia.

Me-

(c) Observ. & Consil. de Morbis a serosa colluvie Sect. IV. Cap. III. pag. 333.

(d) De Internis Affectionibus Cap. xxviii. Charter. Tom. VII. pag. 6, 8.

Medicamenta autem cum, teste *Hippocrate* (vide §. 5.), sint omnia, quae praesentem statum dimovent, vehementiora autem omnia immutant, majorem adhuc degenerationem liquidis inducere possunt, & languidos morbos producere. Videmus hoc toties in illis hominibus, qui commoda satis sanitate fruente de praecavendis morbis futuris semper sunt solliciti, & invitae saepe medicis extorquent remedia, vel proprio consilio semper quid conantur mutare in corpore, & *in secunda valetudine adversae praesidia consumunt* (e). Prudentes medici pia fraude similibus hominibus praescribunt talia, magno virium encomio, quae corpus minime turbare possunt. Verum si, his non contenti, frequenti venae sectione, purgantibus, vomitoriis, abutuntur, sanitatem destruant, & in chronicos morbos, difficillime curabiles, incidunt, vel ob solas vires debilitatas, *cum omnibus morbis obnoxia maxime infirmitas sit*; uti optime monuit *Celsus* (f), purgantium medicamentorum nimis frequentem usum damnans. Notum est Epitaphium Itali; qui praematura morte similibus imprudentiae poenas dederat:

Stava ben, ma per star meglio, stoqui.

Venena autem longe adhuc peiores morbos relinquunt, & plerumque penitus insuperabiles. Antea ad §. 586. a. dictum fuit de puella, quae ab arsenico assumpto per integrum triennium vixit morbosa. Venefici sic temperare noverunt deleteria haec pharmaca, ut lento conficiantur morbo miseri, quibus haec propinata fuerunt: quorum scelerum exempla satis numerosa apud historicos habentur. Argenti vivi, per ignem agitati, vapores illos, qui deaurandis metallis victum quaerunt, miserrimos reddunt; dum tota vita tremuli omnibus membris manent; quandoque & epilepticos inde factos fuisse novi. Plumbi fusi halitus, calces plumbi quaecumque corpori ingestae, colicam pictonum dictam, & postea pessimam paralytin, toties producant. Omnia enim haec a viribus corporis nostri domari nequeunt, & lentam, sed saepe certam, perniciem faciunt.

Jam considerandae sunt praecipuae classes degenerationum in liquidis nostris, quae sensim natae morbos chronicos producere valent.

a. Acor. De hac acrimonia, causis unde nasci solet, morbis qui inde fiunt, dictum fuit ad numeros hic citatos.

β. Austerum. Ubi numeris hic citatis de roboranda nimia flacciditate solidarum partium nostri corporis agebatur, constitit, quod, aucto fibrarum robore, vasorum cava his arctentur, & liquida coagulentur; vel saltem partium, fluida nostra constituentium, cohaesio inter se augeatur; unde pulchrum adeo effectum habent, ubi nimis soluti sunt humores, & nimis facile cedunt liquidis impulsis vasa corporis nostri. Verum ubi haec vel diutius usurpantur, quam par est, in morborum similibus cura, vel imprudenter adhibentur corpori caeteroquin sano, obstructions pessimae, & vix curabiles, fiunt,

(e) Celsus Lib. I. Cap. i. pag. 21.

(f) Ibidem Cap. III. pag. 31.

fiunt, quia binæ validissimæ obstructionum causæ concurrunt; nempe vasorum angustatio, & adunatio molecularum, quæ humores nostros conflituunt (vide §. 108.). Dum in collyriis vitriolum, alumen, & similia, imprudenter oculis applicantur, teneræ & pellucidæ corneæ vasâ sic corrugantur, humores ita coagulantur, ut callosæ opacæ maculæ tota vita sæpe maneant, nulla postea arte solubiles. Dum rusticorum pueri immaturis fructibus abutuntur, tumido abdomine, infarctis visceribus, glandularum indurationibus, scabiei quadam specie, toties poenas luunt. Verum quidem est, quod austera hæc in ventriculum & intestina agant primo & efficacissime, & contrahendo venarum absorbentium oscula sibi ipsis viam præcludere videantur, ne facile sanguinem inficere possint: sed & ab hoc effectu solo magna mala produci poterunt, dum internæ tunicæ ventriculi & intestinorum extrema vascula sic contrahuntur, ut arteriæ nihil emittere, venæ nihil admittere, possint: turbatur enim inde tota chylopoiesis. Verum ubi illa austera assumta, vel a potu, vel a liquidis in intestina delatis, diluruntur multum, ingrediuntur sic diluta per vasa lactea, & glandulas mesenterii pessime obstruunt; vel & a venis mesentericis delata per venam portarum ad hepar, & ibi similia mala produciunt: hinc præcipue abdominalium viscerum morbi Chronici ab hac causa fieri solent. Pessima mala fieri ab usu vini austeri ex uvis non satis maturis pressi, quotidiana observata docent; & forte inde sæpe fiunt *contracturæ* dictæ, in Austria satis frequentes, dum ligamenta, quibus ossa articulata necuntur, obrigescunt. Similem effectum coagulandi liquida, & contrahendi solida, habent & spiritus fermentatione parati, quibus abutentes homines Chronici solent perire morbis, scirrhusa induratione omnia fere viscera obsidente, uti antea ad §. 28. 4. dictum fuit.

Profunt hic diluentia, quatenus omnem acrimoniam enervant simplici interpositione aquæ; & simul quatenus nimiam rigiditatem partium solidarum tollunt (vide §. 35.). Verum liquidorum coagulum, ab austeris productum, sola aqua solvere vix valet; hinc adduntur alcalica fixa, quæ ab acido concreta attenuant & resolvunt. Cum autem & alcalina acrimonia metuenda sit (vide §. 86.); hinc prudenter, & parca copia simul, copiosa aqua diluta, propinantur, & repetito usu horum salium compensatur parca illorum dosis, quæ adhibetur. In aquis quibusdam medicatis moderata talis copia salis alcalini adest; hinc in his morbis pulchrum usum habent: tales sunt aquæ *Selteranae*, *Antoniana*, *Wildungenses*, *Buchenses*, & in diversis regionibus similes aliae, quæ in morbis plurimis Chronicis magno cum fructu adhibentur.

Non minus tutum quam efficax remedium etiam præbet sapo ex alcali fixo cum oleo puro pressio quocumque paratus, qui vim solventem salis alcalini retinet, omne acidum domat, & simul ob oleum, huic sali unitum, non nocet acrimonia. Ferri enim posse a corpore humano magnam hujus saponis copiam absque noxa, docuit usus Lithonriptici Anglicani; de quo postea in *Capitulo de calculo* dicitur. Junioribus ab acido laborantibus, & coagulato lacte intestina infarctâ habentibus, pulchre prodest saponis usus; dum sales alcalini, imprimis si majori copia adhiberentur, tenella horum viscera læderent.

γ. *Acre pingue aromaticum.* Aromata sapore calido & odore fragranti cognoscuntur; & licet diversa sit in variis acrimoniae aromaticae intensitas, omnia tamen acria sunt plus minusve. Verum observatur, quod illud sapidum & odorum oleo inviscatum haereat, quibus vinculis liberum si fuerit, brevi in auras avolat; hinc pingua vocantur aromata. Sic tota cinamomi fragrantia in ejus oleo stillatitio haeret: in maci, & nuce moschata, idem obtinet non tantum, verum & haec contrita, & praelo pressa, magnam copiam olei sudant, quod frige factum butyri consistentiam habet, & in officinis medicis ubique reperitur. In radice Imperatoriae discissa nudo etiam oculo distinguuntur folliculi, oleo tali aromatico pleni; quod idem etiam in pluribus feminibus aromaticis obtinet. Ob hanc causam stimulus, corpori ab aromaticis conciliatus, pertinacius haeret oleosa tenacitate, & longe plus calefacit. Notum est, omnia haec cibis misceri, & condimentorum titulo divitum mensis adhiberi, ut ultra satietatem cum oblectamento cibos ingerere possint. Ex iisdem & spiritus aromatici & tincturae parari solent, quas saccharo edulcoratas ultimae mensurae apponere solent; ut nempe gravatus ingestorum copia ventriculus citius & feliciter se hoc onere liberare queat. Facilius haec feruntur ab illis, qui inter ferula solo aquae potu sitim sedant: verum & illi, qui vinis etiam generosis indulgent, ab his non abstinent, credentes ad digestionem ciborum haec utilissima esse, imo fere necessaria post lautas epulas. Sic ignes ignibus addunt, & saepe calidissimae febres ab horum imprudenti usu excitantur; uti antea ad §. 586. a. dictum fuit. Verum aucto motu humorum per stimulos hos aromaticos (vide §. 99.), calore majore excitato in corpore, acrimonia simul nata in humoribus, dolores fiunt cum caloris sensu in ventriculo saepe, frequenter & molestissimae cephalalgiae sequuntur; vasa rumpuntur, unde profusae narium haemorrhagiae, haemoptoe, haemorrhoidum cum valido dolore fluxus, apoplexiae, vel subito lethales, vel & in diurnam paralyin desinentes. Sed ab humoribus extravasatis, vel & putredine inducta per nimium calorem (vide §. 84. 5.), plurima & difficillima mala nasci posse, etiam chronica, patuit ex illis, quae ad §. 85. 86. & 100. dicta fuerunt. Et postea ad §. 1491. patebit, dolentissimum & longum simul morbum, rheumatismum nempe, accidere illis, qui temperiem sanguineam, labe acri infectam habent. Alliorum, cepearum, piperis, sinapi, raphani raticani, & similibus, immodicus in condimentis usus non absque ratione hunc morbum quandoque fecisse creditur.

Quaenam autem medela requiratur ad corrigendam hanc acrimoniam, dictum fuit ad §. 605. 8.

δ. *Pingue iners.* Iauto victu, una cum otio, pinguescere animalia, quotidianis experimentis constat; & quidem eo usque, ut tandem propria pinguedine quasi sepulta suffocentur. Quanta autem mala fieri possint a sola pinguedine accumulata, comprimente vasa & viscera vicina, explicatum fuit ad §. 1010. 1. Simul autem tunc dictum fuit, pingue illud oleum sic latere posse in multis vegetabilibus, ut nemo facile crederet, tantam illius copiam adesse; quod oleum per chylopoiesin inde extricatur, & obesitatem magnam
facere

facere potest. Si ergo talia fumantur alimenta, in quibus opimum illud pingue abundat, tunc & tanto major obesitas fiet. Verum haec pinguedo sano in homine blanda est, & sola mole molestiam parit; inprimis si non per totum corporis habitum, sed in quibusdam tantum locis accumulatur: talem casum vidit *Celeberrimus Boerhaavius* (vide §. 75.), ubi tumor pinguis, sex libras pendens, in cavo pectoris sensim excrefcens, post summas & vix tolerandas miseras nobilem aegrum suffocavit. Verum ubi illud pingue per febrim solvitur, attenuatur, sanguini miscetur, tunc pessimam acrimoniam rancidam acquirit, & periculosam admodum vasorum plenitudinem producit; uti pluribus dictum fuit ad §. 693.; simulque subitam putredinem facit. Quenam autem remedia requirantur in tali casu, eodem loco dictum fuit. Verum haec omnia obtinent, ubi subito soluta pinguedo humoribus circulantibus miscetur: potest autem & nocere, dum sola mole vicina vasa & viscera premit; & tunc conducit illam nimiam obesitatem minuere; quod obtineri potest, si fiant omnia opposita illis causis, quae in sanis hominibus pinguedinem accumulare observantur, quae collegit *Celsus* (g) dicens: *Implet autem corpus modica exercitatio, frequentior quies, unctio, & si post prandium est, balneum, contracta alvus, modicum frigus hieme, somnus plenus & non multum nimis longus, molle cubile, animi securitas, assumpta per cibos & potiones, maxime dulcia & pingua, frequentior cibus, & quantum plenissime potest digerere.* Paulo post ad extenuandum corpus laudat his contraria. Optima methodus est, subducere sensim de corpore illud quod abundat, simulque robur addere partibus a nimia impletione distractis, & post depletionem penitus flaccidis. Corporis exercitia utrique huic scopo inserviunt quam pulcherrime; nam & distillant illud pingue de corpore, & simul robur partium solidarum augent (vide §. 28. 2.). Unde obesos equos videmus folis laboribus macilentos reddi, licet bono & copioso pabulo nutriantur: ita & duris laboribus quotidianis victum sibi comparantes homines pinguescunt nunquam. Interim tamen & hic prudentia opus est: obesos enim homines, valida corporis exercitia subito non sine periculo obire posse, certum est: fusa enim per calorem corporis, a motu auctum, pinguedo periculosam plenitudinem vasorum facere posset, & oleosa immeabilitate vasa minima in cerebro & pulmone obstruere; unde toties subita mors secuta fuit; quod & in equis pinguibus, validissimo cursu exercitatis subito, post longam in stabulis quietem, observaverunt equisones.

Praestat hinc prius per purgantia leniora, sed saepius repetita, minuere molem, qua gravantur obesa haec corpora; & dein motu muscolari, gradatim aucto, uti; sic enim sensim & tuto minuetur nimia obesitas. Dum enim operarii valide corpus movent, urina exit rubicunda, indusia pingui tinguntur sudore. Demonstraverunt chemici urinae rubedinem ab oleo admisto inprimis pendere; adeoque patet, quod per corporis motum expellatur de corpore

(g) Lib. I. Cap. III. pag. 28.

pore illud pingue. Unde *Galenus* (*b*) assiduam ventris dejectionem, excitationem celèrem, frictionem modicam, cibos, qui saturant quidem, parum tamen afferunt nutrimenti, laudavit tanquam summa remedia ad minuendam obesitatem nimiam. Inde & intelligimus, quare *Hippocrates* (*i*) commendaverit crassis hominibus, qui tenues fieri cupiebant, obsonia pingua, ut nempe a paucissimis saturarentur. Paucitatem enim alimentorum in alio loco commendat (*k*): *Quibuscumque morbis siccitas conducit, semel in die cibum capere confert; & cibus & potus pauciores, quam ut repleantur, insumere; eosque laboribus & deambulatione conficere, & quam minimum dormire.* Sollicitas curas & vigilias macilentiam inducere, observatur (*l*): verum haec alia mala inducunt; hinc prioribus utendum potius.

Praeterea observamus homines quosdam, qui semper macilenti manent, licet copioso & lauto fruantur victu: in his acrior urina, subfoetida, & ex flavo viridescens observatur; color totius corporis subflavescens apparet: verum haec signa sunt temperiei biliosae dictae, in qua bilis & copiosa, & acris, adest. Unde profuit obesis, una cum modo laudatis, si sumant amara illa, *Absinthium, Centaurium minus, Gentianae radicem,* & similia, quae tantum usum habent in illis morbis, ubi bilis vel iners nimis est, vel copia deficit. Moneuit hoc etiam *Galenus* (*m*) de cura obesitatis agens: *Calidior sicciorque temperies exile corpus reddit: ergo talis tibi facienda est crassi corporis temperies, si ad Symmetriam rediturum sit.* Laudat autem ad hunc scopum obtinendum similia remedia: *Rutae Sylvestris corymbos & semina, Aristolochiam rotundam, Centaurium minus, Gentianam &c.* Tantam autem efficaciam in his remediis observavit, ut moneat, quosdam periisse, qui graciles jam vel mediocris habitudinis cum essent, his remediis imprudenter utebantur ad morbos articulares sanandos; ad quorum curam similia laudari solent, uti postea in *Capitulo de Podagra* dicitur.

Licet autem evacuantia plenis illis corporibus semper conducere videantur; videmus tamen apud Veteres Medicos non laudari sanguinis missionem ad minuendam obesitatem. Dictum fuit ad §. 1010. 1. vasa sanguinea in obesitate angusta satis inveniri; unde non semper in his sanguis abundat: Requiritur quidem venae sectio quandoque ad cavenda illa mala, quae nimiam obesitatem sequi vel comitari solent; uti etiam, dum illud pingue calore corporis, motu subito, vel febre, solutum, venas denuo ingreditur, & periculosam maxime vasorum plenitudinem facit. Caeterum sanguinis missiones repetitae potius corpus ad obesitatem disponunt; uti antea ad §. 106. 7. dictum fuit.

ε. Salsedo muriatica. Salem marinum, sive in condimentis assumptum, sive carnibus piscibusve aut oleribus pro conservatione additum, posse admisceri humoribus nostris, illisque pertinaciter adhaerere, paulo ante dictum fuit

(*b*) De Sanitate tuenda Lib. VI. Cap. VIII. Charter. Tom. VI. pag. 175. (*i*) De Salubri victus ratione ibidem pag. 227. (*k*) De Affectionibus Cap. XII. Charter. Tom. VII. pag. 632. (*l*) Celsus Lib. I. Cap. III. pag. 28. (*m*) Method. Medend. Lib. XIV. Cap. xv. Charter. Tom. X. pag. 335.

fuit eadem hac paragrapho: verum dum liquida nostra, ob salem muriaticum admittum acriora reddita, per minima vasa moventur, haec facile eroduntur, & fiunt extravasationes fluidorum: at cum sales muriatici omni putredini resistent; hinc non facile putrescunt liquida extravasata, sed cute integra maculas caeruleas producant; uti postea in *Capitulo de Scorbuto* dicitur. Cum autem ad restitutionem illorum, quae quotidie per ipsam sanitatem pereunt de corpore, requiratur blanda humorum nostrorum indoles (*n*); inde fit ἀτρεφία, ubi humores nostri acrimonia muriatica scatent. Videantur & illa quae ad §. 605. 7. de hac acrimonia emendanda habentur.

ζ. Alkali. De hac acrimonia peculiari *Capitulo* actum fuit ad numeros hic citatos.

η. Glutinosum. Et de hoc liquidorum nostrorum vitio pariter dictum fuit.

2. Ingesta alimenta mutantur a viribus nostri corporis ita, ut propria sua indole deposita acquirant dotes similes nostris liquidis & solidis. Verum Physiologia docet, illam mutationem fieri, dum liquidis nostris copiosis miscetur parva pars ingestorum, & dem simul cum his per vasa nostra & viscera movetur diu. Actio autem vasorum nostrorum in liquida contenta pendet a vasorum contractione, per quam premunt & condensant humores. Chylus enim & lac, ex ingestis cibis & potibus parata, minorem densitatem habent quam sanguis & sanguinis serum. Si ergo vasa nimis fortia condensent humores contentos nimis, tunc & fluidissima exprimuntur, & residuum minus meabile fit; adeoque aptissimum redditur, ut circa ultimas vasorum angustias haerere incipiat, & pertinaces obstructions faciat, dum simul rigida vasa suae dilatationi resistent. Qualia autem mala inde nasci possint, §. 52. & sequentibus explicatum fuit. Sufficit hic notasse, quod & polyposae concretionis in sanguine origo huic causae merito adscribi queat. Quam chronicum autem & difficile tale malum fit, satis notum est.

Sed si, manente naturali vasorum robore, per auctam velocitatem motus circulatorii, intra datum tempus, vires vasorum applicentur frequentius & fortius liquidis contentis; & illa degenerabunt a dotibus istis, quae ad sanitatem requiruntur; unde varia mala, tam acuta, quam chronica, fieri poterunt; de quibus videri possunt illa, quae ad §. 100. habentur.

Ubi autem concurrunt simul & vasorum ingens robur, & aucta circulationis velocitas, tunc subitae & validae fiunt humorum degeneraciones, ut in morbis acutis; qui & iterum Chronicis morbis toties dant originem; uti sequenti paragrapho patebit.

3. Spontaneae permutationes nostrorum humorum dicuntur illae, quae a causis communibus, in omnia corpora agentibus, fiunt, nulla habita ratione vasorum in quibus continentur; vel motus vitalis nimii aut torpentis, per quem agitantur continuo; uti antea ad §. 57. dictum fuit. Unde imprimis tales degeneraciones fiunt ab humorum nostrorum stagnationibus in diversis corporis locis. De spontanea degeneracione humorum in acre, acidum, al-

cali-

(*n*) H. Boerh. Institut. Med. §. 451.

calinum, uti & in lentum glutinosum, dictum fuit ad numeros in textu citatos. Verum & aliae spontaneae mutationes fiunt in humoribus nostris, quae difficillimis morbis chronicis causam dant; quod paucis exemplis demonstrare non carebit usu. Sanguis sanus de vena missus sponte sua, licet etiam retineatur in calore corporis sani, separatur in binas partes, serum nempe fluidum, & rubram concretam massam. Si jam homo in Syncopem veram delapsus per aliquot minuta horae absque ullo motu cordis manserit, in cordis ventriculis, sinubus, auriculis, stagnabit sanguis, & similis separatio feri a parte rubra fieri incipiet; unde postea polypi manebunt, tota vita indissolubiles, & pessime turbantes vitalium viscerum actiones. Si exitus bilis ex vesica fellea in intestinum duodenum a quacumque demum causa impediatur, stagnans bilis, resorpta parte tenuiori, lentescet inspissata, & calculosas concreciones producet, quae Icterum pertinacissimum & chronicum toties faciunt. Urina sana, vase purissimo excepta, crustam calculosam deponit sponte; sed & in corpore retenta idem facit, & miserrimos morbos producit, uti nimis notum est. Unctuosum illud smegma, quod in oculis cutaneis collectum per patentia oscula exit in cutis superficiem, illamque inungit, si stagnet in tali folliculo, sensim inspissatur, & ingentes tumores steatomatosos producit, spontanea tali degeneratione. Sed & in interioribus corporis similes tumores inventi fuerunt, uti antea dictum fuit. Ex his autem patet, in indagatione causarum, quae morbos chronicos producant, & ad spontanea humorum nostrorum vitia attendendum esse.

§. 1052. **E**x morbis acutis male sanatis oriuntur vitia in humoribus quocumque corporis loco: *a.* purulenta (158. N°. 5. 6. 7. 402.), quae producant multa mala (936. N°. 4. 941.): sanantur (942.). *β.* Ichorosa (158. N°. 4. 206.), quorum effectus rodere, consumere. Sanantur blandis, demulcentibus, inspissantibus: *γ.* putrefacta, quae recensita (1051. N°. 1. l. *γ.* ζ. N°. 3.).

Morbi acuti, uti jam saepius dictum fuit, terminantur in mortem, sanitatem, vel & desinunt in alium morbum; & tunc dicuntur esse male sanati, licet saepe impossibile sit Medico etiam peritissimo evitare, ne morbus acutus in alium morbum desinat. Non enim semper est in potestate Medici, ut materiam morbi solutam, & mobilem redditam, expellat de corpore; sed fati frequenter, per metastasin ad alia loca corporis deposita, ibi novos morbos facit. Quin imo artis est, naturae haec molimina adjuvare, dum ad loca minus periculosa illam metastasin futuram signa docent; uti pluribus dictum fuit in morborum acutorum historia. Praecipua autem humorum vitia, quae observantur, dum morbi acuti in alios morbos desinunt, sunt sequentia.

a. Purulenta. Morbos acutos inflammatorios in locis, quae occupant, abscessus producere, nemo mirabitur, cum suppuratio exitus sit inflammationis validae, nec tamen pessimae; quae in gangraenam terminatur. Verum & observatur in morbis acutis quandoque, uti alibi ad §. 593. monui; quod subito

bito deponatur in quandam corporis partem copia veri puris, licet nullum signum topicæ inflammationis aut suppurationis in ullo corporis loco observatum fuerit. Unde credibile videtur, quod tunc materies morbi subacta quidem fuerit, & mobilis reddita, sed simul degeneraverit, ut puri similes dotes acquisiverit omnino, licet cum reliquis humoribus per vasa fluat; unde postea in varias partes deponitur pus jam factum, non vero generatur iis locis, in quibus postea invenitur. Observatis autem practicis, & Hippocratis & Galeni testimoniis, hoc tunc confirmatum fuit. De illis autem symptomatibus, quæ adsunt, dum pus fit, dictum fuit in vulnerum historia §. 158. N°. 5. 6. 7. uti & §. 387. Quanta autem mala fiant, si pus, in quodam loco corporis collectum, venis resorptum misceatur sanguini, dictum fuit ad §. 406. ; uti etiam ad §. 936. 4. & §. 941. ubi de abcessu hepatis agebatur. Simul tunc ad §. 942. patuit, magnam difficultatem esse in emendanda tali cacochymia purulenta; & ibi dictum fuit de remediis, quæ cum quadam spe adhuc tentari possent.

β. Ichorosâ. Pus bonum, laeve, æquale, inodorum est, & nullam acrimoniam habet: verum ut illud fiat, requiritur blanda humorum indoles (vide §. 387.). Ubi ergo in morbis acutis acrimonia major in humoribus nata est, non nascitur blandum pus, sed tenuis, & pure longe acrior, ichor, magis nocens. Manifestum hujus rei exemplum habemus in variolis: illæ enim, ubi boni moris sunt, & in corpore euchymo, pure bono albo crasso turgent; in confluentibus autem variolis, loco puris, invenitur ichor longe acrior, & pessime sæpe depascens cutim, turpissimasque cicatrices inducens. Praeterea pus bonum, nimis diu relictum in vomica clausa, calore & mora redditur tenuius, sed & simul acrius; uti dictum fuit ad §. 406.; atque venis resorptum totum sanguinem putrida cacochymia inficere potest; vel ad quaedam loca depositum difficillima curatu mala producere. Ille vero liquor dilutus, rubellus tenuis (vide §. 158. 4.), qui in vulnere recenti, dum vasa contracta sanguinem non amplius emittunt, observatur, quandoque & ichor vocatur, sed forte minus proprie: nam ille liquor in pus brevi convertitur, nec acrimoniam morbosam habet; cum ichor proprie dicendus nunquam in pus mutetur, sed mora semper acrior evadat.

Sanatio similis requiritur ac in purulentis malis; talis nempe, quæ vires refocillando simul omni putredini resistit: verum cum hic major acrimonia adsit, & solutio humorum, demulcentia, & parum inspissantia, locum habent. Tales formulæ in *Materia Medica* ad §. 198. 2. 3. inveniuntur; præcipue si acetosæ radices vel folia addantur his decoctis, quæ putredini obsunt, & simul blanda adstringendi vi nimiam humorum tenuitatem emendant.

γ. Putrefacta. In putredinem corrumpi posse humores in morbis acutis, antea sæpius dictum fuit; & imprimis illud in hepatitide metuendum esse §. 933. 939. 945. 950. explicatum fuit. Quænam autem tunc medela adhiberi possit, numeris, in textu citatis, dictum fuit.

§. 1053. **M**orbi acuti male sanati in partibus solidis, compositisve, relinquunt Abscessus (387. 402.), Fistulas (413.), Empyemata (394.), Scirrhus (392. 484. 485. 486.), Cancros (492. 494.), Caries (526.).

Morbi acuti, cum vel inflammationem comitem habeant hujus illiusve partis corporis, vel ad illam in decursu suo producendam admodum proclives sint, nisi per resolutionem sanari possint, relinquunt omnes inflammationis, non resolutae, sequelas; quae hac paragrapho recensentur, & de quibus singulis ad numeros hic citatos actum fuit. Praeterea in singulorum morborum acutorum historia dictum fuit de variis modis, quibus terminari solent in alios morbos, & qui omnes huc referri possunt.

Sic patet, quomodo ex morbis acutis, non bene sanatis, nasci possint morbi chronici, tam ratione fluidarum, quam solidarum, partium nostri corporis.

§. 1054. **E**x his in morbis (1051. 1052. 1053.) simplicibus, aut omni modo compositis inter se, infiniti sane alii, ut effectus, sequi possunt; adeoque ex eorum dato intellectu haecenus optime perspicui, & curari.

Si jam illa vitia humorum nostrorum, sensim nata, vel post morbos acutos male sanatos relicta, concipiantur haerere in diversis partibus corporis nostri, turbabunt functionem partis, quam occupant, semper; & saepe etiam vicinarum, dum vel mole sua premunt, vel acrimonia irritant, rodunt &c. adeoque feracissima morborum seges ex talibus causis pullulare poterit. Si v. g. pleuritis occupans latus in suppurationem abiverit, vomica ibi nata, introrsum tumens, pulmonem comprimet, & difficilem respirationem faciet: quandoque & talis faccus purulentus vicino diaphragmati accrescit, per illud erosum pus sibi viam quaerit, & in abdomen delabatur; cum praesenti quidem levamine oppressionis pectoris, quae antea percipiebatur, sed tristi cum eventu: sequitur enim ascites purulentus, consumptio viscerum, quae acrius quotidie redditum illud pus alluit; a putredine tympanites, & tandem post miserrima mala inevitabilis mors. Verum ante mortem quot non laeduntur functiones! quam mira saepe intercurrunt symptomata! Plures tales casus Practici habentur ad §. 958., qui docent, quam numerosa & chronica mala sequantur quandoque morbos inflammatorios viscerum; uti etiam passim in morborum acutorum historia antea tradita. Si quis jam haec applicet singulis partibus corporis, non mirabitur, morbos chronicos, licet numerosissimos, reduci posse ad classes has causarum, quae recensitae fuerunt.

§. 1055. **Q**uum vero inde pendeant, ut patebit, omnes Chronici; horum ergo generalis doctrina, divisioque, hinc haurienda.

Magnum hoc usum in Praxi Medica habet, ut determinetur indicatio curatoria & Methodus Medendi, si, in classes quasdam dispositis morborum causis, memoria Medici juvetur, ut ordine sic indagari possint. Si enim quis attento animo has classes percurrat, in morbis etiam intricatissimis Chronicis inveniet, quid agendum sit, ut tollatur morbus, vel saltem mitigetur: multi enim Chronici omnino incurabiles sunt, uti postea patebit; & tunc ars nihil facere potest, nisi ut morbos tales reddat facilius tolerabiles. Licet autem multi morbi chronici oriuntur ex morbis acutis male sanatis, tamen longe plures a malo usu sex rerum non naturalium pendent. Unde *Sydenhamus* (o) non dubitavit dicere: *Acuti ut plurimum habent Deum Authorem, sicut chronici ipsos nos.* In acutis enim morbis homines, ceteroquin sanissimi, a latente saepe causa, saltem non nisi per suos effectus in corpore humano cognita, in summum deducuntur vitae periculum. Id observatur manifeste in variolis, peste, & plurimis aliis morbis epidemicis; quorum morborum causa in ambiente nos aëre haerere videtur, uti postea in *Capitulo de Morbis Epidemicis* pluribus dicitur. Verum quidem est, quod & aër minus salubris, vel subita caloris & frigoris vicissitudine peccans, in quibusdam locis morbos endemios Chronicos producere credatur non sine ratione; interim tamen *non ita immediate aëri originem debent suam, sed ut plurimum communi omnium horum parenti, humorum scilicet indigestioni* (p). In primis autem culpat magnos errores circa sex res non naturales; praecipue in cibo & potu. Numquid opulenti homines, quibus familiare est ultra satietatem cibo uti & potu, ingravescente imprimis aetate, cum morbis chronicis luctantur frequentius, quam illi, quibus rei domesticae angustia sobrietatem imperat etiam invitis. Hinc & *Sydenhamus* monet (q), falli illos, qui in morbis Chronicis omnem curationem solis medicamentis absolvi posse autumant: nisi enim in cibo & potu temperantia possit obtineri, frustra plerumque medicina adhibetur. Nolebat magnus ille vir inedia maccrari tales aegros, sic enim vires perderent; sed tantum concedebat facile, quantum ventriculus digerere posset. Quin imo & palato aegrorum consulendum voluit, licet & difficilioris digestionis cibos appetere; modo unica ciborum specie contenti viverent, ne ciborum, variis artibus culinariis praeparatorum, illecebrae facerent, ut ultra satietatem comederent. Peccant saepe hic nimia sollicitudine Medici, nimis exquisitam dietam impetrantes aegris, qui diuturnis morbis conflictantur. Certe *Hippocrates* (r)

pru-

(o) In Dissertat. Epist. ad Gulielm. Cole pag. 458.

(p) Idem in Tractatu

de Podagra pag. 572.

(q) Ibidem pag. 573.

(r) Aphorism. V.

Sect. 1. Charter. Tom. IX. pag. 11.

prudenter monuerat, errores longe periculosiores esse, qui in tenui victu committuntur, quam si paulo pleniorum victum quis concesserit; & absolute noxium damnavit tenuem & exquisitum victum in morbis longis (s). Sufficit ergo, ut simplici victu contenti sint, & evitent illa, quae difficillimae digestionis ferri tantum possunt commode ab hominibus sanis, robustis, & valido labore exercitatis; qualia sunt omnia aëre, fumo, sale, indurata edulia; uti & pingua admodum. Quantitatem ciborum tutissime determinat fames; uti & si post assumptos cibos non admodum graventur. Simul etiam prodest, si partitis vicibus potius alimenta sumant, quam simul & semel majorem copiam ingerant. Talibus diæteteticis regulis facile obtemperant aegri, & magis morigeros se præstant ad reliqua præstanda, quae longa sæpe horum morborum cura postulat. E contra morosos nimis in his Medicos nacti, clam comedunt illa, quae severe prohibita fuerant; & dum inde vix damnum sentiunt, audaciores facti indulgent genio in omnibus, & medicorum consilia spernunt. Simul semper observandum est, ut eligantur tales cibi, quorum spontanea indoles opposita est vitio humorum prædominanti; de qua re dictum fuit §. 58. ad 92.

§. 1056. **U**nde etiam statim apparet, hos varietate quidem infinitos ratione symptomatum, tamen ex origine non adeo composita pendere, neque tam varia medicamenta, medendive methodum requirere; tum simul perspicitur diuturnitatis in plerisque, incurabilitatis vero in multis ratio; id ipsum pertractando jam patebit.

Ex hætenus dictis evidenter patet, innumera varietate symptomatum morbos chronicos observari debere, pro diversitate materiae morbosae, locorum in quibus haerent, functionum quas laedunt, & peculiari ipsius aegri idiosyncrasia. Omnium autem maxime mirabilia symptomata solent oriri in morbis, ubi sensorium commune, & qui inde pendunt, nervi, a causa morbosa afficiuntur; uti postea patebit, ubi de *Epilepsia*, *Melancholia*, *Mania*, dicitur. Interim tamen ex causis generalibus morborum chronicorum, quas consideravimus, patet, originem horum morborum non adeo multiplicem esse.

Verum ex iisdem etiam deducitur, nec medendi methodum adeo diversam in his requiri. Novi plures miratos fuisse, dum consilia medica Celebratissimorum olim medicorum evolverent, quod ad morbos, diversos quoad symptomata, curandos adhibuerint sæpe vel omnino eadem, vel similia, remedia. Multi ob hanc solam causam pessime sentierunt de summis in arte viris, qui longaevo artis usu & curationibus felicissimis optime meriti fuerant de humano genere; imo & aegri plurimi aegre tulerunt, quod iisdem, & sæpe satis simplicibus, remediis diu uti cogentur; imprimis fastidiosi divites, qui toties merentur, ut dimittantur inanes, dum credunt optime fecum

(s) Aphor. IV. Sect. 1. Ibidem pag. 94.

secum agi, si obsequiosus Medicus omnes angulos pharmacopolii excutiat, mutans remedia quotidie, composita compositis cumulans, & pretiosissima quaeque adhibens, quae Pharmacopolis profunt insigniter, aegris parum; dum longe certius & citius crumenam exhauriunt, quam morbum. Considerent illi, qui simplicitatem artis in multis morbis chronicis elato supercilio contemnunt, quot & quam diversi morbi curentur Thermarum & aquarum medicatarum usu, per tot jam saecula probato. Ad has confugere toties coguntur aegri, decantatissima alia remedia experti absque ullo fructu. Antea §. 107. demonstratum fuit, obstructionem fieri ob excessum molis transiturae supra capacitatem vasis transmissuri. Verum in Thermis aqua nativo calore laxat omnia & emollit, venis bibulis cutaneis se insinuat, sanguini permiscetur, obstructa loca alluit; & si potentur simul salubres illae aquae, tutum & potens habetur remedium, ut moles concreta in vasis obstructis attenuetur & solvatur (vide §. 132. 134.). Verum observatur in omnibus illis aquis medicatis aliquod principium spirituosum, admodum fugax, quod reddit has aquas mobiles facile per omnia vasa corporis, & facit ut longe majori copia potari possint, quam aqua communis etiam purissima. In quibusdam aquis medicatis illud volatile principium adeo fugax est, ut ipsis de fontibus debeant potari, nec ad modicam etiam distantiam transferri possint absque virium jactura: in aliis plus cohaeret reliquis harum aquarum partibus, haeque, lagenis exacte clausis, servari possunt diu, & transferri ad dissita etiam loca, uti notum est. Verum simulac perit ex his aquis illud volatile, vappidae apparent gustui, sedimentum deponunt, & si potentur magna copia, ventriculum gravant, haerent diu in corpore, nec pulchros illos effectus medicatos praestant amplius. Quaedam aquae medicatae praeter illud volatile principium & puram aquam nihil aliud continent, saltem nullo tentamine Chemico aliquid aliud inde educi potuit. In aliis vero diversa reperiuntur: sal alcalinus, sal neuter salis marino, satis affinis, sal amarus purgans, sulphur, ferrum in spirituosum illo principio volatili solutum & cum illo in auras avolans, si negligentius servantur hae aquae; in quibusdam ferri vitriolum fixius observatum fuit &c. Potest hinc prudens Medicus eligere pro diversa cacochymia in morbis Chronicis, pro varietate obstaculi removendi, quod viscera gravat, hos illosve fontes medicatos. Si simplex humorum dilutio, vel & elutio acrimoniae muriaticae e sanguine, requiratur, *Teplicensis aquae* huic indicationi sufficient; si acidum, austerumve, praedominetur in corpore, conducent illae, quae salis alcalini satis mitis copiam aliquam gerunt, ut v. g. *Selteranae aquae*, quae lacti permittae tantopere prodesse solent in cacochymia purulenta. Si saburra atrabilaria gravat abdominalia viscera, & solvendo & evacuando tam pulchre profunt *Carolinae*, hisque similes aliae. Si languentibus illis flaccidis corporibus robur reddi debeat, & augeri solidorum actio in fluida, *Spadanae aquae* tanto cum fructu potantur, quae ipsam quasi ferri animam corpori inspirant, & renato bono sanguine pallidum illum languorem tam pulchre curant. Si jam simul consideretur, magnum numerum mor-

borum chronicorum in visceribus abdominalibus sedem suam habere, & imprimis in hepate, in quod omnis sanguis venosus viscerum chylopoieticorum confluit, patebit ratio, quare adeo efficax sit in morborum chronicorum cura aquarum medicatarum usus: magna enim copia potatae hae aquae, venis bibulis intestinorum resorptae cito, integris suis viribus pro magna parte in venam portarum veniunt, & sic, per omnia hepatis loca distributae, solvunt impacta, & vasa obstructa referant.

Haec generatim dixisse de aquarum medicatarum viribus sufficet: de singulis enim agere nimis operosum foret, nec hujus loci: praesertim cum tam pulchre de his scripserit *Celeberrimus Hofmannus* (t), & recentissime de his etiam egerit multifaria eruditione & scientia medica *Celeberrimus vir Antonius Cocchi* (u), illa occasione, quod Thermae Pisanae Augustissimi Imperatoris munificentia restitutae fuerint, & omnibus, quae ad aegrorum utilitatem ac commoda spectant, instructissimae redditae. In egregio hoc tractatu, praeter alia lectu dignissima, habentur historiae aegrorum, qui thermis his usi fuerunt, optima fide conscriptae, quae attentum lectorem multa docere poterunt.

Praeter aquas medicatas, videmus, summos in arte viros magnam spem posuisse pro cura morborum Chronicorum in succis recentibus herbarum, verno tempore magna copia & diu potatis, sero lactis, fructuum horaeorum usu, sapone veneto, melle &c.; de quibus adhuc postea in cura melancholiae dicendum erit. Omnium horum vis solvens satis efficax, & absque motu aucto aut turbis excitatis in corpore agunt.

Praeterea in cura obstructionis §. 132. 133. motus vasis reciprocus laudatus fuit ad solvendas moles concretas, quae vasorum angustiis impactae obstructiones faciunt; & imprimis frictions commendatae fuerunt, ut alternis illis compressionibus & relaxationibus vasorum, una cum usu modo laudatorum remediorum, referentur obstructiones, soluta & mobili reddita materie impacta. Quantum usum habeant friciones in multis morbis curandis, alia occasione ad §. 28. N°. 2. dictum fuit: & videmus, Veteres Medicos ubique laudasse friciones in morbis Chronicis, ac quidem merito.

Huc etiam spectant concussiones illae, quae equitatione fiunt, vel uestione in rheda. Omnia enim viscera, & imprimis abdominalia, pendula in cavo peritonaei, agitantur; sicque saepe curantur mala, quae caeteroquin vix tolli posse videbantur, uti pariter ad §. 28. dictum fuit. Inde intelligitur ratio, quare aegri, qui tempore usus aquarum medicatarum, de ipsis fontibus haustarum, levamen quidem percipiunt, nondum tamen integre sanati ad suos redire tentant, in ipso saepe itinere quotidie morbi residui decrementum percipiant; & domum reduces de recuperata sanitate gaudeant. Concussus enim illi totius corporis, in longiori imprimis itinere
toties

(t) Opusc. Physic. Medic. Tom. II.
ze 1750.

(u) Dei Bagni Di Pisa in firenze

toties repetiti, expediunt illud, quod jam inceperat solvi & mobile reddi per aquarum medicatarum usum.

Simul etiam ex dictis patet ratio diuturnitatis horum morborum: causae enim illae, quae a vitiis liquidorum, sensim natis, originem ducunt, sensim subrepunt, augentur saepe tardo gradu, & non nisi curatione protracta plerumque removeri possunt. Unde optime monet *Sydenhamus* (w), quod in Chronicis morbis curandis *nemo sanus existimaverit, lexiculam aliquam ac momentaneam alterationem, sanguini atque humoribus a quolibet sive remedii sive victus genere superinductam, curationis scopum posse attingere; at vero corporis habitus omnis alio traducendus est, atque homo integer nova quasi incude resingendus.* Dum v. g. Chlorosi, sive pallido virginum morbo, laborat puella, quam parum boni sanguinis habet, quam flaccida & inertia sunt omnia solida! Intra paucos jam dies bonam haematopoiesin restitui posse, & robur addi universae solidorum compagi, nemo expectare poterit. Menses quandoque plures requiruntur, antequam, sensim aucto robore, redeat firma sanitas. Videmus hinc rationem, quare Medici in curandis morbis Chronicis saepe totum vivendi genus mutant, ut aliam conditionem inducant corpori, quam quae nunc adest. *Hippocrates* (x) jam dixerat: *In longis morbis solum vertere convenit.* Sic alius victus, alia aëris temperies, conciliatur, dum simul, a curis omnibus rerum agendarum liberi, oblectantur continua varietate objectorum, quae peregrinantibus se offerunt; quod solum summi usus est in morbis melancholicis curandis, uti postea dicitur. Illa vero mala, quae morbos acutos, male sanatos, sequuntur, pariter lento gradu corpus depascere solent; & longum tempus requiritur, si adhuc curae locus sit, ut purulenta, vel ichorosa, pejori etiamnum, labe infectus sanguis depuretur, viscera ulcerosa mudentur & consolidentur, uti satis patet. Longe adhuc diuturniora illa mala sunt, quae a scirrhis post inflammatorios morbos relictis originem ducunt.

Simul etiam inde apparet, quare eidem indicationi curatoriae inhaerendum diu sit, nec mutanda quotidie remedia in curatione morborum chronicorum, licet statim non percipiatur ab horum usu levamen. Prudenter hoc monuit *Celsus* (y) dicens: *In acutis morbis cito mutetur, quod nihil prodest: in longis, quos tempus, ut facit, sic etiam solvit, non statim condemnentur, si quid non statim profuit: minus vero removeatur, si quid paulum saltem juvat, quia profectus tempore expletur.* Hoc aegris inculcandum est, nec fallaci spe brevis curae lactandi sunt: longe enim animosius & morbi & diuturnae curationis taedia ferent praemoniti, majoremque fiduciam ponent in Medico, qui vanis promissis illos nunquam deluserit.

Satis simul patet, quare multi morbi chronici omnino incurabiles sint: si enim purulentum ulcus hepar, pulmonem &c., excederit omnino, quis curam

(w) De Podagra pag. 576.
pag. 529.

(x) Epidemic. Lib. VI. Charter. Tom. IX.
(y) Lib. III. Cap. 1. pag. 112.

curam sperare audeat? Dum videmus, scirrhum, confirmatum jam & durum, in partibus corporis exterioribus, ubi efficacissima remedia immediate applicari possunt, toties resolvi non posse, sed ferro tolli debere, ne in Cancrum immedicabilem degeneret; quis curam sperare poterit, dum simile malum in visceribus haeret.

Generalibus his circa morbos Chronicos praemissis pergendum jam est ad singulorum historiam & curationem.

P A R A L Y S I S.

§. 1057. **P**aralysis vocatur musculi laxa immobilitas, nullo nixu voluntatis, vel vitae, superanda; sensus aliquando simul absolute perit; aliquando levis, cum stupore, sensuque quasi punctorio levi, superest.

A resolvendo, *ὡς τὸ ἔκλυσις*, *Paralysis* dicitur, quasi solutio illius, quod antea firmum & validum erat: ut si multae scopulae, circello ligatae, facerent stabile corpus, dein, hoc soluto, dilaberentur. Quandoque & *Paralysis* dicitur a *παρῆμι*, remitto, quasi levior *Paralysis* gradus: adest adhuc quidam motus, sed non constans: superest sensus, sed hebes tantum. Tale quid in morbis acutis quandoque contingere videmus; & in Epidemicis *Hippocrates* (z) similiter notavit: In quodam aegro enim monet, quod circa decimum quartum diem, postquam comatosus fuerat, contigerit rigor absque tremore, *dissolutio, remissio, collapsio, ἀλυσίς, πάρεσις, σύμπτωσις*: & in alio notavit, quod adfuerit manuum ac pedum dissolutio, ubi *κατάλυσις* vocabulo usus fuit. *Aretaeus* autem (a), postquam dixerat; *Apoplexia, paraplegia, paresis, paralysis, omnia genere eadem sunt: aut enim motionis, aut tactus, aut utriusque, defectus est*; subjungit paulo post: *urinae autem in vesica aut suppressio, aut retinendi impotentia, paresis proprie est.*

Dicitur autem paralysis musculi laxa immobilitas, ut distinguatur a tetano, in quo morbo omnia rigent cum motus impotentia. Verum in somno profundo musculorum voluntariorum actio filet, neque tamen paralysis tunc adesse dicitur, quia si excitetur homo dormiens a quacumque causa, ad primum voluntatis nixum motus muscularis praesto est. Alii etiam musculares motus adsunt in corpore, qui voluntatis imperio non subjacent, sed ab illa parte encephali pendent, quae spontaneis motibus vitalibus & naturalibus prospicit; unde & musculi his motibus destinati paralytici fieri possunt (vide Commentarium ad §. 162.); tuncque pariter nullo nixu vitali illa immobilitas superari poterit.

Notum est ex Physiologicis, nervos quosdam sensui, alios motui, servire, qui, distinctissimi licet sint in sua origine intra encephalum, tamen in truncos majores nervorum collecti ad partes corporis una deferuntur. Potest ergo impediiri functio nervorum moventium, dum nervi sentientes adhuc illi-

bati

(z) Lib. IV. textu 42. Charter. Tom. IX. pag. 327. & textu 48. ibidem pag. 330.

(a) De causis & signis morborum diuturnor. Lib. I. Cap. VII. pag. 33.

bati sunt, vel minus laesi; & vicissim. Observatur jam in paralyfi, quod frequenter sensus supersit, licet plerumque hebetior, in partibus affectis, cum molesta quadam perceptione, & levi punctorio dolore, aut formicationis sensu: aliquando, licet rarius, una cum motu omnis sensus abolitus est, & quidem malo omine, uti postea ad §. 1062. dicitur. Talem casum refert *Iosmannus* (b) de juvene, qui ex subito terrore paralyfi partium inferiorum ab umbilico ad extremos pedes usque correptus fuit, abolito simul omni sensu, ita ut pedes comburerentur miserrime absque ullo dolore, & solo nidore ustulatae cutis hoc infortunium cognosceret: efficacissimis autem remediis incassum adhibitis periit post biennium.

Verum & observatum fuit, ab iisdem causis, quae motum tollendo paralyfin inducunt, abolitum fuisse solum sensum. Postea ad §. 1060. patebit, humiditatem frigidam inter causas paralyfis merito numerari. Sed observavit *Galenus* (c), sensum in cute capitis graviter laesum fuisse homini, qui sub multa pluvia & vento impetuoso ambulans pallium circa cervicem adeo madefactum habuerat, ut vehementi se frigore in ea parte affectum perciperet. In milite observata fuit perfecta abolitio sensus in toto brachio sinistro, superflite expedito motu omnium musculorum, ita ut arma tractare hoc brachio potuerit (d), licet digitorum combustionem ad ossa usque nullo modo senserit. Similem insensilitatem in Celeberrimo Medico observatam fuisse in digitis utriusque manus, eodem loco legitur. Longe adhuc mirabilior observatio habetur (*) de homine, cujus unum brachium omnino paralyticum erat, superflite sensu acutissimo: alterum vero brachium omni carebat sensu, sed motu naturali gaudebat. Adest ergo in his casibus quasi paralyfis nervorum sentientium. Interim tamen non solet talis morbus dici paralyfis, quae (ut optime monuit *Aretaeus* (e)) *motus tantum sere est actionisque defectio: quod si nonnunquam solus tactus deficiat (rarum autem hoc est) potius insensilitas (ἀνασθησία) quam paresis nominatur.*

§. 1058. **C**ausa hujus proxima semper impeditus fluor liquidi nervosi a cerebro in musculum paralyticum, vel liquidi arteriosi in eundem.

Demonstratur in Physiologicis (f), quod causa muscularis motus debeat posse adesse & abesse in musculo, adeoque aliunde in illum derivetur. Verum nervi & arteriae sunt illa vasa, per quae ad musculum venire possit illa causa, quae motum muscularem facit. Cum autem motus muscularis ad nutum voluntatis fiat tanta cum celeritate, ut inter illud velle in mente, & motum in

(b) Medic. Ration. System. Tom. IV. part. 4. pag. 27. (c) De Locis Affectis Lib. IV. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 465. (d) Academ. des Sciences l'an 1743. Hist. pag. 127. & 130. (*) Senac de la structure du coeur Tom. II. pag. 291. (e) De Causis & Signis Morbor. Diuturn. Lib. I. Cap. VII. pag. 33. (f) H. Boerhaave Instit. Med. §. 401. 402.

in corpore excitatum, nullum observabile intervallum fit; & cum voluntas nostra non habeat directum imperium in motum sanguinis per vasa arteriosa; hinc videtur causa muscularis motus in musculus praecipue derivari ab encephalo per nervum. Unde paralysis pro causa sua proxima habet impeditum fluorem liquidi nervosi a cerebro in musculos paralyticos. In locis citatis pulchra experimenta recensentur, quae hanc rem confirmant.

Verum constat pariter, quod ligata vel discissa arteria, quae sola musculo cuidam prospicit, sequatur paralysis; & quod etiam post mortem, injecta aqua tepida per arteriam, resuscitari possit musculi contractio; unde concluditur, liquidi arteriosi ingressum in musculus necessarium esse ad motum muscularem. Verum hic considerandum est, quod requiratur debita structura musculi, ut causa motus per nervos ipsi applicata effectum illum praestet: injectiones autem *Ruyfchianae* docuerunt, tantum esse arteriarum numerum in musculo, ut totus fere arteriis constare videatur; adeoque, ligata arteria, maxima pars molis musculosae, collapsis vasis, flaccida manet, dum & venae nihil amplius ab arteriis accipiunt, adeoque pariter collabuntur. Dum autem in cadavere arteriae aqua tepida, vi adacta per siphonem, turgent subito repletae, non mirum est, tumentium vasorum augeri amplitudinem, longitudinem minui, adeoque musculus contrahi, & partem huic musculo affixam moveri. Verum, in sanitate, aequabili motu sanguis per arterias musculi fluit, etiam in dormientibus, ubi musculorum voluntariorum actio silet, neque tamen musculi contrahuntur absque voluntatis imperio, licet etiam augeatur sanguinis motus per cursum velocem, febrim, vel alias causas similes. Unde videtur, arterias concurrere quidem ad motum muscularem, quatenus insignem adeo partem fabricae musculi constituunt; sed causam, pro voluntatis nutu excitantem hunc motum muscularem, ab encephalo per nervos in musculus derivari.

Possè enim & paralytin fieri vitio degenerantis fabricae musculosae, docuit dissectio cruris paralytici, in quo maxima pars musculorum degeneraverat in substantiam informem, similem illi, quae in steatomatibus deprehendi solet (g).

§. 1059. **E**rgo oriri potest 1. ab omni causa apoplexiam generante (1010.) 2. ab omni ea, quae nervum transmittendo spiritui ineptum reddit. 3. Quae introitum arteriosi cruoris in musculus impedit. Inde paraplegiae, hemiplegiae, paralytios partis singularis, natura intelligitur.

1. Cum apoplexia sit abolitio omnis motus voluntarii, est quasi paralysis generalis, adeoque omnis causa apoplexiam producens potest esse causa paraly-

(g) Gothofred. Salzmann. D. M. Argentor. Dissert. Medic. &c. 1734. Journal des Scavans 1735. Decemb. pag. 485.

ralyfis. Verum similes causae, quae totum sensorium commune afficientes faciunt apoplexiam, possunt & paralyfes particulares harum illarumve partium producere, dum pars tantum sensorii communis afficitur, a qua oriuntur nervi, qui ad partem paralyticam tendunt. Sic observatur saepe, paralyfin musculorum faciei in alterutro latere praecedere apoplexiam, dum causa morbosa nondum totum sensorium commune laedit, sed ejus partem tantum: & vicissim paulo gravior apoplexia (vide §. 1018.) solet desinere in paralyfin alicujus partis musculosae, dum non in integrum sublata est apoplexiae causa, at pro parte tantum. Sed & observationes practicae confirmant, particulares paralyfes tales fieri a causa in capite haerente. Sic legitur (*b*), puerum post lapsum habuisse manus ac brachia, & quosdam musculos capitis paralyticos, ita ut caput nunc antrorsum nunc retrorsum dilaberetur; simul ac truncum corporis huc illucve inflecteret. Alter magis memorabilis casus habetur mulieris, in qua dolor diversa capitis loca successive occupabat, & mutationem loci dolentis sequebatur paralyfis diversarum partium corporis (*i*). In partibus tamen paralyticis sensus supererat.

2. Cum enim causa motus muscularis ab encephalo per nervum ad muscolum deferatur, hinc possunt fieri paralyfes ab omnibus illis causis, quae nervum in tota sua longitudine ad muscolum usque impediunt, licet totum encephalon bonum sit, & musculus integer. Vidi sic tumentes & scirrhosas glandulas subaxillares paralyfin brachii fecisse, gradatim minuto motu, ac tandem penitus abolito: sed & tumores nati in integumentis nervorum simile malum producere posse, videbimus ad sequentem paragraphum.

3. De hac re dictum fuit paragrapho praecedenti: sic in cura aneurysmatis brachii, dum, arteriae brachialis trunco intercepto per ligaturam, introitus sanguinis arteriosi in musculos suppositos impeditur, vel saltem insigniter minuitur, observaverunt Chirurghi stuporem in manu, & quandoque paralyfin in quibusdam manus digitis, nata fuisse; quae tamen mala postea evanuerunt, dum rami arteriosi, supra ligaturam arteriae positi, sensim magis dilatati, idoneam sanguinis copiam ad manum deducerent.

De Paraplegiae, Hemiplegiae, ac Paralyfios partis singularis, natura, & quo sensu haec nomina accipi soleant, dictum fuit ad §. 1018.

Verum praecedenti paragrapho monitum fuit, quod paralyfis posset fieri etiam vitio musculosae fabricae, licet nervi & arteriae adferentes liquida suo munere rite fungerentur. In nimis obesis saepe languent muscoli compressi ab abundanti pinguedine, non tantum incumbente musculis, sed & interposita ubique inter musculorum fibras. Imo videtur admodum probabile, quod in fibris muscularibus possit fieri tanta laxitas, ut officium suum praestare nequeant: musculus enim agens tumet & turget, dum ab encephalo per nervos causa muscularis motus influit: hinc requiritur debita resistentia laterum in minimis his vasis, ut reneti possint impulso fluido, caeteroquin elongarentur
po-

(*b*) Acad. des Sciences l'an 1741. Hist. pag. 104.
pag. 53.

(*i*) Ibid. l'an 1742. Hist.

potius quam distenderentur; talem autem nimiam flacciditatem vocaverunt Medici *atoniam* musculorum. Sic & observamus in robustissimis hominibus firmam admodum carnem musculosam, in debilibus vero flaccidam. Ideo etiam, si muscoli quidam corporis a colluvie aquosa vel balneis nimis diu macerati fuerint, perdunt vires suas, & saepe penitus paralytici fiunt. Sic Ascitidem aliquando sequitur funesta Lienteria, dum intestina, diuturna maceratione quasi tabefacta, robur suum amiserunt. Hinc etiam sequenti paragrapho usus nimis aquae calidae inter causas paralytis numeratur.

§. 1060. **I**taque apoplexia; levior parapoplexia (1009. 1010. 1015); epilepsia; convulsio; dolor ingens & diuturnus; omnes solitae evacuationes retentae cum subsequente vertigine, ut haemorrhoidum, menstruorum, abscessuum, fistularum, alvi, vesicae, salivae; metaptofes cujuscunque materiae morbosae in acutis, vel chronicis; quidquid obstruendo, solvendo, comprimendo, ligando, distorquendo, distrahendo, constringendo, nervos laedit; adeoque crassi humores, vulnera, erosiones, abscessus, gangraenae, tumores inflammatorii in integumentis nervosae medullae, in gangliis, in nervis ipsis, serosi, purulenti, ichorosi, & similes; fortes arctaeque ligaturae, fracturae, luxationes; adstringentia valde alimentata, medicamenta, venena; inde frigus summum, calor maximus, humiditas frigida, usus aquae calidae nimis, assiduus, vapor arsenici, antimonii, calcis recentis, mercurii, & aliorum venenorum, Paralytin creare possunt.

Cum praecedenti paragrapho generales causae paralytis enumeratae fuerint, nunc sequitur, ut praecipuae causae singulares recensentur.

Apoplexia &c. De hac paulo ante dictum fuit. Cum autem in Epilepsia, uti postea dicitur, tanta violentia cerebro inferatur, atque etiam in hoc morbo, uti & in convulsionibus, tam horrendae fiant membrorum distorsiones, non mirum est, paralytin sequi hos morbos, vel ob laesum sensorium commune & nervos, vel & quandoque ob musculorum toties & tam fortiter distractorum laesam fabricam. In praxi certe frequenter contingit, ut infantes post validam convulsionem paralytici fiant, & quandoque tota vita maneant, optimis etiam adhibitis remediis.

Dolor ingens & diuturnus. Ex illis, quae in capitulo de dolore ad §. 220. & sequentes dicta fuerunt, constitit, dolorem tunc percipi, quando fibra nervosa sic disponitur, ut dissolutionem minitetur; & quidem dolorem eo acriorem esse, quo distracta fibra nervosa rupturae propior est. Adeoque dolor ingens & diuturnus notat, destructionem nervorum imminere. Verum quidem est, nervorum sentientium actionem posse laedi, imo aboleri omnino, manente integritate functionum, quae a nervis motoriiis pendent, uti ad §. 1057. dictum fuit: adeoque patet, illos nervos

in origine sua & toto decursu distinctos manere; interim tamen nervi sentientes & motorii in truncis majoribus nervorum collecti haerent, adeoque si circa insignes ramos nervosos, aut ganglia, dolor ingens & diuturnus fuerit, metus est, ne causa dolorem excitans agat & in nervos motorios, adeo vicinos nervis sentientibus. Vidi sic a pertinaci dolore circa ultimam lumborum vertebra paralyfin femorum & crurum secutam fuisse incurabilem. Accedit, quod acerbis tales & diuturni dolores impediunt omnem motum partis dolentis & saepe vicinarum; unde muscoli longo tempore quiescentes ad paralyfin disponuntur. Videmus hoc evidenter in mulieribus, quae pessimo more loricis, ex balaenarum ossibus factis, corpus stringunt, diu saepe noctuque: in illis totus truncus corporis sustinetur hac lorica, quae constricto abdomine ossibus illi utrimque innititur, simulque axillas sustinet: hinc muscoli dorsi validissimi, qui truncum corporis erectum firmant, otiantur; & cum iidem muscoli, decumbente in lecto homine vix agant, hinc, licet deponatur noctu lorica, tamen manent illi muscoli fere otiosi. Unde miserae mulieres, quae a prima juventute his loricis usae fuerunt, illas postea deponere nequeunt, quin antrorsum collabatur totus truncus corporis, musculis dorsi inertibus redditis, qui in valido & exercitato corpore spinam dorsi erectam & firmam tenere possunt, licet grave pondus humeris imponatur, uti in bajulis videmus. Vidi non sine commiseratione miseras tales foeminas, quae nequidem somni tempore deponere audebant loricis, expertae jam saepius, quod vix se vertere in lecto possent, multo minus corpus in lecto erigere, vel erectum sustinere. Ob hanc causam videtur post rheumaticam lumbaginem quandoque sequi levior paralyfis artuum inferiorum, frictionibus tamen sensim superabilis, dum saepe per plures septimanas ne minimum quidem motum partium inferiorum tentare audent. Dolentissimum hunc morbum expertus *Celeberrimus Boerhaavius* per plures septimanas, caruit usu artuum inferiorum, dolore jam cessante: frictionibus autem validis adhibitis, superatum fuit hoc malum quam integerrime, & quidem brevi satis tempore, quod in paralyfi, ab impedito influxu spirituum per nervos producta, raro vel nunquam tam cito fit. Unde videtur hoc malum a flaccida inertia musculorum tam diu quiescentium factum fuisse.

Omnes solitae evacuationes retentae &c. Evacuationes illae solitae sunt vel humoris boni & naturalis, sed tantum peccantis copia si retinetur in corpore; vel humoris inutilis aut morborum, qui retentus non tantum auget copiam, sed & aliena ab humoribus sanis indole turbat omnia. Ad priorem classem pertinent evacuationes haemorrhoidum, menstruum, & salivae bonae; ad posteriorem salivae morbosae excretio, & illa evacuatio, quae per alvum & vesicam, abscessus & fistulas, fit.

Sic videmus, viros laute viventes, neque per exercitia corporis dissipantes ingesta, si firma habeant viscera, plethoricos fieri: saepe in his illud abundans per haemorrhoidalia vasa exit de corpore; imo in multis hoc fit determinato temporis intervallo; & tunc optime se habent. Verum si
con-

consuetata talis evacuatio non successerit, brevi sequentur capitis morbi, inter quos vertigo, ut ante dictum fuit, agmen ducere solet, docens vasa sanguinea encephali tunc nimis repleri, & incipere turbari functiones sensorum communis. Unde *Hippocrates*, uti ad §. 1017. dictum fuit, paralytici quid metuendum esse monuit, si haemorrhoidibus parumper apparentibus, vertigo sequeretur. Tunc enim natura evacuationem superflui molitur quidem, sed non perficit, & sanguis, per inferiora haec vasa exire non potens, superiora vasa urget ac distendit. Idem verum est, si in mulieribus menstrua supprimantur; & observatur fere semper caput affici, dum jam prodibunt menstrua; uti etiam dum parcius solito fluunt, & tamen abundantia sanguinis adest, uti antea ad §. 1040. dictum fuit.

Quanta autem & quam varia mala fieri possint a pure vel ichore in abscessibus fistulisque collecto, & resorpto in sanguinem, antea ad §. 406. dictum fuit: si autem vertigo tunc docuerit, versus caput tendere resorptum illud purulentum aut ichorosum, facile patet, non tantum paralyfin, sed & subito lethalem apoplexiam, inde sequi posse.

Cum autem per alvum evacuentur talia, quae inutilia corpori nocent diutius relicta, utpote semiputrida; & tenuissima horum pars, venis bibulis crassorum intestinorum recepta, misceri sanguini possit; patet ratio, quare alvus diu intercepta encephali functiones turbare queat, adeoque & paralyfin facere. Hinc alvum in febricitantibus interceptam, vel & faeces alvinas albas, damnabat *Hippocrates*, quia manebat in corpore biliosum illud, quod faeces tingere solet; & capitis morbos pessimos secuturos praevidebat; uti ad §. 772., ubi de phrenitide agebatur, pluribus dictum fuit.

Periculosior adhuc est vesicae interceptio, imprimis si perfecta ischuria fuerit, quae citius lethalis esse solet quam alvi suppressio, & a qua dum moriuntur homines, semper praecedunt symptomata, quae cerebri functiones laesas docent. Cum autem per urinam sales & olea sanguinis aciora reddita una cum superabundanti aquosa parte eluantur e sanguine, duplici ratione nocet urinae suppressio, & ob acre retentum, & ob aquosam colluviem non satis evacuatam, quae tunc in cavis corporis colligi solet, uti postea patebit in *Capitulo de Hydrope*, ubi urina pauca damnatur mala, & ut signum, & ut causa.

Sed & salivae evacuatio solita suppressa inter causas paralyfis locum meretur. Constat enim ex Physiologicis (*k*), a sanguine arterioso per Carotides advecto secerni salivam, ut una cum cibis manducatis permista deglutiat, & chylopoiesi perficiendae serviat. Nec certe parca quantitas salivae secernitur, uti patuit observatis practicis. Militi enim unius tantum parotidis ductus dissectus fuerat, & postea vulnus pro parte coaluerat ita, ut saliva secreta non in oris cavum dilaberetur, sed extrorsum per fistulosam aperturam deplueret in genam. Brevis prandii tempore plura lintamina maderant

(*k*) H. Boerhaave Institut. Medic. §. 66. & 235.

bant effluente saliva (1) in hoc milite. Si jam consideretur, similem copiam per alterius lateris parotidem excerni, glandulasque maxillares & sublinguales pariter secretioni salivae servire, similemque humorem, sed tenuiorem, per arteriarum oscula exhalantia in omni puncto superficiei internae oris & faucium exire, patebit, quanta sit copia salivae secretae; inprimis si simul consideretur, non tantum manducationis tempore exire salivam ex his ductibus excretoriis, sed diu noctuque, licet minori copia quam inter manducandum. Cum autem a ramis carotidis externae sanguinem recipiant organa salivam secernentia & excernentia, patet, quod illa salivae excretionem impedita, magis debeant repleti carotidis internae propagines, simulque sanguis fluxurus per encephali vasa non liberetur lentescente illa & mucosa materia, quae per salivares ductus separatur. Poterunt ergo ab hac sola causa turbari omnes encephali functiones, adeoque & paralyfis produci. Ob hanc rationem periti Medici a siccitate oris interni, in morbis acutis, semper deliria & phrenitides metuunt. Ubi autem materies morbosa, una cum salivae fluxu copioso, exit de corpore in quibusdam morbis, tunc adhuc pejora mala praevidentur, si illa salivae excretio cesset subito. In variolis, uti postea dicetur, intempestiva suppressio salivationis ob hanc causam adeo mali ominis est; ilico incipiunt tales aegri torpidi ac hebetes jacere, aliquando & delirare; plerumque subito pereunt.

Metaptosis cujuscumque materiae morbosae in acutis vel chronicis. In februm historia §. 593. patuit, materiam morbosam, per febrim subactam & mobilem redditam, non semper eliminari de corpore, sed quandoque ad varias corporis partes deponi, atque sic novum morbum facere. Postea in historia morborum acutorum pluribus observatis practicis hujus rei veritas confirmata fuit. Si ergo talis metastasis, vel metaptosis, materiae morbosae fiat, aut ad cerebrum, aut ad medullam spinalem, aut ad nervos inde egredientes, facile patet, paralyfin inde fieri posse. Praeterea observamus, in morbis acutis quandoque materiam morbi, depositam ad quaedam corporis loca, subitos & magnos tumores facere, qui comprimendo vicinos nervos paralyfin producere possunt. Sub axillis tales tumores natos vidi aliquoties in morbis acutis, & frequentius in hominibus caeterum sanis; qui tumores, dum suppurabantur, nervos subaxillares sua mole premebant adeo, ut stupor in brachio, & motus muscularis magna debilitas, nasceretur, donec abscessu rupto illa nervorum compressio cessaret. Praeterea post morbos inflammatorios capitis quandoque supersunt immedicabilia mala, ideo, quod inflammatorio tumore compressa pars medullae cerebri inepta reddita fuerit, ut transmittat spiritus in nervos. Amaurosin veram, surditatem, post morbos acutos vidi, quae nullis postea cesserunt remediis. Si simile malum oriretur circa originem nervorum, qui motibus muscularibus serviunt, immedicabilis sequeretur paralyfis. Praeterea demonstratum fuit ad §. 1018., apoplexiam paulo graviorem in paralyfin frequenter terminari;

imo

(1) Academ. des Sciences 1719. Mem. pag. 452.

imo vix unquam emergere aegros ab acuto hoc & adeo periculoso morbo, quin aliqua laesio in functionibus cerebri superfit.

Sed & idem in morbis chronicis verum est. Postea ubi de melancholia agetur, patebit §. 1104., quod humor atrabilarius, solutus & motus, inter alia pessima mala etiam paralyfin quandoque faciat. Similis effectus in pessimo scorbuto §. 1151. 4. observatur; ut & a materia podagrica, dum non amplius ad solita loca in extremis corporis partibus deponitur (vide §. 1273.). Verum nullum morbum chronicum frequentius sequitur paralyfis, quam *Colicam Pictonum* dictam; in quo morbo, post acerbissimos dolores abdominis, repetitis vicibus toleratos, paralyfis sequitur, nunc artuum superiorum, nunc inferiorum; & ubi paralyfis adest, cessant abdominis cruciatus saepe, vel saltem insigniter minuuntur. Frequentes habui occasiones mirabilem hunc morbum videndi, & licet non negem, illum ab aliis causis nasci posse, tamen frequenter observavi hunc morbum in illis, qui plumbo fundendo, cerussam praeparando, terendo &c., operam dabant. Vidi integram familiam hoc morbo laborasse, dum ad culinares usus adhibebatur aqua, in magno receptaculo plumbeo collecta, & diu haerens. Observavi hunc morbum frequentius in opulentis hominibus, qui exquisitissima vina magno fatis pretio redemerant in usus suos; forte plumbo admixto edulcorata, uti novimus olim a fraudulentis Oenopolis in germania factum fuisse. Vidi non ita dudum nobilem juvenem, cui pro curanda gonorrhoea datum fuerat saccharum saturni ad drachmam singulis diebus in emulso, & quidem per decem dies continuos, in hunc morbum incidisse; unde tamen, licet aegre, evasit. Hinc credo fatis constare, quod a plumbi vaporibus, ejus calce varia, diu tractata, vel & in corpus ingesta, *Colica pictonum* originem ducat; licet forte & ab aliis causis nascatur. Vidi enim alios aegros hoc morbo miserime excruciatos, in quibus accuratissimo etiam examine non potui detegere, quod plumbum in culpa fuerit. Praeterea haec colica in regionibus Americae meridionalibus tam frequens est, ut fere pro morbo Endemio haberi possit; uti ab eruditissimo viro *Guilielmo Bull*, in his oris nato, & nunc feliciter ibi medicinam exercente, saepius audivi, qui & pulchram de hoc morbo scripsit dissertationem inauguralem, quam in Academia Lugduno Batava defendit anno 1734. Verum haec solet esse dissertationum Academicarum fors, ut post paucos annos nullibi fere inveniri possint; unde laudabili consilio *Celeberrimus Hallerus*, propriis laboribus de republica literaria optime meritus, plures melioris notae collegit & typis denuo mandari curavit. Parvus, sed utilis, de hoc morbo difficili curando tractatus (*m*) habetur, ubi & simul praecipui auctores recensentur, qui de hoc morbo scripserunt. *Aegineta* (*n*) antiquissimus, quantum novi, Medicus, qui de hoc morbo egit, sua auctoritate confirmat,

(*m*) A. de Haen Medic. Haga-Batavi de colica pictonum Hagæ Comit. 1745.
 (*n*) Lib. III. Cap. xviii. pag. 31.

mat, paralyfin in colica hac fieri per metaptosin materiae morbosae. Sic enim habet: *Nostris temporibus colicus quidam morbus molestus fuit, ex quo imprimis superstites futuros artuum motus omnimoda privatio sequebatur: tactus vero sensus incolumis servabatur, uti videbatur, seu critica quadam ex profundo metastasi facta &c.* Et alibi (o) de eodem morbo agens, quem epidemico modo Italian & alia loca infestasse perhibet, dicit: *Ex quo multis quidem in epilepsiam, aliis in paralyfin artuum, superstite sensu, quibusdam in utrumque hunc morbum, prolapsus. Ac eorum qui in epilepsiam inciderunt, plures perierunt; ex illis vero qui in paralyfin, plures servati fuerunt, tanquam in crisi causa transposita (μετάστασις & ἀλλίως).* Interim tamen fateor, quod videatur adhuc dubium superesse, an illa paralyfis fiat per transpositionem materiae morbosae ex abdomine ad artus; an vero mirabili illa proprietate, qua partes quaedam corporis male affectae agunt in alias, etiam distitas: de qua re antea ad §. 701. dixi. Probe memini me plures sanasse, nullo remedio applicato ipsis partibus paralyticis ad dissipandam morbosam materiam, sed solis remediis internis, una cum frictionibus, unguentis aromaticis, emplastris similibus, abdomini tantum adhibitis.

Quidquid obstruendo, solvendo, comprimendo &c. Dictum fuit ad numerum secundum paragraphi praecedentis, omne illud, quod nervum transmittendo spiritui ineptum reddit, paralyfis causam esse. Quidquid ergo vel nervi continuitatem solvit, vel comprimendo ejus cavum delet, paralyfin faciet illius musculi, cui talis nervus prospiciebat. An autem crassior humor nervi cavum obstruendo, illum impervium reddere possit, non adeo evidenter constat. Antea ad §. 119. demonstratum fuit, quod obstructio vix locum habere possit, nisi in vasis, in quibus fluida moventur ex latiori amplitudine in majores angustias. Verum non constat, nervos talia vasa esse. Majores trunci nervosi, ramis emissis, magnitudine quidem decrescunt, at constat, illos tantum esse nervorum minorum fasciculos; nec subtilissimi Anatomici hic finem adhuc invenerunt, sed apparuit semper, minimam etiam fibrillam nervosam ex aliis minoribus compositam esse: qui nervi non videntur conici, sed aequabilis ubique crassitiei. Idem etiam confirmatur inde, quod & in sua origine ex medulla cerebri nervi sint exilissimi; non vero, ut in arteriis observatur, quae, maximae in sua origine, minuuntur amplitudine in suo decursu. Praeterea illud fluidum, quod corticali encephali substantia secernitur, & medullofis staminibus traditur, omnem fere imaginationem tenuitate sua superat; hinc vix videtur aptum esse, ut in nervos jam delatum crassescere posset ita, ut illorum cavum obstrueret. In origine fibrillae medullofae ex cortice, per errorem loci (vide §. 118.) crassius liquidum dilatatam cavitatem tenuissimi talis vasculi ingredi posse, & ibi haerere immeabile, atque a tali causa paralyfes oriri posse, nervis integris & perviis, sed vitio haerente circa nervorum primam originem in encephalo, satis verosimile videtur; mala similia, post
mor-

(o) Ibidem Cap. XLIII. pag. 45. versa.

morbos capitis inflammatorios relicta, hoc suadere videntur. Verum non constat, liquidum illud minima nervorum cava jam ingressum sic crassescere posse, ut obstructionem faciat.

Verum singulae fibrillae nerveae tunicis obvolvuntur, ut, ex sua natura tenerrimae, tuto deferri possint ab encephalo ad dissita corporis loca; & plures nervi minimi in unum fasciculum ope membranae involventis colligantur, hinc multiplicatur tunicarum numerus. Docuerunt jam Anatomici, & imprimis per injectiones, has tunicas innumera perreptare vascula arteriosa, quae obstrui possunt, & inflammari. Praeterea, majorem nervum dissecando, invenitur tunica cellulosa interposita singulis fibris majorem nervum constituentibus, quae frequentissima inflammationis sedes est, uti ad §. 383. dictum fuit. Sed & novimus in aquosa colluvie turgere extravasata lympham cellulosa membranam quandoque per totum corpus, adeoque & in nervorum sibi mutuo adjacentium interstitiis hoc fieri poterit. Patet ergo, plurimos morbos in nervorum tunicis sedem habere posse, a quibus nervorum actio laedi, vel & integre aboleri, potest, licet nihil mali in ipsa proprie dicenda nervi substantia haereat, sed tantum in integumentis: & ut postea patebit, curabiles forte solae sunt illae paralytes, quarum causae non haerent in ipso nervo, sed in membranis nervum ambientibus, quarum vasa distenta nervum comprimunt quidem, nondum tamen integre destruunt. Praecipua mala in textu enumerata sunt, quae hoc modo nervis nocere poterunt; uti & illa quae cohaesionem nervi solvendo ejus actionem destruunt.

Adstringentia valde alimenta, medicamenta, venena. Cum Paralysis §. 1057. dicatur laxa musculorum immobilitas, prima fronte mirum apparet, cur adstringentia, §. 28. 4. laudata ad curandam fibram debilem & laxam, hic recenscantur inter causas paralyseos. Certum est, quod adstringentia remedia hanc vim habeant, ut plus cohaerere faciant fibras solidas nostri corporis; & in mortuis animalium partibus eundem effectum praestent, uti ad §. 28. 4. dictum fuit, pulcherrimisque experimentis, a Celeberrimo *Hales* (p) institutis, confirmatur. Verum inde tantum concludi potest, quod adstringentium remediorum efficacia hoc efficiat, ut vis contractilis musculorum spontanea augeatur, quae omnino diversa est a causa muscularis motus (q). Sed eadem haec adstringentia (vide §. 117.) moleculas, humores nostros constituentes, adunari faciunt, adeoque obstructionibus, & quidem pertinacissimis, originem dare possunt, inflammationesque (§. 377.) producere, si nervis immediate applicentur. Saltem facile intelligimus, talem noxam posse fieri in tunicis vasculosis nervum tegentibus, adeoque a morbis, in nervorum involucris natis, posset paralyseos produci, uti paulo ante dictum fuit. Verum quidem est, adstringentia ingesta difficulter in sanguinem venire posse, cum propria sua efficacia debeant sibi

(p) *Haemastatics Experim. XVI. pag. 131. Boerhaave §. 401.*

(q) *Vide Instit. Med. H.*

fibi ipsis aditum praecludere, constrictis venarum absorbentium osculis; adeoque vix credibile videtur, quod integris suis viribus in nervorum cava minima venire unquam possint per hanc viam; sed constat, quod adstringentia, nervis quam proxime applicata, illorum actionem turbare queant. Acaciae succus linguae impositus illam sic corrugat, ut sapor pereat per aliquod tempus: imprudens applicatio similium ad oculos immedicabilem quandoque caecitatem produxit. Praeterea videmus, rusticorum pueros, acerbis & immaturis fructibus abutentes, intestina habere infarcta & abdomen tumidum: constat autem ex Physiologicis, ingestorum transitum per intestinorum gyros fieri muscularibus intestinorum fibris, quae motum dictum peristalticum efficiunt: cum ergo, austeris illis assumtis, haereant ingesta in tubo intestinali, nec promoveantur versus anum, patet ab horum effectu impediri actionem fibrarum muscularium intestinorum, imo & quandoque integre aboleri; tuncque in cadaveribus inveniuntur omnia intestina infarcta & distenta: adstringentium autem assumptorum vis in ventriculum & intestina integra sua efficacia agit; hinc prudentia requirit, ut ad roborandas has partes, si nimis laxae fuerint, parciore dosi dentur & saepe repetita, uti antea ad §. 28. 4. dictum est. Paulo ante monitum fuit, pessimas paralyses ab adstringentissimis plumbi calcibus & saccharo saturni fieri. Unde patet, adstringentia, licet cohaesionem solidarum partium augeant, nocere posse musculari motui.

Frigus summum. Adunari per frigus & inter se concreescere humorum nostrorum moleculas, antea ad §. 117. patuit: & a summo frigore subitam gangraenam, omnia depascentem, imo & sphacelum nasci, ad §. 454 dictum fuit; adeoque nervos, & musculos destrui posse per solum frigus, patet. *Hippocrates* (r) dixerat: *Cerebrum, quaeque ex eo oriuntur, frigido quidem offenduntur, calido vero delectantur.* Certe videmus, omnia animalia torpere in magno frigore: imo quaedam, omni motu voluntario privata, longam noctem tota hyeme dormiunt, & verno tepore denuo pristinam agilitatem acquirunt: idem novimus fieri in insectis agilissimis. Observamus in corpore humano, medullae cerebri, oblongatae, spinali, nervis, ubique apponi congeriem vasorum, quae rubrum sanguinem calidum gerunt, & frigus sic arcent ab his partibus, quae, tenerrimis vasis cum consistant, non possent ab attritu fluidorum ad vasa calefcere. Sic cerebro & cerebello pia mater, numerosissimis arteriis sanguineis scatens, non tantum incumbit, sed duplicatis processibus profunde se in gyros cerebri, & sulcos cerebelli, interfert: in ventriculis cerebri plexus choroidei, toti vasculosi, reperciuntur: per ipsam cerebri & cerebelli medullam conspicua vasa sanguinea decurrunt. Nervi optici in toto suo decursu arterias sanguineas circumvolutas habent, & per illorum medullam arteria decurrit, cujus rami intra fundum oculi in ipsa retina distribuuntur. Tertium nervorum par, quartum, & sextum, agilissimis totius corporis musculis destinata, in decursu suo a medulla oblongata

(r) De liquidorum usu Cap. II. Carter. Tom. VI. pag. 444.

gata ad oculos transeunt per sinus cavernosos dutae matris prope curvaturam arteriae carotidis; quin imo sextum par plerumque firmiter arteriae carotidi adhaeret; sic in toto hoc itinere calido sanguine foventur. Si jam e contra consideretur, in laxis & frigidis corporibus, in quibus sanguis ruber deficit, omnes motus musculares languere, patebit satis, quantum boni calor sanus faciat ad corporis agilitatem; & e contra frigus illam minuire, imo si validum fuerit, vel diu infestaverit quandam corporis partem, illam paralyticam reddere posse. Sic observavit *Galenus* (*s*), ani & vesicae sphincteres resolutos fuisse, dum lapidi frigido diu infederant homines, vel inter piscandum aqua frigida has partes diu alluerant: idem malum & nonnullis in aqua frigida natantibus contigisse monet.

Calor maximus. Blandum illum & naturalem calorem pulchre prodesse omnibus nervorum actionibus, statim vidimus; verum dum ultra modum augetur, pessime nocet: dissipantur enim liquidissima de corpore, & residua humorum massa densior fit, atque ad morbosas concretiones prona. Quin imo constat, calore magno humores nostros coagulari; unde & inter causas obstructionis §. 117. recensetur calor, quatenus humorum nostrorum moleculas adunat, sicque illas ineptas reddit, ut per vasorum angustos fines libere transire possint. Haec autem immeabilitas nostrorum humorum per calorem nimium non tantum fit dissipatione partis liquidissimae, verum etiam coagulo subito per magnum calorem inducto. Sic serum sanguinis aquae fervidae instillatum coagulatur ilico, & quidem gradu caloris multum remissiore ac est ille, qui in ebulliente aqua observatur. Cum autem noxae inspissatorum humorum nostrorum circa minima vasa observentur citius, qualia sunt illa, quae encephali fabricam constituunt; hinc Medici laesas functiones cerebri praefagiunt, ubi in morbis maximus calor observatur. Ideo etiam in Pathologicis (*t*), ubi aëris nimis aestuantis noxae recensentur, notatur, quod imprimis genus nervosum lymphaticumque, & horum actiones, inde summopere laedantur: ob hanc causam & notatum fuit §. 772., calorem ingentem praecedere veram phrenitidem. Ubi autem calor magnus vel capiti, vel tali loco ubi magni nervi decurrunt, applicatur, uti quandoque agricolis sub sole aprico obdormientibus contingit; tunc tanto majus periculum est. Unde *Hippocrates* (*u*) paraplecticos fieri homines monuit, si caput repente solis ardoribus expositum, aut frigore correptum, fuerit.

Humiditas frigida. Frigus cum humiditate multo magis impedire perspirationem insensibilem, quam siccum frigus, docuit *Sanctorius* (*w*): addiditque alibi (*x*), a tali aëre converti insensibilem perspirationem in ichorem, qui retentus, & deinde non resolutus, cachexiam facere solet. Hinc

vi-

- (*s*) De locis affectis Lib. I. Cap. vi. Charter. Tom. VII. pag. 400. & Lib. IV. Cap. vii. ibidem pag. 465. (*t*) H. Boerhaave Institut. Medic. §. 746.
 (*u*) De Aëre locis & aquis textu 14. Charter. Tom. VI. pag. 191.
 (*w*) Aphor. 67. (*x*) Aphor. 146.

TOM. III.

Zz

videmus a tali aëre coryzas, catarrhos, & similia mala produci, in quibus magna copia humorum per nares depluit, vel & per sputa rejicitur. Verum illud retentum si circa majores nervos, vel horum originem in encephalo aut medulla spinali, colligatur, poterit illorum actionem laedere, vel & integre abolere. Ab hac enim causa serosa colluvies in corpore nascitur (y), quam adeo frequentem apoplexiae & paralyfis causam invenit *Piso*, ut solam hanc fere in his morbis agnosceret, uti antea in historia apoplexiae dictum fuit. Unde & *Hippocrates* (z) inter morbos, humida tempestate frequentes, numerat apoplexias. Dum frigida aqua quasdam partes corporis alluit diu, paulo ante ex *Galeno* memoratum fuit, vesicae & ani sphincteres resolutos fuisse. De se ipso narrat *Avenzoar* (a); dum paralyticum curaturus iter suscepisset tempestate frigida pluviosa, cum vento valido, & sinistrum pedem non satis tectum vento & pluviae expositum habuisset diu, partem hanc paralyfi correptam fuisse, cum sensus etiam abolitione. Feliciter tamen & brevi curatus fuit ignis accensi calore valido, & inunctione linimenti calidi aromatici, cum topicum tantum esset & recens hoc malum.

Ufus aquae calidae nimius, assiduus. Antea ad §. 1059. dictum fuit, posse oriri in fibris muscularibus tantam laxitatem, ut officio suo fungi nequeant, & a tali musculorum atonia paralyfin fieri posse. Verum antea ad §. 30. demonstratum fuit, aquosa fibras solidas corporis quam maxime debilitare: & simul ex *Hippocrate* tunc monitum fuit, ab usu aquae calidae copiosiore metuendam esse *carnium effoeminationem, nervorum impotentiam, stuporem*. Fuerunt circa finem elapsi saeculi quidam Medici in hac opinione, sanitatem optimam fore, ubi sanguis & omnes humores essent tenuissimi; adeoque inculcabant omnibus, sanguinem non posse nimis dilui: hinc suadebant sanis hominibus, ut magna copia quotidie calidos aquosos potus forbillarent, Theam, Caffam & similes. Vidi plurimos, his potibus diu abusos, adeo enervatum corpus habuisse, ut vix languida membra traherent, ac plures etiam apoplexia & paralyfi correptos fuisse. Sic enim laxantur tandem in his omnia viscera & vasa, ut debita copia spirituum ad motus musculares requisitorum perfici non possit, & simul in musculis ab eadem causa inducatur illa atonia. Sed & similis laxitas ab aëre tepido ac humido, si diu durat talis tempestatas, inducitur: & *Hippocrates* notavit, post tempestatem austrinam & pluviosam paraplegias epidemico more grassatas fuisse (b).

Vapor arsenici, antimonii &c. Antea in enumeratione causarum apoplexiae N°. 5. §. 1010. patuit, venenatos tales vapores delere posse actionem omnium nervorum, functionibus animalibus fervientium, apoplexiam inducendo: sed & simul constitit observationibus ibi recensitis, paralyfin inde

(y) H. Boerhaave Instit. Medic. §. 748.

(z) Aphor. 16. Sect. III. Charter.

Tom. IX. pag. 109.

(a) Apud Zacut. Lusitan. hist. 47. pag. 84. Tom. I.

(b) Epidem. 1. Charter. Tom. IX. pag. 63.

inde productam fuisse. Ex illis, quae de Paralyfi, colicam Pictonum sequente, eadem hac paragrapho dicta sunt, patuit, plumbi vaporem paralyfin saepius facere. Ab argento vivo, in vapores per ignem resoluto, toties invenimus paralyticos reddi homines, qui imprudenter se illi exponunt; ut deauratores, chemici, metallurgi &c. Forte & alia plura venena sunt, quae idem malum producere possunt, etiam externa applicatione. Unicam observationem adduxisse sufficet, quae hoc confirmat. Nobilis mulier ulcusculo infra oculum sito, quod cancriforme suspicabatur, applicuit particulam recentis folii solani furiosi, quod *Bella Donna* solet vocari; & noctis unius spatio pupilla oculi amiserat omnem motum, dilatata manens quam maxime, etiam dum oculus splendido lumini exponebatur: amoto folio solani, paulatim redibat pupillae mobilitas. Coram se hoc vidisse testatur *Rajus* (c); neque id casu factum fuisse, quia tribus distinctis vicibus, dum tentaretur folii solani applicatio, semper sequebatur idem effectus.

Quin imo, Cancroso hoc ulcere eradicated & sanato, Chirurgus imposuit particulam ejusdem folii eidem loco; ubi ulcus fuerat, hac spe, ut repelleret humores, ne huc denuo confluerent; verum eadem pupillae dilatatio secuta fuit. Similem fere noxam ab imprudenti applicatione opii, mandragorae, hyoscyami, ad oculorum gravissimos dolores sopiendos se observasse saepius *Galenus* (d) testatur.

Pertractatis sic Paralyfis causis, sequitur consideratio effectuum, qui a Paralyfi producuntur.

§. 1061. **C**ausa proxima (1058.), & remota (1059. 1060.), adeoque his nata paralyfis ipsa, varios admodum producit effectus, pro varietate sedis, ubi illa causa haeret; pro varietate magnitudinis, qua ibi haeret; pro diversitate partis affectae, prout vitae necessaria magis minusve, magis mediate, vel immediate; inde enim lethalis, minus lethalis, sanabilis, incurabilisve, haberi potest.

Ex illis, quae haecenus dicta fuerunt de causis proximis & remotis paralyfis, patuit, illas posse in diversis locis haerere corporis, dum paralyfin producant: hinc primo inquiritur merito in sedem, ubi illa causa haeret, ut dein prognosis justa, & bona methodus medendi, haberi possint. Potest enim causa, paralyfin cruris v. g. faciens, haerere in ipso encephalo, & in medulla spinali, & in magno trunco nervoso, qui ex medullae spinalis extremo exeuntibus ramis nervosis collectis fit. Verum longe alii effectus ejusdem causae metuendi sunt, si in cerebro haereat, quam si in nervo crurali: nam ad vicina cerebri loca, quae aliis partibus corporis pro-

spi-

(c) *Histor. Plantar. Lib. XIII. Cap. xxiiii. pag. 680.*
Lib. III. Cap. II. Charter. Tom. X. pag. 58.

(d) *Method. Medend.*

spiciunt, propagata haec causa producet nova mala, dum in nervo crurali tantum laedere potest functiones illorum musculorum, quibus ille nervus prospicit. Praeterea poterit causa, nervi functionem impediens, esse in nervorum involucris tantum, vel & in ipsa nervi proprie dicta substantia; unde iterum diversa Prognosis deducitur, dum saepius causa Paralyfis, in nervorum integumentis haerens, per artem tolli potest; ubi vero ipsam nervi substantiam occupat, raro vel nunquam curatur. Quomodo autem detegi possit sedes hujus causae, postea ad §. 1070. dicitur.

Verum & pro varietate magnitudinis ipsius causae, quae paralyfin facit, iterum alia Prognosis habetur. Si vertebra lumborum parum tantum ex situ mota fuerit, premendo medullam spinalem leviter tantum, spes curae superest: verum si multum recesserit ex loco suo versus interiora corporis, medulla spinalis saepe integre destructa est, & nullum remedium habetur. Magnitudo causae etiam a facili vel difficili ejus ablatione desumitur. Longe citius tolli poterit paralyfis a plethora nata, quam illa, quae a serosa colluvie in encephalo accumulata producitur. Dum a solani furiosi particula ulceri applicata pupillae paralyfis sequebatur, facile tolli poterat removendo hanc causam.

Verum & ipsa pars affecta novam diversitatem effectuum Paralyfis facit, prout his illisve usibus servit. Longe diutius toleratur paralyfis brachii, quam paralyfis intestinorum; cum per hanc impediatur nutrimenti assumpti digestio, & chyli in sanguinem ingressus, requisitus ad conservationem corporis. Ex his autem omnibus rite consideratis praevideri possunt illa, quae speranda sunt vel metuenda in Paralyfi, de quibus sequenti paragrafo agitur.

§. 1062. **P**aralyfis Cordis, pulmonum, musculorum respirationi inservientium, gulaeque, brevi lethalis: stomachi, intestinorum, & vesicae, a causis internis, valde periculosa: musculorum faciei mala, & facile in apoplexiam mutabilis. Paraplegia valde periculosa, apoplexiae praenuncia, hac nata lethalis: hemiplegia mala, paraplegiae affinis, hinc apoplexia necans; quae cum frigore, insensibilitate, atrophia partis, mala, raroque medicabilis: quae cum saeva convulsione, & magno calore partis oppositae, mala: ex horum vero oppositis scitur, quatenam sanabilis, minusque metuenda sit: quatenam vero toties causa repentinae, nec ullo praesagio praevisae, mortis, sine ullo fere symptomate concomitante.

Cordis. Probatur in Physiologicis (e); cor verum musculus esse, & musculari vi agere; adeoque & Paralyfin pati poterit, ut reliqui omnes muscoli, si a quacumque causa impediatur applicatio causae muscularis motus

(e) H. Boerhaave Institut. Medic. §. 187.

tus ad cor. Verum quidem est, quod cor quasdam proprietates habeat, quae in aliis musculis non adeo inveniuntur, nam & exsectum de corpore perguit moveri per aliquod tempus, & quiescentis jam post mortem irritando denuo renovari potest actio (vide §. 1.). Interim tamen Anatomica cordis exploratio docet, similem structuram adesse in hoc viscere ac in aliis musculis corporis; nervos numerosos ad cor venire; arterias binas, & magnas quidem, respectu molis ipsius cordis, sanguinem copiosum celerrime circumducere per totam ejus substantiam; adeoque validissimas hic motus muscularis causas adesse. Sectiones vivorum animalium docuerunt, cor pallescere, dum agit, ut reliqui corporis musculi. Hinc licet cor peculiariae quasdam, sibi soli proprias, dotes possideat, tamen & omnia illa habet, quae in reliquis musculis deprehenduntur, adeoque & similes morbos pati poterit a causis similibus. Summi & subiti animi affectus omnes musculos quandoque sic resolvunt, ut non amplius corpus sustinere possint, sed cadant homines; simulque fere semper sequitur syncope, sive cordis quies. Unde sapiens *Homerus* (*f*), dum Penelopae nunciabatur filii discessus, & procorum insidiae, haec bina conjunxit, dicens

— — της δ' αὐτῆ λύτο γένεσσι καὶ φίλον ἦτορ.

Sed cor in syncope perfecte se habet, ut §. 1057. dictum fuit in definitione Paralysis; quod nempe sit musculi laxa immobilitas, nullo nixu voluntatis vel vitae superanda. Verum cum cor a sanguine venoso in cava ejus influente sic irritetur, ut de novo contrahatur, illa incepta paralysis cordis tollitur saepe, & multi in syncopen delapsi reviviscunt, dum fricantur membra, aqua frigidissima pectus & facies respergitur, stimulantia naribus supponuntur &c. quibus omnibus motus sanguini venoso versus cor conciliatur. Quandoque tamen a valido & subito animi affectu lethalis cordis paralysis sequitur. Fortissime dimicantem militem in praelio dum mirabantur omnes, nec minus dolebant, illum occubuisse tandem, mortuo arma auferunt, ut cognoscerent, quis esset. Nobilissimus vir (cujus posteritas adhuc in magno honore est; & mihi hujus facti veritatem confirmavit) cum aliis accurrit, & videns filium esse, oculis apertis cadaver inspiciens obruit, & paulo post mortuus cecidit (*g*). Sed & observata docuerunt, syncopen sequi, dum externa cordis superficies ab insolitis rebus tangitur, ubi vulnere vel ulcere pericardium penetrante nudum cor patebat. Dum enim Celeberrimus Chirurgus, digito immisso per ulceris aperturam, cor tangebatur, syncope sequebatur (*b*). Unde pericardium, firmiter nexum diaphragmati, jugulo, sterno, totum cor, cum auriculis, finibus, & majoribus truncis vasorum cor ingredientium, ex eoque egredientium, includit,

(*f*) *Odyss.* Lib. IV. pag. 61.
Tom. I. pag. 7.

(*g*) *Essais de Montagne.* Lib. I. Chap. 11.
(*b*) *Senac de Corde* Lib. IV. Cap. v. Tom. II.
pag. 344.

dit; illudque a duris ambientibus partibus defendit, ne, dum movetur, in illas impingat & laedatur, vel saltem turbetur in motu suo; cujus perennitas & aequabilitas vitae adeo necessaria est.

Pulmonum, musculorum respirationi inservientium. Constat ex Physiologicis (*i*), pulmonem, dum aër aperto pectore undique illum allabatur, contrahi in spatium minus, quam occupabat, dum haerebat in thorace integro, illudque inprimis fieri actione fibrarum muscularium, squamosa segmenta bronchiorum nectentium; quae ergo renitentur pulmonis dilatationi inter inspirandum, & aëris expulsionem ex pulmone tempore expirationis promovent. Si ergo paralyfis fiat in his musculis sive fibris, mesochondriis dictis, exspiratio difficilior erit, manebit distentus aëre contento pulmo, nec novum inspiratum aërem admittet. Cum autem ad liberum transitum sanguinis, ex corde dextro per pulmonem in cor finistrum, requiratur alterna illa dilatatio & contractio pulmonum, patet, magnum vitae periculum a tali paralyfi imminere. Asthma spasmodicum, per intervalla repetitum, a convulsis his fibris muscularibus agnoscunt omnes medici. An forte & Dyspnoea continuo affligens a paralyfi harum fibrarum fieri possit? vidi asthmaticos plures, qui summa cum molestia exspirabant, & longe commodius inspirationem perficiebant. In tribus cadaveribus hominum, qui antea orthopnoea & dyspnoea laboraverant, invenit *Ruyfchius* (*k*) acervum vesicularum pellucidarum ab aëre expansarum, & ita obstructarum, ut levi compressione aërem inde educere non potuerit: nec impulsus per asperam arteriam flatus commercium habebat cum his expansis vesiculis: acicula autem perforatae hae vesiculae subsidebant, aëre emisso. Probabile videtur, inertes redditas has fibras non expulisse aërem inspiratum, & a mucosis viscidis humoribus, quibus pulmo in similibus morbis gravari solet, obstructos & infarctos fuisse asperae arteriae minimos ramos, qui ad has vesiculas pertingebant, tandem penitus concretos. Si talis harum fibrarum paralyfis in toto pulmone, vel in magna ejus parte, fieret, fatis patet, respirationem inde difficilem reddi debere; imo & quandoque integre supprimi posse.

Si jam similis Paralyfis contingeret musculis, qui in respiratione vitali pectoris cavum dilatando efficiunt, ut pulmo ab aëre distendi queat, fatis patet, cito de vita actum fore.

Gulaeque. Videantur illa, quae de gulae resolutione, & periculo hujus morbi, dicta fuerunt ad §. 785. & §. 818., ubi de angina ex hac causa nata agebatur.

Stomachi, Intestinorum, & Vesicae &c. Constat ex Physiologicis (*l*), ventriculum non tantum ut cavum vas recipere ingestos cibos & potus, sed & illos retinere, premere vi musculari, atterere motu vermiculari sive peri-

(*i*) H. Boerhaave Institut. Medic. §. 602. & seq. Chirurg. Centur. Observ. 19. 20. 21. pag. 18--21. Institut. §. 83.

(*k*) Observ. Anatom. (*l*) H. Boerhaave

peristaltico dicto, promovere ad pylorum, & deinde in intestinum duode-
num propellere. Si ergo paralyticae fiant hae fibrae ventriculi, omnis illa
actio cessat, & tunc ventriculus fungitur tantum officio vasis ingesta exci-
pientis, sed non mutat illa per propriam suam efficaciam. Actio diaphrag-
matis & musculorum abdominalium contenta ex ventriculo paralytico ex-
primere quidem poterit, sed cruda & immutata in tubum intestinale tunc
venient. Cum autem a paris octavi binis truncis, ad latera oesophagi de-
currentibus, nervos suos accipiat, patet, quare periculosa sit paralytis ven-
triculi, si a causis internis oriatur, cum justus metus tunc sit, in ipso en-
cephalo circa nervorum horum originem paralytis causam haerere.

Verum & ventriculi paralytis saepe ortum ducit a sola nimia flacciditate
fibrarum musculosarum ventriculi, licet omnes nervi, & nervorum origo, op-
time se habeant. In helluonibus, qui ingenti copia cibi & potus quotidie
ingurgitata ventriculum immaniter distendunt, tandem toties distractis ven-
triculi fibris omne robur perit, & postea tota vita languet ventriculi actio.
Sed fibrae illae musculosae ventriculi, dum agunt, utrumque ejus orificium
arctant, ne cibi, nondum digesti, exire cito possint (*m*): hinc in paralyti
ventriculi per pylorum, non satis arctatum, crudi & immutati cibi elabun-
tur, intestina irritant, unde tormina & cita ingestorum vix mutatorum per
alvum egestio. Si simul reliqua viscera bona sunt, tunc quandoque fames
canina adest, dum corpus nutrimento indiget quidem, attamen parum vel
nihil ex ingestis proficit, unde perpetuum illud cibi desiderium manet.
Talem appetitus canini & lienteriae causam detexit *Ruyfchius* (*n*) in cada-
vere mulieris, quae a longo tempore cum his malis conflictata fuerat: in-
venit enim viscera satis bene constituta, Pylorum autem ita relaxatum, ut
omnes manus digitos junctim compositos admitteret.

Praeterea ad §. 1060. dictum fuit, usum aquae calidae nimium & assi-
duum Paralytin facere posse: verum ventriculus omnium primo hoc vitium
sentire debet, cum omnis aqua calida assumta in ventriculum primo veniat:
unde & medici toties observant insuperabiles ventriculi languores in illis,
qui tepidis aquosis illis potibus abutuntur. Caeterum paralytica illa ventri-
culi mala, a similibus causis nata, summam molestiam quidem faciunt &
aegris & medicis, tamen non adeo periculosa sunt, quam si ab internis
causis, nervos ipsos vel nervorum originem afficientibus, producerentur.

Similem morbum ab iisdem causis & in intestinis locum habere posse,
satis patet: tunc autem absque sensu per alvum demittuntur brevi tempore,
quae ingesta fuerant, pariter vix mutata. In sanitate autem intestina
adeo validam vim se contrahendi habent, ut copioso etiam potu assumto
nihil liquidi per alvum exeat: morbus ille solet lienteria vocari, de qua
videantur ista, quae ad §. 719. & sequentes habentur.

Vesica autem fibras musculares numerosas satis fortes habet, vario modo
se mutuo decussantes, quarum ope omnem urinam ex cavo suo exprimere
po-

(*m*) Ibidem.(*n*) Observat. Medico Chirurgic. Centur. Observat. 74. pag. 68.

potest. Si autem illae fibrae paralyticae fiant, & sphincter vesicae adhuc suum robur retineat, tunc fit retentio urinae, uti toties contingit in illis, qui nimis diu urinam continuerunt. Si vero sphincter simul resolutus fuerit, urina clam dilabitur. Duplicem hanc vesicae paralyfin pulchre etiam notavit *Aretaeus* (o). Cum autem vesica & a nervis intercostalibus & a plexu mesenterico inferiori ramos accipiat, uti etiam a crurali; patet quoque ratio, quare ejus paralyfis a causa interna producta habeatur adeo periculosa. Inde in morbis urinae involuntaria emissio pro signo affecti cerebri habetur, adeoque mali ominis; uti alia occasione ad §. 734. monitum fuit. Quando autem a causa, in ipsa vesica vel ejus sphinctere haerente, urinae incontinentia nascitur, molestum quidem admodum est, sed non adeo periculosum, malum.

Musculorum faciei mala &c. Quia muscoli faciei nervos suos habent a quinti nervorum paris ramis, adeoque metus est, ne causa hujus paralyfis in ipso encephalo haereat, quae aucta facile apoplexiam producit. Si enim brachium aut crus paralyticum fuerit, poterit causa haerere in spinali medulla, vel in nervis majoribus inde egressis; adeoque topica remedia, circa locum, ubi mali origo haeret, applicata usum habere possunt; quod fieri nequit, si causa mali in encephalo haeserit. Toties hoc observant practici, quod jamjam in lethalem apoplexiam delapsuri incipient habere paralyfin in musculis faciei, vel & linguae. Medias inter cpulas incipiunt balbutire, quandoque cibi ore contenti, resolutis musculis genarum & labiorum, excidunt foedo spectaculo, & paulo post apoplectici concidunt. Paralyfis autem musculorum faciei imprimis inde distinguitur, quod in latere non paralytico facies tendatur, angulus labiorum trahatur sursum, dum oppositum latus paralyticum longius apparet & pendulum quasi. In genere fere dici potest, quod, quo paralyfis altiori in loco corporis haereat, eo sit periculosior, quoniam causa mali encephalo tunc propinquior est. Cum autem muscoli oculorum altissimi fere sint totius corporis, hinc patet, quare pessimam Prognosin pronunciaverit *Hippocrates* (vide §. 734.) in morbis acutis, si oculi perverterentur, aut alter altero minor fieret. Cum enim oculus extra orbitam protuberet per actionem muscoli trochleatoris, cui quartum par nervorum impenditur, si ille musculus paralyticus fuerit, oculi bulbus profundius quasi subsidebit in orbita, & minor apparebit quam alter; verum hoc denotat per morbum jam affici cerebrum, adeoque pessima metuenda esse. Quandoque tamen topicum tantum malum est, non affecto cerebro, & feliciter sanatur; quales casus vidi aliquoties. Saepius tamen simul stupores in brachio, manuve, fiunt, & paulo post vel apoplexia, vel hemiplegia, sequitur. Optime hoc monuit *Hippocrates* (p) dicens: *Distorsiones autem in facie, si nulli alteri parti corporis communicant, cito sedantur, vel sponte, vel per necessitatem; reliqui vero apoplectici fiunt.*

Para-

(o) De causis & signis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. vii. pag. 34.

(p) Prorrheticor. Lib. II. Cap. xvii. Charter. Tom. VIII. pag. 826.

Paraplegia valde periculosa &c. Antea ad §. 1018. dictum fuit, quod hodie solet vocari Paraplegia, quando motus voluntarii cessant in omnibus partibus cervicis suppositis. Causa ergo ipsam spinalem medullae originem impedit, ubi medullae oblongatae continuatur, adeoque encephalo proxima est; quae, si augeatur, apoplexiam faciet, & quidem lethalem, quia omnia, quae a spinali medulla pendent, jam inde sublata erant. Solet contingere, quando vel thecam vertebrarum, vel ipsam medullae spinalis interiorum substantiam, replet & comprimit sanguis effusus, aut extravasatum serum, quod sensim mole auctum in cavum calvariae regurgitet, & ibi pariter omnia comprimat. Potest & fieri a luxata vertebra cervicis, sed pariter fere semper lethali cum eventu, uti alia occasione ad §. 818. dictum fuit.

Hemiplegia mala. Hemiplegia vocatur, uti ad §. 1018. dictum fuit, quando dimidia pars corporis a capite ad calcem usque motu voluntario destituitur. Paraplegia saepius apparuit, nullo vitio intra cranium existente: at forte nunquam visa fuit Hemiplegia, nisi encephalum similiter affectum fuerit; nam balbutiunt fere semper, memoriam laesam habent &c. hinc pariter metus est, ne crescente causa Hemiplegiae sequatur lethalis apoplexia. Ubi vero apoplexiae succedit paraplegia, vel hemiplegia, melior spes est, quia tunc novimus morbi causam minui, & quasdam encephali partes liberari.

Quae cum frigore, insensibilitate &c. Duplex inprimis causa paralyseos enarrata fuit §. 1059.: nempe omne illud, quod nervum transmittendo spiritui ineptum reddit; & deinde quidquid arteriosi sanguinis introitum in musculum impedit. Si ergo frigus adsit in parte paralytica, novimus, circumductionem sanguinis per arterias hujus partis, unde calor in corpore oritur, non amplius fieri; adeoque non tantum nervos ad partem hanc tendentes esse impeditos, verum etiam arterias; tantoque difficilius curabile esse malum, cum circulatio deficiat in parte, vel saltem sit adeo debilis, ut calorem parti affectae conciliare nequeat. In pulchra illa dissertatione Celebrissimi *Alston* (q), quam de opio conscripsit, ejusque effectis in diversis animalibus, legitur, quod inter ranas, his experimentis capiendis destinatas, una fuerit, cujus crus posterius carebat sensu & motu: dum vero paralyticam hanc partem microscopio lustrabat, invenit globulos rubros sanguinis penitus dissolutos, & vasa distenta liquido homogeneo rubro: unde videtur in hoc animali sanguis haesisse immotus, fibris arteriarum muscularibus etiam paralyticis factis, adeoque non potentibus deplere arterias distentas. Cum autem ad §. 1057. dictum fuerit, quandoque una cum motu & sensum omnino perire in parte paralytica, merito & hoc pro malo omine habetur, quia causa paralyseos non tantum nervos moventes, sed & sentientes, impedit, adeoque satis valida est.

Omnium autem pessimum signum est, si pars paralytica simul fiat atrophica: tunc enim denotat, nihil humoris vitalis nutritivum adferri ad partem amplius,

(q) Medical Essays Tom. V. pag. 155.
Tom. III.

plius, ideoque fenfim lento marafmo contabefcere. In illa paralyfi, quae colicam Pictonum dietam fequi folet, omnium frequentiffime illa atrophia partium paralyticarum obfervatur. Crebram occafionem habui hunc morbum videndi & tractandi, & fumma cum commiferatione vidi, deltoides mufculos in utroque brachio evaniffie quafi, ita ut fola cute teftum humeri articulum tangere potuerim. Torofam illam carnem mufculofam, quae primae phalangi pollicis in parte manum fpectante apponitur, & pollicem magna vi, dum agit, verfus manus palmam adducit, pariter adeo emarcuiffe vidi, ut ne veftigium ejus fere fupereffe videretur, & miferi illi nullam vim manibus exercere potuerint. Patet autem fati, quam parum tunc fpei curationis fupferit, quando tota mufculi moles tali marafmo contabit. Causa enim motus mufcularis tanquam duplex confiderari potef, vel delata ad mufculum, vel praerequisita & praeeiffens in mufculo. Prior caufa ex voluntatis imperio per nervos defertur ad mufculum, fed fruftra, nifi fabrica organica ipfius mufculi bona fit; quae cum perierit tali marafmo, nihil fperari potef, nifi adhuc reffitui poffit mufculi torofitas. Verum, tali morbo jam inveterato, vafa contracta, aut collapfa quandoque, jam concreverunt, nunquam poftca humoribus futura pervia. In phthificis videmus quidem circa finem vitae omnium mufculorum molem infigniter minutam effe, fed fupferunt tamen omnes motus voluntarii, quia illa imminutio torofitatis tantum pendet a confumta pinguedine, fupferite & illibata ea parte, cui per nervos applicata caufa mufcularis motus facit mufculum turgere. Unde merito monuit *Hippocrates* (r) fequentia: *Quibus una cum hoc quod movere non poffunt, morbofa pars corporis attenuatur, hi in fanitatem reffitui non poffunt: quibus autem colliquationes non accefferint, hi fani evadent.* Similia certe & apud *Celfum* (s) leguntur: *Quacumque vero corporis parte membrum aliquod refolutum eff, fi neque movetur & emacrefcit, in priffinum habitum non revertitur; eoque minus, quo vetufius id vitium eff, & quo magis in corpore fenili eff.* Senectus enim ipfa in marafmum ab exficcatione tendit; adeoque nulla fpes eff, marafmo jam tabefcentes partes corporis in decrepita aetate denuo reffitui poffe.

Quae cum faeva convulfione &c. Poftca ad §. 1064., ubi recenferentur modi, quibus natura paralyfin fanavit, dicetur, quod per magnam febrim fupervenientem, & tremorem convulfivum partis affectae, tollatur quandoque paralyfis. Ad §. 1068. autem patebit, quod praecipua remedia, quae ad paralyfin curandam laudantur, fint talia, quae motum excitant, & calorem augent. Cum ergo a valida illa actione, quae, impedita aequaliter diftribui, in latere oppofito tanta vi fe manifefat, non poffint fuperari illa obftacula, quae paralyfin produxerunt, patet fati, quare tunc magna difficultas in curatione praevideatur.

Ex horum vero oppofitis &c. Hoc fponfe patet. Sic enim paralyfis defcen-

(r) *Prorrheticor.* Lib. II. Cap. xvii. Charter. Tom. VIII. pag. 826.

(s) *Lib.* II. Cap. viii. pag. 75.

descendens ad inferiora, & liberâs relinquens partes superiores, facilius curabilis est, quam si paralyfis inferiores artus primo occupans fursum ascendat; tunc enim solet in lethalem apoplexiam brevi terminari.

Quaenam vero toties repentinâe &c. Quidam homines subito moriuntur, sed praegressa fuerunt signa latentium in corpore malorum, dolores in thoracis intimo quasi cavo, palpitationes cordis &c.: & post mortem inventae fuerunt plerumque in cadaveribus incisâs manifestae causae. Sed & observatae fuerunt subitae mortes absque ullis signis praegressis, neque postea in cadavere inventae fuerunt ejusmodi mutationes, quibus merito subita talis mors tribui poterat. Tunc non sine ratione creditur, cor, paralyticum factum, cessasse a motu. Illud videtur imprimis obtinuisse, ubi subiti & validissimi animi affectus hominem perculerunt; cujus rei exemplum paulo ante in eadem hac paragrapho memoratum fuit, & cui similes plures casus in Historia Medica habentur.

§. 1063. **Q**uae omnia (1057. ad 1063.) si quis singulis musculis, cujuscunque demum functionis auctoris, applicat, infinitorum certe, & maxime mirabilium, morborum causas intelliget, diagnofin, prognofinque fciet.

Pleraquee functiones corporis nostri fiunt per motus musculares; unde & sponte patet, illas turbari posse; imo & deleri integre, per paralyfin. Quando in Hemiplegia totum dimidium corporis latus motu musculari voluntario caret, noverunt Medici causam in encephalo haerere tam validam, ut dimidiam partem motuum, per nervos, voluntatis imperio subjectos, exercendorum, tollat. Sed si similis levior causa partem encephali quandam impediât, turbabuntur tantum quaedam functiones in corpore, reliquis integris manentibus. Idem contingit, si nervis, ex medulla oblongata vel spinali jam egressis, quoddam impedimentum nascatur in toto decursu ad musculos usque, quibus hi nervi prospiciunt. Dum autem, nervorum origine & nervis ipsis bonis, fabrica muscoli destructa vel insigniter mutata fuit, pariter functionum laesio observabitur. Patet hinc, quot & quam mirabiles morbi ex haecenus dictis de paralyfi intelligi possint: unum alterumve exemplum practicum ulterius hanc rem illustrabit. Si quis consideret mirabilem laryngis fabricam, numerosos musculos, qui cartilaginum, laryngem constituentium, variam tensionem & motum regunt, rimae glottidis aperturam moderantur; si dein attendat, quod ad vocem formandam pharynx, velum pendulum palatinum, uvula, lingua, labia &c. concurrant, quae omnes partes per musculos moventur; si jam praeterea noverit, ad unice literulae elocutionem numerosos adeo musculos requiri, non mirabitur, quare toties, post apoplexiam sanatam, omnes functiones in integrum restituantur, sola saepe tantum loquela impedita; dum vel balbutiunt tota vita inter loquendum, vel quandoque aliquas tantum literas distincte pronunciare nequeunt. Si enim in encephalo adhuc impedimentum manserit

rit quaecumque circa originem nervuli, qui huic illive musculo, ad loquelam requisito, servit, manebit tale vitium. Sed & idem sequi poterit, si totum encephalum bonum fuerit, & in quibusdam nervis impedimentum manserit, quod liberum commercium inter encephalon & musculos tollit. Notum est, Anatomicos, dum viva animalia dissecant, rescindere saepius nervos recurrentes, vel & ligare, ut caveant molestos ejulatus & clamores; animal enim, his nervis resectis, mutum est. Sed & in puero observavit loquelam abolitam *Galenus* (t), dum imprudens Chirurgus strumas in profundo sitas excisurus, & haemorrhagiam metuens, non discindebat membranas scalpello, sed unguibus lacerabat, simulque mala fortuna distrahebat nervos recurrentes. Mirus fatis etiam casus apud *Wepferum* (u) habetur, de muliere serosa capitis colluvie laborante, cui loquela interdum sensim minuebatur, quandoque per decem & ultra horarum spatium integre abolebatur; dum vero, superveniente tussi, tenue & crudum sputum copiose egeret, loquelam in instanti recuperabat. Imo, quod magis mirum videtur, si manu cranium premeret circa futuram lambdoideam illo tempore, dum loqui non poterat, redibat loquela; manu amota, itatim de novo muta erat.

Sed & observationes practicae docuerunt, encephalo nervisque integris & bonis, musculari vero fabrica laesa & destructa, difficiles & satis miros morbos natos fuisse. Scytharum ille morbus, quem foemineum, *ἡμετέριον*, vocavit *Herodotus* (w), & ab irato Numine ob templum spoliatum huic genti immissus credebatur, ab *Hippocrate* (x) tribuitur assidue equitationi; quia hoc morbo tentabantur opulentissimi Scythae, qui imprimis equitando totam fere vitam transigebant. Perpetuis enim illis succussibus inter equitandum, & compressione non interrupta fere a pondere corporis equo insidentis, sic labefactabantur muscoli libidinosi, ut nulla fieret postea membri virilis erectio. Observavit *Ruyfchius* (y) post puerperium quandoque urinae incontinentiam per aliquot dies, imo & septimanas fieri, a nimia extensione vaginae per transitum foetus grandioris, unde sphincter vesicae, qui vaginae arcte cohaeret, sic distrahitur, ut munere suo postea fungi nequeat: monet & quandoque a foetus capite diu haerente in vagina, vel rudi obstetricis attrectatione, gangraenam sequi destruentem sphincterem vesicae.

Patet ergo, ex hoc fonte plurimorum & mirabilium morborum causas & diagnosis posse hauriri, uti & prognosin. Ubi enim a distractione nimia vaginae oriebatur sphincteris vesicae atonia, sperabat merito *Ruyfchius* curationem: quando autem gangraena hic nata destruxerat fabricam, nihil sperandum erat. Unde & Scythae, multiplici observatione docti, omnem spem recuperandae virilitatis deponebant, & muliebri postea stola amicti tractabant opera muliebria.

- (t) De locis affectis Lib. I. Cap. vi. Charter. Tom. VII. pag. 396. (u) Observat. Medico Practic. de Affectibus Capit. Observ. 32. pag. 62. (w) Lib. I. Cap. cv. pag. 44. (x) De Aëre, locis & aquis Cap. xi. Charter. Tom. VI. pag. 210. (y) Observat. Anatomico-Chirurgic. XXII. pag. 22.

§. 1064. **S**anavit Natura hunc morbum attenuando & dissipando materiem morbosam, mala crisi ad cerebri exteriora, ejus ventriculos, circa medullam oblongatam, spinalem, exitum nervorum a medulla, nervos, depositam; solvendo impacta per magnam febrim supervenientem; movendo per tremorem convulsivum partis; educendo per diarrhoeam largam & diuturnam.

Sequitur jam paralysis curatio. Antea saepius in morborum curationibus describendis notatum fuit, quod prudentes medici omni attentione mentis consideraverint salubria illa naturae molimina, per quae morbi etiam difficillimi tollebantur quandoque; & his observatis rite atque intellectis conati sint similia per artem efficere, quae sponte nata viderant profuisse. Facile autem patet tunc sperari posse curationem paralysis, ubi encephali, medullae oblongatae, spinalis, nervorum, & fabricae musculosae, integritas mansit, ac morbosa causa impediverit tantum liberam determinationem causae motus muscularis ab encephalo per nervos ad musculos. Quidquid ergo hanc materiam morbosam sic attenuare potest, ut dissipetur vel evanescat de corpore; vel attenuatam jam sic movere, ut locum mutet, nec amplius impediatur encephali & nervorum actionem, sanabit paralytin. Binae unciae feri glutinosi in ventriculis cerebri haerentes pessima producere possunt mala; eadem haec feri quantitas, imo longe major, in panniculo adiposo crurum collecta facile fertur absque magno malo. Vidi aliquoties homines somnolentos, hebetes, obliviosos, miro modo levatos fuisse, dum subito incipiebant tumere pedes & crura: idem levamen toties observatur in praxi a tumore artuum inferiorum in illis, qui asthma laborant. Unde videtur probabile, sola metastasi materiae morbosae, nervorum functiones impediens, paralytin curari posse.

Febris autem, uti antea probatum fuit ad §. 587., stagnantia agit, movet, resistentia subigit, & materiam morbosam mobilem redditam expellit de corpore saepe; quandoque & ad alia corporis loca deponit. Unde febris saepe medicamenti virtutem exercet, ratione aliorum morborum (vide §. 589.). Praeterea constitit ex illis, quae ad §. 1017. habentur, universalem omnium musculorum voluntariorum resolutionem, apoplexiam scilicet, sanari febre magna superveniente; adeoque & eodem modo facilius poterit curari paralysis. Sartorem ter paralyti correptum, & toties sanatum febre magna superveniente, vidit *Celeberrimus Boerhaavius*. Plura de hac re habentur ad §. 1017.

Tremor autem convulsivus partis paralyticae bonus est, ut causa, & ut signum: notat enim, causam muscularis motus denuo applicari musculis paralyticis, sed nondum tali cum constantia, ut durabilis sit effectus, sed mox vacillet denuo: unde incipientem sanationem indicat, & integrae curae magnam spem facit; inprimis si levis convulsio tremorem hunc comitetur: omnes enim musculi, qui in nobis diu quieverunt, si subito moventur, convelluntur; uti videmus in illis, qui ex somno expergescunt a

magno fragore audito, vel simili causa, subito ac valide agente in sensorium commune & nervos. Verum & ille tremor convulsivus prodest, ut causa, cum per hos concussus expediri possit saepe omne illud, quod adhuc immeabile in ipsis musculis, arteriarum finibus, forte & in ipsis nervis, vel saltem horum involucris, haesit. Percipitur quandoque simul puncturae sensus in parte affecta, pariter laeto omine. Sic videmus saepe, quando quis dormitabundus oblique insedit coxae, & toto fere pondere corporis compressit magnum truncum nervosum per posteriora femoris decurrentem, quod totum crus stupeat immobile; mutato autem situ corporis, adeoque compressione ablata, paulo post molestus sensus percipitur, ac si innumerae aciculae partem hanc pungerent; paulo post redit motus & sensus. Omnia ergo illa symptomata in parte paralytica observata denotant, motum liberum per arterias & nervos in musculos inchoatum jam esse, adeoque magnam integrae curae spem affulgere.

Larga autem & diuturna diarrhoea materiam morbosam, imprimis si pituitosa iners fuerit, de corpore subducit, & pariter profuisse observata est, etiam in ipsa apoplexia, uti antea ad §. 1017. dictum fuit. Nec obstat, quod *Hippocrates* (z) dixerit, *ex diuturno morbo alvi deductio malum*; nam ibi illa diarrhoea consideratur ut pessimus effectus morbi longi, tabefactis jam visceribus, vel resolutis penitus intestinis, originem debens; uti alia occasione ad §. 720. dictum fuit: ideo *Hippocrates* dixit *ex morbo diuturno*, non autem *in morbo diuturno*. Laudavit enim validam diarrhoeam in alba pituita laborantibus, dum nempe soluta haec faburra expellitur de corpore, uti pariter ad §. 720. monitum fuit.

Parebit postea, Medicos, naturam morbos curantem imitatos, dedisse talia remedia, quae calorem & motum auferent in corpore, nervos stimulant, vel alvum subducerent; & saepe felicissimo cum successu, ubi curabilis erat Paralysis.

§. 1065. **C**uratio requirit ablationem causae (1059. 1060.), nervorum functionem & arteriarum impediens, dein liberi fluxus restitutionem.

Ad §. 1059. generales classes causarum paralytis enumeratae fuerunt, & §. 1060. causae particulares praecipuae explicatae sunt. Curatio jam cuiuscumque morbi primo requirit ablationem causae, adeoque & id in paralyti curanda verum erit. Interim hoc solum nondum sufficit, sed requiritur praeterea, ut liber fluxus humorum per arterias & nervos ad musculos restituatur, qui antea impeditus fuerat. Ultima autem haec curationis pars saepe difficillima est, uti ad §. 1018. jam monitum fuit, ubi de vitiis, quae post sanatam leviolem apoplexiam superesse solent, agebatur. Dictum enim tunc est, quod ipsa nervorum substantia adeo mollis & tenera sit, ut a
causis

(z) Aphorism. 7. Sect. VIII. Charter. Tom. IX. pag. 343.

causis comprimentibus validioribus saepe omnino destruat; vel & quandoque minima haec vasa, omni transfluxu humorum privata per longum tempus, hinc collapsa, concretis inter se lateribus, nullo modo postea pervia iterum reddi possint. Probe novi, experimentis olim frequentibus in canibus vivis institutis, dum ligabantur arcto vinculo par vagum & intercostale in collo, solutis post pauca minuta ligaturis, haec animalia languisse, & post paucos dies periisse, quia per fortiter adstrictam ligaturam laesa fuerat nervorum fabrica, nec apta amplius erat, ut libere spiritus ad viscera transmitteret. Haec est ratio, quare prudentes Medici non multum sperent de curanda Paralyti, quae per plures jam annos perstitit; quia jure metuunt, nervosam fabricam vel destructam esse, vel jam concretam adeo, ut nihil amplius transmittere possit. Hinc in tali casu membrorum paralyticorum motus emendatur quandoque utcumque, sed raro vel nunquam in integrum restituitur, uti quotidianae observationes practicae docent.

§. 1066. **C**ausa impediens aufertur variis modis, causae, prius per spectatae, facile applicandis.

Nihil generale ad causam paralyti tollendam laudari potest, nam pro varietate causae diversa medela requiritur, uti sponte patet. Ex historia ergo illorum, quae aegro contigerunt ante paralyti natam, & ex signis diagnosticis, quae praesentem corporis conditionem denotant, debet indicatio curatoria erui. Si enim v. g. os humeri luxatum, sub axilla haerens, nervos ibi positos, ad brachium decurrentes, compresserit, frustra adhiberentur decantatissima quaevis antiparalytica remedia, nisi prius illud os in pristinam suam sedem restitueretur. Hoc autem facta, si liber fluxus per nervos, antea compressos, nondum restitutus fuerit, tunc stimulantia, frictions &c. locum habebunt.

§. 1067. **S**i illa causa intus haerens, crassa, stagnansque est, utendum iis remediis, quae producere possint illa, quibus Natura (1064.) hunc morbum saepe sanavit.

In curatione jam describenda, non agitur de paralyti, quae a retentis menstruis, haemorrhoidibus, tumoribus plethoricis, vel inflammatoriis, fit: talis enim eandem curam requirit, quae ad §. 1030. in apoplexia, a similibus causis nata, descripta fuit, vel provocatione evacuationum consuetarum, nunc suppressarum, perficitur. Agitur autem hic de morbo chronico, cujus causa lentior est ac stagnans; & in tali casu ars conatur imitari illa naturae molimina, per quae paralyti sanatam fuisse constat. Verum haec erant motus auctus per febrim validam, convulsivae partis affectae concussio, vel subita solutio humorum, & solutorum per alvum eductio. Si jam percurramus omnia remedia a probatissimis Medicis laudata ad hunc morbum curandum, patebit, ad has tres classes reduci posse omnia. Unde iterum

iterum discimus, nunquam artem medicam magis prodesse humano generi, quam ubi naturae, morbos curantis, vestigia sequi potest. De remediis autem, a quibus illud sperari potest, sequenti paragrapho agitur.

§. 1068. **E**rgo curatio tentatur 1. attenuantibus, dissipantibusque; *α.* Aromaticis, cephalicis, nervinis, uterinis dictis, vegetabilibus, specie succi expressi, infusi, decocti, extracti, spiritus, conditi. *β.* Salibus fixis ustione, volatilibus destillatione, aut putrefactione, hinc electis. *γ.* Oleis expressione, coctione, infusione, destillatione, hinc productis. *δ.* Saponaceis ex horum combinatione per artem productis. *ε.* Virosis animalium partibus, insectorum succis, spiritibus, oleis, salibus, tincturis. *ζ.* Salibus fossilibus, crystallis metallicis, & iis, quae ex his maxime composita. *η.* His omnibus, ut se mutuo juvent, cum prudentia, permistis: atque horum quidem usu attenuatio, dissipatio, calor febrilis, obtinetur. 2. Validis stimulantibus, & impacta quaecunque fortiter, motu nervoso tremente & convulsivo excitato, excutientibus: eo inprimis sternutatoria, & vomitoria fortia pertinent; si aliquoties inprimis repetuntur. 3. Purgantibus per alvum calidis, solventibus, aromaticis, vegetabilibus, vel & fossilibus acris, metallicisque mercurialibus, antimoniatis, adeoque fortibus hydragogis, larga dosi, pluribus diebus successive repetita, datis; quorum ope copiosa, & aliquamdiu perdurans diarrhoea, excitetur. 4. Implendo primo vasa corporis largo potu attenuantium praemissorum, dein excitatione majoris motus, & sudoris, ope vaporis spirituum accensorum.

1. Laudantur ad hunc scopum omnia illa, quae crassa attenuare, fragrantia movere, & dissipare, possunt.

α. Omnes plantae, & variae plantarum partes, quibus odor fragrans, sapor calidus & penetrans inest, ad hunc scopum laudantur: hinc ab omni tempore cephalica, nervina, uterina, remedia vocata fuerunt. Antea ad §. 75., ubi de cura glutinosi spontanei agebatur, de horum usu dictum fuit; & in *Materia Medica* ad quintum §. 75. numerum series foliorum, florum, radicum, seminum, descripta habetur, in quibus & odoris fragrantia, & acre aroma calefaciens, adest; simulque ibi formulae ex his concinnatae habentur, ut vario modo talia remedia praeparari & exhiberi possint. In succis expressis haeret & aromaticum illud stimulans harum plantarum, & simul saponaceum illud solvens, quod in omnibus plantarum, recens pressis succis, plus minusve adest. Infusa continent omne quod solubile est in aqua fere fervida, diu vasis clausis cum his aromatibus digesta; adeoque pariter pulchrum usum habent. Decocta vero spoliantur plerumque maxime fragranti & volatili aromaticarum plantarum parte, nisi vasis clau-

clausis fiant, & brevi tantum coctione: ob eandem causam pleraque extracta (quae sunt tantum decocta inspissata), ex fragrantibus vegetabilium partibus parata, minorem efficaciam habent, & solas fixiores partes horum remediorum continent. Frustra certe cochleariae, nasturtii, raphani rustici, & similibus plantarum, vires quis ab extractis, vel succis inspissatis, exspectaret, cum illud acre stimulare adeo volatile in his sit: imo in genere omnia extracta, parata ex partibus vegetabilium, quae destillatione largiuntur fragrantia & aromatica aquas, minus efficacia sunt. Verum quidem est, quod talia extracta possint dilui dein in propriis aquis stillatitiis, sicque illis restitui illud fragrans volatile, quod perierat; sed sic majori labore obtinetur illud, quod infusum, vasis clausis paratum, vel succus plantarum recens pressus, praebere poterat. Parantur jam ex his aromaticis spiritus destillati, in quibus sola volatilis pars horum medicamentorum haeret; non autem saponacea fixior, solventi tamen virtute praedita, pars; adeoque stimulare & calefaciendo agunt tantum. Formulae tales in *Materia Medica* ad locum citatum habentur, & plurima similia in omnibus officinis sub titulo aquarum antapoplecticarum, antiparalyticarum &c., proficiunt. Pulchra etiam methodus est, dum haec aromata exhibentur in substantia (ut vocant); dum nempe sicciora, in pulverem trita, cum syrupo quocumque officinali aromatico in conditi sive electuarii formam rediguntur, & omni trihorio vel quadrihorio diei una vel altera drachma deglutitur. Idem fit, si recentes & succulentae herbae, flores, radices &c. tundantur in pulvem, addita aequali copia sacchari siccissimi, conservationis causa, unde talia medicamenta *conservae* vocantur in officinis, & eodem modo adhibentur. Imprimis autem efficaces illae sunt, si recens paratae usurpantur: diu enim servatae in officinis magnam partem fragrantiae suae amittunt. Dum enim haec deglutita haerent in ventriculo, sensim ab humoribus, in ventriculum venientibus, solvuntur, & dum saepius de die repetitur horum remediorum usus, blanda, sed continua, actione stimulant, calefaciunt, movent. Similes formulae pariter in *Materia Medica* eodem loco habentur, ad quarum normam plures aliae concinnari poterunt.

β. De vi attenuante & solvente horum salum antea §. 135. in cura obstructionis dictum fuit. Ex plerisque plantis, in cineres combustis, sal fixus alcalinus educitur, elixivando in aqua, qui potenter satis dividit crassa & glutinosa. Verum cum ad curam Paralysis praecipue laudentur illa, quae una cum vi solvente possident stimulantem acrem vim, &, mobilissima ex sua natura, per calorem corporis nostri quaquaversum disperguntur; hinc salia volatilia solent ad hunc scopum praeferi fixis. Acres antiscorbuticae plantae plures talem salem habent, qui, leviter tantum fractis vel contusis partibus harum plantarum exhalans, nares penetrabili admodum stimulo ferit, ut in cochlearia, nasturtio, sinapi, alliis, cepis, notum est: hae plantae leni igne talem salem largiuntur etiam forma sicca; vel, cum vino aut vini spiritu destillatae, dant acres illos spiritus, antiscorbuticos vulgo dictos, in quibus talis sal volatilis copiosus haeret. Ex reliquis plan-

tis prius putrefactis, nequidem acidissima acetosa excepta, talis sal volatilis alcalinus per destillationem educi potest. Praeterea omnes animalium partes, etiam absque putrefactione praegressa, tales sales in destillatione largiuntur. Sal cornu cervi, eboris &c., talis est, uti & sic dictus spiritus cornu cervi, eboris, ferici crudi, &c. qui nihil aliud sunt, nisi sal volatilium alcalinum, aquoso phlegmate simul inter destillandum ascendente dilutus. Sales illi aquis stillatitiis aromaticis diluti, divisis dosibus dati, & solvendo & stimulando pulchre profunt.

γ. In plurimis plantis aromaticis amabilis illa fragrantia, ex sua indole admodum volatilis, oleo irretitur, ut haereat, nec statim avolet: unde olea illa, per artem Chemicam inde separata, in compendio illam vim aromaticam possident, uti patet in oleo cinamomi, caryophyllorum, origani, rosmarini &c.: plurima enim talia olea stillatitia in officinis habentur. In quibusdam aromatibus oleum illud separatim a reliquis partibus haeret in loculis peculiaribus, & levi pressione inde educi potest; uti patet in corticibus recentibus citri & aurantium; ex quibus leviter inter digitos pressis fragrantissimum oleum, fractis loculis his, cum impetu profilit, & sic purum, nullam ignis vim passum, colligi potest. Nux moschata, & reticularis illa mirabilis pars, hujus nucis externae superficiei adhaerens, quae *maccis* nomine in officinis proflat, contusa in mortario, dein praelo pressa, dant magnam copiam olei fragrantis, butyri consistentiam habentis. Baccae lauri recentes contritae, si in larga copia aquae coquantur leviter, supernat oleum viride aromaticum, quod frige factum pariter consistit, sed mollius tamen est oleo expresso nucis moschatae. Omnia jam haec & externo & interno usu egregie in hoc morbo profunt. Prostant insuper in officinis olea per infusionem parata ex herbis aromaticis & oleis mollibus expressis, olivarum, amygdalarum &c. verum pleraque horum admodum debilem vim aromatum infusorum possident, unde priora praeferuntur.

δ. Oleum salis unitum ita, ut miscela ex his binis facta aequabiliter dilui possit in aqua, vocatur *sapo*. De variis saponibus, & magna illorum efficacia in solvendis obstructionibus, antea ad §. 135. 3. dictum fuit. Cum autem in cura paralyseos una cum vi attenuante requiratur vis stimulans & calefaciens, hinc saponem illi, per artem Chemicam ex oleis aromaticis fragrantibus & salibus alcalinis parati, prae reliquis laudantur. Sic *sapo ille, Starkeyanus* dictus, qui ex sale alcalino fixo & fragranti oleo aethereo terebinthinae fit, merito commendatur. Imprimis vero sales volatiles oleosi in officinis dicti, qui ex sale volatili alcalino, spiritu vini rectificato, & aromatibus, vel horum oleis stillatitiis, parantur, atque in omnibus officinis prostant, summi usus sunt: formula talis salis volatilium oleosi in *Materia Medica* ad §. 75. N°. 5. habetur.

ε. Illa, quae gravem & vehementem odorem spirant, Latini dixerunt *virosa*: talia jam habemus in *Materia Medica*, quae sunt animalium partes, vel & animalium succi. *Virosa Virgilio* dicta Castorea, Moschus, Zibethum, calefaciunt, excitant, movent, & hoc effectu pulchre profunt: ca-
sto-

storeum autem prae reliquis solet usurpari, quia Moschus & Zibethum tantam gravis odoris vim diffundunt, ut hysteris & hypochondriacis saepe magnam molestiam faciant, adeoque si non aegris, saepe saltem adstantibus, noceant. *Actius* (a), qui collegit remedia, a Veteribus Medicis ad curandam paralyfin laudata, castoreum commendat, cum aequali copia opopanax & sagapeni mistum. Praeterea in usu medico sunt quaedam insecta, quae sale alcalino volatili scatent, & contrita illum odorem spirant; quae & vi solvente & stimulante profunt. Millepedum recentium contritorum cum aqua quadam aromatica expressum succum, eorundem exsiccatorem pulverem, uti & cochinnellae, & granorum kermes (quae pariter ad insectorum familiam pertinent), efficax remedium invenerunt Medici recentiores: Cantharides adhuc longe acriorem stimulum habent, & vim solventem efficaciorum; sed raro & non nisi magna cum cautela adhibentur usibus internis, cum pessima saepe & metuenda symptomata producant; ideoque a veteribus Medicis tanquam venenatae damnatae fuerint.

Ex his jam per artem Chemicam educuntur sales volatiles alcalini satis acres, olea foetida, externo & interno usui servientia in hoc morbo curando, ut oleum cornu cervi, sanguinis humani &c. unde iterum efficacium remedium magna varietas haberi poterit.

ζ. Quantum attenuandi & resolvendi effectum habeant sales, antea ad §. 135. 1. dictum fuit. Idem majori copia exhibiti stimulandi vim satis insignem possident. Ubi autem metalla, in menstruis suis soluta, sub salis forma habentur in crystallos redacta, patiuntur se aqua dilui, & aequabilissime distribui possunt per totum corpus; sicque efficacissima habentur remedia, quibus chemici toties stupendas curationes perfecerunt in morbis Chronicis difficillimis. Ubi sales illi metallici in pauca copia aquae diluuntur, tunc ventriculum & intestina irritant, sicque vomitorii vel purgantii remedia vires praestant: quando autem larga aquae copia diluuntur, tunc absque irritatione multa transeunt primas vias, venis bibulis primarum viarum corporis recepta permiscuntur sanguini, & cum illo per totum corpus mota obstructions pertinacissimas referant. In multis aquis mineralibus ferrum solutum haeret, & per tot saecula salubres harum aquarum effectus laudaverunt Medici. Remedia enim omnia, quae ex animali vel vegetabili regno petuntur, quamvis magna certe vi medicata polleant, tamen citius videntur mutari per vires corporis nostri, quam illa, quae ex regno fossili habentur. Ex ossium animalium cineribus, uti & vegetabilium, imo ipso mellis exusto carbone, ferrum educitur adhibito magnete; unde merito concluditur, quod divisum in moleculas, ultra omnem fere imaginationem parvas, potuerit ire per vasa animalium & vegetabilium, ac tamen pristinam suam naturam retinere, non vero mutatum fuisse in vegetabilem vel animale naturam, adeoque vires suas constanter servasse. Hinc apparet, quantum boni sperari possit a salibus metallicis, magna copia aquae dilutis, ita ut sua acrimonia non irritent primas vias, sed ad intima corporis pe-

(a) Lib. VI. Cap. xxviii. pag. 109.

netralia pervenire possint. Praeterea considerandum est, quod ex unione metalli cum menstruo solvente novae orientur vires, quae nec in metallo solo, nec in menstruo, praëxstiterant, sed tantum observantur natae, dum haec simul unita sunt. Insipidum argentum solutum in spiritu nitri dat crystallos amarissimas, ex quibus purgans illud lunare *Boylei* paratur, quod hydropicorum aquas tam feliciter saepe educit: illa vis cathartica non erat in argento, nec in spiritu nitri; sed in concreto ex his binis sibi mutuo unitis. Notum est, argenti vivi plures uncias impune quandoque assumtas fuisse; pariterque spiritum salis marini, aqua dilutum, facile tolerari a corpore humano: sed haec bina simul unita faciunt sublimatum corrosivum, cujus pauca grana robustissimum etiam hominem necare possent. Verum idem illud sublimatum corrosivum, dum minima copia admodum dilutum exhibetur, pulcherrima saepe praestat in curandis morbis, & a quibusdam instar arcani tegitur: de qua re postea alio loco adhuc plura dicenda erunt.

Sic & habemus in officinis compositos sales, qui mira solvendi efficacia valent, & tamen absque molestia feruntur a corpore, etiam largiori dosi dati; ut tartarus tartarifatus, tartarus regeneratus, sal neuter ex miscela spiritus aceti cum sale volatili alcalino natus; uti & ex miscela salis volatilis cornu cervi cum sale succini acido &c. quae omnia huic scopo fervire possunt.

¶ Diversae sic remediorum efficacium classes enumeratae fuerunt: sed & possunt plures ex his combinari simul cum prudentia, ut unita quasi opera tanto citius & felicius curam perficiant. Pulchrum sic vidi effectum, dum per aliquot dies deglutitis pilulis ex aloë, sagapeno, myrrha, galbano, sicque deterfis primis viis, dabatur mane in lecto drachma salis cornu cervi in unciis aliquot aquae stillatitiae florum lavendulae, vel alterius similis, soluta; superbibendo infusum aromaticum ligni sassaphras, rutae, rorismarini, similiumve: unaque eodem tempore perfricabatur pars affecta: de qua re sequenti adhuc dicetur paragrapho. Repetebatur autem saepius hujus remedii usus, quia difficilis ille morbus raro, vel nunquam, subito curari potest.

Simul prodest aër calidus & siccus; unde aestas fervida paralyticos juvat: & alio anni tempore per artem talis aëri temperies conciliari poterit; vel & peregrinatione ad regiones siccas calidas & montanas. Carnes assatae, imprimis ferinae, & avium montanarum, condimenta acria ex sinapi, alliis, cepis, origano, satireja, &c. vinum molle, sed generosum, cerevisia meraca, sed non acris, qualis imprimis est *Momma Brunsvicensis*; quam pulcherrime profuisse vidi aliquoties. Verum omnibus his in homine etiam frigidae temperiei calor & sitis excitabuntur; talisque diacta §. 586. inter causas febris numerata fuit. Sed per magnam febrim supervenientem natura curavit Paralytin, ut §. 1064. dictum fuit; & scopus artis est, in curando hoc morbo naturam imitari; adeoque attenuationem, dissipationem, & calorem febrilem, producere.

2. Validis stimulantibus &c. Pleraque remedia, quae praecedenti numero laudata fuerunt, praeter vim solventem etiam stimulo agunt, quo circulatio augetur, & major producitur in corpore calor. Verum hic agitur de alia stimulantium specie, quae absque ulla saepe acrimonia, sensibus detegenda, miris tamen modis totum corpus turbant, & inprimis in totum systema nervosum agunt, ac convulsivis validis motibus omnes corporis partes agitant; hac spe, ut excutiat illud, quod impedimentum facit libero transitui spirituum nervosorum in musculos paralyticos. Postquam enim per solventissima remedia aliquo tempore exhibita, per calorem & motum auctum humorum circulantium, omnia jam disposita fuerant ad faciliorem transitum per vasa omnia, tunc subitae tales & validae concussiones mirum quandoque effectum praestiterunt in hoc morbo.

Sternutatoria jam remedia tales concussus excitant: nam inter sternutandum nulla pars corporis est, quae non concutitur, nullus fere musculus, qui non movetur: imo apparuit saepius, ipsa membra paralytica subfilire inter sternutandum; sicque motus redintegrati initium fit; & merito speratur, repetitis sternutationibus motum in partibus paralyticis magis augendum esse. Ita enim illud obtinebitur, quod alia methodo, sed forte minus efficaci, tentandum jussit *Celsus* (b): si enim motum imbecillitas prohibet, dicit; *vel gestetur, vel motu lecti concutiat: tum id membrum, quod deficit, si potest, per se, sin minus, per alium, moveatur, & vi quadam ad suam consuetudinem redeat.* Quidquid jam nervos, per narium internam superficiem dispersos, irritat, sternutationem producere potest: sic sola agitatio plumulae in naribus hoc efficit. Habentur praeterea remedia *Errhina* sive *Ptarmica* dicta, quae naribus attracta stimulant, & sternutationem, quandoque etiam validissimam, producant. Mitiora ex fragrantibus & aromaticis herbis fiunt; vel recentibus, in turundae formam convolutis, & naribus immixtis, vel exsiccatis in pulverem tritis. Acriora sunt Tabacum, in non affuetis, Nigellae femina, Hellebori radices, Euphorbium &c., quae ultima cum cautela usurpari debent, quia narium membranam caustica sua vi quandoque exulcerant, & sternutationem vix compefcendam, ac convulsiones minitantes, producant. Sedari tamen solet nimia ab his acrioribus ptarmicis excitata sternutatio, si per nares attrahatur lac tepidum recens, vel cum althaea, malva, similibusve emollientibus, decoctum.

Ob eandem causam laudantur vomitoria, & fortia quidem; neque adeo profunt, quatenus evacuant, sed quia concutiunt totum corpus & movent; simulque convulsivum motum pluribus musculis inducunt; uti antea ad §. 652. dictum fuit. Per hanc methodum enim ars conatur imitari illud, quod natura per tremorem convulsivum partis paralyticae efficit (vide §. 1064.). In Paralyticis post coenam vomitum utilem esse, *Celsus* (c) dixit; sed videtur ibi tantum intellexisse levem vomitum, qui aqua tepida sola, vel paucis sale & melle admixtis, poterat excitari: qualem vomitum inter diaeteticam

(b) Lib. V. Cap. xxvii. pag. 179.

(c) Ibidem.

tetica remedia habuerunt Veteres, uti ex alio *Celsi* loco (*d*) patet. Hic autem validiora longe requiruntur, & praesertim antimoniata, quae longe magis corpus turbare solent, molestas anxietates producere & jactationes corporis, quam mitiora ex vegetabilium familia desumpta.

Verum satis patet, validissimos illos concussus per vomitoria & sternutatoria adhiberi non posse, nisi viscera bona fuerint, vires satis firmas, & nullus metus sit apoplexiae a plenitudine vasorum; quae rumpi possent in encephalo inter vomendum vel sternutandum; uti alia occasione ad §. 1026. monitum fuit.

An non eidem scopo inservire posset mirabilis illa concussio, quae per vim electricam partibus paralyticis applicatam excitatur? Certe fulminea quasi vi & celeritate penetrat per omnia: & cum miris his phaenomenis intenti philosophi invenerint modos, quibus augeri potest quam maxime intensitas hujus actionis electricae, tam validi nasci possunt concussus in corporibus animalium, ut saepe periculo non caruerint haec tentamina electrica. Coram vidi, aviculas ictu tali fortissimo electrico periisse, & sub calvaria fugillationem manifestam in dura piaque matre observavi. Cum prudentia tamen & hoc tentari posset; mereturque certe, cum haecenus nulla methodus cognita habeatur, per quam tam celer & validus motus in corporis nostri variis partibus excitari possit. Interim tamen & hic cavendum est, ne tantus motus destruat nervos, quibus curandis adhibetur; vel & in partibus non affectis noxam producat. Vidi hominem robustum, dum digitum indicem dextrae manus admovebat virgae ferreae, per artificiosam machinam multiplicata vi electrica imbutae, ictum tam validum ilico sensit in sinistro genu, ut cecidisset prae doloris acerbitate, nisi illum sustinuisset adstantes; & doloris in hoc loco molestas reliquias per plures dies percepisse; neque ullo pretio vel precibus potuisse adigi, ut iterum experiretur vim electricam, quam antea contemserat ignarus. Numerosissima circa vim electricam a viris celeberrimis instituta fuerunt experimenta, quae summam ejus efficaciam, sed & simul periculum, docuerunt, dum minus prudenter haec experimenta tractarentur, quae recensere non est hujus loci. Verum in paralytici curatione multum inde expectari posse boni, patet directis & fidelissimis experimentis. Potest enim ex quovis musculo, & variis ejusdem musculi partibus, ad lubitum scintilla electrica educi: dumque hoc fit, muscoli illi convulsivo modo agitantur, quod hic requiritur. Possunt hi concussus repeti pro lubitu, imo & majori, vel minori, intensitate adhiberi. Cum autem argumenta a priori minus convincere soleant Medicos, effectus felices tentaminum electricorum in hoc morbo curando majoris ponderis sunt. Unicum adduxisse sufficiet, descriptum a *Celeberrimo Fallabert* (*e*), experimentalis Philosophiae Professore & cultore eximio, qui in homine, jam per quatuordecim annos brachium

(*d*) Lib. I. Cap. III. pag. 30.
143. & seq.

(*e*) Experiences sur l'Electricité &c. pag.

chium dextrum paralyticum habente, fausto cum eventu vim electricam adhibuit. Notandum autem est, talem fuisse paralysem, cujus curatio ab aliis remediis vix sperari poterat. Diuturnitas enim mali, aliis remediis frustra tentati, partis affectae insensibilitas, color lividus, atrophia (vide §. 1062.), difficillimam dabant Prognosin. In tali tamen, & tanto morbo, post decem dies jam redibat sensus, augebatur membri, antea atrophici, torofitas, color apparebat naturalis, & continuato usu sensim augebatur musculorum, antea paralyticorum, robur. Haec curatio sufficit, ut in paralyfi tentetur electricae virtutis efficacia: sed & ex illis, quae contigerunt huic aegro, dum fortissima ipsi applicabatur electricitas (commotionem vocant philosophi, quia totum corpus validissime concutitur in hoc experimento) prudenter agere discent Medici, qui hanc curam aegris suis adhibent (*f*); nec minus philosophi, ne se facile exponant tantis periculis, quae intensissimus electricitatis gradus, fulminis instar, producit. Festinatam optabat Celeberrimus vir aegri curam; sed proprio aditantiumque periculo, & aegri ipsius incommodo non levi, didicit, in similibus potius lente festinandum esse.

Nec obstat, quod non omnes paralytici hac methodo sanati fuerint; nam semper Medici doluerunt, Paralysem saepe nullis remediis obedire: sufficit profuisse agitationem illam miram, per vim electricam productam, membris paralyticis, ut cum prudentia tentetur idem in posterum. Cum autem vis electrica, ad summam intensitatem deducta, multa similia habeat cum fulminis actione mirabili, an forte & ab ipso fulmine, simili utcumque, sed longe intensiori, efficacia agente, curari posset paralyfis? Habet *Diemberbroeckius* (*g*) casum talem mirum, quem ipse viderat. Mulier enim, quae sexto aetatis anno ex subito terrore paralyfi totius corporis, excepto solo capite, correpta fuerat, & postea extrema inferiora per triginta & octo annos habuerat paralytica, subito liberata fuit ab hoc morbo, dum horrenda tempestate ingruente fulmen ingens illam undique circumfulsisset. Testatur autem *Diemberbroeckius*, omnium conspectui expositam fuisse sanatam illam mulierem, seque ipsam millies invisisse paralyticam, & postea per quindecim annos & plures vidisse sanam. Verum quidem est, quod & summo terrore mirabilis illa & subita sanatio adscribi posset; sed morbus ante tot annos a terrore ortum duxerat. Interim tamen historia Medica plures tales observationes exhibet, quibus constat, ab ira subitanea, terrore magno, sanatam fuisse paralysem. Sic ira summa percitus herus, dum famulum fuste excipere nititur, liberatur ilico ab annosa contractione poplitem, quae omnem gressum impediverat. Alteri, per plures annos jam hemiplectico, incassum tentatis omnibus auxiliis, dum domus deflagrabat, in qua decumbebat miser, ilico rediit motus, & a summo aedium praecipitem se dedit, posteaque liber ab hoc morbo vixit (*b*). Filius Crocchi

(*f*) Ibidem pag. 128.(*g*) Observat. & Curat. Med. Observat. X. pag. 9.(*b*) Schenk. Observat. Medicin. Lib. I. de Paralyfi pag. 94.

Croesi mutus, dum Persam militem, in patrem irruentem videret, exclamavit ilico: *O homo, ne perimas Croesum*; & postea per totam vitam loquela usus fuit (i). Omnia haec satis docent, fummas & subitas animi perturbationes motum quandoque reddidisse partibus paralyticis, adeoque & illud tentari posse; sed tamen ancipiti cum eventu, cum & aliae observationes numerosae docuerint, ab iisdem paralyfin, aliaque plurima mala, imo & subitam mortem, producta fuisse.

3. Purgantibus per alvum &c. Iterum est artificiosa imitatio illius methodi, qua natura sanavit quandoque paralyfin, diarrhoea nempe larga & diuturna. Habemus jam in arte talia remedia, quae hoc efficere possunt; & seliguntur illa, quae una cum vi purgante calefaciunt, movent, excitant, funduntque humores corporis nostri. *Aloë, scammonium, colocynthidis, gutta gamba, jalappa*, & similia, hac vi pollent: haec enim saepius exhibita, una cum validis evacuationibus fundunt sic totum sanguinem, ut inde pallor in toto corpore nascatur, licet nec gutta sanguinis per alvum exiverit; adeoque ille pallor a sola sanguinis rubri dissolutione ortum ducit. Habentur & plura composita officinalia ex his parata: *Extractum catholicum, panchymagogum, pilulae cochiae* dictae, & alia plura similia; quibus si addantur praeparata mercurialia efficacia, sed tuta tamen, ut *Mercurius dulcis, praecipitatus albus, turbitih minerale*, perfectissime huic indicationi curatoriae inserviunt. Omnia autem haec, quia humores solutos sub tenuis aquae forma per alvum educunt, vocantur *hydragoga*. Interim tamen semper considerandum est, an vires adhuc satis consent, ut valida haec remedia ferre possint, & an nulla labes tabefactorum viscerum adsit. Quamvis autem continua sic per aliquot dies excitata diarrhoea plurimum profit, si tamen minus tutum videatur, subita tali colliquatione humorum, & colliquatorum expulsionem, uti per aliquot dies continuos, potest, interpolatis vicibus, validum tale purgans dari, & diebus a purgatione liberis possunt adhiberi illa remedia, quae ad primum numerum hujus paragraphi laudata fuerunt; cujus methodi pulchros successus aliquoties vidi.

4. De hac methodo antea ad §. 529. dictum fuit, ubi de morbis ossium curandis agebatur: patuitque tunc, medullosum oleum corruptum, in imis ossium recessibus haerens, sic elui posse, & servatos fuisse artus, qui extirpandi fere omnibus videbantur. Decoctum Guajaci inprimis tunc laudabatur, tamquam attenuans & simul antisepticum remedium, quod & in hoc casu adhiberi posset: interim remediis, ad primum numerum laudatis, copia aquae dilutis, corpus impleri posset per aliquot dies, & dein sudor elici ope vaporis accensi spiritus vini. Sic enim dilutis & attenuatis prius humoribus magnus calor, & celerior motus, conciliatur, quae simul juncta aptissima videntur, ut obstacula, liberum motum subtilissimi humoris per membra paralytica impedientia, remove possint, inprimis si vapor accensi spiritus vini determinetur ita, ut sedem causae detectam (de qua

(i) Herodot. Lib. I. Cap. LXXXV. pag. 35.

qua §. 1070. agit) alluat. *Wepferus* (*k*) hac methodo frequenter usus fuit cum successu in paralyfi & aliis nervorum morbis curandis, uti ejus observationes testantur.

§. 1069. **F**riciones externae siccae, calidae, ad ruborem usque, vel cum spiritibus penetrante & stimulante virtute praeditis ex animalibus, vegetabilibusque, aut cum oleis, linimentis, balsamis, unguentis, nervinis, profunt. Balnea vaporum, immerfiva; Emplastra acria, aromatica, attrahentia dicta; Cucurbitae; scarificationes; vesicatoria; fustigationes; dolorem & levem inflammationem excitantia, ut urticae, & similia, juvant.

Quantum boni in multis morbis a frictione expectari possit, antea ad secundum numerum §. 28. dictum fuit. Acceleratur enim motus sanguinis in parte, quae fricatur; deinde etiam diuturna & valida frictione augetur motus in toto corpore: cum autem pars corporis perfricata incipiat rubere, tumere, calefcere, patet, quod humores majori copia & impetu fluant per hanc partem. Verum & frictio agitatur nervos per partes dispersos, & movere ac solvere potest illa, quae in vasis, nervorum tunicas perreptantibus, haerent immeabilia; unde saepius Paralyfes nascuntur. Hinc merito *Celsus* (*l*) dixit: *Membrum aliquod resolutum ipsius frictione confirmatur.* Cum autem quandoque paralytica membra atrophica fiant, & torositatem suam perdant, frictio proderit *ad alendum id, quod tenue & infirmum est* (*m*). Sed & per frictionem excitatur electrica vis: saltem in quibusdam animalibus hoc observatum fuit; in felibus v. g.: an forte & ob hanc causam prodest frictio? Applicantur autem illae frictiones capiti, collo, infra orbitas oculorum, ad menti partes laterales, pone aures, maxime cervici, & toti spinae dorsi, axillarum cavis, inguinibus, cavis subpopliteis; in quibus locis nervi notabiles satis propinqui sunt integumentis corporis. Varia autem feliguntur loca, quibus frictio applicatur, pro diversitate sedis causae paralyticae, ut sequenti dicetur paragrapho. Cum autem in Paralyfi laxitas musculorum percipiatur (vide §. 1057.), hinc panni lanei, frictioni fervientes, imbuuntur vapore aromatico roborante; qualis suffumigii formula ad hunc numerum in *Materia Medica* habetur. Ob eandem rationem spirituosis liquidis perfricantur partes paralyticae, quae stimulant & roborant simul: talis formula eodem pariter loco habetur, & omnes spiritus aromatici, tam simplices, quam compositi, qui in officinis prostant, eidem usui servire possent. Solent & inungi, post frictionem fortem & diuturnam, partes paralyticae unguentis aromaticis, *nervinis* vulgo dictis in officinis; cujus & formula eodem loco habetur. Interim tamen haec, cum pin-

(*k*) Observat. Medic. Practic. Observ. 32. pag. 72. & aliis pluribus locis.

(*l*) Lib. II. Cap. xiv. pag. 89.

(*m*) Ibidem pag. 88.

pinguibus & oleosis constant, forte laxabunt partes jam inde nimis flaccidas; hinc spirituosa & vapores illi aromatici videntur praeferendi: pulchrum tamen usum & haec habent, si debito modo applicantur. Solent enim in membris paralyticis flexores musculi, semper validiores musculis extensoribus, propria contractilitate breviores reddi, & articulos in continua flexione retinere, dum simul ligamenta articularum diuturna quiete fiunt magis rigida: ideo unguenta talia, post frictionem, si illinantur musculis flexoribus & articulis, proderunt; dum simul spirituosis & vaporibus aromaticis emendatur laxitas extensorum, a praevalente contractilitate flexorum per longum tempus distractorum. Nimiam enim & diuturnam distractionem debilitare fibras solidas, antea ad §. 25. 3. demonstratum fuit. Praestat autem, ut illae frictiones bis de die repetantur, & intermedio inter has tempore Emplastro aromatico calefaciente tegatur pars, ut sic continuo foveatur, calefcat, stimuletur. Talis emplastri formulae pariter in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur. Quare autem talia Emplastra dicantur attrahentia, patet ex dictis ad §. 134., ubi de his agatur.

Balnea vaporum, immersiva. Cum nihil magis laxet corporis fibras solidas, quam aqua calida, & inprimis vapor inde assurgens; flaccidisque paralyticis partibus haec laxantia minus conducere videantur; hinc potius proderunt sicci illi calores, & *arenae calidae*, & *laconici*, & *clibani*, & *quarundam naturalium sudationum*, ubi a terra profusus calidus vapor aedificio includitur, quos laudat *Celsus* (n): Et postea addit, nervorum quoque quaedam vitia sic optime curari, *quando nempe humor intus nocet, isque digerendus est*. Plurima talia loca, ubi siccae haec thermae habentur, recenset *Baccius* (o). Ob eandem rationem balnea immersiva non semper profunt in cura paralytis, & tantum in illo casu, ubi obstaculum, liberum influxum spirituum & sanguinis arteriosi in musculos impediens, balneis potest emolli & solvi; vel ubi anchyloses, a diuturna quiete partium paralyticarum natae, requirunt balnea, ut debita flexilitas ligamentis rigidis redeat. In illo autem casu, ubi cura paralytis acres requirit stimulos, motum majorem in parte affecta vel in toto corpore, & roborationem flaccidarum partium, balnea humida, tam vaporis, quam immersiva, minus prodesse videntur. Ubi autem medicatae thermae, cum impetu prosilientes, vel ex alto decedentes in partem paralyticam, movent & concutiunt satis fortiter, tunc saepe pulchre profuerunt: tales casus recensuit *Celeberrimus Cocchi* (p). Verum *Caelius Aurelianus* (q) in cura paralytis dicit: *Aquarum ruinis partes in passione constitutae sunt subjiciendae, quas Graeci κατὰλλοσιμὸς appellant; plurimam etenim earum percussiones faciunt corporum mutationem*. Ubi pulchre praecipuum effectum aquae illabentis percussioni adscribit.

Bal-

(n) Cels. Lib. II. Cap. xvii. pag. 93. (o) De Thermis Lib. IV. pag. 118.
 (p) Dei Bagni Di Pisa Cap. iv. pag. pag. 197. (q) Morbor. Chronic.
 Lib. II. Cap. i. pag. 361.

Balneum autem frigidum a quibusdam laudatum fuit ad curandam paralyfin: certe, si effectus aquae frigidae, corpori subito applicatae, confiderentur, videtur cum spe successus & haec methodus quandoque tentari posse. Sequitur enim horror & concussus totius corporis a frigidissima aqua applicata; postea oritur calor, rubor, pulsus fortior & celerior; sique lectum petat homo post subitam talem immersionem in aquam frigidam, solet plerumque sequi magnus sudor. Sic per artem conciliatur febris corpori, cum horrore & frigore incipiens, subsequente dein calore & sudore. Verum febris & motus convulsivus partis §. 1064. numerata fuerunt inter illa auxilia, quibus natura uti solet ad hunc morbum sanandum. Praeterea ad §. 1064. monitum fuit, bonum signum esse, si in parte affecta puncturae molestae & formicationis sensus percipiatur; sed si quis aqua frigidissima vel nive manus lavet, talem sensum habebit. Nec desunt observationes numerosae, quae docent, plurimis incastum tentatis, etiam balneis calidis, curatas fuisse paralyfes per frigida balnea; & imprimis, si cataractae labentis ex alto aquae supponatur pars affecta (r). Natationibus marinis utendum esse fuadet *Caelius Aurelianus* (s), monens, *partibus passione vitiatas adjungendas esse vescicas, quo natandi laborem minuant*. Sed talis natatio balneum frigidum dat. Tutissimus modus balneo frigido utendi videtur esse, si simul & semel immergantur aegri, & mox educantur, ne frigus insolitum ad interiora penetret; talisque immersio repetatur aliquoties; dein lecto calido committantur. Sensim sic, indurato ad frigus corpore, & longior mora in balneo frigido, & frequentior immersio, impune feruntur.

Emplastra acria &c. De illis Emplastris paulo ante dictum fuit. Videmus, ab omni aevo Medicos applicasse talia partibus paralyticis, quae motum & calorem augere, levemque inflammationem excitare, possent. Sic *Trallianus* (t) in genere laudat acriora, *quae emortuum sensum revocare possunt*, & ex pipere, euphorbio, castoreo, &c. parata linimenta commendat: *Celsus* (u) jubet, *torpentis membri summam cutim exasperare, vel urticis caesam, vel imposito sinapi, sic ut, ubi rubere coeperit corpus, haec removeantur*. Praeterea laudat cutim vellere diutius, tertio quoque die, resina inttar emplastri supra partem affectam extensa: *Dropaces* solent hodie vocari talia emplastra tenacia ex pice, resina, colophonia, & similibus parata; quae si parti corporis, bene deterfae, ne humida vel pinguis sit, applicentur, pertinacissime adhaerent, & si subito avellantur, cutim inflammant, ac dolorem molestum excitant. Sic & per cucurbitas applicatas potest in quocumque loco corporis inflammatio excitari: si simul scarificatio fiat, tunc cavetur ne materies in vasis distentis haerens peccet stagnando, sed educatur. Videantur & illa, quae de his, uti & de vesicantibus, dicta fuerunt ad §. 1025. in cura Apoplexiae.

Prae-

(r) Floyer *Ψυχολογία* pag. 212. 456. (s) Loco modo citato. (t) Lib. I. Cap. xvi. pag. 94. &c. (u) Lib. III. Cap. xxvii. pag. 179.

Præterea ad §. 1062. dictum fuit, atrophiam partis paralyticae pessimi ominis esse: verum omnia hæc irritando partem affectam, illamque rube-faciendo, calorem augendo, efficiunt, ut distendantur & impleantur vasa nimis rigida vel collapsa; sicque atrophiam præcauent, vel jam natam emendant. Unde *Galenus* (*w*) picatione utebatur. ad instaurandas partes atrophicæ: *Si quidem humectat, & calefacit, sanguinis multitudinem attra-hens.* Eidem scopo inserviunt fustigationes, sive, ut *Galenus* eodem lo-co vocat, pulsationes, *ἐπιρροήσεις*, quæ erant molles percussiones partis cu-jusdam corporis, cujus torositas augeri debebat. Utebantur autem ad hanc rem ferulis parvis levibus, mediocriter inunctis, quibus percutiebant par-tem atrophicam, donec rubere & tumescere inciperet; cujus rei & alia occasione ad §. 35. 1. mentionem feci. Urticis autem partem caedere af-fectam magni usus est, & hoc solo remedio subitam & perfectam sanationem paralytis factam fuisse, legitur (*x*). *Celsus*, uti paulo ante dictum fuit, jam laudaverat hoc remedium, & *Aretæus* (*y*) ad excitandos lethar-gicos urticis crura verberanda jussit: lanugo enim illa, quæ folia & cau-les hujus plantæ obsidet, acutis spiculis constat, quæ pungendo irritant, & forte etiam minimam liquidi guttulam vulnusculis his intillant; unde ardoris molesti sensus, rubedo in cute, & tubercula prurientia nascuntur. Similem usum habet *alumen plumosum* in officinis dictum, quod parti cui-cumque corporis affricatum excitat molestissimum prurimum. Dantur & plu-res aliae plantæ acres, quæ in pulvem contritæ, & applicatæ partibus paralyticis, dolorem excitant & inflammationem faciunt. Omnes fere ra-nuncolorum species, raphani rusticani radix in scobem rasa, bulbi cepa-rum, allia, sinapi semina contusa &c., talem effectum præstant. Che-mici laudaverunt acres alcalinos volatiles sales, olea acria empyreumatica, ignis vi ex animalium plantarumve partibus expressa, ut oleum Cornu cer-vi, ligni guajaci &c. hæc parti affectæ si applicentur, dolorem molestum excitant, & inflammationem tantam quandoque, ut brevi gangraena sequi posset. Unde prudenter monuit *Aretæus* (*z*), acria talia, cuti applicata, frequenter removenda esse, & inspiciendum locum, an pustulae ibi nascan-tur, gangraenæ imminentis signum in loco inflammato (vide §. 427.); tuncque hæc tolli debere. Ipsa inustione curam Apoplexiæ, Epilepsiæ, Paralytis, tentasse Aegyptios, felici cum successu, *Alpinus* (*a*) affirmat: utebantur autem turunda ex gossypio facta, conica, cujus basis parti affec-tæ applicabatur, ut apice incenso ignis lente glisceret; simili fere modo, ut alii in Asia populi *Moxam* adhibent, ex detritis Artemisiæ foliis para-tam. Difficilis ille & taediosus morbus meretur, ut nihil intentatum relin-quatur, molestum quamvis fuerit, unde curatio sperari posset.

- (*w*) Method. Medend. Lib. XIV. Cap. xvi. Charter. Tom. X. pag. 336.
 (*x*) Academ. des Sciences l'an 1741. histoire pag. 103. (*y*) De Curat.
 Morbor. Acutor. Lib. I. Cap. 11. pag. 80. (*z*) Ibidem. (*a*) Prosp.
 Alpin. Medic. Aegyptior. Lib. III. Cap. xii. pag. 211.

§. 1070. **M**axime autem curandum, ut ad sedem causae detectam omnia remedia (1068. 1069.), si possibile, applicentur: pars laesa, plures simul eodem vitio laesae, scientia musculorum, nervorum, horum unio, origo, dispersus, & cognitio functionum ab unoquoque horum pendentium, si comparantur inter se, clare docent sedem latentem mali.

Cum autem illa causa, quae nervum transmittendis spiritibus ineptum reddit, sicque paralyfin facit, (vide §. 1059.), diversis in locis haerere possit, patet satis, optimum effectum expectari posse a remediis, si applicentur illi loco, quem haec causa occupat, ut integris quam maxime viribus, attenuando, movendo, stimulando, in illam agere possint. Summi ergo usus est in paralyfi curanda bene distinguere locum, ubi illa paralyfis causa haeret. Verum quidem est, illam causam posse haerere in ipso encephalo, & ibi impedire liberum influxum spirituum in ipsam originem nervorum, qui ad partem paralyticam tendunt; uti fit in exquisita apoplexia, in qua omnium musculorum voluntariorum paralyfis adest: & post apoplexiam saepe tales particulares paralyfes supersunt, quae tota vita manent, dum in ipsa origine nervorum in encephalo vitium haeret; tuncque topicis remediis, in ipsam sedem mali agentibus, locus non est; sed illa sola conveniunt, de quibus in cura Apoplexiae dictum fuit. Praeterea quandoque particularis paralyfis apoplexiam mox secuturam praecedit, causa pariter in encephalo haerente, quae brevi aucta totum sensorium opprimit. Sed in utroque hoc casu plures aliae animalium functionum laesiones simul adsunt, vel paulo post sequuntur; quae manifeste docent, causam omnium horum malorum in ipso cranio haerere. Ubi vero sensus omnes vigent, interni externique, & paralyfis partem quandam corporis occupat; tunc remedia topica, frictions, vesicatoria, unguenta, emplastra &c., applicari debent illi loco, ubi nervi, ad partem affectam spectantes, ex medulla spinali egrediuntur. Sic v. g. si inferiores artus paralytici forent, circa ultimas lumborum vertebrae omnia haec artis molimina fieri deberent: si artus superiores similiter affecti sint, cervicis ultimis vertebrae eadem applicantur. Idem jam in reliquis particularibus paralyfibus verum est. Fida Anatome hic facem praefert, & exactissimae Tabulae *Eustachianae* demonstrant origines nervorum, illorumque decursum, quam pulcherrime, ita ut ex harum tabularum conspectu facile determinari possit locus, cui debeant topica illa remedia in diversis paralyfis speciebus applicari. *Galenus*, magna adeo peritia in Anatomicis valens, pulcherrime hoc inculcat (b), dicens: *Si quis, ex anatome, ad quam partem descendant singuli nervi, a medulla spinali prodeuntes, cognoverit, affectas sedes quam facillime inveniet &c. Nam crura & manus temere & frustra multi medici tota die nocteque calefacientibus remediis perfricant, negligentes locum, ubi vel spinalis medulla,*

(b) De Locis Affectis Lib. IV. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 465.

dulla, vel nervus aliquis ex ipsa egrediens, laeditur. Pluribus deinde exemplis practicis hujus rei veritatem confirmat. Pariter & Trallianus (c) pulcherrimas regulas diagnosticas dat, quibus sedes mali cognosci possit, quas hic describere operae pretium credidi: Si igitur ex superioribus partibus quaedam affectae fuerint, nempe oculus, nasus, aut lingua, aut quaedam in facie, constat, quod ipsum cerebrum habeat morbum, illique primario succurrendum sit: si ergo nulla ex praedictis partibus sensu aut motu aut utroque laesa fuerit, necesse est spinalem medullam laborare, aut aliquem nervorum ex ipsa prodeuntium affectum esse statuere. Attendito igitur diligenter, quae sit pars affecta, & unde initium trahat, aut a qua vertebra id aut nervo recipiat, atque illi curationem adhibeto: non autem, ut vulgo, symptomatibus tantum obsistito. Itaque resolutas partes sic internoscere oportet, animum scientiae anatomicae adhibendo.

Probe memini haec veterum medicorum dogmata mihi in praxi exercenda pulcherrime profuisse, & laetus recordor me aliquoties brachiorum resolutionem, *Colicae Pittonum* succedaneam, feliciter curasse, dum frictions, Emplastra aromatica &c., soli abdomini applicarem; licet ex Anatomica nervorum historia fatear me non intelligere, quomodo nervi, per abdominalia viscera dispersi, molestissimo & diuturno dolore excruciat, paralyfin brachiis inducant cum atrophia musculorum. Sufficiebat mihi novisse in nervis abdominalibus morbum habuisse originem; & in aliis morbis jam didiceram, nervos multos habere mirum imperium in alias partes corporis, quod ex cognita haecenus corporis fabrica liquido explicari nequit: cujus rei, omni attentione medicorum dignae, plura adhuc dabit testimonia Epilepsia, de qua jam dicendum erit.

(c) Lib. I. Cap. xvi. pag. 88.

E P I L E P S I A.

§. 1071. **P**riori malo adversus valde morbus Epilepsia est, quae adesse dicitur, quoties homo subito prosternitur, amissis sensibus externis, internisque, cum concussu violento, involuntario, musculorum omnium, vel aliquorum, reciproco, alterna cum requie, & novo paroxysmo.

Ἐπίληψις, ἐπιλήψια, τὰ ἐπιλήψια, apud auctores Medicos significant illum morbum, de quo hic agitur: quae omnia derivantur ἀπὸ τῆς ἐπιλαμβάνειν, a comprehendendo, quia, uti licetores non opinantem reum subito invadunt & comprehendunt, sic & dirus ille morbus subito adoritur, & momento ante fanos homines media inter vitae munera prosternit. Vocaverunt & *morbum sacrum*, ἱερὸν νόσον, quali nomine apud *Hippocratem* (d) occurrit: vel quia a Diis immissus credebatur morbus; vel quia omne magnum vocatur quandoque sacrum (e). Hoc enim sensu & os sacrum (ἱερὸν ὄσθον) dixerunt Anatomici: & videmus etiam Latinos auctores omne, quod praeclarum & magnum erat, sacrum vocasse: *Sacram anchoram*, *auri sacram famem* &c. ideo etiam *Celsus* (f) *majorem morbum* nominavit. Vocaverunt & *morbum Herculeum*, quia *Hercules* illo laborasse credebatur (g): vel potius, uti *Galenus* (h) innuit, ut morbi magnitudinem hoc nomine designarent; forte & ob curae difficultatem, & quod *Herculeo* fere robore opus sit, ut paroxysmi tempore miseri aegri contineantur, ne sibi ipsis miserrime noceant, allidendo membra, distorquendo &c. Vidi certe, quatuor viros robustissimos vix continere potuisse teneram virginem tempore insultus epileptici. Sacri auctores vocaverunt epilepticos σεληνιαζομένους (i), lunaticos; & illa, quae aliis in locis (k) de eodem morbo habentur, confirmant hoc assertum: Miser enim ille puer, quem Adorandus salvator liberavit, ab infantia laborabat hoc morbo: cadebat in ignem & aquam, loquelam & auditum amiserat, cadens in terram spumabat, dentibus stridebat, repente clamabat dum concideret &c. quae omnia symptomata epilepsiam comitari, postea videbimus. Cum autem ille morbus in primo sui initio saepe noctu invadat, & circa magnas lunae mu-

(d) De Morbo Sacro Cap. 1. Charter. Tom. X. pag. 475. (e) Aret. de Caul. & Sign. Morbor. Lib. I. Cap. iv. pag. 28. (f) Lib. III. Cap. xxiii. pag. 172. (g) Aristotel. Problem. Sect. XXX. Quaest. 1. Tom. IV. pag. 227. (h) Commentar. in Lib. VI. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 550. (i) Mathaei Cap. IV. vers. 24. & Cap. XVII. vers. 15. (k) Marci Cap. IX. vers. 18. & seq. Lucæ Cap. IX. vers. 39. & seq.

mutationes frequenter repetitis faeviat insultibus, hinc videntur Lunae tribuisse hunc morbum; quod & apud *Arætaeum* (1) habetur.

Comitialem morbum dictum fuisse Epilepsiam, legitur: sive quod in frequenti hominum coetu saepius observentur morbo suo infestari Epileptici; sive quod comitia dirimerentur, si quis epilepticus concideret: ita enim legitur apud *Serenum* (m):

*Est subiti species morbi, cui nomen ab illo est,
Quod fieri nobis suffragia iusta recusant.
Saepe etenim membris atro languore caducis
Consilium populi labes horrenda diremit.*

Ob morbi autem atrocitatem, quidam vocaverunt *morbum fonticum*, quia hoc nomine intelligebatur morbus vehementior, vim graviter nocendi habens (n). Vocaverunt & *morbum caducum*, quia concidunt aegri, dum hoc morbo corripuntur; & hoc nomine in pluribus linguis designatur. Morbus etiam puerilis vocatur, quia huic aetati frequentior est (o).

Cum autem ille morbus ingenti diversorum symptomatum numero stipetur, uti postea patebit, debent inter illa seligi talia, quae semper in hoc morbo adsunt, ut ejus bona definitio dari possit, & haberi signa diagnostica, quae morbum hunc adesse demonstrant. Epilepsia autem praesens cognoscitur; si omnes sensus interni & externi aboliti sint, & simul motibus convulsivis, ab arbitrio mentis minime pendentibus, agitentur musculi. Distinguitur sic a Paralyfi, in qua flaccida immobilitas musculorum est: a Catalepsi pariter, in quo morbo sensus abolentur quidem, sed corpus illum situm retinet, quem primo momento accedentis morbi habebat: ab apoplexia, quia in apoplectici cum abolitione sensuum & motuum arbitrariorum adest imago profundi & perpetui somni, absque convulsivis motibus. Verum quidem est, quod apoplectici quandoque paulo ante mortem convellantur, sed tunc epilepsia succedit apoplexiae prius existenti. Adeoque signa diagnostica Epilepsiae praesentis redigi possunt ad haec bina; sensuum nempe abolitionem & perturbationem motuum muscularium. Concussus autem illi violenti & involuntarii musculorum reciprocis vicibus fiunt: ubi enim convulsi musculi rigent nec relaxantur, tunc tetanus dicitur, si universum corpus sic obriguerit; spasmus vero, si in parte singulari quadam corporis idem obtinuerit; de quibus postea ad §. 1088. dicitur: hic autem agitur de exquisita & proprie sic dicenda epilepsia.

Oportet autem, Medicus cautus sit in Diagnosti hujus morbi, quia saepe contingit, scelestos homines se epilepticos fingere in publicis plateis, ut largas a praetereuntibus colligant eleemosynas, posteaque in sinu rideant, quod

(1) Loco modo citato. (m) Q. Seren. Sammon. pag. 162. (n) Aul. Gell. Noct. Attic. Lib. XX. Cap. 1. (o) Hippocrat. de aëre locis & aquis text. 11. Charter. Tom. VI. pag. 190. Aeginet. Lib. III. Cap. x111. pag. 29. verba.

quod etiam ipsos Medicos simulato morbo fefellerint. Facile autem fraus detegitur, si pulsus tangendo cutis unguibus intercepta subito & fortiter vellicetur; signa enim doloris percepti tunc ilico videmus, si morbum simulent, cum caeteroquin in Epilepsia sensus tam perfecte aboleantur, ut tempore paroxysmi in ignem delapsi miseri tales aegri ad ossa usque partes corporis combusserint absque ullo doloris sensu. Talem casum habuit *Celeberrimus Boerhavius* in juvene nobili, sed pessimae indolis, qui, si negarentur ipsi a parentibus quae desiderabat, mox fingebat hunc morbum: dum autem vocatus jubebat Chirurgus, ut ferro candenti tangeret pedis pollicem, mox exsiliit; & postquam noverat, in primo futuro paroxysmo cauterium applicandum esse, non amplius ausus fuit morbum fingere.

Solet autem plerumque cessare talis insultus epilepticus, & post aliquod temporis intervallum redire similis; ideoque inter morbos Chronicos numeratur. Interim tamen certum est, quandoque & primo hujus morbi insultu extingui homines; tuncque ad acutissimos morbos referri mereretur. Ob hanc causam *Aretaeus* (p) & inter acutos, & inter chronicos morbos, epilepsiam numeravit, dixitque: *Epilepsiae primus casus perniciosus est, si acute invadat, nonnunquam enim & uno die hominem perdit: periculosae etiam sunt per circuitus exacerbationes: unde factum est, ut in acutorum numero morbus comitialis poneretur. Quod si malo assuescat homo, & morbus tenaciter adhaerens occupet, non solum diuturnus, verum etiam nonnullis perpetuus, efficitur. Quot casus docuerunt, unico paroxysmo extinctos fuisse infantes? in morbis acutis aduultorum insultus epilepticus unicus & lethalis saepius observatus fuit. Vidi in muliere parturiente, & annosa jam, licet primipara, in ultimis nixibus puerperii paroxysmum epilepticum contigisse horrendum & lethalem, quamvis nunquam antea hunc morbum experta fuisset. Et contra novi hominem, qui vigesimo quinto aetatis anno ob subitum & maximum terrorem epilepticus concidit, quique ad octuagesimum aetatis annum cum hoc morbo luctatus fuit, redeuntibus vario temporis intervallo paroxysmis. Patet ergo, alternam illam requiem, cum redeunte iterum paroxysmo, frequenter in hoc morbo obtinere; non tamen absolute requiri ad morbi hujus definitionem dandam, cum unicus quandoque paroxysmus hominem rapiat; quod & *Hippocrates* (q) notavit; uti & *Celsus* (r), qui sic habet: *Homo subito concidit, ex ore spumae morventur, deinde interposito tempore ad se redit, & per se ipsum consurgit. Id genus saepius viros quam foeminas occupat, ac solet quidem etiam longum esse, usque ad mortis diem, & vitae non periculosum. Interdum tamen, cum recens est, hominem consumit.**

(p) De causis & signis morbor. acutor. Lib. I. Cap. v. pag. 1. & De causis & signis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. iv. pag. 28. & de curat. morbor. acut. Lib. I. Cap. v. pag. 84. (q) De Morbo Sacro Cap. iv. Charter. Tom. X. pag. 480. (r) Lib. III. Cap. 23. pag. 172.

§. 1072. **M**orbus hic mira facie variatus tam mirabilis apparet, ut diis, daemonibus, irae divinae, incantamentis, & similibus causis, naturalibus majoribus, adscriptus saepe fuerit.

Minime mirum videtur, quod hic morbus, tam horrendis & tam variis symptomatibus stipatus, creditus fuerit pendere a causis, quae naturalibus majores essent. Sanissimus homo, in quo nec versatissimi in arte medici aliquod sanitatis vitium detegunt, uno momento saepe hoc morbo prostratur; & postquam eferbuit talis paroxysmus, relictumque fuit quiete lassatum a tantis agitationibus corpus, quandoque nulli effectus tanti morbi supersunt, & integra redit sanitas; licet in corpore hoc maneat latens dispositio, quae novum morbi insultum faciet post magnum satis temporis intervallum. Tempore jam hoc, inter distantes paroxysmos medio, saepe nihil deprehenditur in corpore quod culpatri possit. Nullum signum ab attentissimis & peritissimis Medicis invenitur, ex quo distinguere queant, talem hominem huic morbo obnoxium esse; ideoque jam antiquis temporibus epilepsiae originem causis majoribus adscripserunt, & incantationibus, atque expiationibus variis ejus curam tentaverunt. Hujus asserti veritatem jam apud *Hippocratem* (s) videmus, qui hunc morbum non magis sacrum dicendum voluit, quam febres tertianas & quartanas, quae certis temporum intervallis redeunt; licet non intelligatur evidenter ratio, quare determinato temporis spatio novus recrudescat paroxysmus: ideoque explodit vana illa & superstitiosa remedia, quibus hunc morbum curare volebant vafri impostores, inperitiam suam obvelantes sacris ritibus, & praeceptorum diaeteticorum numero. Tot enim monebant esse curationis impedimenta, ut impossibile foret, quin aeger quorundam subinde oblivisceretur; sicque semper in illum culpa rejici poterat, si non sanaretur morbus. V. G. inter alia plura jubebant aegrum cavere debere, ne pedem pedi, vel manum manui, superinponeret unquam. Sed quis hoc evitabit, etiamsi attentissimus fuerit, dum plurimum mensium spatio talis curatio saepe protrahi debebat? semper hinc effugium habebant, quo excusarent irritum talis curationis successum; & licet aeger exactissime observasset omnia praecepta (quod vix possibile videtur), si non sanaretur, hanc adhuc causam dare poterant, nondum placatos esse Divos, qui irati hunc morbum immiserant. Pro variis autem symptomatibus, quae epilepsiam comitabantur, diversa assignabant Numina, quae placari debebant, uti in locis citatis legi poterit.

Certo constat, hunc morbum produci a causis talibus, quae sensibus observatae fuerunt, & illarum causarum ablationem morbi curam absolvisse, uti postea patebit. Sed & facti fuerunt summi in arte viri, atque in rebus anatomicis peritissimi, quod in cadaveribus hoc morbo defunctorum nihil invenerint

(s) De morbo sacro Cap. I. & II. Charter. Tom. X. pag. 475. &c.

rius saepe, quod culpae poterant. In pessima Epilepsia, *idiopathica* dicta, causa morbi in ipso encephalo haeret, & quandoque difficillime distingui potest, cum intricatissimam encephali fabricam tam parum adhuc novimus. Molem, figuram, integumenta, gyros, cerebri & cerebelli, descripserunt Anatomici, medullae oblongatae tubera miris nominibus insigniverunt &c. sed nullus determinavit hactenus memoriae sedem, originem determinatam illius potentiae corporeae, quae musculos ad arbitrium voluntatis movet, nec plura alia; de qua re & antea mentionem feci §. 276., ubi in vulnere capitis historia agebatur de determinando loco affecto in encephalo. Poterit ergo in mirabili illa fabrica encephali vitium haerere corporum, immanes illas turbas faciens, licet sensibus, inprimis post mortem, detegi non possit; unde merito concludere licet, non ideo semper ad causas supernaturales referendum esse hunc morbum, licet nulla causa sensibus obvia detegatur. An autem absolute negari potest, quod morbus ille unquam a causis supernaturalibus productus fuerit? Certe non videtur; nam puer ille epilepticus, de quo praecedenti paragrapho dictum fuit, sanatus fuit ab Adorando Salvatore, expulso Daemonio. Probe novi, summos in arte viros statuere, a causis naturalibus hunc morbum productum fuisse; & aequae stupendam esse sanationem tanti morbi, ab infantia jam affligentis, quam daemonis expulsionem; sed certe huic opinioni mihi parum favere videtur ipse textus (t), qui sic legitur: *Objurgavit spiritum illum impurum, dicens ei: spiritus mite & surde, ego tibi impero: exi ab eo, & ne amplius ingrediaris in eum. Et clamans (spiritus), & multum discerpens illum, exivit.* Discipulis postea privatim interrogantibus, cur non potuerint ipsi ejicere illum spiritum, respondit: *Hoc genus in nulla re potest exire nisi in oratione & jejunio.* Solebat autem *Christus* discipulis suis (ut ex pluribus sacrae scripturae locis patet) postea exponere, quae hominum auscultantium turbis dixerat, & quae non satis intellexerant: jam autem talia illis dicit, quae manifeste firmarent illam opinionem, quam habebant, quod a malo spiritu morbus miseri illius pueri productus fuerat. Certe daemoniaci illi, de quibus legitur in sacris (u), habebant talia symptomata, qualia in maniacis observantur; sed diserte in textu asseritur, daemones egressos fuisse de miseris illis, & venia impetrata abivisse in gregem porcorum, qui mox furibundi de praecipitio in mare ruerunt. An potest ille textus ullo modo intelligi de melancholico delirio, aut mania a causis naturalibus nata? Hinc patet, morbos eosdem, quos a causis naturalibus nasci novimus, etiam a supernaturalibus productos fuisse. Vidi innocuum quadriennem puerum, qui simulac orationem Dominicam recitare incepisset, convellebatur ilico; & simul tantum ac tam horrendum clamorem edebat, qui ejus vires longe superare videbatur: interposito aliquot minorum intervallo, iterum rogavi aviam, quae puerum ad me adduxerat, ut juberet puerum easdem preces repetere, idque

(t) Marci Cap. ix. vers. 25. & Lucae Cap. ix. vers. 42. (u) Matth. Cap. viii. vers. 28. & seq. Marc. Cap. v. vers. 2. Lucae Cap. viii. vers. 27.

que in quartam vicem usque, semper eodem cum successu; & licet eventum praevidissem jam, ac animum obfirmarem, non potui impedire, quin, audito hoc clamore, horrerem totus, quamvis me non adeo pusillanimum credam, ut a levioribus facile movear. Licet autem scrupuloso examine omnia expenderit, non potui vel minimam malae fraudis suspicionem habere. Videtur hinc prudentis Medici esse, non semper & statim, ubi inusitata in morbis symptomata apparent, ad causas supra naturam positas refugere; neque etiam impossibilia pronunciare illa, quae facta fuisse certo novimus. Uti enim optime *Celeberrimus Hofmannus* (w) ex *Plinio* dicit: *Quemadmodum multa fieri non posse, priusquam facta sunt, judicantur: ita multa quoque, quae antiquitus facta, quia nos ea non vidimus, neque ratione assequimur, ex iis esse, quae fieri non potuerunt, judicamus. Quae certe summa insipientia est.* Tractatus ille supra hanc rem legi meretur.

§. 1073. **N**ulla quippe gesticulatio, inflexio, posituraque noscitur, quam non aliquando exhibuerit; omnes quoque nonnunquam aemulatur motus, cursus, ambulationis, gyrationis, prostrationis, decubitus, erecti, rigidique corporis species.

Agendum nunc est de variis & miris symptomatibus, quae in Epilepticis observantur tempore paroxysmi. Numerosissima certe haec sunt, & conabor illa ordine recensere, prout ipse observavi, vel ex fidis auctoribus collegi.

Primo autem describenda est exquisitissima Epilepsia, in qua subito prosternitur homo cum abolitione omnium sensuum internorum & externorum, & convulsiva agitatione musculorum. In omnium pessima specie, absque ullo signo praemonente, cadunt ilico; & experimenta practica docuerunt, illam fere semper incurabilem esse. Frequentius primo sentiunt vertiginem, scintillas oculis obvolitantes, colorem purpureum, nigrum, vel & variegatos Iridis colores (x); quibusdam miri soni auribus percipiuntur; aliis molestus odor in naribus, vel sapor ingratus in ore, nascitur. Quosdam vidi, quibus scintilla lucida apparebat ante oculos, quae subito augebatur, donec in immensum jubar cresceret, & tunc cadebant. Alii omnia objecta incipiebant videre, ac si densa nebula obfuscarentur; & subito crescente hac caligine concidebant: hoc & *Aretaeus* (y) notavit, vocans οὐκὶν φαῖσσις. Quidam sentiunt a digito pedis, manusve, vel & ab alio quodam corporis loco, auram quasi frigidam ascendere, quae ubi ad praecordia venit, corruunt. Horum omnium aegri adhuc memores sunt, quando a paroxysmo resurgunt; reliqua autem, quae paroxysmi tempore contigerunt, ignorant omnino. Unde postea, dum plures jam paroxysmos passi fuerunt, ex prae-

viii

(w) De Diabol. potent. in corp. human. opusc. physico-medic. Tom. I. pag. 364.

(x) Aretaeus de caus. & signis morb. acut. Lib. I. Cap. v. pag. 1.

(y) Ibidem pag. 2.

viis illis signis futuram calamitatem praevident, & quantum possunt sibi cavent, vel adstantium auxilium implorant. Plerique ipso momento, dum cadunt, validum clamorem edunt, cujus tamen conscii non sunt: sequuntur tunc mirabiles & variae plerumque in singulis epilepticis partium musculorum convulsiones.

Frons enim & cutis capillata capitis miro quandoque agitantur modo; pili eriguntur; supercilia moventur, deprimuntur & ad se mutuo accedunt simul; ut fit in hominibus indignantibus: oculi tunc fixi, tensi, prominuli, ut in iratis, apparent. Palpebrae agitantur, & clauduntur plerumque, sed palpanes & tremulae, raro integre clauduntur, sed inter palpebrarum distantes limbos oculi album apparet (z): saepe & sub palpebris semiclausa bulbi oculi magna velocitate rotantur, ita tamen ut fere semper pellucida cornea sub palpebra superiori occultetur. Quandoque his motibus convulsivis tanta vis oculorum musculis infertur, ut postea semper vitium quoddam maneat; & plurimos observamus lufcos & strabones, qui in prima infantia convulsionibus epilepticis tentati hoc vitium contraxerunt.

Mobilis autem illa faciei pars, quae sub oculis ad mentum usque extenditur, numerosis musculis constans, qui in singulis fere cadaveribus diversi reperiuntur ab Anatomicis, & cujus partis sola mutatione pictores & statuarii omnes animi affectus exprimere noverunt, miro modo agitari solet. Quandoque celerrima vicissitudine omnes animi affectus exprimuntur in his miseris, labia contracta & elongata in acutum exporriguntur rostrum; mox retrotracta oris rictum ad aures fere usque producunt; quod tam celeri reciprocatione factum vidit *Celeberrimus Boerhavius* in muliere Judaea epileptica, ut in vertiginem raperet videntem.

Maxilla inferior quandoque a superiori abducitur tanta vi, ut luxetur antrosum; & dum in paupere infante, finito paroxysmo, non fuerat restituta haec luxatio, tota vita mansit, qui postea multis annis supervixit, sed fatuus, & in nosocomium receptus omnium certe commiserationem movebat. Lingua tunc turgida & elongata ex ore hiante prominet, & nisi adstantes subere, vel alio simili corpore molli, maxillis interposito, caveant, momento post, convulsivo motu ad se mutuo adductis maxillis, lingua intercepta graviter vulneratur, vel pars ejus integre abscinditur; quod & *Aretaeus* (a) monuit. Frequentissime hoc contingit, tempore paroxysmi linguam morflu vulnerari, & tunc foedo spectaculo una cum spuma sanguis exit: fit hoc, quando motus manducationis fiunt a validissimis illis musculis, qui huic functioni serviunt: tunc dentium stridor ingrattissimus percipitur, & non sine horrore recordor, quod coram viderim in tenera satis puella dentium molarium fragmenta exsiliisse cum impetu.

Caput miris modis rotatur, flectitur; quandoque collum riget inflexile, aliquando pronum incurvatur, ut maxilla pectori adhaerescat; in aliis versus scapulas retroflexum caput haeret, velut in illis, qui per vim crinibus trahuntur; quae omnia & *Aretaeus* (b) observavit.

In

(z) Ibidem. (a) Ibidem. (b) Ibidem.

In brachiis, manibus, digitis, fiunt omnes motus extensionis, flexionis, rotationis, pronationis, supinationis; & cum pollex plures & validiores habeat mufculos flexores & verſus manum adducentes, quam reliqui digiti; hinc fortiffime folet verſus volam manus adduci, quod multi pro ſigno validi paroxyſmi habent; & quia vident, remittente paroxyſmo, adductam in pugnum manum denuo explicari, ideo ſaepe magna vi nituntur in paroxyſmi vigore pollicem abducere, ſicque aliquando partes illas miſerrime diſtrahunt, dum ſummam vim convulſorum mufculorum majori violentia ſuperare conantur; unde poſtea moleſtiſſimi dolores manent in his partibus adeo vexatis. Si levi vi manus contractae explicari poſſint, non nocebit hoc tentari; ſed quam imprudenter agunt rudes ſaepe & robuſtiſſimi homines, dum omni conatu hoc perficere tentant? In femoribus, cruribus, pedibus &c. hi motus non adeo obſervari poſſunt, quia veſtibus teguntur; ſed ſimiles aſſeſſe vel ex eo conſtat, quod pedibus calcitent validiſſime: *Hoc genus calamitatis jugulatis tauris haud abſimile dixit Aretaeus (c)*. Notum enim eſt, haec animalia, dum vaſis majoribus diſciſſis ſanguis effluit, paulo ante mortem ex inanitione vaſorum validiſſime convelli, & pedibus calcitrare.

Verum & interiores corporis partes ſimiliter agitari, docent ructus, borborygmi, vomitus, alvi & urinae excretio inſciis facta: ſeminis expreſſio per mufculos libidinoſos. Sed & vitales actiones quam maxime turbantur (d): in initio enim pulſus celeres, parvi, in fine vero paroxyſmi majores ſed languidi ac tardiores; & ut optime monuit *Aretaeus*, in univerſum pulſus ſunt inordinati (*ἄτακτοι*): quales etiam inveni in omnibus Epilepticis, quibus paroxyſmi tempore adſui. Pariter & respiratio miris turbatur modis: primo paroxyſmi initio ſolent affici mufculi vocales, nam omnes fere cum clamore cadunt; poſtea oritur nixus validus reſpirationis, ut in illis, quibus ſuffocatio imminet, & edunt talem ſonum, qualem audimus in robuſtiſſimis hominibus, dum valido nixu grave pondus elevare, vel obſtaculum quoddam removere conantur. Hoc ſymptoma videtur feciſſe, ut veteres crederent, totum hunc morbum eſſe nixum cerebri ad explodendum aliquod malignum vel pituitoſum gravans. Verum impedita reſpiratione ſanguis libere per pulmonem tranſmitti nequit, adeoque nec cor dextrum ſe evacuare: unde ſanguis venoſus accumulatur circa cor dextrum, & omnes venae conſpicuae apparent turgidiſſimae, inprimis venae frontis, raninae ſub lingua, jugulares in collo: incipit tunc liveſcere facies, imo fere nigreſcere; primo ſub oculis circa palpebram inferiorem, ubi laxa admodum cutis eſt; uti etiam circa labia, ſimili fere modo ac fit illis qui in laqueo haerent; quod optime notavit *Aretaeus (e)*, dicens: *Malae rubent quidem, in augmento autem mali & faciei livor accedit, cervicis vaſa diſtenduntur, vox ut in ſtrangulatu aufertur: etiamſi vehementer inclames, non ſentiunt: eorum vox nil niſi gemitus & ſuſpirium eſt, & reſpiratio & ſuffocatio, veluti in iis qui laqueo ſuffocantur.*

Dum autem arteriae narium, oris interni, faucium, ſe in venas diſtentiſſimas

(c) Ibidem.

(d) Ibidem.

(e) Ibidem.

firmas evacuare nequeunt, urgentur rami laterales secretorii tanto magis, & mucus solito viscidior exprimitur (quod confirmatur illis quae ad §. 819. dicta sunt, uti & experimento *Loweri*, qui canis venas jugulares ligaverat, de quo ad §. 793. dictum fuit). Idem & in pulmone fit, tuncque ingratus ille ronchus auditur, & foedo spectaculo per os ac nares spuma viscidissima exit, quandoque & sanguinolenta, si lingua paroxysmi tempore a dentibus vulnerata fuerit. Spuma autem illa adeo lenta est, ut in fila duci se patiat. Haec omnia *Aretaeus* (*f*) pulchre notavit, & simul cum *Aureliano* (*g*) observavit; *Ante dimissionem fieri per os atque per aures spumarum fluorem*: quod autem intellexerit *Aurelianus*, illud fieri circa paroxysmi finem, patet ex alio loco (*b*), ubi docet, quomodo hysterica passio ab exquisita epilepsia discerni possit. Ita enim habet: *Frequenter simile pati epileptici & a matrice praefocatae mulieres inveniuntur: siquidem non aliter sensibus privantur; sed discernuntur, quod in ultima accessionis parte, per os atque nares spumarum fluore non afficiantur.*

Hoc autem ideo inprimis notari meretur, quia illa viscida pituita, in fine paroxysmi per os & nares excreta, veteribus ansam dederat cogitandi, hanc pituitam fere esse unicam & solam causam mali (*i*), hacque expulsa, cessare insultum morbi. Verum ex dictis patet, pituitae illius excretionem esse potius effectum morbi, quam causam; & ad §. 1075. patebit, plures alias causas dari hujus mali fidelibus observatis cognitae esse; adeoque non sufficere illam curationem solam, quae incidendo mucosum lentorem & evacuando de corpore agit.

Patet simul ex dictis, circa finem paroxysmi adesse periculosissimum statum, dum suffocatio imminet; & quandoque sic unico paroxysmo pereunt, uti ad §. 1071. dictum fuit. Frequentius tamen tali modo finitur: post suffocationem illam imminet, & expressionem spumae ex ore ac naribus, incipiunt minui motus convulsivi, respiratio liberior fit, sed stertorosa, cum somno profundo, quasi apoplectico, qui vario tempore in variis durat: deinde ab hoc somno evigilant, omnium illorum, quae paroxysmi tempore contigerunt, immemores: tunc autem, ut *Aretaeus* (*k*) optime notavit: *Ab initio membris segnes sunt, caput grave sentiunt, dissoluti, languidi, pallentes, pusillanimes, ob lassitudinem & morbi verecundiam contristati.* In multis & sensuum hebetudo, & memoriae debilitas, manet: tamen post binos tresve dies, per bonum victum & quietem refocillatis corporis viribus, saepe tam perfecta redit sanitas, ut nullum tanti morbi vestigium superfit; & post aliquod temporis intervallum, saepe satis longum, idem malum similibus symptomatibus stipatum redit. Tunc autem vocabatur *Aretaeo* Epilepsia Chronica: si vero unico tantum insultu hominem vel perimeret, vel liberaret, tunc ad morbos acutissimos referri poterat.

• Chro-

(*f*) Ibidem. (*g*) Morbor. Chronicor. Lib. I. Cap. iv. pag. 293. (*b*) Ibidem pag. 295. (*i*) Hippocrat. de morbo sacro passim. (*k*) De caus. & sign. morbor. acut. Lib. I. Cap. v. pag. 3.

Chronica autem Epilepsia varia admodum habet intervalla inter binos paroxysmos. Vidi, qui semel in anno tantum corripiebantur; alii vere & autumno, plures singulis mensibus, insultum habent: circa magnas mutationes lunae alii, circa novilunium & plenilunium, adeoque bis in mense: Plures vidi, qui plurimos paroxysmos patiebantur intra viginti quatuor horarum spatium.

Cum autem involuntarius motus musculorum sit, tempore paroxysmi, quandoque omnium; quandoque aliquorum tantum; & saepe diversorum musculorum motus sibi mutuo succedant, facile patet, incredibilem varietatem symptomatum occurrere tempore paroxysmi in diversis epilepticis. Hinc cum gesticulationes, & quaevis mutationes positurae corporis, fiant ope musculorum, intelligitur, quam mira hic accidere possint, neque imitanda facile voluntatis imperio in musculos tempore sanitatis; quia in epilepticis longe validius agitantur muscoli; unde saepe turpes difformitates & distorsiones postea supersunt, uti in sequentibus dicitur. Plura mirabilium Epilepsiarum exempla habentur apud *Schenckium* (1).

§. 1074. **O**mnes tamen hae varietates tantum versantur in mutatis motibus aliquarum partium mobilium, adeoque musculosarum; ergo tantum ponunt varias musculorum contractiones; hinc varios liquidi nervosi influxus; inde variam hujus a sensorio communi expressionem in nervos; tandem itaque varias causas in cerebri medulla has expressiones producentes: quae optime noscuntur enarratione harum historica.

Sequitur jam, ut dicatur de Epilepsiae causis observatis, quibus mirabilia haec symptomata adscribi possunt; & simul de loco corporis, cui applicantur hae causae, dum ille morbus adest.

Ut autem haec clare & evidentem intelligantur, notandum est ex Pathologicis (m), quod causae morborum a Medicis vocentur duplici nomine; vel enim est causa proxima, vel remota. Causa proxima dicitur illa, cujus praesentia morbum facit, cujus absentia morbum tollit. Causa autem remota morbi dicitur illa, quae sic disponit corpus, dum adest, ut aptum sit morbum suscipere, si adhuc alia causa praeter priorem accesserit: neutra ergo ex his causis morbum producit, si sola extiterit; sed simul unitae morbum praesentem faciunt. Causa jam remota, quae corpori inhaeret, vocatur *praedisponens*: altera autem quae huic accedit, vocatur *procatartica*; si-ve simpliciter *ocasio*: quae tantum nocet illis, in quibus prior illa praedisponens causa aderat.

His praemissis consideramus, in Epilepsia abesse omnes sensus internos & ex-

(1) Lib. I. pag. 103. & seqq.
& seqq.

(m) Herm. Boerh. Instit. Med. pag. 740.

externos; simulque eodem tempore fieri agitationes summas musculorum. Verum ex illis, quae de Apoplexia & Paralyfi dicta fuerunt, patuit, causam musculos moventem ab encephalo per nervos derivari in musculos; & sensuum exercitium fieri, dum mutatio nervi, a rebus sensibilibus excitata in sensuum organis, libere propagari potest ad nervorum originem in encephalo. Adeoque illo tempore, dum paroxysmus epilepticus adest, encephalon, sensuum & motuum muscularium origo, afficitur; & quidem ita, ut sensuum perceptio nulla adsit; motus autem musculares validissimi exci- tentur. Verum illi motus musculares produci nequeunt, nisi causa muscularis motus ab encephalo per nervos veniat ad musculos; adeoque causa Epilepticum paroxysmum produci debet efficere, ut medulla encephali in nervorum origines validissimas tantorum motuum causas derivet. Varia ergo occurrent phaenomena in diversis epilepticis paroxysmi tempore, prout in hos illosve nervos, majori vel minori impetu, simul vel successive, causa muscularis motus venerit. Unde optime dixit *Aegineta* (*n*), quod in encephalo ejusve ventriculis causam constitutam habeat Epilepsia (*συνεσαμένλω έχει τω αλλω*): quia est totius corporis convulsio, cum noxa principum animae facultatum; licet agnoverit, & a ventriculo, & ab utero, & ab aliis corporis partibus, per consensum (*ἡ συμπαθείαν*) epilepsiam fieri. Illud enim morbosum, in aliis quibuscumque partibus corporis haerens, non producit epilepsiam, nisi encephalon affecerit; & aegri saepe sentiunt a parte quadam corporis, pede v. g., ascendere aliquid verius superiora, & paulo post epileptici cadunt, nisi ligatura, aut valida compressione partis, impedire possint subito illum ascensum, uti postea dicitur.

Ex quibus omnibus liquet, morbi hujus causam proximam, sive integram & adaequatam, paroxysmi tempore, in encephalo haerere; causam vero excitantem, sive procatarteticam, in aliis multis corporis locis esse posse. Videntur autem observata docere, quod illo fere loco, ad quem pervenit mutatio nervis sentientibus inducta ab objectis sensibilibus, sit & principium motus muscularis: si enim meditabundo homini musca oculos quam proxime praetervolat, mox motu automatico manum subitissime admovet; quod & fecisset ex voluntatis arbitrio, si praevidisset illud futurum esse. Illum autem locum, ad quem mutatio organorum sentientium pervenit, & a quo motus muscularis origo pendet, vocaverunt Medici sensorium commune, uti antea in *Capitulo* de Apoplexia dictum fuit. Hinc epilepsia, est morbus sensorii communis, per quem potestas sentiens aboletur, potentia vero motus musculares excitans summos effectus praestat, absque conscientia & voluntatis imperio.

Verum observatur, quod post paroxysmum epilepticum jam sedatum, & omnes functiones encephali in integrum restitutas, maneat tamen ejusmodi diathesis, ut renovetur paroxysmus a talibus causis, quae in aliis hominibus, hanc diathesin non habentibus, nihil tale produciunt. Ira, Venus, terror
etiam

(*n*) Lib. III. Cap. XIII. pag. 29. versa.

etiam levis, crapula, & plurima alia, epilepticis novum morbi insultum adferunt, uti notum est. Superest ergo in illis hominibus causa proëgumena sive prædisponens, quæ facit, ut tales homines absente paroxysmo mancant obnoxii, ut denuo corripiantur epilepsia, si huic causæ latentis, & nullo signo sæpe se manifestanti, alia causa occasionalis se junxerit. Certis enim constat observatis, quod hæc diathesis proëgumenica epilepsiae veræ, licet pessima sit, possit adesse in homine, nec tamen nocere ulli functioni cognitæ. Imo videtur illa diathesis epileptica latere posse tota vita, nunquam se manifestans; cum hic morbus, uti sequenti dicitur paragrapho, transeat quandoque ab avo in nepotem, non laborante filio, in quo tamen videtur eadem diathesis adfuisse, cum suæ illam progeniei tradiderit.

Verum hæc diathesis videtur haerere in sensorio communi, illudque sic disponere, ut irritetur & turbetur postea a talibus causis accedentibus, quæ illud antea non affecissent. Multa certe argumenta hoc suadere videntur. Vidi sanissimam puellam decem annorum, a parentibus vegetis, nunquam epilepsiam passis, natam, per plures annos fuisse epilepticam, & primo paroxysmo fuisse correptam, dum joci gratia humi decumbentem sub plantis pedum titillassent diu quaedam puellæ, aliis illam immotam vi retinentibus, ne intolerabilem ipsi hanc molestiam, mutato situ corporis, vitare posset. Nihil hic morbofi humoris culpari poterat, nulla læsio capiti contigerat; & semel turbatum sensorium commune, per nervos in extremis partibus corporis positos, retinuit impressam quasi talem diathesin, quæ postea a pluribus aliis causis accedentibus paroxysmum epilepticum renovabat. Si enim misera hæc titillationis minas tantum intentari videret aliis, mox cadebat epileptica. A levi iracundia, terrore, attentione animi parum diutius protracta, redibat novus paroxysmus. Toties doluerunt peritissimi Medici, insanabilem tota vita Epilepsiam natam fuisse, a solo terrore, in sanissimis etiam corporibus; & inprimis in talibus, qui agilissimum corpus & ingenium promissimum habebant.

Certum autem est, sensorium illud commune non aequè firmum esse in omnibus hominibus, & in quibusdam facilius irritari, omnesque ejus actiones turbare. Duro labori ab ineunte ætate assuetus rusticus firmum corporis robur habet, talemque fracti orbis ruinae ferirent fere inavidum; dum molliter educata puella a subito quocunque fragore convellitur. Nec invictæ mentis constantissimæ robori hoc adscribendum est in tali rustico, sed hebetudini & majori quasi callositati sensorii communis. Verum idem ille quam stupidus est in illis, quæ mentis aciem requirunt; robustis gaudet lacertis, sed magnam membrorum agilitatem non habet: solos illos motus exercet alacriter, quos quotidiani labores imperant; caeterum rigidus fere in omnibus membris. Unde intelligimus, quare pro diversa dispositione sensorii communis diversimode afficiantur ab iisdem causis homines; & illa, quæ turbant omnia in quibusdam, nullam mutationem inducant aliis.

Quo autem homo origini suæ propior est, eo encephalon, ejusque propages, medulla spinalis & nervi, majorem partem totius molis corporeæ
fa-

scenam. Unde imprimis perspicuum est, tam esse morbos reales, dum silent, dormiuntque: quam quos contingit expergefactos in suo meditari paroxysmo.

Postea autem patebit, quando de curatione hujus morbi agetur, magnum usum habere considerationem causae praedisponentis, & illius distinctionem a causis excitantibus. Saepe enim non est in potestate Medici causam praedisponentem tollere, & tunc sola spes curae in eo consistit, ut tollantur causae excitantes, & in actum deducentes, illam latentem diathesin epilepticam, quae sola paroxysmum epilepticum renovare nequit.

Sequitur jam enumeratio causarum hujus morbi, tam illarum, quae praedisponunt, quam aliarum, quae procatarcticae, sive occasionales, dicuntur.

§. 1075. **I**llae autem sunt 1. Haereditariae, ex labe gentili Patris, Matris, parentumve, aut majorum, silente saepe morbo in genitore, dum ex avo derivatur in nepotem. 2. Congenitae, ex imaginatione Matris gravidae excitata per conspectum Epilepticum. 3. Cerebrum in integumentis suis, superficie, substantia, ventriculis, male affectum, per vulnera, contusiones, abscessus, pus, saniem, ichorem, sanguinem, lympham acrem, foetidam, excrescentias osseas cranii interni, intropressiones ejus, cartilagineam sinuum venosorum naturam, fragmenta, spinasve ossium, vel instrumentorum laedentium meningas, cerebrumve, argentum vivum ad cerebrum quacunque via delatum. Idem cerebrum affectum male per inflammationem, corruptionem, erosionem meningum, a carie ossis, bile atra, gummatibus venereis. Has autem causas juvant omnia, quae liquidorum in cranium affluxum augent, ut sunt, plethora, motus, calor, ebrietas, epulae, venus, ingenium perspicax, altum, meditatio profunda, affectus animi ingentes, imaginatrix vis ingens, terror, metusque inprimis. 4. Omnes violentae affectiones generis nervosi, ut sunt magni & periodici dolores, passio hysterica, risiones & irritationes a lumbricis, dentitione, acri humore, lacte caseoso, acri, acido infantum, meconio, contagio variolarum, cardiogmo, ulcerosa materie alicubi hospitante, inedia, crapula, acribus potulentis, esculentis, medicamentis, venenis. 5. Ab interceptis nonnullis, quae olim excerni solebant, sanie, pure, menstruis, lochiis, haemorrhoidibus, urina. 6. Fumis nonnullis paroxysmum integrantibus, fomite alicubi haerente, unde sensu elevatae aurae ascendens cerebrum petit.

1. Morbos propagari ex parentibus in prolem, numerosis constat observatis. Neque tantum in Epilepticis hoc animadvertum fuit, verum & phthisin & podagram derivari in seros nepotes constat, uti postea dicitur.

tur. Mirabile inprimis hoc est, quod latens in corpore illud semen morbosum per annos dormiat iners, antequam actuosum fiat. Epilepsiae autem illae haereditariae saepius circa pubertatis tempus primo se manifestant paroxysmo, & seminali contagio propagatae, illo tempore, dum aptum ad generationem corpus redditur, insurgunt, postea per totam vitam saepe durantes. Uti externa corporis forma & magnitudine, ingenio, animi affectibus, proles parentibus similes saepe fiunt; sic videtur & intima partium corporis constitutio frequenter referre eandem similitudinem. Quandoque & contingit, quod feminine tale vitium iners maneat in filio, redeat in nepote: forte si firmo corporis robore, vita actiosa & frugali, domaverit filius latentem hanc diathesin, ne in nervum erumpat; quam tamen labem feminalem tradit suae progeniei. Forte in prima generatione nondum se exserere potest impressus character morbosus, & in secunda tantum se manifestat progenie. Similia exempla in historiis habentur: sic apud *Plinium* (r) leguntur sequentia: *In Lepidorum gente tres, intermisso ordine, obducto membrana oculo, genitos accepimus; similes quidem alios avo &c. Indubitatum exemplum est Nicaei nobilis Pythae Byzantii geniti, qui adulterio Aethiopsis nata matre, nil a caeteris colore differente, ipse avum regeneravit Aethiopen.*

Sed & plura similia observamus in rerum natura, quae per multos annos manent absque ullo effectu sensibili, & postea subito se manifestant, ubi requisitae conditiones concurrunt, ut latens tale & filens principium reddatur actuosum. Stamen vitale, intra sacculum colliquamenti haerens in ovo foecundo, quiescit ibi, & nullo signo se manifestat: post plures menses, si calor incubantis gallinae accedat, viginti circiter diebus illud stamen minimum, omnes sensus prius fugiens, excrevit in pullum. Notum est semina vegetabilium per plures annos adhuc apta manere, ut sui generis plantulam producant, si foecundae terrae committantur. In Embryone, dum adhuc in utero materno latet, jam adsunt rudimenta dentium, quae in fundo alveolorum ad septimum usque aetatis annum, & ultra, manebunt, tuncque subito incremento augebuntur & emergent: imo multis in senectute jam proventa novi prodierunt dentes. Pubertas in utroque sexu determinato aetatis tempore nascitur, & miram mutationem corpori inducit: hujus tamen mutationis rudimentum jam in prima hominis formatione aderat, licet serius in actum deducatur. Poterit ergo & in prima origine nascenti homini talis quasi character morbosus impressus esse, qui suo tempore se manifestabit. Hanc rem considerans *Helmontius* (s) dixit: *Ergo morbi haereditarii inolescunt foetui, ab ente morbofo. Idea nimirum, spiritui seminali impressa (cum sit ipse morbus adhuc in vita prima seminis delitescens, & sigillatus) adhuc dormit & sui maturitatem expectat, donec expergefactus ab Arcei agitatione, prorumpensque, producta sua parere sit apta.*

2. Di-

(r) Lib. VII. Cap. XII. pag. 147.
pag. 440.

(s) Capitulo de Morbis Arcealibus §. 15.

2. Distinguitur haec causa a priore, quod non pendeat a labe feminali; sed quod epilepsia nascatur in foetu adhuc intra uterum maternum concluso; non ex causa per haereditariam labem propagata, sed a causa foetui jam concepto accedente per matris territae imaginationem, dum videt epilepticum morbi sui paroxysmo correptum. Cum autem miser talis infans statim a nativitate epilepticis insultibus obnoxius sit, ideo morbus ille tunc *congenitus* dicitur. Apud *Hildanum* (t) talis casus legitur, ubi juvenis, robusta, & optimo corporis habitu praedita, matrona gravida mirum in modum perterrita fuit, dum epilepticus fere ad ipsius pedes procideret: post menses aliquot primipara puellum feliciter enixa est, qui non diu post comitiali morbo correptus fuit, & multis remediis frustra tentatis periit hoc morbo, antequam primum aetatis annum adimpleret. Uterque parens sanus erat, & postea eadem haec matrona aliquot liberos peperit, qui nunquam huic morbo fuerunt obnoxii. Plures similes casus sparsim apud observatores habentur.

Verum quidem est, quod frequentes satis in recens natis observentur convulsiones, a meconio, vel ab acida acrimonia, intestina vellicante &c. verum, expulsis his faecibus, & emendata hac acrimonia, cessant brevi illae convulsiones: in misero autem hoc puello ad mortem usque redierunt paroxysmi epileptici.

Cum ergo alia plurima observata doceant, imaginationem matris gravidae miras mutationes posse inducere foetui, intra ejus uterum contento, videtur merito & epilepsia in recens nato observata tali matris terrori tribui posse. Novi quidem haec omnia negari a quibusdam, quia non concipiunt, quomodo mutata cogitatio matris posset sic afficere foetum; & derideri sapientes viros tanquam nimis credulos, qui fidem adhibuerunt illis, quae propriis viderant oculis, vel apud probatissimos auctores legerant. Fateor, me nullo modo intelligere nexum causae in matrem agentis cum effectu observato in foetu; & quare terror ille potius non reddiderit matrem epilepticam, quam foetum; sed an ideo negari debet illud, quod factum fuisse constat. *Galenus* (u) jam suo tempore de hac re conquerebatur, dicens: *Multi medici rerum, quae manifeste conspiciuntur, causas reddere nequeunt, eas esse omnino negant.* Vidi olim venustissimam puellam, quae me de affectibus hystericis, quibus obnoxia erat, consultum venerat. Conspiciebam erucam, sub collari nudae cuti insidentem in cervice: metuens, ne terreretur, amovere volui digitis hoc insectum: subridens illa dixit, relinquant quaelo erucam, quam tota vita gestavi; & permisit facile, ut accuratius inspicerem. Vidi autem colores varios pulchros, crines erectos erucae, quam evidentissime; nec ovum ovo similis esse poterat, quam illa erucae effigies, ultra cutis superficiem prominens, erat huic insecto.

Ma-

(t) Observat. Chirurg. Cent. 3. Observ. VIII. pag. 191.
Affectis Lib. V. Cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 486.

(u) De Locis

Mater autem ejus affirmabat, quod, hanc puellam dum utero gereret, in horto deambulanti eruca ex arbore in cervicem deciderat, illamque aegre inde amovere potuerat. Altera mulier gravida per tres menses terretur a fima, quam brachio suo infilituram credebat; aufugit, & partem corporis, pro qua metuebat, altera manu arripuit & perfricuit. Parit debito tempore sanam puellam, quam vidi jam adultam, in cujus dextra manu in parte externa cubiti tota cutis fusca erat, & pilis pollicem cum dimidio longis hirta. Sapone prius perfricato loco, novacula abraferunt, dum novem annos nata foret; sed mox locum abrafum occupabat densum pustularum agmen, totum brachium inflammabatur quam validissime, non sine gangraenae instantis metu: idoneis remediis sedato hoc malo, recreverunt pili, & mansit deforme illud imaginationis maternae vestigium, quod postea patienter ferre maluit, quam novam curam tentare.

Vellem rogatos illos viros, qui meam in his credulitatem ridebunt, an putent se intelligere plurima alia mirabilia, quae in generationis opere fieri certo novimus. Dicant causas, quae tubas fallopianas pendulas & libere fluctuantes erigunt, fimbrias explicant, ovariis applicant: explicent, cur uterus suscepto masculino semine, conceptu facto, crescere incipiat in omnem dimensionem? cur menstrua non prodeant? cur excussio foetu decrescat uterus, increscant mammae? Quomodo foetus nectatur funi umbilicali? Quomodo nascatur placenta & se affigat utero? &c. Credo arduum fore subtilissimis etiam philosophis, ut demonstrent nexum causae cum his effectis, quos tamen revera existere nemo negabit. Nec meliori jure ergo effectus maternae imaginationis in foetum negare licet ob hanc rationem, quia non intelligitur modus, quo haec foetus mutatio fieri posset.

3. Praecedenti paragrapho dictum fuit, illo tempore, dum paroxysmus epilepticus adest, encephalon affici; adeoque minime mirum videri poterit, si illa, quae encephalon laedunt, epilepsiam etiam producant frequentissime. In vulnere capitis historia pluribus locis probatum fuit, a laesione encephali per instrumenta vulnerantia, a contusione valida capitis pariter, convulsiones pessimas productas fuisse; uti etiam a sola effusione sanguinis in cavo cranii; & multo magis, si sanguis, vel alii effusi humores, mora & stagnatione in acrem & rodentem ichorem degeneraverint. Verum in omnibus illis casibus causa violenta vulnerans, vel contundens, capiti applicata fuerat. Contingit autem & sensim, absque talibus causis praegressis, in cavo calvariae accumulari humores, qui vel mole premere vel acrimonia acquisita encephalon laedere, sicque hunc morbum producere possunt. In cadavere epileptici colluviem talem aquosam invenit in cavo cranii *Piso* (*w*), & imprimis versus posticam capitis partem. *Drelincurtius* plurimum epilepticorum infantum calvarias dissecuit, & ventriculos anteriores, sero flaventi acri turgidos, reperit. In ebrioso viro, epilepsia extincto, gelatinam flavam

(w) Observ. & Consil. de morbis a serosa colluvie Sect. 2. part. 2. Cap. vii. pag. 159.

flavam copiosam inter duram & piam matrem vidit. *Poupart* (x) in cadavere juvenis epileptici inter calvariam & duram matrem pituitam albam spissam observavit: ipsa autem dura mater tumida, simili quasi pituita madens, vix ab illa distingui poterat, neque cranio videbatur adhaerere, nisi hujus pituitae ope. Imo *Hippocrates* (y) talem pituitam videtur pro sola causa epilepsiae habuisse, & diuturnum hunc morbum ideo incurabilem pronuntiavit, quia encephalon eroditur & colliquatur a pituita, per moram nempe acriore reddita.

Excrecencias osseas cranii interni. Ubi de morbis ossium antea agebatur, dictum fuit ad §. 549., quandoque latentes ob causas tumores tales osseos excrecere. Si hoc in capite interno fiat, comprimetur a tali exostosi encephalon; & si acutae figurae fuerit talis excrecencia, facile patet, quam enormia mala inde fieri debeant. Vidi tale sceleton, in quo nullum fere os erat, quin acutis ejusmodi osseis prominentiis hirtum foret. Sed & similia in cavo calvariae fuerunt observata. Vidit *De La Motte* (z) duram matrem illo loco, ubi falcem format, osseis talibus aculeis asperam, in cadavere juvenis, qui per octodecim annos epilepsia laboraverat. Sic autem eminebant illi aculei, ut piam matrem laedere & pungere potuerint. Raram hanc observationem Academiae Regiae scientiarum transmisit, in cujus historia etiam habetur (a). Invenit tamen in eodem cadavere ventriculos cerebri sero extravasato plenos. Postea celeberrimus *Hunauld* in adulto homine, pariter epileptico, similia spicula ossea invenit infra sinum longitudinalem superiorem, quae cerebrum punxerant (b). Et in cadavere juvenis epileptici inventum fuit intra ipsum cerebellum os irregularis figurae, quod longitudine pollicem, latitudine vero dimidium pollicem, aequaret (c).

Intropressiones ejus. Calvariae cavum semper plenum est naturaliter, unde, abscissa post mortem, calvariae olla non facile iterum adaptari potest, quia encephalon osse coercente liberum exurgit: dum ergo, intropressa calvaria, minuitur ejus cavum, encephalon comprimitur; unde & epilepsia, & plura alia mala, fieri poterunt; uti ad §. 267. dictum fuit.

Cartilagineam sinuum venosorum naturam. Ut functiones cerebri recte perficiantur, requiritur expeditus motus humorum per arterias, & reditus eorundem per venas. Sinus autem venosi quasi diverticula quaedam sunt, in quibus sanguis colligi possit, & retineri, saltem per aliquot momenta, dum per tussim, risum, nixum validum, impeditur liber sanguinis motus ex corde dextro per pulmonem, adeoque & venae jugulares se commode evacuare nequeunt; debent ergo illi sinus utcumque cedere posse: si ergo in cartila-

(x) Acad. Royale des Sciences 1705. Hist. pag. 62. (y) De Morbo Sacro Cap. 3. 4. & 6. Charter. Tom. X. pag. 478. & seq. (z) Traité Complet de Chirurgie Tom. II. pag. 398. (a) l'An 1711. Histoire pag. 36. (b) Ibidem l'an 1734. Hist. pag. 59. 60. (c) Ibidem l'an 1737. Hist. pag. 71.

tilaginem obduruerint, distendenti sanguini cedere nequeunt inflexiles, simulque tunc crassescere solet substantia sinuum in cartilagineum mutata, adeoque & minuitur sinuum cavitas: utroque hoc modo turbatur facilis reditus sanguinis venosi ab encephalo. Talia autem impedimenta reditus sanguinis venosi a capite in cadaveribus Epilepticorum deprehensa fuerunt (*d*).

Fragmenta, spinasve &c. Si enim acuta ossea spicula, enata ex durae matris processibus, irritando & pungendo cerebrum, epilepsiam producere potuerint, uti statim dictum fuit; idem fiet, si post vulnera capitis, validasve contusiones, aspera fragmenta ossis, vel instrumentorum vulnerantium partes relictas, similem irritationem fecerint. De his autem dictum fuit in vulnerum capitis historia.

Argentum vivum &c. Notum est, quod argentum vivum satis facile bibula venarum oscula ingrediatur, in superficie externa & interna corporis disposita, inprimis si subtilissime divisum fuerit. Experiuntur hoc illi, qui metallis inaurandis operam dant, & igne argentum vivum, quocum hoc artificium peractum fuit, in auras diffiant. Sic enim argentum vivum, vi ignis adeo divisum, ut in aëre volitare possit, una cum aëre inspirato hauriunt, & tremore membrorum, paralyti, epilepsia, saepe corripiuntur. Eadem mala contingunt illis, qui in fodinis argenti vivi versantur, & inprimis his, qui ignis vi ex minera sua argentum vivum excoquunt. Postquam luis Venereae cura per inunctiones argenti vivi tentata fuit, & saepe imprudenti consilio ab agyrtis magna copia unguentorum mercurialium applicabatur, numerosissima observata docuerunt, similia mala contigisse miseris talibus, ac prius recensita fuerunt. Imo constitit, argentum vivum, humoribus circulantibus mistum, miram mutationem corpori inducere (de qua re postea in *Capitulo de Lue Venerea* dicetur); sed & frequenter elabi ex vasis, colligi & itagnare in ossium cellulosis recessibus, ibique pondere suo, membranas sensiles premendo & distrahendo, dolores molestissimos, tota vita pertinaciter manentes, producere. Sic *Mathiolus* (*e*) observavit, ex osse cruris corrupto hominis, qui decies a diversis empiricis inunctus fuerat, argentum vivum non semel emanasse. Aliquoties & talia ossa calvariae vidi, in quorum diploë argenti vivi globuli manifeste apparebant: Nec repugnat, in ipsa cava encephali argentum vivum sic eructari posse, & summa mala producere. Cum autem epilepsia satis frequenter observata fuerit sequi imprudentem applicationem argenti vivi, ac quidem in hominibus nunquam ante huic morbo obnoxiiis, in quibus nulla alia epilepsiae causa fevero etiam examine detegi potuit, patet & hanc morbi causam reliquis adnumerari posse.

Idem cerebrum affectum male &c. Illae causae, quae hoc numero haecenus recensitae fuerunt, omnes sunt tales, ut irritando, rodendo &c., cere-

(*d*) Bonet. Sepulcr. Lib. I. Sect. 12. Tom. I. pag. 283. 292.

pag. 263. B.

(*e*) Aphrodisiac.

cerebrum laedendo, hunc morbum fecerint. Verum inflammatio eundem effectum praestare poterit, uti facile patet; ideoque in phrenitidis historia §. 774. convulsiones numerantur inter illa mala, quae pessimam phrenitidem sequi solent; & §. 775. patuit, in cadaveribus hoc morbo defunctorum non tantum inflammationes in capite interno repertas fuisse, sed & inflammationis sequelas, abscessus nempe, sphacelos, & acres rodentes liquores; quae singula certe sufficiebant, ut ante mortem epilepsiam producerent. Si bonum pus, post validam contusionem collectum sub cranio, potuerit producere fortissimam epilepsiam, ilico levatam, dum perterebrato cranio exitus conciliabatur puri (f), facile intelligitur, pure acriorem longe saniem corruptam pejora adhuc mala facere debere. Verum illud pus haerebat inter cranium & duram meningem, adeoque premendo mole sua, vel irritando, nocuerat tantum, nondum ad ipsam cerebri substantiam penetrans. Si ergo caries nata fuerit in ossibus cranii, corrupta sanies ex affecto osse depluens in meninges cerebri epilepsiam facere poterit; qualis casus apud *Bonctum* (g) legitur de juvene, qui post diuturnum capitis dolorem vehementissima corripiebatur epilepsia, cujus tertio paroxysmo exstinguebatur. Aperta calvaria, inveniebatur os occipitis juxta cerebellum carie exesum, ita tamen ut externa calvariae lamina adhuc integra mansisset; unde, nudato cranio, in externa ejus superficie nihil mali detegebatur. Si graves odores, ut monet *Aretacus* (b), epilepsiae paroxysmum renovant, quanto magis hoc faciet carioli ossis pessima fracedo ipsum encephalon immediate afficiens, dum hoc putridum tegmine osseo cranii coercetur, ne extrorsum diffilari possit. Gummata autem Venerea solent frequenter ossa, quibus insident, corrumpere carie; vel, si intra cranium haereant, premendo mole sua encephalon, nocere possunt; de quibus postea in *Capitulo de Lue Venerea* dicetur. Atra vero bilis, soluta & mota, si ad cerebrum venerit, cum simul tunc magnam acrimoniam habeat, frequenter hunc morbum producit; sed pessimum, & plerumque cito lethalem, uti postea ad §. 1104. dicetur.

Has autem causas juvant omnia &c. Verum illae causae, haecenus recensitae, non semper praesentem sistunt hunc morbum, saltem non omnes: intervallum inter paroxysmos hujus morbi est, & uti antea dictum fuit, saepe satis longum. Manet ergo illa causa praedisponens, licet non renovet paroxysmum, nisi vel augeatur ipsa, vel nova alia causa accedat, quae, priori juncta, paroxysmum epilepticum producit. Videmus autem, antiquis jam innouisse latentem illam dispositionem epilepticam, quae filere posset diu, & dein improvise emergere. Hinc Legislator (i) posuit, licere emptori restituere servum, quem emerat, nescius, illum huic morbo obnoxium esse; & dum in aliis morbis latentibus, nec vulgo cognitis, spatium

(f) La Motte Traité complet de Chirurg. Tom. II. pag. 387. &c. (g) Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. 12. Tom. I. pag. 273. (b) De caus. & sign. morbor. acut. Lib. I. Cap. v. pag. 1. (i) Plato de Legibus Lib. XI. Tom. II. pag. 916.

tium sex mensium pro termino restitutionis statueret, integrum annum concessit, si morbo sacro laboraret: probe enim gnarus erat, longa talia intervalla inter hujus morbi insultus quandoque inveniri. Minus forte aequus videtur fuisse medicis & gymnastis, dum hoc restituendi servos emtos jus illis negaret, credens illos arte sua & experientia detegere posse latentem illam diathesin; cum tamen certum sit, peritissimos Medicos in hac re falli posse, dum in illis, qui diu a paroxysmo liberi sunt, intermedio tempore nullum saepe signum laesae sanitatis apparet. Videtur autem in more fuisse antiquitus, ut servos venum expositos gagatis lapidis nidore explorarent emtores, ut detegerent, an Epilepsiae obnoxii forent. Nidore hujus suffumigii insultum epilepticum excitari, *Aretaeus* (k) monuerat, & *Apulejus* (l), magiae accusatus, dum causam suam ageret, habet sequentia: *Quod si magnum putarem caducum dejicere, quid opus fuit carmine? cum incensus gagates lapis, ut apud physicos lego, pulchre & facile hunc morbum exploret: cujus odore etiam in venalitiis vulgo sanitatem aut morbum venalium experiantur.*

Observatum jam fuit, quod insultus epilepticus recrudesceret in praedispofitis ad hunc morbum, si humorum copia, vel impetus versus caput, auferentur, quod imprimis fit a sequentibus.

Plethora. Quid plethora sit, & signa, quibus praesens cognosci possit, antea ad §. 106. dictum fuit. Ad §. 1010. 1. data fuit ratio, quare plethora encephali functiones praec reliquis turbet. Dum ossi aculei, ex dura matre enati, pungebant pia mater & cerebrum suppositum, tanto plus debebant nocere, quanto magis turgeret distenta in vasis suis pia mater. Sed in cortice cerebri naturaliter sanguis ruber non adest, hinc in plethoraurgent inprimis pia matris vasa sanguinea, & tanto validius premuntur illis aculeis eminentibus; unde miser homo levabatur valida sanguinis missione, per quam depleta vasa subsidebant (m). Neque tantum plethora instar causae excitantis agit, sed videtur & sola quandoque saevissimam epilepsiam, & subito lethalem, producere. In nobili juvene octodecim annos nato, athletici habitus, & plethorico, hoc vidit *Carolus Drelincurtius* (n): post lautius enim prandium dum se pilae ludo accingeret, concidit epilepticus; sanguinem tamen naribus fundens: licet autem efficacia tentarentur auxilia, novis insultibus crebris intra spatium sedecim horarum periit. Frigidissima autem vasa sanguinea encephali & sanguis extravasatus in cranio reperta fuerunt.

Motus, calor &c. Per motum corporis validum, per calorem aëris auctum, videmus manifeste omnia vasa sanguinea plus distendi, licet copia sanguinis per motum vel calorem non augeatur, sed rarefiant humores: hinc similem effectum haec praestare possunt, ac nimia abundantia boni sanguinis in plethora. Quantum in hominibus bene potis inflentur vasa sanguinea, satis

(k) Loco citato. (l) Apolog. prim. pro se ipso Tom. II. pag. 169.
 (m) Acad. Royal. des Sciences l'année 1734. Hist. pag. 59. (n) Bonet.
 Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. XII. Tom. I. pag. 294.

tis notum est, & a sola ebrietate lethalem convulsionem fieri, nisi febris corripuerit, notavit *Hippocrates*; uti alia occasione ad §. 558. monui: non mirum ergo in praedispositis inde renovari paroxysmum. Epileptici tamen generosos potus saepe amant, quia ab insultu resurgentes se adeo debiles & languidos sentiunt. Epularum autem luxus duplicem ob causam nocet, & quia copioso chylo crudo, sanguini affuso, augetur subito fluidorum moles; & quia ventriculo admodum distento magis turgent vasa sanguinea superiorum corporis partium; uti alia occasione ad §. 1010. 3. a. explicatum fuit. Unde etiam frequenter contingit, epilepticos solennia convivia foedare morbi sui paroxysmo; posteaque pudibundos hominum consortia fugere, & in pessimam melancholiam incidere.

Venus. Si considerentur illa, quae coïtus tempore in viro contingunt, aliqua similitudo cum Epilepsia videtur adesse. Absque voluntatis imperio muscoli erectores penis tenduntur: toties enim rigent invitis etiam, dum in aliis, quovis pretio hoc redimere volentibus, flaccidi manent: sed & vera convulsione semen exprimitur (o), & illo tempore oculorum acies obnubilatur (hinc *putres in amore ocellos dixerunt Poëtae*); paulo post totum corpus resolvitur & languet; ita ut ferocissimus, oestroque Venereo fere furens taurus post coïtum langueat mansuetus. Uti frequentes epilepsiae paroxysmi omnes functiones cerebri laedunt, & tandem omnino delent, lethali apoplexia, sic & similes effectus ab immodica venere natos fuisse, ingens observationum practicarum numerus docet. Imo & constitit, ab imprudenti licitae etiam Veneris usu epilepsiam secutam fuisse (p). Omnium autem maxime hoc metuendum est in illis, qui antea huic morbo obnoxii fuerunt; & contigisse novi, quod talis primas conjugalis lecti delicias epileptico insultu foedaverit. Non sine ratione Veteres ergo dixerunt: *ἡ συνουσία εἶναι μικρὸν ἐπιληΐαν*. *Hippocratem* quidem hoc dixisse voluit *Aulus Gellius* (q), apud quem leguntur sequentia: *HIPPOCRATES* autem, divina vir scientia, de coïtu Venereo ita existimabat, partem esse quandam morbi teterrimi, quem nostri comitiales dixerunt. Interim apud *Hippocratem*, saltem in ejus operibus, quae ad nos pervenerunt, non memini hoc inveniri; & *Galenus* (r) tribui *Democrito* hanc sententiam memorat.

Ingenium perspicax, altum. Omnes illas causas, quae gravem & manifestam noxam cerebro ejusve meningibus inducunt, epilepsiam producere posse, etiam in his, qui Vervecum in patria crassoque sub aëre nati sunt, certum est. Verum illi, qui perspicaci mentis acie gaudent, videntur sensorium commune sic dispositum habere, ut a similibus causis, etiam levioribus, turbetur facilius. Ingeniosissimas puellas & hoc morbo, & hysterice affectibus, frequentius corripit observant Medici; atque in viris, ad summa in rebus humanis negotia capeffenda natis, & scientia claris, ille morbus saepius obser-

(o) Vide H. Boerh. Institut. Medic. §. 657. (p) Heers Observat. Med. 18. pag. 176. (q) Noct. Attic. Lib. XIX. Cap. II. pag. 465. (r) Commentar. I. in Lib. III. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 207.

observatus fuit : pauca, sed magna, nomina hic recensere sufficiet. *Julius Caesar* gaudebat valetudine prospera : nisi quod tempore extremo repente animo linqui, atque etiam per somnum exterreri solebat. Comitiali quoque morbo bis inter res agendas correptus est (s). Huic morbo & obnoxius fuisse *Petrarca* creditur (t). De se ipso fatetur *Fabius Columna* (u), quod Epilepsia laboraverit, & ideo Veterum Medicorum scripta evoluerit, ut videret, an antiquorum testimoniis probarentur illa, quae Medici pro morbi curatione faciendi suadebant. Radice autem *Valerianae Sylvestris* usurpata, se ab hoc morbo liberatum fuisse memorat (w). Multiplici eruditione Celeberrimum *Franciscum Redi* ultimis vitae annis epilepticum fuisse constat (x), & septuagenario jam major inventus fuit mane in lecto mortuus.

Meditatio profunda. Omnes illi, qui studiis operam dant, propria experientia noverunt, quantum caput afficiatur, dum diu attentissima mente eidem cogitationi inhaerent; inprimis in abstracta Mathematicorum disciplina: uti etiam dum in intimo quasi memoriae recessu quaerunt aliquid, quod se antea novisse sciunt, & cujus jam recordari nequeunt. Vidi egregium virum, qui nimis lucubrationibus sanitatem perdiderat, ilico vertigine molestissima correptus, si attenta mente auscultaret alios narrantes etiam brevem historiolum. Nihil autem molestius sibi accidere querebatur, quam, dum aliquid in memoriam revocare vellet; tunc enim summopere angebatur, imo quandoque in animi deliquium incidebat, cum summae lassitudinis sensu: nec poterat a scrutinio hoc semel incepto desistere, licet omni modo oblectaretur; sed cogebatur invitus in eo pergere, donec deficeret. Sic *Galenus* (y) observavit in Juvene grammatico, quod toties Epilepsia corripere, quoties vehementer doceret, attente cogitaret, aut irasceretur. Vidi sic aliquoties, & dolui, optimae spei pueros in pessimam & insanabilem epilepsiam incidisse, dum morosi praeceptores urgebant, ut absque ulla fere interpolatione studiis incumberent: dumque credulos parentes vana spe portentosae filiorum eruditionis lactabant, turpissime tantis exciderunt promissis, dum miseros discipulos epilepticos reddiderant, quandoque & tota vita hebetes & fatuos.

Affectus animi ingentes. Quam subitas & validas mutationes in corpore producere possint animi affectus, antea ad §. 99. & 104. dictum fuit: simulque tunc constitit, omnes functiones corporis per illos turbari posse; inprimis autem has, quae ab encephalo pendent. Minime ergo mirum est, ab iisdem excitari, & in actum deduci, latentem diathesin epilepticam. Dum valida percussitur ira homo, rubet facies & tumet, oculi sanguine suffunduntur, pulsus & fortior & celerior fit; quae omnia signa docent auctam humorum celeritatem, & validiorem versus caput affluxum: inde juvenis
gram-

(s) Sueton. Lib. I. Cap. XLV. pag. 59.

(t) In vita, praefixa ejus operibus.

(u) In Praefatione Phytobasani.

(w) Ibidem pag. 120.

(x) In vita,

praefixa ejus operibus pag. 10.

(y) Lib. V. de locis affectis Cap. vi. Char-

ter. Tom. VII. pag. 492.

grammaticus, de quo statim dictum fuit, corripiebatur Epilepsia, dum iraceretur. Idem & a gaudio subito, & tristitia contigisse, vidi saepius.

Imaginatrices vis ingens. Antea ad §. 700., ubi de *Delirio febrili* agebatur, dictum fuit, quod imaginatio dicatur perceptio ideae, natae ex mutatione physica organi sentientis intimi, sive sensorii communis, a causa interna. Quando enim a causa externa in sensus agente idea nascitur, tunc dicitur sensuum perceptio. Mirabilem hanc facultatem homo possidet, ut per imaginationem rem absentem sibi sistere tanquam praesentem possit, imo & novas excitare ideas rerum, quae nunquam existerunt: dum v. g. sibi chimaeam imaginando sistit. Uti jam & reliquae mentis functiones non eadem facilitate exercentur in omnibus hominibus, sed in quibusdam majus intellectus acumen observatur, firmiter memoria, iudicium magis accuratum; ita etiam in quibusdam hominibus haec imaginandi vis major est. Laudatur hoc in pictoribus & statuariis, qui pulcherrima sua arte hoc efficiunt, ut in aliis hominibus similis idea excitetur per sensuum perceptionem, qualem illi imaginando conceperant. Poëtarum Enthusiasmus validae imaginationi pariter originem debet. Ubi ergo vis imaginatrix ingens est, & solitariam inprimis vitam ducens homo ab objectis externis raro & non adeo fortiter afficitur, tunc idea, per imaginationem nata, saepe fortius mutat sensorium commune, quam aliae ideae ex sensuum perceptione productae; & dum simul sensorium commune sic mutatur, alia ratione, quam unquam ab objectis externis factum fuerat, novae & insolitae nascuntur ideae, quarum causas extra se existere credunt, & bona fide putant, se revelationes aliaque multa mira vidisse. His autem ideis sic per imaginationem natis si se jungat illud gratum vel ingratum (vide §. 700.), tunc insuperabilis saepe perturbatio omnium functionum animalium sequitur. Unde patet, quare iis, qui ad Epilepsiam dispositi sunt, vivida talis imaginatio adeo noceat: imo observamus quandoque in initio paroxysmi epileptici, vel paulo ante, excitari tales novas & insolitas ideas, dum pulcherrimos, & nunquam ante visos, colores, sonos suavissimos, odores nunc gratos nunc ingrattissimos, percipiunt; irascuntur quandoque, dum caput ligno vel lapide percuti ex insidiis credunt (z). Videmus praeterea metus signa in vultu apparere quibusdam, dum concidunt; in aliis contra ad risum composita facies observatur: quae omnia confirmare videntur, quod tunc novae ideae nascantur a causa interna in sensorium commune agente. Dum spectrum humeris insiluisse, illudque ad aedes suas usque se detulisse, imaginabatur adolescens, pessime se inde habuit, & renovata simili spectri visi imaginatione, fuit factus epilepticus (a).

Terror, metusque inprimis. Nulla forte causa frequentius produxit hunc morbum, & saepius incurabilem, imo & quandoque fati subito letalem. Multos novi epilepticos factos fuisse, & tota vita mansisse, dum coram

(z) Aretaeus de causis & signis morbor. acutor. Lib. I. Cap. v. pag. 2.

(a) Fred. Hofmann. med. ration. system. Tom. IV. part. 3. Cap. 11. observ. 4. pag. 82.

ram ipsis alter epilepticus conciderat; & numerosi tales casus in historia medica habentur. Doluit acerbissime *Schenckius* (b), charissimam sibi conjugem, robustam & optimae valetudinis, ultimo graviditatis mense periisse cum foetu, dum, incendio in vicinia excitato, de fenestra in sublimiori aedium parte conspexisset flammam, & scintillas per aëra volitantes, ac quaquaversum dispersas: adeo enim saeva inde corripiebatur epilepsia, ut intra duodecim horas, saepius repetitis insultibus, exspiraret. Nihil autem morbose praegressum fuerat in hac matrona; solus terror ingens & subitus causam dederat.

Verum epilepsia, a terrore nata, renovare solet paroxysmos suos tunc inprimis, quando similis idea renascitur, ac fuit illa, quae morbum exciterat. Puer a cane magno insiliente ita terrebatur, ut paulo post concideret epilepticus; & postea, dum majorem canem videret, vel & latrantem audiret, redibat paroxysmus. Unde discimus, quam parum saepe requiratur, ut latens illa diathesis epileptica denuo in actum deducatur. Vidi hominem, qui aliquoties sumserat hautum purgantem, nauseosum satis, viso poculo, de quo hauserat remedium, horruisse non tantum & nauseasse, sed & alvum deposuisse frequentius: sic sola idea fastidiosi remedii renovata purgantis pharmaci vices supplevit, & totum corpus turbavit. Numquid & literarum notulae, nihil commune cum rebus significatis habentes, in nobis renovant easdem ideas, quas ante plures annos habuimus, & quarum memores non amplius eramus? Imo & ab hac sola causa saepe renovantur validi affectus animi, irae, odii, tristitiae &c., qui jam dudum sopiti fuerant. Simili modo videntur renovari insultus epileptici illis, qui a valido terrore in hunc morbum inciderant. Unde videtur *Galenus* (c), dum notabat illa, quae vitanda erant in puero epileptico, ne recrudesceret paroxysmus, optime dixisse: *a quibus corpus vehementer moveri & perturbari solet, atque in reminiscenciam morbi referri* (ὅτι ἔπαύσε ἀναμνησσαι) *& ad generationem paroxysmi deduci.* Ibi enim pulchre paroxysmum recrudescencem comparat renovatae quasi memoriae silentis antea illius dispositionis epilepticae.

4. Causae illae, praecedenti numero recensitae, in ipso cerebro sedem suam habebant, & inde turbabatur miris adeo modis totum systema nervosum. Verum a nervis mutatis in diversis partibus corporis turbari posse adeo cerebrum, ut inde epilepsia oriatur, constat certis observatis. Dum leviter titillando attrectarentur plantae pedum in puella, de qua praecedenti paragrapho dixi, fiebat mutatio in nervis quam maxime dislitis ab encephalo, & fiebat epilepsia. Ab inopinato tubarum clangore puerum epilepticum redditum fuisse, & decem horarum spatio occubuisse, refert *Schenckius* (d). Antea ad §. 364., ubi de luxationibus agebatur, dictum fuit, quandoque pessimas convulsiones sequi, dum tentaretur reductio, ubi valida inflammatio jam aderat: imo ex *Hippocratis* observatis conititit, uti ibidem di-

(b) Observ. Medic. Lib. I. pag. 128.
Charter. Tom. X. pag. 288.

(c) Consil. pro puero epilept. Cap. 11.
(d) Observ. Medicin. Lib. I. pag. 109.

dictum fuit, quasdam luxationes non debere restitui, inprimis si ossa luxata per vulnus factum exciderint, quia reductione facta percunt convulsi tales aegri. Ex quibus patet, violentas affectiones generis nervosi, quamvis ortas a causis agentibus in loca disita ab encephalo, epilepsiam producere posse. Illud autem fieri observatum fuit a sequentibus.

Magni & periodici dolores. Magnum dolorem convulsiones producere, antea ad §. 226. probatum fuit: si ergo validi tales dolores recurrant per periodos, ab hac causa epileptici paroxysmi produci poterunt.

A calculis v. g., renis pelvim, ureteres, vesicam irritantibus, epilepsiam natam fuisse constat. Puella duodecim annorum subito corripiebatur insultu epileptico, & biennii spatio peribat; frequentius recurrentibus & validioribus paroxysmis epilepticis. In cadavere nihil inventum fuit in capite, quod pro causa hujus morbi haberi posset; sed in pelvi renis dextri reperiebatur triangularis calculus quinque drachmas pendens (e). Verum quidem est, uti postea dicitur, causas epilepsiae quandoque esse adeo absconditas, ut & peritissimi viri facti fuerint, se in cadaveribus epilepticorum, omni cura lustratis, nihil detexisse, cui morbus adscribi posset; adeoque posset non sine ratione dubitari, an quidem calculus ille pro causa haberi deberet, & an non forte quid mutati in encephalo fuisset, quod morbo producendo suffecisset, licet sensibus non detegendum. Verum apud eundem auctorem alia observatio (f) habetur puellae ejusdem aetatis fere, & similiter epilepticae, quae post validum paroxysmum, excretis quinque calculis, ab hoc morbo liberata fuit; adeoque probabile videtur, in priori casu a simili causa morbum natum fuisse. Notum autem est, calculos non semper eosdem cruciatus facere, sed prout in ureteres propelluntur, magisque angulosi sunt, & difficilius transeunt &c., turbare corpus; adeoque a tali causa periodici insultus epileptici excitari poterunt.

Passio hysterica. Antea ad §. 633., ubi de anxietate spasmodica agebatur, notatum fuit, quibusdam hominibus adeo mobile esse totum systema nervosum, ut a levioribus causis saepe convulsiones nascantur. In viris dicitur tunc *morbus Hypochondriacus*; in foeminis vero *passio hysterica*, quia ab utero pendere omnia haec mala crediderunt plurimi; imo uterum, loco suo motum, versus superiora ascendere. Tales autem mulieres, saepe satis caeteroquin sanae, ad iram provocatae vel perterritae, incipiunt angere, motum sanguinis per vasa turbatum habere, cum palpitatione cordis: non ita diu post sentiunt circa hypogastrium quid moveri & rotari quasi, quod ascendit plerumque in latere sinistro, & ubi diaphragmatis altitudinem attingit, tunc sentiunt se quasi suffocari, & in gula obstaculum molestissimum percipiunt; imo quandoque manifeste apparet, oesophagum distendi: paulo post cadunt, & saepe diro modo convelluntur. Haec est illa $\pi\iota\lambda\acute{\iota}\xi\ \upsilon\sigma\epsilon\lambda\iota\kappa\eta$,
sive

(e) La Motte Traité complet de Chirurg. Tom. II. pag. 416.

(f) Ibidem pag. 20.

sive suffocatio uterina, Veteribus dicta. Cum autem globi, quasi per abdomen ascendenti, motum sentiant, & constricto per fasciam abdomine, antequam ad diaphragma ascenderit, levamen habeant, in faucibus globi praefocantis sensum percipiant, circa menstruorum tempus saepe recrudescant hystericae illae dictae passiones; hinc concluderunt, uterum sic ascendere versus superiora, vel saltem causam omnium horum malorum in utero haerere. Negari quidem nequit, corruptos humores, in uteri cavo collectos, vel in vasis per substantiam ejus dispersis haerentes, rodendo vel irritando nervosam hanc partem, pessima mala facere posse; verum ubi nihil ichoris de utero prodit, nulla signa docent, inflammationem, ulcerationem, scirrhum &c. in utero haerere, post solum animi affectum tantae excitantur turbae, & in viris similia quandoque mala observantur; facile patet, uterum pro causa absoluta & unica passionis hystericae haberi non posse; sed omnia symptomata docent, in nervis, per abdominalia viscera dispersis, inordinatos tales motus excitari, qui postea totum cerebrum turbant, & pessimas convulsiones producant; uti in sequentibus patebit fieri, si & in aliis corporis locis nervi similiter afficiantur. Contingit autem aliquando, quod tempore paroxysmi talis hysterici mens consistet, omnia audiant, intelligant, & finito paroxysmo nullam mentis hebetudinem sentiant, nulla spuma ex ore prodeat: tunc hysterica, vel hypochondriaca, passio solet vocari, non epilepsia; quia, ex definitione §. 1071. data, sensus interni & externi abolentur in vera & exquisita Epilepsia. Interim tamen affinia admodum haec mala sunt, & passio hysterica saepius observata fuit in Epilepsiam mutari. Pathognomicon signum passionis hystericae, quae saepe quosvis alios morbos mentitur, *Sydenhamus* (vide §. 633.) posuit urinae limpidissimae copiosum profluvium, quod insultum hujus morbi praecedere solet: sed *Hippocrates* (g) monuerat sequentia; *Epilepticis urinae tenues & crudae, praeter morem, sine repletionem, morbi invasionem significant.* Ubi prudenter notat, tunc talem urinam designare insultum epilepticum, si *praeter morem & absque repletionem fiat.* Dantur enim homines, & novi aliquot tales, quibus familiare est urinam copiosam instar aquae limpidam emittere, etiam dum morbis acutis laborant: & potu tenui copioso assumpto, semper talis urina prodit. Verum in hysteris & hypochondriacis, simulac turbari incipit per animi affectus, vel aliam quamvis causam, systema nervosum, limpida talis, inodora, insipida urina, ad aliquot saepe libras excernitur, & paulo post sequuntur illae anxietates ac convulsiones. Unde merito passio hysterica inter causas epilepsiae recensetur.

Rosiones & irritationes a lumbricis. De vermibus, & plurimis malis, quae ab his in corpore nasci observatum fuit, postea ad §. 1360., in capitulo de morbis infantum, dicitur. Sufficit hic notasse, quod, dum, rependo per intestina vel ventriculum, irritant has partes, vel rodendo laedunt, epilepsiam produxerint saepius. In puero bienni, optimo corporis habitu
prae-

(g) Coac. Praenot. N°. 599. Charter. Tom. VIII. pag. 887.

praedito, gravissimis & continuis convulsionibus extincto, inventum fuit duodenum intestinum perforatum a lumbrico terete, qui adhuc vivus inde extractus fuit (b). Dum radicem valerianae sylvestris ex *Fabii Columnae* consilio dabat Epilepticis *Marchant* (i), profuit pluribus; sed vermes per anum expellebantur ab hoc remedio.

Dentitione, acri humore &c. In prima aetate cerebrum ejusque propages, nervi nempe, proportionem majores sunt ad reliquas partes quam in adultis, & a levioribus etiam causis valde irritantur. Hinc omne, quod sensus validissime afficit, & subito, uti magnus fragor, lux vividissima, dolor acer, epilepticas convulsiones in junioribus producit; & ex centum hominibus vix unus est, qui non simile quid in primo vitae stadio passus fuit, licet postea tota vita ab hoc malo immunis maneat. Praecipue autem hoc metuitur dentitionis tempore, dum gingivae tensae, inflammatae saepe, dilacerantur sensim a dente ex alveolo emergente, sicque magnum dolorem faciunt. Inprimis autem hoc contingit, dum canini dentes prodeunt, qui crassiores, & obtusum apicem habentes, gingivas difficilius findere possunt. Notavit hoc *Hippocrates* (k), ubi praecipuos in variis aetatibus morbos recenset. Cum autem causa talis epilepsiae cesset, simulac dens prorupit, & lanceola dividi possit tuto in tali casu gingiva; hinc alio loco (l) *Hippocrates* dixit: *Non omnes a dentibus convulsi intercunt, sed & multi sospites evadunt.*

Idem jam metuendum est in infantibus, si ventriculus aut intestina acri quocumque irritantur, quod in recens natis a meconio retento, & postea a lacte acescente in ventriculo & intestinis, toties fieri observatum est; de quibus postea agetur in *capitulo de morbis infantum.*

Contagio variolarum. Videntur observata plura docere, quod, dum corpus gravatur, vel irritatur insolito stimulo acri, tunc sequantur saepe validae convulsiones, per quas vel expellitur illud, quod gravat aut irritat; vel deponitur ad talia corporis loca, ubi minus nocet. Si ventriculus molesta ingestorum saburra oneretur, vel fluctuet iners pituita in ventriculo fere vacuo, oritur nausea & vomitus, per quem excutitur illud gravans aut irritans. Sed vomitum & nauseam pro sua causa proxima agnoscere convulsionem fibrarum muscularium, faucium, oesophagi, stomachi, intestinorum, diaphragmatis, muscutorum abdominalium, antea ad §. 642. & §. 652. probatum fuit. Si acre quid oculis insiliat, convelluntur palpebrarum muscoli orbiculares, nec diduci possunt palpebrae, nisi prius, affluentibus simul copiosissimis lacrymis, illud acre enervatum fuerit, vel elutum de oculis. Idem in tussi & sternutatione apparet, dum nares internae, vel superficies interna asperae arteriae & ramorum ejus, irritantur.

Unde

(b) Bonet. Sepulcrae. Anaton. Lib. I. Sect. 13. Tom. I. pag. 331. (i) Acad. Royal. des Sciences l'annè 1706. Mem. 430. (k) Aphor. 25. Sect. 3. Charter. Tom. IX. pag. 120. (l) De dentitione N°. 11. Charter. Tom. VII. pag. 871.

Unde *Galenus* (*m*) dixit: *Comitialem morbum fieri, nervorum principio se ipsum quatiente, ut, quae noxia sunt, excutiat.* Ideo etiam *Hippocrates* (uti alia occasione ad §. 711. dictum fuit) monet, convulsionem in febre natam, si eodem die desinat, bonam esse: Tunc enim illud, quod febrim fecerat, per convulsionem expellitur de corpore. In variolis autem saepius hoc observatur, & imprimis in junioribus, quod, paulo antequam materies morbi ad corporis peripheriam deponetur, paroxysmus epilepticus nascatur; papulis in cute erumpentibus, sedatur hoc malum, nec tota dein vita redit: plures enim novi, qui prope tempus eruptionis variolarum epilepsiam passi sunt, & tota vita ab hoc morbo immunes postea fuerunt. Imo *Sydenhamus* (*n*) si paroxysmum epilepticum videret in infantibus, dentitione jam perfunctis, suspicabatur semper, variolas in procinctu esse, plerumque fati mites & boni moris. Idem ante morbillorum eruptionem frequenter contingit; & etiam saepe observatur in aliis morbis exanthematicis, in febre miliari, petechiisque, antequam in cute appareant haec exanthemata: quae, si subito retrocedant, novi insultus epileptici sequuntur, donec omnis materia morbosa ad cutim deposita fuerit.

Cardiogeno. Veteres Medici καρδιαν vocaverunt superius ventriculi orificium, ubi oesophagus ventriculo committitur; hinc καρδιωγμὸν, & καρδιαλγίαν, vocaverunt dolorem molestem & quasi rodentem, perceptum circa hanc partem; uti antea ad §. 63. dictum fuit: ubi simul notabatur, illud ventriculi orificium longe sensibilius esse ipsa interna superficie ventriculi. Tantum imperium hujus partis in reliquum corpus agnovit *Helmontius*, ut hoc loco sedem posuerit animae sensitivae & Archaei, cui omnia fere tribuebat in morbis & morborum curationibus: unde, ubi ille locus, vel a vermibus, vel ab acri humore in ventriculo haerente, irritatur, aut roditur, aut inflammatione corripitur, non mirum est, epilepticas convulsiones sequi. Videantur & illa, quae §. 953. habentur.

Ulcerosa materia alicubi hospitante. Dum vomica purulenta nimis diu clausa manet, pus, mora tenuius redditum & acrius simul, resorbetur venis, pessimaque mala producere potest (vide §. 406.). A tali causa epilepsiam, primo paroxysmo lethalem, vidi, ad cerebrum deposito per malam metastasin pure. Sed & observata fuit chronica epilepsia, repetitis frequenter paroxysmis molesta, quae a carioso pedis pollice oriebatur (*o*): & apud *Schenckium* (*p*) legitur, epilepticum sanatum fuisse, dum aperto per cauterium tumore in coxa, & osse, quod simul computruerat, ablato, ulcerosa haec pars diligenter a putri sanie purgaretur.

Inedia, crapula &c. Pluribus jam in locis (vide §. 229. 700. 710.) antea demonstratum fuit, cerebri functiones omnes turbari posse miris modis
per

(*m*) Commentar. 1. in Lib. Hipp. de humor. ad text. 1. Charter. Tom. VIII. pag. 515.   (*n*) Sect. 3. Cap. 11. pag. 162.   (*o*) Bonet. Sepulcret. Anatom. Lib. 1. Sect. 12. Tom. 1. pag. 294.   (*p*) Observat. Medic. Lib. 1. pag. 116.

per causas tales, quae in ventriculo haerent. Pulchre hoc notavit *Galenus* (q), simulque monuit, in quibusdam hominibus majorem stomachi imbecillitatem ac sensibilitatem adesse, & illos inprimis ideo capitis morbis affici. Sic autem habet: *Ita enim epilepsiae ob stomachi imbecillitatem quibusdam oriuntur, & cari, & comata, & catalepsis, & deliria, & melancholiae, consentiente principio, quod in cerebro & nervis est.* Ideoque alibi (r) triplicem epilepsiae constituit speciem, pro diversitate loci, ubi causa morbi haereret: in cerebro nempe, vel circa stomachum, vel tertio in alia quadam parte corporis, unde, sentiente aegro, ad cerebrum usque ascenderet, de qua re ad sextum hujus paragraphi numerum dicitur. Similia apud *Aeginetam* (s), *Trallianum* (t), & alios plures habentur. Ubi ergo in diuturna inedia acriores humores, inprimis bilis, ex duodeno intestino in flaccidum & vacuum ventriculum facile regurgitans, alluunt stomachum, vel crapula gravat cibus potibusve copiosis, & per moram spontaneamque degenerationem acribus redditis; vel ingeruntur acria aromata, salina &c., tali copia, ut rodere & irritare possint sensilem hanc partem, poterit sequi epilepsia. In grammatico juvene *Galenus* (u) observavit, quod simulac inediam diutius sustineret, insultu epileptico corripere: & dum postea, a *Galeno* curatus, integra valetudine frueretur, tamen brevissima convulsione vexabatur, si aliquando ob negotia diutius a cibo abstinere cogeretur. Addit deinde, se & alios vidisse, qui epileptici caderent, si non probe concoxissent ingestos cibos, aut vini meracioris copiam majorem potassent, aut intempestivae veneri dedissent operam.

Acria autem medicamenta, & venena, rodendo ventriculum, diras convulsiones fecisse, numerosissimis observatis constat, & ubique fere obviis; hinc illis non immorabor. Videmus ex pluribus *Hippocratis* locis, quod hanc calamitatem ab helleboro dato ortam observaverit: hinc multus est in enarrandis cautelis, quae requiruntur, ut generosum illud remedium tuto dari possit; & simul monet, quid agendum sit, si post helleborum sumtum convulsiones sequantur.

Verum & dantur alia venena, in quibus magna acrimonia non deprehenditur, quae tamen in ventriculo haerentia saevissimam epilepsiam producant. *Cicutae aquaticae* radices saporis dulcedine placuerant innocuis pueris & puellabus, sed horrenda epilepsia secuta fuit; nec evaserunt, nisi qui vel sponte, vel per artem, noxium illud venenum evomuerant, uti alia occasione ad §. 229. notavi ex *Wepfero* (w). Hinc etiam apparet ratio, quare quandoque vomitoria, excussis humoribus admodum acribus, similes morbos sanaverint; cujus memorabile exemplum apud *Willisum* (x) legitur.

5. Mul-

- (q) De Symptomatum causis Lib. I. Cap. vii. Charter. Tom. VII. pag. 60.
 (r) De Locis affectis Lib. III. Cap. ii. ibid. pag. 443. (s) Lib. III. Cap. xiiii. pag. 29. versa. (t) Lib. I. Cap. xv. pag. 63. (u) De locis affectis Lib. V. Cap. vi. Charter. Tom. VII. pag. 492. 493. (w) *Cicut. aquat. histor. & nox. pag. 5. &c.* (x) *Patholog. Cerebr. Cap. ix. pag. 135.*

§. Multiplex observatio docet, excerni de corpore humano saepe talia, quae vel copia obessent, vel prava qualitate, si manerent in corpore. Ubi jam salubres tales evacuationes a quacumque demum causa impediabantur, secuta fuit saepe epilepsia. Juvenibus optime valentibus, illo aetatis tempore, quo vasa minus facile cedere incipiunt liquidis impulsis, salubris saepe narium haemorrhagia nascitur, verno imprimis & autumnali tempore. Adultis, lauto victu utentibus, & simul sedentariam vitam agentibus, per haemorrhoides frequenter talis evacuatio periodica fit. Si autem imprudenter cohibeantur hae evacuationes, multa metuenda sunt mala: & monuit in genere de his Hippocrates (y) sequentia: *Qui statis temporibus sanguinem fundunt, siticulosi, diffidiles, exsoluti, si non fuderint sanguinem, epileptici moriuntur.* Et alibi (z) ex mensium suppressione idem timendum esse dixit. Verum per periodicas illas evacuationes laudabilis caeteroquin sanguinis minuitur copia tantum, & longe plus nocet suppressio aliarum evacuationum, quae degenerantes a sanitatis conditionibus humores subducunt de corpore. Inde dum sanguis in uteri cavo post puerperium, vel in ejus vasis dilatatis, stagnat, & aëre allabente corrumpitur, nec per lochia evacuatur, longe adhuc pejora mala sequi solent, quam a menstruis suppressis; uti postea pluribus dicitur in *Capitulo de puerperarum morbis*. Ob eandem rationem retentio urinae, per quam naturaliter eluuntur de corpore sales & olea aciora sanguinis, capitis morbos producit; fere omnes, qui ischuria pereunt, soporosi & convulsi moriuntur. Majus autem adhuc periculum est, quando in morbis acutis urina supprimitur; tunc enim cito convulsionem metuendas esse, alia occasione dictum fuit ad §. 772., & Hippocratis testimonio confirmatum.

Praeter has autem evacuationes, quae omnes naturales fere sunt, aliae observantur, per quas nocens materia evacuatur, miris saepe viis; & ab his suppressis pariter epilepsiae periculum imminet. Sic videmus in infantibus cutim capitis plorare liquidum satis copiosum, quod in crustas exsiccatur saepe satis densas, quae, si nimis crassae fuerint, impediunt hanc evacuationem, & epilepticos insultus producant. Neque tantum in capite, sed & in facie, imo per reliquam corporis cutim, simili modo acer talis humor exit, cum molesto quidem pruritu, sed plerumque magno sanitatis commodo, imprimis in infantibus magis obesis. Frequenter vidi, dum matres pertaetae harum molestiarum plumbatis linimentis exsiccabant manantia illa cutis loca, secutam fuisse validam epilepsiam, qua saepe subito peribant; vel, si evaderent infantes, redibat in iisdem locis, aut in vicinia, similis excretio cutanea. Hippocrates (a), vel qualiscumque fuerit auctor libri de morbo sacro, qui inter opera Hippocratis numerari solet, credebat, cerebrum abundare tali pituita, quae, nisi repurgaretur, dum adhuc in utero haereret foetus, debebat hac illave via de corpore exire; secus enim epilepsiam futuram esse metuebat.

Qui-

(y) Prorrheticor. Lib. I. pag. 793. Charter. Tom. VIII. & Coacar. Praenot. N°. 345. ibidem pag. 871. (z) Coac. Praenot. N°. 522. ibidem pag. 883.
(a) De morbo sacro Cap. IV. Charter. Tom. X. pag. 479.

Quibuscumque pueris existentibus efflorescunt ulcera in caput, & in aures, & in reliquum corpus, & qui salivosi sunt & mucosi, hi ipsi progressu ætatis facillime deunt: hic enim abit & purgatur pituita, quam in utero purgari oportebat; & qui sic purgati fuerunt, morbo cæmitiali fere non corripiuntur. Qui vero puri sunt, & neque ulcus ullum, neque mucus, neque saliva prodit, neque in utero purgationem fecerint, talibus periculum est, eos hoc morbo corripì. Unde patet, quanta cum prudentia debeant tractari illae eruptiones humorum per cutim in junioribus, neque tuto illas tolli posse, nisi alia evacuatio substituat; per alvum v. g.; tuncque adhuc magna cautela opus esse. In quibusdam jam adultioribus similis evacuatio pergit, quae subito suppressa quandoque interiora capitis alluit, & pessima mala, ipsamque mortem, producit. Sic apud *Dicnerbroeckium* (b) legitur casus adolescentis duodecim annorum, qui ab ipsa pueritia tinea capitis laboraverat: mater, de foedo hoc malo abigendo sollicita, agyrtae consilio lotionibus & unguentis variis usã fuit, sicque satis brevi tempore ablatum fuit malum: verum paucis diebus post aderat capitis dolor, quotidie accrescens, tandem fere intolerabilis, nullis remediis cedens: secutae fuerunt convulsiones epilepticae, primo leviores, dein fortissimae & continuæ, quarum vehementia periit. In cadavere dura mater tota apparebat rubore suffusa, & in superiori parte, versus finistram latus, nigricans: dissecta dura matre effluxit ichor nigricans & aquosus, qui inter utramque meningem latuerat. E contra *Tulpius* (c) observavit, in duobus infantibus epilepsiam sanatam fuisse per manantia capitis ulcera. Aliquoties vidi in adultis utriusque sexus hominibus, cæteroque familiarissimis, verno tempore ruborem nasci in variis faciei partibus, cum sensu caloris & pruritu: paulo post apparebant in cute rubente parva quaedam foraminula, quae plorabant liquidum subviscidum, quod brevi in crustas flavas densas concrescens pertinacissime hærebat cuti. Post aliquot septimanas sponte cadebant hæc crustae, cutis acquirebat denuo colorem naturalem, & apparebat aequè nitida ac ante. In multis tamen vidi redire quotannis idem malum, foedum quidem aspectu, sed absque ullo sanitatis detrimento: ubi vero pertaesi hujus molestiae aegri adhibebant varia remedia, vel serpebat latius malum & durabat diutius, vel si cederet remediis, molesta capitis mala sequebantur, dolores, vertigines &c.: donec denuo recrudesceret hæc efflorescentia; cui revocandae profuisse multum vidi, si betae recentis folia cuti applicarentur. Videantur & illa, quae ad §. 725. de cutaneis talibus eruptionibus dicta fuerunt.

Observavi & aliquoties in praxi, materiam podagricam, nondum ad inferiorum artuum articulos depulsam, epilepsiam vehementem fecisse; sanatam primo podagrae paroxysmo, nec tota vita postea redeuntem.

6. Observaverat jam suo tempore hanc epilepsiae causam *Galenus* (d),
quum

(b) Observat. Medic. N°. 60. pag. 75. (c) Lib. I. Observ. Medic. Cap. VIII. pag. 17. (d) De locis affectis Lib. III. Cap. XI. Charter. Tom. VII. pag. 443. &c.

quum nempe a parte aliqua corporis incipit affectus, qui deinde, sentiente aegro, ad cerebrum usque ascendit. In puero decimum tertium aetatis annum agente hoc primo viderat *Galenus*, ipse tunc temporis adolescens; puer ille simpliciter affirmabat, se primum affectionis initium in tibia sentire; hinc recta ascendere per femur, ilium, latera, ad cervicem & caput usque; ubi huc usque pervenerat, tunc non amplius erat suae mentis compos. Postea alterum viderat epilepticum, sed jam adultiorem priori, similiaque passum, qui dicebat, frigidam quasi quandam auram esse id quod ascenderat. Comparabat hinc *Galenus* miram hanc epilepsiae causam venenatorum animalium morfibus. Uti enim tales morsus, apici etiam digiti inflicti, turbant omnia, sic & a tali fomite epileptico fit: pariter, uti ligaturae validissimae pone locum demorsum impostitae, vel & subita resectio partis demorsae, tollunt totum malum, dum impediunt, ne ad alias partes pergere possit, sic idem toties in epilepticis observatum fuit, uti postea ad §. 1084. dicetur. Plures tales casus vidi, & apud observatores multa similia leguntur. Quandoque frigidam auram ascendere sentiebant; quandoque nihil distincti determinare poterant; in quibusdam oriebatur talis sensus, ac si formicae sub cute reperent versus superiora: verum hoc fere in omnibus obtinet, quod illa aura versus superiora vergat. Raro enim contingit illud, quod *Bonetus* (e) se observasse testatur in viro quinquagenario, cui per intervalla inguen sinistrum intumescerebat; deinde fornicationis sensus per totum crus lento gradu ad pedis plantam usque progrediebatur; quo, ubi pervenisset, citissime recurrebat inde superiora petens, & cerebrum invadebat. Nolebat aeger pati, ut Medici ferro aut igne fomitem illum epilepticum destruerent, sed ligatura tibiam arte stringebat ilico, dum prima mali initia perciperet; sicque impediabat paroxysmos. Ubi autem quodam tempore non satis cito ligare crus potuerat, tam valido paroxysmo correptus fuit, ut exstingueretur, mali, toties feliciter suppressi; vehementia.

§. 1076. **Q**uae omnia (1075.) historia observatorum, & incisiō cadaverum, docuit.

Omnia illa, quae de causis epilepsiae praecedenti paragrapho dicta fuerunt, probatissimorum auctorum observatis & testimoniis fuerunt confirmata, vel visa in cadaveribus illorum, qui, dum vivebant, hunc morbum passi fuerant. Inquisiverunt enim semper Medici, & summo quidem jure, quid mutationis physicae in encephalo epilepticorum deprehenderetur, quod pro causa mirifici hujus mali haberi posset. Causa autem illa duplex est, uti arte dictum fuit; una quae paroxysmum praesentem producit; altera, quae, dum pacatum est intervallum, facit illam diathesin ad regenerationem paroxysmi. Nonnunquam nihil omnino inventum est, quod sensibus perceptum poterat distinguere cadaver epilepsiae mortui ab alio: aliquando apparuit ali-

quid

(e) Sepulcret. Anat. Lib. I. Scct. XII. pag. 291.

quid contra naturae leges consuetas in partibus quibusdam; & quando hoc saepe eodem modo sic inventum fuerat, tunc medici jure quodam arguebant, illud praeternaturale, in pluribus cadaveribus epilepticorum deprehensum, haberi posse pro causa hujus morbi. *Willisius* (f), quo forte nemo plures calvarias secuit, candide fatetur, quod saepe nullam causam sensibilem in cadaveribus epilepticorum invenerit: in aliis invenit colluviem serosam, omnes cerebri cavitates & recessus implentem (g). Interim tamen & fidelibus observatis constat, talem colluviem serosam inventam fuisse in cadaveribus illorum, qui aliis morbis capitis perierant, nunquam epilepsiam passi; uti passim apud *Pisonem de morbis a serosa colluvie ortis* habetur. Antea ad §. II. monitum fuit, utilissimam quidem esse inspectionem cadaverum ad morbi latentis causas indagandas; interim tamen semper debemus memores esse, quod in cadavere inveniamus talem statum, qualis paulo ante mortem adfuerat; quandoque illa, quae reperiuntur praeter naturam in cadavere, sunt effectus morbi jam existentis, non vero causae, quae illum produxerant. Patebit sequenti paragrapho, quam mirae mutationes in partibus fluidis & solidis corporis tempore paroxysmi epileptici fiant; adeoque & illae post mortem deprehendi poterunt, sed morbi effectus quandoque, non semper causae: sub hac ergo limitatione intelligenda sunt illa, quae de causis epilepsiae dicta fuerunt.

Certum enim est, causam epilepsiae adeo latere posse, ut nullis sensibus detegi possit, sed tantum se manifestet suis effectis. Dum, viso epileptico territus, homo corripitur eodem morbo, quis definire audebit, quid tunc mutatum fuerit in corpore. Antea ad §. 1071. dictum fuit, quosdam epilepsiam simulare, tuncque nutu voluntatis omnes illas jactationes membrorum, contorsiones &c., efficere: simulac cessant hoc velle, desinunt omnia, & ne vestigium causae, quae tantos motus excitare potuit, superest. Unde discimus, hominem sic factum esse, ut mens conscia ac volens agat in illud organum corporeum, unde motus musculares pendent, sicque motus excitare possit tanta quidem celeritate, ut inter voluntatem efficacem & motum excitatum nullum mensurabile temporis intervallum observari queat. Verum simul novimus, hominem obnoxium esse huic calamitati, ut aliis causis, aequae parum saepe intelligendis, idem illud principium corporeum sic mutetur, ut mente, nec conscia nec volente, similes motus excitentur, imo saepe & validiores, uti statim videbimus. Unde patet, non semper inveniri mutationes sensibiles in cadaveribus hoc morbo defunctorum. Quis dabit rationem, quare nobilis foemina toto graviditatis tempore epileptica esset, dum marem utero gestaret, minime vero si sequioris sexus foetum? Ne autem fortuito casui hoc adscribatur, tres pueros peperit, semper epileptica, donec pareret; quinque autem puellas enixa fuit, toto graviditatis tempore ab hoc morbo libera (h).

(f) *Patholog. Cerebri* Cap. iv. pag. 49. (g) *Ibid.* Cap. X. pag. 164.

(h) *La Motte Traité Complet de Chirurgie* Tom. II. pag. 423-427.

§. 1077. **E**ffectus hujus morbi reduci possunt : 1. ad mala corrupti tot violentis & repetitis convulsionibus cerebri, unde vacillatio memoriae, hebetudo, stultitia, paralysis, apoplexia, mors. 2. Ad mala nervorum & muscutorum, unde horum, & artuum, contractiones, distorsiones, deformitates. 3. A violento spasmo inflammatio, gangraena, nigredo partium sanguinolentarum, maxime quae supra musculos sitae sunt. 4. Ad secretiones quasdam in impetu paroxysmi vi factas; cibi, potus, lymphae, bilis, spumae, muci, salivae, sursum rejectio; foecum alvi viridium, feminis, urinae per inferiora egestio; sanguis utraque via secretus; huc spectant.

1. Licet causae procatarticae hujus morbi in diversis corporis locis observatae fuerint, tamen, dum paroxysmus adest, cerebrum afficitur, uti ad §. 1074. probatum fuit. Non mirum ergo tot violentis agitationibus teneram pulpam cerebri laedi, & destrui quandoque. Praeterea ad §. 1073., ubi enumerantur varia symptomata, quae tempore paroxysmi adsunt, dictum fuit, venas jugulares turgere, impedito libero reditu sanguinis ab encephalo, faciem livescere, turgidos oculos protuberare sanguine suffusos; quae omnia docent, magnam vim inferri vasis capitis a sanguine distendente; adeoque compressione mollis pulpaee encephali, extravasatione liquidorum ruptis vasis, expressione liquidi copiosioris & crassioris ex ultimis vasculis exhalantibus in ventriculos cerebri, mutatione diametri vasorum nimis distentorum, possunt variae laesiones functionum encephali post finitum paroxysmum manere; quas recensuit *Aretaeus (i)*; nempe; *Ingenii & sensuum tarditatem, auditus gravitatem, tinnitus & bombos aurium, linguae titubationem, ratiocinii perturbationem, denique fatuitatem.* Unde & videmus epilepticos omnes a suis paroxysmis resurgere hebetes, tardos, obliviosos, debiles; dum haec mala a sola agitatione encephali, & majori distensione vasorum sanguineorum, ortum duxerunt, sensim solent minui, & redit saepe omnium functionum cerebri integritas post aliquot horas: quandoque horum malorum vestigia per aliquot dies supersunt, tuncque sensim iterum contractis vasis redit aequabilis humorum circuitus per encephalon. Ubi vero extravasati humores fuerint, lethalis apoplexia sequitur, vel, impervia reddita quadam parte medullae cerebri, insuperabile malum tota vita manet. Numerosos tales tristes casus vidi, ubi infantes, validis paroxysmis epilepticis correpti, postea manserunt tota vita hemiplectici: Alii immedicabili surditate laboraverunt: multi manserunt tota vita fatui; & in nosocomiis plures tales miseros vidi, qui a prima aetate stulti vixerant; & omnes illi, quorum historiam morbi a parentibus vel consanguineis expiscari potui, epileptici fuerant antea.

2. Ex illis, quae in praecedentibus paragraphis dicta fuerunt, constat, ten-

(i) De causis & signis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. iv. pag. 29.

tempore paroxyfmi epileptici fummos motus musculares fieri, & quidem longe validiores, quam in iisdem hominibus fanitatis tempore per voluntatis imperium excitari potuiffent. Sic tenera puella tantum robur habet, dum epileptica concidit, ut a pluribus viris robustiffimis vix coërceri poffit, ne partes corporis allidat miferime. Oculorum bulbos incredibili celeritate fub palpebris claufis rotari, obfervatur, unde in musculis, oculum moventibus, magna diftractio fit, & incurabiles faepe tota vita oculorum diftortiones manent. Verum muscoli plerique offibus affiguntur, & offia articulata movent; hinc in junioribus, quibus epiphyfes facile ab offibus folvuntur, deformitates contingunt faepe nunquam emendandae. Quandoque membra ita circumtorquentur, ut diftrahantur, imo & rumpantur, ligamenta; unde luxationes, inflammationes dolentiffimae circa articulos, & anchylofes fequuntur. Quin imo in puero decem annorum offa humeri, tibiae & fibulae, in paroxyfmo epileptico diffracta fuiffe, legitur (*k*); & licet reposita fuiffent idoneisque ligaturis firmata a perito Chirurgo, novo paroxyfmo ingruente, iterum loco fuo mota funt, ac triftiffimo fpectaculo ante mortem os humeri fractum ipfam cutim perforavit. Si jam fimul confideretur, nervos in artubus inter mufculos decurrere, facile patet, a tantis diftortionibus artuum & illos laedi poffe; unde quandoque paralyfes, atrophiae partium, debilitates incurabiles, poftea fequuntur. Dum opifthotono corripiebatur aeger, tempore paroxyfmi epileptici, ita ut horrendo fpectaculo occiput nates fere tangeret, & vertebrae dorfi crepitarent, quod fumma commiferatione me vidiffe recordor; quantum periculum tunc aderat, ne medulla fpinalis, & nervi ex vertebrarum commiffuris exeuntes laederentur? Unde patet, numerosa & varia mala fequi poffe epilepfiam, ideo folum, quod tantae fiant artuum diftortiones, & validiffimae mufculorum actiones, paroxyfmi tempore.

3. Demonstratur in Physiologicis (*l*), illo tempore, dum mufculus agit, fibras musculares turgentis arcere magna vi interpofita fibi intervalla, adeoque venas fanguineas, per mufculi agentis fubftantiam difperfas, comprimere & evacuare; arterias fimiliter compressas rubrum fanguinem non admittere; unde mufculi agentis caro pallet (*m*). Verum tempore paroxyfmi epileptici violentus fpasmus fuperat multum folitam mufculorum actionem fanitatis tempore, uti ftatim dictum fuit; adeoque longe fortius comprimuntur vafa fanguinea. Sanguis ergo, per arterias vi cordis ad mufculos pulfus, haerebit, vafa obftruet, ficque inflammationem producere poterit (vide §. 375.). Sed illae arteriae, quae per cutim & tunicam cellulofam diftribuuntur, magna vi fanguinis urgebuntur, dum fpafmo diftenti mufculi nihil admittunt; hinc minora vafa dilatabuntur, craffiores humorum partes admittent, quae per illorum extremos fines transfire nequeunt; unde iterum inflammationis caufa nascitur (vide §. 378.). Imo videmus, poft validos paroxy-

(*k*) Boneti Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. XIII. pag. 332.
Inftitut. Medic. §. 406.

(*m*) Ibidem §. 401. 7.

(*l*) H. Boerh.

roxyfmos epilepticos vafa cutanea minora quandoque rumpi, & puncta ruberrima per totam superficiem corporis difperfa manere, quae fenfim poftea evanefcunt. Ubi vero rupta vafa, vel dilatata eorundem extrema, fanguinem rubrum eructaverint in tunicam cellulofam, tunc latiores maculae, & ecchymofes, apparent. Medici in praxi verfati frequenter haec fymptomata obfervaverunt.

Verum fi mufculi diu fic maneant rigidi, violento fpafmo diftenti, arteriae & venae mufculi fubftantiam conftituentes nihil admittunt de humore vitali, adeoque nafcitur difpofitio ad gangraenam; haec enim, uti ad §. 419. dictum fuit, eft ea partis mollis affectio, quae abolito influxu vitalis humoris in arterias, effluxu per venas, ad mortem tendit.

Venofi fanguinis motus acceleratur quidem mufculis vicinis turgentibus, dum agunt, & propinquas fibi venas comprimentibus; fed monitum fuit ad §. 1073., refpirationem impediri frequentiffime tempore paroxyfmi epileptici, hinc cor dextrum libere fanguinem fuum per pulmonem transmittere non poffe; adeoque venae non poterunt evacuari, fed turgidae manebunt, & faepe fiunt varicofae. Ob hanc rem videtur ex *Appollonii* commentariis notaffe *Trallianus* (n), quod venae fub lingua pofitae viridefcant in epilepticis, dum nempe valida & repetita diftentione varicofae redditae infolito colore haec loca inficiunt. Pariter & *Hippocrates* (o) pro figno epilepfiae praegreffae memorat *venas craffas circa ventrem varicofas*.

Inde etiam intelligitur ratio, quare cadavera Epilepticorum, in ipfo paroxyfmi vigore fuffocatorum, tam horrendam faepe fpeciem referant; imprimis fi tetano univerfali, quod quandoque fit, correpti fuerint ante mortem. Sanguis enim, per arterias pulfus, mufculorum fubftantiam transire nequit, dum violento fpafmo turgent; hinc vafa cutanea urget, atque in tunicam cellularem effunditur; & quidem tanto magis, cum venae diftenta in cor dextrum fe evacuare nequeant; hinc tota cutis turget immeabili fanguine, in vafis ejus diftentiffimis accumulato; panniculus adipofus repletur fanguine extravafato; tota superficies corporis nigra apparet, imprimis facies, palpebrae, & labia; tument horrendum in modum; lingua turgidiffima foedo fpectaculo ex ore prominet; fi dorfo incumbat cadaver, loca a pondere corporis preffa albicant, dum reliqua omnia nigrefcunt. Si manus tetanodes thoraci vel abdomini appreffa fuerit ante mortem, veftigium manus impreflum apparet; quod vidit in puero, hoc morbo defuncto, *Celeberrimus Boerhaavius*, & vix perfuadere potuit moeftis parentibus, quod a naturalibus caufis tam horrenda mala produci potuerint; adeo teruerat illos albicans impreffae manus veftigium in cadavere, caeterum nigerrimo infar Aethiopsis. Rarius contingit, in ipfo vigore paroxyfmi fuffocatos perire epilepticos; longe faepius in fine paroxyfmi fiunt apoplectici, & fic pereunt.

4. Ad

(n) Lib. I. Cap. 15. pag. 7.
VIII. pag. 816.

(o) Praedict. Lib. II. Cap. vii. Charter. Tom.

4. Ad §. 1073. notatum fuit, convulsivos illos motus non tantum in musculis externis obtinere, sed & internas corporis partes similiter concuti: borborygmi & murmura abdominis, ejusque inflatio subita tempore paroxysmi, hoc docent; uti etiam valida & celeris abdominis agitatio. Non mirum hinc, contenta ventriculi per vomitum excuti toties, sed & plura alia, quae in ventriculi & duodeni intestini cavum venire possunt. hinc dum validis illis concussionibus diaphragmatis & musculorum abdominalium pendulum hepar cum vesica fellis adeo agitur, fiunt quandoque bilis vomitus copiosi; & postea saepe,educta sic omni bile, languet chylicationis opus. Idem jam de lymphâ pancreaticis verum esse, facile apparet. Praeterea, dum venae sanguineae repletæ, nec potentes se libere in cor dextrum evacuare, turgent, sanguis arteriosus urget ductus excretorios in cava oris, faucium, narium &c. patentes; illos dilatat, sicque copia non tantum lymphæ, sed & crassioris mucis, per os & nares foedo spectaculo exit; simili modo ac observatur in illis, qui laqueo suffocantur: nam merito *Arætaeus* notavit, uti ad §. 1073. dictum fuit, quod valido paroxysmo epileptico correpti similia patiantur, ac strangulati. Verum expressæ huic lymphæ & pituitæ via patet; ubi vero in cavis internis corporis vasa exhalantia & copiosiores & magis lentos humores dimittunt, collectio fit talis materiæ stagnantis, quæ ob lentorem majorem, vel copiam, venis bibulis resorberi nequit; unde toties in epilepticorum cadaveribus extravasata lymphæ, imo & lentior humor, in calvariae cavo inventus fuit; qui solet tunc haberi pro causa hujus morbi, cum saepius videatur esse effectus. Idem jam in cavis reliquis corporis fieri poterit, sed frequentius in capite observatur, quia in paroxysmo epileptico videmus, capitis vasa magis urgeri & distendi, quam quidem in reliquo corpore. Ob eandem etiam rationem validos & frequentes paroxysmos epilepticos passi habent palpebras tumentes, imo saepe totam faciem pallidam ac inflatam quasi, dum in tunica cellulosa collecta talis lymphæ haeret, uti & in Leucophlegmaticis fieri solet. Inde etiam intelligitur, quare paroxysmus epilepticus in fine suo habeat somnum apoplecticum, dum vasa distenta sanguine, & lymphæ collecta, premunt encephalon: restituto dein æquabili per vasa transitu, evigilant quidem, sed hebetes & obliviosi manent saepe per plures dies; donec, resorpta iterum extravasata lymphæ, redeat integritas functionum encephali: quod nisi factum fuerit, manifestæ læsiones functionum encephali supersunt. Confirmatur hoc & inde, quia illi, qui ob glutinosam sanguinis cacoehymiam in apoplexiam vergunt, habent similia symptomata (vide §. 1010. 2. γ.), ac epileptici, quando a paroxysmo tolerato resurgunt.

Sed & similia ob easdem rationes per alvum exeunt: neque hoc adeo videtur fieri, resolutis sphincteribus ani & vesicæ, sed potius actione validissima diaphragmatis & musculorum abdominalium, superante sphincterum resistantiam. Inscis quidem ægris faeces alvinæ & urina exeunt; sed non sensim exeunt, uti fit in paralyti harum partium, at magna vi exprimuntur, ita quidem ut ad quinque pedum altitudinem & ultra urinam ejectam viderim a puero epileptico. In adultis semen etiam exprimitur, quod &

Aegi-

Aegineta (*p*) notavit; unde saepe pessime languent, si frequentibus paroxysmis corripiantur.

Verum & hoc observatum fuit, faeces alvinas, paroxysmi tempore prodeutes, saepe viridescere; & inde concluderunt, acrem, aeruginosam dictam, bilem pro morbi causa habendam esse. Certum est, acre irritans in primis viis epilepticum insultum producere posse, uti toties observamus fieri in infantibus; sed simul verum est, magnas & subitas mutationes generis nervosi momento temporis bilem sic mutare posse; unde procul dubio faecum alvinarum viridis ille color saepe morbi effectus est, non causa. Patuit ad §. 267., ubi de *Vulneribus Capitis* agebatur, sanissimum hominem, ex alto delapsum in caput, statim talem bilem vomuisse; simulque tunc monitum fuit, solam agitationem in navi producere eundem effectum in multis hominibus. In hysteriis mulieribus, a sola animi perturbatione subita, bilis aeruginosae vomitus fit. Cum autem in hoc morbo tanta fiat mutatio, & tam subita, in toto systemate nervoso, non mirum videbitur, si & inde similis mutatio bilis contingat.

Haud mirum foret, validis adeo concussibus vasa rumpi, & sic sanguinem evacuari sursum vel deorsum: praeterea, uti antea dictum fuit, lingua saepe dentibus intercepta laeditur, & sanguinem fundit quandoque satis laeva copia. Verum & videtur, impedito sanguinis venosi libero reditu ad cor, sic posse turgere distenta vasa, adeo urgeri ramos ultimos excretorios, ut & ipsum sanguinem rubrum transmittant. Vidi aliquoties spumam viscidam, ac sanguine tinctam, ex ore naribusque prodiisse paroxysmi tempore; & tamen postea nullum laesionis vestigium in lingua aut aliis partibus oris interni invenire potui, licet omni cura examinarem has partes. Si jam vena cava per hepar transiens plenissima fuerit, nec se in dextrum cor evacuare possit, tunc nec vena portarum sanguinem, a secretionem bilis residuum, venae cavae tradere poterit; dum interim convulsi muscoli abdominales & diaphragma tanta vi urgent sanguinem venosum versus hepar; hinc facile poterunt dilatari oscula vasorum in cavum intestinorum patentia, ut sanguinem ipsum transmittant, absque ruptura tamen vasorum. Simili modo & sanguis a splene redux, dum hepar infarctum sanguine nihil transmittere potest, per vasa, breviter dicta, in cavum ventriculi viam sibi facere poterit. Sic ratio patet, quare sanguis sursum & deorsum quandoque ipso paroxysmi tempore, vel & post paroxysmum finitum, exire possit; quod & in praxi vidi.

Ex dictis patet, tempore paroxysmi epileptici omnes secretiones & excretiones turbari posse; hinc miras saepe mutationes & laesiones functionum superesse post hunc morbum valido insultu agentem, vel repetitis vicibus jam toleratum; illasque esse posse admodum varias. Multas tales recensuit *Hippocrates* (*r*); & plures aliae observatae fuerunt, quas singulas recensere molestum foret: sufficit fontes horum malorum indicasse.

Ubi

(*p*) Lib. III. Cap. XIII. pag. 29. versa.

(*q*) Prorrhet. Lib. II. Cap. VII. Charter. Tom. VIII. pag. 816.

Ubi autem, per tantos motus excitatos, per tot evacuationes factas tempore paroxysmi epileptici, excuti potest illud, quod irritando per stimulum suum morbum fecerat, redit perfecta sanitas, modo caveri possit, ne simile irritamentum renascatur denuo. Hoc imprimis patet in infantibus, quibus familiaris fatis est hic morbus, dum acre stabulatur in primis viis; vel miasma morbosum, ad cutim deponendum, sanguini permittum haeret. Noverunt omnes Practici, saepissime convelli infantes, dum variolarum vel morbillorum eruptio instat: imo *Sydenhamus*, uti postea in variolarum historia dicitur, observavit laetum fere semper morbi eventum esse, si infantes circa tempus eruptionis variolarum convellerentur. Vidi aliquoties infantes convulsos fuisse, dum imprudenti consilio plumbatis unguentis siccabantur manantia capitis ulcera, quae felici eventu, post toleratum paroxysmum epilepticum, denuo redierunt. Quoties observatum fuit, a saburra, gravante primas vias, in hunc morbum incidisse infantes, & paroxysmi tempore sursum deorsumque evacuatos optime se habuisse, postea tota vita ab hoc morbo immunes. Cum autem tanta vi saepe dilatentur vasa cutanea, paroxysmi tempore, uti praecedenti numero hujus paragraphi dictum fuit, patet ratio, quare noxium miasma, sanguini permittum haerens, versus cutim deponatur saepe feliciter post paroxysmum epilepticum; qui ex sua natura non caret periculo, sed tamen quandoque sic bonum effectum praestat.

§. 1078. **I**nde intelligitur, quae hereditaria? cur ea nunquam sanabilis? quae idiopathica? cur raro curabilis? quae sympathica? cur saepe curabilis?

Quae haereditaria &c. Ubi nempe ex parentibus epilepticis morbus propagatur in natos; de qua re dictum fuit ad primum numerum §. 1075. Observaverat & *Hippocrates*, tetrum hunc morbum haereditaria labe propagari; hinc (s) dixit: *Incipit autem, velut etiam alii morbi, secundum genus. Si enim ex pituitoso pituitosus, ex bilioso biliosus gignitur; & ex tabido tabidus; & ex lienoso lienosus: quid prohibet, ut cujus pater & mater hoc morbo correpti fuerint, eo etiam posterorum aliquis corripiatur. Genitura enim ab omnibus partibus corporis procedit, a sanis sana; a morbofis morbosa.*

Incurabilis autem habita fuit Epilepsia haereditaria ab omnibus Medicis, & quidem non sine ratione. Ad curae enim felicitatem multum facit cognitio causae: sed quis distinguet illud, quod a parentibus traditum in primordiis hominis nascentis jam adfuit, & nullo signo se manifestat saepe per plures annos; attamen postea hunc morbum facit? Quomodo & per quae remedia tollet hunc latentem characterem Medicus? Non magis impedire poterit forte, ne in nervum crumpat, quam ne dentes aut barba suo tempore prodeant, quorum rudimenta dudum jam exstiterant, & tamen de-

(s) De Morbo Sacro Cap. III. Charter. Tom. X. pag. 478.

determinato tantum vitae tempore emergunt. Hinc videtur impossibile esse Medico, ut characterem illum morbosum, a parentibus in progeniem derivatum, auferat; & hoc sensu insanabilis dicitur epilepsia haereditaria.

Verum, uti ad primum numerum §. 1075. dictum fuit, quandoque ex avo in nepotem transit morbus, incolumi filio; qui tamen eundem characterem morbosum tradit suae progeniei. Hinc debuit fuisse causa in filio, quae impedivit, ne latens illud morbi semen in auctum deduceretur. Firmum corporis robur, frugalis & laboribus quotidianis exercitata vita, atque alia forte plura, hoc efficere potuerunt, ut ad latentem illam causam proëgumenam non accesserint causae occasionales, quae cum priori unitae causam proximam & completam epilepsiae facerent, sicque paroxysmum producerent. De hac re pluribus dicitur ad §. 1080.

Quae idiopathica &c. Exquisita epilepsia dum fit, habet causam praesentem intra cranium, in ipso encephalo, & quidem in illa ejus parte, ubi est origo actionis sensuum & motuum arbitrariorum: quando nunc haec causa non excitatur ab alia causa occasionali in alio quodam loco corporis haerente, vocatur a Medicis Epilepsia idiopathica; in qua causa praedisponens & occasionalis haerent in ipso encephalo. Tunc nullum indicium est saepe futuri paroxysmi: verum quidem est, rarius hoc contingere; tamen quandoque talis epilepsia observatur, in qua homines, qui antea apparebant sanissimi, ictu oculi citius concidunt.

Hanc autem epilepsiae speciem difficillime curabilem esse, omnes agnoverunt Medici. Praecipua enim curandi hujus morbi spes in eo versatur (uti postea pluribus dicitur), ut detegatur causa illa excitans, quae in homine Epileptico paroxysmum renovari facit. Verum illae causae in encephalo latentes adeo obscurae sunt, ut vix detegantur nisi per suos effectus; sub sensus enim non cadunt. Unde *Hippocrates* (t) de Prognosi hujus morbi agens difficillime curabiles pronuntiavit epilepticos, quibus factus fuerit morbus nullam significationem praebens (unde *παρανοήτων*) ex qua corporis parte initium sumat. Similia & habet *Celsus* (u) dicens: *In eodem morbo si simul totum corpus afficitur, neque ante in partibus aliquis venientis mali sensus est, sed homo ex improvise concidit, cujuscumque is aetatis est, vix sanescit.* Periculum adhuc auget, quod illi, qui morbum ingruentem praesentiunt, caveant sibi, ne tempore paroxysmi quid finistri ipsis contingat, dum moment adstantes, ut sibi opem ferant: illi vero, quibus inopinato morbus irruit, miserrime saepe caput & artus ad pavementum aliave corpora dura allidant, in ignem decidant &c.; quod & *Aurelianus* (w) notavit.

Quae sympathica &c. Ex illis, quae dicta sunt ad §. 1075., ubi de causis epilepsiae agebatur, & imprimis ex numero quarto, quinto, & sexto, istius paragraphi, constitit, irritationem validam nervorum in dissitis etiam regionibus corporis posse hunc morbum producere, licet nullum signum

(t) Praedi&t. Lib. II. Cap. VII. Charter. Lib. VIII. pag. 816.

(u) Lib. II.

Cap. VIII. pag. 72.

(w) Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. IV. pag. 294.

num docuerit, ullam noxam in encephalo adesse; & vicissim, ablatis illis causis irritantibus, aboleri morbum. Constitit etiam ibidem, interceptis nonnullis, quae olim excerni solebant, hunc morbum produci. Epilepsia jam a simili causa orta medicis vocatur sympathica, vel & deuteropathica, quia in tali casu encephalon non afficitur primario, sed, alia corporis parte prius affecta, in consensum quasi trahitur. Videntur hinc omnes homines obnoxii esse huic morbo, modo quibusdam corporis partibus valida irritamenta applicentur. Sium aquaticum, five cicuta aquatica *Gesneri*, dum in robusti hominis ventriculo haeret, pessimam epilepsiam producere potest, uti & plura alia venena. Tendo nudus, post gangraenam separatam, prehensus forcipe ab imprudenti chirurgo, uno momento fecit tetanum universalem (vide §. 164.). Validissimae tales causae in omnibus hominibus hunc morbum producere possunt; verum & leviores sufficiunt in illis, quibus totum systema nervosum & ipsum sensorium commune magis irritabile est. Sic videmus, acidum in primis viis haerens toties infantibus epilepsiam facere; dum adultus & robustus homo ab eadem causa tantum levia abdominis tormina percipit. Dum dens jamjam emergens tendit & irritat gingivas, frequentissime infantes epilepsia corripuntur; cum in adulto acutissimi odontalgiae dolores per integros dies tolerentur absque hoc malo sequente. De mira illa potestate, qua fordes, circa ventriculum haerentes, turbare possunt encephali actiones, antea ad §. 701. dictum fuit, ubi de *Delirio Febrili* agebatur; & multiplices observationes practicae docere videntur, plures forte in corpore nervos simile imperium in sensorium commune habere, uti facile colligi potest ex illis, quae ad §. 1075. dicta fuerunt. Ita videmus, plurimos epilepticos, antequam concidant, habere miras convulsiones musculorum faciei, oris &c.; alii in lingua miros sapes percipiunt; quibusdam collum intorquetur, humeri concutiuntur, manus distorquentur &c.; & saepe subita ac forti frictione harum partium paroxysmus epilepticus, jamjam ingruens, avertitur. In tali casu videtur prima illa irritatio, paroxysmum productura, in his partibus haerere.

Interim tamen notandum est, posse partem quandam corporis prius affici in epilepsia idiopathica, licet causa non haereat in illa parte, sed in encephalo. Sic saepe contingit, instante apoplexia titubare linguam, loquelam dein aboleri, labia in uno latere oblique sursum trahi; tuncque mox sequitur morbus totius sensorii communis: hinc potest contingere, ut intra cranium idiopathice incipiat formari morbus, qui se tantum manifestat labefactione parvae partis encephali, unde origo nervorum pendet, qui ad illum locum corporis pergunt, in quo illa mutatio apparet. Non ergo tunc credimus, apoplexiam generari ex illo motu tremulo linguae, distractione labiorum &c.; sed encephalon jam affici haec signa docent, & dein increfcens eadem causa delet omnes functiones animales. Ita etiam in Epilepsia licet oriatur mutatio quaedam in aliqua parte corporis ante paroxysmum, nondum tamen inde certo liquet, hoc loco haerere morbi fomitem: potest enim ob modo dictam rationem epilepsia esse idiopathica, licet videatur oriri

oriri ex alia quadam parte corporis prius affecta; dum nempe affectio hujus partis tantum index est causae in ipso cerebro haerentis, quae jam incipit actuosa reddi, ut paroxysmum producat. Dubium tamen illud solvi potest, dum medela adhibetur parti, quae prima afficitur, instante paroxysmo: si enim, fricando, premendo, vel ligando, hanc partem, paroxysmus impeditur, vel multum retardatur, tunc novimus, encephalon idiopathice affectum non esse, sed affici a morbi fomite in hoc loco haerente. Et contra si absque ullo effectu topica talis medela tentata fuerit, tunc merito concluditur, idiopathice esse epilepsiam, cujus causa integra in encephalo haeret, & quae originem nervorum, ad hanc corporis partem tendentium, primo afficit, dum actuosa redditur, dein cito crescens turbat omnia. Ideo etiam in tali casu non semper signa incipientis paroxysmi in eadem corporis parte observantur, sed in variis; dum e contra in sympathica epilepsia ab eodem corporis loco semper primum morbi initium oritur. Facile autem patet, tuto semper topicam medelam tentari posse in illa parte, in qua prima paroxysmi incipientis vestigia apparent: vel enim inde levabitur morbus, vel evidentior acquireretur cognitio sedis, ubi morbi causa latet.

Simul etiam apparet ratio, quare Epilepsia sympathica saepe curabilis sit: possumus enim in multis partibus corporis, in quibus fomitem morbi latere observatum fuit, viam parare, vesicatoriis, cauterio, &c.; ut exeat illud nocens; vel & nervum destruere, cujus irritatio totum sensorium commune turbat paroxysmi tempore; quod cum optimo eventu saepius factum fuisse, patebit postea, quando de cura agetur.

Ob hanc causam Veteres Medici similem fecerunt Prognosin; nempe epilepsiam, ubi ex aliis partibus corporis initium capit, facilius curari, sed omnium maxime, quando a manibus aut pedibus oritur (*); difficiliorem esse curam, si a latere nascitur; gravius adhuc malum esse, si a capite incipit. Notandum enim est, quod quidam epileptici ante paroxysmum sentiant capitis dolores, formicationes in cute capillata capitis, vertigines &c.: in his quidem paroxysmus non incipit absque ullis omnino signis; adeoque distinguitur ab epilepsia idiopathica; sed tamen causa excitans prope encephalum haeret, neque possunt semper tuto tentari illa, quae manibus pedibusque applicata fuerunt feliciter, quando ab his partibus morbus initium capere videbatur.

§. 1079. **A**tque etiam liquet, diversissima remedia, diversissimam curandi methodum, ad hunc morbum requiri, pro nota varietate causae, materiae peccantis, loci, ad quem applicatio remedii, per quemeductio mali, fieri debet.

Pertractatis illis, quae ad Diagnosin, causas, effectus, prognosin, Epilep-

(*) Hippocrat. Prædict. Lib. II. Cap. vii. Charter. Tom. VIII. pag. 816. Cels. Lib. II. Cap. viii. pag. 68.

lepsiæ spectant, sequitur, ut dicatur de curatione hujus morbi.

Cum autem ex dictis hætenus constet, adeo varia specie hunc morbum apparere, a tam diversis & numerosis causis produci, facile patet, non posse ullam generalem curandi methodum statui, sed indicationem curatoriam debere erui ex causæ morbi cognitione, quæ sollicita observatione omnium, quæ in singulis aegris occurrunt, tantum haberi potest. Unde simul patet, quam vana sit jactantia universalis remedii, vel methodi, ad quamcumque epilepsiam curandam; de qua re postea ad §. 1085. adhuc dicendum erit. Præcipui autem fontes, unde varia medendi methodus in hoc morbo deducitur, hæc paragrafo recensentur.

Pro nota varietate causæ. In juniori ætate, uti antea dictum fuit, frequentior occurrit hic morbus, natus tamen a causis diversissimis. Sic toties a lacte coagulato acido in primis viis hærente epilepticus insultus fit in teneris infantibus: in tali casu remedia, quæ illud acre enervant, & hæc saburram subito expellunt de corpore, sunt optima antepileptica. Ubi autem tumens, dolens, & inflammata, gingiva irritatur a dente eruptionem jam tentante, incassum hæc darentur, & tunc lanceola Chirurgi dissecans gingivam unicum est remedium antepilepticum. Alia iterum requiruntur, ubi a contagio varioloso, ad cutim deponendo, epilepsia oritur; uti postea pluribus dicitur, ubi de hoc morbo agendum erit.

Materiae peccantis. Illa enim sæpe non tantum diversæ admodum indolis est, sed & in variis partibus corporis hæret. Post validam contusionem capitis sanguis extravasatus encephalon premens epilepsiam quandoque produxit, uti in Vulnerum capitis historia patuit: trepano applicato, dum exitus conciliatur extravasato sanguini, morbus sanatur. Si autem topus venereus, cranii ossæam substantiam erodens, acrem tabum ploret, licet via fiat collectæ huic saniei, nondum sanabitur morbus, quia pergit quotidie similis tabus stillare, & eundem poterit denuo renovare affectum; adeoque alia cura requiritur. Dum venena assumpta, in ventriculo adhuc hærentia, hunc morbum producunt, patet evidenter aliam curam requiri, per quam vel expellitur hoc venenum, vel sic enervatur, ut amplius nocere nequeat.

Loci ad quem &c. Si paroxysmus epilepticus ex quadam parte corporis semper incipiat, ut dum v. g. ex pede percipitur aura frigida quasi versus superiora ascendere; & paulo post homo concidat epilepticus, topicum remedium ex lege artis applicatur huic parti, ut exitus paretur materiae hic hærenti, vel destruaturs nervus in hoc loco, qui irritatus totum sensorium commune turbat. Ita etiam dum ab interceptis nonnullis, quæ antea excerni solebant (vide §. 1075. 5.) hic morbus nascitur, optimum remedium est, ut iterum illa intercepta prodeant ex iisdem locis, per quæ ante morbum exire solebant. Dum manantia in infantibus capitis ulcera exsiccantibus unguentis curantur, fere semper epileptici fiunt; & omnium optime ac citissime restituntur ab hoc morbo, si raso capiti applicetur emplastrum lene aromaticum cum pauca copia vesicatorii emplastri mistum; uti v. g. dum octava pars emplastri vesicatorii admiscetur uncie emplastri meliloti vel

vel similis, & caput tali obvolvitur emplastro: incipit tunc intra paucas horas rubescere cutis, & plorare acrem ichorem, subito cum levamine. Idem verum est, ubi a menstuis, lochiis, haemorrhoidibus, retentis, epilepsia nascitur; oportet enim tunc, has evacuationes denuo provocare per apta remedia. Neque tam facile suppleantur excretiones solitae, suppressae, per alias evacuationes, ac quidem vulgo creditur: per venae sectionem institutam minuitur quidem copia sanguinis, dum menstrua vel lochia suppressa sunt, sed manent tamen infarcta vasa uterina, & pessimos morbos faciunt; vix sanandos, nisi per consueta loca exeat illud retentum. Haemorrhoidarios magis juvant bina cochlearia sanguinis per haemorrhoides excreta, quam libra sanguinis ex vena incisaeducta. Dum vera ischuria adest, tentaverunt medici purgantia hydragoga, sudorifera valida, ut educerent illud retentum per alias vias; nec potuerunt tamen evitare funestum morbi eventum, nisi libera secretio & excretio urinae restituerentur.

§. 1080. **C**ausa enim prima & secunda, in mala conformatione solidorum consistens (1075. N°. 1. 2.), vix ullam suscipit radicalem medelam; paroxysmorum autem renovantes causas, utpote renatas assidue, tollere tuto potest Medicus: unde hae, quae infinitae, nec nisi observando cognoscendae, indagari debent sedulo, dein pro sua natura curari.

Antea pluribus dictum fuit, quod Epilepsiae causa duplex sit, una proëgumena sive praedisponens; alia excitans, quae accedens facit morbi causam proximam, adeoque morbum ipsum producit. Verum illae causae excitantes sive occasionales non faciunt morbum, nisi in illis hominibus, in quibus illa causa praedisponens adest. Adeoque duplex curatio hujus morbi est: una radicalis, quae illam causam proëgumenam, latentissimam saepe, delere valet: altera, quae, manente causa proëgumena, tollit, vel cavet, causas procatarticas, sive occasionales. Sponte autem patet, integerrimam illam curam esse; quae causam praedisponentem tollit; adeoque hanc semper praefereendam esse; modo obtineri possit. Sic v. g. in recens natis & junioribus encephalon mollius, nervosum systema totum quam facillime irritandum, videtur facere causam proëgumenam, quae a levissimis causis occasionalibus accedentibus in actum deducitur; & sic paroxysmi epileptici adeo frequenter in junioribus occurrunt. Verum, procedente sensim aetate, nimia illa encephali mollities emendatur; roborato sensim corpore, minuitur illa facilis irritabilitas totius generis nervosi, & postea per totam vitam manent liberi ab hoc morbo, quem primis infantiae annis saepius fuerant perpeffi. Ideo sapientes Veteres Medici (y) tantam spem collocaverunt in illa mutatione corporis, quae per aetatem obtinetur; ita ut *Aegineta* (z) voluerit,

rit,

(y) Hippocrat. Aphor. 45. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag. 84.

(z) Lib. III. Cap. 111. pag. 29. versa.

rit, in infantibus, epilepsia correptis, nihil omnino tentandum esse: *nam aetate ad biliosorem & sicciorum statum transeunte, & victu moderatiore adbibito, sua sponte plerumque morbus finitur.* Docet simul hoc exemplum, non abjiciendam esse omnem spem tollendae vel emendandae causae proëgumenaë in epilepticis.

Verum dum ex labe haereditaria originem duxit haec causa proëgumena, & latens per plures annos virili saepe aetate, firmo jam corpore, morbum producit, facile patet, parum spei superesse, ut latentissimus ille character morbosus, in ipsis vitae primordiis a parentibus traditus, deleri possit. Idem verum est, si a terrore matris nondum nato infanti morbosum illud vestigium impressum fuerit, quod vix unquam deletur postea. Huc & referri poterit mala cranii configuratio, dum partus tempore magnum caput infantis validis matris nixibus per angustiorum pelvim transprimitur, aut rudioris obstetricis manibus cranii figura mutatur: nisi enim statim post partum emendari possit illud vitium, incurabilia postea mala supersunt. Memini, me in nosocomiis, ubi incurabiles epileptici, & fatui, servabantur, vidisse plures, in quibus vitiosa cranii figura manifeste observabatur. Praeterea constitit ex illis, quae ad §. 1075. 3. dicta fuerunt, a solo terrore natum hunc morbum tota vita perennasse incurabilem, licet plurimis, & quidem efficacissimis, remediis tentata fuerit curatio. A solo hoc animi affectu nata fuerat haec causa proëgumena, non debilis tota vita.

Videndum jam, quid ab arte expectari possit in tollendis causis talibus adeo latentibus, ut ne exercitatissimus quidem Medicus auderet dicere, quid mutatum sit in homine, antea sanissimo, nunc epileptico. Quantum potui intelligere ex iis, quae optimi Medici observaverunt contigisse in hoc morbo, vel tentaverunt ad eundem curandum, fere sola spes in illo consistebat, ut magna mutatio induceretur corpori. Non determinaverunt, quid mutandum esset in epileptico, ut fieret sanitas, sed tantum praesentem corporis conditionem conabantur mutare in aliam: malebant enim periclitando per incerta agere, quam miseros illos suo relinquere fato. Neque credi debet, talia tentata fuisse caeco impetu, sed optima cum ratione, dum ars naturae, hunc morbum curantis, ductum sequebatur. Observaverat *Hippocrates (a)*, circa pubertatis tempus, quando miro adeo modo totum corpus mutatur, epilepsiam quandoque cessare. Ideo commendavit mutationem regionum & vivendi generis *(b)* ad hunc morbum tollendum. Sed idem illud confirmatum fuit recentiorum observatis. Novi epilepticos, qui in Indiam orientalem transmigraverant, immunes fuisse ab hoc morbo postea, quamdiu ibi vixerunt: in patriam reduces, & subito abligurientes illa (ut solet saepe hoc hominum genus) quae magno labore, nec minori periculo, sibi comparaverant, recidivam passi fuerunt quidam; alii manserunt ab hoc morbo liberi. Cum autem magnas illas regionum & victus mutationes non semper ab

(a) Aphorism. 7. Sect. 5. Charter. Tom. IX. pag. 197. & Aphor. 45. Sect. 2. ibid. pag. 84. (b) Ibidem.

ab aegris impetrare possent medici, de aliis etiam corporis mutationibus cogitaverunt, eadem ipse freti. Constitit enim ex historia medica, morbos alios ingruentes, & corpus valide mutantes, sanasse epilepsiam. Ita testatur *Hippocrates (c)*: *Quartana laborantes magno morbo non capiuntur; si autem capiuntur, & quartana superveniat, liberantur.* In Commentariis ad hunc locum *Galenus* demonstrat, per magnum morbum hic debere intelligi Epilepsiam; quod & confirmatur alio textu *Hippocratis (d)*, ubi eadem habentur, sed loco τῆς μεγάλης νόσου legitur σπασμῶν. Recentiorum observata confirmaverunt illa, quae *Hippocrates* scripserat. Epilepsia, quavis hebdomada novo paroxysmo recrudescens, post varia remedia incassum tentata, sanabatur febre quartana; & sanus vixit postea homo, licet cortice peruviano haec febris fuisset debellata (e). Puer decem annorum, jam a tribus annis epilepticus, paroxysmo interdiu pluribus vicibus recurrente, frustra adhibitis multis remediis, corripitur febre epidemica, plurimis molestis symptomatibus stipata; feliciter superat hunc morbum, & postea ab Epilepsia immunis manet (f).

His & similibus pluribus exemplis incitati Medici, tentaverunt delere causam illam proëgumenam epilepsiae, turbando corpus validissimis remediis; non semper hac spe, ut materia morbosa expelleretur per fortissima purgantia, emetica &c. sed ut turbis tantis in corpore excitatis mutaretur forte praefens conditio latens, quae hunc morbum fovebat. Sic *Trallianus (g)*, ubi morbus vetustus & contumax erat, ad veratrum album confugiebat. Similia in eodem casu laudat *Aegineta (h)*. Recentiores medici mercurialibus & antimoniatibus remediis usi fuerunt ob eandem causam; uti passim apud Observationum Medicarum collectores habetur. Summa enim capita similia curarionum hic notasse sufficiet; nimis enim operosum, nec adeo utile, foret, describere singula. Facile autem patet, hic magna prudentia opus esse, dum Herculea talia tentantur remedia, quae, ab Agyrtis temere adhibita in debilibus hominibus, toties morbum morte finiverunt.

Alii mitioribus quidem remediis usi sunt, ut similem effectum obtinerent, sed talibus, quae per totum corpus mirabili vi penetrant vix mutata. In Asia moschi audacem dosin dant, & hoc imitatus fuit *Hofmannus (i)*. Dedi pulchro cum successu, repetitis etiam vicibus, octenni puellae decem moschi grana, & per plures dies saliva, urina, sudor, moschum redolebant; ita ut nimia fragrantia non assuetis molesta redderetur haec aegrotula. In metallis, laboriosa arte resolutis ad intima usque, tale remedium quaesiverunt Chemicis, quod non ageret evacuando, sed immutando tantum. Hoc volebat *Helmontius (k)*, dum dicebat: *Podagrae, caduci, maniae, asthmatis, perfecta sanatio consistit in characteris seminalis & incorporei fermenti*

ti

- (c) Epidem. Lib. VI. Charter. Tom. IX. pag. 550. (d) Aphor. 70. Sect. V. ibid pag. 242. (e) Miscellan. Curios. Decur. 3. anno 3. pag. 34. (f) Ibidem anno 7. & 8. pag. 298. (g) Lib. I. Cap. xv. pag. 75. (h) Lib. III. Cap. XIII. pag. 29. versa. (i) Medic. Rational. Tom. IV. Part. 3. pag. 23. (k) Pag. 405.

ti ablatione, non item in materiae cujusdam sequestratione. Longo labore ex cupro praeparatum remedium vidi, quod assumtum nullam faciebat nauseam, sed miram quandam formicationem quasi per totum corpus ad extremos digitorum apices usque; & illud quibusdam profuisse novi. *Aretaeus* (1) cuprum dedit epilepticis, sed ut per vomitum vel alvum excuteret noxia: illud autem remedium, non turbando primas corporis vias, ad intima penetrare videbatur, & in totum nervorum systema agere, miris quidem, sed blandis concussibus: unde apparet ab his, & forte aliis similibus, quid boni exspectari posse; praecipue cum tutior longe talis remedii usus sit, quam illorum, quae fortiter evacuando agunt; & a debilioris constitutionis hominibus non adeo facile tolerantur. Interim tamen in horrendo hoc morbo aliquid audendum esse, merito monuit *Aretaeus* (m), dicens, ingentibus & valentissimis medicamentis in hoc morbo opus esse, qui adeo calamitosus est, ut crediderit, ne vitam quidam tolerare posse epilepticos, si cognoscerent, quam atrociam & quam foeda paroxysmi tempore paterentur. Felices certe adhuc sunt miseri illi, dum omni sensu privati ignorant mala sua, & a morbo resurgunt hebetes & obliviosi, immemores omnium, quae contigerunt, dum paroxysmus aderat. Simul tamen monet, optimam esse methodum medendi, quae naturae facilitatem sequitur, mutatione corporis per aetatem saepe hunc morbum curantis; & ideo victus mutationem suadet. Ubi autem haec frustra tentata sunt, tunc ad alia validiora remedia pergendum est, sed tamen semper magna cum prudentia.

Interim tamen saepe accidit, ut optimi Medici doleant, plurimis etiam tentatis methodis, se non potuisse delere illam causam proëgumenam Epilepsiae. Tunc illud adhuc superest in arte, ut caveantur, vel tollantur, causae occasionales; quae unitae cum causa proëgumena paroxysmos renovant. Verum quidem est, illas causas occasionales numero fere infinitas esse, & in singulis aegris saepe diversas: adeoque attentissimam & diuturnam saepe requirunt observationem. Hoc autem taedium devorandum est Medico, si miseris illis succurrere velit.

Summa ergo cum cura inquiretur, quisnam locus in corpore observetur, in quo prima signa instantis paroxysmi deprehenduntur: dein accurate notanda omnia symptomata, quae a principio paroxysmi ad finem usque apparent, & quo ordine sibi mutuo succedant. Simul notandum, an aliquid tempore paroxysmi, vel intervallo inter binos paroxysmos medio, casu vel arte applicatum, profuerit, an vero nocuerit. Observari debet, quo tempore anni paroxysmi frequentiores vel validiores fuerint; an circa novilunium vel plenilunium contingant: Quid boni vel mali egerint evacuationes consuetae menstruorum, haemorrhoidum, sudoris &c. Quid venti, aëris temperies, meteora, effecerint in hoc morbo (plures enim epileptici instar tonitru corripuntur paroxysmo). Indagandum praeterea, quid fecerit
 usus

(1) Lib. I. de Curatione Morbor. Acutor. Cap. v. pag. 84.
 Diuturnor. Curat. Lib. I. Cap. iv. pag. 121.

(m) Morbor.

ufus ſex rerum non naturalium, geſta, ingeſta, &c. in hoc morbo; ita toties obſervatum fuit, iram, Bacchum, Venerem, moerorem, animi attentionem, ante conſuetum tempus induxiſſe paroxyſmos.

Verum quidem eſt, quod raro Medici ipſi omnes has obſervationes colligere poſſint, cum non ſemper adſint aegris; ſed tunc optimum eſt, dare regulas harum obſervationum illis, qui cum aegris verſantur, ut ſollicite notent omnia, quae ſingulis diebus contigerunt, & in diaria redigant. Vidi, exercitatiſſimos medicos quandoque Illuſtribus perſonis dediſſe quaedam remedia, non nocitura quidem, ſed a quibus non multam ſperabant efficaciam, & ſimul monuiſſe, ut omnia modo dicta accurate notarentur; videbantur ſic eſſe admodum ſolliciti de praecſcriptorum remediorum effectu, cum potius colligerent hitoriam morbi, quem curare, vel ſaltem levare, conabantur.

Illis obſervationibus ſic collectis & in ordinem digeſtis, ſedulo expendat Medicus omnia, & facile deteget regulas agendorum & vitandorum, ſed in ſingulari tantum hujus aegri caſu. Nam generales in omnibus Epilepticis curandis regulae haberi nequeunt; quod enim uni prodeſt, ſaepe nocet alteri. Ubi hoc factum, tota difficultas evanuit, nam reliquum eſt tantum facilis executio bene perpensa rerum. Certum eſt, Medicos, luculenta praxi obrutos, ſaepe deficere in cura hujus morbi, cum tempus ipſis non ſufficiat, ut ſingulari aegro tantam curam impendant: verum & doluerunt toties, aegrorum cuſtodes obſervaſſe illa, quae ipſi neglexerant, non ſine ſamae damno. Credo firmiſſime, ſi omnem animi attentionem adhiberent hic Medici, quod ſanarent plures epilepticos, & levamen adferrent fere omnibus. Dum in grammatico juvene (vide §. 1075. 4.) *Galenus* obſervabat, paroxyſmum naſci, ſi inedia pateretur, panis buccella data poterat cavere tantum malum. Vidi epilepticum juvenem, cui ante paroxyſmum incipiebat tremere inferius labium (ſymptoma vomitum futurum ſaepe praecedens); mox cadebat epilepticus, & ſi paroxyſmi tempore vomebat, brevi finiebatur inſultus. Cum autem ſingulo menſe circa plenilunium inſultum morbi pateretur, datum fuit vomitorium lene omni menſe triduo ante plenilunium, & eodem die veſperi leve diacodiatum: reliquis diebus roborantibus utebatur remediis, & ſex menſium ſpatio tali medela uſus, liber evaſit a morbo. Ubi enim paroxyſmi per aliquod tempus caveri poſſunt, videtur ſenſim minui cauſa illa proëgumena, non excitata per magnum temporis intervallum. Antea ad §. 1075. N°. 3. notatum fuit, *Galenum* comparaſſe paroxyſmum recrudescentem renovatae quaſi memoriae ſilentis illius diſpoſitionis epilepticae; & *Aretaeus* (n) utitur vocabulo *ὑπομανία* in eodem ſenſu, uti *Celeberrimus Petitus* (o) optime notavit. Quemadmodum jam illae ideae, quarum memoria magno temporis ſpatio non renovatur in nobis, ſenſim delentur & evaneſcunt quaſi, ita & aliqua ſpes eſt, diatheſin illam epilepticam in ſenſorio communi haerentem, diu ſilentem, nec

(n) Loco ultimo citato.

(o) Ibid. 277. 278.

nec excitatam per causas occasionales, sensim deleri posse; vel saltem sic disponi, ut minus facile a causis occasionalibus, in actum ducatur.

§. 1081. **T**ertia (1075. N°. 3.) cognoscitur ex symptomatibus aliis laesum simul cerebrum designantibus, ut est dolor, gravitas, plenitudo, laesio capitis antecedens, vertigo, tremor universalis, scintillae oculorum, eorundem immobilitas, circumgyratio totius capitis, vel & corporis. Hujus causa solida vix tolli potest, quia vix cognoscitur singularis: revellentia; discutientia, viam parantia, depurantia, juvant: hinc venae sectio; purgatio, vomitus, iustio, fonticulus, fistula, epispasticum, vulnus capitis, cranii perterebratio, antihysterica, opiata, profunt: ex quibus quid eligi debeat, docebit inventa mali causa proxima (1079.).

Tertia epilepsiae causa, uti dictum fuit ad §. 1075., supponit encephalum, in integumentis vel propria substantia laesum: praecipuae causae harum laesionum tunc fuerunt enumeratae. Signa autem, ex quibus cognosci potest, talem epilepsiae causam adesse, hauriuntur vel ex praegressis noxiis, quae capiti contigerunt, vulnere, contusione valida, morbis inflammatoriis capitis praegressis &c. vel ex manifesta laesione functionum illarum, quae ab encephali integritate pendent: praecipua haec signa in textu recensentur, & de illis actum fuit in Capitulis de *Phrenitide*, *Apoplexia*, *Catalepsi*, & *Caro*, quae ergo hic repeti non debent. Ubi igitur ante epilepsiam talia signa laesarum functionum animalium praecesserunt, merito licet suspicari tales causas; quod inprimis ideo monetur, quia tempore paroxysmi epileptici tanta vis encephalo infertur, ut saepe maneat insignes laesiones functionum animalium, uti ad primum numerum §. 1077. pluribus dictum fuit; verum tunc illae laesiones sunt effectus epilepsiae, non ejus causae. Nisi autem ab externis & manifestis causis tales laesiones contigerint, non facile patet, in quo loco encephali haereat causa morbi, & cujus naturae sit. Uti enim spicula ossa acuta, ex dura matre enata, cerebrum pungentia, epilepsiam faciunt, sic & acer ichor ex cariota tabula interna cranii depluens, vel & similis sanies in ventriculis cerebri collecta, eundem effectum praestare poterit. Hinc saepe manet magna obscuritas de natura ipsius causae morbi, & de loco, ubi haeret; adeoque & magna difficultas radicalis curae. Verum cum ad §. 1075. 3. monitum fuerit, omnes illas causas, encephalon male afficientes, augeri per illa, quae liquidorum in cranium affluxum augent, patet satis, generalem etiam usum praestare omnia illa, quae impetum & copiam humorum a capite revellunt, haerentia in cavo calvariae liquida discutere possunt, vias, per quas natura quandoque haec expellere visa fuit, laxant & aperiunt; imo etiam per artem quandoque novae viae factae fuerunt, per quas a noxiis liberari posset encephalon. Singula autem haec, quae in simili casu profuisse observata fuerunt, enumerabuntur.

Venae sectio. Multi inveniuntur epileptici, in quibus signa praesentis plethorae praecedunt paroxysmum epilepticum: quandoque, licet in reliquo corpore tanta plenitudo vasorum non adsit, manifeste tamen apparet, vasa capitis plurimum distendi: sentiunt enim dolorem tensivum in capite, calorem majorem, oculos habent rubentes. In tali casu minuere plenitudinem vasorum, secta vena, conducit, uti facile patet. Licet autem non semper radicalis cura obtineatur per sanguinis missiones, caventur tamen morbi insultus. *Bonetus* (p) aliquot casus habet, qui docent, per sanguinis missionem epilepsiam quandoque curatam fuisse. Ubi autem plenitudo praecipue vasa capitis occupat, multum boni expectandum est ab arteriotome; si ve arteria temporalis discindatur, si ve illi rami, qui pone aures decurrunt: multo cum fructu se hoc tentasse in Epilepticis, testatur *Severinus* (q), & plures casus ibi recenset. Sed & videmus, Veteres Medicos audacissima remedia adhibuisse, ut pertinacem hunc morbum debellarent, inprimis si causa ejus in ipso capite latere credebatur; tunc enim dixit *Arctaeus* (r), inhabitat ἐνοικῆται, id est, fixam sedem habet; si caput occupat, venas in cubito & fronte secari jubet, cucurbitulas applicari, & arterias omnes ante & post aures discindi; cavendo tantum, ne ad animi deliquium usque sanguis educatur; metuebat enim inde morbi insultum, & merito, cum convulsiones aequae sequantur subitam vasorum inanitionem, quam nimiam eorundem plenitudinem; uti alia occasione ad §. 232. ex *Hippocrate* monitum fuit.

Purgatio, vomitus. Quantum ab his boni in capitis morbis gravissimis curandis expectari possit, ad §. 1026., ubi de cura apoplexiae agebatur, dictum; simulque tunc monitum fuit, in vomitoriis exhibendis majorem cautelam requiri, dum inter vomendum semper vasa capitis magis turgent. Praeterea inprimis haec remedia proderant, ubi a lenta inerti & frigida causa morbus oriebatur: idem etiam in Epilepsia curanda verum est. Ubi enim calor, plenitudo vasorum, vel sanguinis dispositio inflammatoria, adest; tunc a sanguinis missionibus major utilitas speratur. Interim tamen purgantia per alvum impetum & copiam humorum a capite abducunt, adeoque hac ratione semper profunt: acriora & calida purgantia adhibentur, ubi lenta & iners morbi causa est; tuncque *Hieram* suam laudabat *Arctaeus* (s), quae pituitam e capite eliceret; inprimis si majori quantitate exhiberetur. Ubi autem inflammatoria sanguinis diathesis & calor adsunt, tunc inprimis illa conveniunt, quae absque aucto motu vel calore agunt, & tamen satis valide alvum solvunt; qualia laudata fuerunt ad §. 396., ubi de cura inflammationis agebatur; & ad numerum secundum §. 1030. in curatione apoplexiae a simili causa natae.

Videmus etiam, plurimos ex antiquis Medicis multam spem collocasse in purgantibus remediis ad hunc morbum curandum: ratio autem facile patebit

ex

(p) Sepulcret. Tom. I. Lib. I. Sect. XII. pag. 286. (q) De Efficaci Medic. part. 2. pag. 46. & 47. (r) De curat. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IV. pag. 121. (s) Ibidem.

ex illis, quae apud *Hippocratem* (t) habentur: videbat enim, epilepsiam esse admodum familiarem recens natis: considerabat, illos in utero materno balneo tepido immerfos fuisse, deinde in lucem editos habere carnes mollissimas; circa aures, axillas, inquina, omnia humescere, nares, fauces, pulmones, ventriculum, intestina, muco copioso madere: observabat, per aetatem minui flaccidam illam corporis humiditatem, solidasque partes firmari; sed & simul tunc cessare infantilem epilepsiam: notabat in illis, quibus quamcumque ob causam per aetatem minus firmabatur corpus, illam diathesin ad epilepsiam diutius manere: observabat in dissectis capitibus ovium epilepticarum pituitam copiosam, quandoque jam corruptam & olidam: videbat, adultioribus epilepticis hyemali tempore frequentius paroxysmum contingere, inprimis post teporis & frigoris vicissitudines, quando subitae illae fusiones humorum catarrhorum fiunt; uti etiam tempestate aultrina & nebulosa, & praecipue si subito tunc boreale frigus sequatur: si jam per emunctoria quaecumque illud lentum pituitosum subducebatur de corpore in infantibus, ut per cutis capitis erosiones lenes perpetuo manentes, mucii copiosum fluxum per nares, vomitum pituitae, alvum laxam, melius se habebant: & contra, si impedirentur tenere illae evacuationes, malum recrudescere pessime. Ex omnibus illis concluderunt antiqui medici, curationem epilepsiae praecipue consistere in evacuatione illius humidi superabundantis; & dein roboratione partium solidarum. Per purgantia jam illa glutinosa pulcherrime funduntur & educuntur de corpore: diaeta sicciore, exercitia corporis, abstinencia a glutinosis omnibus, cautelam dabant, ne similis copia glutinosorum denuo accumularetur in corpore. Hanc autem unicam fere causam Epilepsiae videtur statuisse *Hippocrates*; & ideo inculcabat, ut mutaretur frigida illa & iners cacochymia in oppositam, biliosam nempe & calidam; credebat enim biliosos nunquam epilepticos fieri.

Quamvis autem haec causa, ab *Hippocrate* memorata, satis frequenter occurrat; tamen ex ante dictis satis apparuit, plures alias praeterea epilepsiae causas esse: sed & simul constat, purgantium satis insignem usum esse in cura epilepsiae, dum ejus causa in capite haeret.

Inuitio, foniculus, fistula, epispasticum. Quantum haec usum habeant, revellendo impetum sanguinis ad alias partes, in cura inflammationis ad §. 396. 4. dictum fuit; & ideo pulchro cum successu ad apoplexiam curandam adhiberi solent, uti §. 1025. monitum fuit. Omnia enim haec adhibentur partim ad derivandum impetum & copiam humorum in alias partes; partim etiam, ut per artificiales has vias exeat illud, quod retentum, vel ad caput derivatum, noceret. Observamus toties, infantibus totam capitis curam manare ichorem, quandoque satis olidum; & bene tunc se habent: si imprudenti cura coërceatur ille effluxus, epileptici fiunt; nec curantur, nisi denuo ille ichoris fluxus redeat. Puella circa pubertatis tempus incepit laborare epilepsia, quod malo omine fieri antea jam dictum fuit: sola dum esset

(t) In libro de morbo sacro.

esset in aedibus, paroxysmo corripitur, & corruens supra carbones accensos miserime faciem & synciput comburit, ita ut non tantum integumenta, sed & calvariae os ipsum fuerit exustum adeo, ut postea exterior cranii tabula ad magnitudinem palmae manus decideret. Quamdiu autem loca haec ambusta suppurata manabant saniei & puris copiam, libera erat a morbo; qui rediit, simulac cicatrice obducta erant haec ulcera (*u*). Unde patet, dum per haec ulcera exibat tanta copia liquidi, exivisse simul illud noxium, quod clausis ulceribus retentum renovabat morbum; vel saltem sic ad externa capitis revulsus fuisse humorum, per carotides allatorum, impetum, ut minus urgeretur encephalon, & sileret morbus. Inde intelligitur ratio, quare in curando hoc morbo Medici conabantur reddere cutim capitis nitidam & quam maxime perspirabilem; dein irritabant cucurbitis, dropacibus, sinapisimis (*w*); a lenioribus incipiendo; sensimque procedebant ad reliqua, si priora nullum levamen attulissent. Sic rubefacientia capiti applicari iussit *Aretaeus* (*x*), & praecipue cantharides; imo & ignem capiti adhiberi iussit, si nempe reliqua nihil proficerent. Jure enim *Celsus* (*y*) inter ultima remedia posuit, *Occipitium incidere, & cucurbitulas admovere: ferro candente in occipitio quoque & infra, qua summa vertebra cum capite committitur, adurere duobus locis; ut per ea perniciosus humor evadat. Quibus si finitum malum non fuerit, prope est, ut perpetuum sit.* Crudelis quidem haec methodus est, sed quacumque molestia redimere vellent atrocem hunc morbum aegrorum plurimi; praecipue cum observationes practicae docuerint, etiam in adultis hunc morbum, raro caeteroquin curabilem, sanatum fuisse. Sic cauterio prope futuram coronalem applicato, se quadragenarium hominem epilepticum curasse testatur *Piso* (*z*): & in Asia frequenter cum felici successu idem tentari scribit *Kempferus* (*a*). Plures observationes, quae idem confirmant, apud *Schenckium* (*b*) videri possunt.

Cum autem cauterium praecipue ideo prodesse videatur, quod separata eschara maneat locus ulcerosus diu liquidum plorans; hinc convenit lenibus suppurantibus haec ulcera diu aperta tenere; atque ideo fistulosa ulcera sponte nata, fonticuli, & setacea, similem effectum praestare poterunt.

Vulnus capitis. Discinduntur enim vasa plurima, inprimis si vulnus magnum fuerit; adeoque similes effectus exspectari possunt ac ab arteriotomie. Praeterea vulnus alicujus momenti vix curatur absque suppuratione, ideo & effectus praecedentium inde exspectari poterit. Si autem vulnus in cavum cranii penetraverit, exitus conciliabitur materiae noxiae contentae, si haec epilepsiae causa fuerit. Fortuiti casus hoc docuerunt. Ita apud

(*u*) Willif. Patholog. Cereb. Cap. III. pag. 39. (*w*) Vide Aurelian. de Morbis Chron. Lib. I. Cap. IV. pag. 306. (*x*) Lib. I. de curat. morbor. diuturnor. Cap. IV. pag. 121. (*y*) Lib. III. Cap. XXIII. pag. 174. (*z*) De morbis a serosa colluvie Sect. 2. part. 2. Cap. VII. pag. 173. (*a*) Aanhangsel van de Historie van Japan pag. 467. (*b*) Lib. I. pag. 117.

apud *Mircellum Donatum* (c) legitur de nobili gallo, qui Epilepsia laborans in Italiam proficiscebatur, ut primarios ibi medicos confuleret; verum a latronibus spoliatus, & pluribus vulneribus confossus pro mortuo derelictus fuit: praeter alia vulnera ingentem admodum plagam in fronte susceperat cum insigni ossis deperditione; unde post longum fatis tempus ab hoc vulnere curatus fuit; & simul ab epilepsia, quae singulis mensibus affligere solebat, liber evasit. Plura similia hinc inde apud auctores Medicos reperiuntur.

Cranii perterebratio. Ars enim imitata fuit, quod casus fortuitus docuerat profuisse. Antea ad §. 1075. 3. notatum fuit, epilepsiam, post validam contusionem capitis sequentem, ilico levatam fuisse, dum perterebrato cranio exitus conciliabatur puri sub calvaria collecto. In pertinaci epilepsia hanc operationem apud *Arctaeum* (d) etiam commendari legimus. Verum imprimis inde boni quid sperare licebit, si signa docuerint, extravasatos sub cranio humores haerere, vel corruptum calvariae os in quodam loco esse. Nisi enim talis causa epilepsiae fuerit, trepanum applicatum levat quidem morbum pro tempore, non autem eradicat. Dum enim homini epileptico ob capitis percussione applicabatur trepanum, liber quidem fuit a paroxysmo, quamdiu patebat hoc vulnus, verum, eodem cicatrice obducto, redibat morbus (e).

Antihysterica, opiata. Illa non profunt adeo, quod tollant, vel minuunt, causam materialem morbi, cerebrum, in integumentis suis, superficie, substantia, aut ventriculis, male afficientem, sed quatenus validos affectus animi sopiunt, subitas illas generis nervosi turbas compescunt & pacant; quae causas illas stabiles, in encephalo haerentes, juvant, & in actum deducunt, uti §. 1075. dictum fuit.

Ex quibus quid eligi debeat &c. Varia hic recensita fuerunt remedia, sed satis patet, illa non convenire in omni casu, sed diversa requiri pro singularibus causis, quae cerebrum male afficiunt; adeoque omni cura prius indaganda esse causam, quae cerebrum laedit. Si enim v. g. contusio valida praegressa metum faciat, ne effusi humores sub cranio haereant, vel fragmenta ossis pungant meninges ipsamve cerebri substantiam, cranii perterebratio locum habebit. De signis autem, quibus hoc cognosci possit, in vulnere cranii historia dictum fuit. Ubi vero signa docuerint, pituitosam frigidam cacochymiam in toto corpore abundare, & in cavo encephali sensum colligi (de his signis vide §. 1010. 2. 7.), tunc vesicatoria, setacea, fonticuli &c., pulchrum praestabunt effectum. Si a lue venerea cariola reddita fuerint ossa cranii, medela huic morbo propria requiritur; & sic de reliquis.

(c) Lib. II. Cap. iv. pag. 53. Schenckius Lib. I. pag. 116. (d) Lib. I. de Curat. Morbor. Chronicor. Cap. iv. pag. 121. (e) Memoire de l'Academie Royale de Chirurg. Tom. I. pag. 230.

§. 1082. **Q**uae a causa quarta (1075. N°. 4.) fit, ea tractanda erit varie pro varietate suae causae proximae: hinc anodyna, paregorica, narcotica; antihysterica; anthelmintica; demulcentia & corrigentia acrium; incisio apta gingivarum; ablatio, correctio, materiae ulcerosae; tunc fiunt antepileptica.

Prius multiplices Epilepsiae causae in classes quasdam ordinatae fuerunt, ut facilius possent indagari a medico, cognosci, & dein causis cognitis apta medela adhiberi.

Causae autem §. 1075. 4. recensitae extra canium haerebant in aliis corporis locis, vel humoribus circulantibus miltae per totum corpus vagabantur, mirabilesque excitabant turbas; donec iterum ad quaedam corporis loca deponerentur, vel exirent per corporis emunctoria. Patuit hoc tunc de contagio variolarum, quod toties convulsiones epilepticas excitat, antequam illud virus, una cum mutatis per ejus efficaciam humoribus, ad corporis superficiem deponitur. Idem de materia ulcerosa in quodam loco corporis hospitante, & in sanguinem resorpta, verum est. Simul tunc inter causas epilepsiae numerati fuerunt dolores validi, ac periodici, perturbationes hystericae totius generis nervosi, pluraque alia, quae primas vias mole sua gravare, vel acrimonia irritare, poterant. Unde facile patet, ad diversas adeo causas varia etiam requiri remedia, quae hac paragrapho recensentur.

Anodyna, paregorica, narcotica. Inter effectus molestos doloris §. 226. etiam convulsio numerata, & §. 229. 2. notatum fuit, posse obtineri per narcotica remedia, ut sensorium commune non sentiat dolorem, licet maneat causa dolorem faciens, sicque posse tolli nonnullos effectus doloris, & quidem imprimis illos, qui fiunt ob turbatum sensorium commune per doloris acerbiteratem. Ubi ergo epilepsia ab hac causa nascitur, sedando dolorem, multum boni fieri poterit. Quenam autem dicantur anodyna & paregorica, quanam vero narcotica, & quomodo haec adhiberi debeant, locis citatis explicatum fuit.

Antihysterica. In illo nempe casu haec usum habent, ubi nimis mobile genus nervosum a levissimis etiam causis turbatur totum, & miras saepe convulsiones facit. Observaverunt jam Medici, dari in arte talia remedia, quae graveolenti halitu suo turbas illas systematis nervosi compescunt felicissime. *Asa foetida, castoreum, galbanum, ruta* &c., talia sunt, quae hoc effectum se probaverunt quam efficacissima, & ideo dicta fuerunt medicamenta antihysterica, quae & externo & interno usu saepe juvant. Omnia enim haec naribus supposita, umbilico, plantisve pedum, sub forma emplastri applicata, profuerunt toties. *Trallianus* (f) plures epilepticos se curasse testatur *ruta sylvestri*, quae longe odoratior est & acrior *ruta hortensi*; simulque addit, se hoc didicisse a rustico, qui casu invenerat hujus remedii efficaciam: contundebat nempe hanc herbam, illiusque fragrantiam toto corpore spirabat, dum

(f) Lib. I. Cap. xv. pag. 80.

conservus ejus epilepticus concideret; quem accedens, & nares ejus digitis arripiens, excitabat ilico a paroxysmo hunc aegrum, qui postea ab hoc morbo liber vixit.

Anthelmintica. Quae nempe, vel necando, vel expellendo, vermes, hoc nomen merentur; de quibus postea in *Capitulo de morbis infantum* dicitur. Antea ad §. 1075. 4. notatum fuit, quod celeberrimum illud antepilepticum *Fabii Columnae*, radix nempe Valerianae sylvestris, profuerit pluribus, dum ab ejus usu vermes expellebantur de corpore.

Demulcentia & corrigentia acrium. Si percurramus decantatissimos illos pulveres epilepticos, qui in officinis prostant, invenimus plerosque continere insignem copiam talium, quae acidum absorbendi & enervandi vim possident. Cum autem in juniore aetate acida acrimonia toties adsit in primis viis, & frequenter ob hanc causam epileptici fiant, patet ratio, quare tantam famam obtinuerint haec remedia, licet in Epilepsiis, ab alia causa ortis, vix profint. Simili modo & videtur agere oleum illud animale, frequenti rectificatione ab omni Empyreumate liberatum, tenuissimumque simul & molle redditum, quod *Hofmannus* (g), alique celebres medici, in Epilepsia inveterata perferenda adeo commendaverunt. Summa enim tenuitate sua aptum est, ut penetret etiam per minima vasa, simulque blanda sua indole obtundere potest & involvere omnem acrimoniam. Interim tamen etiam levi vi anodyna agere videtur, cum pacatum & reficientem somnum producat.

Incisio apta gingivarum. Sic enim tollitur dolor & irritatio continua gingivarum in pueris dentientibus, quae a lenta illa dilaceratione per dentem erupturum oritur. Quatenam autem cautelae hic requirantur, postea dicitur in *Capitulo de morbis infantum*.

Ablatio, correctio &c. Nisi enim via possit fieri contentae saniei in loco tali ulceroso, & mundari plaga, nulla spes curae superest: observationes practicae hoc confirmantes habentur ad §. 1075. 4. Si virus venereum ossa infecerit, imprimis cranii, saepe epilepsia sequitur, non curabilis, nisi sanata hac lue: tuncque argentum vivum, quod tamen temere adhibitum epilepsiae causa toties fuit (vide §. 1075. 3.), prudenti arte administratum, fit remedium antepilepticum.

§. 1083. **A** quinta causa (1075. N°. 5.) ortae epilepsiae medela fit solvendo materiem immobilem, laxando vias, expellendo: hinc vesicatoria, caustica, foniculos, & fistulas, producentia; aristolochica; emmenagoga; haemorrhoidas aperientia; diuretica; toties contra hunc morbum profunt.

In hoc casu epilepsiae causa pendet a suppressis quibusdam excretionibus, per quas exibant de corpore liquida quaedam, vel sana, vel morbosa, uti ad

(g) Observat. Phys. Chem. Lib. I. Observ. XIV. pag. 58.

ad locum in textu citatum pluribus dictum fuit. Curatio ergo requirit, ut restituantur illae excretiones, quarum suppressio hunc morbum produxerat. Interceptio autem solitarum excretionum fit, vel quia materies excernenda non satis mobilis & fluida est, ut exire possit; vel quia vasa transmittentia liquidum excernendum non satis pervia sunt; vel denique quia vis movens materiam per vasa nimis iners est. Facile autem patet, singulas has causas seorsum existere posse, quandoque combinatas agere, imo & omnes concurrere. Simul inde intelligitur triplex indicatio curatoria, in textu proposita, quae vel materiem excernendam spectat, vel vasa per quae excretio haec fieri debet, vel denique vires, quae humores per vasa movent, & secretoriis vel excretoriis organis applicant. Prout autem plures ex illis causis combinantur, ita & concurrere debent plures indicationes curatoriae ad tollendam morbi causam.

In exemplo res forte evidentius patebit: contingit quandoque a suppressis mensuris epilepsiam nasci, adeoque generalis indicatio curatoria est, ut restituantur mensurae haec evacuatio. Quandoque laborant tales puellae mucosa lenta sanguinis cacochymia, pallent, tument, & totus corporis habitus ad leucophlegmatiam inclinat; pulsus arteriarum debilis lentus est in his, adeoque & materia excernenda non satis mobilis est, & simul vires moventes debiles sunt. Si tunc per limaturae ferri usum, frictions, corporis motum, dietam sicciorum, augetur vasorum actio in fluida contenta, superatur ille mucosus frigidus sanguinis lentor; color vividus in corpore, antea pallido, renascitur; calor fit aequabilis ad extrema usque; & menstrua suppressa redeunt; mobili nempe reddita materie, & viribus moventibus inflauratis.

Verum contingit quandoque, sanguinem bonum esse, vires vitales satis validas, & tamen menstrua suppressi, vel difficillime, nec satis magna copia, prodire, quia extrema vasorum orificia, in uteri cavum hiantia, nimis resistunt suae dilatationi: tunc debent laxari viae per balnea, vapores &c.: sentiunt tales puellae molestum saepe ardorem circa os sacrum & pubem, valida tormina abdominis, & quandoque convulsiones patiuntur, imprimis circa primam menstruorum eruptionem: in multis sensim emendatur hoc malum, dum singulis mensibus dilatata haec vasa magis cedere incipiunt; in quibusdam satis diu manet. Ille imprimis casus est, ubi foecundum conjugium toties profuit: tempore enim graviditatis omnia uteri vasa admodum distenduntur, & excusso foetu magno cum impetu sanguis exit, simulac placenta solvitur ab utero, perguntque puerperii tempore lochia fluere; atque sic disponuntur extrema oscula vasorum uterinorum, ut postea facilius cedant sanguini menstruo prodituro.

Quandoque in valde plethoricis observatur, sanguinem bonum esse, vasa pervia, sed nimia plenitudine sic distendi vasa, ut reagere nequeant in fluida contenta; simul tunc cordis vires supprimuntur, quia non potest libere se evacuare in vasa nimis plena (vide §. 106.), unde vis expellens deficit. Verum simulac per sanguinis missionem minuitur sanguinis, vasa distendentis, moles, redeunt solitae cordi arteriisque vires, & saepe menstrua prodeunt,

deunt, dum adhuc sanguis de vena secta fluit; uti omnes Medici, in luculenta praxi versati, norunt.

Simul ex dictis apparet, quanta prudentia opus sit, ut Medicus indicationes curatorias generales adhibeat singularibus casibus. Plethoricae enim tali puellae, suppressione mensium laboranti, limaturae ferri usus, frictiones, motus corporis, nocuissent quam maxime: e contra in debili & leucophlegmatica virgine sanguinis missio auxisset causam suppressionis menstruorum.

Facile autem patet, similes cautelas in methodo medendi etiam requiri, ubi ab aliis excretionibus suppressis epilepsia nata fuit.

Verum, uti antea dictum fuit §. 1075. 5., fiunt quandoque excretiones morbosae humoris per quaedam loca corporis, quae subito cessantes, vel imprudenti medela suppressae, summa saepe faciunt mala. Omnium frequentissime hoc observatur in cutaneis illis eruptionibus, uti tunc monitum fuit. In tali casu optimum est, fovere illa loca corporis, & leviter irritare, ut redeat consuetus humorum per cutim exitus: ita in infantibus, quibus manans ichore capitis cutis siccata fuerat subito, & hinc epileptici facti fuerant, profuit lixivio saponis veneti calido caput fovere, dein emplastro aromatico tegere; quin imo egregie profuisse novi, uti antea monitum fuit, si una pars emplastri vesicatorii octo partibus emplastri de labdano permixta supra totam cutim capillatam capitis extenderetur; post paucas enim horas incipiebat rubescere cutis, molestus oriebatur pruritus, & incipiebat denuo manare ichorem cutis, simulque statim cessabant insultus epileptici. Tutissimum enim semper est educere suppressam excretionem per illa loca, per quae antea exire solebat. Ubi vero sic constricta sunt vasa cutanea per adstringentia, spirituosa, calces plumbi, & similia, ut non possit restitui consuetus ichoris in hoc loco effluxus, tunc in aliis corporis locis nova tentare emunctoria convenit, quibus illud noxium retentum exire possit, per vesicatoria, caustica &c., de quorum usu & efficacia ad §. 1081. dictum fuit. In junioribus etiam multum profuit, per plures dies artificialem diarrhoeam facere, datis manna, rhabarbaro, similibusve blandis purgantibus.

§. 1084. **Q**uae autem a causa sexta (1075. No. 6.) oritur, tolli poterit, sanata debilitate generis nervosi nimis facile movendi, quod exercitio motus, lusus, equitationis, unctionis; assumtu aromatum; usu chalybis, & corroborantium; optime fit: tum etiam loci fomitis exulceratione artificiosa, profunda, diuturna, inducta caesim, causticis, vesicatoriis; dein autem apertis retentis diu per suppurantia corrosivis mixta: tandem ligaturis nervum comprimentibus affectum.

In hac epilepsiae specie percipitur manifeste, illud quod paroxysmum renovat, ex alia corporis parte originem ducere, & sensu elevatae aerae cerebrum petere. Duplex hinc curationis methodus est: vel enim impeditur, ne ille locus corporis, unde paroxysmus observatur incipere, cerebrum affi-

cere

cere possit; vel cerebrum & totum genus nervosum magis firmum conantur reddere Medici, ut a levi tali irritatione non adeo facile turbari possit. Ultimo huic scopo imprimis conducit corporis motus quotidianus, prudenter auctus, donec satis validus fuerit; hoc enim videmus laxa & debilia corpora firmari mirum in modum, de qua re videantur illa, quae ad secundum numerum §. 28. habentur. Docet autem constans observatio, homines, caeteris paribus, huic morbo eo magis obnoxios esse, quo fuerint debilioris & laxioris fabricae. Infantibus hinc adeo frequens epilepsia, qui, per aetatem firmato corpore, saepe sanantur, uti antea dictum fuit. Ob eandem rationem & teneris puellis longe frequentior, quam illis, qui duro labore victum sibi comparare coguntur. Utilissimum ergo est, corporis exercitio firmum illud robur parare. Unde *Hippocrates* (b), de hac specie epilepsiae agens, postquam dixerat, maxime sanari posse illos, quibus morbus a manibus vel pedibus initium sumeret, mox addit sequentia: *Cacterum horum curam aggredi oportet Medicum, qui medendi modum novit, si homines fuerint juvenes & laboris amantes.* Ex quo textu satis patet, quod *Hippocrates* magnam spem curandi hujus morbi posuerit in vita laboriosa. Sic & *Aurelianus* (i), curam hujus morbi describens, commendat *exercitia vehementiora, quae labore corpus afficiant, affectanda, quo magis fortitudo, quam corporis robur, augeatur.* Per robur autem corporis intellexit obesitatem; nam statim subjungit heteroclitico *Itylo* utens ille auctor: *Est enim semper gravabilis carnatio, & magis si tenuibus fuerit imposita viribus, & in iis passionibus, quae in nervis esse noscuntur.* Sic & apud *Plutarchum* (k) legitur, quod filiis illorum, qui epilepsia, melancholia, podagra, laboraverant, imperaverint Veteres austeram dietam, ademerint obsonia, bellaria &c. atque exercitationibus corpus durantes impediverint, ne magni morbi exiguum semen increfceret. Magnum certe hujus methodi exemplum *Julius Caesar* (l) dedit, qui habitu gracili, carne candida & molli, morbofo capite, ac morbo comitali obnoxius, non quae-rebat mollitiei praetextum in corporis imbecillitate, sed medicinam imbecillitatis militiam, indefatigatis itineribus, tenui victu, & tectum non subeundo, resistens aegritudini, corpus adversus injuriam validum custodiebat. Eidem scopo etiam interviret aromatum usus moderatus, quatenus horum efficaci stimulo actio vasorum in liquida contenta augetur, de qua re videantur illa quae ad §. 28. in curatione fibrae debilis habentur: ubi simul laudatur chalybis & roborantium remediorum virtus ad nimiam debilitatem fibrarum solidarum curandam. Haec videtur esse ratio, quare *viscus quercinus* tantum nomen obtinuerit in hoc morbo curando, cum egregiam roborantem virtutem habeat: simul etiam intelligitur, cur *aquae spadanae*, aliique fontes medicati his similes, ferro soluto praegnantes, tanto saepe cum fructu in hoc morbo curando fuerint adhibitae: roborant enim laxam nimis solidarum partium compagem, simul-

(b) Praedict. Lib. II. Cap. vii. Charter. Tom. VIII. pag. 816. (i) Morb. Chronic. Lib. I. Cap. iv. pag. 312. (k) De his, qui sero a numine puniuntur Tom. II. pag. 561. (l) Idem in Vita Jul. Caesaris Tom. I. pag. 715.

que vi diluente, & obstructions viscerum referantē, pulcherrime profunt.

Verum quandoque illa irritatio nervi, in disita etiam ab encephalo corporis parte facta, adeo valida est, ut vel in robustissimo homine totum cerebrum turbet, si ad superiora ascendere possit frigidae illius aurae, vel in aliis fornicationis cujusdam, sensus. In tali casu a roborantibus nihil sperandum est, sed tunc tentaverunt Medici ligatura forti, subito applicata, impedire ascensum illius aurae vel fornicationis, sicque cavebant saepe paroxysmum, sed non eradicabant malum. Ad §. 1075. 6. talis casus memoratus fuit, ubi per ligaturam tibiae factam, dum prima ingruentis mali initia sentiret aeger, cavebatur paroxysmus. Et apud *Galenum* (*m*) similis ligaturae effectus memoratur in puero, cui morbus comitialis a tibia oriebatur. Verum simul notat, Medicos hanc ligaturam applicuisse, ut caverent paroxysmum interim, dum, purgato prius corpore, *thapsiam* aut *sinapi* applicare meditarentur corporis parti, quae prima afficiebatur ingruente paroxysmo. Integram enim curae spem potius ponebant in erosione illius loci per acria medicamenta applicata, quae & laudaverunt *Aegineta* (*n*) ac *Trallianus* (*o*); qui observavit, humida non pauca sic a parte affecta emanasse, sequente sanatione perfecta.

In Asia exurunt partem talem Moxa imposita; sic, eschara decidua, ulcus nascitur diu saepe plorans tenuem ichorem: vesicatorium forte similem effectum fecit quandoque, si diu apertus teneretur ille locus. Omnia haec conducunt, quatenus facilem exitum praebent acri humori hic stabulanti, vel circa paroxysmi tempus collecto, qui nervum vel tendinem quemdam irritat, & tanta mala facit, uti alia occasione ad §. 164. pluribus exemplis practicis probatum fuit. Quandoque autem neque haec sufficiunt ad curationem, & observationes practicae docuerunt, curam successisse, dum locus ille ad ossa usque profundo vulnere dissecaretur, vel ferro candenti profunda inustio fieret. Utroque hoc modo destruebantur omnia in illo loco, ubi fomes mali latebat; neque tunc cura adscribi poterat educationi humoris noxii, sed potius destructioni integrae nervi, cujus irritatio paroxysmum renovabat. Plures tales curationes ab Auctoribus memorantur: unicum sufficere memorasse casum, sed admodum notabilem. Mulier triginta octo annorum per duodecim annos laboraverat epilepsia: primo tempore morbi singulis mensibus paroxysmum patiebatur; postea adeo invaluerat malum, ut singulis diebus quatuor vel quinque validas invasiones toleraret, quae singulae per horam & ultra durabant; unde hebes & stupida reddita rem familiarem ultra curare non valebat. Omnis generis medicamenta adhibita fuerant absque ullo levamine, semper ingravescente morbo. Interim tamen semper paroxysmus incipiebat a crure circa partem inferiorem gastrocnemiorum; mox caput petebat; tuncque cadebat miserime convulsa, ore spumante. Medicus praesens tempore paroxysmi conferebat crus affectum cum altero, & nullam diversitatem distin-

(*m*) De locis affect. Lib. III. Cap. xi. Charter. Tom. VII. pag. 445.

Cap. xiiii. pag. 30.

(*o*) Lib. I. Cap. xv. pag. 73.

(*n*) Lib. III.

stinguere poterat : audaci consilio scalpellum adegit ad binorum circiter pollicum profunditatem, & in fundo vulneris invenit corpus durum, cartilagineosum, pisum majus aequans sua mole; separavit illud a musculis, & invenit nervo insidere; disscidit nervum, & forcipe prehensum corpus illud heterogeneum eduxit; quod simul ac factum fuit, mox resurrexit ex paroxysmo aegra, seque optime habere clamavit, & postea a diro hoc morbo omnino libera vixit, pristinaque mentis aciem, & corporis vigorem, recuperavit (p).

Quam mirum videri debet omnibus, durum tale corpusculum, sola mole irritans nervum, cui accreverat, in tam dissito a capite loco, toties singulis diebus excitasse paroxysmum ! Quam parum speranda videbatur integra curatio, dum jam illa hebetudo aderat, quae cerebrum tot violentis concussibus pessime affectum docebat (vide §. 1077.). Attamen felix egregii Medici audacia paucorum minorum tempore eradicavit tantum morbum, & quidem absque dolore aegrotae, cum paroxysmi tempore epileptici sensu careant.

Enarratis omnibus illis, quae vera fide constat profuisse in hoc morbo curando, superest ut dicatur quid agendum sit illo tempore, dum paroxysmus adest. Primo cavendum est suppositis pulvinaribus, vel alio quocumque modo, ne caput vel aliae corporis partes duris corporibus vicinis allidantur: suberis lamina, vel lignum mollius, dentibus molaribus anterioribus interponatur, ut caveatur ne linguam mordeant miseri: sed filo alligata haec esse debent, ut retrahi possint, dum metus est, ne in fauces dilabantur. Artus convulsi blandissime extendantur, nulla vi adhibita, tunc enim noceret: dolui saepius, dum viderem, robustissimos homines totis viribus pollicem in teneris etiam puellis erigere velle, unde postea a distractis ligamentis & musculis molestissimi manebant dolores. Prudenter ideo *Aretaeus* (q) monuit, manus perunctis leviter pertrectando demulcendas esse partes convulsas, molliterque continenda membra ne distorqueantur paroxysmi tempore. Multis etiam in more est, epilepticorum naribus supponere acria, quae irritant nervosam nares internas vestientem membranam, & saepe molestant inducunt & periculofam sternutationem, dum paroxysmi tempore tota facies turgida livefcit, oculi tument sanguine suffusi, manifesto signo, quod encephali vasa venosa & arteriosa aggesto sanguine nimis distendantur; adeoque rupturae vasorum periculum inducere possit validus ille concussus, qui sternutationis tempore fit. Unde merito damnavit *Aurelianus* (r) sternutationa, & fumigationes acriores ex graveolentibus remediis, quia ipsa sanorum capita inde gravantur ac vertiginosa redduntur, & non aliter tumentes oculos fumigatio afficit, quam etiam tumentes cerebri membranas. Damnat eadem remedia *Celsus* (s) tanquam supervacua admodum.

Quan-

(p) Medical Essays Tom. IV. N°. 27. pag. 416. (q) Morbor. Acut. Lib. I. Cap. v. pag. 84. (r) Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. iv. pag. 316. (s) Lib. III. Cap. xxiii. pag. 172.

Quando autem a paroxyfmo refurgunt epileptici, tunc debiles admodum, hebetes, ac ftupidi, funt; tuncque convenit dare illa, quae torpentes excitant fpiritus; qualia funt, omnes aquae ftillatitiae fragrantés officinarum, *rosmarini, rutae, lavenderae*, & fimiles, addendo his fuccini tincturam, fpiritum falis ammoniaci, aliave his affinia remedia ftimulantia; in quorum ufu per unum alterumve diem pergitur, donec priftina alacritas & fenfuum vigor redierint: tunc enim, his omiffis, ad alia pergendum eft remedia fecundum diverfas curandi methodos antea enarratas.

Optime etiam monet *Aurelianus* (1), curatos hoc morbo diu cavere debere ab omni vitio fex rerum non naturalium, circumgyratione corporis, praecipitii adfpectu &c.: *Ut enim ulcerum recentes cicatrices facili occasione folvuntur, non aliter haec paffio, vel alia quacque fimilis nequitia, parvo impulfu repetit corpus, quod proxime dimiffa videbatur.*

§. 1085. **E**x his vanitas apparet omnium fpecificorum, & methodorum, quae inanis jaétantia contra hoc malum laudat.

Recenfitae fuerunt caufae epilepfiae, & ordinis gratia in diverfas claffes redactae; deinde defcripta fuit curandi methodus fingulae caufarum claffi propria. Patet autem fponte ex antedictis, diverfiffima remedia, diverfiffimam curandi methodum, hic requiri faepius pro varietate caufarum & locorum, in quibus illae caufae haerent. Unde fimul apparet, vix poffe fperari fpecificum univerfale remedium, quod omnes & fingulas has caufas delere aptum efferet.

Interim tamen plurima hic jaétantur fpecifica; & quidem tantus illorum numerus eft, ut fingula ex numerosis aucto-ribus colligere laboriofum foret, taediique plenum, opus, nec magnae utilitatis, cum effectus in hoc morbo fanando minime respondeant tantis promiffis. Interim tamen illi, qui fpecificorum remediorum vires in hoc morbo curando adeo extollunt, fpeciofo utuntur argumento. Conftat enim ex tota hiftoria hujus morbi, quod Epileptici non femper laborent fuo paroxyfmo, fed faepe per longum temporis intervallum liberi funt, donec a variis caufis occasionalibus, antea recenfitis, denuo recrudefcat morbus. Simul autem conftat, illas caufas occasionales tantum excitare paroxyfimum in illis, qui praedisponentem caufam ad hunc morbum fovent in corpore; nam aliis hominibus ab iisdem caufis non nafcitur morbus. Facile autem largiuntur, quod diverfae illae caufae occasionales non poffint uno & eodem remedio tolli, fed credunt, caufam praedisponentem, forte longe fimplicio-rem, quam eandem aut fimilem volunt efferre in omnibus epilepti- cis, fpecifico quodam medicamento poffe deleri; vel faltem fic fopiri, ut non deducatur in actum a caufis occasionalibus. Ut poffibilitas demonftretur, adducunt corticis Peruviani, & opii, fpecificam virtutem, qua prius febres intermittentes curat, pofterius doloris fenfum tollit, manente doloris caufa. Chemici hic jaétant arcaná fua remedia, quibus eradici

(1) Loco citato pag. 313.

dicari characterem illum epilepticum dicunt, & furentis archæi turbas caveri, vel natas ilico compefci. Quid de his sperandum fit, alia occasione dictum fuit ad §. 1080. Verum an bona fide quis crederet, spinas offeas, meningés cerebri & cerebrum ipsum irritantes, excrefcencias offeas cranii, cartilagineam finuum venoforum duritiem, quæ omnia prædifponentem causam epilepsie feciffè probatum fuit §. 1075., posse tolli vel decantatiffimis arcanis? An encephali & totius generis nervosi fluxilis mollities, & facillima irritabilitas, quæ recens natos prædifponunt ad epilepsiam, adeo, ut a levibus etiam causis occasionalibus convellantur ilico, tolli poterunt remediis? Ab aucto hic corporis robore per ætatem & corporis salubrem motum merito speratur curatio; & interea prudentes Medici cavent, vel tollunt, omnes causas occasionales, quæ intestina & ventriculum vellicando, aut dentitionis tempore gingivas irritando, paroxysmum epilepticum producere possent. Si quis hæc omnia confideret, facile videbit, universale antepilepticum remedium qui promittunt, vel falli, vel fallere.

Cum autem Epilepsia tam horrendis & tam variis symptomatibus stipetur sæpe (vide §. 1072.), ut causis natura majoribus adscribatur a multis; hinc mira etiam remedia, & quaedam satis abominanda, superstitiosa plurima, ad morbum hunc curandum jactata fuerunt, quorum ingens farrago apud varios auctores habetur. *Quidam jugulati gladiatoris calido sanguine potu, tali morbo se liberaverunt, apud quos miserum auxilium tolerabile miserius malum fecit (u).* Idem remedium adhibitum se vidiffè testatur *Aretæus (w)*; sed simul addit, neminem ipsi affirmare potuisse, quod inde sanitatem recuperaverint epileptici. Adolescentem florentis ætatis, & adultam virginem, hoc morbo laborantes, eodem die jugulati juvenis sanguinem bibiffè narrat *Tulpius (x)*; sed aucto potius inde morbo, quam minuto, nullum levamen ab abominabili hoc remedio perceperunt. Forte quis crederet, quod horror ipse crudelis remedii posset insignem & subitam mutationem facere in epileptico, sicque mutare præsentem corporis statum, adeoque aliquam spem sanationis esse posse; sed adolescens ille apud *Tulpium*, tremula manu, averfis oculis, pallida facie, ac horrente universo corpore, in obluctantes fauces violenter infuderat sanguinem, adeoque non parum perturbatus fuerat; & tamen terribilis morbus potius inde plurimum incrementi sumpsit. Jecur humanum epulis apponendum jussèrunt quidam, medullas crurum, cerebra infantium, cranii, violenta morte peremti hominis, rasuram laudaverunt alii (y). Non sine indignatione certe videmus, publicorum dispensatoriorum formulis antepilepticis hæc foeda misceri. Liceat cum *Plinio (*)* dicere: *Quis ista invenit ostenta? tecum enim res erit, everfor juris humani, monstrorumque artifex &c. Quis invenit singula membra humana mandere? qua conjectura inductus? Quam potest medicina illa originem habuisse? Quis veneficia innocentiora fecit quam me-*

(u) Cels. L' b. III. Cap. xxiii. pag. 174. (w) Morbor. Diuturnor. Lib. I. Cap. iv. pag. 122. (x) Observ. Medic. Lib. IV. Cap. iv. (y) Aretæus loco citato. (*) Plin. Hist. Natur. Lib. XXVIII. Cap. i. pag. 683.

media &c. Procul a nostris literis absint ista. Nos auxilia dicemus, non piacula.

Plura alia jaëtantur, uti notum est, minus quidem focda, sed forte aeque parum utilia. *Ungula Alcis* v. g., omnium pulverum antepilepticorum ingrediens celebratissimum, ideo creditur prodesse, quia illud animal frequenter caduco morbo prosternitur. Sed si vera sint, quae Veteres de *Alce* dixerunt, rarissime hominibus occurrebat hoc animal, cum acutissimo valens olfactu longe etiam remotorum hominum odorem perciperet, & celeri fuga mox se abriperet in densissimas sylvas: nec tutum fuit propius accedere ad ferocem hanc bestiam, cum tanto robore polleret, ut posterioribus pedibus calcitrando ipsas etiam arbores frangeret; anterioribus pedibus venatores obvios perfoderet (z). An ergo credibile videtur, illud animal saepius visum fuisse ab hominibus, dum epilepsiae insultum pateretur. Forte viderunt hoc animal, vulneratum telis, convelli; sed hoc cervis, apris, aliisque feris, contingere frequentissime, noverunt venatores; & maëtati boves ante mortem solent validissimas pati convulsiones, dum inanita sunt vasa a larga & subita sanguinis effusione. Hinc minime constat, illud animal caduco morbo obnoxium esse; & licet hoc verum foret, si octo integrae unguulae (binas enim in singulis pedibus habet) non possint alcen ipsum ab hoc morbo immunem reddere, an talis effectus sperari poterit in homine a rasura unguulae ad aliquot grana exhibita?

Praeterea apud *Olaum Magnum* (a) legitur, illud animal, dum epilepticum cadit, pedis dextri unguulam externam auriculae immittere, tuncque ilico a paroxysmo resurgere. Sed notaverunt auctores, & confirmaverunt Anatomici Parisini, alcen habere articulos crurum admodum rigidos, & hinc vix possibile esse, adeo intorqueri articulos, ut externa unguula dextri pedis aurem tangere possit. Si jam his addantur conditiones difficillimae, a quibusdam auctoribus recensitae, & tamen requisitae, ut unguula alcis in corpore humano mirabilem talem effectum praestaret; adhuc plures difficultates occurrent. Voluerunt enim unguulam illam efficaciam habere tantum, si securis ictu rescinderetur, animali adhuc vivo, certo tantum & unico totius anni die: praeterea debebat hoc animal masculum esse, Veneris Oestro turgere, nec tamen unquam coivisse. An verosimile videtur, alcis unguulas in officinis Pharmaceuticis venales habere omnes illas conditiones? Imo vix credi potest, ingentem harum unguularum numerum, qui per totam Europam in officinis distribuitur, desumptum fuisse ex hoc animali, quod non ita frequenter occurrit.

Sufficiet, credo, aliquot talium specificorum originem & historiam dedisse, ut illorum, & his similium, vanitas appareat: posset enim levi negotio idem de aliis demonstrari. Sed vafri homines, haec arcana jaëtantes, semper tot requisitas addiderunt conditiones, tam in viëtu, quam in caeteris, ut nullo

(z) Ouvrages Adoptez. par l'Academie des Sciences Tom. I. pag. 171. &c.

(a) Vide Locum citatum.

nullo modo possent cavere aegri, etiam attentissimi, quin subinde peccarent contra datas regulas. Nec novum hoc est; nam *Hippocrates* (b) jam de his fraudibus conquestus fuit. Ipsius enim tempore interdicebant aegris balnea, & plurima edulia; praeterea *Vestimentum nigrum haud induere praecipiebant*; niger enim color letalis: neque in pelle caprina decumbere, neque eam gestare; neque pedem pedi, nec manum manui, superinponere: haec tenim omnia curationis impedimenta esse. Si morbus sponte sileret per notabile tempus, ut saepe fit, vel per acritatem emendaretur, specificis illis tribuebatur curatio: si morbus maneret, vel & invalesceret, in promptu habebant semper aliquid, quod culpae possent, ut curae defectus adscriberetur aegri negligentiae, non vero inertiae specifici remedii.

Cum autem pleraque ex his specificis epilepticis non multum turbent corpus, neque facile deleri possit ex hominum animis concepta de similibus remediis opinio, periti etiam medici satis facile assentiuntur horum usui, imprimis ubi attento animo observant morbi decursum, & causas paroxysmum renovantes (vide §. 1080.), nihilque tentare volunt, antequam certi sint, quid, & per quae remedia, agere debeant. Tunc haec specifica antepileptica locum habent, quae innoxia sunt, ut aegrum ejusque amicos interea occupent, dum prudentes ipsi historiam morbi colligunt. Crederent enim fere omnes, negligi aegrum a Medico, si nulla daret remedia in tam gravi morbo.

§. 1086. **E**t patet quidem, causam proximam omnis Epilepsiae exquisitae semper esse nimiam cerebri in nervos motorios, nullam in sentientes actionem.

Intra encephalon haerere omnium sensuum & motuum originem primam, in Physiologicis (c) demonstratur. In quibus vero encephali locis singulorum sensuum & motuum principium ponatur, hoc nondum demonstratum est. Verum observationes practicae satis evincunt, primam originem sensuum distinctam esse in nobis a prima origine motuum. Sic in Paralysis historia constitit, quod quandoque aboleatur in parte quadam corporis motus, superstite sensu; & contra quandoque omnis sensus pereat in parte, manente motu integerrimo. Alterutrum ergo ex his affici potest, altero manente incolumi; adeoque diversam sedem debent habere in sensorio communi: non enim concipi potest, si in eodem absolute loco sedem haberet motuum & sensuum prima origo, quomodo causa morbosa in alterutrum tantum agere posset. In exquisita autem epilepsia, uti ad §. 1071. dictum fuit, omnes sensus interni & externi abolentur, adeoque paroxysmi tempore cerebrum in nervos sentientes nullam actionem exercet; motus autem fiunt summi, & quidem longe violentiores, quam in sanitate ab eodem homine exerceri potuis-

(b) De Morbo Sacro Cap. 11. Charter. Tom. X. pag. 476.
Boerhaave Institut. Med. §. 284.

(c) Vide H.

tuiſſent; adeoque actio cerebri in nervos motorios nimia eſt. In fine autem paroxyſmi etiam afficitur origo motuum; nam ceſſare tunc ſolent convulſiones, & ſequitur profundus ſomnus cum ſtertore, ut in apoplecticis adeſſe ſolet; & dum in paroxyſmo epileptico percunt, fere ſemper moriuntur apoplectici, uti antea dictum eſt.

Obſervatur quandoque in hominibus, caeterum ſanis, ſenſus omnes ſopiri, manente tamen motu muſculari corporis: quod iterum docet, ſenſuum & motuum origines in ſensorio communi ſic diſpoſitas eſſe, ut una poſſit ceſſare ab omni actione, dum altera pergit agere. In ſomno naturali ſopiantur ſenſus & motus; verum in ſomnambulibus ſenſus dormiunt, non autem ſilent motus. Fatetur *Galenus* (*d*), ſe credere non potuiſſe, quod inter deambulandum homines dormire poſſent: verum propria experientia edoctus veritatem huius rei agnovit. Tota enim nocte iter peragens, per integrum fere ſtadium dormiens, & ſomnia videns, perrexit, donec in lapidem impingens a ſomno excitaretur. Numerofa ſunt in hiſtoria medica ſomnambulatorum exempla, quae docent, homines dormientes adſcendiſſe gradus, deſcendiſſe, plura opera peregiſſe, quae de die facere ſolebant, uti nimis notum eſt. Verum & quandoque in vigilantibus videmus ſic ſenſus ſopiri, ut vix videant vel audiant, dum tamen ſimul corpus movent. Pluribus eruditis viris hoc contigiſſe novi, quod inter ambulandum profundis ſpeculationibus immerſi, nec obvios amicos ſalutaverint, nec curruum & equorum ſtrepitum audiverint, obſtaclis impegerint coccorum inſtar, praetergreſſi fuerint locum ad quem tendere in animo habebant, dum domo egrediebantur, vel & penitus aberraverint a via: ſicque poſt unam alteramve ambulationis horam, quaſi e ſomno expergefacti, neſciverint, ubi locorum eſſent: ſumma in hiſ animi attentio ſenſus ſopit. Forte tamen quis credere poſſet, quod ſenſuum actio, quamvis inertior, ſuperſit tamen in talibus hominibus. Certe ſomnambuli, quos mihi videre contigit, habebant oculos apertos, pupillam admodum dilatam, ut in gutta ſerena fieri ſolet, nec admota propius candela contrahebatur pupilla, nec niſtitabant palpebrae: at ubi prehena rudius manu excitabantur, mox claudebant oculos, & moleſtiam a lumine nimis propinquo percipiebant.

Verum alius mirabilis caſus docet, perfectiſſime ſopiri poſſe omnes ſenſus, motu tamen corporis & loquela manentibus. Viginti annorum virgo Catalepsi vera & exquisitiſſima per aliquot meſes laboraverat, deinde in aliam faciem mutabatur morbus, fere quotidie recrudescens. Sic autem incipiebat paroxyſmus: corripiebatur primo catalepsi; poſt quinque vel ſex minuta oſcitabat, erigebat corpus, dein loquebatur magna cum vivacitate, & feliciori ingenio, quam ſolebat extra paroxyſmum: videbatur alloqui plures, qui lectulum circumdabant, mores adſtantium fictis ſub nominibus perſtrangebatur acriter, geſtibus & motu oculorum comitabatur hos ſermones, & tamen omni omnino ſenſu carebat. Deinde incipiebat cantare, ridere; exſiliebat

(*d*) De Motu Muſculorum Lib. II. Cap. iv. Charter. Tom. V. pag. 387.

bat de lecto, ambulabat per conclave nosocomii, omnia obstacula evitabat, ad proprium redibat lectum, stragulis corpus tegebat, & paulo post de-
nuo catalepsi corripiebatur: elapso quadrante horae evigilabat quasi de pro-
fundo somno, penitus immemor omnium quae paroxysmi tempore contige-
rant (e). Egregius medicus apud Monspelienfes *Sauvages de la croix* omnia
sensuum organa paroxysmi tempore exploravit, sed invenit nullum vesti-
gium sensuum superesse: nam nec sonitus validus, subito excitatus, nec
candelae flammula oculo tam prope admota, ut cilia comburerentur, po-
tuerunt efficere, ut vel nictitaret, sed pergebat eodem sermone, quem in-
ceperat. Nec spiritus vini oculis instillatus, in os immisus, nec spiritus
salis ammoniaci, nec tabaci pulvis naribus inflatus, nec acicularum punctu-
rae, vel minimum sensus percepti vestigium extorquere potuerunt.

Patet ergo ex omnibus dictis hactenus, quam varii & mirabiles morbi pos-
sint nasci in corpore, dum impeditur, vel turbatur, origo sensuum aut mo-
tuum. In apoplexia silent omnes sensus & motus voluntarii cum somno
profundo, & stertore; in catalepsi supprimuntur motus & sensus, sed absque
illo somno & stertore; corpusque illum statum retinet, quem momento
accidentis morbi habebat. In somnambulis sensus sopiti sunt, sed motus
fiunt simillimi illis, qui in vigilantibus observantur. In epilepticis sensus
pariter tam interni quam externi cessant, sed motus fiunt summi, convulsi-
vi, involuntarii, longe alii ac validiores illis, qui extra paroxysmum fiunt.

§. 1087. **A**tque causas, quae reciprocos paroxysmos creant, nume-
ro & varietate plurimas esse.

Patet hoc ex recensione causarum, tam praedisponentium, sive proëgume-
narum, quam excitantium, sive procatarticarum; quae omnes ad §. 1075.
fuerunt enumeratae.

§i 1088. **T**andem vero spasmi singularis, opisthotoni, emprosthoto-
ni, tetani universalis, origo, natura, effectus, sana-
tio, sponte patent; quum sint modo species Epileptici insultus singu-
laris.

Epilepsiae exquisitae definitio data fuit §. 1071., quod nempe sit ablatio
omnium sensuum cum concussu violento involuntario musculorum omnium,
vel aliquorum. Hinc spasmi singulares quorundam musculorum quandoque
paroxysmum epilepticum comitantur, uti quotidiana observata docent, ac ta-
men morbus vocatur epilepsia, & non spasmus. Miserrimo spectaculo vide-
mus, epilepticos in suis paroxysmis tetano totius corporis obrigescere; pau-
lo post remittere tetanum, & spasmo valido musculos, caput, collum, tho-
racem, lumbos, versus anteriora flectentes, corripit: sicque emprosthoto-
num facere: quandoque muscoli, qui caput, cervicem, dorsum, retro-
flectunt,

(e) Mem. de l'Acad. des Sciences l'an 1742. pag. 557.

flectunt, simili modo affecti, producunt opisthotonum, quo nil visu magis horrendum est, dum totus truncus corporis retrorsum incurvatur, ita ut occiput nates fere tangat, tota facie turgida lividaque, oculis prominentibus & sanguine suffusis.

Verum quandoque spasmus, tetanus &c., adfunt, licet sensus externi & interni maneant illibati; tuncque sub definitionem epilepsiae exquisitae non cadunt haec mala. Videte *Aretaeum* (f), qui tam bene horrenda haec mala descripsit: dicit, dolores atroces esse, vocem flebilem: unde merito concluditur, sensibus non semper carere aegros, ubi cum tantis malis luctantur. Puella, tetano correpta, cujus morbi historiam ad §. 712. descripsi, iemper habuit sensus omnes illibatos. Adeoque in his morbis nimia quidem est encephali actio in nervos motorios, sed tamen manet actio sensuum, quae in perfecta Epilepsia filet, uti ad §. 1086. pluribus dictum fuit. Sic & saepius observatur, hystericas validis convulsionibus affici, licet omnium sensuum maneant illibatae actiones.

Si autem considerentur illa, quae de origine & natura epilepsiae dicta fuerunt §. 1074. ; uti etiam quae ad §. 1077. de effectibus hujus morbi habentur; patebit satis, omnia haec etiam spasmo singulari, opisthotono, emprosthotono, tetano universali, posse applicari; simulque apparebit, eandem curationis normam his morbis convenire; cum tantum ab epilepsia differant in eo quod sensuum actiones illibatae maneant, vel saltem non omnino aboleantur.

(f) De causis & signis morb. acut. Lib. I. Cap. vi. pag. 3. & 4.

M E L A N C H O L I A.

§. 1089. **M**elancholia vocatur Medicis ille morbus, in quo aeger delirat diu, & pertinaciter, sine febre, eidem fere & uni cogitationi semper affixus.

Nominis ratio sponte patet: $\delta\alpha\pi\acute{o}\varsigma$ τῆς μελαίνης χολῆς, ab atra bile, sic vocatur ille morbus, quia ortum ducit ab illa sanguinis & humorum intemperie, quam Veteres atram bilem dixerunt, uti dicitur sequenti paragrapho: vel etiam, quia hoc morbo laborantes quandoque atram bilem sursum vel deorsum evacuant, ut *Aurelianus* (g) monuit.

Describuntur autem hac paragrapho signa, ex quibus cognosci potest praesens melancholia, & ab aliis morbis distingui. Adest delirium, dum idearum ortus non respondent causis externis, sed ab interna cerebri dispositione mutata pendent, nata praeter voluntatis imperium; de qua re videantur illa, quae ad §. 700. habentur, ubi de *delirio febrili* agebatur, in quo loco fusius de hac re dictum fuit. Verum Melancholicorum insania a Phrenitide & Delirio febrili differt, quod sine febre fiat; praeterea diu & pertinaciter manet per plures menses, imo & annos; delirium autem cum febre citius terminatur vel in sanitatem, vel mortem. A mania autem distinguitur, quod nondum adfit saevus ille furor, qui in Maniacis observatur: interim tamen melancholia increfcens in maniam degenerat; uti postea ad §. 1118. dicitur. Praeterea & illud signum diagnosticum melancholiae est, quod uni & eidem cogitationi pertinacissime inhaereant tales aegri, & fere circa hanc illamve opinionem delirent tantum; in reliquis omnibus sanam ostendant mentem, & saepe acutissimum ingenium. In deliriis autem, quae febrem comitem habent, varia magis & frequenter mutabilis insanitae species est plerumque, raro autem pertinaciter circa eandem rem delirant; & ubi hoc fit, pessimi ominis est in his morbis; cum notet, causam, sensorium commune turbantem, manere fixam in eodem loco: tales aegros videtur *Hippocrates* (b) vocasse μελαγχολικῶς ἐξισταμένους, quia licet phrenitici forent, tamen circa idem objectum delirabant perpetuo; & malam prognosin inde deduxit: non autem videtur *Hippocrates* hic egisse de delirio atrabilario, cum & in praecedentibus, & in sequentibus textibus, loquatur de phreniticis & delirantibus cum febre.

Unde

(g) Lib. I. Cap. vi. pag. 339.
VIII. pag. 857.

(b) Coac. praenot. N°. 95. 96. Charter. Tom.

Unde merito sequentem definitionem melancholiae *Arctaeus* (*i*) dedit: *Est autem animi angor (abovvūn) in una cogitatione defixus atque inhaerens absque febre.* Simul paulo post addidit, quod tristitia & animi moeror melancholiam comitentur. Quin imo videntur veteres medici pro communi omnibus melancholicis symptomate statuiffe metum cum moestitia (*k*). Quod licet ut plurimum observetur, & moestitia inter signa incipientis melancholiae numeretur §. 1094., tamen videtur non semper & absolute verum esse: nam ille, de quo *Horatius* (*l*) narrat, laetabatur, dum in vacuo laetus sedens theatro miros se audire tragoedos credebat; & in hoc solo delirabat; nam reliqua vitae munia recto more servabat: melancholicum autem illum fuisse, morbi remedium & exitus docuerunt, etenim

*Hic ubi cognatorum opibus curisque refectus
Expulit elleboro morbum bilemque meraco,
Et rediit ad se. Pol me occidistis, amici,
Non servastis, ait; cui sic extorta voluptas,
Et demtus per vim mentis gratissimus error.*

Quamvis autem, uni fere semper cogitationi affixi melancholici, circa hanc solam delirent; tamen in singulis aegris mira delirii varietas deprehenditur. Mulierem vidit *Trallianus* (*m*), quae medium manus digitum erectum tenebat semper, credens totum se sustinere orbem hoc digito, & metuens ne omnia corruerent, si digitus inflecteretur. Plures alias deliriorum melancholicorum varietates ibi recenset: longe numerosiores ex historia medica colligi possent, & quidem satis mirabiles; quod monuisse hic loci sufficiet.

§. 1090. **H**ic morbus oritur ex illa sanguinis & humorum malignitate, quam bilem atram dixere Veteres; & rursus idem morbus a mente initium ducens brevi in corpore bene sano ipsam bilem atram facit.

Homo, uti in Physiologicis (*n*) docetur, constat binis distinctis inter se unitis, mente nimirum & corpore; quae licet natura differant, tamen liquet per certa observata, mentem & corpus ita se habere inter se, ut cogitationes mentis singulares determinatis corporis conditionibus semper jungantur; & contra eadem cogitationes in mente natae, absque praegressa mutatione corporis, si diu maneant inprimis, producant in corpore similem conditionem, ac fuerat illa, quae praëxistens in corpore excitaverat in mente easdem cogitationes. Et licet ex illis, quae de mente &

- (*i*) De caus. & sign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. v. pag. 29. (*k*) De Melanchol. ex Galeno, Rufo &c. Libell. Cap. 1. Charter. Tom. X. pag. 497.
(*l*) Epist. Lib. II. epist. 2. (*m*) Lib. I. Cap. xvi. pag. 109.
(*n*) H. Boerh. Institut. Med. §. 27.

& corpore intelligimus, nulla pateat evidens ratio, unde haec bina, adeo diversa, in se mutuo agere, vel a se invicem pati, queant, tamen effectuum observatione constat, illud fieri. Docuit *Sanctorius* in Aphorismis staticis, hilaritatem in mente nasci, dum liberrima fit per superficiem corporis perspiratio: sed & simul notavit, laetitia in mente nata, augeri perspirationem. Contra a perspiratione impedita in corpore percipi gravitatis sensum, in mente nasci tristitiam: ubi autem tristi nuncio subito percipitur homo, perspiratio supprimitur, corpus grave sentitur. Dum paroxysmo hysterico corripitur mulier, inflatur saepe ventriculus, & intolerabilem facit anxietatem; tantumque animi moerorem, ut vitae quandoque taedeat: soluto spasmo, emittuntur ructus, cessat anxietas, & redit pacatae mentis serenitas. Verum talis mulier, si insigni afficiatur contumelia, mox eadem mala patitur in corpore, dum sola mens in cogitatione mutatur. Meningum cerebri inflammatio ex homine modesto facit furibundum phreniticum, in obvios quosvis insipientem magna ferocia (vide §. 775.). Verum ira summa toties produxit lethalem Phrenitidem (vide §. 772.). Pluribus certe hoc assertum probari posset exemplis, sed recensita, ut puto, sufficient. Idem jam obtinet manifeste in melancholia: dum enim uni & eidem cogitationi inhaeret perpetuo mens, nascitur in corpore illa humorum cacochymia, quam atram bilem dixerunt veteres medici, cujus indoles in sequentibus explicabitur: & contra, ubi talis humorum degeneratio ab aliis causis nata fuit, uni & eidem cogitationi inhaeret homo etiam invitus & repugnans. Omnia autem haec ulterius confirmabuntur sequentibus.

§. 1091. **I**deo opus hic erit paucis ideam pingere mirifici hujus mali, & de quo tam obscura doctrina habetur, ut injusti criminis rea agatur Antiquitas.

Frequentissima atrae bilis mentio fit apud veteres medicos; verum multi ex recentioribus insurrexerunt postea contra hoc nomen: imo voluissent illud penitus aboleri; dum credebant, nunquam existere atram bilem in corpore, nec in sanitate, nec in morbis. Operae pretium hinc erit paucis videre, quid per atram bilem intellexerint Veteres, & quo usque vera dixerint.

Sequentia apud *Hippocratem* (o) leguntur: *Corpus hominis habet in se sanguinem, & pituitam, & bilem duplicem; flavam nempe & nigram: & illa ipsi constituunt naturam corporis, & ob haec dolet, & sanum est. Sanum quidem est maxime, quum haec moderatum inter se, tum facultate, tum copia, temperamentum habuerint, & maxime si permista fuerint: dolet autem, ubi horum quidpiam vel parcius vel copiosius fuerit, aut in corpore separatum, nec reliquis contemperatum &c.* Eadem haec postea *Galenus* (p) latius deduxit.

Ex

(o) De natura hominis Charter. Tom. III. pag. 110.

(p) De Atria bile Cap. v. ibid. pag. 170.

Ex his apparet, Veteres medicos bilem atram non semper habuisse pro morboſo humore, ſed tunc tantum, quando vel copia ſuperabat reliquas ſanguinis partes, vel ſecedens ab iisdem colligebatur in quibusdam corporis locis. Viderant enim ſanguinem, licet homogeneus appareret humor, dum venis exit, diverſas in partes ſecedere: inſula enim rubra in ſuperficie aëri contigua apparet; in parte averſa nigricat: ſerum, cui inſula innat, flavescit, & tenacitatem quandam habet; imo quandoque aliquid albicans concretum ſatis tenax in ſanguinis ſuperficie occurrat (q). His rationibus inducti crediderunt, flavedinem ſeri ſanguinis a bile flava pendere; ejuſdem plasticam tenacitatem a phlegmate ſive pituita; rubedinem a ſanguine ſtriète dicto; nigricans autem illud ab atra bile oriri ſtatuere. In uſu partium explicando volebant, hepar eſſe illud viſcus, quod ſanguinem pararet, cum omnes venas fere corporis, ſaltem maximas, in hoc viſcere concurrere obſervarent, & venis fere ſoliſ ſanguinem contineri crederent; arterias autem ſpiritum ſive aërem, cum pauco ſanguine habere. Sed dum ex chylo, per venas meſeraicas in hepar raptò, ſanguis conficiebatur, qui debebat juſta temperie & miſcela horum quatuor humorum conſtare, ſuperflua bilis flava trahebatur in veſiculam fellis; abundans nimis atra bilis trahebatur per venam ſplenicam in lienem, quem atrabilarii humoris cloëcam eſſe volebant, cum ſaepe etiam in fanis hominibus lividum colorem habere obſervaretur. Hanc fuiſſe de his Veterum ſententiam omnibus in illorum lectione verſatis notum eſt.

Praeterea obſervaverant in quibusdam morbis, vel ſponte, vel poſt evacuantia remedia data, ſurſum vel deorſum exire nigram tenacem materiam, liquatae pici fere ſimilem, ſaepe cum inſigni aegrorum levamine: atque inde eo magis confirmabantur in hac opinione, quod humor atrabilarius exiſteret in corpore humano, & deſiſtitus ad viſcera accumulatusque morbos faceret.

Poſtquam autem chyli iter per vaſa lactea in cifternam lumbarem, ductum thoracicum, & venam ſubclaviam, innotuiſſet omnibus, hepar exauctoratum fuit ſanguificationis munere, & bilis ſecretio ipſi deſignata: ſimul lien non amplius habitus fuit pro cloëca colligente atrabilariam ſaburram; ſed, pro variis Medicorum hypotheſibus, diverſi fuerunt huic viſceri adſcripti uſus. Quantae lites & turbac inde ortae fuerint in ſcholis medicorum elapſo ſaeculo, ſatis notum eſt, & apud *Bartholinum* videri poteſt; qui peſſime apud multos audivit ideo, quod hepatis exauctorato epitaphium ſcribere auſus fuerit.

Inde dubitare ceperunt medici, an quidem unquam exiſteret, etiam in morbis, atra bilis. Negari non poterat, quod nigra talis faex quandoque de corpore exiret in morbis; ſed credebant fere ſemper eſſe concretum ſanguinem, mora in ventriculo vel inteſtinis corruptum & nigricantem. Ita putat *Celeberrimus Simſon* (r) omnino concedendum eſſe, *aduſtam illam atram antiquo-*

(q) Galen. de element. Lib. II. Cap. II. ibid. pag. 26.

(r) Diſſertat. quarta de re medica pag. 153.

tiquorum bilem, quam illi saepe vomitu redditam esse prodiderunt, aliud fuisse nihil quam concretum sanguinem. Inprimis illud credi potuit, cum turgente atra bile (vide §. 1104.) saepe erodantur vasa, & copioso sanguine sursum vel deorsum excreto percant aegri. Candidus autem ille vir, ex cujus scriptis me plura & utilissima didicisse laetus recordor, fatetur, quod in cadavere hominis, diu viscerum abdominalium obstructionibus fatigati, invenit *lienem figura teretem, colore admodum atrum, superficie undique laevem & splendentem: adactoque intro scalpello, continuo obviam prodierit sibilus; deinde materia smillima pici liquidae: mox collapsa latera in pertenuem abierint pelliculam, nullo uspiam comparente puris vestigio (s).* Praeterea monet (t), quod in alio cadavere invenerit in vesica fellea multum bilis nigricantis, & adeo spissae, ut vix posset exprimi per patulum satis ductum cysticum. Numquid ex his observatis practicis patet, accumulari quandoque in visceribus abdominalibus nigram talem saburram, quae penitus distincta est a sanguine extravasato? An non talis materia merito vocatur atra bilis, quia plerumque colligitur circa bilis officinam, hepar nempe; vel & in illis visceribus, quorum sanguis venosus per venam portarum in hepar redit, atque bili secernendae praebet materiam? Unde a loco, quem occupare solet haec materia, bilis vocatur; atra autem a colore: accedit quod ipsa bilis flava in spissam talem & tenacem nigram materiam degenerare possit, uti statim vidimus; quae saltem absque ullo dubio merebitur nomen bilis atrae. Neque adeo difficile est intellectu, ac quidem voluerunt Clari Viri, quomodo bilis atra per vomitum vel alvum exire possit, postquam v. g. diu in liene stagnavit: certe bilis atra, mobilis reddita (vide §. 1104.) ex liene per venam splenicam in hepar ruet, & poterit viam invenire per porum hepaticum in duodenum intestinum, atque inde vel in ventriculum regurgitare & evomi, vel per alvum exire. Quin imo si vel tenacior adhuc materies per angustias ultimas venae portarum transire nequeat, vel hepar, ante simili materia infarctum, jam transitum neget, turgebit vena splenica, & nausea ac vomitu accedentibus, premetur valide; adeoque dilatabuntur ejus rami, & via facile fiet materiae contentae in cavum ventriculi per vasa brevissima dicta. Numquid bilis flava in vesicula fellis contenta, si calculus obstruens ductum cysticum viam ad duodenum impediat, retroprimitur per hepar in venam cavam, & totum corpus icterico colore inficit? Videantur & illa, quae circa hanc rem ad §. 950. dicta fuerunt, ubi de hepatitis & ictero multiplici agebatur.

Non ergo culpandi sunt veteres medici, ac si imaginariam morborum causam finxissent, ubi de atra bile in visceribus congesta locuti sunt: intellexerunt enim tantum per hanc vocem tenax & amureosum quasi sanguinis, in visceribus stagnantis vel tardius moti, spissamentum. *Atra enim bilis secundum Hippocratem (u), omnium, qui corpori insunt, humorum glutinosissima est,*
ac

(s) Ibidem pag. 154.

(t) Ibidem pag. 156.

(u) De natura homin.

Charter. Tom. III. pag. 147.

ac diuturnissimas stationes facit. Noverant etiam Veteres, bilem flavam converti posse in atram, & sanguinem extravasatum, nigrescentemque, bili atrae simillimum, quandoque excerni. Apud Galenum (w) enim leguntur sequentia: *Atræ bilis quatuor sunt differentiae: una est ex sanguinis foecce; altera ex bilis flavæ exaffatione; tertia bituminosa, quod bituminis instar splendeat; quarta autem sanguinea (δυνατώδης).*

His præmissis videndum, quomodo nascatur in sanguine atra bilis, & a quibus causis præcipue oriatur.

§. 1092. **S**i in toto sanguine mobilia dissipata reliquerint immobiliora unita, tum ille erit crassus, ater, pinguis, terrestris. **I**i vero nomen dabitur *humoris atrabilarii*, vel *succi melancholici*.

Docuerunt experimenta Chemica, leni calore ex sanguine separari posse copiam talem liquidi aquosi tenuis, quæ septem octavas partes totius sanguinis constituat: levem tantum odorem spirat hoc liquidum, caeterum nihil salini, nihil oleosi, hic apparet, sed fere totum constare videtur aqua. Residuum sanguinis, post expulsam illud liquidum, invenitur concretum, & totum igne comburi potest aperto, paucos tantum cineres terrestres relinquens; adeoque multum in se habet olei, unde hæc combustibilitas pendet. Verum si idem illud sanguinis spissamentum vasis chemicis clausis urgeatur igne sensim aucto, prodeunt in excipulum sales & olea, summoque igne exprimitur oleum piceum tenax: in fundo manet carbo niger; hic igne aperto combustus in cineres fatiscit, qui plerumque aliquid salis marini continent.

Patet ergo ex his, mobilissimam partem sanguinis pro maxima parte aquam, sales vero, olea, & terrestrem partem sanguinis longe fixioris indolis esse, & hæc in sanguine sano dilui per partem illam mobiliorem. Ubi igitur a quacumque causa dissipatur mobilissima hæc sanguinis pars, vel augetur proportio partium fixiorum ad diluentem illam & mobiliorem partem, sanguis fiet crassior, coloris magis intensi, profundi, simulque major erit quantitas salis, olei, & terræ, in eadem sanguinis copia. Degenerabit ergo sanguis a naturali sua sana indole, & nascetur cacochymia talis, quæ atrabilaria dicitur.

Sanguis autem hominis sanissimi ad concretionem pronus est; nam pelvi exceptus brevi concrefcit in scissilem massam; sed jugis per vasa motus impedit hanc concretionem, uti antea sæpius monitum fuit. Præterea constitit ex illis, quæ ad §. 100. dicta fuerunt, auctum sanguinis per vasa motum facere majorem calorem, fortemque compressionem sanguinis in vasis; hinc liquidissima exprimi, crassiora compingi, & tunc produci inflammatoriam sanguinis viscositatem, quæ penitus differt a tenacitate atrabilaria. Nam aucto motu illa viscositas inflammatoria satis cito producit, & lentior sanguis, vitali humorum impetu aucto, in vasorum arteriosorum angustias

(w). De humoribus. ibidem pag. 151.

stias impulsus haeret; unde inflammatio & omnes ejus sequelae nascuntur; inprimis si simul a quacumque causa stringantur vasa, uti in historia inflammationis pluribus dictum fuit. Unde viscositatis inflammatoriae effectus subito increscunt, & morbos admodum acutos producant. Verum atrabilaria illa tenacitas lento gradu nascitur & augetur, neque motum humorum auctum comitem habet, sed potius imminutum: pulsus enim lentior & frigus majus adsunt, uti §. 1094. dicitur; & ideo merito inter Chronicos morbos numeratur.

Si ergo a quacumque causa mobilior sanguinis pars secesserit a reliquis, & immobiliora ac crassiora fuerint magis unita inter se, absque motu humorum vel calore auctis; neque tamen adhucdum in visceribus haerere & colligi ceperit illud sanguinis spissamentum, sed tota sanguinis massa aequaliter hac saburra gravetur; tunc illa sanguinis cacochymia vocabitur *humor atrabilarius*, vel *succus melancholicus*.

Talem autem sanguinis degenerationem observaverunt Veteres in Melancholicis. *Aretaeus* (x) enim notavit, in his sanguinem de vena missum esse crassum, biliosum, concretum, & nigrum instar amurcae, quae est atra faex in oleo subsidens. Et disertè humorem melancholicum ab atra bile *Galenus* (y) distinxit dicens: *Ad hunc vero modum inaudire oportet humorem melancholicum, tanquam nondum confectus sit atra bilis, sed in confinio quodam collocatus.* Et alibi (z) pariter monet, *quandoque in universi corporis venis melancholicum sanguinem contineri.* Sed & recentiorum Medicorum observata eandem sanguinis cacochymiam in hoc morbo adesse confirmant (a). Satis ergo intelligitur, quid sit humor atrabilarius. Sequitur jam, ut agatur de causis, quae hanc cacochymiam producant.

§. 1093. **C**ujus (1092.) causa, omne id quod mobilia expellit, reliqua figit: vehemens mentis exercitatio, noctes atque dies in unum fere objectum occupata; pervigilium; animi motus magni, sive hilaritatis, sive maestitiae; magni & operosi motus corporis multum repetiti, inprimis in aëre valde sicco & calido admodum; eo & immodica venus; cibi austeri, duri, sicci, terrestres, cum quiete & torpore corporis diu assumti; potus similes; huc fumo, aëre, sale induratae animalium partes, maxime durorum & annosorum, fructus immaturi, farinacea non fermentata, medicamenta adstringentia, coagulantia, figentia, refrigerantia, venena lenta, similia; febres calidae diu haerentes, saepe repetentes, sine bona crisi, & sine diluentibus, abeuntes.

Omnia

(x) De curat. morbor. diurn. Lib. I. Cap. v. pag. 124. (y) De febr. Lib. II. Cap. xi. Charter. Tom. VII. pag. 142. (z) De locis affectis Lib. III. Cap. x. ibid. pag. 441. (a) Vide Hofm. med. ration. Tom. IV. part. 4. pag. 201.

Omnia ergo, quae possunt sanguini talem diathesin inducere, qualis descripta fuit praecedenti paragrapho, merito inter causas hujus morbi numerantur. Talia inprimis sunt sequentia.

Vehemens mentis exercitatio &c. Optime notavit *Celsus* (b), litterarum disciplinam animo quidem necessariam esse, corpori autem inimicam, inprimis si literati homines ultra modum his studiis incumbant, & corporum suorum robora inquietata cogitatione, & nocturna vigilia, minuant. Atque ob hanc causam voluit, Philosophos omnium primo medendi scientiam possedisse, quia magis illa indigebant, quam reliqui homines. Certum est, Philosophum profundis meditationibus per plures horas inmersum plus debilitari, quam si per idem temporis spatium corpus valido motu exercuisset. Omnes enim encephali functiones a subtilissimo totius corporis fluido pendent, & per harum functionum exercitationem illud subtilissimum consumitur. Hoc quidem etiam per corporis motum muscularem fit; sed simul tunc, aucta circulatione per hunc motum, intra idem temporis spatium major sanguinis copia applicatur ad organa secretoria, quae illud tenuissimum fluidum a sanguine separant, & ipse sanguis per motum muscularem, & actionem pulmonis validiorem, dum corpus movetur, ita perficitur, ut secretioni spirituum aptior evadat: hinc licet motus muscularis consumat spiritus, tamen & illos pro parte reficit. Verum in illis, qui attenta mente studiis incumbunt, corpus quiescit, & omnes humores tardius moventur, dum simul dissipatur per mentis labores fluidissima pars, sicque residua crassiora facilius adunari incipiunt, quia minus rapide moventur per vasa. Omnium maxime haec damna sentiunt illi, qui severis matheoseos studiis incumbentes attentissimam mentem circa idem objectum habent diu. Sic enim talis nascitur dispositio, ut eidem & uni cogitationi fere affixus maneat homo; quod idem in delirio melancholico obtinere ad §. 1089. dictum fuit. Longe beatiores illi sunt, quos vitae vel muneris gerendi ratio avellit quotidie licet invitos a libris; quamvis enim non ideo a mentis laboribus vacent, tamen ipsa laborum mutatio incredibile solamen adfert.

Idem contingere observatur, dum amor, sollicitudo, vel ira memor, noctes & dies eandem ideam menti praesentem sistit.

Pervigilium. Vigiliarum enim tempore actiones animales exercentur, sensus nempe & motus voluntarii, saltem aliqui: licet enim quietus sedeat homo, multos movet musculos, ut corpus in erecto situ teneatur; hinc a morbo tolerato debiles corpus erectum tenere nequeunt. Dum ergo diu vigilat homo, pergunt consumi subtilissima fluida, quorum jactura refarciri nequit ulla arte nisi per somnum. Sanus enim caeteroquin homo, si per integrum nocthemerum ab omni somno abstinuerit, licet optimo cibo & potu corpus reficiat, sentiet se debilem, lassum, & ineptum ad mentis labores. Ingesta enim, quamvis optima fuerint, non possunt elaborari in ultimam illam perfectionem, quae ad restitutionem subtilissimi liquidi deperditi requiritur, nisi

(b) In Praefatione pag. 2.

nisi somno lassum corpus reficiatur. Videantur & illa, quae alia occasione ad §. 605. 12. de nimirum vigiliarum noxa dicta sunt.

Animi motus magni &c. In summa moestitia videmus faciem contrahi & pallefcere: anxietas summa circa praecordia percipitur, ac si torculari omnia premerentur: magna saepe copia urinae lymphidae exit. Simul tunc pulsus, uti *Galenus* (c) jam notavit, parvus, languidus, tardus, & rarus est. Liquidissima ergo parte spoliatus sanguis per vasa contracta movetur debili vi, adeoque nascitur facilis occasio, ut crassiores sanguinis partes adunentur. Simul illa anxietas, magnae moestitiae comes, & aegritudinis molestissimum sensum circa stomachum faciens, notat impeditum facilem transitum per venam portarum; adeoque in vasis abdominalium viscerum haerere incipiet brevi illud sanguinis crassamentum; sicque non tantum humorem atrabilarium, sed etiam morbum hypochondriacum §. 1098. producet. Accedit praeterea, quod ingens tristitia faciat, ut uni & eidem cogitationi mens inhaereat diu, simulque somnum arceat; adeoque & hoc modo tristitia humorem melancholicum in corpore producere poterit. Unde merito monuit *Hippocrates* (d) sequentia: *Si metus aut tristitia longo tempore perseverent, melancholicum illud est.* At *Celsus* (e) similia monens, addidit vigiliam, dicens: *Si longa tristitia cum longo timore & vigilia est, atrae bilis morbus subest.*

Omnino autem paradoxum videbitur, quod tristitiae oppositus animi affectus, hilaritas nempe summa, similiter melancholiam producere valeat, cum ad curandum hunc morbum omnes medici suadeant, ut illa omni modo offerantur aegris, quae laetitiam menti conciliare poterunt. Verum hic non agitur de tranquillo pacatae mentis gaudio, sed de subita & summa laetitia, quae celeriter & miris modis corpus turbare potest, imo & repentinam mortem inducere, uti pluribus exemplis constitit (f).

Ratio autem videtur haec esse. *Sanctorius* observavit, perspirationem insensibilem laetitia augeri quam maxime: Notavit *Galenus* (g), in laetitia pulsus magnum & rarum esse. Verum talis pulsus notat, vasa liberrime transmittere humores facile mobiles. Secedit ergo brevi tempore de universali humorum massa fluidi tenuis magna copia, adeoque si diu maneat intensum tale gaudium, orbabitur sanguis liquidissima parte, & tales acquirat doctes, ut praecedenti paragrapho dictum fuit. Ipsa autem vasa exhalantia dilatari a laetitia, ut majori copia solitos humores transmittant non tantum, sed & tales, qui naturaliter per has vias exire non solent, docet sequens *Celeberrimi Vateri* (h) observatio. Firmae valetudinis miles, nullo antea unquam morbo correptus, optatis diu virginis amplexibus fruiturus, totus per-

(c) De pulsibus ad Tyrones Cap. xii. Charter. Tom. VIII. pag. 8. (d) Aphorism. 23. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 261. (e) Lib. II. Cap. vii. pag. 62. (f) Vide Plin. hist. nat. Lib. VII. Cap. LIII. A. Gell. noct. attic. Lib. III. Cap. xv. (g) De pulsibus ad Tyron. Cap. xii. Charter. Tom. VIII. pag. 8. (h) Miscell. cur. dec. 3. ann. 9. & 10. pag. 293.

perfusus gaudio corrui subito & moritur. Cum venenum datum fuisse suspicarentur, apertum fuit cadaver, in quo nihil praeter naturam inventum fuit, nisi quod pericardium admodum extensum & cruore turgidum inveniretur, absque ulla ruptura cordis manifesta. Unde concludebatur merito, sanguinem per dilatata vasorum exhalantium oscula effluxisse in pericardium, sicque motum cordis suffocasse. Si ergo subito tali gaudio potuerunt vasa exhalantia eo usque dilatari, ut crassissimam humorum nostrorum partem, rubram nempe, transmittant, patet satis, maximam quantitatem liquidorum tenuissimorum exire de corpore per omnem superficiem, dum validum talem animi affectum patitur homo; adeoque, distillata parte tenuiori, crassa adnabuntur. Verum & observationes fidelissimae confirmant modo dicta: Anno vigesimo hujus saeculi Epidemicum fere malum Europae notabilem partem invasit, dum plurimi credebant, certam, & hactenus incognitam descendi viam, detectam esse: non facile credet fera posteritas mira illa, quae tunc contigerunt, ludibria hominum auri sacra fame insanientium. Observavit tunc temporis experientissimus *Hallejus*, qui curam gerebat mente captorum in Nosocomio Londinensi, longe plures ipsi obtigisse curandos, quos ad immensas opes evexerat subito fortunae favor, quam quos iniqua fors ad pauperiem redegerat (*i*).

Magni & operosi corporis motus &c. Diffantur enim & hoc modo liquidissima de corpore, per auctam perspirationem insensibilem & sudores; inprimis si aer siccus & calidus omne humidum ex superficie contigua corporis tollat. Haec est ratio quare calida in regione viventibus frequentior contingat hic morbus, caeteris paribus. Unde lepidus *Poeta* (*k*) vocavit

— — *fuscum Hispanum & nigra ferrugine tinctum*
Sanguinis, ingentes humili sub mole minantem
Conatus, tumidoque frementem in sidera fastu.

Ob eandem causam, post aestivos calores toleratos tempore autumnali frequenter melancholici morbi observantur. Et ideo *Hippocrates* (*l*) notavit, *atram bilem autumnum tum plurimam, tum vehementissimam, esse.* Et alibi (*m*) rationem hujus sententiae adfert, dicens: *Siquidem quod humidissimum & aquosissimum est in bile consumitur, crassissimum vero & acerrimum relinquitur; quod in sanguine eodem modo quoque accidit; unde repente hi morbi (lippitudines aridae, febres acutae, & diuturnae, nonnullis & melancholiae) bis accidunt.* Notum est omnibus in praxi versatis, post aestates fervidissimas autumnali tempore sequi febres difficillimas curatu, quae in principio continuae videntur, sed postea in intermittentium classem veniunt: in illis magna anxietas circa praecordia observatur, & nisi inspissata bilis excutiatur de corpore, saepe
 tota

(*i*) Mead monit. & praecept. med. pag. 80. (*k*) Quillet. Callipaed. pag. 3.
 (*l*) De Natur. Hom. Charter. Tom. III. pag. 120. (*m*) De Aëre, locis,
 & aquis Cap. vi. Charter. Tom. VI. pag. 204.

tota hyeme languent tales aegri ; dein solventibus remediis vernoque tepore funditur illud atrabilarium, & instar picis liquatae per alvum exit.

Immodica venus. De nimiae veneris noxis antea ad §. 586. e. dictum fuit. Videmus manifeste exsiccari corpora animalium frequentissima venere utentium : quantum differt mole corporis unicus in grege maritus taurus a bove ? Sed stricta & macilenta corpora in melancholicos morbos magis pronata sunt, quia valido vasorum robore tenuissima expelluntur, crassiora manent. Notavit *Galenus* (n), quod nimia venere utentes *toto corpore non solum dissolvuntur, sed etiam sicci, graciles, pallidi, cavisque oculis, cernuntur.* *Hippocrates* similia observasse videtur ab immodica venere nata mala. Ubi enim *Typhum* describit (o), dicit : *Gignitur hic morbus, quum corporis humores putruerint, & plus aequo resiccati fuerint.* Deinde addit, quod talis aeger non tumet, *verum tenuis est, aridus ac debilis, maxime vero circa clavicularum extenuatur, & vultu vehementer gracilis est, oculisque admodum cavi.* Meminit pariter, quod corporis color niger sit ; & ultimo notat, tales aegros frequenter in somnis venerea ludibria pati, imo saepe inter eundem illis semen effundi. Si jam simul considerentur mordaces animi curae, quae lascivam vitam viventes comitari solent, & aeternus ille luis venereae metus, quo miseri excruciantur, patebit ratio, quare toties immoderata venus melancholiam producat. Vidi plures, qui nullis rationibus sibi persuaderi patiebantur, quod nihil a lue metuendum haberent : hinc Agyrtarum consilio repetitis etiam salivationibus exhauriebantur miseri, & tandem peribant.

Cibi austeri, duri, terrestres &c. Haecenus dictum fuit de illis causis atrae bilis, quae mobilioribus partibus sanguinis expulsis, reliqua crassiora figunt & uniunt inter se. Sed poterunt & ingesta subministrare liquoribus nostris tales partes, quae facile uniuntur inter se, & spissitudinem atrabilariam producant. Verum quidem est, crassiora non facile posse ingredi vasculorum lacteorum aut venarum meseraicarum oscula : sed antea §. 70., ubi de morbis oriundis ex glutinoso spontaneo agebatur, monitum fuit, tales particulas glutinosas, separatas, & liquidis tenuioribus dilutas, se furtim quasi per haec oscula subducere & sic sanguini admisceri. Idem & hic quoque verum est : novimus enim, chylum, ex ingestis cibis & potu natum, dum cum sanguine jam fluit per vasa, nondum deposuisse omnino indolem ingestorum, ex quibus factus fuit, sed sensim actione viscerum & vasorum mutari in nostros humores : ideo lac nutricis toties redolet ac sapit ingesta, & purgantis assumpti vim fatis diuretinet. Si ergo tales cibi & potus ingerantur, in quibus terrestres, solida, tenax materia abundat, poterunt sanguini subministrare materiae atrabilariae copiam. Verum eadem haec sanguini permista cum chylo, vel venis meseraicis recepta & ad hepar delata, si actuosa vita sit, non facile unientur iterum inter se ; adeoque non producent illas concreciones. Ubi autem sedentariae vitae dediti homines similibus eduliis

(n) De Sanitate tuenda Lib. VI. Cap. XIV. Charter. Tom. VI. pag. 184.

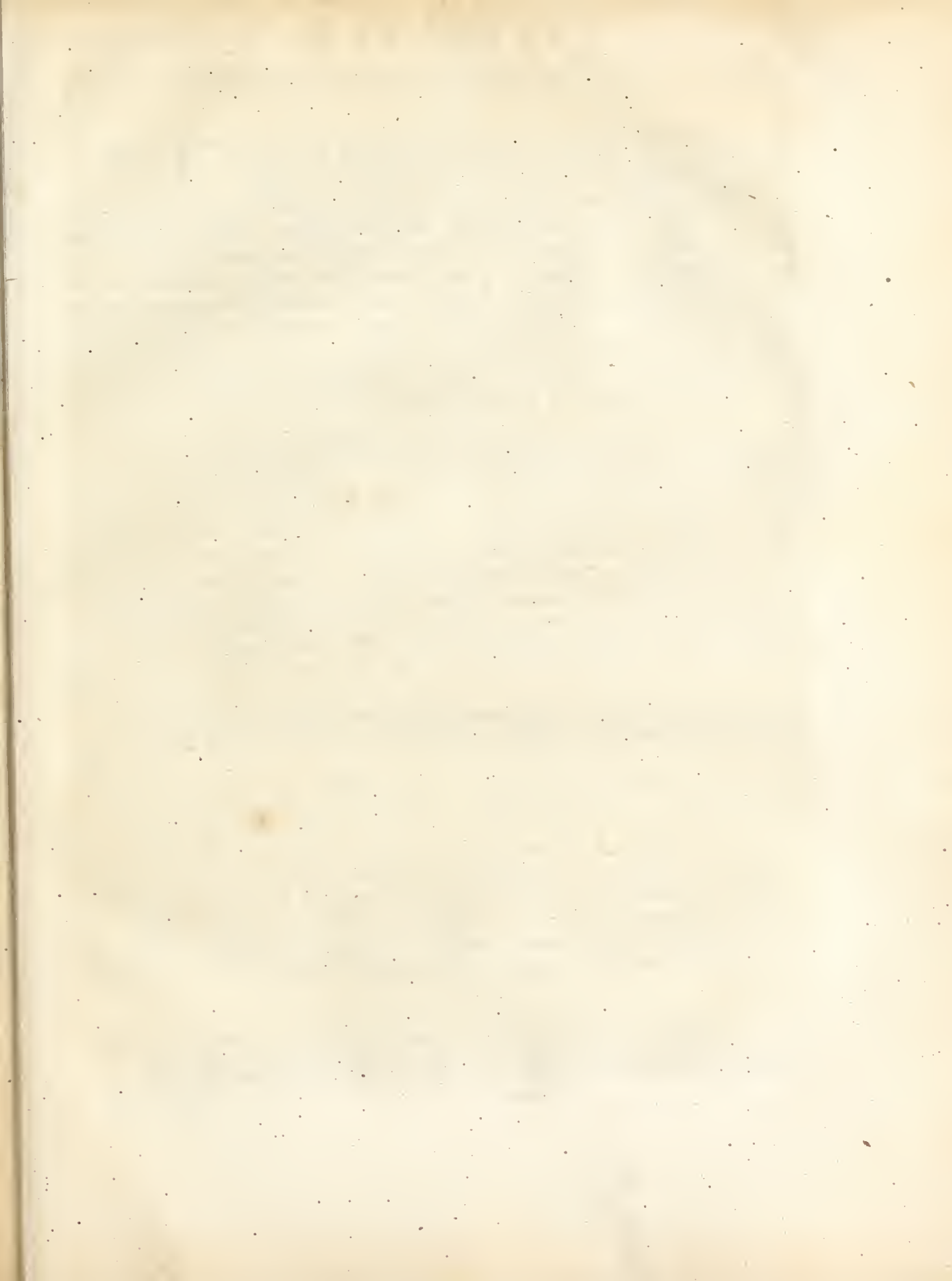
(o) De internis Affectionibus Cap. XLV. Charter. Tom. VII. pag. 670.

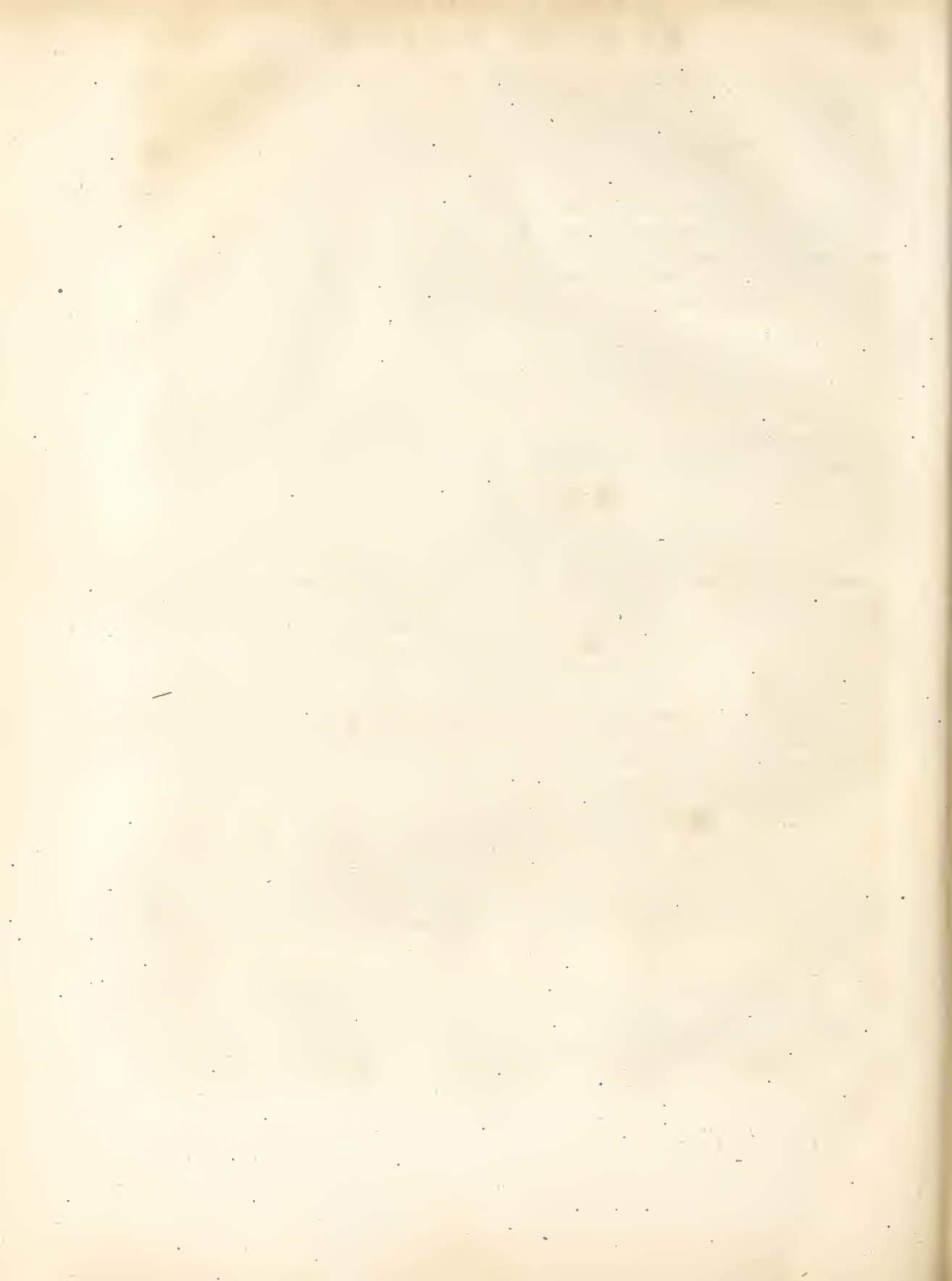
eduliis delectantur, quae dura messorum ilia impune tolerare & subigere valent, pessime inde afficiuntur. Ideo etiam in textu monetur, tunc imprimis haec nocere, quando cum quiete & torpore corporis diu assumuntur. Optime hoc notasse primos medicinae inventores, *Galenus* (*p*) monet: *Non enim siccum, neque humidum, neque calidum, neque frigidum, neque horum quidquam hominem laedere existimarunt, neque horum aliquo indigere. Sed quod in unoquoque robustum est, & natura humana potentius, id laedere consueverunt, & tollere conati sunt.* Alio autem in loco (*q*) enumerat edulia, melancholico humori procreando apta: damnat omnes carnes duriores, imprimis sale conditas, atque majores pisces; dein glutinosos limaces, olera & legumina magno lentore praedita; vina crassa nigra, veterem caseum &c. Similia etiam ab *Hippocrate* (*r*) damnantur.

Medicamenta adstringentia &c. Omnia enim haec faciunt coire & adunari inter se crassiores partes humorum, liquidiori parte separata, quae tunc facile exit de corpore, & hoc crassamentum relinquit. Videantur illa, quae §. 1060. de his dicta fuerunt.

Febres calidae diu haerentes &c. Ubi ad §. 587. de effectibus febris dicebatur, notatum fuit, liquidissimi expressionem & reliqui incrassationem sequi; ac quidem tanto magis hoc fieri, quo major calor febrim comitatur (vide §. 689.). Verum simul in generali februm historia notatum fuit, per ipsam febrim mutari sic materiam morbi, tam praecipientem ante morbum, quam natam morbi tempore, ut variis evacuationibus criticis exire possit de corpore; tuncque sanitas redit. Verum ubi haec coctio materiae morbosae & ejus critica expulsio vel omnino non fit, vel saltem non perfecte, recidiva fit, & saepius quandoque; adeoque pergunt subtiliora diffiliari de corpore, crassiora adunari; & quidem omnium maxime, si non adhibeatur in similibus morbis diluentium copia, per quam suppleatur illud liquidum, quod febris impetu diffilatum fuit de corpore. Notum est, elapso saeculo apud multos Medicos invaluisse hanc methodum, ut calidis remediis sudoriferis datis exprimerent sudores, simulque vel nullum vel parcum admodum potum largirentur aestuantibus aegris; unde si a febribus talibus emergerent aegri, laborabant cacochymia sanguinis melancholica. Ideo merito notavit *Galenus* (*s*), in morbis ardentibus, in quibus simul humiditas deficit, atrum exire de naribus sanguinem: & alibi (*t*) observavit, nonnullos melancholicum humorem contraxisse per febriles morbos. Non enim tantum post acutas continuas male curatas illud contingere observatur, verum etiam in intermittentibus, quorum singuli paroxysmi saepe profuso sudore terminantur, per quem liquidissima sanguinis pars dissipatur, & morbi chro-

(*p*) De Prisca Medic. Cap. vii. Charter. Tom. II. pag. 159. (*q*) De locis affectis Lib. III. Cap. x. Charter. Tom. VII. pag. 440. (*r*) De victu acuto. Charter. Tom. XI. pag. 170. 171. (*s*) De Atra bile Cap. 6. Charter. Tom. III. pag. 172. (*t*) De locis affectis Lib. III. Cap. x. Charter. Tom. VII. pag. 440.

chronici pertinacissimi producuntur; uti antea ad §. 753. demonstratum fuit.

§. 1094. **U**bi jam in cruore id malum (1092.) per suas causas (1093.) natum adhuc omnem circumeuntem humorem aequabiliter inficit, producet aliquos morbos statim conspicuos, qui fere sequentes: color externus, internusque, primo pallidior, flavior, magis fuscus, livefcens, niger, cum maculis similibus; pulsus lentior; frigus majus; respiratio lenta; circulatio per fanguinea vasa bona, per lateralia parciior, minus bona; hinc humorum secretoriorum & excretoriorum omnium minor, tardior, crassior, exitus; minor consumptio; parciior appetitus; macies; moestitia; solitudinis amor; affectus animi quicumque pertinaces, magni; in reliquis *ἀδιαφορία*; torpor ad motus; summa tamen simul studii cujusque & laborum constantia.

Triplex melancholiae gradus est: primus, de quo hic agitur, ubi universalis humor per vasa circumductus hac cacochymia depravatur. Secundus, ubi illud crassamentum atrabilarium sanguinis ad viscera abdominalia jam depositum haeret. Tertius gradus est, ubi materies atrabilaria, quae diu visceribus impacta haeserat, a quacumque demum causa solvi incipit, & circulantibus humoribus denuo permisceri. De singulis autem his melancholiae gradibus seorsim agetur: verum cum facilius cura succedat, ubi humor atrabilaris adhuc tantum aequabiliter inficit circumeuntem humorem, quam ubi visceribus impactus haeret; hinc omni cum cura cognosci debent signa, quae docent, primum illum gradum melancholiae adesse, ut ilico efficaci medela succurratur huic morbo, qui semper mora pejor, & curatu difficilior, redditur.

Si cognoscatur, causas, praecedenti paragrapho enumeratas, praegressas fuisse, iusta suspicio habetur morbi futuri: illum vero jam adesse docent sequentia.

Color externus, internusque &c. Certissimam humorum cognitionem ex colore haberi *Galenus* (*u*) monuerat, quia color a succis corporis nascitur, non a solidis partibus: verum prudenter monet, de colore non iudicandum esse, nisi dum pacatus corporis & mentis status adest; nam in iratis hominibus, vel velociter corpus moventibus, omnia rubent & turgent, licet naturaliter pallidi fuerint; & contra, dum frigent homines, metuuntve, omnia pallent, constrictis vasis, licet antea satis rubicundum colorem habuerint. Quin imo *Galenus* (*w*) affirmat, quod absque cognitione symptomatum morbi, absque eo quod tactu indagasset viscerum statum (abdomina-

(*u*) De Sanitate tuenda Lib. IV. Cap. iv. Charter. Tom. VI. pag. 121. 122. & Comment. in Hippocrat. de humor. Charter. Tom. VIII. pag. 509.
 (*w*) De locis affectis Lib. V. Cap. viii. Charter. Tom. VIII. pag. 498.

minalium nempe) potuerit detegere, modo jecur, modo splenem, esse affectum; & quidem ex solo colore mutato. Ob hanc rem periti Medici tanta cum cura colorem tam externarum, quam internarum, partium corporis considerant. Per internas autem partes non intelliguntur hic viscera, quae nunquam Medici oculis patent, nisi per vulnera; verum totum os internum & fauces designantur, quia cutis crassa ibi non adest, adeoque vasa pellucida fere colorem liquidorum contentorum demonstrant. Hinc primum chlorosis initium ex pallore gingivarum & labiorum facile cognoscimus. Verum imprimis palpebrarum interna superficies, canthus oculi major, & tunica adnata oculi, solent a Medicis caute examinari: ubi vasa numerosissima, & quidem diversi generis, sanguinea, serosa, lymphatica, se conspectui offerunt. In sanis enim hominibus palpebrarum interna superficies semper rubet, uti & canthus major oculi; adnata autem tunica, licet innumeris vasis constet, tota alba & nitidissima apparet, imprimis in junioribus: in adultis vero circa angulum majorem oculi levis quandoque flavedo cernitur, vasis jam adeo auctis in amplitudine sua, ut non tantum lympham tenuem, sed & serum sanguinis capiant: illa autem pars adnatae, quae corneam tegit, tenerrima & pellucida vasa habet, continentia lympham tenuissimam. Patet ergo, diversas series vasorum, variosque humores per vasa oculorum fluentes, posse conspici a Medico, sicque judicium ferri de qualitate humorum, qui per vasa nostra moventur.

Prima autem mutatio coloris, dum atrabilia caeochymia nascitur in sanguine, fit in pallorem. Vasa enim cutanea in pluribus locis corporis, & praecipue in facie, facillime dilatantur, ita ut, licet plurima in naturali amplitudine tenuiores sanguine rubro humores admittant tantum, tamen aucto sanguinis motu, vel majori derivatione facta versus superiora corporis, etiam pars rubra ingredi possit. Sic videmus candidas puellas, dum procacius aliquod dictum audiunt, tota facie rubescere, manifesto signo, quod plura vasa jam rubro sanguine impleantur, quae antea tenuiores tantum capiebant humores: unde erubescere pro signo ingenui pudoris merito habetur. Verum dum in toto sanguine mobilia fuerint dissipata (vide §. 1092.), vasa cutanea, quae tenuiori tantum sanguini pervia erant, cum vix amplius admittunt; hinc incipiunt magis contrahi, adeoque plus resistere sanguini adpulso; ob hanc causam pallor insolitus nascitur. Praeterea cum mobilioribus dissipatis crassiora uniantur, ipsa rubra pars sanguinis, magis spissa & cohaerens, difficilius ingreditur minora vasa, licet etiam parum dilatentur; unde iterum alia causa intelligitur, quae cum priori juncta illum pallorem producere potest. Hinc *impallescere libris* dicuntur illi, qui severioribus studiis inhaerentes hunc morbum sibi contrahunt: & omnes amantes pallere jussit magister amorum, dum & illi noctes diesque uno & eodem objecto mentem occupatam habent. Ubi autem aucto morbo magis dissipantur fluidissima, tunc cum sanguinis illo crassamento fluit per vasa solum fere serum flavescens pauca lympham dilutum, quod, per superficiem corporis diffusum, facit, ut pallori succedat flavedo; quae forte augetur etiam ideo, quod a talibus humoribus difficilis

cilis secretio bilis fiat in hepate, adeoque illud biliosum reliquis permistum maneat. Tunc in oculis color ex flavo viridescens apparet, quod *Hippocrates* (x) in *morbi nigri* descriptione pulchre notavit dicens: καὶ τὰς ὀφθαλμοὺς ὑποχλωρὰ γίνονται. Procedente autem morbo crassior & nigrior sanguis fit, unde serum caeterique humores eundem pariter colorem contrahunt; quapropter tota cutis hunc colorem acquirit; cumque sanguis blandiori parte orbatus sit, humor ille atrabilarius majorem acrimoniam acquirit, sicque extremitates vasorum cutaneorum solvuntur, & ab effuso sanguine nigrescente maculae similis coloris fiunt: habet enim melancholia illud commune cum scorbuto, quod vasa erodat, sicque ecchymoses faciat, imo & saepe, uti postea patebit, validas haemorrhagias.

Pulsus lentus &c. Tenacior enim sanguis, parte mobilissima orbatus, minori cum celeritate per vasa movetur; unde & plerumque solet comitari majus frigus ad tactum, licet melancholici de hoc non conquerantur. Ideo *Aretaeus* (y) hunc morbum describens dixit: *Pulsus ut plurimum parvi, tardi, invalidi, densi, frigori apti.* Et *Galenus* (z): *Nigra bilis frigidus natura humor est.* Cum autem inter pulsum & respirationem concentus quidam sit (a), respiratio pariter tardior fiet.

Circulatio per sanguinea vasa bona &c. Constat ex illis, quae ad §. 1092. dicta sunt, mobilia & tenuiora ex toto sanguine dissipata esse, crassiora & minus mobilia simul unita. Verum crassissima sanguinis pars in vasis sanguineis manet, ex arteriis sanguineis in venas sanguineas transit, sicque denuo ad cor redit: per illa ergo vasa diu manebit adhuc bona circulatio. Verum lateralia vasa, quae tenuiores sanguine rubro humores continent, parcius implebuntur, quia tenuiorum humorum copia deficit; adeoque omnes secretiones & excretiones humorum minuentur: nam quidquid secernitur de sanguine vel excernitur, semper sanguine tenuius est. Verum quidem est, quosdam humores secretos apparere ipsiorem sanguine, a quo secreti sunt, quia mora & stagnatione redditi fuerunt tales, uti in muco oris, narium, cerumine aurium, bile cystica &c. quandoque apparet: iidem tamen illi humores illo tempore, dum a sanguine secernebantur, erant ipso sanguine tenuiores. Haec est ratio, quare, in majori gradu melancholiae, cutis, & totum os internum, arida fiunt, & parcissima urinae secretio; de qua re *Capitulo de Apoplexia* §. 1010. 2. γ. quaedam notavi, quae videri poterunt; unde forte potest intelligi ratio, quare melancholia quandoque alios morbos praecurrentes tollat, vel saltem insigniter minuat. *Celeberrimus Mead* (b) curabat puellam hydrope abdominis laborantem: supervenit infania cum maximis anxietatibus & vanissimis animi terroribus, corpus tamen vires acquirere, ventris tumor subsidere, cernebatur, & idoneis remediis ad-

(x) De morbis Lib. II. Cap. xxix. Charter. Tom. VII. pag. 581. (y) Lib. I. de causis & signis morbor. diut. Cap. v. pag. 30. (z) De Symptomat. causis Lib. II. Cap. v. Charter. Tom. VII. pag. 78. (a) H. Boerh. Instit. Med. §. 625. (b) Monit. & praecept. Medic. pag. 72.

adhibitis ab utroque morbo convaluit. Secretionibus enim imminutis minus aquosi laticis colligebatur in abdomine; dum simul minoribus vasis minus plenis facilius fiebat resorptio extravasatae lymphae per venas bibulas.

Minor confusio, parcius appetitus, macies. Cum enim omnes excretiones minuuntur, non multum perit de corpore; & tamen sensim emaciantur aegri, quia per sola vasa majora fit adhuc bona circulatio, minora vasa collabuntur vacua. Accedit, quod mordaces animi curae, quae melancholicis semper adsunt, torositatem corporis multum minuunt. *Aretaeus* pulcherrime descripsit (c) illa symptomata, quae melancholiam comitari solent, & inter alia dicit: *His igitur corporis macies adest, decolores sunt, & in iuventa senescunt &c. atqui ob stomachum erga cibos male affectum cito satiantur cibo usitato &c.* Interim tamen quandoque melancholici inveniuntur satis voraces, praecipue illi, in quibus simul acida acrimonia observatur (vide §. 1105.), & morbus jam in pejorem statum vergit. Ubi enim (d) omnium ignari, sui que immemores, in morem bestiarum vitam degunt, corporis quoque habitus in pejus labitur: colore foedo ex atro viridique commixto tinguntur, nisi inferius bilis descendat atque exeat, sed quoquoersum per corpus cum sanguine diffundatur. Voraces quidem, nihilominus tamen extenuati sunt, quoniam somnus in eis neque cibo neque potu membra confirmat, sed vigilia ad exterius movet & dissipat. Utrumque in praxi vidi, magnam nempe voracitatem, & pertinax ciborum fastidium: in utroque casu aderat macies.

Moestitia, solitudinis amor. Signum hoc fere pathognomicon haberi potest: nam in morbo hoc incipiente absque causa tristes fieri incipiunt, morosi, reliquisque hominibus se prudentiores credunt; tunc consortia fugere incipiunt, solitudinem anxie quaerunt, ne uni & eidem cogitationi affixa mens turbetur. Optime hunc melancholicorum statum notavit *Hippocrates* (e) dicens: *ἀμετὰ σιγῆς ἀθυμία καὶ ἀπανθρωπία.* Tristitiae cum silentio & hominum averfationes. Ubi simul notari meretur, quod textus ille *Hippocratis* videatur confirmare observatum illud practicum *Celeberrimi Mead* modo memoratum, quod nempe melancholia superveniens hydropi illam curet quandoque. Dicit enim *Hippocrates* in illo textu, leucophlegmaticos curari diarrhoca; dein addit, quod tristitiae cum silentio, & hominum illae averfationes, leniter sive sensim hoc malum superent. In versionibus quidem hujus textus illud verbum *κατεργασμαί* sumitur pro *occidere*, quia *κατεργασμαί* significat *conficere*: verum idem illud vocabulum designat *superare*, *vincere*; atque ille sensus magis videtur quadrare huic loco: nam flaccida corporum leucophlegmaticorum mollities & serosa colluvies directe opposita sunt atrabiliariae & strictae corporis temperiei; adeoque patet ratio, quare hydropica dispositio, succedente melancholia, possit tolli.

Affectus animi &c. Antea in Commentariis §. 700., ubi de Delirio fe-

(c) De caus. & sign. morb. diut. Lib. II. Cap. vi. pag. 57.

(d) Ibid. de caus.

& sign. morb. diut. Lib. I. Cap. v. pag. 30.

(e) Coac. Praenot. N°. 482.

Charter. Tom. VIII. pag. 880.

febrili agebatur, notatum fuit, quasdam ideas in mente excitatas esse adia-
phoras, id est, nec placere multum, nec displicere; plurimas vero ideas com-
itari illud gratum vel ingratum, quod inevitabili necessitate cogit homi-
nem, ut conetur illud ingratum removeve vel destruere, & e contra illud
gratum conservare. Illi autem singulares animi motus, ab hoc grato vel
ingrato, ideas comitante, nati, vocantur *animi affectus*. Cum autem Me-
lancholici uni & eidem ideae pertinacissime affixi maneat, affectus animi
hanc ideam comitantes erunt pertinacissimi & validi. In reliquis, quae
non spectant illud unicum, circa quod delirant, sapienter saepe ratiocinan-
tur. Cum vero uni & eidem cogitationi inhaereant, & confortia fugiant,
tandem tota mentis attentio fixatur in hoc unum, & a reliquis vel omnino
non, vel saltem admodum parum, afficiuntur. Memini me sapientem in
reliquis omnibus vidisse virum, qui dum audivisset plures a cane rabido de-
morfos fuisse factos hydrophobos, licet & venae sectiones & alia optima
remedia tentata fuissent, incidit in hanc opinionem, dirum illud venenum,
dum forte iisdem lanceolis usi fuissent chirurgi in venae sectionibus instituen-
dis, spartum apud plurimos homines latere posse, atque denuo aliis commu-
nicari. Hinc a nullo mortalium tangi se patiebatur, ut tantam calamitatem
vitaret. Nec conjugis aut liberorum amor a severo hoc proposito abducere
poterant prudentem in reliquis virum. Faber lignarius, cujus historiam
scripsit *Aretaeus (f)*, domi artem suam prudentissime colebat, cum operum
exactoribus paciscebatur, pro laboribus justam mercedem poscebat: sed simul
ac domo sua egrediebatur, incipiebat suspirare, angi; & si longius pro-
cederet, insaniebat pessime: si vero cito recurreret ad officinam suam, ite-
rum resipiscebat.

Torpor ad motus. Dum attentissima mente aliquid considerare volu-
mus, sopimus omnes sensus, sistimus omnes motus voluntarios. Medita-
bundus in musco Philosophus quam quietus sedet! Dum inter ambulandum
confabulantes amici de graviori quodam negotio tractare incipiunt, mox
sistunt gradum. Cum autem Melancholici soleant attentissime uni & eidem
cogitationi inhaerere, hinc quietem amant ac solitudinem, & desuescunt
movere corpus. Diurnam autem corporis quietem semper sequitur tor-
por ad motus, cum & procedente morbo magis magisque deficient tenuissi-
mi humores, qui ad motum muscularem peragendum requiruntur. Simul
attentissimae mentis applicatione perpetua ad unum objectum multum de
iisdem humoribus consumitur, uti ad praecedentem paragraphum dictum
fuit.

Summa tamen simul studii &c. Nulli citius proficiunt in studiis,
quam illi qui possunt constanti mentis attentione idem objectum considera-
re, cum aliis comparare, tuncque iudicium formare ex pluribus ideis cum
se mutuo collatis, per attentionem praesentibus redditis menti. Verum
melancholicis, uti antea dictum fuit, proprium est, ut eidem cogitationi
per-

(f) De caus. & sign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. vi. pag. 32.

pertinaciter inhaereant; & vehemens mentis exercitatio, noctes atque dies in unum fere objectum occupata (§. 1093.), inter melancholiae causas recensita fuit: ideo *Celsus* (g) dixit, *literarum disciplinam, majori studio agitam, animo praecipue omnium maxime necessariam esse, sed corpori inimicam.* Hinc illis, qui in hunc morbum inclinant, felix saepe dispositio est, ut in studiis magnos profectus faciant, & nisi curis suis quandoque gaudia interponant, animumque exhilarent, pessime afficiantur. Contrarium obtinet in junioribus, qui ab hoc morbo immunes sunt, & a quibus severi etiam paedagogi impetrare nequeunt, ut attentam mentem studiis adhibeant, ludicra semper fere cogitantes & facientes, si impune liceat, dum fingunt se esse attentissimos. Eruditos autem illos labores amant melancholici & ferunt quam constantissime; quod *Aretaeus* (b) notavit, ubi de stomachi affectibus agens melancholiam optime descripsit, dicens: *Illi, ut erudiantur, laborant, & ejus causa multa perferunt, quibus inest divinae scientiae cupiditas: qui cibi parsimonia & vigiliis macerantur, qui doctos sermones & res graves meditantur &c.*

§. 1095. **H**abet ergo pro materie terram & oleum spissum sanguinis, unita, compactaque simul: quae prout liquidiore, blandiore, diluente parte magis privata, quoque ipsa magis condensata, tenacius mista, & diutius nata, eo effectis peior, eo curatu difficilior est.

Fixissimam sanguinis nostri partem esse terram & oleum spissius sanguinis, Chemicis demonstraverunt; & de hac re ad §. 1092. dictum fuit: tuncque constitit, mobilioribus dissipatis, uniri haec spissiora, quae sic causam materialem hujus morbi constituunt.

Verum simul ex dictis sponte patet, varium posse esse hujus morbi gradum, prout liquidior pars magis vel minus e sanguine dissipata fuerit, adeoque residuum crassamentum magis minusve cohaeserit. Inprimis autem & hoc notandum est, liquidissimam & diluentem partem nostri sanguinis esse simul blandiorem reliquis. Docet enim Chemia, leni calore maximam partem tenuis aquae de sanguine exhalare, quae vasis chemicis excepta & collecta vix ullum saporem, & levem tantum odorem, exhibet: verum ex residuo crassamento, post hanc partem aquosam expulsam manente, aucto igne prodeunt sales & olea fatis acria. Adeoque jactura partis mobilissimae & fluidissimae sanguinis non tantum inducet tenacitatem, verum simul & auget residui acrimoniam; quod inprimis notari meretur ad intelligenda illa, quae §. 1105. dicuntur. Illa autem acrimonia, oleosae & terrestri parti sanguinis involuta, manere potest diu, ut minus laedat; ubi autem postea incipit

(g) In Praefat. pag. 2.
vi. pag. 57.

(b) De caus. & signis morbor. diuturni. Lib. II. Cap.

capit solvi illa atrabilaria faburra, tunc illud acre se manifestat pessimis effectis.

Cum autem sanatio hujus morbi ab eo inprimis pendeat, ut restituatur illud perditum mobilissimum massae sanguineae, & solvantur immobiliora inter se unita; sponte patet, tanto pejorem morbum esse, quanto diutius duraverit, cum semper magis pereant liquidissima, & tenacius haereant crassiora unita.

§. 1096. **I**nde diagnosi, & prognosis (quae clarior ex sequentibus) patet, quin & sanationis ratio hinc constat.

Ex causis praegressis, §. 1093. enarratis, novimus metuendam esse melancholiam: ex signis autem mutatae sanitatis, quae §. 1094. recensentur, scimus hunc morbum jam adesse, saltem in primo suo stadio, dum atrabilarius humor aequabiliter adhuc circulantibus humoribus mistus est, & nondum ad quaedam viscera depositus. Prognosis ergo est, metuendum esse, nisi prompta succurratur medela, ne in vasa hypochondriaca depellatur, & in illis fixa haereat, tuncque adhuc pejora mala faciat, & magis difficilem curam: reliqua autem, quae ad prognosin universalem melancholiae spectant, debent ex sequentibus deduci. Sequitur nunc, ut de sanatione melancholiae in primo gradu adhuc constitutae dicatur.

§. 1097. **S**tatim enim ac initiis primis (1093. 1094.), causa, effectuve, se prodit, animo assidua objectorum variatio concilianda, & quidem ipso ignaro; eligenda autem, quae affectui praedominanti oppositum in aegro creare solent; diluentibus, demulcentibus, paregoricis, narcoticis, quiete, conciliandus somnus est; aëre utendum humido tepescente; cibi dandi leves, liquidi, sanis humoribus similes, recentes, blandi, vi leni saponacea laxantes, atque in horum usu diu persistendum; medicamenta danda diluentia, acre demulcentia, oleosum terrestre resolventia, vasa laxantia, leni stimulo expellentia, ut succi bene maturorum fructuum horaeorum, mellita, olera, juscula ex his confecta; aquae minerales; potus optimus pitisana mellita leviter, abstinentia sedula a causis mali (1093.).

Cum morbus hic mora diuturniore, & perennantibus causis, quae illum produxerant, semper pejor fiat, patet satis, in morbi initio statim efficacem medelam adhibendam esse. Notatum autem fuit §. 1090., hunc morbum initium ducere & ab humorum illa degeneratione, quam atram bilem dixerunt Veteres, & a mente, dum uni ac eidem cogitationi pertinacissime inhaeret: tuncque pariter in corpore nascitur atra bilis, licet non praëxstiterit antea. Adeoque duplex curatio indicatur: una quae sic disponit mentem, ut non semper eandem rem, sed successive alia, cogitet: altera, quae dege-

degenerationem sanguinis in atrabiliarium cacochymiam emendet. Primo curationis scopo conducunt sequentia.

Animo assidua objectorum varietas &c. Praecipua curatio in hoc consistit, ut anxiosa illa & perpetua cogitatio, cui mens inhaeret, mutetur: verum hic multa cautela opus est. Omnes enim melancholici solent indignari, si pro talibus habeantur: morosi sunt, plus se sapere credunt, quam reliquos homines, & aegerrime solent ferre, si oblectamenta ipsis offerantur, tuncque saepe pertinacissime omnia illa repudiant; & tanto magis fugiunt consortia hominum, a quibus se contemni credunt. Prae reliquis omnibus profunt itinera; tunc enim nova occurrunt ubique & insolita objecta, quae satis efficaciter in mentem agunt, & cogitationem mutant. Ob hanc causam toties Medici suadent aquas minerales in ipso fonte potandas, & saepe eligunt quam maxime distitas, modo concursu multorum aegrorum celebres sint. Toto enim itineris tempore a curis domesticis liberi sunt, continua objectorum varietate delectantur; ubi ad salubres fontes pervenerunt, amoenissimo consortio fruuntur; ambulationibus, lusu, choreis, tempus fallunt; sicque sensim deletur illa idea, quae perpetuo menti obversabatur, vel saltem sic minuitur ejus efficacia, ut sensorium commune inde non afficiatur fortius, quam a novis ideis in tanta rerum varietate natis. Minime dubito de medicatarum aquarum virtute, atque illam majorem esse, dum ex ipso fonte hauriuntur, facile credo. Tamen & continuam illam objectorum varietatem melancholicis insigniter prodesse, certus sum. Plures vidi, qui ad distitos longe fontes ablegati multo melius se habebant, antequam inciperent aquarum usum. Aliquos novi viros eruditos, qui pessime indignabantur, dum credebant se pro melancholicis haberi, & ideo aquarum medicatarum usum pertinacissime detestabantur: illis persuasum fuit, bibliothecas instructissimas videre, cum eruditis viris conversari in distitis regionibus, & dum hoc fecerant, redierunt sani.

Simul conducit, omni modo oppositum conciliare animi affectum illi, qui jam praedominatur; de quo videantur illa, quae ad §. 104. dicta fuerunt. Sic meticulosi conamur fiduciam conciliare; morosis & tristibus hilaritatem; indignantibus & iracundis aliquem metum; de quibus adhuc postea §. 1113. dicendum erit.

Diluentibus, demulcentibus &c. Nihil magis nocet melancholicis quam vigiliae; nam ab illis hunc morbum nasci posse §. 1093. probatum fuit, adeoque & ab iisdem morbus jam natus augebitur: attamen, ob perpetuam & irrequietam circa idem objectum cogitationem, melancholici saepe somno privantur. Conducit ergo omni modo somnum his conciliare. Dictum fuit ad §. 708., ubi de Pervigilio febrili agebatur, sanguinem, inflammatoria spissitudine haerere incipientem, pervigilium producere: idem fieri poterit ab atrabulario lentore; ideoque diluentia & blanda demulcentia hic tantopere profunt; qualia sunt emulsa ex seminibus, frigidis dictis, parata, vel ex aliis seminibus fructibusve farinosis & oleosis: adduntur his diaeodiata; & nisi haec juvent, cum prudentia ad narcotica pergatur: de quorum om-

omnium usu videantur illa, quae ad §. 709. habentur.

Aëre utendum humido tepescente. Liquidissimis enim partibus & mobilissimis sanguinis dissipatis, lentescit residuum; vasa minora exhausta colabuntur; totum corpus siccus redditur; solidae partes rigidiores fiunt, & liquidis impulsis cedunt difficilius; sicque stricta & sicca temperies toti corpori inducitur. Aër ergo humidus & tepescens nimium solidorum robur minuet (vide §. 35.); simulque aquosum & tenue vehiculum crassioribus fluidis subministrabitur, dum venae bibulae, in tota superficie corporis posita, laxatae pariter per teporem humidum, partem illius aquosi ex aëre contiguo absorbeant. Haec est ratio, quare tempore verno, quod tali aëris temperie gaudet, felicius curetur hic morbus, uti & omnes fere morbi chronici.

Cibi dandi leves &c. Inter causas morbi §. 1093. fuerunt enumerati cibi duri, aëre vel sale indurati, farinosa lenta; adeoque, ut evitentur morbi causae, opposita diaeta debet adhiberi, qualis hic describitur. Verum talis diaeta simul multum ad curationem facit, quatenus sic restituitur mobilissimum, quod ex sanguine perierat, & solvitur illud crassum concretum. Bonus enim, satis fluidus, solvente vi saponacea praeditus chylus, ex talibus ingestis praeparatur, qui una cum sanguine per vasa fluens diluit & solvit, simulque facile elaboratur in ultimam perfectionem nostrorum humorum. Ideo *Trallianus* (*i*) monet, quod plerosque melancholicos potius victu quam medicamentis sanaverit; laudatque similes cibos ac hic proponuntur; pisces saxatiles, gallinarum carnes, astacos, gammaros, lactucam, intybum, malvam &c. Videantur illa, quae de efficaci simul & blanda vi solvente lactucae, cichorei &c. ad §. 614. dicta fuerunt: ad quem numerum etiam in *Materia Medica* recensentur praecipuae herbae, quae huic scopo serviunt. Cum autem chronicus hic morbus sit, debet diu adhiberi talis victus, quod plerumque facilius impetramus a morosis melancholicis, quam si longum remediorum solventium usum suaderemus: minus enim fastidient intyba, cichorea, taraxaci turiones &c. si ciborum titulo offeruntur, quam si succos expressos, vel infusa, aut decocta earundem herbarum, praescribant Medici.

Medicamenta danda diluentia &c. Omnia enim haec satisfaciunt ad amissam indicationi curatoriae, ante descriptae in hoc morbo: crassior enim sanguis est, & huic spisso se quandoque valida acrimonia miscet, uti postea videbimus: vasa sunt stricta simul; adeoque patet, omnia hic laudata convenire. Fructus autem horaei, sed bene maturi (aliter austero acido pessime nocent) palmam fere omnibus aliis praeripiunt. Novi quidem a multis Medicis culpam fructus horaeos, ac si plurimorum morborum potius causae forent quam medela; sed videtur & ratio, & experientia, contrarium docere. Illo enim tempore anni abundant hi fructus, dum molesto calore aestuant sub aestivo sole homines, & disponitur sanguis ad atrabiliarium cacochy-

(i) Lib. I. Cap. xvi. pag. 106.

chymiam; uti §. 1093. probatum fuit: durant in autumnum usque, ut illorum usu solvi possit, & blanda vi, alvum laxante, expelli, melancholica faburra, aestatis tempore collecta. In fervidissimis regionibus suavissimi ac copiosissimi tales fructus crescunt, & multiplices varietate oblectant. Integrae nationes in calidis regionibus his solis fere vivunt: omnibus gratissimo sapore, odore, colore, placent. Insidias certe struxisse humano generi videretur omnium bonorum largitor Deus, si adeo placentes omnibus fructus forent certissima morborum causa. Hortum amoenis fructibus divitem primo homini, immortalis futuro nisi peccasset, colendum dedit Creator; post lapsum nullo alio nutrimento usus fuit, quam quod improbo labore culta tellus dedit. Nec aliis cibis usi fuerunt longaevi adeo homines antediluviani. An ergo ulla ratione dici potest, fructus horaeos noxios esse? Novi quidem, dum in ultima mensa, pleno jam ventriculo a numerosis ferculis, ingurgitantur fructus, choleram, diarrhoeam, dysenteriam produxisse: verum haec mala perditae ingluviei adscribenda potius sunt. Nihil enim adeo salubre est, quin perverso usu nocere possit. Ubi enim fructibus solis cum pane & aqua vivitur, vel saltem illi primis mensis apponuntur, aut jentaculi vel frugalis coenae vices supplent; nullam unquam noxam inde observavi. Econtra vim solventem egregiam expectare licet a succo fructuum horaeorum, tam in morbis acutis, uti antea dictum fuit; quam in Chronicis. Furentissimos ex melancholia maniacos sanatos vidi, dum solis fructibus horaeis vescerantur; & quidem cerasis, aut fragis, ad viginti & ultra libras quotidie per aliquot septimanas assumtis, dum reliquos omnes cibos & cuncta remedia, ob veneni suspicionem, quam pertinacissime averfabantur. Incidebant quidem a tam largo fructuum usu in diarrhoeam, sed per alvum exibat soluta faex atrabilaria, & brevi totus ille furor pacabatur: debilitas autem a valida diarrhoea exhausto corpore superstes facile superabatur bono victu, quem lubenter admittebant jam non amplius delirantes. Cucumerum, qui tamen apud plurimos tam male audiunt, largo usu delirantem melancholicam sanatam fuisse testatur *Hofmannus* (*k*), & eundem in pluribus aliis, simili morbo laborantibus, effectum se vidisse affirmat. Juscula, quibus maturi cucumeres in taleolas dissecti incocti sunt, uti & olera mollia, qualia sunt *spinachia*, *endirvia*, *borago*, *buglossa* &c., cibum dant medicatum pulcherrimi in hoc morbo usus. Mel autem, cujus vires solventissimae in cura obstructionis ad §. 135. laudatae fuerunt, pariter hic magnae efficaciae est; inprimis ubi sero lactis graminei dilutum potatur, & quidem satis magna copia ac diu, donec solvi inde alvus incipiat: quod remedium etiam laudatur a *Pofidonio* (*l*). Ob eandem causam & ptisana, ex hordeo vel oryza parata, leviter mellita, commendatur pro potu communi: diluit enim & demulcet, simulque solvit concreta. Quanto autem cum fructu
aquae

(*k*) Medic. Systemat. Tom. IV. part. 4. Cap. viii. pag. 238.

(*l*) De Melancholia ex Galeno &c. libell. Cap. ii. Charter. Tom. X. pag. 500.

aquae minerales & in melancholia, & in aliis chronicis morbis, exhibentur, antea ad §. 1056. dictum fuit.

Causas autem morbi sollicitè caveri debere illo tempore, dum morbi curae adhibentur omnia artis molimina, sponte patet.

§. 1098. **S**i autem illa ipsa materies (1092.) per easdem causas (1093.) magis densa, tenax, immobilis reddita est, necessario in vasa hypochondriaca depelletur: id enim natura hujus humoris, situs & conditio horum vasorum, & leges hydraulicae docent. Inde sensim hic haerebit, accumulabitur, stagnabit: tum vocatur *Morbis Hypochondriacus*, lienem, ventriculum, pancreas, omentum, mesenterium, oblidens.

Haecenus dictum fuit de humore atrabilario aequabiliter totum sanguinem inficiente: verum si augeatur copia illius humoris atrabilarii vel tenacitas, dum pergunt agere causae hunc morbum producentes, tunc incipiet haec materia haerere in quibusdam locis corporis, & pessimas producet obstructions. Verum est, quod illud fieri possit in diversis locis corporis, sed potissimum continget ibi, ubi tardior & difficilior humorum per vasa motus est. Docuit Anatome, intricatissimam minimorum vasorum conglomerationem esse in glandulis, adeoque minus meabiles humores facile circa loca glandulosa haerere incipient. Verum antea §. 485., ubi de scirrho agebatur, notatum fuit, materiam atrabilariam frequenter originem scirrhi dare, inprimis dum, cessante fluxu menstruo vel haemorrhoidali, nihil de materia illa atrabilaria evacuatur amplius de corpore. Pariter ad §. 495. monitum fuit, scirrhum per *affectus animi tristes & biliosos*, qui & copiam & tenacitatem humoris atrabilarii augent, in cancerosam degenerare malignitatem. Ad uterum quandoque deponi atrabilarium humorem notavit *Hippocrates (m)*, dicens: *Quum mulier caput, sinciput, & cervicem dolet, & vertigo ob oculos versatur, terretur, & moesta est, & urinae nigrae, & similia ex utero feruntur, & anxietas & animi moeror detinet, bilis atra in uteris inest.* Verum tunc exit humor atrabilaris de corpore, & liberatur sanguis hac saburra; ubi autem in vasis uterinis stagnat & colligitur atra bilis, tunc dispositio scirrhusa uteri nascitur, quae melancholicis mulieribus satis frequens contingit. Sed & ad alia multa corporis loca deponi posse humorem atrabilarium, docebunt illa, quae ad §. 1110. habentur. Videtur hoc ulterius confirmari sequenti *Hippocratis Aphorismo (n)*, qui sic se habet: *Morbis Melancholicis per has tempestates (ver nempe & autumnum) periculosi decubitus, aut apoplexiam corporis, aut convulsionem, aut maniam, aut coecitatem denunciant.* Dum nempe encephali vasis impingitur illud spissum melancholicum, & in illis haerere incipit.

Quam-

(m) De mulier. morb. Lib. II. Cap. LVIII. Charter. Tom. VII. pag. 831.

(n) Aphor. 56. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 287.

Quamvis autem humor atrabilarius diversa loca corporis sic occupare possit, omnium tamen frequentissime in viscera abdominalia deponi solet, & figi. Demonstratur alibi (o), mobilissimas sanguinis partes, a corde in aërtam pulsas, rectissima via, & majori velocitate, a corde recedere, minus mobilia & viscida tardius moveri; adeoque juxta leges *Hydraulicas* (p) in truncum descendantem aërtæ ferri, ex quo coeliaca arteria & binæ mesentericæ, quæ visceribus abdominalibus prospiciunt, ortum ducunt. Cum ergo in hoc morbo, mobilioribus partibus dissipatis, immobiliora unita fuerint, horum crassiorum pars magna per has arterias feretur. Si jam simul consideretur, omnem sanguinem viscerum abdominalium bis arteriosum fieri, antequam ad cor redeat, adeoque hic tardissimum esse humorum trajectum (q), patebit ratio, quare ad viscera abdominalia omnium frequentissime deponatur humor atrabilarius, qui antea cum circulantibus humoribus æquabiliter fluxerat. Notum est, quantum respiratio valida conducit ad expeditum humorum per viscera abdominalia circuitum, quia, diaphragmate & musculis abdominalibus agentibus, premuntur omnia contenta abdominis, sicque sanguinis venosi motus promovetur. Dum jam melancholici, uni & eidem cogitationi affixi, omnia reliqua negligunt, plerumque sedentariam vitam ducunt, vel & quandoque studiis pertinacissime incumbentes (vide §. 1194.) incurvo antrorsum corpore sedent, adhuc magis impediunt liberum humorum trajectum per abdominis viscera; atque omnium maxime, quando pleno post pastum ventriculo in tali corporis positura diu manent. Ob hanc causam non satis inculcari potest eruditis viris, qui frequenter in hunc morbum proni sunt, ut assuescant erectum corporis truncum habere, nec abdomen apprimere mensæ, cui assident. Patet jam satis ex omnibus dictis, sensim debere accumulari humorem atrabilarium in visceribus abdominalibus; quod & confirmatur Veterum Medicorum auctoritate (r); *Generatur autem a calore copioso, vel flavam bilem, & magis atrum sanguinem exassante. Plerumque vero partes hypochondriorum primario affectæ caput ad consensum perducunt, & delirium efficiunt &c.* Ubi jam congesta materies atrabilaria hic haeret, tunc alio nomine solet vocari malum; dicitur enim tunc *Morbus Hypochondriacus*, quia atra bilis præcordia vel hypochondria dicta occupat; illam nempe inprimis abdominis regionem (vide §. 701. & 735.) ubi hepar, lien, ventriculus, pancreas &c. locantur: uti etiam quia ponderis gravantis sensum & anxietatem ægri circa hæc loca sentiunt, uti dicitur sequenti paragrafo. Cum autem & spasmodica anxietas in illis, qui totum genus nervosum facillime irritabile habent, observetur frequenter circa hypochondria, & inde etiam tales ægri vocentur hypochondriaci, hinc ad distinctionem majorem posset vocari *Morbus Hypochondriacus cum materie*; nam in postremo casu sæpe nullum in visceribus vitium latet; & soluto spasmo, ructu

(o) Institut. Med. H. Boerh §. 224. (p) Ibidem §. 308. (q) Ibidem §. 350. (r) De Melanchol. ex Galen. &c. libell. Cap. 1. Charter. Tom. X. pag. 497.

ructu aut flatu expulso, omnis illa anxietas sedatur.

Hic est ergo secundus melancholiae gradus, ubi humor atrabilarius abdominalia viscera obsidet, distinctus a priori, & aliis symptomatibus stipatus. Hanc autem distinctionem *Aegineta* (5) pulcherrime notavit.

Sequitur jam, ut considerentur illae mutationes corporis, quae observantur adeste, dum secundus ille melancholiae gradus aegros affligit.

§. 1099. **H**inc ibi producit sensum assidui ponderis, anxietatis, repletionis, maxime ab assumtis, cibo, potuque; respirationem ob gravata viscera abdominalia difficilem; bilis utriusque, pancreatici, stomachici, intestinorum, mesenterii succi in confectione, secretionem, permissionem, efficaciam in cibis, impedimenta; inde digestionem primum omni modo laesam; esculentorum corruptionem in crudum acidum, si ex vegetabilibus, in putridum alcali, rancidumve oleosum, si ex animalibus; hinc ructus, flatus, spasmos, adstrictam alvum, faeces induratas; icterum pejorem gradu, quam prior (1094.); omnia mala (1094.) jam pejora.

Dum viscera abdominalia occupantur humore atrabilario, tunc & turbantur multae functiones, quarum integritas a libero transitu humorum per vasa horum viscerum pendebat, & nova contingunt symptomata, quae simul signa sunt status praesentis morbi.

Primum, quod solet observari, est perceptio gravantis ponderis circa praecordia, nunc magis nunc minus molesta; nunquam tamen omnino cessans, uti contingit in hypochondriaco affectu spasmodico. Observatur enim, insolitum pondus vel in toto corpore, vel in parte, si libera circumductio humorum per vasa impediatur. Quanta totius corporis gravitas percipitur, dum per vasa, in extremam corporis superficiem hiantia, impeditur libera perspiratio! Nemo sanus sentit brachii pondus, verum si phlegmone hanc partem occupaverit, plumbi instar grave sentitur, & sustineri debet. Hinc adeo funestum signum est in morbis acutis, quando decumbentes aegri talem corporis posituram habent, qualem a sola gravitate inertis molis habet cadaver, uti antea ad §. 734. dictum fuit. Simul adest molesta anxietas, quae ipso dolore intolerabilior quandoque adigit miseros, ut aerumnosae vitae pertaesi violentas sibi manus inferant. Verum antea ad §. 631. demonstratum fuit, ex impedito libero trajectu sanguinis per venam portarum anxietatem nasci; dumque lien, ventriculus, pancreas, omentum, mesenterium, in suis vasibus infarciuntur tenaci atrabilario humore, & omnis sanguis ab his visceribus redux ad hepar venire debet, ac per angustos fines venae portarum transire; patet satis, difficiliorem debere reddi trajectum humorum per hoc viscus. Ob eandem rationem & repletionis sensus adest, omnium maxime, quando cibo vel potu distentus ventriculus, vicina viscera comprimendo, hanc

(5) Lib. III. Cap. XIV. pag. 30.

hanc difficultatem auget. Quando autem acidæ acrimoniæ particeps est illud tenax atrabilarium, sæpe famelici sunt tales aegri, & ab assumtis cibis quam maxime gravantur. Unde optime notavit Hippocrates (t) de hoc morbo agens: *Neque sine cibo esse, neque copiosum cibum devoratum ferre potest. Verum quum jejunos fuerit, viscera mufitant, & salivæ acefcunt; quum vero quidquam ederit, pondus in visceribus &c.* Auget autem hanc anxietatem difficilior simul respiratio: notum enim est, diaphragma moveri non posse, nisi simul sequantur viscera ipsi appensa; cumque hæc gravata fuerint, necessario minus liber fiet diaphragmatis motus: ideo etiam in sanis hominibus, dum ventriculus repletus est, respiratio minus facilis observatur. Hinc frequentia illa melancholicorum suspiria, quibus conantur sensum ponderis præcordia gravantis tollere. Similia & notavit Hippocrates (u) dicens: *Viscera veluti spinarum aculeos habere, & his pungi, videntur: anxietas ipsum invadit, lucem & homines fugit, tenebras amat, metus corripit; septum transversum foras tumet, ad contactum dolet &c.* Septum quidem transversum foras non protuberat, sed potius viscera abdominalia ipsi annexa, & tunc obtusum dolorem percipiunt aegri, qui ad tactum augetur.

Cum autem secretio bilis debita, uti & reliquorum humorum, qui a visceribus abdominalibus præparantur, pendeat a libera circumductione humorum sanorum per vasa; & hæc impedita fuerit, atque humores in cacochymiam atrabilariam degeneraverint; patet sponte, omnes secretiones hic turbari, omnes liquores secretos deficere a naturali sua conditione. Verum ex tota chylopoiesis historia, in Institutionibus Medicis tradita, patuit, ad subactionem crudi ingestæ requiri bonam bilem, succum gastricum, pancreaticum, entericum &c.: adeoque prima digestio lædatur quam maxime, neque ingestæ mutabuntur in naturam nostrorum humorum, sed spontaneam sequentur indolem, in loco calido, ad quem aër libere accedere potest, retenta. Hinc pro diversitate assumpti alimenti in variam degenerabunt acrimoniam; sicque novæ nascentur molestiæ: a tali enim spontanea corruptione ingestorum ructus, flatus, spasmos produci in ventriculo & intestinis, antea ad §. 647. & 651. demonstratum est. Præterea dum bilis secretio deficit, minor est stimulus deponendæ alvi; cumque ob easdem causas mucosi intestinorum folliculi nec qualitate nec quantitate debitis secernant mucum inungentem & lubricantem intestinorum latera, faeces diutius haerent in intestinis crassis, mora siccantur, & cum magna difficultate excernuntur. Omnia autem hæc hujus morbi symptomata apud Veteres notata leguntur (w): *Principium ejusmodi melancholiæ plerumque ex cruditatibus (ἐξ ἀπεισίω): flatus enim ipsis succedunt multi, qui a quocumque cibo elevantur, & circa hypochondria diutius morantur, & ructus ipsis acidi, & foetidi & piscem olentes consequuntur; nullo ejusmodi assumpto (acido nempe vel corrupto); ventres plerumque ipsis sicci sunt.*

An-

(t) De Morbis Lib. II. Cap. xxix. Charter. Tom. VII. pag. 580. (u) Ibidem.

(w) Libell. de Melanchol. ex Galen. &c. Cap. 1. Charter. Tom. X. pag. 497.

Antea ad §. 1094. notatum fuit, colorem corporis mutari, dum atrabilaria cacochymia aequabiliter totum sanguinem inficiens adest, & successive in pallidum, flavum, imo & fuscum transire. Cum jam, in secundo hoc gradu melancholiae, causae morbi augeantur, vel saltem perennando magis mutent omnes humores; patet ratio, quare pejor icterus vel ob hanc rationem nascatur. Verum si simul consideretur, turbari in hoc morbi stadio functiones viscerum, quae bili parandae serviunt; in augustiis venae portarum incipere haerere humores immeabiles; adeoque secretionem bilis a sanguine impediri; patebit & alia ratio, quare pejor icterus succedat: de qua re videantur illa, quae ad §. 918. de Ictero dicta fuerunt, dum bilis jam secreta, vel bili jam secernendae proxima materies, in sanguinem denuo regurgitat. Optime autem mutatum in pejus corporis colorem in progressu morbi notavit *Aretaeus* (x); qui sic: *Corporis quoque habitus in pejus labitur: colore foedo ex atro viridique commixto tinguntur, nisi inferius bilis descendat atque exeat, sed quoquoersum per corpus cum sanguine diffundatur.* Omnia autem symptomata, §. 1094. recensita, aucto morbo pejora reddi debere, sponte patet.

§. 1100. **U**bi jam eousque adolevit (1098.), & per effecta sua (1099.) se manifestavit, summa ope nitendum in curationem, quia aliter tetra mox oritur mali indoles; difficultas autem maxime vitanda haec est: si malum perseverat, fit incurabile, & saepe lethale, ut in sequentibus liquebit: si evacuantibus pugnatur, sani, & facile mobiles humores expelluntur, tenaces malique haerent, unde pejor morbus: si per stimulantia & solventia valida tentatur, saepe subito soluta materies acris fit, & impetu magno ruens in tenera vasa hepatica, ea destruit, unde multa, & immedicabilia mala.

Indicatio curatoria in hoc casu quidem jubet, educendam esse materiam atrabilariam ex illis visceribus, quae occupat, ne diutius ibi haerens, magis ac magis inspissata & tenacior reddita, cum ipsis vasis, quibus inhaeret, concreseat, & immedicabiles obstructions pariat. Cumque tetrum hoc malum mora pejus reddatur, absque ulla mora interposita videtur requiri efficax medela. *In veteratus enim, & veluti in naturam conversus, morbus incurabilis propemodum evadit* (y). Interim tamen hic magna prudentia opus est, eo quod tenax haec materia non facile nec cito obediat lenioribus remediis, a validioribus saepe pessime irritetur & horrenda mala producat.

Cum viscera abdominalia satis brevi via in cavum intestinorum se evacuare posse videantur, assidui ponderis sensum circa praecordia sentiant, alvumque strictam habeant aegri, anxie petunt a Medicis purgantia remedia: cum-
que

(x) De caus. & sign. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. v. pag. 30.

(y) Trallian. Lib. I. Cap. xvi. pag. 103. & 111.

que & Veteres Medici aliquando simili evacuatione hunc morbum tentaverint, videntur omnia suadere purgantium remediorum usum. Interim certo novimus, purgantia data non solum noxia de corpore educere, verum etiam sanos & probos humores: purgans enim validum datum sanissimo homini copiosam evacuationem facit, & nemo credit facile, illa, quae tunc evacuantur, omnia morbosa fuisse. Cum autem picca fere tenacitate visceribus haereat atrabilaris humor, non facile purgantibus obedit, sed tunc tantum expelluntur de corpore facile mobiles humores, & augetur morbi causa. *Trallianus* (z) quidem purgantia laudavit, sed interpositis aliquot diebus balneo & victu humectante conabatur mobilem & fluxilem reddere materiam, antequam repeteret purgantis remedii usum. A validioribus, in primis *Helleboro*, abstinere maluit (a), & a calidioribus purgantibus metuebat, *ne sanguinem ad siccium & acrius converterent* (b). Imo, uti antea jam monitum fuit, magnam spem curae in victu humectante & solvente ponebat. Verum quidem est, *Hippocratem* Helleborum laudasse (c) in cura hujus morbi, & alibi (d) melancholicos liberalius purgandos suavisisse; sed videtur in eodem Aphorismo monere, quod & contra-indicantia consideranda forent: & praeterea prudentissimam illam generalem regulam practicam paulo ante (e) praemittit: *In purgationibus talia ex corpore educenda sunt, qualia etiam sponte prodeuntia utilia sunt, quae vero contrario modo prodeunt, sistenda*. Certe atrabilaria faburra, per victum idoneum & solventia remedia quasi liquefcens, si sponte prodeat, summum in hoc morbo levamen dat, adeoque illa purganda est; si vero alii mobiliores humores educantur de corpore in melancholicis, nocet semper. Unde etiam legitur (f), plures Veteres Medicos, interpositis solventibus remediis, lenioribus tantum usos fuisse purgantibus, ut educeretur illud quod solutum erat de materia morbosa; non autem subducerentur de corpore utiles humores. Lenioribus enim purgantibus non obedit pertinax haec materia, nisi prius soluta fuerit; validissimis purgantibus tentare expulsionem, non videtur carere periculo, dum agitata subito bilis atra tam horrenda mala producit, uti §. 1104. patebit: & si drasticis talibus remediis excutiat illa materia morbosa, non exit sola, sed simul expellitur quandoque tanta copia bonorum humorum, ut a subita corporis inanitione, collapsis vasis, sequantur animi deliquia, convulsiones, & mors. Haec infortunia ab Helleboro dato vidit *Hippocrates* (g), ideo monet, convulsionem, ab Helleboro dato ortam, lethalem esse; & aliis in locis (h) plurimas cautelas recenset, quae observari debent, dum Herculeum hoc remedium adhibetur.

Cum

- (z) Ibidem pag. 105. (a) Ibidem pag. 112. (b) Ibidem pag. 106.
 (c) De Morbis Lib. II. Cap. xxix. Charter. Tom. VII. pag. 580.
 (d) Aphorism. 9. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 136. (e) Aphor. 2.
 Sect. IV. ibid. pag. 132. (f) Libell. de Melanch. ex Galeno &c. Cap. 11.
 Charter. Tom. X. pag. 500. (g) Aphor. 1. Sect. V. Charter. Tom. IX.
 pag. 193. (h) Aphor. 13. & seq. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag.
 140. & seq.

Cum ergo sine periculo vix possit tentari totalis expulsio materiae atrabiliariae, nisi prius soluta atque adeo mobilis reddita fuerit, ut lenioribus remediis educi possit; huic indicationi prius incumbendum erit. Verum & hic iterum prudentia opus est: omnia enim viscera abdominalia, uti notum est, sanguinem suum venosum tradunt hepatis; & dum infarcta materia solvitur in his visceribus, transit ex arteriarum sinibus, quibus haeserat, in venas; adeoque perveniet ad hepar: cum autem huic materiae atrabiliariae, uti postea adhuc pluribus dicendum erit, acrimonia magna quandoque jungatur, quae tenaci & piceae huic massae involuta non multum nocet, sed solutis his vinculis, quibus irretiebatur, illud acre actuosum redditur, & uno impetu magna copia per venam portarum in hepar ruit; hinc tenerum hoc viscus integre destruere, vel saltem insigniter laedere, posset. Ob hanc rationem non nimis subito urgenda est haec solutio materiae morbosae, & tantum per talia remedia, quae efficacem solvendi vim habent sine magna acrimonia, de quibus sequenti paragrafo agetur.

§. 1101. **H**inc 1°. lente mobilis reddenda materies est, indagando naturam praedominantis acrimoniae; tum dando medicamenta saponacea, in quibus praedominetur acrimonia opposita illi, quae in illo humore adest; in his pergendum, donec pulsus inaequalis, debilisque, nausea, tenesmusve, anxietas, febricula, signa dent motae materiei; tum 2°. statim leni laxante purgatione, clymate simili, sero lactis, aqua minerali, similibusque expellenda est.

Magnum fastidium plerumque Medicis hujus morbi curatio parere solet: aegri enim, diuturnae anxietatis & molestiae pertaesi, quaevis tentare velent simul & semel, ut ab his angustiis liberarentur; prudentes Medici tamen satis noverunt, lente festinandum esse, ut sensim pertinaci remedium solventium usu mobilis reddatur tenax haec materia, & ad exitum paretur. Verum hic tempore opus est, & morosi tales aegri raro inevitabiles has curae moras aequo ferunt animo; unde vel proprio consilio tentant plura, vel Agyrtarum, citam & certam curationem praedicentium, promissis lactati, magno saepe se exponunt periculo. Dum autem conatur Medicus hanc materiam morbosam mobilem reddere, simul attendere debet ad acrimoniae speciem, quae huic tenaci materiae adhaeret, & quae diversae admodum indolis observata fuit, uti §. 1105. dicitur, ubi & de signis peculiaris acrimoniae agetur. De egregio saponaceorum usu ad solvenda concreta antea §. 135. dictum, simulque tunc monitum fuit, salis cum oleo arctam unionem, ita ut compositum ex his binis aequabiliter aqua dilui possit, saponem dici. Verum diversi sales, & quidem oppositae indolis, saponibus conficiendis adhiberi possunt, atque ideo hic monetur, ut tales eligantur saponem qui oppositam vim habent acrimoniae cognitae, quae atrabiliarium tenacitatem comitatur. Si v. g. signa docuerint, acidum austerum praedominari, sapo venetus, ex oleo puro presso vegetabili & sale alcalino

confectus, conducet : econtra si putridum cadaverosum, aut oleosum rancidum, deprehendatur suis signis, tunc accefcentes fapones, uti mel, oxymel simplex, succi fructuum horaeorum subacidorum, fyrupi officinales ex similibus confecti, proderunt, qui in priori casu auferent potius acrimoniam acidam, cum haec omnia sponte sua accefcant.

In horum autem usu pergendum est diu, neque facile cogitandum de evacuatione materiae atrabilariae, antequam signa docuerint, quod jam solvi incipiat, & mobilis fiat; cognoscitur hoc symptomatibus in textu enumeratis. Antea in febrium historia ad §. 594. notatum fuit, hanc proprietatem in corpore nostro obtinere, ut novae molestiae & perturbationes excitentur, simulac cum humoribus per vasa circulantibus movetur aliquid, quod a sanorum humorum conditionibus recedit; neque hoc tantum observari, dum materia quaedam morbosa sanguini permista est, verum etiam dum chylus copia nimius, vel ex durioris digestionis alimentis paratus, fluit per vasa, cum tamen idem ille chylus repetita actione vasorum & viscerum mutari possit in naturam nostram. Multo magis ergo faex illa atrabilaria, dum solvi incipit, & quaedam pars ejus humoribus circulantibus permiscetur, turbabit circulationis aequabilitatem, & nova producet symptomata, quae signum motae materiae exhibent.

2°. Mobilis tunc est materies atrabilaria, adeoque expulsio indicatur. Verum & hic prudentia jubet, ne fortioribus purgantibus datis magnae excitentur turbae in corpore, cum adeo periculofum sit hanc materiam agitare; uti ex ante dictis constat, & adhuc postea ad §. 1104. monebitur. Manna, pulpa cassiae fistulae, tamarindi, ac similia, hic sufficiunt, & sola fere tuta sunt, inprimis si sero lactis copioso potato, aquisve mineralibus alvum leviter subducentibus, juvetur horum remediorum actio, simulque major adhuc dilutio & attenuatio materiae morbosae concilietur. Proderit pariter clysmate simili leviter stimulare intestina, & faeces contentas educere, ut facilis via pareatur exiturae per haec loca materiae. Faecum nigricantium excretio, levamen symptomatum, virium constantia vel & augmentum, felicitis eventus spem suppeditant.

§. 1102. **V**erum si eadem illa materies (1098.) jam fixata, compactaque, ibi diu haesit, ipsa acris fieri incipit, & rodens, per stagnationem, motum viscerum, calorem ambientium; nova assiduo aggeritur, quia jam obstructio facta est, & causae caedem perdurant; hinc mole aggesta, acrimonia nata, motu assiduo, vasa extendit, rodit, corrumpit; inde lienis, stomachi, pancreatis, omenti, mesenterii, intestinorum, hepatis, similis destructio; adeoque omnia mala (1099.) priora multum auget, maxime vero, assiduo putrefacti vapore venis recepto, omnes functiones, inprimis cerebri, perturbat. Tumque vocatur vero nomine *Bilis Atra*.

Hacten-

Haecenus consideravimus materiam atrabiliariam totum sanguinem acquabiliter inficientem; vel eandem ad viscera abdominalia jam depositam, sed nondum multum acrem: aderat quidem acrimonia, sed tenaci materiae involuta ita, ut ab hac nondum adeo multum metuendum foret, nisi in eo casu, ubi subita solutione vel motu illius materiae extricaretur illud acre. Verum dum diu haeret in visceribus abdominalibus infarcta haec materies, difficillime solubilis, & fere concreta cum vasis, quibus inhaeret, ipsa mora & stagnatione, uti & calore corporis interni, sensim magis ad corruptelam incipit disponi, simulque illud acre mobilius redditur, & a tenacibus vinculis, quibus haecenus irretitum fuerat, incipit liberari; vasa & viscera, quibus continetur, rodit, & tandem destruit; simul valida tali obstructione nata continuo augetur accumulatio similis materiae; unde omnis actio viscerum chylopoieticorum non tantum turbatur, sed & integre fere aboletur; adeoque omnia illa mala, quae §. 1099. enumerata fuerunt, incrementum. Mirabiles tales in historia medica leguntur casus, qui docent, abdominalium viscerum functiones integre aboleri in hoc morbo. Sic in *Actis Petropolitae* (i) legitur de Judaea virgine, cui alvus pertinacissime clausa fuerat, una cum urinae suppressione, summoque fastidio omnis cibi ac potus, & quidem per plures menses. Fateor uteri malae dispositioni hunc morbum adscriptum fuisse, cum & suppressio menstruorum adesset; verum tristes animi affectus praegressi, moeror diuturnus, atri fere humoris vomitus, vigiliae, mentis emotio, videntur docere, ad melancholiam hunc morbum referri posse. Sed & alter casus habetur apud *Forestum* (k) de sene melancholico, qui per tres menses alvum strictam habuit.

Cum autem ex illis, quae ad §. 1090. dicta fuerunt, constiterit, atra bile in corpore nata mutari cogitationes, moestitiam, solitudinis amorem, affectus animi magnos & pertinaces nasci (vide §. 1094.), omniaque haec mala augeri, dum atrabilia materies, visceribus abdominalibus impacta haeret (vide §. 1099.); minime mirum videbitur, si nova simili materia aggesta & in pejorem indolem degenerante, perturbentur adhuc magis omnes cerebri functiones. Incipit tunc materies atrabilaria corrumpi, & acrior reddi; poteritque tenuior illius acrimoniae pars, per venas resorpta, sanguini misceri, sicque ad encephalon ruere, & plurimum damni adferre. Interim tamen ex illis, quae ad §. 701., ubi de Delirio febrili agebatur, habentur, satis constitit, posse turbari omnes cerebri actiones, licet causa horum malorum non in ipso cerebro, sed in aliis partibus corporis, haereat: simul tunc patuit, morbosam materiem circa praecordia haerentem omnium frequentissime caput turbare. Unde intelligitur pariter, quod atra bilis, in his locis haerens, possit cerebrum afficere, deliria pessima, imaginationes mirificas, furores summos producere, licet etiam nullus vapor ex materia atrabilaria natus caput peteret. Ubi jam imminet in hoc morbo, diu du-

ran-

(i) Tom. I. pag. 368. &c.

(k) Lib. II. Observat. 35. Tom. I. pag. 68.

rante, feroces illae perturbationes cerebri, tunc vocatur *atra bilis*: unde apud *Plautum* (1) optime hoc designatur sequentibus:

Ardent oculi; fune opus est, Hegio.

Viden' tu illi maculari corpus totum maculis luridis?

Atra bilis agitat hominem.

§. 1103. Quae deprehensa per haec ejus signa data (1093. 1094. 1099. 1102.), non nisi prudentissima arte eliquari, moveri, educi potest, ob difficultates (1000.) hic adhuc majores, & facile excitandam, dein vero vix moderandam, morbi acerrimam materiem: hinc sit omnis victus oppositus acrimoniae in humore praedominanti cognitate ex (1051.); sit ille idem semper leniter solvens, stimulans, laxans alvum, paucas faeces a digestionem relinquens; potus, vel ex pifana mulsâ, vel ex succis horaeis, vel ex sero lactis sit; motus corporis sit levis, continuusque; calor admodum temperatus; somnus multus; balnea, fomenta, clysmata, potus, in crebro usu sint ex his, quae sine acrimonia, diluendo, solvendo, abstergendo, macerando, materiem eliquent, & dein quam lentissime & prudentissime excernant, via a natura praemonstrata, habita semper ratione acrimoniae singularis, quae simul adest.

Facile patet ex illis, quae haec dicta fuerunt, longe majorem curationis difficultatem adesse in hoc melancholiae gradu, & summam prudentiam hic requiri. Tenax enim materies est, & acris simul; haeret in vasis fatis teneris & distentis; hinc rupturae vasorum metus est: praeterea dum solvitur illud tenax, simul extricatur illud acre, tuncque plus nocet. Cum autem omnia abdominalia viscera sanguinem suum venosum hepatis tradant, magnum periculum est, ne soluta materies hepar obruat; uti sequenti paragrafo dicitur.

Verum jam monitum fuit, diversam acrimoniam atrae bilis observatam fuisse, & §. 1105. adhuc de hac re dicendum erit. Ad §. 1051. actum fuit de vitiis sensim natis in nostris humoribus, atque ibi causae & signa enumerata fuerunt, quae in diversis acrimoniae speciebus obtinent. In victu ergo cavendum erit a talibus, quae sponte sua degenerant in similem acrimoniam, ac quae jam obtinet in atrabile; & quidem eo magis, quia actio viscerum chylopoieticorum multum labefactata est in hoc morbo, adeoque omnia ingesta minus permutantur horum viscerum actione magis debili, sicque in spontaneam corruptelam tendunt. Si ergo signa docuerint (vide §. 85. 86.), acrimoniam putridam adesse, fructus horaei, lacticia, farinacea bene fermentata, oryza, hordeum, fecale &c. in victu proderunt. Eadem autem, cum

sunt.

(1) Captiv. Act. 3. Scen. 4. v. 62.

sint vel acida, vel cito acescentia, nocerent, ubi constat ex signis, (vide §. 63. 64.) acidam acrimoniam inhaerere atrae bili: in hoc enim casu ova forbilia, juscula ex carnibus juniorum animalium parata, vel ex gammaris & cancris, carnes tenerae assatae, pisces fluviatiles assi, proderunt. Semper tamen, ex quacumque materia sumantur cibi, eliguntur tales, quae vel sponte sua, vel per artes culinarias praegressas, facile digeruntur, & paucas faeces relinquunt. Ob hanc causam potius laudatur lactis serum quam lac ipsum, quia videmus infantes, solo lacte materno utentes, copiosas & satis crassas faeces per alvum evacuare. Ob eandem rationem juscula praeferuntur carnibus. Simul hic magnum usum habent olera illa mollia, ut endivia, spinachia, malvae &c.; inprimis si jusculis incoquantur, & deinde per colaturam ab herbis incoctis separata juscula potentur; sic enim vix quid faeculentum relinquitur in intestinis, & simul blanda alvum subducente vi, quam habent haec olera, expelluntur faeces relictæ. In cura hujus morbi similem victum suadet *Hippocrates* (m), jubens vitari pingua oleosa, acria falsa: commendat autem, ut utantur tales aegri *cibis quam mollissimis ac frigidis, piscibusque litoralibus & cartilagineis, betis, cucurbitis, & carnibus contritis.*

Quanti autem fecerint Veteres Medici pitifanam mellitam in acutis acque ac chronicis morbis curandis, passim ex illorum operibus liquet. Serum lactis, verno tempore solventi graminis virtute dives, pulcherrime potui quotidiano servire potest, & gratissimi etiam potus ex cerasis, fragis &c. cum aqua contritis parari possunt, quae omnia jam laudata fuerunt ad §. 1097. Ubi autem acida acrimonia praedominatur, omnia haec, utpote acescentia, minus conducere; tuncque aqua pura praefertur, vel decoctum rasurae cornu cervi, eborisve, addita pauca quantitate corticum citri, ut fatuus nimis sapor emendetur. Motus corporis quidem conducit, cum sedentaria vita semper melancholicis noceat; sed debet esse moderatus, ne calefcat multum corpus, & liquidissima distentur, sicque augeatur copia materiae atrabilariae; nec tantum ob hanc causam, verum etiam, quia valido motu posset subito saepe moveri atra bilis, & turgens reddi, summo cum periculo: ob eandem rationem intenti calores vitari debent.

Cum autem pervigilia §. 1093. merito inter causas melancholiae recensentur, & noctes diesque melancholici uni eidemque cogitationi inhaerere soleant, patet, quantum boni a somno longiori expectandum sit. Somni enim tempore optima perditorum restitutio fit, omnes humores corporis ad facilem transitum per vasa disponuntur, anxiae illae cogitationes, quae adeo torquent miseros hos aegros, tamdiu silent, sicque facilius delentur ideae illae, quae totam mentem occupant. Emulsa ex seminibus farinaceis hic pulchre profunt; additis etiam, si sola haec non sufficiant, diacodiatis. *Hippocrates* (n) jussit, dari moerore confectis, & strangulari volentibus, radicem

(m) De Morbis Lib. II. Cap. IX. Charter. Tom. VII. pag. 581.

(n) De Locis in homine Cap. XIII. Charter. Tom. VII. pag. 372.

cem mandragorae, quae inter narcoticas plantas recenseri solet. Verum quidem est, quod diacodiata soleant alvum strictiorem quandoque reddere, quod priori indicationi contrarium est; sed lene clyisma facile emendabit hoc vitium, si somniferorum medicamentorum usum sequatur.

Simul autem maxime proderit per clysmata injicere talia remedia, quae absque multa acrimonia solvendi vim efficacem habent, illaque diu retinere, ut absorpta venis intestinorum directe ad hepar veniant, vix mutatis viribus. Serum lactis mellitum, sapo venetus in aqua solutus, tartarus solubilis, vel tartarus regeneratus *Sennerti*, potenter solvunt, & blanda tamen sunt. Ad §. 1101. clysmata pariter laudata fuerunt, sed ad expellendam materiem atrabiliariam, jam solutam & mobilem; hic autem potius adhibentur, ut prudenter cliquetur tenax illud atrabiliarium. Simul & balnea & fomenta, abdomini applicata, merito laudantur a Veteribus Medicis, dum strictae nimis partes solidae sic laxantur, & ad solutionem disponuntur illa, quae vasis impacta haerent. Unde dulcium balneorum usum prae reliquis in hoc morbo commendat *Trallianus* (o). Thermarum balnea laudavit *Aretaeus* (p), quia contrarium corporis habitum sensim inducunt. Sic enim habet: *Bona utique est humectatio, morbi squalorem tollens, & curationis vexationem mitigans: rarae autem & molles carnes ad aegritudinis remissionem maxime faciunt; siccae autem & densae carnes sunt melancholia laborantibus.* Similia adhibita fuisse, & plura alia fomenti instar abdomini imposita, alibi (q) legitur.

Remedia autem dantur talia, quae diluunt, & blanda vi solvente praedita sunt; nec acria tamen, qualia ad §. 1097. & 1101. laudata fuerunt.

Sollicite tunc attendendum est, quo versus natura ducat solutam atram bilem; & hoc cognito prudenter insistendum est huic evacuationi, ita ut lenissimis tantum remediis moveatur, uti jam ad §. 1101. monitum fuit. Omnium frequentissime per alvum exire solet, quandoque per vomitum, sed tunc majoribus cum turbis: quandoque ad alia loca deponitur, uti §. 1110. patebit: tunc autem videtur sensim soluta atra bilis, circulantibus humoribus permista, per metastasin ad alias partes deposita fuisse. Historia medica tamen & habet alias atrae bilis evacuationes, licet minus frequentes. Sudorem caeruleum in dextro hypochondrio hominis melancholici observavit *Dolaeus* (r). Per plures dies urinam nigerrimam, instar atramenti, emissam cum levamine vidit *Schmidius* (s) in consulari viro, qui satis graviter cum malo hypochondriaco conflictabatur: post plures menses redibat illa urinae nigrae excretio simili cum effectu.

Omnium autem tutissimae sunt illae evacuationes materiae atrabiliariae in hoc morbi stadio, quae lente & successivis vicibus fiunt; sic sensim minuitur

(o) Lib. I. Cap. xvi. pag. 107. (p) De curat. inorbor. diuturn. Lib. I. Cap. vii. pag. 126. (q) De Melanchol. libell. ex Galen. &c. Cap. 11. Charter. Tom. X. pag. 500. 501. (r) Miscellan. Curios. Decad. I. Ann. 6. & 7. pag. 93. (s) Ibidem Ann. 8. pag. 144.

tur morbus, liberantur viscera, & sanitas redit; quamvis tardius. Quin imo parte gravantis farcinæ illius levatum corpus, si bono & idoneo nutrimento ex modo laudatis vires conservantur & augentur, omnesque morbi causæ follicite caventur, reliquum sponte superat, licet aegri longæ medicationis pertaesi omnia pharmaca respuant. Hoc pulchre notaverunt Veteres Medici: *Quibusdam enim quamdiu medicatio adhibetur, tamdiu morbus manet, quamvis labefactatus & debilis: at si homo carnes resarciat, ac vires instaurat, simul omnia morbi vestigia obliterantur: nam potentia naturæ sanitatem, imbecillitas morbum parit (t).* Similia apud Aetium (u) leguntur, ex Ruso desumpta, quæ sic sonant: *Quapropter naturæ remissionem dare oportet: videtur enim una cum curationibus vexari; in quiete vero invalescere, & superare morbos jam attenuatos antea.* Confirmant hæc Veterum monita practicæ observationes: contingit enim frequenter, melancholicos, aquis medicatis utentes, levari quidem, sed tamen non integre sanatos abire. Dum autem in itinere bono utuntur victu, & objectorum simul continua varietate oblectantur, reduces experiuntur, morbum sensim evanescere.

§. 1104. **I**d autem malum (1102.) ad magnam jam acrimoniam pro-
 vectum, cum visceribus jam valde corruptis, si duran-
 tibus iisdem causis (1102.), dein motu musculari; calore solis, ignis-
 ve; victu acri, copiosoque; medicamentis acribus valide moventibus,
 cum acrimonia mali effervescentibus; venenis simili actione laedentibus;
 vel tandem morbis nonnullis validis movetur, tum acrior, mobilis, &
 jam agens reddita, vasa sua rumpit, corrumpit, putrefaciendo resolvit,
 cum atra bile ipsa in vomicas putrefactas mutat; jam est *bilis atra tur-*
gens: hac jam hucusque provecta, si liquefacta in suis vasis, mota ver-
 sus hepar, in exesos venæ cavæ ramulos serpens, cordi infertur,
 damnosa illa mala producit: si enim de acido coagulante participat po-
 lypos cordis, pulmonis, aortæ, carotidum, horum mala, mortem
 creat. Si in cerebrum perrexit, apoplexiam, paralytin, catalepsin,
 epilepsiam, deliria, maniam, pessimi generis, & fere immedicabiles,
 producit. In genere arterioso omnia mutat, febres immanes, brevi
 omnia putrefaciennes profert; si de alcali putrefaciente participat; gar-
 graenas subito lethales, ubicunque impegerit, ibi nasci facit. Unde
 infiniti morbi in toto corpore, & qualibet ejus parte, non curabiles,
 nisi hoc fomite extincto: si autem ruptis viscerum vasculis elapsa ma-
 teries cava peritonæi occupat, debilitas mox exoritur ingens & insu-
 perabilis, putrefactio acris elapsi, ejusque accumulatio; tum erosio gan-

(t) Aretæus in loco modo citato.

(u) Lib. VI. Cap. x. pag. 104. versâ. & de Melanchol. Libell. ex Galen. & Charter. Tom. X. pag. 502.

gangraenosa omnium abdominalium viscerum, unde mirabilia phaenomena; Tympanitis; mors cum foetore immani: si autem mota fuerit in jecur, indeque per exesa & dilatata vascula biliosa in vesicam felis, ductum hepaticum, communem, in intestina, facit nauseas, vomitus, dysenterias atrabiliaris, cum anxietate, impetu, dolore, rōsione, intolerabilibus, unde inflammationes, exulcerationes, putrefactiones intestinorum, stomachi, oesophagi, faucium, oris; inde convulsiones terribiles, tandemque placida fere mors, gangraenam, adeoque indolentiam, sequens omnium.

Sequitur jam teterrima hujus mali facies: haecenus enim materies atrabiliaria gravabat viscera, illorumque functiones turbabat, & sic magnas fatis parabat molestias; sed chronicas, nec in subitam perniciem tendentes. Verum dum juncta tenaci huic materiae acrimonia augetur, & tenax illud fundi, incipit, eroduntur viscera, & materia atrabiliaria vomicas pessimas facit. Cum enim vascula arteriosa minima, inflammatoria materiae immeabili distenta, rumpantur, liquores effundant, solidas partes tenerrimas atterant, solvant, fluidis misceant, sicque pus producant (vide §. 387.), quod licet blandum adeo sit ex sua natura, tamen pessima mala in visceribus producere potest; quanto pejora fient, dum acris materies, in vasis obstructis haerens, illa erodit, & in corruptum liquamen convertit; quod cavi, in quo haeret, omnem superficiem erodendo auget vomicam subito, & tandem omnem viscerum substantiam in amurcosam saburram convertit. Numerosa fatis apud practicos occurrunt observata, quae docent, lienem, hepar &c. in vomicas tales atrabiliaris conversa in cadaveribus reperta fuisse. Nec juvabit aegros, licet his vomicis contenta saburra evacuetur de corpore; corrupta enim & exesa jam sunt viscera: sola curatio sperari potest, uti ante dictum fuit, dum integris adhuc vasis & visceribus atra bilis soluta exit de corpore. Aliter vocatur *atra bilis turgens*, variis viis exiens de loco, quo continetur, uti statim dicitur, sed pernicioso eventu. Hanc *Galenus* vocavit *exaetum atrae bilis humorem* (w), quem semper ad perniciem excerni monuit; & contra illorum, quae *nigra* simpliciter appellantur, evacuationem non raro salubrem observavit. Ubi videmus evidenter, *Galenum* distinxisse atram bilem turgentem ab atra bile simpliciter dicta. Addidit autem, minus in arte exercitatos mirari, cur pravo humore evacuato corpus laedatur, dum potius inde morbus tolli deberet: ratio hujus rei ex modo dictis facile patet.

Cum autem omnia, quae motum augment in corpore aut calorem, aptissima sint, ut in motum subito ducant atram bilem; patet, quare *Hippocrates* (x) a vino meraco, cibis acris, validioribus exercitiis, calidis lotionibus, solis aestu, abstinendum in cura hujus morbi iusserit. Idem jam &

de

(w) De Atra bile Cap. III. Charter. Tom. III. pag. 163.
Lib. II. Cap. xxix. Charter. Tom. VII. pag. 580. 581.

(x) De Morbis

de medicamentis verum est, quamvis enim hellebororum vires adeo laudantur ad hunc morbum, certe in hoc gradu melancholiae non sine ingenti discrimine valida adeo remedia adhiberi posse, manifestum est. Cum autem acrimonia bilis atrae varia sit, caute adhibenda sunt illa remedia, quae huic acrimoniae oppositam indolem habent. Si enim v. g. acre acidum adsit, & bilis atra, solvi ac moveri incipiens, ad intestina vel ventriculum venerit, tunc potu jusculi tenuis vel aquae purae diluendo tutius enervatur illud acre, quam si tentetur salibus alcalinis, aut terrestribus absorbentibus remediis. Ventriculus enim & intestina ab hoc acri irritata spasmos patientur, simulque ab alcalinis vel terrestribus, cum acido effervescentibus, generabitur elastica materies, quae spasmo contractis intestinis aut ventriculo coercita mirros tumores & anxietatem vix tolerabilem faciet (vide §. 646.).

Verum & venena, quae tam subito & tam valide totum corpus turbant, atram bilem subito movere possent, eademque mala producere. Casus talis habetur apud *Wepferum* (y), qui huc referri posse videtur. Sumserat mulier cachectica ex vetulae cujusdam consilio aliquot grana vitri antimonii vino per noctem infusa, atque inde enormes vomitus, syncopen, convulsiones passa fuit: epotis jusculis, remiserunt quidem haec symptomata, sed magna manebat debilitas; & dum aliquantum vires recuperavit, sensit intolerabilem pedis dextri dolorem: postridie chirurgus advocatus invenit pedem ad mediam fere tibiam nigrum, acsi atramento futorio immersus fuisset, interim pars affecta, nec dura, nec tumida, nec exulcerata erat: successit tamen sphacelus, & crus ad distantiam palmi a genu extirpari debuit. Si jam consideretur, cachecticos quandoque flavum, fuscum, imo nigrum colorem habere (vide §. 1170.), & atram bilem turgentem subito lethales gangraenas producere, ubicumque impegerit, uti statim dicitur, videtur satis verisimile, subitam illam nigredinem, cum immensi dolore & sequente sphacelo, inde factam fuisse, quod a violento tali remedio mota atra bilis partim evacuata fuerit per enormes illos vomitus, partim mista circulanti-
bus humoribus, in pedem & crus decubuerit. Confirmare videtur hanc sententiam, quod hepar inventum fuit pallidum & variegatum, lien naturali major. Hepate enim obstructo lienis molem saepe augeri notum est, & post tantas evacuationes, materiamque atrabilariam, partim per vomitum expulsam, partim per metastasin ad alia loca delatam, pallidum hepar fuisse minime mirum videtur.

Verum causae haecenus recensitae, quae atram bilem turgentem reddunt, vitari possunt ab aegro, si prudentis Medici consilio obediat: morbi autem, Epidemici v. g., non semper evitari poterunt. Simplex tertiana febris ver-
na poterit movere atram bilem, uti frequenter observatum fuit; & tanto magis adhuc omnes febres continuas, morbique inflammatorii, si in melancholico corpore nascantur. Tunc illi morbi, licet ex sua natura non adeo periculosi forent, subito saepe fient lethales, dum per motum circulationis
auctum

(y) De cicut. aquat. histor. & noxis Cap. xx. hist. 3. pag. 254.

auctum funditur atra bilis, mobilis redditur, & turbat omnia. Illud pluribus in locis Hippocrates monuit. In Coacis enim Praenotionibus (z) dicit: *Febricitanti si atra bilis in principio sursum aut deorsum prodierit, lethale.* Et alibi adhuc tanquam generale axioma ponit sequentia (a): *Quibuscumque morbis incipientibus, si bilis atra sursum aut deorsum prodeat, lethale.* Designat enim per morbi impetum atram bilem turgentem redditam esse, & quaquaversum viam quaerere. Nec meliorem speravit exitum, si alio morbi tempore, debilitatis jam & extenuatis aegris, similia prodirent: Ita enim habet sequenti Aphorismo (b): *Quibus ex morbis acutis aut diuturnis, aut vulneribus, aut alio quocumque modo attenuatis, bilis atra, aut velut sanguis niger, subierit, illi postmodum moriuntur.*

Ubi autem soluta materies atrabilia, in visceribus abdominalibus haerens, venit in venas, necessario per venam portarum in hepar tendet, & tenera ac pulposa hepatis vasa erodet; sicque poterit in venam cavam, quae hepatis substantiae innascitur & sanguinem a secretionem bilis superstitem ab hoc viscere recipit, transire; unde mox in cor dextrum veniet. Si jam, uti sequenti paragrapho dicitur, atra bilis habeat acrimoniam acerrimam acidam, coagulabitur sanguis in corde dextro; si illud coagulum forte fuerit, haerebit in arteria pulmonali, & cita mors sequetur: si vero adhuc transpirari potuerit per fines arteriae pulmonalis, quamvis cum molestia, in cor sinistrum derivabitur, ibique denuo coire incipiet; sic polyposis concretionibus dabit originem; vel per aërtæ ramos distributus talis grumofus sanguis in angustiis convergentium arteriarum brevi haerebit; inprimis si per carotides & vertebrales arterias ad encephalon pervenerit, cujus fabrica minimis vasis constat. Facile ergo intelligitur, turbari debere omnes functiones cerebri, prout diversae ejus partes afficiuntur; imo saepe deleri omnes subito, lethali apoplexia. Unde Hippocrates (uti & alia occasione ad §. 1010. 4. monitum fuit) dixit (c): *Morbis melancholicis per has tempestates (ver nempe & autumnum) periculosi decubitus aut apoplexiam corporis, aut convulsionem, aut maniam, aut coecitatem denunciant.* Et sequenti Aphorismo subjungit, apoplecticos maxime fieri, intra quadragesimum & sexagesimum annum aetatis, quo vitae tempore melancholia inprimis occurrit, uti postea ad §. 1108. 3. dicitur. Si autem bonus sanguis nimis distendens vasa majora, vel, illis ruptis, effusus in cavum calvariae, lethalem toties apoplexiam fecerit, facile patet, adhuc magis metuendum esse a sanguine spisso & acri simul, si ad encephalon pervenerit.

Ubi vero atra bilis soluta & turgens pervenit in arterias, & cum reliquo sanguine fluit, licet non deponatur ad quaedam loca corporis, turbabuntur tamen omnia in corpore, quia acer adco humor sanguini permixtus est; unde pessimae nascuntur febres (vide §. 586. ε.) & calidissimae quidem in frigidissi-

(z) N°. 71. Charter. Tom. VIII. pag. 856. (a) Aphor. 22. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 146. (b) Ibidem pag. 147. (c) Aphor. 56. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 287.

gidissimis antea corporibus, cum horrendis ut plurimum symptomatibus. Tunc haec atra bilis non movetur & solvitur a febre praegressa, sed alia quacumque de causa soluta & sanguini mista febrim excitat; motaque per febrim brevi totum corpus putrefaciendo destruit. Tunc enim bilis atra putridam acrimoniam potius habet: ubi autem acidum acre in atra bile adest, coagulo inducto, dum sanguini miscetur, cito necat, infarcto pulmone vel encephali vasis, grumoso sanguine, antequam febris sequi possit. Hanc rem dum observaverat *Duretus* (*d*), quod nempe ardentissimae febres ex frigido & chronico morbo nascerentur, dixit: *Inter bilem atram & melancholicum humorem tantum interest, quantum inter ferrum candens & igne intactum.* Et ob putredinem natam ab atra bile tales febres accendi *Galenus* (*e*) optime monuit, dicens: *Nigra namque bilis frigidus natura humor est, sed quum putredinem quandam sibi adjunxit, cujus causa febrim accendit, tantum possidet caloris, quantum etiam putredinis.*

Ubi autem atra bilis per febrim mota, hinc adhuc acrior reddita, in partem quandam corporis impacta fuit, simulque alcalinam putrefacientem indolem habet, mox gangraena sequitur; uti patet ex illis, quae ad §. 423. de gangraenae causis dicta fuerunt. Ita *Galenus* (*f*) notavit, pustulas nigras, & anthraces, gigni a melancholico humore per febrim moto.

Facile jam patet ex dictis, innumeros morbos posse nasci a bile atra turgente, prout vel cum sanguine diffusa fuerit per totum corpus, vel in hanc illamve partem decubuerit: sed & simul apparet, vix curabilia esse haec mala, cum ilico partes destruantur ab acri tali & putrefaciente humore; etiam dum transeundo per illas exitum de corpore molitur: simulque notandum est, pessime etiam affecta esse haec viscera, in quibus haesit atra bilis, antequam moveretur.

Omnes autem metastases illae, per quas bilis atra ex locis, quae occupavit, defertur in sanguinem & ad varia corporis loca transfertur, tunc locum habent, ubi vasa & viscera adhuc satis integra sunt. Quandoque autem contingit, ut bilis atra, vasis peresis & visceribus corruptis, excitet vomicas putrilagine plenas, quarum membranarum continentibus ruptis a materiae copia vel exesis ab acrimonia, omne illud liquamen corruptum decedit in cavum peritonaei, ibi accumulatur, mora magis putridum redditur, omnia viscera abdominalia, quae alluit, gangraenosa putredine corrumpit; adeoque mors inevitabilis sequitur, & satis cito. Illo autem tempore, dum tales vomicae rumpuntur, summa debilitas oritur, quia omnes humores in rupta haec & patula vasa ruunt; simulque ipsa putredo vires prostrernere valet, uti antea ad §. 661., ubi de Debilitate Febrili agebatur, probatum fuit. Praeterea cum putrescentes humores copiam aëris elastici generent, abdomen immaniter distenditur, & percussum tympani instar resonat, quia non

(*d*) In Coac. Praenot. Lib. I. N°. 74. pag. 40.
II. Cap. v. Charter. Tom. VII. pag. 78.
Charter. Tom. III. pag. 169.

(*e*) De Symptom. Caus. Lib.
(*f*) De Atra Bile Cap. IV.

turget distentum abdomen humoribus extravasatis adeo, quam elastica materie per putredinem genita. Sic videmus cadavera submersorum animalium, dum putrescere incipiunt, habere abdomen turgidissimum, tuncque enatare in aquae superficiem; & notum est, quam horrendus foetor per omnem viciniam dispergatur, dum talis cadaveris abdomen crepat. Si ruptis vasis aliquot dies supervixerint miseri tales aegri, inflatur abdomen; si subito moriantur, post mortem hoc contingit; & dum talis cadaveris turgidissimum abdomen aperitur, adeo putrida expirat mephitis, ut & constantissimi Anatomici, dudum his molestiis affucti, in animi deliquium ceciderint.

Antea in eadem hac paragrapho dictum fuit, solutam materiem atrabiliariam, nisi ruptis vasis in cavum abdominis dilapsa fuerit, ire in hepar: consideravimus illa mala, quae fiunt, quando atra bilis soluta & mota in venam cavam venerit, sicque sanguini fuerit permista. Verum poterit & venire in vasa biliosa, sicque per ductum hepaticum & communem in duodenum, atque hinc in ventriculum regurgitare, vel per totum tractum intestinorum pergere, tandemque per anum expelli. Facile autem patet, quanti dolores, quam horrenda mala, fieri debeant, dum acerrima talis materia per haec loca transit, illaque erodit; unde plerumque cita mors sequitur. Practici frequenter tales casus observaverunt. Juvenis, post quartanam male curatam, cachecticus mansit, cum livido & plumbeo faciei colore. Ubi autem pedes iter aliquot milliarium confecisset, sicque corpus valide exagitasset, simulque cum sodalibus rixas habuisset, incidit inopinato in vomitum nigrum largum, & repetitis quidem vicibus; per alvum faeces instar picis nigrae ac foetidissimae prodierunt; secuta sunt animi deliquia, & intra viginti quatuor horarum spatium mors (g). Verum quidem est, quod celeberrimus Auctor ad vomitum cruentum retulerit hunc casum, sed ipsa morbi historia atra bile laborasse hunc aegrum docet; quae per motum corporis & animi affectum validum agitata & turgens reddita sursum & deorsum erupit. Illa autem, quae in cadavere dissecto apparuerunt, ulterius hoc confirmant. Licet enim altero post mortem die secaretur cadaver, vix ferre poterant foetorem adstantes: in ventriculo vasa brevia nigro colore conspicua, ac disrupta apparuerunt, & in ejus cavo, uti etiam in intestino ileo liquamen nigrum foetidum inveniebatur, vasis ilei simul nigricantibus &c. Huc quoque referri posse videtur vomitus & secessus materiae nigrae, una cum ictero, qui morbus in regno Castellano frequens est, & lethalis (h). Notum enim est, Hispanam nationem in morbos melancholicos admodum proclivem esse. Sic & apud *Bonetum* (i) legitur de homine melancholico, qui, superveniente vomitu nigricantis sanguinis & crebris lipothymiis, obiit. Aperto cadavere intestina in dextro latere livida, nigricantia, sphacelata, visa sunt: vasa meseraica sanguine nigricante turgida: intestini coli pars superior sanguine con-

(g) Fred. Hofman. Med. Systemat. Tom. IV. part. 2. Sect. 1. Cap. III. pag. 78.
 (h) Europ. Medic. pag. 470. (i) Sepulcret. Anat. Pract. Lib. I. Sect. IX. Observ. 43. pag. 241.

concreto, faeculento, nigerrimo instar picis, qualem vomitu rejecerat, plena. Plura similia certe ex probatis auctoribus colligi possent; verum haec sufficient, ut demonstretur, quanta mala sequi debeant, dum atra bilis turgens & mota ad ventriculum vel intestina pervenit. Hinc etiam patet ratio, quare *Hippocrates* (*k*) dixit: *Dysenteria, si ab atra bile ortum duxerit, lethale*. Post enormes enim dolores, quandoque & convulsiones, lethalis viscerum gangraena sequitur.

§. 1105. **M**ateries vero sic reddita (1104.), una cum tenacitate summa & fere picea simul habet acrimoniam acerrimam acidam, quae metalla rodat, terram fermentet; aut alcalinam salinam, corrosivam quam maxime; aut oleosam putrefactam, omnium teterrimam. Quae singulae species, unde oriuntur, quomodo cognoscantur, qui curentur, supra satis demonstratum habetur (58. ad 107. 1051. 1052.).

Ubi bilis atra turgens subito excernitur de corpore per quascumque vias, tunc ejus indoles examinari potest, & inde cognosci etiam illa pars, quae nondum expulsa est. Communis proprietas est, quod sit admodum tenax, acris, & nigri vel profunde fusci coloris: verum diversa acrimoniae species est. Observatur enim quandoque acidissima acrimonia, ut pelves metallicae, quibus excipitur, rodantur; effervescat cum terrestribus quibus occurrit; fauces praefocet dum evomitur; & dentes stupefaciat, uti omnia acida acria facere solent. Videtur autem *Galenus* (*l*) fere credidisse, omnem bilem atram acidam esse. Interim tamen constat certis observatis, quandoque atram bilem scaterere alcalina & putrida acrimonia. *Hippocrates* (*m*) in eodem loco, ubi acidissimae bilis atrae meminit, simul tamen monet, quandoque & talia vomitu rejici a melancholicis, quae cadaver olent: haec autem species atrae bilis, uti praecedenti paragrapho dictum fuit, subitissimas gangraenas producit. Omnium autem teterrima corruptio est pinguis putrefacti, quae videtur obtinere, dum bilis flava in atram bilem degenerat. Notum enim est ex Physiologicis, ad bilis bonae confectionem in hepate concurrere sanguinem venosum omenti, oleo divitem (*n*); & experimenta chemica docent, bilem exsiccatam incendi posse flammamque alere: ex quibus constat, multum pinguis olei in ipsa bile esse. Dantur autem tales homines, biliosae temperiei, qui calidiores, mobiliores ab animi affectibus, in iram propensiores, emittunt urinam magis flavam, oculorum album quadam flavedine suffusum habent: in illis generatur bilis acris & copiosa, quae facile in cystide sua retenta lentescit, fusca fit, imo in nigram tenacem amur-

(*k*) Aphor. 24. Sect. IV.
Tom. X. pag. 328.

(*l*) Method. Med. Lib. XIV. Cap. 1x. Charter.
(*m*) De Morbis Lib. II. Cap. xxix. Charter. Tom.
VII. pag. 580.

(*n*) H. Boerh. Institut. §. 332.

amurcam quasi degenerat : ideo in pertinaci ictero totus habitus corporis incipit nigrescere, cum in initio morbi flavedo adesset: tuncque vocatur icterus niger, uti in *Capitulo de Hepatide* dictum fuit. Verum haec bilis inspissata jam & amurcosa habet hanc proprietatem, quod satis facile putrescat, & tunc denuo solvatur, simulque se diffundat in vicina loca per vias Anatomicis nondum bene cognitatas. Saepius enim observatur in cadaveribus, bilem ex cystide sua quasi transpirare, nec tantum vicinam hepatis partem, sed & colon intestinum, & omentum, flavedine inficere. Si jam putridissima talis bilis subito moveatur a similibus causis, quae atram bilem turgidam reddunt & motam, facile patet, subitam corruptionem sequi debere omnium partium, quae putrido hoc liquamine alluuntur. Sic novi, observatum fuisse in cadavere principis foeminae, summos moerores & subitos passae, dein cito mortuae, abdomen admodum turgens, quo aperto, teterrima exhalabat mephitis: vesicula fellis continebat materiem nigram spissam splendentem, instar picis liquidae; pancreas simili colore tinctum erat, uti & lien, qui leviter tactus difflebat totus putris: simili modo se habebant renes, licet naturaliter longe firmiorem monstrant substantiam, quam lien. Quibus autem causis diversae illae species acrimoniae in corpore humano producantur, & quibus signis possit cognosci singularum praesentia, ad numeros in textu citatos dictum fuit.

§. 1106. **A**tque facile patet consideranti dicta (1000. 1003. 1004.), & situm, structuram, circulationem viscerum, in quibus haeret hic malignus humor, morbum turgentem curatione majorem: diluentia cum opposito acri ad acre praedominans, & opio, primaria sunt.

Evidenter hoc patet ex illis, quae haecenus dicta sunt: morbus enim ille turgere dicitur, dum atra bilis, quae diu visceribus abdominalibus impacta haeserat, mora pejor & acrior reddita, sponte sua, vel imprudenti medela, solvi incipit & moveri, & vasa, quibus impacta fuit, destruit; adeoque insignem labem adfert visceribus in quibus haesit. Verum constitit, acrem jam & motam atram bilem in hepar deferri debere; itaque illud viscus adeo tenerum destruet, vel saltem insigniter laedet. Ex hepate autem venire poterit in venam cavam, sicque sanguinem coagulabit, si acidam acrimoniam, vel putredine pessima inquinabit, si alcalinam putrefacientem, vel oleosam putrefactam indolem, habuerit. Ubi vero per vasa biliosa hepatis in duodenum venerit, enormes vomitus, dysenteriae atrabiliariae, pessimis symptomatibus stipatae, gangraenosae ventriculi & intestinorum corruptiones, necessario sequentur. Eadem haec, imo & pejora, contingunt, si ruptis vasis, atrabiliaria haec saburra in cavum peritonaei defluat. Praeterea, dum ruptis vasis atra bilis exit de corpore, simul sanguis grumosus copiosus sequi solet atrae bilis illas evacuationes, vel & quandoque comitari; unde subita debilitas, syncope, & mors.

Hinc

Hinc facile apparet, spem sanationis integræ vix ullam superesse: enormes enim illas evacuationes compefcere non potest Medicus: nec prodesset multum, si posset; cum retenta hæc materia in visceribus, & mora pejor redderetur, & tanto plus eroderet viscera, quanto diutius ibi haereret. Diluentia, additis acidis, si putrida sit atra bilis, admittis alcalinis lenioribus vel acidum absorbentibus, si acida acrimonia prædominetur, sola sunt, quæ emendando acrimoniam aliquid utilitatis adferre possunt. Ad enormes illas turbas, ab atra bile mota in corpore excitatas, utcumque sedandas, opium simul additur. Sic quandoque obtinetur, ut post enormes evacuationes semimortui tales aegri reviviscant; sed nimis labefactata sunt viscera, quam ut integra sanatio sperari possit. Languidam vitam trahunt adhuc per aliquod tempus, & pereunt tabefactis visceribus, vel immedicabili hydrope subsequente exstinguuntur. Unde *Hippocrates* (o), motam atram bilem per epotum medicamentum in *Timocrate* describens, dicit, post validas evacuationes & multos dolores illum dormivisse; verum adeo debilem, ut respiracionem aegri non adverterent adstantes, illumque pro mortuo haberent, cum nihil quod diceretur vel ageretur sentiret. Addit deinde *Hippocrates*: *Vixit tamen & excitatus est*; nullo autem modo dixit, quod sanatus fuerit. Videtur enim tantum hujus aegri historiam scripsisse, ut caverent Medici, ne imprudenter datis remediis purgantibus aegros subito discrimini exponerent, nec pro mortuis dereliquerent facile, post summas evacuationes debilissimos.

Satis etiam intelligitur, omnia hæc tantum locum habere in bile atra turgente, non vero ubi in leviori morbi gradu, prudenter, & sensim, soluta materies atrabilaria prodit, licet magna copia: tunc enim non adeo magna acrimonia adest, & viscerum integritas superstes sperari potest.

§. 1107. **E**x quibus (1090. ad 1107.) jam facilis intellectus melancholiae descriptae (1089.), malique hypochondriaci; nam liquet, a diuturna moestitia prægressa, vasa viscerum abdominalium stricta creare stagnationem, mutationem, accumulationem bilis atræ (1092. 1093. 1095. 1098. 1102. 1104.), sensim incrementem, licet corpus fuerit paulo ante quam saluberrimum: Iterumque natam ex corporis causis eandem bilem atram producere illud delirium (1089.).

Ad §. 1090. jam monebatur, melancholiam ortum ducere ab illa sanguinis & humorum cacochymia, quam bilem atram vocaverunt Veteres Medici; atque ab illa cacochymia præfente nasci pertinax illud delirium in his aegris. Sed simul notabatur, quod idem illud delirium, a mutata cogitatione in mente initium ducens, aptum esset, ut similem cacochymiam sanguini & humoribus induceret.

Hac

(o) Epidem. Lib. V. Textu 2. Charter. Tom. IX. pag. 333.

Hac autem paragrapho eadem repetuntur, tanquam confirmata per totam historiam morbi hætenus traditam.

Si enim corpus saluberrimum fuerit, & tamen ita rerum humanarum vicissitudines se obtulerint homini, ut gravi & perpetua prematur moestitia, melancholicus evadet brevi. Uti enim antea ad §. 1093. dictum fuit, sentiunt tales homines, acsi torculari comprimerentur præcordia, & grave veluti pondus incumberet, quod frequentibus suspiriis, imo de pectore ductis, remove conantur. Verum illud designat, uti tunc dictum fuit, sic stringi vasa abdominalia, ut liber transitus humorum per illa impediatur: sequetur ergo stagnatio, vel saltem difficilior transitus per extremas vasorum angustias, liquidiora transibunt, crassiora haerere incipient, & pergentibus iisdem causis magis magisque accumulabuntur; unde nascetur morbus hypochondriacus (vide §. 1098.) cum materie, quae diu ibi haerens, & ipsa mora acrior redita, degenerabit in bilem atram (vide §. 1102.).

Causa ergo præcipua hujus morbi pendet ab infarctu tenacis & immeabilis sanguinis in vasis viscerum abdominalium: verum ad §. 107. demonstratum fuit, obstructionem sive obturationem canalium fieri ob excessum molis transiturae supra capacitatem vasis transmissuri. Sive ergo per tristes & validos animi affectus sic constricta fuerint vasa, ut multum minuatur eorum capacitas, sive aucta fuerit spissitudo humoris per vasa transmittendi, ut difficilius transire possit, & in ultimis vasorum extremis haerere incipiat, effectus idem sequetur. Adeoque si quavis de causa fluidissima sanguinis pars ablata fuerit, & reliqua crassiora ac immobiliora uniri ceperint, producet humor melancholicus; qui sensim incipiet haerere in vasis hypochondriacis (vide §. 1098.) ibique accumulari, & eundem morbum producere.

Ubi vero animi moeror diuturnus concurrat cum atrabilia sanguinis spissitudine, tunc pessima nascitur melancholia, & augetur subito morbus, quia & stricta vasa sunt, & sanguis spissior.

§. 1108. **E**videntes ergo causae Melancholiae (1089.) observatae sunt: 1. omnia, quae liquida cerebri nervosa figunt, exhauriunt, perturbant; ut summi terrores, iique subitanei, studia acerrima cujuscunque objecti, amor ingens, vigiliae, solitudo, metus, affectio hysterica. 2. quae sanguinis confectionem, refectionem, circulationem, secretionem, excretionem variam, impediunt, perturbant, maxime in liene, stomacho, omento, pancreate, meseraeo, intestinis, hepate, utero, haemorrhoidalibus vasis; adeoque morbus hypochondriacus, acuti male sanati, praepremis phrenitis, caususque, omnes secretiones, & excretiones nimiae, cibi potusque frigidi, terrestres, tenaces, acerbi, adstringentes, aestus ingens diu protractus & exaffans cruorem, aër stagnans, palustris, umbrosus. 3. nativa corporis indoles, nigra, hirsuta, sicca, gracilis, mascula, aetas media, ingenium acre, penetrans, altum.

Antea

Antea ad §. 1093. dictum fuit de causis illis, per quas mobilia sanguinis dissipantur, & residuum spissius redditum degenerat in humorem atrabilarium dictum, sive succum melancholicum. Cum autem ad §. 1090. notatum fuerit, talem sanguinis cacochymiam producere quidem hunc morbum, verum etiam a mente morbum hunc initium ducere quandoque, & tunc humores antea sanos in similem cacochymiam degenerare; ideo recapitulando hinc illae causae denuo recensentur, quae hunc morbum producere aptae sunt: cum autem de plerisque jam dictum fuerit, sufficiet paucis agere de reliquis.

I. Ex definitione melancholiae §. 1089. patuit, tales aegros uni & eidem cogitationi pertinaciter inhaerere: adeoque omnia, quae liquida cerebri nervosa figunt, sicque eandem sensorii communis conditionem diu perennare faciunt, apta sunt huic morbo producendo. Illa pariter, quae exhauriunt copiam liquidi nervosi, dissipata tenuissima liquidorum nostrorum parte, idem efficere poterunt. Verum ingens & subita turbatio mentis per terrorem summum imprimit sensorio communi tam fortiter novam ideam, ut saepe nullo modo postea deleri possit; tunc miseri tales nil cogitant nisi hoc unicum, etiam inviti & oblucentes, atque in pessimam melancholiam incidunt. Vidi hoc in muliere, quae subito de nocte perterrita, dum fures fenestram cubi- culi effringere moliebantur, semper ac ubique metuebat insidias, & in primo somni limine cum summo terrore evigilabat, licet novisset domesticos excubias agere singulis noctibus: nunquam potuit deleri ille terror, inprimis circa vesperam; tunc enim incipiebat tremere, pallefcere, undique circumspicere, insidias metuens, sicque brevi in pertinacissimam melancholiam incidit. Idem efficiunt, uti antea dictum fuit, acerrima studia, quae mentem uni & eidem cogitationi diu affixam retinent; & praeter reliquis ingens amor, qui noctes diesque praesens menti sistit idem objectum: unde amare & sapere nequidem Jovi concessum esse dicitur. Verum ab hac causa dum nascitur melancholia, etiam ad magnum gradum jam erecta, sanatur saepe cito & feliciter, si amato liceat potiri objecto. *Aretaeus (p)* observavit, *quendam insanabiliter se habentem, quum puellam deperiret; Medicis nihil proficientibus, potitum amata puella, ab amore medico sanatum fuisse.*

De vigiliis & metu, tanquam hujus morbi causis, pariter antea dictum fuit. Solitudo autem facit, ut nulla varietate objectorum, nullis amicorum colloquiis, distrahantur melancholici ab illa cogitatione, cui fixa mens inhaeret; unde morbus augetur, imo solitudinis amor signum dat nati jam in corpore humoris atrabilarii, uti ad §. 1094. dictum fuit. Cum autem hystericae validissimis animi affectionibus obnoxiae sint, & quidem ob causas levissimas, magnique animi motus huic morbo producendo faveant (vide §. 1093.); patet, merito affectionem hystericae causis melancholiae adnumerari. Accedit, quod hystericae mulieres tempore paroxysmi incredibilem quandoque copiam urinae tenuis aquosae excernant, qualis urinae profluvium *Syden-*
ba-

(p) De causis & signis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. v. pag. 30. 31.
Tom. III. S s s

hamus (*q*) pro signo pathognomico hujus affectionis habuit. In aliis observavit (*r*) copiosae salivae tenuis excretionem, vel & sudores nocturnos. Verum evacuationibus talibus tenuissimae partis sanguinis producitur humor atrabilarius, uti ad §. 1092. dictum fuit.

2. In hoc morbo sanguis a naturali sua conditione degenerat, spissus, tenax, minus meabilis per angusta vasa, redditur; adeoque omnia illa, quae debitam sanguinis confectionem, vel refectionem partis subtilioris, per secretionem & excretionem perditae, impediunt, possunt huic morbo originem dare: omnia enim, quae secernuntur vel excernuntur de sanguine, tenuiora sunt ipso sanguine, a quo separantur, illo saltem tempore, dum secretio fit; licet postea mora, resorptione liquidi tenuioris per venas, calore ipso corporis, inspissentur, ut in muco narium ac faucium, semine &c. observatur. Ob hanc rationem vita sedentaria inter causas melancholiae antea numerata fuit, quia tunc minus actiosa fit humorum circulatio, & imprimis per viscera abdominalia, uti antea probatum fuit. Nam licet corporis quies & torpor noceat generaliter, tamen primae ejus noxae solent in visceribus primae coctionis sive chylopoieticis observari; dum languet appetitus, ructus & flatus oriuntur, digestio minus feliciter succedit, alvus fit tardior. Ubi jam degenerat a sana indole sanguis, in atrabilariam spissitudinem vergens, viscera in textu recensita occupare incipit, tunc adeit secundus melancholiae gradus, de quo §. 1098. dictum fuit.

Talem autem sanguinis degenerationem facit morbus hypochondriacus, quo nomine intelligitur idem illud malum in viris, quod in foeminis vocatur affectio hysterica, de qua statim dictum fuit. Non enim intelligitur hoc loco ille morbus hypochondriacus, de quo §. 1098. mentio facta fuit, qui accumulata jam in visceribus abdominalibus saburram atrabilariam supponit; sed idem perfecte affectus, ac est hysterica passio. Unde & distinctionis causa posset dici morbus hypochondriacus sine materie, qui melancholiae producendae favet ob subitas excretionem liquidissimae partis sanguinis, & ob spasmos frequentes flatuosasque distentiones ventriculi & intestinorum, quae liberam humorum circumductionem per haec viscera multum turbant.

Cum autem in morbis acutis, praecipue in casu sive in febre ardenti, ingens calor adsit, & per illum liquidissima de sanguine dissipentur, reliqua massa densatur (vide §. 698.), nisi solventibus remediis, & imprimis justo moderamine impetus febrilis (vide §. 609.) attenuetur ille lentor spissioris jam cruoris, defervescente morbo acuto, languet aeger diu, & in chronicos morbos difficiles incidit. Phrenitis autem, praeter illas noxas, quas cum aliis omnibus morbis acutis communes habet, simul depravationem inducit idearum sensilium, sensuum internorum, rationis & affectuum (vide §. 773.); adeoque, ubi male sanata fuit, delirium saepe manet sine febre, imo quandoque, uti & melancholia, in maniam abit (vide §. 774.): ideoque dum in chronicum morbum desinit, melancholiae producendae magis favere videtur, quam reliqui morbi acuti.

De

(*q*) Dissertat. Epistol. pag. 492.(*r*) Ibidem pag. 50.

De secretionibus & excretionibus nimis, quatenus dissipata sanguinis parte mobilissima hunc morbum producere possunt, jam dictum est: similiter de noxis ciborum ac potuum, & aëtu diuturno exallante cruorem ad §. 1093. actum fuit.

Aër stagnans, palustris, umbrosus. Quantam alacritatem corpori & menti conciliet aër purus, campestris, siccus, omnibus notum est; idque inprimis experiuntur illi, qui tota hyeme fumosa in urbe latuerunt, & verna tempestate rus petentes purum, serenum, ventis perflatum, aërem hauriunt. Videmus sic petulcos saltare per virentia prata boves, dum, hybernaculis relictis, verno tempore ad solita redeunt pascua. Illi, qui montana inhabitant loca, agiles, bene colorati, longaevi observantur; dum econtra depressis & uliginosis locis viventes plurimis vexantur morbis, fatisque difficilibus, & lurido ac tristi vultu testantur insalubritatem loci, quem incolunt. Unde etiam scorbutus familiaris morbus est illis, qui in depressis & humidis locis vivunt, uti postea ad §. 1150. dicitur: ubi simul notatur, illos, qui melancholiae obnoxii vivunt, in scorbutum vergere: ex quo patet hanc causam ad utriusque morbi productionem concurrere. Videtur idem observasse *Sanctorius*, dum dicit (s): *Morbi a melancholia, & ab aëre coenoso, in hoc conveniunt, quod immediate oriuntur a crassitudine perspirabilium retentorum: moestitia enim intrinsecus impedit ne exeat crassum; aër coenosus extrinsecus.* Praeterea plurima signa §. 1094. recensita, quae atrabiliarium sanguinis cacochymiam denotant, observantur in illis hominibus, qui paludosa & depressa loca incolunt. Color enim pallidus, flavescens, maculae in cute, torpor ad motus, moestitia &c. satis communia sunt talibus, uti in integris militum cohortibus observatur, qui antea sanissimi coguntur in similibus locis stationem figere.

3. Dictum fuit §. 1092., dum mobilia dissipantur de sanguine, quod tunc fiat crassus, ater, pinguis, terrestris, & induat cacochymiam atrabiliarium: verum antea ad §. 52., ubi *de morbis viscerum fortium & rigidorum* agebatur, probatum fuit, a nimia vasorum rigiditate arctari illorum cava, liquidissima exprimi, majorem simul fieri resistentiam fluidis per vasa motis. Ubi ergo nativa talis corporis indoles est, ut vasa densa sint & contracta, necessario sequitur dispositio ad hunc morbum, tuncque dicitur adesse temperies melancholica. In talibus hominibus macilentia adest, siccitas, & color, maxime niger qui in tali natione observatur (t). Quia autem liquida densa, tenacia, fluunt per vasa magis contracta, adeoque plus resistentia, hinc facilis obstructio, inprimis in visceribus abdominalibus, ubi difficilior est sanguinis per vasa transitus, uti antea dictum fuit. At cum, caeteris paribus, corpus virile firmiores habeat partes solidas, quam corpus foemininum, hinc etiam melancholia frequentius viros afficit: inprimis vero aetate media, ubi rerum agendarum curae, familiae sustentandae sollicitudo, ambitio, ac-

(s) Aphor. 469.

Cap. xvi. pag. 100.

(t) H. Boerh. Instit. Medic. §. 896, Tractat. Lib. I.

mulorum invidia &c. irrequietam mentem agitant perpetuo. In juniore aetate inter lusus & jocos amoenae fluunt horae, nec anxia de futuris sollicitudo vexat: nec adultioribus ante virilem aetatem melancholia contingere solet, nisi ingenti amore, aut libris impallescendo, sibi hunc morbum contraxerint. Senes vero, rerum humanarum vicissitudinibus & curis dudum affueti, minus ab his afficiuntur, simulque prudentiores se sensim arduis negotiis subtrahunt, & ultimam vitae periodum tranquillo otio transigunt, omnibus fere curis liberi.

Acri autem & penetranti ingenio praediti ideo frequenter in hunc morbum incidunt, quia vehementibus mentis exercitationibus apti, illis indulgent, sicque mobilissimam sanguinis partem consumunt. Videantur illa, quae de hac re dicta fuerunt ad §. 1093. & 1094.

§. 1109. **S**i morbus hic (1089.) diu perseverat, producit demenciam, epilepsiam, apoplexiam, maniam, convulsionem, coecitatem, imaginationes mirificas, risus, ploratus, cantus, suspiria, ructus, flatus, anxietates, urinam copiosam, limpidam instar aquae, alio tempore valde crassam, sanguineae faecis in vasis viscerum abdominalium retentionem, accumulationem, subitanam saepe excretionem, alvum pertinaciter stipticam, sputationem tenuem, frequentem, vigiliarum, inediae, frigoris tolerantiam incredibilem.

Dum morbus hic diutius durat, necessario in vasa hypochondriaca depellitur, atque omnia abdominis viscera occupat, uti ad §. 1098. dictum fuit. Verum ibidem, & §. 701., ubi de Delirio febrili agebatur, demonstratum fuit, a materia haerente circa praecordia miro modo turbari posse omnes encephali functiones, licet causa materialis morbi non in capite haereat; & hac materia excussa, in integrum restitui cerebri functiones. Cum autem in febris biliosa, vel alia corrupta materia, circa praecordia haerens, satis mobilis esse soleat, non adeo difficulter expellitur; in melancholicis vero picea tenacitate haeret, uti antea dictum fuit; unde & effectus inde producti pertinaciores esse solent.

Quandoque post diuturnos moerores, & adhuc frequentius post summos furores, incipiunt sedati esse, sed hebetes, obliviosi, puerorum instar ludicris nugis delectati, vivunt, nec sibi, nec aliis, amplius nocituri: tunc ille status vocatur *dementia*, quae raro curari solet, sed ad mortem usque tales aegri in eodem statu permanent.

Practerea variis modis encephali functiones turbari ab atra bile posse, imo integre deleri lethali apoplexia, satis constat ex illis, quae in *Apoplexiae* & *Epilepsiae* historia, uti etiam ad §. 1104. dicta fuerunt. Unde & *Hippocrates* (u) notavit sequentia: *Melancholici Epileptici fieri solent ut plurimum, & Epileptici fiunt Melancholici.* Omnium autem maxime haec mala metuenda sunt,

(u) Epidem. VI. Foëf. pag. 1201.

sunt, dum atra bilis soluta & acrior reddita sanguini permixta ad cerebrum venit : hinc & alibi notavit *Hippocrates* (w) : *Siderantur melancholici manibus & pedibus, vocis impotentia tenentur, & leviter resolvuntur ab atra bile.* Ideo etiam, dum tremores in hoc morbo incipiebant observari, mali moris signum merito credidit *Hippocrates* (x), quia notat, ad cerebrum deferri atram bilem motam. Antea §. 1098. ex *Hippocrate* Aphorismus citatus fuit, qui haec omnia confirmat. *Aretaeus* (y) pariter omnia haec mala in diuturna melancholia metuenda esse monuit. Sic autem habet : *Quod si penitus totum corpus occupaverit, sensus, mentem, sanguinem, bilem, nervos etiam corripuerit, & ipsa insanabilis efficitur, & aliorum morborum corpori sobolem inserit, furoris, nervorum distentionis, resolutionisque, quae si a melancholia proveniunt, sanationem utique accipere nequeunt.*

De varietate delirii melancholici antea jam dictum fuit, & possent numerosa exempla ex historia medica adduci : quidam enim crura straminea se habere credebant, alii caput abesse, nasum in proboscidem elongatum &c. verum haec breviter tantum monuisse sufficiet (z).

Ructus, flatus, anxietates &c. De ratione horum symptomatum dictum fuit §. 1099.

Urinam copiosam &c. Antea dictum fuit, perturbato ob validum animi affectum systemate nervoso, in hysteriis ac hypochondriacis urinam copiosam, instar aquae purae lymphaticae & tenuem excerni : verum ex modo dictis patuit, omnium nervorum originem miris modis in hoc morbo perturbari; adeoque minime mirum erit, si saepius talis urinae profluvium contingat. Ubi autem illi spasmi remittunt, tunc crassior & contentis saturata urina emittitur, quia haec in sanguine retenta nunc per renes secernuntur.

Sanguineae faecis &c. Ad §. 1098. dictum fuit, quare haec atrabilaria sanguinis faex in vasis viscerum abdominalium retineatur & accumulatur. Ad §. 1104. patuit, quomodo atra bilis soluta & mota quandoque subitaneas tales, semper periculosas, evacuationes faciat. Pariter de pertinaci alvi obstructione ad §. 1099. dictum fuit.

Sputationem tenuem & frequentem. Hoc imprimis obtinet, dum per abdominalia viscera, humore tenaci atrabilario infarcta, impeditur libera circulatio, adeoque & secretio lymphae intestinalis, succi pancreatici, & gastrici : cum autem glandulae salivales similem humorem a sanguine separent, ideo salivae secretio augetur, continuo os madet, & frequens sputi tenuis excretio fit. Ob hanc causam melancholici vocantur *sputatores*. Nocet autem frequens talis sputatio ut signum, & ut causa. Significat enim vasa abdominalium viscerum infarcta esse ; simulque copiosa talis tenuis sputi excre-

(w) De Morbis Cap. II. Charter. Tom. VII. pag. 533.

(x) Prorrheticor.

Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 710. Coacar. Praenot. N°. 95. ibid. pag. 857.

(y) De curat. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. v. pag. 125.

(z) Vide

Trallian. Lib. I. Cap. XVI. pag. 109.

cretio orbat sanguinem liquidiore & mobiliore parte, adeoque morbum auget, uti ad §. 1093. dictum fuit.

Vigiliarum, inediae &c. Nisi certissima observata hoc docerent, omnem fidem superare videretur tolerantia frigoris, vigiliarum, inedarum in melancholicis; & omnium maxime, ubi jam maniaci evaserunt. Vidi per plures septimanas vigilasse perpetuo; rudissima hyeme anni quadragesimi elapsi, nudos decubuisse in pavimento lapideo, cui pauculum straminis infratum erat, dum omnia vestimenta, itragula, lectum dilacerarent ilico. Mulierem pessime melancholicam per sex septimanas omnem cibum constantissime respuisse novi, pauculum tantum aquae subinde hauriebat, unde tota exsucca & arida periit tandem. Numerosae tales observationes passim apud auctores leguntur.

§. 1110. **A**ttulit saepe curationem superveniens scabies foeda, aliquando Elephantiasin aemulans; aut varix numerosa, ingens, enata; tumentium valde haemorrhoidum fluxus; atrae bilis per superiora & inferiora rejectio.

Summi semper momenti est in morborum curationibus, uti antea jam saepius monitum fuit, attendere ad illa, quae sponso in morbis contingunt cum levamine: ars enim sic edocta conatur haec imitari; vel saltem prudens Medicus inde discit, ne perversa medela impediatur salubria haec naturae, morbos sanantis vel emendantis, conamina.

Observatum jam fuit, foedam talem scabiem, totam fere superficiem corporis deturpantem, profuisse melancholicis; & probe memini, me talem casum vidisse in homine per plures annos jam hoc morbo laborante, in quo ulcerosa cutis cepit plorare liquidum ichorosum, quod in foedas & densas crustas concrefcens totam corporis superficiem deturpabat. Ratio hujus rei videtur haec esse: haecenus dicta docuerunt, atrabiliarium materiam non tantum peccare spissitudine, & picea tenacitate, sed & simul huic tenaci adhaerere magnam acrimoniam, quae minus nocet, quamdiu sic inviscata manet. Verum ubi, quacumque de causa solvitur atra bilis, tunc illud acre, his nexibus liberum, humoribus circulantibus facile misceri poterit, & si magna copia ac impetu in quasdam corporis partes adigatur, pessima & immedicabilia mala producet, uti ad §. 1104. dictum fuit. Si autem sensim solvatur atra bilis, sensim extricabitur illud acre, & lympa corporis dilutum ad emunctoria cutis pervenire poterit; cumque minima illa vasa acri stimulo irriteret, non exhalabit per transpirationem insensibilem, sed haerebit in vasis minimis cutaneis, illa erodet, sicque omnia haec mala producet. Ita & videmus in aliis morbis materiam morbosam ad cutanea vasa delatam illa obstruere, inflammare, varias pustulas & exanthemata in cute facere, quia, crassior cum sit, vel haeret in vasorum angustiis ultimis, vel acrior quandoque illa irriteret & constringi facit. Hinc forte quandoque febres variolosae sine variolis contingunt, quando miasma variolosum ad cutis spiracula delatum

tum exit libere; ubi nempe mitior indoles contagii variolosi, humores diluti, & vasa cutanea laxa & facile pervia sunt. Sic noverunt Medici, antequam miliaria exanthemata erumpant, inprimis alba, percipi odorem fracidum subacidulum, instar vappidi aceti: exhalat tunc pars materiae morbofae, quae postea per moram ac febrim acrior reddita, majori copia ad cutis vasa delata retinetur, inprimis circa cutaneos folliculos, quos distentos morbofa lymphæ elevat in parvos & pellucidos tumores. Forte etiam epidermis in pluribus locis a cute solvitur, & a collecto liquido in minimas tales bullulas elevatur. Quandoque enim minimae tales sphaerulae ultra cutis superficiem eminent; frequentius dimidia quasi sui parte cuti immerfae manent.

Apud *Tulpium* (a) habetur observatio, quae huc facere videtur. Imprudens chirurgi tyro in puella dolorem dentium oleo vitrioli tollere conabatur, & mala fortuna copiam olei vitrioli ori infundebat, cujus pars per gulam descendit, & horrenda mala fecit. A summo hoc periculo plurimis remediis adhibitis erepta quidem fuit misera haec virgo, sed acerrimi illius remedii pars, humoribus mista, in habitum corporis delata est, & in plurimis cutis locis cinereas crustas foedaque excitavit ulcera, ita ut vix quidquam manserit in tota cute glabrum, vel pristinae pulchritudinis particeps. Verum §. 1105. monitum fuit, materiam atrabiliarium expulsam de corpore quandoque habuisse talem acrimoniam acidam, ut metalla roderet, & cum terrestribus ebulliret: non ergo mirum videri poterit, si ad cutim delatum illud acre similia praestiterit.

Uti jam acre illud, soluta materia atrabiliaria, ad cutim delatum levamen morbi facere solet, sic pariter spissior pars quandoque colligitur in venis, illas distendit immaniter, & varicosos tumores facit. In illo homine, quem vidi a melancholia pessimo tali morbo cutaneo corruptum; simul observavi numerosas & magnas varices in cruribus. Licet enim tenax illa materia atrabiliaria sic soluta fuerit, ut cum humoribus circumstantibus per arteriarum sanguinearum ultimos fines transeat in venas, tamen adhuc pristinam indolem retinet, & moleculae divisae, dum transeunt per ultimas arteriarum angustias, in venas latiores confluunt, ubi denuo uniri possunt, inprimis si tardior fuerit sanguinis motus: tuncque praecipue atrabiliarium talis sanguis colligitur in venis ascendentibus ab extremis inferioribus corporis, quia ibi contra gravitatis nixum sanguis versus cor movetur: venae enim, tenuiores tunicas cum habeant, longe minus contractiles sunt arteriis, & facilius distenduntur: unde etiam vel contiguæ sunt venae arteriis, vel musculis agilissimis accumbunt, ut per diastolen arteriarum, & muscularem actionem, promoveatur sanguinis motus per eas; cui rei & valvulae, impediunt retrogressum sanguinis a latiore parte venae versus angustiore, inserviunt. Si jam & motus sanguinis per arterias tardior fuerit, & quiescant aegri, venae, inprimis artuum inferiorum, dilatantur ac varicosae fiunt, sicque magnam copiam atrabiliarium sanguinis capere possunt. Melius se habent quidem inde melancholici, quia viscera abdominalia levantur hac saburra; sed interim tamen ab

his

(a) Lib. III. Cap. XLIII. pag. 258.

his varicibus saepe pertinacissima crurum ulcera oriuntur: unde longe magis optabilis est materiae atrabilariae expulsio e corpore, modo tuto fieri possit, inprimis per haemorrhoides. Hinc *Hippocrates* (b) dixit: *Maniacis si varices aut haemorrhoides accefferint, maniae solutio.* Et *Galenus* (c), dum hunc Aphorismum commentatur, monet, *Hippocratem* hic agere de infania melancholica, non autem de aliis maniae speciebus.

Per Haemorrhoidalia autem vasa aperta directe materies atrabilaria evacuari potest ex locis quae occupat, unde summum & subitum levamen in hoc morbo sequi solet. Hinc dixit *Hippocrates* (d) quod similis atrae bili materies per haemorrhoides effluat. Et *Galenus* (e) in commentariis ad hunc locum notat, multos denuo in melancholiam incidisse, dum haemorrhoidum fluxus supprimebatur. Verum additur in textu, quod inprimis proficit fluxus tumentium admodum haemorrhoidum, quia tunc constat, materiam atrabilariam, in his vasis prius accumulata, illa distendisse; & deinde, ruptis vasis, exivisse de corpore. Observatur enim & salubris haemorrhoidum fluxus, dum tantum minuitur copia sanguinis boni, non autem evacuatur noxia saburra, quod & *Galenus* (f) optime notavit; sed tunc plerumque minus turgent Haemorrhoides antequam rumpantur, quia facilius exit purus sanguis, quam ille, qui atrabilariam spissitudinem habet.

Atrac bilis per superiora &c. Quando nempe soluta & mobilis reddita materies atrabilaria per has vias exit de corpore, antequam magnam acrimoniam adepta fuerit: aliter enim, uti ad §. 1104. dictum fuit, subitam mortem, corruptis jam visceribus, producit, non medelam. Hanc jam evacuationem materiae atrabilariae, sponte ortam, cum viderent Medici profuisse, tentaverunt per artem hoc imitari. Veteres dederunt Helleborum, nigrum inprimis (g), aliaque, quae satis fortiter movent & evacuant: tunc autem haec prodesse poterunt, quando per methodum §. 1101. laudatam correcta fuit acrimonia materiae atrabilariae, ejusque tenacitas jam imminuta est; fecus enim acria purgantia periculo non carent, uti sequenti paragrapho dicitur.

§. IIII. **I**ngens damnum capere solet ab omni medela labefactante vires; acriter evacuante; rursusque ab usu eorum, quae liquida vehementer exagitant, sive cardiaca fuerint, sive alio quocunque titulo exhibitae.

Cum in melancholia sanguis crassus, ater, pinguis, terrestris sit (vide §. 1092.) multi Medici fuerunt in hac opinione, per repetitas sanguinis missiones debere educi vitiosum sanguinem; simulque sperarunt, ex ingestis ali-

(b) Aphor. 27. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 260. (c) Ibidem.
 (d) Lib. VI. Epidemic. Charter. Tom. IX. pag. 531. (e) Ibidem.
 (f) Ibidem. (g) Aretaeus de curat. morbor. diurnum. Lib. I. Cap. v. pag. 124. Trallian. Lib. I. Cap. xvi. pag. 112. 113.

mentis restitui posse facile sanguinem bonum, unde hac methodo hunc morbum aggrediebantur. Quamdiu autem cacochymia atrabilaria omnem circumcumeuntem humorem aequaliter inficit, nondumque visceribus impacta immobilis haeret, videtur aliqua ratione niti haec methodus. Verum si consideretur,educta etiam magna copia sanguinis atrabilarii, non minui causas, quae hanc cacochymiam produxerunt, patet satis justum metum esse, ne novus ex ingestis alimentis natus sanguis simili labe afficiatur. Praeterea patuit ex illis, quae ad §. 1094. dicta fuerunt, secretiones & excretiones vitari in corpore, pulsus & respirationem lentiora esse, corpus emaciari; adeoque constat, non sufficere vires corporis ad restituenda illa, quae inevitabili lege etiam in sanissimis corporibus quotidie pereunt: multo minus ergo aptum erit corpus atrabilarium tantam sanguinis jacturam resarcire. Accedit, quod & ipsa jactura sanguinis impediatur assimilationem bonam ingestorum, uti a occasione §. 25. 1. probatum fuit. Hinc prudenter monuit *Aretaeus* (*b*), in cuius huius morbi maturo consilio deliberandum esse, an sanguinis missione opus sit, nec ne: deinde addit sequentia: *Paulum sanguinis mittendum, quatenus videlicet Venae sectionem vires sentiant, sed nullam noxam illarum tenor accipiat: nam etsi crassus & biliosus & concretus sit sanguis, & niger velut amurca, tamen ipse naturae praedium est atque alimentum: quocirca si plus quam decet sanguinis abduxeris, nutritionis defectu natura de sua firmitate decidit.* Ubi vero materies atrabilaria vasis & visceribus abdominalibus jam haeret impacta, tunc adhuc minus prodesse potest sanguinis missio, quia nihil illius crassi educitur, sed tantum minuitur copia sanguinis, qui in macilentis & exsuccis illis corporibus adhuc libere per vasa circumduci poterat.

Quantum mali metuendum sit a reliquis evacuationibus per purgantia, vomitoria &c. uti etiam a stimulantibus & solventibus validis, antea ad §. 1100. dictum fuit.

§. IIII2. **U**nde optima sanandi hunc morbum methodus est, si causa prima bene observata, & temperiei varietate, his opposita medela, variis varia, adhibetur.

Ad §. 1093. variae causae enumeratae sunt, quae huic morbo producendo favent: haec ad §. 1108. denuo recensitae & ad tres classes redactae fuerunt, ut nempe in harum indagatione memoria Medici juvetur. Nunc in curatione primo illud agendum est, ut causae cognitae, quae morbum fecerunt, morbumque praesentem sustinent & augent, removeantur, vel saltem minuantur. Si v. g. a malo victu ortum duxerit morbus, ille erit emendandus: si a pertinaci animi affectu, vitanda sunt omnia, quae illum renovare poterunt; & sic de reliquis. Praeterea ante monitum fuit ad §. 1105., diversam acrimoniae speciem quandoque jungi tenaci atrabilario sanguini, adeoque requiri medelam, quae cognitam acrimoniam emendare possit. Patet ergo facile

(*b*) Ibidem.

facile generalem curandi methodum dari non posse, sed illam debere esse variam pro diversitate causarum, vario morbi gradu, & ipsius aegri diversa constitutione. Praecipuae autem indicationes curatoriae quatuor sequentibus paragraphis recensentur.

§. 1113. 1. **I**taque erit indicatio liquida cerebri & nervorum excitare, augere, in ordinem redigere; quod fit: *α.* avertendo mentem ab objecto consueto ad alia priori contraria. *β.* inducendo caute alium animi affectum, melancholico oppositum. *γ.* inserviando falsae imaginationi. *δ.* aut saepe magna vi ei repugnando.

Dictum fuit §. 1092. morbum hunc ortum ducere ab atra bile; ita tamen ut & pertinax illud delirium a sola cogitatione mutata initium ducens producat in corpore atram bilem, quae non praecëxistat. Adeoque semper proderit in cura hujus morbi mutare cogitationem aegrorum, ne semper uni & eidem ideae affixi haereant. Quamvis enim ab atra bile accumulata in corpore morbus ortum duxerit, augebitur illa saburra atrabilaria, si mens pertinaciter & diu eidem cogitationi inhaeserit; cum vehemens mentis exercitatio, circa unum & idem objectum perpetuo occupata, sufficiat ad generandam atram bilem in corpore, uti ad §. 1093. monitum fuit: hoc autem fit inprimis sequentibus.

α. Dum eadem idea menti perpetuo obversatur, tandem totam mentem adeo occupat, ut sit indelebilis postea, inprimis si saepius renovatur eadem haec idea: hinc dum magnanimi caeteroquin viri atrocem contumeliam passi fuerunt, manet ira memor, & dum vel nomen audiunt illius qui injuriam fecit, mox turbantur toti. Ubi jam rei familiaris damnum, vel muneris jactura, continuo menti praesentem sistunt tot malorum causam, mens nihil cogitat nisi hoc unicum, & a reliquis omnibus non afficitur, unde toties pertinacissima melancholia nascitur. Econtra novimus, plurima dilabi ex memoria nostra, si per plures annos non renoventur ideae, licet antea vividissimae fuerint; vel saltem, si longo temporis intervallo non redierint, minus nos afficere. Qui chara amiserunt pignora, primis diebus affliguntur validissime, simulac aliquid in conspectum veniit, quod defunctorum memoriam renovet: post aliquot menses eadem conspecta minus afficient. Ob hanc causam perpetua mutatio objectorum adeo prodest melancholicis, quae omnium pulcherrime per itinera suscepta obtineri potest, ubi omni momento nova sensibus occurrunt etiam nolenti homini. Prudenter autem hoc tentandum est: morosi enim solent esse melancholici, noluntque saepe haec oblectamenta pati, si tanquam morbi remedium proponantur, unde alia sub specie offerri debent. Multum hanc methodum commendat (*i*) *Aurelianus*, & varios modos recenset, per quos tentavit melancholicorum mentem divertere ab illa cogitatione, quae semper praesens manebat.

Ob-

(*i*) Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. v. pag. 332. 333.

Observata plurima docent, quandoque melancholicos circa unam tantum ideam insanire, dum crura straminea, caput vitreum, & alia similia sibi imaginantur; in reliquis omnibus prudentissime ratiocinantur; si ergo vitari possit in his, ut nulla mentio fiat crurum capitisve, sapient, & sensim delebitur efficacia illius falsae imaginationis.

β. Quantum conducatur, opposito animi affectu compescere turbas in corpore excitatas, alia occasione ad §. 104. dictum fuit. Summa ira excandescentem hominem subitus metus compescit; & contra meticulosissimum hominem ira reddit audacem. Unde patet, prudentem excitationem animi affectus, qui est oppositus illi in quem vergunt melancholici, magni usus esse posse. Legitur apud *Plutarchum* (k), quod quodam tempore *Milesiae* virgines insanire coeperint, & violentas sibi intulerint manus: nullis movebantur parentum lacrymis, & custodum industriam eludebant; nec inveniebatur tantae calamitati remedium. Postquam vero lex promulgata fuerat, quae jubebat, ut cadavera illarum, quae sibi suspendio mortem conscivissent, nuda per forum deferrentur, metus dedecoris, licet post mortem futuri, impedivit reliquas, ne simile scelus patrarent. Dum *Patrocli* mortem doleret *Achilles*, insomnesque noctes duceret, & nil nisi vindictam spirans *Hectoris* cadaver indignis tractaret modis, ut tantum furorem compesceret, mater *Thetys* blandos immiti filio suavit amoris (l), sicque obtinuit facile, ut *Hectoris* cadaver traderet dona ferentibus: addebat quidem, iratos Deos indignum hoc facinus detestari; sed probe noverat, ferocem hunc animum solo metu non fuisse compescendum; hinc maluit primo delinire amorum illecebris.

γ. Quandoque expedit ad curationem, ut simulet Medicus se assentiri omnino falsis melancholicorum imaginationibus; imprimis quando aegri, firmissime periuasi, nullo patiuntur ratiocinio sibi evelli, quam conceperunt, opinionem. *Celsus* (m) in loco, quem antea ad §. 702. allegavi, postquam monuerat, tentandum esse in delirantibus, ut oppositi excitentur animi affectus, deinde addit: *Saepius tamen assentiendum, quam repugnandum est: paulatimque & non evidentem, ab his, quae stulte dicuntur, ad meliora mens adducenda.* Similem methodum, sed cum cautela quadam laudavit *Aurelianus* (n) dicens: *Mandandum quoque ministris, ut eorum errores consensu quodam accipientes corrigant, ne aut omnibus consentiendo augeant furorem, eorum visa confirmantes, aut rursus repugnando exasperent passionis augmentum; sed inductive nunc indulgeant consentientes, nunc insinuando corrigant vana, recta demonstrantes.* Omnium autem felicissime hoc succedit, si Medicus assentiens falsae imaginationi simul persuadere possit aegris, se novisse talia remedia, quae certo tollere possunt malum, quo se affligi credunt. Sic feliciter egregium pictorem *Tulpius* sanavit (o), qui falso sibi imaginabatur, omnia sui corporis ossa instar cerae mollia esse. Non adversabatur aegri imaginationi
Tul-

(k) De virtut. mulier. Tom. II. pag. 249.

(l) Homer. Iliad. Lib. XXIV.

(m) Lib. III. Cap. xviii. pag. 151.

(n) Morbor. Chronicor. Lib. I.

Cap. v. pag. 330.

(o) Observat. Medic. Lib. I. Cap. XVIII.

Tulpius, sed demonstrabat tantum ingenioso huic viro, morbum hunc Medicis cognitum & descriptum fuisse, certamque promisit curam intra sex dies, modo vellet praeceptis medicis obtemperare: hac tamen lege, ut triduo absoluto insisteret pedibus tantum, nec vel latum unguem procederet; sexto autem die plenariam deambulandi potentiam haberet. Admittebat omnia aeger, dum credebat Medicum persuasum esse de hac mollitie ossium, quia primo triduo tam sollicitè prohibebat omnem gressum, ac si ossa nondum facta firmitate hunc motum non admitterent absque damno. In Capitulo sequenti alium casum narrat, ubi similiter melancholicae mulieri persuasit, per medicamenta exhibita expulsam fuisse molam viventem, quam se utero gerere credebat. Plures similes casus apud observatores Medicos inveniuntur, qui docent, quanto cum fructu Medici saepe indulserint falsae aegrorum imaginationi.

§. Dum in hoc morbo mens delirans uni & eidem fere semper cogitationi affixa manet (vide §. 1089.) tam valida fit impressio talis ideae in sensorio communi, ut non facile deliri se patiatur, & superat multum efficaciam idearum, quae per sensus excitantur. Dum enim sibi persuasum habet melancholicus, crura esse straminea, licet tangat dura ossa, licet videat carnem, non tamen recedit a falsa hac opinione. Tentaverunt tunc Medici aliquando felici cum eventu excitare per causas subitas & validas novam ideam, quae falsae huic imaginationi directe opposita est, & tamen adeo efficax, ut illam superare possit. Sic apud *Trallianum* (p) legitur, quod *Philodotus* Medicus curaverit hominem, qui se capite truncatum credebat quam firmissime, dum repente plumbeum pileum ejus capiti imponeret, cujus grave pondus percipiens aeger vana hac imaginatione liberatus fuit. Dum eruditus vir ex immodicis studiis in hunc morbum inciderat, credebat se habere crura vitrea, hinc nullo modo illis audebat insistere, sed de lecto ad focum deferebatur, cui tota die assidebat. Ancilla, dum ligna adferebat foco alendo, ruditer illa projecit, unde territus herus, & cruribus suis vitreis metuens, illam acriter objurgavit: morosa ancilla, & herilis insaniae pertaesa, ligno percussit rudius heri tibiam, unde acrem quidem dolorem sensit, sed simul iratissimus exsiliit, ut illatam hanc contumeliam ulcisceretur; paulo post, defervescente ira, gavissus fuit, se cruribus insistere posse, & deleta fuit de mente ejus vana haec imaginatio. Docemur ergo, cum prudentia tentari posse in hoc morbo curando talem methodum, quae directissime repugnat delirio melancholico. Fuit homo satis celebris apud Batavos infanientium cura, qui hac methodo utebatur, & multos sanabat. Simulac delirarent, tractabat miseros ferarum instar, verberibus, catenis, perfusione aquae frigidissimae, fame, siti &c. Dum mitescebant, omni modo blandiebatur illis, nihilque omnino negabat illarum rerum, quas desiderabant. Hoc modo effecit, ut metus verberum coerceret incipiens delirium, & tandem deleret vanas illas imaginationes: e contra dum pacatum statum

mox

(p) Lib. I. Cap. xvi. pag. 110.

mox sequebantur omnia, quae placere ipsis poterant, felix saepe successit curatio.

§. III4. 2. **O**bstructiones, vel causam, vel effectum, falsae imaginationis, referando, emolliendo, incidendo, stimulando, per aquas minerales, serum lactis, mulsam, decocta splachmica, hepatica, anthypochondriaca, aquas salibus lixiviosis vel compositis acutas, Mercurialia laxantia, vomitoria, motus, exercitia, Equitationes, Navigationes, Uterina, Aristolochica, Haemorrhoidalia evacuantia, balnea, litus, emplastra.

Omnia illa, quae praecedenti paragrapho dicta fuerunt, tantum serviunt delendae illi ideae, quae delirium illud melancholicum comitatur, sed non tollunt materialem causam, bilem atram nempe, quae, si manet in corpore, apta est, ut sublatae cuidam falsae imaginationi per praecedentes methodos substituat novam aequae difficilem eradicatu. Unde dum priora tractantur, simul exhibenda sunt talia, quae atram bilem solvere & expellere possunt, sicque infarcta viscera liberare. Uti enim ad §. 1090. monitum fuit, atrabilaria illa saburra, prius accumulata in corpore, producit illud delirium melancholicum; vel idem morbus, a mente incipiens, in corpore, antea sano, brevi producet atram bilem, quae deinde ad viscera abdominalia deposita (vide §. 1098.) pertinaces obstructions faciet.

Quomodo autem atrabilaria illa tenacitas sanguinem inficiens solvi ac expelli de corpore possit, & per quae remedia, ad §. 1097. dictum est. Simul etiam monitum fuit de cautelis necessariis in curatione, ubi atra bilis jam in visceribus abdominalibus fixa haeserit. Haec habentur ad §. 1101. & 1103. quae hic denuo summam recensentur.

Totus enim curationis cardo in hoc vertitur, ut materies atrabilaria sensim soluta & mobilis reddatur, vasa sic laxentur, ut facile demittere queant obstruens impactum: talia autem adhibeantur remedia ad hunc scopum, quae cognitae per sua signa acrimoniae humoris atrabilarii adversentur. Aquae minerales & diluendo & solvendo hic magnum usum habent; omnium maxime si aestivis adhibeantur mensibus, postquam prius verno tempore aegri usi fuerint sero lactis mellito, decocto cum *taraxaco*, *fumaria*, *cichorio* similibusque splachnicis, hepaticis, anthypochondriacis dictis herbis: tunc enim emollita, & deliquescere incipiens, materies atrabilaria, feliciter saepe eluitur de corpore per largum aquarum medicatarum potum. Omnium autem horum efficacia juvatur, dum corporis motu & equitatione inprimis concutiuntur pendula viscera abdominalia; sic enim feliciter fundi solet atra bilis. Ubi jam signa §. 1101. recensita docent materiam morbosam fluxilem redditam incipere moveri, tunc caute expellenda de corpore, ne festinando imprudenter sequantur illa mala, quae ad §. 1104. descripta fuerunt. Navigatio autem inprimis tunc commendatur non assuetis, quia miro modo a navis agitatione turbatur totum corpus etiam in sanis hominibus; nausea sequitur &

vomitus molestus, ac saepe diurnus, per quem quandoque excussa fuit atra bilis, antea jam per solventia remedia ad exitum parata.

Ubi autem per plures menses solventissimis remediis usi fuerint tales aegri, nec tamen signa docuerint, solvi adhuc atram bilem, tunc & alia tentant Medici cum prudentia. Mora enim diurna pejor redditur morbi materia. Veteres Medici tunc adhibuerunt Helleborum, quo summam fusionem omnium humorum validamque evacuationem fecerunt, & saepe felici cum successu, modo viscera adhuc forent integra, nec ad magnam acrimoniam perducta esset atra bilis. Recentiores, magnam efficaciam argenti vivi experti, illud adhibuerunt: omnium cautissime fit, si leniora tententur una alterave vice, dein per aliquot septimanas solventia remedia dentur, & postea repetantur evacuantia.

Cum autem & consuetae evacuationes suppressae hunc morbum augere possint, patet, quare uterina & aristolochica in hoc morbo curando pariter locum habeant; praecipue cum ex *Hippocratis* observatione (vide §. 1098.) constiterit, atram bilem quandoque uterum obsidere. Quantum autem proficit evacuatio per vasa haemorrhoidalia in hoc morbo, antea jam saepius dictum fuit. Unde simul patet ratio, quare balnea, litus &c. emolliendo & laxando haec vasa usum praestare possint.

§. III5. 3. **S**ymptomata leniendo per venae sectionem, immersionem in aquam frigidam, carminantia, opiata.

Morbi symptomata quidem, debellato morbo, silent; adeoque primaria cura ad eradicandum morbum adhiberi debet, neque tamen illa semper possunt negligi, tam ob molestiam, quam ob diurnitatem. Si enim in morbis febrilibus, etiam acutis, adeoque citius finiendis, quandoque symptomata molesta adeo occurrant, ut vix ferri ab aegro possint; vel & metuatur ne aliud gravius malum producant, atque ideo peculiari cura indigeant, uti ad §. 620. dictum fuit; quanto magis in melancholia, adeo diurno & difficulter debellando morbo, idem verum erit. Praecipua autem talia symptomata in melancholicis sunt, furores saevi, flatus molesti, anxietates intolerabiles, & pervigilia.

Furores illi levantur saepe, debilitatis viribus per sanguinis missiones, etiam largas; verum caeteroquin ad morbi ipsius curam parum faciunt, cum de morbi materia, visceribus abdominalibus impacta, per hanc evacuationem nihil dematur; & sedato furibundo hoc impetu, per copiosam sanguinis evacuationem collapsae langueant vires.

De immersione in aquam frigidam, & praecipitatione in mare, dicetur paulo post ad §. 1123., ubi de mania agetur.

Molesti flatus, omnium frequentissimum symptoma, levantur omnium optime per calida, aquosa, leniter aromatica remedia, carminantia dicta; de quibus videantur illa, quae ad §. 650. habentur, ubi de cura ructuum & flatuum agebatur.

Anxie-

Anxietates & pervigilia opio dato tolli quidem solent pro tempore; verum in hujus remedii exhibitione tamen prudentia opus est. Semel enim experti melancholici levamen hoc, illo carere nolunt postea, & summas illas anxietates, ipsa morte minus tolerabiles, repetitis auctisque opii dosibus pellere conantur. Verum opium hoc habet, ut solita quantitas assuetos non afficiat amplius, sed debeat augeri, ut desideratum praestet effectum: vidi sic melancholicos ad quindecim grana opium sumsisse unica vice; quod nisi exhiberetur, sibi ipsis violentas intulissent manus prae intolerabili moerore & anxietate. Cum autem alvus in hoc morbo pertinacissime adstricta sit (vide §. 1099. 1109.), & opii usus alvum sistere soleat, ob hanc causam opium minus tutum videtur. Blanda emulsa cum syrupo papaveris albi tutius dantur, & saepe anxietates illas, ac pervigilia, minuunt; hinc illa prius tentari debent. Quandoque tamen tanta est horum symptomatum molestia, ut cogantur Medici vespertino tempore opium exhibere, dum interim illa, quae ad referendas obstructions praecedenti paragrapho laudata fuerunt, diurnis horis animose adhibentur.

§. 1116. 4. **P**raemissis evacuationibus (1114. 1115.), exhibendo ea, quae exhilarare docet observatio, & roborare omnes corporis partes.

Postquam atra bilis abdominalia viscera obsidens soluta & evacuata fuit, saepe languent omnes vires; imo, uti in praecedentibus monitum fuit, quandoque in tantam debilitatem aegri incidunt, ut mortuis similes per aliquot horas jaceant; tunc gratis cardiacis opus est, quae collapsas vires erigunt. Praeterea per tam longum tempus tristibus & anxii cogitationibus assueta mens, licet causa materialis morbi subducta fuerit de corpore, pergit adhuc similiter cogitare, & corporis insignem debilitatem animi dejectio comitari solet. Tunc omnia, quae exhilarant, usum habent: grata amicorum colloquia, lusus, objectorum continua varietas. Simul exhausto corpori per bonum victum subministrentur talia, quae restituere possunt perdita. Inprimis autem tunc prodest moderatus vini generosi usus, quo nullum praestantius cardiacum habetur, nec majus exhilarans, cum omnes curas filere faciat, omnem moerorem leniat. Si jam vino frigido infundantur fragrantibus herbae, *melissa*, *abrotanum*, *thymus*, *salvia*, *cortices citri*, *arantiorum*, *croci stamina* &c. habetur remedium, quod subtilissima effluvia odoratorum vegetabilium continet, & cujus paucae unciae bis vel ter de die sumtae miro modo reficiunt & exhilarant.

Simul etiam notandum est, vasa, tamdiu infarcta & distenta materia immeabili, jam liberata collabi flaccida & inertia: his firmandis conducunt roborantia grata, vinum austerum, cydonia mala, granatorum succus, cortex peruvianus, Cinamomum, & omnia illa, quae §. 28. ad fibras debiles roborandas laudata fuerunt.

§. 1117. **E**x quibus (1110. ad 1117.) liquet; sanationem hujus mali (1089.) absolutam esse in curatione bilis atrae (1097. 1100. 1101. 1103. 1106.), atque inde peti debere non hanc modo, sed infinitorum, falso pro incurabilibus habitorum, morborum.

Quam difficile malum sit *Melancholia*, §. 1089. definita, tota ejus historia docuit; simulque patuit, pertinax hoc malum tamen debellari posse, si per idoneam methodum & bona remedia solvatur atra bilis, & soluta educatur de corpore: qua methodo, quibus cum cautelis, hoc fieri debeat, numeris hic citatis dictum fuit. Maximam curae difficultatem saepe facit aegrorum morositas, qui vix diu obedire volunt praeceptis medicis, cum tamen rebellis morbus diuturnam curam postulet. Unde merito *Hippocrates* (q) monuit, in morbis curandis, non sufficere, ut Medicus faciat illa, quae oportet; sed & aegrotum, & ipsos adstantes, suum debere officium praestare.

Simul patet, eadem hac methodo plures alios morbos difficiles curari posse, dum obstruens nempe materia solvitur, soluta de corpore educitur, integris manentibus visceribus; & dein roborantibus ac Cardiacis restituuntur vires. Videantur illa, quae §. 1056. de causis & cura morborum chronicorum dicta fuerunt; ubi probatum fuit, illos nec ex origine adeo composita pendere, neque adeo multiplicem medendi methodum requirere.

(q) Aphor. 1. Sect. I. Charter. Tom. IX. pag. 1.

M A N I A.

§. 1118. **S**i Melancholia (1082.) eousque increfcit, ut tanta accedat agitatio liquidi cerebrofi, qua in furorem agantur faevum, Mania vocatur.

Mania $\delta\alpha\mu\ \&\ \mu\alpha\lambda\iota\sigma\tau\epsilon\ \mu\epsilon\lambda\alpha\chi\omega\lambda\iota\alpha\ \mu\epsilon\lambda\alpha\chi\omega\lambda\iota\alpha$ *furere, insanire*, nomen habet, & melancholiam diurnam sequi solet, licet & ab aliis causis quandoque oriatur, uti postea videbimus. Furor autem ille faevus, quo sibi & aliis nocere conantur tales aegri, distinguit maniam a melancholia, in qua tristes, morosi, anxii aegri quidem sunt, sed nondum in furorem aguntur. Distinguitur autem mania a feroci & perpetuo delirio Phreniticorum, quod phrenitidem febris acuta ac continua comitetur semper; maniacy vero febre careant. Quod & pulchre notavit *Aretaeus* (r) maniae definitionem ponens sequentem: *Est enim ex toto mentis alienatio diuturna, absque febre: etenim si febris quandoque conjungitur, id non ratione furoris proprie, sed alio quovis casu contingit.* Similia quoad maniae Diagnosin apud *Aurelianum* (s) leguntur. Notandum autem, quod & in definitione maniae notaverint morbi diurnitatem, ut distingueretur ab ebriorum furoribus; atque etiam a ferocibus illis deliriis, quae *Hyosciamo* (t), *Solano furioso*, aliisque pluribus venenatis plantis assumtis sequi solent: illa enim vel cita morte finiuntur; vel, si natura superare aut excutere potuerit venenum, sedantur paucio tempore. Aliam adhuc notam diagnosticam, maniam a phrenitide distinguentem, adducit *Aretaeus* (u); quod nempe *praecipua furoris & melancholiae sedes viscera sint; quemadmodum caput & sensus in phreniticis plerumque laborant, in quibus vis sensoria oblaesa est; & quae non adsunt, tanquam jam praesentia conspiciunt; & aliis non conspicua ipsorum sese oculis repraesentant: at furentes tantummodo vident, quae videre oportet, sed de illis non sentiunt, ut sentiendum est.* Atra bilis enim abdominalia viscera obsidet (§. 1102.); in vera Phrenitide cerebrum primario afficitur (§. 771.).

§. 1119. **Q**uae gradu modo differt a Melancholia tristi, hujus proles est, ex iisdem causis oritur, iisdem fere remediis curari solet.

Sponte

(r) De caus. & sign. morbor. diurn. Lib. I. Cap. vi. pag. 31.
 Chronic. Lib. I. Cap. v. pag. 326.

(t) *Aretaeus* ibidem.(s) Morbor.
(u) Ibidem

Sponte ergo patet, maniam, a melancholia praegressa productam, esse eundem morbum quoad materiam & quoad causas; tantum differre furoris vehementia. Dictum enim fuit ad §. 1102., atram bilem accumulari in visceribus abdominalibus, & dum ibi fixa haeret, augeri omnia symptomata, quae comitabantur materiam atrabilariam adhuc aequabiliter per totum sanguinem dispersam. Ubi autem atra bilis diu haeret visceribus impacta, mora acrior & malignior redditur, tuncque tenuiori & acriori parte per venas resorpta, & cum sanguine ad cerebrum delata, poterit immanes illos furores producere; quin etiam idem contingere poterit, licet nihil de atra bile ad cerebrum venerit, sed fixa haerens in visceribus majorem malignitatis gradum acquisivit; uti probatum fuit ad §. 1102. Unde optime *Trallianus* (*w*) de diuturna melancholia agens, dixit: *Inveteratus enim & veluti in naturam conversus, incurabilis propemodum evadit: & tali morbo affecti non tantum melancholia laborant, sed etiam per circuitus insaniunt. Nihil enim aliud est mania, quam melancholiae ad majorem feritatem intensio.* Tota ergo curatio maniae, a melancholia praegressa ortae, eadem est; adeoque jam tradita. Illa vero, quae spectant ad curam maniae ab aliis causis ortae, postea singularim dicentur.

§. 1120. **I**n quo morbo est ut plurimum immensum robur musculorum, pervigilium incredibile, tolerantia inediae & algoris mirabilis, imaginationes horrendae, Lycanthropiae, Cynanthropiae, &c.

Sequitur jam, ut considerentur mirabilia illa symptomata, quae in maniacis observari solent: ad quae intelligenda conducent sequentia.

Antea ad §. 700., ubi de *Delirio Febrili* agebatur, notatum fuit, delirium adesse tunc, quando idearum ortus non respondent causis externis, sed ab interna cerebri dispositione mutata pendent, nata praeter voluntatis imperium. Simul ibidem dictum fuit, ideas saepe comitari illud gratum, vel ingratum, quod inevitabili necessitate rapit totam mentem, ut illud gratum faciat perennare, ingratum vero removeat vel destruat. Sic oriuntur validissimi animi affectus, quos & enormes saepe sequuntur corporis motus, per quos conatur homo illud displicens removeere vel destruere, illud placens retinere. Videte hominem ira subita & summa correptum, quantum robur habeat, quanta cum audacia quaevis pericula spernat. Si jam in maniaco delirante talis nascatur idea, quae iram fuscitat summam, incredibili musculorum robore quaevis fere obstacula superat, a pluribus robustis viris vix coërceri potest, & tanto magis furit, quo majora sentit furoris sui impedimenta. Tunc tota mens non cogitat nisi solam hanc ideam, quae tandem fere indelebilis redditur. *Helmontius* (*x*) pulchra habet circa maniam observata, quae

(*w*) Lib. I. Cap. XVI. pag. 103.
§. 39.

(*x*) In Capitulo: *Demens Idea* pag. 226.

quae hoc confirmant. Examinavit enim maniacos, qui resipuerant postea, fati memores illorum, quae ipsis contigerant illo tempore, dum incipiebant furere: fatebantur autem, quod spoliarentur primum omni discursus consecutione, manerentque in punctuali immersione unius conceptus, extra quem nil aliud cogitarent, cum moerore, molestia & importunitate; cogitabant autem non secus, ac si in speculo illum semper conceptum fuissent intuiti. Imo nec sciebant, se tum istud cogitare, vel suo conceptu sic aspiciere, quanquam sic immobiliter cogitarent, ut tandem sub ingressum & dominium maniae, si contingeret illos stare, stetissent per dies aliquot absque lassitudine, nec scirent se stare. Longe autem validius afficitur tunc sensorium commune a tali idea, quam ab ulla alia, quae sensuum ministerio menti offertur; atque ideo famem, sitim, acerrimum frigus hyemale tolerant, ultra quam fieri posse quis crederet. Vidi maniacum omnia corporis integumenta lacerasse, & nudum stramini incubuisse in loco lapidibus strato, dum asperrima saeviebat hyems, per plures septimanas; quandoque per octo dies omni cibo abstinuisse, dein oblata quaevis ingurgitasse avidissime; imo & foedissimo spectaculo proprias faeces alvinas devorasse, licet optimi cibi suppeterent. Per plures septimanas noctes & dies pervigil horrendis clamoribus totam replebat viciniam; & tamen per plures annos supervixit, sedato quidem furore, sed fatuus, & omnium rerum immemor: ubique locorum tristitia talia humanae calamitatis specimina in morodochiis occurrunt; & plura similia apud *Forestum* (y) aliosque auctores legi poterunt; ubi & mirae imaginationes enarrantur, quae in hoc morbo laborantibus observatae fuerunt, in singulis maniacis fere diversae. Videntur autem veteres Medici quandoque pro varietate laesae imaginationis maniae aliud nomen indidisse; *Lycanthropiam*, *Cyuanthropiam*, dum furibundi imitarentur canes vel lupos, & quandoque crederent se in haec animalia mutatos esse. Hujus morbi descriptio legitur apud *Aetium* (z) ex *Marcello* desumpta: dicit autem, Februario mense illos noctu exire, in omnibus canes aut lupos imitari, & donec illucescat, mortuorum sepulcra aperire. Optime tamen notavit *Eruditissimus Freind* (a), post *Gorraeum*, legendum esse διαγχοι loco διαολγχοι; cum alii auctores, qui hujus morbi mentionem fecerunt, nil dicant de sepulcrorum apertura, sed tantum quod tales maniaci inter mortuorum monumenta versentur. Idem autem ulterius confirmat daemoniacus ille, de quo legitur (b) in sacris literis, quod in monumentis versaretur die ac nocte, clamans, vincula rumpens, nudus &c. nulla pariter mentione facta de sepulcrorum apertura. Pallidos, siccis oculis & cavis, lingua arida, siticulosos describunt veteres Medici fuisse tales aegros, & tibias exulceratas habuisse propter assiduos lapsus, & canum morsus; simulque monuerunt, lycanthropiam esse melancholiae speciem. Rusticum hac maniae specie correptum vidit *Forestus* (c), qui verno tempore circa caemeterium versabatur, & omnia

(y) Lib. X. Observ. 20. pag. 431. (z) Lib. VI. Cap. xi. pag. 104. versa. & Charter. Tom. X. pag. 502. 503. (a) Histor. of Physick Tom. I. pag. 20. (b) Marc. Cap. v. & Lucae Cap. viii. (c) Lib. X. Observat. 25. pag. 440.

omnia illa signa habebat, quae ex veteribus Medicis modo enumerata fuerunt.

§. 1121. **N**otandum vero, anatomica sectione constitisse, horum cerebrum siccum, durum, friabile, in suo cortice flavum; vasa autem turgentia, varicosa, atro tenaci cruore distenta fuisse.

Constitit ex illis, quae de melancholia dicta fuerunt, quod possint deliria mira produci, licet causa materialis circa praecordia haereat, non autem in cerebro: attamen ad §. 1102. monitum fuit, materiae atrabilariae putrefactae attenuatae partem venis resorberi, & imprimis cerebri functiones turbare: praeterea ad §. 1104. dictum fuit, atram bilem, turgentem & motam, maniam pessimi generis producere, si in cerebrum perrexerit; adeoque in mania, post melancholiam diuturnam nata, saepe obsidentur vasa encephali simili materia, quae, prout diversis locis haeret, varias encephali functiones turbare vel & abolere poterit. Notavit *Hippocrates* (*d*), quod in *Maniacis convulsio accedens amaurosin facit*, nervorum opticorum origine laesa vel oppressa per materiam atrabilariam. Imo videtur *Aurelianus* (*e*) in curatione maniae tentasse, ut impactam cerebri membranis hanc materiam solveret, dum dicit: *Tunc etiam spongiis calidis oculi vaporandi, atque palpebrarum duritia relaxanda, quo etiam per oculos usque ad cerebri membranas beneficium perveniat curationis*. Cadavera autem maniacorum aperta docuerunt, cerebrum saepe sic mutatum fuisse, prout hic in textu describitur. Vidit hoc in maniacy cadavere celebris Cremonensis Medicus *Ghisi* (*f*). In cive Leodiensi melancholico, dein maniacy mortuo, invenit *Bonetus* (*g*) cerebrum siccissimum, durum, in summa parte friabile, ad altitudinem digiti flavedine tinctum. Similes observationes, quae hoc confirmant, & alibi habet (*b*). Plures aliae praeternaturales mutationes in cadaveribus maniacorum deprehensae fuerunt: ossa cranii densissima & crassa, futuras fere deletas, meningem utramque induratum, cerebrum durius solito, glandulam pituitariam parvam & admodum duram, invenit *Celeberrimus Littré* (*i*). Piam matrem ex viridi flavescens, fere ubique duplo crassior dura meninge, nulla vasa conspicua habentem, duram matrem callosam mollioris cornu instar, inventam fuisse in hoc morbo alibi (*k*) legitur. Plura alia in historia Medica habentur; sed cum hic praecipue agatur de illis, quae in cadavere observata fuerunt, ubi mania post melancholiam secuta fuit, modo dicta sufficient.

(*d*) Coac. Praenot. N°. 485. Charter. Tom. IX. pag. 880. (*e*) Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. v. pag. 332. (*f*) Lettere mediche dell dottore Martino Ghisi pag. 26. (*g*) Sepulcret. S. Anat. Pract. Tom. I. Lib. I. Sect. 8. pag. 205. (*b*) Ibidem pag. 221. (*i*) Acad. des Sciences 1705. Memoir. pag. 47. (*k*) Medical Essays Tom. IV. N°. 26. pag. 415.

§. 1122. **T**um etiam in hoc morbo omnes excretiones fere cessasse pariter.

Cum haec Maniae species Melancholiam praegressam supponat, & demonstratum fuerit ad §. 1094., omnes secretiones & excretiones minui eo magis, quo magis accumulatur in sanguine illud spissum atrabilarium, patet ratio, quare in maniacis cessent fere omnes excretiones, vel saltem fiant parcissimae. Tales enim maniaci exsuccum aridumque corpus habent, & saepe pertinaciter cibum ac potum diu respuunt, unde nulla saliva os maddescit, urina fit parcissima; cibi, si ingerantur, difficulter motu peristaltico promoventur per sicca intestina, bibulae venae omne resorbent liquidum, unde paucae faeces alvinae in crassis intestinis accumulantur, nec egeruntur, & ideo solet strictissima alvus in hoc casu esse.

§. 1123. **P**raecipitatio in mare, submersio in eo continuata, quamdiu ferri potest, princeps remedium est.

In cura melancholiae, §. 1113. & sequentibus, commendabantur talia remedia, quae solvendo, incidendo, stimulando, materiam atrabilariam, visceribus abdominalibus impactam, attenuare, & de corpore postea expellere valebant. Verum praeter illa etiam laudabantur alia, quae illam ideam, circa quam delirium melancholicum versabatur, sensim mutare & tandem penitus delere poterant, vel saltem sic debilitare, ut sensorium commune non afficeretur inde validius quam ab aliis ideis per sensus subministratis. Cum enim melancholia, uti §. 1090. dictum fuit, a mente initium ducere possit, & brevi in corpore sano atram bilem producere, patet satis,educta hac saburra de corpore, tamen superstitem manere posse illam mentis in sua cogitatione mutatae conditionem, quae atram bilem nasci fecerat. Praeterea si ab atra bile, prius nata in sanguine, & in visceribus abdominalibus accumulata, delirium melancholicum productum fuit, poterit diuturnitate morbi tam vivida & efficacem esse in sensorio communi haec idea, ut maneat, licet causa materialis morbi, atra bilis nempe, expulsa fuerit de corpore. Praecipue autem hoc continget in Mania, quae melancholiae major gradus est, & in qua ob furorem validior perturbatio est sensorii communis. Hinc videmus, prudentes Medicos multa tentasse, ut praesentem illam conditionem mutarent, turbando totum corpus validis remediis. Hellebori, vomitoria antimoniata, mercurialia &c. ad hunc scopum adhibita fuerunt; non adeo ut evacuando agerent, sed potius, ut turbato toto corpore, concussis omnibus visceribus & vasis, solutis omnibus humoribus, mutaretur praesens status, quo nullus inferior esse potest, dum, ferarum instar, vinculis, carcere &c. coerceri maniaci debent, & ab hominum commercio secludi. His factis, si nondum succederet curatio, vel saltem mitigatio saevi furoris, tentaverunt talia, quae subtili fragrantia per omnia corporis loca penetrarent,

& saepe cum felici successu. Moschi satis audax dosis ad grana sedecim, vel viginti, profuit quandoque, uti etiam in Epilepticis, velut antea dictum fuit; & dum haec scribo, in nobili juvene maniaco lactus vidi pulchrum moschi effectum. Post vomitorium antimoniatum mane & vesperi drachmam dimidiam camphorae dedit pluribus maniacis Medicus Anglus, & curavit feliciter (1). Sponte autem patet, similia remedia tentari non posse in plethoricis & calidis corporibus, in quibus alia Maniac species quandoque observatur, uti §. 1127. dicitur; quae certe auferretur a tali methodo curandi. Verum in plurimis Maniacis collapsa vasa videmus, & corpus quandoque frigescere, inprimis artus inferiores: tales facile haec ferunt remedia, imo a validis etiam Emeticis vix afficiuntur. Antimoniale Emeticum in nobili muliere novemdecim annorum nullum vomitum fecit (m), sed duodecim horarum somnum, & quidem satis profundum. Novi, data fuisse grana duodecim *mercurii vitae* absque ullo effectu mulieri maniacae, quae sanitatis tempore a viginti granis *yppecacuanhae* in vomitum enormem & hypercatharsin mota fuerat. Ex quibus omnibus patet, talem methodum a prudenti Medico tentari posse.

Ubi autem incassum omnia haec adhibita fuerunt, vel debet miser talis aeger suo fato relinqui, vel extremum submersionis remedium adhiberi, ut deleantur, mortuo fere sub aquis homine, omnes ideae. Fructus, quem viderant Medici ab hac methodo in cura Hydrophobiae, uti postea dicitur, videtur causa fuisse, quod in desperatis Maniacis idem tentaverint, & fortuiti casus docuerunt felicem eventum. Faber lignarius Antverpiensis a terrore summo, dum horrenda spectra se vidisse noctu credebat, amens factus fuit; dumque in curru vinculus ad alium locum veheretur, solutis sibi vinculis, curru exsiliit in stagnum profundum & submersus, ac pro mortuo habitus in currum repositus. Revixit tamen, jam mentis compos, & per octodecim annos superstes fuit (n). Hoc exemplo in spem erectus *Helmontius* tentavit submersionem in aliis Maniacis; & testatur, nunquam defuisse successum, nisi quoties praecociter submersos ex aqua educeret, metuens ne suffocati interirent. Satis enim diuturna submersionis mora requiritur, uti in sene hydrophobo praefens vidit *Helmontius* (o), quem vinculum funibus, & pondere pedibus adligato, submerserunt tamdiu, donec Psalmus *Miserere* integer recitari potuisset: dein aquis eductum hunc senem adhuc binis merferunt vicibus, sed minori temporis spatio sub aquis retinuerunt. Fatetur *Helmontius*, quod mortuum jam crediderit: cum tamen solutis vinculis haustam aquam marinam evomuit, ad se rediit, & postea sanus vixit. Plura alia observata in eodem loco habentur, quae docent, non tam cito mori submersos, ac vulgo creditur; de qua re etiam legi merentur illa,

quae

(1) Act. Societ. Londin. N°. 400. pag. 347. Abridg. Tom. VII. pag. 632. 633.
 (m) Ibidem. (n) *Helmont. in Capitulo: Demens idea* pag. 228.
 (o) Ibidem.

quae apud alios autores habentur (*p*); & probant, per plures horas submersos sub aquis homines tamen revixisse.

Videtur ergo adhiberi posse tale remedium in desparata mania, cum absolutum vitae periculum non adfit; ut nempe, deletis pro tempore omnibus ideis, dum nulla vitae signa supersunt, tollatur & illa latens diathesis sensorii communis, quae maniam fecit. Aliquando enim, *quos ratio non restituit, temeritas adjuvat* (*q*). Simul etiam videtur patere, submerisionem in mari non plus prodesse quam in alia aqua, cum faber ille Antverpiensis in stagno submersus convaluerit.

§. 1124. **F**rustra tentatae per omnia remedia, varix, haemorrhoids, dysenteria, hydrops, haemorrhagia magna spontanea, febres tertianae, quartanaeve accedentes, salutaria fuerunt.

Uti jam saepius in aliis morbis antea pertractatis dictum fuit, semper attendendum est ad illa, quae sponte in morbis contingunt, & levamen vel integram curationem adferunt, ut Medicus haec conetur imitari per artem; vel saltem caveat, ne turbet aut impediat naturae, morbos curantis, salubria haec molimina. Observatio autem docuit, maniacis profuisse sequentia, dum nullis etiam remediis cedebat morbus.

Varix, haemorrhoids. Quantum boni inde in melancholicis sperare liceat, antea ad §. 1110. dictum fuit. Cum autem Mania a Melancholia tristi gradu tantum differat, patet, eadem & maniacis profutura. Dum enim atrabilaria faex per metastasin in venis artuum inferiorum accumulatur, vel per haemorrhoides fluentes subducitur de corpore, liberantur viscera abdominalia gravata hac saburra, & morbus levatur. Simul etiam, sanguine distendente vasa inferiora, vel per eadem aperta evacuato, impetus & copia humorum a capite derivantur, quod magni momenti est ad mitigandum ferox delirium, uti alia occasione ad §. 779. in Phrenitidis historia patuit. Balnea ergo pedum, frictions, aquae calidae vapor anum alluens, multum prodesse poterunt maniacis: sed saepe magna difficultas in cura hujus morbi est, quod furibundi tales aegri praeceptis Medicorum raro obedire velint. Memorabilem casum habet *Schenkius* (*r*) de fabro aerario, qui vigesimo septimo aetatis anno maniacus factus, per aliquot menses catenis vinciri debuit, ne sibi vel aliis noceret: ortis vero varicibus nigro sanguine multum distentis in cruribus, ad sanam mentem rediit. Verum manebant illae varices per plures annos, & per intervalla satis acriter dolebant; simulque tunc recidivam minantis maniae aliqua signa aderant; quae cavebatur tamen, dum tumentes varices inciderentur.

Dysenteria. Ad §. 1104., ubi de atra bile turgente & mota dicebatur,

(*p*) Pechlin. de vita sub aquis. Winslow sur l'incertitude des signes de la mort.
 (*q*) Cels. Lib. III. Cap. IX. pag. 138. (*r*) Lib. I. pag. 142.

tur, monitum fuit, atra bile subito soluta, simulque ad magnam acrimoniam evecta, pessimam sequi dysenteriam, cum dolore intolerabili, subita putredine, & gangraena subito lethali. Verum funestus ille eventus tunc metuendus est, ubi confertim & subito eliquata materies atrabilaria in intestina venit: ubi vero sensim soluta, nec admodum acris per intestina secedit, tunc talis dysenteria, licet molesta satis, levamen morbi facit, partim evacuando morbi materiem, partim etiam a capite derivando humores, dum irritatis intestinis ab hoc stimulo, major liquidorum copia versus vasa meseraica tendit. In genere monuerat *Hippocrates* (s), uti antea ad §. 963. notavi, quod *hujusmodi egestiones etiam eos, qui prius sunt in corporibus, morbos sanant; antiquiores quidem diuturno tempore; recentiores autem in paucis diebus submovere possunt.* Unde simul videtur, maniae curationem a diuturniori dysenteria tantum sperandam esse; adeoque cavendum, ne intempestiva medela cohibeatur. Alibi autem (t) bonum esse dicit, si Maniae succedat Dysenteria. Et econtra metuebat maniam secuturam, ubi, Dysenteria cessante, flammeus rubicundus in facie color succederet, humoribus sursum raptis: talis enim sensus videtur *Coacae Praenotionis* (u), quae sic legitur. *Dysentericae, subrubrae, limosae, largae defectiones alvi, in flammeis, valde rubicundis coloribus, solutae, maniae timorem inducunt.*

Hydrops. In eodem Aphorismo laudat Hippocrates hydropem maniae succedentem. Ut autem intelligatur, quomodo hydrops maniae prodesse possit, notandum est, quod quandoque ille morbus a solutis nimis humoribus nascatur, qui tunc vasis majoribus elabuntur, & in cavis corporis vel in panniculo adiposo colliguntur. Verum talis humorum solutio dum adest, & tenax illud atrabilarium pariter attenuabitur, & exibat de corpore; vel per metastasin ad alia loca corporis deponetur cum levamine. Notum est, per argenti vivi usum totum sanguinem solvi in tenuem & putridam lympham, quae vel per alvum exit, vel per salivales glandulas excernitur; unde validam mercurialem salivationem passu aegri pallefcunt toti; & si excretio per ductus salivales a quacumque causa impediatur subito, facies, collum, labia immaniter tument ab aggesta lymphā non excreta. Observata Medica jam docuerunt, maniacos aliquando salivatione mercuriali sanatos fuisse: ita *Wepferus* (w) curavit rusticum maniacum, dando *Turbith minerale*, donec ptyalismus sequeretur. Si ergo talis solutio humorum ab alia quacumque causa facta fuerit, poterit & quandoque mania sanari.

Praeterea quandoque in maniacorum cadaveribus inventa fuit aquosa coluvies in ventriculis cerebri (x); quae resorpta, & ad alia loca corporis deposita, posset maniae levamen adferre, nato tumore hydropico in alia corporis parte: sic observamus saepe, difficillimam respirationem, a pectoris hydro-

(s) Praedict. Lib. II. Cap. XIII. Charter. Tom. VIII pag. 821. (t) Aphor. 5. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 294. (u) N°. 465. Charter. Tom. VIII. pag. 879. (w) Observat. Med. Pract. de Affect. Capit. Observ. 83. pag. 323. 324.. (x) Medic. Essays Tom. IV. N°. 26. pag. 416.

hydropes naram, levari, dum pedes incipiunt tumere; & contra pedum tumorem hydropicum, subito evanidum, pectus gravare. Ex quibus patet & alia ratio, quare hydrops maniae prodesse possit.

Haemorrhagia magna spontanea. Antea ad §. 741. monitum fuit, *Hippocratem* per haemorrhagiam intellexisse illam, quae per nares fit, si non nominaret aliam partem corporis, unde sanguinis evacuatio prodiret: simili sensu & hic haemorrhagiae vocabulum videtur intelligi. Constitit pariter ex illis, quae ibidem dicta fuerunt, uti & ad §. 779. in cura phrenitidis, quantum boni in capitis morbis ab haemorrhagia narium, sed spontanea, expectare liceat; cum rami quidam carotidis internae per nares distribuuntur, adeoque sic simul depleantur vasa sanguinea per encephali fabricam distributa. Simul autem facile patet, talem haemorrhagiam praecipue profuturam in illa maniae specie, quae §. 1127. describetur.

Febres tertianae, quartanae. Antea in Historia febrium intermittentium demonstratum fuit, per validos illos concussus tempore frigoris febrilis, auctamque dein caloris tempore velocitatem & impetum circulationis, multa agitari posse & solvi, quae visceribus impacta haeserant: adeoque spes est, atrabilariam materiam sic attenuari & expelli posse. Praeterea ad §. 757. probatum fuit, causam latentem febrium intermittentium subtilissimum fluidum nerveum, nervos per quos fluit, vel encephalon mutare, unde haec omnia oriuntur: poterit ergo per hanc mutationem deleri & illa causa, quae maniam fecit. Postea enim patebit, non ab atra bile sola maniam produci, sed levem saepe sensorii communis mutationem ad hoc sufficere, licet nihil morbofi in reliquo corpore deprehendatur. Unde merito monuerat *Hippocrates*, febres intermittentes ab aliis magnis morbis vindicare corpus, uti ad §. 754. latius dictum fuit; ubi & plura observata practica habentur, quae hanc rem confirmant.

§. 1125. **H**ujus Maniae species oritur, postquam autumnali, valida, diuturna, intermittente febre, corpus exhaustum, debilitatumque, tam per morbum, quam per iteratas missiones sanguinis, & evacuationes alvi saepissime repetitas; tum etiam per eadem haec renovari hoc malum solet.

Haecenus in primis actum fuit de mania, quae melancholiam diuturnam sequitur, & tantum fere gradu differt ab hoc morbo: verum & aliae maniae species sunt, saepe difficulter curabiles, in quibus nulla signa docent, aliquid haerere in visceribus mali; sed solum sensorium commune turbatum est, & quidem a causis latentibus. Auctus humorum motus per vasa encephali in paroxysmo febris intermittens validum in quibusdam delirium facit; sed cessans, simulac deservescit febris. Inflammatio caput internum occupans phrenitidem facit cum saevo furore; & quandoque per hunc morbum sic mutatur sensorium commune, ut sedata febre, sanata hac inflammatione, ferox illud delirium maneat, tuncque phrenitis dicitur in maniam

niam abire ; de quo videantur illa , quae ad §. 774. dicta fuerunt. Dum peregrinum quid cum sanguine movetur , turbantur saepe omnia in cerebro , uti videmus in ebriis , qui quandoque pessime furunt , donec stimulus ille , fermentatis liquidis inhaerens , vel expulsus fuerit de corpore , vel subactus & iners redditus. Dum elapso saeculo tentabant transfusionem sanguinis , & mira promittebant quidam Medici in morbis curandis , si sani animalis sanguis transmitteretur in venas hominis , educto proprio sanguine ; doluerunt triflem eventum audacis experimenti , cum sequeretur ingens furor in miseris illis , & deinde mors ; hinc publica auctoritate vetitum fuit , ne inposterum in corpore humano similia tentarentur (y). Bonus sanguis animalis sani , sed diversus a sanguine humano , per vasa encephali fluens , turbavit ilico totum sensorium commune , & furorem induxit. Unde discimus , non semper requiri insignes noxas encephali ad tanta mala producenda , sed leviores saepe causas sufficere. Animi affectus subiti & validi toties maniam fecerunt ; inprimis ira , merito brevis furor dicta , qui , dum frequenter recurrit in hominibus iracundis , tandem stabilem furoris characterem in sensorio communi relinquit , sicque maniam producit , difficillime saepe curabilem. Optime hoc notavit *Helmontius* (z) dicens : *Dementiae tanto deteriores , quae suscitantur absque excrementorum infamia , quia vel continuo perseverant , vel statim recurrunt recidivarum periodis : alioquin absuntis spurcitiis , sponte cessant labe prognatae.* Si enim ab atra bile oriatur mania , spem habemus , soluta & evacuata hac materia morbum curari posse : verum ubi a valido animi affectu sic mutatur sensorium commune , ut mania sequatur , satis patet non intelligere liquido Medicum , qualis sit haec mutatio sensorii communis , & per quae tolli debeat remedia. Tales manias aliquoties natas vidi in puerperis , si valida exandescerent ira primis diebus puerperii ; omnium maxime si illatas injurias imo sub pectore concederent , & memores foverent iras : sequebantur enim vigiliae molestissimae , & post paucos dies mania , quae in quibusdam tota vita mansit , licet plura & satis efficacia fuissent tentata remedia : in aliis sensim sedatum fuit malum , & postea mente ac corpore sanae vixerunt. Quibusdam mansit pristini morbi vestigium , recidivam faciens circa aequinoctium vernalis & autumnale , quando magnae illae mutationes corpori humano contingere solent. Plures vidi , qui verno tempore per tres quatuorve septimanas erant maniacy , dum reliquo anni tempore recte valerent ; imo in quibusdam familiaribus haereditarium tale malum certo aetatis tempore se prodit.

Commune nervorum principium a Medicis solet vocari sensorium commune ; nempe illa corporis pars , unde omnes nervi , sensibus & motibus voluntariis servientes , suam ducunt originem. Illud sensorium commune in encephalo haerere omnes concedunt , & hoc pluribus demonstratum fuit , ubi de Apoplexia agebatur. Verum constat ex Physiologicis , totum encephala-

(y) Dionis cours d'Operations de Chirurgie: 8. demonstrat. pag. 498.

(z) In Capitulo: *Demens idea* pag. 226.

cephalon vasculosum esse, adeoque functiones hujus pendent a libero motu fluidorum sanorum per vasa determinatae magnitudinis, debito cum impetu. Fluidorum ergo mutata indoles, vasorum capacitas mutata, celeritas motus humorum aucta vel minuta, hic miris & variis modis turbare possunt omnia, inprimis in illis corporibus, in quibus humores satis soluti sunt, vasa tenera & impulsis liquidis minus resistentia: haec autem obtinentur hystericeis dictis mulieribus, in quibus a levissima causa tantae excitantur turbae: sed simul tunc solet in his mutari respiratio; suspiria ducunt, sanguis minus libere a capite redit (uti pluribus explicatum fuit ad §. 1010. 3. 7.) rubore suffunduntur genae, & pari modo vasa capitis interni magis distenduntur, soluti humores vasa aliena ingrediuntur per errorem loci (vide §. 118.) majora vasa dilatantur, quae minora vicina comprimunt & impediunt; unde facile patet, miras mutationes in sensorio communi fieri posse a levioribus etiam causis; & saepe observatur, hystericas mulieres delirare, dum illos vapores, uterinos dictos, patiuntur. Si etiam in aliis partibus corporis nascatur impedimentum sanguini per vasa moto, poterit versus caput majori impetu & copia derivari, ac similia mala producere: spasmodicas tales constrictiones in visceribus abdominalibus hystericae toties experiuntur, uti notum est. Videtur & *Hippocrates* hoc observasse, dum a pulsu quodam & palpitatione circa lienem praevidebat majorem sanguinis impetum versus caput; uti etiam, si circa hypochondria aliqua tensio sentiretur, absque dolore aut inflammatione viscerum hic sitorum; de quibus videantur illa, quae ad §. 741. habentur de signis haemorrhagiae narium futurae in febre ardenti. Salubri autem tali evacuatione liberabantur tunc vasa encephali nimio sanguine distenta: quod si non fieret, vel non satis larga copia, turbabantur omnes cerebri actiones, uti tunc dictum fuit. Ob hanc causam videtur alio in loco (a) *Hippocrates* monuisse sequentia: *Si autem & pulsus insit in hypochondrio, perturbationem significat, vel delirium: verum oculos illorum intueri oportet. Si namque crebro moveantur, illos insanire metus est.* In quo loco *μανίαν* vocabulo utitur. Cum autem ad musculos oculorum tot insignes nervi veniant, patet satis, talem cerebrum & insolitum motum oculorum designare, quod omnia incipiant turbari in encephalo. Omnia haec dicta confirmant, a levioribus etiam causis posse maniam oriri, atque ubi semel hunc morbum quis passus fuit, satis facile recidivam fieri; quod & *Aretaeus* (b) monuit, dicens: *Nonnullos namque, qui penitus soluti morbo videbantur, aut vernum tempus, aut error in victu, aut ira casu aliquo proritata, denuo ad furorem revocavit.*

Simul etiam intelligitur ratio, cur ille morbus innumera deliriorum varietate ludat, prout haec illave sensorii communis pars magis afficitur. Notavit *Aretaeus* (c), quosdam *Astronomiam* discere sine doctore, *philosophiamque* possidere a nemine traditam, *poëticam quoque novisse veluti a Musis infusam &c.*
In-

(a) In Prognostico Textu 28. Charter. Tom. VIII. pag. 611. (b) Lib. I. de caus. & sign. morbor. diuturnor. Cap. vi. pag. 31. (c) Ibidem.

Infinitae enim & novae ideae excitari possunt in sensorio communi per causas internas in illud agentes, uti pluribus ad §. 700. explicatum fuit, ubi de *Delirio febrili* agebatur. Vidi foeminam, quae aliquot vicibus maniam passâ fuit, dum insaniret, omnia ligato sermone pronunciaffe, & mira facilitate rythmos invenisse, cum nihil tale unquam aliter perficere potuerat dum esset sana, imo nunquam tentaverat, a prima juventute manuum laboribus victum sibi comparare coacta, & fatis hebetis ingenii. In tali autem mania, quae non oritur ab atra bile praegressâ, alia curandi methodus requiritur. Si vires validae sint, nec a praegressis morbis exhaustum corpus, evacuationes per sanguinis missiones, purgantia leniora, ut tamarindi, folia fennae, serum lactis & similia profunt, ut humorum, vasa distendentium, copia minuatur, & impetus a capite avertatur. Cavendum tamen, ne subitis & validis evacuationibus omnes prosternantur vires; tunc enim saevus ille furor quidem tollitur, sed succedit maniae impotentia quasi sensorii communis, & tota vita manet inmedicabilis stultitia; sicque hebetes, omnium rerum immemores, innocuorum infantum instar nugantur perpetuo, & in misero hoc statu quandoque senescunt, quales casus in morodochiis saepius occurrunt.

Ubi autem per hanc methodum non succedit curatio, tunc nil superest, quam tentare, ut validis remediis datis turbentur omnia in corpore, hac spe, ut sic mutetur praesens conditio, de qua re dictum fuit §. 1123.

Huc refertur & illa Maniae species, quam non raro accidisse observavit *Sydenhamus* (*d*) miratus, nullam apud autores mentionem fieri hujus maniae, quae post febres intermittentes, diurnas nempe, & maxime quartanas, quandoque sequitur. Antea ad §. 753., ubi de febribus intermittentibus agebatur, patuit, per has febres, imprimis si & validae fuerint & diurnae, omnia corporis fluida mutari admodum, ita ut saepe in pessimam cacochymiam degenerent, sicque multos morbos chronicos producant. Si ergo crassior & acrior sanguis in vasis encephali haerere coeperit, vel secreta inde liquida aciora illud irritaverint, patet fatis, turbari & sic posse sensorium commune, atque maniam produci. Frequentius hoc contigisse monet *Sydenhamus*, si per sanguinis missiones frequentes, repetitas saepe alvi purgationes, cura febrium tentata foret, adeoque vires talium aegrorum admodum debilitatae languerent. Ad hanc maniam alia methodo curationis usus fuit, de qua sequenti numero dicitur.

§. 1126. **H**aec species solis reficientibus, replentibus, cardiacis, roborantibus, diu continuatis, sanatur. At, si evacuando tentatur, atrophiam, debilitatem, insuperabilem fatuitatem, infert.

Cum in reliquis maniae speciebus ab evacuantibus curationem auspiciari solerent Medici, caute monuit *Sydenhamus* (*e*) nihil hic magis nocere, cum

(*d*) Sect. 1. Cap. v. pag. 123.

(*e*) Ibidem.

ab his furor quidem domari solet, sed simul sequatur immedicabilis stultitia. Imo notat, quod aeger in sanitatis limine jam constitutus, dum enema tantum injiceretur ex lacte saccharato, ilico se pejus habuerit, recrudescente denuo mania, quae fere sopita fuerat. Cum autem effoetus & vappidus in talibus aegris sanguis esset, in victu analeptico, & cardiacis roborantibus remediis, curae spem ponebat; imo & potu generosiore reficiebat tales aegros, & in lecto diu multumque jubebat contineri. Sic post aliquot septimanas sensim in melius proficiebant: tunc cardiaca per aliquot dies ommittebat, pergens in solo victu analeptico; postea iterum dabat cardiaca, donec integra rediret sanitas. Hac methodo ingerebat corpori talia nutrimenta, quae facile a languentibus visceribus subigi poterant; simulque cardiacis & roborantibus viscera chylopoietica excitabat, ut melius agere in ingesta possent: augebat simul per grata haec stimulantia motum humorum, & vasorum actionem in liquida contenta: his omnibus conspirantibus emendabatur cacochymia post febres illas diuturnas relicta. Notandum autem, quod & Theriacam Andromachi dederit, ac quidem paulo liberaliori dosi; quae non tantum agit ut cardiacum calidum & stimulare, verum etiam ratione opii somnum conciliando in hac maniae specie videtur juvare. Plures tales formulae in Materia Medica ad hunc numerum habentur.

§. 1127. **M**ania vero enata in robustis, vegetis, floridae aetatis, plethoricis, calidis, sanatur iisdem mediis, ac species Epilepsiae (1081.); missione sanguinis iterata; purgatione forti, inter singulas interposita; dein, impetrata sedatione, opiatis, & cardiacis.

Ubi sanguis nimia copia distendit vasa in plethoricis hominibus, vel a calore aëris rarefcit, aut a spirituosus potibus magna copia assumtis inprimis in flore aetatis, tunc & observatum fuit, sic turbari sensorium commune, ut mania sequatur, imo saepe quam maxime furibunda. Facile distinguitur haec maniae species a reliquis per signa plethorae praesentis, calorem magnum, inprimis in capite, ruborem faciei & oculorum, pulsationem validam arteriarum carotidum ac temporalium; uti & per causas praegressas, quae subitam rarefactionem sanguini inducere possunt. Huc etiam spectant consuetae sanguinis evacuationes per haemorrhoides & menstrua suppressae, omniaque illa quae sanguinis impetum & copiam versus caput augere valent. Observatur hoc, quando lochia subito supprimuntur in puerperis, unde plurimi difficilesque morbi oriuntur, prout in hoc illudve viscus rapiuntur, uti postea ad §. 1329. dicendum erit. Notavit hoc optime *Hippocrates (f)* dum dixit: lochia quandoque irruere in caput, thoracem & pulmonem, & quandoque subitam mortem sequi. Postquam autem recensuit illa mala, quae fiunt, lochiis in pulmonem raptis, addit sequentia: *Quod si purgatio (uterina) im-*
petu

(f) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap. 45. Charter. Tom. VII. pag. 755.

petu sursum delata per os non exeat, neque ad pulmonem vertatur, ei ad faciem lochia dicentent, quae admodum rubicunda erit, & caput grave, neque id citra dolorem movere poterit; oculi etiam valde rubicundi erunt, & ex ipsis tenuis sanguis effluet: Est ubi etiam nonnullis sanguis ex naribus profluit, qui si effundatur, hoc modo diuturnior morbus evadit. Neque hoc in morbo acute aures audiunt. Cardialogo vexabitur, eructabit, mente alienabitur, & delirationes furiosae (Σαρβίαι μανιάδες) existunt. Paulo post notat, quod, si emergant ex hoc morbo, quandoque surditas aut caecitas maneat, compressa nempe a vasis sanguineis encephali distentis origine nervorum opticorum vel auditoriorum, ita ut postea liber motus spirituum nervosorum per has partes restitui nequeat. Huc etiam spectare videtur sequens Hippocratis (g) textus: Quibus mulieribus sanguis in mammis colligitur, maniam significat. Notum est, circa tertium puerperii diem, uteri vasis jam contringi incipientibus, serosum lacteum humorem in mammis colligi, quae tunc tument. Verum ubi loco hujus serosi pabuli sanguis ipse mammis distendit, signum est, lochia sursum rapi, & superiora corporis vasa omnia quam maxime urgere; unde tunc metuenda sunt omnia illa mala, de quibus statim dictum fuit.

Praecipuus curationis scopus in tali mania est, ut vasa nimis repleta vacuentur per sanguinis missiones, & avertatur impetus ac copia humorum a capite; quo spectant purgationes satis validae, pediluvia, epispastica &c.: simul rarefactio sanguinis tollatur, & caveantur causae, a quibus haec nasci posset; vasa superiora roborentur, stringantur, dum simul inferiores artus balneis, fomentis, vaporibus &c., laxantur quam maxime: his factis si pergat adhuc furor, opiatu tuto poterit compesci ille impetus.

Ad §. 1124. notatum fuit, spontaneas validas haemorrhagias maxime profuisse in mania, quae aliis remediis frustra tentata fuerat; adeoque cum fructu sanguinis largae missiones institui poterunt, inprimis in robustis, vegetis, plethoricis, calidis hominibus, de quibus hic agitur. *Hildanus* (b) plures casus habet, ubi per arteriae temporalis sectionem curata fuit mania, & quidem subito. Inprimis extemporaneum inde effectum vidit in robusta virgine, quae graves capitis dolores diu passa evaserat mania, conquerens se molestos tinnitus & sibilos in auribus percipere, dolorem pulsatorium circa tempora, & molestum fervorem in intimo capite; quae omnia signa docebant, distendi interna capitis vasa a copioso sanguine. *Juvenis Helvetus*, calidissima tempestate mari iter fecerat, simulque meracissimorum vinorum usui immoderato indulserat, unde maniacus evasit. Curatus fuit repetitis venae sectionibus, hirudinibus applicatis ad tempora, victu tenuissimo. Cum autem & vini abusu & calidissima tempestate magnus calor ac rarefactio sanguinis adessent in hoc aegro, hinc profuit balneum aquae frigidae, simul affusa aqua glaciali copiosa & cum impetu ad caput prius rasum. Plures alii casus Medicos docuerunt, frigidissima capiti applicata quandoque multum

(g) Aphor. 40. Sect. V. Charter. Tom. X. pag. 219.
Part. 2. pag. 45. 46.

(b) Efficac. Medic.

tum profuisse (*i*). Sic homini jam dudum maniaco somnum placidissimum conciliavit pileus nive plenus, capiti impositus: evigilans longe pacatior, & intra paucum tempus hac methodo curatus fuit (*k*). Mansit tamen spasmodica contractio in uno latere faciei, forte a frigidissima nive imprudentius applicata: notatur, postea & alios maniacos eadem methodo curatos fuisse. Felix talis cura etiam successit, dum ex viginti pedum altitudine frigidissima aqua irruerat in caput maniaci, unde secutus fuit somnus profundus viginti novem horarum, & postea evigilans aeger sana fruebatur mente (*l*). Plures observationes, quae egregium usum aquae frigidae in hac maniae specie confirmant, & alibi (*m*) habentur. Omnium autem maxime videtur haec methodus profuisse in illis, qui fervidissima aestate, & post usum nimium vini generosi, in hunc morbum inciderunt. Apud *Celsum* (*n*) etiam mentio hujus methodi fit, dum jubet totum corpus in aquam & oleum demergendum esse; super caput aqua frigida infusa: tunc enim reliquae partes corporis laxantur tepido calore, dum subitum frigus capitis vasa contrahit & roborat.

Laudantur autem & opiata in cura maniacorum, quando nempe prius evacuationes tam per venae sectionem repetitam, quam per purgantia, praecesserunt; omnium maxime si pertinaces adsint vigiliae. Fortuitus casus probavit opii effectum in virgine maniaca, dum unguentum, continens scrupulum opii Thebaici in aceto soluti, quod temporibus inungendis destinatum erat, devoraverat. Inde enim subito convaluit (*o*). Magnam autem opii quantitatem ferre posse maniacos pluribus observatis constat. Hujus morbi curatione celebris Medicus (*p*) dabat mane & vesperi grana duo opii in aquae fontanae cochleari soluti, & si nullus sequeretur somnus, addebat lingulis dolibus adhuc granum opii, donec sequeretur effectus: refert autem, quod aliquando pro una dosi quindecim grana opii debuerit dare; sed nunquam hoc tentavit prima vice, at sensim augendo opii quantitatem, donec pacato somno fruerentur aegri. In juvenibus & plethoricis utebatur sanguinis missionibus; sed affirmat se multos curasse absque Venae sectione. Omni octiduo dabat purgans hydragogum vel vomitorium antimoniatum, & vesperi ejusdem dici solitam opii dosin; nam per plures dies in opii usu pergebat, donec compefceretur furor. Audacter ex papavere parata pharmaca danda esse, post evacuationes factas, commendavit *Aetius* (*q*), atque inde resipiscere maniacos. Similem methodum laudavit *Sydenhamus* in maniacis juvenibus ac sanguineis, nam post aliquot Venae sectiones dabat omni octiduo acre purgans, & diebus intermediis cardiacum remedium, quod satis bonam copiam Theriacae Andromachi

(*i*) Acad. des Scienc. 1734. Hist. pag. 56.

(*k*) Psychrolousia or the history

of cold Bathing &c. pag. 452.

(*l*) Ibid. pag. 455.

(*m*) Lettere

Mediche del dottore Mart. Ghisi &c. pag. 27.

(*n*) Lib. III. Cap. XVIII.

(*o*) Acta Erudit. Mens. Jul. 1701. pag. 314.

(*p*) Jon. Jac. Wepreri

Historiae Apoplect. in Append. pag. 687.

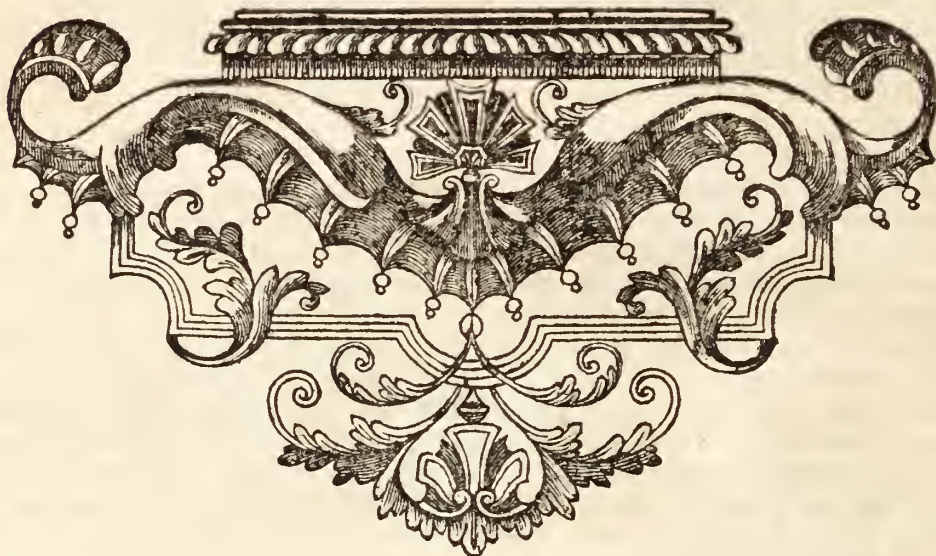
(*q*) Lib. VI. Cap. VIII.

pag. 101.

trachi continebat (*r*). Interim verum est, quod *Sydenhamus* bis de die tantum medium granum opii circiter exhibuerit; sed patet ex antedictis, quod tuto augeri possit haec quantitas, si opus fuerit.

Ex omnibus haecenus dictis patet, sollicite distinguendas esse varias maniae species, ut singulis idonea medela adhiberi possit, cum illa, quae huic speciei sanandae conducunt, in alia specie maniae nocerent.

(*r*) Sect. I. Cap. v. pag. 125.

R A B I E S C A N I N A.

§. 1128. **E**st & alia aegritudo, quae ob furorem saepe comitem, huc commode referri potest, quum ob summam perniciem tractari debeat.

Videtur commodissime hoc loco tractari posse ille morbus, qui *rabies canina* dicitur, cum quandoque tales aegri maniacorum instar furant, & vinculis coerceri debeant. Forte dubitari posset, an non potius pertineret ad morbos acutos, quam ad Chronicos: simulac enim in actum deducitur rabiosi animalis venenum, corpori humano applicatum, tunc paucorum dierum spatio occidit, & plerumque febrem habet comitem. Interim tamen latet saepe diu hoc venenum in corpore, antequam actuosum fiat, uti postea patebit. *Aurelianus* (s) acutorum numero adscribit rabiem caninam; *Cum non oporteat illud tempus aegrotanti imputari, quo nondum rabie vexatur, quippe cum passio necdum corpus afficiat; & cum emicuerit, non habeat superpositiones, seu dilationes, sicut qui specialiter tardis afficiuntur passionibus, & ob hoc celerrime aegrotantes interficiat, non solum ut acuta, sed etiam ut continua passio.*

Cum autem post morsum rabiosi animalis inflictum causa morbi jam haereat in corpore, & in quibusdam observata fuerit insolita maestitia, ac emaciatio corporis, diu antequam fierent hydrophobi, non videtur absolum, quod hic morbus inter Chronicos numeretur, licet ultima ejus periodus acutorum more aegrum tollat: praecipue cum efficax medela fere tantum sperari potest illo tempore, dum nondum ad ultimam illam periodum morbus pervenit. Sic Epilepsia merito morbis Chronicis adnumeratur, licet quandoque tempore paroxysmi moriatur aeger. Ita & atra bilis, tardus admodum morbus, dum turget & movetur, immanes febres & cito lethales accendit (vide §. 1104.).

§. 1129. **V**ocatur Rabies, & quia a Canum morsu ut plurimum, Rabies Canina, tum a symptomate terribili, aquae metus, hydrophobia, &c.

Nominis ratio sponte patet: cum saepe, licet non semper, furor adsit, rabies dicitur; & quamvis ab aliis animalibus etiam hic morbus hominibus communicetur, cum tamen a canibus frequentius hoc contingat, dicitur rabies canina. Cumque signum pathognomicon veneni illius, jam actuosum

red-

(s) Acutor. morbor. Lib. III. Cap. xi. pag. 222.

Tom. III.

Y y y

redditi, sit metus ingens omnium potulentorum; ideo dicitur ὑδροφοβία, vel & aliis ὑγροφοβία, uti *Aurelianus* (t) monuit; ita tamen ut fateatur hydrophobiac nomen magis consuetum esse, & communiter huic morbo tribui, uti & hodie solet.

Alio in loco (u) disputat, an rabies canina novus morbus sit, an non. Apud *Hippocratem* nullibi mentio fit illius morbi; sed tamen inde non sequitur, non existisse illius tempore. Forte minus frequens fuit illo loco, ubi *Hippocrates* vixit: nam ubique locorum hunc morbum non aequae communem esse innuit *Aurelianus* (w), dum dicit: *Cariam* atque *Cretam*, licet ab aliis venenatis animalibus fere immunes sint, canum rabie vexari frequentissime; & contra legitur (*), in tota meridionali Americae parte, canes nunquam rabie corripi. Certe canes omni aevo fuerunt, & hoc morbo frequenter corripiuntur; unde videtur admodum probabile esse, rabiem caninam antiquorum Medicorum tempore etiam existisse. Plura circa hanc rem solita sua eruditione collegit *Le Clerc* (x) ubi haec videri poterunt.

§. 1130. **O**ritur fere semper ab aliis animalibus, prius rabiosis, suscepto contagio, tamen & sponte in acutis quibusdam orta legitur, & observatur.

Omniū communissime ab aliis animalibus, prius rabiosis, teter hic morbus hominibus communicatur: interim tamen quaedam observationes docuerunt, eundem morbum absque hac causa productum fuisse. Sic legitur (y) de juvene viginti novem annorum, temperamenti calidi & sicci, qui summa excandescens ira proprium digitum indicem momordit, unde intra viginti quatuor horas hydrophobus factus est; & quidem adeo, ut ad solam aquae mentionem strangulari videretur; dein maniacus ac plane furibundus factus subito periit, dum post aeruginosam materiem vomebat bilem sinceram. In hoc casu videtur illud venenum per summum irae furorem natum fuisse in corpore, non vero aliunde accessisse. *Aretaeus* (z) hujus opinionis fuit, posse similia in corpore nasci illis, quae extrinsecus adveniunt, & aequale damnū facere: sic autem habet: *Alia millena eorum, quae in homine sunt, eandem speciem cum exterioribus causis obtinent: succi corrumpentes interne & externe: morbi quoque medicamentis perniciosissimos assimilant, & a medicamentis talia vomunt, qualia ob febres vomere solent.* Similiter *Aurelianus* (a) credidit, esse possibile, sine manifesta causa hanc passionem corporibus innasce, cum talis fuerit strictio sponte generata, qualis a veneno. Notum est, quod *Aurelianus*,
metho-

(t) Ibid. Cap. ix. pag. 218. (u) Ibid. Cap. xv. pag. 226. (w) Ibidem pag. 229. (*) Biblioth. raisonn. 1750. Avril, May, Juin pag. 422. (x) Hist. de la medec. part. 2. Liv. IV. Sect. 1. Chap. vi. pag. 463. (y) Epist. Joh. Bapt. Scaramucci ad Ant. Magliabech. in miscell. curios. dec. 3. a. 9. & 10. append. pag. 249. (z) De caus. & sign. morbor. acut. Lib. I. Cap. vii. pag. 5. (a) Acutor. morbor. Lib. III. Cap. ix. pag. 219.

methodicorum sectae addictus, omnes morborum causas ad strictum & laxum reduxit.

Cum autem in cadaveribus saepe inventa fuerint organa deglutitionis utcumque inflammata; biliosa circa stomachum; cerebrum, cerebellum, medulla spinalis sicca solita &c. (vide §. 1140.) satis verosimile videtur, si ab aliis causis similis mutatio corpori inducatur, posse & similem morbum sequi.

Vidimus in historia melancholiae (§. 1090.) hunc morbum a mente initium ducere posse, & in corpore bene sano a sola mutatione cogitationis atram bilem produci; quae atra bilis, ab aliis causis nata in corpore, vicissim faciebat pertinax delirium. Certum est numerosissimis observationibus, canes absque ulla infectione alterius rabiosi animalis rabiosos fieri, adeoque in illorum corpore illud venenum produci, non autem aliunde venire; quod hanc opinionem probat. Observationes autem fide dignissimae videntur confirmare in aliis morbis, absque ullo veneno rabiosi animalis, hydrophobiam natam fuisse. *Celeberrimus Boerhaavius* solebat hac occasione auditoribus suis affirmare, vidisse se, lictorem, qui carnificem aliunde accersere debuerat, ut publica de scelesto homine fumeretur poena, incidisse in febrim ardentissimam, omnemque potum oblatum cum summo horrore repudiavisse, & tertio die periisse: miser ille calidissima tempestate multum corpus moverat, deinde per quatuor horas nudato capite, solis radiis exposito, in scapha sederat, totoque hoc die solo fere spiritu vini usus fuerat. *Salus Diversus (b)* in muliere triginta sex annorum, febre pestilenti detenta primo, dein, hoc morbo expugnato, dysenterica reddita, atque denuo curata, manente tamen quadam febricula, vidit hydrophobiam nasci, & quidem tali gradu, ut alios coram se bibentes sustinere non posset: mens tamen semper constabat, & octava die, postquam omne liquidum horrere coepit, mortua est; cum a morsu rabiosi animalis hydrophobi facti raro quartum diem superare soleant. Aegra autem, & mater ejus, sancte asseverabant, quod nunquam nec a cane rabido, nec a sano, tacta fuisset, cum nec domi unquam canem educasset, nec externis unquam communicasset. Alibi legitur (c), inflammationi ventriculi accessisse hydrophobiam cum convulsionibus, a quibus malis tamen aeger ille audacter repetitis sanguinis missionibus evasit. Certe *Aurelianus (d)* monuerat, in hydrophobicis stomachum pati. Apparet tamen ex his observationibus, hydrophobiam, in morbis absque venenato contagio natam, leniorem esse, & magis curabilem. Qui plura desiderat exempla hydrophobiae in morbis natae, inveniet apud *Schenckium (e)*, qui ex *Marcello Donato* & aliis haec collegit. Credo, modo dicta sufficere, ut constet, hydrophobiam in acutis morbis quandoque sponte nasci.

(b) De febre pestilenti &c. Cap. XIX. pag. 362.

(c) Medical Essays Tom. I.

§. 29. pag. 283.

(d) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. XII. pag. 222.

(e) Lib. VII. Observat. Medicin. pag. 852.

§. 1131. **A**nimalia autem fere quaecunque hoc malo affici, suoque contagio alia, & ipsum Hominem, laedere possunt.

Frequentissimae hoc docuerunt observationes, quod nempe ab uno cane rabido plurimi alii, atque etiam homines, infecti fuerint, qui deinde alia animalia similiter affecerunt. Adeoque nisi cito morerentur animalia rabiosa ex morbo, vel occiderentur, rabies certe immaniter propagari posset; nulla enim observatio docuit, venenum illud mitescere, dum ex uno animali in aliud propagatur. Cum autem mordendo praecipue communicetur hoc venenum, hinc in animalibus majoribus observatur potissimum rabiei propagatio, quia non tam facile morsu necari possunt, uti minores aviculae v. g.; adeoque post vulnus morsu inflictum satis diu supervivunt, ut veneni suscepti effectus se manifestare possint.

§. 1132. **N**empe Canes, feles, lupi, vulpes, equi, asini, muli, boves, fues, simiae, galli gallinacei, homines, prius rabiosi, id vitium in alios propagaverunt.

Recensentur hic animalia, quibus rabiem contigisse historiae docent. *Aurelianus* (*f*) addit his urfos & leopardos, de quibus tamen minora numero observata habentur, quia hae ferae ab hominum commercio remotae latebras densis in sylvis quaerunt, & fere semper, dum hominem vel aliud animal mordent, occidunt & foedissime dilaniant. Lupi vero & vulpes in habitatis locis saepe praedam quaerunt, & majora animalia quandoque vulnerant, non vero semper occidunt. Videtur autem equis, bobus, asinis, mulis, suibus, rabies per morsum animalis rabiosi communicari; nam non memini certis observationibus constare, quod haec animalia sponte hoc morbo correpta fuerint. Verum de gallo gallinaceo dubitandum videtur, utpote pugnaei & satis iracundo animali. Verum quidem est, vulpes gallinaceo generi insidiari, adeoque potuisset & gallus a rabida vulpe vulneratus rabiosus fieri. *Baccius* (*g*) vidit olitorem, a veteri gallo gallinaceo in manu rostro vulneratum, ut sanguis de vulnere exiret, jam prima die rabiosum factum, tertia die periisse; nec igne nec ferro, vel ullis aliis praesidiis juvantibus. Dum duo galli acerrime inter se dimicarent, mulier hanc pugnam dirimere volens vulneratur in brachio ita ut sanguis exiret, dum rostro unus ex his gallis validum ictum inflixerat, unde hydrophoba facta paulo post mortua fuit (*b*). Nulla tamen mentio fit in utroque hoc casu, gallos illos antea rabioso ab animali morsos fuisse. An summa iracundia tale quid facere potuit in hac ave? uti de iratissimo homine ad §. 1130. dictum fuit. Sed tunc quaeri posset, cur non frequentius rabiosi fierent galli gallinacei, dum in Anglia alun-

(*f*) *Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. ix. pag. 218.*

(*g*) *De venen. & antidot.*

pag. 16 & 71.

(*b*) *Epist. Joh. Bapt. Scaram. ad Ant. Magliabech. in miscell. cur. dec. 3. a. 9. 10. append. pag. 250. 251.*

aluntur ad pugnas, & quidem ferocissimi redduntur. Videntur haec observata docere, quod & in gallis quandoque absque contagio praegresso nasci possit rabies.

§. 1133. **N**ulli tamen animali frequentius, quam cani, lupo, & vulpi; hisque imprimis ex causis internis, absque contagio praevio, nascitur.

Conferendo historias demorforum sparsim descriptas hoc patebit: canes videntur omnium frequentissime in hunc morbum incidere a causis internis, & de his animalibus domesticis certiora observata haberi possunt. Lupi autem & vulpes, canibus satis similia animalia, etiam satis frequenter rabiosa fiunt, sed de illis minus certi sumus, an sponte sua, an vero per contagium hunc morbum contraxerint.

§. 1134. **R**egio fervida; regio magno aestu squalens, & vicissim summo frigore horrens; tempestas aestuosa, siccaque, diu durans; victus ex carne putrida, foetida, verminosa; potus absentia; vermes renibus, intestinis, cerebro, cavis narium olfactoriis, innati, sunt causae praecedentes, in his animalibus, nasciturae rabiei.

Cum horrendus adeo hic morbus sit, operae pretium est indagare illas causas, quae rabiem in canibus praecedere solent, ut illae vitari possint: vel si tales fuerint, ut in canibus jam praexistant, animalia haec statim necentur, antequam hoc morbo corripiantur, sicque caveatur contagium.

Regio fervida &c. In summis aestivis fervoribus, & in calidioribus regionibus, frequentius canes rabiosos fieri, omnes testantur observatores; jamque hoc monuerant antiqui Medici (*i*); verum addiderunt, interdum & intensissimo sub frigore rabiem nasci. Novi hominem, sub finem mensis Decembris a fele in digito demorsum, hydrophobum factum fuisse. *Aëtius* (*k*) autem scripsit, praecipue frequentem hunc morbum observari in illis regionibus, ubi hyems & aestas pariter modum excedere solent. Interim videntur observationes testari, quod magnis sub aëris caloribus, & sicca simul tempestate, rabies frequentius oriatur. Unde in quibusdam locis mos obtinet, ut trucidentur canes, qui diebus canicularibus per urbes vagantur.

Victus ex carne &c. Majores molossi, qui catena ligati aluntur, ut fures latratu terreant, satis frequenter rabie solent corripri: his autem canibus, ut fiant ferociores, solent carnes dari majorum animalium, quae morbo

bo

(*i*) Aegineta Lib. V. Cap. 111. pag. 74. versâ. Aëtius Lib. VI. Cap. xxiv. pag. 107. Dioscorid. Theriac. Cap. 1. pag. 423.

(*k*) Ibidem.

bo perierunt, vel humanis usibus adhiberi non solent. Sic equorum carnes in aëre siccatas calido, semiputridas saepe, lardum balaenarum &c. ob pretii vilitatem his canibus dare solent; unde a putrido hoc victu videntur disponi ad hunc morbum, & quidem omnium maxime, si potu careant. Quandoque enim contingit ut illi, qui horum animalium curam gerunt, obliviscantur aquam apponere, dum miseri canes catena ligati potum quaerere sibi nequeunt. Dum autem hoc activis mensibus contingit, fere semper rabies sequi solet.

Vermes renibus &c. Vermibus frequenter laborare canes quam certissimum est: raro enim dissecui canem (& plurimos dissecui) quin invenerim vermes in ventriculo, intestinisque, teretes, taenias, ascarides, imo & in aliis pluribus corporis partibus. Probe memini in primo cane, quem dissecui, me non potuisse invenire renem sinistram; dumque credebam novellus medicinae tyro hoc meae ignorantiae adscribendum esse, apice scalpelli locum, ubi renem adesse debere suspicabar, leviter rasi, & subito profiliit vermis satis magnus, rictu patulo, penitus diversus ab illis, qui in ventriculo & intestinis inveniri solent: inveni postea totum renem consumtum fuisse, externamque membranam solam superstitem cavum quasi sacco fecisse, in quo vermis ille nidulabatur. Cum jam canes, putrida & verminosa carne utentes, saepe rabiosi fiant; post mortem inveniantur vermes copiosi in his animalibus; cerebrum paucis horis post mortem putridum inventum fuerit & verminosum (1) in cane, qui rabiosus fuisse credebatur, & ideo occisus fuerat; quidam fuerunt in hac opinione, verminosum esse contagium rabiei: & quidem magis adhuc probabilis videbatur haec sententia, quod argenti vivi, inter anthelmintica remedia magni nominis, usus quibusdam profuisset; de qua re postea dicendum erit. Certe canis ille, quem dissecui, rabiosus non erat, sed cultro anatomico damnatus fuerat, quia totam viciniam turbabat molesto ejulatu, & terrebat plures, qui funeris brevi secuturi funestum praefagium inde deducebant superstitiosi. Hinc videtur adhuc satis dubium esse, an vermes, in canum visceribus latentes, ad rabiem disponant.

§. 1135. **I**ncipientis rabiëi signa sunt haec imprimis, quibus tetrae luis cautela nititur: fiunt tristes, solitarii, se abscondentes, muti quoad latratum, murmurantes tamen, cibum potumque omnem adversantes, in ignotos quoslibet irati, & irruentes, Heri tamen adhuc & memores & reverentes, aures, caudamque dimittentes, somnolentorum instar incedentes: haecenus primus gradus mali iis adest: morsusque tum exceptus periculosus quidem, non vero pessimus est: dein anhelare, linguam exserere, spumam plurimam emittere, hiare,

(1) Bonet. Sepulc. Anatom. Tom. I. Lib. I. Sect. VIII. pag. 212.

hiare, nunc segniter ut femisopiti, nunc subito celeriter incedere, nec recta semper via, mox ne Herum quidem amplius agnoscere, oculos habere demissos, lachrymosos, pulverulentos, linguam plumbeo habere colore, subito gracilescere, insanire, furere: hic secundus est gradus mali, quem vix triginta horis ferunt, quin moriantur. Morsus hoc tempore fere insanabilis: quo vero animal vehementius furit, diutius malo laboravit, morti propius est, eo morsus lethalior, acutior, & symptomata citissime creans violentissima, & contra.

Magni momenti est, cognoscere signa, quibus observatis certi esse possumus, canem rabiosum esse, ut nempe statim occidi possit, ne noceat hominibus, vel venenum aliis animalibus tradat. Praeterea ut tristi metu liberentur homines demorfi a cane, qui non fuerat rabidus. Quando in ultimo stadio morbi canes anhelii, lingua exserta, ore spumante, emaciati omnino, obvia quaeque mordent; facile ab omnibus cognoscuntur rabidi: verum maxime proderit cognoscere prima morbi incipientis signa, quae omnia in textu accuratissime describuntur, numerosis observationibus confirmata, & a veteribus Medicis (*m*) accuratissime jam notata. Dicitur autem hic tantum de signis rabiei caninae, quia in aliis animalibus, quae hominum confortia fugiunt, haec tam facile determinari nequeunt; & reliqua fere semper, a canibus prius rabiosis morfa in hunc morbum incidunt. Si ergo praegressis illis, quae praecedenti paragrapho habentur, tristior solito appareat canis nec latret amplius, cibumque & potum aversetur, occidendus ilico est: tristissimi enim caius docuerunt, quantum sit in mora periculum. Omnia autem animalia, demorsa a tali cane, pariter statim e medio tollenda sunt: vulnera vero hominibus inflicta summa cum cura tractanda, uti postea dicitur: imo si vel minimum dubium de hac re fuerit, negligendum nihil est; fatius enim est, ut demorsus a cane homo has molestias etiam frustra patiatur, quam ut, omissis cautelis necessariis, in dirum hunc morbum incidat.

Aliud signum rabiei in canibus memoratur a recentiore auctore (*n*), qui se saepius hoc observasse affirmat: nempe quod omnes alii canes fugiant instinctu naturali, & cum signis magni terroris, canem rabiosum.

Contingit quandoque, ut canis, de cuius rabie dubitatur, occidatur ilico, antequam certo constet, an rabiosus fuerit; inprimis si ignotus ex aliis locis venerit; unde demorfi a tali cane pessima metuunt. Memoratur autem (*o*) sequens experimentum ad elucidationem hujus dubii. Si nempe frusto carnis elixae fricentur fauces dentes & gingivae canis mortui, & deinde illa caro offeratur cani; si mortuus rabiosus fuerit, oblatam carnem repudiabit cum clamore & ejulatu; sin minus, avide comedet.

Cum

(*m*) Aëtius Lib. VI. Cap. xxiv. pag. 107. Aeginet. Lib. V. Cap. III. pag. 74. versa.

(*n*) R. James a new method &c. pag. 36.
hist. pag. 39.

(*o*) Acad. des Scienc. 1723.

Cum autem illud venenum, dum actuosum redditur, vires acquirat cundo, periculosissimus morsus tunc est, quando illud animal morti proximum, uti etiam dum iratissimum simul, in qua re omnes observatores conveniunt. Antea ad §. 1130. patuit, in iratissimo homine, proprium mordente digittum, hydrophobiam natam fuisse, adeoque non mirum est, per iram hujus veneni efficaciam augeri.

§. 1136. **V**ix autem ullius veneni tam multiplex contagium, nam morfu vel levissimo, per vestimenta adacto, tantum radente, nec eliciente sanguinem; spiritu ex ore in hominis pulmone adducto; spumae contactu recentis, vel etiam dudum exsiccatae, labiis, linguave exceptae; osculo tantum rabido cani dato; infectione a contactu multo instrumenti, vel vulneris, quo dudum ante animal rabiosum occisum fuit; esu lactis, carnisve, animalis rabiosi; attactu, & pertractatione multa rerum per praecedentia infectarum.

In Vulnerum historia, ubi §. 155. de illorum infectione venenata agebatur, pluribus probatum fuit experimentis, quaedam venena impune deglutiari, quae vulnere immissa certam mortem faciunt. Praeterea constat, venenatis telis infecta animalia impune ab hominibus manducari. Coram tale experimentum mihi exhibuit Celeberrimus vir *Condamine*, egregium Regiae Academiae scientiarum ornamentum, dum ab itinere, quod mensurandae telluris gratia instituerat, redux secum tulerat illud venenum, quo Indi solent tela sua imbuere. Lanceola leve vulnusculum inflixit gallinae sub ala; mox tetigit levissime hoc toxico vulnusculum; statimque bis vel ter convulsa gallina periit. Servus Indus, qui illum comitabatur, sequenti die illam gallinam, adeo cito lethali veneno occisam, comedit impune. Affirmabat Celeberrimus vir, Indos telis hoc toxico imbutis vulgo ad venatum uti, & occisa sic animalia quotidianum illis victum praebere.

Venenum vero canis rabiosi pluribus certe modis nocet, & demorsa animalia comesta rabiem propagant, uti patebit ex sequentibus. Cruentum vulnus, licet leve fuerit, requiritur in plerisque venenis; rabies canina autem propagari potest morfu vel levissimo tantum radente, nec eliciente sanguinem. Verum quidem est, docuisse observata, quod ubi prius dentes rabiosi animalis transire debent per crassa vestimenta, abstergi venenatam salivam, & minus rabiei periculum esse, uti in pluribus hominibus, ab eodem rabioso lupo demorsis, observavit *Sauvages* (p) celeberrimus apud Montpellierenses Medicinae Professor; adeoque nudis corporis partibus cruento morfu immisum illud venenum longe magis nocere. Interim tamen plures observationes (q) idem ille auctor recenset, quae evincunt, absque vulnere per cutim integram transivisse illud venenum. Notabilis casus apud *Pal-*

ma-

(p) Dissertation sur la nature & cause de la rage pag. 7.

q) Ibidem.

marium (r) legitur de rustico rabioso, qui brevi se moriturum cognoscens, unicum hoc solatium ab illis, qui vinculis constrictum tenebant, obnixè rogavit, ut ante mortem liberos osculari liceret, quod cum concessum esset, paulo post periit: verum liberi ejus septimo post die eodem morbo correpti perierunt omnes.

Spiritu ex ore &c. An adeo volatile fit illud venenum, ut expirans de corpore rabiosi animalis in aëre volitare possit, sicque inspiratum una cum aëre propagare contagium, non novi ulla certa observatione constare. *Aurelianus* (s) quidem habet sequentia: *Hominum hydrophoborum quidam in hydrophobicam passionem devenerunt solius aspirationis odore ex rabido cane adducto, cum deflectione quadam naturalis spiratio vexata venenosum aërem adducit, & talibus inserit partibus.* *Aræteus* (t) similiter affirmavit, a solo halitu canis rabiosi inspirato hominem hoc morbo affici posse. Si autem consideretur illud contingere non posse, nisi admodum propinquus fuerit homo rabioso animali, & simul notetur, spumescentem salivam in ore & faucibus rabiosorum animalium haerere, cum illam deglutire nequeant, atque respirationem admodum difficilem & anhelosam esse ultimo morbi tempore, unde *ισουαίην* rabie correptos canes dixit *Aegineta* (u), patebit fati, quod minimae salivae guttulae per validam illam expirationem abradantur, sicque propinquum hominem inficere possint; inprimis cum eo pejor sit infectio, quo animal morti propinquius est, uti praecedenti paragrapho dictum fuit. Praeterea si per solum aërem inspiratum illud venenum communicaretur, frequentius afficerentur illi, qui miseris hydrophobis ad mortem usque assistunt: Observationes autem numerosae docent, non infici adstantes, nisi vel morsu, vel salivae aspersione, contagium propagatum fuerit. Interim justus tam diri morbi metus monet, merito etiam ab halitu talium aegrorum cavendum esse. Nimia enim cautela hic nunquam nocebit.

Spumae contactu &c. Novi quidem, celebres in arte viros dubitare, an solo contactu spumae, dum integra cutis est, morbus ille propagari possit. *Stalpart van der Wielen* (w) notat, se plures vidisse sputo rabiosorum asperfos absque noxa: jusserat tamen loca tacta ablui probe aqua marina, & bis terve dederat theriacam. Unde concludit, respiratione & contactu solo rabidorum contagium in alios transmitti non posse. Praeterea notat, sibi ipsi nihil nocuisse, dum pulsum tangendo madentes sudore manus similibus hominum attrectasset, credens sudorem pariter contagiosum esse debere, si saliva solo attractu morbum propagaret. Monet tamen, quod cautelae gratia statim abluerit manus aqua pura. Interim observatio *Palmarii* modo memorata docet, moribundi patris oscula infecisse filios: licet enim & reliqui humores inficiantur in rabidis, videtur tamen per salivam facilius pro-

(r) De Morbis Contagiosis pag. 266.

(s) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. 1x.

pag. 218.

(t) Morbor. Acut. Lib. I. Cap. vii. pag. 5.

(u) Lib. V.

Cap. 111. pag. 74. versa.

(w) Observat. Rarior. Centur. I. pag. 413.

propagari contagium; imo & facilius saliva inficitur, ut patebit ex sequentibus.

A saliva, spumefcente, calida, corpori asperfa, aliquid metuendum esse in hoc morbo, prudentiores omnes facile concedent: verum magis mirabile videtur, quod a saliva spumosa, dudum jam exsiccata, morbus hic propagari possit. Apud *Aurelianum* (x) sequens observatio legitur. *Sartrix quaedam, quum chlamydem scissam rabidis morsibus sarciendam sumeret, atque ore stamina componeret, & lingua pannorum futuras lamberet assuendo, quo transitum acus faceret faciliorem, tertia die in rabiem venisse memoratur.* Similem casum dum viderat *Hildanus* (y), vix audebat illum proferre, dum ab omnibus pro fabula habebatur. Matronae vestem dentibus arripiens canis rabidus illam laceraverat, huc & illuc trahendo, caeterum nullum vulnus infixerat. Illa nesciens, canem rabidum fuisse, laceram vestem refarcivit, filo dentibus abscisso, & post tres menses periit hydrophoba. In casu ab *Aureliano* memorato lambendo sartrix humectaverat futuras; in hoc casu autem simpliciter filum, per vestes, saliva canis rabidi infectas, adactum mordendo abruperat Matrona; unde forte serius in hydrophobiam incidit. In utroque casu saliva venenata per humanam salivam diluta immediate applicata fuit linguae, labiis, gingivis, quae crassa cute non teguntur; & praeterea ipsos salivae fontes propius attigit, quod majus hydrophobiae periculum inducere patebit ex sequentibus.

Osculo tantum &c. Oscula hydrophobi patris perniciofa fuisse liberis, antea vidimus; adeoque procul dubio simile malum metuendum erit illis, qui rabiosum canem osculati fuerunt. Exemplum hujus rei habet *Schenckius* (z) de patricio viro, qui rabiosum canem, antequam dimitteret suffocandum, osculatus, postea hydrophobus periit.

Infectione a contactu &c. Venenum rabiosi canis vestibis diu adhaerere posse, modo vidimus; sed apud *Schenckium* (a) legitur casus, de puero, qui abstergens rubiginosum gladium, quo ante plures annos rabiosus canis confossus fuerat, mala fortuna digito suo infixit vulnusculum, atque inde periit hydrophobus.

Esu lactis, carnisve &c. Quamvis videatur saliva in hoc morbo prae reliquis infici, tamen videtur iusta suspicio esse, venenatam hanc labem & aliis partibus corporis adhaerere. *Celeberrimus Sauvages* in pulcherrima & utilissima dissertatione, quam de hoc morbo scripsit (b), videtur hujus opinionis fuisse, quod sola saliva propagaret contagium, non autem reliqui humores: verum dum lupi saevioris carnes in varia obsoniorum genera parabantur a venatoribus, omnes illi, qui inde comederant, non multo post tempore correpti fuerunt rabie (c). Vidit *Palmarius, ex straminis, in quod rabie*

(x) Morbor. Acutor. Lib. III. Cap. ix. pag. 219. (y) Observat. Chirurg. Cent. 1. No. 86. pag. 62. (z) Observ. Medicin. Lib. VII. pag. 843.
(a) Ibidem. (b) Pag. 32. (c) Fernel. de morb. contag. Cap. xiv. pag. 509.

bie perciti fues decubuerant, esu, equos, boves, oves & reliqua animalia quae stramentum degustaverant, rabiem contraxisse, tandemque periisse (d). Optime quidem notat *Celeberrimus Sauvages*, quod potuerint carnes lupi saliva inquinatae fuisse; forte & caput ipsum partem horum ferculorum fecerat: imo admodum probabile videtur, stramen, cui rabiosi fues incubuerant, a saliva infectum fuisse, cum rabiosis animalibus magna spumescens saliva copia ex ore stillare soleat. Sed legitur *(e)*, canem rabidum factum fuisse, dum sanguinem, de vena hominis hydrophobi missum lamberet. Testatur *Hildanus (f)* de juvene viginti annorum, cujus pollicem rabidus felis, messis tempore, unguibus scalpendo laeserat adeo leviter, ut vix offensa fuerit epidermis, quod initio mensis martii hydrophobus factus perierit: inscius enim hoc animal rabiosum fuisse, neglexerat hoc vulnusculum. Haec observata videntur docere, non solam salivam, sed & sanguinem, imo solidos ungues rabiosi animalis posse propagare contagium. Verum quidem est, jecur rabiosi canis tanquam antidotum proprii veneni commendatum fuisse; sed an profuerit, non adeo certo constat: praeterea, uti ad §. 1147. dicitur, laudabatur hepar exustum, adeoque procul dubio per ignem vivum fuerat destructum illud venenum. Hinc videntur observationes medicae docere, per salivam frequentissime communicari morbum, ita tamen ut & alio modo idem malum sequi possit; adeoque dicat prudentia, ab omni contactu rabidi animalis cavendum esse, quantum fieri poterit.

Verum quidem est, observationes quasdam inveniri apud Medicos, quod demorsus ab animali rabido cum uxore coiverit absque communicatione contagii; tale exemplum apud *Fred. Dekkers (g)* habetur: sed notandum, quod sex ante mortem diebus hoc contigerit; & ex ipsa historia morbi patet, quod dum hydrophobus fieri incepit, bidui spatium perierit: adeoque rem cum uxore habuit illo tempore, dum venenum illud nondum actuosum factum fuerat, sed quietum in corpore latebat. Interim tamen neque illo stadio morbi hoc absque periculo fieri docet observatio *Hoffmanni (h)*: homo enim a lupo rabido demorsus, neglexit plagam, coivit cum uxore, post aliquot dies & ipse, & uxor in hydrophobiam inciderunt; uxor tamen evasit, maritus periit.

Omnia ergo haec evincunt, magna cautela opus esse, ut, ubi vel minima contagii suspicio est, evitetur dirus ille morbus.

(d) Palmar. de morbis contag. pag. 267.

(e) Academ. des Scienc. 1707.

Hist. 31.

(f) Observat. Chirurg. Cent. 1. Observ. 86. pag. 62.

(g) Exercit. Practic. Cap. vii. pag. 565.

(h) Medic. Ration. & Systemat. Tom. II. pag. 178.

§. 1137. **R**ursum vix ullum venenum notum, cujus tam atrox, adeoque hominem immutans, virus, quodque, ubi incipit se prodere, tam violente & celeriter furit, & tamen simul adeo diu latere possit, antequam se manifestet: namque alii statim, alii ut narrant, post viginti integros annos a morfu elapsos, alii rursum omni intermedio tempore urgeri incipiunt malis huic furori propriis: pendet vero haec diversitas, a calore tempestatis anni, a vario gradu morbi in animali mordente (1135.), a temperie hominis morfi, quum biliosi eo facilius vergant, pituitosi, & hydropici contra, a diverso victu, medicamentisque adhibitis.

Alterum, quod maxime mirantur Medici in hoc morbo, est, quod diu saepe latere possit illud venenum in corpore humano, & nullo se manifestare signo. Ubi vero incipit actuosum fieri, tunc producit morbum acutissimum, plerumque ante quartum diem lethalem. *Galenus* (*i*) jam notaverat, per plures menses silere posse hoc malum; imo post integrum annum a morfu suscepto vidit hominem hydrophobum factum fuisse. Septem mensium spatium inter morsum inflictum & hydrophobiam secutam memorat *Aeginaeta* (*k*); quod & confirmat *Aëtius* (*l*): monent tamen ultimi illi autores, quod frequentissime circa quadragesimum a veneno suscepto diem rabies sequatur; quod recentiorum observata confirmant (*m*). Celeberrimus *Sauvages* (*n*) notavit, omnium celerrime hydrophobiam sequi, si saliva immediate infecta fuerit, per vulnus faciei inflictum, oscula rabioso animali data, aut carnes talis animalis comestas; atque hoc aliquot observatis probat, imprimis mulieris in facie demorfae, quae tertio die jam erat hydrophoba. Interim tamen *Baccius* (vide §. 1132.) vidit olitorem, a veteri gallo gallinaceo in manu vulneratum, prima die rabiosum factum, & tertia die mortuum. Haec observata docent, illud venenum satis cito actuosum fieri quandoque, dum e contra alii casus habentur in Historia Medica, qui videntur evincere, illud per plures annos silere posse, & tamen, dum in actum deducitur, cito occidere. *Job. Faber Lynceus* (*o*) notavit, hominem, ante sesquiannum a lupo rabido demorsum, hydrophobum tertia die ab insultu morbi mortuum fuisse. *Schmidius* (*p*) mulierem vidit, quae ante viginti annos a cane rabido demorsa, toto illo tempore nihil incommodi inde senserat, deinde corripiebatur febre maligna, & hydrophoba facta octavo morbi die periit. Cum autem ad §. 1130. dictum fuerit, quandoque in acutis morbis sponte nasci hydrophobiam, merito potest dubitari, an illud malum, acuti morbi tem-
pore

(*i*) Comment. 2. in Libr. I. praediēt. Hippoc. Charter. Tom. VIII. pag. 735.
 (*k*) Lib. V. Cap. 111. pag. 74. versa. (*l*) Lib. VI. Cap. xxiv. pag. 107.
 (*m*) Sauvages Dissertat. sur la nature & cause de la Rage pag. 5. (*n*) Ibid.
 pag. 4. (*o*) Hernandez rerum mexican. medic. thesaur. pag. 492. (*p*) In
 miscell. curios. dec. 1. ann. 9. pag. 117.

pore natum, tribui debeat contagio ante viginti annos concepto, & tamdiu in corpore latenti absque ullo malo effectu. Verum idem ille autor (q) narrat alium casum de ancilla a rabiosi canis morfu curata, quae singulis annis circa tempus, quo demorsa fuerat, leviter delirabat, & quandam liquidorum aversionem habebat; tandem tamen perfecte sana supervixit d u. In illo casu videtur pristini mali vestigium satis diu superfuisse in corpore, licet non adeo validum, ut lethalem hydrophobiam inducere potuerit. Solet etiam ad probandam diurnitatem hujus mali adduci observatio, quam *Hildano* scripsit *Abel Roscius*, Republicae Lausannensis Medicus ordinarius (r), de honesta matrona, a cane rabido demorsa in sinistro brachio, cui statim a fedulis & doctis Medicis efficax medela adhibita fuit, dum simul Chirurgus ferro & igne vulnus tractaverat. Sana omnino videbatur. Post septem annos elapsos percepit in brachio sinistro dolorem acerbissimum, acsi dentibus caninis discerperetur; paulo post furor, mentis alienatio, moeror, tristitia, vigiliae summae, fitis inexplebilis, febris, maxima virium prostratio, ciborum fastidium; nunquam tamen, quod notandum, a potu abhorruit. Curata ab hoc morbo post alterum septennium, adeoque decimo quarto anno post morsum a cane rabido inflictum, iterum gravissimo morbo decubuit, cum vellicatione & dolore ingenti in eodem brachio; sanata tamen feliciter. Post sex annos elapsos similis morbus similibus symptomatibus stipatus recurrit denuo, a quo pariter evasit. Postea brevioribus intervallis rediit idem malum.

Verum si perpendantur omnia modo enarrata, non videtur constare, quod morbus, a veneno rabiosi canis, latente adhuc in corpore, excitatus fuerit, cum nunquam illud signum pathognomicum, horror nempe ab omni liquido, adfuerit. Dolor satis acer quidem percipiebatur in brachio demorso ab initio morbi, sed forte hoc non adeo mirum videbitur, si consideretur, multos, gravia vulnera olim passos, in loco cicatricum dolorem sentire morbo quodam ingruente; uti etiam circa subitas aëris mutationes; quod & idem huic matronae contigisse in morbi historia narratur. Plures similes casus, qui docent, diu silere posse in corpore humano illud venenum, apud autores habentur (s). Non tamen videtur certis observatis constare, illud venenum per viginti & ultra annos in corpore latuisse, ac postea tamen hydrophobiam produxisse. Cavendum autem, quantum fieri poterit, ne aegris inculcetur, tamdiu illud malum latere posse; perpetuus enim metus, & hinc orta tristitia, miseros torqueret, & forte contagium in actum deduceret, quod adhuc dissipari posset de corpore: sequenti enim paragrapho patebit, tristitiam & solitudinis amorem observari in demorsis, dum venenum suscepium incipit actuosum fieri. Illis vero hominibus, qui vulnera talia
sper-

(q) Ibidem pag. 118.

(r) Hildan. Observat. Ch'urg. Cent. 1. pag. 65.

(s) Sauvages dissert. sur la nature & cause de la Rage pag. 5. Stalp. van der Wielen observat. rarior. Cent. 1. N°. 100. pag. 424. Schenck. Lib. VII. pag. 849.

spernunt, possent incuti metus, ut curam habeant, sibi que applicari patiantur talia remedia, quae tantum morbum praecavere valent.

Quamvis autem nondum penitus constat, quanto tempore illud contagium silens in corpore latere possit, saltem hoc certum est, quod diu haerere possit, & quod difficulter tollatur de corpore, si in initio neglectum fuerit. Maxime mirum videtur, quod insignes mutationes humorum quandoque nec extricaverint hoc venenum, nec in actum deduxerint. Sic observavit *Celeberrimus Cocchi* (t) quosdam, a cane rabioso demorsos, fuisse correptos variolis, & quidem numerosis: sanatis feliciter ab hoc morbo postea tamen hydrophobia successit, & perierunt. Cum autem diverso tempore succedat in demorsis hominibus, etiam ab eodem animali, hydrophobia, considerari meretur, quid observationes medicae circa hanc rem docuerint, & quibus causis celerior vel tardior contagii hujus effectus adscribi possit.

A calore tempestatis anni. Ad §. 1134. dictum fuit, tempestatem aestuosam & siccam, diu durantem, in canibus saepe rabiem producere, adeoque probabile videtur, similem tempestatem valere, ut in actum deducatur silens adhuc contagium. Saepius observatum fuit, hyemali vel autumnali tempore demorsos tota hyeme nil mali percepisse, verno autem tempore hydrophobos factos. Sic a rabida fele morsus homo autumnali tempore, circa finem mensis Maji sequentis anni hydrophobus periit (u). Alium hominem novi, qui, medio mense Decembri pariter a fele morsus, mense Maio incipiente hoc morbo extinctus fuit. Plures similes occurrunt casus, qui suadere viderentur, quod vernus calor hunc morbum excitaverit: interim acuta febris, variolarum comes, idem efficere non potuit, uti modo dictum fuit.

A vario gradu morbi in animali mordente. De hac re jam dictum fuit §. 1135. Videtur enim hoc malum, ubi semel actuosum redditum fuerit, vires acquirere eundo. Forte & haec ratio, quare lupi rabiosi morsus fit maxime venenatus, cum hoc animal raro sylvis egrediatur, & omnia obvia animalia aggrediatur, nisi jam penitus furibundum fuerit. Canis autem rabidi morsus periculosior videtur, quam morsus hominis hydrophobi (w). Praeterea videntur observata docere, citius hydrophobiam sequi, si saliva immediate inficiatur (x): & haec videtur alia esse ratio, quare lupus rabiosus plus noceat, cum plerumque in pedes posteriores erectum hoc animal hominem affiliat, adeoque faciem saepius laedat.

A temperie hominis morfi &c. Constitit ex illis, quae ad §. 1130. habentur, in quibusdam hominibus sponte natam fuisse hydrophobiam in morbis acutis; adeoque videtur admodum verosimile esse, quod tales homines validius afficerentur a veneno canis rabidi. Videntur econtra observata docere, quosdam homines non infici ab hoc veneno. Sic *Celeberrimus Cocchi*

(t) Bagni di Pisa pag. 319.
Nº. 100. pag. 400.
pag. 4.

(u) Stalp. van der Wielen observat. rarior. Cent. 1.
(w) Sauvages &c. sur la Rage pag. 7.

(x) Ibid.

chi (y) observavit, plures homines demorfos fuisse eodem tempore, & ab eodem cane rabido; quosdam periisse hydrophos, licet variis medendi methodis usi fuerint; alios vero nullum damnum inde percepisse, licet nullam omnino medelam adhibuissent. Observavit pariter *Van der Wielen* (z), quod ab eodem animali demorfi homines alii citius, alii serius, in hydrophobiam inciderint. Notabile exemplum, quod huc spectat, alibi (a) legitur: bini juvenes, dum videbant caniculam nec latrare, nec ullum liquidum deglutire posse, digitis in os immisiss fauces & linguam tetigerant undique, ut detegerent causam; paucis diebus post rabiosa haec canicula perit. Unus ex his robustus admodum & laboriosus post tres septimanas incepit sentire immanem dolorem capitis, quandoque semel, aliquando bis in die, circiter per horae spatium; simul tunc sentiebat fauces contrahi, pulsus erat tremulus, omnia, quae oculis conspiciebat, ipsi apparebant rubicundi ignei coloris. Per integram septimanam haec symptomata patiebatur, & inter paroxysmorum intervalla ad solitos redibat labores, a quibus sudabat, sicque absque ullis remediis evasit.

Alter, ab eadem canicula infectus, sed junior, circiter quatuordecim annorum, non adeo robustae constitutionis, etiam dolore capitis corripiebatur, cum levi febricula; nunc vero melius, nunc pejus se habebat: comedeat optime, sed bibere non poterat: postea vera mania corripiebatur, & tandem adeo furiosus per vices evadebat, ut a quatuor viris coerceri vix posset: dum defervesceret ille furor, levamen sentiebat, ridebat, loquebatur cum adstantibus, sed semper tamen morsum minitabatur. Redeunte tandem simili paroxysmo aphonos reddebatur, & paulo post moriebatur.

Confirmat haec observatio, sola contrectatione multa canis rabidi hoc contagium communicari absque morfu posse, & diversos effectus producere in diversae temperiei hominibus. Simul etiam notandum, quod in hoc casu robustior evaserit, debilior vero succubuerit morbo; licet plerumque statuatur, calidos & biliosos in hunc morbum facilius vergere, pituitosos & frigidos minus. Forte bona fortuna per labores validos & sudores distillatum fuit de corpore hoc venenum, quod caeteroquin, si non expulsum fuisset de corpore, sed agitatam tantum, pessimos in robusto hoc homine effectus produxisset. Cum enim, uti sequenti paragrapho dicitur, febris acuta frequenter comitetur morbum hunc, & dura atque exercitata corpora inde pejus afficiantur, videtur probabile, pejorem rabiem futuram, si caetera paria fuerint, in robustis & calidae temperiei hominibus. Huic sententiae etiam adstipulatur *Celeberrimus Sauvages* (b), & observat, symptomata longe vehementiora fuisse in viris quam in foeminis, licet ab eodem animali demorfis; viri enim vinculis coerceri debuerunt, foeminae autem placidam obierunt mortem.

Cum

(y) Bagni di Pisa pag. 318. (z) Observat. rarior. Cent. I. N°. 100. pag. 431.
 (a) Abridgem. of the Philosof. Transact. Tom. V. pag. 366. (b) Dissert.
 sur la Rage pag. 7.

Cum autem & aestivus fervor, & calidior hominum temperies, videantur reddere hoc venenum magis actuosum, similis effectus merito expectatur a victu & medicamentis calefacientibus, de qua re plura dicentur ad §. 1145.

§. 1138. **H**omo optime sanus contagio hoc (1136.) infectus, post varium tempus (1137.), incipit hoc ordine fere aegrotare: dolet locus, cui impressa contagii labes primo fuit; dein vagi per alia, maxime vicina, loca, dolores; lassitudo, gravitas, tarditas, in toto musculofo genere; somni inquieti, turbati, terribiles, cum convulsionibus, & subsultibus; inquietudo assidua; suspiria; tristitia; solitudinis studium; atque his fere primus mali incurfus incipit, his ferme primus ejus gradus finitur: sanguis tunc venis emissus omni nota bonus. Tum postea priora augentur, acceditque porro ingens circa praecordia angustia; respiratio difficilis, suspiriosa; horror; ad conspectum aquae, liquorum quorumcunque, & rerum vel pellucidarum, vel instar speculi reflectentium, horripulatio, tremor; prostratus appetitus; deglutitio tamen solidae cujusque offae possibilis; attactus humoris cujusque, maxime labiis vel lingua, incredibilem anxietatem, tremorem, convulsiones immanes, atque furorem fere creans; vomitus glutinis fusci biliosi, aut bilis porraceae; incalescentia; febris; vigiliae assiduæ; priapismus; cogitationum alienarum & insuetarum perturbata valde series. Sic procedit malum, atque hic solet secundi gradus limites ponere. Postea autem omnia enarrata exacerbantur continenter, soletque sequi linguae asperae exsertio; hiatus oris; vox rauca; fitis ingens; furor ad conatum bibendi, humorum adspectum, contactumve; spumae in ore collectio; eam in alios exspuendi conatus vel invitus; ardor obvia quaeque mordendi invitus, nec tamen a voluntate comprimendus, spumante rictu frendit; pulsus & respiratio deficiunt; sudor gelidus; rabies summa, dum interim, quod mirabile, mens prudens, constans, aliis a se metuens, adest; hinc intra quartum fere semper a primo gradu diem, mors convulsiva cum summa in respirando angustia.

Patuit ex antedictis, venenum illud fatis diu in corpore humano latere posse, antequam turbet omnia, & toto hoc intervallo nullum signum dare. Patebit postea, quando de cura hujus mali dicetur, quod, ubi vel minima suspicio hujus contagii suscepti adest, ilico efficacia remedia exhibenda sint, antequam diris symptomatibus se manifestet latens virus. Verum cum talis medela neglecta fuit, quod saepe fit, insciis hominibus, vel obliviscentibus, quod infecti fuerint, magnae utilitatis est cognoscere prima indicia, quibus se

se hoc malum manifestare solet, ut ilico tentari possint congrua remedia. Omnia autem haec symptomata ordine recensentur.

Dolet locus &c. Quando nempe per morsum, vel unguis radendo, hoc contagium communicatum fuit: ubi enim per integram cutem transiens hoc venenum infecit hominem, quales casus ad §. 1136. enumerati fuerunt, tunc hoc symptoma locum non habet.

Plurimae observationes confirmant, primum signum veneni, actuosi redditi, observari in ipso loco demorso, & praecipue in cicatrice vulneris jam consolidati. Imo *Aurelianus (c)* pro universalis regula hoc statuit, dicens: *Praepatiitur enim ea pars, quae morsu fuerit vexata, unde initium denique passionem sumere nemo negat.* In homine, post quinque menses & undecim dies a morsu canis rabidi, vulneris cicatrix aliquot diebus prurire incepit, antequam hydrophobus fieret (*d*). *Salus Diverfus (e)* credebatur, scilicet solum animadvertisse signum infallibile instantis rabiei in demorsis, omnibus ignotum; si nempe dolor quidam in loco commorso, licet ulcus per dies & menses integre fuerit sanatum, accederet, sensim trium quatuorve dierum spatio ad cerebrum ascendens, tuncque vertiginem faciens. Alia observatio habetur (*f*) de homine a rabida vulpe demorso in manu dextra, cui morbus se manifestare incepit doloribus rheumaticis, praecipue in manu dextra, brachio, humero, & dorso: his doloribus minutis, sequebatur brachii dextri paralytis; pulsus singulo sexto aut quinto ictu intermittebat, sed in brachio dextro tantum. Quinto autem die post haec symptomata jam erat hydrophobus. Apud *Schenckium (g)* legitur, cicatrices vulnerum a rabido cane inflictorum incepisse livescere post sesquiannum, subsequente pariter hydrophobia. Apud *Celeberrimum Sauvages (h)* pariter plures casus leguntur, qui docent, dolorem obtusum cicatricum, & illarum elevationem cum duritie majori, praecessisse hydrophobiam: imo ibi notatur, dum morbus in melius vergebat, cicatrices denuo emollitas subscessisse.

Omnia jam haec observata docent, aliquam mutationem in loco demorso, imprimis in cicatricibus vulnerum, praecedere solere illum statum, ubi latens hactenus contagium incipit actuosum fieri. Unde videtur admodum probabile, illud venenum susceptum in loco demorso haesisse tamdiu.

Cum autem illud venenum, in demorsa parte haerens, si liquidis permixtum foret, abriperetur in sanguinem, sicque illud contagium universae humorum massae communicaretur, ideo credidit *Celeberrimus Sauvages (i)*, solidas partes potius hoc veneno imbui, quod ob viscositatem illis firmiter adhaereat, donec mora, aliisque causis accedentibus, in actum deducatur, attenuetur, fluidis misceatur, inficiat omnia. Observata videntur hoc docere,

(c) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. xiv. pag. 226.

(d) Aëta Physico-Medica Natur. Curiosor. Tom. I. pag. 38.

(e) De Affect. particular. Cap. xix. pag. 364.

(f) Abridgem. of the Philos. Transact. Tom. III. pag. 280.

(g) Observat. Medicin. Lib. VII. pag. 843.

(h) Dissertat. sur la Rage

(i) Ibid. pag. 45.

re, quod in vulnere contagium haereat impressum diu; & dum illud incipit agere, saepe recrudescunt vulnera diu clausa, virulentamque saniem stillant: interim tamen dubium videtur, an idem illud contagium sanguine receptum statim actuosum fiat, nec per plures dies humoribus nostris permittum manere possit, absque effectu sensibili. Illi casus, qui §. 1136. memorati fuerunt, videntur hoc docere. Dum enim hydrophobus pater morti proximus ultima figit oscula liberis, illos inficit; nec videtur verosimile illud venenum adhaesisse integrae cuti, sed potius subtilissimam ejus partem venis bibulis receptam fuisse. Dum ex *Aureliani* & *Hildani* observatis saliva, exsiccata in veste ab animali rabioso lacerata, infecit mulierem, quae dentibus morderat filium, hincque labiis & lingua tetigerat hoc venenum, videtur potius illud contagium, saliva sana dilutum, deglutitum fuisse, vel per venas bibulas oris interni ingressum, quam quod partibus solidis viscosa tenacitate adhaeserit: longe magis hoc videtur probare ille casus, ubi levis rasura epidermidis, ab ungue rabidi felis facta, hunc morbum induxit. Certe videmus & alia venena, humoribus mista, per multos dies haerere in corpore, antequam effecta sua monstrant. Dum in variolarum inoculatione crudo vulnere pus variolosum instillatur, tenaci emplastro applicato conantur omni modo promovere resorptionem hujus contagii variolosi per venas: attamen observata docent, pluribus diebus adhuc aegros a morbo immunes manere. Procul dubio pars illius veneni variolosi resorbetur, licet pars vulnere inhaereat; ideo, dum in actum deducitur illud contagium, febris & reliqua variolarum symptomata emergunt; sed simul tunc vulnus incipit dolere atque inflammari, quia & ibi pars hujus contagii notabilis remanserat. Ubi autem Chinesium methodo, exsiccatis variolarum crustis in pulverem redactis, & per nares attractis, variolae excitantur, videtur hoc per resorptionem subtilissimi contagii, in crustis illis latentis, fieri; attamen non ilico variolae sequuntur, licet procul dubio satis cito sanguis hoc veneno inquinetur.

Qualis autem mutatio contingat in hoc veneno, illo tempore, dum actuosum redditur; quomodo tunc differat a se ipso, dum latens in corpore nullo se manifestabat effectu, videtur difficillime explicari posse. Merentur tamen legi illa, quae in dissertatione, toties jam laudata, *Celeberrimus Sauvages* ingeniose de hac re disputavit. In reliquis animalibus venenatis crudo & sanguinolento vulnuscule communicatur virus, statim pessimos effectus faciens, & vix nocens, nisi recenti vulnere instillatum fuerit: unde & in his animalibus invenimus mirabilem fabricam dentium, quae efficit, ut eodem tempore dum morsus infligitur, venenum necessario vulnere facto instilletur. Servo dentes viperæ caudiferae, qui in apicem acutissimum exeunt; verum sub hoc apice tota longitudo dentis crenam insculptam habet satis cavam, per quam venenum vesiculis, quae his dentibus adjacent, contentum deducitur in vulnus inflictum, dum muscoli maxillas, mordente animali, adducentes premunt simul vesiculas succo venenato turgidas, quae ipsis adjacent. Notum est, apum & vesparum aculeum liquidi guttulam mi-

minimam instillare vulneri; sequi ilico molesta symptomata: canis autem rabidi fauces plenae sunt saliva venenata; dentes ejus hac madent; hinc morsu vulneri tacto haec saliva immittitur, & tamen hoc venenum per menses saepe manet nullo se manifestans effectu; postea subito actuosum fit, & cum horrendis symptomatibus hominem paucorum dierum spatio perimit, ejusque humoribus, salivae imprimis, similem labem imprimit, per quam illud contagium propagatur in alios, etiam absque vulnere inflictio, uti observationes recensitae docuerunt. Mira certe veneni rabidi proprietates, & explicatu difficillima. Videamus jam reliqua symptomata, prout ordine se mutuo sequuntur.

Lassitudo, gravitas &c. Lassitudines illas spontaneas morborum futurorum praenuncias esse notavit in Aphorismis *Hippocrates*, uti antea ad §. 734. dictum fuit; & hae sequuntur dolores illos in parte affecta praegressos, uti omnes historiae hujus morbi, accurate descriptae, testantur. Simul incipit tunc genus nervosum turbari, somnia oriuntur horrenda, moestitia insolita, metus absque causa. Non mirum est illos metuere, qui conscii sunt, se a cane rabido demorsos fuisse: verum & tristitia & metus observantur in illis, qui ignorant se hoc veneno infectos fuisse, vel ob diurnitatem temporis post morsum inflictum omnino obliti sunt, sibi tale quid contigisse: quin imo hoc morbi stadio facies pallida & contracta apparet, ut in meticulosis hominibus fieri solet.

Quamvis autem nervosum genus in suis functionibus turbari incipiat, dum illud venenum actuosum fit, tamen nondum magna mutatio in reliquis humoribus observatur, & sanguis hoc morbi tempore de vena missus sanorum sanguini similis est (*k*).

Primus ille gradus hujus morbi in quibusdam durat diutius; in aliis cito succedit hydrophobia. Sic legitur (*l*) de homine, qui per quindecim dies in crure demorso dolores, & per integram septimanam singulis noctibus rigores, calores, sudores senserat; tuncque subito mirabatur, quod scyphos aqua abluere, uti muneris ratio postulabat, nullo modo posset, & intra biduum hydrophobus periit.

Tum postea priora augentur &c. Hoc morbi stadio subito apparet horrendum illud symptoma, & signum pathognomicon, a quo morbus hydrophobiae nomen accepit, nempe aquae & omnium liquidorum metus. Miser homo, qui ante quinque circiter menses a rabida fele morsus fuerat, avide sumserat primo die morbi vinum rhenanum multa aqua dilutum; secundo die attonitus ipse mirabatur, quod horreret totus & convelleretur, dum videbat scyphum plenum eodem potu, qui adeo placuerat. Quandoque adhuc aliquam liquidorum partem deglutire possunt, sed magna cum difficultate & contorsionibus miris totius corporis (*m*). In quibusdam observatum fuit, quod a propria saliva deglutita statim adeo angerentur, ut mox se morituros crederent. Interim tamen nullum impedimentum videtur esse

(*k*) Philosoph. Transact. Abridgem. Tom. III. pag. 277. 285.
Dissert. de la Rage pag. 12. in notis.

(*m*) *ibidem*.

(*l*) Sauvages

esse in via, per quam potus transire debet: nam idem ille homo, qui a propria saliva deglutita pessime afficiebatur, deglutiebat omni hora bolum solidum, qui drachmam ponderabat, & quidem longe facilius ac celerius, quam alius homo hoc facere potuisset (*n*). Dum autem aqua offerebatur, horrebat, & ventriculi regio mox miro modo intumescebat. Cum autem solidas offas famelici canis instar celeriter deglutiret, tentatum fuit, an prono situ bibere posset, ut canes solent. Transversim ponebatur in lecto, prono capite ultra lectum parum eminente, & supponebatur vas largum tenui cerevisia plenum, quod non tantum facile tulit, sed etiam testabatur, se quam maxime refici cerevisiae odore, certumque esse, quod brevi totum illud vas evacuaret. Dum autem os propius admovere tentabat, non poterat, & mox regio ventriculi intumescebat. Tandem tamen linguam exferuit tentaturus, an lambendo posset cerevisiam sumere; sed dum apex linguae tangebatur superficiem cerevisiae, mox retrocedebat subito totus perterritus. Interim miser ille, Tantali poenas patiens, delectabatur bibendi imaginatione, semper sperans, quod tandem bibere posset, nec patiebatur vas cerevisia plenum removeri, & millenis vicibus denuo experiebatur, sensim os admovens cerevisiae, mox subitissime caput removens. Tentatum fuit, an per arundinem cavam fugere posset cerevisiam, sed nec hoc potuit perficere: sicque periit miserrime.

Dum observabant Medici in talibus aegris sitim ingentem, adeoque summum potus desiderium, & tamen illos convelli, dum tentarent potum deglutire, imo dum labiis vel linguae admoverent, in quibusdam etiam liquidi cujuscumque adspectum summum metum facere, imo & furorem; varias excogitaverunt causas mirabilis hujus symptomatis. *Aetius* (*o*) notat, quosdam dixisse, quod canis imaginem viderent hydrophobi in omnibus liquidis, hinc horrerent. *Baccius* (*p*) extra omne dubium hanc rem ponit, dicens: *Vidi ego tales abhorre in poculo canes, ac abigendos ex cubiculo exclamare.* In ultimo morbi stadio quandoque delirantes hydrophobos talem forte phantasiam habuisse, non videtur impossibile; sed inde aquae metum deduci posse in omnibus, repugnat observationibus fidelibus & frequentissimis. *Salvus Diverfus* (*q*) plures interrogavit hoc morbo correptos; negaverunt constanter, se aliquid videre in aqua: praeterea non tantum aquam, sed & juscula, aliave fercula dilutiora, turbidosque potus, in quibus nihil tale potest repraesentari, pariter fugiunt, nec per siphonem trahere liquida possunt, quae non vident. Neque etiam apud recentiores Medicos, qui omni cum cura hunc morbum indagaverunt, aliquid simile legitur. Solet incusari difficultas deglutitionis; sed certe solidos cibos deglutiunt, & quandoque avidè comedunt (*r*). In illo aegro, cujus mentio praecedenti paragrapho

(*n*) Philof. Transact. Abridg. Tom. III. pag. 277. Bonet. Sepulcret. Anatom. Tom. I. pag. 215. (*o*) Lib VI. Cap. xxiv. pag. 107. (*p*) De Venenis pag. 76. (*q*) De Febri pestilent. &c. pag. 346. (*r*) Ibidem pag. 364.

grapho facta fuit (*s*) notatur, quod avidè comederit, nihil verò bibere potuerit. Cum autem a salivæ deglutitione pessime se habere tales ægros observatum fuerit, hinc voluerunt quidam auctores, inde aquæ metum fieri, quia omnis potus salivam diluit, & in ventriculum deducit, dum deglutitur. Sed certe solidi cibi, dum masticantur & deglutiuntur, saliva undique obducuntur. *Salvus Diverfus* (*t*) putat, ideo abhorrere omnia liquida, quia perceperunt se a liquidis assumtis pessime habuisse: sed historiae talium ægrorum docuerunt, quod primo initio, dum venenum illud actuosum fit, potum assumant facillime, mox ipsi mirentur, quare potum, qui antea placuerat, nunc horreant: unde patet, illum metum aquæ & omnium liquidorum non sequi molestiam perceptam a deglutito potu, sed potius præcedere. Hydrophobus ille, cujus meminit *Celeberrimus Sauvages* (*u*), sensit se non posse ferre conspectum aut contactum aquæ, dum scyphos eluere vellet; jusculum tamen oblatum adhuc deglutire potuit, sed cum molestia. Ubi autem semel aquæ metum illum insuperabilem habent ægri, tunc non adeo mirum videtur, quare ad solum conspectum aquæ, imo & solum nomen, horreant: videmus enim etiam in sanis hominibus solum nomen rei nauseosæ, & abominabilis, ventriculum subvertere. Ob similem rationem videntur res pellucidas, vel speculi instar reflectentes, horrere hydrophobi, uti notavit *Aëtius* (*w*), quia aquæ ideam renovant. Imo quandoque observatum fuit, quod ipsum aëris motum horreant, hinc adstantes rogent, ut cubiculum clausum maneat, & halitum ab ipsis avertant (*x*).

Vomitus glutinis fusci &c. Talis vomitus non semper, sed quandoque tamen, observatur: æger ille, cujus statim mentio facta fuit (*y*), foetidam vomebat materiam, instar sanguinis nigri, olei foetorem redolentem, & quidem aliquot vicibus, cum levamine: in cadaveribus hoc morbo defunctorum bilis viridis viscidæ magna copia reperta fuit (*z*).

Incalescentia, febris, Saepius solent comitari hydrophobiam (*a*): tamen & alii casus observati fuerunt, ubi hæc non aderant. Puerum septem circiter annorum hydrophobum, postquam a fele rabida morsus erat, externas partes corporis frigidæ habuisse, legitur (*b*); sed simul habebat pulsum omni modo malum, & in syncopen dilabebatur. In illo puero videntur vires vitales a veneno penitus oppressæ fuisse.

Febris autem quandoque adest, & quidem satis valida (*c*); non semper tamen (*d*). Plures enim casus ab auctoribus recensentur, ubi hydrophobi perierunt homines absque ulla febre (*e*): quin imo *Salvus Diverfus* (*f*) testatur

- (*s*) Philosoph. Transact. Abridg. Tom. V. pag. 366. (*t*) Pag. 349.
 (*u*) Pag. 12. in notis. (*w*) In loco citato. (*x*) Sauvages in loco modo citato. Philosoph. Transact. Abridg. Tom. V. pag. 366. (*y*) Ibidem.
 (*z*) Ibidem pag. 368. (*a*) Sauvages Dissertat. sur la Rage pag. 12. in notis. (*b*) Ibidem pag. 51. (*c*) Ibidem pag. 12. in notis. (*d*) Ibidem pag. 37.
 (*e*) Miscellan. Curios. dec. 3. ann. 9. 10. supplem. pag. 254.
 (*f*) De Feb. pestilent. &c. pag. 558.

statur, se tantum binos vidisse, qui hunc morbum una cum febre patiebantur; quorum unus, a rabido cane demorsus, ulcere jam fano, ex vehementissimo ictu contusionem ingentem in imo ventre acceperat; unde valida febre prehensus, & paulo post rabie correptus, tertia die vita functus est: posset certe febris haec validae contusioni praegressae adscribi. Alter casus, ubi febrim hydrophobiae comitem observavit *Salius*, erat in muliere, quae, absque contagio accepto, in morbo acuto hydrophoba facta fuerat; cujus mentio facta fuit §. 1130. His autem binis casibus exceptis, dicit: *Reliquorum rabientium, quos ego vidi, neminem sensi ulla conflari febre, nec hujus adesse suspicionem, ne dixerim signum, observari. Hinc colligo, rabientes ratione proprii virus non febricitare; si autem aliquando febricitent, hoc ex corporis praevia altera indispositione fieri.* Cum autem aliae fide dignissimae observationes doceant, hydrophobos febricitasse, tantum inde concludi potest, quod febris non semper adfit.

Vigiliae assiduae. Cum enim anxietas magna semper adfit, sitisque & siccitas faucium, hinc somnus admodum difficilis, vel nullus; de quo symptomate hujus morbi satis convenit inter autores.

Priapismus. A *Galeno* (g) quidem definiebatur, quod esset *rudendi incrementum stabile, in longitudinem ac orbem tumefacti, citra rei venereae appetentiam.* Interim tamen & a Medicis vocatur hoc nomine perpetua & constans membri virilis erectio, licet simul acer in venerem stimulus adfit. A *Priapo*, hortorum custode Deo, qui erecto membro in statuis antiquis visitur, nomen derivatum est. Hoc symptoma in pluribus hydrophobis observatum fuit. Ita legitur (b) de bajulo, qui ultimis tribus diebus morbi, involuntariis & perpetuis pollutionibus, semen & animam simul efflavit. Septuagenarius homo, priapismo incitatus, ipso morbi decursu uxori concubuit (i). Idem illud symptoma legitur observatum fuisse a *Listero* (k); qui tamen credebat, illud a largis emplastris vesicatoriis, quae applicata fuerant, productum fuisse. Observavit idem *Celeberrimus Mead* (l): sed & notatur in illa morbi historia, quod fuerint applicata vesicatoria. Interim tamen ab *Aureliano* (m) inter symptomata hujus morbi recensetur *veretri frequens tensio cum seminis involuntario jactu*; licet in curatione hujus morbi apud hunc auctorem nulla fiat vesicatoriorum mentio. In foemina simile malum vidit *Amatus* (n).

Cogitationum alienarum &c. In locis statim citatis plurima exempla habentur, quod magna in cogitatione mutatio simul his aegris contigerit. Quandoque summum odium habebant erga illos, quos ante morbum amabant &c

- (g) De compos. med. secund. locos Lib. IX. Cap. ix. Charter. Tom. XIII. pag. 624. (b) Hernandez rerum Mexican. medicar. thesaur. pag. 493. (i) Bonet. Sepulcret. Anatom. Tom. I. pag. 216. (k) Philosoph. Transact. Abridg. Tom. III. pag. 278. (l) Ibidem Tom. V. pag. 369. (m) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. xi. pag. 220. (n) Amat. Lusit. Curat. Medic. Cent. 7. curat. 41. pag. 739.

& reverebantur: aliquando tantam inquietudinem, ut celerrime aufugissent, nisi ab adstantibus impediti, & plura alia similia.

Omnia hæcenus recensita symptomata solent secundum morbi gradum comitari. Verum cito augentur hæc mala, & tunc miserrima conditio talium hominum est: sitiunt immaniter, sed nequidem potum nominari ferunt, quin furant & convellantur. Unde *Aurelianus* (o) monuit, dum vena his secari debet: *Ita in fluenti sanguine avertenda sunt aegrotantium ora; atque manu excipiendus fluor, ne sonitu percussi commoveantur.* Lingua sicca fit atque aspera, & hiante ore prominet, horrendo certe spectaculo; cumque interna oris exsiccentur, vox admodum rauca fit; & cum simul respiratio admodum difficilis sit, interrupta voce loquuntur; unde latratum canis imitari hos aegros, scripserunt auctores. Cum autem propriam salivam horreant (p), quia ab illa deglutita pessime afficiuntur, hinc illa colligitur circa os, spumosa fit, & ob anhelam admodum respirationem una cum halitu expirato quaquaversum dispergitur. Imo fatentur tales aegri sæpe, quod habeant ineluctabile desiderium adstantes conspuendi, vel etiam mordendi; hinc monent ne propius accedant. Non enim semper delirant tales aegri; unde merito *Salvus Diversus* (q) dixit, inter propria & pathognomica hujus morbi signa delirium non esse numerandum. Fatetur quidem, se nonnullos vidisse rabientes, qui non tantum delirarent, sed & furerent: tamen testatur, se & vidisse alios, in quibus nulla unquam fuit vel minima delirii suspicio, qui aequo animo ferebant omnia tentamina, quae adhibebantur, ut potum sumere possent; cumque canum more cogentur inviti & reluctantes alios morfu petere, rogabant custodes, ut ipsos coercerent valide, ne in adstantes insilire possent: imo vincula apponi libenter tulerunt quidam, ut sic securi essent, se aliis nocere non posse. Delirantis & pessime furentis hydrophobi casus legitur (r). Sed & alia observatio habetur de tali aegro, qui non solum mente constabat per totum morbi decursum, verum quibusdam adstantium visus fuit, melius ratiocinari, quam sanitatis tempore (s). In genere videntur observata docere, raro penitus delirare hydrophobos, sed licet torvo & minaci vultu, clamoribus, feroci mordendi conatu, terreant adstantes, tamen mentis compotes manere plerosque ad mortem usque. *Palmarius* (t) quidem voluit, hydrophobia prehenso esse mente captos, & se suosque ignorare: fatetur tamen in remissione mali multos miseriam suam agnoscere ac deplorare. Historiae enim hujus morbi docent, non semper continuo tramite hunc morbum decurrere, sed sæpe subito exacerbari omnia, dein iterum remittere parum (u): sed simul constat, plures hydrophobos monuisse adstantes, ut sibi caverent, dum praesentiebant novum furoris quasi

(o) *Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. xvi. pag. 200.* (p) *Philosoph. Transact. Abridg. Tom. III. pag. 279.* (q) *De Febre pestilent &c. pag. 355.*
 (r) *Philosoph. Transact. Abridg. Tom. V. pag. 367. 369. Baccius de venenis pag. 70. Medical Essays Tom. V. Part. 2. pag. 595.* (s) *Philosoph. Transact. Abridg. Tom. III. pag. 281.* (t) *De morbis contagiosis pag. 269.* (u) *Philosoph. Transact. Abridg. Tom. V. pag. 307.*

quasi paroxysmum instare: rubor faciei major, oculorum immobilitas, distorsiones musculorum faciei, plerumque praecedunt immediate talem exacerbationem.

Misererrimus ille aegrorum status non diu durat; incipit tunc pulsus vacillare, imo deficere, respiratio fit difficillima, sudor gelidus viscidus per totum corpus exit, & plerumque convulsi pereunt. Habetur tamen observatio Hydrophobi (*w*), qui absque ulla convulsione, imo absque agonia, moriebatur, acsi universalis paralytis mortem induxisset: in hoc autem aegro incipiens morbus post dolores molestos veram paralytin fecerat in brachio demorso. Raro vel nunquam quartum diem excedit hic morbus, computando in primis a fine primi gradus; quia, uti ad eandem hanc paragraphum jam monitum fuit, prima illa symptomata, quae latens venenum docent jam actuosum fieri, quandoque per plures dies durant, antequam aquae metus sequatur.

§. 1139. **E**x tota hac historia (1129. ad 1139.) constat hujus mali cognitio: prognosis autem elicitur ex consideratione (1135. 1137. 1138.), simulque cogitando tristissimos ubique eventus, quum, a nata Medicina hucusque, omnes fere Artis Principes deplorent, *demorsorum prophylaxin vix ullam certam haberi, at jam aquam parentium sanatorum exemplum dari certa fide nullum!* maxime vero dolendum, post secula elapsa, irritum successum haecenus applicatorum deplorantia, non esse tentatas diversas a primis methodos.

Diagnosif hujus morbi ex haecenus enarratis fatif evidens habetur: recensita enim fuerunt signa, quae demonstrant, canem, vel aliud animal, rabiosum esse: deinde descripta fuerunt symptomata, quibus successive hic morbus in homine se manifestat. Prognosif autem elicitur pariter ex ante dictis: nam §. 1135. habentur illa, quae successive in canibus rabidis occurrunt; tuncque monitum fuit, morsum eo periculosiorem esse, quo animal diutius hoc morbo laboravit, & morti propinquius est. Praeterea ad §. 1137. patuit, quod calor magnus aëris excitando huic morbo faveat; & citius actuosum reddatur hoc venenum in calidis ac biliosis hominibus, quam in frigidis ac leucophlegmaticis; adeoque varium vivendi genus, & diversa remedia exhibita, in Prognosif consideranda sunt. Totus autem morbi decursus praecedenti paragrapho descriptus fuit; adeoque major vel minor spes est, prout symptomata haec graviora vel leviora fuerint.

Id autem & difficile & tristissimum simul in Prognosif est, quod non habeamus certa signa, quae docent, illud venenum, ab homine susceptum, ex corpore expulsum esse, vel sic domitum, ut in posterum nocere nequeat. Ex illis enim, quae ad §. 1137. dicta fuerunt, constat, illud venenum diu posse

(*w*) Ibid. Tom. III. pag. 281.

posse latere in corpore, & nullo indicio se manifestare; attamen postea subito actuosum reddi, & calamitosissimum hunc morbum producere. Unde licet Medicus efficacissima remedia adhibuerit ad praecavenda pessima mala, quae morsum rabidi animalis sequi solent, tamen nondum est ab omni metu liber, dirum hunc morbum posse sequi. Prudens Medicus hoc aegris nunquam revelat, sed illorum animos certa spe erigit; cum constet observatis, metum futuri mali nocere: interim tamen Medicus angitur ob incertam Prognosin, dum aegros suos magna consolatur fiducia; & quidem tanto magis, quia omnes fere Medici desperaverunt de curanda rabie, ubi aegri jam ab aqua & omnibus liquidis incipiunt abhorrere; illudque symptoma brevi solet sequi, dum venenum hoc actuosum fieri incipit.

Dioscorides (x) testatur quidem, quod plures demorsos ab aquae metu vindicaverit, & etiam ab aliis Medicis noverit servatos; verum ubi jam hydrophobi erant, nullum novit servatum fuisse. Ex historiis quidem unum alterumve hoc morbo evasisse acceperat, sed ipse nullum talem casum vidit. *Aegineta* (y) similia testatur: additque, illos, quos ex historia servatos didicerat, non a rabioso cane demorsos fuisse, sed ab homine quodam prius morso hunc morbum accepisse. Notavit autem *Celeberrimus Sauvages* (z), quod venenum rabidum, ab homine communicatum alteri homini, minus virulentum sit, quam quod per morsum canis aut lupi communicatur. *Aëtius* (a) meminit philosophi, qui invicto mentis robore superavit aquae metum; sed videtur suspecta nonnihil esse illa historia, quia dicitur, quod ille philosophus balneum ingressurus viderit in aqua canis imaginem, tunc ratio cinio suo utens dixerit, *quid cani commune cum balneo?* sicque superavit morbum. Licet autem reliqua symptomata hydrophobiam comitantia a Veteribus descripta adhuc hodie Medici inveniant, tamen illam imaginem canis in liquidis oblatis, causam, ut fertur, quod aquam horreant aegri, non confirmant recentiorum observata: unde etiam *Salius Diversus* (b) hujus historiae fidem in dubium vocat, dicens: *Cum enim ab eo tempore citra per tot saecula nullam habuimus historiam attestantem, confirmatam rabiem sanatam fuisse; in dubium mihi vocatur de fide horum scriptorum: quod si vero hi ex hoc morbo salvati sint, in eam eo sententiam, ut incipienti, non progressu morbo, reluctatum sit.*

Interim tamen non videtur negari posse, aliquos evasisse hydrophobos: videntur enim observationes satis exactae, post *Salii Diversi* tempora notatae, hoc docere. *Helmontius* (c) oculatum testem se profiteretur. Vidit enim transeuntem navem, & in illa fenem nudum, funibus vinctum, habentem pondus pedibus affixum: Zona sub axillis transeunte alligatus erat antennae: a cane autem rabido demorsus fenex ille jam erat hydrophobus.

Cre-

(x) In Theriac. Cap. II. pag. 423.

(y) Lib. V. Cap. III. pag. 74. versa.

(z) Dissertat. sur la Rage pag. 7. & 34.

(a) Lib. VI. Cap. XXIV.

pag. 107. (b) De Febre pestilent. &c. pag. 366.

(c) In Capit.

Demens Idea §. 47. pag. 227.

Credebat *Helmontius*, quod miserum suffocare sub aquis in animo haberent, ne propagaretur contagium: at nauta audacter promittebat, senem post rediturum sanum. Pretio impetravit *Helmontius*, ut socius & testis esset hujus curationis; viditque, quod senem in altum prius sublatum in mare praecipitem dederint, & sub aquis retinuerint tanto tempore, quo *Psalmus Miserere* recitari potuisset: postea adhuc binis vicibus submerserunt, sed non tam diu. Dumque mortuum senem suspicaretur *Helmontius*, solutis vinculis cepit aquam marinam, quam hauserat, evomere, & revixit, postea rabie liber. Testabatur autem nauta, omnes hydrophobos sic sanari posse. Aliud exemplum sanatae hydrophobiae legitur (*d*). Praeterea ad §. 1130. casus enarratus fuit sanatae hydrophobiae; verum ille morbus non a morfu animalis rabidi natus fuerat, sed sponte in morbo acuto aquae metus sequebatur.

Forte quandoque illud venenum minorem efficaciam habet, & tunc quidem aliquem aquae metum producit, sed non omnino incurabilem: sequens casus (*e*) hoc docere videtur. Bini pueri, unus decem alter novem annorum, laverant & pertractaverant multum caput canis, qui ab alio cane rabido demorsus fuerat, hoc effectu, quod vulneribus sanatis a rabie liber mansit ille canis. Verum post sex menses circiter ambo pueri inceperunt se male habere, in imo abdomine dolorem sentire, qui sensim versus umbilicum adscendebat: post binos menses accedebat ad hos dolores lenis alvi fluxus, & quandoque animi deliquia: post aliquod tempus dolores abdominis ad ventriculum adscendebant, imo & altius; tuncque sequebantur convulsivi motus circa ventriculum & abdomen: circa finem noni mensis inceperunt aquam horrere, nec poterant ullum liquidum aspicere, quin statim animo linquerentur, sequentibus postea motibus corporis convulsivis; imo latratum canis imitabantur, & mordebant, inprimis aetate major. Paroxyfmi illi per horam durabant, quandoque minus, & circa finem paroxyfmi animo linquebantur: postea dum ad se redibant, meticulosi fugiebant adstantes, atque intra horae circiter spatium penitus erant ab omnibus his symptomatibus liberi. Notari meretur, quod eodem praecise tempore ambo pueri corripentur hoc paroxyfmo & inde emergerent: quotidie autem in ambobus exasperabatur malum. Undecimo mense pejora erant omnia, ita ut & extra paroxyfmos fugerent homines, neque ad se invicem accedere vellent: post septimanam autem natu major patrem accessit, & admirandus dixit, quod bene se haberet, & absque ullo metu aquam intueri posset; idem contigit natu minori: post tres quatuorve dies recidivam patiebantur, & post septimanam denuo subito liberabantur; & bene se habuerunt in posterum, nisi quod natu major quintodecimo mense adhuc aliquot paroxyfmos passus fuerit.

Ex his patet, non quidem absolute dici posse, quod nullus aquam paventium

(*d*) Acad. des Sciences l'an 1699. Hist. pag. 58.
Tom. III. pag. 282.

(*e*) Philos. Transact. Abridg.

tium sanatus unquam fuerit; sed & simul constat, raro admodum contigisse hanc felicitatem. Ob hanc causam videntur Medici fere desperasse de curando hoc morbo: dederunt tantum talia remedia, quae tot saeculorum experientia demonstraverat esse imparia huic morbo debellando; neque videntur multum incubuisse, ut novae methodi tentarentur. Ultimis tamen his temporibus cordati viri ausi fuerunt a trita via recedere, & experiri, quid alia remedia efficere possent, laudabili certe instituto, nec absque successu; uti postea in curatione videbimus.

§. 1140. **D**iffectio cadaverum docuit, plerumque organa deglutientia utcumque inflammata; gluten biliosum varium in stomacho; vesiculam fellis atra plenam; pericardium siccum; pulmones coacervato omni fere cruore incredibiliter plenos; cor sanguine saepe fere siccato plenum; arterias plenas; venas vacuas; cruorem valde liquidum, & vix in aëre concrecentem, dum missus vena concreverat ante triduum; omnes musculos, viscera, cerebrum, cerebellum, spinalem medullam, ficciora solito.

Antea ad §. 1136. monitum fuit, venenum rabidum multiplici contagio posse communicari; imo & pertractationem multam rerum infectarum non carere periculo: hinc multis videretur imprudens facinus, hydrophoborum cadavera dissecare: inprimis cum observata quaedam docere videantur, quod aliquid maligni in talibus cadaveribus adsit. Chirurgus enim, dum hydrophobi cadaver secabat, scalpello leviter vulnerabat digitum indicem, & mirabatur, quod longe majorem dolorem perciperet, quam a tali vulnuscule expectare potuisset. Alter Chirurgus, qui biduo ante digitum vulneraverat, dum manibus versat in simili cadavere viscera, cadit emplastrum vulnus tegens, quod hinc tabo cadaveris perluebatur, sed paulo post Erysipelas manum occupavit cum multa tensione & dolore (f). Interim non novi, in historia medica memorari exemplum, quod rabies communicata fuerit per sectionem cadaveris hoc morbo defuncti. Similia autem mala, ac illi Chirurghi passi fuerunt, quandoque contigerunt sedulis Anatomicis, dum putridas cadaveris partes dissecarent. Verum docuerunt observata, quod cadavera hydrophoborum media hyeme intra quindecim horarum spatium pessime computruerint (g); adeoque videtur subitae putredini adscribi hoc posse.

Videndum jam, quatenam in cadaveribus hoc morbo defunctorum fuerint observata.

Organa deglutitionis utcumque inflammata. Ex historia morbi & symptomatibus antea enarratis patuit, quod liquida vel omnino non, vel saltem difficillime, deglutiant: dubium autem videtur, an illa impedita liquidorum deglu-

(f) Ibid. Tom. V. pag. 369.

(g) Sauvages Dissert. sur la Rage pag. 41.

deglutitio inflammationi organorum deglutitionis adscribenda sit, an vero horrore insuperabili ab omnibus fluidis, qui in hoc morbo observatur. Historia morbi docet, quod aegri, dum incipiunt aquam & omnia liquida mittere, de nullo dolore faucium conquerantur; imo quod solidas offas deglutiant absque impedimento, majori saepe alacritate, quam in sanitate solebant. Juvenis quatuordecim annorum (*b*), qui hoc morbo periit, optime comedebat, licet nullum potum deglutire posset. In Anginis autem inflammatoriis, uti notum est, & dolor adest, & solidorum ciborum impossibilis deglutitio, licet liquida adhuc transire possint. Unde videtur illa inflammatio potius effectus morbi jam facti, quam causa: non mirum enim est, has partes inflammari, dum convelluntur vel ad minimum tentamen liquidi deglutendi, nullo humido madescunt, ingens copia salivae excernitur; hinc exsiccantur penitus. In cadavere juvenis hydrophobi, sed raptim dissecto, inventa fuit interior superficies oesophagi inflammata; aspera arteria etiam parum inflammata apparebat (*i*). Non tantum oesophagus, sed & ventriculus, & intestina inflammata rubescebant in alio cadavere (*k*). Ventriculus ac intestina maculis rubris respersa, & intensissimus rubor in interstitiis membranosis cartilagineorum asperae arteriae circulorum inventus fuit in alio casu (*l*). Verum aperta aliquoties cadavera hydrophoborum nulla inflammationis signa dedisse etiam legitur (*m*). *Celeberrimus Meadius* pariter fateatur, quod in tali cadavere in capite, faucibus, pectore & ventriculo nihil insoliti invenerit (*n*): sed notandum, quod erat novem annorum puer, qui secundo morbi die perierat; pulsus vero debilem, nunc celeriore, nunc vero tardiore habuerat, dum incipiebat morbus: in juvene autem octodecim annorum, qui triduo ante mortem febricitare inceperat, post mortem fauces admodum inflammatae inveniebantur (*o*). Unde videtur verosimile esse in illis, quibus morbus per plures dies durat, & acriter febricitant, inflammationem observari circa deglutitionis organa, in reliquis non adeo.

Gluten biliosum &c. Historia morbi docuit, aegros saepius talem materiam rejecisse, & uti postea in cura dicitur, quandoque cum aliquo levamine. In illo cadavere (*p*) ubi nihil praeternaturale in visceribusprehendebatur, inventa fuit ingens copia viscidae viridescantis bilis. Observatores, qui descripserunt illa, quae in cadaveribus hydrophoborum notata fuerunt, fere omnes testantur, biliosam materiam in ventriculo fluctuasse; vel cystidem felleam tenaci, & quandoque atra, bile distentam fuisse; uti videri potest in locis autorum modo citatis.

Pericardium ficcum. Notum est, ex Physiologicis, internam superficiem

- (*b*) Philos. Transact. Abridg. Tom. V. pag. 366. 368. (*i*) Academ. des Sciences 1699. Hist. pag. 55. (*k*) Hernandez rerum Mexican. medic. Thesaur. pag. 494. (*l*) Bonet. Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. 13. Tom. I. pag. 342. (*m*) Ibidem Sect. VIII. pag. 211. (*n*) Philos. Transact. Abridg. Tom. V. pag. 368. (*o*) Ibid. pag. 369. (*p*) Ibid. pag. 363.

ciem pericardii, totamque superficiem cordis, auricularum, ac vasorum majorum venosorum & arteriosorum circa cor, quae omnia pericardii cavo continentur, semper madescere tenuissimo halitu, qui ex vasis exhalantibus harum partium exit; sic impediti, ne cor cum pericardio concresecat, simulque conservari debitam flexilitatem in omnibus his partibus. Illud autem exhalans, cum tenuissima & fluidissima pars sanguinis sit, debet minui, imo & tandem deficere, dum ob potus penuriam, jactationes perpetuas, sudores continuos, tenuissima humorum pars perit, nec restituitur. Ob hanc rationem pericardium, quod post mortem aliquid humidi collectum habere solet, siccum in cadaveribus hydrophoborum inventum fuit, uti observata testantur (q).

Pulmones coacervato &c. Omnis sanguis venosus, a toto corpore re-
dux, debet prius per pulmonem transire, antequam denuo aortae arteriae
ope per totum corpus distribuatur. Verum per secretionem varias factas,
dum sanguis per arterias fluit, plurimum liquidioris partis de sanguine se-
cedit, adeoque sanguis venosus crassior & minus meabilis fit. Verum in
sanis, quidquid per venas absorbentes ventriculi, intestinorum, & totius
superficiem corporis tam internae quam externae ingreditur, omne illud san-
guini venoso permiscetur, antequam per pulmones pellatur, sicque sanguis
venosus dilutus fatis & meabilis servatur, ut per pulmonalis arteriae angus-
tias ultimas transire possit. In hoc morbo autem deficit restitutio liquidi
deperditi; hinc brevi haerere incipit sanguis in arteriis pulmonalibus, vel
saltem transire difficulter: unde, uti antea monitum fuit, anhela respiratio
in rabidis animalibus observatur, & hydrophobi intolerabilem anxietatem res-
pirationemque difficilem patiuntur. De hac re possunt & videri illa quae
ad §. 848. habentur, ubi de Peripneumonia lethali agebatur. Magis ergo
magisque accumulatur in pulmone sanguis spissior, donec tandem pulmonis
vasa arteriosa penitus infarcta fuerint, nihilque amplius in cor sinistrum ve-
nire possit. Sic vidit Jo. Faber Lynceus (r) in cadavere hydrophobi *niger-
rimum in dextro cordis ventriculo sanguinem, quo omnino carebat sinister. Erat
autem hic per pulmones mire accensos & tumidos plurimus dispersus.* Et apud
Bonetum (s) pariter legitur, in cadavere hoc morbo defuncti, pulmonem
circumquaque pleurae adhaerescens retulisse concreti sanguinis molem,
adeo infarctus erat immeabili cruore: sive autem cordis ventriculi, sive ma-
jora vasa circa cor aperirentur, sive pulmones mille locis inciderentur, nul-
libi nisi concretum sanguinem, omni propemodum sero fluido destitutum,
reperire licuit. In alio cadavere inventum fuit, quod dextra auricula insig-
niter tumebat, dexter ventriculus sanguine grumoso plenus erat; in sinistro
vero cordis ventriculo sanguis plane fluidus (t), dum nempe per in-
farctos

(q) Bonet. Sepulcret. Anatom. Cap. 1. Sect. VIII. Tom. I. pag. 212. (r) Her-
nandes rerum Mexican. medicar. Thesaur. pag. 494. (s) Sepulcret. Ana-
tom. Lib. I. Sect. XIII. Tom. I. pag. 342. (t) Ibid. Sect. VIII.
pag. 212.

farctos pulmones tantum tenuissima sanguinis pars transire potuerat.

Arterias plenas, venas vacuas; cruorem &c. Hoc etiam observatum fuit in cadavere, ubi nullo loco sanguis coagulatus apparebat; quin imo sanguis post mortem repertus non coagulabatur frigore aëris, cum tamen ante aliquot dies per venae sectionem eductus coagularetur sponte (*u*). Notandum autem est, quod paulo ante etiam monitum fuit, non in omnibus hydrophobis inflammationis signa apparuisse: videntur enim in quibusdam putrida dissolutione omnia corrumpi, & dissolvi humores, non autem disponi ad inflammatoriam spissitudinem. Mirum quidem videri potest, quod ab eodem veneno oppositi effectus producantur, inspissatio nempe sanguinis, & ejus dissolutio. Verum si considerentur illa, quae ad §. 730. de *syncho putrida* dicta fuerunt, constabit, quod morbosa illa miasmata quandoque, incitato motu circulatorio, sanguini inducant spissitudinem inflammatoriam dictam, aliquando etiam inducant aliam sanguinis & humorum degeneracionem, priori penitus oppositam; nimiam nempe attenuacionem in putredinem vergentem. Evidens exemplum hujus rei habemus in contagio varioloso, quod in variolis discretis inflammationem & suppurationem producit; in pessimis vero confluentibus, ab eodem contagio natis, putridissima humorum dissolutio brevi sequitur, saepe cito lethalis. Cum autem ad §. 1135. notatum fuerit, morsum rabidi animalis, si illud vehementissime furat, diutius morbo laboraverit, & morti jam propius sit, citissime creare violentissima symptomata; & contra mitiora omnia esse, si in primo stadio morbi incipientis homini per morsum vulnus inflictum fuit; patebit ratio, quare veneni rabidi effectus diversi in humoribus observati fuerint. Sic intra biduum periit mulier hoc morbo, ejusque cadaver media hyeme totum computruit quindecim horarum spatio (*w*). Unde concludi posse videtur, quod periculosior, & cito lethalior sit humorum dissolutio putrida, quam inspissatio inflammatoria; quod & in aliis morbis confirmat observatio.

Verum ubi talis dissolutio humorum obtinet, sanguis non accumulabitur in pulmonibus, sed facile transibit in cor sinistrum: hinc venae corporis evacuabuntur satis libere. Cum autem per arteriarum angustias sanguis, licet magis solutus sit, transire non possit, nisi cordis & arteriarum vires agant valide; hinc incipit accumulari in arteriis, quia in pessimis illis morbis, ubi talis humorum degeneratio est, omnes Medici observant, pulsum frequentem, debilem, inaequalem, intermittentem, qui designat vitales vires, quae humores per vasa movent, opprimi. In pulmonalis autem arteriae ramis minus haerebit sanguis, quia tota vis cordis dextri urget sanguinem solutum in arteriam pulmonalem; & licet haec vis etiam debilior sit, respiratio semper frequens & anhelosa in iisdem morbis expedit viam, quae longe brevior est, quam ubi sanguis vi cordis & arteriae aortae ad extrema corporis usque pelli debet: unde etiam in talibus morbis extremitates

cor-

(*u*) Academ. des Scienc. 1699. Hist. pag. 55. 56.
la Rage pag. 41.

(*w*) Sauvages Dissert. sur

corporis frigere solent, dum aestus percipitur circa praecordia.

Omnes musculos, viscera, &c. sicciora solito. Etiam hoc observatio docuit, & quidem in eodem cadavere, in quo sanguis magis dissolutus inventus fuit (x): licet enim putredo incepta crassiorē sanguinis partem sic dissolvat, ut non concreseat amplius; deficit tamen aequae in hoc sanguine subtilior aquosa pars, quae continuo exhalans interiora corporis humectat, uti paulo ante demonstratum fuit. Praeterea ob turbatas & debiles vires vitales, omnes secretiones languent, depravantur, & ob aquae metum non restituitur humoribus illud, quod vitae tempore continuo diffatur de corpore. Summam siccitatem in visceribus naturalibus & vitalibus in cadavere hydrophobi pariter observavit *Bonetus* (y).

§. 1141. **C**uratio omnis haecenus, paucissima exceperis, incerta, tam prophylactica, quam therapeutica; cujus prima causa, inanis jactantia multorum specificorum, & neglectus methodi ex historia mali excogitatae.

Doluerunt omnes boni Medici in tetro hoc morbo, ubi jam aquae metus adest, paucissimos sanatos fuisse; uti constat, ex illis, quae ad §. 1130. dicta fuerunt. Verum & illa cura, quae in demorsis aquae metum praecavet, nondum ad illam certitudinem deducta est, ut absque omni metu huic confidere possimus. Per menses, imo per annos, uti ad §. 1137. dictum fuit, sani vixerunt homines a rabido animali demorsi, attamen postea nihil minus cogitantes oppressit dirus morbus: & contra quidam immunes manserunt, licet demorsi fuissent ab eodem animali, a cujus morfu plures alii in hydrophobiam inciderant. Hinc licet in quibusdam quaedam remedia data, prophylaxis causa, profuisse viderentur, tamen nondum absolute certi sumus, quia forte absque his auxiliis evasissent. Accedit, quod saepe difficile sit, plenam habere certitudinem, illud animal, quod morsum inflixit, rabiosum fuisse; si vel aufugerit, vel ilico, uti solet fieri, occisum fuerit. Quandoque & demorsi pereunt alio morbo, antequam se manifestet hydrophobia; tunc pariter incerti sumus de efficacia remediorum, quae adhibita fuerunt. Elapso anno tractavi duos infantes, in manu demorsos a cane, qui ab omnibus, eundem pagum inhabitantibus, rabiosus credebatur; hinc occisus ilico. Miseri tumido & infarcto abdomine ob pessimum victum in magna pauperie laborabant, & post quinque menses lenta perierunt atrophiam, absque ullis tamen hydrophobiae signis: interim tamen non omnino certus sum, illos absolute curatos fuisse, cum longe diutius illud venenum in corpore latere possit, uti antea probatum fuit. Haec videtur ratio, quare tam multa, ut specifica, contra hoc venenum commendata fuerint, quia in talibus casibus profuisse videbantur; dum interim absque ullo emolumento data fuerunt

(x) *Academ. des Sciences* 1699. *Hist.* pag. 56.
Lib. I. *Sec.* 8. pag. 210. 212.

(y) *Sepulcret. Anatom.* Tom. I.

runt postea aliis, in quorum corpore hoc virus latebat: de celebrioribus talibus specificis postea ad §. 1147. adhuc plura dicenda erunt. Verum quidem est, pleraque haec jactata specifica satis innoxia esse; obsunt tamen, dum his confisi aegri negligunt alia efficaciora remedia, quae quidem non agunt specifica virtute, sed indicantur symptomatibus in morbi decursu observatis.

Dictum fuit antea ad §. 9., duplicem esse modum curandi morbos: vel enim directe agimus in causam morbi, non mutato reliquo corpore; ut dum v. g. cortice peruviano curamus febrim intermittentem; atque haec curatio specifica dicitur: vel observando effectus, quos causa morbofa in corpore producit, conamur per idonea remedia hos effectus tollere vel praecavere. Si possem venenum variolosum specifico remedio reddere iners, ut non turbaret corpus, curatio specifica esset & pulcherrima: sed dum tale remedium haecenus cognitum non sit, febrim a contagio varioloso excitatam justo in moderamine conor servare, ut nec furibundo impetu destruat corpus; nec ita segnis sit, ut non sufficiat subigendae materiae morbosae & ad ambitum corporis depellendae: per balnea cutim, inprimis inferiorum partium, adeo laxam reddo, ut huc versus major copia materiae morbosae vergat & deponatur; sicque liberetur caput & interiora corporis hac metastasi. Putridam humorum dissolutionem in pejori variolarum specie per idonea remedia praecavere, vel jam factam emendare, conor; sicque certus sum me aegris prodesse, licet morbum in primis suis incunabulis opprimere non poterim. Idem jam in Rabie Canina verum est: si per specificum remedium, certis & multis experimentis cognitum, possem venenum susceptum iners omnino reddere, hoc solum sufficeret: verum cum nullum tale certa fide cognitum sit, nihil aliud superest, nisi ex morbi historia eruere, quomodo, & quibus cum symptomatibus, ille morbus decursum suum absolvat; & dein ex his rite perpensis deducere illa, quae adhiberi cum spe fausti eventus possent. De his autem sequentibus paragraphis dicitur.

§. 1142. **Q**uamvis ergo ex omni hac historia, comparatione ejus cum aliis morbis, & feliciori paucorum casuum eventu concludere licet, videtur primo consistere in affectione nervorum, proxime referenda ad convulsiones, quae viscera, horumque vasa occupent; dein hinc vitium nasci sanguini, humoribusque, quod inflammationi gangraenosae quasi proximum sit; sedem vero mali primum circa stomachum, & vicina haerere.

Ex illis, quae dicta sunt ad §. 1138., ubi sollicitè enumerabantur omnia symptomata hujus morbi illo ordine, quo se mutuo sequi solent, constat, prima signa incipientis mali in nervoso systemate apparere. Somnos habent perturbatos, tristes fiunt & meticulosi: adsunt tunc & lassitudines spontaneae, dolores quasi rheumatici in membro, cui morsus inflictus fuit, qui deinde se per vicinas partes magis magisque diffundunt: aucto malo, convulsiones

fiones sequuntur; imo plures, uti antea ex casuum enarratione patuit, moriuntur convulsi. Dum jam aquae metus adest, si vel summis labris liquida tangant, mox convelluntur; imo & in quibusdam observatum fuit, quod, audito liquidi nomine, toti contremiscent, imo & convellerentur. Impossibilis etiam deglutitio liquidorum videtur referri debere ad convulsionem musculorum, qui deglutitioni serviunt; nam observatur, musculos faciei miro modo distrahi, dum liquida ori admoveere tentant: patuit enim ex illis, quae ad §. 1140. dicta fuerunt, non semper fauces inflammatas fuisse inventas post mortem; & saepe absolutam impossibilitatem deglutiendi liquida adesse, dum solidae offae facile in ventriculum devolvuntur. Videntur enim quaedam ex numerosis deglutitionis organis servire inprimis liquidorum depulsiōni per oesophagum in ventriculum: unde, his convulsis, impossibilis fit liquidorum deglutitio. Antea, ubi de Angina convulsiva agebatur, ad §. 818. mirum talem casum retuli de muliere, caeteroquin optima sanitate fruente, quae liquida quidem deglutire poterat, si ad plures uncias simul subito, & uno quasi impetu, ingererentur; parvam vero liquidi quantitatem nullo modo poterat deglutire; solidas autem offas, inprimis majores, fatis facile. An oesophagus convellitur in hydrophobis, dum liquidorum deglutitionem tentant? certe illum convelli posse, docet suffocatio hysterica dicta, dum praefocantem globum in faucibus sentiunt miserae cum intolerabili anxietate. Ventriculum, cujus orificio superiori continuatione substantiae necitur oesophagus, miro modo inflatum, dum aqua offerebatur hydrophobo, antea ad §. 1138. dictum fuit: imo simulac diducebat labia tantum, ut cerevisiam, cujus odore delectabatur, fumere tentaret, mox intumescebat ventriculi regio (z).

Cum autem jactatione perpetua, vigiliis, sudoribus, liquidiora de corpore pereant, & nihil liquidi possit ingeri, exsiccatur corpus, febris accenditur, inflammatio nascitur, quae vel ob veneni suscepti malignitatem, vel ob acrimoniam putridam, potus penuria natam, cito in gangraenam lethalem transit, quae omnia putrefacit, uti ex antecedentibus constat.

Ex quibus etiam patet, duplicem curationis scopum inde deduci. Vel enim debet tolli illa totius generis nervosi affectio, quae facit convelli deglutitionis organa ad solum liquidorum aspectum (submersio videtur ad hanc rem facere, de qua statim dicitur): vel debet caveri per curam antiphlogisticam inflammatio, quae futura metuitur.

Sedem autem mali primo circa stomachum & vicina haerere, jam monuerat *Aurelianus*, uti ad §. 1130. dictum fuit. Confirmant & hoc morbi symptomata: ingens enim adest circa praecordia angustia (vide §. 1138.); ad oblatum potum turget ventriculus, uti dictum fuit; vomunt biliosa, quandoque fusca & graveolentia; aliquando vomitorio dato levamen habuerunt, uti postea in curatione dicitur. Praeterea observatio docuit (vide §. 1130. 1139.), inflammationem ventriculi produxisse hydro-

(z) Philosoph. Transact. Abridg. Tom. III. pag. 277.

drophobiam, quae audacter repetita venae sectione sanata fuit.

Sequitur jam, ut videamus illa, quae ad curam hujus mali, tam Prophylacticam, quam Therapeuticam, profuisse observata sunt.

§. 1143. **C**uratio in demorso prophylactica requirit, ut 1. statim a contagio suscepto totus locus affectus, una cum vicinis, profundis pertundatur scarificationibus, multumque mittat sanguinis; applicentur magnae cucurbitae fortiter trahentes; vel ferro inuratur ignito satis profunde; dein adigatur in suppurationem perpetuam, applicatu eorum, quae assidua rosione exulcerant; interim toto illo tempore, ab initio in finem, semper foveatur muria ex sale marino & aceto, nunquam intermittendo; id continuetur usque ad sextum quidem mensem. 2. vestimenta, & caetera, quae venenum attingere, vel afflare potuit, caute abjiciendo, vitando. 3. statim post infectionem, magno cum apparatu, metu incusso, saepe minitendo, tandem praecipitem in mare vel fluvium dando, aliquamdiu submersum tenendo, iterum mergendo, id repetendo aliquoties cum iisdem omnino circumstantiis: eas enim sanare spiritum turbando, non aquam falsam, docuit funestus exitus hominis post morsum naufragi, multis horis natantis, saepe diu fluctibus submersi, tamen postea hydrophobi; dein Rheo, Agarico, succo corticis Sambuci, saepe, & valde fortiter, purgetur. 4. omni mane jejunos parum sudet assumpto aceto aromatico, sale marino, aqua calida. 5. quotidie pedes, manusque, balneo aquae foveat, caput lavet, os, faucesque colluat, saepe natet. 6. frigidam frequenter bibat, evomatque saepe, tunc & potus acidulos; victus sit humidus, levis, laxans, tanta copia saepe sumtus, ut revomatur; cavendo a nimis aromaticis, vino, calefacientibus, ut & a motu nimio corporis, vel animi.

10. Cum tota morbi historia haecenus enarrata docuerit, quanta mala metuenda sint a veneno rabidi animalis, & quod illud diu manere in loco demorso possit, antequam in actum deducatur; morbusque vix unquam curetur, ubi jam aquae metus adest; nemo dubitat, quam ocysime summa remedia hic adhibenda esse, ut illud venenum eliciatur ex loco illo corporis, cui applicatum fuit; vel destruat venenum una cum parte corporis, cui adhaeret. Unde non dubitavit celeberrimus auctor (a) suadere, ut quanto citius partes demorsae rescindantur a partibus sanis, si absque vitae periculo fieri possit. Crudele quidem videtur hoc consilium; sed nemo, qui horrendum hujus morbi exitum viderit, haesitabit mutilatione corporis redimere calamitosissimam mortem. Ubi autem vulnus in tali parte haeret, quae

(a). Sauvages Dissertat. sur la Rage pag. 43. 44.

extirpari nequit; vel aegri, uti saepe fit, crudelem hanc medelam pati nolunt; tunc omni modo conandum est, ut exeat per vulnus factum venenum. Hanc autem methodum commendaverunt antiqui Medici & recentiores unanimi consensu. Unde laudaverunt scarificationes profundas & in ipso loco affecto, & in vicino ambitu; simulque cucurbitis applicatis, remota pressione atmosphaerae, eduxerunt multum sanguinis, ut sic elueretur virus, quod vulnere & vicinis forte adhaerebat locis. Maximam autem spem curationis prophylacticae ponebant in eo, ut diu maneret apertum vulnus inflictum; hinc erodentibus remediis applicatis illud majus reddebant, & a cita consolidatione prohibebant. Pulchrum hujus methodi exemplum legitur apud *Galenum* (b): bini homines a rabioso cane morfi erant, sed exiguo adeo vulnere, ut nequidem cutis integre divisa foret. Uni cito consolidabatur leve hoc vulnusculum; prudentior Medicus alterius vulnere diu applicuit valida & acria remedia; sicque vulnus multo majus reddidit; eventus monstravit utilitatem. Prior enim, nihil mali suspicatus, subito aquam pavere coepit, & convulsus periit; posterior vero nihil mali passus fuit. *Dioscorides* (c) majora vulnera a rabiosis canibus inflictâ minus metuebat, quam minora; unde & scalpello augenda vulnera jussit. Similia apud *Aeginetam* (d) & *Aëtium* (e) habentur. Omnium tamen efficacissimum auxilium ab igne exspectavit *Dioscorides* merito, cum omnia destruat vivus ignis, sic cuncta lustret venena, simulque separatio escharae inustae diuturnius tempus requirat, adeoque cita consolidatio vulneris prohibeatur: simul monet, eschara separata, crudum vulnus falsis & acribus irritandum esse, ne coalescat; & si ante quadragesimum diem coiverit, renovandum vulnus esse, sive scalpello, sive nova unctione. Recentiorum autem observata docuerunt, non sufficere levem & superficialem inunctionem, sed requiri profundam, ut certi simus, venenum vulnere inhaerens, integre per ignem destructum fuisse: simul tamen prudentia requirit, ut, eschara delapsa, diu sustineatur suppuratio; ut si forte quid adhuc de veneno lateat, hoc modo expellatur. *Hildanus* (f) observavit, puellam quatuordecim annorum, quae a rabioso cane quinque vulnuscula in tibia acceperat, post trimestre spatium obiisse hydrophobam, licet vulnera a vetula Empirica ferro candenti inusta fuerint; sed leviter procul dubio, quia quindecim dierum spatium curationem absolverat, omnibus plagis consolidatis. Felix autem curae successus, post profundam inunctionem, apud *Hildanum* (g) legitur, dum simul, eschara decidua, pisum vulnere imposuerat, uti in fomiculis fieri solet; sicque per tres menses apertum retinuerat. Unde monet Chirurgo, ut, dum cauteria applicant locis a rabido cane demorsis, potius peccent in excessu quam defectu, quia extremus morbus extremum requirit remedium. Ausus fuit *Dekke-*

rus

- (b) De sectis, ad eos qui introducuntur Cap. viii. Charter. Tom. II. pag. 293.
 (c) Theriac. Cap. 11. pag. 424. (d) Lib. V. Cap. III. pag. 74. verba.
 (e) Lib. VI. Cap. xxiv. pag. 107. (f) Observat. Chirurg. Cent. 1.
 Observ. 86. pag. 62. (g) Ibidem Observ. 87. pag. 66.

rus (*b*) per furam, a cane rabido morsam, cauterium quam maxime candens ad os usque adigere, & felici quidem cum eventu.

Cum autem tam teter ille morbus sit, praestat cautelae gratia in sextum mensem usque plagam apertam tenere; quod leniter erodentibus, ut v. g. praecipitato rubro, unguentis digestivis misto, facile obtinetur: quin imo frequens applicatio muriae falis marini cum aceto quandoque ad hunc scopum sufficere solet, quod simul omni putredini resistit quam efficacissime.

Neque confidendum, etsi largum vulnus a cane rabido inflictum fuerit, & copiosum sanguinem fuderit; non enim certi possumus esse per copiosam talem haemorrhagiam ablutum esse omne venenum: Licet enim largum vulnus inflictum fuisset trienni puero in facie, laudabile pus exivisset, & trium septimanarum spatio consolidatio vulneris facta; tamen post biduum ab inducta cicatrice febris oriebatur, quam sequebantur convulsiones, rabies, & mors (*i*). Econtra *Salius Diverfus* (*k*), qui simili methodo usus fuit, testatur, quod neminem viderit, neque audiverit, cujus ulcus recta cum ratione fuit pertractatum, rabie correptum fuisse.

2°. Antea ad §. 1136. dictum fuit, quam multiplici contagio illud venenum rabidi animalis communicari possit corpore humano; simulque constitit, quod illud diutissime vestibus, aliisque rebus, adhaerere queat. Cautela ergo tanti mali suadet, ut haec omnia, in quae suspicio cadit, destruantur per ignem.

3°. Antiquitus jam multum boni ab hac methodo expectatum fuisse in hoc morbo curando, forte etiam & in aliis, legitur (*l*). *Euripides*, apud Aegyptios morbo prehensus, a sacerdotibus marina curatione (ablutione per aquam marinam) restitutus fuit, unde postea dixit:

Θάλασσα κλύζει πάντα τ' ανθρώπων κακὰ.

Interim tamen in hoc morbo non videntur hac methodo usi fuisse in cura prophylactica, sed ubi jam aquae pavor aderat, uti sequenti paragrapho dicitur. *Celsus* (*m*) quidem dixit: *Quidam post rabiosi canis morsum protinus in balneum mittunt, illumque ibi patiuntur desudare, dum vires corporis sinunt, vulnere aperto, quo magis ex eo quoque virus destillet: deinde multo meracoque vino excipiunt, quod omnibus venenis contrarium est. Idque cum ita per triduum factum est, tutus esse homo a periculo putatur.* Verum manifeste patet, hoc balneum tantum fuisse adhibitum, ut vulnus humesceret & foveretur; simulque per sudorem excitatum, & motum humorum auctum per vinum meracum, expelleretur illud virus, quod vulneri adhaeserat. Submer-

(*b*) Exercit. Practic. pag. 566. (*i*) Philosoph. Transact. Abridg. Tom. III. pag. 281. Tom. V. pag. 367. (*k*) De Febre pestilenti &c. pag. 368.
 (*l*) Diog. Laërt. in vita Platon. Lib. III. Num. VIII. pag. 288.
 (*m*) Lib. V. Cap. xxvii. pag. 308.

merfionem enim tantum adhibuit , ubi jam metus aquae aderat , uti poſtea dicitur.

Interim tamen ſatis communis immerſionis uſus eſt ad praecavendam hydrophobiam in demorſis ab animali rabido , in plurimis locis , imo maris accolae adeo confidunt huic remedio , ut illo ſolo ferme contenti vix expectant aliud. *Tulpius* (*n*) , qui in populofiſſima urbe Amſtelodamo , diu numeroſam exercuerat praxin , teſtatur ſequentia : *Neque vidi haecenus ququam (licet viderim plurimos) cui tempeſtively in mare projecto quidquam ſiniſtri poſtea evenerit . Sed ſalutari hoc remedio , vel flocci facto , vel tarde ac timide adhibito , dedere multi irreparabiles ſupinae ſuae incuriae poenas .* Unde apud Batavos moris eſt , demorſos quam ocyſſime mari immergere . Ubi enim ſerius fit , & inprimis ſi jam aquae metus adſit , levamen quidem adfert , ſed non ſanat (*o*) . Aquam autem marinam non facere hunc effectum , ſed ingentem perturbationem , dum ad ſuffocationem fere uſque ſubmerguntur , videntur docere obſervata plura . *Tulpius* (*p*) obſervavit , nautam ſeptuagenarium , a cane rabido demorſum , blandius a liberis propter aetatem habitum , eum tantum leniter perfunderetur *Tya* fluvio , ac ſi ſolius cutis immunditiam detergere voluiſſent , poſtea periſſe hydrophobum . Ita & puer , cuius pollicem rabidus canis momorderat , licet per quadraginta dies famoſi ſpecifici ad hunc morbum mane & vespere drachmam ſumiſſet , & decem vicibus maris balneo uſus fuiſſet , dein lithotomiam paſſus convaluiſſet , poſt novendecim meſes elapſos periit hydrophobus (*q*) . Quin imo demorſus a rabido cane homo poſtea naufragium paſſus fuit , & ſpatio trium ad minimum milliarium aquas nando trajecit ; nihilominus moriebatur hydrophobus (*r*) . Magna certe perturbatio fuit in homine naufragium paſſo , ſed natandi peritia fretus forte minus timuit , nec ſubmerſionem diuturniorem paſſus eſt .

Obſervatum fuit , tunc inprimis ſucceſſiſſe hoc remedium prophylacticum , ſi magno cum apparatu , metu ſummo incuſſo , haec immerſio fieret ; ſimili modo ac *Helmontius* factum vidit , uti ad §. 1139. dictum fuit . Nautae apud Batavos in locis maritimis , aſſueti huic curationi , nullis minis vel precibus ſe flecti patiuntur , ſed traditum illis hominem ſubmergunt , & quidem ſaepe , ad ſuffocationis periculum uſque ; tuncque , uti notavit *Tulpius* , fere ſemper ſequitur felix ſucceſſus .

Sic videntur facile poſſe conciliari diverſae circa hoc remedium prophylacticum Medicorum opiniones . Solum balneum in aqua marina , vel alia , non ſufficit ; hinc multi contempſerunt hoc remedium : econtra immerſio magno cum apparatu facta , & repetita aliquoties , ad ſuffocationem fere uſque ,

- (*n*) *Obſerv. Med. Lib. I. Cap. xx. pag. 41.*   (*o*) *Stalpart van der Wielen Cent. I. Obſervat. Num. 100. pag. 400. Dekkers Exercitat. practic. pag. 564.*
(*p*) *Ibid. Cap. xxxi. pag. 43.*   (*q*) *Medical Essays Tom. V. Part. 2. pag. 984.*
(*r*) *Ridley Obſervat. de Aſthmate & Hydrophobia Obſervat. XXV. pag. 118.*

usque, profuit, hinc alii summopere laudaverunt. Videantur & illa, quae ad §. 1123. habentur.

Dein Rheo &c. Sedem mali primum circa stomachum & vicina haerere, dictum fuit paragrapho praecedenti; unde per purgantia saepe repetita dum averritur quidquid hic inciperet colligi, videtur profuturum. Praeterea purgantia, inprimis hydragoga dicta, inter quae succus corticis mediani sambuci tanquam insignis efficaciac remedium numeratur, solvunt omnes humores; sicque aliquando solutis humoribus diffatur facilius conceptum contagium, uti postea pluribus patebit, quando de *Lue Venerea* dicitur. Praeterea validis remediis efficaciter turbare corpus profuit saepe in morbis difficillimis; uti in curatione epilepsiae & maniae dictum fuit: ad hunc scopum autem videtur purgantia commendasse *Dioscorides* (s), ubi primis diebus medela neglecta erat, nec amplius satis educi poterat virus, quod per vulnus communicatum fuerat; tunc enim dicit: *Alia curationis ineunda ratio: nimirum imperanda purgatio, quae dum corpus, agitando ipsius habitum, transmutat, magnum adfert adjumentum.* Commendavit *Hieram*; uti etiam *Aëtius* (t) & *Aegineta* (u), inprimis illam, quae addita *colocynthide* purgabat fortius. Omnium autem efficacissimum remedium laudabat *Helleborismum Dioscorides* (w), si frequentius ante diem quadragesimum, vel etiam postea, adhiberetur: *Tantam enim vim habet id genus auxilii, ut nonnulli, qui jam aquae metu prehendebantur, in ipso primo morbi insultu, Helleborum sumentes, evaserint incolumes. Nam ipso malo jam detentos nequidem Helleborum servare possent.* Magnis laudibus extulit *Hellebori usum Salius Diversus* (x) in hoc morbo; & tuto dari posse ejus infusum certis experimentis se novisse affirmat: ubi majorem hujus remedii efficaciam desideraret, dabat in substantia *Helleborum*, sed prius binis coctionibus in aceto mitigatum.

4°. Illa, quae in cadaveribus observata fuerunt (vide §. 1140.), docent, quod effectus hujus veneni sit quandoque, dissolutionem putridam inducere, & citam putredinem. Aliquando inventus fuit sanguis grumofus concretus circa cor, majora vasa, & pulmones infarciens. Sed notum est, acetum blande solvere coagulatum sanguinem; simulque efficacissimum dare adversus omnem putredinem remedium; ideo eximium usum in hoc morbo habet (y). Omnium maxime prodest, si *ruta*, *marrubio*, *scordio*, infusis, acetum medicatum redditum fuerit: certissimum enim & efficacissimum sudoriferum esse acetum, nemo est qui negare possit: additur salis marini pauculum, quod pariter putredini resistit; haec dein aqua diluuntur; & tepide potantur mane in lecto: sequitur brevi sudor; sicque omnia vasa cutanea pervia manent, & per ipsum calidum vaporosum sudorem abstergitur cutis; unde removeri poterit, si quid adhuc de veneno cuti affixum haereat;

(s) Theriac. Cap. III. pag. 426.

(t) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 108.

(u) Lib. V. Cap. III. pag. 75.

(w) Ibidem.

(x) De Febre pestilenti &c. pag. 371.

(y) H. Boerh. Chem. Tom. II. Part. I. Proccf. L.

pag. 213.

reat; praecipue si simul locus demorsus interea foveatur linteo posca calida madido. Videmus autem, quod & veteres Medici sudores suaserint inter prophylactica remedia, & irritaverint cutim, ut versus superficiem corporis major copia ac impetus humorum derivarentur. Sic monuit *Dioscorides* (z): *Praeter haec, sudores & ante cibum & post cibum eliciendi, quin & dropaces & sinapismi universo corpori alternatim applicandi.*

5°. Ex illis, quae ad §. 1138. dicta sunt, patet, quod antequam pavor aquae accedat, suspiria, tristitia, solitudinis studium, observentur in demorsis: imo & constat, plures, quibus dudum venenum in corpore latuerat, emaciari multum. Verum haec omnia sunt symptomata Melancholica (§. 1094.), in quo morbo, uti dictum fuit ad §. 1092., mobilia de sanguine dissipantur, immobiliora ununtur; unde sanguis crassior & minus meabilis redditur. Praeterea in cadaveribus hydrophoborum omnia viscera ficciora solito reperta fuerunt. Merito ergo in cura prophylactica commendatur humectatio totius corporis per balnea, natationes, &c.; si enim corpus omnibus his modis redderetur quasi semihydricum, obtineret conditio fluidorum & solidorum opposita illi, quae in hydrophobia observatur. Celebres quidam Medici fuerunt in alia opinione; & cum viderant, hydrophobos adeo horrere aquam, crediderunt esse quandam antipathiam inter causam illam venenatam & aquam; adeoque voluerunt, aquam nocere, non vero prodesse. Ita sensit *Palmarius* (a), qui adeo damnosam in hoc morbo aquae applicationem credidit, ut scripserit: *Recens etiam inflicto vulnere, si aqua abluatur, vix ullo postea remedio aeger restitui queat, alte adeo aqua venenum ejusmodi in corpus dejicit atque impellit.* Similia apud *Salium Diversum* (b) leguntur: *At nec ad praeservandum balneum, seu potus aquae, est potens remedium, nec ad curandum; immo cum ingens antipathia sit inter aquam & virus istud, ut supra monstratum est, epotâ aqua semper detrimento erit patientibus.* Credo tamen, neminem, qui haecenus dicta de hoc morbo attente considerat, uti & illa quae sequenti paragrapho adhuc dicenda erunt, facile accessurum esse huic opinioni, quae & rationi & experimentis repugnare videtur.

6°. Omnia haec efficient, ut omnes humores sint satis diluti, a diathesi ad putredinem quam maxime alieni; simulque, dum repleto ventriculo lenis vomitus quandoque excitatur, & alvus laxa servatur per victum humidum, levem, laxantem, cavebitur, ne quid accumuletur in primis viis, ob rationes datas ad numerum tertium hujus paragraphi.

Cum autem hoc venenum vulnere inflicto recipiatur plerumque; simulque conferat, uti numero tertio dictum fuit, movere humores versus corporis peripheriam, ut sic venenum susceptum expellatur per eandem viam, qua applicatum fuerit corpori; ideo videntur veteres Medici consuluisse acria aromata, tam in cibis quam in medicamentis, ut aucto sic humorum motu

(z) Theriac. Cap. III. pag. 426.

(a) De Morbis contagiosis pag. 270.

(b) De Febre pestilenti &c. pag. 374.

motu diffaretur susceptum Venenum. Ita *Celsus* (c) post sudorem in balneo jubet, ut multo & meraco vino excipiantur aegri, quod omnibus *venenis contrarium est*. *Dioscorides* (d) cibos acres (*δευροφαγία*) & meracos potus, quibus vis veneni egregie retundi potest, quotidie assumendos suadet. Magnum imprimis effectum exspectabat ab alliis, porris, cepis, quia observabat, haec difficiliter mutari in corpore, suamque indolem diu retinere, cum totum corpus haec, copiosius vel diutius ingesta, redoleat: unde credebatur, illa tanto efficacius agere in hoc venenum, quanto magis resistebant viribus immutantibus ingesta. Aromata blanda, copia aquae diluta, prodesse possunt, quatenus perspirationem & sudorem movent: idem etiam de parco vini usu verum est: sed multum his calefacere corpus, & augere sanguinis velocitatem, non videtur conducere, cum ex illis, quae haecenus dicta fuerunt, constet, humores dilutos, blande motos, & humectationem corporis, longe plus prodesse ad curam prophylacticam. Sudor autem, uti ad numerum quartum hujus paragraphi dictum fuit, pulcherrime excitari poterit aceto aromatico, copia aquae diluta. Confirmantur haec omnia, quia biliosi in hydrophobiam magis vergunt, quam pituitosi, uti ad §. 1137. dictum fuit. Facile patet, ob eandem rationem, magnum motum corporis & animi pariter periculosum esse in demorsis. Pacata imprimis mentis quies hic multum facit; adeoque, quantum fieri poterit, probabili ratiocinio debet excuti futuri mali metus; & ob hanc rationem decantatissima specifica ad hunc morbum profunt, quia saepe fiduciam aegri augent. Plures casus leguntur (e), qui docent, hoc venenum, diu latens in corpore, subito in nervum erupisse, dum imprudenter narrabatur aegris, alios demorsos in hydrophobiam incidisse.

§. 1144. **C**uratio vero morbi jam praesentis videtur tentanda, maxime in primo gradu; & in initio secundi (1138.), imprimis quum aliter funestissimo exitu neglectus plectatur. Apparet maxime probabile, & paucis experimentis confirmatum, sequentia fieri debere: 1. statim post prima signa invadentis mali (1138.) morbus tractandus, ut summus inflammatorius (890.), mittendo sanguinem ex lato vulnere magni vasis ad animi deliquium usque, mox clysmata ex aqua nitrosa, modiceve falsa, cum pauxillo aceti, injicienda: haec repetenda audacter, etiam plus, quam in aliis morbis prudentia concederet: interim hoc facto, obnubilatis oculis in piscinam frigidam demittendus, vel aquae frigidae injectu humectandus tam diu, donec aquam vix amplius paveat; tum statim plurimum aquae bibere cogatur; & de die sic vexato vesperi concilietur somnus: victus sit tenuissimus, humectans semper.

Hacte-

(c) Lib. V. Cap. xxvii. pag. 308.

(d) Alexipharm. Cap. llii. pag. 426.

(e) Sauvages Dissert. sur la Rage pag. 5.

Hactenus de cura prophylactica dictum fuit: sequitur jam, ut videamus, quid tentari possit, ubi venenum rabidi animalis, hactenus silens, incipit actuosum reddi. Signa, quae hoc docent, & varii gradus morbi, descripta fuerunt §. 1138. Simul & semel applicanda esse summa remedia, ut infustus diri morbi exitus praecaveatur, nemo negabit: specificis enim multis, licet quam maxime decantatis, confidere tuto non licet, uti postea patebit. Tota autem morbi historia, & aliqui successus in hoc morbo curando, videntur suadere, morbum hunc tractari debere ut inflammationem summam, admodum periculosam, & subito in gangraenam tendentem. Quin imo valida remedia antiphlogistica, inprimis venae sectio, videntur hic tentari posse longe audacius, quam in aliis morbis prudentia suaderet; cum miserrima mors instet, nisi cito succurrere possit Medicus. In illo aegro, cujus ad §. 1130. 1139. mentio facta fuit, & qui ex inflammatione ventriculi in hydrophobiam inciderat, venae sectio levamen attulit; quam repetere non dubitaverunt Medici, licet extrema corporis frigida rigescerent cadaveris instar, nec pulsus amplius percipi posset. Animose autem repetita fuit sanguinis missio, simulac dira symptomata denuo recrudescerent; & undecim venae sectionibus, intra quatrimum institutis, evasit ab hoc morbo (f); sed & in hydrophobis a morfu rabidi animalis venae sectionem ad animi deliquium usque institutam profuisse legitur (g). In alio aegro, etsi non curaverit morbum, tamen satis notabile levamen attulit (h). Clysmatum pariter egregius usus est, partim ut eluantur intestina putridis faecibus, partim etiam ut, elotis jam intestinis, clysmata injecta, diutius retenta, reforbeantur venis bibulis intestinorum; sicque subministretur sanguini liquidi copia, dum illud deglutire horrent aegri. Formulae talis clysmatis in Materia medica ad hunc numerum habentur; quae inprimis, ob salinum stimulum nitri & salis marini additum, crassa intestina abludent & faeces contentas educunt: quod ubi factum fuit, tunc minui poterit salium copia, ut diutius retineri possint, adeoque facilius reforberi. Omni bihorio tale clyσμα injiciendum est, quia summum hic in mora periculum. Pulchrum hunc clysmatum usum notavit *Aurelianus (i)*, ut, si omnino potum recusaverint, qualibet tamen parte quiddam liquoris assumant; jussitque parva copia simul injici clyσμα, tunc enim facilius retinetur: *Erit enim ejus continentia utilis ad minuendam sitim.*

His factis, cum insuperabilis ille omnis liquidi horror jam adest, vel brevi futurus metuitur, tentant Medici vi quasi illata pavorem aquae superare, dum aegros invitos in frigidam aquam demergunt, & quidem obnubilatis oculis, ut tanto majori cum apparatu & terrore hoc fiat; vel, si hoc fieri commode non possit, aqua frigida perfundunt totum corpus. Senis hydrophobi tali immersione curati exemplum ad §. 1139. memoratum fuit. *Celsus*

(f) Medic. Essays Tom. I. §. 29. pag. 283. &c. (g) Acad. des Sciences
l'an 1699. hist. pag. 58. (h) Medic. Essays Tom. V. Part. 2. §. 51.
pag. 592. (i) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. xvi. pag. 231.

fus (k), ubi jam aquae timor aderat, dixit: *Unicum tantum remedium est, nec opinantem in piscinam, ei ante non provisam, projicere; & si natandi scientiam non habet, modo mersum bibere pati, modo attollere; si habet, interdum deprimere, ut invito quoque satiatur aqua. Sic enim simul & sitis & aquae metus tollitur.* Videtur autem improbasse hanc methodum *Aurelianus (l)*, dicens, illos, qui hac utuntur, nescios fuisse, quod passionis curatio illa sit, non ut bibant aegrotantes, sed ut bibere velint. Praeterea metuebat a frigore aquae; & *Celsus* videtur pariter hoc suspectum habuisse, dum *(m)* dicit: *Sed aliud periculum excipit, ne infirmum corpus, in aqua frigida vexatum, nervorum distentio absorbeat. Id ne incidat, a piscina protinus in oleum calidum demittendus est.* Interim tamen in extremo hoc morbo extrema remedia esse tentanda dicitur ratio; & si brumali tempore a nimio frigore aquae mali quid metuendum videretur, posset illa egelida reddi: attamen a subito illo horrore & concussione totius corporis, quae percipitur ab immersione in aquam frigidam, speratur merito magna mutatio, atque ideo haec praefertur. Horrorem illum aquae sublatum fuisse hac methodo in hydrophobis, satis certis constat observatis. Novi hoc factum fuisse Lugduni Batavorum in homine, qui a fele rabida demorsus, neglecto vulnuscule, sexto mense in hydrophobiam incidit: postquam enim larga copia aquae perfusus fuerat toto corpore, bibere potuit, & levare in omnibus videbatur: attamen periit. Sed notandum, quod jam per triginta horas fuerit hydrophobus, antequam hoc remedium tentaretur. Verum & alius casus legitur *(n)* de puella viginti annorum, quae jam hydrophoba cum esset, immergebatur aquae satis frigidae, in qua copiosus sal marinus dissolutus erat: repetebatur frequenter haec immersio; & postquam diu sic illam vexaverant, relinquebatur in balneo, tota quasi stupefacta. Mirabatur haec aegra, quod jam aquam absque horrore videre poterat; postea autem febricitabat quidem, sed communi methodo feliciter tractabatur haec febris, a qua mensis circiter spatium evasit. Vomendi conatus aderant, & levabatur vomitu. Toto autem morbi decursu balnea frequenter adhibita fuerunt: unde videtur prodesse, si vi illata dometur ille aquae metus; simili modo ac antea patuit ad §. 1113. *δ.* melancholicum delirium emendari quandoque, dum magna vi repugnant, qui horum aegrorum custodiam gerunt. In eodem loco legitur de hydrophobo, cui arbori alligato ducentae urnae aquae projiciebantur in corpus, tali cum effectu, quod aquae metus cessaret. Requiritur autem immersio, vel larga profusio aquae; nam a modica aqua irritatur morbus, non domatur.

Cum autem ad conspectum aquae ilico horrescant aegri, tentatum fuit, an ex vase clauso per fistulam liquores fugere possent. Similes artes, quibus Medici succurrere tentabant Hydrophobis, jam apud *Aurelianus (o)* leguntur.

(k) Lib. V. Cap. xxvii. pag. 308.

(l) Ibid. pag. 232.

(m) Ibidem.

(n) Academ. des Sciences l'an 1699. hist. pag. 38.

(o) Acuror. Mor-

bor. Lib. III. Cap. xvi. pag. 234.

leguntur. Varia talia tentamina & alibi (p) habentur; sed plerumque absque successu. Apud *Joannem Fabrum Lynceum* (q) quidem habetur, quod hydrophobus per canaliculum (contecto poculo, ne liquida videret) trahere liquida & sorbere potuerit, nec tamen evaserit. Sed plures alii auctores testantur, nec per fistulam hydrophobos liquida ducere potuisse (r).

Cum autem, uti ad §. 1142. dictum fuit, in hoc morbo circa ventriculum biliosi corrupti humores haerere soleant, & vomitus, sive spontaneus, sive per artem excitatus, levamen attulerit aegris, uti constans apud autores observatio docet; profuturum videtur & vomitorio uti, inprimis ubi post venae sectionem & balnea modo laudata potare dentuo possunt aegri; tunc enim longe facilius Emetica tolerantur, dum post singulos vomitus aqua tepida potari potest.

Omnibus his adhibitis, certum est, multum turbari aegros, & admodum delassari, quae incommoda nunquam melius leniuntur, quam pacato somno.

Emulsa ex seminibus farinosis cum syrupo papaveris albi; vel & opium prudenti dosi datum, huic indicationi tuto satisfaciunt.

Cum autem antedictis constiterit, in morbo hoc omnia exsiccare, hinc sponte patet, humectantia in victu requiri; & simul adeo tenuia, ut facillime a visceribus chylopoieticis subigi possint. Decoctum hordei, oryzae, avenae, emulsa ex his & seminibus farinosis parata, sufficient, quae & simul putredini in hoc morbo metuendae adversantur.

§. 1145. **U**t vero methodus haec nititur omni morbi indole; omni artis praecepto; ita videtur nihil exitiale magis, quam acerrimis calefacientibus, exsiccantibus, nervosum genus exacerbantibus medicamentis, hic venenis, jam exsiccatos suo malo aegros enecare; rursusque nihil crudelius, quam, abjecta curatela omni, statim negligere, aut suffocare.

Cum in multis venenis & in morbis malignis observetur in corpore humano, quod vires ilico langueant, pulsus fiat debilis, celer, intermittens; hinc antidotorum titulo fere semper fuerunt data talia remedia, quae calida aromatica virtute vires erigunt, & motum vitalem augent. *Theriaca*, *Mithridatium*, & his similia composita officinalia remedia, magnam aromatum copiam habent, & satis calefaciunt, dum assumuntur. Cum autem quandoque per sudorem diffletur susceptum contagium, uti in febre pestilentiali observatum aliquando fuit; hinc & commendabantur in hoc morbo ad eundem finem talia remedia. Verum si considerentur omnia symptomata Hydrophobiae; uti & illa quae in cadaveribus hoc morbo defunctorum fuerunt observata; satis patet exsiccare hic totum corpus, turbari ac irritari totum systema

(p) Philosoph. Transact. Abridg. Tom. III. pag. 277. (q) Hernandez hist. rerum medic. Mex'c. pag. 492. (r) Stalp. van der Wielen Observat. rarior. Cent. 1. N°. 100. pag. 436.

ma nervosum, & saepe febrim fatis validam accendi cum inflammatione faucium, oesophagi &c. Adeoque satis patet, calida exsiccantia remedia minime conducere, dum aquae metus adest. In cura prophylactica aliquem usum habere possunt, si prudenti cum moderamine dentur, uti ad §. 1143. dictum fuit. Interim tamen videmus a multis calida & acria talia commendari. Sic testatur *Celeberrimus Albertinus (s)*, *Bononiae* & *in vicinis montibus circumferri antidotum adversus rabiosorum canum morsus, cujus natura & compositio non hercule satis nota est; sed usus ipse atque experientia comprobavit; idque urinas ciere adeo frequentes vidit, ut interdum sanguineae apparerent.* Videtur autem satis verosimile esse, quod arcanum illud remedium cantharidibus constet, cum illae laudentur ad hydrophobiam a quibusdam. Sic apud *Baccium (t)* legitur, quod *Rhazes & Joannes Damascenus* commendaverint antidotum ex cantharidibus, si nempe, abscissis alis capite ac pedibus, infusae per noctem & diem in lacte ebutirato & acetoso, mox exsiccatae ac lenticulae farina exceptae, formarentur in trochiscos ad pondus scrupuli unius ex vino, & exhibeatur trochiscus ad multos dies. Si autem patiens eminxerit sanguinem, lacte recenti attemperari posset urinae acrimonia: unde videtur alibi inter salutis signa numerasse (*u*), mictum urinae nigrae, etiam sanguinolentae, si alia non adessent accidentia. Postea idem remedium ab aliis Medicis commendatum legitur (*w*). Si autem considerentur illa, quae *Dioscorides (x)* habet de effectis cantharidum humano corpori ingestarum; quod nempe sequantur erosiones ab ore ad vesicam usque, animi defectiones, fastidia, vertigines tenebricosae, mentis alienationes &c., patebit satis, minime tutum esse talis remedii usum; & quidem in morbo hoc, ubi & deglutitionis organa saepe inflammata sunt, & convulsiones aliaque symptomata demonstrant, cerebrum ac nervosum systema adeo irritari; simulque in hydrophobis non possunt potu copioso assumpto haec acria dilui & enervari.

Videtur ergo methodus curandi, praecedenti paragrapho descripta, optima esse, donec vera specifica antidotus ad hoc venenum inventa fuerit, cui confidere liceat.

Cum autem hydrophobi rarissime emergant ex hoc morbo, & metus videatur ne contagium communicetur aliis hominibus morfu, vel saliva, quam inviti aliquando in adstantes exspuunt, crediderunt quidam, licitum esse, ut suffocarentur miseri aegri, quorum desperata salus esset, & qui ipsa morte pejora mala pati debebant. Imo quandoque a magistratu impetrata venia hoc factum fuisse scitur. Crudele autem est occidere hominem ideo, quia fervare non possumus; & merito *Tulpius (y)* monuit sequentia, postquam hydrophobi casum descriperat. *Opus non fuit, nec huic, nec aliis aegris*
(quos.

(s) Institut. Bonon. Tom. I. pag. 410.

(t) De Venenis & Antidotis pag. 80.

(u) Ibid. pag. 74.

(w) Medical Essays Tom. V. Part. 2. pag. 985.

(x) Alexipharmac. Cap. 1. pag. 402.

(y) Observat. Medic. Lib. 1.

Cap. xx. pag. 42.

(quos equidem vidi satis frequentes) mortem maturare, sive per stragula sive per calcitrantem (uti loquitur vulgus) ori impostam. Pereunt quippe per se satis celeriter: utpote raro superstites, cum aquae formidine, in diem vel tertium vel quartum. Ex praecedentibus etiam constat, non omnes delirare, imo multos sanae mentis esse ad mortem usque: in illis vero, qui in furorem aguntur, brevi sequuntur convulsiones & mors.

Cum autem spes exigua sit curandae hydrophobiae, nec tamen certa desperatio, quia aliqui emerferunt, animose tentanda sunt summa remedia; simulque cavendum, ne adstantibus nocere possint. Hoc autem non adeo difficile esse patet, quia rari casus sunt, ubi hydrophobus alios homines infecit; imo notat *Tulpus* (z), quod nunquam viderit rabidorum sputa cuiquam detrimento fuisse; sed simul addit, quod curaverit sollicite semper haec mari abluere; & merito quidem, cum ex praecedentibus constat, salivam inprimis hoc contagio affici. Saltem inde patet, satis caveri posse ne propagetur contagium, adeoque merito damnari crudele illud consilium, quod hydrophobos suffocandos jubet.

§. 1146. **N**ec desperandum tamen, ob exempla jam in aliis venenis constantia, de inveniendis hujus singularis veneni antidoto singulari.

Patuit ex ante descripta curatione, tam prophylactica, quam therapeutica, hydrophobiae, quanto molimine opus sit, quantum vexari debeat aeger, ut post susceptum contagium ab hoc morbo immunis maneat. Omnibus autem his abstinere possemus, si cognitum foret remedium, quod iners redderet illud venenum, vel destrueret, absque insigni mutatione corporis. Tale remedium singularis antidoti nomen mereretur; sed nullum tale hactenus cognitum est, cui tuto confidere liceat. Interim simile quid inveniri posse, videtur admodum probabile; cum & in aliis venenis domandis hoc factum fuerit. Sulphur cum vitro antimonii, aut regulo, fustum, virulentiam tollit, imo ipsius arsenici malignitatem domat; & argenti vivi vim in corpore humano adeo mitigat, ut fere iners reddatur; uti docet Aethiops mineralis & cinnabaris. Plurimi fide dignissimi Itinerantes unanimiter testantur, Indos atrocissima venena nosse; sed & simul certissima antidota, quae tamen Europaeos pertinaciter celant. Illud venenum, de quo §. 1136. mentionem feci, quo tela imbuta levi etiam vulnuscule certam subitamque mortem faciunt, iners redditur molli saccharo: si enim gallinae, simul ac virulentum vulnus inflatum fuerit, saccharum pulverisatum intrudatur in ingluviem, nihil mali patitur. Haec exempla sufficiunt (plura enim recenserent possent) ut probetur possibilitas inveniendi talis antidoti ad hydrophobiam. Sed simul apparet, magnam hic semper manere difficultatem. In hominibus enim demorsis haec tentamina vix institui possunt, dum prudens Medicus nunquam committet salutem aegri incerto remedio: in animalibus rabiosis qui-

(z) Ibidem.

quidem haec experimenta tentari possent, sed merito omnes horrent se exponere periculo, ne inficiantur, dum propius accederent.

Interim tamen, recentioribus experimentis, ab egregiis Medicis institutis, videtur, multum boni ab argenti vivi usu exspectari posse. Paucis conabor recensere illa, quae in causa fuerunt, ut hanc methodum tentarent.

Ex morbi hujus historia patuit, venenum hoc imprimis in saliva animalis rabidi haerere; & quidem in saliva, dudum exsiccata, adhuc superstes esse tali cum effectu, ut morbum propagare possit. Praeterea licet vulnus alteri parti corporis inflatum fuerit, tamen & salivam infici, dum hydrophobia adest. Sed & observatum fuit, citius venenum effectum suum producere, si salivae immediate communicatum fuerit per oscula, halitum ex ore rabidi hominis susceptum, vel vulnera faciei, imprimis in vicinia glandularum & ductuum salivarium. Notarunt praeterea, ingentem salivae spumosaefae copiam excerni in hydrophobis, acsi natura tentaret per hanc viam expellere hoc venenum, nec sufficeret tamen. Cum autem argentum vivum, corpori humano applicatum, solvat humores, & magnam secretionem excretionemque per glandulas ac ductus salivares producat, sperabant hoc remedio sic posse juvari naturam, ut solutis humoribus facilius extricaretur venenum & expelleretur de corpore. Dum vero in lue venerea, in scabie, & in aliis morbis satis difficilibus, insignem opem attulerat argenti vivi usus, merito tentabatur & in hoc morbo, quem adeo funestum omnes Medici agnovissent haec tenus (vide §. 1139.).

Palmarius (a) vulneribus a rabioso cane inflatis applicari jussit mercurium sublimatum, uti & praecipitatum rubrum, sed tantum hoc scopo, ut erodendo plaga redderetur amplior, irritando humores majori copia ad vulnus confluerent, sicque venenum susceptum eliminaretur. In actis Parisinis (b) dubio modo proponitur argenti vivi usus copiosus, ut nempe tentaretur an prodesse posset. Verum postea Egregius Medicus (c) venenum rabidum statuens esse verminosum, quod tamen nondum probatum est, voluit solis anthelminticis curam tentandam esse, atque ideo pulverem *Palmarii*, de quo sequenti paragrafo dicitur, tantum nomen habuisse credidit, quia pleraque ingredientia ad classem anthelminticorum remediorum pertinent. Cum autem argentum vivum merito pro efficacissimo remedio contra vermes habeatur, unguento mercuriali illinivit vulnus inflatum, ac vicina loca, & quidem optimo cum eventu, uti pluribus observationibus practicis probat; praecipue, quod quatuor homines eodem die demorsi fuerint ab eodem lupo rabido, & omnes mari immersi, frigida quamvis hyeme: bini ex his paucis diebus postea fuerunt facti hydrophobi: reliqui duo, funesto hoc exitu perterriti, cum jam signa imminentis hydrophobiae observarent, consilium petierunt, licet antea se maris balneo satis tutos credidissent. Statim cicatrices vulnorum & totum brachium illinivit unguento mer-

(a) De Morbis contag. pag. 272.

(b) Acad. des Sciences 1699. hist. 57.

(c) Default Dissertat. sur la Rage 1734. in 12°.

mercuriali; tribus diebus successivis hanc inunctionem repetit; tuncque in-
ceperunt cicatrices, antea elevatae & induratae, deprimi ac emolliri; dedit
simul pulverem *Palmarii* quotidie: postea alternis diebus inunctionem mer-
curialem adhibuit, tali cum eventu, ut uterque curatus fuerit integre.

Verum & argentum vivum, aut ejus praeparationes, interno usu profuisse
in cura hydrophobiae, pariter constat. Apud Chineses pro certo remedio
habetur sequens formula. ℞. moschi optimi gr. XVI.

cinnabaris nativae

— — — factitiae an. gr. XX.

Seorsim terantur in pulverem impalpabilem; dein misceantur, & exhibean-
tur cum haustulo spiritus fermentati ex oryzae praeparati (Arrack). Plerum-
que intra duarum aut trium horarum spatium blandus somnus sequitur &
perspiratio; quod si non fiat, repetitur eadem dosis, & certa creditur cura-
tio (d). Laudatur autem illud remedium & ad curam prophylacticam, si
detur statim post morsum inflictum, vel tam cito, quam fieri possit; tunc-
que per triginta dies ab hydrophobia tutum reddit hominem demorsum, quo
tempore elapso datur denuo eadem dosis. Ubi vero jam aliqua signa hy-
drophobiae adsunt, tunc secunda dosis hujus pulveris debet dari tribus horis
post primam dosin assumptam, & certa promittitur cura (e). Successisse
hanc curationem saepius testantur auctores (f). Cum autem magna copia
moschi addatur, cujus mirabilis virtus in morbis malignis, petechialibus,
uti & in morbis convulsivis, recentioribus observationibus innotuit (g); non
absque ratione cura pro parte saltem moscho tribui posse videtur.

Verum & alia observata docuerunt, absque addito moscho profuisse in hoc
morbo praeparationes mercuriales: primo tentatum hoc fuit in duobus cani-
bus rabidis, dando grana duodecim turbiti mineralis; sequenti die grana vigin-
ti quatuor, tertio die grana quadraginta octo. Sequebatur ptyalismus, vo-
mitus, purgatio; sed & simul eo usque debellabatur morbus, ut lac tepi-
dum sponte biberent: quarta die uni cani adhuc data fuerunt grana viginti
turbith mineralis, alteri non. Prior salivam uberrime effudit, & diris cru-
ciatibus agitabatur: evasit tamen & a morbo, & a remedii dati periculo: al-
terum morbus nondum penitus devictus denuo aggressus fuit, sicque periit (b).
Postea in ducentis animalibus, a rabidis canibus vulneratis, haec cura adeo
feliciter cessit, ut ex tanto numero ne unicum quidem periret: unde conclu-
sit celebris auctor, *morbum hunc gravissimum, saltem ubi primum gradum non
excesserit, Mercurio, sive salivam moveat, sive non moveat, cedere*. Neque
tantum in animalibus, verum etiam & in hominibus eadem cura successit.
In juvene enim a cane rabido demorso, cui post sex dies jam aderat insolita
moestitia, tremores, somni perturbati, tendinum subsultus, datus fuit ve-
speri

(d) Philosophic. Transact. N°. 474. vol. 43. pag. 226. (e) James a new meth-
od of curing &c. madness. pag. 33. 34. (f) Ibidem: & Sauvages Dissert.
sur la Rage pag. 34. Philosoph. Transact. N°. 474. vol. 43. pag. 215. 216.
(g) Philosoph. Transact. ibid. pag. 217-234. (b) James a new method
of curing &c. madness. pag. 4. 5.

speri bolus confectus ex quatuor granis turbith mineralis, scrupulo lapid: contrajervae, & theriacae andromachi pauculo, ut inde bolus fieri posset. Nocte sequente paulum dormivit & sudavit; die sequenti bis alvum liquidam deposuit: similem bolum sumsit vesperi die sequenti, unde somnus longior, & sudor largior; bis etiam alvum deposuit, atque omnia symptomata minuebantur. Tertium autem bolum sumsit vesperi denuo, unde placide dormivit, copiose sudavit, & mane sanus vegetusque surrexit: in frigidam quotidie per dies quatuordecim descendit, postea sanus vixit. Crusta autem arida, quae vulnus manui inflictum tegebat, post tertium bolum sumtum, sponte decidit, vulnusque pure probe cocto per aliquot dies manavit, dein facile sanatum. Plures aliae observationes practicae in eodem tractatu habentur, quae efficaciam turbith mineralis in hoc morbo curando & praecavendo confirmant, uti etiam ab aliis Medicis observatum fuit (i).

Non videntur Medici, qui argentum vivum aut remedia inde parata adhibuerunt huic morbo curando, illa dedisse tanta copia, ut salivatio secuta fuerit; imo videntur potius illam evitasse; attamen cura successit. Interim si in pejori jam gradu foret morbus, nec a modica dosi levamen subitum appareret, videtur major quantitas, licet cum salivationis periculo, adhibenda esse. In cane, uti modo dictum fuit, ingens dosis turbith mineralis salivationem fecit molestam, sed & morbum sustulit. Praeterea legitur casus hydrophobi (k), qui evasit ex hoc morbo; sed toto morbi tempore ingentem copiam salivae excreverat, ita ut dentes omnes, ante morbum firmi, vacillarent: nullum tamen mercuriale remedium sumserat, sed opiatum spasmus faucium levare conati fuerant Medici. Unde videtur concludi posse, salubrem esse illam salivae copiosae evacuationem in hydrophobia, adeoque nec salivationem hic metuendam esse.

Quamvis autem haec omnia egregium effectum mercurialium remediorum testentur, tamen non videtur negligenda esse vulneris debita pertractatio, ut nempe diu apertum maneat, & virus susceptum exire possit. Juvenis demorsus a cane rabido, cum simul gonorrhoea laboraret eodem tempore, sumebat vesperi dosim mercurii dulcis, & sequenti mane purgans; vulnus aurem, communi methodo tractatum, satis cito consolidabatur. Neque tamen frequens usus mercurii dulcis impedivit, quo minus, mensis spatio elapso post vulnus inflictum, summa rabie correptus miserrime perierit (l).

§. 1147. **H**actenus vero nullius ea comperta fides, cui credi queat salus miserrime periclitantis hominis, quum nullum sit notum, cujus experimenta certa; sed vel speculationi ortum debent, vel descriptis ex alio confisum fuit: nec Aeschrionis apud Galenum & Oribasium arcano de cancris combustis; nec Scribonii Largi fami-

(i) Sauvages Dissertat. sur la Rage pag. 53. 54. & 58. 59. (k) Philosoph. Transact. N°. 474. Tom. XLIII. pag. 261. (l) Medic. Essays Tom. V. part. 2. pag. 590. &c.

famigerata opiata ad rabiem Siculorum; nec Peregrini consilio de pelle hyaenae, nec Aëtii, Rufi, Posidonii, cinere cancerorum cum Theriaca; nec jactata Palmario medela; vel nimis laudato Mayerno, Grew, & venatoribus, stanno cum mithridatio; nec in insomniis facris revelata radice Cynorrhodonis, aliisque in coelum elato Lichene cinereo terrestri, pimpinella, jecore rabiosi canis exusto, & similibus; exceptis.

Postquam dictum fuit de variis methodis, quae ad curandam rabiem caninam adhibitae fuerunt, superest, ut examinetur, quid credendum sit de illis remediis, quae specificorum titulo ad hunc morbum commendantur, & magnam olim famam habuerunt, imo adhuc hodie quaedam magnis encomiis extolluntur. Ubi omnes cautelae in curando hoc morbo enumeratae sollicitè observantur, facile permittunt Medici specificorum usum, cum plura inter haec numerentur, quae saltem nocitura non videntur, si non profuerint: nec aegre ferent cordati, licet his specificis adscriberetur curatio, quae efficacioribus remediis debebatur. Aegrorum fiducia erigitur saepe horum specificorum usu, quod multum prodest in hujus morbi cura, uti ante dictum fuit: hinc non miramur, egregios Medicos, etiam haec dedisse remedia, licet omnem curationis spem in efficacioribus auxiliis posuerint (*m*). Verum nulla experimenta docuerunt, quod possimus certa fide committere salutem hominis, de tanto morbo periclitantis, his specificis solis. Plura ex his Veteribus Medicis cognita fuerunt & laudata, attamen, uti ad §. 1139. dictum fuit, desperabant de cura, ubi aquae metus aderat. Ex observationibus antea memoratis constitit, nec prophylaxin certam contra hunc morbum ab his sperari posse, cum multi hydrophobi facti fuerint, licet diligentissime similia adhibuissent, quod & ulterius patebit, dum singula hic memorata breviter percurreremus.

Praeterea saepe omnino incertum est, an animal, quod morsum inflixit, vere rabiosum fuerit; hinc similia data videbuntur saepe mira praestitisse, ubi simplex morbus absque ullo malo sequente sanatur. Multa certe ex his remediis merae speculationi originem debent, dum v. g. credebant venenati animalis partem, vel vulneri appositam, vel intus assumptam, proprii veneni efficaciam enervare, vel integre destruere. Hinc pilos rabiosi canis vulneri applicandos laudaverunt: alii jecur hujus animalis aegris comedendum dederunt &c. Plura etiam apud *Galenum* aliosque veteres Medicos leguntur, quae ab antecessoribus suis acceperant; sequentium saeculorum Medici eadem similiter descripta, iisdemque encomiis celebrata, posteris tradiderunt. Fateri enim debemus, illam partem Medicinae, quae de viribus & usu medicamentorum agit, minus reliquis excultam esse. Eaedem vires, quae apud

Diosco-

(*m*) Sauvages Differt. sur la Rage pag. 49. 50. James a new method of curing &c. Madness. pag. 39.

Dioscoridem, Galenum, Plinium leguntur, adhuc tribuuntur plantis ejusdem nominis. Laudabili industria Botanici quaesiverunt, ut plantas a Veteribus memoratas cognoscerent, talesque characteres designarent, quibus sera posteritas illas ab omnibus aliis posset distinguere. Verum nondum satis indagatum fuit sedula observatione, an vires his plantis adscriptae certo effectu se manifestarent. Quantum autem utilitatis caperet Ars Medica, si severo & prudenti scrutinio expungerentur omnia, quae falsa vel dubia de medicamentorum viribus leguntur. Si unusquisque, qui Medicinae operam dat, toto vitae curriculo vel unam plantulam omnibus modis examinasset, ut disceret illius usum verum, jam dudum exhaustus fuisset ille labor, & plura haberemus remedia cognita, quibus certo & tuto confidere possemus. Considerabimus jam praecipua ab auctoribus ad hunc morbum laudata remedia.

Aescrionis apud Galenum &c. Cinerem cancrorum, vel solum, vel additis radice gentianae & thure, laudat *Galenus* (n) tanquam remedium totius proprietate substantiae efficax ad hunc morbum praecavendum, si homini demorso quotidie daretur per quadraginta dies ad mensuram magni cochlearis. Ubi vero non statim a morfu inflicto dabatur hoc remedium, verum tantum post aliquot dies, tunc duplicatam dosin requiri monebat. Modum autem praeparandi sequebatur, quem *Aescrion*, empiricus medicamentorum peritissimus, tradiderat, qui & concivis & praeceptor *Galeni* fuit. Cancros enim viventes, (fluviales ac majores laudavit *Aetius* (o)) comburebat in patella aeris rubri in cineres, qui in pollinem facile conteri poterant: decem partibus cinerum cancrorum addebantur quinque partes radices gentianae, & una pars thuris. Certo tamen tempore anni, & decima octava die Lunae, illam ustionem faciendam monet: interim non adeo confidebat huic remedio, quin vulnere imponeret simul emplastrum ex pice opopanace & aceto acerrimo, quod citam consolidationem impediret. *Dioscorides* (p) idem remedium commendat, sed non meminit, in cupreo vase comburendos esse cancos, at igne accensorum vitis albae farmentorum cremandos jussit; quod etiam monuerat *Aetius*. Licet autem *Dioscorides* laudaverit cancrorum cinerem cum gentiana & thure tanquam efficacissimum remedium, quo cum fiducia uti liceat, tamen non videtur credidisse, illud semper effectum praestare; nam dicit, illud remedium solum nonnullis saluti fuisse; sed simul monet, nihil obstare, quo minus & alia adhibeantur auxilia, vulnerisque dilatationem, ustionem &c. commendat. Certe si credidisset, illud specificum nunquam fallere in hoc morbo, facile abstinuisset ab aliis omnibus. Videtur autem vulneris perpetua irritatio per acre emplastrum magis profuisse, quam jactatum illud remedium.

Nec Scribonii Largi &c. Auctor ille, qui sub *Claudio* vixit, de compositione medicamentorum librum scripsit, & a *Galeno* aliquoties citatur.

In-

(n) De simpl. Med. Facultat. Lib. XI. Cap. 1. N°. 34. Charter. Tom. XIII. pag. 310. 311. (o) Lib. VI. Cap. xxiv. pag. 107. (p) Theriac. Cap. 11. pag. 423. 424.

Inter medicamenta composita mentionem facit antidoti, quam quotannis componebat praeceptor ejus *Apuleius Celsus* (q), & in Siciliam mittebat; quia ibi sunt plurimi canes rabiosi. Componebatur autem illa antidotus ex aromatibus fatis calidis, *Nardo syriaco*, *croco*, *myrrha*, *costo*, *casia*, *cinamomo* &c. & *opio*. Dabatur autem fabae aegyptiacae magnitudine ex aqua per dies triginta demorsis hominibus, ad praecavendam hydrophobiam; imo etiam jam aquae metu correptis: verum patet fatis ex ipsis *Scribonii* verbis, quod non crediderit illud esse certum remedium: dicit enim: *Hoc proficit, ut aquam postea sine timore sumant, & minus quidem liberati hac difficultate cruciantur. Caeterum nemo adhuc correptus hoc malo, quantum ego novi, expeditus est.* Practerea, ubi recensuit vires varias hujus antidoti in aliis morbis, addit sequentia: *Oportet autem locum demorsum a rabioso cane, vel a serpente, diu tenere in exulcerationem: neque pati cicatricem ducere, ut virus illa pertrahatur; & ob hanc rationem imponi jubet acria remedia, quae etiam sanas partes exulcerant.*

Patet fatis ex his, quod certa & specifica vis contra venenum rabidi animalis ab hac antidoto exspectari nequeat, sed agat similiter, ut *Theriaca*, *Mithridatium* & similia, quae aromatibus calidis atque opio constant. Quid autem boni ab his exspectari possit, ad §. 1143. dictum fuit.

Nec *Peregrini* consilio de *Pelle Hyaenae*. Apud *Scribonium* (r) pariter hoc remedium laudatur. A barbaro homine, in *Cretam* insulam post naufragium appulso, hoc arcanum venisse asserit, qui, cum liquorem timerent, & *latratus* ederent, *spasmoque* vexarentur, remedio brachio sinistro alligato efficiebat, ut & *potionem* acciperent, & liberarentur vitio. Pro magno munere dein accepit *Scribonius* illud arcanum, quod erat *Hyaenae corii particula panno inligata*. Modeste tamen fatetur, se hujus experimenti instituendi occasionem non habuisse, licet protinus magna cum cura hyaenam invenisset, & pellem jam paratam haberet. *Aëtius* (s) autem voluit substerni utiliter, & inferni, his aegris pellem urfi, aut vituli marini, sed imprimis hyaenae; cujus etiam cinerem sedare aquae formidinem dicit. Alter usus pellis hyaenae apud *Aurelianum* (t) legitur: *Alii poculo lineo panno super imposito, vel beluae pelle, potandum putant, superstitione traducti scilicet, quod naturalis auctoritas beluarum, quae canibus est contraria, timorem aegrotantium solvat.* Parum autem utilitatis inde exspectasse *Aurelianum*, patet ex his, quae statim sequuntur: *Sed haec, quae vulgus per experimenta probata putat, longe aliena ab arte monstrantur.*

Beluam hanc *Aureliani* esse hyaenam, videtur constare ex *Plinio* (u), qui umbra hujus animalis canes obmutescere tradit; item illud vomitionem hominis imitari ad sollicitandos canes, quos invadat. Cum autem inter naturalis historiae scriptores nondum absolute constet, quale illud animal sit, cui dotes mi-

(q) *Scribon.* Larg. N°. 171. 172. pag. 120. &c. (r) *Ibidem.* (s) *Lib. VI.* Cap. xxiv. pag. 107. versa. (t) *Acutor. Morbor. Lib. III.* Cap. xvi. pag. 234. (u) *Lib. VIII.* Cap. xxx. pag. 188.

mirabiles a *Plinio* memoratae tribui possint; satis patet, non multum utilitatis exspectari posse ab hoc remedio.

Nec *Aëtii*, *Rufi*, *Posidonii*, cinere cancerorum cum theriaca. Quid sentiendum sit de efficacia cinerum cancerorum, antea dictum fuit; uti etiam de usu theriacae & similium in cura prophylactica.

Nec jactata *Palmario* medela. Postquam in cura demorsorum recensuerat *Palmarius* (w) omnia illa, quae ex Veterum sententia ad hunc morbum sanandum commendabantur, tradit remedium, cujus tantam esse credebat efficaciam, ut, nulla etiam vulneris cura habita, quacumque victus ratione uterentur demorsi, certa sanatio ab ejus usu sperari posset; non tantum prophylactica, verum etiam dum aquae metus jam aderat. Bina tantum excipiebat: si nempe partes capitis, dentibus superiores, morfu rabidi animalis laesae fuissent; aut vulnus statim a morfu aqua frigida elotum; tunc enim exiguam salutis spem superesse voluit, in reliquis vero nunquam fallere.

Talis autem erat hujus remedii formula: *R. Foliorum rutae, verbenae, salviae minoris, plantaginis, foliorum polypodii, absinthii vulgaris, mentae, artemisiae, melissophylli, betonicae, hyperici, centaurii minoris, singulorum aequale pondus.* Quotannis lectae hae plantae, dum maximo in vigore sunt, intra chartas puras repositae, ficcabantur leviter in loco umbroso, ut nec nimium exarescerent, nec situm contraherent. Ubi autem debebant usui adhiberi, singulorum aequale pondus in pulverem tenuissimum redigebat, & hujus pulveris drachmam dimidiam demorsis quotidie praebebat cum duplo facchari, vel ex vino, vel ex pomaceo, vel ex jusculo, vel ex butyro, vel ex melle opiatae forma, jejuno stomacho & tribus horis ante cibum. Drachmam unam & dimidiam aut drachmas duas credit sufficere tum homini, tum omni animali, quantumvis crudeliter fauciato: interim monet, non nociturum, si ad tres quatuorve drachmas detur; inprimis si longo post morsum inflictum tempore, vel nata jam hydrophobia, curatio instituat: vulnus autem foveri jussit bis vel ter de die vino aut hydromelite, in quo ejusdem pulveris drachma dimidia diluta fuerit, dein tractandum vulnus jubet communi methodo, illudque cicatrizari posse asserit absque ullo hydrophobiae metu. Ingenue autem fatetur, hujus antidoti inventionem atque explorationem deberi *Jacobo Sylvano Domino de Pyrou.*

Tamen satis frequentia observata docuerunt postea, plures post hujus remedii usum hydrophobos factos fuisse; hinc & hujus remedii usus evilit, nisi quod quandoque aegris detur eodem tempore, dum alia efficaciora ex mercurio remedia tentantur, uti antea dictum fuit; simulque vulnus diu apertum retinetur.

Vel nimis laudato *Majerno* &c. Hujus remedii descriptio habetur in *Actis societatis regiae Londinensis* (x). Sumebantur rutae foliorum, a caulibus

(w) De Morb. Contag. pag. 276. &c.

(x) Num. 191. pag. 409. & Philosoph. Transact. Abridg. Tom. III. pag. 284.

bus mundatorum & contusorum, unciae sex, Theriacae Londinensium (vel venetae, quod melius est) allii contriti, & tenuis limaturae stanni, singulorum unciae quatuor: vase terreo, rite clauso, digerebantur in quatuor libris vini albi generosi, vel & canariensis, balneo per quatuor horas, leni ebullitione, cavendo ne vapor exiret; dein colatura expressa servabatur. Pro tenerae vel calidae constitutionis hominibus loco vini substituebatur cerevisia generosa bene fermentata.

Dabatur ille liquor medicatus ad duas vel tres uncias, in quibusdam aegris etiam majori copia, singulo mane per novem dies, & a cibo per tres horas post sumtum remedium debebat abstinere aeger. Faeces residuae, quae in colo remanserant, debebant vulnere applicari, & renovari singulis viginti quatuor horis. Simul monetur, illud remedium debere potari frigidum, vel saltem leviter tantum tepefactum, propinarique ante nonum diem post mortem inflatum; secus enim sanguis jam nimis infectus foret hoc veneno.

Simile remedium ibidem describitur electuarii forma, nisi quod scordium, serpentaria virginiana, & hyperici flores, addantur: quod debebat pariter per novem dies exhiberi.

Facile patet, & illud remedium agere, ut calidum penetrabile aromaticum sudoriferum; simulque opium continere: de similibus usu dictum fuit ad §. 1143.; sed specifica vi domari inde venenum rabidum, non constat experimentis.

Nec in insomniis sacris revelata radice Cynorrhodonis. De illa apud *Plinium* (y) leguntur sequentia. *Insanabilis ad hosce annos fuit rabidi canis morsus, pavorem aquae, potusque omnis afferens odium. Nuper cujusdam militantis in praetorio mater vidit in quiete, ut radicem sylvestris rosae, quam cynorrhodon vocant, blanditam sibi in frutecto, mitteret filio bibendam; in Lacetania res gerebatur, Hispaniae proxima parte: casuque accidit, ut milite a canis morfu incipiente aquas expavescere, superveniret epistola orantis, ut pareret religioni: servatusque est ex insperato, & postea quisquis auxilium simile tentavit. Sed nimis notum est, Plinium plurima collegisse in vasto suo opere, de quorum fide merito dubitari potest. Forte & cynorrhodonis, sive rosae caninae, nomen, fecit, ut ad canum morsus utilis crederetur haec planta. Sed notum est, asperis spinosis plantis hoc nomen datum fuisse a Botanicis, uti cynosbato &c. Saltem hoc certum est, recentiorum observatis non confirmari vires, quas Plinius huic radici tribuerat.*

Aliisve in coelmo elato Lichene cinereo terrestri. In egregia muscorum historia (z) *Celeberrimus Dillenius* hanc plantam descripsit sub nomine *Lichenoidis digitati cinerei, Lactuae foliis sinuosis*, & pulchram figuram dedit; monuitque celebrari tanquam specificum remedium ad praecavendam hydrophobiam, atque profare in officinis Londinensibus *pulverem, antilyssum* dictum, ex aequali copia hujus musci & piperis nigri compositum. Mag-
nam

(y) Lib. XXV. Cap. II. pag. 629. & Lib. VIII. Cap. xli. pag. 195.

(z) Pag. 200

nam famam huic remedio conciliavit testimonium Celeberrimi Archiatri *Rich. Mead*, qui tamen dimidiam tantum piperis partem addidit. Sequenti autem methodo dabatur illud remedium. Praemittebatur venae sectio in brachio ad novem aut decem uncias. Musci hujus bene depurati, exsiccati, dein pulverisati, unciae dimidia addebantur drachinae duae piperis nigri in pulverem triti: haec simul bene mista dividebantur in quatuor doses aequales. Quatuor diebus successivis mane, vacuo ventriculo, dabatur una dosis cum dimidia pinta lactis vaccini calidi: his quatuor dosibus sumtis, omni mane, jejunus aeger debebat immergi balneo aquae frigidae per mensis spatium, hac lege, ut totus mergeretur, & tantum per dimidium minutum horae maneret in aqua, si admodum frigida esset. Postea adhuc sexties eodem balneo uti debebat duarum septimanarum spatio.

Dubium autem videtur, an felices successus illius remedii huic musco tribui debeant, cum & piper tanta copia addatur, & praeterea balnea aquae frigidae toties repetita multum huc facere videantur, uti ad §. 1143. dictum fuit. Saltem habentur observationes, quae docent, post usum hujus remedii hydrophobiam secutam fuisse. Puer enim, cujus pollicem rabidus canis momorderat, sumsit mane & vesperi drachmam pulveris antilyssi per quadraginta dies, decies usus fuit maris balneo: postea calculi sectionem passus optime convaluit; & tamen post novendecim menses periit hydrophobus (a). Unde videtur concludi posse, quod non certo constat de vi specifica hujus remedii.

Pimpinella. De hoc remedio legitur apud *Palmarium* (b); quod Venator Henrici secundi galliarum regis, dum gravi morbo decumberet, illud bona fide revelaverit *Joanni Fernelio*, quem ut praeceptorem suum venerabatur *Palmarius*. Primo autem pimpinellae efficaciam expertus fuerat in canibus regiis, unde affirmabat, quod si quis demorsus a cane rabido *aliquot diluculis, vel in acetariis, vel alio quovis modo, apparatus (pimpinellam) comederet, nihil inde incommodi sentire possit*. Interim tamen non memini, in *Fernelii* operibus hujus specifici mentionem fieri; at *Palmarius*, sua antidoto fretus, fatetur, quod noluerit tempus & operam perdere in aliis invenendis. Unde patet, pimpinellae efficaciam non satis probatam esse, ut hominis demorsi salus huic remedio committi possit.

Jecore rabiosi canis exusto. Cum antea ad §. 1136. constiterit, multiplici contagio illud venenum posse conciliari corpori humano, merito metuuntur specifica illa remedia ex ipso animali rabido desumpta. Verum quidem est, si in cineres ureretur hepar talis animalis, non videri inde mali quid metuendum esse, cum ignis vivus lustret omnia animalium & plantarum venena, destruendo illorum fabricam: sed ab inerti cinere pariter vix quid boni exspectandum videtur, cum mera fere terra constat. Verum commendatum fuit a quibusdam, ut demorsi assatum canis, qui momordit, jecur

(a) Medical Essays Tom. V. Part. 2. pag. 984.
pag. 278.

(b) De Morbis contagiosis

cur comederent per triduum ; & *Palmarius* (c) affirmat, se experientia didicisse, aliquot rusticos hoc remedii genere Hydrophobiam effugisse. Quantum autem *Palmario* in his fidendum sit, patet ex ante dictis. Certe puer novem annorum totum hepar canis, qui illum momorderat, comedit frixatum solus, & post mensem a morfu inflictio periiit hydrophobus (d). An credibile videtur, rusticos evasisse, parte hepatis comesta, dum integrum hepar salvare non potuit miserum puerum?

Plura alia laudantur remedia ad hunc morbum (e) apud auctores varios, sed ex illis, quae modo recensita fuerunt, satis apparet, quid exspectandum sit de reliquis.

(c) Ibid. pag. 275.

(d) Philosoph. Transact. Abridg. Tom. V. pag. 367.

(e) Ibid. Tom. III. pag. 283.

S C O R B U T U S.

§. 1148. **S**corbutus septentrionalis maris accolis frequentissimus morbus, plurimorum aliorum causa, neque recens, neque Veteribus praetervisus, licet haud adeo accurate descriptus, defectu longarum navigationum, & peregrinationum in plagas telluris frigidissimas.

Quamvis negari nequeat, apud Veteres Medicos plura symptomata scorbuti recenferi in descriptione quorundam morborum, quos alio nomine indigitaverunt, tamen non adeo videntur perspexisse hujus morbi indolem, neque tam evidenter descripsisse, ut plena scorbuti cognitio inde hauriri posset. Neque videtur adeo frequenter occurrisse hic morbus, ac quidem hodie solet, ob rationes nempe statim dicendas. Constat enim, Medicos celebres, in lectione Veterum Medicorum satis etiam versatos, pro novo morbo scorbutum habuisse, dum incipiebat se quaquaversum diffundere. Hanc sententiam amplexus fuit *Citesius* (f), uti & *Freind* (g); qui voluerunt, circa medietatem saeculi decimi sexti morbum hunc longe lateque grassari incepisse. Certe *Forestus* (h), qui hoc tempore floruit, scorbutum pro novo morbo habuit. Quin imo ipsum nomen, quo hic morbus hodie ab omnibus Medicis designatur, apud Latinos aut Graecos Medicos vetustiores non occurrit, neque ab his linguis derivatur; sed videntur populi septentrionales huic morbo, qui ipsis frequenter molestus est, illud nomen imposuisse; uti patet ex sequentibus, quae apud *Olaum Magnum* leguntur (i) de illis, qui in urbibus obsessis degunt, & obsidentium commeatum quocumque modo surripere tentant, *ne defectu carniū recentiorum morbum incurrant, quibusvis aegritudinibus tristiores, patria lingua Schorbuk appellatum, hoc est faucium stomachum, divīs cruciatibus, & diuturno dolore, tabefactum: Frigidi enim, ac indigesti, cibi avidius sumti, morbum hujusmodi causare videntur, qualem Medici cachexiam universalem appellant.* Alio in loco (k) vocat eundem morbum *Schoerbuch*; unde belgicum nomen *Scheurbuyk* videtur derivatum fuisse; licet & apud eosdem *Scheurbeck*, ob ulcera oris & gingivarum depascentia, & *Scheurbot*, ob dolores osteocopos, dicatur. Cum autem in hoc morbo,

post

(f) *Opusc. Med. pag. 168.*(g) *Histor. of Physick Tom. II. pag. 387.*(h) *Lib. XIX. Observat. XI. Tom. II. pag. 417. Dodon. Prax. Med. Cap. xvii. pag. 70.*(i) *Histor. de gentibus septentrion. Lib. IX.*

Cap. xxxviii. pag. 316.

(k) *Lib. XVI. Cap. L. pag. 570.*

post dolores molestos & lancinantes, saepe cutis deturpatur maculis caeruleis; hinc & vocaverunt *Blaeuwefcheut*; & mutata pronuntiatione *Blaeuwefchuyt*, licet minus bene. Satis autem patet, *Scorbuti* nomen ab antiquo vocabulo, quo septentrionales populi hunc morbum designabant, derivatum fuisse.

Apud *Hippocratem* (1), dum lienis morbos describit, secundo loco designatur affectus, in quo color immutatur, & niger cernitur, pallidus malicorii instar; ex aure male olet & gingivae male olent, & a dentibus secedunt, & in tibiis ulcera, qualia pustulae nocturnae, erumpunt; membra extenuantur, neque sterqus per album dejicitur. Plurima ex his symptomatibus in scorbutico observantur quidem, sed tamen totam mali originem lieni adscripsit *Hippocrates*; & si pertinax morbus fuerit, lienem inuri iussit. Alio in loco (m) recenset morbum, quem *Ileon sanguineum* vocat, in quo sequentia contingere dicit: Ex ore male olet, a dentibus gingivae abscedunt, & ex naribus sanguis effluit. Interdum vero & ex cruribus ulcera erumpunt; & haec quidem sanescunt, alia vero exoriuntur: color niger est, cutis tenuis; ad deambulationem & exercitationem haud promptus est. Omnes enim *Hippocratis* interpretes & editores particulam negativam, *haud*, in textu omissam esse testantur, cum reliquis, quae in textu habentur, repugnare videatur, quod talis aeger ad motum exercendum promptus foret. Certe haemorrhagiae, & quidem periculosae, satis familiares sunt scorbuticis, & lassitudo totius corporis, uti postea patebit. Praeterea notatur, quod tales aegri sint λεπτοδέρμοι, & videmus in scorbutico a levissima offensa cutim abradī quasi, & ulcera difficilia sequi; imprimis in cruribus, ubi, si cutim tantum unguibus scalpant, saepe post levem excoarationem sequitur annosum ulcus. Videtur autem *Hippocrates*, licet plura scorbutici symptomata recensuerit, tamen non habuisse congeriem horum symptomatum pro morbo peculiari, sed credidisse, omnia haec pendere a splenis vitio. Ita enim statuit (n): *Gingivae vitiatæ, & ora graveolentia his, quibus splenes sunt magni. Quicumque vero habent splenes magnos, & neque sanguinis eruptiones illis contingunt, neque oris graveolentia, horum tibiae ulcera prava habent, & cicatrices nigrae.* Observaverunt & recentiores Medici, splenem aliquando insigniter mole auctum fuisse in scorbuticis: ita *Celeberrimus Mead* (o) in cadavere rustici, scorbutum passi, invenit ingentem lienis molem, sed forma naturali, & sola magnitudine aucta; neque color mutatus erat, nec mollitiem tumor aut scirrhus vitiaverat. Pendebat autem libras quinque & quartam librae partem, cum hepar quatuor tantum libras totidemque uncias pondere aequaret. Substantia denique, quae visceris hujus natura est, laxis fibris suffusum nigrum colorem visui obtulit. Interim tamen pluribus observatis constat, quae apud *Bonetum* (p) collecta habentur, frequenter lienem ab omni vitio immunem inventum fuisse in cadaveribus scorbuticorum.

Me-

(1) De Internis Affectionibus Cap. xxxiiii. Charter. Tom. VII. pag. 662.

(m) Ibidem Cap. xlviii. pag. 672.

(n) Prædict. Lib. II. Cap. xviii.

Charter. Tom. VIII. pag. 826.

(o) Monit. & Præcept. Medic. pag. 223.

(p) Sepulc. Anatom. Lib. III. Sect. 19. Tom. II. pag. 337.

Meminit & *Plinius* (q) morbi cujusdam, quo corripiebantur milites in germania trans Rhenum, castris a Germanico Caesare promotis. Decidebant autem illis intra biennium dentes, & compages in genibus solvebatur: aquae vitio adscribit morbum, monuitque a Medicis *stomacacen* vocari, & *scelotyrbem*. Prius nomen ferri potest, cum in scorbuto oris vitia frequenter occurrant. Sed *Σκελοτύρβη* aliam significationem habet: ita enim definitur apud *Galenum* (r) hoc vocabulum: *Scelotyrbē species est paralyseos, qua quis rectus ambulare non potest, & latus alias in rectum, quandoque sinistrum in dextrum, aut dextrum in sinistrum, circumfert; interdum quoque pedem non attollit, sed attrahit, velut illi, qui magnum quid ascendunt.* Quamvis autem paralytis quandoque scorbuto superveniat, uti postea dicitur, non videtur tamen definitio *scelotyrbes* convenire scorbuto.

Ex quibus omnibus videtur concludi posse, quod morbus ille, qui hodie scorbutus vocatur, non quidem fuerit omnino incognitus Veteribus Medicis, sed tamen non ita accurate descriptus, quia rarius occurrebat. Docent enim observata, quod septentrionales orbis plagae maxime obnoxiae sint huic morbo; cum Veteres Medici, quorum scripta ad nos pervenerunt, alia loca incoluerint. Praeterea omnium pessimus scorbutus observatur in nautis, qui longas navigationes suscipiunt, & per plures menses falsis aut fumo induratis carnibus & piscibus vesci coguntur: verum illis temporibus, quibus Veteres Medici vixerunt, longinqua illa per mare itinera non suscipiebantur, cum acus nauticae usus nondum cognitus erat.

§. 1149. **H**ic, quum variatis admodum symptomatibus saepe fallat, melius non cognoscetur, quam si, tota ejus historia praemissa, deinde demum de ejus natura constituatur.

Omnes Medici, qui de scorbuto scripserunt, fassi fuerunt, quod magnam difficultatem invenerint in definiendo hoc morbo, & determinandis talibus signis pathognomicis, per quae scorbutus cognosci & ab aliis morbis distingui posset. *Sennertus*, qui collegit ex optimis auctoribus praecipua, quae ad hunc morbum spectant, dicit (s): *Tanta omnino morborum & symptomatum farrago in hoc affectu concurrat, ut vix alius sit tam πολυμορφος, & qui sub tot morborum speciebus latitet, ac Medicos, etiam cum cavisse maxime videntur, saepe decipiat & deludat.* Patebit enim ex sequentibus, mutari symptomata in decursu hujus morbi, & in initio plures habere proprietates communes cum aliis morbis. Deinde, dum ille morbus inveterascit, nunc has, nunc alias, corporis partes magis afficit, & quidem adeo, ut diligentes hujus morbi observatores fassi fuerint, vix in binis scorbuticis eadem omnino symptomata obtinere. In omnibus quidem obtinet, uti postea §. 1153. dicitur, talis degeneratio humorum, ut magis lentescant, simulque huic

(q) Hist. Nat. Lib. XXV. Cap. 111. pag. 629.

(r) Definit. Med. N°. 293.

Charter. Tom. II. pag. 265.

(s) Lib. III. Part. 5. Sect. 2. Cap. 1.

lentori junctam habeant acrimoniam: verum varii hujus lentoris gradus esse possunt, varia indoles & intensitas acrimoniae. Deinde prout ex singulari temperie, vel ex aliis causis simul concurrentibus, quaedam partes corporis plus afficiuntur a morbosa hac humorum dispositione, nova orientur symptomata, quae aliorum morborum speciem referent. Sic dolores pleuritici, stomachici, iliaci &c., a scorbutu fiunt, uti postea ad §. 1151. dicitur, remediis antiscorbuticis curabiles; & qui alia methodo exacerbantur potius quam mitescunt; uti *Eugalenus*, qui optime de hoc morbo scripsit, pluribus observationibus practicis probavit. Inde autem factum fuit, ut Medici, praxim exercentes in illis locis, ubi frequenter scorbutus occurrit, ubique & semper scorbutum incusaverint, licet a longe aliis causis morbi producti forent. Conquerebatur *Sydenhamus* (t) de hac re, dicens: *Hic obiter, sed & libere tamen, dicam, quod, licet nullus dubitem, quin scorbutus in his plagis Borealibus revera inveniat, tamen eum morbum non tam frequentem, quam fert vulgi opinio, occurrere persuasum mihi habeo; multos autem ex his affectibus (ne pluribus dicam) quorum nomine scorbutum incusamus, vel morborum fientium, nondum vero factorum, quique nullum adhuc certum induerunt typum, effecta esse, vel etiam infelices reliquias morbi alicujus nondum penitus devicti, a quibus sanguis caeterique humores contaminantur.* Certum est, insolitam pigritiam & torporem, quae scorbutum incipientem comitantur, etiam praecedere alios morbos futuros, & manere saepe diu post graves morbos debellatos. Ideo optime monet paulo postea, quod, nisi ad haec attendatur, *scorbuti nomen, ut hodie fit, in immensum crescet, & omnem fere morborum numerum absorbet.*

Ut ergo bona Diagnofis scorbuti praesentis habeatur, debet prius considerari morbi historia, quae causas praegressas, & symptomatum, in hoc morbo successive occurrentium, ordinem, enumerat. Sic enim certi quid statui poterit de hoc morbo, qui sub aliorum morborum larva minus attentos toties sefellit.

§. 1150. **I**nvenitur apud Britannos, Batavos, Suecos, Danos, Norvegos, Germanos septentrionales, seu inferiores; attingit adeoque Boreales populos, & frigidiori sub climate viventes; atque inter hos maxime infestat vicinos mari, locis marina aqua submersis, lacubus, paludibus, glebae spongiosae pingui, solo depresso inter aggeres exaltatos, aquam coercentes, sito; inprimis saevit in otiosos, hyemali tempore in locis lapidibus instratis & extructis frigidis, in nautas falsis, fumo duratis, carnibus, pane biscocto, aqua putrida, verminosaque, utentes mari, terrave; item quos aves aquaticae, pisces falsamentarii, ad ventos, fumosve indurati, caro bubula, suillave, fumo & sale condita nimis delectat, vel furinacea non fermentata, pisa, fabae, caseus

(t) Sect. VI. Cap. v. pag. 349. 350.

cafeus falitus, acer, antiquus; hos qui Melancholiae, Maniae, labi hypochondriacae, hystericae, morbis lentis, obnoxii vivunt, maximeque qui nimio Cortice Peruviano fuerunt usi.

Patuit ex illis, quae ad §. 1148. dicta fuerunt, scorbutum septentrionales regiones magis infestare: interim tamen videtur certum esse, quod hoc non adeo fiat ob acre frigus, sed potius ob alias rationes. In orientales Indias navigantes ipsa sub Zona torrida scorbutus saepe pessimo modo infestat, uti nimis notum est; & observatum fuit in Gallia (*u*), aestivis sub fervoribus scorbutum admodum exasperatum fuisse, & plurimos, qui jam reconvallescere incipiebant, pessime se denuo habuisse. Dum hoc considerabat egregius Medicus (*w*) venit in hanc opinionem, *causam veram & primariam scorbuti nullam aliam esse, quam abstinentiam diuturniorem a quocumque genere recentium vegetabilium.* Certe plurimis & validis argumentis hanc sententiam firmat. In obsidione Thorunensi, praeter urbis incolae, aliquot millia militum praesidiariorum hoc morbo abrepta fuerunt; dum interim Suecis obsidentibus nihil tale contingeret. Notum autem est, obsidentes copiam oleorum & vegetabilium habere posse, obsessos non. Dum exercitus Caesareus circa Temeswariam in hyberna deductus fuisset, plura millia militum scorbuto perierunt; & quod notandum est, in gregarios milites solos saeviebat morbus, dum omnes praefecti, etiam inferioris ordinis, immunes erant. Verum notat, hyemem diuturniorem fuisse, olera propter obsidionem praegressam vastata, & propter paludes huic urbi vicinas hortos oleraceos longius remotos fuisse. Unde certe gregarii milites vel nullis vel raris vegetabilibus frui poterant, praefecti in hybernis stationibus lautius vivebant. Simulac autem verno tempore nova dabat munera tellus, cessavit morbus. Constat illos, qui in Indias orientales navigant, saepe scorbutum pati, dum per plures menses vegetabili cibo recenti abstinere coguntur. Simulac vero ad Promontorium Bonae spei appellunt, aegros in nosocomium deferunt, jusculis ex carne recenti cum omni olerum genere coctis, & gratissimis fructibus, reficiunt, tam felici cum eventu, ut quatuordecim dierum spatio sani redeant omnes fere ad labores solitos. Confirmantur praeterea modo dicta observationibus Celeberrimi Cocchi (*x*), qui, antequam pulchrum illum tractatum de scorbutu ediderat *Bachstrom*, similia cogitaverat de natura & indole scorbuti, dum videbat hunc morbum semper sequi longam a vegetabilibus abstinentiam; & econtra brevi superari eundem per dietam vegetabilem; modo nondum viscera exesa fuissent & destructa per pessimam diuturni jam scorbuti acrimoniam. Cum autem Borealibus populis rigida & diuturna sit hyems, & plurium mensium spatio nivibus sepulta tellus nulla proferat vegetabilia, atque tunc piscibus carnibusve fumo vel aëre siccatis,
aut

(*u*) Mem. de l'Acad. des Sciences 1699. Mem. pag. 245.
Observ. circa Scorbut. pag. 12. & seq.
Notis.

(*w*) *Bachstrom*
(*x*) *Bagni di Pisa* 253. in

aut fale conditis, vivant, patet ratio, quare scorbutus frequentior his contingere solet.

Atque inter hos maxime infestat vicinos mari &c. Cum in scorbuto pessimo, uti postea dicitur, magna adsit putredo, ita ut cadaver oleant miseri, & vegetabilis victus penuria, ad putredinem disponens, merito inter causas scorbuti numeretur, uti modo dictum fuit, patet ratio, quare illi homines, qui in aëre putridis effluviis inquinato vivere coguntur, huic morbo inprimis obnoxii sint; maris nempe accolae, & prae caeteris, ubi degunt talibus in locis, quae subinde marina aqua submerguntur. Illi, qui aquam marinam salubrem & potabilem reddere conati fuerunt, hanc inprimis difficultatem invenerunt, quod ingratum & subputridum saporem tollere non potuerint; salem enim marinum, qui in hac aqua adest, inde separare facile poterant. Unde observatur, quod, dum recedente maris aestu litus adhuc madidum solis calori exponitur, pessimus foetor per vicina loca dispergatur; & longe adhuc magis, dum pisces, conchyliæ &c., in litus ejecta, brevi putrescunt. Neque hoc mirum videbitur, si consideremus piscium multitudinem, eorundem propagationem numerosam, & quorundam ex his ingentem molem: verum maxima pars horum in mari perit, & piscium haec cadavera putrescunt sub undis. Si balaena in litus ejecta, & ibi mortua, intolerabilem foetorem per aliquot miliaria dispergere potuerit; quid fiet, dum ingens harum belluarum numerus putrescit in mari. Paucae enim piscium species sunt, quae humanis usibus serviunt, & vasta balaenarum cadavera, exsecto adipe, ac flexilibus bronchiorum cartilaginibus, in mari relinquuntur a piscatoribus. Si jam his addantur plantae marinae molles, adeo numerosae, pariter in mari putrescentes, tot hominum & aliorum animalium submersa cadavera, facile patebit ratio, quare ingens illa aquarum congeries putrido & ingrato inficiatur sapore, & odore. Minor quidem foetor percipitur, ubi profundum mare est, quia ingenti aquae columna teguntur haec in fundo maris demersa, & quod expirat ventis diffatur. Verum circa litora, ubi nec profundum aequor est, & per aestum nunc aqua teguntur quaedam loca, alio tempore non, ibi molestus ille foetor magis percipitur; & quotidiana observata docent, talibus in locis degentes vivere morbosos & scorbuto frequenter affligi.

Ob eandem causam hunc morbum patiuntur illi, qui stagna & loca paludosa accolunt, quae etiam aestivis inprimis caloribus pessimum foetorem spargere solent; omnium maxime si venti validi & frequentes non diffent noxias has exhalationes. Ob hanc causam pejus afficiuntur, qui depressa & simul uliginosa loca incolunt, quae minus ventis perflantur. Plura talia loca apud Batavos sunt, quae cespitibus, igni alendo fervientibus,eductis inundantur aqua: aggere dein circumducto collectam aquam educunt per molendina, sicque stagna talia & paludes convertunt in laeta pascua; sed, qui inhabitant talia loca, fere omnes scorbuto languent, & dentibus cariosis ac gingivis sanguinolentis morbum testantur; imo plerumque in ipso flore aetatis jam fiunt edentuli: (videantur & illa, quae §. 1108. de noxis aëris

stagnantis, palustris, & umbrosi habentur): morbum tamen diutius tolerant ob labores perpetuos, nam

Inprimis saevit in otiosos. Imminutum motum animale ad glutinosam spissitudinem disponere humores nostros, alia occasione ad §. 69. probatum fuit; postea autem demonstrabitur §. 1153., una cum acrimonia adeste sanguinis crassitiem. Vita ergo otiosa & sedentaria disponit ad hunc morbum: unde & in illis locis, ubi scorbutus frequens est, observatur, textores, factores, & similes, sedentarias artes exercentes, saepius hoc morbo affici. Multos vidi, qui, laboriosa vita & frugali, tantum acquisiverant pecuniae, ut ingravescente aetate, paucis contenti, leni in otio vivere possent; his semper suasi, ut quotidianis deambulationibus, agricultura, vel alio quovis modo, corpus exercerent: quod si negligenter, brevi in hunc morbum incidebant. Quamdiu in longinquis navigationibus procellosum mare perpetuos fere labores nautis imperat, plerumque adhuc fati sani vivunt. Verum simulac per longius tempus serenum mare fuerit, incipiunt scorbuti vestigia apparere, & cito crescit morbus ob durum victum & alia, de quibus statim dicendum erit: unde periti navarchae invitos cogunt ad labores, etiam inutiles, dum tranquilla serenitas adest diu.

Hyemali tempore in locis lapidibus &c. Plurimi apud batavos totam vitam fere in talibus locis transigunt, quae infra solum depressa solis fenestris eminent (*kelderkeukens* vulgo vocantur). Perpetuam humiditatem ibi adeste fati experiuntur: hinc & lapidibus pavementum sternunt, & ipsos parietes tegulis lapideis incrustant, probe gnari, omnia ex ligno parata ab humiditate brevi corrumpi & destrui. Quin imo, pessimo more, & in talibus locis cubilia ponunt, licet observent quotidie, lectum, stragula, & supposita lecto stramina, madescere. Verum quidem est, quod focum instruant, sed sub camino, neque adeo largum tamen; hinc de nocte, dum ignis silet, in loco tali humido & frigido dormiunt. Apud plures, parcimoniae causa, ignis sub cineribus sepelitur, postquam culinari inservivit usui; neque semper frugalis coena novum ignem poscit, vel saltem modicum tantum. Quin imo saepe munditiei maxime studiosae matronae malunt vespertino tempore frigus pati, quam magno labore deterfum focum novo igne exstructo maculare. Dentes in his erosi, gingivae dolentes semicorruptae, molesti dolores per totum corpus sparsi, quotidiana observatione docent, quam familiaris sit ab hac causa scorbutus; quod etiam jam notaverat *Olaus Magnus* (y) ubi de scorbuto agit, dicens: *Videtur esu salforum ciborum, nec digestorum, nasci, & frigida murorum exhalatione foveri. Sed vim tantam non habebit, ubi muri interius tabulis quorumcumque lignorum sunt cooperti.*

In nautas falsis, fumo duratis &c. Tali enim victu coguntur uti nautae in longis navigationibus, cum recentes carnes diu servari non possint. Oves, gallinae, porci, quandoque aluntur in navibus, ut subinde recentes carnes & juscula haberi possint, sed nunquam tanta copia, ut omnibus suffi-
cere

(y) Histor. de Gentib. Septentrion. Lib. XVI. Cap. LI. pag. 570.

cere valeant. Praefectorum navis & aegrorum usibus haec solum dicantur. Unde patet, necessario crassos, pingues, terrestres, humores nasci (vide §. 1093.), quibus muriatica acrimonia se admiscet. Quamdiu autem valido motu corporis crassorum adunatio impeditur, satis commode se habent, uti dictum fuit; inprimis si potu copioso diluantur humores, & eluatur illud falsum abundans in sanguine. Verum dum calores sub aequatore incipiunt experiri, plerumque aqua, illorum potui destinata, putrescere incipit, & pessime foetere; unde miseri potum fastidiunt, & vel nullum sumunt, vel parcissimum. Verum quidem est, quod aqua haec putrida post aliquod tempus incipiat sedimentum deponere, lymphida fieri, & potabilis denuo reddi; atque dein bona maneat; interim tamen, dum per plures dies, imo quandoque septimanas, horrendam fracedinem spirat aqua, adeoque a potu abhorrent nautae, pessima dispositio humorum nascitur, dum nec satis diluitur crassum, nec sudori & urinae subministratur vehiculum sufficiens, ut per has vias acria de sanguine elui possint. Illi vero, in quibus ingens fitis aquae putrescentis fastidium vincit, una cum potu putrida haec miasmata ingerunt, pariter nocitura: idem contingit quandoque, ubi aquae penuria adest, dum adversa tempestate diutius protrahitur navigatio, quam communiter fieri solet.

Quod autem sale conditarum carniurn usus ad scorbutum faciat, etiam inde patet, quod illi homines, qui naufragium passi, vel mercede conducti, in ultimis septentrionis plagis hyemem transfegerunt, omnes fere mortui sint scorbuto, ubi his solis vixerunt. Econtra plurimi ex illis, qui recentes cervorum, vulpium, urforum, carnes venatu sibi comparaverant, evaserunt (z).

Item quos aves aquaticae, pisces &c. Aves aquaticae piscibus vivunt, saltem plurimae: cum autem pisces cito putrescant, hinc & haec aves, ubi his fere solis pascuntur, dant nutrimentum, quod sponte sua in putredinem tendit, cum omnia animalia, quae aliis animalibus nutriuntur, omnes succos facile alcaliscentes habeant (vide §. 79.). Praeterea in piscibus pingue abundat oleum, & ideo aves piscivorae omnes rancidum sapiunt plus vel minus: rancida autem talis acrimonia pejor est simplici putredine, & ubi semel humoribus nostris mista est, difficiliter inde eluitur. Ob eandem rationem pisces falsamentarii salem pertinaciter retinent, uti etiam carnes pinguiore, ubi semel penetratae fuerunt sale, quo condiuntur; tunc enim nequidem diuturna maceratione & coctione in larga aquae copia a sale liberari poterunt. Cum autem Batavi hyemali tempore similia in deliciis habeant, imo recentes carnes fastidiant plurimi, patet & alia ratio, cur frequentius scorbuto laborent. Septentrionales populi, experientia docti, inde scorbutum fieri, in diuturnis obsidionibus omnem operam adhibebant, ut obsidentium pecudes abducere possent, & mira industria in ipsis domo-
rum

(z) Hedendaagsche Historie &c. door Salmon. VII. deels tusde stukje pag. 869. &c.

rum tectis parabant pascua. *Lignis enim abietinis, & corticibus arboris betulæ, exquisita industria (domos) tegunt, terram herbiferam quadrata figura a campis excisam superimponentes, quam submisso avenæ vel hordei semine firmioribus radicibus nectunt; quo fit, ut tecta hujusmodi pratorum virentium speciem & virtutem acmulentur (a).* Sic recentium carniûm esu vitabant scorbutum, quem præ cæteris omnibus morbis metuebant, & quem noverant in urbibus obsessis adeo fatalem esse.

Cum autem farinosa cruda, non fermentata, glutinoso spontaneo producendo faveant, uti ad §. 69. dictum fuit, & uti postea dicitur ad §. 1153.; & in scorbuto, saltem incipiente, crassities talis humorum adfit; patet ratio, quare talia affatim sumta ad scorbutum disponant, præcipue si his vescentes non utantur simul validis corporis exercitiis: dura enim messorum ilia hæc ferunt & alia multa, quæ otiosis hominibus pessime nocent. Pisa, fabæ, & his similia legumina, similis indolis sunt, cum in farinam redigi possint, quæ cum aqua subacta æque lentescit, ac aliæ farinae ex cerealibus paratæ.

Caseus autem, licet ex dulci & blando lacte paretur, si antiquior fuerit, magnam acrimoniam acquirit, ita ut linguam mordeat. Notum est, caseum parari, dum lacti recenti vel acidum quodvis, vel coagulum lactis dictum, instilletur: tunc enim separatur a tenui lactis sero crassior pars, quæ intra densum linteum summa vi premitur, ut omne serum exeat: relictum tunc in linteo magna constat parte butyracea lactis, & caseo proprie dicto: ille ob pingue butyraceum admixtum, dum diu servatur, admodum acris fit, non autem acidus, sed ad alcalinam indolem potius vergit. Ubi vero lac prius orbatur cremore pingui, & dein coagulatur, tunc caseus inde pressus longe minus acris fit per ætatem, sed durefcit instar cornu, & igni admotus perfecte ut cornu lentescit, ustulatur, comburitur, foetet (b). Adeoque caseus, una cum acrimonia per ætatem acquisita, in putredinem vergit, licet ex lacte acescente paratus sit: & cum plerumque multo sale condire soleant caseos diu servandos, patet facile, quare illorum usus noccat illis, qui ad scorbutum inclinant alias etiam ob causas: imo quotidianis observatis constat, scorbuticos omnium symptomatum augmentum percipere, simulac per paucos tantum diès tali caseo utuntur.

Qui Melancholiciæ &c. Constat ex illis, quæ §. 1093. dicta fuerunt de causis melancholiciæ, plures ex illis etiam scorbuto producendo favere, dum pertinacem in humoribus tenacitatem faciunt, dissipando tenuissima, figendo reliqua. Hinc & auctores, qui de scorbuto scripserunt, affinitatem magnam inter cacochymiam atrabilariam & scorbutum statuerunt. Certe *Eugalenus (c)* audacter pronunciavit: *Quos cum crassiore victus ratione diuturnior mœstitia exercuit, de his ægyptantibus constanter semper prædicere ausus fui, eos a scorbuto morbo, vel aliis permixto, teneri.* Et postea subjungit sequentia (d): *Interna hujus morbi causa, melancholici humoris exuberantia censetur.*

. No-

(a) Olaus Hist. gent. septent. Lib. IX. Cap. xxxviii. pag. 316. (b) H. Boerh. Chem. Tom. II. pag. 301. (c) Pag. 6. (d) Pag. 7.

Notavit egregius ille vir, qui *Ansoni* navigationem circa totum orbem terrarum descripsit (*e*), scorbuto afflictos claffarios pusillanimes fieri, & a leviffima etiam causa fummo terrore percelli; imo observavit, dum adverfa quaedam contingerent, quae spem felicis in patriam reditus minuebant, mox augeri morbi violentiam, fic ut perirent illi, qui in ultimo morbi gradu versabantur; alii vero, qui languida membra trahentes adhuc utcumque fungi poterant suo munere, statim cogebantur decumbere.

Cum autem §. 1108. demonstratum fit, labem hypochondriacam & hysteri-
cam merito inter evidentes melancholiae causas numerari, patet & ratio, quare his malis afflictis aegri in scorbutum proni sint, si aliae causae hujus morbi simul accesserint; & imprimis si talibus locis vixerint, ubi endemius scorbutus est.

Cum autem §. 1051., ubi de generalibus morborum chronicorum causis dicebatur, constiterit, quod in morbis lentis & major viscositas humorum, & acrimonia varia observetur, dum a sana indole sanguis degenerat, patet fatis, quare his morbis obnoxii facile scorbutici fiant.

Maximeque qui nimio cortice Peruviano fuerunt usi. Antea ad §. 753., ubi agebatur de illis effectis, quae febrem intermittentem sequi solent, notatum fuit, quod post has febres, imprimis si diuturnae & validae fuerint, humores crassi & acres reddantur, simulque solidae partes corporis debilitentur; unde ob laxa vasa, & liquida crassa atque acria simul, febres intermittentes aliquando terminarentur in scorbutum & alios morbos chronicos. Ubi autem pertinacibus talibus febribus curandis adhibetur cortex Peruvianus, tunc mutationes humorum & solidarum partium corporis, per ipsam febrim praegressam factae, male adscribuntur usui corticis Peruviani. Interim tamen & hoc observatur, post aestates fervidiffimas sequi autumnali tempore febres intermittentes difficiles, cum anxietate praecordiorum, levi flavedine oculorum, & urina subicteritia, quae omnia docent, in visceribus abdominalibus obstructions natas esse. Ubi intercalaribus diebus solventium remediorum copia datur, haec per febrim sequentem mota saepe feliciter expediunt saburram visceribus infarctam, sicque tuto tolluntur hae febres; vel si pergant, liberatis jam a materia obstruente visceribus, cortice Peruviano dato feliciter curantur. Ubi autem, antequam soluta fuerit & expulsa haec materia, praepropere datur cortex Peruvianus, languent tales aegri; sique repetatur corticis usus, dum prima recidivae signa apparent, pertinax saepe obstructio manet in toto systemate vasorum mesentericorum, quae ergo melancholiae & morbo hypochondriaco originem dare poterit (vide §. 1108.), adeoque & scorbuto, uti modo dictum fuit. *Sydenhamus* (*f*), qui indignabatur, uti antea dictum fuit, scorbutum toties inculpari in morbis chronicis, & qui cortice Peruviano in febribus intermittibus aliisque morbis curandis fatis libere usus fuit, ingenue fatetur, dolores

va-

(*e*) Anson Voyage round the world &c. pag. 143.
pag. 351.

(*f*) Sect. VI. Cap. v.

vagos, anomalis & inconditis symptomatibus stipatos, saepe sequi. Suspicabatur primo ad affectuum hysteri corum classem referri debere haec mala; sed iteratis experimentis didicit, quod remediis hysteri cis non cederent illi dolores, sed antiscorbuticis feliciter tollerentur: ideo rheumatismum scorbuticum vocavit, & monuit, quod illi, *qui longum & repetitum corticis Peruviani usum experti sunt, huic malo sint obnoxii; quod quidem, ut obiter attingam, inquit, unicum est incommodum, quod ex hoc remedio illatum novi unquam.* Tamen & alia mala imprudentem corticis Peruviani usum in febribus intermittentibus curandis secuta fuisse, in illarum febrium historia patuit. Sufficit hic notasse, quod, fatente *Sydenhamo*, corticis Peruviani nimium usum scorbuti symptomata secuta fuerint, quae non cedebant nisi remediis huic morbo debellando propriis.

§. 1151. **D**um vero hos aggreditur, his fere phaenomenis incedit; augetur, maturatur:

1. Pigritia insolita, torpor, sedendi & decumbendi amor, lassitudo spontanea toto corpore, gravitas ejusdem, musculorum omnium dolor quasi a nimia fatigatione, maxime in cruribus lumbisque, ambulandi inprimisque per acclive vel declive summa difficultas; mane a somno evigilanti sensus omnium artuum & musculorum quasi fatigatorum & contusorum.

Optimam Diagnosin morbi dat enumeratio symptomatum, quae observantur illo tempore, dum morbus adest, unde & scorbutus hic tali modo describitur. Verum in multis morbis, & inprimis in acutis, inter congeriem symptomatum inveniuntur quaedam, quae, dum adsunt, certo morbum determinant, & ab aliis omnibus morbis distinguunt, licet praeterea in eodem morbo observentur symptomata, quae etiam in aliis morbis inveniuntur. Sic v. g. febris acuta cum pulsu duro, dolore acuto punctorio, inspirationem admodum impediende, cum tussi fere perpetua, in pleuritide inveniuntur, & ejus diagnosin faciunt. Dum ferox & perpetuum delirium cum febre acuta continua oritur, Phrenitis adeste dicitur. In duobus autem illis morbis multa adsunt saepe symptomata communia, nempe sitis, anxietas, nausea quandoque, calor, pervigilium &c. In morbis autem chronicis, qui ex vitiis liquidorum, sensim natis, originem ducunt (vide §. 1050.), & lento gradu functiones corporis labefactant, major saepe difficultas est eruendi signa illa pathognomonica, quae certam dant Diagnosin morbi praesentis; inprimis in morbi principio, ubi nondum adeo laesa est sanitas, sed quasi vacillare incipit tantum.

Causae praegressae, quae morbum producere aptae sunt, multum lucis diagnosi affundunt in scorbuto, qui variis adeo symptomatibus ludit, ut optimi hujus morbi observatores testati fuerint, in binis aegris, hoc morbo afflictis, raro vel nunquam eadem symptomata observari; & si fuerint similia, mutato tamen ordine in diversis aegris decurrere frequenter.

In-

Interim tamen conveniunt auctores in eo, quod incipientem scorbutum comitetur torpor insolitus, & lassitudo totius corporis, spontanea dicta ideo, ut distinguatur a simili molestia, quam experiuntur validis laboribus fatigati homines (g).

Verum talis lassitudo & totius corporis gravitas etiam observantur in aliis morbis incipientibus, uti jam monuerat *Hippocrates* (vide §. 433. 734.) pronuncians generaliter, quod lassitudines spontaneae morbos praesagiant futuros. Praeterea & a morbis validis resurgentes, dum viribus exhausti movere corpus tentant, similem lassitudinem experiuntur; inprimis dum nondum integre morbus debellatus fuit, & adhuc aliquid de materia morbosa superest in corpore. Dum haec noverat *Sydenhamus*, aegre tulit scorbutum ubique incusari, & voluit haec esse signa *vel morborum fientium, nondum vero factorum &c. vel etiam infelices reliquias morbi alicujus nondum devicti penitus, a quibus sanguis caeterique humores contaminantur* (h). Praeterea observamus, humida & tepida simul aëris constitutione omnes homines sic gravari, ut totum corpus ponderosius quasi & ad solitoſ motus peragendos inertius sentiat, ob perspirationem insensibilem tunc imminutam, uti ex *Sanctorii* observatis constat: imo etiam in valde plethoricis talis torpor observatur. Adeoque patet & in aliis morbis similia symptomata inveniri.

Attentus tamen ad omnia Medicus scorbutum incipientem ab aliis morbis distinguere poterit, si noverit, uti dictum fuit, causas scorbutum producendo aptas praecessisse. Lassitudo illa spontanea, si morbum acutum minuitur, brevi certe in talem morbum abit: si autem a retento perspirabili producta fuerit, quiete corporis, tenui victu, blando sudore, finietur; vel si neglectum hoc fuerit, quandoque periculosum morbum faciet. In scorbuto autem talis lassitudo sensim subrepat, per plures dies imo septimanas pergit sensim aucta, nullo alio morbo sequente; & inprimis hoc peculiare habet, quod a somno evigilanti molestior sit haec lassitudo, quam reliquo diei tempore, dum lassitudo ab aliis causis orta post somnum minui potius soleat.

Observatur autem, quod levitatis sensus, & ad motum alacritas, tunc adsint, quando libera humorum circumductio per omnia vasa corporis obtinet; & contra, ubi transitus liber humorum vel in toto corpore vel in parte impeditur, gravitas & molestia percipiuntur. Brachii pondus homo sanus non percipit, verum si phlegmone illud occupaverit, instar plumbi grave sentit, & cogitur illud vel fascia sustinere, vel fulcro cuiquamque obvio imponere. Cum autem & humorum immeabilium crassities peccet in hoc morbo, uti postea ad §. 1153. dicetur, & causae, paragrapho praecedenti enumeratae, tali humorum crassitiei producendae faveant, merito videtur posse statui, quod in primo hoc scorbuti stadio observata symptomata immeabilitati humorum per vasa adscribi queant, simulque deficiat copia subtilissimi totius corporis liquidi, quod motui muscolari servit; cum a visci-

(g) *Eugalenus* in pluribus locis. *van der Mye* de Morbis Bredanis pag. 5. 6. 7. *Bachstrom* de scorbuto pag. 19.

(h) *Seft.* VI. Cap. v. pag. 349.

viscidiori & a sanitatis conditionibus degenerante sanguine, nec quantitate nec qualitate debitis, secerni possit. Ubi autem huic visciditati nondum juncta est valida acrimonia, in initio morbi, de molestis doloribus non adeo conqueruntur scorbutici, sed tantum de gravitate & lassitudine totius corporis. Atque hoc est primum scorbuti stadium, in quo si morbus non curetur, tunc sequuntur nova symptomata, successive nunc enumeranda.

2. Difficilis, anhelosa, ad motus vel parvos fere deficiens respiratio; crurum tumor accedens, recedensque, horum prae gravitate immobilitas; maculae rubrae, fuscae, flavae, violaceae; faciei color pallido-fuscus; Oris foetor incipiens; Gingivae tumentes, dolentes, calidae, prurientes, ad minimam pressionem evomentes cruorem; dentium ob retractas gingivas denudatio, & mobilitas; dolores varii, vagi, per omnes externas internasque corporis partes mira producentes tormina, Pleuritica, Stomachica, Iliaca, Colica, Nephritica, Cystica, Hepatica, Lienaria &c.; Haemorrhagiae variae, sed leviores.

Notandum hic est, quod describantur symptomata scorbuti, quando sensim subrepat hic morbus, & lento gradu augetur, prout plerumque solet fieri. In urbibus, vero obsessis, & longinquis peregrinationibus marinis, ubi penuria salubris cibi adest, & moestitia perpetua ac timor, ibi longe citius ille morbus progreditur, & omnia symptomata cito exacerbantur, brevique tempore ad summam malignitatem perveniunt. In praecedenti numero jam notatum fuerat, ambulationem admodum difficilem esse, inprimis per acclive vel declive, sed omnium maxime dum acclivia ascendere debent. Dum enim hoc fit, muscoli omnes fere agere debent, ut pondus totius corporis elevetur: in descendendo, quamvis minor, tamen & valida, actio muscularis requiritur, ut corpus sustineatur, ne praecipiti nimis motu delabatur. Musculis autem agentibus (vide §. 28. 2.) acceleratur motus sanguinis venosi versus cor dextrum, adeoque illud obruitur, nisi cito & liberrime se evacuare possit per arteriam pulmonalem. Haec est ratio, quare etiam in sanis hominibus, gradus rapidissime adscendentibus, cor palpitare incipiat, & respiratio fiat frequentior ac molestior, quia sanguis venosus tunc tanta copia & celeritate redit ad cor dextrum a toto corpore, ut non possit eodem tempore transire per pulmonem, nisi celeri respiratione frequentius dilatetur pulmo: unde etiam coguntur quiescere homines, vel suffocarentur. Sic etiam observatur, generosissimos equos, nimis veloci cursu exercitos, saepe mortuos concidere. Si autem hoc fiat in homine sano, ubi omnes humores sunt meabiles, & omnia vasa pervia, facile intelligitur, a leviori acceleratione sanguinis venosi, per motum muscularem facta, idem fieri debere, si sanguis majorem lentorem & visciditatem habuerit, sicque difficiliter per ultimas angustias arteriae pulmonalis transire possit: talem autem lentorem sanguini scorbuticorum inesse, postea ad §. 1153. probabitur: unde patet

tet ratio, cur in initio scorbuti difficultas ambulandi fit, ubi per acclivia vel declivia inceditur; aucto vero morbo ad parvos etiam motus deficiat respiratio. *Eugalenus (i)*, qui graphice hunc morbum descripsit, hoc pulchre notavit, dicens: *Si morbus hic subfit, post levem motum (extra manifestam viscerum obstructionem) cum demonstrabunt, cum difficilior respiratio, tum labra genaeque subfusco ac lurido colore, praeter consuetudinem, citraque ambientis aëris frigus, conspicuae.* Quare livor in facie oriatur, infarcto pulmone, antea ad §. 848. explicatum fuit, ubi de lethali peripneumonia agebatur. Optime autem notat *Eugalenus (k)*, difficilem illam respirationem scorbuticorum distingui a simili malo, ab aliis causis nato, quod non adsint *tussis, sibilus, stertor, dolor pungens, orthopnoea, & his similia thoracis affectibus propria.*

Crurum tumor accedens, recedensque &c. Cum difficilior sit ascensus venosi sanguinis ex artubus inferioribus corporis versus cor, hinc & venae ibi valvulas plures habent, & musculis imponuntur aut interponuntur ita, ut ab his tumentibus, dum agunt, vicinae venae comprimi possint, sicque sanguinis venosi motus cor versus accelerari: unde observamus in hominibus diu quiescentibus saepe pedes tumere, quia venae minores commode se evacuare nequeunt in venas majores nimis distentas. Cum autem pigritia insolita, & ad parvos etiam motus deficiens respiratio, omnem fere motum muscularem prohibeant, patet ratio, quare crura frequenter tumeant in hoc morbo. Tempore autem lecti, & situ corporis horizontali, cum faciliter sanguinis venosi reditus ab artubus inferioribus, recedit saepe ille tumor, denuo rediturus ob eandem rationem.

Ob difficiliorem autem transitum humorum per artus inferiores, tumoremque gravantem, sentiunt haec membra ponderosa, acsi plumbo infuso gravata forent, & ideo adhuc minus illa movere possunt. Accedit, quod a sanguine viscido, & quasi vappido, scorbuticorum, minori copia & minus bonum secernatur fluidum illud tenuissimum, quod encephali fabrica paratum per nervos ad musculos derivatur, ut motus musculares fiant.

Maculae rubrae, fuscae &c. Omnes auctores, qui de hoc morbo scripserunt, ejusque symptomata recensuerunt, maculas se observasse testantur. In obsidione Bredana (l) scorbuto correpti maculas lividas per corporis superficiem dispersas habuerunt, imo multis tota cutis purpureo colore inficiebatur. Monet *Eugalenus (m)*, quod his maculis lividis scorbuticorum decepti Chirurghi & Empirici peste laborare sic affectos crediderint, & data Theriaca, aliisque calidis medicamentis, non paucis aegrís mortem acceleraverint: nec hoc adeo mirum videbitur, si consideremus, egregium virum *Poupart (n)*, dum attente observabat pessimum scorbutum in nosocomio grassantem, conclusisse, quod aliquam similitudinem haberet cum saeva peste Atheniensium a *Lucretio* descripta; & comparando symptomata obser-

vata

(i) Pag. 13.
pag. 5. 6. 7.
pag. 237. &c.

(k) Ibidem.
(m) Pag. 47.

(l) Van der Mye de Morb. Bred.
(n) Acad. des Sciences 1699. mem.

vata cum descriptione pestis, quae apud hunc Poëtam legitur, satis hoc probat. Observaciones autem *Poupartii* magnum lumen affundunt huic morbo, quia cadaveribus dissectis indagavit rationem symptomatum, quae in hoc morbo observaverat. Quidam aegri brachia, crura, femora, habebant rubro profundo colore in nigredinem tendente tincta, sed in talibus, post mortem, sanguis niger concretus sub cute reperiebatur: maculas autem caeruleas, rubras, flavas, nigricantes, similiter ab extravasato sub cute sanguine productas observabat, prout sanguis extravasatus colorem mutaverat; dum vel coagulatus & niger manebat, vel incipiens dissolvi per varios colorum gradus transibat, antequam penitus dispareret: simili omnino modo ac in contusionibus apparet, ut antea dictum est, dum de his agebatur. Magna enim affinitas est inter maculas scorbuticas & mutationem coloris in cute, quae contusionem praegressam sequitur: in utroque enim casu extravasati humores sub integris integumentis haerent; in utroque casu vasa rupta sunt; & videtur in scorbuto a causis internis nasci similis conditio, qualis a causa externa contundente nasci solet; vasorum nempe ruptura & liquidorum extravasatio. Observatur enim in scorbuto & magna degeneratio liquidorum in acrimoniam, & aucta tencritudo partium solidarum, ut a levi vi rumpan- tur. Memini, aliquoties contigisse, ut, scorbuticorum carpum si fortius parum contrectassem, pulsus explorando, sequenti die monstraverint digitorum vestigia in cute caerulei coloris. Pariter, uti in partibus contulis, si profundius inter partes musculosas haereant liquida extravasata, molestus dolor oritur, qui levatur, ubi maculae caeruleae vel lividae sub cute apparent, docentes locum mutasse extravasata; sic & idem in scorbuto contingit. *Poupartius* (o) invenit in cadaveribus musculos inflatos, duros instar ligni, ob sanguinem extravasatum inter muscularem carnem haerentem: fiunt in tali casu molestissimi dolores, levati simulac locum mutavit extravasatus cruor, & sub cute haeret. In Praxi hoc frequenter vidi, molestos dolores in scorbuticis levare, si maculae caeruleae vel lividae sub cute partis dolentis apparerent. Monuit & *Brunerus* (p) se hoc observasse, quod illi dolores non prius desinerent, quam maculae, sed latae valde, prorumperent, quas postea discutientibus solvere tentabat.

Faciei color pallido-fuscus. Multum affinitatis inter cacochymiam atrabiliarium humorum & scorbutum adesse, praecedenti paragrapho dictum, & ad §. 1094. de hac mutatione coloris faciei actum fuit. *Eugalenus* (q), ubi investigat signa, ex quibus tempestive scorbutus cognoscitur, ut curari possit, antequam nimis ingravescat, notavit, quod adfit *in nonnullis quoque lividus faciei color, in iis potissimum, qui crasso & melancholico abundant sanguine*: addiditque, quod in his post levem motum corporis labra & genae subfusco & lurido colore perfusa appareant.

Oris foetor incipiens &c. Signa scorbuti se satis cito manifestant circa gingivas & dentes; imo videtur acrimonia scorbutica has partes primario affi-

(o) Ibid. pag. 241.

(p) De Scorbuto pag. 17.

(q) Pag. 13.

afficere: unde in illis locis, in quibus hic morbus endemius est, fere omnes habent dentes cariosos, & gingivas exesas. Medici autem, qui in talibus locis artem exercent, semper sollicitè attendunt, quomodo gingivae se habeant. Naturaliter gingivae turgidulae sunt, & satis firmæ, atque illam partem dentium occupant, quae crusta illa adamantina dicta non tegitur: ubi autem scorbutus nascitur, tunc gingivae incipiunt complanari, a medio corpore dentis recedere deorsum, & nudam relinquere partem molliorem dentis, crusta illa durissima non tectam. Simul autem gingivae assurgere incipiunt in dentium interstitiis, rubere, tumere, prurire quandoque, postea dolere. Dum haec vident Medici, noverunt scorbutum adesse. Cum autem gingivae naturaliter adhaereant molliori dentium parti, illique periostei instar serviant, simulac secedunt a dentibus, illi incipiunt corrumpi, cariosi fieri, & frustulatim excidere. Illa autem membrana, quae alveolos dentium investit, gingivarum quasi propago est, & similiter affici solet, unde incipiunt dentes vacillare, & sponte cadere, antequam adhuc omnino cariosi fuerint. Ideo in illis locis, ubi frequens hic morbus est, toties videmus homines in ipso flore aetatis jam edentulos. Licet enim morbus curetur, si dentis inferior pars, quae gingiva sana adhaerente tegi debet, cariota jam fuerit, nunquam gingiva denuo denti accrescet, uti nec periosteum ossi, si illud corruptum fuerit. Haec est ratio, quare gingivae solutae a dentibus appareant, & illa pars gingivarum, quae inter dentium interstitia assurgit, libera ab omni nexu sit, & specillo facile moveri possit. Rubent tunc gingivae, pruriunt primo, postea dolent, ad levi contactum sanguinem fundunt: & observavit *Poupart* (r), infantes unguibus lacerasse gingivas prurientes, atque avulsiisse partes gingivarum; quod facile fit, dum liberae a nexu cum dentibus gingivae incipiunt tabescere. Simul dum panem vel pomum mordent, foedo spectaculo sanguinolenta gingivarum vestigia relinquunt. Verum sanguis ille ex gingivis a levi contactu egressus inter gingivas & dentes colligitur; imo & in ipsis dentium alveolis idem contingit, dum dentes vacillare incipiunt; ibique corruptus in tabum productus oris foetorem. Vidi hoc toties in scorbuticis, quod, leviter premendo gingivas, secundum totam longitudinem maxillae utriusque talis tabus exiverit. Accidit quandoque, ut in dentium alveolis collectus talis tabus erodat interstitia tenera ossa, quae dentium alveolos a se invicem separant, sicque per totam longitudinem maxillae ossae progrediatur, omnia inficiens & corrumpens, nisi uno vel pluribus dentibus evulsis via fiat, per quam illud corruptum exire possit: qualem casum decennis pueri memorat *Poupart* (s), cui Chirurgus omnes dentes evellere debuit, ut gingivas & maxillam curare posset. Omnia haec symptomata sensim succedunt in leniori scorbuto, rapide autem si in magnam jam malignitatem degeneraverit morbus.

Dolores varii, vagi &c. Omnes auctores, qui de scorbuto scripserunt, falsi sunt, tales dolores scorbuticis contingere: imo *Sydenhamus*, qui non facile

(r) Acad. des Scienc. Pan 1699. mem. pag. 238.

(s) Ibid. pag. 243

facile credebat scorbutum adesse, notavit, post usum corticis Peruviani talibus doloribus vagis, anomalis, affici aegros, quos quidem prima fronte ad hystericos affectus pertinere credebat; verum, cum remediis huic morbo debellando aptis minime cederent, postea didicit, solis antiscorbuticis remediis facile curari, cum nempe in principio statim haec adhibebantur, uti ad praecedentem paragraphum dictum fuit. Simul satis patet, diversos posse simulari morbos a scorbuto, prout acre illud scorbuticum his illisve partibus infederit. Solet quidem plerumque circa gingivas & dentes primo se manifestare hoc malum; verum certum est, alias plures partes affici, uti constat ex illis quae dicta fuerunt, & ulterius patefecit in sequentibus, ubi dicitur de iis, quae in cadaveribus scorbuticorum observata fuerunt. *Eugalenus* (1) pluribus observationibus practicis demonstrat, quam varia sub morborum specie scorbutus illudat minus peritis. In cive Embdano sub pleuritis larva latebat, & frustra ab Empirico binis venae sectionibus adhibitis in homine frigido & pituitoso quaerebatur saevi doloris lenimen: *Eugalenus*, dum videret nec molestam adeo tussim adesse, nec pulsum durum, nec febrim validam, dolores intermittere, & per intervalla denuo recrudescere, ipsam aegri temperiem morbis acutis inflammatoriis minus favere, & urinas crassas copiosum sedimentum lateritium deponere (de quibus postea adhuc dicendum erit), statim conclusit, dolorem illum lateris non esse pleuriticum, sed a scorbuto pendere; adeoque remediis ad hunc morbum sanandum propriis curari debere, quod & felix eventus probavit. Molestissimos dolores circa cardiacam & ventriculum saepius observavi in scorbuticis; sed signa jam memorata scorbuti incipientis, & urinae illae scorbuticae, pulsusque parvus, debilis, & inaequalis, inprimis illo tempore, dum acerrimi illi dolores urgerent, satis certam morbi Diagnosin dabant.

Haemorrhagiae variae sed leviores. Dum nempe ab ipsa humorum acrimonia vasa sanguinea eroduntur, vel adeo mollia & tenera evadunt, ut levissima vi solvantur, ac contentum sanguinem effundant: hinc gingivae leviter etiam pressae sanguinem fundunt; inde maculae, & sanguis extravasatus in interstitiis fibrarum muscularium collectus, uti ante dictum fuit: quandoque & leves narium haemorrhagiae, sed saepe repetitae. Ubi autem sanguis per putridam dissolutionem incipit diffuere, tunc validae illae & mirabiles haemorrhagiae fiunt, de quibus sequenti numero dicetur.

3. Gingivarum putredo foetens cadaver, harum inflammatio sanguinem stillans, gangraena; dentium vacillatio, flavedo, nigritudo, caries; Varicosi annuli ad raninas venas; Haemorrhagiae saepe lethales, ex ipsa cute externa, non apparente vulnere, ex labiis, gingivis, ore, naribus, pulmonibus, stomacho, hepate, liene, pancreate, intestinis, utero, renibus &c.; Ulcera pessima, obstinata, nulli applicato cedentia, facile gangraenosa, ubique, maxime in cruribus, vagantia,

(1) a pag. 50. ad 59.

tia, cum diuturno foetore; Scabies, Crustae, sicca & lenis Elephantiasis; sanguis venis eductus, in fibrosa parte ater, grumofus, crassus, & tamen solutus; in parte serosa falsus, acer, mucosus flavo viridi in superficie scatens; dolores summi erodentes, lancinantes, cito trajicientes, noctu ingravescentes per omnes artus, juncturas, ossa, viscera; maculae lividae.

Præcedenti numero de foetore oris incipiente jam dictum fuit, verum ubi increfcit morbus, tunc foetor intolerabilis oritur. Probe memini, me olim vocatum fuisse ad aegrum, cujus morbum non noveram, qui, dum me alloqui vellet, adeo horrendam mephitim ore exspirabat, ut parum abfuerit, quin in animi deliquium inciderem, licet non adeo delicatum in similibus ferendis me esse noverim. Incipiunt tunc satis subito turgere gingivæ, sed molles, & fungosæ quasi, ita ut dentes quandoque tegant, & impediunt, ut nihil solidi cibi sumere possint: si vel lingua inter loquendum gingivis impingat, mox sanguis exit: brevi post livescunt gingivæ, imo nigrescunt, jam omnino gangraenosæ. Haec autem corruptio cito proserpit, omnia depascens, imprimis in junioribus; simulque tunc adest copiosus, tenuis, olidissimæ salivæ effluxus, uti alia occasione ad §. 423. β. memini, ubi de gangraena agebatur a materiae acris scorbuticæ depositione ad varias corporis partes. Vidi aliquoties, magnam partem maxillæ ossæ corruptam excidisse, dum negligebatur gangraenosa talis gingivarum putredo. Aliquando macula albicans in genarum vel labiorum parte interna apparet, cum duritie illam undique ambiente; & uti optime *Poupart* (z) monet, nisi statim spiritu vitrioli tangatur ille locus, cito nigrescit, foetet, & depascitur omnia vicina. Facile autem patet, dentes simul tunc pessime affici debere, uti ex dictis ad præcedentem numerum patuit.

Varicosi annuli ad raninas venas. Notum est ex anatomicis, sub lingua, ad utrumque latus frenuli linguæ, apparere venam satis insignem & conspicuam, quæ in quibusdam morbis pertundi lanceola solet: hæc raninæ vocantur, & in venas jugulares externas plerumque se evacuare solent. Observantur quandoque in scorbuticis illæ venæ varicosæ & tumentes, quod fieri potest ob vicinas his venis partes in tumorem elatas, sicque liberum transitum sanguinis ex his venis in jugulares impediunt. Forte etiam alia hujus rei ratio adferri possit: dictum enim fuit præcedenti numero, quod difficilis, anhelosa, & ad motus vel parvos fere deficiens respiratio sit in scorbuticis: sed notum est, in difficili respiratione auriculam & sinum dextri cordis non libere depleri posse, adeoque nec venæ jugulares commode evacuabuntur. Alio autem in loco, §. 807., ubi de inflammatoria angina agebatur, probatum fuit, impedito sanguinis venosi in cor dextrum transitu, venas, a capite reducem sanguinem ferentes, citius turgere quam in aliis corporis locis: si jam simul consideretur, nudas jacere hic venas ran-

(u) Acad. des Sciences l'an 1699. Mem. pag. 214.
Tom. III. Hh hh

ninas, & saliva perpetuo foveri ac madescere, patebit ratio, quare in scorbuticis hae venae varicosae fiant: accedit, quod dolentibus & tumentibus gingivis motum manducationis vix audeant tentare tales aegri, imo nequidem loqui sustineant: unde & lingua & muscoli maxillam linguamque moventes vix agunt; adeoque non promovebitur sanguinis venosi fluxus per has venas a musculis adjacentibus, qui, uti notum est, agentes turgent, & vicinas venas premendo motum sanguinis venosi versus cor juvant.

Haemorrhagiae saepe lethales &c. Ad praecedentem numerum, ubi de maculis scorbuticorum agebatur, notatum fuit, in hoc morbo ita degenerare partes fluidas & solidas corporis, ut liquida ex vasis, quibus continentur, levi de causa exeant; quae, si integumentis corporis integris coërceantur, maculas illas rubras, caeruleas, lividas &c. faciunt; imo inter ipsa musculosae carnis interstitia tales extravasationes sanguinis observatas fuisse. Verum in tali casu sanguis effusus coagulatus impedit ulteriorem sanguinis eruptionem: ubi vero idem fit in vasis, quae in superficie corporis interna vel externa patent, periculosae saepe fiunt haemorrhagiae, & satis mirabiles. Narrat *Sennertus* (*w*), in homine scorbutico se observasse, quod per aliquot dies sanguis satis copiosus de crure funderetur, neque a Chirurgo sisti potuerit, atque ob hanc causam se in consilium vocatum fuisse, *etsi vix vestigium, & via manifesta, unde sanguis efflueret, visui appareret*. Ex lingua & labiis in hoc morbo copiam sanguinis exivisse vidi, licet deterfis his partibus non potuerim distinguere determinatum locum, unde sanguis erumperet: gingivas sanguinolentas in scorbuto videre, familiare admodum est. Frequentes haemorrhagias per nares & per alvum in scorbuticis observavit *Poupart* (*x*); quandoque & per os; senibus frequenter lethales (*y*). Si jam simul consideretur, lienem, hepar &c., simili modo affici (*z*), firmam carnem musculosam ita corrumpi, ut in cadaveribus manibus tractari non potuerit, quin ilico rumperetur (*a*); patebit ratio, quare ab internis haemorrhagiis scorbutici saepe subito extinguantur. Sic legitur (*b*), quod scorbutici in lectulis suis decumbentes se satis commode habuerint, manducaverint, biberint hilares, fortem vocem ediderint inter loquendum, tamen subito exspiraverint, dum, in lecto quamvis manentes, ad alium navis locum transferebantur. Alii, qui tentaverant lecto egredi, moriebantur, antequam ad superiorem navis partem venire potuerant. Quidam, qui adhuc incedere poterant, uno momento concidebant mortui, dum conabantur majori molimine aliquod opus peragere. Videtur admodum probabile, quod miseri illi, tabefactis jam visceribus, interna tali haemorrhagia perierint.

Ulcera pessima, obstinata &c. De gangraenosis illis ulceribus, quae gingivas aliasque partes oris interni in scorbuticis depascuntur, jam antea dictum

(*w*) Lib. III. Part. V. Sect. 2. Cap. 11. Tom. II. pag. 982. 983. (*x*) Acad. des Sciences l'an 1699. Mem. pag. 238. (*y*) Ibid. pag. 242. (*z*) Ibid. pag. 240. 241. (*a*) Ibid. pag. 244. (*b*) A voyage round the world &c. pag. 145.

dictum fuit. Observati fuerunt & abscessus, in visceribus, sub axillis, in inguinibus, imo musculorum intervalla in artubus pure repleta in cadaveribus inventa sunt (c). Quibusdam in variis corporis locis oriebantur tubercula, in dies aucta, quae deinde aperta faciebant ulcus scorbuticum, a sanguine coagulato, qui tumorem fecerat, natum. Singulis vicibus, dum emplastrum tegens ulcus removebatur, grumus sanguinis exibat, sicque sensim curabatur ulcus (d). Similia ulcera saepius vidi, neque sunt ex pessimis; verum nullibi pejora & difficiliter curabilia occurrunt, quam in cruribus, & praesertim circa malleolos: totus ambitus talis ulceris fusco, vel & purpureo livescente, colore perfunditur, fundus ulceris fordidus est, labia quasi exesa, saniem olidam plorat; & noverunt omnes, qui praxin medicam in locis, ubi frequens scorbutus est, exercuerunt, quanta taedia haec ulcera faciant Chirurgis, quam difficulter ad cicatricem perducantur, quam facile in vicino loco erumpant nova! Omnium difficillima curatu talia ulcera observantur in illis, qui sedentarias artes exercent, & licet scorbutus per idonea remedia emendatus fuerit in his, tamen cum simili victui indulgeant ac ante, in locis depressis & paludosis vivant, manent haec ulcera, pergunt plorare acre serum, & fonticulorum vice funguntur; neque absque periculo consolidari poterunt, cum per illa liberetur sanguis quotidie acribus, quae retenta nocerent: vidi per viginti & ultra annos talia ulcera mansisse in eodem ferme statu, atque tales aegros se satis commode caeteroquin habuisse: ubi autem, vel sponte sua, vel per exsiccantia, consolidabantur annosa haec ulcera, nec in vicinia nova prodibant, sequebatur periculosus morbus, vel & mors. Ulcera illa tibiaram etiam videntur observasse Veteres, & monuerunt a talibus nasci causis, quae scorbuto producendo favent. Sic Hippocrates (e) ab usu aquae paludosae ulcera in tibiis nasci scripsit; & ob Annonae penuriam sequi ulcera cutanea, observavit Galenus (f); uti & herpetem, impetiginem, pforam, lepram &c.: verum his similia mala inter scorbuti symptomata a recentioribus Medicis numerantur: nempe

Scabies, crustae, sicca & lenis Elephantiasis. Illa, quae haecenus dicta sunt, satis docent, & mox dicenda ulterius confirmabunt, in scorbuto adeste talem sanguinis & humorum indolem, ut ob majorem spissitudinem difficiliter transeat per vasa, & ob comitem acrimoniam erodat loca, in quibus haeret; adeoque varia sequentur mala in hoc morbo pro diversis partibus affectis. Si ergo in vasis cutaneis scorbutica acrimonia infecti humores haerere incipiant, varios morbos cutaneos producere poterunt, vel obstruendo vasa, vel rodendo; & inprimis circa folliculos cutaneos, ubi intricato magis decursu vasa glomerantur. Hinc varia pustularum & macularum genera quandoque in scorbuticis occurrunt. Vidi in muliere quinquagenaria, inveterato jam scorbuto laborante, per totam cutim sparsas vesiculas ichore

(c) Acad. des Sciences l'an 1699. Mem. pag. 241. (d) Ibid. pag. 242.
 (e) De Aëre, locis, & aquis Charter. Tom. VI. pag. 195. (f) De
 probis pravisque aliment. succis Cap. 1. ibid. pag. 416. 417.

plenas, diversae magnitudinis, quarum quaedam digiti apicem aequabant, aliae multo minores erant: ichor ille adeo acris erat, ut nisi pertusis vesiculis exitus daretur, exulceraret cutim: ubi vero pertundebantur, collapsae exsiccabantur, & squammarum forma decidebant. In multis locis epidermis una cum cute incipiebat incrassari, colore quamvis non mutato, & ungues decidebant. In alia muliere diu jam scorbutica vidi cutim hinc inde purpureis deturpari maculis, a quibus in squammas satis densas degenerans epidermis secedebat, absque ullo ichore exeunte: squammis autem illis deciduis, mox renascebantur novae, satis foedo spectaculo. Si jam conferantur illa, quae *Aretaeus* scripsit de *Elephantiasi*, patebit certe, multa symptomata foedi hujus morbi etiam in scorbuto quandoque observari. Praeterea notavit *Galenus* (g), in Alexandria plurimos elephantiasi laborare, quia pulte, lenticula, cochleis, & multis fassamentis uterentur; simulque ambiens aer calidior humorum impetum ad cutim ferret. Notat simul, in Germania & Mysia rarissime illum affectum grassari, & apud lactipotas Scythas nunquam fere apparere. Haec considerans *Celeberrimus Cocchi* (h) suspicabatur, ad scorbutum referri posse Elephantiasin, & in Aegypto ideo frequens malum esse, quia ibi frequens erat cibi vegetabilis defectus: imo pulchre notat, desperatos elephantiacos, ab hominum commercio remotos, ob morbi foeditatem, & ad deserta loca delatos, quandoque convaluissse, non ob viperas ex desperatione comestas, uti quidam scripserunt, sed quia miseri nullum cibum, nisi vegetabilem, invenire poterant. Antea ad §. 1150. notatum fuit, recentium vegetabilium penuriam in longinquis peregrinationibus marinis & urbibus obsessis scorbutum producere; & patebit postea, scorbutum tali vegetabili victu sanari feliciter, uti & lacte & lactis sero; adeoque apparet ratio, cur similes quandoque cutis defoedationes, ac in Elephantiasi, in scorbuto observentur.

Sanguis venis eductus &c. Cum aliquando in scorbuticis, uti §. 1161. dicitur, sanguinis missione opus sit, Medici consideraverunt sanguinem venis emissum, ut viderent, quantum & quomodo a sanguine sano degeneraret. Notum est, in homine sano sanguinem vena eductum, puro vase exceptum, brevi coagulari in unam massam rubram, a qua sensim separatur serum flavescens fluidum, cui innatat pars rubra sanguinis concreta, quae in parte superiori, aeri contigua, coccineum colorem habet, in parte inferiori magis obscuri coloris est, & ob saturatam rubedinem fere nigricat: in scorbuticis autem insula illa dicta sero innatans nigrum colorem habet, inaequalis apparet, grumosa, & levi vi adhibita solvitur in fuscum quasi liquamen. Serum sanguinis viridescit magis, acris saporis est, & quandoque lentescit ita, ut gelatinae consistentiam habeat: quandoque vidi totum serum in talem mucosam tenacitatem degenerasse, aliquando tantum partem ejus, quae superiori insulae satis firmiter adhaerebat. Notavit *Eugalenus* (i), se fem-

(g) Method. Medend. ad Glaucon. Lib. II. Cap. xii. Charter. Tom. X. pag. 30.

(h) Del vitto Pythagor. pag. 58. &c.

(i) Pag. 45.

femper talem sanguinem observasse in illis, qui, crassiori cibo indulgentes, diutius cum hoc morbo conflictati fuerant, imo ipsum vulgum, tali sanguine viso, statim concludere, quod scorbutus adsit. Ubi autem, in pejorem gradum degenerante morbo, sanguis mittitur, tunc, per putredinem solutis humoribus, loco sanguinis crassi, valde tenue, coccinei coloris, & acris saporis serum, nulla crassiori substantia in fundo vasis relicta, effluxisse, non sine admiratione HOFFMANNUS vidit (k).

Dolores summi, erodentes &c. Cum talis sit sanguinis ejusque feri indoles, viscosa tenacitate haerebit facile in vasorum angustiis, simulque ob acrimoniam comitem erodet loca, in quibus stagnat. Ubi immeabilis humores incipiunt haerere in vasorum convergentium extremis, illaque distendere, dolor oritur: verum si repetita actione liquidi a tergo urgentis iidem adhuc transprimi possunt, licet difficulter, tunc lancinantes illi dolores adsunt, cito trajicientes, dum illud obstruens ex angustiis arteriosis transprimitur in venas. Cum autem totus sanguis simili labe infectus sit, frequenter redeunt dolores similes. Noctu autem solent ingravescere, uti in lue Venerea ossa jam occupante, ita ut monuerit *Eugalenus* (l), exercitatos etiam Medicos haesisse quandoque dubios circa morbi diagnosin: interim tamen causae praegressae, & alia scorbuti praesentis signa antea memorata, hoc dubium solvere poterunt; uti etiam, si pulsus parvus & inaequalis sit, dum dolores illi urgent, quod & *Eugalenus* observavit, qui eodem in loco plures dolorum varietates in aegris notatas recenset.

Omnium maxime ossibus infestum esse scorbutum, certa & numerosa observata docent: jam enim in initio dentes ac maxillas aggreditur: & observavit *Petitus* (m), quod in scorbuticorum cadaveribus inventum fuerit periosteum ab omnibus fere corporis ossibus secessisse. Epiphyses ab ossis reliquo corpore separatas, costas osseas a cartilaginibus sejunctas & cariosas, plura ossa corporis nigra & cariosa, ligamenta articulorum erosa, cellulosam ossium internam fabricam in putrilaginem conversam, observavit *Poupart* (n). Quod magis mirum videbitur, fracta ante multum temporis ossa, & dudum jam consolidata, in scorbuto laborantibus denuo solvebantur (o), destructo callo, qui fractorum ossium extrema univerat, ita ut recens quasi fractura appareret; & postquam scorbutus bono victu ac idoneis remediis superabatur, renascebatur callus, sicque denuo consolidabatur fractura (p). Inflicta ante quinquaginta annos vulnera, & firma cicatrice sanata, recrudescabant denuo in claffiario scorbutico (q). Non mirum ergo est, ossium fracturas non consolidari in scorbuticis, levia vulnera sanationem respuere, & in cruribus si fuerint, degenerare in ulcera diuturna.

Sed

(k) Med. ration. & system. Tom. IV. part. 5. Cap. 1. pag. 10. (l) Pag. 51.
 (m) Traité des malad. des os Tom. II. pag. 446. (n) Acad. des
 Scienc. l'an 1699. Mem. pag. 238. &c. (o) Ansons voyage round the
 world pag. 145. (p) Mead dissertat. sur le scorbut. pag. 135. (q) An-
 sons voyage &c. ibid.

Sed nec interna viscera immunia sunt ab hac labe, & praecipue observavi, cardiae & ventriculi dolores enormes quandoque hos aegros excruciare, ab assumtis cibis auctos, appetitu tamen fatis integro manente. Pericardium, pulmo, pleura, diaphragma, non tantum concreta, sed quasi in unam massam confusa, inventa fuerunt in cadaveribus scorbuticorum, qui subita oppressione pectoris suffocati perierant (*r*); & sequenti numero patebit, ulcerationes & corruptelam viscerum in hoc morbo observatas fuisse. Interim tamen & hoc mirabile occurrit, quod in tanta degeneratione humorum cerebrum tamen semper sanum & illaesum repertum fuerit (*s*), & observationes hujus morbi per totum ejus decursum factae confirmant, actiones cerebri fatis integras mansisse. Convulsiones, tremores, paralyfes &c. quidem adsunt in hoc morbo aliquando, uti statim dicetur; sed potius vitio nervorum & musculorum, quam ipsius cerebri: memoria enim, intellectus, ratiocinium &c., illaesa manent. Miseri illi, qui in ultimo septentrione hibernaverunt, & successive omnes perierunt, singulis diebus omnia notaverant, quae ipsis contigerunt, & ultimus superstes concludit harum calamitatum historiam, dum scribit, *Morior*; unde videtur, ad ultimum vitae finem mente confituisse; nec memorat, ullum sociorum delirasse ante mortem (*t*). Simul & hoc notari meretur, quod ad finem vitae usque appetitus non defecerit, sed miseri illi, ob debilitatem & dolores continuos de lectulis suis surgere non poterant amplius, ut cibos pararent (*u*). Imo ingentem famem in scorbuticis ad mortem usque adfuisse notat *Poupart* (*w*), illamque deducit ab acri humore, qui in ventriculis hoc morbo defunctorum reperiebatur.

Maculae lividae. De maculis scorbuticis praecedenti numero dictum fuit: verum ubi aucta scorbuti malignitate lividae maculae totam corporis superficiem incipiunt deturpare, gangraenosae corruptelae indicium dant.

4. Febres variae, calidae, malignae, intermittentes omni modo, vagae, periodicae, continuae, ἀτροφίαν inducentes; vomitus; diarrhoeae; dysenteriae; stranguriae saevae; lipothymiae; anxietates saepe subito lethales; Hydrops; Tabes; Convulsio; Tremor; Paralyfis; Contractura; Maculae nigrae; Vomitus, & Secessus sanguinis; Hepatis, Lienis, Pancreatis, Meseraei putredo & consumptio; Contagium celere.

Antea ad §. 586., ubi de febrium causis agebatur, notatum fuit, omnia illa, quae humores multum mutant, febriim facere posse. Ex antedictis autem fatis patet, quantum in scorbuto sanguis degenerare possit a naturali sua

(*r*) Acad. des Scienc. l'an 1699. Mem. pag. 240.

(*t*) Salmon Hedendaegse Historie VII. deel pag. 918.

(*w*) Acad. des Scienc. l'an 1699. Mem. pag. 245.

(*s*) Ibid. pag. 246.

(*u*) ibid. pag. 892.

sua conditione. Ubi ergo jam provectus morbus est, sanguisque fere totus corruptus, minime mirum est, pessimas accendi febres, & quidem admodum varias, pro diverso nempe gradu corruptelae, pro diversis partibus corporis, quae prae reliquis afficiuntur. In scorbuto incipiente raro febris adest, sed tantum succedit morbo jam inveterato: idem autem & in aliis morbis chronicis observatur. Sic in melancholia pulsus lentus est, & frigus majus (§. 1024.); in atra bile turgente febres immanes brevi omnia putrefaciunt (§. 1104.) observantur: hydrops incipiens a febre alienus morbus est; hydropem diuturnum lenta febris comitatur frequenter, dum nempe corrumpi incipiunt stagnantes aquae. Tales febres inordinatas, intermittentes, continuas, in scorbuticis vidit *Eugalenus* (x); putridas admodum pessimum scorbutum comitatas fuisse, alibi (y) legitur. Febres autem illae depascuntur corporis torositatem, & tanta est degeneratio sanguinis omniumque humorum, ut non possit fieri restitutio illorum, quae per ipsas vitae actiones pereunt quotidie de solidis & fluidis corporis partibus; adeoque necessario atrophia sequitur.

Vomitus, diarrhoeae, dysenteriae. Praecedenti numero dictum fuit, molestam saepe cardialgiam in scorbuticis observari, quam quandoque vomitus sequitur; & plerumque doloris levamen sentiunt, dum ventriculum exoneraverunt, unde saepe digito in fauces immisso vomitum excitant, ut lenimen doloris obtineant. Si a simili causa irritentur intestina, poterit diarrhoea sequi, vel & dysenteria, si major humorum acrimonia fuerit: praecipue metuitur illa dysenteria, quae putrefactis & consumptis jam visceribus abdominalibus sequitur, quia semper lethalis est. Observata fuit & pertinax alvi constipatio, quam simul comitabatur difficilis respiratio, atque hoc pro lethali signo habebatur prae reliquis (z).

Stranguriae faevae. Causae stranguriae possunt referri vel ad acrimoniam urinae auctam, vel ad male affectas partes, per quas urinae transeunt, vel ad utrumque hoc malum, dum v. g. acrior urina ureteres, vesicam, urethram, excoriat: Constat ex Physiologicis (a), urinam continere aquam sanguinis, salem ejus acerrimum, subtilissimum, volatilissimum, alcalino proximum, oleum sanguinis acrius & jam putrefacto proximum: adeoque major acrimonia urinae pendet a majori copia salis & olei sanguinis in urina contentorum, vel & a majori acredine illius salis & olei. Sic videmus, aestivis sub caloribus, dum per cutis spiracula diffatur multum de parte aquosa sanguinis, urinam reddi parciolem, sed magis coloratam, quandoque adeo acrem, ut stranguriam faciat, & quidem ideo, quia sales & olea sanguinis in tali urina majore copia haerent, dum deficit aquosa pars diluens. Etiam alia occasione dictum fuit (vide §. 388.), stranguriae sensum percipi, dum materies morbosa soluta & mobilis reddita, sed & simul acrior, per urinae vias expellitur de corpore; tuncque illa stranguria boni ominis est,

(x) Pag. 28. 34. 35.
pag. 144.

(y) A voyage round the world pag. 145.
(a) H. Boerh. Instit. Med. §. 375.

(z) Ibid.

est, quia notat, urinam quidem esse acriorem, sed ideo, quia materiam morbosam continet de corpore eliminandam. Urina autem scorbuticorum rubra est cum sedimento gravi copioso, lateri rubro contrito, aut bolo rubrae, simili, quod sedimentum, si urina igni imponitur, denuo solvitur, & inprimis si aliqua copia aquae addatur: tanta enim copia salium gravatur talis urina, ut, dum frigescere incipit, statim pars illorum ad fundum secedat, imo & salina pellicula saepe talibus urinis innatat, perfecte ut fit in muriis salium saturatissimis, quae frige factae ad fundum sales deponunt; uti notum est in depurationibus & crystallizationibus salium, quae in officinis chemicis & pharmaceuticis fieri solent. Colorem autem saturatiorem urinae inprimis ab oleo pendere, docuerunt Chemicis. Simul notandum, quod in scorbuticis, dum in pejus vergit morbus, obscurior fiat urinae color, & in fuscum vergat; urina autem sana, sibi relicta, dum incipit putrescere, similem colorem fuscum acquirit, & sedimentum copiosum deponit; adeoque tunc talis urina dat signum dispositionis ad putredinem auctae. Urinam inter praecipua signa diagnostica scorbuti habuit *Eugalenus* (b), & optime monuit, in morbi initio urinas quandoque citrinas & tenues esse, quandoque crassas & albas, quales in omni cruditate reddi solent; verum crescente morbo observat, quod nonnunquam tenues & intensae rubedinis appareant, sed ad fuscum declinantes, similes illis, quae in ardentibus febribus redduntur, nisi quod obscure livefcant. Ideo sequentem regulam diagnosticam statuit: *In quorum urinis majora putrefactionis indicia insunt, quam foris ex calore & siti apparet, morbo lento existente, & ad nullius veteribus cognitae febris typum accedente, de his certo tecum statuere potes ac debes, a scorbuto tales detineri.* Alio autem in loco addit (c); *Maxime, si obambulantibus, & omnia vitae munia sine offensione administrantibus, tales (urinae) reddantur.*

Ubi ergo acriorum, & fere putridorum, salium & oleorum copia exit per urinam in ultimo scorbuti gradu, facile patet, stranguriam molestissimam debere sequi, praecipue si simul, ut in marinis itineribus saepe fit, adsit penuria potus, quo potuisset urina reddi magis diluta, adeoque & minus acris.

Lipothymiae, anxietates &c. Omnes auctores, qui accuratius de hoc morbo scripserunt, monuerunt, animi deliquium & subitam mortem in scorbuto pessimo metuenda esse. *Eugalenus* (d) hoc notavit, addiditque, omnium fere hoc morbo laborantium pulsum parvum, debilem, & inaequalem esse, sed talis pulsus lipothymiam minuitur. Ita & apud *Forestum* (e) leguntur sequentia de scorbuto: *Quoties vero passio magis ingravescit, sequitur ambulandi impotentia, anhelitus difficultas, potissimum dum se movent aut erigunt; & si aliquando erecti sedere conantur, quasi deficiente spiritu semianimes deliquio afficiuntur: rursus decumbentes rescipiuntur ac respirant liberius.* Postea autem addit, quod hoc deliquio aliquos extinctos noverit. Ad praecedentem nu-

me-

(b) Pag. 18. 23. &c. 27. 31. 58.

(c) Pag. 23.

(d) Pag. 48.

(e) Lib. XX. Observat. XI. Tom. II. pag. 418.

merum jam notatum fuit, claffarios peffimo fcorbuto laborantes adhuc com-
mode fe habuiffe, dum in lectulis decumbebant quicti, ad minimum autem
corporis motum fubito expiraffe; imo etiam tales, qui utcumque videban-
tur reconualefcere, & folitos labores tentare conabantur. *Poupart (f)* fubi-
taneas tales fcorbuticorum mortes pariter obfervavit, & in cadaveribus illo-
rum vidit, omnia interiora corrupta effe, in multis etiam cordis auriculas
pugnum aequantes, repletas fanguine coagulato, unde neceffario fanguinis
circuitus fubito fuffocari debuit.

Hydrops. Patuit ex illis, quae §. 1150. dicta fuerunt, inter fcorbuti
caufas recenferi talem victum, qui pertinacibus vifcerum obftructionibus an-
fam dare potefit; uti in capite de *Melancholia* demonftratum fuit: praeterca
& additum fuit, illos, qui morbis lentis obnoxii vivunt, in fcorbutum pro-
nos effe. Verum poftca, ubi de caufis hydropis §. 1229. dicetur, pate-
bit, pertinaces vifcerum obftructiones hydropi viam fternere; unde & ibi
fcorbutus inter caufas hydropis numerabitur. Praeterca ad fecundum nume-
rum hujus paragraphi crurum tumor inter fcorbuti phaenomena locum ha-
bet, qui & in hydrope incipiente adefit (vide §. 1230.); adeoque facile pa-
tet ratio, cur inveteratum fcorbutum fequatur hydrops. Unde, uti monet
Sydenbamus (g), vulgo dicebatur: *Ubi definit fcorbutus, ibi incipit hydrops.*
Indignabatur quidem magnus ille vir, uti ad §. 1149. monui, quod ubi-
que fcorbutum incufarent Medici; & hinc fubjunxit fequentia: *Haec tamen*
regula faepe faepius non aliter eft accipienda, quam quod, ubi primum fe Hydrops
manifestis prodit indiciis, praeconcepta de fcorbuto opinio ftatim collabafcit: in-
terim tamen modo dicta fatis evincunt, hydropem poft diuturnum fcorbu-
tum fequi poffe; & obfervationes praëticae docent, illud frequenter con-
tingere.

Tabes. Eodem hoc numero jam dictum fuit, quare atrophia fcorbutum
fequatur, qua fenfim contabefcit corporis habitus: verum & ipfa tabes,
purulenta labe affectorum vifcerum effectus, a fcorbuto nafcitur quandoque.
Phthifin enim, five tabem, ab ulcere aliorum vifcerum, aeque ac ab ulcere
pulmonum, produci poffe, ad §. 1214. patebit. In cadaveribus autem hoc
morbo defunctorum pus inventum fuit in cavo pectoris (*b*), in pulmone, in
hepate, in renibus, fub axillis, inter mufculos brachiorum & femorum, adeo-
que patet, & purulentam tabem ex hoc morbo fequi poffe.

Convulfio. Ingentes haemorrhagias in fcorbuto quandoque occurrere,
ad praecedentem numerum dictum fuit: verum alia occasione ad §. 232.
probatum fuit, evacuationem nimiam cruoris praegreffam fequi convulfio-
nes, adeoque & ab hac caufa in fcorbuticis fequi poffent. Praeterca ad §. 710.,
ubi de *convulfione febrili* agebatur, notatum fuit, ab aliis partibus corporis
affectis fic poffe affici fenforium commune, acfi caufa phyfica in ipfo cere-
bro

(f) Academ. des Sciences l'an 1699. Mem. pag. 244. (g) Sect. VI.
Cap. v. pag. 350. (b) Academ. des Sciences l'an 1699. Mem. pag.
239. 240. 241.

bro praecëstitisset, cum tamen longe aliis in locis haereat origo mali. Non mirum ergo videbitur, in pessimo scorbuti gradu convelli aegros, licet in cadaveribus cerebrum sanum inveniretur (*i*): si enim bilis corrupta in ventriculo fluctuans (vide §. 710.) convulsionem excitare potuerit, cessantem ilico, dum per vomitum haec saburra excutiebatur; si dolores magni & periodici, uti & ulcerosa materies alicubi hospitans in corpore, epilepsiam horrendam producere potuerit (vide §. 1075. 4.); quid non timendum erit in aegris, quorum omnia fere ossa cariota erant (*k*); quorum ligamenta erodebantur ab acri sanie in cavis articularum collecta; quorum pericardium fere totum erosum erat, & ipsum cor profunde ulceratum (*l*); quorum viscera alluebantur adeo acri sanie, ut haec cadavera secantibus epidermis secederet a manibus, & facies ulceraretur (*m*). Patet ergo sufficiens ratio convulsionum in pessimo scorbuto, de quo hoc numero agitur; & *Poupart* (*n*) observat, convulsiones omnibus scorbuticis contigisse, dum illas inter communia symptomata scorbuti putridissimi recenset.

Tremor. Antea ad §. 627., ubi de Tremore febrili agebatur, notatum fuit, tremorem nasci, vel a defectu subtilissimi liquidi, adeoque summa debilitate; vel a causa quacumque sensorium commune irritante. Certe statim patuit, irritantes causas validas adesse, simulque ex antedictis constitit, tantam debilitatem esse in ultimo hujus morbi gradu, ut etiam a levissima causa in animi deliquium cadant. Videantur illa, quae ad locum citatum habentur, ubi haec fusius explicantur.

Paralysis. Ex illis, quae §. 1060. de causis paralyfium dicta fuerunt, patet satis, quod in scorbuto laborantibus possit paralysis nasci aequè ac in aliis hominibus, si tales causae supervenerint: verum hic agitur de illa Paralyfi, quae ex scorbuto ut causa sequitur: hanc *Eugalenus* descripsit (*o*), & simul notavit, a Paralyfi Veterum differre in eo, quod, licet robur & firmitas pereant membris affectis Paralyfi scorbutica, tamen in plerisque aliquis motus maneat, & quidem per intervalla ille motus augeatur ac minuatur denuo. Ad §. 1057. autem monitum fuit, quod levior talis Paralyfis gradus vocetur *Paresis*, dum nempe adhuc in membris paralyticis aliquis motus superest, sed non constans. Ideo etiam *Eugalenus* (*p*) maluit vocare passionem paralyticam, quam paralyfin; praecipue cum videret, idoneis remediis quandoque brevi tempore superari hanc paresin, cum econtra vera paralyfis, consentientibus omnibus Medicis, pro diuturno & pertinaci morbo habeatur. Si jam simul consideretur, in cadaveribus pessimo scorbuto defunctorum cerebrum sanum repertum fuisse, uti antea dictum fuit, videbitur admodum probabile, scorbuticam illam paralyfin non adeo pendere ab encephali & nervorum vitio. Sectiones autem cadaverum docuerunt (*q*), ligamenta erodi, epiphyfes solvi ab ossium reliquo corpore, ipsos musculos sanguine nigro

(*i*) Ibidem pag. 246.

(*k*) Ibidem pag. 239.

(*l*) Ibidem pag. 245.

(*m*) Ibidem pag. 246.

(*n*) Ibidem pag. 238.

(*o*) Pag. 61. 62.

(*p*) Pag. 63.

(*q*) Academ. des Scienc. l'an 1699. Mem. pag. 239.

gro & putrido madidos, dum atrectabantur manibus, in frustra disrumpi, qui in sanis hominibus adeo firmi sunt (*r*). Haec certe sufficiunt ad impediendum membrorum liberum motum, praecipue si simul notetur, quod causa motus muscularis per nervos quidem applicetur musculis (vide §. 1058.), sed & simul requiratur integra ipsius musculi fabrica, ut causa motus, per nervos applicata musculo, effectum suum praestet. Cum ergo quandoque adeo depravetur in hoc morbo musculorum, ligamentorum, & ossium, quibus musculi adhaerent, fabrica, patet ratio paralyfis scorbuticae dictae.

Contracturae. In Paralyfi aderat musculi laxa immobilitas, verum in contractura musculi rigidi potius sunt, & immobiles simul; sed tunc articuli, quibus movendis illi musculi serviunt, flexi manent, nec extendi possunt amplius. Observavit hoc malum in scorbuticis *Poupart* (*s*), musculis ligni instar rigescentibus, ob sanguinem copiosum coagulatum, quo turgebant. Cum autem etiam in cadavere (vide §. 1058.), injecta aqua tepida per arteriam sic turgere possit musculus, ut tumentium vasorum aucta amplitudine minuatur longitudo musculi, & pars affixa huic musculo moveatur, facile patet, idem fieri debere, dum infarcta sanguine vasa turgent summopere in musculis viventis adhuc hominis. Cum autem musculi artus flectentes validiores sint musculis extensoribus, patet ratio, quare dum eadem causa agit in omnes, fiat contractura membrorum; quod etiam antea ad §. 1069. monitum fuit, dum de cura paralyfis agebatur. Tali retractionem versus poplitem *Eugalenus* (*t*) in scorbuto observavit.

Maculae nigrae. De maculis diversorum colorum in praecedentibus numeris hujus paragraphi dictum fuit: ubi vero nigrae sunt, certa sunt necrosis, adeoque & mortis, indicia.

Vomitus & secessus sanguinis. De subitis & saepe satis miris Haemorrhagiis in hoc morbo praecedenti numero dictum fuit. Cum autem in ultimo hujus morbi stadio erosio vasis & visceribus tales evacuationes sanguinis sursum & deorsum fieri soleant, satis patet, nihil boni inde expectari posse.

Hepatis, Lienis &c. Totus sanguis, & omnes humores, tandem degenerant in rodentem acrimoniam; non mirum ergo, omnia putrescere & consumi: observationes plures antea recensitae fuerunt, quae hoc confirmant.

Contagium celere. Docuerunt quidem observationes practicae, plures simul in eodem loco scorbuto affligi: tamen inde nondum certo constat, quod per contagium ex uno homine in alterum hic morbus transeat. Dum enim in navibus, vel & in urbibus obsessis, scorbutus grassatur, malo victui, aquae penuriae, vegetabilis cibi defectui &c., hujus morbi origo merito tribui potest, uti ex antedictis patuit; adeoque causis communibus, in omnes eodem loco degentes agentibus, potius tribuendus videtur, quam con-

(*r*) Ibidem pag. 244.(*s*) Ibidem pag. 241.(*t*) Pag. 60.

contagio. *Sennertus* (*a*) quidem voluit, suo tempore in Saxonia inferiori scorbutum ideo frequentem fuisse, quia mos erat, ut ex capaci poculo biberent omnes, & cum raro fieret, ut omnes communi mensa utentes a scorbuto immunes forent, illeque morbus gingivae soleat primo inficere, hinc credidit, scorbuticum virus hoc modo facile communicari posse. Verum urgeri posset, similem in commensalibus victum huic morbo aequae originem dare potuisse. Fateor, quod nemini suadere vellem, ut eodem uteretur poculo cum illis, quibus putrido tabo gingivae diffluunt: interim tamen non videtur certo constare, quod per contagium propagetur scorbutus, uti de variolis, lue venerea, scabie, & similibus morbis, fieri novimus. In iis locis, ubi scorbutus pro endemio morbo habetur, observavi illos, qui inferiorem domus partem incolunt, hoc morbo affligi, dum interim in superiori parte domus habitantes, & salubri victu utentes, ab hoc morbo immunes erant, licet quotidie inter scorbuticos versarentur.

Fateor quidem, quod *Poupart* (*w*) contagiosum hunc morbum vocaverit, & quaedam habere communia cum crudeli Atheniensium peste dixerit, plurimosque in eodem nosocomio hoc morbo decubuisse: verum notandum est, quod aegri deferbantur in nosocomium jam scorbutici, & ob magnum numerum, ne putridis exhalationibus nocerent aliis decumbentibus, ad aliud nosocomium delati fuerunt. Neque legitur, saltem ibi, alios infectos fuisse. Praeterea Indiam dum navibus petunt Batavi, ad Promontorium bonae spei ubi pervenerunt, scorbuto aegrotantes classarios ad nosocomium deferunt, nullum inde metuentes contagium; solentque fere omnes bono victu brevi restitui. Intetim tamen prudentia jubet, ut in ultimo stadio scorbuti versantes aegri caute tractentur: licet enim contagium non metuendum adeo foret, tamen putridissimis exhalationibus nocere possent.

§. 1152. **E**x quibus liquet, hujus morbi naturam & effectus non difficulter elici ab his, qui praedicta expendunt.

Per victum enim insalubrem, & alia §. 1150. recensita, sensim degenerat sanguis, & omnes tandem humores, ut viscido lentore magis cohaereant, & difficiliter transcant per vasorum angustias: procedente morbo huic lentori jungitur acrimonia. Effectus autem ejus diversi sunt, pro indole & gradu variis hujus acrimoniae, & prout diversis corporis partibus haec applicantur. Simul & partium solidarum cohaesio adeo debilitatur, ut a levi causa facile solvi possit; uti docent scorbuti symptomata modo enarrata.

(*x*) Lib. III. Part. 5. Sect. 2. Cap. III. Tom. II. pag. 994.
des Scienc. l'an 1699. Mem. pag. 237.

(*w*) Academ.

§. 1153. **E**t causam ejus proximam esse eam sanguinis indolem, quae & crassitie simul in una, & tenuitate acri falsa, alcalica, vel acida, in altera parte peccat: quae imprimis accurate investiganda & distinguenda sunt.

Causa proxima morbi appellatur tota illa simul, quae morbum jam praesentem constituit, & cujus praesentia ponit, continuat, morbum; cujus absentia cum tollit (*). Sanguis autem humanus constat diversis partibus, quarum quaedam in concretionem pronae sunt; aliae vero tenuiores longe minus cohaerent, & facillime a reliquis secedunt. Sic in sanguine recens missio videmus contineri halituosum subtile, quod in auras ilico avolat, & quod vasis puris exceptum exhibet liquidum tenue admodum: rubra autem pars sanguinis sponte coit: serum vero sanguinis calore ebullientis aquae concrevit in massam scissilem, instar albuminis ovi cocti; interim & tenuior lympham in sanguine adest, quae, nec sponte sua, nec calore majori, in coagulum abit. Illa autem pars sanguinis, quae in concretionem pronae est, crassior fit in scorbuto, uti ad tertium numerum praecedentis paragraphi dictum fuit; & quidem adeo, ut pars feri in mucum ex flavo viridescentem abeat. Sed tunc simul notatum fuit, tenuiorem feri sanguinis partem falsam esse & acrem. Cum enim tenuissima sanguinis portio pro maxima parte aquoso latice constet, & omnia salina prompte solvantur in aqua, patet ratio, quare, ubi salina acria abundant in sanguine, tenuior sanguinis pars majorem acrimoniam habeat. Idem verum est de oleo sanguinis, pariter acriori reddito, cum salibus acrioribus unito in saponem, qui prompte in aquosis diluitur. Si sola crassities major peccaret, obstructions fierent, dum tales humores in vasorum angustiis haerent facile immeabiles: si sola acrimonia tenuiorum liquidorum adesset, elueretur satis facile copiosiori potu tenui quocumque, & per urinae vias vel cutis spiracula haec exirent de corpore: verum dum illud acre irretitur huic lentiori, manet affixum partibus, in quibus illud lentum haerere incipit & colligi, illasque erodit. Ex binis autem illis, spissitudine nempe majori in una parte sanguinis crassiori, & acrimonia in parte tenuiori altera, videntur satis intelligi posse phaenomena scorbuti, uti sequenti paragrapho dicetur: adeoque merito concluditur, bina haec unita simul constituere causam proximam hujus morbi.

Acrimonia autem haec varia esse potest: si enim a falsamentis liberalius assumptis acrimonia conciliatur humoribus, haec muriatica erit, nec facile tunc in putredinem tendet scorbutus, & diutius tolerabitur, licet molestissimos dolores faciat, & rigiditatem membrorum quandoque inducat: talis in classariis satis frequenter contingit, & victu recenti insulso, potuque copioso, feliciter superari solet, & saepe brevi satis tempore. Ubi vero non bene conditis sale carnibus, & hinc calido sub climate putrescentibus, vesci

co-

(*) H. Boerh. Instit. Med. §. 740.

coğuntur miseri, & aquam corruptam bibere, tunc alcalina putrida nascitur acrimonia, & pessimus scorbutus sequitur, qui brevi corpus destruit. Acida acrimonia rarius contingit quidem, tamen & observatur in illis locis, ubi vilioris fortis homines pane fecalino, lacte ebutyrato acido, farinosis fere folis, vivunt; simulque sedentarias artes exercent, ut sibi victum parent. Scorbutus talis non adeo saevus est, & fatis diu tolerari potest, nec ita difficulter sanatur, modo victus mutari possit, & salubri motu exerceri corpus; quod non semper apud pauperes obtineri potest ob rem angustam, & quia ad alia opificia inepti sunt.

§. 1154. **E**t ex his per historiam morbi (1151.) cognitis, omnia ejus morbi phaenomena, utut mira, facile deduci posse.

Veritas causae proximae scorbuti modo assignatae ulterius confirmatur, si considerentur symptomata hujus morbi, licet multiplicia admodum, & fatis mira: nam fatis commode inde deduci possunt; & causae hujus morbi (vide §. 1150.) aptae sunt, ut talem degenerationem humoribus nostris inducant.

Incipiente enim morbo, crassities illa sanguinis adest; acrimonia autem tanta humorum nondum observatur: hinc pigritia & torpor una cum doloris obtusi sensu per omnia membra incipientem scorbutum comitantur (§. 1151. 1.). Ubi vero increfcit morbus, augetur ille sanguinis lentor; hinc difficilis respiratio ad parvum etiam motum, dum crassus sanguis per arteriae pulmonalis angustias transire absque molestia non potest; hinc venosus sanguis ad cor dextrum retardatur; unde crura tument (§. 1151. 2.). Verum simul incipit augeri acrimonia, quae, in tenuiore sanguinis parte haerens, se manifestat in liquoribus a sanguine secretis, adeoque ipso sanguine tenuioribus. Urina fit acrior, contentis saturatior, magis colorata: saliva pariter a blanda sua indole degenerat, & gingivas perpetuo alluens illas inficit & dolere facit. Si acrimonia alcalina sit, incipit os foetere, quia degenerans saliva, in os affusa, ubi liberrimus aëri aditus est, putrescit cito: gingivae, perpetuo maceratae in putrescente saliva, tabescunt & putredinem augent, adeoque & oris foetorem. Dum succus pancreaticus, salivae fatis similis, similiter degenerare incipit, uti & bilis, tormina stomachica, iliaca, colica &c. sequuntur. Vasa autem, dum acriora liquida per illa fluunt, solvi incipiunt, imprimis minora vasa, quorum tunicae minus validae sunt: hinc haemorrhagiae fiunt, sed leviores tantum, quia majora vasa, magis callosis tunicis instructa, non tam facile patiuntur unitatis solutionem, ut Chirurgi dicere solent.

Omnia autem haec imprimis obtinent in scorbuto putrido; nam ubi acida, vel & muriatica, acrimonia praedominatur, symptomata sunt leniora, nec tam subito increfcunt. Aucta vero putredine, gingivae diffluunt in cadaverosam saniem, dentes corrumpuntur cito, imo & quandoque ipsae maxillae cariosae fiunt. Simul per ipsam putredinem majorem sanguinis crassities

ties solvitur; uti enim antea dictum fuit, in febris putridis sanguis de vena missus non concrefcit, sed fluidus manet: adeoque talis sanguis vasis suis contineri nequit, sed per extrema illorum elabatur, vel & erosio vasis periculofas haemorrhagias facit (vide §. 1151. 3.). Reliqua autem symptomata antea memorata, quae comitari solent scorbutum pessimum, ex illa fluidorum degeneratione satis facile deducuntur; praecipue si consideretur, & solidarum partium cohaesionem debilitari non tantum ob acrimoniam erodentem humorum; sed etiam, illa, quae de solidis corporis nostri per vitales actiones deteruntur quotidie, non posse restitui, ubi tanta omnium humorum degeneratio adest: hinc vel sponte apertis vasis subcutaneis, vel a levi tactu contritis, maculae illae scorbuticae oriuntur. Similia autem fieri in interioribus corporis, magna debilitas, & subita mors ad minimum motum, satis docent.

§. 1155. **Q**uod ipsum clarius docent regulae, quas curatio morbi prospero, vel sinistro, eventu comprobavit; quarum praecipuae hae sunt.

Prudentes Medici, postquam morbi causas consideraverunt, & attente mente perpenderunt omnia symptomata, concludunt, quid agendum sit, ut morbus praefens curetur. Interim tamen, dum illa adhibentur remedia, quae indicatio ex causis & phaenomenis morbi deducta iusserat, sollicito attendunt, an haec prospero effectu se probent, an non. Si prius contigerit, noverunt se morbi genium perspexisse; si posterius, intelligunt se nondum satis cognitam habere morbi indolem; tuncque omni attentae mentis acumine conantur detegere, in qua re erraverint. Haec est illa doctrina nocentium & juvantium, tanti in arte usus, cum vel confirmat diagnosin & indicationem curatoriam, vel errorem hic commissum cito detegit. Videantur illa, quae circa hanc rem ad §. 602. 7. dicta fuerunt. Patebit autem, spero, ex curatione scorbuti, mox tradenda, causam proximam hujus morbi rite definitam fuisse; sicque haecenus dicta rerum eventu confirmabuntur.

§. 1156. **I**n hoc morbo crassum est reddendum tenue; stagnans mobile; cohaerens fluidum.

Sequuntur jam generales indicationes curatoriae, quae respondent causae proximae morbi §. 1153. descriptae. Crassities enim aderat in una sanguinis parte, impediens liberam circumductionem humorum per vasa; haec ergo debet attenuari: & dum hoc fit, illud, quod stagnabat in vasis ob nimiam crassitiam, mobile fiet, ubi sic attenuatum fuerit, ut per ultimas arteriarum angustias libere transire possit; simulque illa, quae cohaerebant, denuo in fluorem debitum rediguntur.

§. 1157. **I**tem nimis tenue cogendum ; acre leniendum , in genere ,
in specie.

Pariter ad §. 1153. notatum fuit, alteram partem sanguinis tenuitate morbosa peccare, cui juncta est acrimonia. Praeterea in pejori gradu scorbuti videmus quandoque dissolvi sanguinem, praecipue si acrimonia putrida adsit, ita ut vasis suis coerceri nequeat, sed mirae & periculosae saepe sequantur haemorrhagiae (vide §. 1151. 3.). Tunc autem indicatio jubet, illud tenue cogendum esse ita, ut solitam consistentiam acquirant humores, sicque vasis propriis coerceri possint. Fuerunt quidam Medici in illa opinione, quod nimia humorum tenuitas sanitati nocere non posset; hi quidem utebantur specioso hoc argumento, quod tenues humores transirent per omnes vasorum angustias absque ullo impedimento; & cum liber ac expeditus humorum motus per vasa ad functionum corporis humani integritatem requiratur, concludebant, tenuitatem humorum nunquam nocere posse sanitati: unde omnem curam morborum praesentium, & prophylaxin morborum futurorum, ponebant in attenuatione omnium humorum; hincque potus aquosos calidos, Theae, Cassiae, & similes, perpetuo sorbillandos commendabant, & aegris, & sanis hominibus. Sed non considerabant, ad sanitatem requiri, ut in singulis vasorum seriebus proprii continerentur humores; sanguis in vasis sanguineis, serum in vasis serosis, & sic in reliquis vasorum decrefcentium ordinibus. Si enim sanguis foret instar aquae tenuis, diffilaretur totus per vasa exhalantia, in superficie corporis externa patentia; vel effusus in cava corporis interna hydropem faceret brevi: parum enim rediret ad cor per venas, si humores tam tenues forent, ut liberrime transirent per arterias exhalantes; maximae ergo arteriae corporis brevi vacuae forent: verum cor, expellens sanguinem in arterias, illas distendit, quia plenae sunt; & nisi distenderentur arteriae, non contraherentur; adeoque brevi cessaret sanguinis circulus per totum corpus, & sequeretur lethalis syncope.

Acre autem, quod simul adest, leniendum est pariter, ut minus noceat; quod obtinetur cura generali, vel speciali. Generale lenimen acrium fit, dum adhibentur talia, quae quamvis acrimoniam demulcent, ut est aqua, diluens omne acre, oleum molle, obtundens & inviscans omnem acrimoniam, simulque partes corporis defendens, ne ab acribus facile laedi possint. Specialis autem cura acrimoniae dicitur, quando adhibentur cognito acri opposita remedia, quamvis eadem manifestam quandoque acrimoniam habeant; uti dum v. g. acrimonia alcalina putrida acidis assumptis corrigitur.

§. 1158. **E**t in correctione unius (1156.) semper respiciendum ad naturam alterius (1157.), unde summae artis opus tentare hunc morbum cum successu.

Magni momenti monitum hoc practicum est, & cujus neglectus tot infelicitum curationum causa fuit. Antea in cura obstructionis (vide §. 135.) plura laudata fuerunt remedia attenuantia, quae tamen in scorbuto curando promiscue usurpari nequeunt. Si enim adesset in hoc morbo acre alcalinum putridum, sales fixi alcalini, uti & volatiles, saponis ex alcali fixo vel volatili & oleo simul unitis constantes, nocerent, quia acrimoniam praesentem augment, dum crassitiem humorum attenuant. Ob eandem rationem non profunt mercurialia in hoc casu, quia, licet efficacissime solvant, humores tamen solutos in putridum liquamen convertunt, uti in salivatione mercuriali patet. Simul sollicitè attendendum est, quid viscera, per morbum hunc labefactata, adhuc ferre possint. Adeoque magna hic prudentia opus est, ut debita scorbuti curatio institui possit; inprimis si morbus in peiori gradu jam constitutus fuerit: neque temere hic fidendum speciosis antiscorbuticorum remediorum titulis, cum multa ex his nocere possint, nisi debito tempore morbi adhibeantur, & acrimoniae praedominanti cognitae oppositam efficaciam habeant. Hoc autem ulterius patebit ex sequentibus.

§. 1159. **A**cria evacuantia semper hunc morbum exasperant, & saepe reddunt incurabilem.

Cum durae digestionis cibi scorbuto saepius ansam dederint (vide §. 1150.), uti & tales morbi praegressi, qui a validis obstructionibus viscerum abdominalium oriuntur, crediderunt Medici, per valida evacuantia curam hujus morbi tentari posse, ut nempe expelleretur haec saburra quantocyus, sicque viscera gravante hac mole liberarentur. Subducere quidem convenit illa, quae in primae coctionis visceribus haerent, sed leni stimulo, uti dicitur sequenti paragrapho. Cum enim in hoc morbo, protracto inprimis, adeo debilitentur solida, ut a levi vi solvatur illorum cohaesio, & humores contenti effundantur, patet satis, multum metuendum esse a turbis excitatis in corpore per acria evacuantia assumpta. Longe majus discrimen adhuc foret ab Emeticis, dum inter vomendum, diaphragmate & musculis abdominalibus convulsis (vide §. 652.), valide comprimuntur omnia abdominis viscera; quae ergo, si jam tabescere inceperint in scorbuticis, destruerentur, & sequeretur lethalis syncope. Praeterea observatur, acria purgantia, ut *scammoneum*, *jalappa*, *colocynthidis* &c., solvere etiam humores sanos, & solutos in putridum liquamen per alvum educere: cum autem in peiori gradu morbi putrida humorum degeneratio plerumque soleat adesse, patet & alia ratio, quare acriora purgantia in hoc morbo non convenient.

Multiplici in scorbuto curando experientia celebris *Eugalenus* (y) pro canone therapeutico ponit: *Quod validas purgationes & largam sanguinis missionem aegre hic morbus ferat.* Pariter observavit *van der Mye* (z), purgationes

(y) Pag. 20.

(z) Pag. 5—7.

tiones plurimos scorbuticos laefisse. Vidi etiam, dum dyfenteriae & diarrhoeae epidemicae grassabantur, scorbuticos periculosius reliquis decubuisse.

Sequitur jam, ut enarrentur illa, quae in scorbuto curando profuerunt: cum autem §. 1151. quatuor diversi gradus scorbuti descripti fuerint, quorum primus levior, sequentes autem & pluribus & pejoribus symptomatibus stipabantur, simili ordine tradetur curatio.

§. 1160. **H**inc *α.* incipiendum in specie (1151. N°. 1.) prima a leni, attenuante, deobstruente, purgativo, parca dosi saepe iterata. *β.* pergendum in attenuantibus, & digerentibus dictis. *γ.* definendum in specificis lenioribus, diu continuatis, in forma quacunque. *δ.* interim sex res non naturales ita ordinandae, ut sint contrariae causis (1150.).

In primo gradu scorbuti (§. 1151. 1.) talia symptomata adsunt, quae majorem humorum crassitiem & immeabilitatem docent, sed nulla adsunt signa magnae acrimoniae humorum, aut viscerum corruptorum.

α. Lene tale purgans datur, ut liberentur primae viae ab omni materia indigestili, ob malum victum saepe hic collecta: simul, ut blando solvente salino stimulo attenuentur humores, & copiosius deriventur versus intestina; sicque non tantum contentae in tubo intestinali faeces educantur, sed simul solvantur atque expellantur illa, quae in viscerum abdominalium vasis haerere inceperant.

Plures autem tales formulae in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur, quae huic scopo satisfaciunt. Commendantur quidem & ibi *Pill. Coch. Maj.*, quae scammonium, colocynthidem, aloën &c., continent, sed dantur satis parca quantitate; & praeterea in hoc scorbuti gradu nondum magna acrimonia adest, neque putrida humorum solutio.

Solet horum purgantium usus saepius repeti, tribus quatuorve diebus interpositis, quo intervallo dantur remedia attenuantia & digerentia, de quibus statim dicitur; tuncque iterum purgans. Semper autem memores esse debemus axiomatis *Hippocratici*, cujus mentionem feci ad §. 11.: *Si qualia purgari decet, purgentur, tum confert, tum facile ferunt; si e contra, difficulter.* Ubi ergo illa pigritia insolita incipit emendari, dum haec remedia sumuntur, & major alacritas redit toti corpori, scimus profuisse; e contra, si debilitatem & languorem sentire incipiant, abstinemus a purgantium usu. Praeterea in corporibus obesibus, uti & in leucophlegmaticis, tutius repetuntur purgantia remedia; in strictis & macilentis corporibus, minus conveniunt.

β. Crassities enim humorum hic adest, uti antea probatum fuit; verum in cura obstructionis (§. 135.) inter attenuantia fuerunt laudati sales & saponos, tam nativi, quam artificiales. In *Materia* autem *Medica* selecta ad hunc scopum remedia habentur, & satis varia, ut pro diversa temperie aegro-

aegrotantium possint haec vel illa adhiberi. Sic v. g. in frigidae & laxae temperiei hominibus calidiora attenuantia condecunt, qualia sunt v. g. *Tinctura Salis tartari*, *Elixir proprietatis*, *Sal volatilis oleosus aromaticus*, *Sapo sturkeianus* &c. In calidis autem & biliosis utimur *crystallis ac cremore tartari*, *sale polychresto*, *oxymelle simplici*, *scillitico*; & imprimis saluberrimis illis succis, pomorum aurantium, citreorum, &c., quae acidulum saponaceum suum habent, pulchre attenuantem, & saporis gratia adeo placentem. Simul etiam habetur ratio diversae tempestatis anni: aetivis enim sub caloribus a calidioribus remediis abstinemus, quae tutius hyemali tempore adhiberi possunt.

γ. Satis magnus numerus est remediorum, quae antiscorbuticorum titulo apud auctores commendantur, licet non omnia easdem vires habeant; ideoque delectu opus hic est, pro vario gradu morbi non tantum, sed etiam pro diversa aegrorum temperie. Antea dictum fuit ad §. 1150., vegetabilis nutrimenti defectum inter causas scorbuti numerari; hinc & inter specifica antiscorbutica recensentur in *Materia Medica* ad hunc numerum talia, quae hunc defectum supplere possunt. Acetosae omnes species, bardanae turiones primo vere erumpentes, brassica rubra, chaerophyllum, cichorea, endivia, urtica &c., juseulis incocta, pulchrum effectum praestant. Hae etiam spectant aurantium, citreorum &c., succi, qui vel eibis adsparguntur, vel aqua diluti, addito pauculo vino, gratum & salubrem potum praebent. Languent enim tales aegri: pulsum parvum debilem & inaequale in scorbuticis adesse monuit *Eugalenus* (a); imo talem pulsum inter diagnostica scorbuti praesentis signa numeravit; qui quandoque adeo languidus apparet, ut Medicus Italus, huic morbo curando minus assuetus, miraretur, hominem tali cum pulsu vivere posse. Ob hanc rationem in catalogo antiscorbuticorum occurrunt aromata pulcherrima, quae grata sua fragrantia languentes vires vitales excitare valent. *Abrotanum*, *Absinthium*, *Ageratum*, *Balsamita*, *Foeniculum*, *Majorana*, *Mentha*, *Melissa* &c. talem vim habent. Insuper & laudantur talia, quae, praeter lenem vim stimulantem, solvendi & attenuandi efficacia pollent. *Anagallis*, *Becabunga*, *Fumaria*, *Nasturtium aquaticum* &c. ad hunc finem merito commendantur. In hoc autem scorbuti gradu diu in horum usu continuandum est, & licet varia forma haec remedia possint usurpari, cerevisia vel vinum his medicata reddita minori fastidio ab aegris sumi solent, & quidem per longum tempus. Solo absinthio, aquae & vino, vel & cerevisiae tenui, infuso, difficilia scorbuti symptomata non tantum, sed & morbum ipsum, se superasse testatur *Eugalenus* (b). Dum cerevisiae dolio aliquot brassicas rubras capitatas, minutim confectas, infundebant, cum duodecim manipulis nasturtii aquatici, vel cochleariae, & libra recentis raphani rustici, integras familias curatas vidi, quae tali cerevisia pro potu communi utebantur diu.

δ. Nisi hoc impetrari possit, frustranea sunt omnia: emendatus enim per

(a) Pag. 48. 58.

(b) Ibid. pag. 83.

per idonea remedia morbus recrudescit denuo per easdem causas, a quibus originem sumfit. Multis apud Batavos moris est, hyberno tempore carne bubula ac lardo salitis vivere, & exeunte hyeme satis male se habent a scorbuto: tempore verno, usu recentium herbarum & fructuum horaceorum emendatur morbus, imo quandoque integre superatur; recrudescens tamen denuo, dum subsequente hyeme simili victu utuntur. A caseo antiquo & acri, si quotidie fumatur, longe citius omnia scorbuti symptomata redire vidi, quam ab ulla alia causa. Solent quidem aegri, dum levatur morbus, Medici monita spernere, & inprimis in chronico tali malo; interim tamen a quibusdam impetrant Medici, ut in posterum simili victui non indulgeant. Major longe difficultas obtinet in curandis scorbuticis, qui coguntur in locis uliginosis & depressis habitare, ut victum sibi comparent; nam nequidem optimis remediis tunc eradicatur morbus, sed mitigatur tantum, dum verno tempore & tota aestate sero lactis pro potu communi uti solent: unde dolent toties Medici, miseros tales in flore aetatis jam edentulos fieri, & molestissimis artuum doloribus cruciari, inprimis dum hyberno torpent otio: aestivi enim labores ruricolis talibus profunt.

§. 1161. **A**d secundum gradum (1151. N°. 2.) conferent eadem, quae in priori, (1160. a. β. γ. δ.). Tum usus Scorbuticorum acriorum paulo, forma succi expressi, conservae, spiritus, sal. vol., Vini, Cerevisiaeve Medicatae: Balnea itidem externa & pediluvia ex antiscorbuticis; frictiones calidae, siccae, cum specificis liquidis; saepe venae sectio conducet, ut pars acris liquidi tollatur, erosio in vasa nimis distenta minuatur, revulsio procuretur, via paretur medicamentis applicandis.

Symptomata enumerata in secundo hoc scorbuti gradu §. 1151. 2. docent, majorem adesse spissitudinem & imbecillitatem humorum, quam in primo gradu: crurum enim tumor ac praegravitate immobilitas, uti & difficilior, & ad motus etiam parvos fere deficiens, respiratio hoc monstrant: conferunt ergo quidem omnia laudata in paragrapho praecedenti, sed solent etiam adhiberi paulo acriora, ut magis dividatur illud lentum, simulque languor ille superetur. Quenam autem cautela requiratur in horum administratione, dicetur ad sequentem paragraphum.

In *Materia Medica* ad hunc numerum plura talia acriora antiscorbutica recensentur, quae huic scopo servire possunt, sed tamen non omnia promiscue usurpari. Quaedam enim acerrima sunt, ut *Acriviola*, *Allia*, *Arum*, *Piperitis*, *Sedum minus vermiculare acre*. Unde vel in frigidis & leucophlegmaticis corporibus tantum adhiberi possunt, vel saltem in aliis temperiebus refracta tantum dosi dari debent. *Gratiola* autem acre purgans hydragogum remedium dat, quod quidem potenter solvit omnia tenacia, sed tamen limitata admodum dosi hic tantum convenit, cum monitum fuerit ad §. 1159., acria evacuantia hunc morbum exasperare. Formulae pariter compositae ex
his

his in Materia Medica habentur. Simul autem notandum est, quod oris foetor incipiens, gingivae tumentes, & dolentes, dolores varii & vagi, (§. 1151. 2.) doceant acrimoniam humorum tenacitati junctam, adeoque & de lenimine illius acrimoniae cogitandum esse, dum tenax viscidum attenuatur antiscorbuticis illis acrioribus. Caeteroquin illud acre, adhaerens illi lentori, soluto hoc vinculo, liberum jam, noceret magis, nisi diluentibus enervatum, vel oppositis remediis emendatum, fuerit. Optimum autem est, si simul, evacuationibus naturalibus prudenter auctis, expellantur de corpore, & solutum illud viscidum & acre huic junctum, uti ad §. 1164. dicetur.

Balnea ex plantis antiscorbuticis, aquae infusis, eidem scopo servire possunt, dum horum remediorum vis, aqua diluta, venis bibulis tuto recipitur; & imprimis si maculae scorbuticae corporis externam superficiem deturpent; sic enim facilius extravasata sub cute liquida, quae has maculas faciunt, dissipabuntur. Cum autem crura saepe talibus maculis purpureis afficiantur, unde a quibusdam hic morbus *scelotyrbe* vocatus fuit, commendantur imprimis pediluvia, quorum variae formulae apud *Sennertum* (c) habentur, & plures similes ex remediis, in *Materia Medica* recensitis, parari possunt.

Simul etiam tunc solent adhiberi frictions; de quarum usu egregio in solvendis coagulatis, & augenda actione vasorum in liquida contenta, pluribus dictum fuit ad §. 28. 75. & 132., uti etiam ad §. 334., ubi de cura contusionis agebatur; in qua sub cute integra sanguis effusus haeret, fractis a vi externa sub cute, adhuc integra, vasis. Patuit autem ex hujus morbi historia, quod maculae illae scorbuticae ab effusis sub cute humoribus similiter fiant. Cum autem in scorbuticis facile rumpantur vasa, uti antea dictum fuit, lenes tantum adhiberi possunt frictions: & quia simul metuitur facilis putredo effusorum humorum, hinc & laudantur a multis spirituosa liquida, ut nempe his irrorentur leviter panni, quibus perfricantur membra.

Disputaverunt autem Medici, an Venae sectio in hoc morbo conducatur. Cum enim dictum fuerit ad §. 1153., in scorbuto esse talem sanguinis indolem, quae & crassitie simul in una, & tenuitate acri salsa, alcalica, vel acida, peccat in altera parte, crediderunt multi, nil melius ad curandum hunc morbum conducere, quam si repetitis etiam sanguinis missioneibus subduceretur de corpore vitiosus cruor, & bono interim victu restituerentur sani humores. Verum considerari debet, optima etiam alimenta ingesta debere subigi in corpore nostro, ut mutantur in nostros humores. Antea vero ad §. 25. probatum fuit, magnam jacturam sanguinis impedire assimilationem ingestorum in naturam liquidi vitalis sani; adeoque patet, restitutionem sani humoris impediri profusa vel frequenter repetita missione sanguinis. Praeterea in scorbuticis sanguis lentore suo incipit haerere in ultimis arteriarum angustiis, & mobilior tenuiorque pars transit in ve-

nas;

(c) Lib. III. Part. 5. Sect. 2. Cap. VIII. Tom. II. pag. 1020.

nas; lentus itaque ille sanguis per venae sectionem non educitur, adeoque non videtur multum emendari cacochymia humorum per sanguinis missiones in hoc morbo. Simul etiam observationes practicae numerosae docuerunt *Eugalenum*, uti ad §. 1159. dictum fuit, largam sanguinis missionem aegre ferri a scorbuticis. Confirmat hoc assertum pulsus debilis in hoc morbo, & facilis syncope. Ubi autem satis plena fuerint vasa sanguinea, tunc tuto plenitudo potest minui per Venae sectionem, sicque simul pars acris liquidi tollitur; modo caveatur, ne ob nimiam sanguinis evacuationem functiones corporis, satis languidae in hoc morbo, adhuc magis enerventur. Notandum quoque est, dolores scorbuticos, varia loca corporis occupantes, quandoque morbos inflammatorios imitari, & minus peritis imponere, uti ad §. 1151. 2. monitum fuit; tuncque etiam absque ullo successu sanguinis missionem tentatam fuisse. Patet ergo ex dictis, quid boni a Venae sectione in scorbuto expectandum sit, & quo in casu proficit.

§. 1162. **P**rouit vero tenuitas acris, calor ingens, metus Haemorrhagiae, majora; vel crassities, inertia, frigus, vasorum pallor, majora; utendum specificis modice adstringentibus, frigidiusculis, vel calidis, acribusve.

Ex phaenomenis hujus morbi, §. 1151. descriptis, patuit, in principio crassitiem & inertiam humorum adesse; aucto vero morbo signa majoris acrimoniae apparent, & plerumque etiam incipientis putredinis; quae dum adest, solvi incipiunt humores, & soluti simul fiunt acriores; unde febres calidae saepe fiunt, & erosio ab acrimonia humorum vasis, haemorrhagiae. Illa autem remedia antiscorbutica, praecedenti paragrapho laudata, acria satis sunt & calefacientia; adeoque, ubi oris foetor jam incipit, gingivae dolent, tument, calescunt, molesti dolores vagi per totum corpus adsunt, & haemorrhagiae etiam leviores, facile patet, tutum non esse talium remediorum usum. Adeo enim tenera redduntur solida saepe in scorbuto, ut levi de causa solvatur cohaesio partium; simulque adeo soluti sunt humores, ut vasis suis amplius coerceri nequeant, uti praegressa morbi historia docuit. In tali morbi conditione prudentes Medici aliud antiscorbuticorum remediorum genus adhibent; talia nempe, quae solida roborant, & nimiam humorum tenuitatem emendant. *Lapathum, polypodium quercum, capparidis & tamarisci cortex, acetosa &c.*, talia sunt, quae ad hunc numerum in *Materia Medica* recensentur. Quamdiu autem frigus & inertia mera in scorbuto incipiente observantur, vel & morbus jam adultior frigida & leucophlegmatica corpora occupat, tunc acribus antiscorbuticis utuntur tuto. Ubi autem dubia signa sunt, vel metuitur futura brevi putredo, licet nondum adsit, tunc adhibentur illa antiscorbutica, frigidiuscula dicta, quae pariter in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur, quorum pleraque vim solventem saponaceam insignem possident, simulque omni putredini resistunt. Ob eandem rationem videmus, Medicos saepe *cochleariam, nasturtium*, & similia
prac-

praescribere, addendo simul *acetosam*, *succum citri*, *arantiorum* &c., ut nempe posteriora priorum vim nimis acrem temperent, & putredini hic metuendae resistent.

§. 1163. **A**d vitia autem oris in hac specie emendanda oportet uti illis, quae antiphlogistica, antiscorbutica, & simul huic illive scorbuti speciei appropriata sunt.

Inter scorbutica symptomata §. 1151. 2. 3. numerantur vitia oris, foetor nempe oris incipiens, gingivarum tumor, dolor, & ad minimam illarum pressionem sanguinis eruptio; ubi morbus augetur, fit gingivarum putredo cadaver olens, & gangraenosa corruptio, citissime omnia depascens. Ubi leviora haec mala sunt, eradicato morbo per idonea remedia sponte cedunt. Verum quandoque haec adeo molesta sunt, ut inducias non ferant tamdiu, sed subitam poscant medelam. Cum autem ad §. 1153. monitum fuerit, diversam quandoque acrimoniam praedominari in scorbuto, inde concluditur, & variam esse medelam ad haec oris vitia, prout haec vel illa acrimoniae species adest. Si pallidae & tumidulae gingivae doleant in corpore Leucophlegmatico, spiritus theriacalis, cochleariae, sp. vini camphoratus &c., prodesse possunt, qualia in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur. Ubi vero gingivae rubent, calent, pruriunt, aut dolent, tunc modo dicta remedia nocerent potius, utpote nimis calida. Muria, qua Limonia mala condiuntur, quae salem marinum omni putredini adversum habet, & gratam Limoniorum fragrantiam succumque illorum acidum, pulcherrime prodest, inprimis si parum diluatur aqua quacumque stillatitia, & addatur mel rosarum, diamoron &c.; quae flaccidas illas & saepe jam semigangraenosas partes firmant, tales formulae pariter in *Materia Medica* habentur. Sufficit, si tali remedio saepius de die os colluatur, vel & spleniola, tali collutorio madida, inter labia, buccas, & gingivas, ponantur, saepius renovanda. Minime autem requiritur, ut gingivae scorbuticorum talibus remediis ruditer perfricentur, uti quandoque a Chirurgis factum vidi; augetur enim dolor inde & inflammatio, tenerisque illis harum partium vasis destructis sequitur gangraena. Ubi autem maculae latiores albae oriri incipiunt, in ambitu inflammatae & rubrae, cum pessimo foetore, & copioso salivae tenuis effluxu, succurrendum ilico est efficaci medela, ut putredo citissime proserpens sistatur. Spiritus salis marini omnia alia remedia, quae tentata vidi, superat. In malo hoc incipiente sufficit, si drachma spiritus salis marini in quatuor uncis aquae florum sambuci, rosarum, similisve, diluatur, & addita uncia mellis rosarum edulcoretur: ubi autem magna jam putredo adest, tunc mero spiritu salis marini quandoque coactus sui tangere loca haec gangraenosa penicilli ope; & ubi depascens haec putredo sic domita non amplius serperet intra duodecim horas, tunc denuo eodem remedio, sed diluto magis, utebar, & brevi sequebatur separatio partium vera gangraena tabefactarum: his separatis, crudae & dolentes hae partes fovebantur perpetuo succo semper-

pervivi majoris cum aequali copia mellis rosarum, quod pulchre leniebat dolorem ac inflammationem, & ad bonam consolidationem deducebat pura jam haec ulcera. Verum ubi gangraenosa tali putredine erosae sunt gingivae, dentes vacillant, & brevi cadunt, imo & quandoque maxillae osseae pars insignis cadit, quod evitari nequit, si serius vocatus Medicus fuerit, vel minus idonea medela tractatum fuerit hoc malum. Videantur & illa, quae, in *Capitulo de gangraena* §. 423., de affluxu materiae scorbuticae ad gingivas dicta fuerunt.

§. 1164. **A**d speciem tertiam (1151. N°. 3.) valent omnia praedicta, nisi quod utendum sit maxima copia liquidorum lenium, facile meabilium, Antisepticorum, Antiscorbuticorum, cum leni promotione sudoris, urinae, faecis alvinae, diu continuata.

In tertia specie, uti ex symptomatibus §. 1151. 3. recensitis patet, jam adest major acrimonia sanguinis, ita ut vasorum cohaesio levi etiam vi solvatur, simulque omnes humores magis in putredinem vergere incipiant, unde & majori cautela in curatione opus est. Si calida & acria antiscorbutica imprudenter adhibeantur, uti v. g. *Cochlearia*, *nasturtium*, *sinapi*, *raphanus rusticanus* &c., his stimulis augetur motus acrium humorum per vasa, quae parum cohaerent, unde saepe subitae & immanes haemorrhagiae sequuntur: hinc merito praeferuntur leniora, quae simul omni putredini resistunt, & vasa firmant. Ob hanc causam *acetosa*, *lapathum*, *acetosella*, & similia, tantum nomen meruerunt: imo in hoc morbo tractando exercitati Medici cochleariae plerumque acetosam addunt, licet nondum scorbutus ad tertium illum gradum pervenerit.

Praecipuus enim scopus est in curatione scorbuti, ut illud acre eluatur ex sanguine, & lentor, si adsit, simul attenuetur: verum magna copia liquidorum lenium, & facile meabilium, utrumque obtinetur; simulque vehiculum subministratur sudori & urinae, ut per has vias exeant acria. Videmus enim, in fanis etiam hominibus, per cutis spiracula diffari, & per urinam fecerni de sanguine, omnia illa, quae per ipsas sanitatis actiones jam acriora reddita nocerent, si retinerentur diutius. Pariter & per alvum exeunt de corpore non tantum inutiles faeces alimentorum post chylificationem peractam, verum etiam humorum in ventriculum & intestina depluentium recrementa. Convenit ergo, omnes has excretiones augere cum prudentia. Antea quidem monitum fuit, constituisse per observata practica, quod fortiora purgantia nocerent scorbuticis; verum semper profuit, leni stimulo alvum subinde promovere, sive per *epicrasin* purgare, uti Medici loqui solent, interpolito aliquot dierum intervallo; quo tempore diluentium & leniter solventium usus adhiberi solet. Urinae autem scorbuticorum, uti pariter ante dictum fuit, contentis saturatae sunt, & acres, magnamque sedimenti copiam ponere solent; unde videtur natura ipsa hanc viam indicare, ut sanguis ab acrimonia inhaerente depuretur.

Patet inde ratio, quare serum lactis, inprimis tempore verno recentis graminis succo dives, & hinc subviridescens, tantum nomen habuerit in scorbuto curando; nam agit solvente graminis vi, simulque urinam satis copiosam movet; unde etiam inter efficacia diuretica merito numeratur. Solet quoque optimo successu cum lenioribus antiscorbuticis herbis decoqui, sicque magis medicatum reddi; quales formulae ad hunc numerum in *Materia Medica* habentur, & plures aliae simili norma concinnari facile poterunt.

Jam apud *Hippocratem* (d) videmus, in cura *Ilei sanguinei* (sub quo nomine scorbutum descripsisse videtur, uti antea ad §. 1148. dictum fuit) laudari lactis alinini cocti usum satis largum cum melle, ut per inferiora sequatur purgatio; deinde addit: *Et lac bubulum, si tempus ferat, quadraginta diebus bibat. Mane quoque lactis bubuli heminas duas bibat, tertia etiam aquae mul-sae parte interpositis diebus admista.*

Manifeste hinc patet, quod interpositis aliquot diebus, melle addito, alvum movere intenderit, simulque lacte dato lenire omnem acrimoniam & diluere. Licet autem blando & pingui cremore acrimoniam omnem lac obundet, serum lactis tamen magis diluit & diuresin movet.

Magnam lactis & feri ejus in scorbuto curando virtutem pariter multis encomiis laudat *Hofmannus* (e), & propriis observatis, aliorumque celeberrimum Medicorum, confirmat; simulque commendat aquarum medicatarum, cum lacte recenti permistarum, largum usum. Imo testatur, quod triginta annorum usu didicerit egregiam virtutem aquarum medicatarum in cura scorbuti, etiam inveterati. Alio autem in loco (f) notat, nullo remedio tam cito, tam secure, & tam efficaciter, extirpari scorbutum, quam thermarum Carolinarum usu; imo ipsa ulcera fordida scorbuticorum, adeo difficilia curatu, interno & externo usu thermarum Carolinarum penitus consolidata fuisse, absque ullo malo sequente. Verum hae aquae diluunt, salino principio, quod continent, solvunt, simulque alvum & urinam movent.

Ubi vero magna dissolutio humorum jam adest, & putredinis signa, tunc videntur minus conducere illae thermae, cum salem alcalinum habeant: in tali casu modice adstringentia, acidula, melius convenirent, uti ad §. 1162. monitum fuit.

§. 1165. **A**d quartam vero speciem rara medela; varianda medendi methodus pro varietate symptomatum; aliquando mercurialia profunt; ut & praescripta (1164.).

Ex quibus omnibus (1148. ad 1166.) rite consideratis, & cum phaenomenis morbi, ac cadaverum incisorum, collatis, constat, in cura-

(d) De Internis Affect. Cap. XLVIII. Charter. Tom. VII. pag. 672. (e) Medic. Ration. Systemat. Tom. IV. Part. V. pag. 29. (f) Opusc. Phys. Medic. Tom. II. pag. 300.

curatione felici hujus morbi id agendum maxime, ut indagetur indoles vitiosi humoris & singularis acrimoniae, quae praedominans peccat: quumque illa acrimonia sit falina muriatica, acida austeram, alcalina foetens, rancida oleosa; atque de his singulis, & universis saepe actum fit, ordinatio mali curatio habebitur; & liquet, cur serum lactis, lac ebutyratum, aque medicatae, toties desperata hujus morbi mala sanaverint? & quae? Cur acidi succi horaei maturi pomorum arantiorum, citriorum, limoniorum, granatorum, acetosae, acetosellae, aceti, vini rhenani, mosellani, toties specifica huic morbo, & quando? Cur adstringentia austeram, ut Rheum, Lapathum, Tamariscus, Capparis, Vinum austerum nigrum, rubrumve, ut & Chalybs, adeo saepe bona? & ubi? Cur acerrima aromata, Cochlearia, Lepidium, Nasturtia, Arum, Raphani, Piper, Zingiber, Sempervivum minus acre, Sales alcalini volatiles, fixi, oleosi, aromatici, saponacei, iterum saepe sola profunt? Cur quod uni scorbutico salutare, id exitiale idem alteri fiat? Cur ergo non nomini hujus mali studendum fit, sed ejus tantum singulari, acsi alius foret morbus, genio.

Si considerentur illa symptomata, quae §. 1151. 4. enumerantur, patebit facile, parum spei superesse: febres enim malignae putridae, comitantes talem scorbuti gradum, designant, ingentem humorum corruptelam jam adesse, simulque reliqua docent, ipsa viscera jam contabescere. Pro varietate autem symptomatum diversa quidem medela adhibetur, sed fere tantum hac spe, ut leniantur molesta mala, uti in cura, palliativa dicta, fieri solet, per quam mitigando symptomata aliquid de morbo primario tollitur (g); vel saltem hoc efficere tentat Medicus, ut aegri facilius tolerent morbum, qui tolli integre non potest. Sic v. g. diarrhoeis & dysenteriiis lenibus diacodiatis, una cum demulcentibus remediis, succurritur; stranguaria decocto radicum & foliorum althaeae cum aqua & lacte lenitur; ad lithymias grata cardiaca, nec nimis calida tamen, adhibentur; & sic de reliquis.

Si autem adhuc curabile sit malum, neque viscera tabefacta, tunc profunt illa sola, quae praecedenti paragrapho laudata fuerunt.

Cum autem mercurialia remedia difficillimis morbis eradicandis quandoque cum successu adhibita fuerint, inceperunt Medici scorbutum etiam sic tractare, & imprimis ideo, quia viscosum tenax in sanguine scorbuticorum aliquando observatur, uti antea dictum fuit. In primo scorbuti gradu (§. 1151. 1.), ubi lentor ille viscosus praedominatur, nec magna adhuc acrimonia adest, tolerari posset prudens argenti vivi usus; quamvis certum sit, hunc morbi gradum laudatis antea remediis feliciter curari. Verum ubi jam oris foetor incipit, gingivae tument, dolent, calent, fa-

tis

(g) H. Boerh. Instit. Med. §. 1244.

tis patet, suspectum esse mercurialium remediorum usum, cum horum effectus sit, os internum exulcerare, & magnam copiam foetidae salivae elicere: adeoque affluxus acrium humorum ad gingivas augetur, non sine molestia & periculo. Infelicem successum argenti vivi, tam externe quam interne adhibiti, in homine, cui a scorbuto male affecto lingua exulcerabatur, recensuit *Hofmannus* (b), qui ideo pro regula practica statuit: *Mercurialis prosapiæ medicamenta, utcumque etiam præparata & adhibita, in scorbuto tantum non semper esse maximo nocumento; longe vero certius graviusque nocere in vitiis dentium & linguae scorbuticis &c.* Cum autem in quarto hoc scorbuti gradu magna jam adsit acrimonia, imo plerumque dissolutio putrida humorum, patet satis, mercurialium remediorum usum tunc imprimis quam maxime suspectum esse. Illi, qui morbis venereis sanandis frequentem operam adhibuerunt, satis experti sunt, levem etiam argenti vivi quantitatem ingentes turbas excitare in scorbuticis corporibus, si a lue per hanc methodum curari debeant.

Sequuntur jam quaedam Corollaria practica, quae ex praedictis facile deduci poterunt.

Ex quibus omnibus &c. Consideratae fuerunt causae scorbuti, enumerata symptomata varia, quae hunc morbum in toto suo decursu comitari solent; dein enarratae sunt illae mutationes partium corporis in hoc morbo, quae per cadaverum sectionem detectae; & ex illis omnibus conclusum fuit §. 1153., crassitiem in una parte sanguinis, in altera acrimoniam, peccare. Unde patet, curationem requirere, ut illud crassum attenuetur, & emendetur acre. Verum illa crassities humorum quandoque est iners mucosa frigida, tuncque amara & aromatica tantum usum habent. In tali casu absinthium, quod *Eugalenus* adeo laudavit, pulcherrimum effectum praestat: aliquando adest spissitudo inflammatoria humorum; tunc succi horaei, syrupi & sapae ex his confectae, ut *rob sambuci, ribesiorum &c.*, profunt pulcherrime; uti etiam, dum in obesius corporibus pingue oleum sanguinem reddit minus meabilem. Potest & adeste spissitudo atrabilaria, quae mellitis, saponaceis &c., solvitur, uti antea in Capitulo de Melancholia pluribus dictum fuit.

Verum illa acrimonia pariter observatur diversa; & quaedam remedia ad omne acre mitigandum valent, uti aqua, v. g., & omnia aquosa, quae sola dilutione quamvis acrimoniam lenire possunt; olea mollia, quae obtundunt acria quaecumque, dum illa obvolvunt quasi. Alia remedia huic vel illi acrimoniae infringendae apta sunt, non vero omnibus: sic acida putredini alcalinae domandae profunt; & contra, ubi acida acrimonia adest, alcalinorum usus probatur. Cum autem antea de diversis illis acrimoniae speciebus, & de illarum medela, actum fuerit (vide §. 60. & seq. §. 76. & seq. & §. 605.), illa hic repetere superfluum foret.

Cur serum lactis &c. Quia omnia haec crassitiem humorum diluendo &

(b) Medic. ration. systemat. Tom. IV. Part. V. pag. 54. &c.

& attenuando minuunt, simulque suppeditant sanguini aquosum vehiculum, per quod acres sales & olea, jam corruptioni proxima, elui possunt, & per fudoris, urinae, & alvi, vias exire de corpore. Verum requiritur tale adhuc virium vitalium robur in aegris, ut moveri possint haec ingesta cum sanguine per vasa; caeteroquin haec manent in corpore, & hydropicos tumores producant. Ubi ergo magnus languor percipitur, vel signa adsunt nimiae dissolutionis humorum, tunc non conveniunt.

Cur acidi succi &c. Quando ob defectum cibi vegetabilis humores in putrescentem rancidam indolem degeneraverunt, uti fit in urbibus obsessis, & longinquis navigationibus: tunc enim, uti antea dictum fuit, solis fructibus horaeis, & jusculis ex carne recenti ac herbis oleraceis paratis, felicissime sanantur scorbutici, si nondum viscera, ob putridam hanc cacochymiam, insignem labem passa fuerint. Plures scorbuticos in nosocomio Parisino sanavit *Morin (i)*, dum acetosam magna copia dedit cum ovis coctam pro cibo. Decoctum hordei cum vino rhenano scorbuticis quam maxime profuisse, *Eugalenus (k)* testatur. Apud *Glusum (l)* legitur, Norwegos in vicinam insulam, moris abundantem, exponere scorbuticos, neque domum reducere, priusquam sanitati restituti fuerint; toto autem tempore, quo sic ab omni humano consortio remoti vivunt, solis moris vescuntur, & quandoque intra paucos dies convalescunt. Hyemali autem tempore, ubi haec expositio fieri nequit, ob acre frigus, electuario ex his fructibus parato, magna copia assumto, utuntur simili cum successu.

Cur adstringentia austera &c. Ex symptomatibus scorbuti antea §. 1151. recensitis constitit, in hoc morbo quandoque adeo debilitari cohaesionem solidarum partium, ut a levissima vi adhibita solvantur: simulque saepe tunc adesse solet nimia solutio humorum. In hoc casu adstringentia austera, antea §. 28. 4. laudata ad curandam nimiam debilitatem & laxitatem fibrarum solidarum, egregie profunt, quae & simul humores nimis solutos compingunt. Ubi ergo in scorbuticis laxa flacciditas totius corporis observatur, & a rudiori quacumque corporis contrectatione maculae caeruleae oriuntur, tunc haec remedia locum habent. Forte Britannica herba, apud *Plinium (m)* ad stomacacem & scelotyrbem laudata, similes virtutes habebat: nam morbus ille, quo, trans Rhenum Castris a Germanico Caesare promotis, laborabant milites Romani, lentus erat, cum *intra biennium dentes deciderent, compagesque in genibus solverentur*. Verum in flaccidis corporibus lento satis gradu morbus procedit, languore & lassitudine quamvis satis molestus sit. Praeterea multi eruditi viri in illa fuerunt opinione, quod Veterum Britannica herba lapathi species foret, de qua re legi potest *Muntingius (n)*, qui tamen plurimum eruditionis, forte ad scopum non adeo requisitae, huc congefist. De chalybis pulchro effectu in simili laxitate solidarum partium,

antea

(i) Academ. des Scienc. 1708. Hist. pag. 63. (k) De Scorbuto pag. 47.
 (l) Rarior. plantar. histor. Lib. I. Cap. LXXXV. pag. 119. (m) Hist.
 natur. Lib. XXV. Cap. 111. (n) De vera antiquor. herba britannica.

antea §. 28. 4. actum fuit, & sequenti Capitulo adhuc quaedam dicentur.

Cur acerrima &c. Profunt haec in illis casibus, ubi pallor, frigus, inertia, adsunt; tumidulus corporis habitus, urinae pallidae inodorae, sitis nulla, gravitas totius corporis, signa dant, quod haec remedia tuto possint exhiberi. Cum autem multa ex his acerrimam vim habeant, prudenter adhiberi debent, ne subito validis his stimulantibus in motum deducta glutinosa & lenta in pulmonibus accumulentur, & periculosum morbum (vide 871.) inducant.

Cur quod uni scorbutico &c. Quia in quibusdam adest varius scorbuti gradus, diversa species & intensitas acrimoniae in humoribus. Sic v. g. acerrima illa aromata, modo laudata in scorbuto lento & frigido, si darentur in illo gradu morbi, ubi gingivae cadaver olent, & sanguinem stillant, periculum foret lethalis haemorrhagiae; dum & humorum acrimonia per haec remedia auferetur, & vasa vix cohaerentia amplius, aucto per acria haec stimulantia humorum impetu, rumperentur brevi. Ideo etiam plures Medici sequuntur prudens *Sennerti* monitum (o), neque tam facile acerrima antiscorbutica adhibent, quae spirituum antiscorbuticorum nomine laudari solent; sed sero lactis infusam cochleariam, nasturtium &c., exhibent; vel & succos recens pressos sero lactis diluunt, sicque potandos exhibent aegris.

Cur ergo non nomini &c. Jam aliquoties dictum fuit in aliorum morborum historia, quod nihil damnosius sit, quam audito nomine morbi tantum, absque ullo examine ulteriori, dare remedium, quod in publicis officinis prostat, & specioso titulo insignitur, tanquam specifica & indubitata polleret efficacia ad eundem morbum debellandum. In pharmacopoliis sic prostant Spiritus, Essentiae, Elixiria &c. Antapoplectica, Antepileptica, Antifebrilia, Antipleuritica, Antiscorbutica &c., quae omnia, licet in quibusdam casibus usum habere possint, tamen etiam saepe inutilia, imo & damnosa, sunt. Illi soli, qui artem brevem esse vellent, quae merito ab *Hippocrate* longa dicitur, nomini morbi oppositum in dispensatoriis publicis remedium quaerunt; tuncque credunt, se egregie Medici munere functos esse. Verum historia scorbuti, haecenus descripta ex fidelibus observationibus, satis docet, quam diversa mala sub eodem nomine comprehendantur; & quam varia medela requiratur in morbo hoc incipiente, vel confirmato; in scorbuto muriatico, vel putrido, ubi lenta tenacitas adest in humoribus, vel nimia dissolutio, ubi viscera adhuc integra sunt, vel jam tabescere incipiunt, & sic de reliquis. Qui ergo feliciter hunc morbum tractare cupit, parum confidat speciosis antiscorbuticorum remediorum titulis, sed sollicitè causas praegressas indaget, signa diagnostica notet, quae diversam acrimoniae humorum speciem ac intensitatem designant, & inde medendi methodum eliciat, sicque prudenti arte, manente quamvis eodem morbi nomine, diversa mala curet.

(o) Lib. III. Part. V. Sect. 2. Cap. vi. Tom. II. pag. 1113.

C A C H E X I A.

§. 1166. **C**achexiae nomine intelligi solet ea dispositio Corporis, quae nutritionem ejus depravat per totum illius habitum simul.

Cachexia adesse dicitur, uti optime *Celsus* (*p*) vertit, ubi *malus corporis habitus* est. Per corporis autem habitum intelligitur externa corporis species, quam dum medicae artis etiam ignari vident degenerare a sanitatis consuetudine, dicunt simpliciter, hominem se male habere, licet non cognoscant evidenter, quodnam vitium adsit, vel quale viscus in tali homine affectum fuerit. Sic ubi a validis morbis resurgunt homines languidi & debiles, malo habitu totius corporis testantur, quam gravia mala passi fuerint: quamvis enim morbus superatus sit, tamen omnium viscerum functiones adeo adhuc languent, ut non possint ingesta alimenta deduci ad illam absolutam perfectionem, quae ad restitutionem perditorum in solidis & fluidis partibus nostri corporis requiritur; adeoque depravatur nutritio per totum corporis habitum simul. Optime hoc notavit *Arctaeus* (*q*), dum dicit: *Cachexia omnium simul vitiorum conversio est; omnes enim morbi parentes ejus sunt.* Loco enim *κακότητος*, mutato tantum accentus loco, *καρτερότητος*, pulcherrime genuinum hujus loci sensum restituit *Petitus* (*r*): quod & confirmatur auctoritate *Celsi* (*s*) dicentis: *Quod fere fit, cum longo morbo vitiosa corpora, etiamsi illo vacant, refectioem tamen non accipiunt.* Ut autem melius clucescat Cachexiae indoles, *Arctaeus* (*t*) oppositum huic morbo corporis statum describit, *καλὴν* nempe, id est bonum corporis habitum, in quo homo bene se habet ad omnia; ad alimenti concoctionem & distributionem, ad sanguinis creationem &c.: *Haec consequitur facilis spiratio, validae vires, bonus color, ante omnia sanitas: quod si ad imbecillitatem cacochymiae natura conversa fuerit, id jam est cachexia.* Tunc enim respiratio ad motum corporis etiam levem anhela fit, vires debiles sunt, color malus. Semper enim cachexiam necessario comitatur cacochymia, quae vocatur illa qualitas humorum, quae laedit functiones (*u*). Degeneres enim a sanitatis conditionibus humores per vasa fluere in cachecticis, ipse malus color docet, & functionum plurium corporis laesio.

Simul

(*p*) Lib. III. Cap. xxii. pag. 167.
Lib. I. Cap. xvi. pag. 46.

(*q*) De caus. & sign. morbor. diuturn.

(*r*) Ibidem pag. 188.

(*s*) Lib. III.

Cap. xxii. pag. 167.

(*t*) Ibidem pag. 47.

(*u*) H. Boerh. Instit.

Med. §. 719.

Simul etiam patet, malum habitum, five cachexiam, plurimis aliis morbis, inprimis chronicis, adesse; unde merito dixit *Aretaeus* (w), quod malus habitus communis sit omnibus morbis, chronicis nempe, de quibus agit. An non v. g. in scorbuto (vide §. 1151. 2.) difficilis respiratio, crurum tumor, color pallido-fuscus, maculae cutis, &c., cachexiam testantur? Unde *Olaus Magnus* (x), postquam scorbuti symptomata descripsit, addit sequentia: *Vocaturque vulgari gentis lingua Schoerbuch, graece Cachexia.* Et alio in loco (y) de malo victu, tanquam causa scorbuti, agens dicit: *Frigidi enim, ac indigesti cibi, avidius sumti, morbum huiusmodi causare videntur, qualem Medici Cachexiam uniuersalem appellant.* Patebit autem ex sequentibus, cachexiam, licet aliorum morborum praegressorum soboles saepe sit, tamen & ex malo victu in sanis antea hominibus frequenter nasci.

§. 1167. **A**deoque pro causa agnoscit vel liquidi nutrientis depravationem, vel indolem quamlibet, vel vitium vasorum receptorum, vel defectum facultatis applicantis.

Certum est, per ipsas sanitatis actiones quotidie perire de corpore nostro liquidorum copiam, & deteri partes solidas nostri corporis: adeoque ex conditione sua vivum corpus cito destrueretur, *naturaliter semper aliquibus decedentibus, nullis vero in eorum locum subeuntibus* (z). Requiritur ergo ad constantiam vitae & sanitatis, ut tantum & tale in humoribus, solidisque, perpetuo restituatur, quantum & quale quotidie perditur: hoc *nutrire* dicitur, & ipsa haec actio *nutritio* (a). Verum haec restitutio perditorum ex ingestis cibo & potu fieri debet, per ipsas vitae & sanitatis actiones sic mutatis, ut fiant similes solidis & fluidis partibus nostri corporis: cum autem tota chylicationis historia doceat, ingesta omnia in liquidum redigi, antequam nutriant; hinc materies nutrimenti liquidum dicitur nutriens, licet & solidarum partium iactura inde resarciri debeat. Explora dudum jam est sententia, quam tuebantur *Asclepiadis* aemuli, statuentes: *Nihil concoqui; sed crudam materiam, sicut assumpta est, in corpus omne diduci* (b). Econtra novimus (uti antea ad §. 1. monui ex *Galeno*), nihil illorum, quae ingeruntur, habere adhuc indolem partium corporis nostri, sed debere prius immutari, & alendo corpori similia reddi: si ergo non satis perfecta fuerit haec immutatio ingestorum, tunc liquidum nutriens habebit depravatam indolem, nec inde restitui poterunt perditae. Haec autem depravatio liquidi nutrientis poterit fieri, vel ab ingestorum indole, non satis facile mutabili; vel a viribus immutantibus non satis validis; de quibus omnibus sequenti paragrafo dicetur.

Prae-

(w) Ibidem pag. 47. (x) Hist. gent. septentr. Lib. XVI. Cap. LI. pag. 570.
 (y) Lib. IX. Cap. xxxviii. pag. 316. (z) Cels. Lib. III. Cap. xxii.
 pag. 167. (a) H. Boerh. Institut. Medic. §. 436. (b) Cels. in Prae-
 tat. pag. 6.

Practerea liquidum nutriens, licet optime elaboratum fuerit, debet distribui posse per omnia corporis loca, adeoque vasa, quae illud deferent, debent apta esse huic recipiendo; unde & in his vasis vitium haerere poterit, de quo dicitur §. 1171.

Tandem assimilatum omnino licet fuerit liquidum nutriens, licet vasa omnia pervia fuerint, debet moveri per vasa, debet applicari ad illa loca, quorum defectus supplendi sunt. Motus autem ille, qui distribuit per universum corpus liquidum nutriens, illudque applicat singulis partibus, poterit esse nimis languidus, vel nimis violentus; de quibus agetur §. 1172.

§. 1168. **H**umoris depravatio oritur 1. ab assumtis, quae a virtute mutante in nobis non possunt assimilari restituendis: qualia cibi farinacci, leguminosi, crassi, fibrosi, pingues, acres, aquosi, viscosi (69.). Corpora indigerenda, ut cespites, creta, arenae, calx &c. 2. Ab defectu motus animalis in otio, torpore, somno nimio. 3. A vitiatis organis per debilitatem nimiam (41. 42. 43. 44.), aut nimium robur (50. 92. &c.); liquidisve vitio non facili medicabili (60. 69. 76. 106. 107. 406.): hisce causam praebent multa, ut omnes secretiones nimiae, qualescunque demum fuerint, vomitus, diarrhoea quaelibet, dysenteria, haemorrhagia quaelibet, visceris singularis vitium scirrhum &c., retentio quaelibet fecernendi.

1. Constitit ex modo dictis, assumpta debere mutari in corpore nostro, ut ex his fiat liquidum nutriens. Ut autem haec mutatio assumptorum fiat, debent illa posse superari a corporis nostri viribus immutantibus. Hinc ubi cibi tales ingeruntur, qui tenacitate viscosa nimis cohaerent, ut sunt multa farinacea, & legumina, pisa, fabae, lentesc. , vel cibi crassi & fibrosi, ut sunt carnes, fumo, sale, aere, induratae, tunc vires viscerum chylopoieticorum non satis ex his educere possunt omne solubile, ingestis, etiam copiosis, parum nutrimenti acquirit corpus, & chylus ex his paratus, crudior, non satis assimilatus, vel omnino non, vel difficulter, potest perducere ad ultimam perfectionem, quae requiritur, ut assimiletur partibus solidis & fluidis corporis nostri. Ventriculus & intestina tunc gravantur indigestibili materia, & crudis humoribus sanguini admixtis, degenerant omnia liquida a naturali sua indole; sicque malus habitus totius corporis sequitur, *cum inusitatos, aut inutiles, cibos aliquis assumit* (1). Certum enim est, consuetudinem hic multum facere: constat enim ex historia, integras gentes solis vegetabilibus & aqua vixisse; alias solis fere piscibus sustentari; quasdam carnibus & lacte, dum aliis in more est, quodvis fere vegetantium & animalium genus lautissimis mensis adhibere (d). Observationes jam quotidianae

(c) Cels. Lib. III. Cap. xxii. pag. 167.
§. 50.

(d) H. Boerh. Institut. Medic.

nae docent, languere homines, simulac simplicem victum, licet ex difficilioris digestionis cibis paratum, cum lauta mensa permutant; unde dixit *Hippocrates*, uti alia occasione ad §. 193. monui: *A multo tempore consueta, etiamsi deteriora fuerint, insuetis minus molesta esse solent.* Pinguia autem difficilis admodum digestionis sunt, & in ventriculo diu retinentur, tuncque rancida fiunt, & sic pessime nocere poterunt. Sani & robusti homines hoc saepe experiuntur, si pinguires carnes, & inprimis lardum, majori copia in prandio comederint; tunc enim vesperi eructant acre oleum, quod fauces fere erodit, & in ignem projectum luculentam flammam facit. Tamdiu hoc pingue in ventriculo, reliquis cibis jam fere vacuo, manet indigestum, & nisi in duodeno copiosae & acriori bili occurrat, quae illud pingue saponacea sua vi reddat aquae miscibile, in reliquo intestinorum tractu cruditatem rancidam pessimam facere poterit. Cum autem in sanissimis hominibus omnes humores blandi sint, chylus naturaliter nullam acrimoniam habeat, sed dulcis saporis sit, patet satis, acres cibos multum abesse ab indole nostrorum liquidorum, adeoque difficilium assimilari. De noxis acrium ingestorum plura dicta fuerunt ad §. 586. a., & §. 1150. probatum fuit, scorbuticam humorum acrimoniam a talibus nasci. Aquosa autem nimia copia assumpta debilitando fibras solidas nocere, antea ad §. 30. constitit.

Si autem a difficilioris digestionis cibis cachexia nascitur, longe magis hoc fiet, si depravato appetitu assumuntur talia, quae nullo modo digeri possunt, uti cespites &c.: de hac re postea dicendum erit, ubi agetur de morbis virginum & gravidarum, in quibus talis appetitus depravatio observatur quandoque.

Conferantur & illa, quae §. 25. 1. habentur de alimentis magis tenacibus, quam virium permutantium in corpore virtus est.

2. Constat ex Physiologicis, chylum ex ingestis paratum sanguini venoso permisceri, & adhuc diu suam indolem retinere, licet una cum sanguine per vasa & viscera corporis nostri circumducatur; tandem tamen octo vel decem horarum spatio chylum assimilari penitus humoribus nostris, neque amplius apparere in sanguine. Verum in illis, qui inertio otio torpent, & somno indulgentes fere nunquam orientem vident solem, languet muscularis motus, qui tantum confert ad validam & expeditam sanguinis circulationem, uti antea ad §. 25. 2. dictum fuit; unde illa assimilatio chyli tardius in talibus & minus bene perficitur, adeoque sensim degenerantibus humoribus inducitur cachexia. Quotidiana observata hanc rem confirmant. Dura messorum ilia quosvis cibos ferunt, & digerunt quam felicissime. Fessus a labore diurno domum redit rusticus pane atro, carnibus, aut lardo, fumo & sale induratis, famelicum replet ventriculum, moderatoque somno languida membra postquam refecit, surgit robustus & alacer ad solitos labores. Illi vero, qui divitiis affluentes largis quotidie fruuntur epulis, nec se ad labores credunt natos esse, perpetuis querelis Medicorum aures fatigant, dum volunt vivere sani, & nihil agere. Literati viri, qui mentem acriter exercent, corpus vero minime, impallefcunt libris suis, cachectici omnino. Nunquam autem citius &

certius damnum fanitatis percipitur, quam ubi laboriosam vitam subito quis commutaverit cum otiosa: unde inter cachexiae causas ab *Aretaeo* (e) optime recensetur *ab exercitationibus quies, & ab ingentibus laboribus otium.*

3. Requiritur certum robur & determinatam cohaesionem in partibus solidis vasorum & viscerum corporis nostri, ut efficiant illa, quae fanitatis & vitae ratio postulat, antea paragraphis in textu citatis demonstratum fuit. Nimia enim debilitas vasorum & viscerum facit, ut minor actio sit vasorum in contenta fluida, adeoque minor mutatio & assimilatio chyli, qui cum sanguine per vasa fluit. Praeterea ob eandem rationem minus elaborata erunt liquida, quae ingestis in ventriculo & intestinis misceri debent, ut v. g. saliva, bilis, succus pancreaticus &c.: unde etiam §. 44., ubi morbi ex debilitate nimia vasorum & viscerum oriundi recensentur, inter illos numeratur cachexia.

Sed & nimium robur vasorum ac viscerum inter causas hujus morbi numeratur, quia tunc tanta est cohaesio partium solidarum illa componentium, ut non cedant fati liquidis impulsis; adeoque sic interrumpitur acquabilis sanguinis motus, & turbantur omnes secretiones. Verum paulo post patebit, retentionem quamlibet secernendi producere posse cachexiam. In paragraphis autem in textu citatis fusius de hac re dictum fuit.

Verum & liquida possunt degenerare vario modo, ac quandoque vitiis affici, quibus non semper facilis medela invenitur. Sic videmus, infantes acido (§. 60.) laborantes non nutriri, sed cachecticos sensim contabescere; & noverunt fati Medici, illud humorum vitium, ubi semel invaluerit, difficulter eradicari posse. Glutinosum (§. 69.) in primis viis aggestum impedita format chylo parando, perficiendo, secernendo (§. 71.); adeoque depravatur nutritio: si vero lentor talis glutinosus sanguinem jam infecerit, tunc omnia cachexiae symptomata (§. 72.) producit. Ubi autem alcalinum putridum infecit humores (§. 76.), ineptitudo ad nutriendum, aptitudo ad consumendum, producit (§. 86.). A plethora (§. 106.), nisi in tempore solvatur per sanguinis missionem, saepe etiam cachexia producit, uti videmus in virginibus plethoricis, si menstruorum suppressione laborent.

Per obstructionem vero (§. 207.), cum tollatur transitus liquidorum per canales, omnes functiones corporis possunt laedi (§. 120.), adeoque & hic morbus produci. Si autem in quodam loco corporis collecti haeserint humores, jam penitus a sana indole nostrorum fluidorum alieni, nec unquam illis assimilandi, tunc mora & calore corporis attenuantur, simul acriores redduntur, & venis resorpti sanguinem inficiunt, illumque nutritioni penitus ineptum reddunt. Ita a pure, in abscessu clauso diu relicto (§. 406.), producit cachexia purulenta, difficulter curabilis, & nutritionis defectu totum corpus sensim contabescit. Si autem pus resorptum adeo funestum morbum producere valeat, quanta non fient mala a tabo gangraenoso, ichore canceri exulcerati, si & haec in sanguinem resorbeantur.

Tota chylicationis historia docet, uti antea ad §. 25. i. monitum fuit, prae-

(e) De caus. & sign. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. xvi. pag. 47.

praecipuam causam assimilationis ingestorum pendere ab eo, quod pauculum crudi ingesti misceatur maximae copiae humorum inquilinorum. Saliva enim inter manducandum miscetur cibis, deinde succus gastricus, utraque bilis, succus pancreaticus &c.; & chylus, tunc in intestinis resorptus per vasa lactea, in ductu thoracico miscetur maximae parti lymphae totius corporis; adeoque chylus in ductu thoracico jam pro maxima parte constat humoribus inquilinis: tamen ductus thoracicus guttatim adhuc chylum instillat venae subclaviae, qui torrente sanguinis venosi redeuntis a capite & utroque brachio abripitur, ac in cor dextrum defertur.

Ubi ergo, qualicumque de causa, minuitur insigniter copia humorum inquilinorum, assimilatio crudi ingesti minus perficitur, adeoque depravatur nutritio, & cachexia inducitur. Omnium autem maxime hoc metuendum est, ubi subitis evacuationibus humorum copia imminuta admodum fuerit, ut in vulneratis; in mulieribus abortum & simul validam uteri haemorrhagiam passis; in cholera morbo, ubi intra paucas horas totum corpus fere exinanitur: replenda quidem sunt haec corpora, sed sensim, neque permittendum, ut multa simul & semel ingurgitent, licet appetitu valeant. Idem notavit *Aretaeus* (f) de hoc morbo agens, dum dicit: *Bene utique cibos appetunt, tametsi multos ingerant ac repleantur, crudi vero & non confecti digeruntur, quoniam alimenti elaboratio ad coctionem pertinens debilis admodum atque invalida est.* Lentiores autem, sed frequentes, humorum evacuationes, copiam sanorum liquidorum minuendo, pariter cachexiam inducunt. Sic videmus illos, qui sudoribus nocturnis distillant, sensim contabescere. Ob eandem rationem videtur *Celsus* (g) damnasse frequentem purgantium usum, dicens: *Sed purgationes quoque, ut interdum necessariae sunt, sic, ubi frequentes sunt, periculum afferunt. Assuescit enim non ali corpus, & ob hoc infirmum erit.* Sed & visceris singularis vitium scirrhosum merito inter cachexiae causas numeratur. Modo dictum fuit, tot humores concurrere ad chylopoiesin, & in diversis visceribus praeparatos. Si ergo aliquod ex his visceribus in scirrhum induruerit, secretio liquidi, in hoc viscere praeparandi, laedetur; adeoque deficient aliqua ex conditionibus requisitis ad assimilationem crudi ingesti, quae ergo minus perfecta erit: hinc depravabitur nutritio plus minusve, prout diverso gradu laesa fuerit visceris affecti functio. A scirrhusa hepatis labe toties cachexia nascitur, praecipue isterica; & cum scirrhi, in visceribus latentis, tam difficilis cura sit, imo vix possibilis, ubi confirmatus fuerit, patet satis, cachexiam a tali causa natam vix eradicari posse. Unde merito monuit *Aretaeus* (h) sequentia: *Scirrhi in liene geniti discussiones non facillimae sunt: quod si & ab hoc oriundi morbi proveniant, utpote hydrops aut malus habitus, insanabile malum effectum est.* Ideo etiam periti Medici, ubi aliam manifestam cachexiae causam nullis signis detegere possunt, scirrhum in visceribus latere merito suspicantur.

Cum

(f) Ibidem. (g) Lib. I. Cap. III. pag. 31.
diuturnor. Lib. I. Cap. XIV. pag. 128.

(h) De curat. morbor.

Cum autem in corpore sano quaedam excerni debeant statis temporibus, si retineantur illa in corpore, depravatur liquidorum indoles ita, ut inepta fiant nutritioni corporis. Hoc videmus manifeste in mensium suppressione, ubi bonus sanguis abundans retinetur, & retentus sensim degenerat adeo, ut in cachexiam incidant pallidae totae & tumidae factae mulieres. Viris multis consueta est sanguinis evacuatio per haemorrhoides; verum & ab hac evacuatione suppressa, praeter plura alia mala, solet cachexia sequi; quod notavit *Aretaeus* (i), dicens: *Causa vero & haemorrhoidum fluxus suppressio, & consuetorum vomituum cessatio, & sudorum exsiccatio &c.: quando enim horum singula, quae aderant, non amplius revertuntur, tunc sequitur corporis gravitas, pallor subinde repetens, venter flatibus refertus, oculi concavi &c.* Praeterea morbosae quandoque excretiones observantur, per quas noxium educitur de corpore, quod imprudenti medela cohibitum multa mala & cachexiam inducit. Junioribus saepe tota cutis capillata capitis exulcerata plorat liquidum satis acre, quod in crustas concrefcit quandoque admodum densas: ubi his crustis arefcientibus & compactis impeditur exitus illius acris humoris, vel per adstringentia, & inprimis per plumbata remedia, cerussam, acetum lithargyrii &c., sic constringuntur vasa cutanea, ut illud amplius exire nequeat, convulsiones, ophthalmiae, asthmata, quandoque sequuntur; & si ex his malis emergant, cachectici languent miselli infantes, donec, vel sponte, vel per artem, restituatur illa excretio. Idem vidi contigisse, dum annosa crurum ulcera, copiam acris feri quotidie plorare solita, exsiccantibus remediis tractabantur.

§. 1169. **P**atet vero, has causas semel positas, vel minuendo solida, vel infarciendo ea liquidis libere transfluere ineptis, agere; unde duplex notabilis hujus mali effectus, *Tabes sc.*, vel *Leucophlegmatia*, & *Hydrops Anasarca*.

Certum est, per vitae & sanitatis actiones solidas partes corporis nostri deteri: si enim ipsum durum lapidem guttula aquae delapsa excavare possit, non vi, sed saepe cadendo, an non longe major effectus expectari debet, dum quater mille vicibus intra horae spatium humores, vi cordis pulsi, incurrunct in latera canalium convergentium, & transire debent per ultimos fines arteriarum, qui in pluribus visceribus molles & pulposi sunt? Observamus, epidermidem deteri quotidie, & renasci illud quod perierat. Demonstrat chemia, in saliva solidi quid contineri, ita & in bile, & longe plus in urina: procul dubio & cum faecibus alvinis solidarum partium detrita ramenta exeunt, dum interior tunica intestinorum adeo tenera est, & villos pendulos in cavum intestinorum habet, unde villosa vocata fuit; qui villi adeo molles sunt, ut, nisi liquido immerfa sustineantur, informis mucie speciei appareant. Verum illa interior superficies intestinorum per motum pe-

(i) De caus. & sign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. xvi. pag. 47.

ristalticum ad contenta apprimitur, adeoque & deteritur. Praeterea meconium, in toto tractu intestinorum quandoque in foetu repertum, satis solidum, a faecibus humorum, qui in intestina deferuntur, natum, demonstrat pariter, solidas partes corporis per ipsas vitae actiones detrimentum pati, quod per nutritionem reparari debet; quae ergo si deficiat, solida debent minui. Demonstratur autem in Physiologicis (*k*), restaurationem partium solidarum fieri per ipsos humores, qui per vasa fluunt, & continent in se abundantes tales particulas, quales fuerunt, quae a solidis secesserant. Si ergo a sanitatis legibus omnino recesserint humores, non habebunt illas dotēs, quae ad restitutionem perditorum in solidis requiruntur. Observamus autem in sano sanguine, ejusque fero, plasticam quandam tenacitatem; uti & in secretis a sanguine humoribus; quae videtur requiri, ut particulae nutrientes haereant locis, quibus applicantur. Videmus praeterea, quod, ubi nimis attenuantur humores, deficiat nutritio & contabescat totum corpus. Pallidi, exhausti, macilenti, resurgunt a salivatione mercuriali, dum per vim argenti vivi totus sanguis solutus fuit, licet plus potent liquidus nutrientis, quam exspuant. Ubi jam a quacumque causa depravatam nutritionem comitatur humorum nimia tenuitas, tunc illi elabuntur de corpore quandoque per sensibiles, aliquando per insensibiles evacuationes; quandoque subito, aliquando sensim. Ubi per vomitum, alvum, urinam, confertim exeunt, pro diversis evacuationibus varia nomina acceperunt tales morbi, diarrhoeae, diabetis, cholerae &c. Verum ubi per insensibiles evacuationes, vel & sudores, sensim sic exeunt humores de corpore, & deficiens nutritio non restituit perdita, lento marasmo perit corpus, quem morbum & tabem siccam vocaverunt, & atrophiam simpliciter; quam *Fernelius* (*l*) distinxit a cachexia, in qua plena satis atque copiosa corporis moles est: at vero tum substantia, tum colore vitiosa: atrophiam vero dixit, quum lente ac pedetentim, nulla praegressa causa, id sumpto alimento non alitur. Haec tabes, Anglis satis familiaris, cum lente depascat corpus, consumptio appellatur; de qua dixit *Benedictus* (*m*): *Tabidorum languor, sine pulmonum aut visceris cujuslibet corruptela, tacita vi obrepens, Anglis infestissimus est, & nisi primis obdixerit remediis (quod rarissime evenit), funestus.*

Frequentius autem contingit, cachexiam comitari album totius corporis tumorem, quem *Leucophlegmatiam* Medici vocaverunt, vel etiam *Hydropem Anafarcam*; quia panniculus adiposus, musculus superimpositus, & inter eorundem interstitia locatus, accumulato aquoso humore turget; de quo in *Capitulo de Hydrope* dicitur. Probatum enim fuit §. 25., impeditam ingestorum assimilationem in naturam liquidi vitalis sani facere debilitatem & laxitatem nimiam fibrarum solidarum, inde sequi, §. 26., extensionem facilem vasculorum his fibris conflatorum, atque tumorem. Praeterea §. 69. demonstratum fuit, debilitatem vasorum & viscerum causam esse, a qua iners &

(*k*) H. Boerhaave Institut. §. 463.

(*m*) Theat. Tabidor. pag. 109.

(*l*) Lib. VI. Cap. viii. Part. 2. pag. 150.

& frigidus lentor in corpore nascitur, qui tumorem album, sive *λευκον Πλεγμα* veteribus dictum §. 72., producit. Hunc autem cachexiae effectum & *Aretaeus* (n) & *Celsus* (o) pariter notaverunt.

§. 1170. **Q**uin & pro vario colore, mole, tenacitate, acrimonia, fluiditate liquidi infarcti varii admodum morbi, ut Cachexiae effectus, prodire solent: Cutis sc. albitudo, pallor, flavedo, lividitas, rubedo, viror, nigritudo, fuscus color; gravitas; tumor sub oculis, & partium tenuissimarum; flatus, oedema partium a corde remotarum; Cordis arteriarumque palpitationes, ad minimum motum admodum auctae; Urinae crudae, tenues; sudores spontanei, aquosi plane; tandemque marcor, vel Leucophlegmatia, & Hydrops.

Cachochymiam semper comitari cachexiam, antea ad §. 1166. dictum fuit: verum haec cachochymia diversa admodum observatur in cachecticis, adeoque & varios effectus producet, & distinctis signis se prodet, prout degenerantes a sanitatis conditionibus humores tenacitate aut fluiditate, vel diversa specie & gradu acrimoniae, peccaverint. Cum autem floridus color boni habitus signum ab *Aretaeo* merito statuatur, uti pariter ad §. 1166. monitum fuit, diversus cutis color in malo habitu aderit, & quidem in variis cachecticis varius. Licet autem in tota cute coloris mutatio appareat quandoque, omnium tamen facillime distinguitur in illis locis, ubi vasa, nuda fere, nulla cute tecta apparent, & simul tam tenues tunicas habent, ut color liquidi, vasis contenti, transluceat: haec obtinent in canthis oculorum, interna superficie palpebrarum, labiis, ore interno, faucibus &c., uti alia occasione saepius jam monitum fuit. Ob hanc causam periti Medici haec loca sedulo lustrant, dum in sanguinis & humorum indolem inquirunt. Alibi (vide §. 97.) conatus fui, ex observatis *Malpighianis* de ovo incubato deducere varias illas mutationes & colorum diversitates, quas subit liquor per vasa pulli motus, dum in sanguinem vitalem mutatur: Patuit tunc, uti in pullo nascente, per calorem incubatus, motum humorum per vasa, vim cordis, & aëris conspirantem actionem, nascebatur intra quadraginta octo horas sanguis ruber, cujus nullum vestigium nec in ovo, nec in pullo, praexistit; sic etiam in humano corpore per similes causas, sed validiores, produci sanguinem rubrum ex ingestis breviori tempore. Verum ubi vel ob causas assimilantes debiliores, vel ob materiam nutrimenti difficilius mutabilem, non potest elaborari alimentum ad perfectionem boni sanguinis usque, illa pars rubra sanguinis vel non conficitur, vel non tanta copia, quanta requirebatur ad restitutionem perditam. Tunc albedo ob defectum partis rubrae sequitur,

(n) De caus. & sign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. xvi. pag. 47.

(o) Lib. III.

Cap. xxii. pag. 167.

tur, uti videmus post validas haemorrhagias etiam in sanis antea & robustis hominibus fieri. Cum autem serum sanguinis flavescat naturaliter, si illud nondum in morbosam tenuitatem degeneraverit omnino, & colorem suum amiserit, tunc deficiente parte rubra color pallidus apparet, ab albedine declinans in dilutam flavedinem, quod imprimis in oculorum canthis apparet in virginibus chlorosi laborantibus. Aliquando videmus etiam totum corpus ex flavo viridescente colore perfundi in tali morbo, licet urina cruda & decolor nullum signum det cacochymiae ictericae: imo quandoque & subfuscus color apparet, absque cacochymia atrabilaria. Uti enim in ovo incubato liquor, in sanguinem rubrum mutandus post quadraginta octo horas, primo colorem subviridescens habet, dein ferrugineum; sic videtur in debilibus cachecticis corporibus contingere, ubi chylus non quidem in perfectionem sanguinis rubri elaboratur, sed in vicino assimilationis gradu subsistit. Considerans haec *Galenus*, uti alio in loco §. 75. 5. notavi, noluit evacuari debere illud semicoctum alimentum, sed retinendum esse in corpore, & perficiendum ulterius; dum nempe per motum, frictiones, aliaque remedia, augetur actio vasorum in fluida contenta, sicque obtinetur perfecta assimilatio, quae antea defectuosa erat.

Ubi autem cacochymia biliosa vel atrabilaria cachexiam comitatur, tunc aliae colorum mutationes fiunt, de quibus videantur illa, quae ad §. 1094. habentur. Quamvis autem color ruber plerumque index sit boni sanguinis, tamen ubi tenuis magis sanguis est, tunc simul plerumque acrior, & tenera admodum est vasorum compages, unde in genis saepe roseus color apparet, licet corpus sensim contabescat; uti fit in illis, qui in phthisin inclinant, uti postea ad §. 1198. patebit.

Cum autem requiratur bonus sanguis, ut per encephali fabricam inde separetur subtilissimum illud fluidum nerveum, quod musculari motui perficiendo servit, & in cachecticis omnes humores a sanitatis conditionibus degenerent, deficiet & illud fluidum nerveum vel copia, vel non habebit omnes dotes requisitas. Unde illa alacritas ad motum, quae in sanis adest, deficit, & vix trahunt languida membra cachectici. Praeterea observatur, quod simul ac libera sanguinis circumductio per vasa partis cujusdam corporis impeditur, statim illa pars gravis sentitur: sic e. g. si brachium valida phlegmone occupet, instar plumbi grave percipitur. Cum autem cachexiam frequenter comitetur glutinosa iners & frigida cacochymia humorum, quae facit difficiliorem transitum liquorum per vasa, inde & alia causa gravitatis membrorum percipitur.

Prima fere tumoris leucophlegmatici indicia apparere solent in laxissimis illis sub oculis partibus, quas *ἰνώπνια* & *ἰσσοφθάλμια* dixerunt veteres Graeci. Ob perpetuam enim mobilitatem, qua indigebant bulbi oculorum, debebant omnia vicina facillime cedere posse; hinc esse laxissima: in sanis hominibus, dum a somno evigilant, videmus has partes plus minus tumere, qui tumor tamen brevi evanescit, dum oculi leviter fricantur, uti omnes a somno evigilantes facere solent: simul erecta in vigilantibus corporis positura,
&

& muscutorum faciei adjacentium, uti & palpebrarum, motus faciunt, ut brevi dissipetur omne, quod in tenerrima tunica cellulosa sub oculis collectum haeserat. Verum in Leucophlegmaticis, ubi omnia laxiora sunt, & major humorum visciditas, manet ille tumor, nec integre dissipatur diurno tempore.

Quia vero & conditiones requisitae ad bonam chylopoiesin languent in hoc morbo, hinc ingesta non satis immutantur, sed, spontanea degeneratione, vel in fermentationem, vel in putredinem, vergunt; unde abundantia flatuum nascitur, uti alia occasione ad §. 647. demonstratum fuit.

Notum est, humores, venis contentos, propelli per illas versus cor illo motu, quem ab arteriis acceperant: verum cum venae non pulsent, & in decursu suo semper latiores fiant, retardatur necessario humorum, ex arteriis in venas venientium, motus: unde in plurimis corporis locis videmus, venas arteriis contiguas esse, ut turgentes arteriae in sua diastole premant vicinas venas, sicque humorum motum per illas promoveant. Praeterea muscoli agentes, dum turgent, premunt omnes venas illis incumbentes, vel inter illos decurrentes; sicque plurimum adjuvant venosi sanguinis motum. Verum in cachecticis languet cordis & arteriarum actio, motus musculares vel omnino non vel admodum languide exercentur; adeoque defunt illa adminicula, quae expeditum humorum venosorum ad cor reditum procurant. Majores venae hinc vix depletur, & minores lymphaticae venae, quae ex cavis majoribus & minoribus corporis lympham, arteriis exhalantibus expulsum, resorbere debebant, cum non possint depleri facile in majores venas nimis plenas, non resorbent omne, quod eructant arteriae exhalantes; hinc incipit turgere tunica cellulosa aquosis humoribus, sicque oedema nascitur; inprimis in partibus a corde remotis, quia ibi, caeteris paribus, semper tardior circulationis motus est. Inde fit pedum tumor, maxime si erecti stant diu, vel sedent pendulis pedibus; tunc enim contra gravitatis nixum adscendere debent humores: ubi vero in lecto decumbunt, tunc ob horizontalem situm corporis facilius ab extremis partibus corporis sursum redire possunt humores venosi, dum simul etiam lecti tepor fluidiorem reddit lympham, quae in tunica cellulosa aggesta haeret: oedematosi enim pedes simul & sunt frigidi. Optime haec omnia observavit Aretaeus (p), dum notavit, venas repletas tumere in cachecticis, dicens: *Venae in temporibus elatae apparent: partes enim quae circumjacent, emarcuerunt. Verum & in brachialibus longe grandiores inflatione venae redditae sunt.* Paulo ante (q) autem habet sequentia: *Stantibus pedes tibiaeque intumescunt, decumbentibus autem partes declives: quod si decubitus mutaverint, tumor in illas decumbentes partes devolvitur, humidique aut frigidi in gravitatem fit circuitus.*

Cum autem cor sinistrum nihil expellere possit in aortam, nisi quod prius
a cor-

(p) De caus. & sign. morbor. diurno. Lib. I. Cap. xvi. pag. 48.
pag. 47.

(q) Ibid.

a corde dextro receperit, & cor dextrum parum accipiat ob tardio-
 motum sanguinis venosi, hinc patet ratio, quare pulsus debilis & languis-
 dus sit. Simulac vero corpus movere incipiunt, venae plenae, a muscu-
 lis agentibus pressae, subito movent humores contentos versus cor dextrum;
 quod tunc obruitur, quia tantum non potest transprimere per pulmonem,
 quantum venae adferunt; unde fit cordis palpitatio, & respiratio laborio-
 sa ac difficilis: quae omnia & apud *Aretaeum* (r) pulchre notantur. Quam
 periculosa autem mala fieri possint, dum stagnantia subito in motum de-
 ducta cor & pulmones obruunt, alibi §. 871. dictum fuit, ubi de peri-
 pneumonia notha agebatur.

In hominibus robustis sanis urinae coloratae sunt, & sedimentum depo-
 nunt; in cachecticis urinae vix coloratae, hinc crudae dictae, & tenues
 prodeunt, dum omnes functiones in his languent, & saepe tanta debilitas
 circulationis in his est, ut non possint liquida, per transpirationem insen-
 sibilem expellenda, per ultimos fines arteriarum cutanearum exprimi: un-
 de tunc corpore squalent, sudore carent, pruriginosi (s); quia una cum per-
 spirabili liquido exeunt de corpore acria subtilia, quae nunc in cute reten-
 ta pruritus excitare possunt: Imo nonnunquam accidere solet, ut per assiduas
 pustulas, aut ulcera, summa cutis exasperetur (t). Observatur autem, quod,
 cutis exhalatione impedita, augeatur urinae copia, quae tunc cruda & te-
 nuis exit, dum subtile illud liquidum, quod solebat per ultimos fines ar-
 teriarum cutanearum diffari de corpore, urinam diluit. Hinc *Galenus* (u),
 postquam dixerat, urinam exacte ostendere conditionem sanguinis in vasis
 contenti, subjungit: Ergo ubi crudus plane (sanguis) est, tenuis & aquosa
 urina est, nec quod pendeat, nec quod subsideat, in se habet. Et *Hippocrates* (w)
 dixit, hominem non posse renutriri, dum talem urinam reddit. Ubi au-
 tem copiosa talis secedit urina, potus quantitatem superans, vel spontanei
 sudores abundant, tunc sensim exhausto corpore sequitur immedicabilis ma-
 rasasmus: si autem non exeant de corpore, sed maneant, accumulatur in
 cavis majoribus corporis, vel in tunica cellulosa; tuncque leucophlegma-
 tiam vel hydropem producent, uti praecedenti paragrapho dictum fuit.

§. 1171. **V**itium vasorum receptorum bona liquida nutrititia uni-
 versale fingi vix potest ullum; tamen nimia contracti-
 litas & laxitas, atque inde pendentia vitia, pro causis admitti possunt:
 de quibus actum (24. ad 58.).

Dum chylus, ex ingestis alimentis natus, sanguini mistus, per vasa fluit,
 actione vasorum in contenta liquida perficitur, ut fiat bonum liquidum nu-
 trititium, uti *Loweri* & *Walaei* experimenta docuerunt; adeoque, dum
 adest

(r) Ibidem. (s) Ibidem. (t) Cels. Lib. III. Cap. xxii. pag. 167.

(u) De sanitate tuenda Lib. IV. Cap. iv. Charter. Tom. VI. pag. 121.

(w) Praedi&. Lib. II. Cap. iv. Charter. Tom. VIII. pag. 813.

adeft liquidum bonum nutrititium, fequitur neceffario, quod & vafa, quorum efficacia illud liquidum paratum fuit, omni notabili vitio caruerint; adeoque patet, vitium univerfale in vafis non poffe adefle, quamdiu liquida bona funt.

Verum quidem eft, quod nimia contractilitas, vel laxitas, in vafis obfervari poffit, de quibus ante ad numeros hic citatos dictum fuit; fed & fimul conftitit, humores brevi degenerare a fanitatis conditionibus, dum vafa, vel nimis laxa, vel nimis ftricta, funt. Particulare quidem impedimentum adefle potefit in quibusdam vafis, recepturis materiam nutrititiam; ut dum v. g. oscula vaforum lacteorum, in inteftina hiantium, a quacumque caufa impediuntur; vel cifterna lumbaris, aut ductus thoracicus in fuo decurfu, a tumore vicino comprimitur. Talis cafus apud *Whartonum* (*) legitur de generoso viro, qui in flore aetatis, ex equo delapfus, validam lumborum contufionem paffus fuit, & post varia mala tolerata totus emaciatus, tabe confectus, periit. In cadavere inventus fuit tumor feptem librarum, folidae fubftantiae, circa mefenterii exortum, pedem longus, fex pollices latus, craffus quinque, qui involvebat fua mole arteriam magnam, venam cavam, vafa emulgentia, plexus nerveos, renes fuccenturiatos, & glandulas lumbares. Videtur autem admodum probabile, quod tantae molis tumor, in tali loco haerens, impediverit chyli & lymphae iter per cifternam lumbalem & ductum thoracicum, materiam ergo nutrititiam, vel integre, vel faltem magna parte, interceperit; fimulque effecerit, quo minus lymphae commode in ductum thoracicum potuerit venire, chylumque diluere, antequam fanguini venoso miftus per pulmonem fluxerit; & ideo forte varia tubercula in pulmone nata fuerunt, quae erant fimilis fubftantiae, ac tumor ille in abdomine repertus.

§. 1172. **D**efectu facultatis applicantis nutritio univerfalis impeditur; fi vires circulantes funt nimis languidae, vel nimis violentae (92. ad 107.).

Licet autem liquidum nutrititium bonum & vafa omnia pervia fuerint, nec nimis laxa, nec nimis rigida; facile patet, ad nutritionem requiri, ut ad fingula loca corporis nutriendi deferatur liquidum nutriens, & particulae defectum perditorum restauraturae applicentur illis locis, in quibus haec iactura facta eft. Ad hoc autem motus liquidorum requiritur, & quidem adeo moderatus, qualis in perfecta fanitate adeft; tunc enim obfervatur, quotidie corpori reddi tantum & tale, quantum & quale per ipfius fanitatis actiones perierat. Si motus languet, tunc plura manent in corpore, quae fecedere debuiffent & expelli; nec debita vi moleculæ liquidi nutritivae applicantur ad loca, quae debebant restaurari (y): unde corpus reple-

(*) *Adenograph. Cap. xi. pag. 50. & feq.*

(y) *Vide Inftit. H. Boerh. §. 462.*

pletur quidem, sed non bene nutritur, nec in debito conservatur robore. In stabulis quiescens equus, lauto abundans pabulo, repletur & pinguescit, sed ad labores invenitur minus validus, quam dum moderato cursu exercetur. Econtra nimio exercitus labore equus macilentus redditur, & tandem debilis omnino, dum per motum nimis validum plus quotidie de corpore perit, quam redditur per alimenta assumpta. Ubi enim nimia rapiditate humores moventur per vasa, tunc major fit attritus ad vasa, adeoque plura deteruntur; simul non datur tempus, ut liquidi nutrientis moleculae applicentur locis, ubi similes particulae deficiebant, dum nimis accelerato motu praeterlabuntur ilico. Hinc intelligitur ratio, quare in morbis, in quibus languet circulatorius humorum motus, tumeant corpora; & econtra in morbis, quos comitatur febris acuta, tantum pereat de corporis mole, ut videamus, succis plenos & obesos homines intra quatuordecim dies reddi exsuccos & macilentos per febrim acutam continuam, a qua resurgunt debiles. Simul etiam notandum est, quod per nimis languidum, aut nimis celerem, humorum per vasa motum, brevi degenerent liquida, & ad debitam nutritionem minus apta reddantur. De excessu autem & defectu motus circulatorii antea, ad numeros in textu citatos, actum fuit.

§. 1173. **E**x quibus diagnosis morbi facilis: prognosin firmat consideratio causae, durationis, effectus, gradusque mali.

Diagnosis cachexiae facilis est, cum externa corporis species, a sanitatis consuetudine degenerans, etiam artis medicae imperitis hujus morbi praesentiam testetur; uti ad §. 1166. dictum fuit. Verum ad §. 1169. monitum fuit, duplici modo malum corporis habitum, sive cachexiam, a bono corporis habitu, qui in fanitate adest, recedere. Vel enim sensim pereuntibus liquidis & solidis partibus corporis, nec restitutis per nutritionem, exsuccum contabescit corpus; tuncque multi Medici maluerunt atrophiam, marcorem, marasmmum vocare, aut & siccam tabem. Vel econtra turget corpus humoribus, sed crudis, & a sanitatis legibus omnino degenerantibus; tunc totus corporis habitus tumidulus est, simulque vitiatum color cutis externae, uti & reliqua signa, adsunt, quae §. 1170. enumerata fuerunt, adeoque hic non repetenda.

In Prognosi autem hujus morbi ad plura attendendum est: variat enim ratiō causae. Ubi v. g. a malo victu (§. 1168. 1.) ortum duxerit cachexia, per purgantia, aut vomitoria, prudenter adhibita, si expellatur indigestorum saburra, in primis viis haerens, & deinde bono utantur victu tales aegri, restituuntur feliciter. Patet hoc in urbibus obsessis, ubi ob annonae penuriam incongruo coguntur uti victu, & multi cachectici fiunt; obsidione soluta, bonis refecti cibus, restituuntur plurimi: soli illi fere pereunt, quorum viscera corrupta sunt, vel qui nimis avidè ingurgitant cibos, etiam optimos; tunc enim nimia alimentis copia debiles vires opprimuntur,

non instaurantur. Magnum hominum numerum in hunc morbum incidisse novi ante paucos annos, dum, annonae penuria pressi, pane uti cogebantur, ex furfuribus copiosis, farina pauca, arborum corticibus, scobe ligni, parato. Postquam autem optima cerealia subministrata fuerant miseris illis, emerferunt plurimi. Ita pariter, ubi a defectu motus animalis morbus subrepat sensim, curantur omnes, qui iners otium cum vita laboriosa permutare sustinent. Dum circa tempus pubertatis cachecticae virgines pallido sic dicto morbo laborant, intra paucas septimanas curam promittere semper ausus fui, & stabilem sanitatem, modo vellent renatas ex limaturae ferri usu vires salubri corporis motu conservare, & a potibus aquosis tepidis abstinere, qui robur solidarum partium corporis enervant. Verum huic consilio non semper morigeras esse tales aegras, inprimis opulentiores, dolent saepe Medici. Ubi autem a vitio visceris cujusdam purulento, scirrhuso &c., cachexia oritur, tunc non potest sanari morbus, nisi causa tollatur; quod difficillimum est, & saepe omnino impossibile, adeoque tunc & mala sequitur Prognosis.

Durationis autem ratione pariter variat Prognosis: facile enim superatur in initio, nisi ab immedicabili causa oriatur, morbus, dum humores a sana indole incipiunt recedere, nondum tamen penitus degeneraverunt. Ubi enim hoc factum est, tunc merito *Aretaeus* (z) hanc statuit Prognosis: *Morbus hic vix sanabilis est, malumque longissimum: longo enim gignitur tempore, neque ab uno corporis vitio, neque ab uno viscere, sed omnium est conversio in deterius. Quocirca ab hac nascentes morbi inevitabiles sunt, hydropes, phthises, colliquationes; siquidem mali habitus causae sunt germanae (causis) colliquationis.* Ubi enim omnes humores morbosus sunt, omnium viscerum functiones admodum labefactatae, languidam vitam trahere possunt miseri, sed tot malis tandem succumbere debent.

Effectus autem consideratio pariter ad Prognosis requiritur, prout horum illorumve viscerum functiones magis laesae fuerint. Si enim v. g. cachecticis accedat vertigo, memoriae imbecillitas, tremor, somnolentia, metus est, ne lenti, vel & aquosi humores, in encephalo incipiant accumulari; unde apoplexiae metus instat; uti dictum fuit pluribus §. 1010. 2. γ. Si ad minimum corporis motum anhelare incipiant, & fere suffocentur, pectoris cavum similibus repleti concluditur, vel & ipsum pulmonem: quam ancipitem autem eventum talia mala habeant, postea ad §. 1219. 1220. patebit. Notaverat *Aretaeus* (a) edaces quandoque esse cachecticos, & tunc videtur adhuc meliorem curae spem habuisse; verum, *quum crudis succis totum corpus repletum fuerit, & ciborum appetentia evanescat, cachexia sic usque ad ventriculum grassante, & affectu jam summum fastigium obtinente, tum sane tumidi fiunt, imbecilles, & ad omne opus abjecto prostratoque animo &c., tunc funestum morbi exitum credit inevitabilem.*

Gra-

(x) De caus. & sign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. xvi. pag. 47.

(a) Ibidem.

Gradus autem cachexiae ex duratione morbi & effectibus observatis definitur.

Praeterea optime notavit *Aretaeus* (b), varias aetates in Prognosi considerandas esse: *Aetates hujus morbi feraces sunt senectus, neque evadunt: pueri, & celeriter pati idonei sunt, & liberantur facilius: florentes aetate baud admodum huic malo obnoxii sunt, non tamen omnino facile sanantur.* Observationes practicae hoc etiam confirmant: senes enim, licet sani, tandem vergunt in marasmm senilem immedicabilem (vide §. 55.). Et monuit *Hippocrates* (c) sequentia: *Senes juvenibus quidem plerumque minus aegrotant: quicumque vero illis morbi diuturni oboriuntur, cum iis frequentius simul intereunt.* Voraces pueri saepe cachectici fiunt, sed liberatis a faburra aggesta primis viis, dein bona diaeta, & lenibus roborantibus, solent plerumque restitui, nisi neglectum ab initio malum altiores jam radices egerit. In florenti autem aetate, vegeto & firmo jam corpore, vix, nisi a gravioribus causis cachexia inducitur, & hinc non semper facile sanantur.

§. 1174. **Q**uin patet etiam, curationem quidem requirere 1. aliquando nimis acris, fluidique mitigationem, inspissationemque modicam. 2. Tenacis, haerentisque, dissolutionem atque fluxilitatem. Sed quum a tam variis causis haec duo oriri queant (1168. 1169. 1170.), imprimis necessarium esse pro harum diversitate variare & medicamenta, & modum his utendi.

Consideratis illis, quae spectant causas cachexiae, ejus effectus varios, hujusque morbi Diagnosin & Prognosin, sequitur, ut de curatione agatur. Verum uti ex praecedentibus patuit, quandoque in cachexia humores sic degenerant, ut tenuiores redditi non coërceantur vasis, sed per varias vias elabuntur de corpore, sicque marasmm inducant: contra vero frequentius contingit, ut viscidiores solito humores impediunt liberum motum per vasa, vel saltem difficiliorem reddant; unde vel stagnando in cavis majoribus & minoribus corporis, vel vasa distendendo, corpus tumere faciunt. Duplex ergo est indicatio curatoria in hoc morbo, atque utraque haec considerationem meretur.

1. Fuerunt quondam Medici in illa sententia, uti saepius dictum fuit, humores nostros non posse peccare nimia tenuitate, cum tenues humores liberrime per vasorum angustias transire possint; adeoque credebant, sic expeditissimam humorum circulationem obtineri. Hinc inculcabant omnibus, ut perpetuo diluerent sanguinem aquosis tepidis potibus, & in his reponerent summam prophylaxin ad omnes morbos. Inde tanta encomia potus theae, caffae &c., apud *Bontekoe* & alios leguntur. Verum quotidianae observationes practicae docuerunt Medicos, & imprimis illos, qui apud Batavos.

medi-

(b) Ibid. pag. 48.

(c) Aphorism. 39. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag. 79.

medicinam exercent, ubi abusus potus aquosi tepidi copiosi admodum invaluit, nullam observari frequentiore causam cachexiae, quam perpetuam potus aquosi tepidi ingurgitationem: minus inde afficiuntur, qui valido corporis motu distant quotidie illud aquosum ingestum, & corporis exercitio robur addunt fibris solidis; caeteroquin ab aqua tepida brevi nimis laxis futuris (vide §. 35. 3.). Verum mulieres, imprimis sedentariam vitam agentes, pallido inde laborant morbo, menstruis copiosissimis diffluunt, steriles quandoque redduntur, ob perpetuum fere fluorem album madefcente semper flaccido utero; vel si conceperint, frequentes abortus patiuntur. Non consideraverunt illi viri, qui humorum perpetuam attenuationem adeo laudabant, liquidorum sanorum indolem: in sanissimis & robustis hominibus sanguis densus est, & concrefcens ilico in solidam massam, dum vasis apertis exit; in debilibus autem & valetudinariis longe dilutior sanguis apparet, longe minus concrefcens. Si vel hoc solum observatum practicum considerassent, vidissent facile, quod nimia dissolutione humorum homo sanus & robustus reddatur debilis & valetudinarius. Practerea singulis humoribus debet adesse debitus spissitudinis gradus, ut maneat in vasis suis; si enim sanguis ruber aequae tenuis redderetur ac serum sanguinis, vasa sanguinea fierent vacua; si serum sanguinis adeo tenue redderetur ac est lymphæ, quae per vasa cutis exhalantia transire potest, exhauriretur brevi totum corpus. Patet ergo satis, peccare posse humores nostros nimia tenuitate, dum a sanitatis conditionibus manifeste sic recedunt. Cum autem sanguinis crassissima pars, rubra nempe, in arteriis & venis maximis corporis contenta, motum a corde & arteriis recipiat, receptum reliquis communicet, simulque a densissima hac parte sanguinis, ad vasa maxime resistentia atrita, calor sanus sustineatur, & communicetur toti corpori, nimis diluto sanguine per aquosa, simulque flaccidioribus redditis solidis per eadem, languidior fit humorum motus, & minuitur calor; unde non difflabitur facile hoc aquosum de corpore, sed manebit, vasa distendet, & in cavis corporis incipiet accumulari, sicque cachexiam aquosam, sive hydropem, producere.

Verum praeter illam nimiam tenuitatem humorum, quae ab imprudenti diluentium usu nascitur, & alia fluiditas morbosa liquidorum observatur, quae fit, quia vel non satis condensantur humores per efficaciam vasorum & viscerum, vel morbosi quid miscetur fluidis, quod debitam illorum consistentiam tollit.

Certum est, chylum, ex alimentis assumtis paratum, habere minorem densitatem, quam sanguinem rubrum, ejusque serum: supernatat enim chylus sanguini de venis educto, & repetito circuitu per vasa & viscera corporis tandem densior redditur, & in nostram naturam mutatur. Videtur autem statui posse, pulmonem sua actione quam maxime conducere ad hanc chyli immutationem (d), cum omnis chylus vim & efficaciam pulmonis
pati

(d) H. Boerhaave Instit. Med. §. 208.

pati debeat, antequam cum sanguine per arterias moveatur; & omnis humor vitalis totus quantus pulmones transeat, dum per alia viscera tantum certa portio transfluit. Praeterea aërta toti corpori omnibusque ejus partibus prospicit, dum una cum vitali sanguine liquidum nutriens distribuit per omnia: sed aërta omnem suum sanguinem a corde sinistro accipit, in quod pulmonales venae sanguinem per pulmonem transmissum evacuant. Unde videtur pulmo conciliare debitam densitatem chylo, illamque conservare in sanguine. Hinc patet ratio, quare pulmone affecto videamus toties marcescere totum corpus, licet nec per sputa, nec alias evacuationes sensibiles, multum perdatur de corpore: quandoque etiam sudores nocturni fiunt, ob humores nimis tenues nec satis densatos in pulmone, qui per vasorum cutaneorum oscula, tepore lecti magis laxata, elabuntur. Cum autem eadem actio, quae chylum condensat, & similem reddit nostris humoribus, blandam simul indolem conciliet omnibus (liquida enim sana non sunt acria), patet ratio, quare majorem tenuitatem humorum, a tali causa natam, soleat comitari acrimonia, quae mitigationem poscit, dum nimia fluiditas modicam inspissationem requirit.

Quandoque morbofi quid cum humoribus fluit per vasa, quod debitam illorum consistentiam tollit, nimiamque fluiditatem inducit: hoc tam in morbis acutis, quam chronicis, observatur. Sic antea, ubi de febre continua putrida dicebatur, ad §. 730., notatum fuit, quandoque acrem stimulum, vel corpori applicatum, vel ex degenerantibus humoribus in ipso corpore natum, febrem excitare, quae sanguinem reddit longe fluidiorem debito, & periculosas haemorrhagias producit. Ita *Wepferus* in petechialibus & malignis febribus observavit hoc contigisse, viditque Ichthyocollae gluten profuisse, sanguinem nimis tenuem incrassando. In variolis confluentibus pessimis fit quandoque putrida humorum dissolutio, uti postea in hujus morbi historia dicitur; tuncque vidit *Sydenhamus*, spiritum vitrioli, potui communi mistum, egregie profuisse; sed constat experimentis chemicis, acida fossilia humores plerosque nostri corporis inspissare. In chronicis morbis similia observantur: si enim, impedito libero bilis exitu in duodenum intestinum, illa regurgitet in sanguinem, icterus fit; qui, si diuturnus fuerit, soluto toto sanguine per bilem perpetuo admistam, immedicabilis nascitur hydrops. Ubi vomica purulenta in corporis interioribus haeret, mora tenuius & acrius redditum pus venis resorbetur, totumque sanguinem solvit ita, ut putridissima oriatur diarrhoea, brevi totum corpus exhauriens, & lethalis, uti ad §. 1188. in Empyemate dicitur, & in Phthisi §. 1206.

Patet ergo ex omnibus hactenus dictis, in cachecticis satis frequenter adesse humorum nimiam tenuitatem, quae corrigi debet, ut fiat sanatio.

2. Patuit quidem, humores nostros certum densitatis & cohaesionis gradum habere; debet tamen haec cohaesio molecularum, quae fluida nostri corporis constituunt, talis esse, ut superari possit per vires cordis & arteriarum, caeteroquin haerent in extremis vasorum, & obstructions facerent. Per quas autem causas talis viscositas nostris humoribus concilietur,

tur, §. 115. & sequentibus, ubi de obstructione agebatur, explicatum fuit. Si a motu circulari violento, & vasis fortibus, valide comprimentibus liquida contenta, lentor major & cohaesio inducatur humoribus, tunc adest spissitudo inflammatoria dicta: ubi autem a languente motu, vel laxato vase, aut minuta copia liquidi (§. 116.) major humorum viscositas nascitur, tunc frigidus lentor immeabilitatem humorum producit, de quo vide §. 72. Indicatio curatoria ergo est, ut illud tenax, quod in extremis convergentium vasorum haerere incipit, vel saltem non nisi difficulter transit, solvatur & reddatur meabile.

Cum ergo & nimia dissolutio humorum a variis causis pendeat, atque etiam nimia tenacitas, & praeterea utriusque hujus vitii comes possit esse acrimonia varia, patet satis, nihil generale hic statui posse, sed sollicita indagazione opus esse, ut cognoscatur, quale vitium in humoribus sit, & a quibus causis ortum: hoc autem cognito, tunc facile determinatur, quid agendum sit, & per quae. Sic v. g. si nimia tenuitas liquidorum a potus aquosi abusu nata fuerit, victus siccior, & omnia, quae laxata nimis vasa roborare valent, curam absolvent: contra, dum a morbofo miasmate soluti sunt humores, tunc illud enervare, vel corrigere, indicatio jubet: & visum fuit quandoque, aquae potum copiosum profuisse, qui in priori casu nocuisset. Pariter, ubi densitas inflammatoria humorum adest, laxanda sunt vasa, ut minus premant contentos humores: ubi vero frigidus pituitosus lentor praedominatur, augendum est vasorum robur. Idem etiam verum est de variis acrimoniae speciebus per diversa remedia corrigendis.

§. 1175. **M**axime curandum, ut victus sit ex his, quae liquidis sanis similia, facile transmittenda, causae singulari morbi adversa, aegroque inprimis grata sunt.

Ex ipsa definitione hujus morbi §. 1166. data constat, in cachexia depravari nutritionem, adeoque non aesse omnes conditiones requisitas, ut ingesta alimenta assimilentur perfecte nostris fluidis & solidis partibus. Verum ex ante dictis constitit (§. 1168.), non omnia alimenta aequali facilitate assimilari; imo quaedam non posse subigi, nisi a robustis, & quotidiano labore exercitis, corporibus, sed cachexiam facere in debilioribus: sponte ergo patet, quod cachecticis debeat procurari talis victus, qui facile subigi possit, imo liquidis sanis similis sit; & adeo simul tenuis, ut nullum obstaculum libero motui humorum per vasa nascatur, dum chylus, ex ingestis paratus, fluit cum sanguine. Ex quibus autem alimentis talis victus parari queat, antea ad §. 28. 1., uti & ad §. 599., dictum fuit.

Seliguntur autem ex illis alimentis talia, quae opposita sunt causae singulari morbi: v. g. si lenta & frigida cacochymia comitetur cachexiam, a farinosis lentis in victu abstinemus, uti & a gelatinis, ex animalium partibus coctione cum aqua paratis, ne humorum nimiam tenacitatem tali victu augeamus. Econtra si nimiam ob tenuitatem humorum depravetur nutritio,

tio, & lento marafmo hinc tabefcat corpus, tunc talia profunt, modice inſpiſſando humores nimis tenues. Si aquoſa colluvie turgere incipiat corpus cachecticum, tunc juſcula carnum vel omnino non, vel parca faltem copia, dantur; & potius adhibentur carnes juniorum animalium aſſatae, piſces fluviatiles, aſſi pariter, panis biſcoctus, cum potu pauco, ſed meraciori, ut in totum ſicciori victu utatur talis aeger. Idem etiam verum eſt de varia acrimonia, quae cachexiam comitatur: ſi enim acida adſit acrimonia, uti toties in junioribus contingit, tunc ova, jura carnum, gelatina eboris, cornu cervi &c., profunt, quia ſponte ſua in acidum non vergunt: & contra, ſi in alcalinam putridam indolem potius degenerent humores, lactinia, decocta panis, hordei, avenae &c., addito vino acidulo, profunt; & a carnis, ovis, piſcibus, abſtinetur. Vel ſi juſcula carnum dentur, additur ſuccus citri vel aurantiorum, aut cum hordeo, avena, oryza &c., decoquantur, ut minuat ſe facilis horum in putredinem degeneratio.

Simul etiam cavendum eſt, ne majori copia ſimul alimenta, licet optima, ingerantur; gravantur enim ilico debilia haec corpora, nec reficiuntur inde: repetitis autem vicibus, & minori copia, ſi exhibeantur, pulchre profunt. Neque recedendum ab hac cautela, licet cachectici appetitu valeant; quod contingere quandoque novimus, & *Aretaeus (e)* jam notavit, dicens: *Multos utique cibos appetunt, edaces admodum ſunt: celerior concoctione diſtributio fit crudiorum magis, quam concoctorum.* Et licet exhausta per marafmum fere corpora celerioſam repletionem poſcere viderentur, tamen non debent multa ſimul ingeri, ſed ſenſim; ſi videmus facile ferri ab aegris ingeſta, copia prudenter augeri poteſt, ſed lente, ſecundum monitum *Hippocratis (f)* dicentis: *Quae diuturno tempore attenuantur corpora, tarde renutrire oportet.* Certum enim eſt, quod, niſi bono victu utantur cachectici, & Medicis morigeri eſſe velint, medicamentis parum proficiatur. Quoties non vidi mulieres ob abuſum potuum aquoſorum cachecticas, dum feliciter curatae fuerant, in eundem morbum relapſas fuiſſe, & iteratis quidem vicibus, tandem penitus incurabiles, dum nolebant ab his potibus abſtinere!

Interim tamen, non nimis moroſus ſit Medicus in praefcribenda diaeta, ſimulque ſemper attendat, ut eligantur talia, quae aegro grata ſunt: facilius enim digerit ventriculus illa, quae palato placent. Aliquam in his Medicorum indulgentiam laudat *Hippocrates*, uti ad §. 599. notavi, dum dicit: *Paulo deterior tum potus, tum cibus, ſuavior tamen, melioribus quidem, ſed ingratoribus, praefereendus.* Non quidem in omnibus ſerviendum voluit aegrorum cupiditatibus, ſed aliquid indulgendum eſſe, ſi non directe repugnet indicationi curatoriae. Similiter de ſtomachicorum curatione agens *Aretaeus (g)* monet, aegrorum deſideriis Medicum indulgere debere in rebus,

(e) De cauſ. & ſign. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. xvi. pag. 47. (f) Aphor. 6. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag. 47. (g) De curat. morb. diuturn. Lib. I. Cap. vi. pag. 132.

bus, quae non magnopere nocent. Sic v. g. si cachecticus, in quo humores videntur tendere in acrimoniam alcalinam, jura carniū desideraret, vel & ipsas carnes, & forte ex consuetudine his solis fere delectaretur, addito succo citri vel arantiorum, concedi haec possent. Aliquoties vidi, cachecticas foeminas aceto delectari quam maxime, licet nulla putredinis signa adessent; imo potius in primis viis acida acrimonia quandoque ex ingestis nasceretur: dedi pulveres absorbentes ante cibum, sicque grata fragrantia aceti reficiebantur tales aegrae, & acidum aceti enervabatur ab absorbentibus jam in ventriculo haerentibus. Attentus & peritus Medicus in multis casibus poterit sic aegris placere, & tamen indicationi curatoariae satisfacere: imo longe magis morigeros vidi aegros, qui indulgentem Medicum nacti erant, dum credebant, talem nihil denegare unquam, nisi quod absolute noxium erat: contra, dum in levissimis etiam auctoritate sua pertinaciter utitur Medicus, morosi aegri etiam in gravioribus ejus consilium spernunt.

§. 1176. **T**um ut optime digeri queant, condimentis, potu vinoso, exercitio, aëre, procurandum.

Quamvis optimi cibi dati fuerint, languet saepe ventriculi & intestinorum actio in ingesta; unde non satis elaboratus chylus actione horum viscerum paratur: pulchrum effectum tunc faciunt omnia illa, quae grato stimulo possunt languidas ventriculi & intestinorum vires excitare, unde talibus condiri tunc solent cibi.

Aromata, sal, acetum, succus citri, arantiorum &c. solent condimentis praecipuam materiam dare; simulque talia eliguntur, quae singulari humorum degenerationi opposita sunt.

Acida condimenta eliguntur, si humores in alcalinam putredinem vergant; & ab illis econtra abstinendum erit, si acida acrimonia praedominetur: tunc enim aromata, allia, cepae, sinapi, commendantur, quia in his sal volatilis alcalinus adest, qui contusis his bulbis & seminibus quaquaversum exhalat, & adstantium nares oculosque ferit, saepe non sine molestia: eadem satis conveniunt, ubi mucosa frigida cacochymia adest.

Vini pariter insignis usus est, si aqua plus minusve dilutus pro potu communi usurpetur. Iis, qui affueti sunt cerevisiam potare, facile illius usus conceditur, & inprimis generosioris: videtur enim cerevisia fermentata spiritus suos tenaciori parum materiae irretitos habere; hinc durabilem magis effectum solet praestare quam vinum. *Momma* dicta *Brunsvicensis*, quae est cerevisia meracissima, & verum quasi Cereris extractum, bis terve de die ad unciam unam aut alteram data cum pane biscocto, languidissimos quandoque curavit morbos, uti antea ad §. 75. monui. Pulcherrime prodest, si in prandio & coena post sumptum cibum, pauculum fumatur de vino meraco, sed molli, intingendo panem biscoctum, qui dein deglutitus miro modo ventriculum roborat. Vina illa, oleosa dicta, ut sunt Hispanica, & Hungarica, meraciora, pulchre huic scopo serviunt.

Quan-

Quantum autem faciant corporis exercitia ad feliciorē digestionem ciborum, quotidianis observatis constat, dum videmus, operarios facillime digerere durissima edulia, a quibus sedentariam vitam agentes homines gravarentur quam pessime. De hac re antea §. 25. & §. 28. dictum fuit.

Cum autem aërem perpetuo cum cibis & potibus deglutiamus, singulisque vitæ momentis inspiremus, patet satis, multum conferre ad sanitatem aërem purum & salubrem: præcipue cum constiterit per experimenta pulcherrima celeberrimi *Hales*, aërem non tantum permixtum haerere fluidis nostris, sed etiam notabilem partem solidarum partium nostri corporis constituere. Hinc videmus, miseros homines, qui diu carceribus inclusi haerent, omnes fieri cachecticos, nec sanari facile posse, nisi liberiore aura illis frui concessum fuerit. Quantum dolent sæpe Medici & Chirurgi, etiam peritissimi, quod vix sanare possint aegros in nosocomiis decumbentes, dum similes morbos optimo cum successu tractant extra nosocomia. Ubi enim ingens decumbentium numerus adest, tot exhalationibus morbofis, putridis, inquinatur aër, quem respirare coguntur miseri, ut fere omnes cachectici fiant, antequam a vulneribus suis curentur.

In nosocomiis castrensibus, & navibus bellicis inprimis, magna toties ab hac sola causa oritur calamitas. Optime ergo meriti sunt de genere humano, nec satis laudari possunt, egregii illi viri, qui facilem satis artem docuerunt, quo aër in navibus & nosocomiis renovari possit, sicque purior reddi (*b*). Appetitum auctum, digestionem faciliorem, magnamque corporis alacritatem, sentiunt omnes, qui, postquam tota hyeme fumosa in urbe latuerunt, verno tempore ad amoeni gaudia ruris redeunt. Summum hinc remedium est, in aëre puro, campestri, ventis perflato, degere; inprimis in loco a paludibus & stagnantibus aquis remoto. Unde etiam videmus, peritos in arte Medicos, simulac vernus tepor adspirat, languentes chronicis morbis aegros rus ablegare, ut puro fruantur aëre, & simul frequentiores habeant occasiones salubri motu corpus exercendi, per ambulationes, vectiones, equitationes &c.

§. 1177. **U**t vero organa primarum Coctionum itidem bene disponentur, leni digestivo, vomitivo, purgante, roborante, prospiciendum.

Fere semper solent in cachecticis primæ viæ gravari plus minusve indigesta saburra, & lenta pituita: indicatio curatoria jubet, ut hoc gravans expellatur de corpore. Si appetitus deficiat, & nausea adsit frequens, lenne vomitorium datum pulcherrime prodesse solet: si in intestinis similis hæreat materia, blando purgante, sed repetitis vicibus sumto, eliminatur tuto, simili fere modo, ac in cura scorbuti ad §. 1160. dictum fuit. Inter-

(*b*) Vide Nouvelle methode pour pomper le mauvais air &c. par *Samuel Sutton* &c. Paris in 8°. 1749.

termedio autem tempore, ubi purgantia non exhibentur, dantur talia, quae omnem lentorem fundunt & attenuant. *Sal polychrestus*, *tartarus solubilis*, *tartarus regeneratus*, & similia, in aqua quadam stillatitia aromatica, uti v. g. aqua menthae, absinthii &c., soluta, addito melle, vel & oxymelle scillitico, si major visciditas adfuerit, praecipua sunt; ubi per haec mobilis reddita fuit & soluta materia viscida, longe facilius per cathartica leniora expellitur.

Simul etiam conducunt illa, quae inertem ventriculum roborant, & leni stimulo aromatico agunt; inprimis quando jam maxima pars saburrae, in primis viis haerentis, expulsa fuit: *absinthium*, *mentha*, *centaurium minus*, *gentianae radix*, *calamus aromaticus*, &c., forma conservae, vel vini medicati, si exhibeantur, pulchre profunt. Simili usui serviunt, *myrrha*, *opopanax*, *galbanum*, *sagapenum* &c., forma pilularum si deglutiantur omni trihorio vel quadrihorio ad sex vel octo grana; sic enim tota die fragrans aroma haeret in ventriculo & intestinis, simulque omne lentum attenuatur. Tincturae officinales ex his paratae, Elixir illud proprietatis dictum in officinis, aliaque similia, pariter exhiberi possunt, sicque datur occasio variandi formulas, licet eadem indicatio curatoria maneat; quod magnam utilitatem habet inprimis in morbis chronicis curandis, dum aegri pertaesi longae curationis saepe alia remedia postulant.

§. 1178. **E**t ubi horum usu viae laxatae, materies morbosa attestenda erit, tum attenuantibus, diureticis, sudoriferis insistendum.

Per eadem autem haec remedia & bonum victum (§. 1175.) caveri poterit, ne similis saburra denuo colligatur in primis viis. Verum videmus, cachecticos saepe turgere toto corpore, dum jam in leucophlegmaticam cacochymiam vergunt; tuncque vel iners aqua, vel lentum mucosum, praedominatur in sanguine, quod etiam vel corrigi debet, vel expelli. Correctio inprimis fit, aucta vasorum actione in contentos humores, de qua re sequenti paragrapho dicetur. Verum quandoque tanta abundantia cacochymiae est, ut expulsiōe ejus opus sit, saltem pro magna parte, ut vasa minus distenta robur acquirere possint, sicque facilius mutare humores degeneres in sanam indolem. Cum autem in sanis hominibus superfluum aquosum, & cum hoc alia plura, quae relicta nocerent, per cutis spiracula, vel urinae vias, exeant de corpore, patet satis, binas illas excretiones promovendas esse, ut sanguis depuretur. Imo observatur plerumque in cachecticis, urinae copiam minui, dum totus habitus corporis tumere incipit, simulque vix perspirare haec corpora, cum tota cutis sicca sit, & vix caleseat, vel saltem non satis, ut insensibilis vaporis forma expellantur humores superflui; unde sub cute in tunica cellulosa incipiunt colligi, sicque tumorem leucophlegmaticum producant. Cum autem tennes debeant esse humores, ut exeant per minima haec vasorum cutaneorum

rum orificia, & transeant per fistulas renales, hinc in usu attenuantium modo laudatorum pergendum est satis diu, & dein promoveri possunt hae excretiones per sudorifera & diuretica remedia.

De sudoriferis, & variis illorum classibus, videantur illa, quae ad §. 1188. & sequentes habentur in Institutionibus Medicis. Diuretica enumerantur ibidem §. 1220. & sequentibus; inter quae tamen vix inveniuntur certiora illis, quae ex scillae bulbo amarissimo parantur; quod remedium veteribus Medicis adeo frequenti in usu fuit: acetum enim scilliticum, vinum scilliticum, oxymel scilliticum, laudaverunt ubique: neque tantum vi diuretica pollet, sed & potentissime incidit & attenuat omne lentum viscosum; adeoque dupliciter prodest. De ejus usu adhuc dicitur in *Capitulo de hydrope*.

Sponte autem patet, sudorifera & diuretica tantum locum habere in cachexia, quae in leucophlegmatiam vel hydropem anasarcam vergit; non vero ubi marasmo exsuccum tabescit sensim corpus; ibi enim haec nocerent.

Quidam Medici fuerunt in hac opinione, cacochymiam tuto minui posse per sanguinis missiones; cum sic crederent vitiosum cruorem tolli, dum per bonum victum restitueretur interea novus & melior sanguis. Jam apud *Celsum* (i) hujus methodi mentio fit: in cura enim cachexiae, postquam laudaverat evacuationes per alvum, sudores &c., addit: *Si nihil reliqua proficiant, sanguis mittendus est; sed paulatim, quotidieque, pluribus diebus, cum eo ut caetera quoque eodem modo serventur*. Si autem consideretur, per sanguinis missionem educi illud, quod aptum erat transire per angustias arteriosas in venas, illa vero, quae stagnant ob lentorem, non sic educi, sed manere in corpore, praeterea, uti constitit in antedictis (vide §. 25. 1.), jacturam nimiam sanguinis impedire assimilationem ingestorum in naturam liquidi vitalis sani, patebit, non facile minui posse cacochymiam per venae sectiones, simulque restitutionem perditorum impediri, dum vitalis sanguinis copia, jam deficiens in cachecticis, per repetitas venae sectiones adhuc ulterius minuitur. Minime tuta ergo haec curandi methodus videtur.

§. 1179. **U**ltimo Chalybeatis utendum, Alcalinis, Saponatis, cum exercitio cursus, ventionis, frictionis, balnei.

Postquam per modo dicta maxima pars cacochymiae subducta fuerit de corpore, tunc semper adest adhuc magna flacciditas partium solidarum, & nisi illis robur addatur, brevi in cachexiam relabuntur tales aegri. Quomodo autem, & per quae, roborentur partes solidae nimis debiles, antea ad §. 28. dictum fuit; imprimis ibi laudatus fuit usus limaturae ferri, cujus in tali casu mirabilis efficacia est. Imo in praxi numerosissimos casus vidi, ubi solo hoc remedio, aromatibus gratissimis juncto, superabatur cachexia, lenibus eva-

cuan-

(i) Lib. III. Cap. xxii. pag. 169.

quantibus tantum per tres quatuorve dies prius exhibitis, ut nempe primae viae ab omni faburra mucosa & indigestibili materia liberae forent. Manifeste enim tunc videmus, non requiri, ut per continuas evacuationes humores cacochymici tollantur; sed, aucto vasorum robore & actione in fluida mutari illud semicrudum cum sanguine fluens, & perfici in liquorem vitalem sanum. Alia occasione §. 75. 5. jam notavi, subsidere sensim laxum corporis tumorem ab usu ferri, pallorem mutari in sanum & vividum rubrum colorem, agilitatem redire torpidis & segnibus antea membris, absque ulla evacuatione illius lenti glutinosi, quod praedominabatur in humoribus; idemque *Galen*i auctoritate confirmatum tunc fuit, qui prudenter monuerat, frigidam & lentam pituitam non semper debere evacuari, sed potius permutari in bonum sanguinem, quod pulchre perficit ferri usus; nec fallit eventus, modo viscerum integritas adsit. Si enim corrupti quid aut purulenti in visceribus lateat; aut scirrhusa adsit durities, tunc nunquam aliquid boni a limaturae ferri usu observare potui; uti nec, quando tenacissima atra bilis, visceribus abdominalibus impacta haerens, cachexiam produxerit: aquarum autem medicatarum usus; quae ferrum inimitabili per artem modo solutum, gerunt, in tali casu saepe adhuc cum fructu tentatur.

Sales autem alcalini, & saponis ex alcalinis salibus & oleis simul unitis parati, magnam efficaciam habent in solvendis tenacibus & viscidis, uti ad §. 135. dictum fuit: verum minus conveniunt illo tempore, dum ferro utuntur tales aegri. Limatura ferri enim in acidis vegetabilibus solvitur facillime, sed si addatur alcali tali solutioni, praecipitatur ferrum, & ochrae flavescens speciem refert, quae, mucosae primarum viarum irretita, cum illo concrevit in massam vix solubilem, sicque saepe multas molestias producit. Ob hanc causam ab illis abstinemus eo tempore, dum limatura ferri utuntur cachectici, illamque vino infusam, aut cerevisiae generosiori & meracae, exhibemus; vel si in substantia exhibeatur, vinum vel cerevisiam talem superbibendam suademus. In victu etiam ob eandem causam laudantur tunc talia, quae ex sua natura in acidum potius vergunt, & contra vitantur talia, quae in alcalinam putredinem nimis prona sunt.

Nisi autem sanati jam cachectici salubri motu corpus exerceant, fere semper relabuntur in eundem morbum. Toties dolent Medici, curatas a chlorosi puellas, dum nolunt, inprimis opulentiores, inertem vitam cum laboriosa permutare, post paucos menses aequae languidas reddi, ac ante fuerant. Sed ille motus potest imperari sanatis jam, non autem ubi morbo propefecto languent; nam impossibilis foret; atque etiam periculo non careret, si per subitum motum, & ultra vires auctum, stagnantia simul ac semel circulantibus humoribus miscerentur; brevi enim haec pulmonem infarcirent lentore suo, & suffocationis periculum facerent. Videmus sic, leucophlegmaticos, simulac citatori gressu incedere, aut acclivia loca ascendere, tentant, statim anhelos pectore suspiria ducere, & fere suffocari, nisi gradum sistant illico. In tali ergo casu incipimus a frictionibus, primo lenioribus,

dein

dein fortioribus; &, ut simul laxa solida roborentur, panni lanei, imbuti vapore accensi succini, mastiches, olibani, & similia, ad has frictions adhibentur; deinde viribus parum jam auctis suademus aegris, ut se ipsos perfricent; sic enim frictioni additur muscularis motus hic adeo utilis. Optime hoc *Celsus* (*k*) monuit in cura hujus morbi, dicens: *Si infirmior est, gestari, ungi, perfricari, si potest, maxime per se ipsum, saepius eodem die, & ante cibum & post eum, sic ut interdum oleo quaedam adjiciantur calefacientia, donec insudet.* Auctis ulterius viribus, unctiones in rheda, equitationesque, successive adhibentur, donec firmum jam corpus propriis viribus moveri possit; tunc enim ad ambulationes & cursus procedere licet. Videri possunt & illa, quae §. 28. 2. de iisdem habentur: semperque inculcandum est serio talibus jam fanis, solam prophylaxin recidivae in bona diaeta & corporis exercitio consistere.

Balneum quidem a *Celfo* (*l*) laudatum fuit ad curandum malum habitum; sed videtur illud adhibuisse hoc scopo, ut dissiparetur pars cacochymiae gravantis per sudorem: interim tamen, cum plerumque simul adsit in cachexia laxa solidarum partium debilitas, quae per balnea aquosa tepida potius augetur, in tali casu minus convenire videntur, nisi aromaticis calefacientibus herbis additis corrigatur vis emolliens & laxans aquae tepidae. Certe si aquosum abundans in tali corpore distillandum sit per sudores, in laconico sicco si quotidie per aliquod tempus haereant tales aegri, melius hoc obtinebitur, quam balneo humido: si autem scopus sit, roborare nimis flaccidum corpus, balneum frigidum potius conducere, cui tantum confidit *Aëtius* (*m*) in hoc morbo curando, ut dixerit: *Quod si quis ad frigidae lavacrum adfuerit, compendio ad omnem mali curationem pervenerit.* Sed prudenter indicat, adfuescendum esse balneo frigido; nam simul & semel insolitum tale frigus applicare debilibus corporibus, prudentiae medicae repugnaret.

§. 1180. **H**aec autem ex variis peti, varie praeparari, applicarique, debent, pro causa proxima cognita.

Si considerentur illa, quae in enumeratione causarum cachexiae §. 1168. dicta fuerunt, satis patet, diversa, imo & oppositarum virium, remedia, ad curam quandoque requiri. Dum ob debilitatem nimiam solidarum partium tumet corpus viscidis humoribus plenum, tunc roborantia remedia locum habent: ubi autem soluti nimis humores abeunt de corpore, nec restituantur per ingesta, vasa contrahuntur, & lento marasmo perit corpus: in tali casu humectantia & leniter incrassantia remedia requiruntur.

Verum & ipsa remediorum praeparatio varia est in diversis. Si v. g. pallido morbo laborans puella inertis mucofa cacochymia humorum turgeat, ferrum in acido vegetabili solutum datur potius quam in substan-

(k) Lib. III. Cap. xxii. pag. 168.
Cap. xix. pag. 232.

(l) Ibid. pag. 169.

(m) Serm. X.

stantia, quia limatura ferri deglutita lento primarum viarum mucositate sic inviscari poterit, ut vel nihil omnino, vel parum tantum, agat. Contra vero, si acidum acre simul adfit in primis viis, tunc potius in substantia datur, quia & acidam acrimoniam mitigat, simulque in hoc acido solutum ferrum suos praestabit effectus.

Ita etiam ob easdem rationes applicatio remediorum varia erit: uti enim paulo ante dixi, si laxanda sint solida nimis rigida, aqua tepida, & inprimis vapor aquae calidae, summum dant remedium; & contra, ad roborandas partes nimis laxas, frigida aqua prodest, & longe plus quam creditur. Toties occurrit in praxi, quod tenerae constitutionis homines, a minima tempestatum variatione, cephalalgia, odontalgia, coryza &c., afficiantur, unde solent caput multum tegere, & fovere perpetuo tepore, cum inde aliquod levamen sentiant: verum tanto redduntur sensibiliores ad minimum frigus, & dum minus tecto capite egrediuntur, ilico minimam aëris vicissitudinem sentiunt. Plures curavi, dum persuadere potui, ut sensim minuerent capitis tegumenta, verno tempore incipiendo; dein levissime tantum tecto capite dormirent, & aestate omni mane faciem, collum, cervicem, aqua frigida lavarent; quod ubi per sequentem autumnum & hyemem continuaverant, sic firmabantur vasa superiora, ut ab omnibus illis molestiis liberi viverent postea, & aëris vicissitudines absque ullo damno ferre possent; praecipue si simul caverent, ne pedes unquam multum refrigerarent.

Patet ergo, Medicum ex cognitione causarum cachexiae eruere debere normam agendorum, adeoque saepe diversa methodo opus habere in curando hoc morbo.

§. 1181. **U**bi vero a nimia acrimonia consumptio, & tabes Cachectica, inquirendum in acrimoniae speciem, si fieri queat. 1. Per indagationem causae Cachexiae (1168.). 2. Temperie morbi, aegrique. 3. Symptomatum. 4. Excretorumque.

In sanitate, nec in liquidis, nec in solidis partibus nostri corporis, notabilis acrimonia deprehenditur. Sanguis sanus aliquid levissime falsi saporis habet, & tamen adeo blandus est, ut oculo instillatus nullam molestiam faciat. Imo bilis ipsa, quae tamen inter humores nostros maximam acrimoniam habet, ab oculo fertur facile. Urina sana quidem acris est, at est humor excrementitius, qui non manet in corpore, sed expellitur. Si carnes animalium sanorum decoquantur in aqua, dant mollia juscula; ex ossibus & carnibus animalium decoctis in aqua blanda fiunt gelatinae: cerebrum habet fatuum saporem, imo & reliqua omnia corporis viscera in aqua decocta nullam acrimoniam jusculis praebent. Unde patet evidenter, materiem nutritivam, ex qua restituuntur solidae & fluidae partes nostri corporis, necessario debere habere blandam indolem. Unde etiam videmus, chylum & lac, ex ingestis alimentis parata, blandi semper esse saporis, cum jam propius accedant ad assimilationem cum partibus nostri corporis.

Simul

Simulac ergo acrimonia in nostris humoribus nasci incipit, incipit depravari nutritio, & corpus marcescit.

Dum acida acrimonia laborant juniores diu, totum corpus miserrime contabescit, solo abdomine tumente, & infarcto, a reliquiis indigestis ciborum. Ubi in scorbuto inveterato acrimonia humorum magna adest, atrophiam sequitur, uti ad §. 1151. 4. notatum fuit. Dum in cancro exulcerato acris sanies, pro parte resorpta, sanguinem infecit, videmus torosa corpora vero marasmo exsiccari, licet debitam copiam optimorum alimentorum sumant. Unde patet, acrimoniam humorum posse causam dare consumptioni & tabi cachecticae, illamque in hoc morbo adesse nonnunquam. Quod & *Celsus* (n) indicavit, dum de hoc morbo agens dicit: *Huic, praeter tabem, illud quoque nonnunquam accidere solet, ut per assiduas pustulas, aut ulcera, summa cutis exasperetur.* Quod ab acrimonia majori humorum ad cutem delatorum fieri videtur.

Ut autem curatio rite procedat, prius debet cognosci acrimoniae praedominantis indoles propria, quantum per artem hoc indagari poterit: certum enim est, quandoque a latentibus causis marasmm induci. Si unius noctis spatio ob supplicii metum totus marcuerit homo, ita ut & canos haberet capillos (o), patet satis, a simili causa, licet leviori, talem marasmm produci posse longiori tempore. Videmus sic, homines, metu, tristitia, vel & perpetuis curis oppressos, contabescere sensim. In initio talis corporis mutatio, ab animi affectu producta, non potest adscribi majori humorum acrimoniae, sed certum est, magnas mutationes humoribus induci posse per animi affectus diu perseverantes, uti in melancholiae historia patuit; adeoque patet, & in tali casu ad humorum degenerationem attendendum esse, ut cognoscatur, & cognita emendetur. Unde consideranda erunt sequentia.

1. Causae antea recensitae fuerunt, adeoque indagandum, qualis ex illis huic morbo originem dederit; & an simul acrimoniae producendae apta fuerit, & quali: inprimis autem considerandum est, quali victu aeger usus fuerit. Sic v. g. in infantibus, solo lacte viventibus, merito suspicamur acrimoniam acidam. Ita etiam si falfamentis in victu usus fuerit antea copiose aeger, acrimonia muriatica accusatur. Idem de reliquis acrimoniae speciebus verum est.

2. In hominibus enim calidae temperiei, vel & post morbos acutos calidos toleratos, si cachexia succedat, novimus, humores in alcalinam putridam degenerationem vergere. Et contra in frigida temperie, vel & morbo chronico, potius in mucosam inertem visciditatem tendere, quae raro acrimoniam comitem habet, saltem in initio.

3. In genere dolor, sine signis motus aucti, & sine apparente obstructione majore, uti etiam erosio partium sine tumore simul praesente, dant signa acri-

(n) Lib. III. Cap. xxii. pag. 167.
pag. 1.

(o) Marcell. Donat. Lib. I. Cap. 1.

acrimoniae in humoribus (*p*). Non enim ubique acrimonia accusanda est, ubi dolor adest: videmus enim, acerbissimos dolores nasci a sola inflammatione in sanissimis corporibus subito, in quibus nulla signa acrimoniae humorum unquam fuerant observata. Sudans a labore homo gelidam affatim hauriat aquam, saepe intra bihorium acutissima laborat pleuritide, & prae vehementia doloris se ipsum suffocat, dum inspirare non audet aërem: sed tunc adest motus auctus, acuta nempe febris. Exostosis sensim nascens, periosteum distrahendo, intolerabiles dolores facit, sed adest tumor. Ubi autem absque his doloribus adsunt, merito de acrimonia humorum cogitant Medici. Sic in scorbuticis dolores illi molesti oriuntur, ulcera sponte nascuntur in cruribus, quae sensim vicina rodendo serpunt. Adeoque ex his symptomatibus generale acrimoniae signum habetur. Qualis autem acrimoniae species sit, alia iterum symptomata docent, de quibus antea dictum fuit §. 63. 64. 85. 86. Praeterea symptomata, quae singulares acrimoniae species comitantur, & indicant, pulchre enarrata habentur (*q*) in semeioticis: quae hic repetere supervacaneum videtur.

4. Excreta enim sequuntur sanguinis & humorum indolem. Sic ubi acrimonia alcalina adest, urina acris, crassa, fusca, spumescens, foetida, excernitur; faeces alvinae cadaverosum odorem habent; sudor quandoque foetidus exit. In acrimonia acida observatur urina decolor, quandoque stranguriosa, crassa, alba, cum sedimento crasso, copioso. Faeces alvinae acidum spirant, & saepe viridescunt; sudor acidum olet. In acrimonia vero muriatica occurrit urina salsa, tarde putrescens, cum sedimento spisso, & pellicula tenui innatante.

Ubi autem ad quatuor modo memorata attenditur, peritum Medicum minime latere poterit, an adsit humorum acrimonia, & qualis.

§. 1182. **H**aec cognita corrigenda suis contrariis (vid. 1166.).

Quomodo emendari possit acrimonia acida, & alcalina, antea peculiaribus capitulis pertractatum fuit. Possunt autem & de his, & de aliis, acrimoniae speciebus videri illa, quae ad §. 1051. habentur, ubi de causis generalibus morborum chronicorum agitur.

(*p*) H. Boerh. Instit. Med. §. 911.

(*q*) Ibidem §. 912. & sequentibus.

E M P Y E M A.

§. 1183. **Q**uoties inter pulmones & pleuram pus in Thoracis cavo colligitur, Empyema est.

Certum est, Empyematis vocabulum laxiori significatione olim usurpatum esse, & designasse quamcumque suppurationem partium interiorum corporis, uti pluribus *Hippocratis*, *Galeri*, *Aretaei* &c. locis demonstrari posset, quae in *Foëssi Oeconomia* collecta habentur. Interim tamen & verum est, quod magis specialis hujus vocabuli usus fuerit pro designanda collectione puris in cavo thoracis inter pulmones & pleuram; qualis definitio exacta apud *Aetium* (r) legitur, quae ita sonat: *Empyici, hoc est pectore suppurati, vocantur, quibus abscessus in succingente costas intrinsecus membrana, aut in aliqua alia pectoris pellicula, factus, acervatim ruptus est, & in vacuum pectoris locum effusus, inter pulmonem & membranam costas succingentem.* Hoc autem sensu solet hodie apud Medicos & Chirurgos Empyematis nomen intelligi.

§. 1184. **Q**uod semper supponit vomicam purulentam fuisse ruptam, cujus elapsum pus Thorace recipitur.

Quomodo inflammatio transeat in suppurationem, antea §. 387. explicatum fuit; ubi simul dictum de illis, quae requiruntur, ut bonum pus fiat. Ut ergo pus in thoracis cavo haereat, debuit praecessisse abscessus, qui & vomica solet vocari; clausa quidem, quamdiu pus in loco manet, ubi natum fuit; aperta vero, ubi pus de hoc loco elabatur, rupto tumore, quo continebatur. Non enim videntur humores, ab alia quacumque causa in cavo thoracis collecti, mora in pus unquam verti. Dixerat quidem *Hippocrates* (s): *Si in ventrem effusus fuerit sanguis praeter naturam, necesse est suppurari.* Verum alia occasione (§. 172. 1.) probatum fuit, quod suppurationis nomine hic intelligatur quaevis sanguinis corruptela, non vero conversio in pus proprie dictum. Putrescere potest sanguis in cavo thoracis collectus, & in corruptum ichorem degenerare; sed non mutatur in pus. Potest autem acris talis ichor partes, quas alluit, rodere, inflammare, adeoque possunt & abscessus nasci ab hac causa; sed tamen inde patet, pus non fieri ab effusis humoribus in thoracis cavo, sed illuc delabi ex vomicis prius factis.

Se-

(r) Sermon. VIII. Cap. LXV. pag. 85.
Tom. IX. pag. 259.

(s) Aphor. 20. Sect. VI. Charter.

Sequitur jam, ut considerentur illa loca, quorum abscessus rupti pus effundere possunt in thoracem.

§. 1185. **T**ales sunt vomicae. 1. Pulmonum; ab inflammatione horum (820. 867.), a sputo sanguineo, a materie ad fluorem inepta his impacta. 2. Pleurae; ab inflammatione hujus (875.), a vulnere externe inflictio levi, cito externe clauso, interne rupto (298.), a contusione hujus, vel ruptione tecta in suppuratum abeunte (324.). 3. Diaphragmatis; inflammati, suppurati, in superiora rupti (907. 910.). 4. Mediastini similiter affecti (877.). Ut & 5. Pericardii ipsius (877.).

1. Quomodo, & quibus cum signis, inflammatio pulmonum in suppurationem abeat, antea ad numeros hic citatos dictum fuit, ubi de *Peripneumonia* agebatur: inprimis autem notatum fuit §. 836., quod, si pulmo suppuratus pus effuderit in cavum thoracis, fiat empyema fere lethale, quia pulmo ulcere jam excus est, antequam empyema fiat; adeoque parum spei superest, ut convalescere a tanto morbo aeger possit, uti postea ad §. 1192. dicetur.

Cum autem pulmonum inflammatio gravis adeo & molestus morbus sit, facile cognoscitur talis causa Empyematis futuri; uti etiam si sputum sanguineum praecesserit; de quo, tanquam ulceris pulmonalis causa, in sequenti Capitulo *De Phthisi* dicendum erit.

Verum contingit quandoque, ut in pulmone, & visceribus aliis corporis, lente accumulatur materia, quae per vasa transire nequit, sed illorum angustiis impacta manet, sicque obstructionem facit; levem quidem in initio, neque multis symptomatibus stipatam, sed quae sensim augeri ab iisdem causis perennantibus poterit, &, comprimendo vicina, vel ob materiam obstruentem mora acriorem redditam, inflammationem excitare, quam parva vomica sequitur. Antea ad §. 824. dictum fuit de Peripneumoniae causis; tuncque patuit, aëris intemperiem, chylum ex viscosis & crassis cibis paratum, exercitia pulmonum violenta, cursu, lucta, nixu &c., periculosum hunc morbum producere, tunc inprimis maxime metuendum, ubi arteriae pulmonalis fines occupat: minus vero periculosus ille morbus est, si circa fines arteriarum bronchialium haereat. Si ergo in parva tantum parte pulmonis, & inprimis circa fines arteriarum bronchialium, ejusmodi materia ad fluorem inepta haeserit, facile intelligitur, posse tale malum nasci, absque multo impedimento actionis pulmonis. Videmus in catarrhosis morbis ingentem copiam tenacis pituitae ex finibus arteriarum in asperam arteriam exprimi, & per tussim educi: si ergo, ob aërem frigidum contractis vasis, vel ob tenacitatem nimiam materiae, illud viscosum exire nequeat per fines arteriarum, nascetur talis obstructio, & poterit sequi vomica pulmonis; sed parva quandoque, quam vix ulla febris comitatur; & saepe fallit incautos. Vidi saepius in praxi, latentem talem vomicam, cum tussicula

cula tantum adesset, & per hanc mucus a bronchiis pulmonum averreretur, pro catarrho habitam fuisse, donec subito excreati puris copia docuisset, quale malum latebat. Imo dum haec scribo, vidi nobilem virum, qui, rauca voce, & pectoris oppressione, dum gradus adscendebat, atque tussi molesta, afflictus per aliquod tempus, incepit copiam puris cocti expuere, & tamen aeger, ejusque Medicus, mordicus tuebantur, praeter catarrhum molestum nil aliud mali subesse, cum eodem tempore ob hyemale frigus frequentes grassarentur catarrhi.

Quandoque contingit, obstructa talia loca in pulmone manere diu, & vix ullo signo cognosci, si parvae tantum molis fuerint; attamen postea, alia accedente causa, suppurantur, & vicina depascendo magnas saepe pulmonum vomicas producunt. Notavit hoc in Praxi Medica versatissimus *Baglivus* (t), quod nempe talia tubercula interdum per plures annos in pulmonibus lateant absque sensibili molestia aegrotantis, & demum manifestentur post pleuritidem, anginam, aut febrim aliquam, sanatam; atque bis se hoc observasse in cadaveribus dissectis: Ideo monet, statim medelam adhibendam esse, si post sanatam aliquam febrim superveniat dolor lateris, vel dorsi, vel alterius pectoris partis, accedente simul difficili respiratione. In Historia Medica numerosi casus leguntur illorum, qui subito extincti fuerunt catarrho suffocativo, uti credebatur, in quorum cadaveribus omnia vasa aërea pulmonis pure plena inventa fuerunt; quibusdam etiam pus per os & nares magna vi erupit. Notabilem talem casum ipse vidi. Venit ad aedes meas, ut me consulere, rheda vectus aeger, gradus satis numerosos adscendit, licet non sine molestia, ut ipse fatebatur, sed credebat, se asthma spasmodico laborare, caeteroquin sanum se omnino praedicabat. Re examinata, monui illum de ancipiti morbi sui eventu, & quod vomicam in pulmone latere crederem, unicamque spem curae esse, si rupto abscessu & evacuato pure consolidari posset locus. Videbam facile, quod non fideret multum huic morbi sui diagnosi; promittebat tamen, se tentaturum remedia, quae praescripseram: descendit gradus satis alacriter, cursum conscendit, ad vicinum Pharmacopolium tendit, & dum servus ejus fores pulsat, moritur, ingenti copia puris per os & nares expulsa. Dum inopinatos similes casus vidisset in praxi *Baglivus* (u), exclamat. *O quantum difficile est, curare morbos pulmonum! O quanto difficilius eosdem cognoscere, & de iis certum dare praesagium! Faliunt vel peritissimos, ac ipsos medicinae principes. Tyrones mei cauti estote, & prudentes, in iis curandis: nec facilem promittite curationem, ut nebulones faciunt, qui Hippocratem non legunt.*

Certe noverat *Hippocrates*, quod quandoque in corpore lateant suppurationes, & ideo (m) dixit: *Quibus suppuratum quoddam in corpore existens signis non proditur, iis ob puris aut loci crassitudinem sui signa non edit.* Idem enim & in aliis corporis visceribus contigisse novi. Vidi aliquoties in hepate &

reni-

(t) Prax. Med. Lib. I. Cap. ix. pag. 35.
VI. Aphor. 41. Charter. Tom. IX. pag. 274.

(u) Ibidem pag. 34.

(w) S&A.

renibus abscessus in cadaveribus dissectis, de quorum praesentia nullam suspicionem habuerant Medici vitae tempore, & apud *Bonetum* plura similia exempla habentur.

Sed & *Hippocrates* (x) meminit talium tuberculorum pulmonis, quae postea suppurantur, dum dicit: *Quum ad sese pulmo sanguinem, aut pituitam falsam, traxerit, neque rursus dimiserit, sed ibi collecta & coacta fuerint, ex his tubercula in pulmone gigni solent, & suppurari.* Postea monet: *nisi vero advertatur, morbus annum detinet, & mutatur, & varias subit affectiones.* Simul notat, quandoque pus in pectus erumpere, tuncque sectione vel ustione facta educendum esse. His similia habet & alibi (y), ubi pariter notat, Empyema inde fieri posse. Patet ergo, a latenti tali causa pus colligi quandoque in thoracis cavo, & Medicos saepe fallere, dum non expectant Empyema nisi post validos morbos inflammatorios pectoris praegressos.

2. In Pleura membrana, & locis intercostalibus, tales vomicas fieri, quae ruptae in cavum thoracis pus effundunt, antea patuit in *Historia Pleuritidis*, & inprimis §. 894., ubi de pleuritide suppurata agitur. Quomodo a vulnere pectoris male curato Empyema nasci possit, pariter ad §. 298. dictum fuit.

Praeterea ad §. 324., ubi de contusione agebatur, monitum fuit, effusos humores, sub cute integra, nisi resorbeantur venis, stagnando posse acres reddi, & inflammationes, suppurationes &c., producere. Adeoque a contusione thoracis Empyema potest nasci. Notatum autem fuit §. 326., a musculis contusis similia mala fieri posse; simulque tunc dictum est, quandoque per contusiones quasdam tantum rumpi musculorum fibras, ita tamen ut inde actio musculi non tollatur; tuncque adest illud malum, quod veteres Medici (σπάζμα) vulsionem, vel & (ρήγμα) rupturam, dixerunt, uti *Hippocratis* & *Galenii* auctoritate tunc probatum fuit. Molestos dolores inde fieri & diuturnos, constat; & monet *Hippocrates*, rupturas illas esse circa thoracem difficillimas & maxime periculosas: ad curationem enim talium malorum quies partis dolentis multum praestat, quae in thorace ob respirationem perpetuo necessariam difficulter obtineri potest; adeoque ob perpetuam illam irritationem inflammatio ac suppuratio sequi possunt; & apostemate introrsum rupto fiet Empyema. Videtur *Aëtius* (z) a tali causa Empyema metuisse. Postquam enim dixerat, se novisse, quosdam sine febre empyicos factos fuisse, subjungit: *Quibus autem ex gymnasii exercitiis, aut lapsu aliquo, vulsio facta, dolorem quemdam circa thoracem in profundo attulit &c.* postea remedia recenset, quibus hoc malum superari possit. In versione Latina *Aëtii* (a) σπάζμα verterunt convulsionem, sed minus recte, uti §. 326. dicitur fuit.

Patet ergo, ruptionem talem tectam pleurae, & musculorum intercostalium, inter causas Empyematis merito numerari.

3. In

(x) De Intern. Affect. Cap. iv. Charter. Tom. VII. pag. 641. (y) De Morbis Lib. I. Cap. viii. ibid. pag. 541. (z) Lib. VIII. Cap. lxxiii. pag. 173. versa. (a) Sermon. VIII. Cap. lxxv. pag. 84.

3. In numeris hic citatis de suppuratione, paraphrenitidem sequente, dictum fuit; simulque tunc notabatur, abscessum, in diaphragmate natum, posse rumpi abdomen versus; tuncque ascitem purulentum producere; vel & versus thoracem, tuncque Empyema sequi.

4. 5. De his pariter, numeris citatis in textu, actum fuit: simul confertur illa, quae ad §. 913. de Mediastini ac Pericardii inflammatione, & suppuratione hanc secuta, habentur.

Interim tamen notandum est, quod pus collectum in cavo Pericardii, vel inter Mediastini duplicaturam, proprie loquendo, non faciat Empyema, cum non haereat inter pulmonem & pleuram, quod in definitione Empyematis §. 1183. requiritur. Praeterea per paracentesin, §. 1191. descriptam, pus ex his binis locis non educeretur. Ubi autem illud pus, rupto pericardio vel mediastino, in cavum thoracis delabatur, tunc Empyema producit.

Praeterea notari meretur ipsius mediastini structura, de qua §. 170. 4., & §. 913., dictum fuit; simulque notatum, duplicatae pleurae lamellas, mediastinum constituentes, a se invicem recedere circa corpora vertebrarum thoracis, & sic relinquere speciem triangularis cavi, cujus postica pars est columna vertebrarum; in quo cavo ponitur membrana cellulosa, per quam transeunt aspera arteria, oesophagus, ductus thoracicus &c.: si pus collectum haereret intra hanc duplicaturam mediastini, proprio pondere delabens posset quandoque miras vias sibi per substantiam cellulosam facere, & in longe distitis corporis locis tumorem purulentum excitare. Ad §. 413., ubi de Fistulis agebatur, memorabilem talem casum recensui, & postea aliquot similes in praxi vidi, qui fecerunt, ut dubitaverim, an non quandoque tale quid contingeret in morbis, quod & §. 836. 4. monui.

§. 1186. **C**ognoscitur futurum i. ab inflammatione quinque partium (1185.), nulla coctione, revulsione, crisi, medicamento, depurata, sed cum horrore vago, febricula, noctu gravi, calore vago, gravitate loco doloris, dyspnoea, appetitu prostrato, siti majori, desinente. vid. (833. 892. 913.).

Certum est, hic magna attentione opus esse, ut Medicus tuto determinare possit, Empyema adesse, vel non; post mortem enim facta cadaveris sectio demonstrabit, an in Diagnosi erraverit; & praeterea turpe foret, si, facta thoracis paracentesi, nullum pus exiret. Sedulo ergo perpendenda est tota historia morbi praegressi, praecipue si quis ab initio non adfuerit tali aegro, sed tantum in consilium vocetur, dum deliberatur, an Empyema adsit, & quomodo educendum sit collectum pus. Empyema autem semper supponit vomitum purulentum praexistisse (§. 1184.) in una vel pluribus ex quinque partibus modo recensitis; adeoque sedulo perquirendum est, an in morbi historia talia signa occurrant, quae docent, in his partibus inflammationem natam fuisse; simulque nulla adfuisse indicia, talem inflammationem, vel benigna resolutione, vel evacuatione materiae morbosae, aut me-

tastasi, ad alias corporis partes, curatam esse. Deinde examinandum, an secuta fuerint postea talia symptomata, quae notant inflammatum locum abire in suppurationem. Ultimo inquirendum est omni cum cura, an & adfuerint signa apostematis jam facti.

Cum autem de omnibus illis fatis amplo sermone actum fuerit, ubi de *Peripneumonia*, *Pleuritide*, *Paraphrenitide*, in suppurationem abeuntibus, dicebatur, nullo modo opus erit hoc loco illa omnia repetere. Signa enim pulmonis suppurandi, & jam suppurati, descripra fuerunt §. 833. 834. 835. De Pleuritide suppurata dictum fuit §. 892. 893. 894. De simili malo, Diaphragma, Mediastinum, aut & Pericardium, occupante, videantur illa, quae ad §. 910. 912. 913. habentur.

§. 1187. **C**ognoscitur jam praesens. 1. a tempore inceptae inflammationis xx. dierum sine purgatione. 2. a signis vomicae in quinque partibus (1185.) disparentibus. 3. a novo dolore, tussi, dyspnoea, salivatione oris, innoxque disparentibus. 4. a tussi sicca, gravitate ad diaphragma, decubitu in unum latus, strepitu puris ad motus, febre lenta, genis rubentibus, oculis cavis, digitis in extremitate calidis, unguibus recurvis, abdominis tumore.

Omnia illa signa, quae recensentur paragrapho praecedenti, tantum docent, vomicam adesse talem, qua rupta, pus posset effundi in cavum thoracis, adeoque Empyema produci. Sequitur ergo, ut dicatur de illis signis, quae docent, pus inter pulmones & pleuram haerere. Potest enim vomica pericardii rumpi ita, ut in cavum pericardii labatur pus, tuncque non aderit Empyema, neque illud pus per Paracentesin, §. 1191. descriptam, posset educi. Cordis palpitatio perpetua, anxietas magna, locus ubi dolor inflammatorius in initio morbi fuerat, signa dabunt talis mali, cujus curatio vix sperari potest. Pariter, uti antea monitum fuit, vomica mediastini posset sic rumpi, ut pus delaberetur inter secedentes a se mutuo mediastini lamellas; adeoque nec tunc haerebit in cavo pectoris, sed ad longe alia loca corporis venire poterit.

Signa autem praesentis Empyematis sunt primo talia, quae comitantur vomicae purulentae rupturam: deinde habentur alia, quae docent pus inter pulmones & pleuram in thoracis cavo collectum haerere; quae omnia singulariter considerata sunt.

1. Certum quidem est, quod, ubi inflammatio illarum partium, quae §. 1185. recensentur, duravit per viginti dies, absque ulla expurgatione vel metastasi materiae morbosae, tunc fere certi sumus, suppurationem hic factam esse, praecipue si signa suppurationis simul adfuerint. Verum non ideo certo scimus, vomicam purulentam jam ruptam esse, nam rupturae tempus admodum variat. Patuit hoc ex *Hippocratis* testimonio, quod adduxi §. 894., ubi de Pleuritide suppurata agebatur. Monet enim, quasdam suppurationes rumpi, vigesimo die, quasdam quadragesimo, alias sexa-

gesimo : simul autem indicat , illis aegris citius rumpi vomicas , quibus dolor intensior fuit in principio morbi , uti & spirandi difficultas , cum tussi & sputatione , quae signa sunt celerioris suppurationis , & vomicae jam multo pure distentae , adeoque citius rumpendae . Patet ergo , quod , omnibus morbi symptomatibus in toto decursu rite expensis , celeriore vel tardiorem rupturam vomicae possimus expectare , sed simul evidens est , quod non possit exacte determinari dies , quo haec ruptura fiet : monuit enim *Hippocrates* , si molesta satis symptomata adsint , etiam ante vigesimum diem rupturam expectari posse ; quod & *Celsus* (*b*) discrete monuit , dicens : *Si protinus initio dolor & tussis fuerit , & spirandi difficultas , vomica vel ante , vel circa , vigesimum diem erumpet . Si serius ista ceperint , necesse est quidem incrementum ; sed quo minus cito adsuerint , eo tardius solventur .*

Observavit *Piso* (*c*) in pleuriticis , ante diem morbi decimum quartum defunctis , quod totus thorax pure plenus esset ; imo vidit pus in pectore cujusdam sacerdotis , qui , sexagenario major , perierat nona pleuritidis die . Verum in hoc aegro neglecta fuerat venae sectio in morbi initio , & sexto tantum die fuerat instituta ; unde inflammatio , perperam curata , citius in suppurationem abiverat .

2. De signis vomicae dictum fuit §. 835. & 893. , quae praecipue pendunt a distractione partium vicinarum , & compressione pulmonis in illo loco , ubi saccus purulentus haeret ; simulac autem , rupta vomica , pus diffunditur in cavum thoracis , tunc necessario illa omnia symptomata plurimum minuuntur ; imo quandoque penitus abolita videntur : quod optime notavit *Hippocrates* (*d*) , talem vomicam , in pulmone latentem , describens . Sic autem habet : *At si per infusum pus minime educatur , id ex pulmone in thoracem erumpit ; postque ruptionem sanus videtur , quod pus ex angustia in ampliorem locum venerit ; & spiritus , quem respiramus , in pulmone sedem habeat . Sed , procedente tempore , pure pectus impletur , tusses & febres alique dolores omnes magis ipsum vexant , morbusque declaratur .*

Cavendum ergo est Medico , ne subito hoc levamine deceptus credat morbum finitum esse , cum adhuc anceps periculum supersit : non quidem convenit , tristi Prognosi data , eripere aegro blandam illam sanationis spem ; quam conceperat ; sed oportet amicos monere , quod fallax illud levamen sit : sic enim famae detrimentum cavebitur .

3. Antea ad §. 894. notatum fuit , quod dolor minuatur , dum inflammatus locus in apostema purulentum abiit : hinc levantur aegri tales a dolore , cum pus factum est , sed manet dyspnoea & molesta tussis . Ubi vero talis abscessus pure collecto , & quotidie aucto , turget , tunc membranae , pus coercentes , magis magisque distrahuntur , augetur multum dolor , & saepe minus periti Medici doloris illud augmentum adscribunt

110-

(*b*) Lib. II. Cap. VII. pag. 66.(*c*) De Morb. ab Illuvie Serosa Sect. 3.

Cap. IX. pag. 256.

(*d*) De Morb. Lib. III. Cap. XV. Charter. Tom.

VII. pag. 592.

novae inflammationi, & debiles jam a longiori morbo aegros repetitis sanguinis missionibus quandoque exhauriunt. Si autem attendissent ad illa, quae in externis partibus corporis, simili modo affectis, apparent, intellexissent facile rationem novi doloris, qui percipitur, dum vomicae internae ruptura instat. Dum enim valida phlegmone manum occupat, molestus dolor adest, qui augetur, dum incipit suppurari pars affecta; minuitur vero, dum pus factum jam est. Verum ubi a pure accumulato incipit distendi cutis & magis distrahi, sensimque quasi lacerari, donec rupta cute pus exitum invenerit, tunc vehemens adest dolor, sed cessans ilico, si lanceola chirurgica pertundatur abscessus jam maturus, vel emollientissimis cataplasmatibus macerata cutis sponte a distendente pure rupta fuerit. Idem etiam contingit in abscessu interno; & hinc omnia illa symptomata disparerent mox, postquam vomica rupta Empyema produxerit. Tunc autem sequuntur nova mala, quae a pure, diaphragma deprimente, viscera thoracis alluente, macerante &c., producuntur; de quibus sequenti numero agendum est.

4. Tussis oritur tunc a pure comprimente pulmonem, & impediende liberam ejus dilatationem per aërem inspiratum, unde vesicularum aërearum latera ad se mutuo affricantur: ubi autem mora idem illud pus acrius redditum fuit, tunc augetur haec irritatio tussiculosa. Sicca autem tussis est; quia de effuso pure in pectoris cavum nihil educi potest; sed tantum quid de muco, pulmonis vasa aërea oblinente, abraditur. Cum autem sponte sua pus inferiore partem cavi thoracis petat, hinc necessario gravitas percipitur ad diaphragma.

Decubitus in dorso talibus aegris satis commodus est, quia diaphragma versus dorsum profundius descendit. Ob eandem rationem situm erectum in lecto amant, si multum puris in thorace collectum fuerit, quia tunc puris incumbentis pondere diaphragma versus abdomen descendit, sicque amplior redditur thoracis cavitas. Cum autem, si in latus sanum decubuerint aegri, puris pondus urgeat mediastinum versus alterum cavum thoracis, hinc difficilius poterit explicari pulmo sanus; unde angustias magnas patiuntur aegri, & situm corporis mutare coguntur. Hoc signum Empyematis optime notavit *Hippocrates (e)*, de hoc morbo agens: *Quum longius tempus progressum fuerit, febris vehemens ac tussis prebendit, latus dolet, neque in sanam quidem partem decubitus ferre potest, sed in dolentem &c.*

Cum autem pus illud, nisi aliam viam invenerit, uti postea dicitur, per sectionem educi debeat, hinc Medicus certus esse debet, in quo thoracis latere pus haereat: quandoque, dum aegri se circumvertunt in lecto, fluctuationem puris sentiunt, imo & strepitus moti puris ab adstantibus auditur. Ob hanc rationem iussit *Hippocrates (f)*, ut aegri, in firma sella collocati, alter humeros teneat, Medicus vero aegrum concutiat, simul

(e) De Morbis Lib. II. Cap. xvi. Charter. Tom. VII. pag. 568.

(f) Ibidem & Lib. III. de Morbis Cap. xv. pag. 593.

simul lateri aures prope admoveat, ut strepitum puris in alterutro thoracis cavo collecti audiat. Simul tamen monet, quod, vel ob puris crassitiam, vel ob magnam copiam, nullus audiatur quandoque strepitus, quamvis thorax pure plenus sit: *Quibus suppuratis, dum concutiuntur humeri, multus fit strepitus, minus puris habent, quam illi, quibus paucus (strepitus), si difficiliter spirent, & melius colorati fuerint. Quibus autem strepitus quidem nullus fit, verum difficultas spirandi fortis, & unguis lividi, hi pleni sunt pure, & perniciose habent (g).* Genae autem rubent, & melius colorati apparent illi, qui magnam copiam puris in pectore habent, quia difficiliter transit in his sanguis per pulmonem, adeoque & minus facile per jugulares venas sanguis a capite redux evacuatur in cor dextrum; unde vasa sanguinea faciei magis distenta manent, uti alia occasione §. 807., ubi de Angina agebatur, explicui. Febris autem lenta perpetuo comitari solet Empyema, ob tenuiorem partem puris resorptam, & sanguini mistam. Haec autem febris sensim habitum corporis depascitur, unde summa inducitur macies. Cum autem magna copia pinguedinis in orbitis oculorum adsit, ut molli quasi pulvinari bulbus oculi undique excipiatur, lubricetur, & fervetur mobilis, inde, pinguedine hac consumta, redduntur oculi cavi, id est bulbus oculi profundius in orbitam demergitur. Ob eandem causam, consumta illa pinguedine, quae in apicibus digitorum organum tactus sustinet, unguis recurvi magis prominent. Simul & calor satis acer in extremis digitis & in volis manuum solet percipi, dum perpetua febricula sanguinem velocius movet per vasa magis contracta, atque ob tendineas vaginas incumbentes, exsuccas magis & aridas redditas, plus compressa.

Abdominis autem tumor tunc tantum adest, quando magna puris copia deprimit diaphragma, sicque abdomen prominere facit.

Cum autem tantum intersit Medico, ut certo noscat, in quo thoracis latere pus haereat, *Hippocrates* omnia signa collegit, & varias artes adhibuit, ut firmam haberet Diagnosin. Ita observavit, illud latus pectoris, ubi pus copiosum haeret, & quod ideo saepe strepitum nullum facit, magis intumescere, quam latus oppositum (*b*); quod postea recentiorum Chirurgorum observatis confirmatum fuit. Quia autem & magis calescit latus affectum, hinc iussit, totum thoracem obvolvi linteo tenui, intincto terrae rubricae liquidae, admodum tritae & tenui, suasitque sectionem aut ustionem instituentiam illo in loco, ubi citius exsiccatio apparet. Vel & nudum thoracem rubrica liquida illiniendum iussit, ut appareat locus, qui primo siccatur; sed prudenter monuit, tunc multos simul illinire debere, ut simul & semel totus thoracis ambitus tegatur: caeteroquin fallere posset, dum ille locus, qui primus illiniretur, citius reliquis exsiccaretur.

Con-

(g) Coac. Praenot. 877. Charter. Tom. VIII. pag. 877.

(b) De Morbis

Lib. II. Cap. xvi. Charter. Tom. VII. pag. 568. & Lib. III. de Morbis Cap. xv. ibidem pag. 593.

Consideratis ergo omnibus, quae ad Diagnosin spectant, sequitur, ut videamus, quatenus mala a pure, in thoracis cavo stabulante, sequi possint.

§. 1188. **E**ffectus hujus mali 1. puris ex ulcere rupto, nec dein sanato, vel repurgato, continua accumulatio. 2. hujus in loco clauso, calido, humido, perpetim agitato, exacerbatio, putredo, foetor, attenuatio. 3. diaphragmatis elevandi impedimentum, pulmonumque extendendorum: unde anhelosa, difficilis, erecta respiratio, metus suffocationis jacenti, decubitus in liberam partem impossibilis, tussis sicca perpetua, anxietas. 4. Pulmonis, Pleurae, Diaphragmatis, Pericardii, Cordis ipsius, maceratio, corrosio, in tabum fluidum consumptio, unde febricula hectica cum pulsu celeri, parvo, rubore genarum, siti perpetua, fame sublata, debilitate summa, animi defectibus. 5. hinc omnium liquidorum ineptitudo ad nutritionem, circulationem, secretionem, excretionemque; unde tabes, *ἀτροφία*, fibrarum resolutio, liquidorum putredo, adeoque vel per comesum pulmonem rejectio, vel alvi fluor saniosus lethalis, cum sudore nocturno post somnum, pustulis faciei, aduncis unguibus, flavedine pellucente, facie Hippocratica.

1. Quandoque contingit, talem vomitam paucas tantum uncias puris continere, unde, post rupturam factam, levamen omnium symptomatum percipiunt aegri; & parva quantitas puris effusi non multum angustare potest pectoris cavum, unde certam sanitatem sperant aegri. Verum tale ulcus apertum, perpetuo motum, pergit pus fundere, adeoque quotidie augetur puris quantitas. Videantur illa, quae de hac re ad §. 894. habentur.

2. Ad §. 406. dictum fuit de degeneratione puris, dum nimis diu clausus relinquitur abscessus, & de pessimis malis, quae hinc sequuntur. Talis mutatio puris & hic fiet in saniem acrem putridam rodentem, si diu maneat, ac quidem citior & pejor erit haec degeneratio in hoc loco, ob motum perpetuum thoracis, caloremque vicini cordis. Praeterea majus inde discrimen metuitur, dum corrupta sanies viscera vitalia alluit perpetuo.

3. Notum est ex Physiologicis, quod ad inspirationem requiratur thoracis dilatatio, ut aër libere in pulmonem ingredi possit. Illud thoracis latus, in quo puris magna copia haeret, dilatatum quidem est, & uti paulo ante dictum fuit, major amplitudo pectoris in uno latere designat locum, ubi Empyema est; verum, totum illud cavum licet amplius fuerit, dum pure plenum est, impeditur expansio pulmonis tamen a pure undique ambiente. Praeterea, ut exspiratio fiat, debet diaphragma, in inspiratione depressum, ele-

elevari denuo sursum versus thoracem : sed dum plures puris collecti librae gravant diaphragma, sponte patet, illud longe difficilius attolli posse; adeoque erit difficultas magna respirationis, augenda simili proportione ac crescit copia puris. Hinc facile intelliguntur reliqua symptomata, quae in textu enumerantur, de quibus etiam antea dictum fuit.

4. Omnia loca, quae acris talis sanies alluit, erodi ac in putridum liquamen converti debere, dubitari nequit; & observata in cadaveribus Empyemate defunctorum veritatem hujus rei demonstraverunt. Si ipsae costae carie exedi potuerint a pure foetidissimo, uti *Celeberrimus Heisterus (i)* vidit, quod cadaver secantis digitos roserit; non miramur, cor & pulmones pariter in tabum fluidum consumi potuisse, uti ad §. 406. ex *Schenkii* observatis constitit. Plura similia apud *Bonnetum (k)* inveniri poterunt. Dum autem pars acris & putridi ichoris, venis resorpta, cum sanguine fluit, dum vitalia viscera irritantur perpetuo, & eroduntur sensim, perpetua febris, hectica dicta, sequitur, totum corpus depascens, cum siti perpetua, & fame deleta, ob putridum talem fomitem circa vitalia viscera haerentem. Simul facile intelligitur, debilitatem summam, & animi deliquia, debere sequi, donec mors omnibus his malis finem imponat.

5. Ut nutritio fiat, debent omnes humores nostri blandi esse, omnesque ad sanitatem requisitas dotes habere: verum hic a resorpto putrido ichore totus sanguis corrumpitur, vitalia loca, per quae omnis sanguis totius corporis transire debet, alluuntur perpetuo tali putrilagine: hinc patet, omnes functiones turbari debere, nec possibile esse, ut restituantur perdita in corpore per nutritionem; dum interim hectica febris sensim totum habitum corporis depascitur. Cum autem pulmo perpetuo maceretur in acri & putrida tali sanie, eroditur, & quandoque pars contentae materiae in cavo thoracis rejicitur per sputa, sed absque levamine, licet aegri, qui haecenus tussiculam siccam passi fuerant, inde spem concipiant: facile autem patet, tabefacto sic pulmone, nil boni expectandum esse. Praeterea, dum putredo augetur, attenuatur magis corruptum pus, venis resorbetur, & totum sanguinem solvit, unde sudoribus nocturnis diffluunt, sicque exsiccatur corpus, vel putridissima diarrhoea sequitur, corrupto toto sanguine, quae in suppurationis ultimam morbi catastrophem facere solet. Videantur & illa, quae de sudoribus nocturnis ad §. 835. habentur. Monuerat hoc *Hippocrates (l)* dicens: *Qui crebro tenuiter exsulant, ac subinde rigent, perniciosum, ac sub finem empyema habere deprehenduntur, albosque perturbatas.* Dum autem in sudoribus illis nocturnis magna copia humorum versus vasa cutanea ruit, liquidissima parte per sudores expressa, crassior & acrior sanguis in vasis cutaneis facile haeret; sicque vel rubores facit, vel circa folliculos cutaneos obstructions pariens pustulas excitat. Ad §. 835. ex Prognosticis *Hippocratis* allegavi

(i) Acta Physico-Medica Tom. I. Observat. 174. pag. 304.
Anatom. Lib. II. Sect. VI. Tom. I. pag. 666. & seq.
not. N°. 10. Charter. Tom. VIII. pag. 853.

(k) Sepulc.
(l) Coac. Prae-

gavi locum, ubi, inter alia signa latentis in corpore collectionis purulentae, & illa habentur. Postquam enim recensuit febrim hecticam, sudores, tussim inanem, addit: *Oculi cavi fiunt, malasque rubores obsident, & ungues quidem manuum adunci evadunt, digiti autem incalescunt, maxime summi, & in pedibus tumores fiunt, & cibos non appetunt, & phlyctænae per corpus nascuntur.* Huc etiam spectare videntur binae Coacæ Praenotiones, quae separatis quidem numeris scribuntur, sed se mutuo proxime sequentibus, & si uniuntur, perfectum sensum exhibent. Ita autem legitur (m): *Rubores circa nasum alvi humescentis signa sunt: doloribus circa hypochondria aut pulmonem suppuratis, malum.*

Cum autem sanguis per putridum miasma resorptum penitus solvatur, ad ulto jam morbo color ruber perit, & serum sanguinis flavescens per majora vasa fluit: unde per ungues pellucidos flavus color apparet, qui in sanis hominibus roseus esse solet. Similis etiam color in tota superficie corporis conspicitur, quod videtur & indicasse *Aretæus* (n), de hoc morbo agens, dum scribit: *Quod si in longum mutatio producitur, habitus phthibificus redditur; neque enim ultra in officio natura perseverat, quoniam concoctio non fit qualis antea: inde caro consumitur, color qualis belluae: χρῶμὴ ζώδης.* Verum optime videtur monuisse *Petitus*, quod aliter hic locus legi debeat, interposita particula negativa, nempe *χρῶμὴ ἢ ζώδης*; tuncque significat colorem cutis deturpari, neque amplius esse talem, qualis in vivo & sano homine apparet.

Ubi autem per sudores, alvi fluxum, atrophiam, totus habitus corporis vero marasmo consumitur, tunc magna mutatio in facie talis aegri apparet, & sibi ipsi dissimilis fit: solet autem *Facies Hippocratica* dici ideo, quia ab *Hippocrate* in *Prognosticis* graphice descripta fuit (o). Postquam enim monuerat, optimum signum esse in morbis, si facies aegrotantis sanorum faciei similis fit, & inprimis sibi ipsi similis manserit aeger, damnat quam maxime faciem penitus mutatam a naturali sua conditione, illamque sic describit. *Nasus acutus, oculi concavi, tempora collapsa, aures frigidae & contractae, lobi aurium inversi, & cutis circa frontem dura, intenta, arida, colorque totius faciei pallidus aut & niger & plumbeus.* Talis autem vultus apparet, ubi omnis pinguedo consumpta est, & exhaustis liquidis vasa collapsa sunt; simulque, consumto, aut oppresso pulmone, pauculum sanguinis, quod ab encephalo redit, in venis stagnare incipit, tunc enim lividus ille & plumbeus faciei color apparet. Satis autem patet, mortem instare, dum in *Empyemate* facies illa *Hippocratica* adest: Unde & *Hippocrates*, alio in loco (p) eadem mutati vultus signa recensens, vocavit *faciei corruptionem*, illamque lethalem esse monuit. Caeterum nullum certum tempus determinari posse, quo *Empyema* in mortem tendit, monuit *Hippocrates* (q); *Cum nonnulli brevi per-*

(m) Ibidem N°. 216. 217. pag. 864. (n) De caus. & sign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. ix. pag. 38. (o) Charter. Tom. VIII. pag. 590. 591. (p) Coac. Praenot. 213. Ibidem pag. 864. (q) De Morb. Lib. I. Cap. vii. Charter. Tom. VII. pag. 539.

pereant, quidam etiam multum tempus trahant. Differt enim corpus a corpore, aetas ab aetate, & affectio ab affectione, & anni tempestas ab anni tempestate, in qua aegrotaverint &c.

§. 1189. **C**uratio hujus pro varietate causae statusque mali diversa plane est.

Causae Empyematis sunt vomicae, in quinque locis §. 1185. enumeratis natae; & prout in diversis locis haeret pus, alia requiritur curatio. Si in pulmone sit vomica, spes est, emolliente tepido vapore, saepe per os naresque attracto, sic emolliiri posse membranas pus coercentes, ut tussi valida, sponte, vel per artem, excitata, rumpantur, & pus excreari possit. Si in pleura haeret vomica, mollissimis fovendum latus remediis, ut extrorsum trahatur pus, si fieri possit. Idem in aliis vomicae speciebus obtinet. Verum etiam ratione status morbi diversa plane curatio est instituenda. Quamdiu enim vomica nondum rupta est, multa tentari quandoque possunt, ut caveatur puris in cavum thoracis delapsus: ubi autem pus jam collectum haeret in pectore, de cita illius educatione cogitandum est, si vires aegri adhuc consentent, & recens sit Empyema: ubi autem illa signa adsunt, quae §. 1195. recensentur, tunc sola cura palliativa locum habet.

§. 1190. **N**am i. cognita vomica pulmonis, pleurae, diaphragmatis, mediastini, & pericardii, quod cognoscitur ex signis propriis (834. 835. 893. 910.), omni ope nitendum, ut id rumpatur quantocyus, & determinetur ad exteriora: quod fit igne, ferro, medicamentis, motu idoneo.

Quomodo cognosci possit talium vomicarum praesentia, ad paragraphos in textu citatas dictum fuit; adeoque hic illa signa non repetentur.

Omni artis molimine tunc tentandum est, ut via concilietur puri versus exteriora: hoc autem optime fit, si in illo loco, ubi ex signis observatis colligitur latere vomicam, minuatur resistentia, perpetuis fomentis, aut cataplasmatibus mollissimis, applicatis, vel cucurbitis, frequenter adhibitis, minuatur pressio atmosphaerae in illo loco; unde cutis & panniculus adiposus ibi tumere incipiet, & spes erit, quod pus, in vomica latens, pressum perpetuo, dum aëre inspirato dilatantur pulmones, viam sibi quaeret versus exteriora, ubi minor resistentia sic conciliatur. Imo, ut ad §. 895. dictum fuit, ubi de hac re agebatur, si scalpello, vel causticis, integumenta thoracis dividantur, ad pleuram fere usque, & diu aperta servantur talia vulnera, contingit saepe, ut felici eventu vomica ibi rumpatur, sicque pus per exteriora sibi viam inveniat. Unde etiam, uti ibidem dictum fuit, soliti fuerunt veteres Medici in tali casu pluribus locis urere thoracis exteriora, dum non constabat certo de loco vomicae latentis. Pro-

bat

bat hanc rem *Galenus* (*r*) ex *Platone Comico*, qui post pleuritidem suppurationem juvenem sic describit: *Postea vero Cnesias, Evagorae filius, e pleuritide factus sceleron (prae macilentia) pure vacans (id est pus non exspuens) arundinacea gerens crura, tabis praenunciatus, plurimis escharis corpus inustus ab Euriphonte &c.*: simul etiam tunc quaedam observationes practicae enarratae fuerunt, quae utilitatem hujus methodi confirmant. Certe *Willisus* (*s*); dum satagit explicare, per quas vias lymphae in cerebri ventriculis collectae, exire possit, notat, in vivente corpore meatus esse posse, qui post mortem collapsi in cadaveribus non deteguntur, suamque sententiam firmare conatur, quod & pulmonis vomica saepe per latentes vias exire queat; sic autem habet: *Aliquoties novi, in vomica pulmonis, per membranas pleurae adnatas, humorem a cysti in fontanellam, lateri inustam, derivatum fuisse, adeoque, sputo cessante, morbum, alias incurabilem visum, tali epicraseos via sanatum fuisse.* Legitur & apud *Schenckium* (*t*) talis casus, ubi, post anginam male tractatam, materies morbi in pulmonem iverat, & periculosam hujus visceris suppurationem fecerat: peritus Medicus fomentis, emplastris, cataplasmatibus, thoracis exteriora perpetuo foveri curavit, tali cum effectu, ut, postquam per aliquot dies haec facta fuerant, inceperit cutis in utroque pectoris latere paulo infra mammillas rubescere, cum levi tumore, & vigesimo die in sinistro pectore, disrupta cute, maxima effluerit puris copia; post triduum in dextro pectore idem contigit; unde statim magnum levamen aeger sensit, & postea integram sanitatem recuperavit.

Per motum autem idoneum corporis promovere maturi jam abscessus rupturam, in primis locum habet in vomica pulmonis, ut sic per sputa educatur pus; de quo videantur illa, quae ad §. 857. dicta fuerunt.

§. 1191. 2. **U**bi constat, jam factam disruptionem (302. 836. No. 4. 5. 894. 910.), tum statim pus elapsum erit educendum. *a.* per os, si natura hanc monstraverit viam. *β.* per urinas, si in ea apparent puris evacuati signa. *γ.* per Thoracis aperturam, factam ope instrumenti idonei in latere affecto, inter costam 5 & 6, vel 4 & 5, ab inferioribus numero ducto, pure lente, & per vices, educto, & leni mulla aliquando repurgato, ultimo bene consolidato (303.). *δ.* dando simul decocta Vulneraria, abstergentia, putredini resistentia, satis magna copia.

Quibus signis cognosci possit, vomicam ruptam esse, numeris hic citatis dictum fuit. Ad §. 302. descripta sunt illa signa, quae docent, sanguinem in thoracis cavum effusum esse; cum autem pus effusum similiter
dia-

(*r*) Commentar. in Aphorism. 44. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 316.
(*s*) Cerebr. Anatom. Cap. XII. pag. 146. (*t*) Observat. Medicin.
Lib. II. Observat. 15. pag. 252.

diaphragma gravet, & pulmonis liberam expansionem ab aëre inspirato impediatur, hinc & illa signa huc referuntur. Ad §. 834. 835. dictum fuit de vomica pulmonis peripneumoniam veram sequente. Ad §. 893. 894. de simili malo, post pleuritidem nato, dictum fuit. De vomicis autem diaphragmatis, mediastini, pericardii, §. 910. 913. actum fuit. Praeterea de empyematis signis eodem hoc Capitulo §. 1187. fuit tractatum.

Generalis ergo indicatio hæc est, ut educatur quantocyus illud pus, sive per vias, quas natura monstrat, sive per alias, quas ars naturae succurrens facit.

α. Quandoque contingit, per os excreari pus post vomicam ruptam: sed videtur hoc imprimis tunc contingere, si abscessus in pulmone fuerit, & ita rumpatur, ut pus in vasa aërea pulmonis effundatur, sicque per asperam arteriam educi possit tussiendo. Si simul & semel ingens copia puris inundet vasa aërea, tunc subitae suffocationis metus est. Ubi vero per parvam aperturam vomica rupta pus effundit, tunc absque periculo tussiendo educitur, & sanationis spes est; quod optime notavit *Aretaeus* (u) dicens: *At si jam rupta sit (vomica) strangulatus discrimen impendet, si multum subitaneumque pus emanavit. Si pedetentim vero emittatur, certo prodest.* Sic enim videtur vocabulum ἀρεταῖος hic verti debere. Quinam victus, & quae remedia, tunc requirantur, dictum fuit §. 858., ubi de hac re actum fuit. An autem pus, jam effusum in cavum thoracis, a pulmone adhuc integro resorberi possit, & tunc per sputa educi, merito dubitare licet: Pus, acrius mora redditum, per comesum pulmonem rejici posse, §. 1198. dictum fuit; sed & simul notabatur, parum de sanitate restituenda tunc sperari posse.

β. Antea ad §. 406. notatum fuit, pus, in abscessu clauso diu relictum, venis resorberi, cum reliquo sanguine per vasa fluere, & non tantum per metastasin ad varia corporis loca deponi, sed etiam quandoque feliciter per alvum, aut & urinae vias, evacuari de corpore. Simul tunc quaedam observationes fuerunt allegatae, quae docent manifeste hujus asserti veritatem. Certum est, veteres Medicos fere omnes agnovisse, possibilem esse per has vias puris, in cavo thoracis contenti, evacuationem: *Galenus*, *Aretaeus*, *Aegineta*, *Aëtius*, *Caelius Aurelianus*, diserte hoc monuerunt: sed videntur imprimis laudasse illam puris evacuationem, quae fit per urinas, tanquam tutiorem illa, quae per alvum fit, uti antea ad §. 894. dictum fuit. *Diemerbroeckius* (w) tractavit mercatorem Noviomagensem, in quo fluctuatio puris, intra thoracem contenti, dum corpus antrorsum & retrorsum moveretur, manifeste audiebatur, qui puris albi, bene cocti, mediocriter crassi, duas matulas plenas per urinarias vias bidui spatio, cum aliquo in ureteribus dolore, excrevit, sine ullo sanguine, & sic feliciter ab Empyemate liberatus fuit. Binas adhuc alias observationes ibi habet, quae idem

(u) De caus. & sign. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. ix. pag. 38.

(w) Anatom. Lib. I. Cap. xviii. pag. 98.

idem docent. Verum & alia observatio habetur, quae magis mirabilis est; ubi nempe Empyema, largo fatis foramine, inter septimam & octavam costam, viam invenerat; tumoremque fecerat durum, cuti concolorem, & magnitudine caput infantis aequantem: cum gravida esset jam per quatuor menses aegra, difficillime respiraret, diarrhoea continua cum tenesmo adesset, & sudores colliquativi, febris hectica corpus depasceretur, pro desperata habebatur: peritus Chirurgus scalpellum ad aliquot pollicum profunditatem per medium tumoris centrum adegit, antequam pus prodiret, quod tunc magno impetu & copia exivit. Sequenti die invenit pus bonum in faecibus alvinis, ejusdem coloris & consistentiae ac illud, quod ex aperto tumore fluxerat; & simile pus in urina emissa subsidere vidit. Evasit autem haec mulier ex tanto periculo, licet abortum passa fuerit sexta die post operationem institutam; & postea adhuc tres peperit proles (x). Illud imprimis notari meretur in hoc casu, quod, licet magna copia puris per vulnus factum effluerit, & quotidie perrexerit exire, tamen pars notabilis puris per alvum & urinam exiverit; adeoque videtur non adeo difficulter pus hos exitus invenire.

Quaenam autem conducant, tam in victu, quam remediis, in tali casu, dictum fuit ad §. 852. 853., ubi de materia morbosa, in Peripneumonia per has vias exitum moliente, dicebatur.

Patet ergo, quod, postquam confiterit, vomitam ruptam esse, per quatuor vel quinque dies attendere debeat Medicus, an signa quaedam puris evacuandi per has vias appareant: sin minus, tunc cogitandum est de thoracis paracentesi, quae non debet differri nimis diu, ut cum felici successu fiat.

γ. Quo in loco thoracis apertura fieri debeat, & quaenam cautela in hac operatione requirantur, antea ad §. 303. §. pluribus dictum fuit, ubi de educendo sanguine ex thoracis cavo agebatur: quae omnia pariter observanda sunt, ubi pus evacuari debet. Verum sanguis extravasatus solet simul & semel emitti, quia plerumque non diu ibi haesit; adeoque nondum corruptus est, & pulmo fatis integer ac firmus. Ubi autem pulmo diu maceratus fuit pure illum alluente, tunc saepe,educta tota quantitate puris, sanguis subito implens vasa pulmonis, fere tabefacta, illa rumpere possit, & subita mors quandoque sequeretur; quod Hippocrates (y) optime monuit, uti tunc ad illam paragraphum dictum fuit. Hoc monitum Hippocratis omnes periti Chirurghi observant; nec simul & semel, sed per vices, emittunt pus per aperturam thoracis. Necessesse est ergo, ut turunda immissa obturetur apertura, cum caeteroquin in pectoris vulneribus damnosum turundarum usum invenerint Chirurghi, uti ad §. 304. dictum fuit. Simul & abstergens sed lene liquidum, postquam maxima copia puris jameducta fuit, solet per aperturam injici; decoctum hordei, v. g., in cujus libra un-

(x) Medical Essays Tom. V. §. 32. pag. 422.
Charter. Tom. IX. pag. 263.

(y) Aphor. 27. Sect. VI.

uncia mellis soluta fuit ; vel & infusum *scordii*, *marrubii*, *veronicae*, & similia, addito pariter melle : tandem ubi nihil puris amplius exit, debet consolidari vulnus inflictum, de qua re videantur illa, quae de curatione *vulnerum thoracis* antea dicta fuerunt. Quamvis autem prudentia dicet, per repetitas vices pus educendum esse, quibusdam tamen & felicitate cessit totalis puris extractio. Sic apud *Plinium* (z) legitur, quod *Phalerus*, tum deploratus a Medicis vomicae morbo, cum mortem in acie quaereret, vulnerato pectore medicinam invenerit ex hoste. Procul dubio in hoc casu tota puris copia undatim effluxit ex vulnere inflictio.

Pulchre autem cautelas requisitas in educendo pure ex cavo thoracis re censuit *Hippocrates* (a) dicens : *Postea emisso pure, quantum tibi visum fuerit, vulnus linamento ex lino crudo, cui filum alligaris, obducito, quotidie vero pus semel emittito. Postquam autem decimus dies acciderit, toto pure emisso, penicillum ex linteo indito, deinde vinum & oleum, tepida, per fistulam infundito, ne pulmo, pure madescere consuetus, subito resiccetur. Infusum autem matutinum sub vesperam, & vespertinum mane, educito. At ubi pus tenue velut aqua fuerit, & ad digiti contactum glutinosum, ac paucum, stanneum penicillum cavum indito : ubi vero prorsus cavitas resiccata fuerit, paulatim rejecto penicillo, donec ipsum eximas, vulnus coalescere finito.* Nisi enim certo constet, depuratam rite, & dein consolidatam, esse superficiem ulcerosam thoracis interni, nunquam debet consolidari vulnus, quia novum fieret Empyema, quod similem denuo operationem posceret.

Verum ad §. 1185. notatum fuit, in ipso mediastino & pericardio vomicas nasci, quae quidem sic rumpi possunt, ut in cavum thoracis pus delabatur ; interim tamen & quandoque pus talium vomicarum non in thoracem, sed in cava mediastini aut pericardii venit ; tuncque modo descripta thoracis apertura educi non posset. Monitum tunc fuit, si pus colligatur inter duplicaturam mediastini, quae vertebrae respicit, quod tunc quandoque miras sibi vias per panniculum adiposum quaerat : sed simul patet, quod tunc per paracentesin thoracis educi nequeat. Ubi pus in pericardio haeret, vel inter duplicaturam mediastini sub sterno colligitur, pariter per operationem modo descriptam educi non potest ; tuncque vel suo fato relinquendus est aeger, vel debet sterni perterebratio fieri, ut via puri conciliari possit. Certe *Aretaeus* (b) notavit, quibusdam Empyema in osse sterni nasci : non quidem meminit perterebrationis sterni, sed antea ad §. 895. memorabilem casum descripsi, ubi, post pleuritidem superpuratam, decimo mense in medio sterni tuber apparuit molle, in cuius ambitu exesi ossis sterni margines distincte tangi poterant : rupto tumore, ingens copia laudabilis puris effluxit : ibi natura exitum puri per medium os sterni paraverat. Ad paragraphum 298. patuit, *Galenum* excidisse ster-

ni

(z) Lib. VII. Cap. I. pag. 166.
Tom. VII. pag. 568.
Cap. IX. pag. 39.

(a) De Morbis Lib. II. Cap. XVI. Charter.
(b) De caus. & sign. morbor. diurn. Lib. I.

ni partem corruptam ; & , licet pericardium , suppositum sterno , computruisset , nudumque cor appareret , tamen brevi tempore successit curatio. Videtur ergo concludi posse , talem sterni aperturam tentandam esse , si signa certa docuerint sub hoc osse latere Empyema. Sterni trepanationem se vidisse institutam in homine vulnerato , testatur *Dionis* (c) , licet absque successu ; moriebatur enim : sed inde tamen non liquet , mortem adscribendam fuisse huic operationi , sed potius vulnere , cum modo dicta demonstrarent , supervixisse homines , licet sternum perforatum fuerit.

§. De his remediis dictum fuit in cura Peripneumoniae §. 858. Dantur autem larga copia , ut pars puris resorpta ex sanguine eluatur per haec decocta , & per urinae , alvi , aut sudoris , vias eliminetur de corpore.

§. 1192. **S**i pus album , laeve , aequale , foetoris expers , specillum non colorans , exit , si aeger sine feбри , siti , alvi fluore , bene appetit , digerit , caetera sanus est , aëri ingressus in thoracem , quantum possibile prohibetur , spes est , aegrum convaliturum (304. 305.).

Omnia signa haecenus recensita tantum docuerunt puris praesentiam in cavo thoracis. Sed nondum habebatur plenaria certitudo , quale foret pus ibi collectum , & quomodo affecta essent thoracis viscera , quae hoc pure alluebantur. Ubi autem , apertura thoracis facta , pus erumpens examinari potest , tunc multa discere possumus , quae indicant , quid sperandum sit , quid metuendum. Antequam paracentesis instituatur , semper monendus est aeger de dubio successu operationis , quae tamen absolute necessaria est , si natura nullam aliam viam indicaverit ; cum aliter certa & misera mors sequatur , uti §. 1188. dictum fuit:

Si autem pus ex pectore eductum bonas dotes habuerit , id est album , laeve , aequale , fuerit , spissitudine fere referens lactis cremorem , tactu pingue , nullo modo foetens , tunc certi sumus , illud pus nullam noxam conciliaffe partibus , quas alluerat , humores corporis blandos esse , cum caeteroquin in acri humorum cacochymia bonum pus nunquam , vel saltem rarissime , fiat ; de his videantur illa , quae ad §. 387. habentur , ubi de inflammationis in suppurationem exitu agitur. Maxima vulnera consolidantur feliciter , dum tale pus adest , & perdita corporis substantia sub tali pure restauratur , & recrefcit. Si ergo optimum tale pus mollissima & pulposa vasculorum extrema in vulnere non destruat , sed econtra foveat & conservet , uti in vulnere generali historia explicatum fuit , facile patet , viscera , thorace contenta , a tali pure non potuisse laedi vel erodi ; adeoque certi sumus de integritate harum partium , quod magni momenti est ad sanationem. Solus ille locus , unde pus delapsum est , ulcerosus est ; verum probatum fuit §. 207. 208. 209. per blandum tale pus separari omnia ,

(c) Sixieme Demonst. pag. 350.

nia, quae consolidationem impediabant; adeoque optima spes, quod locus ille ulcerosus brevi ad conditionem puri vulneris reduceretur, sicque consolidabitur. *Hippocrates*, qui adeo accuratus fuit in signorum doctrina, ex solis puris conditionibus salutem praedixit vel interitum, uti alia occasione ad §. 895. notavi. Sic autem habet (d): *Qui suppurati uruntur aut secantur, si pus purum & album effluat, evadunt. Si subcruentum, & coenosum, & graecolens, pereunt.* Quid designet specilli mutatus a pure color, sequenti dicitur paragrapho.

Quamvis autem bonum pus blandus sit humor, tamen nunquam potest amplius sanis assimilari humoribus, sed educi debet de corpore, ut fiat sanitas: ubi ergo quid de pure resorptum fuerit, & sanguini mistum per vasa corporis fluxerit, illud acrius reddetur, peregrino stimulo febrim excitabit (vide §. 586. ε.) ac sitim (vide §. 636.), sanguinem tandem corrumpet, omnes functiones corporis turbabit, & putrida diarrhoea soluti humores exhibunt de corpore, lethali fere semper cum eventu, uti ad §. 1188. dictum fuit. Si ergo omnia haec mala signa abfuerint, novimus, cacochymiam sanguinis purulentam nondum adesse, & si levis febricula atque aliqua sitis adfuerint, evacuato autem pure haec statim minuuntur, ac brevi cessent, optima spes est sanationis. Tunc enim quidem aliquid purulenti resorptum fuit, sed poterit facile elui de sanguine per decocta illa vulneraria abstergentia, praecedenti paragrapho laudata, & educto fomite purulento non amplius communicabitur sanguini similis labes. Optime hoc notavit *Caelius Aurelianus* (e) dicens: *Communiter autem, sive universim dicendo, quod graeci catholicon vocant, omnium vomitarum, vel eorum qui iis afficiuntur, salutarem intelligimus ductum fore, si post eruptionem factam febres cessaverint, & magis extemplo vel eadem die: siti quoque recedente, atque perfecto appetitu cibi: ventris quoque officio parva atque congesta reddente, ipsius etiam puris albedo, atque eodem colore apparen-*

Si vero febris, educto pure, maneat eadem, nec redeat functionum corporis integritas, tunc novimus degenerasse jam totum sanguinem in cacochymiam non emendabilem, & periturum esse aegrum. Interim tamen, vel nunquam, vel rarissime saltem, illud contingit, ubi pus optimae notae eductum fuerit.

Aëris autem ingressus praecaveretur, quantum fieri potest: quamdiu enim tota puris quantitas nondum evacuata est, impossibile est, omnem aërem arcere inter deligandum vulnus; sed tunc curandum est, ut aër satis calidus sit, ne insolitum frigus thoracis viscera sentiant. Quomodo autem, post evacuationem puris integram, excludendus sit aër ex thorace, & quaeenam requirantur tunc cautelae, ut denuo ingredi pectus nequeat, dictum fuit in *Curatione Vulnerum Thoracis* ad numeros hic citatos.

(d) Aphor. 44. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 315.

(e) Morbor. Chronicor. Lib. V. Cap. x. pag. 590.

§. 1193. **S**i pus fuscum, ichorosum, fibrillis mistum, foetidum, specillum instar ignis colorans, suberuentum, uno impetu totum effluens, prodit, summum periculum, & mors, vel phthisis.

Recensentur hic sani puris, degenerantis in faniem vel ichorem, signa: cum autem pus tunc semper simul acrius fiat, partes, quas alluit, eroduntur, & ipsa solida, fibrillarum instar, in pure educto natant, dantque signum certum, viscerum integritatem laesam esse, adeoque parum spei superesse, cum ab aëris accessu putredo jam incepta augeatur citissime. Foetor autem pessimum signum dat, cum pus bonum omnino inodorum sit, & magnae jam putredinis indicium est. Observatur autem, quod specilla, argentea inprimis, tingantur iridis variegato colore, qualem & ab igne acquirere solent, si humoribus putrescentibus, vel jam putridis, immergantur. Vidi aliquoties, in ischuria diu retentam urinam, & jam fere putrefactam, cathetere argenteum, per quem emittebatur, tali colore infecisse. Omnia haec notaverat Hippocrates (f) dicens: *Quibus dum concutiuntur pus graveolens & coenosum prodit, ut plurimum moriuntur. Quibus a pure specillum coloratur velut ab igne, plerumque pereunt.*

Suberuentum si fuerit pus, pariter pro malo omine habetur; quia inde concluditur, vasa erosa sanguinem exstillasse, & puri miscuisse. Interim tamen notandum hoc est, quod sanguis cum pure prodiens tunc tantum malum det signum, quando ipsi aequaliter permistus est, non vero ubi striae quaedam sanguineae in pure conspiciuntur. Dum enim pus per aperturam thoracis exit, recentis vulneris cruenta labia praeterlabitur, & facile quid sanguinolenti secum defert. Hoc toties apparet, quando abscessus, in externis partibus corporis haerentes, lanceola aperiuntur; cutis enim vasa discissa sanguinem miscent puri erumpenti, sed non aequabiliter, cum sanguis ex vasis elapsus statim in concretionem tendat; hinc striatim per pus dispergitur. Unde intelligitur ratio, quare Hippocrates (g) dixerit, ubi de Empyemate agit: *Signum vero, an sit evasurus; si pus album ac purum fuerit, fibraeque sanguinis insint, ut plurimum convalescit.*

Antea autem jam monitum fuit, periculosam esse puris subitam & totalem educationem. Si ergo pus in thorace contentum malas omnino dotes habuerit, cita mors, ob subito auctam admisso aëre putredinem, expectanda est; vel ob tabefactum pulmonem phthisis immedicabilis; lentius quidem, sed certo tamen, mortem inducens.

In priori paragrapho omnia signa bona enumerata fuerunt, quae si adsint cuncta, magna spes, aegrum superstitem fore. Econtra, si omnia signa, hac paragrapho enumerata, appareant. Verum quandoque occurrit, quaedam signa bona adesse, & quaedam mala, tunc anceps eventus erit;

(f) Coacar. Praenot. 409. 410. Charter. Tom. VIII. pag. 876.

(g) De Morbis Lib. II. Cap. xvi. pag. 569.

erit; neque certa falus praedicenda tunc, neque tamen desperandum. Casus legitur apud *Brunnerum* (*b*), qui ex thorace Empyici libras duodecim materiae subrufae intra triduum emisit; adeoque pus jam degeneraverat a bona sua indole; sed tamen nondum arroferat thoracis viscera, quae videntur integra mansisse: hinc nullum symptoma supervenit, & quinto jam ab operatione die incepit esurire, pulsus, & respirationem inprimis, liberiores habuit, noctu dormivit, urinam sanorum similem reddidit, & ad miraculum usque convaluit. Prudenter hinc *Hippocrates* (*i*), postquam & bona & mala signa suppuratorum enumeraverat, addit: *At quibus aliqua ex praedictis accefferint, aliqua non, horum aliqui pereunt, aliqui multo tempore servantur.*

§. 1194. **S**i exesum fuerit mediastinum, aperto Thorace, saepe subitanea suffocatio.

Pus in tali casu vel tam copiosum fuit in pectore, ut premendo dilaceraverit mediastinum, vel adeo acre, ut erodendo sibi viam fecerit ad alterum thoracis cavum; hinc uterque pulmo comprimitur, & suffocationis periculum instat. Dum autem in tali casu paracentesis instituitur, metus est, ne aer, puris aliqua copia effusa, libere irruat in utrumque thoracis cavum, sicque inspirationem impediatur. Conferantur illa, quae §. 170. habentur ad numerum quartum de vulneribus latis utramque cavitatem thoracis, cum admisso aëris, perforantibus. Satis autem patet, illud vix contingere posse, nisi Empyema jam vetus fuerit, & pus magnam acquisiverit acrimoniam.

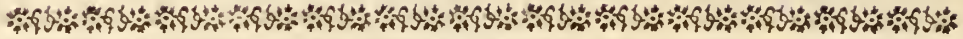
§. 1195. **S**i Empyema vetus, vires collapsae, capilli jam cadant, alvi fluor colliquativus adsit, corpus contabescat, paracentesis facta mortem accelerare solet.

Certo enim ex his signis novimus, pus jam acre redditum esse, sanguinem putrida cacochymia corruptum, atrophiam consummatam: adeoque tunc suo fato relinquendus talis aeger, & sola cura palliativa locum habet. Si enim perforetur thorax, tabefactus pulmo, qui a pure collecto adhuc sustinebatur, diffluit ilico, & subito moriuntur aegri. Sic & utilis haec operatio vituperium patitur, & Medici famae turpis nota inuritur, dum creditur, occidisse aegrum, qui servari non poterat.

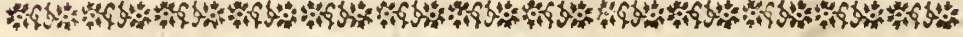
(*b*) Glandul. Duod. seu pancreas secundar. Cap. iv. pag. 84.

(*i*) Conc. Praenot. 402. Charter. Tom. VIII. pag. 876.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

E T Y P O G R A P H I A
D A M M E A N A.

Faint, illegible text at the bottom of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

